Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e
Yakın Tarihimizin Belgesi

1908-1925

Sebîlürreşâd

Mecmuası

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، الق آیلغی (٣٥) غروشدر .
ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، الق آیلغی (٩) فرانقدر .

اداره خانه

باب‌عالی جاده‌سنده ورخان پلك خاننده نومرو ٢٣—٢٦

اخطارات

آبونه پدلی پشیندر .

§

مسلکه موافق آثار مع‌المنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

السبيل الرشاد

سنه ١ ، ١٠ ، ١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله یتون یازیلر هرهانکی برغزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه مره نومروسنی محتوی بولونمسی لازمدر.

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی رجا اولنور.

§

اون آبونه قید ایدن ذاته بر آبونه مجاناً تقدیم اولنور.

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

دین ، علمی، ادبی، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب ومدیر مسئول : ع . اشرف ادیب

Sebîlürreşâd

Dînî, ilmî, edebî, siyâsî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir

Cilt 23

Sayı 573 - 598

01 Kasım 1923 - 24 Nisan 1924

Proje Yürütücüsü

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

BAĞCILAR BELEDİYESİ

BAĞCILAR BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Adres: Güneşli Mahallesi Kirazlı Caddesi NO:1-34200 Bağcılar / İstanbul
Tel:+90 212 410 06 00 Faks:+90 212 410 06 32
www.bagcilar.bel.tr/kultur@bagcilar.bel.tr

SIRÂTIMÜSTAKĪM - SEBÎLÜRREŞÂD KÜLLİYÂTI NEŞRİ: 23
Kültür Yayınları Dizisi No. 218/23
http://www.bagcilar.bel.tr/kategori/1137/6/siratimustakim.aspx

ISBN
978-605-9478-30-4 (23. c.)
978-605-86860-0-7 (Takım)

Yayınlayan
Lokman ÇAĞIRICI
Bağcılar Belediye Başkanı

Proje Yürütücüsü ve Editör
M. Ertuğrul DÜZDAĞ

Yayın Koordinatörü
Kenan GÜLTÜRK

Yayına Hazırlayan
Ahmet YILMAZ

Çeviri Yazı Kurulu
Numan YEKELER - Nedim PAKIRDAĞ Yılmaz KARACA
Fuat RECEP – Osman USLU - Mehmet TAŞTAN - Nevzat SAĞLAM

Kapak Tasarım
Ahmet YILMAZ

Baskı
Seçil Ofset Ltd. Şti. Tel: 0212 629 06 15 (Pbx) Fax: 0212 629 20 20 www.secilofset.com

EKİM 2021 - Bağcılar / İstanbul

SEBÎLÜRREŞÂD
Cilt 23

İÇİNDEKİLER

573. Sayı

21 Rebîü'l-evvel 1342 - **01 Kasım 1923** - 01 Teşrînisânî 1339

Sebîlürreşâd Yirmi Üçüncü Cildine Başlıyor,
[Sebîlürreşâd] 3

Felsefe ve Din,
Elmalılı Hamdi 4

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
Asrî Aile 2,
Hasan Hikmet 5

Sebîlürreşâd Mecmûa-i Muhteremesine,
Illustration - Koğliyelmo Ferrero *(*Mütercimi : Ahmed Reşid) 7

Vahdet-i Âleme mi Gidiyoruz?,
Ahmed Reşid 9

Kızıl Tehlike,
[Sebîlürreşâd] 12

Avrupa Mektupları:
Şark'ın İntibâhı ve Garb'ın Tedennîsi,
Ahmed Fuad (Doktor) 15

Men'-i Müskirât Kānûnu Etrafında,
[Sebîlürreşâd] 17

Cumhûriyet İ'lânı,
[Sebîlürreşâd] 18

574. Sayı

28 Rebîü'l-evvel 1342 - **08 Kasım 1923** - 08 Teşrînisânî 1339

Teceddüdün Şer'an Lüzûmu ve Şerâiti,
Elmalılı Hamdi 19

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
Asrî Aile 3,
Hasan Hikmet 21
Kavânîn-i Şer'iyyenin Rüchân-ı Medenîsi,
[Sebîlürreşâd] 23
İslâm'ın Hâmîlerine Düşen Vazîfe,
[Sebîlürreşâd] 24
Avrupa Mektupları:
Garblılaşmak,
Ahmed Fuad (Doktor) 26
Milletin Efkârı,
Şeâir-i Dîniyyeyi, Ahlâk ve Âdâb-ı Umûmiyyeyi İstanbul Yıkamaz 29
İstanbul'da *Sebîlürreşâd* İdârehânesi'ne 30
İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine 30
Halkın Efkârı, Men'-i Müskirât Kânûnu'nun Aynen Muhâfazası Merkezindedir,
Mustafa (Bodrum Müntehibleri adına) 31
Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesi İdaresine,
Yusuf Ziya (Bodrum Müftüsü) 32
Men'-i Müskirât Kânûnu'nun Ta'dîlinden Fransızların Memnûniyeti,
[Tanîn] 32
İtalya'da da Müskirâtın Men'ine Doğru, ...32
Avusturya'da Müskirât Memnû'iyeti,
[Vatan - Tanîn] 32
Garbın Hasta Medeniyeti, ...32
Bâb-ı İctihâd – Ca'ferî Mezhebi,
Ömer Fevzi (Mardinîzâde) 33
İran-Afganistan Muâhedesi,
[Sebîlürreşâd] 33
İçkinin Hayât-ı Beşerde Açtığı Rahneler,
[Sebîlürreşâd] 35

575. Sayı

06 Rebîü'l-âhir 1342 - **15 Kasım 1923** - 15 Teşrînisânî 1339

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Abdülaziz Çâviş 36
Teceddüdün Şer'an Lüzûmu ve Şerâiti,
Elmalılı Hamdi 40
Avrupa Mektupları:
Garbda Şarklılaşmak Cereyanı,
Ahmed Fuad (Doktor) 42
Hilâfete Dâir Münâkaşât,
[Sebîlürreşâd] 44

Frenkleşmek Hevesi,
[Sebîlürreşâd] 45
İttihâd ve İttifâk,
[Amân-ı Afgan] 45
Rîfistân Kahramanlarına Yardım,
[Sebîlürreşâd] 46
Lâ-Dînî mi, Dînî mi?,
[Sebîlürreşâd] 47
Afgan - İran Ahidnâmesi Sûreti, ...48
Halkın Efkârı
İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesi'ne,
Mustafa (Çerkes Müftüsü) 50
Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesi'ne,
Ömer Lütfi 50
Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesi'ne,
A(ayın) Lütfi 50
Sebîlürreşâd Gazetesi İdaresine,
Feyzi 50
Dine Karşı Müttehid Cebhe Te'sîsini Tavsiye Edenler,
Tanîn - Hüseyin Cahid 50

576. Sayı

13 Rebîü'l-âhir 1342 - **22 Kasım 1923** - 22 Teşrînisânî 1339

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Bedenin Temizliği,
Abdülaziz Çâviş *52*
Teceddüd ve Tekemmül Temel Taşları,
Ahmed Nazîf (Dardağan-zâde) 55
Felsefenin Aksâmı,
Elmalılı Hamdi 56
İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
Asrî Aile 4,
Hasan Hikmet *58*
Hindistan'da İstiklâl Mücâdeleleri
[Sebîlürreşâd] 59
Muhâfazakârlıktan Maksad Nedir?,
[Sebîlürreşâd] 61
Milleti Müslümanlık Kurtardı,
Kâzım Karabekir Paşa 62
Hükûmet Ahkâm-ı İslâmiyye'nin Kuvve-i Müeyyide ve İcrâiyyesidir,
[Sebîlürreşâd] 63

Acaba Yanlışlık mı Var? ,
[Sebîlürreşâd] 64

Ahlâkı Muhâfaza İçin Hükûmet Kānûn Lâyihası Hazırlıyor,
[Sebîlürreşâd] 65

Hıristiyanlığın Tahkîri Avrupa Mahkemelerince Mûcib-i Mücâzât Oluyor
[Sebîlürreşâd] 66

Talebe-i Ulûmun Haddi midir?!...,
[Sebîlürreşâd] 66

Mısır'da Mücâdele-i İntihâbiyye,
[Sebîlürreşâd] 67

577. Sayı

20 Rebîü'l-âhir 1342 - **29 Kasım 1923** - 29 Teşrînisânî 1339

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Muâmelât ve Ukūbât,
Abdülaziz Çâviş *68*

Siyâset-i İslâmiyye,
[Sebîlürreşâd] 69

Şeyh-i Ekber Radıyallâhu anh,
Veled Çelebi 72

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
"Asrî Kānun",
Hasan Hikmet 75

Cumhûriyet Devrinde Kavânîn-i Şer'iyyenin Tatbîk Olunamayacağı Da'vâsını Güdenler,
[Sebîlürreşâd] 77

Mecelle Hakkında,
[Sebîlürreşâd] 80

Anadolu'dan Yükselen Sesler:
İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine,
Abdülhalim (Gerede) 81

Hindistan'da İstiklâl Mücâdeleleri: Mevlânâ Ebu'l-kelâm Ahmed'in Nutku,
[Sebîlürreşâd] 82

Makāmât-ı Mübâreke-i İslâmiyyenin İstiklâli
[Sebîlürreşâd] 83

578. Sayı

27 Rebîü'l-âhir 1342 - **06 Aralık 1923** - 06 Kânûnievvel 1339

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Abdülaziz Çâviş *84*

Hindistan'da İstiklâl Mücâdeleleri:
Mevlânâ Ebu'l-kelâm'ın İngiliz Mahkemesine Hitâben Îrâd Ettiği Nutuk,
[Sebîlürreşâd] 87
Teceddüd Ahkâm-ı Dîniyyenin Nesih ve İbtâli Demek midir?,
[Sebîlürreşâd] 89
Milletin İstediği,
Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesine
Ziyâeddin (Erzurum Meb'ûsu) 92
Anadolu'dan Yükselen Sesler: Hâkimiyet-i Milliyye Tecelliyâtı,
Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesine
[Ünye'den 35 imza] 92
Dersaâdet'te *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine,
[Burhaniye'den 56 hanım] 93
Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesine
Nuri (Gedos müntehib-i sânîlerinden) 93
Kütahya meb'ûslarından Dâhiliye Vekîli Ferîd,
Meb'ûs Nuri, Receb, Râgıb, Seyfi ve Cevdet Beyfendilere,
Emin (Belediye Reisi) 94
İstanbul'da Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesine,
Mehmed Ârif (Çanakkale) 94
Yeni Modanın Avrupa'da Vücûda Getirdiği Fenâlıklar,
İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cedîre-i İslâmiyyesine
Selahaddin Nuri (Talebe) 94
Komünizm ve Edyân,
Abdürreşid İbrahim 96
Dâru'l-elhân'da Müslüman Kadınlarıyla Erkeklerin Müşterek Konserleri Hakkında,
[Sebîlürreşâd] 98
Şuûn,
Mısır 99
Hindistan 99

579. Sayı

05 Cemâdiye'l-ûlâ 1342 - **13 Aralık 1923** - 13 Kânûnievvel 1339

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Abdülaziz Çâviş 100
Teceddüd–Tekemmül Mecelle Mes'elesi,
Ahmed Nazif (Dardağan-zâde) 102
Müslümanlık'ta İftirâk-ı Zevceyn 1,
Ömer Nasûhi 103
İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
Asrî Kānun 2,
Hasan Hikmet 106

Hindistan'da İstiklâl Mücâdeleleri: 4
İmâmü'l-Hind Mevlânâ Ebu'l-Kelâm'ın İngiliz Mahkemesine Hitâben İrâd Ettiği Nutuk,
[Sebîlürreşâd] 108
Üstâd-ı Muhakkik Mehmet Ali Aynî Beyefendi'ye
Veled Çelebi 111
İslâm İntibâhı, .
[ez-Zehîretü'l-İslâmiyye] 114
Karesi Meb'ûsu ile Mülâkāt, ...115
[Zafer-i Millî] 108
Kavânîn-i Devlete İtâat Lâzımdır,
[Sebîlürreşâd] 116
Türkistan : Kimsesiz Kalan Yirmi Yedi Bin Çocuk 116
[Sebîlürreşâd] 116

580. Sayı

12 Cemâdiye'l-ûlâ 1342 - **20 Aralık 1923** - 20 Kânûnievvel 1339

Kur'an (Şiir),
Naim Hâzım 117
Anglikan Kilisesine Cevâb,
Abdülaziz Çâviş 118
Kadının Yaratılışı,
[Sebîlürreşâd] 118
Müslümanlık'ta İftirâk-ı Zevceyn 2,
Ömer Nasûhi 120
Teceddüd ve Tekemmül , Mecelle Mes'elesi,
Ahmed Nazif (Dardağan-zâde) 123
İktisâdî Vaz'iyetimiz,
[Sebîlürreşâd] 124
İslâm'ın İstikbâli,
[Sebîlürreşâd] 125
İngiltere'de Yeni Bir Ehl-i Salîb!,
[Sebîlürreşâd] 126
İbret ve İntibah Levhaları : Haç Takılan Camiler
[Sebîlürreşâd] *126*
Medâris-i İlmiyye
Diğer müessesât-ı irfâniyye gibi müsâedâta mazhar olmazsa yaşayamayacaktır.,
Müderris Mustafa. 127
Talebenin İstirhâmâtı, Umûr-ı Şer'iyye ve Evkāf Vekâlet-i Celîlesi'nden,
Mehmed Hilmi 128
Hep Aynı Nakarât,
[Sebîlürreşâd] 129

Komünizm ve Edyân 2,
Abdürreşid İbrahim 131

Müskirâtla Mücâdele Eden Bir Hıristiyan Millet ,
[Sebîlürreşâd] 132

Mûsâ Cârullah Efendi'nin Çeka Tarafından Tevkîfi,
Hakîm, Helsingfros İmâmı 132

581. Sayı

19 Cemâdiye'l-ûlâ 1342 - **27 Aralık 1923** - 27 Kânûnievvel 1339

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Abdülaziz Çâviş 134

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
Asrî Kānun 3,
Hasan Hikmet 135

Komünizm Aleyhinde Mûsâ Cârullah Efendi'nin Neşrettiği Kitâb,
[Sebîlürreşâd] 137

Hukūk-ı Âile Kānûnu Hakkında Bazı Gazetelerin Telâşı,
[Sebîlürreşâd] 142

Hindistan Hareket-i İslâmiyesi 1,
[Sebîlürreşâd] 145

Perdelerin Kaldırılması,
A(ayın). R. 147

Hurûfât Mes'elesi, Âzerbaycan'da
[Sebîlürreşâd] 148

Ehrâm Gazetesinin İftirâları,
[İleri] 149

Bir Okkadan Az Rakı Taşıyanlar Serbest,
[Tevhîd-i Efkâr] 149

Mukaddesât ve An'anât-ı Dîniyyeye Riâyet Lüzûmu, Ecnebî Mekteblere Ta'mîm
[Sebîlürreşâd] 150

582. Sayı

26 Cemâdiye'l-ûlâ 1342 - **03 Ocak 1923** - 03 Kânûnisânî 1339

Nübüvvet (Şiir),
Naim Hâzım 151

Nübüvvet (Şiir),
Ferîd 152

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Abdülaziz Çâviş 153

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
"Asrî Kānun" 4,
Hasan Hikmet 156

Umûmî Esaslar
Mûsâ Cârullah Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkîfi Olan Kitâbından,
[Sebîlürreşâd] 158

Hilâl-i Ahdar Teşkîlâtı İçin Ta'mîm,
Hilâl-i Ahdar Cemiyeti Merkezi 161

Komünizm ve Edyân 3,
Abdürreşid İbrahim 162

Rumeli Muhâcereti
Selânik'teki Türk, Müslüman Kardeşlerimizin Ahvâli,
Müftü-zâde Mustafa 163

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı 1,
[Sebîlürreşâd] 165

Suriye'de Frerlerin Dîn-i İslâm'ı Tahkīrleri,
Tarsus 166

Hindistan'da İntihâbât: İfrâd-perverler Kazandılar,
Delhi Times 167

583. Sayı

03 Cemâdiye'l-uhrâ 1342 - **10 Ocak 1924** - 10 Kânûnisânî 1340

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Akvâm-ı Kadîmede Kadın,
Abdülaziz Çâviş 168

Ahlâk Bahsi,
İsmail Hakkı (Doktor Milaslı) 170

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı 2,
[Sebîlürreşâd] 173

Komünizm ve Edyân 4,
Abdürreşid İbrahim 175

Dönmeler Hakkında,
[Sebîlürreşâd].....177

Fevzâ-yı İctimâî Milletler İçin Mûcib-i Hüsrân ve Helâktir.,
[Ahmed Cevdet - İkdâm] 183

Rusya'da Kütüb-i Dîniyyenin Memnûiyeti,
[Sebîlürreşâd] 183

İngiltere İslâm'ın En Büyük Düşmanıdır,
Hint Hilâfet Cem'iyeti 184

584. Sayı

10 Cemâdiye'l-uhrâ 1342 - **17 Ocak 1924** - 17 Kânûnisânî 1340

(Şiir),
Naim Hâzım 185

Anglikan Kilisesine Cevâb, Ezmine-i Hâzırada Kadının Hukūku
Abdülaziz Çâviş 186

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
Asrî Terbiye 1,
Hasan Hikmet 188

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı 3,
[Sebîlürreşâd] 190

Mehmed Ali Aynî Beyefendi'ye
Veled Çelebi 193

Anglikan Kilisesi'ne Verilen Cevâblar Hakkında
[Sebîlürreşâd] 195

Dönmelik Hakkında,
[Vakit] 196

Yüksek Tahsîlin Kadınlar Üzerindeki Te'sîrâtı
[Vakit - Ahmed Şükrü] 198

Mukaddes Kānun,
[İçki Mücâdelesi] 198

Men'-i Müskirât Kānûnu Maskara Edilemez!, ...198

Boz Kurt Kafası, ...198

Onlara Göre Türkün Dîni de, Âilesi de, Her Şeyi Fenâ
[Sebîlürreşâd] 199

Ahmed Emin Bey'den Bir Suâl,
[Sebîlürreşâd] 199

585. Sayı

17 Cemâdiye'l-ûhrâ 1342 - **24 Ocak 1924** - 24 Kânûnisânî 1340

Hukūk-ı Âile Hakkında Türk Ocağı'ndaki İctimâ' Münâsebetiyle,
Eşref Edib 202

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı 4,
[Sebîlürreşâd] 205

İntihâr, İlm-i Ahlâk ve Din Nazarında 1,
İsmail Hakkı (Doktor Milaslı) 208

Türk Ocağı'nda Hukūk-ı Âile Kararnâmesi Münâsebetiyle Vukū' Bulan Bir İctimâ'
[Sebîlürreşâd] 210

Dönmelere Dair,
[Mihrâb] 212

Vatan Gazetesinin Yeni Hakāretleri,
[Sebîlürreşâd] 214
Yeni Bir Maraz-ı İctimâî, İntihâr,
[İkdâm - Ahmed Cevdet / *Tanîn* - Hüseyin Câhid*]* 214
Tiyatro Nâmına Yapılan Rezâletler,
[Sebîlürreşâd] 216
Perdeler Mes'elesi, TBMM Müzâkere,
Ziyâeddin (Erzurum Meb'ûsu) 216
Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkīfi Olan Kitabından,
[Sebîlürreşâd] 217

586. Sayı

24 Cemâdiye'l-uhrâ 1342 - **31 Ocak 1924** - 31 Kânûnisânî 1340

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Kadının Şerîat-i İslâmiyyedeki Mevkıi,
Abdülaziz Çâviş 219
İntihâr / İlm-i Ahlâk ve Din Nazarında 2,
İsmail Hakkı (Doktor Milaslı) 220
Düello / İlm-i Ahlâk ve Din Nazarında,
İsmail Hakkı (Doktor Milaslı) 222
Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı 5,
[Sebîlürreşâd] 223
Komünizm ve Edyân 5,
Abdürreşid İbrahim 227
Vatan Gazetesini İnsâfa Da'vet,
[Sebîlürreşâd] 228
Dönmelere Dâir,
Vakit - (İhsan Ârif) 230
Gece Hayatı,
Akşam - (Ali Nâci) 231
Perdeler ve Fesli Palikaryalar,
İleri - Vakit 232
Yeni Eserler,
[Sebîlürreşâd] 233
Medreselerde Faâliyet,
[Sebîlürreşâd] 234
Hüseyin'in Beyânnâmesi,
[Sebîlürreşâd] 234
Yahudi Hareketinin Aksü'l-amelleri,
Times 235

587. Sayı

01 Receb 1342 - **07 Şubat 1924** - 07 Şubat 1340

Leyle-i Celîle-i Regāib,
Sebîlürreşâd 236

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Temellük, İrs ve Mâmelekte Tasarruf Husûsunda Kadınların Hukūku,
Abdülaziz Çâviş 237

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı 6,
[Sebîlürreşâd] 238

Fuhşun Esbâbı
[Nâkıli :] *Ömer Rızâ* 242

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:
Asrî Terbiye 2,
Hasan Hikmet 244

Ahkâm ve Mukaddesât-ı İslâmiyye Aleyhindeki Neşriyâta Karşı
Ta'kībâtta Bulunulması Meclis'ce Tekarrür Etti,
[Sebîlürreşâd] 246

Men' Olunacak Fuhuştur,
[Sebîlürreşâd] 249

Fransa ve Tunus, Tunusluların Milliyetleri Tebdîl Ettirilecek mi?..
[Sebîlürreşâd] 250

Lenin'in Vefatı,
Abdürreşid İbrahim 251

588. Sayı

08 Receb 1342 - **14 Şubat 1924** - 14 Şubat 1340

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Muâmelât ve Hemşehrîliğe Âid Hukūka Nazaran Kadın,
Abdülaziz Çâviş 253

Sıkt ve Iskāt-ı Cenîn Fecîaları
Ömer Nasûhî (Erzurumlu) 254

Muhâfazakârlığın Mâhiyet ve Ma'nâsı,
Hasan Hikmet 257

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı 7,
[Sebîlürreşâd] 259

Maârifçilerimize:
Aklî Salâh / Bizde İlm-i Terbiye-i Etfâl Niçin Olamıyor?
İsmail Hakkı (Doktor Milaslı) 261

Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkīfi Olan Kitâbından,
[Sebîlürreşâd] 264

Hakīkatin Önüne Perde Çekmeye Kalkışmamalıdır,
[Sebîlürreşâd] 266
Milletin İstediği Teceddüd ve Terakkī,
[Ahmed Hamdi - Bozok Meb'ûsu] 266
Müslümanlık ve Garb,
[Morning Post] 267
Din Ne Büyük Kuvvettir,
[Vakit - Ali Haydar Emir] 267
Dans İbtilâsı,
[Sebîlürreşâd] 267
Ne Garib Metâlib,
[İleri] 269

589. Sayı

15 Receb 1342 - **21 Şubat 1924** - 21 Şubat 1340

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Müslümanlık'taki Fezâil ve Âdâb,
Abdülaziz Çâviş 270
Misyoner Hareketi, İslâm Âlemine Karşı Yeni Veche-i İstikāmeti,
[Sebîlürreşâd] 273
İctimâiyât:
İctimâiyâtta Muhâfazakârlığa Niçin Muhtâcız?
Hasan Hikmet 276
Va'az ve Vâizler,
Ömer Nasûhî 278
Milletin Hukūk-i Teşrîiyyesine ve Şerîatın Tedvînine Dâir,
Mûsâ Cârullâh 280
Massignon'un Cevabı,
Mehmed Ali Aynî 282
Müslümanlığın Sâfiyet ve Güzelliği,
[Sir Archibald Hamilton] 283
Terbiye-i Ma'neviyye ve Ahlâkıyyenin Lüzûmu,
[İkdâm - Ahmed Cevdet] 284
Türkistan'da Bir Kıyam,.....284
Teaddüd-i Zevcât Hakkında Mazhar Osman Bey'in Mühim Neşriyâtı,
[Sebîlürreşâd] 285

590. Sayı

22 Receb 1342 - **28 Şubat 1924** - 28 Şubat 1340

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Abdülaziz Çâviş 287
Teaddüd-i Zevcât Müessese-i İctimâiyyesi 1,
Ömer Nasûhî 288
Hukūk-ı Âile Kānûnu Lâyihası Hakkında Şer'iye Encümeni'nin Mazbatası,
[Sebîlürreşâd] 291
Garblılaşmak Bu mu?,
[Akşam - Vakit - Vatan] 299
Hac Kongresi,
[Şeyh Muhammed Süleyman Efendi] 301
Cava'da İslâm Matbûâtı,
[Sebîlürreşâd] 302
Mısır Ahvâli,
[Sebîlürreşâd] 303

591. Sayı

29 Receb 1342 - **06 Mart 1924** - 06 Mart 1340

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Müslümanlık'taki Fezâil ve Âdâb,
Abdülaziz Çâviş 304
Teaddüd-i Zevcât Müessese-i İctimâiyyesi 2,
Ömer Nasûhî 307
Hukūk-ı Âile Kānûnu Lâyihası Hakkındaki Mazbata,
[Sebîlürreşâd] 311
Londra Müslümanları
[Aziz İzzet Paşa - Mısır Londra Sefiri] 317
Ehl-i İslâm'ın Teârufu Hakkında Maddeler, ...318
Ehl-i İslâm'ın Birliği Hakkında Maddeler,
[Mûsâ Cârullah Efendi'nin Kitabından] 318
Metâlib ve Mezâhib 319

592. Sayı

07 Şa'ban 1342 - **13 Mart 1924** - 13 Mart 1340

Anglikan Kilisesine Cevâb,
Abdülaziz Çâviş 320
Esrâr-ı Kur'ân
Abdülaziz Çâviş 322

Hukūk-ı Âile Kānunu Lâyihası,
[Sebîlürreşâd] 324

Muhârebe Hallerine Dâir
[Mûsâ Cârullah Efendi'nin Kitabından] 329

İslâm'ın Mefkûresi,
[Sebîlürreşâd] 331

Kesret-i Nüfûs 1,
Ömer Nasûhî 333

593. Sayı

14 Şa'ban 1342 - **20 Mart 1924** - 20 Mart 1340

Mübârek Berat Gecesi,
Sebîlürreşâd 336

Esrâr-ı Kur'ân
Abdülaziz Çâviş 337

Kesret-i Nüfûs 2,
Ömer Nasûhî 339

Hukūk-ı Âile Kānunu Lâyihası 2,
[Sebîlürreşâd] 342

Muhârebe Hallerine Dâir 2
[Mûsâ Cârullah Efendi'nin Kitabından] 345

Misyonerlik,
Ömer Rızâ 348

Şarka Vedâ' mı?
[İkdâm - Mehmed Ali Tevfik] 350

Ecnebî Mektebleri,
[Akşam - Hıfzı Tevfik] 350

Azerbaycan'ın Ruslaşması,
Yeni Kafkasya 351

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi,
[İkdâm] 352

Anadolu Ajansı Teblîğ Ediyor, ...352

594. Sayı

21 Şa'ban 1342 - **27 Mart 1924** - 27 Mart 1340

Esrâr-ı Kur'ân
Abdülaziz Çâviş 353

Kadının Hukūk ve Vezâifine Dâir,
[Mûsâ Cârullah Efendi'nin Kitabından] 355

Amele, Hukūk, Mülk, Arâzî Mes'elelerine Dâir Maddeler,
[Mûsâ Cârullah Efendi'nin Kitabından] 356

Kadınlığın Hakikati Ana Olmak, Yuva Yapmaktır,
Ömer Fevzi 360
İzdivâc Müessese-i İctimâiyyesi 1,
Ayın Nun 361
İçki ve Fuhuş,
[Sebîlürreşâd] 363
Garblılaşıyoruz! , Balo, Dans .. Dans, Balo ...
[Sebîlürreşâd] 365
Türk Ocağı'nda Dans Salonu Açılması Teklîfleri,
İleri - Meliha Nusret (Kadıköy) 367
İlâhiyât Medresesi Hakkında Medresetü'l-Mütehassısîn Müderrislerinin Maârif Vekâletine Gönderdiği Lâyiha,
[Sebîlürreşâd] 367

595. Sayı

28 Şa'ban 1342 - **03 Nisan 1924** - 03 Nisan 1340

Esrâr-ı Kur'ân
Abdülaziz Çâviş 369
İlâhiyât Fakültesi Nasıl Olmalıdır?,
Yahya Afif 370
İzdivâc Müessese-i İctimâiyyesi 2,
Ayın. Nûn. 372
Misyonerlik 2,
Ömer Rızâ 375
İngiltere'de İntişâr-ı İslâm
[Yorkshire Observer] 377
Beyoğlu'nda Türkleşen Nedir?,
[Sebîlürreşâd] 379
Komünizm İnhilâl Ediyor mu?,
Abdürreşid İbrahim 380
İslâm Âlemi, ...381
Mısır ve Sudan İstiklâli,.....382
Hicaz, ...383
Irak İntihâbâtı, ...384

596. Sayı

06 Ramazan 1342 - **10 Nisan 1924** - 10 Nisan 1340

Beyannâme,
Mehmed Fehmi (İstanbul Vilâyeti Müftüsü) 385
Esrâr-ı Kur'ân
Abdülaziz Çâviş 385

Nesâyih-ı Kur'âniyye,
Ayın. Nûn. 387
Ferdî ve İctimâî Hayatta
Orucun Kıymeti 1,
Hasan Hikmet 392
Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi,
[Sebîlürreşâd] 393
Hıristiyanlık Âleminde Tevhid Akîdesi,
Ayın. R. 394
Papas Mekteplerinin Seddi,
[Tevhîd-i Efkâr] 395
İslâm Âlemi, ...396
Hicaz Demiryolu,.....397
Ammân Konferansının Adem-i Muvaffakıyyeti, ...398
İslâm Tesânüdü, ...398
Alenen Oruc Yiyenler Kānûn-ı Cezâ'ya Tevfîkan Tecziye Edilecekler, ...399
Mehâkim-i Şer'iyyenin İlgāsı, ...399

597. Sayı

13 Ramazan 1342 - **17 Nisan 1924** - 17 Nisan 1340

Esrâr-ı Kur'ân
Abdülaziz Çâviş 401
Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi,
[Sebîlürreşâd] 403
Analık Fazîleti,
Ömer Fevzi 405
Ferdî ve İctimâî Hayatta
Orucun Kıymeti 2,
Hasan Hikmet 407
Hissiyât-ı Dîniyye Cerîha-dâr Edilmemeli,
Rif'at (Diyânet İşleri Reisi) 408
İstirhamnâme,
[İstanbul Müderrisleri] 410
İlâhiyat Fakültesi'ne Dâir,
[Mehmed Ali Aynî] 410
Fransa'da Dînî Tedrîsât,
[Sebîlürreşâd] 412
Din Kongresi,
[Times] 413
İncil'in Tenâkuzları,
[Matin] 413

İçki Belâsı,
[Sebîlürreşâd] 414
Al Gömlek,
Ömer Kaplan - İkdâm 416

598. Sayı

20 Ramazan 1342 - **24 Nisan 1924** - 24 Nisan 1340

Esrâr-ı Kur'ân
Abdülaziz Çâviş 418
İbâdâtın Fevâid-i İctimâiyyesi 1,
Hasan Hikmet 419
Kadınlık Ne Hâle Giriyor?,
Ömer Fevzi 421
Mefkûre Kadını,
Ömer Kaplan (İkdâm) 423
Kahraman Bir Müslüman Kadını,
[el- Câmia] 424
İçki ve Hayât-ı İctimâiyye,
[Sebîlürreşâd - Esâtize-i Fen'den Alman İştayner] 425
Hindistan'a Bir Nazar,
Abdürreşid İbrahim 427
Mektuplar: İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine
[Bergama Ahalisi] .,.....428
Yemen'de Vaz'iyet,
[es-Siyâse] 429
Hicaz'ın Bugünkü Hali,
[es-Siyâse - Şerif Şeref Adnan Paşa] 429
Fânî Medreselerin Bâkī Eserleri,
Yahya Afif 430

Sebîlürreşâd

Dînî, ilmî, edebî, siyâsî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir

Cilt 23

Sayı 573 - 598

01 Kasım 1923 - 24 Nisan 1924

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.[1]

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

01 Kasım 1923 | 21 Rebîü'l-evvel 1342 | * Perşembe * | 01 Teşrînisânî 1339 | Cild: 23 - Aded: 573

SEBÎLÜRREŞÂD YİRMİ ÜÇÜNCÜ CİLDİNE BAŞLIYOR

Avn-i Hak'la (*Sebîlürreşâd*) bugün yirmi üçüncü merhale-i cihâdına vâsıl oluyor. Memleketteki dalâlet cereyânlarıyla mücâdele ede ede, salâh ve felâh ufuklarını tenvîre çalışa çalışa hayât-ı beşeriyyesini ta'kīb eden *Se-bîlürreşâd* Meşrûtiyet'in i'lânından bugüne kadar nice nice inkılâbât-ı rûz-merreye şâhid olmuş; fakat daima memleketin ve millet-i İslâmiyyenin rûh-ı intibâhından doğacak esaslı ve devamlı inkılâb için çalışmıştır. O mübârek ve feyyâz inkılâb için ki saâdet ve refâhiyet-i beşeriyyeyi tamamıyla te'mîn etmiş, maddî ve ma'nevî bütün ihtiyâcât-ı insâniyyeyi ahsen-i takvîm üzere tatmîn eylemiş, insanlığın kemâlini, beşerin bütün hukūkunu tekeffül etmiş olan ekmel-i edyân, dîn-i mübîn-i İslâm'ın hidâyetinden, desâtîrinden istifâza-i hayât eder ve o hayat ile memleketi ihyâ eyler. *Sebîlürreşâd*, şimdiye kadar bunun için çalıştı, bundan sonra da hep bunun için çalışacaktır.

Memlekette birtakım dalâletleri hâkim kılmak için vukū' bulan neşriyâta karşı *Sebîlürreşâd*'ın yalnız ve yalnız avn-i ilâhîye sığınarak ihtiyâr ettiği mücâdele vaz'iyetini kāri'lerimizin takdîr ve tebcîl ettiğini görerek her gün azmimiz kesb-i kuvvet ediyor. Bilhassa bütün memleketin bu dalâletlere karşı mukāvemet rûhuyla mahmûl olduğunu görmek yakın bir zamanda intibâh-ı millînin hayırlı bir safhasına vâsıl olacağımızı tebşîr etmektedir. (*Sebîlürreşâd*) bu esaslı tezâhürâtı, mesâ'î ve mücâhedâtının pek büyük bir mükâfâtı telakkī eyler. Ve Cenâb-ı Hakk'ın yardımına, ümmet-i İslâmiyye'nin müzâheretine nâil olduğuna iman ederek vazîfe-i dîniyye ve milliyyesini kemâl-i azm ü sebât ile îfâya devam eder. İşte bu kuvvetli ümîdlerledir ki *Sebîlürreşâd* yirmi üçüncü cildine başlıyor. Ve Cenâb-ı Hak'tan muvaffakiyetler tazarru', neşir ve ta'mîmi için de muhreterem kāri'lerin himmetlerini tevâlî buyurmalarını temennî ediyor.

***

Sebîlürreşâd'ın neşir ve ta'mîmi husûsunda muhterem kāri'lerimizin ibrâz buyurmuş oldukları himmet ve muâvenetlere bu vesîle ile de teşekkür etmeyi bir vecîbe telakkī eyleriz. *Sebîlürreşâd*'ın her kārii lâ-ekal iki abone kaydetmeyi bir kāide-i esâsiyye olarak kabûl eylediği için *Sebîlürreşâd*'ın sâha-i intişârı birden bire genişledi. Ma'lûm olduğu üzere gazetelerin ucuzluğu çok sarf olunabilmelerine mütevakkıfdır. *Sebîlürreşâd* mesârıf-ı zarûriyyesini te'mîn ettikten sonra bu husûsda muhterem kāri'lerine her türlü teshîlât göstermeyi bir vazîfe-i mütehattime telakkī eder. Bazı kāri'lerimiz tarafından *Sebîlürreşâd*'ın her tarafda daha vâsi' bir sûrette neşrini te'mîn için fiatından biraz tenzîlât yapılması muvâfık olacağı iş'âr olunması üzerine bugünden i'tibâren nüshasını on kuruştan yedi buçuk kuruşa tenzîl ediyoruz. Ba'demâ her adedi sekiz değil, 16 sahîfe olacak, her hafta bir numara sayılacaktır. Binâ'en-aleyh bu ciltten i'tibâren senelik aboneler altı ayda değil, on iki ayda hitâm bulacaktır. İnşâallâh ortalık ucuzlar da beş kuruşa da tenzîli mümkün olur. Ümîd ederiz ki muhterem kāri'lerimiz bu tenzîlâttan memnûn olacaklar ve *Sebîlürreşâd*'ı her tarafda vâsi' bir sûrette neşr ü ta'mîme himmet buyuracaklardır. Her kāriin senede bir defa olsun lâ-ekal iki abone kayıt etmesi *Sebîlürreşâd*'ın neşir ve ta'mîmi için en güzel ve en kolay bir usûldür. *Sebîlürreşâd*, bi-avni'llâhi teâlâ uhdesine düşen vezâifi îfâya çalışırken muhterem kāri'lerin de müzâheret ve mu'âvenetlerini ibzâl etmek lütfunda bulacaklarını şüphesiz addeder. Ve mine'llâhi't-tevfîk.

(İhtâr: Bu nüshamıza Anglikan Kilisesi'ne Cevâb'ın tercümesi yetiştirilememiştir..)

[1] Bu cildin başında derginin fiyatı 10 kuruştan 7,5 kuruşa indirilirken yapılan değişiklik sırasında "yıllık dergi adedi" 50 olarak yazılmış ve bu şekilde 89. sayıya kadar devam etmiştir.

[2]

FELSEFE VE DİN

Mütefekkirîn-i ulemâ-yı İslâmiyye'den Elmalılı Hamdi Efendi hazretleri tarafından neşr olunan *(Tahlîlî Târîh-i Felsefe: Metâlib ve Mezâhib-Mâ-ba'de't-tabî'a ve Felsefe-i İlâhiyye)* ünvânlı eserin mukaddimesinden:

Fil-hakîka nebîsiz din gayr-i mümkündür. Bunun içindir ki Allah'ı bilmeyenler, ma'bûdlarını kendi önlerine dikmek ve ondan ilhâm almak isterler. İşte enbiyâya istinâd etmeyen bütün edyân-ı bâtıla buradan çıkmıştır, çünkü din hissi fıtrîdir. Felsefe evhâmât ve temenniyât-ı âmiyâne ile ihtilât eden ebâtîl-i sâriyyeyi bile tedkîk ederek bunların zımnında mün'akis olan hakîkat-i asliyyeyi taharrî etmiş ve dîn-i felsefî denilen vahdâniyet-i ilâhiyye akîdesini tesbît eylemiştir. Kitabın ikinci kısmında, mebhas-i dînin başında bir söz var: Bütün felsefe gibi bu mebhasin de esâtîrden ve akāid-i avâmdan mün'akis fikirlerden neş'et eylediği söyleniyor. Orada da işâret eyleyeceğimiz vechile biz bu sözü mebhas-i dînin menşe'-i felsefîsi hakkında müstereddidâne kabûl etsek bile asıl menşe'-i edyân hakkında asla kabûl edemeyeceğiz. Çünkü dîn-i hakkın menşei nübüvvâttır, bütün enbiyâ vahdâniyet-i ilâhiyyede müttefiktir, tâ bidâyetten ve bilhassa Hazreti İbrahim aleyhi's-selâmdan Hazreti Muhammed aleyhi's-selâma gelinceye kadar vâki' olan tekâmül hep inkişâf ve ziyâde-i vuzûh sûretiyle zuhûr etmiş ve alel-ekser akāidin suver-i tatbîkiyyesi demek olan şerâyi' i'tibârıyla tahavvülât husûl bulmuştur. Âlemde her taklîdin bir asl-ı hakîkîsi vardır. İşte edyân-ı hurâfiyye o asl-ı hakîkînin taklîdât ve inhirâfâtıdır. Bunlar ya mevzûât-ı şi'riyyeden veya tahrîfât-ı âmiyâneden veya tesvîlât-ı mütegallibe ve müfsidînden neş'et eylemiştir. Rumûz ve esâtîrin bilâd-ı cebâbirede neşr-i edyân için takıyye ve tesettür ihtiyâcından münbais ilgāz ve ta'miye ve temsîlât-ı edebiyyeden ibâret olanları da vardır. Enbiyânın kudret-i i'câzına mâlik olmayan evliyâ-yı dîn zaman zaman bu ihtiyâca düşebilir, hattâ alel-ekser kütüb-i sûfiyye birtakım ilgāz-ı ıstılâhiyye ile doludur. Gerek târîh-i edyâna ve gerek târîh-i felsefeye bu fikir, tekâmül mezhebinin taammümünden sonra girmiştir. Spencer nazariye-i dînin mâ-ya'lem kısmını îzâh ederken vahdâniyet-i ilâhiyye akîdesinin, bir akîde-i tekâmül olduğunu iddiâ etmiş ve işrâki, tevhîde mukaddem gibi göstermiştir. Halbuki Spencer felsefesinin mâhiyeti îcâbınca bu nazariye, nazariye-i dînin yalnız bir safhası olduğu unutulmamak lâzım geldiği gibi burada basîtin mürekkebe, vâhidin müteaddide bir takaddüm-i tabîîsi bulunduğundan da zühûl vâki' olmuştur. Bir ma'bûd fikri hâsıl olmadan ikisi ve daha ziyâdesi nasıl olur? Burada doğrusu işrâke müntehî olan edyân-ı hurâfiyyenin tekâmülüyle, tevhîde müntehî olan dîn-i hakkın tekâmülünü ayrı ayrı îzâh etmek lâzım gelir. Meselâ tevhîdin tekâmülü dîn-i Muhammedî'ye, işrâkin tekâmülü de Nasrâniyet-i hâzıraya müntehî olmuştur, diyebiliriz. Dîn-i İslâm tamâmen dîn-i enbiyâ olan akîde-i tevhîdin ale'l-inkişâf vâki' olan bir tekâmülüdür. Asl-ı Nasrâniyet'in menşe-i aslîsi olan ve nübüvvet-i Mesîhiyyeye nisbeti bulunan Filistin taraflarının akîde-i vahdâniyeti İznik Meclis-i Ruhbânı'nda ekalliyette kalarak reddedildiği zaman şirk ve vahdâniyetten mürekkeb ve mütenâkız bir akîde-i teslis kabûl edilmiş olduğundan Protestanlık dahi dâhil olduğu hâlde Nasrâniyet-i hâzıra şirkin bir tekâmülünden ibâret kalmış ve fakat felsefe bununla barışamayarak şuûrî veya gayr-i şuûrî bir hâlde akîde-i İslâm'a hizmet etmiş durmuştur.

Bu sûretle Nasrâniyet-i hâzıra mevcûdiyetini ilim ve felsefenin te'yîdâtından değil, hissiyât-ı beşeriyyenin meyl-i haktan mâ'adâ olan temâyülâtıyla idâme edebilmektedir. Denilebilir ki bugün Nasrâniyet, mazarratını bilerek keyfine şarap içmek gibidir. Keyif için alel-ekser akl-ı beşerin kıymetine hücum eder, İslâmiyet'i isbâtî olmakla ithâm eyler. Aleksandır Bayn'ın dediği gibi ilmin kaçtığı tenâkuzları tahsîn ile alkışlar. Onda güya bir san'at-ı tibâk şi'riyeti görür. Fi'l-vâki' akl-ı beşer, hâkim-i hakîkat olmadığı gibi hâkim-i dîn de değildir. Akl-ı beşer hakîkat-i mutlakayı muhît olmadığı için bütün hakāik ve kudret-i ilâhiyyeyi kendisinden istihrâca kalkışırsa küstahlık etmiş olur. Fakat kudret-i ilâhiyyenin muhâle taalluk etmediğini anlar; akıl için en büyük alâmet-i muhâl ise tenâkuzdur. Akıl, hakk-ı mutlakın bütün hudûdunu çizemez. Fakat akıl demek, hakk-ı mutlakın muhâl-i mutlaktan temâyüz ettiği haddi bilmek demektir. Akıl, hakîkatte tenâkuz bulamayacağı gibi maârif-i dîniyyede dahi tenâkuz bulamamak lâzım gelir. Bir kaziyye-i mütenâkıza akıl nazarında anlaşılmamış değil, butlânı anlaşılmış bir emr-i merdûddur. Akıl buna karşı aczini değil, kudretini görür. İ'câz ile ta'cîzin büyük farkı vardır. Tenâkuz, aklı i'câz etmez, ta'cîz eder. İ'câz karşısında akıl ve vicdân müsahhar ve mahzûzdur. Lisân söylerse susmak için söyler. Ta'cîz karşısında vicdân âsîdir. Lisân susarsa fırsatta söylemek için susar. Aklın keşfiyât-ı tecrübiyye karşısında vaz'iyeti ne ise keşfiyât-ı dîniyye karşısında da vaz'iyeti odur. Alemde hiçbir tecrübe muhâl-i aklîyi isbât etmediği gibi keşfiyât-ı dîniyye de muhâl-i aklî hudûduna girmez. Hâsılı aklın idrâkdeki kusûru mümteniât sâhasında değil, mümkinât sâhasındadır. Akıl bu iki sâhayı karıştırmamak için yegâne bir mi'yârdır. Akıl bütün ulûmun son mertebe-i kemâline eremediğini **[3]** ve keşfiyât-ı müstakbeleden hâtır ve hayâle gelmez ne hakîkatlere erebileceğini i'tirâf etmekle hiçbir za-

man tevâuk ve tegāyür kānûnuna âid olan tasdîkinden vazgeçeceğine kāil değildir. Binâ'en-aleyh hakīkatini tamâmıyla bilmediği bir Allah'ı i'tirâf ve isbât edebilirse de ekānîmin üçlük haysiyetiyle birlik haysiyetini tevhîd ederek hem üç ve hem bir olduğunu ve böyle üç olan bir Allah'ın zünûb-ı ibâdı mağfiret edebilmek için üçün biri sûretinde doğup kendini kurban ettirerek fedâ eylemesi sûretiyle kullarının selâmetini te'mîn etmiş bulunduğunu esâs-ı akīde ittihâz eden ve buna imanı yegâne zımân-ı selâmet olmak hissiyle tervîc etmek isteyen ukde-i Nasrâniyet karşısında aklın kusûrundan bahsetmekte hiçbir fayda yoktur. Stuart Mill'in dediği gibi "Ham, hum" buna inanmak sıtmaya nüshadır, teklîfi bile tenâkuzu mutazımmın olmadığı için onun gibi muhâl değildir. Şu hâlde Nasrâniyet ilimle i'tilâf edemediği gibi cehl-i mutlak ile de müdâfaa edilemez. Çünkü lâ-edriye değil, sofistâiye-i mutlaka bile mebde'-i tenâkuzu i'tirâfa mecbûrdur. Sofistâiyeyi sukūt ettiren şey, medâr-ı istinâdı olan mebde'-i tenâkuza karşı mütenâkız olmasıdır. İşte garbda ilim ile dîni esâsen mütenâzi' gösteren ve dini ilme, ilmi dine istihfâf ettirmek sûretinde tecellî eyleyen zihiyet bilhassa Nasrâniyet'in bu hâlinden neş'et etmiştir.

Unutmayalım ki biz dinin akliyetinden bahsederken, hissiyetini inkâr etmeyeceğiz. Çünkü akıl, kuvâ-yı rûhiyye-i insâniyyeden birisidir; din ise insâniyetin bütün kuvâ-yı rûhiyyesiyle alâkadâr olarak vahdet-i nefsiyyesini intibâk etmesi lâzım gelen en büyük bir hakīkattir. Çok yerlerde akıl ile hissin taâruzu vâki' ise de vahdet-i vicdâniyye bunların nokta-i telakīlerinde tecellî eder. İşte asıl din nokta-i telakīyi zâmin olan bir mebde'-i haktır. Akıl bir i'tikād-ı ilmî getirir. Fakat bu i'tikād hissiyât-ı kalbiyye ile i'tilâf etmedikçe cehele-i füssâk içinde kalmış âlim gibi hükümsüz kalır. Hattâ denilebilir ki hüküm bir hisdir. Tasdîk, aklın bu hisse iktirânı demektir. Ve bunun içindir ki alel-ekser İslâm mantıkçıları tasavvur ile tasdîkin nev'an tegāyürüne kāil olmuşlar, ve bunların zâten ittihâdlarını inkâr etmişlerdi. Akıl ile ihtisâsın hâl-i te'âruzundan insanda bir ikilik hâsıl olur ki şek ve buhrân-ı rûhî denilen felâket bununla başlar. Vahdet-i vicdân olmadan hayat olamayacağı için bu cidâl be-hemehâl birinin galebesine müntehî olur. Hissiyâtın irâde ile alâkası ziyâde olduğundan ekseriya akıl ve ilim mağlûb düşer. Artık insan, insan-ı hayvânî ve hevâîdir. Her an mübeddel, her an, sebâtsız, i'timâdsız, ihtiyâlkârdır. Şayed akıl kuvvet-i itkānı hâiz olup hissiyâtı mağlûb eder ve iradeyi ona mahkûmiyetten tahlîs eyleyebilirse insan, insan-ı aklî olur ve sağlam, sâbit ve haslet-i i'tikādiyyeye mâlik bulunur. Fakat bunda da cihet-i ameliyyeden bir nevi' cümûd ve atâlet hâsıl olur, aşk ve şevk bulunmaz, heyecan ve irâde sönük kalır. Akīde nazariyetten ameliyete geçebilirse bin müşkilât ile geçer. Şu hâlde ya akıl ayn-ı ihtisâs veya ihtisâs ayn-ı akl olmalı ki iman ve aşk birleşsin. Halbuki akıl ve ihtisâs rûhun başka başka vazîfelere müvekkel birer âlâtı olduğundan ayniyetleri abes olur. İnsâniyet, vicdân-ı nefsî, bunların ayniyetinde değil, cihet-i telâkīlerindedir. Asıl vicdân bu nokta-i telâkīde bulunur; rûh vahdet-i nefsiyyesini bununla bulur. Binâ-berîn vicdân-ı dînî de burada bulunmak lâzım gelir. Burada nefis hem aklen mutmain ve hem ihtisâsen mütelezzizdir. Din ne fen, ne san'attır. Fen ve san'atın evvel ve âhiri olan bir mebde'-i fıtrîdir. Kur'ân ne bir kitâb-ı fen; ne de bir dîvân-ı şiirdir. Fen ve şiirin fevkinde bir nazm-ı ledünnîdir ve bunun için mu'cizdir. Ona sırf bir fen nazarıyla bakarsanız san'atı karşısında bu nazarınızda me'yûs olursunuz. Bir şiir nazarıyla bakarsanız ilmiyeti ve hakīkati karşısında münkesirü'l-hayâl kalırsınız. İnsân-ı mütedeyyin de yalnız âlim değil, yalnız âmil ve san'atkâr da değildir. İkisinin fevkinde bir insân-ı kâmildir. O, ilimlere mevzû', san'atlara model verir. Bunun böyle olması vahdet-i nefsiyye ile vahdâniyet-i ilâhiyyenin iktizâsındandır. Nefs-i insânî ne yalnız âkıliyet, ne yalnız hassâsiyettir ve hattâ ne yalnız rûh, ne yalnız cisimdir. Hakk-ı mutlak olan Cenâb-ı Allah da bütün cihât-ı vücûdun mebde'-i müntehâsı olan zât-ı ahaddir. Yalnız akla veya yalnız hissiyâta merbût ve mahkûm kalan din, insâniyetin hakīkat-i vücûdiyyesine müntabık olamayacağı için nâkıs ve gayr-i fıtrîdir. O insanları Allah'a i'lâ için bir yol değil, Allah'ı insanlara indirmek ve insanlığı teşettüt ve tefrikaya düşürmek için çalışan bir vâsıta-i bî-fâidedir. Şirk de zâten hep bundan münbaisdir. Din bir teabbüd ve inkıyaddır. Fakat cihet-i ilmiyyeti hâiz bir teabbüddür.[2] (شَهِدَ اللهُ اَنَّهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْاِسْلَامُ). Din, mu'tedil ve munsıf ehl-i ilmin şehâdet edebileceği bir inkıyâd, bir teabbüddür; çünkü Hakk'a teabbüddür. Akliyet mahzâ mâni'-i taabbüddür. Teakkul hakīkate, teabbüd hayriyete, din ise câmi'u'l-hak ve'l-hayr olan ulûhiyete nâzırdır.

Elmalılı Hamdi

[4] **İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:**

ASRÎ ÂİLE

2

Garbcılarımızın kadınlığımız hakkındaki tasvîr ve tasavvurlarına bakılırsa on sene evveline kadar kadınlığın câhil, medeniyetsiz, umacı, hüsn-i tabî'ate gayr-ı mâlik

[2] Âl-i İmrân Sûresi, 3/18-19.

acîbü't-tabî'a bir mahlûk; yeni kadınlığın da meb'ûseliğe, nâzırlığa kadar muhtelif merâtib-i ikbâle nâmzed müterakkī ve mütekâmil insanlar olduğunu kabûl etmek îcâb ediyor. Gerçi hanımlarımızın bulundukları yollarda şimdiden tebellür etmeye başlayan kābiliyetlerini görüp de âtîden memnûn ve müsterîh olmamak mümkün değil..! Cemiyetin esâsı ve âilenin temeli olan nisvânın her yerde olduğu gibi menfî cereyânlarda daima oyuncak ve âlet vaz'iyetinde bulunması bir dereceye kadar kābil-i îzâh ise de dünyanın her tarafında sukūt ve tereddiyât nâmıyla tevsîm olunan bu hâlin terakkī, teâlî, medeniyet-perverlik şeklinde gösterilmesine akıl erdiremiyoruz.

İngiliz etibbâsından Mister Donald Clark "*Üçüncü Cinsin Tehlikeleri*" ünvânıyla ahîren neşrettiği bir makālede İngiltere'de bir kısım kadınların tabîatinin kendisinden beklemediği vezâifi îfâ için erkekleri aynen taklîde çalıştıklarından ve bu hâlin devamı netîcesinde vezâif-i cinsiyyenin akāmete mahkûm olacağı cihetle ne kadın ve ne de erkek olmayan bu üçüncü sınıf mahlûkların imparatorluk için bir tehlike teşkîl ettiğini beyân ile diyor ki: "Bundan yüz sene sonra, dünyaya getirilecek çocukların ancak üçte biri tabîî hâldeki kadınlar tarafından doğurulacaktır. Mütebâkī kısmını sun'î kuluçka âletleri vâsıtasıyla yetiştirmek lâzım gelecektir! O zaman kadınlarımız istedikleri gibi hoşlarına giden meşgalelerinde devam edebilirler. Fakat memleketimiz o zaman çoktan iflâs yolunu tutmuş olacaktır."

Bütün etvâr, ahvâl, akvâlinde garbı taklîd eden asrîlerimiz acaba bu doğru sözler karşısında ne diyecekler? *Revüe*'de "*Fesâd-ı Siyâsî*" ünvânıyla intişâr eden diğer bir makālede şu sözler görülüyor: "Erkân-ı esâsiyye-i ictimâiyyeye fesâd ârız olması her zaman vâki' bir keyfiyettir. Ancak garâib-i müdhişedendir ki o fesâdın zamân-ı sâbıkadaki âsârı devr-i hâzırdaki âsârına tamamıyla müşâbihdir. Yani o zamanda kadınlar ahlâk-ı fâzılanın hedmi husûsunda en kavî âmil ve müessir idiler."

Bu telehhüflerden sarâhaten anlaşılıyor ki laikliğin menba'ı addolunan Avrupa bile ahlâk, cem'iyet, menfaat nâmına kadınlığın gayr-ı tabîî, gayr-ı şuûrî bir mâhiyet alan eşkâl ve inkılâbâtından tamamıyla müştekî ve vaz'iyetten ümidsizdir. Hiçbir iz'ân sâhibi zulmeti nur nâmına kabûl edemez. Meğer ki cemiyeti yıkmaya kasd etmiş ve bunda menfaat görmüş olan denîu't-tab' bir kimse ola.

Auguste Comte kadınlığın bu sukūtunu kaydederken diyor ki: "Biz mâni'-i terakkī olan bu gibi muhâlât-ı hayal-perverâne üzerinde münâkaşa külfeti ihtiyâr edecek değiliz. Ancak nizâm-ı hakīk-i kevnin hilâfında kadınlar, rızaları olmaksızın kendilerini müdâfaa gayretinde bulunan birtakım adamların onların nâmına taleb etmekte oldukları şu müsâvât-ı maddiyyeye nâil olurlarsa o zaman hâlet-i rûhiyye ve ahlâkiyyeleri ne kadar fesâda uğrayacak, bozulacaksa hey'et-i ictimâiyyeye karşı olan vazîfeleri de o nisbette halel-dâr olacaktır. Zira artık kadınlar kūt-ı yevmîlerini tedârik için her gün fabrikalarda, tezgâhlarda öyle şedîd mezâhimin esiri olacaklar ki bunun altından kalkamayacakları gibi; erkeklerle aralarındaki muhabbet-i mütekābilenin menâbi'-i asliyyesi de bulanacaktır."

İşte en ziyâde takdîr ettikleri Garb ulemâsının bu husûsdaki mütâle'âtından bir nebze bahsetmekle Garbcılarımızı dâire-i akl u mantığa da'vet etmek istiyoruz. Sâha-i tedkīkimizi nazariyât vâdisinden hakīkat şâhikalarına tebdîl edersek yanlış yollarda yürümek, muhîti yanlış yollara sürüklemekliğimizin cezasını nasıl çektiğimize hayret etmemekliğimiz iktizâ eder. Çünkü son on beş seneden beri hey'et-i ictimâiyemizin kuvvet ve salâbet-i asliyyesinde kaybetmiş olduğu esaslar ve bu ziyâ'dan mütehassıl felâketler tüyleri ürpertecek derecede müdhiştir. Memleketin muhît-i irfânı olan İstanbul'un tereddiyât-ı hâzıraya sûret-i istihâlesinde âmil olan inkılâbâtın maddî netîceleri müddeâmıza, binlerce sahîfe yazıya daha kuvvetli bir delîl teşkîl eder:

1– On beş seneden beri vâki' olan izdivâcların (her sene vasatî olarak yüzde üç nisbetinde mebsûtan bir tezâyüd kaydedilmek sûretiyle) son seneler zarfında hemen yüzde kırkı üç aydan nihayet bir iki seneye kadar mütehâlif bir zaman zarfında mufârakatla netîcelenmektedir. Bu bâbdaki me'hazımız mehâkim-i şer'iyye kuyûdâtıyla, mahallât eimmesinin defâtiri ve nüfûs kayıtlarıdır. Halbuki daha evvelleri bu nisbet yüzde on beşi geçmezdi.

2– Tarîk-i fuhşa sülûk eden kadınların mikdarında her sene yüzde on beş nisbetinde tezâyüd vardır.

3– Dispanserlerde taht-ı tedâvîye alınan frengi ve belsoğukluğu musâbînin mikdarı yüzde otuz artmıştır.

[5] 4– Müskirât sarfiyâtı –gümrük istitastiklerine nazaran– son senelerde yüzde elli nisbetinde yükselmişti.

5– Moda ibtilâsı yüzünden servet-i milliyye, Harb-i Umûmî'den evvelki zamâna nisbetle ticaret istatistiklerine nazaran –yüzde kırk fazlasıyla– Avrupa'ya akmaktadır.

Ta'dât ettiğimiz nisbetler zâyiâtın maddî kısımlarıdır. Bir de ma'nevî iflâs cihetini tedkīk edelim. O kadar yükselmiş olduğu iddiâ edilen asrî kadınlığın evsâf-ı mümeyyizesini tahlîl edelim, göreceğimiz acaba fazîlet midir, tereddî midir? Asrî kadınlık, bugün zevcine nîmmerbûttur. Âile muhîti ezvâkını tatmîne kâfî gelemiyor. Barlarda yabancı erkeklerle dans etmek, umûmî mahallerde serâir-i vücûdiyyesini teşhîr etmek istiyor.

Beşikte yatan altı aylık yavrusunun muhâfaza-i sıhhati endîşesinden sürdüğü pudranın cinsi, diktirdiği mantonun tarz-ı telebbüsü daha çok mühimdir. Evinin meşâgil-i yevmiyyesi kendisini alakadâr etmez. Gözü dışarıdarır. Buna mukābil sefâhet, serbestî, alâyişten başka ne gibi bir mezâyâya mâliktir? İlmen, irfânen, milletin yüzünü ağartacak ne gibi bir kābiliyet, bir eser göstermiştir? Bütün yükseklik, beş on parça notaya, yarım yamalak bir ecnebi lisânına âid ise o başka.

Yüksek sınıfda maatteessüf en yüksek dereceyi bulan ve hiç de milletin rûhunu, kābiliyetini, zekâsını temsîl etmeyen bu tereddiyâtın yavaş yavaş mutavassıt sınıflara da sirâyet ettiğini görüyoruz.

Kadınlık, bâ-husûs İslâm kadınlığı çok yüksektir. Fakat niseviyetin tabîî, beşerî, hakīkī vezâifi ve hukūk-ı umûmiyye, selâmet-i ictimâiyye nâmına ittihâzı zarûrî ve en serbest milletlerde bile müteârife şeklinde görülen takyîdât dâhilinde olmak şartıyla Murâkabe-i ictimâiyyeden âzâde kalan kadın, beşeriyet için en vahîm bir inkırâz vâsıtasıdır. Bütün dünya mütefekkirîninin bağıra çağıra i'lân ettikleri ve fakat mütefekkir geçinen zavallılarımızın bir türlü havsala-i idrâklerine idhâl edemedikleri bu hakīkat âsâr-ı maddiyesiyle olsun intibâhımızı da'vet etmelidir.

Bu mebhasde en büyük hakīkat, kadınlığımızın sukūt ve tereddiyâtında en mühim, en esaslı âmilin yine erkekler olduğudur. Kadını vâlidelik şeref ve fazîletinden, âilesi yuvasından süfliyâta atan asrîlerdir ki: Bilâ-idrâk senelerden beri milletin temel taşı, âilenin madde-i asliyyesi olan kadını zillete düşürmek, ictimâiyâtımızı baştan başa harâb etmek, el-hâsıl kadını mevki'-i aslîsinden ayırmakla milleti maddeten ve ma'nen zaîf düşürmek için hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır. Medeniyetin hakīkaten âşıkı olanlar, mehâsin-i ahlâkıyyeyi, an'anâtı, fazîletleri yıkmakla maksadın te'mîn edileceğini kabûl edemezler. Bâ-husûs müslüman kadını henüz Avrupa'nın en serbest idârelerinde bile iktisâb edilemeyen hukūka mâliktir. (İnşâallâh gelecek makālelerimizde bu hakīkati îzâha çalışacağız.) Ne esirdir, ne de oyuncaktır. Hülâsa, kadınlığın tekâmülünden bahs ile zulmeti nur, sukūtu terakkī nâmıyla efkâra telkīn için beyhûde yere uğraşan asrîlere rağmen asrîliği ma'nâ-yı hakīkīsiyle kabûl eden müslümanlar; kadınların bâzîçe-i ihtirâs olmasını arzu etmezler. Mütefekkirînin en birinci vazîfesi mensûb olduğu milletin hissiyâtına hürmettir. Bu hürmet de, halka pek girân gelen tereddiyât-ı ahlâkıyyenin izâlesi husûsunda el birliğiyle sarf-ı mesâî zarûretini tevlîd eder. Yaşamak için, muhâfaza-i istiklâl için, kuvvetlenmek için dindarlığa lüzûm-ı kat'î vardır. Bunun hâricinde felâh yoktur.

Hasan Hikmet

"Sebîlürreşâd" Mecmû'a-i Muhteremesine

Başmuharriri beyefendi birâderim!

Bundan birkaç ay evvel, sübût-ı hilâl mu'âmele-i şer'iyyesinde telgrafla verilecek haber-i müstefîzin makbûliyeti hakkında Şer'iye vekîl-i sâbıkı muhterem Mûsâ Kâzım efendi'nin i'tâ buyurduğu fetvâ-yı mübârekeden "*İkdâm*" gazetesi sütunlarında açtığım bahis vesilesiyle; "*Sebîlürreşâd*" mecmû'a-i muhteremesiyle tecdîd-i mu'ârefe şeref-i azîmine nâil olduğumdan beri, onun kāri'leriyle ahyânen hasbihâl etmekliği emel-i hâr edinmiş idim. Evvelâ, ortaya koyduğum bazı mes'elelerin ne netîceler vereceğini öğrendikten sonra hasbihâllerime başlamak istedim ve bu sebeble bir müddet-i vâfiye bekledim. Mine'l-ibtidâ tahmîn ettiğim vechile, bu netâyicden hiç biri zuhûr etmedi, bil-akis diğer bazı netâyic-i garîbe ve gayr-ı me'mûle zuhûr etti. intizâr devresinden çıkmak mantıken lâzım geldi; lakin, husûsiyle memleketimizde erbâb-ı fikret ve kalemden hiçbirinin âzâde kalamadığı gavâilden ben dahi çokça hissedâr bulunduğum ve bu cümle ile beraber aşağıdaki zikredeceğim iki mühim eser-i dînîyi Türkçe'den Fransızca'ya nakletmeye çalışıp yorulduğum için, hasbihâllerime bed' etmeye gâh zamânen, gâh bedenen imkân bulamadım. Dindarâne diyelim ki hasbihâllerime bugün başlamak makdûr imiş. Buna da elhamdülillâh!

⁂

Bendeniz o bahsi "*İkdâm*"da ta'kīb ederken, hatırıma bir emr-i hayr-i dînî ve millî gelmiş idi:

"İşhâr"ın* en başlıca dört vâsıta-i icrâsı vardır: …… Envâ'-ı matbûât. Bu dört işhâr yolundan evvelki üçü bu makālenin **[6]** maksûd bihleri değildir; dördüncüsünden bahsedeceğim, ve şimdilik "*Sebîlürreşşâd*"ı ele alacağım.

"*Sebîlürreşşâd*" nedir? İlm ü feyz-i gāyir-i İslâm ile birlikte müslüman Türklüğünü epey ve iyice tanıtmaya çalışmayı maksad edinmiş bir mecmû'a-i mübâreke. Tahkīk etmedim. Amma yine bilâ-pervâ diyebilirim ki bu mecmû'a dâhil-i memlekette bile matlûb olan vüs'at ve mikdarda şâi' değildir; nâşiri değil kâr etmek, belki mecmû'anın mesârıfını bile satıştan çıkaramazlar; muharrirlerine, ya hiç ücret veremezler; yahud, onları pek nâçîz bir ücretle me'cûr kılabilirler.

Bu hâliyle mecmû'ayı diyâr-ı ecnebiyyede intişâr ettirmek mümkün değildir; mümkün olsa da abesdir. Abesdir, çünkü memleketimizin hudûdu hâricinde, Türk lehinde yazılmış şeyleri okuyanlar gāyetü'l-gāye mah-

* Propaganda.

dûddur; hele o diyâr-ı garb, ki, işte gördük… Bizlere göre gâh a'dâ diyârı olur ve daima diyâr-ı ağyârdır, bizi ve dinimizi ya hiç bilmez veya –en fenâsı– yanlış ve kötü bilir halkın diyârıdır. Asıl oralarda irşâd matlûb ve muktezî iken oralarda lisânımızdan anlayan beş, on kişi bile bulamayız. Şimdi, ne yapmalıyız, ki meselâ "*Sebîlürreşâd*"ın hâricî vazîfe-i mühimmesi, ki bence vezâifinin siyâset cihetiyle ehemmidir, görülebilsin…?

Hatırıma bir şey geldi: Memleketin elsine-i ecnebiyyeden başlıcalarına, meselâ Almanca ile İngilizce ve Fransızca'ya, ya bunlardan ikisine, yahud yalnız birine vâkıf urefâsına hitâben diyorum ki:

"Efendiler! *Sebîlürreşâd*'da iki nevi' makālât var: Bir nev'i, dâhil-i memlekete mahsûsdur: Türk kadınını sahneye çıkarmak isteyen, o bî-hoş, nâ-edîbâne teşebbüslere karşı yazılmış 'Müntehâ-yı Medeniyet' makālesi gibi, ki dâhil-i memleketten çıkması bile gayr-ı câizdir; diğer nev'i, dâhilde iyice okunmaya lâyık olmakla beraber, hâriçte neşri pek müfîd olacak makāleleri câmi'dir: 'Anglikan Kilisesi'ne Cevâb', 'Müslümanlık', 'Müslümanlığın Rûh-ı Edebî ve İlmîsi' ilh. Beriki takımdan makāleleri '*Sebîlürreşâd*'a bastırmak, *Sebîlürreşâd*'ı zû lisâneyn bir mecmû'a-i İslâmiyye kılmak üzere arz ettiğim o üç ecnebî lisândan hangisine îcâb ederse ona tercüme etmek vazîfesini fahriyyen, hamiyyeten, diyâneten der'uhde ve îfâ eyleyecek içinizden dokuz kişi çıkmaz mı? Onuncu: Benim, ben Almanca'yı o kadar iyi bilmem; lâkin *Sebîlürreşâd*'ın makālelerini İngilizce veya Fransızca'ya bilâ-hatâ nakl eyleyecek kadar bu lisânların ehliyim, ve işte, ben bu vazîfeyi memnûnen, müftehiren, ve fahriyyen der'uhde ettiğimi ve bundan i'tibâren *Sebîlürreşâd*'ın o minvâl üzere hâdimi olduğumu mahzar-ı enâmda alâniyeten i'lân ve bu makālenin* şuraya kadar olan kısmının eğer mümkünse, sahîfelerine geçirilmesini *Sebîlürreşâd*'ın hey'et-i tahrîriye-i fâzılasından ricâ ederim."**

Sebîlürreşâd, mezkûrâtı sütunlarına derc ettikten sonra yazdığı bir zeylde bu âcizleri taltîfen ve teşvîkan hakkında hayli kelimât-ı mutayyibe îrâd buyurdu ve bir işhâr teşkîlâtı yapmaklığımız lüzûmundan bahsetti.

İ'lâ-yı hak ve işhâr-ı hakîkat yoluna sâlik dîn-i Muhammedî'den müstefîz olan hangi bir şahsın yüreğinde sa'yinin semeredâr olup olmayacağı hakkında gayret-şiken vesveselere, ve bugün o semereyi göremeyince yarının da akîm olacağını bi'l-hesâb, nevmîdîye yer açmaz. Lakin ne kadar olsa benim gibi o feyz-i gāyir-i Muhammedî'nin değil gavrına yaklaşmak, henüz sathında meded-cûyâ-yı kemâl olandan aklı zaîf ve ayn-ı basîret-i vicdânı henüz kesb-i kābiliyet-i nüfûz eylememiş bîçâre insanlar nefislerini ümîdsizliğe kaptırmamak için ancak bir çareye tevessül edebilirler, ki o benim de kendisine mütevessil olduğum çâre-i yegâne ye'se gönlümüzü sımsıkı kapamak için Cenâb-ı Allah'ın inâyet-i sübhâniyyesinden ve ulu Peygamberimiz efendimizin lütf-i celîl-i amîmden istifâde ile takviye-i vicdân etmekten ibârettir. Zira *Sebîlürreşâd*'ın sâf-dil insanları, ekseriyeti kalın bir cehâlet perdesi altında örtülmüş bulunan ve umûmî diyebileceğim kadar çoğu hod-endîşlik maraz-ı nefsânîsiyle ma'lûl olan ve bu illet-i mühlikeden halâs için hiçbir tedbîre mürâcaat bile etmeyen zavallı Türk ma'şerinde bir işhâr teşkîlât-ı cesîme ve velûdesi yapmak hayâline düşerken, ben sâde-dil dahi milletimin urefâsına hitâben içlerinden dokuz kişinin benimle birlikte ara sıra şu dinî ve millî işleri gördürmelerini temennî ediyordum. Yazık! Ki hiç kimsenin, hele evliyâ-yı umûrumuzdan hiçbir sâhib-i vilâyet ve salâhiyetin düşünmediği teşkîlâttan kat'an li'n-nazar, o dokuz kişi değil, tek bir insan çıkıp da o işlerden bir tanesini olsun görmedi, hattâ göreceğini söylemedi bile.

İnsan bu hâlden utanmamak, sıkılmamak, yeis ile gālibâne mücâdele edebilmek gerçekten zor, ve tahammül-firîb, sabır-güdâz.

⁂

Bu cihetlerden menfî netîce hâsıl ola dursun, diğer bir cihetten öyle müsbet netîce tehassül ettiğini gördüm ki kalbe melâl-bahş olmakta öteki takımdan hiç de aşağı kalmaz.

Hukūk-ı esâsiye allâmelerinden bir zâtın cesîm bir te'lîfinin tercümesini Maârif Vekâleti bana tahmîl etti. Tercümeye başlayınca, gördüm ki birçok ıstılâhât îcâd ve vaz' etmek mecbûriyetindeyim. İlim bahsinde nefsime i'timâd etmez, meşveret tarîk-i selîminden ayrılmaz bir adam olduğum cihetle, bu ıstılâhları hükûmet nâm ve hesâbına intişâr edecek bir esere koyduğum takdîrde şâyed hatâ etmiş bulunursam, vesvese-i vicdâniyyeden kurtulamayacağım. Binâen-alâ-zâlik, "*İkdâm*"da alenî ve umûmî bir *İstişâre-i İlmiyye* ünvân-ı umûmîsi altında bir silsile-i makālât neşrine başladım.

Bu makālelerden birkaçı henüz neşr olunmuş idi, ki Anadolu'nun bir şehrinde mukīm bir şahısdan bir mektup aldım. Mektup gazete idârehânesi vâsıtasıyla geldiği için vehleten: "Oh!–dedim kendi kendime– bir mürşid çıktı!" Bir de zarfın üzerine dikkatlice bakınca ne görsem beğenirsiniz?" Hukūk-ı Esâsiyye Kānûnu mütercimi…. Felan!"

---

* "*İkdâm*": 17 Ağustos 1339

** *Sebîlürreşâd:* 23 minhü.

[7] Bu dîvânenin bana yazdığı hezeyânlardan birini olsun milletin nazar-ı ibret ve intibâhına koymaklığım için şuraya nakletmekliğime müsâadenizi dilerim:

"Yazılacak eserde hâlâ Arabî kelimât derci cihetini ihtiyâr buyuruyorsunuz…

"Kabûl ettiğiniz ta'bîrât "Şûrâ-yı Teşrîiyye"*	Cevâb Güzeldir. Fakat Arapça'dır. Buna Türkçe olarak, fakat, uzun olacak, beis yok: Doğru ve iyi yaşamak, yaşatılmak husûsunun konuşulup taayyünü için toplanarak bunu başaran ve ta'yîn ve te'mîn eden hey'et.**

Fa'tebirû….

⁂

Şimdi bu dîvâne muhâbirimin gönlüme milletime âid düşünceler netîcesinde hüzn-i azîm demc eden sözlerini bırakıp, daha ciddî bir sâha-i bahse geçeyim.

Paris'de neşrolunan *İllüstration* mecmû'a-i ma'rûfesinin son nüshalarından birinde *"Tevhîd-i Âleme Doğru mu Gidiyoruz?"* sernâmesi altında bir makāle gördüm. Bunu yazan zât-ı hakîm bazı mesâil-i gāmiza-i dîniyye, icmâiyye ve hikemiyyeden bahsediyor. Ve câbecâ Dîn-i İslâm'dan da bahis açıyor. Onun araştırıp araştırıp da bulamayacak ve tefhîmleri için bir peygamberin vücûd ve nutkuna ihtiyac hissettirerek kapadığı mebâhis nazar-ı Dîn-i İslâm'da çoktan hallolunmuş mes'eleleri muhtevîdir. Mukābeleten bir makāle yazmak hâtır-güzârım oldu; lakin, buna ben kādir olamadığımı mütevâziâne ikrâr ve teslîm ederim. Binâen-alâ-zâlik, makāleyi hemen tercüme ettim. Sûret-i mütercemeyi melfûfen takdîm ediyorum. Mesâil-i meşrûha hakkında *Sebîlürreşâd* âile-i tahrîriyyesinden hangi zât münâsib ise tefakkudât ve tavzîhâtını bir makāle ile *Sebîlürreşâd*'da neşir buyursun; bendeniz de bu makālenin müsâra'atle yapacağım tercümesini *İllüstration*'da neşrettiririm. Ve işte bu sûretle bir hizmet-i dîniyye ve milliyede bulunmuş olurum.

Kızıltoprak 6 Rebîulevvel 1342

Ahmed Reşid

Sefîr

---

* Meclis-i Meb'ûsân ile Meclis-i A'yân'ın teşkîl ettikleri "Meclis-i Umûmî-i Meşveret."

** Mektup sâhibinin imlâsına riâyet ediyorum.

VAHDET-i ÂLEME Mİ GİDİYORUZ?

Nîk-bînlik ile bedbînlik, Zerdüştîlerin "Hürmüz" dedikleri masdar-ı hayr ile "Ehrimen" tesmiye ettikleri masdar-ı şirkin âbidleri arasındaki cidâl hiçbir vakit bugünkü kadar âteşîn olmamıştır. Nereye gidiyoruz? Şâhikalara mı yükseliyoruz? Uçurumlara mı iniyoruz? Asrımızın ridâ-yı umûm-ı müşevveşesi altında neler olup bitiyor? Âlem ibtidâ-yı hilkatteki şûrişe mi irticâ' ediyor? Yahud bir mu'cizevî tebeddül şekl ü hey'eti mi hazırlanıyor…?

"Ehrimen"e tapanlar için ne kadar şeâmet-engîz alâim rû-nümâdır! El-yevm âleme iki nevi' hissiyât hâkim bulunuyor: Kindarâne nefret ile korku. Âlemin kıt'aları, kavimler, devletler, ictimâî tabakalar birbirinden kîneverâne nefret ediyorlar, çünkü birbirinden korkuyorlar. İnsâniyet hissiyât-ı gayzını beslemek için halk ettiği dehşetlerin esîri olmuştur.

Avrupa ile Amerika birbirini sevmiyor; Asya Avrupa'dan kîndarâne nefret ediyor ve Avrupa'dan korkuyor. İtalyanlar, Fransızlar, İngilizler, Almanlar, Slavlar, Rumlar, Türkler, Çinliler, Japonlar, İsevîler, Muhammedîler yekdiğerine hiçbir vakit bugünkü kadar i'timâdsızlık nazarıyla bakmamışlardır. Denilebilir ki birlikte muhârebe yapmış olmaklığın kavimlerce netîce-i te'sîri, yek diğeri aleyhine harp etmiş olmaklığın netîce-i te'sîrinin aynı çıkmış, yani, akvâmı yekdiğerinden kîneverâne nefret ettirmek olmuştur.

Her memleket kendini komşusu olan memleketin zulüm-dîdesi addediyor. Âlemde ilk defa olmak üzere bir muhâsebe-i düyûnât ve matlûbât zuhûra geldi ve akvâm arasında şimdiye kadar nifâka bâis olan sebeblere bir de o inzimâm etti, o sebebler ki ihtirâsât, edyân, istirkābât-ı ticâriyye, âdât ve âdâb, elvân-ı cilddir. Âlem sanki hâkimsiz ve mübâşirsiz bir mahkeme-i ticâret olmuştur. Şekspir'in *"Venedik Tâciri"* nâmındaki mudhikasında tahlîl ve tasvîr etmiş olduğu "Şilok"a benzer katı yürekli, gaddâr muhtekirler insâniyeti nasıl tel'în eder idiyse, medyûn milletler de dâin milletlere öylece la'net ediyorlar. Dâin milletler de medyûn milletlerden iştikâ ediyorlar. Hem alacakları, hem de borçları olan milletler ise, borçlarını vermeyen milletlerle matlûblarının te'diyesini isteyen milletlere la'net ediyorlar.

Dünya hiçbir vakit zamanımızda olduğu kadar mebzûl para yüzünü görmemiştir ve bununla beraber hiçbir vakit de bugünkü kadar sefâlet çekmemiştir. Dünyanın malları hiçbir vakit bu günkü derecede keyfî ve

hem zenginleri, hem de fakīrleri, hem mes'ûdları, hem de bedbahtları seyyânen ta'zîb eder sûrette inkısâm etmemiştir. Milletler görüyoruz ki gınâ yüzünden boğuluyorlar, yine milletler görülüyor ki açlıktan ölüyorlar. **[8]** Beriki takımdan milletler muhtâç oldukları eşyâyı satın almaktan ümidlerini kesmiş bulundukları hâlde, öteki makūleden milletler metâ'larını satmaktan nâ-ümîd oluyorlar. Buğdayın fiyatı iniyor da yine kaht Rusya'yı târumâr ediyor.

Her tarafda zenginler servetlerinin kıvâm-ı hakīkīsi ne olduğunu bilemediklerinden titriyorlar. Her hangi bir kıt'a-i arzda bulunuyorsa bulunsun, hiçbir devlet ne kānûnlarından, ne de te'sîsâtından emin değil. Cihânın te'âzudu, granitten yapılmış sanılan şeylerin kum taneleri gibi dağıldığı görüldüğünden beri, dûçâr-ı zaaf ve herem olmuştur.

Dünyaya uykusuzluk hastalığı ârız oldu, a'râzını göstermeye başladı, öyle bir hastalık ki târihde ilk defa görülmüş hâdisâttandır. Herkes vaz'iyet-i âdiyyesinden çıkmış, bedbaht olmuştur: İster zengin, köylü, muzaffer, hâkim, âkil olsun; ister fakīr şehirli, mağlûb, mahkûm, deli olsun, hiçbir kimse bu hâlden başka bir hâlde değil. Avrupa'nın yarısı harâbe-zâra dönmüş bulunuyor; Asya sallanıyor; Amerika, Afrika, Avusturalya pîç ü tâb içine düşmüş bir nefretten, endîşeli bir bakışla âtîyi isticvâb ediyorlar.

İmparatorluklar yıkılıyor, hükümdârlar menfâlara gidiyorlar, itâ'at edenler mutâ' olmak istiyorlar. Değil yalnız benî asferler zenciler bile istiyorlar ki kendilerine sâir ibâdullâh gibi, yani âile-i âdemînin diğer a'zâsına vâki' olduğu sûret-i müsâvât-perverânede, mu'âmele edilsin. Her kavim, her tabaka-i ictimâiyye halkı yekdiğerinin dilinden anlamaz oldukları hâlde, sanki bir lisânda konuşuyorlarmış gibi, adâlet ve hakka mürâcaat ediyorlar.

Eğer Bâbil Kulesi zinde, azîm, korkunç bir hakīkat olmuş olsaydı, bugünkü hâli tavsîf için işte Bâbil Kulesi! Demek nefsü'l-emre uyardı. Bedbînliğin rûhu olan "Ehrimen" öyle derdi. Maamâfîh… Sözü ilâhü'l-hayr, nîkbînlik rûhu olan Hürmüz'e verelim.

⁂

Bundan beş asır evvel insan min kıbeli'r-Rahmân kendisine mesken olmak üzere tahsîs kılınmış olan seyyâre-i arzı tanımıyordu. Ne derece-i cesâmetini, ne keyfiyet-i şeklini biliyordu, ne de vech-i meskûniyetini. Şecere-i âile-i insâniyyenin dallarından her biri kendi hesâbına diğerlerinden mütecerrid olarak yaşamakta idi. Ebhâr-ı muhîte ezeliyetten beri ne idiyse öyle bulunuyordu, yani birer ıssız çöl hâlinde idi, öyle birer beyâbân ki üzerine hiçbir nazar-ı beşerî ma'tûf olmamıştı. Beşeriyet nefsini müdrik değildi.

İlk evvel Avrupalılar on beşinci asırda bu seyyâreyi usûl tahtında keşfe başladılar. Keşfiyât-ı vâkıa on dokuzuncu asırda nihâyet buldu. Kavimler, ırklar, dinler, medeniyetler, kıt'alar yavaş yavaş birbirini öğrendiler; insâniyet hem nefisini, hem de meskeni olan arzı buldu, küreyi teshîr etti ve a'zâ-yı insâniyyet birleşti. Üç asır müddetçe batîen cereyân edip giden bu emr-i teshîr ve tevhîd, insanın evinde vazî' bir hâdimi olan ateşin dünyada kudret-i mutlaka ile mütemâyiz bir hudâvendigî mevkiine müteveccihen i'tilâ etmesi fiilindeki sür'atin derecesiyle mütenâsib bir sür'atle on dokuzuncu asırda vücûda geldi. Bu asrın sonlarına doğru insan kürenin ahvâlini öğrenmiş ve onu ma'nen ve tamâmıyla kabza-i tasarrufuna almış bulunduğundan dolayı övünse becâdır. Demir yolları ve telgraf telleri fî-zamânînâ bu cesîm cism-i vahîdin sinirleri mesâbesindedir.

İnsâniyetin dört karndan beri, gittikçe kuvveti artan vesâit-i âlât ile, fakat mâhiyetini idrâk etmeksizin, görmeye çalıştığı iş, dünyanın tevhîdi işidir. Fakat bu kâr-ı tevhîd yalnız meyl-i derûnî ve muhabbetin eser-i sun'u değildir. Dıraht-ı âile-i âdemiyyetin uzvunu müteferrik ve mütecerrid bir hâlde yaşar olduğu zamanlar indlerinde kendileri bilâ-münâferet mechûldü. Vaktâ ki nefislerini tanıdılar, o vakit iş değişti, zira o vakitten i'tibâren aralarına münâferet girdi. Tenevvü'den aynı zamanda hem nefret, hem de muhabbet doğdu.

Lihâzâ, tevhîd-i âlem İncîl ile kılıç, muâhât ile mukātelât, mübâdele-i emti'a ile gülle te'âtîsi sâyesinde vücûd-pezîr oldu. Amerika'nın keşfi ile esliha-i nâriyyenin îcâdı hemen hemen aynı zamanda vâki' olmuştur; bu keşif ve îcâdın zamân-ı vâhidde vukūu bir hâdise-i ittifâkıyye değildir. Tevhîd-i âlem yolundaki hareket terakkī ettikçe, mütezâyid bir vüs'at ve şiddetle vukūa gelen muhârebeler ve ihtilâller bu hareketi sektelere uğratıyordu.

Dört asırdan beri bil-umûm büyük muhârebât-ı akvâm ve mücâdelât-ı urûk ve akāid-i ilmiyye nâ-me'mûl imtizâclara peyveste olmuştur. Zamanımızın iğtişâşât-ı hâilesinde şu kānûn-ı esrârengîzin hükmü derece-i ulyâda hâsıl olduğunu göremez miyiz? Evet, târihin kaydettiği mesâib-i azîmeden a'zamını gördük: Onu inkâr etmek ancak ashâb-ı amânın kârıdır. Bununla beraber hiçbir zamandan nev'-i beşer, muhârebelerin en dehşetlisi olan ve beşeriyeti en mahûf bir sûrette târumâr eden 1914-1918 muhârebesinde olduğu derecede, kendisini, kînedârâne nefrette ve muhabbette, bir cism-i vâhid ve bir rûh-ı yegâne hâlinde hissetmemiştir. Âlem muhârebe-i ahîre esnâsında kābil olduğu kadar ma'kūl bir sebeble şöyle feryâd edemez **[9]** miydi?: "Yaraladı-

ğım cisim kendi cismimdir; ben kendi kendimin bî-rahm düşmanıyım!"

Bu hâl-i harbdeki âlemin nefsiyle tesânüdünün âsârına her tarafda tesâdüf olunmuştur. Hükûmât-ı ahadiyye* Romanofların, Habsburgların, Hohenzollerin sukūtlarıyla za'afa uğramamış mıdırlar? Bütün hükûmât-ı âmmeye** harbin bıraktığı harâbeler üzerinde teessüs eden mutlaku'l-amel veya mütegallib eşhâs hükûmetleri tarafından iğtişâşâta uğratılmıyor mu? Vaktâ ki Rus İmparatorluğu yıkıldı, New York'taki bir bankerden tutunuz da Hindistan'daki bir mihrâceye kadar cihânın bil-cümle zenginleri hazînelerini düşünerek titremediler mi?1914 senesinde kim diyebilirdi ki Balkanlara müteallık istirkābâttan Rusya ile Avusturya arasında bir muhârebe tehaddüs edecek de Katoliklik ile İslâmiyet'in muzafferiyet-i azîmeleriyle nihâyet bulacak? Ve bununla beraber işte o zaman hayâl-güzâr olmayan bu keyfiyet şimdi bir hakīkat-i fi'liyye hâlinde zâhirdir. Şarkî ve merkezî Avrupa'nın siyâseten felâketi Ortodoks kilisesiyle Protestanlığın Luteryanizm şu'besini za'îf düşürdü ve bil-akis âkıbeti felan veya filan devletin âkıbetine bağlı bulunmayan Katolikliği kuvvetlendirdi. Rus İmparatorluğu'nun inhidâmı İslâm'ı en müdhiş düşmandan kurtardı.

Muhârebe ırkları ve kavimleri mezc etti. Milyonlarla Amerikalı, Avusturyalı, Japonyalı, Hindli, Senegalli, Faslı, Avrupa'ya gelip orada harp ettiler. Muhâriblerin arkalarında onların müdîrân-ı güzîdeleri Avrupalılarla münâsebâta girdi. O cengâverân efvâcıyla o müdîrân-ı güzîdenin bütün o seyâhatlerden ve bütün o münâsebetlerden memleketlerine ne gibi şeyler götürdüklerini görmeye başlıyoruz. Daha muhârebe başlamadan Avrupa Amerikalılaşmakta, Amerika ise Avrupalılaşmakta idi. Ancak muhârebedir ki bu iki istihâleyi nokta-i tekemmüle doğru azîm bir terakkī ile götürdü. Bugün Asya Avrupa'dan muhârebeden evvelki zamandan ziyâde nefret ediyor. Fakat Asya Avrupa'yı el-yevm daha iyi tanıyor ve onu daha ziyâde tetebbu' ve tedkīk ediyor: Elbette ki onu ızrâr etmek için! Dört yıl esnâsında İngiltere bir ada olmaktan çıktı– ki bu hâl ilk defa olmak üzere görülüyor– kıt'a-i beriyye eczâsından oldu. Adalılık vaz'iyetine vakten mine'l-evkāt dönebileceğine nasıl inanmalı?

Kezâlik, Amerika Cemâhîr-i Müttehidesi cihânın mes'ûliyetleri karşısında tereddüdler içine düşmüş bulunuyor, halbuki o mes'ûliyetleri der'uhde etmesi lâzım gelirdi. Cumhûriyât-ı mezkûre kendi kıt'alarında tekrâr kûşe-nişîn-i inzivâ olmak istiyorlar, sanki son on yıl birer mu'teriza ile aksâm-ı ezmine-i sâbıkadan ayrılmış imiş gibi. Berr-i Cedîd'in nâmdâr diplomatlarından biri bundan birkaç hafta evvel bana gönderdiği bir mektupta: "Eğer Amerika kühûlette daha müterakkī olaydı, vakt-i merhûnuna erişmiş bulunurdu" diyordu. Fakat Amerika ister kâhil olsun ister olmasın, bugün bundan on yıl evvelki vaz'iyetinde değildir. Dünyanın hey'eti değişti; Atlantik artık eski derecesinde geniş bir bahr-i muhît değildir, daralmıştır….

Asya ile Avrupa iki hasta kıt'adır, çünkü biri harp, öteki ihtilâl denilen iki âfetle musâb olarak harâb olmuştur, el-ân olmaktadır. Fakat onların hastalığı yüzünden herkes müteessir ve muztarib: Avrupa'nın kararsızlığı ve harâbîsi, Asya'nın için için tahammürü cihân makinesini baştan başa tehdîd etmekte. Vâkıâ akvâm yekdiğerini nefretle telakkī ve yekdiğerinden ihtirâz ve tehâşî eylemekte ise de, hiçbir zaman yekdiğerine zamanımızda olduğu kadar muhtâc ve müftekir olmamıştır. Hepsi sefâlet çekiyor, çünkü nefret ve korku sebebleriyle birbirinden uzağa kaçıyor, halbuki hiçbiri bugünkü kadar komşu komşuya muhtâc olmamıştır.

Yok, yok! İnsâniyetin çekmekte bulunduğu şu mihnetler tevhîd-i âlem yolunda çekeceği mihnetlerin sonuncusu ve en şiddetlisidir, o tevhîd-i âlem, ki târihin dört asırdan beri istihdâf eylediği kaziyye-i ecell ü a'lâdır.

⁂

Ciddî bir nîk-bînlik her ne kadar biraz kedûret-bahş ise de, minvâl-i mebsût üzere teşrîh-i efkâr ve âmâl eder. İstikbâle âid olan şu va'd-i azîmi ekdâr-ı zamânın elinden çekip almak için, hafîfü'l-mizâc ve şetâret-perver bir nîk-bînliğin yaptığı gibi, her şeyin yoluna gireceğini külle-yevmin halka tebşîr edip de lakin bu intizâmın nasıl ve ne sebeble husûle geleceğini söylemeyen ve böyle hakīkat nâ-pezîr vaadleriyle halkı iğfâl etmeyecektir. Bu ümîdler hiç olmazsa târihin ayn-ı basîretle manzûru olan bir şeye istinâd ediyor ki o şey sahîhdir. Her ne kadar bu ümîdlerin tahakkuku keyfiyetine nazar-i emniyetle bakılamaz ise de hadd-i zâtlarında mevhûmât ve muhayyelât kabîlinden şeyler olduklarına da zehâb edilemez. Hiçbir kimse peygamberâne ortaya çıkıp da onların günün birinde sûret-i hakīkat olmayacaklarını iddiâ edemez.

[10] Hakīkat şudur ki buhrân-ı hâzıra âid iki takım, müteârız tefehhümât nîk-bînâne bakışla bedbînâne bakış netîcesinde zihinde peydâ olan mefhûmât-ı müteârıza, iki faraziyeyi ihtivâ ediyor ki istikbâl bunlardan birini

---

* Hükümdârı bulunan memleketler hükûmetleri: Monarşi (Monarchie) buna bir vakitler hükûmât-ı sultâniyye veya mülûkiyye demekte idim. Hükûmet-i vâhide ta'bîr-i sakīmini vâzıhan red için bu ta'bîri ihtiyâr ettim: Nefsü'l-emre vuzûh-ı tâm ile muvâfıktır.

** Demokrat hükûmet, halk hükûmeti, âmme hükûmeti (Aynın meddi ve mimin teşdîdi ile: Âmme)

ittihâz ve ihtiyâr etmeye mecbûr olacaktır. Ve insâniyet vakit vakit önünde bulunduğu kat'î dönüm yerlerinin şimdi birine daha müsâdif olmuştur. Bir cism-i vâhid hemâhenk olmayan, bil-akis yekdiğerine muârız ve muhâsım bulunan ruhlarla candâr olarak yaşayamaz. Dört asırdan beri dünya istikşâfât, isti'mârât, muhâcerât, ihtilâlât, ticârî münâsebât, siyâsî münâsebât, hutût-ı hadîdiyye, buharla müteharrik sefâin, telgraf, ilh. sâyesinde yavaş yavaş birleşmiştir. Acaba şu sâat hulûl edecek midir, ki onda bu birleşmeden, mâhiyeti cihân-şümûl bir medeniyet çıksın, şu cism-i fesîhe bir rûh-ı münferid gelip nefh edilsin? Öyle bir medeniyet-i cihân-şümûl, ki mütekaddim medeniyetlerin en sâf ve en âlî unsurlarını –ahlâk-ı İseviyyeyi, sınâi', ulûm ve fünûn-ı Garbiyyeyi hikmet-i Asyaiyyeyi, ezhâr-ı san'at ve hüner-i Avrupaî ve Şarkîyi–nefsinde kaynaştırsın?

O zaman torunlarımız, Roma İmparatorluğu tebe'asının ilk ve ikinci karn-ı milâdîde, Akdeniz kenarlarında, gördükleri bir şeyi görecekler, fakat ne azîm mikyâslarda! O zaman mebâdî-i müdîresinde vahîd bir medeniyet arzı tamamıyla taht-ı itâ'atine almış olacak. Eğer bu azamet-i bî-nazîr netîceye insâniyet vâsıl olacak olursa, o zaman o netîcenin önünde arbedelerimiz, şamatalarımız, mihnetlerimiz ne kadar küçük görünecek! Lakin insâniyet o netîceye vusûl için acaba nefsinde kudret-i kâfiyye bulabilecek mi? Bugün âlemi tahrîb eden kinler, nefretler, ve dehşetler eğer bir kuvvet-i tevhîdiyyenin bî-şuûr âletleri değilse, bunlar bizi yeniden acaba ne gibi izmihlâlâta sevk edecek…?

Târih nîk-bînliğin de, bed-bînliğin de tahmînî ahbârâtına aynı nazar-ı iltifâtla müsâid bulunur. İçinde yaşamakta bulunduğumuz devir gibi bir devr-i iğtişâş ve şûriş ya pezîrâ-yı vücûd olmak hâlinde bulunan bir vahdet-i azîmeye, yahud başlamakta bulunan uzun ve batî bir infisâha delâlet edebilir. Roma sulhü ve miladın ilk asırlarında Akdeniz havzasını birleştirmiş olan medeniyet-i müşterekeye Avrupa'da, Asya'da ve Afrika'da yüz yıl müddetçe muhârebeler ve ihtilâller tekaddüm etmişti, üçüncü asırda ser-nümâ-yı bürûz olan muhârebât ve ihtilâlât ise, bil-akis, Roma İmparatorluğu eczâ-yı mürekkebesinin tecezzî ve inşikāk etmesi, Garb eyâletlerinin harâb olması, içinde Avrupa'nın asırlarca söndüğü uzun barbarlık devrini hazırlamış idi. Demek oluyor ki târih (sibil)lerinin* cevâbları iki ma'nâlıdır. Âkıbetimiz ya (Sezar) ve (Agustos) nesillerinin âkibetlerine, yahud (Diyokletin) ve (Kostantin) ensâlinin avâkıbına benzeyebilecek. İstikbâli âşikâr görebilmeklik için, iğtişâşât-ı zamâne içinde amellerine devam etmekte bulunan kuvâ-yı hafiyyenin tabîat ve mâhiyet-i hakīkiyyelerini bilmek gerektir.

Bu kuvvetleri bugünkü günde ancak bir peygamber keşfedebilir, zira bu kuvâ-yı nihânın tabîati birleştirici veya bozup dağıtıcı fiilleri Avrupa, Amerika ve Asya'yı idâre eden güzîdegâna tâbi'dir. Milad'ın ilk asrında Roma sulhünün teessüs edebilmesi, bunca akvâma kendileri için cihânşümûl bir mâhiyeti hâiz bir medeniyet ifâza etmesi Yunan ve Roma âlimlerinin rihâl-i güzîdesince bunun böyle olması matlûb olmaklık sâyesinde husûle gelmiştir. Bu zevât-ı mümtâze kibir ve gururlarını, kudretlerini, servetlerini, kinlerini bu netîceyi istinbât uğurunda fedâ ettiler, eğer bu fedâkârlıkları ihtiyâr etmiş olmasalardı, asr-ı sâbıktaki mübârezât-ı muharribe meydanda hiçbir insan bırakmayıncaya kadar fi'l-i kātiline devam eder giderdi. İnsâniyetin dört asırdan beri vücûda getirmeye –fakat sa'yinin maksûd bihini kalem idrâk etmez olduğu hâlde,– çalıştığı bu vahdet-i âlemi istihsâl edebilmek için biz de, bizim çocuklarımız da lâzım gelen fedâkârlıkları nefsimize tahmîl edebilecek miyiz? Yahud, (Neron) ehl-i san'atı gibi eserimizi onu hitâma erdireceğimiz anda tahrîb mi edeceğiz?

Bize bunu istikbâl gösterecek. Ensâl-i beşer zulümât içinde yürüyor. Ne yaptığımızı hiçbir vakit iyice bilmeksizin çalışıp gidiyor. Fakat bizi bekleyen âkıbet her ne sûrette olursa olsun dört asırdan beri bunca ensâl-i beşeriyyenin bî-şuûr ve azamet-nümûn hedefi olan tevhîd-i âlem gāyesine tevcîh-i ebsâr ederek gayret ve nefse i'timâdla çalışmalıyız, kim bilir; belki netîce-i me'mûleye yaklaşmışızdır! Yine kimbilir, belki de tam onu kavrayacağımız anda o bizden kaçacaktır. Şu iki ihtimâlden her hangisi tahakkuk edecek olursa olsun, dünyanın büyük kavimlerinin ve onları sevk ve idâre eden ricâl-i güzîdenin o maksada ermek üzere cehdleri her vakit en âlî bir ictihâd olacaktır.

25 Ağustos 1923 Koğliyelmo Ferrero

"İllüstration"

Mütercimi
Ahmet Reşid
Sefîr

[11]

KIZIL TEHLİKE

Evvelki hafta bâlâdaki ünvân ile neşrettiğimiz bir makālede Müslümanlığın büyük bir buhrân geçirdiğini; işgāl esnâsında ecnebilerle kol kola dans eden, birahanelerde içki içen, denizlerde banyo eden, daha bilmem nerelerde ne yapan birtakım müslüman kadınlarının şimdi de barlara gitmek, hıristiyanlarla dans etmek,

* İnde'l-kudemâ falcı kadın.

şanolara çıkarak aktrislik etmek, ve bu sûretle şeâir-i dîniyyeyi, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeyi ayaklar altına almak istediklerini; İstanbul'da Müslümanlığı inhidâmdan kurtaracak ancak muhterem Büyük Millet Meclisi ve Anadolu'nun dindar halkı olduğunu söylemiştik. Buna cevâb olmak üzere Ankara'da sâkin Bolu Meb'ûsu Falih Rıfkı Bey'in oradan gönderdikleri *(Yeşil Edebiyât)* ünvânlı bir mektûbu Cumartesi günkü *Akşam* gazetesinde intişâr etti.

Falih Rıfkı Bey *Sebîlürreşâd*'ın *Yeşil Edebiyât*'ı cûşa geldiğini, şerîat ve mukaddesât nâmına bayrak açtığını yazıyor. Şimdi her şeyi bir renk ile tavsîf etmek moda olduğuna göre mûmâ-ileyh *Sebîlürreşâd*'ın yazılarını (yeşil) diye göstermiş. İyi ki ibrâz-ı nezâket ederek, (siyah) ile tavsîf etmemişler. Zira onların din ve dindarlar hakkındaki remizleri (kara kuvvet)tir. Dinden, dindarlardan, dine çalışanlardan, ulemâdan bahsedecekleri vakit daima (kara kuvvet) derler. Çünkü Avrupa'da böyledir; kızıl (lâ-dinî)ler papaslara (kara kuvvet) derler. Papaslar başlarına kara şapka, bellerine de siyah zünnâr taktıkları için bu tavsîfde bir münâsebet var. Fakat ulemâ-yı İslâmiyye başlarına beyaz, yahud yeşil sarık sardıkları için onları (kara kuvvet) diye tavsîfde hiçbir münâsebet yoktu. Anlaşılan, bunu nazar-ı dikkate alan Falih Rıfkı Bey bu defa (kara) sıfatı yerine (yeşil)i ikâme ediyorlar. İhtimâl ki meb'ûsluk vakār ve haysiyetini çiğnemek endişesi öyle hakāret-âmiz bir ta'bîr isti'mâlinden kendisini alıkoymuştur.

Maamâfîh makālelerine başlarken göstermiş oldukları bu nezâket ve vakārı ancak birkaç dakīka kadar muhâfaza edebilmişler, biraz sonra müftü efendilerden bahsederken (kara kuvvet) ve (irticâ') ta'bîrlerini kullanmaktan kendilerini alamamışlardır. Bu, eski başı boş geçen zamanlarının bir sû'-i i'tiyâdı olsa gerektir. Lakin şimdi Falih Rıfkı Bey eskisi gibi başı boş değildir, –her ne sûretle husûle gelmiş olursa olsun– kendisinde bir meb'ûsluk sıfatı vardır. Bu sıfatın vakār ve haysiyetini muhâfaza lâzım gelir. Kara kuvvet dediği o müftü efendilerin, o dindar halkın –her ne şekilde olursa olsun– verdikleri vekâlet sâyesinde meb'ûs olan bir zâtın bilâhare onlara hakārette bulunması, ebeveynine karşı sebb ü şetmde bulunmaktan farksızdır. Hem onların vekâletini kabûl etmek, hem de sonra birtakım münkirâtı istemedikleri için (kara kuvvet) diye onları tahkīr etmek asla yakışık almaz. Bunun netîcesi çok fenâdır. Milleti meb'ûslardan yüz çevirtmemek îcâb eder. Kendini başı boş addeden bir veya birkaç meb'ûsun yüzünden yegâne melce'-i millet olan meclise karşı halkın hürmet hislerinin haleldâr olması aslâ câiz değildir.

Bolu Meb'ûsu Falih Rıfkı diyor ki:

"Bir müftü efendi mührünün peşine bir iki yüz me'mûr imzâsı takarak o da bahse karışıyor. Şerîat nâmına mahzarlar, din hesâbına arîzalar, bu hafta (kara kuvvet) mi dersiniz, 'irticâ'' mı hoşunuza gider; kaç senedir yüz üstü sürten şirzime büsbütün galeyâna geldi… Hilâfeti saltanattan ayırdık, şimdi hükûmete papalık, patriklik veya hahamlık mı yaptıracağız."

Falih Rıfkı Bey'in (bir müftü efendi) dediği İzmir müftüsü fâzıl-ı muhterem Rahmetullah Efendi hazretleridir. Müftü efendi mührünün peşine bir iki yüz me'mûr imzâsı takmamıştır. İçki menû'iyetinin kaldırılacağını gazetelerde okuyan İzmir'in muhterem dindar halkı, yani beş altı yüz kadar müntehib-i evvel ve müntehib-i sânîleri bundan müteessir oluyorlar, her cihetle menâfi'-i azîmesi tahakkuk eden men'-i müskirât kānûnunun ibkāsını istirhâm için bir şey yazıyorlar, hepsi imzâladıktan sonra Büyük Millet Meclisi'ne takdîm olunmak üzere müftü efendi hazretlerine götürüyorlar. Müşârun-ileyh de halkın pek meşrû' olan bu arzularına mutâva'attan başka bir şey yapmıyorlar. Men'-i müskirât kānûnunun muhâfazasını isteyenler yalnız İzmirliler değil, Bergama, Bayburd, Balıkesir, Samsun, Kozan, Ödemiş ve daha sâir mahaller müntehib-i evvel ve müntehib-i sânîleri de aynı meâlde meclise ricâ ve istirhâmda bulundular. Şimdi bunlar Büyük Millet Meclisi'nce kabûl olunmuş ve el-yevm tatbîk edilmekte bulunmuş olan bir kānûnun ibkāsını isterler ve bu arzularını da bir mahzar ile, bir arîza ile Büyük Millet Meclisi'ne arz ederlerse bundan dolayı "Kara kuvvet, irticâ', kaç senedir yüz üstü sürten o şirzime büsbütün galeyâna geldi" diye tahkīr mi olunmaları iktizâ eder? Hem de kendi vekîlleri olan bir meb'ûs tarafından! "Ben onların vekîli değilim" mi diyeceksiniz? Onların vekîli değilsiniz de Bomonti Bira Fabrikası'nın sâhibi Rum (Sinyosoğlu)nun mu, yoksa meyhaneci (Petko)nun mu vekîlisiniz?

Memleketin müftüsü, eşrâf ve ulemâsı, ahâlîsi, me'mûru, müntehib-i sânîleri arzularını meclise arz ettilerse bir cürüm mü işlediler? Meb'ûs-ı muhterem, kimin nâmına meclisde söz söylüyor? (Halkçılık) bu mudur? (Hâkimiyet-i milliyye) böyle mi telakkī olunuyor? Büyük Millet Meclisi'nin **[12]** yapmış olduğu bir şeye halkın, müntehib-i sânîlerin "İyi yaptık. Bundan hepimiz memnûnuz. Sakın yaptığın güzel şeyi bozmak isteyenlere bozdurmayasın" demesi kabahat midir?

Bolu meb'ûsunun şunu bilmesi iktizâ eder ki halka karşı Millet Meclisi'nin kapısı hiçbir zaman kapanamaz. Onu kapattığınız gün millet de nazarlarını oradan çevirir. Dünyanın hiçbirinde bir meclis yoktur ki halkın arzu ve metâlibini istihkār etmiş olsun. Bütün kānûn-ı

esâsîler halkın bu hakkını muhterem tanımıştır. Halk ne isterse, ne düşünürse meclise bildirmek hakkını hâizdir. Bu husûsda hiçbir kuvvet ona mümânaat edemez. Bu, hâkimiyet-i milliyenin, meşrûtiyetin şart-ı ibtidâîsidir.

Meclislerinin yaptığı bir şeyi tasvîb ettikleri için "Kaç senedir yüz üstü sürten o şirzime" diye hakārete revâ gördüğünüz kimlerdir? Evet, İzmir müftüsü ve onun peşine takılan dediğiniz muhterem imzâ sâhibleri birkaç sene düşmanın zulümleri altında yüz üstü süründüler, işkencenin, hakāretin bin türlüsüne ma'rûz kaldılar; fakat şimdi halâs buldular diye meclislerine karşı ma'rûzâtta bulunmak hakkından iskāt mı edildiler? Bir meb'ûs, vekâletini îfâ ettiği halkın hukūkunu müdâfaa ile, arzularını yerine getirmekle mükelleftir; yoksa onlara karşı hakāret ile değil.

Sonra "Hilâfet'i saltanattan ayırdık; şimdi hükûmete papalık, patriklik veya hahamlık mı yaptıracağız?" sözünüz de pek acâib bir şey! Bir meb'ûs nasıl böyle bir söz söyler? Bu bir dost sözü müdür? Bütün halkın rabt-ı kalb ettiği Büyük Millet Meclisi'ni bu sûretle göstermekten büyük bir cürüm olur mu? Ahkâm-ı İslâmiyyeyi muhâfaza ve sıyânet etmek papalık, patriklik veya hahamlık mı yapmak demektir?

Falih Rıfkı Bey, söylediğiniz sözün ma'nâsını düşünerek, bilerek mi söylediniz; yoksa min gayri şuûr mu böyle bir şey ağzınızdan çıktı? Hilâfet'i saltanattan ayırdıysanız, Müslümanlığı da Meclis'den ayırmış mı oldunuz? Sizce Büyük Millet Meclisi bu mâhiyette midir? Meclis'in menfaati nâmına derhal bu sözünüzü geri almanız iktizâ eder. Lütfen Teşkîlât-ı Esâsiye Kānûnu'nu açınız da bakınız ne diyor; "Ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîz ve icrâsı" salâhiyeti kimin uhdesinde bulunuyor! Falih Rıfkı Bey, Büyük Millet Meclisi elhamdü lillâh bir müslüman meclisidir ve teşekkülünden şimdiye kadar Müslümanlığı muhâfaza ve sıyânet ettiği gibi bundan sonra da inşâallâh Müslümanlığın hâris ve hâmîsi olacaktır. Bütün millet bunu ancak böyle bildiği hâlde halkın hissiyâtını fütûra düşürecek böyle bir söz söylemek kadar Meclis'e fenâlık yapılabilir mi?

Falih Rıfkı Bey, sizin sıfatınız yalnız teşrîî değildir, aynı zamanda icrâîdir. Yani siz hükûmetsiniz, her biriniz hükûmetin bir cüz'ünü teşkîl eder. Binâenaleyh nefsinize izâfeten söylediğiniz sözün halk nazarında başka bir ma'nâsı vardır. Biz hiç şüphe etmeyiz ki Meclis'deki arkadaşlarınız sizin bu sözünüzden teberrî edeceklerdir. Yani sizin bu sözünüzü bir meb'ûsun sözü olarak değil, başı boş bir adamın sözü diye telakkī edeceklerdir. Başka çare yoktur. Bilmiyoruz, yazılarınızı Bolu'daki müntehibleriniz okuyor mu? Sakın göndermeyesiniz, zavallıları vicdan azâbıyla öldürmüş olursunuz.

Sonra barlara gitmek, müslim ve gayri müslim yabancı erkeklerle dans etmek, şanolara çıkarak aktrislik etmek, serâir-i vücûdiyyesini erkeklera arz etmek isteyen kadınların rezâletlerine, gençleri zehirleyen ve Rum meyhanecilerine esir eden ümmü'l-habâisin tahrîbâtına karşı vukū' bulan neşriyâtı "Milliyet ve teceddüd devrinin mübeşşirlerine savlet" sûretinde göstermeniz de kaş yapayım derken göz çıkarmanızdan başka bir şey değildir. Müslüman kadınlarını barlara götürmek isteyen (Maksim Bar) müdürü (Tomas)dır. Ve iffet kaydından alâkasını kesecek kadar müntehâ-yı medeniyyete vâsıl olmuş mahlûklardır. Şanolara çıkarmak isteyenler de o yüzden geçinmek veya eğlenmek isteyen (tiyatrocu) rûhunda birtakım adamlardır. "Milliyet ve teceddüd mübeşşirleri" ile bunun ne münâsebeti vardır? Bu mübeşşirler müslüman Türk kadınlarının barlara giderek yabancılarla dans etmelerini, şanolara çıkarak aktrislik yapmalarını mı istiyorlar ki bunların aleyhindeki neşriyât onlara savlet addolunuyor? Biz zannediyoruz ki "Milliyet ve teceddüd devrinin mübeşşirleri"* sizin bu beyânâtınızdan pek müteessir olacaklardır. Siz halka karşı "Milliyet ve teceddüd"ü bu sûretle tebşîr ederseniz ile'l-ebed halk sizinle kaynaşamaz.. Tecrübesini yapmak güç değildir. Meselâ Ankara'nın yukarı yüzüne, Koyun Pazarı'na çıkınız; oradaki ahâlîyi –şâyed gelen olursa– toplayınız, böyle bir mübeşşirlikte bulununuz, bakalım halk size ne diyecektir? Vaktiniz olsa da dâire-i intihâbiyeniz olan (Bolu)yu da teşrîf ederek orada da bu tecrübeyi yapsanız çok iyi bir ders almış olursunuz.

Bir de, bu mes'elelerin matbûâta aksetmesinin sâikı, sizden başkası değildir. İstanbul'da şanoya çıkmak isteyen müslüman kadınını polis müdüriyetinin bi-hakkın men' etmesi üzerine siz (*Akşam*)da hücum ettiniz, "Ankara'da biz Türk kadınını şanoya çıkarıyoruz. Siz nasıl men' edersiniz?" diye polis müdüriyetini el çabukluğuyla şaşırttınız, âdetâ tahvîf ettiniz. Zavallı ne yapacağını bilemedi. Gazetelere mütenâkız **[13]** beyânâtta bulanmaya mecbûr oldu. Bunun üzerine mes'ele dalgalandı. Biz, sizin Ankara'ya müslüman Türk kadınını şanoya çıkarmak için gittiğinizi kabûl etmeden, "Onlar böyle şey yapmaz, bu doğru değildir" dedik, sizi müdâfaa ettik. Ne Yapalım, böyle demeye mecbûr kaldık. Halk sizin oraya bu vazîfe ile gittiğinizi işitirse ne kadar müteessir ve münkesir olur? Halk, sizden şeâir-i dîniyyelerinin tahrîbini değil, muhâfaza ve sıyânetini bekler.

Sonra "En küçük hırslarınız için birbirinizle boğuştuğunuzu" söylüyorsunuz. Bizim bundan hiç haberimiz yoktu. İyi ki haberdâr kılmış oldunuz.

---

* Mübeşşir kelimesi Türkçe'de yeni bir ıstılâhdır; Fransızcası (Misyoner)dir.

Sonra "Bizde rûhânilik olmadığından, bu gidişle hocalığı da siviller yapmaya mecbûr kalacaklarından" bahsediyorsunuz. Esâsen ulemâın böyle rûhâniyet da'vâ-sında bulundukları yoktur. Bizde ulemâ müderris demektir. Halkın akāidi üzerinde tasarruf hakkını hiçbir âlim iddiâ etmemiştir ve etmez. Rûhâniyet ihdâs etmek isteyenler her hâlde hocalar değildir. Din ile devleti ayırmak, dini kuvve-i te'yîdiyyesiz bırakarak patriklik ve hahamlık gibi sırf rûhânî bir şekle koymak isteyenlerin ulemâ olduğunu meb'ûs-ı muhterem isbât edebilir mi? Müslümanlığa hizmet etmek için sarıklı olmak şart değildir. Fesli olsun, kalbaklı olsun, her müslüman Dîn-i İslâm'ın sâhibidir, Müslümanlığa hizmet ile mükellefdir. Dine karşı hangi hizmette bulunuldu da ulemâ buna i'tirâz etti? Bil-akis, dine hizmette bulunan sivilleri ulemâ başı üstünde taşır.

Meb'ûs-ı muhteremin *Sebîlürreşâd* hakkında isti'mâl ettiği nâ-becâ ta'bîrâta gelince buna cevâb vermeye lüzûm görmüyoruz. *Sebîlürreşâd* on beş seneden beri intişâr etmektedir. Mesleği, meşrebi bütün dünya müslümanlarınca ma'lûmdur. Gāyesi Müslümanlığı neşir ve müdâfaadan, müslümanlar arasında te'ârüf ve intibâhın, vahdet ve terakkīnin husûlüne çalışmaktan başka bir şey değildir. Millî cihâdın bidâyetinden nihâyetine kadar Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde intişâr etmiş, mücâhede-i milliyede elinden gelen nâçizâne hidemâtın îfâsına çalışmaktadır. Kimsenin şahsıyla bir alış verişi, kimsenin şahsına karşı bir husûmeti yoktur. Kimseden bir şey beklemez, kimsenin muzmerrine âlet olmaz. Memlekette vukūa gelen bu kadar inkılâbât ve tahavvülâta rağmen o, hiçbir cereyâna kendini kaptırmaksızın daima hak ve hakīkatin müdâfii kalmıştır. Bu da Allah'ın eser-i tevfîkinden başka bir şey değildir. *Sebîlürreşâd*'a ta'n edebilmek için bütün bütün insâfdan tecerrüd etmek îcâb eder. Şe'âir-i dîniyye yakılıyorken, Müslümanlık kendi diyârında garîb kalarak her tarafdan tekmeleniyorken bir *Sebîlürreşâd* da onun enînlerine ma'kes olmasın mı? Yıkılan İslâm iffetlerinin, çöken me'âlim-i dîniyyenin mâtemini de mi tutmak memnû'dur? Bırakınız efendiler, kendi diyârında garîb kalan Müslümanlık firâş-ı ıztırâbında inlesin.

(اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ اَنْ يَسْبِقُونَاۜ سَاءَ مَا يَحْكُمُون)[3]

Avrupa Mektupları:

Şark'ın İntibâhı ve Garb'ın Tedennîsi

Harb-i Umûmî beşeriyetin hayatında ve târîh-i âlemde yeni bir devrin başlangıcıdır. Ehl-i Salîb seferleri nasıl Avrupa'nın teâlîsi için bir mebde' teşkîl etmiş ise Harb-i Umûmî netâyici de Şark'ın terakkīsi ve devr-i hâkimiyeti için bir berâat-ı istihlâldir. Mütârekeden beri siyâset âleminde cereyân etmekte bulunan takallübât ve tahavvülâttan hakāyık-ı siyâsiyyeyi anlayan her insan, sarîh bir sûretle görür ki Şark yükselmekte, Garb tedennî etmektedir. Bu hükmü vermeye sevk eden en münih şeyler ber-vech-i âtîdir:

1) Bütün Şark milletlerini uyuşturan ve kendi hâkimiyeti altında esârette yaşamaya mahkûm ettiren Avrupa'nın nüfûz-ı ma'nevîsi, Harb-i Umûmî esnâsında Düvel-i İ'tilâfiyye tarafından zulüm ve vahşet, istibdâd ve fecâat dolayısıyla zâil olmuştur. Vaktiyle pek yüksek seviyeli, medenî ve adâlet-perver addolunan Avrupalılar, harpten sonra Şarklılar nazarında riyâkâr, tama'kâr, dessâs, hunhâr ve vahşî bir korsan addolunuyor. Yani Harb-i Umûmî esnâsında yapılan vahşetler hem Şark'ı uyandırmış, hem de onu o eski sihirkâr Avrupa nüfûz-ı ma'nevîsinden kurtarmıştır.

2) Avrupa'nın muvâzene-i siyâsiyyesi muhtell olmuştur. Her tarafda âsâyişsizlik, intizâmsızlık, adem-i memnûniyyet hüküm-fermâdır. Vaktiyle ufacık bir Balkan, bütün Avrupa'nın selâmetini tehdîd ediyor idi ve Harb-i Umûmî onun yüzünden neş'et etmişti. İslâmiyet'in ve bütün insâniyetin en büyük düşmanları Loyd George, Balfour, Clemenceau ve onlar gibi cebbâr, tama'kâr ve harîs-i câh diplomatların yaptıkları sahte sulh ittifâknâmeleri ve Balkanlara merkezi ve Şark-ı Avrupa'yı ilâve etmekle bütün Avrupa'yı infilâk etmek üzere bulunan bir volkana çevirdiler. Bu ihtilâllerin, bu şûrişlerin hiç olmazsa yarım asırdan fazla devam etmesi muhakkaktır. Bu müddet esnâsında Şark milletleri kendi istiklâllerini kazanmış, evc-i bâlâya varmış olacaklar.

3) Harpten evvel Avrupa'nın bütün servet-i tabîiyyeyi istismâr etmeleri son dereceye varmıştı. Bundan hâsıl olan vâridât ile Şark'ta icrâ ettikleri hadsiz ticâretin getirdiği kâr sâyesinde Avrupa ahalisi müreffeh ve mes'ûd bir hayat geçiriyorlardı. Fakat Harb-i Umûmî yüzünden **[14]** Rusya'da vukū' bulan Bolşevik İnkılâbı Avrupa'nın buğday merkezi ve mevadd-ı evveliyyenin en mühim mevridini bir çöle çevirmiştir. Harpten evvel hiç olmazsa yirmi sene zarfında her hükûmet bütçesinde harbiye için büyük bir kısım tahsîs edilmişti. Beş seneye yakın devam eden Harb-i Umûmî evvelden hazırlanmış olan malzemeyi ifnâ ettiği gibi bütün cihânın hâsılâtını beş sene zarfında tamâmen mahvettikten başka bütün Avrupa'nın otuz senelik vâridâtına müsâvî düyûnâta gark olmuştur. Şimâlî Fransa sınâyi' mıntıkalarını tahrîb ettiği gibi, Avusturya-Macaristan'ı parça parça etmiş ve sınâyiini meflûc bir hâle getirmiştir. Bütün Avrupa

[3] Ankebût Sûresi, 29/4.

müctemian çalıştıkları hâlde bile bu mâlî felâket altından kalkmaları pek güç iken kısa nazarla siyâset kahramanlarının sû'-i tedbîrleri ile harbin îkā' eylediği hasârât mağlûb devletlere yüklenmiştir. Tabîî müstahîl olan bu teklîf îfâ olunamaz ve bu sebeble gālib ve mağlûblar arasında her gün müşkilât ihdâs ediyor ve Avrupa'nın harâb-ı mâlîsine sebeb-i tâlî oluyor.

Bu felâketten kurtulmak için yalnız iki çare vardır:

(Elif) Her devlet yaptığı dâhilî ve hâricî istikrâzları ilgā etmektir. Fakat Avrupa hükûmetleri sermâyedârânın taht-ı te'sîrinde bulundukça bu tedbîr ittihâz olunamaz. Halbuki olunmadıkça Avrupa iflâsa mahkûmdur ve felâket-i iktisâdiyyeden kurtulması müstahîldir.

(Be) Cihânda şimdiye kadar istismâr olunmayan yerlerin servetinden müstefîd olmaktır. Bunu te'mîn edebilmek için bütün müstemlekeler istiklâllerine nâil olmalı ve istihsâl olunacak vâridâttan yarısı ahâlî-i mahalliyeye terk edilmeli ve diğer nısfı harbin tevlîd eylediği tahrîbâtın ıslâh ve ta'mîrine tahsîs olunmalıdır. Tabîî bu işte Avrupa'nın sermâyesi ve usûl-i fenniyyesi kullanılacak. Lakin milel-i şarkiyyenin de ellerinin isti'mâli şarttır. Fakat Garb'ın emperyalizmi kaldıkça böyle bir siyâsetin icrâsı kābil değildir.

4) Harpten evvel muazzam kuvvetli hükûmetler vardı. Onların sâyesinde âsâyiş ve nizâm hüküm-fermâ idi. Herkes memnûn ve kemâl-i faâliyetle çalışıyordu. Fakat harpten sonra bu koca devletlerin ekserîsi zâil oldu. Âsâyiş ve intizâm yerine sınıfların muhârebât, din ve madde arasındaki münâzaât ve musâdemât, ahlâk-ı fâzıla ve fesâd-ı ahlâk arasındaki mücâdele, menfa'at-i umûmiyye ve muhabbet-i vataniyye ile şahsî tama'kârlık ve sosyalizm yüzünden hâsıl olan vatana ihânet arasındaki merhametsiz adâvet hüküm-fermâ oldu. Hülâsa-i kelâm bugün Avrupa'daki medeniyet muntazam bir vahşet ve maddî ahlâksız bir hayattır.

Harpten evvel Şark'ta dinî, ırkī ve ictimâî ihtilâfât pek şiddetliydi ve dessâs Avrupalı müstevlîler bundan istifâde etmek üzere tahrîkâtla bu ihtilâfı tezyîd ediyorlardı. Fakat harpten sonra Rusya, İngiltere ve Fransa'nın yaptıkları zulüm dolayısıyla Şark milletleri miyânında büyük bir intibâh hâsıl olmuştur, millî cereyânlar meydana gelmiştir, ihtilâf yerine tesânüd ve ittihâd kāim olmuştur. Harp esnâsında istifâde olunan ma'lûmât-ı askeriyye zâlimlere karşı kullanılmaktadır. Her memlekette bir vahdet-i milliyye tecellî etmiştir. Afganistan ve Türkiye tam istiklâllerini kazanmışlar, Buhara, Türkistan ve Kafkasya nîm müstakil olmuşlar, Hindistan, Mısır, Trablusgarp ve Bilâdü'r-reîf hemen hemen istiklâl almak üzeredirler, İran'da yeni bir hayat başlamıştır. Tunus, Cezâyir, Filistin, Sûriye ve Irak harekete gelmiştir. Millî mücâdelât Şark'ın her tarafında görülmektedir. Her tarafda millî bankalar, iktisâdî şirketler, ticarethâneler, zi-râat ve sınâat müesseseleri yapılmaktadır. El-hâsıl Şark'-taki yeni bir devrin alâmâtı meydandadır. Bugün Avrupa dâru'l-fünûnlarında bulunan Şarklı talebeler harpten evvelkilerinden belki dört beş misli olduktan başka yalnız bir memlekette bulunmuyorlar; bil-akis her memlekette tahsîldedirler.

5) Fatih Sultân Mehmed tarafından İstanbul zapt olununca birçok san'atkârlar, birçok fen adamları Bizans'dan Avrupa'nın muhtelif memleketlerine hicret etmiş ve gittikleri yerlerde Şark'tan getirdikleri hamûle-i irfânı neşretmişler, İspanya'da tahsîl etmiş olan Garblılarla kurûn-ı vüstâda Avrupa'daki cehâlet perdesini yırtmışlar ve bugünkü Avrupa medeniyetinin esasını kurmuşlardı. El-yevm Harb-i Umûmî dolayısıyla Garb'da hükümrân olan âsâyişsizlik, işsizlik ve ağır vergilerden kurtulmak üzere birçok mütehasıs, san'atkâr, âlim, mütefennin ve sermâyedâr Şark'a, bâ-husûs memâlik-i İslâmiyye'ye şedd-i rihâl ediyorlar. Beraber getirdikleri ma'rifet intişâr edecek, bunlar Garb'da tahsîl eden gençlerimizle beraber Şark memleketini bir Japon yapacaklardır. Medeniyet-i âliyye bizce alındığı günden i'tibâren Şark'ın hâsılâtından mütena'im ve müstefîd olan Avrupalıların âkıbeti vahîmdir ve devr-i azametleri bitmiştir.

6) Koca Rusya içinde bir ekalliyet teşkîl eden Bolşevikler kendi hâkimiyetlerini tarsîn ve prensiplerini her tarafa ta'mîm etmek için hummâlı faâliyetle çalışıyorlar. Her memleketteki amele teşkîlâtını para kuvvetiyle elde ederek ihtilâl yapmaya sevkediyorlar. El-hâsıl Avrupa'nın felâketini tezyîd etmektedirler. Bunlar kaldıkça Avrupa'nın idbâr ve tedennîsi serî' hatveler ile ilerleyeceği şübhesizdir. Halbuki Şarklılarla elhamdü ve'l-minne Sosyalizm hastalığından uzaktır ve İslâmiyet nüfûzu bâkī kaldıkça Komünizm tehlikesi bizim için hükümsüzdür. Belki bizim intibâhımıza yardımı olur, zannederim.

[15] 7) Harb-i Umûmî'nin mühlik kasırgası Avrupa'nın en güzîde ve en muktedir evlâdından hiç olmazsa yirmi otuz milyon mahvetmiştir. Bu, Avrupa için telâfî edilemeyen mühim bir ziyâ'dır. Fesâd-ı ahlâk sû'-i tegaddî, kaht ve sâireden hemen hemen bu kadar müstahsil nüfûsu daha kaybetmiştir. Halbuki milel-i şarkiyye (Türkiye'den mâ'adâsı) nin zâyiâtı pek fazla mahdûd kalmıştır. Zâten Şark'ın nüfûsu Garbdakilerden birkaç defa fazla olduktan başka en sağlam, en metîn ve en şecî' unsurlardan müteşekkildir. Avrupa hâkimiyeti nüfûzu altında Şark'a sirâyet eden fesâd-ı ahlâk ve fuhşiyât pek mahdûd ve tahrîbâtı nisbeten azdır. Binâ-berîn Şark gerek nüfûsun mikdarı ve sıhhati i'tibâriyle ve gerekse zekâ ve dehâ

nokta-i nazarından Garb'a pek mütefevvikdir ve Garb'ın medeniyet-i âliyyesini elde ettiği (nitekim etmektedir) dakîkadan i'tibâren cihâna hâkim olması muhakkaktır.

8) Memâlik-i şarkiyye arasında nifâk ve şikāk sokmakla icrâ-yı hâkimiyet eden Garblılar, Hilâfet'e karşı, Türkiye'ye karşı ve bütün âlem-i İslâm'a karşı harp esnâsında ve mütârekeden sonra yapageldikleri zulüm ve sû'-i muâmele dolayısıyla yalnız uhuvvet-i İslâmiyye'yi tarsîn etmekle kalmamışlar, İslâmlar ve gayri müslimler arasında metîn bir sadâkat, rasîn bir tesânüd îcâd etmişlerdir. Şimdi necm-i saâdetlerinin ufûl eylediğini veyahud etmekte bulunduğunu görüyorlar. Avrupa dâru'l-fünûnlarında bulunan Şarklı talebe Şark ittihâd cem'iyetlerini her tarafda teşkîl etmişler, harekât-ı milliyye rüesâsı birbirine karşı atf-ı meveddet gösteriyorlar, münâsebât-ı husûsiyye te'sîs ediyorlar. Memâlik-i şarkiyye arasındaki münâsebât-ı ticâriyyeyi ecnebilerin elinden alacak birçok ticâret ve seyr-i sefâin şirketleri teşkîl olunmaktadır. Avrupa ve Şark arasındaki ticâreti idâre eylemek üzere dahi nefs-i Avrupa'da birçok müesseseler meydana gelmiştir. Binâ-berîn Avrupa'yı zengin eden Şark ticâreti Şarklılara intikāl ediyor ve bu intikāl hareketi ne kadar tevessü' eylerse Şark'ın saâdeti ve Garb'ın fakrı o kadar artacaktır. Dûr-endîş, faâl ve müteşebbis zevât memâlik-i şarkiyye arasındaki münâsebâtı tezyîd ve muntazam bir hâle ifrâğ edecek olursa, Karadeniz'deki nakliyât ve muhâberât vesâitini ikmâl ederlerse gerek kendilerine, memleketlerine ve gerek akvâm-ı şarkiyyeye en büyük iyilik etmiş olacaklar ve Şark'ın teâlîsine en pâyidâr esâs kuracaklardır.

9) Harb-i Umûmî yüzünden bütün Avrupalılar miyânında Nasrâniyet iflâs etmiş olduğuna dâir kavî bir i'tikād peydâ olmuştur. Herkes yeni bir din arıyor ve felâket tezâyüd ettikçe herkesi tesliye edecek, derdine ma'nevî bir ilaç olacak bir dine hâcet hissolunuyor. Bazıları Buda, bazıları İslâmiyet'i kabûl ediyorlar. Akıl ve mantıka muvâfık, cana râhat verecek ve insâniyetin hastalığına şifâ eyleyecek yegâne din İslâmiyet'tir. Bizden biraz himmet olsa berk-âsâ bir sûretle dîn-i tevhîd Avrupa âfâkına hâkim olur. Zira maddiyet-perestlik devri geçmiş ve dinsiz cereyânı iflâs eylemiştir. Kuvâ-yı ma'neviyye ile müsellah olan Türkiye'nin veyahud Trablusgarb'ın yaptıkları hârikalar meydanda bulunduğu gibi her türlü vesâit-i maddiyye ve fenniyye ile müsellah olan Almanya ve İtalya (ma'neviyâtları düşkün olmak dolayısıyla) herkes için bir ders-i ibrettir.

El-hâsıl bâlâda serd eylediğim sebeblerden dolayı kat'î bir sûretle hükmediyorum ki Şark'ın teâlîsi, Şark'ın intibâh devresi ve Garb'ın tereddîsi ve sukūt zamanı başlamıştır. Türkiye zaferinin ve Afganistan galebesinin yakın bir âtîde her memleket-i İslâmiyye ve her millet-i şarkiyyeye nasîb olması melhûzdur. Cenâb-ı Hak mazlûmların intikāmını alsın. Ve âlem-i İslâm'ın saâdetini te'mîn eylesin, âmîn.

Münih

Doktor
Ahmet Fuâd

MEN'-i MÜSKİRÂT KĀNÛNU ETRAFINDA

Men'-i Müskirât Kānûn-ı mübeccelinin kemâl-i şiddetle tatbîki için milletimizin gösterdiği azm-i dindârânenin tezâhürâtını her hafta kaydediyoruz. Milletin bu arzu ve irâdesini, irâde-i milliyyenin yegâne hakîkī mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin nazar-ı i'tibâra alarak Men'-i Müskirât Kānûnu'nun ta'dîline dâir dermiyân olunan teklîfâtı reddile Men'-i Müskirât Kānûnu'nun kemâl-i ciddiyetle tatbîkine karâr vermesini bi-hakkın beklemekteyiz. Biz burada Men'-i Müskirât Kānûnu'nun ta'dîline dâir dermiyân olunan teklîfâtın hâriçte ve âlem-i İslâm'da nasıl bir te'sîr icrâ etmekte olduğunu îzâh edeceğiz. Ma'lûm olduğu üzere bugün İslâm âleminin Türkiye'ye karşı hissettiği muhabbet ve irtibâtı izâle ve bizi münferid bir hâlde bırakmak için her gayreti ibzâl eden kuvvetli bir düşman teşkîlâtı vardır. Bu düşman teşkîlâtı her vâsıta ile efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyye'yi bizden soğutmak, bizim ahkâm-ı celîle-i İslâmiyye'yi, ahlâk ve şerîat-i garrâ-yı Muhammediyye'ye i'lân-ı harb ile Müslümanlık'tan sıyırılmaya çalıştığımızı isbât için her vesîleden, her hâdiseden, her kīl ü kālden istifâde etmekte ve emelini tahakkuk ettirmek yolunda her gün kat'-ı merâhil etmektedir. Bu düşman propagandasının yegâne hedefi, İslâm âlemini bizden soğutmak, bizi Müslümanlığın alemdârı, şerîat-i garrâ-yı Ahmediyye'nin hâmî ve hâdimi tanıyan yeryüzündeki müslümanları bizden rû-gerdân ettirmektir. Mühim bir hedefi daha vardır. O da bizim içimizde türeyen zümre-i dâlleyi alkışlamak, yaptıklarını tahsîn etmek, âlem-i medeniyetin kendisine zahîr olduğunu ve yaptıklarını azîm bir hiss-i **[16]** memnûniyyetle, daha azîm bir i'timâd ile karşıladığını göstererek Garb medeniyetinin mesâvî-i kātilesiyle inkırâzımızı ta'cîle hizmet etmektir.?

İşte bu propaganda teşkîlâtı Men'-i Müskirât Kānûnu'nun ta'dîline dâir dermiyân olunan teklîfâtı da bir vesîle addederek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu kānûn-ı mübecceli ilgā ettiğini çâr-aktâr-ı âlemde i'lân etmiş ve müslümanların kalbini cerîhadâr etmiştir.

Burada (Bombay)da intişâr etmekte olan *(Bombay Chronicle)* gazetesinin, Teşrînievvel târihli nüshasında okuduğumuz bir mektûbu aynen tercüme ve erbâb-ı basîretin nazar-ı dikkatine arz ediyoruz. Mektûbda deniliyor ki:

"Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Men'-i Müskirât Kānûnu'nu geri aldığı ve bu yüzden Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi hazretlerinin isti'fâsını verdiği iddiâ olunuyor. Zann-ı âcizâneme nazaran bu haber muhtâc-ı te'yîddir. Bu haber bazı İngiliz gazetelerinin İslâm aleyhinde yaptıkları propagandanın mahsûlü olsa gerektir. (Cem'iyet-i Ulemâ-yı Hind)'in tahkīkāt icrâ etmesi lâzımdır. Gazetenizin vâsıtasıyla şunu teklîf etmek isterim ki Hindistan, Mısır, Rusya, Afganistan ve sâir aktâr-ı İslâmiyye ulemâsından müteşekkil dâimî bir hey'et-i müşâvere Ankara Şer'iye Vekâleti nezdine i'zâm olunsun ve Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi'ne muâvenet ve müzâherette bulunsun, yeryüzündeki müslümanlar Türk ahvâl-i siyâsiyye ve ictimâiyyesinin menfî birer seyircisi kalmıştır. Halbuki müslümanların hiç olmazsa mesâil-i dîniyyede sâhib-i re'y olmaları lâzım gelir. İhtirâmâtımın kabûlü."

(Bombay Chronicle) gazetesinin dercettiği bu pek mühim mektup çok şâyân-ı dikkattir. Men'-i Müskirât Kānûnu (li'llâhi'l-hamd) ilgā olunmamıştır. Milletimizin azim ve imanı bu kānûn-ı mübeccelin devâm-ı hayâtını kâfildir. Fakat mektupta İslâm aleyhdârı İngiliz gazetelerinin propagandalarına dâir verilen ma'lûmât pek mühimdir. Fakat mektûbun daha mühim kısmı Hind, Mısır, Afganistan vesâir aktâr-ı İslâmiyye ulemâsından müteşekkil dâimî bir hey'et-i müşâverenin Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi'nde bulunması ve makām-ı celîl-i Meşîhat'i işgāl edecek zevât ile teşrîk-i mesâî etmesine dâir dermiyân olunan teklîfdir.

Alemdâr-ı İslâm olan Türk milletinin Müslümanlığa îfâ edeceği hidemâtta bütün İslâm âleminin müzâheretini te'mîn ve râbıta-i dîniyyemizi tahkîk edecek olan bu teklîfi nazar-ı dikkate almak lâzım gelir. Esâsen Türkiye Büyük Millet Meclisi tedkīkāt ve te'lîfât-ı İslâmiyye ve şûrâ-yı iftâ müesseselerini te'sîs ediyorken bu mes'eleyi nazar-ı i'tibâra almış ve aktâr-ı muhtelife-i İslâmiyyeye mensûb efâzıl-ı ulemânın birarada ictimâ' edip bir taraftan müslümanlar arasında ta'ârüfü te'mîn, diğer taraftan neşriyât-ı nâfia ile efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyyeyi takvîm etmeyi takarrur ettirmişti. Artık bu gāyeleri tahakkuk ettirmeye başlıca mâni' olan harb hitâma ermiş ve sulhün te'mîn edeceği ni'metlerden istifâde zamanı gelmiştir. Bütün İslâm âleminin bu esâslar etrâfında toplanmaya, birleşmeye âmâde olduğunu gösteren delâil pek çoktur. Yalnız matbûât-ı İslâmiyye'nin bu uğurda vâki' olan neşriyâtını nazar-ı i'tibâra alacak olsak efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyye'nin bu gibi mesâ'î-i nâfiaya tamâmıyla âmâde olduğu anlaşılır.

Binâenaleyh geçen haftaki temenniyâtımızı bu hafta yine tekrâr ediyoruz. Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i Âliyyesi ile reîs-i muhteremi efendiler hazerâtı Şer'iye Vekîl-i muhteremi Efendi hazretleriyle kendi sâha-i ihtisâs ve salâhiyetleri dahilinde olan bu mes'ele-i mühimmeyi müzâkere ederek bütün İslâm âlemini memnûn ve hoşnûd edecek celâdet-kârâne bir karâr vermeleri lâzımdır. Biz bu karârın i'tâsını sabırsızlıkla bekliyoruz. Bu fırsat fevt edildiği takdîrde onu fevt edenlerin mes'ûliyeti pek büyük olacaktır.

CUMHÛRİYET İ'LÂNI

Bu hafta Ankara'da ânî mühim bir hâdise vukūa gelmiş, Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu 158 re'y ile ber-vech-i âtî ta'dîl edilerek Cumhûriyet i'lân olunmuş ve Gāzî Mustafa Kemal Paşa hazretleri reîs-i cumhûr olmuştur:

Madde 1– Hâkimiyet bilâ-kayd u şart milletindir. İdâre usûlü halkın mukarrerâtını bizzat ve bi'l-fi'il idâre etmesi esâsına müsteniddir. Türkiye Devleti'nin şekl-i hükûmeti cumhûriyettir.

Madde 2– Türkiye Devleti'nin dini; Dîn-i İslâm'dır. Resmî lisânı Türkçe'dir.

Madde 4– Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idâre olunur, Meclis hükûmetin inkısâm ettiği şu'ubât-ı idâreyi icrâ vekîlleri vâsıtasıyla idâre eder.

Madde 10– Türkiye reîs-i cumhûru Türkiye Büyük Millet Meclisi Hey'et-i Umûmiyyesi tarafından ve kendi a'zâsı miyânından bir intihâb devresi için intihâb olunur. Vazîfe-i riyâset yeni reîs-i cumhûrun intihâbına kadar devam eder. Tekrâr intihâb olunmak câizdir.

Madde 11– Türkiye reîs-i cumhûru devletin reisidir. Bu sıfatla lüzûm gördükçe meclise ve hey'et-i vekîleye riyâset eder.

Madde 12– Başvekîl reîs-i cumhûr tarafından ve Meclis a'zâsı miyânından intihâb olunur. Diğer vekîller başvekîl tarafından yine Meclis a'zâsı arasından intihâb olunduktan sonra hey'et-i umûmiyyesi reîs-i cumhûr tarafından Meclis'in tasvîbine arz olunur. Meclis hâl-i ictimâ'da değil ise keyfiyyet tasvîb-i Meclis'in ictimâ'ına ta'lik olunur.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için seneliği (400), altı aylığı (225) memâlik-i ecnebiyye için seneliği (450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur. Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabul olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman neye dâir olduğu bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

08 Kasım 1923 | 28 Rebîü'l-evvel 1342 | * Perşembe * | 08 Teşrînisânî 1339 | Cild: 23 - Aded: 574

Anglikan Kilisesi'ne Cevâb'ı tercüme etmekte olan üstâdımız Âkif Beyefendi evvelki hafta Mısır'a azîmet ettikleri cihetle, cevâb bu nüshaya da yetişememiştir. İnşâallâh gelecek haftadan i'tibâren muntazaman neşrine devam olunacağını ümîd ederiz.

TECEDDÜDÜN ŞER'AN LÜZÛMU ve ŞERÂİTİ

Mütefekkirîn-i ulemâ-yı İslâmiyye'den Elmalılı Hamdi Efendi hazretleri tarafından neşr olunan *(Tahlîlî Târîh-i Felsefe: Metâlib ve Mezâhib-Mâ-ba'de't-Tabî'a ve Fel-sefe-i İlâhiyye)* ünvânlı eserin mukaddimesinden:

Avrupa'nın terakkiyât-ı ahîresi İslâm'a temâsdan sonra aldığı vicdânın te'sîriyle, aklı Nasrâniyet'in taabbüd-i mahzı karşısında sönmekten kurtarıp ayrıca faâliyetine kıymet verebilmesi ve Nasrâniyet'i dâire-i hassâsiyetinde tevkîfe çalışmasıyla başlamıştır. Binâenaleyh bugünkü Avrupa medeniyeti böyle zihniyet ve hassâsiyeti mütebâyin çatlak bir medeniyettir. İlim ile his arasındaki bu çatlaklık Avrupa'yı kemâl-i insâniyetten mahrûm bırakan ve bir gün gelip bünyân-ı hâzırını yıkacak olan en büyük rahnesidir. Avrupa'ya imrenirken bu rahneden titremek lâzım gelir.

Ehl-i İslâm'ın inhitât-ı vâkı'ı ise hassâsiyet-i dîniyyenin tenâkusu ve aşk u şevkin intifâsı ve akāidin bir hâlet-i cümûdiyye iktisâb etmesi yüzündendir. Akāid-i İslâm'ın akliyyeti lehü'l-hamd her zaman sâbit ve emîn olup âlemde müslümanlar kadar mu'tekid hiçbir millet bulunmadığı da mücerreb ve meşhûd iken bu mebâdî-i i'tikādiyyenin nâmzed bulunduğu inkişâfât-ı ilmiyye ve ameliyyeden mahrûm kalması dinin hassâsiyetine gereği gibi atf-ı nazar edilmemesinden ve akīdeye aşkı da zammettirecek bir neşve-i vicdâniyye ile ta'kīb olunamamasından neş'et etmiştir. Felsefe-i İslâmiyye'nin bütün felsefede sâbit esâslarla tenâzu'u bulunmadığı ve bu i'tibâr ile bizde nizâ'-ı ilm ve din bahsi olmamak lâzım geldiği hâlde biz niçin fünûnun cebhe-i tehâcümünde kalmış gibi görünüyoruz? Bence bunun sebebi dinimizin hissiyeti ta'kīb olunamamasından, akāidimizle fünûn-ı müsbete arasındaki münâsebât-ı mütezâyide inkişâf ettirilemediği gibi edebiyât ve sınâyi'-i rûhiyyemize, vicdân-ı ictimâîmizin neşve-i hayâtiyyesine revnak verecek bir hassâsiyet bahş edilememesinden münbaisdir. Bir cihetten akliyeti tamâmen mahfûz olan kelâmımızda, felsefe-i hâzıra gibi fünûn-ı hâzıranın her birini ta'yîn eden mebâdî-i husûsiyye arasında münâsebâtı tesbît ve tensîk etmek ve bu sûretle evvelâ ulûmumuza bir âhenk-i ictimâî vermek, diğer cihetten hukūk-ı beşerin kudsiyetini umde ittihâz eden ve müteneffizînin bâzîçe-i tegallübâtı olmamasına i'tinâ eyleyen şer'iyâtımızın ciddiyetini muhâfaza ile beraber inkişâfâtına bezl-i cehd etmek ve aynı zamanda edebiyât ve ictimâiyâtımıza bir neşve-i hayât verecek bir hassâsiyet-i dîniyye ta'kīb eylemek: İşte bence terakkīmizin esrârı bu üç noktada münderictir. Biz her ne zaman bir feyz gördükse hassâsiyet-i dîniyyenin câzibe-i neşve-dârında gördük ve fakat bunu idâme edecek hiçbir tezâhürde bulunmadık. Hassâsiyet-i İslâmiyye: Hubb-ı hak, hüsn-i ihtiyâr, **[18]** zevk-i bekā diye tasnîf olunabilir ve bu tasnîf muhabbet ve mehâfetu'llâh ile cemâl, ve münye-i kusvâ, mefkûre-i ulyâ, rızâullāha ircâ' olunur.

باد وقبله دره توحيد نتوان رفت راست

يارضای دوست بايديا هوای خويشتن

اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا)[1] كَالَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ (فَاسِقُونَ. اِعْلَمُوا اَنَّ اللهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

âyetlerine bir atf-ı nazar edelim: "Daha vakti gelmedi mi ki ehl-i îmânın kalbleri zikrullâh ve hakāik-ı münzele karşısında titresin de diğer Ehl-i Kitâb gibi olmasınlar, onlara tûl-i emed, yani mürûr-ı zaman vâki' olmuş da kalblerini kasvet bürümüş ve ekserîsi fâsık olmuştur." "Biliniz ki Allah ölen toprağı diriltir, artık erbâb-ı ukūlden iseniz, düşünüp anlamak şânınızdan ise size her türlü âyât ve edilleyi beyân ettik." meâlini ifâde eden şu âyetlerden birincisinde hassâsiyet-i dînîyyenin mühim bir noktasına işaret edilmiş; ikincisi de, bu nokta-i hassâsiyyeti yine aklın kuvve-i muvâzenesine ta'lîk etmiştir. Muhâtab olan zevât ehl-i îmândan oldukları hâlde hassâsiyetten mücerred îmânın gāye-i dînîyyeye kâfî gelmediğini ve buna bir şühûd-ı hassâsiyyet munzam olup Allah dedikçe gönüllerin başka bir aşk ve huzû' ile çarpması ve hakāik-ı ilâhiyyeye pek büyük bir i'tisâm ile sarılması lâzım geldiğini ve bu hassâsiyetin mürûr-ı zaman ile söndüğünü ve Ehl-i Kitâb'ın bundan dolayı kalbleri katılaşmış ve ekserîsi dûçâr-ı fısk olmuş bulunduğunu ifâde eden bu âyet, ilmü'n-nefsin hassâsiyet kānûnlarından gāyet mühim bir kānûnu, bir sünnet-i ilâhiyyeyi mutazammındır:

Ma'lûm olduğu üzere her his bir tahavvül ile ve o tahavvülün şiddet ve nâgehânlığı ile mütenâsibdir. Susamış bir adamın ilk yudum suda bulduğu lezzet son yudumunda yoktur. Büyük bir ikbâl veya muzafferiyetin ilk neş'esi gittikçe tenâkus eder, nihâyet duyulmaz olur. Aynı ni'met veya nikmet içinde bulunan insanlar, her zaman sürûr ve kederde müsâvî değildir.. Çünkü o nimet veya nikmetin şerâit-i mütekaddimesi meselâ, tezâyüd veya tenâkus sûretiyle vâki' olması gibi tahavvülâtın o sürûr ve kederde alâkası vardır. Yoktan bin lira kazanmış adam ile, on bin lira servetinin dokuz binini gāib etmek sûretiyle bin liraya mâlik bulunan adamlardan birinin hissi sürûr, birinin hissi de keder olur. Binâenaleyh ıttırâdın ve mürûr-ı zamânın hassâsiyet üzerinde büyük te'sîrleri vardır.

Eğer akıl ve fikir noksân ise tahavvül-i hâricî ile vâki' olan o elem ve lezzet pek çabuk söner, geçer. Eğer o tahavvül bir sebeb-i dâime, bir illet-i akliyyeye müstenid ise o illetin tezkîr ve tezekkürü âlâm ve lezâizi tecdîd eder. Bunun içindir ki lezâiz-i akliyye ebedî, lezâiz-i hissiye fânîdir derler. Yoksa lezâiz-i akliyye mâhiyet i'tibârıyla lezâiz-i hissiyeden başka bir şey değildir. Çünkü her lezzet bir hisdir. İnsan bu tezekkür sâyesindedir ki hâlini mâzî ve istikbali ile ta'dîl eder. Bugünkü büyük bir sürûra yarınki muhtemel bir kederin veya bugünkü büyük bir kedere yarınki bir ümîdin teâruzu aks-i te'sîr yapar. Tedbîr-i hayât bu teâruz ve tercîhin idâresi demektir. Akliyetten, hasîsa-i tezekkürden mahrûm olan rûhlar, hassâsiyetin ilel ve esbâbı ile değil, yalnız netâic-i hâliyyesiyle alâkadâr kalacağından mürûr-ı zaman ahkâmına çabuk ma'rûz olurlar ve cüz'î felâketlerde derhal ıztırâba düşerler.

İnsanlık bekāyı büyük bir zevk bilmekle beraber tecedüdden lezzet-yâb olur. Fakat sevilen yenilik memâtın yeniliği değil, hayâtın yeniliğidir. Lebîd:

(لكل جديدلذة غيرانني وجدت جديدالموت غيرلذيذ)

beytiyle "Her yeninin bir tadı var. Fakat ben mevtin yenisini tatsız buldum." diye büyük ve basît bir hakīkat söylemiştir. İnsanda meyl-i tecedüd, bir tarafdan rûhun temâyülâtında nâ-mütenâhîlikten, bir tarafdan da hayât-ı hâdisin tecedüd-i şuûn zımnında bekā-pezîr olmasından münbaisdir. Bekā içinde tecedüd, tecedüd içinde bekā, işte nefsin aradığı budur. Vicdân-ı nefsînin asıl zevki bundadır. Ve bunun içindir ki bekāya nâzır olan akıl ile, tecedüde nâzır olan hissin cihet-i vahdetine merbûttur. Yoksa ale'l-ıtlâk hubb-i tecedüdün bir ma'nâsı yoktur. Bütün ihtisâsât tahavvül ve tecedüde merbût, elemler de bir ihtisâsdır, halbuki elem getiren tecedüd sevilmez. Her elem muhbir-i mevt gibi göründüğü için elem, her lezzet müeyyid-i hayât gibi göründüğü için lezzettir. Nüfûs-ı kâmileye bunlar oldukları gibi görünürler, onlar bazı lezâizi âlâm, bazı âlâmı lezâiz ta'kīb edeceğini bilirler. Bazı âlâmı kabûl, bazı lezâizi reddederler, âlâm ve lezâizi haysiyet-i hissiyyeleriyle değil, haysiyet-i akliyyeleriyle muhâkeme ederler. Hissiyâttan ma'kūlât, ma'kūlâttan ihtisâs çıkarırlar. Çünkü bunlar akıl ve hissin nokta-i telâkīsinde bulunan bir vicdân-ı nefsîye mâliktirler. Nefs-i emmâre değil, nefs-i mutmainne erbâbıdırlar. Tecârib-i cüz'iyye ile aldanmaz, tecârib arasında cihet-i temâsil ve istikrâyı gözetirler. Aynı zamanda ta'lîl-i aklîye mahkûm kalmayıp yarınki tecrübenin bir cihet-i tahavvülü hâiz olabileceğini de bilirler, ve burada akliyet ve hissiyetlerini Cenâb-ı Müsebbibü'l-esbâb'a rabt ederek bir hiss-i taabbüdle nâ-mütenâhî sâhasına atılırlar. Sırf hissî vicdân ile yürüyenler, tecârib-i cüz'iyyeye merbût olup âlâm ve lezâizin mebâdî ve netâicinden gāfil bulundukları gibi sırf vicdân-ı aklî ile yürüyenler de tecârib-i cüz'iyyenin zevk-i şühûdundan gāfil ve mebâdî-i akliyyede meknûz olan tecelliyât-ı hissiyyeden **[19]** mahrûm olurlar. Çünkü akıl mücerred bir zihniyet-i mahza demektir. Zihin ise bizzat bir vicdân-ı şühûdî değil, vicdânın bir mâzi kıymetini hâizdir. O zihniyetin hâl ve istikbâl ile münâsebetidir ki asıl zevk-i vicdânı teşkîl eder. Meselâ asıl bir kere

[1] Hadîd Sûresi, 57/16-17.

Allah'a götürür, fakat o akla muârız olmayan vicdân hissidir ki şuûn-ı rûz-merre ile o visâlin zevkini tazeler durur. Hissiyâtı kapanmış olan akl-ı mahzın kârı sönük bir intibâ'-ı mâzînin zıll-i hayâlinde donup kalmaktır. İlk neşve-i idrâki veren mebde'-i intibâ' ne kadar mürûr-ı zamâna uğrarsa o neşve o nisbette söner, yerine kasvet gelir. Ahd-i nübüvvet uzaklaştıkça, heyecân-ı şebâb geçtikçe kalbleri bir cümûd kaplar, tezkîr-i muttarid hassâsiyeti tehyîc edemez olur. Vâkıât-ı hayât muttarid giderse i'tiyâd, revnak-ı hissîyi izâle eder. Tahavvülât-ı cedîde vâki' olursa bu tahavvülâtın kānûnlarına ve mebâdî-i vicdâniyyesine tefrîan mütâlaası kesb-i su'ûbet eyler. Rûhlar bu vukūât-ı cedîdeyi mebâdî-i asliyyeleriyle te'lîf edemedikçe buhrân ve ızdırâb-ı vicdânî hâsıl olur. Halbuki teşehhî veya ızdırâb içinde re'y yoktur. Bu sûretle haktan tebâüde düşülmüş ve bekā mübhemiyet kesb etmiş bulunur. Bu kasvet ve buhrân tâkat-fersâ bir hâle gelince gönüllerde gelişi güzel bir meyl-i teceddüd uyanır. Arz ettiğim vechile her teceddüd hayât olmayacağı ve teceddüdün kıymeti mutazammın bulunduğu cihet-i temâsilden mahrûm ve tegāyür-i mutlaka müntehî olan teceddüdler, artık teceddüd değil, bekāyı yıkan bir tebeddüldür. Bir aslın seyr-i inkişâfını ta'kīb etmeyen, vâkıa-i ibtidâiyyenin etrafında bir silsile-i tekâmül ahz eylemeyen teceddüdler mevt-i küllîdirler. Buna lisân-ı şerîatte bid'at-i seyyie ıtlâk olunur. Hep şiir olmak isterseniz darabât-ı hakīkat karşısında nazm ü âhengi gāib edersiniz. Hep akıl ve mantık olmak isterseniz henüz ihâtanızdan hâriç bulunan tecelliyât-ı hayât karşısında bedbîn olursunuz. Hep akl-ı fâil olmak ve her şeyi fikr-i ta'lîl ile halletmek isterseniz yarınki tecelliyât-ı hak karşısında kör bir mutaassıb olursunuz, ilhâm-ı haktan, feyz-i tecrübeden mahrûm kalırsınız. Hep akl-ı kābil olmak isterseniz her yeni te'sîr altında bir kisve-i rûhiyyeye giren bir havâi olursunuz. Akl-ı fâil, yani fikir ve istintâc-ı mütenâhî, akl-ı kābil yani ihtiyâr, tecrübe ve istikrâ gayr-ı mütenâhîdir. Fakat o mütenâhîler, Hay ve Kayyûm olan zât-ı Hakk'ın ehadiyetine istinâd sâyesinde sûret-pezîr-i vücûd olabilir. Bütün mevcûdiyetinizle Hakk'a bağlı değilseniz vâridât-ı akliyye ve hissiyyeniz şirk içinde yüzer, akl-ı fâilin mütenâhî olan fâide-i istintâcından bile mahrûm düşersiniz. Hakk'a bağlı iseniz hem vâridâtınız tezâyüd eder, hem vahdet-i rûhiyyenizi ibtâl etmeyecek bir tarz-ı muntazamda devam eder. Bu sâyededir ki yalnız bekā-yı nev'inizi değil, bekā-yı şahsınızı bile te'mîn etmek saâdetine mazhar olursunuz. Cenâb-ı Hak âlem dediğimiz şu teceddüdât-ı gayr-ı mütenâhiyyenin nizâm-ı vahdetini halk ve idâre eden kudret-i bâliğadır. O kudret-i bâliğa-i vahîdeye istinâd eden bir dinin tenâhîsi yoktur. Böyle bir din safha-i tekâmülde tevakkuf edip kalacak bir vâkıa-i ibtidâiyye değil, her tekâmülü ihtivâ eden bir hasîsa-i rahmâniyye ve rabbâniyyedir. İşte [2](إِعْلَمُوا اَنَّ اللهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا) âyeti "Ey mü'minler biliniz ki Cenâb-ı Allah'a aklen ve hissen merbût olan insanlar için mürûr-ı zaman korkusu yoktur. Onlar eskidikçe yenilenmek imkânını bilmeli, pey-der-pey eşvâk-ı cedîde içinde ile'l-ebed pâyidâr olmalıdırlar. Bu din mahdûd bir safha-i tekâmülde tevakkuf için nâzil olmuş bir din-i hâs değil, nâ-mütenâhî bir merâtib-i tekâmülü idâre için inzâl olunmuş mebâdî-i hakkayı mutazammın bir dîn-i âmdır." gibi bir meâl ifâde ve îmâ etmektedir.

Kitaptan aldığımız bu ma'nâ ve mebde' bir hadîs-i şerîfde tarîkiyle îzâh olunmuştur. Peygamberimiz buyuruyor ki (انالله يبعث لهذه الامة على رأس كل مئة سنة من يجددلها دينها) Cenâb-ı Allah bilâ-şübhe her yüz sene başında yani her asırda bu ümmete dinini tecdîd ediverecek adam veya adamlar gönderecektir, diye bir va'di ifâde eden bu hadîs-i şerîf ber-vech-i âtî nikātı mutazammındır:

1– Bi'l-ibâre ba's-i müceddidi vaad ediyor.

2– Bi'l-işâre lüzûm-ı tecdîde tenbîh ve bunu asır ile tevkīt ediyor.

3– Bi'l-îmâ ümmeti her asır başında teceddüde imâle ve kesb ve kabûlüne teşvîk eyliyor.

4– Hâzihi'l-ümmetü ibâresi teceddüdde ümmetin heziyeti(?) mahfûz kalacağında ve teceddüdün tebeddül değil, bu heziyet ve hüviyeti te'yîd ve idâme etmesi lüzûmunda nassdır.

5– Müceddidin teşahhusuna işâret vardır.

İşte Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi vesellem efendimiz bu sûretle bize tûl-i emed, mürûr-ı zaman netâicinden ictinâb ve istihlâsın tarîkını ve cihet-i kesbiyetini irâe buyurmuştur. Demek oluyor ki her asır başında dinimizin teceddüdüne intizâr bir hakkımız ve bu teceddüdü yapacak müceddide nâiliyet için çalışmak bir vazîfemizdir. Bu sûretle mürûr-ı zaman kasvetinden kurtulmaya çalışacağız ve nûr-ı nübüvvet uzaklaştıkça biz ona yaklaşacak ve bu sâyede hassâsiyetimizi muhâfaza ederek neşveden neşveye koşacağız.

Elmalılı Hamdi

[20] **İctimâiyâtda Garbcılık ve Bozgunculuk:**

ASRÎ ÂİLE

3

Müslüman kadınlığı, Garbcılarımızın her gün tekrâr ettikleri gibi hakīkaten bir esir, bir oyuncak menzilesinde midir? Bu iddiâya kat'iyetle "hayır" cevâbını verebiliriz.

---

[2] Hadîd Sûresi, 57/17.

Müslüman kadını ne esir, ne de tevehhüm edildiği gibi oyuncaktır. Bil-akis, cem'iyetin mâ-bihi'l-kıvâmı olan âilenin rükn-i aslîsi, bütün beşeriyete nümûne-i fezâil olacak evsâf-ı mümeyyizesiyle millet-i İslâmiyye'nin şâyân-ı hürmet bir uzvudur. Garbcılarımız diyorlar ki:

–Kadınlarımız kafesler içinde mahbûs bulunuyorlar, istediği yere istediği zaman gidemiyor. Zevkini, hissini okşayan temaslarda bulunamıyor. Erkek cem'iyetleri, maddî sâhalar kendilerine mesdûd, bu kadın ne yapsın. Yüz metre murabbaı bir sâha dâhilinde ömrünü geçiren, hudûd-ı rü'yeti, komşuların saçaklarını aşmayan görgüsüyle nasıl terakkī edebiliriz? Hürriyet-i nisvân şiârımız olmadıkça asrîliği idrâk edemeyiz.

Her arzu, her fikre göre tarz-ı tefsîri tenevvu' ve teaddüd eden hürriyet ve esâret mefhûmlarını lâyıkıyla imtisâs etmedikçe, vicdânlar fikre her mülâyim geleni değil, mantığa, mâ-vaka'a muvâfık olanları seçmek meziyetini gösterecek derecede ıstıfâ görmedikçe bu mücâdelât devam edip gidecektir. Uzun uzadıya nazariyâta lüzûm olmaksızın isbât edilebilir ki esâretinden bahsedilen kadınlığımız hakīkī esârete şimdi düşmekte, hürriyet nâmı altında felâkete sürüklenmektedir.

Bir müddet için biz de kendileriyle hem-fikir olarak kafes içinde ikāmet eden nisvânın esîr vaz'iyetinde olduğunu kabûl edelim. Ve bu esâretin muhît ve şümûlünü tahlîl edelim.

Müslüman kadını hânesinin hakīkī kumandanıdır. İstediği gibi hareket eder. Kendisine hiçbir sûretle sû'-i muâmele edilemez. İstemediği kimselerle ikāmet etmez. Dilerse müstakıllen mesken-i şer'î taleb edilebilir. Zevci vüs' ve iktidârı dâhilinde ve kadr-i ma'rûf nisbetinde zevcesinin infâk ve iâşesi ile mükelliftir. Buna mukābil zevce de zevce sadâkat ve hürmet göstermek mecbûriyetindedir. Eğer bu sadâkat; yani hukūk-ı zevciyetin iktizâ ettirdiği muhabbet-i mütekābile, yekdiğerine âid mehâsini diğerlerinden kıskanmak bir esâret addolunursa bu pek şâyân-ı arzu olan esâret vardır. Fakat hakīkat-i hâlde buna ancak saâdet ünvânı verilir. Âile kadını, herkesin malı olan fâhişelerle kıyâs edilemez. Birinin hârice karşı serbestîsi mahdûd, diğerinin ise nâmahdûddur. Fakat meşrû' ve namuslu âile kadınlarının hey'et-i ictimâiyyenin rükn-i esâsîsini teşkîl etmelerine mukābil tahte'l-beşer kadınlar cem'iyet için daima bir yaradır. Dünkü kadınların sadâkat-i zevciyyeleri, saâdeti ancak erkeklerine hasr ve tahsîs etmeleri bir esâret addolunuyorsa bugünkü kadınlığımızın sevk edilmek istenildiği ihtirâs, levs-i esâreti yanında pek hafîf kalır. Barların, umûmî mahallerin gûnâ gûn rezâiline kendini kaptıran, nazar-ı takdîri celb etmek için modanın en son cereyânlarını ta'kībe mecbûr olan bir kadın, kendini sefâhetin, ihtirâsın, modanın, zevkin, muhîtin esâretine ilkā etmiş demektir. Çünkü tarîk-i fuhşa sülûk eden kadınların hemen kâffesi edvâr-ı hayâtiyyelerinde aynı inkılâbâtı geçirmişler ve en nihâyet girân telakkī ettikleri âile esâreti yerine umûmî esâretlere katlanmak zilletini tatmışlardır.

Her hürriyet, menâfi'-i ictimâiyye kaydıyla mukayyeddir. En yüksek bir mevki'-i ikbâl olan nâzırlık bile muayyen zamanlarda çalışmak, meclise hesâb vermek, istediğini yapamamak gibi birçok tahdîdâta tâbi'dir. O hâlde buna da esâret diyebilecek miyiz? Diğer tarafdan vâzı'-ı kānûn efrâd-ı millet için bazı şeylerin yapılmasını ve bazı işlerin yapılmamasını –bir cezâ tehdîdiyle– emretmiştir. Çünkü maatteessüf tam kemâlini hiçbir vakit gösteremeyen cem'iyet-i beşeriyye efrâdının tîneti, kābiliyeti müsâvî değildir. Biri için umûr-ı tabîiyyeden, mehâsin-i ahlâkıyyeden addolunan her hangi bir hareket diğeri için nâ-kābil-i tahammül bir yük, bir bâr-ı sakīl teşkîl eder.

Lakin bu iki tarz-ı tefehhümün fevkinde bir düşünce vardır ki o da cem'iyetin devam ve tekâmülünü te'mîn, resânet-i ictimâiyyeyi tevlîd edecek şerâiti tesbît etmektir. İşte, hey'et-i ictimâiyye menfaat-i umûmiyye mülâhazasıyla birçok hürriyetleri tahdîd etmiş, ahlâk-ı umûmiyyeye riâyet, an'anâta hürmet gibi bir çoklarınca hürriyet addolunan lâzımeleri taht-ı mecbûriyetine almıştır.

Şu hâlde âilesi muhîtinde serbest bir hayata mazhar iken muhît-i hâricîye karşı –mahzâ zevc ve zevce arasında bulunması lâzım gelen muhabbet ve müvâlâtı muhâfaza, âile yuvasını muzır te'sîrâttan vikāye, terbiye-i esâsiyyenin menşei olan âileyi sâf ve nezîh bir derece-i ulviyyette bulundurmak için– tabîaten, rûhen, maddeten zaîf olan kadını sıyânet eden tahdîdâtı vaz' eden İslâmiyet, ona esâret değil, hayat bahşeylemiş, bu sûretledir ki esâret-i süfliyyeden mâder-i beşer olan kadını kurtarmış, hürriyet ve fazîletin şerefli bir mevkiine is'âd etmiştir.

İhtirâsâtının zebûnu olan zavallılar bunları düşünemezler. Kendilerine küşâde bir sînenin cem'iyet için leke olduğunu takdîr edemezler. Onlar **[21]** isterler ki: Bütün serâir ve mehâsin-i vücûdlarıyla bütün kadınlar kendi arzu ve emellerinin esîri olsunlar. Zavallı kadınlarımıza hiç sıkılmadan bu esâreti hürriyet diye telkīn ediyorlar.

Kim ne derse desin, şu muhakkaktır ki: Barlarda, tiyatrolarda açılan kadın fuhşa doğru bir hatve daha atmaktadır. Bu sütunlarda ta'mîki pek elîm olan bazı ahvâle vâkıf bulunuyoruz ki: Fuhşun, vesîkalı fâhişelerin ne gibi sevâik taht-ı te'sîrinde her sene tezâyüd ettiğini vâzıhan gösterir. Yine bir misâl olarak isim zikretmeksizin söyleyelim. İstanbul'un az çok kibâr ve nâzik

muhîti olarak tanınmış bir mahalde yeni açılan ve beylerle hanımlara bir arada lu'biyât gösteren bir sinemaya gitmek için hakîkatten bî-haber zavallı zevclerin hanelerine gönderdikleri erzâkı, levâzım-ı beytiyyeden olan bakırlarını satan ve el-yevm satmakta olan kadınlarımızın mevcûdiyeti her hâlde hey'et-i ictimâiyyemiz için hürriyet-i nisvân nâmına kaydedilecek bir şeref değildir.

Yine ifşâsı pek elîm ve pek sûzişli safhalar ihtivâ edecek olan bazı hakāyık ve vekāyi' daha vardır ki: Maatteessüf tahsîl ve irfânın ıstıfâ-yı vicdân ve ahlâka sebeb olacak yerde bizde her nasılsa tereddîye âlet olduğunu gösterir. Tabîî kabâhat ne tahsîlin, ne de mekteplerindir. Hissiyât muvâcehesinde mantık ve mukāvemetleri hilkaten zaîf olan kadınlara –menfaat-i âiliyye ve ictimâiyye düşünmeksizin– bahşedilen ve edilmek istenilen nâmahdûd serbestînindir.

Pek çok âile reisleri biliyoruz ki: Medeniyet, alafrangalık yaldızı içinde ahvâlinden mütegāfil, âilelerinin haysiyet ve nâmûsuna indirilen darbelere gayr-ı vâkıfdırlar. Kadınların tereddiyâtından birinci derecede mes'ûl âile reisleri olan erkeklerdir. Meşrûtiyet'in i'lânında hürriyetin ma'nâsını bin bir şekilde tefehhüm ve tatbîk edenlerin taşkınlıkları, ve on beş senelik hayât-ı ictimâiyye ve siyâsiyyemizde maatteessüf fiilen gösterdiğimiz liyâkatsizlikler hürriyet mefhûmunu erkeklerimizin, hem de münevver tabakalarının bile hazmedemediklerini gösterdiği hâlde, erkeklerimizden hiçte yüksek, metîn bir kābiliyeti hâiz olmayan zavallı kadınlarımızı da bu keşmekeşe ilâve etmekle maddî siyâset dedikodularına, post gavgalarına bir de tereddiyâtı, levsiyâtı, ahlaksızlığı zammetmiş oluyoruz.

Sâniyen– Hey'et-i ictimâiyye resânet ve bünyân-ı ictimâiyyenin muhâfazası için hudûd-ı tabîiyyesini aşan, tehlike teşkîl etmeye başlayan tereddiyâta karşı; vazîfesi olan murâkabe ve tahdîdâtı maatteessüf hiçbir zaman icrâya muvaffak olamamıştır. Milleti yaşatmak istiyorsak –ki herkesin matlûbu bu olduğuna şübhe yoktur– temelini teşkîl eden kadınlığımızın bugünkü hâliyle buna imkân yoktur. Evlâd yetiştirecek, terbiye edecek, vatana mâder olacak bir seviye-i ahlâkıyye ve fazîlete mâlik olmayan, eski fazîletlerini, eski hissini, eski hassâsiyetini, rûhunu her gün bir parça daha kaybeden bugünkü kadınlığı kurtarmak, –âile reislerinden, münevverlerimizden, ulemâmızdan başlayarak, rüesâ-yı umûrumuza kadar– hem bir vazîfe, hem de bir hak teşkîl eder.

Maksadımız kadınlar mukayyed olsunlar da erkekler nâ-mahdûd bir serbestî muhâfaza etsinler demek değildir. Aynı maraz, aynı şerâit altında ve hattâ daha vahîm olarak erkeklerde de mevcûddur. Bi't-tabi' kadın için tereddiyât, levsiyât, ahlâksızlık addolunan ahvâl erkekler için de kelimenin şümul ve vuzûhuyla redâetten başka bir şey değildir. Hepimiz muhtâc-ı ıslâhız. Fakat bu salâhda en mühim âmil, müslüman kadınlığının fazîlet ve nâmûsudur.

Her hürriyet menfaat-i ictimâiyye nâmına tahdîd edilmiştir. Hey'et-i ictimâiyyenin metîn temellere istinâd etmesi cinsiyet arasında âhenk, tesânüd ve muhabbetin husûsiyle âilelerin, bu rükn-i aslî-i beşeriyetin resânetiyle mümkündür. Bu râbıtaların îcâb ettirdiği kuyûda esâret nâmını vermek kadar hak-nâşinâslık tasavvur olunamaz. Beşeriyet için her şeyi muayyen ve mahdûddur. Elverir ki: Kadın âile hürriyetinin, kendisini levsiyâttan, tehlikelerden muhâfaza eden muhîti serbestînin kıymetini, erkekler de kadınlarımızın muhâfaza-i iffeti lüzûmunu takdîr etsinler. Hukūk-ı İslâmiyye, cem'iyetin üssü'l-esâsı, mâbihi'l-kıvâmı olan âile hayâtını öyle rasîn, öyle ince esâsâta rabt etmiştir ki: Hiçbir sâhib-i ilm ve irfân aksini iddiâya cesâret edemez. Yine bilâ-pervâ iddiâ edebiliriz ki hukūk-ı âilemiz; hiçbir Garb milletinin henüz yetişemediği derecede yüksektir.

Hasan Hikmet

KAVÂNÎN-i ŞER'İYYENİN RÜCHÂN-ı MEDENÎSİ

İleri gazetesinin Mısır muhâbir-i mahsûsu Hikmet Nahid Bey Mısır barosunun en ma'rûf ve en mümtâz bir şahsı olan Helbavi Bey ile vukū' bulan mülâkātında müşârun-ileyh, kavânîn-i şer'iyye hakkında şu mütâlaâtta bulunmuşlardır.

"Mehâkim-i nizâmiyye ile şer'iyyeyi tevhîd etmeli. Şer'iyye kānûnlarımız en medenî ve en insanî mevadd-ı esâsiyyeyi câmi' ve hâizdir. Şer'î kānûnlarımız en medenî kānûnlara müreccahdır."

Ne güzel fikir! Memleketimizde tevhîd-i kazâ ve tevhîd-i mehâkim gāyesiyle hareket eden ve fakat büsbütün ma'kûs bir yol ta'kīb eyleyen efkâr-ı **[22]** nâkısa erbâbına ne güzel bir ders! Bizde tevhîd-i kazâ mes'elesi mevzû'-ı bahs oldukça hemen mehâkim-i şer'iyyenin ilgāsı hâtıra getiriliyor. Ahkâm-ı İslâmiyye'nin ancak bir kısm-ı kalîlinin selâmet ve kıymet-i asliyyesiyle sâha-i tatbîki olarak kalabilen bu mahkemelerin de ilgāsı bundan sonra inkişâfât-ı İslâmiyyemize muktezî olan vesâiti büsbütün ref' etmek gibi bir tehlikeye bâdî olduğu hiç düşünülmüyor. Halbuki bir mahkemenin kıymeti istinâd ettiği kānûnun ve onu tatbîk eden ricâlin kıymet ve ehemmiyetiyle mütenâsibdir. Ahkâm-ı şer'iyye-i İslâmiyye'ye istinâd eden ve onu kānûn-ı müdevven ittihâz edip ona tevfîk-i hareket eyleyen mahkeme

mahkeme-i şer'iyyeden başka ne olabilir? Bir kısmı ahkâm-ı İslâmiyye'ye bir kısmı da ahkâm-ı garbiyyeye istinâd eden iki mahkemenin bir memlekette mevcûdiyeti elbette tahsîn edilecek şeylerden değildir. Bunları tevhîd etmek için imkân hâsıl olunca ikisinden birinin lağvı zarûrîdir.

İşte Mısırlı zât, bir tarafdan ahkâm-ı garbiyyeye istinâd eden kānûnların sâha-i tatbîki bulunan mehâkim-i nizâmiyyeyi o kānûnlardan kurtarmak, diğer tarafdan mehâkim-i şer'iyyenin istinâd ettiği ahkâm-ı şer'iyyeyi kavânîn-i müdevvene hâline ifrâğ etmek sûretiyle her ikisini bir me'haz-i kānûnîde birleştirerek tevhîd-i mehâkim mes'elesini mehâkim-i şer'iyye lehine halletmiştir. Şer'î kānûnlarımızın en medenî ve en insanî mevadd-ı esâsiyyeyi câmi' ve hâiz olduğunu, en medenî kānûnlara müreccah bulunduğunu söylemesi bunu te'yîd eder.

Maatteessüf o zâtın bu sözü ahkâm-ı garbiyye lehine tefsîr edilerek mehâkim-i şer'iyyenin ilgāsı tarafdarlarına bir vesîka sûretinde gösterilmek isteniyor. Gāyet vâzıh olan o beyânâtın bu yolda ma'kûs bir sû'-i isti'mâline kāili razı değildir, sanırız.

İSLÂM'IN HÂMÎLERİNE DÜŞEN VAZÎFE

İstanbul'da Müslümanlığı inhidâmdan kurtaracak, şeâir-i İslâmiyye ve milliyeyi himâye edecek ancak Ankara'dır.

Memleketimizi istîla eden Garb'ın zâlim ordularını lehü'l-hamd vatanımızdan çıkardık. Fakat sefîl ve rezîl rûhlarının işgāli maatteessüf devam ediyor. Bir kısım erkeklerin ve kadınların ictimâi hayatları frenk hayatından hemen hemen farksız bir hale geldi. Bazı rûhlarda öyle müdhiş bir sukūt var ki artık hayâ ve edeb denilen şey tamâmıyla kalkmış, duvarlar arkasında yapılan rezâletler şimdi sahnelere dökülmek isteniyor. Frenk ictimâiyâtı memleketin dinî ve millî ictimâiyâtına müstevlî olmuş, muttasıl onu çiğneyip hurd u hâş etmeye savaşıyor. İstanbul şimdi böyle bir harb-i ictimâî içinde bulunuyor. Günden güne iffet ve ahlâkın mağlûbiyeti artıyorsa da henüz inhizâm-ı kat'î husûle gelmemiştir. Maamâfîh tehlike büyüktür. Dinî ve millî bünyân-ı ictimâînin inhidâmdan kurtarılmasına çalışılmayacak olursa frenkliğin bu sâhada Müslümanlığa ve Türklüğe galebe çalmasından cidden korkulur. Bu gidişle çok zaman geçmez ki Garb'ın bütün levsiyât-ı ictimâiyyesi burada mübâhât sırasına geçecektir; müslüman kadınları müslim, gayri müslim beğendikleri erkeklerle barlarda kol kola dans edecekler, şanolara çıkarak resmen ve alenen hicâbı kaldıracaklar, el-hâsıl şeâir-i dîniyye ve an'anât-ı milliyeyi terk ederek frenk hayât-ı ictimâiyyesini aynen tatbîk eyleyeceklerdir. Ve o zaman artık müslüman kalmak isteyenler için Anadolu'ya hicretten başka bir çâre-i selâmet kalmayacaktır.

Bu gidişin netîcesi maatteessüf bundan başka bir şey değildir. Rumeli'de yüzbinlerce müslüman Türk kardeşlerimiz terk-i dâr ve diyâr ederek türlü türlü sefâletler, yoksulluklar içinde harîm-i İslâm'a hicret ederken; Anadolu'da kocaları harp meydanlarında şehîd olan binlerce zavallı kadınlar yetîm kalmış çocuklarıyla taş yığını olmuş harâb kulübeleri başında göz yaşları dökerken… İstanbul'da birtakım kadınların bütün bu fecâyie lâ-kayd kalarak barlara gidip yabancı erkeklerle dans etmek istemeleri, sahnelere çıkarak aktrislik hevesine düşmeleri, el-hâsıl zevk ve keyif arkasında koşmaları, frenkliğe temessül etmeleri, bunların Müslümanlık'tan ve Türklük'ten ne kadar uzaklaşmış olduklarını göstermeye kâfîdir.

Hem-din ve hem-cinslerinin felâketlerine bu kadar yabancı kalan, onların elemleriyle bî-pervâ istihzâ eden bu ahlaksız, dinsiz, cibilliyetsiz mahlûklar her istediğini yapacak, hey'et-i ictimâiyyemizin temellerini alt üst edebilecek de hükûmet bunlara karşı hiçbir şey yapamayacak mı? Masûniyet-i şahsıyye kānûnu her hâlde bu erâzile serbestî-i mutlak te'mîni için vaz' olunmamıştır. Bu mübârek kānûnu bu sûretle tefsîr etmek isteyenler elbette hürriyet-i fâzılanın dostları değildir.*

[23] Esâsen Kānûn-ı Cezâ'nın 99'uncu maddesinin üçüncü zeyli mûcebince riâyet edilmesi lâzım gelen bazı

---

* *Tevhîd-i Efkâr* refîkimizle bir mülâkātında Doktor Mazhar Osman Beyefendi diyorlar ki: –Siz kadınlarımızın bara sokulmamasından ve bunun ahlâkī mahzûrlarından bahsediyorsunuz, masûniyet-i şahsiyye ile önünüze çıkıyorlar. Halbuki hiçbir millette ferdlere bu kadar nâ-mahdûd hürriyet-i şahsiyye verilmez. Irk ve millet tehlikesi gelince hürriyet-i şahsiyye tâlî kalır. Biz burada barlar münâsebetiyle masûniyet-i şahsiyye mes'elesini münâkaşa ederken öbür tarafda en medenî İsviçreliler (Zürih)de mitingler akd ediyor ve bütün âlûfteleri (Zürih) den çıkarıyorlar. Almanya'da 17 yaşına kadar gençler içki değil, sigara içmekten bile men' ediliyor.

kavâid hakkında 28 Şubat 1328 târihli kararnâmenin beşinci maddesinde edyân-ı mevcûde âdâb ve îcâbına muhâlif ve galeyânı muharrik ahvâle alenen cür'etin memnû' olduğu musarrahdır. Bu kānûn ilgā edilmemiştir. Binâenaleyh ahkâmı muattal olmamak, infâz olunmak îcâb eder. İntihâbât esnâsında İcrâ Vekilleri Hey'eti Riyâseti'nin teblîği üzerine Dâhiliye Vekâleti bilumum vilâyetlerle livâlara gönderdiği bir ta'mîmde hissiyât ve an'anât-ı İslâmiyyeyi rencîde edecek filimlerin gösterilmesi, âdâb ve ahlâk-ı umûmiyyeye muhâlif piyeslerin mevkı-i temâşâya vaz'ı, edyân-ı mevcûde âdâb ve îcâbına muhâlif ahvâle alenen cür'et olunması Kānûn-ı Cezâ'nın mevadd-ı mahsûsası mûcebince memnû' olduğu ve hilâf-ı karâr ve teblîgāt harekât vukūunda ta'kībât-ı kānûniye icrâ edilmesi lüzûmu teblîğ olunmuştu.*

Anadolu ve Rumeli'deki vilâyetlerle livâlarda Kānûn-ı Cezâ'nın bâlâdaki mevaddıyla Dâhiliye Vekaleti'nin bu teblîgātına hakkıyla riâyet olunup olunmadığını bilmiyoruz. Fakat İstanbul'da diğer dinler şöyle dursun, devletimizin dini olan Müslümanlığın âdâb ve îcâbına muhâlif ahvâle maatteessüf alenen cür'et olunuyor da bu cür'etkârlar hakkında hiçbir ta'kībâtta bulunulmuyor.

Bugün müslüman kadınına fuhuş vesîkası vermek Müslümanlığın âdâb ve îcâbına muvâfık mıdır? Bugün her isteyen müslüman kadını hükûmete mürâcaat ederek bir fuhuş vesîkası alıyor, bu vesîka ile o kadın her yerde bilâ-mâni' icrâ-yı fuhş edebilmek salâhiyetini iktisâb ediyor. Kānûn-ı Cezâ'nın bâlâdaki madde-i mahsûsasıyla, Dâhiliye Vekâleti'nin bâlâdaki teblîgātıyla bu fuhuş vesîkası nasıl kābil-i te'lîf olur?

Bu fuhuş vesîkası usûlü hiçbir madde-i kānûniyyeye istinâd etmiyor. Bu, devr-i sâbıkın bu millete en meş'ûm ve en rezîl bir yâdigârıdır. Bu usûl, fuhuş için âdetâ bir teşvîk ve himâye olmuştur. Bu vesîka usûlü ihdâs olunduktan sonra fuhuş İstanbul'da mühdiş sûrette artmıştır. Harb-i Umûmî zamanında idâre-i örfiyye altında hükûmet bu usûlü cebren ve kahren vaz' etmişti. Devletin dinine, kānûnlarına külliyyen mugāyir olan bu hâdim-i iffet usûlün her şeyden evvel derhal kaldırılması îcâb eder.

Teşkîlât-ı Esâsiye'nin yeni ta'dîlâtında (Türkiye Devleti'nin dini Dîn-i İslâm olduğu) hakkında bir madde-i mahsûsa da ilâve olunmakla devletimizin Müslümanlığı sıyânet edecek ve Müslümanlık dâiresinde hareket edeceği sarâhaten i'lân olunmuştur.** Esâsen Teşkîlât-ı Esâsiye Kānûnu'nun diğer bir maddesinde de "Ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîz ve icrâsı" Meclis'in vezâif-i asliyyesinden olduğu musarrahdır.

"Türkiye Devleti'nin dini Dîn-i İslâm olduğuna" dâir bir madde-i mahsûsa vaz' olunması bazı (lâ-dinî)lerin pek ziyâde canını sıkmıştır. Onlar: "Hükûmet ile din artık ayrılmıştır, ahkâm ve şeâir-i dîniyyeyi muhâfaza ve sıyânet ile hükûmet mükellef değildir, şer' ile da'vâmız kalmamıştır, isteyen ahkâm ve şeâir-i dîniyyeye riâyet eder, fakat riâyet etmeyenlere, hattâ muhâlif harekette bulunanlara hükûmet müdâhale etmez." diyorlardı.

Şimdi Büyük Millet Meclisi Teşkîlât-ı Esâsiye Kānûnu'na devletin dini Dîn-i İslâm olduğu hakkında bir madde-i mahsûsa ilâve etmekle artık (lâ-dinî)lerin efkârı ıdlâl etmelerine imkân kalmamıştır. Bu maddenin ilâvesi mahz-ı isâbet olmuştur. Zira devletin (dinî)liği, (lâ-dinî) liği dâhilde ve hâriçte bir mes'ele olmuştu. Lozan Konferansı'nda mes'ûl bir zât tarafından Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin (lâyik-lâ-dinî) olduğundan alenen bahsedilmesi bütün âlem-i İslâm'da pek fenâ bir te'sîr husûle getirmişti. Dâhildeki efkâr ise esâsen bazı muharrirlerin gazetelerle, mecmûalar ve kitaplarla öteden beri (lâ-dinî) likten bahsetmeleri ve devleti o sûretle göstermek istemeleri yüzünden çok endîşeye düşmüş, tereddüd içinde kalmıştı. Binâenaleyh böyle bir maddenin vaz'ına çok ihtiyâc vardı.

[24] Lakin bu maddeyi yalnız kānûna koymakla iktifâ etmek doğru değildir. Yeni devletimizin bir müslüman

---

* Bolu Meb'ûsu Falih Rıfkı Bey Dâhiliye Vekaleti'nin bu ta'mîmi hakkında diyor ki: "Bu ta'mîm karşısında güldük –Bir inkılâb hükûmeti bu ta'mîme nasıl imzâ koyabilir? dedik."

Gülünecek cihet neresidir, biz anlayamadık. Bilakis inkılâb hükûmeti uhdesine düşen vazîfeyi nazarî olarak îfâ etmiştir.

** Teşkilât-ı Esâsiye Kānûnu'nun yeni ta'dîlâtı münâsebetiyle kürsüde îzâhât veren Kānûn-ı Esâsî Encümeni Reisi Yunus Nadi Bey bu madde hakkında demiştir ki:

"İlâve ettiğimiz yeni bir madde ile dinimizin Dîn-i İslâm ve lisânımızın Türkçe olduğunu i'lân ediyoruz, ki bu da vaz'iyeti ifâdeden başka bir şey değildir?"

Meb'ûs Mehmed Emin Bey irâd ettiği bir nutukta Garbî Roma İmparatorluğu'nun Şimâl Cermenlerinin ayakları altında ezilmesinden, Sezarların fuhuş ve sefâhet bahçelerinden, Şarkī Roma ve İran'ın fesâd-ı ahlâkından ve istibdadından bahsettikten sonra:

"Allah hırs ve gurûru te'dîb ettirmek için bir elinde kılıç, diğerinde asâ olduğu hâlde dünyaya bir peygamberin gönderilmesine ihtiyâc gördü… On dört asır sonra Allah ikinci bir mu'cizesini yaptırmak için en büyük bir milleti intihâb etmiştir." demiş; Urfa Meb'ûsu Şeyh Safvet Efendi de:

"Biz şimdi Hulefâ-yı râşidîn efendimizin devrine rücû' etmiş oluyoruz" diye tebşîrâtta bulunmuştur. İnşâallâh bu Meclis-i âli Müslümanlığı yeniden ihyâya, her türlü münkerâtın önüne geçmeye muvaffak olur. Gerek aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz, gerek Hulefâ-yı râşidîn hazerâtı bize muktedâ-bih olduktdan sonra elbette fevz ü felâha vâsıl oluruz. Bu maksad-ı âlî ile vaz' olunduğu meclis kürsüsinden i'lân olunan bu maddenin fi'liyât sâhasında da tecellîsi bütün müslümanları dilşâd edecektir.

devleti olduğunu fiilen göstermesi îcâb eder. Yoksa mücerred kānûna geçmekle hiçbir şey hâsıl olmaz. Sultân Abdülhamid zamanında Kānûn-ı Esâsî salnâmelerin başına yazılırdı. Fakat bir harfi bile icrâ olunmazdı. Devr-i sâbıkta da Kānûn-ı Esâsî'de "Devletin dini Dîn-i İslâm olduğu" musarrahdı. Fakat İslâm'a indirilen darbelerin en müdhişi hükûmet tarafından geliyordu.

Dini Dîn-i İslâm olan bir devlet müslüman kadınlarına fuhuş vesîkası dağıtabilir miydi? Dağıtamazdı amma, devr-i sâbık hükûmeti idâre-i örfiyye altında pekala dağıttı.

Müslüman kadınlarını setre-i hicâbdan tecrîd için ne kadar paralar, ne kadar emekler sarfolundu. Bu husûsdaki türlü türlü neşriyâtın, türlü türlü cem'iyetlerin arkasında hep hükûmet ricâli vardı. Hattâ bir gece merhûm Cemal Paşa'nın himâyesinde bir Ocak'ta toplanılmış, bütün tertîbât yapılmıştı. Birkaç kadın sahneye çıkacak, çarşafları, başlarındaki örtüleri çıkararak parçalayacaklar; ayaklar altında çiğneyecekler, alenen i'lân-ı hürriyet edeceklerdi! Bu merâsimin icrâsına yarım saat kadar kaldığı sırada diğer bir racül-i hükûmet yetişerek "Aman, böyle budalalık etmeyin. İşi geriletirsiniz. Bizim tuttuğumuz yol ile üç seneye varmaz mes'ele kendi kendine halledilir." demişti.

Sonra müessesât-ı İslâmiyyedendir diye Meşîhat'i yıkmak için neler yapmadılar. Birer birer kolunu kanadını kırmaya başladılar. Bir devlette iki mahkeme olmaz, dediler, mahkeme-i şer'iyyeleri aldılar, adliyeye verdiler. Sanki Meşîhat devletin eczâsından değil imiş! Maksad birkaç istihâleden sonra mahkeme-i şer'iyyeleri büsbütün kaldırmaktı. Bunu yapanlar, Kānûn-ı Esâsî'nin hâmîleri idi.

Sonra memlekette iki maârif olmaz, dediler. Kur'ân okunan evkāf mekteplerini seddettiler. Medreseleri mürûr-ı zaman ile büsbütün ortadan kaldırmak maksadıyla Meşîhat'ten maârife nakletmeye kalkıştılar. Fakat buna vakit bulamadılar. Maamâfîh medreseleri perîşân bir hâle getirdiler. Tutulan siyâset ile Anadolu'nun her tarafında medreseler kapandı. Bilâhare Büyük Millet Meclisi'nin himmetiyle yıkılan medreseler yeniden hayat bulmaya başladı.

Sonra mekteplerde çocukları terbiye-i dîniyyeden uzaklaştırmak için neler yapılmadı. Çocuklar namaz kılmasınlar diye musluklar kaldırıldı, câmi' diye merdiven altları gösterildi.

El-hâsıl Kānûn-ı Esâsî'de devletin dini Dîn-i İslâm olduğu hâlde yine bunlar yapılıyordu. Dîn-i İslâm, riâyet ve sıyânete mazhar olmak şöyle dursun, hakāret ve taarruza dûçâr oluyordu. Bunun için müslüman halk, devr-i sâbık hükûmetinden tamamıyla kalbini çevirmişti. Ona "Hükûmetim" diyemiyordu. Onu hakīkī bir müslüman hükûmeti olarak kabûl edemiyordu. Çünkü ef'âli daima Müslümanlık'tan uzaklaştırmak idi.

İşte Meşrûtiyet devrinde halkta husûle gelen bu "zihniyet"i izâle için Ankara'nın Müslümanlığı fiilen de himâye ve sıyânet etmesi lâzımdır. Bir kere her şeyden evvel müslümanlara pek girân gelen; şer'a, kānûna, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye külliyyen muhâlif bulunan bu fuhuş vesîkası usûlünü derhal ref' etmelidir.

Ondan sonra devletin dini olan İslâmiyet'in ahkâmına, âdâb ve şeâirine –kadın, erkek– herkesin riâyet mecbûriyetinde olduğuna, aksi harekette bulunanlara devletin Kānûn-ı Esâsî'sini tanımamış nazarıyla bakılacağına dâir bir beyannâme neşretmelidir ve vaz' ettiği kānûnu ciddî sûrette muhâfaza ve fiilen tatbîk etmelidir.

Bu husûsda hükûmet ancak böyle ciddî hareket ederse İstanbul'da Müslümanlık zevâlden kurtulabilir. Aksi takdîrde burada Müslümanlık çok büyük tehlikelere ma'rûzdur. Her şey Ankara'nın arzu ve himmetine mütevakkıfdır. Biz ümîd ederiz ki Ankara, İstanbul'da büyük buhrânlar geçirmekte olan Müslümanlığı kurtaracak ve hakīkaten devletin dini Dîn-i İslâm olduğunu yâr ve ağyâra gösterecektir. Ankara bunu yaparsa hiç şübhesiz milletin mahbûb-ı kulûbu olacaktır. Tevfîk ve hidâyet Allah'dandır; her kime dilerse ona ihsân eder.

Avrupa Mektupları:

GARBLILAŞMAK

Türkiye evrâk-ı havâdisinde bazılarının Avrupa matbûâtıyla neşrolunan beyânâtında nakarat gibi tekrâr olunan yeni bir kelime görüyoruz. Garblılaşmak. Doğrusu ben bu kelimenin medlûl-i hakīkīsini anlayamıyorum. Ben kelime ile oynamak tarafdarı olmadığımdan bu kelimenin mûcidleri, müdâfi'leri maksadlarını açık olarak bildirmelerini kemâl-i hürmetle ricâ eylerim. Zira şarkta olsun, garbda olsun büyük bir şahsiyet, yahud bir racül-i hükûmet tarafından bir maksad-ı mahsûs altında bir söz söylendiği vakit, para mukābilinde bir mücrimin berâetini kazanabilmek için fesâhatini, zekâsını, ilim ve irfânını sû'-i isti'mâl eden da'vâ vekîli gibi bazı muharrir ve hatîbler, yahud muallim ve müellifler hırs-ı câh, yahud menfaat-i şahsiyye için o ta'bîri, o kelimeyi yeni bir din gibi kemâl-i mahâret ve kuvvetle müdâfaa **[25]** etmeye kalkışırlar. Yarın yine diğer bir racül-i hükûmetin hâtırı için o fikir ile taban tabana zıd olan başka fikirlerini tervîc ve müdâfaa ederler.

Rusya'da avâmın himâyesi için teşkîl olunan hükûmet amele ve zürrâ'ı ol kadar ezmekte olduğu hâlde çok müdâfi'leri vardır. Almanya'da amele yüzlükleri nâmı altında (Amele Teşkîlât-ı Müsellahası) reislerin emrine kör körüne itâat etmeyen ameleyi tedhîş ve ta'zîb eyledikleri hâlde birçok müdâfi' ve mürevvicleri vardır. Sultân Abdülhamid zamanında sabah, akşam meddahlık eden birçok muharrir ve me'mûrları Meşrûtiyet i'lân edilince hepsi Meşrûtiyet bülbülleri ve kahramanları oldular. İttihâd ve Terakkī zamanında onun erkânına hürmet ve ta'zîm gösteren ve yaptıkları hatâlarını her vâsıta ile müdâfaa edenlerden bir çokları, Teşkîlât-ı Milliyye kuvvet bulunca ona iltihâk ettiler, dünkü medh ettikleri adamları tenkîde, müdâfaa ettikleri fikirleri tezyîfe başladılar. Bunlar öyle adamlardır ki hürriyet hakkında uzun uzadıya medhiyeler yazarlar da sonra kurûn-ı vüstâya yakışan ve hürriyet-i fikriye ve vicdâniyyeyi tamâmıyla mahvetmek mâhiyetinde olan şeyleri bile müdâfaa etmekten sıkılmazlar. Bu gibi mütebasbıs, riyâkâr ve sebâtsız adamlar her millette ve her zamanda bulunurlar.

Fakat suâlime cevâb vermek isteyecek zevât kat'î fikirlerini, hakīkī vicdânlarını açık söylesinler. Garblılaşmaktan maksadları nedir? Acaba Avrupa'daki gibi bir dâru'l-fünûn yapmak, diğer birtakım mekâtib-i âliyye te'sîs eylemek mi? Şimdiye kadar kim bunu men' eylemiştir? Mekâtib-i askeriyyemiz vatanı kurtaran, Avrupa zâbitânıyla rekābet eden güzîde zâbitân senelerden beri çıkarmaktadır. Onun tevsîini, yahud terakkīsini kim arzu etmiyor? Dâru'l-fünûna harp zamanında birçok Alman profesörlerinin ta'yînine karşı kim mu'teriz olmuştu? Bil-akis, bu profesörlerin, i'dadî şehâdetnâmesini elde ederek bazı ricâl-i hükûmete tabasbus etmekle bu nûr ve irfân merkezinde üstâd ta'yîn olunanlardan daha müfîd olduklarını herkesden evvel biz takdîr ediyorduk. Peki, mâdem ki mekâtibin salâh ve terakkīsi ve Avrupa'dan mütehassıs gelmesi senelerden beri kabûl olunmuştur; o hâlde bu garblılaşmaktan maksadları nedir?

Acaba sanayiin inkişâfı için muhtelif fabrikaların te'sîsi midir? Bu ise kim onu istemiyor? İşte hükûmetin muhtelif fabrikaları ve işte Karamürsel, Hereke fabrikası ve birçok dâru's-sınâalar vardır. Kim onların tahrîbini taleb etmiş, yahud böyle mübârek bir gāye aleyhinde bulunmuştur? Bil-akis, herkes şarkın eski azamet ve satveti ilim ve irfân, fen ve sanâyi' meydanında pîşdâr olmakla kābil-i istihsâl olduğuna kāni'dir. Fakat buna garblılaşmak denmez. Zirâat için mütehassıs ve âlât getirdik. Keza bahriye, harbiye ve her şu'be için eskiden beri böyle yapıyoruz. Ona hiçbir kimse itiraz etti mi? Şarklılaşmak, yahud garblılaşmak mevzû'-ı bahs oldu mu? Zira bu gibi ıslâhâtın lüzûmu bedîhiyâttandır. Öyle ise garblılaşmaktan maksadları nedir?

Acaba her tarafda demir yollar yapmak mı? Bunu kim istemiyor? Paramız olsa idi, Anadolu'nun her köşesinde bu hayat ve medeniyet damarlarından mükemmel bir şebeke-i hadîdiyye olurdu. Fakat maatteessüf şimdiye kadar hep ecnebi şirketler vâsıtasıyla yapılıyor. Lakin yine i'tirâz etmiyoruz. Yalnız Türkiye'nin nüfûsu fazla kesâfet kesbettikçe temdîd olunacak hatlar masraflarını çıkaramazlar. Binâ-berîn sıhhat-i umûmiyyeye fazla ehemmiyet vermeye, ecnebî hâkimiyeti altında kalan Rumeli'de, Cenûbî Rusya'da, Kıbrıs'da ve Girid'deki İslâmları Anadolu'ya getirmeye bezl-i gayret etmeliyiz.

Acaba garblılaşmaktan maksadları Türkiye'de en zengin Avrupa devletlerine karşı rekābet edecek servet-i ma'deniyyeyi işletmek mi? Bunu dînen, aklen, ve menfaaten yapmak mecbûriyetindeyiz. Bununla milletin saâdeti, halkın serveti, hükûmetin vâridâtı feyz ve bereket bulur. Paramız yoksa (Hakk-ı hâkimiyet usûlünü=Royolity systen) kabûl ederek ecnebî sermayedârânıyla müştereken istismâr etmeliyiz. Fakat buna garblılaşmak denmez. Zira ma'den işletmesi ilk önce Mısır ve Asya'da olmuş, târîh-i kadîmde bile Anadolu bu bâbda mühim bir rol oynamıştır.

Acaba maksadları hükûmetin tarz-ı idâresini garb usûl-i idâresine benzetmek mi? Zâten Gülhâne Hattı'ndan beri Avrupa tarz-ı hükûmetini kabûl ettik. Hattâ merhûm Midhat Paşa Fransa Kānûn-ı Esâsîsi'ni tercüme etmekle iki millet arasındaki ahlâk, an'anât ve sâire farklarına ehemmiyet vermediğinden dolayı hâlâ o taklîd yüzünden Kānûn-ı Esâsî'miz muhtelif tecrübelere ma'rûz kalıyor. Bununla beraber garbda diktatörlükten cumhûriyete kadar muhtelif tarz-ı hükûmetler vardır. Hangisini kabûl etmek istiyorlar? Cumhûriyet Almanya gibi dünyanın en yüksek milletinde yaşamıyor ve mazarratları ayyûka çıkıyor. Muâmelât-ı kırtâsiye ve nazariyâta ifrâtla sarılmak dolayısıyla bizim gibi pek fenâ kalan ve sû'-i idârede misâl olan Fransa da cumhûriyettir. Mes'ele, isim, yahud şahıs mes'elesi değildir. Bizim aradığımız ve arzu ettiğimiz şey hükûmetin tarz-ı mesâîsini ıslâhdır. Evet, İngiltere ve Almanya'da bu tarz-ı mesâî mükemmeldir. Fakat Fransa'da berbaddır. Zira şimdiye kadar ta'kīb edegeldiğimiz usûl-i sakīme oradan alındığı için yürümüyor. Hükûmetlerin teşkîlât ve mesâîsinde memleketin an'anâtı, coğrafyası, iklîmi, vesâit-i nakliyyesi, taksîmât-ı idâriyyesi, ahvâl-i rûhiyye ve dîniyyesi nazar-ı **[26]** dikkate alınmadıkça ne kadar taklîd edersek edelim, netîcede zarardan başka bir şey değildir. Bununla beraber hükûmeti ıslâh etmek, garblılaşmak demek değildir. Zirâ' her hükûmet zamana ve ahvâle göre dâimî ıslâhâta ma'rûz kalıyor. Buna ne şarklılaşmak, ne de garblılaşmak denilir. Öyle ise maksadları nedir?

Acaba garblılaşmaktan maksadları hıristiyan olmak mı? Nasrâniyet tamâmen iflâs etmiş bir devirde iken eskiden beri İslâmiyet'in müdâfi'leri, en metîn mücâhidleri olan Türklerin böyle bir istihâle-i dîniyyeye tâbi' olacaklarına kāni' değilim. Evet, Avrupa kitaplarında okudukları, fakat hazmetmedikleri ma'lûmât-ı târîhiyye ve ictimâiyyeyi din yerine ikāme etmek isteyen bazı mecnûnlar bulunabilir. Fakat bunların ne ehemmiyeti var? Bunlar menâfi'-i milliyyeyi idrâkten âciz mahlûklardan başka bir şey değildir. Rusya'daki bolşevik tehlikesi gibi her tarafda ateşler saçan, müdhiş tahrîbât îkā' eden, ahlâk ve ictimâiyâtı tefessühe uğratan hatar-nâk bir inkılâb merkezi yani başımızda bulunurken ve ona karşı bizi himâye edecek yegâne silâh-ı ma'nevî dîn-i mübîn-i İslâmiyet iken vatanı bundan tecrîd etmek isteyen mecnûndan, yahud hâin-i vatandan başka ne olabilir? Hele (maddiyetperestlik) yüzünden Avrupa'nın her tarafında meşhûd olan tahrîbât meydanda iken böyle gayyâya giden yollara milleti sevketmek istiyenlere hayret etmemek imkân hâricindedir.

Garblılaşmak isteyenlere ufacık bir nasîhatte bulunacağım: Evvelâ İslâmiyet mücerred bir akîde değildir. Bilakis din ve dünya için gelmiş bir şerîattir. Ve nass-ı sarîh var iken ictihâd olamaz. Sâniyen medh eyledikleri Avrupa usûl-i fenniyyesi mûcebince bir mes'ele hakkında beyân-ı fikr etmek isteyen ol bâbda bi-hakkın mütehassıs olması şarttır. Binâ-berîn din mesâilinde ictihâd eylemek, İmâm Beyzâvî, yahud başkasını tenkīd etmek isteyen ulûm-ı dîniyyede sâhib-i vukūf olması şarttır. Zâten bu kāide yalnız garba mahsûs bir şey değildir. Müctehidler hakkında vaz' olunan şartlara mürâcaat etsinler, görürler ki mütehassıslar için ne gibi şerâit lâzımdır ve o müctehidlere ne kadar büyük hürmetler gösteriyorlardı. Avrupa'yı taklîd etmek isteyenler ancak müfîd ve ma'kūl hasletlerini ve kāidelerini taklîd etsinler.

Acaba garblılaşmaktan maksadları Avrupa neslini mahvetmekte bulunan içki beliyyesini iâde etmek midir? Avrupa'da insâniyetin ve neslin selâmeti için bunun aleyhinde müdhiş bir mücâdele cereyân ederken; Amerika, Finlandiya ve Norveç'te tamâmen men' olunmuş iken; Danimarka'da, İsviçre'de,* ağır vergi almak sûretiyle Almanya'da tahdîd edilmiş iken; İngiltere, Lehistan, Japonya, Brezilya, İsviçre'nin Freiburg Kantonu, Avusturya ve Çekoslovakya'da on sekiz yaşından dûn olanlara her türlü içkinin bey' ve şürbü kānûnen men' edilmiş iken; aynı kānûn Almanya'da dahi sudûr eylemek üzere iken; sıhhat mütehassıslarının gösterdikleri müdhiş tahrîbâtı yüzünden içkinin men'i her tarafda takarrur etmek üzere iken garblılaşmak illetine tutulan birkaç kişinin hâtırı için milletin sıhhati, dini, ahlâkı ve iktisâdiyâtı fedâ edilemez. Zannıma göre garblılaşmak dâiyesinde bulunanlar içki ta'mîmini taleb ettiklerini söylemeye de cesâret edemezler. Binâenaleyh garblılaşmak kelimesinin ma'nâsı nedir?

Acaba hicâb-ı nisvânın ortadan kaldırılmasını ve Avrupa'daki âile hayatının kabûl edilmesini mi taleb ediyorlar? Avrupa ve Amerika'nın her tarafında hemen hemen umûmî bir hâle gelmiş olan fuhşiyâtın tahrîbâtını tahfîf etmek üzere her hükûmet yüz binlerce lira sarfedildiği hâlde muvaffak olamıyorlar. Biz ise parasız olarak memleketimizde teessüs etmiş olan hayât-ı iffet ve ismeti kendi ellerimizle mi haleldâr edelim? Müslüman kadınının tesettür ve hicâbı hiçbir zaman mâni'-i terakkī olmamıştır. Bil-akis, tesettür ve hicâbı terk eden kadınlar tereddî-i ahlâktan âzâde kalamamışlardır. Nitekim Mısır ve Hindistan'da aynı netîceyi görüyoruz. Rusya müslüman kadınları miyânında meşhûr olan tereddî-i ahlâk ve fuhşiyâtın intişârı, ancak tesettürü kaldırmış olanlar miyânında mevcûddur. Balkan Harbi esnâsında Hilâl-i Ahmer hastahânelerinde çalışmak üzere gönüllü olarak gelen ve Kadırga Hastahânesi'nde çalıştıkları esnâsında yaptıkları tahammül-fersâ hayâsızlıkları bizim için bir ders-i ibrettir. İnanmak istemeyen muhterem üstâdım Besim Ömer Paşa hazretlerinden sorsunlar. Moskova'da muvakkaten bulunmuş olan bazı arkadışlarımın Rusya İslâm kadınlarının tereddî-i ahlâkı hakkında bana naklettikleri fecî' hikâyeler her müslüman için bir ders-i ibret olmalıdır. Zâten garblılaşan kızlarımızla eski Türk terbiyesine göre yaşayan âile kızlarımızı mukāyese edersek göreceğiz ki birincisinde gösteriş, âlâyiş, tantana, dans ve sâire yüzünden zevceyn arasında saâdetten eser yoktur. İkincisi muktesıd, temiz, sâkin, terbiyeli olduğu için zevcinin ve çocukların saâdeti meydandadır.

Evet bazıları şarklılarla garblılar arasında izdivâc tarafdarı oluyorlar. Bu mecnûnlara Londra'da vukū' bulan Ali Fehmi Bey'in fâciası bir ders-i ibrettir. O iki nizâm-ı âile arasındaki fark ol kadar büyüktür ki dinler onu izâle edemediği hâlde bu kısa akıllı mahlûklar onu ref' edemezler. Ondan teşekkül eden âile mahva ve sû'-i âkıbete mahkûmdur. Milletini seven ondan uzak kalmalıdır.

[27] Garblılaşmaktan maksadları garbdan her şu'be-i idâriyye için mütehassıs getirmek midir? Evet, mütehassısların gelmesi pek elzemdir. Fakat bî-taraf olmaları, siyâsî gāyeleri olmamaları, büyük hükûmetlerden yani

* İsviçre'de zâten eskiden beri fazla küûlü hâvî olan kuvvetli içkiler memnû'dur.

** İçki fabrikaları sahipleri hâiz oldukları nüfûz ve bazı amelenin kârı için "Men' edilmesi güç olur" diyorlar.

mülkümüze göz dikmiş olan devletler tebaasından gayri olanlardan intihâb edilmeleri ve şarkın ahvâl-i ictimâiyye, iktisâdiyye, rûhiyye ve coğrafyasını bi-hakkın bilenlerden olmaları şart olduğu gibi onlara lâzım gelen salâhiyetin verilmesi de elzemdir. İ'lân-ı Meşrûtiyet'ten sonra getirdiğimiz Fransız mühendisleri, müşâvir-i mâlîler ve harp zamanında Almanya'dan çağırdığımız iâşe mütehassısları esbâb-ı siyâsiyyeden, yahud lâzım gelen salâhiyet kendilerine i'tâ edilmemesinden dolayı fâidesiz kaldıktan başka hazîne-i devlete bâr olmuşlardır. Binâ-berîn eski hatâlarımızdan istifâde etmeliyiz. Hükûmet idâresinde meşhûd olan tezebzüb, intizâmsızlık, lüzûmsuz tecrübeler ve nâ-ehil me'mûrların yapageldikleri hatâlardan kurtulmak istemek herkesin arzusu olduğu hâlde ona garblılaşmak denmez. Zira garbda nice muhtel ve gayr-ı muntazam hükûmetler vardır. Hele Sosyalistlerin devr-i hâkimiyetinden beri.

Acaba garblılaşmak Avrupalılar gibi düşünmek veyahud garb zihniyetiyle i'mâl-i fikr etmek mi demektir? Şinâsi'ye kadar Türkçe edebiyâtı olmadığını söylemek garbın ilim ve irfânına, fennî tedkīkātına karşı bir hezeyândır. Hâl-i bedâvette yaşayan milletlerde bile edebiyât mevcûd olduğunu nice garb üstâdları takdîr ederler. Şarklılar Avrupa'da ne kadar yaşarlarsa yaşasınlar, garblılar şarkta ne kadar isterlerse ikāmet etsinler, kendi zihinlerini, tarz-ı tefekkürlerini, an'anâtlarını hakīkī bir sûrette tebdîl edemezler. Şark eskisi gibi şark, garb yine garbdır. Mark Twain'in dediği gibi bu iki tev'em birbirine aslâ yapışamayacaklardır.

Herkes kendi zihniyetini istediği gibi kullanabilir. Garblılaşmak demekle ne hükûmet, ne de bu dâiyede bulunanlar herkesin zihniyetini bir kalıptan geçirebilirler. Nitekim ben de Avrupa kitaplarından, Avrupalı üstâdlardan, mecmûa ve gazetelerinden tahsîl ettim. Ve beş seneden beri Avrupa'nın en medenî milletleri ve muallimleri miyânında yaşadığım hâlde eskisi gibi şarklıyım ve şark rûhunu ve zihniyetini taşıyorum. Ve gittikçe daha koyu bir şarklı oluyorum. Hiçbir kuvvet, hiçbir hükûmet bu zihniyetimi değiştiremez. Tabîî herkesde aynı hâl vardır. Binâ-berîn lüzûmsuz işler ve münâkaşalar ile vakit geçirmektense vatanın ıslâhı ve terakkīsi için i'mâl-i fikr olunmasını tavsiye eylerim. İşte Japon eskisi gibi dini şarklı, zihniyeti şarklı, nizâm-ı ictimâîsi şarklı ve garbdan aldığı âliyâttan mâadâsında koyu şarklı olduğu hâlde cihânın en kuvvetli ve en müterakkī milletlerinden ma'dûddur. Gelecek mektubumda da şarklılaşmak, yahud daha doğrusu İslâmlaşmak cereyânı hakkında îzâhât vereceğim.

Münih:

Doktor
Ahmet Fuâd

MİLLETİN EFKÂRI

Şeâir-i Diniyyeyi, Ahlâk ve Âdâb-ı Umûmiyyeyi İstanbul Yıkamaz

(Vakit) gazetesi Türk kadınlarının barlara gitmesi, şanolara çıkıp aktrislik etmesi doğru olup olmadığı hakkında bir anket açmıştı. Bu münâsebetle birçok şeyler yazıldı. Cevâb verenler içinde bu münkerâtı açıktan açığa tervîc edenler de çıktı. Diğer bazı gazeteler de halkın hissiyâtını rencîde edecek neşriyâtta bulundular. Gerek bu cevâblar, bu neşriyât, gerek bazı müstereddî kadınların münkerâtı irtikâb husûsunda fiilî hareketleri memleketimizin müslüman halkını ciddî sûrette müteessir ettiğini bu hafta gelen mektuplardan anlıyoruz.

Şimdiye kadar halkımız İstanbul'daki rezâletlere karşı teessürünü izhâr edemiyordu. Göz yaşlarını daima kalbine akıtıyordu. Fakat şimdi teessürünü izhâr etmenin yolunu öğrenmeye başladığı anlaşılıyor. Hiç şübhesiz bu, hâkimiyet-i milliyyenin feyzidir ki intibâh-ı millîyi göstermek i'tibârıyla büyük bir kıymeti vardır. Demek ki memleketin her tarafında yevmî matbûât kemâl-i ehemmiyetle ta'kīb olunmakta, İstanbul'da şeâir-i dîniyye ve milliyyeye karşı irtikâb edilen münâsebetsizlikler efkâr-ı halkı endîşeye düşürmektedir. Aşağıya derc ettiğimiz mektupların birisi memleketin bir ucundan, ötekisi de diğer ucundandır. Dikkat ediniz, ikisi de aynı tarîhde yazılmıştır. Ve bütün kazâ ahâlîsi nâmına yazılmıştır. Buradaki münâsebetsizliklerin memlekette nasıl akisler husûle getirdiğini görmelidir. Hiç şübhe yoktur ki Anadolu'nun ve Rumeli'nin her kazâsı böyle düşünmekte, bu ahvâlden son derece müteessir olmaktadır.

(Vakit) refîkimiz müslüman kadınlarının barlara gitmesi, şanolara çıkması hakkında milletin efkârını anlamak isterse öyle üç buçuk züppenin sözünü mikyâs ittihâz ederek hüküm vermeye kalkışmasın. Vatanın bütün mezâhim-i müdâfaasını yüklenen, devleti yaşatan, her dakîka vatan uğurunda ölmeye hazır bulunan asıl halkın efkârını toplasın ve ona göre hükmünü versin.

Bu muhterem, bu fedâkar halkımız lâzım geldiği zaman fikrini, arzusunu izhâr etmenin yollarını bilmiyor, diye ihmâl olunmamalıdır. Yevmî gazetelerimiz memleketin her tarafına muhâbirler göndererek doğrudan doğruya halk ile temâs etmeli, onların hakīkī efkârını anlamalıdır. O vakit her hangi bir mes'ele hakkında açacakları anketten hakīkī bir netîce elde etmiş olabilirler.

Maamâfîh bugün görüyoruz ki nice zamanlardan beri herşeye karşı lâ-kayd davranan muhterem halkımız fikrini izhâra başlamıştır.

[28] "İstanbul'da şeâir-i milliyye yıkılıyorsa bana ne?" deyip de yan gelmiyor, yarın bu hâlin maâzallâh kendi

memleketine, kendi âilesine de sirâyet edeceğini nazar-ı dikkate alarak endîşeye düşüyor, şimdiden bu felâketin önüne geçilmesini istiyor. Bugün bu iki kazâ ahâlîsi dilsizlikten kurtulmuşsa yarın, hiç şübhe yoktur ki bütün kazâlar ahâlîsi de umûmâ taalluk eden her hangi bir mes'elede fikirlerini izhâr edebilecek vesâit-i medeniyyeyi öğreneceklerdir. O vakit hiç kimse için milletin efkârını başka türlü göstermek imkânı kalmayacaktır.

Müslüman kadınlarının barlara gitmesi, şanolara çıkması doğru olup olmadığı hakkında açtığı ankete şu iki kazâ ahâlîsinin mektuplarını da idhâl etmelerini (*Vakit*) refîkimizden ricâ ederiz:

⁂

İstanbul'da *Sebîlürreşâd* İdârehânesi'ne

Efendim,

Kazâmız ahâlîsinin kanâatlerine tercümân olan âtîdeki ma'rûzâtımızın bütün âlem-i İslâmiyet'in medâr-ı istinâdı olan cerîde-i ferîdenizle neşir ve i'lânını bilhâssa ricâ ederiz:

Of 25 Teşrînievvel 339

Türklerin ehass-ı âmâli, vatanlarıyla beraber dinlerinin de muhâfazasıdır. Türkler İslâmiyet'i kabûl ettikten sonra bütün mefkûre-i ictimâiyyeleri İslâmiyet'le yoğrulmuştur. O derece ki Türk demek İslâm demek olmuştur. Binâenaleyh Türklüğü İslâmiyet'ten ayırmak imkansızdır.

Harb-i Umûmî'den evvel, milliyet ve mevcûdiyetlerini gâib etmiş birtakım yabancı şahsiyetler memleketimize sokulmuş ve memleketin vahdetini, esâsât-ı ictimâiyyesini haleldâr edecek cereyânları husûle getirmeye çalışmışlardı. Kemâl-i telehhüfle görüyoruz ki bu şahsiyetler bugün de faâliyetlerine germî vermektedirler. Bir de epey vakitlerden beri gazetelerde görülen asrîlik, laiklik gibi mes'elelerden maksad ne olduğu şimdi meydana çıkıverdi. Halkın erkân-ı dîniyye ve an'ane-i milliyyelerini bâzîçe addeden bu adamlar gürültü ile bütün Türk halkını milliyetsiz, an'anesiz, dinsiz beşer kümesi yapmak kolay bir iştir mi sanıyorlar? Emin olsunlar ki bütün müslümanlar bu kabîl kimselere yalnız an'ane-i hasm-ı bî-emânı değil, vatanın da en müfrit düşmanı nazarıyla bakmaktadırlar. Millî hukûkumuz olan fıkhımızın, millî ahlâk ve ictimâiyâtımızın yerine garbın tefessüh etmiş şeylerini getirmek isteyen bu kör mukallidlerin sözlerini gazete sütunlarında gördükçe bunların Türk olduğuna bir türlü inanamıyoruz. Türkler, müslümanlar nasıl garbın meftûnu olur? Nasıl garbın fuhş-âlûd ahlâk ve ictimâiyâtını kabûl eder? Garbın sanâyiini, iktisâdiyâtını alacağız, zirâat ve ticâretine rekâbet edeceğiz. Fakat hiçbir zaman varlığımızı, mevcûdiyet-i ictimâiyyemizi garba fedâ etmeyeceğiz. Biz Türküz, müslümanız, şarklıyız, şerefliyiz garbın kânûnlarına, an'anesine, mefkûresine, ayn-ı mezellet olan hayât-ı ictimâiyyesine muhtâc değiliz. Garblı düşmanlarımız memleketimizi silâh kuvvetiyle kendilerine mâl etmeyi âdetâ imkansız bulduklarından dolayıdır ki kal'ayı içinden fethetmeye savaşıyorlar. Bizim şeâir-i dîniyyemize, an'anât-ı milliyyemize hücûm edenler kimin hesâbına çalışıyorlar? Bizi bizlikten çıkarmak isteyenlerin bu memlekette kaç kişiden ibâret olduğunu bilmez değiliz. Öyle yaygara ile, gürültü ile Türkler helâk ve mezellet uçurumlarına sürüklenmezler.

Bu memlekette yaşamak isterlerse bu memleket halkının dinine, ahlâk ve âdâtına hürmet edeceklerdir. Aksi takdîrde yollar açıktır. Türk'ün ictimâî teâzudunu kırmaya kalkışmasınlar. Garbın beğendikleri sefâhethânelerinde yaşasınlar. Türkler, müslümanlar, ahlâkī perdeleri yırtmak, dînî an'aneleri kırmak ile değil, belki bunları takviye ve tarsîn ile terakkī edeceklerdir. Milletin arzusu budur. Herkes bunu böylece bilmelidir.

Of Kazâsı 25 Teşrînievvel 339

İmzâlar: Çakırzâde Halim Sıdkı, Ahmed Fevzi, Müftî-i kazâ, Müderris Dursun Feyzi, Sarı Alizâde Ömer Lütfi, Sarı Alizâde Sadullah, Sarı Alizâde Halim, Abdül-kerimzâde Halil, Müntehib-i sânî Şinoğlu Yusuf Ziya, Müntehib-i sânî Râmzâde Ahmed, Müntehib-i sânî Mehmed, Müntehib-i sânî Ömer Sabri, Müntehib-i sânî (mühür okunamamıştır), Müntehib-i sânî İsmail Hakkı, Müntehib-i sânî Salih oğlu Süleyman Ömer, Müntehib-i sânî Seyyid İlyas, Hacı Genç Ağazâde Ahmed Ziya, Çakırzâde Ali Rıza…

⁂

İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine

Bu câmia-i İslâmiyye'nin şân ve şehâmetle müzeyyen bir târîh-i muhalledi vardır. Tedkīk ediniz, her sahîfe-i kıymetdârında menkūş olan hâtıra, din ve ahlâktır. Yüzlerce seneden beri milletimiz hâris-i Dîn-i İslâm olmuştur. Kendilerine münevver süsü veren ve fakat hakāyık-ı İslâmiyyeyi henüz anlamayan birtakımları tarafından ahlâk ve dine karşı isyân bayrağı açtığını kemâl-i teessüfle görüyoruz. Varlığımızın en bî-emân düşmanı olan garbın sefâhetini mi taklîd ve temessül edeceğiz? Şîme-i kerîme-i ahlâkıyyemizi garb çirkâbe-i dalâletiyle mi telvîs edeceğiz? Ahkâm-ı dîniyyemizi, ahlâk ve âdâb-ı müstahsene-i milliyyemizi hâris olan kavânînimiz ve ale'l-husûs Teşkîlât-ı Esâsiye Kānûnu'muz kat'iyyen böyle şeylere müsâid değildir. Milletin mukaddes hissiyâtına iştirâk ve hürmet etmek istemeyenler te'dîb olunmalıdır. Müslüman kadını fuhuşhâne demek olan barlara nasıl gidebilirmiş? Sahnelerde nasıl arz-ı endâm edebilirmiş? Sosyete hayatından bu millete hayru'l-halef olabilecek

bir nesil yetişebilir mi? Hükûmet bunları te'dîbden âciz midir? Böyle şeylere hiçbir müslüman tahammül edemez. **[29]** Bunlar ahkâm-ı dîniyyeye ve kānûniyyeye karşı alenen itâatsizliktir. Bugün İstanbul'un bir köşesinde irtikâb olunan bu fezâyih yarın maâzallâh memleketin diğer taraflarına da sirâyet eder. Dinine, âdât ve an'anâta lâ-kayd kalan bir millet yaşamaz. Kadın muazzez ve muhterem olmak için süfliyet ve sefâhetten tenzîh edilmelidir. Dinsiz bir millet yaşayamaz. Dinsiz vatan olamaz. Hükûmet, din ve ahlâka karşı isyân edenleri te'dîb etmedikçe huzûr ve bekā bulamaz. İslâm kadını, hakīkī müslüman anası, arslanlar doğuran timsâl-i iffet ve insâniyet, şuûrlu, seciyeli bir sınıf-ı mümtâzdır. Mevkii milletin ser-tâc-ı iftihârıdır. Bar âlemlerinde, dans salonlarında, tiyatro sahnelerinde bâzîçe-i ihtirâs ve şehvet olamaz. Biz kadınlarımızın bu hâle düşmesini istemeyiz. Bu, öyle fecî' bir sukūttur ki bütün cem'iyeti münderis eder. Garb medeniyeti denilen engerek yılanı değil midir ki bizi mahvetmek için asırlardan beri uğraşıyor. Bizi ahlâk ve dinimizden, an'anât ve âdâtımızdan mehcûr kılarak rûhsuz bırakmak, her fezâhat ve redâeti kabûl edecek bir derekeye düşürmek istiyor. Mâdem ki devletin dini kānûnen mahfûzdur, şu hâlde memnû'iyet-i kānûniyyeye muhâlif harekâtta bulunan cür'etkârlar niçin te'dîb edilmesin? Vatanı muhâfaza için bundan sonra daha kuvvetli bir orduya ihtiyâcımız vardır. Sefâhet düşkünü bir tabakadan yetişecek bir nesil din ve vatanı muhâfaza için canını fedâ eder mi?

Milletin mukadderâtını yed-i emânetlerinde tedvîr ve temşiyetle mükellef millet vekillerinin enzâr-ı dikkat ve intibâhını celb ederiz. Kıymetdâr vakitlerinin bir kısmını olsun bu mühlik fenâlıkların def'i çaresine bakmalarını, bu âfetin etrafa intişârına meydan verilmemesi esbâbının istikmâline himmet etmeleri ricâ olunur. Bugün Müslümanlığın ve dolayısıyla bizim bekā-yı hayâtımız ancak dini ve ahlâk-ı fâzılayı hâkim kılmakla kāimdir. Müskirâtı men' etmekle nasıl birçok fenâlıkların önüne geçmişse şeâir-i dîniyyemize, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyemize muhâlif harekâtta bulunanların da bu tecâvüzlerine nihâyet vermesini dört gözle bekliyoruz.

Uzunköprü 25 Teşrînievvel 339

İmzâlar: Cemâat-i İslâmiyye reisleri, muallimlerden, müderrislerden, da'vâ vekillerinden, tüccârlardan, eşrâfdan, esnâfdan 37 imza….

⁂

Karesi'de çıkan *(Zafer-i Millî)* gazetesi yazıyor:

"Memlekette garîb ve gülünç bir (inkılâb-ı ictimâî) yaratmak(!) isteyen bir kısım münevverlerimiz bu inkılâb-ı mevhûmun mihverini hep (kadın) olarak görmeye ve göstermeye savaşıyorlar! Teceddüd nâmına, ictimâî inkılâb nâmına ilk defa hatırlarına gelen, sevdâlarını okşayan şey; kadının ismet ve hicâbdan sıyrılması, vâsi' ve ser-âzâd bir hürriyete mazhar olması, binâenaleyh erkeklerle kol kola, sîne sîneye gelmesidir.

O kısım münevverlerimizin (ictimâî inkılâb)a âid bütün tasavvurları tedkīk olunursa görülür, ki ya hevesât-ı şehvâniyyelerinden, yahud körü körüne Avrupa'yı taklîd arzusunda olmalarından neş'et etmektedir.

Züppelerin memlekette yapmak istedikleri bu kabîl inkılâbât –avn-i Hak'la– hiçbir zaman câ-yı kabûl ve iltifât bulamayacak, bütün teşebbüslerinde hâib ü hâsir kalmaya mahkûm olacaklardır. Bu, kat'îdir, muhakkaktır.

Rum ve Moskof fâhişelerinin erkeklerle kucak kucağa (dans) ettikleri (bar)lara, fuhuş ve rezâlet evlerine şimdi de Türk ve müslüman hanımlarının devam ve iştirâk ettirilmesi arzu olunuyor!! Türk ve müslüman hanımlarının tiyatro sahnelerine, şanolara çıkmaları musırran isteniyor! Bu teşebbüs baştan başa bütün memleket halkını yeis ile, gayz ile ağlattı!

Bugün açlıkla, sefâletle, uryânlıkla inleyen, titreyen Anadolu'nun karşısında o kabîl teşebbüsler, o kabîl kepâzelikler ne büyük küfrândır, ne rezil isyândır?

(Vakit) gazetesi o teşebbüsün nasıl telakkī edileceğini efkâr-ı umûmiyyeden soruyor. Bu da memleketimizi sinirlendirdi. Onun vazîfesi böyle (Güneş var mı, yok mu?) diye bir (anket) açmak değil, (var) diye haykırmaktı. Onun muharrir ve sahibleri de elbette müslüman ve Türk çocuğudur. Eğer ankete iştirâk lâzımsa işte (Zafer-i Millî)! Hem bu satırlar bir gazetenin, bir muharririn fikri değil, yüz binlerce nüfûslu koca bir müslüman vilâyeti halkının müttehid, müşterek, ma'sûm sesidir. İ'timâd etmezseniz size binlerce imzâ toplayalım.

Ey züppeler! Bu milletin âdâbıyla, bu milletin ictimâiyâtıyla, bu milletin en hassâs mukaddesâtıyla niye bu kadar oynuyorsunuz? Başka işiniz, başka ma'rifetiniz kalmadı da şimdi de müslüman dinini fuhuşhânelere mi doldurmak istiyorsunuz?

HALKIN EFKÂRI

Men'-i Müskirât Kānûnu'nun Aynen Muhâfazası Merkezindedir

Men'-i Müskirât Kānûnu'nun ta'dîli aleyhinde Bodrum müntehib-i sânîleri tarafından Muğla meb'ûslarına çekilen telgraf sûretidir:

Anadolu halkı şeâir-i dîniyyesini muhâfaza yolunda malını, canını, her şeyini fedâ ederek o yüksek ve mukaddes his ve arzularına nâil oldu. Sâbık Türkiye Büyük Millet Meclisi tarîhe birçok icrâât-ı fevka'l-âde miyânında

bir de Men'-i Müskirât Kānûnu'nu tanzîm şerefiyle geçecektir. Yeni meclis ise birkaç sermâyedârın, birkaç bin milliyetsiz, vatansız sarhoşun, iyiliğe i'tirâz etmeyi şiâr edinen birkaç kişinin hatırı için müskirât memnû'iyetini ref' ederse sâbık meclisin tamâmıyla ma'kûsî bir şöhret kazanmış olacaktır. Mazarrât-ı adîdesi enzâr-ı cihânca müsellem ve dîn-i mübeccelimizce i'mâl ve isti'mali de tahrîm kılınan müskirâtın men'i hakkındaki kānûnun ibkāsına karşı bir tedbîr-i kat'î ittihâzını taleb eyleriz.

Bodrum müntehib-i sânîleri nâmına: Müntehib-i sânî
Mustafa

⁂

[30] ***Sebîlürreşâd*** **Cerîde-i İslâmiyyesi İdaresine**

Ahvâl-i ictimâiyyemizin ıslâhında, ahlâk-ı müstahsenemizin takvîminde, sıhhat-i umûmiyyemizin kesb-i salâh etmesine âid hayatımızın kesb-i rasânet eylemesinde pek mühim bir âmil olan Men'-i Müskirât Kānûnu'nun mer'iyetini ile'l-ebed te'mîn için bütün millet-i İslâmiyyemizin sarf-ı mâ-hasal-ı gayret edeceğinde hiç şübhe bile etmiyoruz. İşte bu mübeccel kānûnu müdâfaa ve muhâfaza husûsunda müntehib-i sânîlerimizin meb'ûslarına keşîde ettikleri telgrafın bir sûretini cerîde-i aliyyenizle de i'lânına dâînizi tavsît ettiklerinden mezkûr sûretin i'lânı müsterhamdir efendim.

24 Teşrînievvel 339

Bodrum Müftüsü **Yusuf Ziya**

⁂

Men'-i Müskirât Kānûnu'nun Ta'dîlinden Fransızların Memnûniyeti

Tanin gazetesinin Avrupa muhâbiri (Nice)'den yazıyor:

"Bir de Men'-i Müskirât Kānûnu'nun mevki-i tatbîke vaz'ı Fransızların hoşuna gitmemişti. Onların hesâbına bereket versin ki; ikinci haber yani bira ile likörün fürûhtuna istisnâen müsâade edilecektir, meâlindeki telgraflar Fransızları âdetâ teskîn etti.

Çünkü likör denilen içkinin bir çoğu Fransa'da çıkar. Şarap yerine likörü Türkiye'ye fazlaca gördermekle Fransızlar için telâfî-i mâ-fât mümkündür. İşin tuhafına bakınız ki bu son karârdan memnûn bile oldular; bu bizim için bir nevi' himâye oldu dediler."

⁂

İtalya'da da Müskirâtın Men'ine Doğru

İtalya gazetelerinde okunduğuna göre İtalya'da men'-i müskirât lehinde bir temâyül meşhûd olmaktadır. (Mussolini) hükûmetinin tensîbi ve kralın bir emirnâmesi üzerine İtalya'da müskirât satan dükkanların mikdarı hayli tenkîs edilecektir. Bin nüfûs için yalnız bir müskirât dükkanı bırakılacaktır. Bu yeni karâr üzerine müskirât satan mahaller üçte iki nisbetinde eksilecektir.

⁂

Avusturya'da Müskirât Memnû'iyeti

Viyana'dan *Vatan* gazetesine yazılıyor:

"İstanbul'dan sonra Viyana'da da müskirât isti'mâli men' edildi.. Bugün Viyana'da evvelce çok müskirât satılan her nereye giderseniz limonata, yahud bir fincan siyah kahveden başka içecek bir şey bulamazsınız. Uğraşsanız kābil değil bir damla ispirtolu meşrûbât ele geçiremezsiniz."

Hukûmet gazetelerle: "Bugün müskirât içilmeyecek" diye bir emir neşretti, bu emir üzerine ispirtolu içkiler birden bire mu'cize gibi ortadan kayboldu. Viyana, öteden beri ispirtolu içkilerin fazla isti'mâl edildiği bir memleket olduğu hâlde hükûmetin emrine gösterilen bu itâat şâyân-ı dikkattir.

Yalnız şurasını da ilâve etmek lâzımdır ki Viyana'da müskirât isti'mâli yalnız iki gün için men' edilmiştir. Bu iki gün zarfında intihâbât icrâ edileceğinden hükûmet halkın, aklı başında olarak re'y vermesi ve gürültü patırtı olmaması için bu tedbîre mürâcaat etmiştir.

GARBIN HASTA MEDENİYETİ

Vatan gazetesi başmakālesinde yazıyor:

Memleketimizde işlerin pek mantıkī bir mecrâ ta'kīb etmemesine çok taaccüb etmemeliyiz.. Bütün dünya mantıksızlık içinde pûyândır. Bunun da zirvesine Almanlar varmışlar, yahud vardırılmışlardır. Bugün Almanya'da mevcûd vaz'iyet, asırların terâküm ettirdiği medeniyet tabakasının pek ince olduğuna, ağırca bir sarsıntının medeniyet binâsını yıkabileceğine en vâzıh misâldir. Bugünkü Almanya derebeylik devirlerine avdet etmiştir. Yüksek bir sınâî hayatın dar bir sâha dâhiline teksîf ettiği milyonlarca insan, (Ruhr)daki kömür ve demir menba'larının işgāli üzerine durur durmaz derebeylik devirlerine âid şerâit avdet etmiştir. Demir bir elin muntazam bir makine idâre eder gibi kolayca çevirebildiği o muazzam Almanya bugün en küçük cüz'-i ferdlerine kadar inhilâl etmektedir. Herkes kendi hesâbına bir lokma ekmek bulmaya çalışıyor. Bir kilo ekmeğin fiyâtı dört gün içinde 480 milyondan beş buçuk milyara çıkmıştır. Bununla beraber birçok yerlerde ekmek bulmaya imkân yoktur. Bu aç insanlarda hâlâ sınıf münâferet ve ihtirâsları kalmıştır, fakat o kadar mantıksız bir şekilde ki meselâ komünistlerle müfrit milliyetperverler el ele

vermişlerdir. Mevcûdu bir kat daha yıkmak için muhtelif maksadlarla beraber çalışıyorlar. Kâfî derecede yıktıktan sonra karşı karşı geçecek ve birbirinin boğazına sarılacaklardır.

Bavyera ordusu civâr mıntıkaları Sosyalizmden temizlemek için tahşîdât yapıyor. İmparatorluk ordusu Saksonya'da hükûmeti kapı dışarı ediyor. Ren havâlîsinde iftirâk tarafdarlarıyla Almanlık tarafdarları göğüs göğüse boğuşuyorlar.

⁂

(Tanin) gazetesinin Avrupa muhâbiri Nice'den yazıyor.

Almanya'da ateş var, Saksonya'da komünist bir hükûmet, Bavyera'da hükümdârlığa tarafdar bir diktatör, Belçika'nın taht-ı işgâlinde bulunan yerde istiklâl!

Hele Mark'ın rezâleti pek garîb bir şekil aldı. Berlin sokaklarında günde 80 ilâ 100 kişinin açlıktan öldüğünü bilenler çoğaldı. Fransa'da da ölenler var amma onlar açlıktan ziyâde aç gözlülüklerinin kurbanı oluyorlar.

Dâru'l-bedâyi' için hayırlı ve müşevvik bir haber olmayacak ise de diyeceğiz ki Fransa'da tiyatro âlemi iflâs etmektedir. San'atkârlar âvâre bir halkın lâ-kaydîsi önünde âdetâ yaralı bir kuş gibi sokaklara düşüyor.

Daha evvelki gece idi; bu sene Nice'deki Jene Tiyatrosu'nun baritonu olarak gelen adamı ben de dinledim. Sordum, zavallı adamın iki senedir boş ve aç kaldığını öğrettiler.

Paris Konservatuarı'ndan birinci derecede çıkmış bir madmazel ve pek güzel bir madmazel tanırım. O da te'mîn-i maîşet için burada ancak iki ders bulabildi. Hulâsa Fransa'da san'atkârlık ancak açlığa bir nevi' nâmzedlik demek oluyor.

⁂

Vatan gazetesine (Viyana)'dan yazılıyor:

"Avusturya'da kağıd basan makineler durmakla beraber vergi makinesi işlemektedir. Hükûmet son zamanlarda, akla, hayâle gelmeyen birtakım vergiler tarh etmiştir. El-yevm Avusturya'da vergilerin mikdarı gökteki yıldızlar ve denizdeki balıklar kadar çok ve mütenevvi'dir. Eskileri bir tarafa bırakalım, halka tahmîl edilen son bazı **[31]** vergilerden bahsedelim: Meselâ sizin bahçenizde ağaçlarınız var ve bu ağaçlar size yüz okka meyve veriyor. Siz de bunlardan kırk elli okka reçel yapıyorsunuz. Hükûmete bu yaptığınız reçelin okkası başına bilmem ne kadar bir vergi vermeye mecbûrsunuz. Vermezseniz reçel size zehir olur. Köylü ve rençbersiniz, buğday ektiniz ve bu buğdaydan kendi ihtiyâc-ı zâtînîz için, meselâ bir senelik idâreniz için birkaç yüz okka ayırsanız bunun kilosu başına hükûmete vergi vermeye mecbûrsunuz. Terzisiniz, kendi elinizle kendi kendinize bir elbise yapıyorsunuz bu elbise için hükûmete bilmem ne kadar bir vergi vermeye mecbûrsunuz. Vermezseniz elbise vücûdunuza dar olur. İlh…"

⁂

Güzel memleketimizi garblılaştırmak isteyenler acaba oradaki hastalıkları memleketimize de nakletmek mi istiyorlar…?

BÂB-ı İCTİHÂD – CA'FERÎ MEZHEBİ

Tedkîkât ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'eti reîs-i muhteremi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerine

Ahîren *(Siyâset ve Mezheb)* nâmıyla bir kitap yazdım ve bunda iki esâsdan bahsettim:

1) Bâb-ı ictihâdın kapanması,

2) Mezheb-i Ca'ferî'nin Sünnîlerce tanınmaması.

Bu iki menfî tedbîrin mahsûl-i hikmet ve hakîkat değil, mahsûl-i siyâset olduğunu zikrettim. Bir gün bir padişahın siyâsetine muvakkat bir tedbîr ittihâzı muvâfık gelmiş olabilir. Fakat mülâhaza edilen bu fâide her zaman için câri olamaz. Bil-akis mevsimi geçince muzır olmaya başlar. Bir şeyin hem fâidesi, hem de muzır cihetleri olabiliyor ve bazen mahzûrları fevâidini gölgede bırakır. Biz bunun zararını uzun zamandan beri mütezâyid bir derecede gördük. Bâb-ı ictihâdın kapanması din güneşinin hidâyet nûrunu zaîflattı, bünye-i ictimâiyyemiz fakr-ı fazîlete, bâtıniyâtımız türlü a'râz ve sekâmete uğradı.

Şehrâh-ı ictihâdın açıklığı fikir ve vicdânı daima tasfiye eden yeni ictihâd cereyânlarını tevlîd eder. Aksi de durgun sular gibi ciyâdetini gâib etmeye başlar. Bilmem siz ne dersiniz? Gerek salâhiyetdâr-ı sahsiyetiniz, gerek bütün âlem-i İslâmca şâyân-ı hürmet olan ilim ve kemâliniz hasebiyle tercîhan size soruyorum ve mütâlaa-i fâzılânelerini öğrenmek istiyorum. Fazîlet-meâb efendim hazretleri.

Mardinîzâde **Ömer Fevzi**

İRAN-AFGANİSTAN Muâhedesi

(Kâbil)de intişâr eden *(Emân-ı Afgān)*, İran-Afganistan hükûmetleri arasında akd ve imzâ olunan ahidnâme münâsebetiyle şu makāleyi yazmıştır:

"Müslümanların müttehid ve kardeş olduğu zamanlarda livâ-yı İslâm Çin Denizi'nden Bahr-i Muhît-i Kebîr'e kadar imtidâd eden ma'mûre-i âlem üzerinde temevvüç

ediyordu. Nûr-ı İslâmiyyet etrâf-ı cihânı ilim ve medeniyetle aydınlatarak, hakīkī adâleti, hakīkī hürriyet ve müsâvâtı kendi peyrevânı beyninde –renk ve cinsiyete bakmaksızın– ihya ettiği İslâmiyet her nereye hulûl ettiyse o havâlîyi ve o havâlînin [sekenesini] âdâb ve ahlâk ile tehzîb eyledi; beşeriyete dünya ve ukbâ saâdeti bahşeyleyerek insanları lâyık oldukları hukūk-ı maddiyye ve ma'neviyyeye sâhib kıldı. Târîh-i İslâm o kadar ulvî, o kadar tâbdâr sahîfelere mâliktir ki bizim âciz sütunlarımız onları birer birer saymakla bitiremez.

Vaktâ ki samîmiyet ve hiss-i uhuvvet ehl-i İslâm arasında zaaf ve izmihlâle dûçâr olmaya başladı; şân ve teâlî yıldızları ufûl ederek, parlak ikbâl günleri, pek karanlık idbâr gecelerine tahavvül eyledi. Dessâs ve tama'kâr garblılar fırsatı ganîmet ittihâz ederek günden güne memâlik-i İslâmiyyeye birbirinden fekk-i irtibât ettirip müslümanlar beyninde ayrılık tohumlarını ektiler. Müslümanları birbirine bağlayan revâbıt ve münâsebât-ı uhuvvetkârâneyi ihlâle uğrattılar. Diyâr-ı İslâm bayrakları altına girmeye başlayarak düşmanlarımızın müdhiş hamleleri karşısında gittikçe zebûn olduk. Bedbaht, câhil müslümanlar düşmanların ittihâdına karşı vikāye-i nefs ve hıfz-ı istiklâl uğurunda yek-vücûd olmaları lâzım gelirken, bil-akis, düşmanlara âlet oldular ve onlarla kendi din kardeşleri aleyhinde birleştiler. Avrupalılar bu sûretle memâlik-i şarkıyye ve İslâmiyyeyi kendi beynlerinde taksîme muvaffak oldular. Evet, böyle milyonlarca ehl-i İslâm küfür ve Salîb'in esâretine dûçâr ve tedrîcî bir sûrette bugünkü hâle düşmeye mahkûm oldu.

Kavânîn-i tabîat muktezâsınca her karanlık geceyi bir sabah, her hazânı bir bahâr, her suûdu bir hazîz, her mahâkı bir bedrin ta'kīb etmesi lâzım geldiğine nazaran biz müslümanların da bu mezellet ve mihnet gecelerimizin münevver bir gündüze tebeddül etmesi yakındır. İşte İslâmiyet'in o muzlim muhîtlerinde pek parlak ve göz kamaştırıcı birtakım yıldırımlar kükremeye başladığını görüp, yeniden bir ahd-i medîd-i saâdetin doğacağı bize tebşîr edilmektedir.

[32] Câmia-i İslâmiyye içinde ilk kıyâm ederek dostların teveccühünü düşmanların nazar-ı dikkatini kendisine celb eden Afganistan oldu. Afgan milleti yıllardan beri boyunlarının etrâfını dehşetle ihâta eden ağır ve müstekreh boyundurukları kırıp kendisini dehhâş düşmanın vesâyetinden kurtardı.

İkinci hareket ise Ankara'nın kıyâmıyla hunhâr ve inâdcı düşmana hadlerini bildirmek oldu. İran komşumuz da silkinip uyanmakta ve mübârek topraklarını istîlâ eden İslâm bedhâhlarını kovmakta az himmet ve fedâkârlık göstermedi.

Hudâ'ya hamd ü senâlar olsun ki Afganistan hükûmeti Türklerle akd ü imzâ ettiği muâhededen sonra bugün de dindaşı ve komşusu bulunan İran ile yeni bir ahidnâme imzalamak sûretiyle kendi hareket ve intibâhını âlem-i İslâm'a isbât etmek istiyor.

İşte müstakbel terakkiyâtımızın mübeşşiri olan İran-Afganistan muâhedesidir ki her iki hükûmet ve milleti evvelkinden daha ziyâde birbirine dostluk ve kardeşlik bağlarıyla bağlayacaktır.

Beyne'l-İslâm vesîle-i terakkī ve kudret sayılacak olan işbu mübârek ahidnâmeyi, mücâhid fî-sebîlillah olan şevketlü sevgili padişahımız (Emîr Emânullah) hazretleri Muharrem ayının sonundaki Cuma gününde (Câmi'-i İdgâh)da Cuma namazının edâsından sonra bütün Kâbil ahâlîsiyle Türk ve İran sefîrlerinin huzûrunda vaz'-ı imzâ buyurdu. O gün imzâ merâsiminden evvel, emîrimiz taş minbere çıkıp ahâlîye hitâben parlak bir nutuk îrâd ederek âtîdeki sözleri söylediler:

"Ey benim sevgili milletim, size müjde veriyorum ve gözünüzün önünde Afganistan'la azîz kardeşimiz olan (İran) ile akdettiğimiz muâhedenâmeyi imzâ ediyorum. Ben İran'ı kendi canım ve şâhını nûr-ı aynım gibi seviyorum. Afganlılarla İraniler iki hakīkī kardeş ve samîmî dostturlar ki maatteessüf zamanın sû'-i tesâdüf eserleri netîcesinde uzun müddet birbirinden uzak düşmüşler ve râbıtaları çözülmüştü. Bu ayrılık ise her iki kardeşin revâbıtını gevşetmiş ve câmia-i İslâmiyyeyi zaafa dûçâr etmiş ve bizi bu uçuruma sürüklemişti. Bu mübârek günleri bana ve size gösteren Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâlar olsun ki beni Türkiye ve İran'la uhuvvet revâbıtını evvelkinden kat kat ziyâde ve muhkem bir sûrette te'sîs ve her iki kardeş İslâm hükûmetleriyle akd-i muâhedeye muvaffak etti. Bundan dolayı gerek kendimi, gerek milletimi bahtiyâr addeylemekteyim."

Müteâkiben Afganistan Hâriciye nâzırı muâhedenin metniyle mevaddını birer birer okumuş ve yine kısa ve pek samîmî uhuvvevt-kârâne bir nutuktan sonra emîr hazretleri halkın medîd alkışları arasında muâhedeyi imzâsıyla tezyîn ve tevşîh buyurmuştur.

Taş minberin ayağında resmî üniformasıyla durmakta olan (İtilâü'l-mülk) hazretleriyle muâvini (Refîu'l-mülk), emîr hazretlerinin nutuklarına pek belîğ ve bütün mezâyâ-yı uhuvvet ve dindarîyi hâiz bir nutuk îrâd ile muâhedenâmelerin merâsimine başlanmıştır. İran sefîri, İran'ın Şîr u Hurşîd bayrağına sarılı olup İran şâhının imzâsını muhtevî olan nüshayı emîr hazretlerine, emîr hazretleri dahi Afganistan bayrağına sarılı bulunan diğer nüshayı da İran sefîrine teslîm etmişler; emîr hazretleri İran bayrağını açıp omuzlarına atmış, İran sefîri de Afganistan bayrağına büründükten sonra mevkie münâsib neşîdeler îrâd olunmuş, duâlar edilmiştir.

Bu münâsebetle *(Emân-ı Afgan)* refîkimiz diyor ki: "Ancak bu sûretle bu mübârek vesîlelerle İslâm ittihâd ve uhuvveti kesb-i resânet eder ve Avrupa'nın harîsâne ve iblîsâne olan emperyalist tecâvüzlerinden kendimizi koruyabileceğiz."

"Afgan, Türk, İran ve Türkistan ittifâkı şübhe yoktur ki biri birine bağlı ve merbût olan mübârek İslâm topraklarının bundan böyle her türlü tecâvüzden men' edecek ve tekmîl müslümanları birbirine rabt ettirecektir. Avn-i Hak'la çok geçmeden âlem-i İslâm'ın bu revâbıtına bütün şark milletlerinin iltihâk edecekleri me'mûldür."

Âsâr-ı münteşire:

İçkinin

Hayât-ı Beşerde Açtığı Rahneler

Bütün İslâm âleminin en be-nâm-ı eâzım ulemâsından ve Şer'iye Vekâleti Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey-'et-i İlmiyyesi reîs-i fâzılı muhterem Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretleri tarafından te'lîf olunup üstâd-ı muhterem Âkif Beyefendi'nin Türkçe'ye tercüme ettikleri bu eser, hey'et-i müşârun-ileyhâca tab' edilerek her tarafa dağıttırılmış, bir kısmı da cüz'î bir fiyâtla mevki'-i fürûhta konulmuştur. Ahkâm-ı dînin esrârını anlamayanları intibâha getirmek ve mü'minîn için medâr-ı şifâ ve rahmet olan açık ve belîğ hüccetlerini ortaya koymak niyetiyle yazılan şu eser, bu mevzû'da kaleme alınan âsârın en mühimmidir. İhitivâ ettiği mebhasler şunlardır: Mukaddime – İçki ve Hayât-ı İctimâiyye – Küûl Zehirdir – İçki ve Sıhhat – Hayât-ı Beytiyye, bilhassa Hayât-ı Zevciyye – İçki ve Hayât-ı Tenâsüliyye – İçki ve Fuhuş – İçkilerin Ticâret, Sınâyi', bir de Vesâit-i Nakliyye ile Derece-i Münâsebeti – Hulâsa.

Avrupa'nın en meşhûr doktorlarının raporlarından iktibâs olunan istatistiklerle içkinin beşeriyet için ne büyük bir âfet olduğu gāyet vâzıh bir sûrette gösterilmiştir. Fiyâtı on beş kuruştur. Taşra için posta ücreti beş kuruştur. Merkez-i tevzîi *Sebîlürreşâd* İdârehânesi'dir.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

15 Kasım 1923 | 06 Rebîü'l-âhir 1342 | * Perşembe * | 15 Teşrînisânî 1339 | Cild: 23 - Aded: 575

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Oruç – (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ . اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ ... فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا اَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ) - Sûre-i Bakara [183-185]* [1]

İslâm'da [1] orucun üç mertebesi vardır; avâmın orucu, havâssın orucu, ebrârın orucu.

Havâssın orucu kulağın, gözün, dilin, ayağın, elin, hâsılı bütün a'zâ-yı bedenin günahlardan tevakkīsidir. Ebrârın orucu ise kalbin sefîl maksadlardan, dünyaya âid düşüncelerden perhîzi ve bütün mâsivâdan ferâgatidir.

Bu iki mertebe ancak uzun müddet hevesâtıyla mücâhede eden, nefsine hâkim olmak için riyâzetler geçiren kimselere nasîb olur ki böyleleri azdır. Binâenaleyh sinn-i bülûğa girdikleri gibi bütün erkeklere ve kadınlara farz olan birinci mertebedeki oruçtur. Bu oruç Ramazan aylarına mahsûsdur. Bu ayda müslümanlar her gün fecr-i sâdıktan güneşin gurûbuna kadar yemekten içmekten ve behîmî şehvetlerden uzak dururlar.

Oruç farzdır; meğer ki vücûdun zararını, yahud mesâlih-i âmmenin ızrârını mûcib olsun; yahud mükellef olan adam seferde bulunsun, çünkü sefer meşakkattir.

Şâri'in insanlara savmı farz kılmasından maksadı ikidir: Biri sıhhî, diğeri ahlâkī.

Sıhhîdir, çünkü oruç hıfzıssıhha kānûnlarının durmayıp tavsiye ettiği himyeden başka bir şey değil. Müslümanların orucu mi'deyi dinlendirir, temizler ve bunun netîcesi olarak bedenin ahvâlini tanzîm eder, ona sıhhat verir; âfiyet verir, yoksa zarar vermez, fütûr vermez.

İşte "Oruç tutun ki sıhhat bulasınız" hadîs-i şerifinin sırrı budur. Binâenaleyh biz bu gāyenin husûlü, bir de saatlerce nefsini yemekten içmekten mahrûm eden sâimin derhâl ifrâta varmasından tevellüd edecek zararın def'i için sünnet-i nebeviyye bu bâbda lâzım gelen âdâb-ı sıhhiyeyi bildiriyor:

1– İftâr ta'cîl, sahûr ise te'hîr edilir.

[34] 2– Tatlı yahud meyve nev'inden az birşeyle iftâr olunduktan sonra akşam namazı kılınır ve arkasından i'tidâle riâyet şartıyla yemek yenilir.

3– Yatsı namazıyla arkasından terâvîh denilen yirmi rek'at namaz kılınmadıkça yatılmaz. Bu namazlar ise yemekten bir, bir buçuk saat sonra edâ olunur.

4– Bu namazların edâsından sonra uyku müstehabdır. Zira ma'lûm olduğu üzere cismin ekseriyetle gıdâyı temsîl etmesi ancak uyku arasında olur. Avâmın bütün Ramazan gecelerini uykusuz geçirmeleri doğru değildir ve zarar-ı mahzdır.

---

* "Ey iman eden kimseler, sizden evvelkilere farz edildiği gibi size de sayılı günlerde oruç farz edildi; me'mûldür ki bu sâyede ma'âsîden çekinirsiniz... İçinizden her kim Ramazan ayında hazır bulunursa onu oruçlu geçirsin; kim hastalanır, yahud yolcu olur da oruç tutamazsa tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde oruç tutar; Allah sizler için kolaylık murâd buyuruyor, yoksa hakkınızda güçlük dilemiyor."

[1] "İslâm kelimesi eskiden "müslüman" mânâsında da kullanılmakta idi. Yazarın da bu ifade ile "müslümanlar nezdinde, arasında" mânâsını kastettiği anlaşılmaktadır.

5– Sahûr sünnettir. Bu da oruç tutan kimsenin fecr-i sâdıktan az evvel ifrâta varmamak şartıyla yiyeceği yemektir.

6– Oruç tutan adam ancak sabah namazından sonra yatar. Bir de gecenin bütün saatlerinde Cenâb-ı Hakk'ın ibâdına helâl kıldığı yiyeceklerle meşrû' olan arzuların hepsi sâim için mübâhdır.

İşte sâimin bedeni farîza-i savmdan sıhhat ve âfiyet i'tibârıyla müstefîd olmak içindir ki Şâri'-i Hakîm bu nizâmı bildiriyor. Mahallerinde zikredilecek ihsâiyâttan sarâhaten anlaşılacağına göre dünyanın her tarafındaki insanların en uzun ömürlüleri en çok oruç tutanlardır.

Orucun te'mîn ettiği ahlâkī fâidelere gelince şunlardır:

1– Nefsi arzularına karşı mukāvemete alıştırır.

2– Açlık elemini duymak husûsunda zengin fakīrle birleşir de sefâletler, ihtiyâçlar içinde kıvranan bîçârelerin çektiği sıkıntıları anlamaya başlar. Diğer tarafdan fukarâ gürûhu da şunu idrâk eder ki Cenâb-ı Hak refâh içinde yaşayan ağniyâyı da ahlâklarını tehzîb edecek, yüreklerini rikkate getirecek, ellerini hayrâta müberrâta açık bulunduracak, beyinlerine çöken gaflet ve gurûru giderecek birtakım ibâdât ile mükellef buyuruyor.

3– Hâdisâtın sevkiyle günün birinde yiyecekten, yahud içecekten mahrûm kalacak adama açlığa, susuzluğa tahammül kudreti verir.

4– İnsanı îcâbında hiddetini yenebilecek ve her hangi bir sebebden dolayı galeyâna gelen gazab hissinin zebûnu olmayacak hâle getirir. Zira oruç tutan adamı açlık, susuzluk hırçın eder, titiz eder. İşittiği acı bir söz, gördüğü çirkin bir manzara ile başkalarından fazla müteessir olur. İşte böyle bir zamanda hakārete, fenâ muâmeleye ma'rûz kalırsa "Ben oruçluyum, ben oruçluyum" diyerek hissiyâtına uymamak hakkındaki emr-i nebevîyi hatırlar.

5– İnsanı ihlâs ile ve tââtında, ibâdâtında riyâdan mücânebetle me'lûf eder. Çünkü oruç gizli bir ibâdettir. Diğer ibâdetler gibi âsârı a'zâ-yı beden üzerinde görünmez. Bu nokta-i nazardan Allah ile kulu arasında bir sırdır. İşte " الصوم لی وانالذی اجزی به = Oruç benim içindir; ve onun mükâfâtını verecek ancak benim." hadîs-i mukaddesinin ma'nâsı da budur.

6– Bütün şehevât-ı bedeniyyeden geri durmak ve diğer hayvanlardan temeyyüzüne medâr olan mâhiyet-i rûhâniyyesini kendinde duymak sûretiyle her sene muayyen bir zaman için meleklere benzer.

Şu îzâhâttan anlaşılacaktır ki İslâm'da biri bedenî, diğeri ahlâkī olmak üzere oruçtan iki maksad var. Bu maksadlar başka dinlerde yok. Zira onlarda oruç ancak günahlardan dolayı tevbe ve nedâmet niyetiyle tutuluyor. Binâenaleyh bunlara göre savmın rûhu evvelce irtikâb olunan hatalar sebebiyle vücûdu ta'zîbden ibâret. Hattâ bu edyân ile mütedeyyin olanlar içinde orucu ölüm derecesine götürenler bile var. Halbuki İslâm kat'iyyen buna müsâade etmez.

Sonra İslâm oruçluyu saçma sözden, münâsebetsiz hareketten, eliyle, diliyle, gözüyle ötekini berikini incitmekten sakınmaya ve kin, buğuz, hased gibi ne kadar ahlâkī hastalıklar varsa kalbi cümlesinden pâk tutmaya teşvîk eder.

Hac– Dîn-i İslâm istitâati olanlara Mekke-i Mükerreme'ye haccı emrediyor. Hac mükellef olan insana ömründe bir kere olmak üzere farzdır. Bir defadan mâadâsı mecbûrî değildir. İslâm haccın zamanını da göstermiş ve öyle senenin rast gelen mevsiminde bu farîzanın edâsına müsâade etmemiştir. Bu da cihânın her tarafından Mekke-i Mükerreme'ye gelecek müslümanların biribiriyle buluşmaları, tanışmaları, mütekābil merhamet ve muhabbet hissiyle mütehassis olmaları içindir. Binâenaleyh ictimâî vechesi i'tibâriyle hac müslümanları biribirine ısındıracak ve aralarındaki, Cenâb-ı Hak tarafından mevzû', uhuvvet-i dîniyye râbıtasını tahakkuk ettirecek vesâilin en muazzamıdır. Zâten, evvelce de söylemiştik. Müslümanlık öyle edyân-ı sâire gibi insanları kardeşliğe da'vetle iktifâ etmiş de bu gāyeye eriştirecek yolu göstermemiş değil. O, bil-akis bu râbıtanın tahakkuk ve te'yîdi için muktezî bütün vâsıtaları meşrû' kılmış ki hac da bu cümledendir.

Hacılar Mekke'ye giderler ve ihrâm esnâsında hepsi birden dikişli elbiseden soyunarak libâsların en sâdesini giyerler ki bu da biri bele kuşanılan, diğeri de omuza atılan iki beyaz örtüden ibârettir. Arada sınıf, tabaka, renk farkı olmaksızın bütün hacılar bu sûretle hareket eder. Metbû' ile tâbi', eşrâf ile âhâd, efendi ile hizmetkâr âlim ile câhil, zengin ile fakīr tamâmıyla müsâvîdir.

[35] Haccın te'mîn edeceği makāsıdın başlıcaları şunlardır:

1– Demin de söylediğimiz gibi dünyanın dört köşesinden hac mevsiminde Mekke'ye gelen müslümanlar biribiriyle buluşup tanışırlar.

2– Bir zamanlar sanemlerle, heykellerle, hâsılı şirkin bütün tezâhürâtıyla dolan ve muhtelif ilahlar nâmına gûnâ gûn âyinler icrâ edilen yerleri görürler de o vakit idrâk ederler ki aleyhi's-selâtü ve's-selâm efendimiz bu mübârek toprakları şirkin levsinden temizleyinceye kadar ne muazzam, ne sürekli bir cihâd açmış! Dîn-i tevhîde istikrâr verebilmek için ne yaman sıkıntılara katlanmış! Bu uğurda kavminin yıllarca devam eden ezâsına, cefâsına nasıl göğüs germiş de azmi fütûr görmemiş, himmeti zaafa uğramamış! Hâsılı harp ile, darb

ile, sabır ile, sebât ile bütün düşmanlarına galebe çalmış da nihâyet fitneler, şûrişlerle ortadan kalkarak dîn-i ilâhî yeryüzünde istikrâr bulmuş.

3– Muhtelif kıt'alardan gelen müslümanların aynı merkezde telâkīsinden bütün âlem-i İslâm için birçok fevâid istihsâl edilir.

4– Hacceden adam o esnâda mütenevvi' duâlar okumak, Allah rızâsı için kurbanlar kesmek, behemehâl bir yığın şedâid-i sefere katlanmak, günahlardan temizlenerek, temâyülât ve şehevât-i sefîleden uzak durarak göklerin, yerlerin Hâlik'ına teveccühde bulunmak… Hâsılı mükellef olduğu bütün erkân ve âdâb-ı haccı yerine getirmek yüzünden tehzîb-i ahlâkīye mazhar olur.

Haccın vücûbu için de birtakım şartlar var: Yol masrafına kudreti olacak. Gaybûbeti müddetince evlâd ü ıyâlini geçindirir mikdarda nafaka terk edebilecek. Sıhhati i'tibâriyle seferden âciz bir hâlde bulunmayacak, hac yolunda tehlikeye, yahud bir düşmanlığıa ma'rûz olmayacak ve gayr-ı meşrû' hiçbir vergi ödemek ıztırârını görmeyecek.

Hakīkatte erkân ve âdâb-ı haccın hülâsası telbiyelerle, muhtelif duâlarla, niyâzlarla Allah'a münâcâttan ibâret. Bu husûsda sünnet-i Muhammediye'nin bildirdiği me'sûr ve birtakım duâlar var ki hacca giden adam bütün âyinler arasında meselâ ihrâma soyunurken, Mescid-i Harâm'a girerken ve oradan çıkarken, tavâf ederken, sa'y ederken, Cebel-i Arafât'ta vakfeye dururken onları okur. Bu duâlardan biri şudur:* (اللهم يارفيع الدرجات ومنزل البركات ويافاطرالارضين والسماوات ضجت اليك الاصوات بصنوف اللغات يسألونك الحاجات وحاجتى اليك ان تذكرنى فى دارالبلاء اذنسينى اهل الدنيا . اللهم انك تسمع كلامى وترى مكانى وتعلم سرى وعلانيتى ولانخفى عليك شيئ من امرى اناالبائس الفقيرالمستغيث المستجيرالوجل المشفقالمعترف بذنبه اسألك مسألةالمسكين وابتهل اليك ابتهال المذنب الذليل دعاءمن خضعت لك رقبته وفاضت لك عبرته وذل لك جسده ورغم لك انفه٠ اللهم اخرست المعاسى لسانى فمالى وسيلةمن عمل ولاشفيع سوى الامل ٠ الهى انى اعلم اناذنوبى لم تبق لى عندك جاهاًولاللاعتذاروجهاًولكنك اكرمالاكرمين ٠ الهى ان لم اكن اهلاًان ابلغ رحمتك فان رحمتك اهل ان نتبلغنى فرحمتك وسعت كل شئ ٠ يامن ليس معه رب يدعى ويامن ليس فوقه خالق يخشى ويامن ليس له حاجب يرشى . يامن لايزاددعلى كثرةالسؤال الاجوداًوكرماًوعلى كثرةالحوائج الاتفضلاًواحسانا ً.اللهم ان لكل وقدجائزة ولكل زائركرامة ولكل سائل عطية ولكل راج ثواباولكل ملتمس لماعندك جزاءً ولكل مسترحم عندك رحمة ولكل راغب اليك زلفى ولكل متوسل اليك عفوا ًقد وفدناالى بيتك الحرام ووقفنابهذاالمشاعرالعظام وشهدناهذه المشاهدالكام رجاءًلماعندك فلاتخيب رجاءنا)**

[36] Zekât ve Sadakāt– Dünyada bir din yoktur ki iyiliğe ve ihsâna teşvîk etmesin; ancak bu husûsdaki ahkâm ve teâlîmi i'tibâriyle hiçbiri İslâm'a yetişemez. İslâm, fukarâ için zenginlerin malında –fıkıh kitapları tarafından bildirilen şerâit mûcebince– muayyen bir hak tanıyor. Hattâ bu kadarı da kâfî görmeyerek sıla-i rahm gibi, akrabâya muâvenet gibi, dullara, öksüzlere rıfk ve merhamet gibi daha birçok iyilikleri tavsiye ediyor. Bundan başka, fakr u ihtiyâc erbâbına dağıtılmak üzere, ukūbât faslına nakdî, mâlî mütenevvi' cezâlar koymuş bulunuyor.

Dîn-i İslâm fukarâya maddî muâveneti ferâizin baş tarafına geçiren ve bunu kat'î ve sâbit bir hak bilerek mal sahiblerinden hukūk ve tekâlîf-i sâire gibi edâsını talebde bulunan ilk dindir. Şu hâlde İslâm diğer dinler gibi iyiliğe, ihsâna, öksüzleri, dulları himâyeye tergīb ile iktifâ etmiyor; bunu mükellef olanlardan her türlü vâsıta ile istîfâsı lâzım bir hakk-ı şer'î tanıyor. İşte bunun netîcesidir ki ne zaman ve nerede olursa olsun bu farîzanın ikāmesine i'tinâ eden akvâm-ı İslâmiyyenin efrâdı arasında gerek fakr u sefâlet, gerek fukarânın ağniyâya karşı beslediği gayz ve kin, başkalarında olduğu kadar değil, hemen hiç yok gibidir. Çünkü fakr u zarûretin ümmetleri ne hâle getireceği ve bu yüzden ferdî, ictimâî, siyâsî ne müdhiş mefâsidin meydan alacağı Dîn-i İslâm'ın nazar-ı ihâtasından kurtulmamıştı.

İştirâkiyyûn mezhebinin teessüsünden beri garblılar fukarânın derdiyle meşgūl oluyorlar; bîçâreleri ezen

---

* *İhyâü'l-ulûm,* Cüz: 1 Sahîfe: 181.

** Ey derecâtı yükselten Allahım, ey bereketleri indiren, gökleri yerleri yaradan hâlikım, sesler türlü türlü lisânlarla gürüldeyip sana doğru yükseliyor, senden hâcet diliyor. Benim dileğim de ehl-i dünyâ tarafından unutulduğum dâr-ı imtihânda senin beni anmaklığındır. Yâ Rabbî, sen benim sözümü işitiyorsun; yerimi görüyorsun; gizli, açık nem varsa biliyorsun. Hiçbir işim senden saklı değil. Ben bîçâreyim, fakīrim, inâyet istiyorum, emân diliyorum, korkuyorum, günahlarımı i'tirâf ediyorum. Yâ Rabbî, senden bir bîçâre nasıl isterse ben de öyle istiyorum: zelîl bir günahkâr sana nasıl yalvarıyorsa ben de öyle yalvarıyorum. Huzûr-ı azametinde boynunu bükmüş, senin için gözlerinden yaşlar boşanan, senin uğurunda bütün varlığını zelîl eden, senin için burnunu topraklara sürten bir kulun sana nasıl duâ ederse ben de öyle duâ ediyorum. Yâ Rabbî, maâsîden dilim söylemez olmuş. Sana tevessül edecek bir amelim olmadığı gibi emelden başka şefiim de yok. Allahım, biliyorum ki, işlediğim günahlar yüzünden, ne huzûr-ı azametinde mevkiim, ne de senden özür dileyecek yüzüm kalmamış. Lakin sen en kerîmlerin en kerîmisin. İlâhî ben rahmetine yetişebilmek için ehil değilsem rahmetin bana yetişebilir. Çünkü senin rahmetin her şeyi kucaklayacak derecelerde geniş. Ey yanıbaşında kendisinden istimdâd edilecek başka ilâh olmayan Allah! Ey üst tarafında diğer bir kurtulacak hâlık tasavvur edilemeyen Hallâk! Ey yanına varılacak vezîri, itmâ' edilecek perde-dârı bulunmayan Mâlikü'l-mülk! Ey dilekler çoğaldıkça ihsânı, keremi çoğalan, hâcetler arttıkça in'âmı, fazlı artan Allah! Yâ Rabbî, her kāfilenin câizesi olur; her ziyâretçiye ikrâm edilir, her isteyene atiyye verilir; ümîd ile gelene sevâb ihsân olunur; nâ-mütenâhî cûdundan talebde bulunanlara mükâfât, rahmet isteyenlere rahmet, seni dileyenlere kurb, sana tevessül edenlere mağfiret râyegân buyurulur. Bizler senin Beyt-i Harâm'ına geldik; şu büyük meşâirin karşısında durduk; şu mübârek makāmâtta hazır bulunduk. Ümîdimiz nezd-i ehadiyyetindeki lütf ü inâyetten nasîb almaktır. Yâ Rabbî, ümîdimizi boşa çıkarma."

sefâlete karşı harb açıyorlar. Bir tarafdan da durmayıp mu'temerler vücûda getiriyorlar. Belâ-yı zarûreti ortadan kaldırmak, beşerin büyük bir kısmını bu âfetin pençesinden kurtarmak için düşünebildikleri tedâbîri tesbît ediyorlar. Bununla beraber, daima görmekteyiz ki, sefâletin tırnakları dünyanın her tarafında bu zavallı tabakanın mazlûm kanı içinde yüzmekten bir an bile hâlî değil!

Garblılar birçok düşüncelere, birçok tedbîrlere, birçok kararlara rağmen beşeriyeti bu felâketin tahammül edilemez hâle gelen dehşetinden kurtarabilmekdeki aczini gördü. Öyle ya! Acaba müfrit İştirâkîlik; Komünistlik, Bolşeviklik nedir? Bu akvâmın meydanda gezen derde kat'iyyen müessir bir çâre bulmaktaki aczlerinden mütevellid netâicden başka şeyler midir?

Fakr u sefâletin doğurduğu ferdî, ictimâî, ahlâkī hüsrânlar İştirâkiyyûn'un âsârında tafsîl ediliyor ve bu husûsda pek korkunç hakîkatler bildiriliyor.

Zarûret insanlar arasında fuhşun yapılmasına bâdî oluyor. Çünkü birçok genç kızları, bilhassa güzellerini, derd-i ihtiyâc ibtizâle düşürüyor. Onlar da bulundukları mertebe-i izzetten inerek zilletler, muhakkariyetler içinde sürükleniyorlar. Cansız metâ' gibi elden ele dolaşmaya, sırf behîmî hevesâtı yatıştırmak için aranmaya başlıyorlar. O ne fecî' âfet! O ne sefîl mevki'!

Şikago'da in'ikād eden mu'temerin beyânına göre bu memlekette yirminci asrın bidâyetinde hükûmete her sene dört milyon dolar vergi veren on bin fâhişe varmış. Maamâfîh mu'temer elindeki takrîrlerin mündericâtını, insanlık şerefine dokunacak derecelerde fecî' olduğu için, neşretmekten çekiniyor. Halbuki şu bildiğimiz müdhiş rakam Şikago hükûmetinden sûret-i resmiyyede ruhsat almaksızın fuhşa dökülenlere tabîî şâmil değil. Yoksa berikilerin yekûnü ötekilerden cidden pek fazladır.

Zarûret fuhşun bu iğrenç şeklini doğurduktan başka zevc ile zevce arasındaki münâsebâtı da fesâda veriyor; akvâmın, cemââtin çoğunda talâkı, yahud resmî iftirâkı intâc ettiği gibi gayr-ı resmî olarak nâ-mütenâhî ayrılıklara sebeb oluyor. 1912 senesinde ekseriyeti zarûretten tevellüd etmek üzere İngiltere'de 950 talâk ve mahkeme karârıyla 3500 iftirâk vukūa gelmiş. Hükme istinâd etmeyen ayrılıklar ise bunun kat kat fevkinde. 1887'den 1906 tarîhine kadar geçen 19 sene zarfında Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi'ndeki talâkın mikdarı 945.625'i bulmuş ki bu aded aynı müddet içinde akdedilen izdivâçların on birde birine bâliğ oluyor. Maamâfîh gayr-ı resmî müfârakatlar, bir de mahkeme hükümleriyle vukū' bulan tefrîkler bu hesâba dâhil değil.

Zarûret sâikasıyla meydan alan cinâyâta gelince, muntazam hükûmetler tarafından her sene bu bâbda icrâ edilen ihsâî tedkīkāt öyle acı hakīkatler bildiriyor ki bunların karşısında insan Müslümanlığın vaz' ettiği zekât ve sadakāt kānûnlarının kıymetini derhâl anlıyor.

Mevzû'-ı bahs olan cinâyâtın buracıkta yalnız envâını beyân ile iktifâ, bizim için mümkündür: 1- İntihâr, 2- Tezvîr, 3- Sirkat, 4- Yol kesmek, 5- Katl, 6- Siyâsî fevzâ ve ihtilâl.

Zarûret denilen bu korkunç âfete karşı gelebilmek için ictimâiyyûn birçok vesâite mürâcaat ediyorlar; lakin demin söylediğimiz vechile muvaffak olamıyorlar. Evet, bu maksadla şirketler, ittihâd-ı ticârî cem'iyetleri, dînî cemâatler, men'-i müskirât hey'etleri vücûda getirdilerse de hiçbir fâide göremediler. Bazıları da fakrın en kesdirme ilâcı fikirleri terbiye ederek insanlara içinde bulundukları muhîtten şerâitten nasıl **[37]** istifâde olunacağını öğretmektir, dediler ve ferdlere i'timâd-ı nefs hüsnü telkīn edecek birtakım tedbîrlerde bulundular. Lakin eski nesillerin bıraktığı iktisâdî, ictimâî kānûnlar pâyidâr oldukça bu gibi vâsıtaların acizden başka bir şey göstermeyeceği İştirâkiyyûn'un te'yîdiyle iyice anlaşıldı.

İslâm'a gelince, o, zarûret denilen hastalığın mâhiyetini bildi ve müdâvâtı için gösterdiği usûl ile fukarânın felâketini tehvîn etti ve zenginlerle bunlar arasındaki hayatî ihtiyâcât ve münâsebâtın teksîri husûsunda pek hakîmâne davrandı. Lakin dünya malı i'tibâriyle insanların aynı seviyeye getirilmesine gelince İslâm bunu kabûl etmek şöyle dursun, maddeten ve âdeten muhâl olduğunu görür ve beşeri bu fikir etrâfında toplamak için uğraşan müfrit İştirâkiyyûn hamâkatine hükmeder: (وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا - Sûre-i Zuhruf [43/32])*

Sonra, Dîn-i İslâm efrâdı hak temellükünden men' etmiyor; bununla beraber ihtikârı, gabn-ı fâhişi kat'iyyen tahrîm ile mürtekiblerini muâkabede bulunuyor ve bu sûretle beşer arasında adl-i iktisâdîyi te'mîn etmiş oluyor.

Ma'lûmdur ki kadınların iştirâk kabûl etmesi, çocukların da analarına, babalarına âid olmayıp cemâatlere nisbet edilmesi gibi evvelce İştirâkiyyûn'dan Sen Simon'un ileri sürdüğü, sonraları da Rus bolşeviklerinin tarafdar olduğu fikirler Müslümanlığın rûhuyla taban tabana zıddır. Zâten hiçbir zevk-i selîmin kabûl etmediği ve fıtrat-ı beşerin duydukça ürperdiği bu gibi düşünceler bütün diğer mütemeddin milletler tarafından da reddolunmuştur.

Hülâsa, Müslümanlık'daki zekâtlar, mecbûrî vergiler, müekked sûrette tavsiye olunan sadakalar dünyanın her tarafına dağılmış milyonlarca halkı fakr yüzünden ge-

* "İnsanlardan bir kısmı diğerine iş gördürebilmek için bazılarının derecesini bazılarının üstüne geçirdik."

lecek zaaf-ı bedenden ve dîk-ı meskenden kurtarmak, sonra, cemâât-i beşeriyyeyi sefâletin doğuracağı umûmî felâketlerden, ihtilâllerden, ahlâkī şûrişlerden, büyük büyük cinâyetlerden korumak içindir. İslâm ağniyâya karşı fukarânın sînesindeki gayzı, hasedi, kîni kaldırıp yerine ferdlerde ve âilelerde ülfet, muhabbet, sürûr yerleştirmek gāyesini ta'kīb ediyor.

Şerîat-i İslâmiyye envâ'-ı zekâtı şu sûretle bildirmiştir:

1- İş görmeyip salma gezen hayvânâtın zekâtı. Bunlar sâhibleri tarafından kendilerine yem verilmeyip yalnız döl için muhâfaza olunur. Deve, sığır, koyun bu kısma dâhildir.

2- Her günkü gıdâyı teşkîl eden hubûbât ile hurma ve üzümün zekâtı.

3- Altın ve gümüş nukūdun zekâtı.

4- Emvâl-i ticâriyyenin zekâtı.

5- Topraktan çıkarılan altın ve gümüş ma'denleriyle yine toprak altında bulunan eskiden kalma defînelerin zekâtı.

6- Zekât-ı fıtır ki Ramazan bayramı günü kendisinin ve âilesinin yiyeceğinden bir ölçek fazlasına mâlik olan her müslümana vâcibdir. Bir de herkes kendi hesâbına bu zekâtı vereceği gibi nafakası üzerine vâcib olan babasının, anasının, zevcesinin, çocuklarının hesâbına da verecektir.

Sonra da keffâret denilen mâlî birtakım vergiler var. Orucu fesâda vermek, yemîninde hânis olmak gibi şeylerin keffâreti ki bunlar da fukarâ ve bîçâregâna verilir.

Farz olmayan sadakalara gelince aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz sadakātın bu kısmına pek çok teşvîkte bulunmuşlardır. "كل امرئ فى ظل صدقته حتى يقضى بين الناس" * ve Ebü'd-Derdâ'ya hitâben îrâd buyurulan "اذاطبخت مرقة فاكثرماءها ثم انظرالى اهل بيت من جيرانك فاصبهم منه بمعروف" ** irşâd-ı nebevîsi ile "ليس المسكين الذى ترده التمرة والمرتان واللقمة واللقمتان انمالمسكين المنعقف"[2] hadîs-i şerîfi bu bâbda birer nümûnedir.

Zekât akçesinin sûret-i sarfı şöyledir:

1- Fukarâya. Fukarâ ne malı, ne de kazanmaya kudreti olmayan kimselerdir.

2- Mesâkîne. Kazandığı şey nafakasına yetişmeyen kimselerdir.

3- Zekât me'mûrlarına. Bunlar zekâtın kabzına, nakline, hıfzına, müstahak olanlara tevzîine bakarlar.

4- Rakabesini kurtarmak için kendisini mükâtebeye raptettirmiş kölelere.

5- Nâ-meşrû' bir yere sarfetmemek şartıyla borca girip de ödeyemeyen kimselere.

6- Hükûmetten kendilerine bir şey verilmeyen gönüllü askerlere.

7- İslâm'a ısındırmak için müellefetü'l-kulûba.

8- Gayr-ı meşrû' bir maksadla olmamak üzere sefere çıkaran [çıkan] yolculara.

İşte zekâtın sûret-i sarfı hakkında Kur'ân-ı Kerîm'in sarâhati bu yolda. Evet, âlem-i İslâm dinin bu rükn-i mekînini muhâfaza ettiği müddetçe izzetinin, şevketinin müntehâsını bulmuştu. Bununla beraber Mısır'da, Cava'da, Trablus'da, **[38]** Tunus'da, Mağrib-i Aksâ'da hâlâ bu farîzayı edâ eden cemâatler mevcûd. Sene bitti mi, yahud hasâd vakti geldi mi bakarsın, mâ-melekleri içinden Allah'a âid olan hisseyi çıkarıp fukarâya, mesâkîne dağıtırlar.

Zekât-ı fıtra gelince bunu vermeyen hiçbir müslüman tanımıyoruz, meğer ki kudreti olmasın. Bu sâyededir ki fukarâyı, muhtâcîni Ramazan bayramlarında şen, şâtır görürüz. Kurban bayramlarında da kudreti olanların kestiği hayvânlardan erbâb-ı fakra isâbet eden parçalar sâhiblerine kalanından çok ziyâdedir.

Efrâd-ı müslimîn arasındaki mütekābil vidâd ve muhabbet râbıtalarını te'yîd için İslâm'ın tesbît etmiş olduğu hukūku kitabımızın üçüncü kısmında söyleyeceğiz.

TECEDDÜDÜN ŞER'AN LÜZÛMU ve ŞERÂİTİ

Mütefekkirîn-i ulemâ-yı İslâmiyyeden Elmalılı Hamdi Efendi hazretleri tarafından neşrolunan *(Tahlîlî Târîh-i Felsefe: Metâlib ve Mezâhib–mâ-ba'de't-tabîa ve felsefe-i ilâhiyye)* ünvânlı eserin mukaddimesinden:

Şimdi mebâdî-i ilmiyye ve akliyyesi sâbit ve mahfûz olan dinimize bu teceddüd nasıl gelebilir? Fikr-i bid'ate karşı muhâcim olan dîn-i mübîn bu teceddüdü nasıl te'mîn edebilecek? Şunu iyi der-hâtır etmek lâzım gelir ki evvel ve âhir söylediğim vechile teceddüd, tebeddül ve tahrîf değildir. İslâm'da en büyük düstûr düstûr-ı vahdet olduğu için bütün mebâdî-i sâire bu düstûr-ı vahdetin cihet-i inkişâfı nokta-i nazarından âmil olacak ve bütün teceddüdâtta bu nokta-i nazar mahfûz tutularak heziyyet-i(?) ümmet muhâfaza edilecektir. Bu sûretle her asırda vâki' olan fikrî ve maddî hâdisât bir tecrübe nokta-i nazarıyla tedkīk edilip mebâdînin suver-i

---

* İnsanlar arasında hükm olununcaya kadar herkes kendi sadakasının zıll-i himâyesinde bulunacaktır.

** Çorba pişirdiğin zaman suyunu bolca koy; sonra bak da komşularından bir âile halkına ondan hisse ayır.

[2] Bir-iki hurmayı, veya bir-iki lokmayı reddeden miskin, kesinlikle eğilip bükülen zavallı bir miskindir.

tatbîkasına ircâ'-ı nazar olunacak ve bu sûretle bir tarafdan tecrübî ve istikrâî, diğer tarafdan aklî ve istintâcî muzâaf bir seyr ile cihet-i telâkī bulunacak ve bu sûretle hayât-ı ümmete şuûrî veya lâ-şuûrî olarak giren şuûnât-ı cedîdenin neseb-i sahîha-i dîniyye ve şer'iyyesi tenkīh ve tesbît olunacak, ve avârız-ı mühlike olan bid'atlerle, esbâb-ı hayâtiyyeden olan inkişâfât-ı cedîde bi't-tefrîk birisi tayy ve birisi takrîr edilecek, nihâyet ukūl ile hissiyât tevhîd olunarak vicdânlara yeni ihtiyâcları tatmîn eden yeni bir neşve-i şetâret ve emniyyet verilmek husûsuna i'tinâ kılınacaktır. Mebâdî-i mansûsa mahfûz tutulacak ve fakat tefrîât ve tatbîkāt nokta-i nazarından yenilikler husûle gelecek, daha doğrusu benimseyeceğimiz yeniliklerle benimseyemeyeceğimiz yeniliklerin hudûdu ayrılmak gibi bir inkişâf-ı vicdânî elde edilecek ve bu tarîk ile nefs-i ictimâî fetret ve şikāktan kurtulacaktır. Müceddidin yapacağı şey vahdeti kırmak, şikākı artırmak, usûlü inkâr, fürûu tecrîd, istikāmetten inhirâf, teşehhiyât-ı mücerredeye tebaiyet sûretiyle vicdân-ı ümmeti ecnebî vicdanlara temsîl etmek ve heziyyet-i ümmeti ref' edecek bid'iyâta yol açmak olmayacaktır. Teceddüd bize nefret değil, muhabbet zerk edecek, hirâs değil, emniyet getirecektir. Her asrın târihini güzelce zabt etmek ve o târihde, esbâb ve ilel-i şer'iyyenin kıymet-i ameliyye ve netâic-i ictimâiyyelerini tedkīk, ve bu sûretle asr-ı sâbıkın bir fezlekesini yapıp asr-ı âtînin ihtiyâcâtını ta'yîn eylemek, işte verese-i enbiyâ olacak ulemâ-i dînin vazîfeleri budur. Bu ihtiyâcât, bazen nazarî, bazen amelî kıymetleri hâiz olur. İhtiyâcât-ı nazariyye ilmî, ihtiyâcât-ı ameliyye amelî şahsiyetler ister ki müceddidler işte bu şahsiyetlerden zuhûr edecek ve bu şahsiyetler ümmetin heziyyetinden yetişmek lâzım gelecektir.

Kelâm ve hikmetin bil-cümle ulûm ve fünûn ve kâffe-i akliyyât ile, fıkhın teşrîiyât ve ictimâiyât ile, hadîs ve tefsîrin ahlâk ve edebiyât ve bütün cihât-ı dîniyye ve insâniyye ile olan alâkaları takviye ve tenmiye olunur; bir cihetten hak ve bâtılın, bir cihetten de hüsn ve kubhun mi'yârları tavzîh ve ta'mîm kılınır; ve hâlden me'yûs olan gönüller istikbâl için bir aşk-ı câvidânî bahşedecek münyeler, mefkûrelerle işbâ' kılınır. İlim ve akıl, şuûn-ı cedîde içinde vicdân-ı ictimâînin bekā-yı vahdetini taht-ı zımâna alarak zarûriyât-ı dîniyye ve ictimâiyyeyi takviye eder, hayat da nefs-i ictimâînin bu vahdet içinde aşk ve heyecânını gıcıklar, tenâfür gider, yerine tecâzüb gelir. Ervâh ve kulûb livâü'l-hamd-i Ahmedî altında toplanır, zıll-i arşi'r-rahmânda öpüşüp koklaşacak bir hayât-ı vicdânî iktisâb eyler. Artık (Eşhedü en lâ ilâhe illallāh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlühû) kelime-i şehâdeti ağzından çıkıp havaya münkalib olmaz. Bütün ma'nâsıyla gönüllerde, ve cemî' a'zâ-yı mükellefede kemâl-i şühûd ile raks eder. Gulgule-i tekbîr en heyecânlı marş olur. Dîdâr-ı ebed görünür, zevk-i fenâ hiçleşir. Bu dîdâr muvâcehesinde insaniyet aşktan aşka, feyzden feyze koşarak asr-ı tâlîde daha yüksek bir kemâl için hazırlanır. [3] (لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) sırrı hüveydâ olur.

Peygamber-i zîşân efendimiz hazretleri bizi bu sûretle tûl-i emedin fütûr ve kasvetinden kurtaracak bir va'd-i ilâhîyi tebşîr etmiş ve fil-hakīka zaman zaman bu va'd-i ilâhî tahakkuk ederek beyza-i İslâm'ı ırktan ırka, memleketten memlekete götürmüştür. Bin târihlerinden beridir ki biz feyzimizi bu düstûrda aramadık ve onun için zâmin-i bekā bir teceddüdden mahrûm kaldık. Heves ettiğimiz teceddüdler, hep teceddüd-i mevt gibi acı bir tebeddül oldu **[39]** yıktı, yapmadı. Bugün âlem-i İslâm büyük bir sukūtun ve aynı zamanda büyük mesâibden mütevellid azîm bir intibâhın halecânıyla müteheyyicdir. Bu intibâh içinde Cenâb-ı Hak'tan o neşve-i mev'ûdeyi isteyelim, ve isterken ilmiyle dini mütebâyin, aklı ile hissi mütehâlif nâ-mülâyim ve çatlak medeniyetleri değil, insanlığa kemâl-i vahdetle yapışacak ve vicdân-ı millîmizi kökünden kavrayacak olan, bir medeniyet-i mes'ûdeyi münye ve mefkûre ittihâz edelim. Avrupa ilmiyle, fenniyle barışamayan dini karşısında İslâmiyet'in pek iyi barışacağını idrâk etmiş bulunduğu için olsa gerektir ki müslümanların bir gün gelip bu âhengi kurarak ve hukūk-ı beşerin kudsiyetini i'lâ ederek bütün beşeriyete nümûne olacağından korkmuş ve bizi irşâd vadisinde büyük dalâletlere sevk etmek istemiştir. Avrupa bizi şa'şaa-i ilmiyyesine meftûn ederken hissiyât ve ictimâiyetine temsîl eylemeye çalışmış, ve dinimizdeki esâsât-ı teceddüdü mevzû'-ı bahs ederken Dîn-i İslâm mâni'-i terakkī midir, değil midir? diye bir mevzû' ortaya koymuştur ki bundan bütün maksadı, Dîn-i İslâm'ın hâssa-i tahaffuziyyesini kırmak ve terakkīyi kendilerine temessül sûretinde tefsîr etmek cihetine ma'tûf olduğu yazılan eserlerinden meşhûd olmaktadır. "*Kur'ân-ı Analize*" nâmıyla âyât-ı Kur'âniyyeyi Fransızca tercümelerine göre mevzû'lara tahlîl ve tasnîf eden eser-i mühimmin hâşiyelerindeki notlara dikkat edilirse görülür ki Avrupa bizim teceddüdât-ı ahîremizi, ya Protestanlığa veya diğer bir Avrupa mezhebinin te'sîrine atf etmekte ve hep bunları kendilerine bende olmak gibi bir gāye ile mütâlaa eylemektedir. Fakat Avrupa korkmasa idi bir ilim ve felsefesine, bir de dinine bakardı da o ilim ve felsefe ile taban tabana mütenâkız olan dinini, rüsûmunu

[3] İyilik yapanlara, iyi niyetle davrananlara güzel bir mükâfat, hatta daha da fazlası vardır. Onların yüzlerine ne siyah toz lekeleri bulaşır, ne de onlarda, zillet emaresi görürsün. Onlar cennet ehlidirler. Orada ebedî yaşarlar. (Yûnus Sûresi 10/26)

bize telkīh etmeye çalışmadan vazgeçer, o ilim ile kucaklaşacak olan İslâmiyet'i tervîce uğraşır, ve hayât-ı İslâm'a ıztırâb vermekten zevk almazdı.

Bugün bütün beşeriyet bir salâh-ı ictimâîye ihtiyâcını hissetmiştir. Bu da ancak hakk-ı vâhide perestiş eden Dîn-i İslâm'ın desâtîri ve bu desâtîrin inkişâfât-ı cedîde-i ilmiyye ve hissiye ile te'bîdi sûretiyle mümkün olabilecektir. Ben bu kitabı tercüme ederken mücerred garbın künh-i aklına vukūf sevdâsını taşıyordurm. Fakat bi'nnetîce anladım ki o akıl bütün cereyânıyla bizim dinimiz olan vahdâniyet-i ilâhiyye akīdesine doğru koşmuş ve bütün arzulara rağmen gerek ilhâdı ve gerek teslîsi tesbît edememiştir. Onu ta'kīb ederken İslâmiyet'ten aldığım akıl ve felsefem sarsılmak şöyle dursun, gittikçe kesb-i kuvvet etti, inkişâf edecek noktalar buldu. Şimdi eslâfımızın ma'lûmât-ı felsefiyyesi de bu uslûbda bir târih ile irâe olunabilir ve Dekart'tan başlayan felsefe-i müteahhirîn ile taârüfümüz de husûle getirilirse felsefenin İslâm'dan mâadâ bütün edyâna harâm olacağını bi'lfi'il isbât etmek mümkün olacak ve fünûna hâkimiyet-i akliyye ve dîniyyeyi biz kazanmış olacağız. Bu kitâbın bir felsefe-i İslâmiyye târihiyle tezyîlini gönlüm pek istiyordu. Fakat kıllet-i vesâit içinde bunu meydana getirmeye uğraşırken meydana gelen şu kısımların neşrini uzun müddet ta'vîk etmek endişesi o arzuma mâni' oldu.

Elmalılı Hamdi

Avrupa Mektupları:

GARBDA ŞARKLILAŞMAK CEREYÂNI

Geçen mektubumda garblılaşmak isteyenlerin maksadları ne olabileceğini tahlîl ve fikirlerini açık söylemeleri lâzım geldiğini temennî eylemiştim. Bu mektupta da biz şarklılıktan, Müslümanlık'tan uzaklaşmak isterken garbda şarklılaşmak, daha doğrusu müslümanlaşmak cereyânlarından bahsedeceğim. Sapa yollara gidenler ve milleti de arkalarından sürüklemek isteyenler belki mütenebbih olurlar da kendisinden uzaklaşmak istedikleri şarkın ve Müslümanlığın ulviyetini takdîr ederler, yahud şarklılığa ve İslâmiyet'e olan buğz ve hiddetlerini bir parça tahfîf ederler.

1) İçki Memnû'iyeti- İçkinin hayât-ı beşerde açtığı rahneleri nazar-ı dikkate alan Müslümanlığın bundan bin üç yüz sene evvel vaz' etmiş olduğu bu esâsın beşeriyet için ne kadar menfaati olduğunu garb şimdi takdîr etmeye ve bu memnû'iyeti ciddî sûrette fiilen tatbîk eylemeye başlıyor. İçki memnû'iyeti gittikçe her tarafda intişâr ediyor. Emînim ki birkaç sene sonra bütün Amerika'da ve Avrupa'da müskirât tamâmıyla men' edilmiş olacaktır. Garbın hükemâsı, etıbbâsı, ricâli içkiye karşı müdhiş bir harp açmışlardır. Her tarafda teşekkül eden cem'iyetler içki ile mücâdele etmektedirler. Bazı yerlerde men' olunmuş, bazı mahallerde de tecdîd edilmiş, el-hâsıl içkinin beşeriyet için ne büyük bir âfet olduğu tamâmıyla takdîr edilmiş ve külliyyen men'ini te'mîn için bir tarafdan cem'iyetlerle halkı irşâdâta, diğer tarafdan da kānûnlar vaz'ıyla tedâbîr-i mâni'a ittihâzına tevessül olunmuştur.

Şurasını nazar-ı dikkatten uzak bulundurmamalıdır ki bugün içkiye karşı garbın açtığı bu cihâdı, mücerred şarkı bir taklîd, yahud dinin te'sîriyle vücûd bulmuş bir hareket sûretinde telakkī etmek doğru değildir. Garbı içki ile mücâdeleye sevk eden en mühim âmil, ilmin gösterdiği hakīkatlerdir. İlimde, fende tedkīkāt ilerledikçe içkinin hayât-ı beşerde açtığı rahneler o kadar vâzıh ve kat'î sûrette görülmüştür ki artık **[40]** bunun beşeriyet için en müdhiş felâketten, en mühlik âfetten başka bir şey olmadığını i'tirâf etmemek imkânı kalmamıştır.

Görülüyor ki fennin terakkiyâtı İslâmiyet'in ulviyetini, esâsât-ı İslâmiyye'nin beşerin saâdetini te'mîn için vaz' edilmiş en âlî düstûrlardan ibâret olduğunu meydana koymaktadır. Şimdi fenler, istatistikler her sene içki yüzünden ne azîm tahrîbât vukūa geldiğini tamâmıyla göstermektedir: Milyonlarca nüfûs-ı beşeriyye telef oluyor, bî-pâyân servetler heder oluyor, hayât-ı ictimâiyyenin temelleri sarsılıyor, ırklar, nesiller bozuluyor, âileler yıkılıyor, perîşân oluyor, fuhuş ve zinâ çoğalıyor, insanların sa'y ve amel kudreti zaafa uğruyor, cürümler, cinâyetler, cinnetler çoğalıyor, el-hâsıl sıhhî, ictimâî, iktisâdî her sâhada azîm felâketler, müdhiş fenâlıklar baş gösteriyor.

Biz bütün garbın, bütün âlem-i medeniyetin içkiye karşı açmış olduğu mücâdeleyi görüyoruz da müslüman olduğumuza binlerce şükür ediyor ve dinimizle iftihâr eyliyoruz. Demek ki bu noktada bütün âlem-i medeniyet müslümanlaşıyor, Müslümanlığın ezelî ve ebedî bir hükmünü kabûl ediyor.

Artık hakīkat bu derecelerde zâhir olmuş iken o mübârek Men'-i Müskirât Kānûnu'nu ta'dîl etmek isteyenlerin fikirlerini, zihniyetlerini anlamak mümkün olmuyor. İşte bugün içki mes'elesinde garbdaki cereyân budur. Garblılaşmak isteyenler niçin bu hakīkatleri görmek ve göstermek istemiyorlar? Doğrusu, ne kadar teessüf edilse azdır.

2) Zekât Usûlü– Müslümanlığın vaz' ettiği bu usûl de el-yevm bütün Amerika ve Avrupa'da vâridât-ı seneviyye vergisi nâmı altında tahsîl ve fakīrlerin terfîh-i hâlleri için sarf olunmaktadır.

Biz ne ahmak, ne câhil insanlarız ki beşerin saâdetini te'mîn edecek en yüksek esaslara mâlik olduğumuz hâlde onlara arka çeviriyor da yabancı milletlerin çürük nazariyeleri arkasından koşuyor, milleti de bu dalâlet yollarında sürüklemek istiyoruz. Garb, garb! diye bağıranlar bilmem ki hangi muhîtlerde vakit geçirmişler. Galiba sefâhet âlemlerinden başka bir şey görmemişler. Onun için memleketimizde barlar açmak, kadınları zevklerine, keyiflerine esir etmekten başka bir şey düşünmüyorlar ve bilmiyorlar. Bunlar kolay şeyler. Hislerine, zevklerine meclûb olan insanları cezb eder. Fakat cem'iyetler bunlarla yaşamaz. Bil-akis bu sefâhetler cem'iyetin temellerini sarsar. Bunun için cem'iyetlerin inhilâl ve inhitâttan masûniyetini düşünen her memleketin hükemâsı, ricâl-i müdîresi bu fenâlıkların önüne geçebilecek çâreler taharrî eder ve tatbîkine uğraşır. Bizim garblılaşmak illetine tutulan hastalarımız ise hem kendilerini memleketin münevver ve mütefekkirleri addederler, hem de göz göre göre memleketi, milleti felâkete sürüklemek isterler, ne yazık…!

Kadınları barlara götürmek, şanolara çıkarmak isteyeceklerine memlekette fakr u sefâletin önüne geçecek tedbîrler ittihâz etseler ne olur? Zenginin malında fukarâ için bir hak tanıyan şerîat-i İslâmiyye kadar adâlet ve saâdeti kâfil bir düstûru nerede bulacaklardır? İşte Avrupalılar ve Amerikalılar bugün bu düstûra sarılmışlar, bunu tatbîk ile fakirlerin refâhını, saâdetini te'mîne uğraşıyorlar. Keyif ve zevklerinden başka bir şey düşünmeyen garbcılar biraz da fakr u sefâletin izâlesi esbâbını düşünseler ne olur? Garb bugün Müslümanlığın bu pek mühim esâsını kabûl etmiş, tatbîk ediyor.

Garbcılar bu usûlü esâsen vaz' eden İslâmiyet olduğu için sakın bu usûle de husûmet göstermiş olmasınlar! Onlar istedikleri kadar husûmet göstersinler; müslümanlar için fıtrat-ı beşere en muvâfık saâdet-i beşeriyyeyi en ziyâde te'mîne hâdim olan kendi usûl ve kâidelerini tatbîk etmek en büyük şerefdir.

3) Talâk– Müslümanlık'ta en mu'tedil ve en makbûl şerâit altında takarrur eden, fakat sû'-i isti'mâl yüzünden ve mücrimlerin tecziye edilememesinden fenâ bir hâle ifrâğ olunan bu kâide de, şimdi Amerika ve Avrupa'nın ekser devletleri miyânında –İslâmiyet'in vaz' eylediği kayıdlardan ve şartlardan daha az ma'kūl kayıdlar ile– kānûn olmuştur. Muktezâ-yı maslahat ve fıtrat garblıları bu kâideyi kabûle sevk etmiştir.

Talâkın hikmet-i şer'iyyesi tedkīk olunursa bunun bazı ahvâlde ne kadar zarûrî olduğu tahakkuk eder. Talâkı İslâmiyet hiç de hoş görmez. Bil-akis bundan şiddetle tevakkīyi emreder. Fakat bazı zaman olur ki artık zevc ve zevcenin bir arada yaşaması imkansız olur, âilenin selâmeti için talâktan başka çâre kalmaz: İşte beşerin fıtratını nazar-ı dikkate alan şerîat-i İslâmiyye, Hıristiyanlık'ta olduğu gibi bunun önüne sed çekmemiş, ahvâl-i zarûriyyede bunu tecvîz etmiş, şu kadar ki talâkı en mebgūz bir helâl olmak üzere telakkī eylemiştir. İşte şimdi garb, zarûrî zamanlarda âilenin selâmeti için bu kāide-i İslâmiyyeyi kabûl etmekten başka bir çâre bulamamıştır.

İngiltere'de talâk kānûnu ile şerîat-i İslâmiyye arasındaki mukārenet hakkında mukaddemâ *Sebîlürreşâd*'da neşr olunmuş uzun bir makālem vardır. Bu husûsda tafsîlât almak isteyenler o makāleme mürâcaat edebilirler.

4) Müsellah Sulh, Her Düşmana Karşı En Son Silahla Meydana Atılmak– Bu kāide de Müslümanlığın en amelî ve en kıymetdâr evâmirindendir.

[41] Şimdi bütün Avrupa ve Amerika'da bu usûl hüküm-fermâdır. Dâimî ve muntazam ordular Türklerden bütün cihâna sirâyet etmiş bir şeydir. Kuvvete istinâd etmeyen her hak hebâdır. Kendi hakkını müdâfaa edemeyen milletin esârete mahkûm olduğunu herkes görebiliyor. Bu kāideyi tatbîk eden milletler pâyidâr ve hakları mahfûz oluyor. Binâenaleyh bu kāide-i İslâmiyye de bugün garbın kavâid-i siyâsiyye ve idâriyyesinden olmuştur.

5) Hazret-i İsa'nın Beşeriyeti ve Teslîsin Reddi– Müslümanlık nazarında Hazret-i İsa'nın bir peygamber, yani bir insan olduğunu, İslâmiyet'in teslîsi reddeylediğini biliyoruz. Fakat şimdiye kadar Nasrâniyet erkânı bu i'tikādda değil idiler. İki sene evvel İngiltere'de Protestan kilisesinin kongresinde bir papas gāyet açık bir lisân ve müdellel bir beyân ile Hazret-i İsa'nın herkes gibi bir insan olduğunu, ancak Cenâb-ı Hakk'a yakīn olmak ve kuvve-i îmân sâhibi bulunmakla mukaddes olduğunu, bugün Hazret-i İsa'nın ulûhiyetini kabûl edecek bir kimse kalmadığını, Hazret-i İsa'nın insan olduğunu kabûl etmekle herkesin kalbinde daha yüksek bir mevki' işgāl eyleyeceğini söylemiş ve kongre tarafından mazhar-ı tasvîb olmuştu.

Bu sene de Nilsen gibi, bir papas evlâdı olan mu'teber bir âlim İsveç gazetelerinde gāyet açık olarak aynı fikri ileri sürüyor ve Martin Luter'in bidâyetten beri bu i'tikādda bulunduğunu, fakat kiliseden tamâmen ayrılmamak için bu i'tikādı muvakkaten gizlediğini söylüyor.

Dâire-i Maârif müellifi Mayer, Nilsen ve Şinaydır gibi muhakkikler Nasrâniyet'teki teslîsin Mısır ve Cenûbî Arabistan'dan alındığını, bütün kiliselerde bulunan Hazret-i Meryem ve Hazret-i İsa'nın heykelleri ve tasvîrleri eski Mısırlıların İzis ve onun oğlu Horus heykelle-

rinden ibâret olduklarını isbât ediyor; fünûn akademilerinin tasvîbine de mazhar oluyorlar.

İşte akāid husûsunda garb Müslümanlığa takarrub ediyor; teslîsi red ile Hazret-i İsa'nın bir peygamber, bir beşer olduğunu kabûl ediyor. Demek ki Nasrâniyet ve İslâmiyet arasındaki akāid ihtilâfı , dîn-i mübîn-i Ahmedînin muzafferiyeti ile hitâm bulmak üzeredir.

6) Beşeriyeti Düstûrlar Etrâfında Toplamak– Asabiyet-i kavmiyye yüzünden milletler arasında husûl bulan buğz ve nifâkları, dökülen kanları, vukūa gelen tahrîbâtı nazar-ı dikkate alan Müslümanlığın kavim ve kabîleye müstenid câhilî asabiyet da'vâlarını hoş görmeyip siyah, beyaz, sarı, kırmızı bütün urûk ve akvâm-ı İslâmiyyeyi aynı derecede, aynı hukūku hâiz olduğunu kabûl ettiği, insanlar arasında medâr-ı fazl ve rüçhân olacak (takvâ) dan başka bir şey olmadığı, aynı desâtîr ve esâsâtı kabûl eden müslümanlar her hangi ırka, her hangi kavme mensûb olursa olsun cümlesinin kardeş olduğu, o desâtîrin hâkim olduğu her yer müslümanların vatanı olduğu, bu sûretle metîn bir uhuvvet-i dîniyye vaz' eylemiş olduğu ma'lûmdur. Yani ilk defa olarak akvâm arasında amelî bir beyne'l-milel (enternasyonal) cereyânı ihdâs eden İslâmiyet'tir ki bu sâyede müslümanlar arasında muhabbet, tesânüd, samîmî kardeşlik teessüs etmiştir.

Şimdi bir müddetten beri Avrupa ve Amerika, bu İslâm düstûrunu gāye ittihâz etmiştir, onu tatbîk için sarf-ı mesâî ediyor. Birinci, ikinci, üçüncü sosyalist enternasyonelleri, yeşil zürrâ' enternasyonali, siyah (Katolik kilisesinin) enternasyonali, ve diğer enternasyoneller hep ayın esâsı ta'kīb gāyesiyle teşekkül etmekte, aynı düstûrlar etrâfında efrâd ve akvâm-ı muhtelifeyi toplamaya çalışmaktadırlar.

Bi't-tabi' İslâmiyet'in vaz' ettiği muhabbet, uhuvvet ve tesânüdü bu enternasyonaller te'mîne muvaffak olamadı. Fakat bu başka mes'eledir. Bizim arz etmek istediğimiz cihet, efrâd ve akvâm arasındaki ırk ve kavmiyet tefrikalarını izâle ederek aynı düstûrlar etrâfında beşeriyeti toplamak kāide-i İslâmiyyesinin bugün Avrupa ve Amerika'da revâc bulmasıdır. Garb âlemi bunun için o kadar azîm fedâkârlıklar ihtiyâr etmektedir ki bizim için mûcib-i ibret ve intibâh olmak lâzım gelir. Bu kāide-i İslâmiyyenin ta'mîmi için binlerce vesâit-i neşriyyeye mürâcaat ediyorlar, propaganda teşkîlâtları yapıyorlar, milyonlar sarf ediyorlar.

Ne garîbdir ki bazı müslümanlar bin şu kadar seneden beri teessüs etmiş olan bu kāide-i İslâmiyyenin kıymet ve ehemmiyetini takdîr edemiyorlar da hac ve sâire gibi bu beyne'l-milel teşkîlât ve müessesâtı yıkmak istiyorlar. Bu husûsda garb müslümanlaşıyor; biz ise edvâr-ı ibtidâiyyedeki cehâlet ve nifâk zamanlarına rücû' ediyoruz. Âlem şümûl olan dînî ve ictimâî müesseselerimizi yıkmak değil, onlardan istifâde etmenin çâresine bakmalıyız.

8) Şekl-i Hükûmet Mes'elesi – Bu husûsda Avrupa büyük buhrânlar geçirmektedir, parlamentolardaki fırkacılık ihtirâsâtı sunûf-ı ictimâiyye arasında müdhiş kin ve nefretler husûle getirmiş, aynı ırka mensûb efrâdı yekdiğerinin hasm-ı bî-emânı yapmıştır. Bugün garb parlamentolarındaki a'zâlar artık kendi ictihâdlarıyla hareket edemiyorlar, hepsi fırkalara taksîm olunmuş, memleketin menâfi'-i umûmiyyesinden ziyâde mensûb oldukları fırkaların menâfi'-i husûsiyyelerini ta'kīb ediyorlar, yani fırka menfaati ve fırka tegallübü vatanın menâfii fevkinde tutuluyor. Birtakım politikacılar milletlerin mukadderâtıyla oynuyorlar. Halk eziliyor. Bu yüzden parlamentolar **[42]** hakīkī saâdet-i ictimâiyyeyi te'mîn edemiyor. Bunun için muzır bir müessese telakkī olunmaya başlıyor.

Avrupa şimdi fırkacılık ihtirâslarından âzâde, vatanın menfaatini her şeyin fevkinde telakkī eden, istiklâl-i ictihâd ile hareket eyleyen hakīkī şûrâ meclisleri istiyor, nifâk ve şikākları izâle ederek hükûmetle halk arasında muhabbet ve samîmiyet te'sîs etmek arzu ediyor.

İşte bu husûsda Avrupa, insanları her türlü ağrâz ve âmâl-i beşeriyyenin fevkinde olan esâsât-ı âdile etrâfında toplayan esâsât ve teşkîlât-ı İslâmiyyeye doğru gidiyor.

§ Bâlâdaki noktalardan başka mîrâs, ma'den işletmek, teaddüd-i zevcât ve diğer birçok mesâilde Avrupa'da inkılâb alâmetleri görüyorum. Maddiyet-perestliğin iflâsı pek yakındır. Bütün keşmekeşler, bütün ihtilâller din hislerini takviye ediyor. Avrupa her hâlde bugünkü vaz'iyette kalmaycaktır. Birçok noktalarda İslâmiyet'e doğru yürümektedir.

İşte garb bu sûretle birçok noktalarda İslâmiyet'e doğru teveccüh etmişken, yani İslâmlaşıyorken bizi garblılaştırmak isteyenlerin ahvâl-i cihân hakkındaki vukūfsuzluklarına, cehâletlerine diyecek yoktur!

Münih:

Doktor
Ahmet Fuâd

HİLÂFETE DÂİR MÜNÂKAŞÂT

Ankara'da çıkan *Yenigün* gazetesinin sâhibi ve Kānûn-ı Esâsî Encümeni'nin reisi Yunus Nadi Bey'in durup dururken hânedân-ı Hilâfet hakkında "İnsanların en alçağı" gibi tahkīr ve tezyîfin en ağırı ve en galîzı olan bir ta'bîri isti'mâl etmesi ve bu tahkīr ve tezyîfe *Tanîn* gazetesinin "sarhoş na'rası" diye mukābelede bulunması

üzerine maalesef tahaddüs eden Hilâfet münâkaşası bu hafta bütün matbûâtı ciddî surette işgāl etti.

Halîfe hazretlerinin isti'fâ ederek Bursa'ya gideceğini ve şekl-i intihâbın değişeceğine dâir birtakım şâyialar deverân ettiği hakkında *(İleri)* ve *(Akşam)* gazeteleri tarafından neşr olunan haberler, bilâhare bu haberlerin asıl ve esâsı olmadığı hakkında diğer sabah gazeteleri tarafından vukū' bulan neşriyât ve zât-ı hazret-i Hilâfetpenâhî ile yapılan mülâkātlar da o hâdiseye inzimâm eyledi. Bu münâsebetle gerek Ankara'daki, gerek İstanbul'daki bütün yevmî gazeteler Hilâfet ve hânedân-ı Hilâfet hakkında şâyân-ı dikkat müteaddid makāleler neşrettiler. Bu hafta efkâr-ı umûmiyeyi işgāl eden en mühim mes'ele bu neşriyât oldu.

Şuûn-ı İslâmiyyeye taalluk-ı azîmi derkâr olmakla beraber biz bu mes'eleyi mevzû'-ı bahs etmek istemiyoruz. Zira bahse kalkışacak olsak esasdan bahsetmek îcâb edecektir. Buna ise bilmeyiz ki ahvâl-i hâzıra müsâid midir? Esâsen Hilâfet mes'elesi bütün müslümanları şiddetle alâkadâr eden en nâzik, en hassâs bir mes'eledir; diğer mesâil hakkındaki münâkaşâta bunun aslâ tahammülü yoktur.

Mesâil-i mukarrere-i İslâmiyyeden olan Hilâfet bahsinde birtakım indî mütâlaât ile efkâr-ı İslâmiyyeyi tehyîc etmekten ise bu bâbda gāyet ihtiyâtlı beyânâtta bulunmak, zarûret olmadıkça bu mes'eleyi mevzû'-ı bahsden mümkün mertebe tevakkī eylemek muktezâ-yı siyâset ve maslahattır.

Yevmî gazetelerimizin diğer mesâilde olduğu gibi bu mes'ele hakkında da ceffe'l-kalem neşriyâtta bulunmaları, münâkaşa kapıları açmaları hiç de muvâfık-ı maslahat ve siyâset değildir. Biz cerâid-i yevmiyye başmuharrirlerinden çok ricâ ederiz ki yalnız dâhilde değil, bütün İslâm âleminde kemâl-i ehemmiyyet ve heyecânla ta'kīb olunan bu gāyet nâzik bahsi kapasınlar, bu mes'ele etrâfında münâkaşaya meydan vermesinler. Bugün memleketin menfaat ve selâmeti bunu iktizâ etmektedir.

FRENKLEŞMEK HEVESİ

Müslüman kadınlarına şimdi de şapka giydirmek mi istiyorlar?

(Vakit) refîkimiz bu hafta da ortaya pek münâsebetsiz bir garîbe çıkardı. Birinci sahîfesinin mu'tenâ bir mevkiinde "*Güzel Bir Baş Modası*" serlevhasıyla bir frenk kadının resmini koyuyor ve altına şu satırları yazıyor:

"Avrupa gazeteleri yeni bir baş modasından bahsediyorlar. Kışın mantolar üzerinde zarîf bir şekil alacağını tahmîn ettiğimiz bu modada en iyi cinsden koyu renkte kadifeden bir başlık yapılmaktadır. Bu başlığın her iki tarafında yine aynı kadifeden yapılmış iki zarîf boğum vardır. Bi't-tabi' başlığın başın ön ve arka tarafları da üzerlerinde muntazam kıvrıklar vücûda getirmek üzere tanzîm olunmaktadır. Bu baş, kış günlerinde her hâlde zarîf durmayacak bir baş olmasa gerektir."

Avrupa gazetelerinin frenk kadınları için tersîm ve takdîm ettiği kışlık şapkanın zarîf bir şekil alacağını beyân eden *Vakit* gazetesinin bu satırlarından âdetâ bizim kadınlarımızın bu baş modasını taklîd etmelerini tavsiye ettiği anlaşılıyor. *(Vakit)*'in böyle şapka propagandalarında bulunması hakîkaten şâyân-ı teessürdür. Esâsen geçenlerde *(Vakit)*'in açtığı (bar) ve (şano) anketi de mûcib-i hayret olmuştu. Çünkü *Vakit* ancak (meslek) ve (prensip)ten mahrûm olanların ihtiyâr edeceği bir hatt-ı hareketi ta'kīb ederek memleketin mukaddesâtına bile hücûm edenlerin yazdıklarını **[43]** derc etmekten çekinmemiş ve pek haklı teessürler ve muâhezelerle karşılanmıştı. *(Vakit)* gazetesinin her hâlde bir meslek-i muhtârı vardır. Fakat maatteessüf bunu neşriyâtından anlamak mümkün değildir. *(Vakit)* gazetesi her şeyden evvel mesleğini îzâh etse de bu cihet bilinse, herkes *(Vakit)*'i olduğu gibi anlasa ne iyi olur. Fakat *(Vakit)* hangi mesleği ta'kīb ederse etsin, memleketimizde böyle şapka mürevvicliğini yapmasını hiçbir kimse hüsn-i telakkī edemez. Şapkacılığın mahall-i tervîci *(Vakit)*'in sahîfeleri olmasa gerektir.

Şu memleketi frenkeştirmek ve hüviyetini gāib ettirmek için çalışanlar yaptıkları işin ne vahîm bir iş olduğunu anlasalar, bu halkın hissiyâtına biraz hürmet etmeyi öğrenseler..!

İTTİHÂD ve İTTİFÂK

Kâbil'de intişâr eden muhterem *(Amân-ı Afgan)* refîkimizden iktibâs ve tercüme edilmiştir:

Hey'et-i câmia-i beşeriyyeyi teşkîl eden insanların hepsi akıl ve şer'in zarûrî gösterdiği ahkâma binâen biri ferdî, diğeri ictimâî olmak üzere iki vazîfe ile mükellefdir. Mevkiinde bu iki vazîfeden birine riâyet etmek mühimdir. Her iki vazîfe birden tezâhüm edince ictimâî vazîfenin ercah ve elzem olması îcâb eder. Şerîat-i İslâmiyye, teşrî'-i ahkâm esnâsında, her iki vazîfeye etemm ü ekmel bir sûrette riâyet olunmasını nazar-ı dikkate almıştır. Çok def'a şerîatimiz tekâlîf-i ictimâiyyeyi ferdî vezâife akdem saymıştır. Peygamber-i zî-şânımız efendimiz hazretleri de kendisiyle şerîatini ictimâî olarak ümmetine tanıttırmıştır.

Câmia-i İslâmiyye düstûrlarının emr-i muhâfazasıyla müslümanların terakkī ve teâlîye doğru kavuşmaları

keyfiyeti ittihâd-ı kelime olmadıkça hâsıl olamayacağını bilen Şâri'-i Akdes, diyânet-i mübeccele-i İslâmiyyeyi kabûl eden bilumum müslümanlara ittihâd ve ittifâk etmelerini te'kîd buyurmuşlar, her gûnâ ihtilâf-ı kelimeden, tefrika ve teşettütten [4](وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) âyet-i ke-rîmesiyle onları men' ve nehy etmişlerdir. Aynı şerîat-i ictimâiyye müslümanları Yehûd ve nasârâ dostluğundan men' buyurmuştur.

O hâlde bizler de, kendi Resûl-i muhterememizle Hulefâ-yı Râşidîn'e tebaiyet ve iktidâ etmemiz lâzım gelir. Ancak bu sâyede Ehl-i Salîb ve teslîs mukābilinde kelime-i tevhîdi muhâfazaya kādir olabileceğiz ve aramıza buğz ve adâvet, şikāk ve nifâk saçmak isteyen İslâm düşmanlarından sakınacağız.

Kur'ân düşmanlarının, yahud (Gladston) tarafdarlarının, Furkān tâbi'lerine dostluk ve samîmiyet göstereceklerine hiçbir vakit inanmayalım. Kendi garaz ve siyâsetlerini tervîc yolunda muvakkat bir zaman için sûret-i haktan görünseler bile, câhil ve sâde-dil olan biz müslümanları avlamaktan başka bir maksad ta'kīb etmediklerini bilmeliyiz. "Es-siyâsetü teteşekkelü bi-eşkâlin muhtelifetin" düstûrunu her hâlde bizden daha iyi tatbîk ettikleri muhakkaktır.

Pek garîbdir ki biz zavallı müslümanlar aleyhimize mükerrer sûrette çevirdikleri entrikadan, fesâd dolaplarından ibret almıyoruz ve yine o siyâset deccâllerinin dâm-ı tezvîrlerine uğramaktan kurtulamıyoruz.

Kemâl-i cür'etle iddiâ edebiliriz ki (Sünnî, Şiî) tefrikasını bu güne kadar neşredenler ve ehl-i İslâm beyninde bir ikilik kavgasını salmaya çalışanlar, onlardır. Misâl aramak için uzaklara gitmeyelim, yanı başımızdaki Hindistan'a bir kere atf-ı enzâr edecek olursak, hakīkati anlamakta aslâ güçlük çekmeyeceğiz.

Akvâm-ı İslâmiyye ne zaman gaflet uykusundan uyanacaklar ve [5](اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْاِسْلَامُ) âyet-i celîlesini kulaklarına küpe yapıp din düşmanlarımızın kalblerimize ilkā etmek istedikleri şübhelerden vâreste ve onların desîselerinden tahlîs-i nefs ve girîbân edecekler? Biz müslümanları vehn ve zaafa dûçâr etmek için şu son senelerde nice bilâd-ı İslâmiyyeyi dest-i gāsıbânelerine geçirdiler. El-ân müslümanların ilk kıblesi sayılan arz-ı Filistin'de başımıza bir de Yahudi hükûmeti te'sîs etmek arzusunu ta'kībden geri kalmamaktadırlar.

Şâyân-ı taaccübdür ki, (el-küfrü milletün vâhidetün)[5] fehvâsınca Ehl-i Salîb birbirleriyle bizim aleyhimize ittihâd ve ittifâk etmekte oldukları hâlde, biz gāfil müslümanlar dînen, şer'an birliğe, birleşmeye me'mûr iken bu vazîfe-i dîniyyemize hâlâ hakkıyla riâyet etmemekteyiz! Halbuki bizim bugünkü vazîfemiz yüzlerce sene evvelkinden daha ağır ve daha mühimdir. Çünkü biz geride kaldık, düşmanlarımız çok ilerlemişler, bizi biran evvel bitirmek, mahvetmek, köle yapmak için Salîbiyyûn âdetâ hem-ahd ü vifâk olarak birleşmişlerdir. Maâzallâh muvaffak olsalar, diyâr-ı İslâm'da ne tek bir câmi' ve minâre kalacak, ne de ezân-ı Muhammedî sesi duyulacaktır. Meşâhid ve mesâcid-i İslâmiyye kiliselere mübeddel olacaktır.

Bu acı hakīkatleri idrâk eden Afganistan ahâlîsiyle sertâc-ı mefharetleri bulunan (Emîr) hazretleri telâfî-i mâ-fât için bu dakīk noktalara fevka'l-âde ehemmiyet vererek, bütün din kardeşlerimiz arasında revâbıt-ı uhuvvetkârâneyi geçmiş günlerden daha ziyâde (habl-i metîn) ile tevsîk etmeye azmetmişlerdir.

Buna binâen Afganistan'da yaşayan ve tamâmen bizim vatandaşlarımız olan (Ca'feriyyü'l-mezheb) din kardeşlerimize karşı, hakīkī bir samîmiyet ve uhuvvet **[44]** düstûrunu izhâr ve ibrâz etmek için bu senenin Muharremü'l-harâm ayında mâtem tutanlara Afgan Sünnîlerinin de iltihâk ve iştirâk etmelerini şevketlü (Emîr) hazretleri emr u fermân buyurmak sûretiyle câmia-i İslâmiyyenin her iki unsur-ı kıymetdârını memnûn etmiş, cümlenin hayır duâsını isticlâba muvaffak olmuşlardır. Emîr hazretleri bu kadarla da iktifâ etmemiş, (Âşûrâ) gününde bizzat mâtem meclisi teşkîl olunan Kâbil'in (Cünd-i Evvel?) mahallesine Türkiye Sefîri Fahri Paşa ve bil-cümle ricâl, ulemâ, sâdât ve a'yân-ı memleketle beraber teşrîf buyurarak, saat on birden ikiye kadar orada Hazret-i (Seyyidü'ş-şühedâ)nın pek elîm menâkıb-ı şerîfelerini ve efâzıl-ı ulemâ-yı Ca'feriyye tarafından vahdet ve uhuvvet-i İslâmiyyeye dâir îrâd olunan mevâiz-i şerîfeyi dinledikten sonra minbere çıkarak ulemâ-yı müşârun-ileyhimin yüzlerinden, sakallarından öpmüştür. İran sefîriyle Afgan Şiîleri Emîr hazretlerinin bu iltifâtlarına teşekkür etmişlerdir.

RÎFİSTÂN KAHRAMANLARINA YARDIM

Rîfistân kahramanlarına, koca İspanya'ya kāhir darbeler indiren guzât-ı İslâmiyyeye sıhhî yardımda bulunmak husûsunda (Hilâl-i Ahmer)'e vukū' bulan da'vet maalesef dûçâr-ı ihmâl oldu. Beyne'l-İslâm bir müessese-i şefkat olan (Hilâl-i Ahmer) Cem'iyeti menâfiini takdîr ederek bu vazîfe-i İslâmiyyeyi îfâ etmiş olsa bütün İslâm âleminin müzâheretine, ve dâimî muâvenetine ihrâz-ı liyâkat et-

[4] "Allah'ın ipine sımsıkı sarılınız, tefrikaya düşmeyiniz." (Âl-i İmrân Sûresi 3/103)

[5] "Allah katında din, şüphesiz İslâm'dır." (Âl-i İmrân Sûresi 3/19)

miş olurdu. Biz bu noktayı bundan mukaddem defaât ile îzâh etmiş ve neşriyâtımızın Hilâl-i Ahmer üzerinde icrâ-yı te'sîr etmekle beraber İslâm âleminde fevka'l-âde memnûniyet ile karşılandığını gördük. Ez-cümle Hindistan matbûâtı, ve bilhassa (Bombay)da intişâr etmekte olan yevmî *(Hilâfet)* gazetesi neşriyât-ı vâkıamızı hüsn-i telakkī ederek bu husûsda bizimle hem-fikir olduğunu beyân etmiştir. Neşriyâtımızın İslâm âleminde bu şekilde telakkī olunması (Hilâl-i Ahmer)'in nokta-i nazarımızı kabûl ettiği takdîrde ihrâz edeceği muvaffakiyetin ne kadar büyük olacağını göstermektedir. Hilâl-i Ahmer'in, bu tarz-ı mesâîyi ihtiyâr etmesini onun makāsıd-ı ulviyyesini tahakkuk ettirmek husûsunda a'zamî teshîlâta ve a'zamî muvaffakiyete nâil olacağını isbât ettikten sonra bu müessese-i İslâmiyyenin bile bile bu menâfii istihzâr edeceğini zannetmiyoruz. Binâenaleyh Hilâl-i Ahmer Cem'iyet-i muhteremesinin nazar-ı dikkatini yine bu mes'eleye celb ediyor ve Rîfistân mücâhidlerine bir hey-'et-i sıhhiyye i'zâm etmesi için vukū' bulan da'vetimize icâbet etmesini temennî ediyoruz.

Bundan mukaddem vukū' bulan neşriyâtımızı nazar-ı dikkate alarak da'vetimize icâbet edenlerden bahsetmiştik. Bu hafta pek hamiyetli bir müslüman olan Erzurum Mevki'-i Müstahkem Kumandanı Miralay Şevket Beyefendi Erzurum Mevki'-i Müstahkemi zâbitlerinin Rîf kahramanlarının umûr-ı sıhhiyelerine sarf olunmak üzere teberru' ettikleri yirmi lirayı göndermektedir. Bu pek hamiyetli müslümanlara arz-ı şükrân ederiz.

LÂ-DÎNÎ Mİ, DÎNÎ Mİ?

İleri gazetesinin 10 Teşrînisâni 339 târîhli başmakālesinde şâyân-ı dikkat bir fıkra gördük. Başmuharriri diyor ki:

"Âlem-i İslâm bilmelidir ki Türkiye bir cumhûriyet-i İslâmiyye'dir. Saltanat-ı Osmaniyye'nin Kānûn-ı Esâsî-si'nde sarâhaten münderic bulunan bu mâhiyet-i dîniyye, 2 Teşrînisânî 1338'de saltanat ilgā edilirken te'yîd edildiği gibi 29 Teşrînievvel 1339'da Cumhûriyet i'lân kılınırken muaddel mevadd-ı esâsiyyenin ikinci numarasıyla te'kîd edilmiştir. Türkiye Cumhûriyeti daima alemdâr-ı İslâm'dır. Bundan in'izâli mümkün değildir. Cumhûriyet en hakīkī devlet-i İslâmiyye şekli olduğundan, biz sâir düvel-i İslâmiyye'den ziyâde rûh-ı İslâm'a tevfîk-i hareket etmişizdir."

Bu fıkranın nazar-ı dikkatimizi celb etmesi *İleri* gazetesi tarafından yazılmış olduğu içindir. Yoksa Büyük Millet Meclisi'nin esâsât-ı İslâmiyye'ye mübtenî bir meclis-i İslâmî olduğundan ve ahkâm-ı İslâmiyye dâiresinde hareket ile Müslümanlığı yaşatacağında ve sıyânet edeceğinde şübhemiz yoktur.

Daha geçen gün *İleri* gazetesi:

" Biz laik (lâ-dînî) garbcıyız, an'aneye, mâzîye merbût değiliz. Bugünkü millî devlet, hükûmet ve meclis taraftarıyız. –An'anâta karşı müttehid bir millî cebhe kurmak mecbûriyetindeyiz.– Bugünkü hükûmetin başında bulunanlar teceddüd husûsunda sağlam bir kanâate mâlik olduklarından bu kanâatlerini fiiliyât ile göstermeye azmetmişlerdir. Türk kadınlarının sahneye çıkmaları bahsini tazeleyerek hükûmet ve polisin kuvve-i mâniasını çağıranlar aldanıyorlar. Çünkü teceddüd ve inkişâf husûsunda artık bir gün bile fevt etmemeye karâr veren bir hükûmet zamanındayız." diyordu. Acaba neden iktizâ etti ki dün büsbütün başka bir şekilde göstermek istediği hükûmeti bugün başka bir meslekte gösteriyor? Dün (lâ-dînî)likten bahsederken bugün (dînî)likten bahsediyor. Hak teaddüd edemeyeceğine göre acaba *İleri*'nin fikrince bunların hangisi doğrudur? *İleri* gazetesi bu son fikrinde sâbit-kadem midir? Yoksa *(Tanin)* gazetesinin siyâset-i İslâmiyyeden bahsetmesi üzerine böyle müdâfaada bulunmaya lüzûm gören *İleri,* yarın yine (lâ-dînî)likten mi bahsedecektir? Eğer o fikrinin dalâlet olduğunu, bu son fikrinin hakīkat olduğunu söyleyecek olursa teşekkür ederiz ve mazhar-ı hidâyet olduğundan dolayı kendisini tebrîk ederiz.

Lâkin aynı târihli (10 Teşrînisânî 339) gazetesinin diğer bir sahîfesinde de deniliyor ki:

"Genç arkadaşlar, vatandaşlar! Kendi hakkınızı kendiniz istirdâd **[45]** ediniz! Hükûmetten yardım beklemeyiniz! Tramvaydaki, vapurdaki perdeleri, bölmeleri parçalamak sizin elinizdedir. Tereddüd etmeden bunları yırtınız. Kırınız, paralayınız; eğer size mâni' olmak isteyenler bulunursa, onları da paralayınız."

O perhiz ne, bu lahana turşusu ne? Mâdem ki mâhiyet-i dîniyyemizi muhâfaza ediyoruz, Mâdem ki İslâmiyet'ten in'izâlin imkânı yoktur, o hâlde neden *İleri* gazetesi müslüman kadınlarını erkeklerle, hıristiyanlarla, Yahudilerle diz dize oturtmak istiyor? O perdeler, o bölmeler müslüman kadınlarının âdâb ve şeâir-i dîniyyelerinin te'mîn-i muhâfazası için konulmuştur. Mâhiyet-i dîniyyesini muhâfaza eden, Müslümanlık'tan in'izâl etmeyen bir hükûmet onları nasıl kaldırabilir? Böyle bir hükûmetin zamanında "Bunları yırtınız, kırınız, paralayınız; mâni' olmak isteyenler bulunursa onları da paralayınız." demek a'zam-ı cerâim değil midir? Evet, Yunan idâresi altına giren mahallerde Yunanlılar tramvaylardaki, vapurlardaki perdeleri, bölmeleri parçaladılar, tereddüd etmeden yırttılar, kırdılar, paraladılar; mâni' olmak isteyenleri de paraladılar. Fakat *İleri*'nin bu

cerâim ve fezâyihi irtikâb etmeye da'vet ettiği genç arkadaşlar, genç vatandaşlar kimlerdir? Sakın bu arkadaşlar, bu vatandaşlar Rumlar, Ermeniler olmasın! Onların elinden gelse *İleri*'nin bu dediği şeyleri maa'l-memnûniyye yaparlar. Fakat hiçbir müslüman bu fezâyihi irtikâb etmez. Mâdem ki hükûmetimiz mâhiyet-i dîniyyesini muhâfaza etmekten, mâdem ki Müslümanlık'tan in'izâl etmemiştir; bu fezâyihi hiç kimsenin irtikâb edeceğine şübhemiz yoktur.

Halka rehberlik etmek, halkı irşâd etmek dâiyesiyle neşrolunan bir gazetenin âdâb ve haysiyet-i milliyye ile aslâ kābil-i te'lîf olmayan böyle münâsebetsiz da'vet ve teşvîklerde bulunması son derece şâyân-ı teessüfdür.

⁂

İleri gazetesi 13 Teşrînisânî târihli nüshasında da evkāfa, medreselere hücûm ediyor. Maârif tarafından evkāfın, medreselerin zabt olunmasını yazıyor. Kimin malını zabt ediyorsun efendi! Kendini kızıl bolşevik diyârında mı zannediyorsun? Mâhiyet-i dîniyyesini muhâfaza eden, Müslümanlık'tan in'izâl etmeyen bir devlete böyle şeyler tavsiye edilir mi? Zabt edecek, yıkacak artık bir şey kalmadı da şimdi sıra evkāfa, medreselere mi geldi? Bir müslüman devleti evkāfı, medreseleri zabt etmek, yıkmak değil; onları ihyâ ve i'mâr eylemekle mükellefdir.

Müessesât-ı İslâmiyyeye karşı nedir bu hücûmlar? Muttasıl zabt etmekten, yıkmaktan bahsediyorlar. Biraz da i'mârdan bahsetseler ne olur? Meselâ bugün memlekete yüz binlerce muhâcir geliyor. Bunların sûret-i iskânları için, soğuklarda, yollarda perîşân olmamaları için birtakım tedâbîr tasviye edecek yerde şurada burada kalan üç beş medreseden, evkāfdan ne istiyorlar? Anlaşılan bu efendilerin i'mâr nâmına hiçbir şey bildikleri yok ki muttasıl zabt etmekten, yıkmaktan bahsediyorlar. Hani, memleketi maddî, ma'nevî çöl hâline getirmek için *(İleri)*nin cezrî proğramını tatbîk etmek kâfî gelecektir! O vakit baykuşlar gibi bu harâbeler üzerinde ötüp dursunlar. Hey gidi muslihler..!

AFGAN - İRAN
Ahidnâmesi Sûreti

"Lâ ilâhe illâllâh Muhammedun Resûlullâh"

" وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا "

Câmia-i İslâm'a ve revâbıt-ı ırkıyye ve komşuluk alâyık-ı hasenesi ile İran ve Afganistan arasında münâsebât-ı hasene ve revâbıt-ı dostânenin tahkîmi için bu ahidnâme mün'akid olmuştur.

Bu maksad-ı mukaddesin icrâsı için bir tarafdan a'lî-hazret-i şehin-şâh-ı İran, kendi vezîr-i umûr-ı hâriciyyesi olan Hacı Mirza Hüseyin Hân (Muhteşemü's-saltana) yı, diğer tarafdan a'lî-hazret-i Emîr-i Afganistan kendi sefîr ve mu'temedi olan cenâb-ı serdâr Abdülaziz Hân'ı me'mûr ta'yîn buyurdular. Müşârun-ileyhimâ bu bâbda kendi resmî salâhiyetnâmelerinin teâtîsinden sonra âtîdeki mevâddı müttefikan tahrîr ve tesbît eylediler:

Birinci fasıl– Bugünden i'tibâren sâdıkāne dostluk ve münâsebât-ı hasene İran ve Afganistan hükûmetleriyle her iki devlet teba'aları beyninde ber-karâr olacaktır.

İkinci fasıl– Devleteyn-i muazzamateyn-i müteâhideteyn diyârlarında bulunan sefîr, elçi ve vekilleri, beyne'l-milel mer'î olan rüsûm ve âdât mûcebicne muayyen ve mukarrer hukūk ve imtiyâzâtdan müstefîd olacaklardır.

Üçüncü fasıl– Her iki devletin teba'aları, ister hâl-i ikāmette olsun, ister esnâ-yı müsâferette, muhterem olup kâmilen kendi devlet-i metbûalarının me'mûrları himâyesinde bulunacaklardır.

Dördüncü fasıl– Her iki devletin teba'aları mukīm ve misâfir bulundukları memleketin kānûnlarına tâbi' olup, murâfaa, cünha ve cinâyet işlerinde o mahallin adliye mehâkiminde da'vâları rü'yet ve tesviye olunacaktır. Her iki tarafın konsoloslarıyla siyâsî me'mûrları, kazâî, hukūkī ve cezâî olan mesâilde müdâhaleye hakları olmayıp, her iki devletin mehâkimi o gibi da'vâların mercii sayılacaktır.

Beşinci fasıl– Her iki hükûmetin merkez-i ticâret olan şehirlere başşehbender, şehbender, viskonsol, şehbender vekîli ta'yînine hakları olacaktır. Ancak bu me'mûrlar me'mûriyetlerinin tasdîkinden sonra vezâif-i mevdûalarına mübâşeret edebileceklerdir.

[46] **Altıncı fasıl–** Her iki hükûmetin teba'aları birbirlerinin memleketinde, dâhildeki teba'anın hizmet-i nizâmiyye ve sâire o gibi vezâifden muâf ve müstesnâ olacaklardır.

Yedinci fasıl– Âdî cürüm ve taksîr ile mücrim ve müttehem bulunan her iki hükûmet teba'ası birbirlerinin hudûduna firâr edecek olurlarsa iki tarafın me'mûrları o gibi mücrimleri iâde etmeye hakları olacaktır. Bu husûsda me'mûrîn-i mahalliyye her türlü muâvenet ve teshîlât göstermeye borçludurlar. Fakat mücrimîn-i siyâsiyye bundan müstesnâ bulunacaklardır.

Sekizinci fasıl– Münâsebât-ı dostâne ile revâbıt-ı ticâriyyenin takviyesi için her iki müteâhid devlet gerek ticâret, gerek gümrük, posta ve telgraf münâsebâtına âid olan uhûd ve mukarrerâtı biran evvel tertîb ve tanzîm, imzâ ve tasdîkten sonra mevki'-i icrâya vaz' edeceklerdir.

Dokuzuncu fasıl– Tarafeyn-i müteâhideynden biri ile üçüncü bir devlet arasında harp vukūunda, devleteyn arasındaki dostluk ve meveddet revâbıtının ihlâlini, düşman ve muhârib olan devletin teshîl-i muvaffakiyyetini mûcib harekâttan –bî-taraflara mahsûs kavânîn mûcebince– ictinâb edecektir.

Onuncu fasıl– İran ile Afganistan arasında hükümfermâ olan revâbıt-ı dostânenin ve samîmî i'timâdın tamâmıyla te'mîni maksadıyla her iki devlet beyninde müzâkerât-ı siyâsiyye ile hâtime-pezîr olmayan ihtilâfât-ı mühimmenin, beyne'l-milel mer'î olan mukarrerât ve âdât vechile, hakem usûlüyle hall ü faslını kabûl ve kemâl-i samîmiyyetle bil-cümle ahkâm-ı sâdıreyi mevki'-i icrâya koyacaklarını taahhüd ederler.

On birinci fasıl– Bu birinci ahidnâme teberrüken Fârisî lisânıyla yazılmıştır.

On ikinci fasıl– Müteâhid her iki devletin murahhasları, muâhedenin imzâsı târihinden i'tibâren yahud mümkün olduğu takdîrde daha evvel ahidnâmeyi tasdîk ve onu Tahran'da, yahud Kâbil'de teâtî etmeyi taahhüd ederler. Binâenaleyh her iki müteâhid devletin mümessilleri mezkûr ahidnâmeyi imzâ ve tahtîm etmişlerdir.

Tahran: 15 Şevvâlü'l-mükerrem 1339 mutâbık 1 Sertân 1300.

İmzâlar: İran Hâriciye Vezîri Muhteşemü's-saltana,
Afganistan Sefîri Abdülaziz Hân

Mezkûr Muâhedenâmenin Zeyli

Birinci fasıl– Üçüncü maddenin tefsîri şudur ki: Her iki devletin me'mûrîn-i resmiyyesi îcâbında memleketin kavânîn-i câriyyesi mûcebince kendi teba'asına lâzım gelen teshîlâtı istihsâl için me'mûrîn-i mahaliyyeye mürâcaat edebilirler.

İkinci fasıl– Vaktiyle Afganistan'dan İran'a hicret etmiş olan aşâyir ve kabâil ister (Berberî) ve sâir kabâil olsun, kemâ fi's-sâbık İran teba'ası sayılacaklar ve Afganistan'a müsâferet etmek kasdında bulunanların tezkireleri İran'da bulunan Afganistan me'mûrlarının imzâ ve tasdîkini hâvî olmadıkça Afganistan'a girmeye hakları olmayacaktır. Yayla ve kışlalara giden her iki tarafın kabâil ve aşâyir efrâdı Afganistan'da iken kendilerine Afgan ve İran'daki ikāmetleri esnâsında da İran teba'ası gibi muâmele edilecektir.

Bu muâhedenâmenin akd ve imzâsından evvel, Afganistan'dan İran'a hicret edenlerin kemâ fi's-sâbık İran teba'ası addiyle, yakın zamanlarda icrâ-yı ticâret için İran'a gelenlerin de ellerindeki vesîkalara nazaran İran tâbiiyeti muâmelâtını hâvi olmadığı takdîrde kendileri Afganistan teba'ası addedileceklerdir.

Üçüncü fasıl– Bâlâdaki fasılda zikr olunduğu üzere İran'dan Afganistan'a hicret etmiş kabâil ve aşâyir efrâdıyla İranîler hakkında işbu muâhedenâmenin akdinden evvelki hüküm bâkī kalacak ve Afganlılara İran hükûmeti tarafından yapılacak olan aynı muâmeleyi de Afganistan hükûmeti yapmaya hakkı olacaktır.

İmzâlar: Afganistan Hâriciye Nâzırı General Muhammed
Velihan, İrân Sefîri Nasrullah İ'tilâü'l-mülk.

HALKIN EFKÂRI

Müslüman kadınlarını barlara, şanolara çıkarmak isteyenlerin nazar-ı dikkatine

Vakit'in açtığı anket münâsebetiyle bu hafta aldığımız mektuplar:

İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesi'ne

Şu sıralarda bütün müslümanların maddî ve ma'nevî merbût olduğu Dâru'l-hilâfe gibi bir İslâm şehrinde bazı ahlâk düşkünlerinin şeâir-i İslâmiyyeye karşı irtikâb ettikleri alenî tecâvüzât muhîtimizde pek derin bir asabiyet ve nefretle karşılanmış, hattâ bu mes'ele köylere kadar aksederek pek çok kimseleri dilhûn etmiş ve bazı zevât artık bu pek çirkin hâlin önüne geçmek için bir çâre düşünülmesi lüzûmundan bahsetmişlerdir. Kadınların sellemehü's-selâm barlara, şanolara ve sâir gayr-ı meşrû' ve mahall-i töhmet olan yerlere gitmesini tecvîz eden ve efkâr-ı umûmiyyede böyle arzu ettiğini söyleyenler bunu görsün ve iyi bilsinler ki: Ancak dini ve dünyâsı için çabalayan bu ma'sûm millet öyle üç beş garb budalasının arkasından gidemez. Ayağı çarıksız, sırtı gömleksiz, yiyecekten, içecekten mahrûm zavallı milletin nasırlı ellerinden çıkan paralarla okuyan, Avrupa mekteplerine giderek senelerce kulakları ezan sesi duymayanlar yine bu fakīr halkın ni'metiyle perverde olduğu hâlde milletin an'anâtını, ahlâkını, dinini, ictimâiyâtını tahkīr etmekten, onu her zaman baltalamaktan utanmıyorlar. Öyle adamların millet nazarında hiçbir mevkii yoktur. Bunlar muzır kimselerdir. Ancak milletin hissiyâtına riâyet edenler onun kalbinde yaşar. İslâmiyet'i daima dalâlete sürükleyenler acaba bu millete tekâmül nâmıyla ne yapıyormuşlar? Tekâmülü ihtivâ eden yalnız kadınların hayâsızca harekâtıyla dine karşı açılan harb midir? Acaba millet buna razı mıdır?

Millet daima ismet, iffet ve nâmûsunun muhâfazası için çalışır. **[47]** Kadınların harîm-i ismetini lekelemek, halkı çıkmaz yollara sürüklemek isteyenler en menfûr kimselerdir. Milletle onların alâkası yoktur.

Bu söylediklerim şahsî bir fikrin mahsûlü olmayıp bütün bir kazâ halkının tercümân-ı hissiyâtıdır.

1 Teşrînisânî 339

Çerkeş Müftüsü **Mustafa**

⁂

Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesi'ne

İstanbul'da bazı kimselerin müslüman Türk kadınlarını barlara götürmek, şanolara çıkarmak istediklerini, birtakım gazetelerin ve muharrirlerin de bunlara taraftar olduklarını kemâl-i teessüfle gördük. Azim ve imanımızla vücûda getirmiş olduğumuz hükûmet-i milliyye ve dîniyyemizin bu nâmeşrû' hareketlere müsâade edeceğini kat'iyyen zannetmiyoruz. Biz Türkler asırlardan beri an'anât-ı dîniyye ve milliyyemizi muhâfaza ettik. Dinimize karşı vukū' bulan her hangi bir taarruza boyun eğmedik. Eğer İstanbul kadınları ahlâkı tefessüh etmiş dört buçuk garb meftûnlarının propagandasıyla perde-i ismetlerini çâk ederek kendilerini ecânibin enzâr-ı iştihâsına vaz' edecek olurlarsa biz Anadolu müslümanları İstanbul'a bir frenk şehri nazarıyla bakmamak elimizden gelmez. Maamâfîh bu rezâletleri irtikâba cür'et edenlerin ne oldukları belirsiz bir şirzime-i kalîleden ibâret olduğunu zannediyoruz. Ve bu zannımızda isâbet ettiğimiz kanâatinde bulunuyoruz. Çünkü İstanbul Anadolu'dan ziyâde terbiye-i dîniyye görmüştür. Gerçi ecnebi işgâli hasebiyle din ve ahlâk tezelzüle uğramışsa da bu tereddî umûmî olmasa gerektir. Efkâr-ı umûmiyye nâmına söz söylemeye kalkışan bazı gazetelerin bu fuzûlî hareketlerine hayret ediyoruz. Bu salâhiyeti onlara kim vermiş. Bu gazeteler eğer Anadolu efkâr-ı umûmiyyesini anlamak isterlerse iyi bilsinler ki Anadolu'da hiçbir müslüman yoktur ki dîn-i mukaddesimiz ve şeâir-i dîniyyemiz aleyhinde yazı yazan matbûâtı la'netle yâd etmesin. Rûhumuzdan doğan hükûmet-i milliyyemizden ricâ ederiz ki şeâir-i dîniyyemizi yıkmak isteyenlere meydan vermesin.

Avanos kazâsı müslümanları nâmına
Ömer Lütfi

⁂

Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesi'ne

Evvelce Nûruosmâniye'deki kırmızı sarayın dümdârlarından olan Diyarbakırlı Ziya Gökalp ve Azerbaycanlı Ahmet Ağayef beyler yeni bir mezheb îcâd etmek hulyâsında mı bulunuyorlar? Şeâir-i İslâmiyye yerine garbın mütefessih ictimâiyâtını ikâme etmek isteyen gerek bu zevâtın, gerek *İleri* gazetesinin neşriyâtı ne kadar şâyân-ı teessüfdür. *Vakit* gazetesinin anketi de şâyân-ı hayrettir.

İstanbul'un vesîkalı fâhişelerinden ve onların dildâdelerinden mâadâ bütün Türkiye zükûr ve nisvân-ı İslâmiyyesi şeâir-i İslâmiyyeye karşı fiilen ve tahrîren vukū' bulmakta olan tecâvüzâttan pek ziyâde müteessirdir. Hakîkaten İslâmiyet'in büyük bir buhrân geçirmekte olduğu anlaşılıyor. Allah encâmını hayreylesin.

Lazistan müslümanları nâmına **A.[**ayın] **Lütfi**

Sebîlürreşâd Gazetesi İdaresine

Hayli zamandan beri İstanbul gazetelerinde İslâmiyet'in leh ve aleyhinde yazılan yazıları okuruz. Sâhibsiz kalan ümmet-i Muhammed'in giriftâr olduğu felâketler kâfî değilmiş gibi şimdi de garbcılık kisvesi altında ahlâkımızın ifsâdına, şeâir-i İslâmiyyemizin imhâsına çalışıldığını görüyoruz. Bu ahvâl hiç şübhesiz inkırâz alâmetleridir. Müslüman kadınlarının barlara gitmesi, tiyatro sahnelerine çıkarak aktrislik etmesi, vücûdunu enzâr-ı temâşâya vaz' etmesi nasıl olur diye bir türlü havsalamız almıyor. Bu fısk ve dalâletten başka bir şey değildir. Başımıza bu kadar felâketler geldi de yine uslanmamışız. Sefâhet, rezâlet eskisinden çok. Bu fedâkârlıklarla istihsal ettiğimiz büyük zaferimizi takdîs ve tes'îd edecek yerde küfrân-ı ni'mette bulunuyoruz. Koca koca kıt'alardan elimizde bir avuç toprak kaldı. Bu mübârek yurdumuzda da barlar, meyhaneler mi kuracağız? Kadınlarımızı, kızlarımızı şanolara mı çıkaracağız?

Çıkmaz yola gidiyoruz. Bunun sonu uçurumdur. Biz şanlı ve şerefli sulhumuzun sonunda artık her türlü rezâletlerin önüne geçilecek diye beklerken neler işitiyoruz. *Vakit* gazetesi bir anket açmış. Hiç böyle suâller sorulur mu? Barlara, dans salonlarına gitmek, şanolara çıkmak isteyen birtakım sütü bozuk kimselerin yaptıkları doğru mu, değil mi? diye soruyor. Bu, ne demektir? Çok yazık çok! Sonra o gazetenin yazdığı şeylere şaştık, kaldık. Onlar ne acâib yazılar! Hiçbir müslüman muharriri kendi dinine karşı böyle şeyler yazar mı? Gazetelerimiz yoldan çıkanları irşâd edecek yerde bazıları daha çok baştan çıkarmaya çalışıyorlar. Dinimiz izmihlâl bulursa bu adamların eline ne geçecek? Bu gazeteciler ne kadar insafsız adamlarmış doğrusu bu işlere çok canımız sıkılıyor. Muhterem Şer'iye vekîlimizden çok ricâ ederiz, yollarını sapıtanları hak yoluna irşâd etsin.

Çarşamba: **Feyzi**

[48]

DİNE KARŞI

Müttehid Cebhe Te'sîsini Tavsiye Edenler

Ankara gazetelerinin *Tanîn* gazetesini irticâ' ile ithâm etmelerine mukābil acîb bir manevra olmak üzere *Tanîn* gazetesinin Ankara muhâbiri "*Asıl irticâ' nerededir? –Adliye vekîli ve şer'î mahkemeleri– demokrasi ve din işleri...*" serlevhalı pek ziyâde nazar-ı dikkate şâyân bir mektup yazıyorlar. 10 Teşrînisânî 339 târihli *Tanîn*'de münderic olan bu mektûbun mukaddimesinde münevverler cebhesi arasında husûle gelen teşettüt ve iftirâkın netîcesi inhizâma müncer olduğu takdîrde münekkid ve müdâfi' her iki taraf için husûle gelecek tehlikeyi îzâh

ediyor. Ve irticâ' etiketini saltanat tarafdarlarına yapıştırmakla tahdîd etmek doğru olmadığını, binâenaleyh ikiye ayrılan münevver sınıfın birleşerek dine karşı müttehid cebhe almaları lüzûmunu ileri sürüyor, sonra da tarz-ı intihâbdan bahsediyor. Biz bu mektûbun siyâsete taalluk eden diğer cihetlerinden sarf-ı nazar ederek yalnız dînî noktalarını kaydediyoruz. *Tanîn* gazetesinin Ankara muhâbiri diyor ki:

"Öyle bir irticâ' havası var ki, bu Ankara'da yaşıyor, oradan kuvvet buluyor, orada tâbiiyetini, dinini tebdîl etmiş gibi saklanıyor, bugün arkasında bir müceddid kostümü vardır. Fakat için, için yeni cumhûriyeti kemirmektedir. Ve asıl korkunç dev budur. Diyoruz ki yeni cumhûriyet demokrat bir milletin müessesesidir. Halbuki demokrasiye âid hangi esâs üzerinde müşterek bir karâr verildi? Vâkıâ devletin şekli değişti, fakat hâlâ Vekiller Hey'eti arasında dinle siyâseti te'lîf eden, din nâmına kānûnlarımıza, kararlarımıza imza koyan bir vekâlet vardır. Hangi demokrat millet vardır ki orada din dünyâ işleriyle meşgūl olsun! Vâkıâ saltanatlar kiliselere, kiliseler saltanatlara dayanarak yürürler. Fakat cumhûriyetler, halk idâreleri, millet şuûrunu bulan insan kitleleri gökten yerin idâresini kabûl etmezler. Kurûn-ı vüstâ saltanatları esâsen dînî olduğu için onlardan başka türlü hareket beklenemez. Fakat demokrat bir cumhûriyet her şeyden evvel teceddüd ve medeniyet yolunda emsâlinden ayrılamaz. Bu, bir.

"Biz diyoruz ki demokrat bir milletiz. Bizim kānûnlarımız ancak Türk milletinin arzularından, temâyüllerinden kuvvet alabilir. Halbuki elde öyle bir hukūk mecellesi var ki henüz bizi kurûn-ı vüstâî bir devlet hâlinden çıkarmıyor. Fıkha göre hükmeden cumhûriyet mahkemesi irticâı asıl kendi içinde bulacaktır. Demokrat bir millet ve hükûmette teşkîlât-ı esâsiyye ta'dîlâtı mevzû'-ı bahs olurken şer'î mahkemelerin lüzûmu ileri sürüldüğünü gördükten sonra cumhûriyetin asrî esaslardan ne kadar kuvvet aldığı meydana çıkar. Hangi asrî devlet vardır ki onun şer'î ve gayr-ı şer'î diye iki nevi' mahkemesi olsun, bu irticâın hangi nev'idir? Ferdî saltanata tarafdar olanlarla bunları muhâfazada ısrâr edenler arasında ne fark vardır?

"Asrî bir devletiz diyoruz da niçin ahlâkta, hukūkta kadınıyla erkeğin müsâvâtını kabûl etmiyoruz? Halbuki demokrasi sınıfların ve cinslerin müsâvâtı esâsı üzerine istinâd etmez mi? Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu'muzu mutlaka kısmen dînî şekle sokan kayıdlar niçin el-ân bâkīdir? İrticâa yüz vermeyen asrî bir devlet, milyonlarca nüfûsa mukābil kazanılan bir zafere, büyük saltanatın enkāzı üzerine yine eski malzeme ile mi binâ eder? Hâlâ irticâın ahlâkı hâlâ irticâın dili içimizde yaşıyor. Vâkıâ bunların derhal ortadan kalkacağını ümîd etmek hatâdır. Fakat gözleri yalnız bir noktaya, en az canlanması muhtemel olan bir sâhaya dikmek ne kadar basîretkârlıktır?"

Tanîn muhâbirinin bu yazıları (lâ-dînî)lerin ta'kīb ettikleri proğramın hülâsasını göstermek i'tibâriyle ehemmiyet-i mahsûsayı hâizdir. Ellerinden gelirse yapacakları şey budur: Din nâmına kānûnlara, karârlara imzâ koyan Şer'iye Vekaleti'ni kaldırmak, ahkâm-ı İslâmiyyeyi muhtevî olan *Mecelle*'yi yırtmak, şer'î mahkemelerin kapılarını seddetmek, devletin Dîn-i İslâm ile alâkasını kesmek, ahlâk ve şeâir-i İslâmiyyeyi ber-taraf etmek, el-hâsıl dinin hayattaki bütün izlerini silmek…. *Tanîn* gazetesinin muhâbiri, Ankara'da olduğunu söylüyor. Ve demek istiyor ki: "Mâdem ki biz muharrirler –Ankara'da olsun, İstanbul'da olsun– bu esaslarda müttefik bulunuyoruz, o hâlde yapacağımız şey müttehiden hareket ile bu proğramı te'mîn etmekten ibârettir. Ey Ankara muharrirleri! Siz henüz devleti dinden tecrîd edememişken bizi irticâ' ile ithâm edemezsiniz."

Biz *Tanîn* muhâbirinin bu yazılarına başmuharriri Hüseyin Cahid Bey'in geçenlerde yine *Tanin*'de yazmış olduğu sözlerle cevâb vermek istiyoruz. "*Yemen Ne Oldu?*" makālesinde Hüseyin Cahid Bey diyorlardı ki:

"Bizim kusûrlarımızdan biri de ifrâttan tefrîte düşmektir. Bazen faâl, siyâsî bir ittihâd-ı İslâm düşünüyoruz. Bazen bunun aksü'l-ameli olmak üzere İslâm siyâsetinin bütün bütün aleyhdarı oluruz. Şu dakīkada böyle bir aksü'l-amel devresi içinde bulunduğumuzu zannediyorum. Halbuki İslâmiyet siyasetine karşı bu ifrât ile tefrîtin ortasında ma'kūl ve mu'tedil bir tarîk vardır ki laik Türk Cumhûriyeti kendi nüfûz ve kudretine kendi eliyle bî-ma'nâ bir darbe-i intihâr urmaksızın bunu ihmâl edemez…

"Dindaşlık râbıta-i kudsiyeti yalnız bir sıkıntı dakīkasında kazâra hatırlamak büyük bir fâide vermez. Bu, bizim dâimî, lâ-yetegayyer, açık bir siyâsetimiz olmalıdır.

"Türkiye Cumhûriyeti bütün âlem-i İslâm'ın merkez-i dînîsi olduğunu da gözden kaçırmamalı ve muhtelif kıt'alardaki hissiyât-ı insâniyyeyi rencîde etmemeyi de siyâset-i dâhiliyyemizin umdelerinden biri olmak üzere göz önüne almalıdır. Ne demek istediğimiz anlaşılacağı ümîdiyle bu nâzik noktayı alenen münâkaşa etmekten tevakkī ediyoruz."

Hüseyin Cahid

Tanîn'in muhâbiri Ankara'yı hükûmetin din ile alâkasını tamâmen kesemediğinden dolayı ithâm ediyor, başmuharriri de (laik-lâ-dînî) olmakla… Gel de şimdi pirincin taşını ayıkla!

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

22 Kasım 1923 | 13 Rebîü'l-âhir 1342 | * Perşembe * | 22 Teşrînisânî 1339 | Cild: 23 - Aded: 576

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Bedenin Temizliği

İslâm rûha olduğu kadar bedene de i'tinâ etmiş. Evet müslümanlar ahlâkını tezhîb ile sînelerin emrâz-ı şirk ve mefâsidden tathîr için nasıl kendilerine birçok ibâdetler, tâatlar ta'lîm eylemişse bedenlerine âfiyet verecek, vücûdlarını temiz tutacak esbâbı da öylece hazırlamış.

Müslümanlık'ta vücûdun temizliği insanı me'cûr eden bir ibâdettir. Hele bazı ahvâlde birtakım ibâdâtın sıhhî nezâfete merbût olduğu için fıkıh kitaplarında tafsîl edilen esbâb mevcûd olduğu gibi temizlik vücûb kesbeder. İstincâ, vuzû; gusul gibi ki şâri' bunları işleyeni me'cûr, terk edeni mu'âteb addediyor. Hele hiçbir din yokdur ki bedenin tahâretini kısmen tekâlîfi, kısmen vesâyâsı arasına koyan İslâm kadar temizliğe i'tinâ etmiş olsun.

Abdestin, gusulün, istincânın, tırnakları kesmenin ve temizlemenin, bıyıkları kısaltmanın ve bu kabîlden olan diğer temizliklerin hikmeti husûsiyle garblılarca uzun zaman bilinememişti. Hattâ Endülüs'deki engizisyon mahkemeleri gusul eden, yahud su ile temizlenen, yahud abdest alan kimseleri araştırarak eline geçirince –ölüm de içinde olmak üzere– en ağır cezâlara çarpardı. Lakin mikrobun keşfiyle bu muazzam hâdisenin ilimde vücûda getirdiği müdhiş inkılâb üzerine artık Dîn-i İslâm'ın derin hikmetleri, muazzam sırları birer birer tecellî etti ve asırlardan, nesillerden sonra bütün cihân tedkīk ve taharrînin enzâr-ı hayreti önünde inkişâfa başladı.

Sâhib-i risâlet sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin zamân-ı zuhûrundan beridir ki İslâm bedenin ve etrâf-ı bedenin temizliğini emrediyor. Halbuki mikrobun keşfinden evvel kimse çıkıp da niye nezâfet bu kadar sıkı tutuluyor, neden tekrâr tekrâr temizlenmek farz oluyor ve terk eden kimse taraf-ı Bârî'den mu'âteb oluyor, bundaki sırrı anlamış değildi. Ancak tabâbet ve hıfz-ı sıhhat ilimlerinin terakkīsi dolayısıyla hîta-i idrâkimize giren birtakım gizli hakīkatler sâyesinde yakīn hâsıl oldu ki İslâm'ın tahâret ve nezâfet hakkındaki ahkâmı öyle gayrı müslimlerin tevehhümü gibi esbâb-ı cevviyyeden, yahud bilâd-ı Hicâz'ın sıcaklığından değilmiş; bu hükümlerin kâffesi "Yere gireni ve yerden çıkanı, gökten ineni ve göğe yükseleni bilen"* Fâtır-ı Zü'l-Celâl'in teblîğ-i hakîmi imiş.

Dîn-i İslâm elleri ve ağzın, burnun içini yıkamayı; sonra **[50]** yüzü iyice oğarak yakımayı, başa, kulaklara meshetmeyi, ayakları yıkamayı emrediyor. Bundan başka bazen vâcib, bazen mesnûn olarak bütün vücûdun yıkanmasını emrediyor.** Kezâlik vücûdun bazı mahallerindeki kılları izâle etmeyi, tırnakları kesmeyi ve içinde bulunan kirleri temizlemeyi, parmakların uçlarını ve mafsallarını tathîr eylemeyi emrettiği gibi yemekten evvel elleri, yemekten sonra da hem elleri hem ağzı yıkamayı emrediyor. Bir de dişleri oğmayı ve gerek dişlerin, gerek

---

* يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَّاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا) = [(Allah) yere atılan tohumu, yere düşen yağmuru bilir, yerden çıkan ekini, suyu ve madenleri bilir. Gökten ineni bilir, gökte yükseleni bilir." (Sûre-i Hadîd 57/4)]

** Fıkıh kitaplarına mürâcaat

dilin üzerindeki pasları gidermek için misvak kullanmayı ve mazmazayı tavsiyede bulunuyor. Misvak güzel kokulu bir ağaçtır ki zamanımızdaki fırçaların yerini pekala tutar. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz saçı olanlara yıkamalarını, taramalarını, yağ sürünmelerini emrederlerdi. Ve kendileri gün aşırı bunu yaparlardı. Sonra seferde, hazarda ayna, tarak gibi şeyleri yanlarından eksik etmezlerdi.* Cenâb-ı peygamber "Kimin saçı varsa ona hürmet etsin, yani temiz tutsun" buyurmuşlardı.

Bir kere huzûr-ı risâlet-penâhîlerine saçı sakalı karma karışık bir adam gelmişti. "Bu adamın sürünecek yağı yokmu ki saçını, sakalını yatıştırsın?" buyurdular; sonra da "Şeytan girer gibi giriyor" dediler.

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz başlarının sağ tarafındaki saçları da ayırırlardı, sol tarafdakini de. Şerîat-i İslâmiyye nezâfet-i bedene teşvîk ettiği gibi libâsın tahâretini ve namaz için güzel ve temiz elbise giyilmesini müekked sûrette tavsiye ederdi: (وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ) – Sûre-i Müddessir [74/4]** (يَا بَنِى اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ) – Sûre-i A'râf [7/31]*** Bu mevzûu hakkıyla ihâta edebilmek için fıkıh ve hadîs kitaplarına mürâcaat lâzım. Bizim yapacağımız, gerek etrâf-ı bedenin, gerek libâsın yıkanmasına ve her türlü pislikten temizlenmesine dâir hıfz-ı sıhhat ulemâsı tarafından söylenen sözleri icmâlden ibâret. Çünkü tahâret ve nezâfetin ahkâm-ı dîniyyeden olmasında ve Cenâb-ı Hakk'a arz edilen ibâdetlerden addedilmesinde İslâm'ın ne gibi maksadı olduğu o zaman anlaşılabilecek.

Ma'lûmdur ki mikroplar âlemde mevcûd ıtlâkına şâyân ne varsa hemen hepsinin üzerine yayılmış bir hâlde bulunuyor. Şimdi temâslar, musâfahalar, almalar, yemeler, içmeler, tutmalar el vâsıtasıyla oldukdan başka yenilecek, içilecek şeyleri hazırlamak, göz gibi, ağız gibi uzuvları ovmak, silmek için de yine el kullanılıyor. Bu sebebden hıfz-ı sıhhat ulemâsı elleri mikroplarla en çok temâsda bulunup onları en çok nakleden bir uzuv i'tibâr ediyor. Sonra, ellerde ufacık bazı yaralar, çatlaklar olur ki oralardan birtakım mikroplar deverân-ı deme karışarak ya iltihâb husûle getirirler, yahud bir mühlik hastalığa sebeb olurlar.

Şu hâlde tabâbet-i cedîde şerîatin elleri bir düziye yıkamak husûsundaki evâmirine muvâfık geliyor. Kezâlik ellerin mazmaza için ağıza götürülmezden evvel yıkanmasındaki sır ile kullanılacak suyun temiz ve ta'mı, râyihası, rengi değişmemiş olmasındaki vücûbun hikmeti bu sûretle tezâhür etmiş oluyor.

Ağıza gelince, bu unsurun guded-i lu'âbiyyeyi, esnânı, lisânı ihtivâ ettiğini görüyoruz. Ma'lûmdur ki yemeyi çiğnemek ilk hazm i'tibâr olunur. Ağızda mevcûd mikropların hepsi taâm ve luâb ile beraber mi'deye giderek âhengini bozar ve onu vazîfe-i hazmı lâyıkıyla edâ edemez hâle getirir. Bundan başka dişlerin arasında kalan yemek bakāyâsının da mütehassıl-ı lu'âb ile beraber mi'deye inerek hazmı fesâda veren mikropların teksîrine büyük yardımı dokunur.

Mi'de râhatsızlıklarına tutulan hastalara etıbbâ ağızlarını temizlemeyi, dişlerine iyi bakmayı daima tavsiye ederler ve ağızın bütün aksâmını temiz tutmaktaki ihmâlin mi'de için en zararlı ve en hatarlı bir âfet olduğunu tekrâr edip dururlar. Bundan dolayıdır ki şerîat-i İslâmiyye işi gāyet sıkı tutarak her yemekten sonra ağızı yıkamayı, dişlerin arasını temizlemeyi ve üzerlerini misvakla ovmayı müekked sûrette tavsiye ediyor.

Her abdest alınırken tutunulan misvağın muzır mikropları öldüren ıtrî râyihasından dolayıdır ki aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz "Ümmetime zahmet vermekten çekinmeseydim her namazda kendilerine misvak tutunmalarını emrederdim" buyuruyor. Buradaki emir emr-i vücûbîdir. Bir de su ile mazmaza etmek, misvakla, yahud parmaklarla dişleri ovmak sâyesinde ağzın şurasında, burasında ve dişlerin arasında kalarak taaffün etmiş yemek bakiyyelerini bulup çıkarmak imkânı hâsıl olduğu gibi bu sûretle dâhil-i femdeki guded-i lu'âbiyye ve evride-i şi'riyye ve ev'iye-i demeviyye takviye edilmiş bulunur.

İşte yemeklerden sonra ve her abdest ve gusul esnâsında ağzı yıkamanın meşrûiyetiyle orada misvak, yahud fırça isti'mâlinin sırrı anlaşılmış oldu.

Ma'lûm olduğu üzere burun koklamak ve nefes alıp vermek için **[51]** yaratılmış bir cihazdır. Binâenaleyh hava, toz, toprak ve fezâda yayılmış bir hâlde bulunan emlâh-ı mütesâide birtakım zerrât ve tufeylât-ı mikrobiyyeyi bu cihazdan içeri sokar. İşte insanı bundan sıyânet için hikmet-i Rabbânî burunda bu cihazın dâhilî cidârlarını kaplayan birtakım kıllarla incecik tüyler yaratmış ki hizmetleri o muzır mikropların akciğerlere yol bulabilmesini, yahud kanavât-ı demeviyyeden birine girmesini men' etmektir. Hâriçten buruna giren ecsâmın hurde-bîn ile muâyenesinden bu hakîkat meydana çıkar ve o zaman İslâm'ın su ile burunu mükemmel sûrette yıkanmasındaki hikmet anlaşılır. Zira bu muzır cisimler kendilerini taşıyan hava ile birlikte ciğerlerde giremediği sûrette burunun cidârlarına yapışır ve orada uzun müddet kaldıkça gışâ-yı nihâînin ifrâzâtıyla birlikte içeriye doğru inmeye başlar. Binâenaleyh mazmazada bir kere insanı bunların vereceği rahatsızlıktan kurtarmak, sonra

---

* *İhyâu'l-ulûm,* Cüz' 1, sahîfe 102.

** "Esvâbını temizle."

*** "Ey Âdemoğulları, her ibâdet yeri için temiz libâsınızı giyininiz."

da buruna çekilerek dışarıya verilen su vâsıtasıyla hârice atılan bu mikrop yığınlarının dâhil-i bedene girmelerini men' etmek fâidesi var.

Bunun içindir ki su ağzın ve burunun tâ nihâyetlerine kadar giderek oralarda, şimdi söylediğimiz, muzır ecsâmdan bir şeyi bırakmamak için mazmaza ve istinşâkın kuvvetle icrâsı emr-i nebevî îcâbıdır. Bu sûretle buruna su alıp vermek de her abdest ve gusulde tekerrür eder.

Her abdest ve gusülde yüzün yıkanmasına gelince bu da birçok fâideden dolayıdır. Bir kere el ile ovarak yıkamak cildi kuvvetlendirir; başındaki ağırlığı ve yorgunluğu tahfîf eder; deverân-ı demi tanzîme yardımı olur; çünkü kanavât-ı demeviyyeyi entübe? ederek durgun kanları cevelâna getirir. Sonra, çıkan teri ve yüzün mesâmâtında müterâkim ifrâzâtı izâle ederek beşereyi nefeslendirir. Ve ter guddelerini hakkıyla îfâ-yı vazîfeye da'vet eder. O zaman vücûd bir çeviklik, bir zindelik duymaya başlar. Hıfzı's-sıhhate dâir yeni yazılan eserler yüzü yıkamaya, yüzdeki bütün a'zânın, bilhassa gözlerin temizliğine i'tinâ olunmaya son derecede teşvîk ediyor. Sonra bu eserlerde, şimdi tafsîline hâcet göremediğimiz, öyle esbâb ve ilel serd olunmuş ki İslâm'ın her gün tekrâr tekrâr abdest almakla teklîfindeki hikmeti hakkıyla îzâh etmektedir.

İşte yüzün yıkanmasındaki îcâbât ve fevâidin kısm-ı a'zamını câmi' bulunduğu içindir ki şerîat-i İslâmiyye her abdest alınırken kolların da dirseklere kadar yıkanmasını emrediyor.

Abdest alınırken başa mesh olunmasında büyük bir hikmet var: Dimâğ daima birtakım düşüncelerle yoruluyor, zaîf düşüyor, hücûm-ı deme ma'rûz kalıyor; binâenaleyh biraz su ile mesh olunması bunu men' ettiği gibi dimâğı dinlendirir ve faâliyete getirir.

Kulakların içine, dışına, kıvrık yerlerine ve boynun iki tarafına su ile mesh olunması da cildin üzerindeki pislikleri izâle eder ve zükâmın men'ine çok müfîd olur.

Ayağın yıkanması evvelâ temizlik içindir. Sâniyen parmakların arasındaki deri temizlenmeyecek olursa birçok iltihâbî hastalıkları sür'atle alır. Tedkīkāt-ı fenniyyeden tetanos denilen mühlik hastalığın mikroplarını ayaktaki cildin sür'atle aldığı anlaşılmıştır. Bunun içindir ki bilhassa hayât-ı askeriyyede ayakların yıkanması riâyeti vâcib tedâbîr-i sıhhiyenin en mühimlerindendir.

Yukarıdan beri serdettiğimiz îzâhât ile muayyen uzuvların yıkanması, yahud meshi yüzünden hayât-ı beşere terettüb edeceği tıbben sâbit olan kat'î fâideler anlaşılmış demektir. Şimdi, şerîat-i İslâmiyye'de abdest nedir; mü'minler arasındaki erbâb-ı salâh ve basîretin her gün namazlarla birlikte tekrâr edip durduğu bu ameliyeden maksad ne oluyor, onu söyleyelim:

Müslüman namaz kılmak isteyince sâf, temiz bir suyun başına gelerek üç kere ellerini yıkar. Sonra ya misvak ile, ya fırça ile, yahud bunları bulamadığı sûrette parmaklarıyla üç kere ağızını yıkar. Ve bu suyu aslâ yutmayıp her mazmazada dışarıya çıkarır. Sonra yine bu sûretle üç kere burnuna su alır verir. Sonra her tarafını temizlemek, ovmak şartıyla üç kere yüzünü yıkar. Sonra yine temizlemek, ovmak şartıyla üç kere kollarını dirseklerine kadar yıkar. Sonra başına, sonra kulaklarına, sonra boynunun iki tarafına mesh eder. En sonra da üç kere ayaklarını yıkar.

İşte bu sûretle abdestini alıp bitirdikten sonradır ki o müslüman Hakk'ın huzûruna durarak münâcâtını arz ve üzerine vâcib olan namaz ve ibâdeti edâ edebilir. Abdestsiz namaza gelince bunun hiç hükmü yoktur. Ve böyle bir namazla farz sâkıt olmaz.

Şimdi, İslâm'ın âdâbından olduğu hâlde medeniyet-i hâzıra erbâbının dikkatini celb etmeyen bir cihet daha var: Abdest veya gusul esnâsında bir uzvu tathîr için kullanılıp da lisân-ı şerîatte "mâ'-i müsta'mel" denilen su diğer uzuvlar için isti'mâl olunamaz. Çünkü a'zâdan birini temizlemek için kullanılan su oradaki mikropları ve ifrâzât-ı ırkıyyeyi, kezâlik aynı uzuvdaki tozu toprağı kapmıştır.

İslâm her namaz için abdest yoksa almayı vücûben, varsa tecdîdi istihbâben emrettiği gibi, guslü de esbâbı tahakkuk edince vücûben emretmiş **[52]** ve Cuma ve bayram günlerinde iğtisâli sünnet sırasına koymuştur. Evet, şerîat abdest gibi guslün tekerrürünü emretmiyor. Zira bir kere güçlüğü mûcibdir; sonra bedenin abdest alınırken yıkanması îcâb eden aksâmından mâadâsı mestûr bulunduğu için ötekilerin ma'rûz olduğu şeylerden masûndur.

Şerâit-i sıhhiyesine riâyetle edilen guslün fâideleri pek çok. Tabâbette bunun büyük kıymeti var. Bedenin kirlerini giderir; cilde yumuşaklık verir, tarâvet verir; yorgun sinirleri dinlendirir; uykuyu celb eder; vücûdun, dimâğın gevşekliğini alır; ter ifrâz eden guddeleri faâliyete getirir.

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz Ebü'd-Derdâ'ya (اعتن بالطهارة يطل عمرك) = "Temizliğe i'tinâ et ki ömrün uzun olsun" buyurmuşlardı. İşte bu irşâd-ı nebevîdeki hikmet son zamanlarda tabâbet ve hıfz-ı sıhhat ilerledikten, binâenaleyh şerâitine riâyet sûretiyle yıkanmanın ömrü artıran es-bâb-ı muttarideden olduğu tedkīkāt ve müşâhedât-ı ilmiyye ile sâbit olduktan sonra anlaşılabildi.

Bir de kendisinden beklenilen maksadın tahakkuku içindir ki şâri' mâ'-i müsta'mel ile guslü bâtıl sayıyor. Bundan başka şâyed o müsta'mel suyu kullanmış olan

adam sârî bir hastalıkla ma'lûl ise şerîat-i İslâmiyye böyle bir su ile vukū' bulacak guslü yalnız bâtıl addetmiyor; o vâsıta ile cürsûme-i marazın intikāl etmemesi için bu suyu kullanmayı başkalarına sûret-i kat'iyyede tahrîm ediyor.

TECEDDÜD ve TEKEMMÜL
Temel Taşları

Geçenlerde *İkdâm* gazetesinin sâhib-i imtiyâzı neşrettiği bir makālede diyordu ki:

"İnsanlar değişmemiş, zihniyet eskisi gibi kalmış, bir terbiye temelinin atılmasına ihtiyâc vardır, fevka'l-âde rehberlere lüzûm vardır; ne ekâbirimiz, ne ulemâmız, ne üdebâmız, ne mekteplerimiz (ne medreselerimiz) tekâmülden hissedâr değildirler."

Ben bu temelin zihinlerde atılması fikrindeyim. Mekteb ve medreselerimizde tedrîsât ne hâldedir? Hayât-ı hakīkiyye oradan nebeân eder. Kimse iddiâ edebilir mi ki müessesât-ı ilmiyyemiz hayât-ı asriyye te'mîn edebilecek bir mükemmeliyeti hâizdir?

Medeniyet, fünûn-ı garbiyye dediğimiz cüz'iyât-ı müteferrikadan ibâret olmadığı gibi, gazetecilerin zannettikleri gibi keşf-i hicâb sûretiyle birden bire elde edilmesi mümkün olan bir cevher-i mücerred de değildir. Rehber ta'bîrinden bir dâhî, bir edîb-i a'zam, bir üstâd-ı muhterem, bir mehdî, bir sâhib-i hurûc murâd olunuyorsa ibtidâ bunların arkasından gidecek bir millet hazırlamalı ki, bunlarda bir iş görmek ihtimâli tasavvur edilebilsin, medeniyet muhîtinin isti'dâdına göre inkişâf eder. Mes'ele rehberin gelmesinde değil, tab'-ı millette o isti'dâdın hâsıl olmasındadır. Muhît müsâid olmazsa rehberin, yahud rehberlerin göreceği iş ya hükmü mahdûd netîcelere münhasır kalır, yahud Eylül ayının mehtâblı gecelerinde fecir vakti zuhûr eden şihâblar gibi arkasında şerâre-i mültehibe neşreden bir zeneb terk ederek çıkar gider. Bu parıltılar çok çok birkaç sâniye veya birkaç dakīka devam eder. Mart ve Nisan aylarında gurubdan sonra ufk-ı gurbîde zuhûr eden mahrûtiyyü'şşekl şafaklar da böyledir. Binâenaleyh bir millette ara sıra zuhûr eden dâhîler hâdisât-ı cevviyyeye benzer âsâr-ı rûhiyyedendir. Dâhîler bazen ulemâ-i dîn içinde, bazen üdebâ içinde, bazen ricâl-i mülkiyye ve askeriyye içinde zuhûr eder. Bunlar içinde yetiştiği milletin feyz-i hayâtını göstermek için gelirler. Tab'-ı millette merkûz olan kuvvetleri muhîta tatbîk edebilirse de, halkın suver-i bâtınasını kendinde intibâ' ettirebilirler ise, bir müddet hükmü devam edebilir. Bunlar lisân-ı hikmette (hiss-i müşterek) ta'bîr olunan bir kuvve-i mütevassıtadır.

Rehberlere "Buyurun, bu işleri yalnız başına sen göreceksin" denilemeyeceği gibi, görülmesi îcâb eden işlerin netîce-i mes'ûliyeti de onlara tahmîl edilemez. Çünkü ta'kībi iktizâ eden zemîni göstermek başka, o zemîn-i hayâtta yürümek başka bir şeydir. Vücûdumuzda mevcûd sinirlerin de bir kısmı hissiyâta, diğer bir kısmı harekâta hizmet etmekte değil midir? Maânî-i cüz'iyyeden istifâdemizi te'mîn edecek şey şahıs değil, milletin kuvve-i mutasarrıfesidir. Bu kuvvetin a'mâle tahavvül eden şekline (kuvve-i irâdiyye) (faâliyet-i ihtiyâriyye) deniliyor. İlm-i ictimâ'da buna (hükûmet) nâmı veriliyor ki kuvve-i müdîre demektir. Medeniyet dediğimiz ve gāye-i ictimâiyye ta'bîr ettiğimiz saâdeti vücûda getirmek vazîfesini der'uhde eden kuvvet de budur.

Saâdet-i ictimâiyenin temeli yalnız terbiye-i ameliyye değildir. Tefekkür dediğimiz tasarrufât-ı zihniyyedir. Cehl azaldıkça ma'rifet çoğalır. kalbte ilim çoğaldıkça ma'rifet ma'rifeti intâc eder. kalblerde hakīkat çoğaldıkça şevâib-i vehmiyye azalır, i'mâl-i cevârih de ona göre bir mecrâ-yı halâsa girer. Yoksa her şeyi rehberden beklemek, hükûmeti bir mahalle bekçisi zannetmek demek olur ki; bu hâl ile bir milletin bir meslek-i mahsûs-ı tekemmül ta'kīb etmesine ihtimâl verilemez. Hükûmet istediğini yapan bir kuvve-i kāhire olsaydı, büyük mikyâsda bir Zabtiye Nezâreti vücûda getirmek kifâyet ederdi.

[53] Halkımızın iktizâ ettiği kemâli elde edebilmek için her şeyden evvel teceddüd ve tekemmülün temellerini zihinlerde kurmaklığımız îcâb eder ki teşebbüsâtımız netîcesiz bir yorgunluktan ibâret kalmasın.

İlmi "hayât-ı hakīkiyye" ile ta'rîf eden Şeyh-i ekber bu bâbda dahi ne büyük vukūf göstermiştir. Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazâlî dine müteallık umûrda bile her şeyden evvel mecârî-i efkârı temizlemeye lüzûm ve ihtiyâc bulunduğunu uzun uzun îzâha girişmiştir. Bu sözler eski fazîletler olması dolayısıyla belki hoşa gitmez. Fakat ne çâre ki hakīkatte, hakīkatin de eskisi yenisi olmaz. Hakkın akşamı, sabahı yoktur. Hakīkī bir hükûmet hakīkī bir milletten çıkar. "Her millet lâyık olduğu hükûmete mazhar olur." Bu ve emsâli; asırlardan beri terk-i tâbiiyyet etmiş hakāik-ı İslâmiyyedendir.

Menâbi'-i ahlâkıyyeyi mi, yoksa mecârî-i efkârı mı evvel temizlemeliyiz? Eslâf-ı kirâm birincisini, müteahhirîn ise ikincisini daha ziyâde ilzâm etmiştir. Şevâib-i vehmiyyenin zamanımızda tekessürü dolayısıyla bunlardan ikincisini birincisine tercîh edenlerdenim. Birinci havâs, ikinci avâm yoludur. Biri şarkta, diğeri garbda mazhar-ı rağbet olmuştur.

Şarkta hayat denilen şey, kuvve-i ma'neviyyenin inkişâfından, garbda ise mevadd-ı hâriciyye aldığı müd-

detçe hükmü devam eden bir kuvve-i tabîiyyeden ibârettir. Bunlardan biri maddeyi ma'nâya, diğeri ise ma'nâyı maddeye fedâ etmektir. Halbuki hak yolu madde ile ma'nânın tam ortasından geçer. (Fazîlet) mümkün olduğu kadar bu iki had üzerinde durabilmekten, maksad hayatta halkımızın iktizâ ettiği kemâli elde edebilmekten ibârettir. Medeniyet-i hakîkiyye dahi şecere-i hayâttan istismârdır. Bu da tarîk-ı ta'lîm ve terbiyenin birlikte gitmesine, bu iki kuvvetin at başı ilerlemesine tevakkuf eder. Yalnız hudûd-ı ma'neviyyâtımız dâhilinde kalacak olur isek mevcûdiyetimiz kurtlara kaptırırız. Sâde maddiyâtımıza hasr-ı hayât eder isek hey'et-i ictimâiyyemizi yekdiğerini yemekle müteayyiş bir kurt sürüsü hâline sokmuş bulunuruz.

Maksada geliyorum: Acaba bir meslek-i mahsûs-ı tekemmül ta'kîb edememekliğimiz neden ileri geliyor? Yaratılışımızda bir noksân-ı tabî'î mi var? Hâşâ. Târihimiz meydanda! Kābiliyet-i hayâtiyyemiz mi muntafî? Onu da Yunanîlerden sormalı. Bu hâl, tabîat-ı dînden neş'et etmiş bir âmil-i ma'nevî netîcesi midir? Hâşâ sümme hâşâ. Dünyâda hiçbir din gösterilebilir mi ki İslâmiyet kadar, vücûh-ı ihtiyâcât-ı beşeriyyeyi te'mîne kâfil olacak bir mükemmeliyyeti hâiz olsun? Bu cihet ekser-i müsteşrikînin dahi şehâdât-ı bî-tarafânesiyle sâbit bir hakîkat-i kat'iyyedir.

Bizim bazı sivri akıllılarımız bu bâbda düşüne düşüne bir sebeb buldular; o da, lüzûmu kadar Avrupa medeniyetine ehemmiyet verilmemesi, milletin kuyûd-ı dîniyye ile kaskatı bağlanıp durması! Halbuki bu da sıhhati müsellem bir delîle müstenid değildir. Çünkü bizim kadar Avrupa'nın şa'şaa-i medeniyyetine meftûn olan bir millete nâdir tesâdüf olunur. Bunlara göre biz, garb mastaba-i irfânından dökülecek kırıntılarla geçinebiliriz, ancak garbın lütfen te'mîn edeceği bir mevcûdiyetle yaşayabiliriz. Bu efendiler diyorlar ki:

"Mâ-melek-i mevcûdiyyetimizi mutlaka avrupa makinesinden geçirmeliyiz. Kendimizi sevdirmek için onlardan kız alıp vermek sûretiyle sarmaş dolaş bir halîta-i medeniyyet vücûda getirmeliyiz. Feyz-i hayâtımızı kıyafet ve çehre-i millîsi ile tiyatro sahnelerinde arz-ı vücûd edecek Anadolu Türk kadınlarının yürek çarpıntısından almalıyız. Gençliği Türk kızlarının terennümât-ı şatâretkârânesiyle büyütmeliyiz. Tiyatrolarda, sinemalarda yan yana oturarak yekdiğerimizin kulağına dudak dudağa anlaşılmaz bir şeyler fısıldaya bilmeliyiz. Bu kız, yahud kadın başka birinin taht-ı nikâhında imiş, zararı yok! Çünkü o da insandır, esir değil ya. Diyâr-ı garbda kadınlara verilen hürriyeti bir tasavvur edelim, kadınlar için haftada bir gün erkek misafiri ziyâretine tahsîs olunmamış mı? Kabûl günü sâhib-i hânenin evde bulunması nezâket-i medeniyyeye muhâlif bir kabalık değil midir?"

İşte bu sûretle mum söndürenleri bile manzara-i safâbahşâsına hayrân edecek bir cinnet ve medeniyet nikābı altında cezebât-ı hevâ-perestânesiyle tozu dumana karıştırmak istiyorlar.

Unu Amerika'dan, makarnası İtalya'dan, elbisesi İngiltere'den, pudrası Avusturya'dan, kānûnları Fransa'dan. tönbekisi İran'dan gelecek, yalnız heyecânı yerli kadınlarının yürek çarpıntısından alınacak bir mevcûdiyetle te'sîs-i medeniyyet etmek mes'elesine doğrusu bir türlü akıl erdiremediğim için:

Çeşm eğer înest ü ebrû în ü zülf ü çehre în
Elvedâ' ey zühd ü takvâ, el-firâk ey akl ü dîn

şi'r-i meşhûrunu tahattur etmekle iktifâ ediyorum.

Dardağan-zâde
Ahmed Nazîf

FELSEFENİN AKSÂMI

Mütefekkirîn-i ulemâ-yı İslâmiyyeden Elmalılı Hamdi Efendi hazretleri tarafından neşr olunan *(Tahlîlî Târîh-i Felsefe: Metâlib ve Mezâhib - mâ-ba'de't-tabî'a ve Felsefe-i ilâhiyye)* ünvânlı eserin mukaddimesinden:

Ma'lûm olduğu üzere İslâm'da felsefe muhtelif ve mühim devirler geçirmiş ve en nihâyet üç mezheb esâsı sûretinde takarrur eylemiştir. Bunlardan birisi mezheb-i felâsifedir ki başlıca Meşşâiyye ve İşrâkiyye şu'belerine ayrılır. Bu mezheb felsefe-i umûmiyyeyi bütün aksâmıyla ta'kîb eder ve metâlib-i felsefiyyenin metâlib-i İslâmiyye ile iltiyâmını gösterir, ta'bîr-i âharla dinden sırf felsefî bir nokta-i nazarla bahseder; bu mezheb Aristo ve Eflâun mezheblerinin te'lîf **[54]** ve tevfîki vâdîsinde giderek biri Aristo tarafına, biri de Eflâtun ve Eflâtûn-ı sânî tarafına meyleder; ikisi de îkānî olmakla beraber, gerek mebhas-i ma'rifet ve gerek mebhas-i vücûdda hayli farkları vardır. İkincisi Mütekellimîn mezhebidir ki asıl felsefe-i İslâmiyyeyi mutazammın olup felsefe-i dîniyye ile din felsefesinin âhengini bulur. Bu mezheb mebhas-i ma'rifette, îkānî ve tedrîsî şu'beleri hâiz olmakla beraber, mebhas-i vücûdda Revâkıyye'ye müşâbihdir, vücûd-ı zihnîyi inkâr eder fakaz mebhas-i ma'rifetu'llâhda Revâkıyye'den büsbütün ayrılır. Üçüncüsü mezheb-i Sûfiyye'dir ki ma'rifet ve vücûdda, İşrâkıyye ve İskenderâniyye mezhebine şebîh olup, inkişâfât-ı ameliyyesinde büyük farklar ibrâz eder. Ben derûn-ı kitâbda ara sıra bu mezheblere temâs eden bazı mesâile hâşiyelerle işâret etmekle iktifâ ettim. Fakat bu mezhebi, işbu kitâbın nümûnesine tevfîkan tahlîlî bir târîh-i felsefeye rabt etmek hâl-i hâzırda hayli müteassir bir emr-i mühim olacaktır ki, bunu benden değil, medârisimizde ve dâru'l-fünûnumuzda bu dersler-

le alâkadâr olan zevâtın vazîfelerinden beklemek daha muvâfık olacaktır. Ben kendim de nokta-i azîmetime avdet için bir tehâlük hissediyorum, bakalım istikbâl ne doğurur?

Îzâhât-ı sâbıkadan da anlaşıldığı vechile zamanımızda fünûn birbirine ihtiyâc-ı tesânüdünü muhâfaza etmekle beraber felsefeye karşı bir nevi' muhtâriyet i'lân etmiştir. Bunlardan her biri hâdisât-ı zâhirenin bir nev'iyle alâkadâr olarak bir mevcûdiyet-i mahsûsayı hâizdir. Feylesof bunlar hakkında ma'lûmât-ı umûmiyyeye mâlik ise de her birinin idâre-i husûsiyyesi terakkiyât ve inkişâfât-ı mahsûsası bir istiklâl-i dâhilî ta'kîb ettiğinden bunlar artık feylesofun dâire-i salâhiyetinde değil, mütehassısının yed-i velâyetindedir. Bu fünûndan her birinin az çok kavânîn-i esâsiyyesi, turuk-ı mahsûsası vardır. Her fennin kavânîn-i esâsiyyesiyle kavânîn-i fer'iyyesinin münâsebâtı o fennin felsefe-i husûsiyyesini teşkîl eder. Fakat bu kavânîn esâsiyye-i husûsiyye ve turuk-ı mahsûsa yine birtakım mebâdî-i külliyye ve turuk-ı umûmiyye ile alâkadârdır ki işte felsefe ve şuabât-ı felsefe bu umûmî kānûnları ve tarîkleri ihtivâ eder. Bu i'tibâr ile bugün felsefe ilmü'n-nefs, mantık, ilm-i ahlâk, mâ-ba'de't-tabîa, felsefe-i ûlâ veya ilâhiyye nâmıyla beş şu'beye münkasemdir. Kitabımızın aslı metâlib-i felsefiyyeyi bu beş kısma tasnîf ederek seyr-i târîhlerini göstermiş ve sonra bir de târîh-i mezâhib ilâve etmiş ve bu târihleri kurûn-ı selâse tertîbine tâbi' tutmuştur. Yunan'ın bidâyetinden nihâyetine ve Hıristiyanlığın zuhûruna kadar kurûn-ı ûlâ veya mütekaddimîn, Hıristiyanlığın zuhûrundan Dekart'a kadar kurûn-ı vüstâ veya mutavassıtîn, Dekart'tan berisine de kurûn-ı uhrâ ve müteahhirîn felsefesi nâmı verilmiştir. Fakat kāri'lerime bugün takdîm ettiğim kısım mâ-ba'de't-tabîa ve felsefe-i ilâhiyye kısımları olduğunu da arz eylemiş idim.

Mâ-ba'de't-tabîa, tabîatın hadd-i ahîri, mebâdî ve ilel-i ûlâsı demektir. Ulûm-ı tabîiyye mevcûdâttan vücûd-ı küllî i'tibâriyle değil, nev'-i mevcûd olan bir husûsiyet i'tibâriyle bahsettiği hâlde mâ-ba'de't-tabîa bu husûsiyetleri nazar-ı i'tibâra almayarak hepsinin cihet-i vahdetten, yani min haysü'l-vücûd mevcûddan bahsettiği cihetle mevzûu hâdisât-ı cismâniyye ve hattâ ma'neviyyenin müntehâ-yı hudûdudur. Bunda meşhûr olan iki mevzû'-ı bahs vardır. Biri mebhas-i ma'rifet, biri de mebhas-i mevcûd veya vücûd, ta'bîr-i âharla mebhas-i âlemdir. Bu kitabda evvelâ mebhas-i ma'rifetin yani ilim bahsinin târihiyle başlanmış ve bu bahisde ilm-i yakînin imkânı ve adem-i imkânı mes'elesi ele alınarak evvel emirde ne'am veya lâ cevâbına nazaran îkānî ve gayr-ı îkānî yani hisbânî nâmlarını alan ve bir tarafdan Sofistâ'iye'ye, bir tarafdan ma'neviyyeye kadar giden mesâlikin târîh-i tekâmülleri ta'kîb olunmuştur. Mebhas-i mevcûd madde, rûh, münâsebât-ı cevâhir ünvânlarıyla üç fasla ayrılmıştır ki asıl mebhas-i vücûd bu üçüncü bahisde tecellî etmektedir.

İkinci kitap olan felsefe-i ilâhiyye veya mebhas-i dîn kısmında ulûhiyet hakkındaki Yunan tasavvurât-ı ibtidâiyyesinden başlayarak vücûd-ı ilâhî delîlleri, ve hakîkat ve sıfât-ı ilâhiyye bahisleri kurûn sırasıyla ayrı ayrı metâlib olarak ta'kîb edilmiş ve nihâyet hayât-ı âhiret faslıyla kitâba hitâm verilmiştir.

Esnâ-yı tercümede, bazı mebâhise, taraf-ı âcizânemden tahşiyeler yapılmış ve bu tahşiyeler az çok bahsî haysiyeti hâiz bulunmuştur. Istılâhâtı mümkün mertebe sâdeleştirmeye çalıştım. Ve aslın husûsiyetini, harfiyyen ta'kîb etmekle beraber reviş-i ifâdede mümkün olduğu kadar vuzûhu ve lehçe-i lisânımızı muhâfaza etmeyi iltizâm ettim. Aslın rumûz ve me'hazini göstermekten de sarf-ı nazar edemedim. Bazı ıstılâhâtın Fransızcalarını da tesbît ederek tabîî ikmâl etmeye çalışacağım. Bana yeni bir kitap yazmaktan daha zor gelen şu tercümeye sarfettiğim emek erbâb-ı mütâlaanın rağbetiyle karşılanırsa belki şetâretime vesîle olur. Marîz bir vücûdun ve muztarib bir hayatın pek tabîî olan kusûrlarından iğmâz-ı ayn ederek şu hizmeti istikmâl edecek lütûfkârlık ibrâz etmelerini erbâb-ı himmetten ricâ ve her husûsda tevfîkāt-ı Sübhâniyyesine mazhar buyurmasını Cenâb-ı Hak'tan niyâz eder ve Hazret-i Mevlânâ'nın şu sözlerini işbu dîbâceye hâtime, kitâba şürû' için bir fâtiha ittihâz eylerim:

هم چنانکه هرکسی درمعرفت ميكند موصوف غيبى راصفت
فلسفي ازنوع ديكركرده شرح باحثي مركفت اورا كرده جرح
وان دكردرهردوطعنه ميزند وان دكركززرق جاني ميكند **[55]**
هريك ازره اين نشانهازان دهندتاكمانآيدكهايشانزاندهند
اين حقيقت دان زحقنداين همه ني بكلي كمرهانندداين همه
زان كه بي حق باطل ناید بدید قلب را ايله ببوى زرخريد
كرنبودي درجهان نقد روان قلبها را خرج كردن كي توان
تانباشد راست كي باشد دروغ آن دروغ ازراست ميكيرد فروغ
براميدراست كژرامي خرند زهردرقندي زود آنكه خورند
كرنباشدكندم محبوب نوش چه بركندم نماي جوفروش
پس مكوكين جمله دمها باطلند باطلان بر بوى حق دام دلند
پس مكو جمله خيال است وضلال بى حقيقت نيست درعالم خيال [1]

Elmalılı : **Hamdi**

[1] Bu şuna benzer: Herkes marifet hususunda gayıp mevsûfunu bir sıfatla öğer. / Filozof onu başka bir çeşitte anlatır. Mübâhase eden, onun sözünü cerh eder. / Başka biri her ikisini de kınar. Bir başkası da riya ile can çekişir. / Halk, bunlan da o köyün adamı sansın diye her biri, bu yola ait deliller söyler. / Hakikaten şunu bil ki bunların hepsi hak değildir. Fakat bu sürünün hepsi de sapık değil. / Çünkü hak olmadıkça batıl meydana çıkmaz. Ahmak, kalp altını, altın kokusu duyar da alır. / Âlemde sağlam ve geçer akçe olmasaydı kalpı nasıl harcıyabilirdin? / Doğru olmasaydı yalan olur muydu hiç? O yalan, doğrudan nurlanır. / Doğru ümidiyle eğriyi de alırlar. Zehri şekere dökerler de öyle içerler. / Güzel ve tatlı buğday olmasaydı

İctimâiyâtta garbcılık ve bozgunculuk:

ASRÎ ÂİLE

4

Garbcılarımız istedikleri kadar kafesler arkasında ifnâ-yı hayâta mahkûm bir kadınlıktan bahsede dursunlar. Teşkîlât-ı tabîiyyelerinden başlayan ve safahât-ı hayâtiyyelerinin her devresinde te'sîrâtını gösteren zaaflarına karşı İslâmiyet, büyük bir şefkat ve merhametle kadını himâye etmiş, hukūk-ı niseviyyeti i'la eylemiştir.

Nikâha, yani âile teşkîlâtına âid ahkâm-ı fıkhiyye tedkīk edilirse görülecektir ki: İslâmiyet, âileyi hukūkī ve maddî nikāt-ı nazardan devamlı revâbıt ve muvâlâtı müemmen bir kül olarak düşünmüş, tahdîdâtını hukūk ve vezâif-i mütekābileyi ancak kuvvetli bir cem'iyet te'sîsi ümniyesiyle vaz' etmiştir.

Nikâh; zevc ve zevcenin mütekābil hukūk ve vezâif mukābilinde yekdiğerinden istimtâı demektir ki mahzar-ı şuhûdda tesmiye-i mehreyn ve îcâb ve kabûl ile mün'akid olur.

Ta'rîfden anlaşıldığı üzere, evvelâ zevc ile zevcenin teşrîk-i hayât husûsunda ale't-tav' ve'r-rızâ mutâbık kalmaları, sâniyen: Bu muvâfakatin cemâat-i İslâmiyyeyi temsîl eden bir hey'et-i şuhûd muvâcehesinde alenen izhârı; sâlisen: Teşkîlât-ı bedeniyye ve za'fiyet-i asabiyyesi i'tibârıyla suhûletle maîşetini tedârik iktidârında olmayan kadının akd-i nikâh hasebiyle iâşe ve ibâtesini tekabbül eden zevc tarafından tatlîki vukūunda te'mîn ve tehvîn-i zarûret için –tarafeynin iktidâr ve vüs'u nazar-ı dikkate alınarak kadr-i ma'rûf dâiresinde– kısmen mu'accel ve kısmen müeccel olarak bir mehir ta'yîni lâzım gelir yani kadın, hayatını rabt edeceği erkeğin keyfî harekâtına karşı maddî bir kuvve-i te'yîdiyyeye mâliktir. Talâk vukūunda bu mebâliğin aynen tesviyesi mecbûrîdir. Akd-i nikâh ile beraber zevc kadr-i ma'rûf dâiresinde zevcesinin iskân, ilbâs ve it'âmıyla mükelleftir. Tâ ki kadın âilesine sâdık kalarak izdivâcdan maksûd-ı aslî olan idâme-i zürriyyetin idâmesi ve bi'n-netîce hey'et-i ictimâiyyenin muhâfaza-ı mevcûdiyeti mümkün olabilsin. Bunun te'mîni için her şeyden evvel mütekābil bir muhabbete ihtiyâc bedîhî olduğundan şerîat-i İslâmiyye hüsn-i muâşerete mâni' olacak her türlü ihtimâlâta karşı şedîd takayyüdât vaz' ederek geçimsizliklerin esbâbını def' etmiştir. Alel-ekser âile erkânı arasında zuhûr eden sû'-i tefehhümâta karşı mesken-i şer'î esâsı vaz' olunmuşdur ki, zevce müstakil bir muhîtte müdâhalâttan vâreste ve müsterih kalmak imkânı elde etmiş olur.

Zevc ve zevce yekdiğerine hüsn-i muâmele ile mükelleftirler. Hele zevceye karşı maddî şiddet isti'mâline cevâz yoktur. Meğer ki muvâzaa ma'lûme-i şer'iyyeden ola.

Zevc, zevcesinin akrabalarıyla temâsını men' edemez, hattâ umûr-ı beytiyyeden herhangi bir işin îfâsına zevce icbâr olunamaz. Eğer örfen olduğu gibi hânesi umûr-ı maddiyyesiyle meşgūl olursa teberru'dur.

Zevcin iffetini muhâfaza etmesi en büyük vazîfesidir. O kadar ki müteehhil iken zevciyete hıyânet eden erkeğin şer'an recmi iktizâ eder.

El-hâsıl zevc zevcenin ihtiyâcât-ı maddiye ve ma'neviyyesini tatmîn etmekle, hüsn-i muâmele ve muhabbeti esâs ittihâz etmekle beraber "Cenâb-ı Hakk'ın en sevmediği fi'l-i helâl, talâktır" meâlindeki hadîs-i şerîf mûcebince be-heme-hâl revâbıt-ı âilenin muhâfaza ve idâmesine sarf-ı makderet eyleyecektir. Fakat tarafeynin ahvâl-i rûhiyye ve maddiyye hasebiyle hüsn-i imtizâcları mümkün olmazsa bu şerâit altında âile teşkîlâtından matlûb olan maksadın husûlü mümkün olamayacağından inde'l-iktizâ "talâk" da meşrû' kılınmıştır.

Talâk erkek tarafından vâki' olabileceği gibi akd-i nikâhda hakk-ı talâk kadında olmak üzere dahi şart edilebilir. Yahud muayyen bir fiili yapmak veya yapmamak şartıyla zevc tarafından zevceye tefvîz olunur. Bunlardan başka bir de hükmen talâk vâki'dir ki zevc ve zevcenin muayyen şerâiti hâiz olmaması, ef'âl-i gayr-ı meşrûanın sübûtu, iâşe ve ibâteden keff-i yed gibi esbâb dolayısıyla bi'l-muhâkeme husûl bulur.

Görülüyor ki İslâmiyet; bir âilenin saâdeti için iktizâ eden vesâil-i maddiyye ve ma'neviyyenin kâffesini câmi' olarak hukūk-ı beşeriyeti âlî derecede müdâfaa ve himâye ediyor. Ancak cem'iyetin inkişâf ve ıstıfâsı için erkek ve kadını âile muhîtiyle mukayyed bulundurmuştur. Yani erkek çalışacak, âilesinin infâk ve iâşesini te'mîn edecek; kadın da hânesinde **[56]** taht-ı emniyette, başaramayacağı ağır işlerden, hayatın çetin mücâdelelerinden mümkün olduğu kadar mahfûz olarak evlâd yetiştirecektir.

Kadını hâricî te'sîrâttan vikāye eden şerîat, ona lâyık olduğu hürriyet ve refâhı bahşetmiştir. Hattâ talâktan sonra dahi zevc muayyen bir müddet zevcesini te'mîn etmeye mecbûrdur. Âilelerin revâbıtı ne kadar kuvvetli ve devamlı olursa hey'et-i ictimâiyye de o nisbette müteazzî ve mütekemmil bulunacağından yeniden akd-i nikâh sûretiyle talâktan husûle gelen felâketin ta'mîri ve hasbe'l-beşeriyye hazm-ı nefs edilemeyerek vâki' olan hatâların tazmîni imkânı da mevcûddur.

Şimdi hakka'l-insâf düşünülürse her hangi bir kānûn-ı medenînin kadına bu kadar imtiyâz ve hukūk bahşetme-

---

buğday gösterip arpa satan ne yapardı? / Şu halde bütün bu sözler bâtıldır. Bâtıllar, hak ümîdiyle gönüle tuzaktır. / Ama hepsi hayâlden, sapıklıktan ibârettir de deme. Çünki âlemde hakikatsiz hayâl olınaz

si görülmüş değildir. İzdivâcda küfüv şart olduğundan ahvâl-i rûhiyye i'tibâriyle de mutâbakat ciheti te'mîn edilmiş oluyor.

Halbuki akvâm-ı garbiyyede izdivâc ve hukūk-ı izdivâciyye hiç de adâlet-perverâne değildir. Garbda hayata atılan kadın çetin mesâî içinde mes'ûd ve müreffeh bir hayat geçirmiyor; gazeteci, doktor olmak, me'mûreliğe, meb'ûseliğe irtikā etmekle beraber âilece müslüman kadınının yarısı kadar müsterîh ve memnûn olamıyor.

Bir kere iyi bir zevce nâiliyet için külliyetli mikdarda drahoma tedârikine mecbûrdur. Serveti olmadıkça diğer fazîletler izdivâca kâfî gelmiyor. Bunun için kızlar âilece bir servete mâlik değillerse küçük yaştan i'tibâren bin mezâhime göğüs gererek zevclerine takdime hazırlamaya başlıyor, sinn-i izdivâca pek yorgun ve bitkin bir hâlde vâsıl oluyorlar. Ba'de'l-izdivâc zâhire nazaran kadın ve erkek serbest kalıyor. Fakat hakīkat-i hâlde fesh-i nikâh ve talâk imkânı olmadığından en vicdân-girîzâne, nâmûs-şikenâne ahvâlde bile zarûrete katlanarak teşrîk-i hayâta devam etmek mecbûriyeti karşısında bulunuyorlar. Zaman geliyor ki zevc ve zevce canı isterse yekdiğerini terk ediyor. Bi'l-farz terk eden erkek ise kadını taht-ı nikâhında iken sokağa bırakmakta tereddüd göstermiyor. Ne iâşesiyle, ne de ibâtesiyle, el-hâsıl ahvâl-i maddiyye ve ma'neviyyesiyle kendisini mukayyed addetmiyor. Daha isterse mîrâsdan da mahrûm bırakabiliyor. Tarafeynin hukūk ve vezâifi sırf maddiyyâta istinâd ettiği için bi't-tabi' âileler arasında muhabbet, samîmiyet yerine ca'liyyet ve iğfâl cây-ı kabûl buluyor. Şu ahvâle nazaran müslüman kadını garb kadınlığına tesbitle son derecede mes'ûd ve müreffehdir. Nisvân-ı garbın cem'iyetlerde serbestçe arz-ı endâm edebilmeleri kendilerini yükseltmiş değildir. Büyük âilelere mensûb kadınlar arasında ne kadar rezâletler, mâcerâlar döndüğünü ve bu yüzden intihârların, cinâyetlerin eksik olmadığını anlamak için Avrupa matbûâtını ta'kīb etmek kâfîdir.

Her hürriyet gibi kadının hürriyeti de menfaat-i ictimâiyye hudûduyla mukayyeddir. Ba-husûs cem'iyetin üssü'l-esâsı olan âile hayâtı mevzû'-ı bahs olunca bunun meşrûiyetinde tereddüd bile edilemez.

Gelelim kadınların nikâhda, mîrâsda erkeklerle hemhukūk olmaları lâzım geleceği iddiâsına; yani erkek kadını tatlîk edebildiği gibi kadın da istediği zaman erkeği tatlîk mes'elesine: Yukarıda îzâh olunduğu vechile akd-i nikâhda tarafeynin rızâsıyla şart edildiği takdîrde kadın için de hakk-ı talâk mevcûddur. Fakat sûret-i umûmiyyede her kadına böyle hakkı vermek doğru mudur..?

Ufak bir feverân-ı hiddetle, buhrân-ı a'sâbla müfekkiresi sarsılan her hangi bir kadın bilâ-iz'ân talâkta tereddüd göstermez. Halbuki hazm-ı nefse ve fedâkârlığa tevakkuf eden âile hayatını zaîf ve mütevehhim bir kadının irâdesine, arzûsuna esîr kılmak bütün beşeriyet için büyük bir tehlike ve felâket teşkîl eder. Binâenaleyh yine menfaat-i ictimâiyye mülâhazasıyla pek âlî bir mefkûre olan âile hayatını irâdesine daha ziyâde mâlik ve cümle-i asabiyesi, hazm-ı nefsi, düşüncesi daha kuvvetli olan erkeğe tevdî' etmek elbette îcâbât-ı ahvâle daha muvâfık olur. Kadınların daima erkekler tarafından iâşe ve ibâte edilmeleri ve bütün mezâhime, müşkilâta erkeklerin katlanmaları hasibeyle "ni'met külfete, külfet ni'mete göredir" fehvâsınca elbette mîrâsdan kadınların daha az istifâde etmeleri muvâfık-ı hak ve adâlettir. Bundan dolayı şerîat-i mutahhara-i İslâmiyye mîrâsda kadının hissesine mukābil erkeğe iki hisse intifâ' bahşetmiştir.

Ma'rûzâtımızı îzâh edelim. Müslüman kadını hak ve hürriyetine mâlik beşeriyet için mâ-bihi'l-iftihâr fezâili, mehâsini câmi' şahsiyetlerdir. Barlarda, umûmî mahallerde ridâ-yı ismetleri rencîde edilemez. Müslüman kadınını açmakla hürriyet ve tekâmül istihsâli iddiâsında bulunan merhametsizler fazîlet nâmına, İslâmiyet nâmına veyahud beşeriyet nâmına en büyük hıyâneti işliyorlar. Bunların allı pullu bir proğram, bir serâb sûretinde gösterdikleri uçurumlara, tatlı sözlere inanmamak, kendimizi kaptırmamak lâzımdır.

Mâder-i vatan olan müslüman kadınlığının ahlâkı, seciyesi gevşedikçe her gün biraz daha felâkete yaklaşmış oluyoruz. Terakkī ve tekâmül nâmı altında müslüman kadınını felâkete sürüklemek yazık değil midir..?

Hasan Hikmet

[57]

HİNDİSTAN'DA İSTİKLÂL MÜCÂDELELERİ

Büyük bir İslâm mücâhidinin belîğ bir nutku

1

Müslümanların yekdiğeriyle tanışmasını te'mîn için Hindistan'ın (Kalküta) şehrinde *(el-Câmia)* mecmû'asını lisân-ı Kur'ân ile neşretmekte olan fâzıl arkadaşımız (Abdürrezzak el-Melîhî) Efendi ahîren kısmen te'lîf, kısmen tercüme ettiği kıymetli bir risâlesini ihdâ etti. Bu risâle Hindistan ihtilâl-i millîsinin bazı safahâtını hülâsa ve Hindistan intibâhının en muhterem kahramanlarından Mevlânâ (Ebu'l-kelâm Ahmed)'in bir muhâkemesinden bahs ile muhâkeme esnâsında müşârun-ileyhin îrâd ettiği bir nutkun tercümesini ihtivâ etmektedir.

Mevlânâ (Ebu'l-kelâm Ahmed) İslâm âleminin yüzünü ağartan mücâhid ve müceddid ulemâ-i İslâmiyyedendir. Müşârun-ileyh Hindistan'ın meşhûr kahramân-ı millîsi

(Gandi) ile hemen hemen Hindistan'ın bütün merâkizini gezmiş ve Hindistan'ı İngiliz zulüm ve istibdâdına karşı kıyâm ettirmek için her yerde îrâd-ı kelâm eylemiştir. 1920 senesinin Ağustosu'nda Hindistan Millî Kongresi'yle Hilâfet Cem'iyeti İngiliz hükûmetine karşı boykotaj tatbîkini, hükûmetin mekteplerini, mahkemelerini, meclislerini, me'mûriyetlerini terk etmeyi, İngiliz emtiasını kullanmamayı, hizmet-i askeriyyeye sülûk etmekten istinkâf etmeyi, nihâyet hükûmete vergi te'diye etmemeyi kararlaştırmıştı. İngiltere hükûmeti bu vaz'iyet karşısında kalınca halk nazarında iâde-i i'tibâr etmek ümîdiyle İngiltere velîahdinin Hindistan'da bir seyâhat icrâ etmesini tensîb etmiş, fakat İngiltere'nin maksadını anlayan Ulemâ-yı İslâmiyye Cem'iyeti İngiltere velîahdının ziyâretine karşı da boykotaj tatbîkine karâr vermiş ve binâenaleyh İngiltere velîahdı Hindistan'ı ziyâret ettiği zaman ümîd olunan hüsn-i kabûlü görmemiş, seyâhati bir netîce vermemiştir. İngiltere buna karşı olanca şiddetle hareket ederek hürriyet-i ictimâ' ve hürriyet-i kelâmı en müdhiş kayıdlarla takyîd etmek istemiş ise de Mevlânâ Ebu'l-kelâm halkı hükûmete adem-i itâate teşvîk etmiş; hükûmet, evâmirine karşı gelenleri derdest etmiş ve birkaç gün zarfında hapishanelerin hepsi dolmuş, derdest olunanların adedi (50.000)'i geçmiş, hükûmet mahbûsları iâşeden âciz kalmış, binâenaleyh herkesi serbest bırakmaya başlamış!

Bu vaz'iyet karşısında nâçâr kalan hükûmet bütün bu iğtişâşların menba'ı ve sâiki addettiği Mevlânâ (Ebu'l-kelâm)ı tevkîf ederek îrâd ettiği nutuklardan dolayı muhâkeme ve nihâyetü'l-emr kendisini iki sene hapse mahkûm etmiştir. Fakat Mevlânâ (Ebu'l-kelâm) muhâkemesi esnâsında mahkemeye hitâben pek mühim nutuk îrâd etmiştir ki *(el-Câmia)* mecmûasının müdîri bu nutku Arapça'ya tercüme etmiştir.

Mevlânâ Ebu'l-kelâm hazretleri bazı mukaddemâttan sonra nutkun başında diyor ki:

Hindistan'ın dûçâr olduğu istibdâd, milletlerin zaaf ve inhitât devirlerinde dûçâr oldukları âfetlerdendir. Şübhesiz bu istibdâd hürriyet için cidâl eden millî hareketlerden tevahhuş ve hattâ tedehhüş eder. Çünkü bu millî hareketler muvaffak olursa istibdâdın zâlim kuvveti yıkılır ve mevcûdiyeti zevâl bulur. Binâenaleyh hürriyet ile ibtibdâd arasındaki cidâl, bir cidâl-i hayâttır. Bunlardan her biri te'mîn-i hayât için mücâdele etmektedir. Millet, gasb olunan haklarını istiyor. İstibdad bu talebi reddediyor, nefsini ve hayâtını müdâfaa ediyor. Bunu pek tabîî görürüz. Çünkü hayırda, şerde te'mîn-i hayât etmek ister. Hindistan'da hürriyet ile istibdâd cidâli başladı. Hürriyet ve hak istemek istibdâd nazarında bir cinâyet ve hürriyet-perverler de birer cânîdirler. Bu i'tibâr ile işte mahkemenin ve hükûmetin huzûrunda alenen i'tirâf ediyorum, ben bu cinâyeti irtikâb ettim. Hükûmet bilmiyorsa bilsin. Bu cinâyetin tohumlarını bütün milletin kalbine ektim. Bu tohumları yetiştirmek için hayâtımı vakfettim. Hindistan'da bu işi yapan ilk müslüman olmakla iftihâr ediyorum. Hükûmet nazarında mâdem ki cânîyim, istediği cezâyı versin. Hükûmetten yalnız gılzet, yalnız şiddet bekliyorum. Hükûmet-i hâzıra zâlimdir. Acaba bunu demiyelim de ne diyelim?

Ben müslümanım, müslüman olduğum için istibdâd ile mücâdele etmek, istibdâdı takbîh etmek mecbûriyetindeyim. Müslümanlık hükûmet-i şahsiyyeyi tanımaz. Müslümanlık bir sürü me'mûrun aldıkları maâş için idâre ettikleri bir hükûmeti tasvîb etmez. Müslümanlık cumhûrî bir nizâmdır. Müslümanlık insanlara müstebid hükümdarların, ecnebi hükûmetlerin, rûhânî rüesânın, mütegalliblerin ve sâirenin iğtisâb ettikleri hukūku iâde etmek için gönderildi. Müslümanlık zuhûr eder etmez, hakkın kuvvette olmadığını, hakkın kuvvet olmadığını, hakkın hak olduğunu, hiçbir kimsenin bir kimseyi kul edemeyeceğini, tezlîl ve teshîr eyleyemeyeceğini i'lân ettiği gibi bütün imtiyâzâtı ilgā ve bütün insanların insanlıkta mütesâvî, hukūkta mütesâvî, hayatta mütesâvî olduklarını beyân eyledi. Renk, milliyet, haseb ve neseb bunların hiç biri mi'yâr değildir. Yegâne mi'yâr "amel"dir. İnsanların en yükseği, en asîli, en iyi amel sâhibi olanları ve Allah'dan en ziyâde korkanlarıdır.

[58] Müslümanlık "hukūk-ı beşer"i Fransız ihtilâl-i kebîrinden on bir asır mukaddem i'lân etti ve yalnız i'lân ile kalmayarak amelî bir nizâm-ı cumhûru vaz' etti. Peygamber-i İslâm ile Hulefâ-yı Râşidîn'in hükûmeti mükemmel bir cumhûriyetti. Bu cumhûriyet ümmetin re'y ve intihâbı ile teşekkül ederdi. Bundan dolayıdır ki ıstılâhât-ı İslâmiyyede bu gāyeleri ifâde edecek bütün kelimeler vardır ki bunlar başka lisânda yoktur. Müslümanlık bir tâcdâr ve bir tâcdârlık tanımadığından onun yerine (riyâset-i cumhûriyet)i ta'rîf etmiş ve ismini (hilâfet) koymuştur. Hilâfet, niyâbet demektir. Bu mevkii işgāl edenlere halîfe, yani "nâib" denilir. Çünkü şahsî bir nüfûz ve iktidârı hâiz değildir. Sonra Müslümanlık cumhûriyet nizâmını (şûrâ) kelimesiyle ifâde etmiş ve müslümanlar işlerini (şûrâ) ile görürler, demiştir. Şûrâ, istibdâdın mukābilidir. Binâenaleyh Müslümanlık hükûmet işlerinin cemâatin re'yiyle ve şûra ile rü'yet ettirilmesini kararlaştırmıştır. Acaba cumhûriyeti, riyâset-i cumhûriyeti, cumhûriyet usûlünü bu kelimelerden daha güzel ifâde eden kelimeler var mıdır?

Müslümanlık, re'y ve intihâb-i milletle teşekkül etmeyen bir hükûmet-i İslâmiyyeyi müslümanların kabûl etmemelerini emrediyorken artık bu mütegallib ecnebî

hükûmetin nazar-ı İslâm'da mevkiini düşününüz. Bu esâsât üzere teşekkül etmeyen bir hükûmet-i İslâmiyye zâlim oluyor ve müslümanlar böyle bir hükûmeti yıkmak mecbûriyetinde kalıyorsa artık sizin hükûmetinizin mâhiyetini düşününüz?

Bir müslümanın hakka karşı susmasını ve zulmün zulüm olduğunu i'lân etmemesini istemek hayât-ı İslâmiyyesini fedâ etmesini istemekten farklı değildir. Eğer bir müslümanın irtidâd etmesini istemiyorsanız zulme zulümdür, demesine mâni' olmayınız.

Hakkı kabûl ve i'lân etmek hayât-ı İslâmiyyenin esâsâtındandır. Müslümanlık milliyet-i İslâmiyyeyi bu esâs üzere kurmuştur. Bu esâs zâyi' olursa hayât-ı İslâmiyye esâsını zâyi' etmiş olur. Müslümanlar yeryüzünde şühedâ-yı haktır. Nasıl bir şâhidin şehâdetini îfâda tereddüd etmemesi lâzım gelirse müslümanın hakkı i'lâ husûsunda zerre kadar tereddüd etmemesi ve bu uğurda her hangi bir fedakârlıktan çekinmemesi lâzımdır. Zulmün galebesi zamanında bu farîza ferâizin en müekkedi olur. çünkü böyle zamanlarda hak tehlikededir. Bundan dolayıdır ki müslümanların Kitâb-ı İlâhî'de "şühedâ-yı hak" oldukları bildirilmiştir. Müslümanların vazîfe-i milliyyesi işte budur. Bu hikmete binâendir ki "Emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker" ferâiz-i İslâmiyyenin en müekkedidir. Şevket ve azamet-i İslâmiyyenin esâsı bu olduğu haber veriliyor. Bu ferâiz üç vaz'iyet dâhilinde üç derecede îfâ edilir. Peygamberimiz buyuruyor ki "Bir fenâlık gören onu eliyle, yapamazsa diliyle, yapamazsa kalbiyle değiştirsin ki bu son şık imanın en zaîfidir" biz ise Hindistan'da hükûmetin fenâlıklarını elimizle değiştirmediğimizden maalesef yalnız dilimizle hükûmetin zulmünü i'lân ediyoruz.

Kur'ân-ı Kerîm hayât-ı İslâmiyyeyi dört esâs üzere ikâme etmiştir: İman, amel-i sâlih, hakkı tavsiye, sabrı tavsiye. İman ile amel-i sâlihin ma'nâları zâhirdir. Hakkı tavsiye ise her insanın kardeşine hakkı iltizâm etmesini tavsiyedir. Sabrı tavsiye hak uğurunda dûçâr olunması melhûz olan her tehlikeye, her felâkete tahammüldür.

İslâm'ın üssü'l-esâsı tevhîddir. Mukābili (şirk)tir. Tevhîd Cenâb-ı Hakk'ın zât ve sıfâtını tevhîddir. Tevhîd müslümanlara ancak Allah'dan korkulabileceğini öğretir. Cenâb-ı Hakk'ın gayrısından korkmak şirktir. Tevhîd ile kābil-i te'lîf değildir.

Müslümanlık baştan başa besâlet, şehâmet ve fedâkârlığa, hak uğurunda ölümü istihkāra da'vettir. Kur'ân-ı Kerîm bunu daima tekrâr eder. Kur'ân-ı Kerîm buyurur ki "Onlar ki Cenâb-ı Hakk'ın gayrısından korkmazlar. Ve Allah onlara kâfîdir." "Onlar ki Allah'a ve âhirete iman ederler, namazı edâ, zekâtı i'tâ ederler ve yalnız Allah'dan korkarlar." Peyganberimiz de buyururlar ki "Şühedânın en hayırlısı (Hamza)dır ve zâlim bir imâma karşı kıyâm ederek ona emir ve nehy edip katledilendir." Ve yine buyururlar ki "Cihâdın en hayırlısı zâlim bir sultana karşı söylenilen hak sözdür." Peygamberimiz ashâb-ı güzînden, her nerede olursa hakkı söylemek için, ahid alırdı.

Hayâtının her devrinde ümmet-i İslâmiyyenin hak uğurunda verdiği kurbanlar târihinin alnını ağartmıştır.

İngiltere hükûmeti bilsin ki hak uğurunda ölmek lâzım geldiğini bilen müslüman hiçbir vakit hakkı söylemekten çekinmez ve Hindistan Kānûn-ı Cezâsı'nın 124'üncü maddesi onu aslâ korkutmaz.

Ümmet-i İslâmiyyenin târihi ikiye münkasemdir. Birinci devre Peygamber-i İslâm ile Hulefâ-yı Râşidîn devridir. Bu devrede usûl-i cumhûriyyet-i İslâmiyye tamâmıyla tatbîk olunuyordu. Ümmet-i İslâmiyye Cumhûriyeti'nden bi-hakkın istifâde ediyordu. Müsâvât-ı umûmiyye-i İslâmiyye, hürriyet-i tâmme bu ümmete şâmil idi. Halîfe ve reîs-i cumhûriyet milletin içinden idi. Ümmet onu nasb eder, küçük büyük her şeyden mes'ûl eder. Zerre kadar icrâ-yı istibdâd etmesine imkân bırakmazdı. Esâsen halîfe vezâif-i hilâfet ve hükûmeti herkesden iyi bilir, sâde ve hattâ fakīrâne bir hayat imrâr eder, alelâde bir ikāmetgâhda yaşardı. O zaman makarr-ı hilâfet-i İslâmiyyede (beyaz saray)lar yoktu.

Bu devirde müslümanlar minber üzerinde îrâd-ı nutk ediyorken hulefânın sözünü keserler, onlarla münâkaşa ederlerdi.

[59]

MUHÂFAZAKÂRLIKTAN MAKSAD NEDİR?

Gelibolu Meb'ûsu Celâl Nuri Bey "*İnkılâb ve Cezrîlik*" ünvânıyla Ankara'dan "*İleri*"ye gönderdiği bir makālede muhâfazakârlık ve liberallikten bahsediyor. "Deli Petro'nun " eski Rusya'nın hakīkī ihtiyacını teşhîs ettiği vakit, mâzî ile münâsebeti olan her müesseseyi yıktığını, Moskova Patrikhânesi'ni ilgā eylediğini, yeni tarzda bir âile muâşereti ihdâs ve buna karşı gelenler tecrîm bile olunduğunu; sakallıların sakallarını traş etmek veyahud salb olunmakla tahyîr olunduklarını" beyân ettikten; bunu tavsiye değil, çarın azmini göstermek, efkârını kabûl ettirmek için fikr-i muhâfazaya aman vermediğini işrâb maksadıyla söylediğini kaydettikten sonra diyor ki:

"Bugünkü vazîfemiz, bu inkılâb zihniyetine sâdık kalmak için hiçbir sûretle muhâfaza ile uzlaşmamaktır. Muhâfazakârlığı idâre-i maslahat kabîlinden tatyîb etmek için ufak bir müsâmahakârlıkta bulunmak, fikr-i inkılâba karşı küfrândır…"

Mûmâ-ileyhin muhâfazakârlıktan maksadları (lâ-dînî muhâfazakârlık) ise, yani müslüman mahallelerinde umumhâneler, müslüman kadınlarına verilmekte olan fuhuş vesîkası usûlü, müslüman kadınlarının bazı umûmî mahallerde müslim, gayri müslim erkeklerle birlikte bulunarak dans etmeleri, müslüman kadınlarının koltuklarına kadar kollarını, memelerine kadar göğüslerini, dizlerine kadar bacaklarını açarak sokaklarda gezmeleri, erkek, kadın birlikte tiyatrolara, sinemalara giderek yan yana oturmaları, müslüman çocuklarının başlarına birer şapka geçirilerek sokaklarda gezdir-meleri vesâir bu kabîlden şeyler ise tabîî bunları muhâfaza etmek isteyenlerle uzlaşmak, bunları tatyîb için müsâmahakârlıkta bulunmak fikr-i inkılâba karşı küfrân-ı ni'mettir. Zira millet bu inkılâbı, Kâzım Karabekir Paşa'nın söyledikleri vechile, mukaddes dinini i'lâ etmek, yıkılmak istenilen mukaddesât-ı milliyye ve dîniyyesini kurtarmak maksadıyla vücûda getirmiştir.

Yok, muhâfazakârlardan maksadı dinin, ahkâm ve müessesât-ı dîniyyenin, âdâb ve şeâir-i İslâmiyyenin muhâfazasını isteyenler ise bunlarla uzlaşmamayı, bunlara ufak bir müsâmahakârlıkta bile bulunmamayı Celâl Nuri Bey belki kendisi için bir vazîfe telakkî edebilir. fakat mensûb olduğu fırka veya hükûmet maâzallâh Celâl Nuri Bey'in bu nasîhatiyle âmil olmaya kalkışacak olursa memleketteki vaz'iyeti pek tuhaf olur.

Mûmâ-ileyh, Halk Fırkası'nı ve hükûmetini millete karşı ne kadar fenâ, ne kadar korkunç bir şekilde gösteriyor! Sanki milletin dinine, mukaddesâtına harp açmış gibi bir vaz'iyet! Deli Petrolardan, yeni tarzda âileler ihdâsından bahsederken dinin, ahkâm ve şeâir-i dîniyyenin muhâfazasından büyük bir gāye tanımayan millet ile fırkanın arasını açmaktan Celâl Nuri Bey ne fâide bekliyor? Evet, Deli Petro cebren yeni tarzda bir âile ihdâs etti. Fakat ihdâs ettiği âile dünyâda fuhuş ve sefâhetin en son derekesine varan bir âile tarzı oldu. Bugün yeryüzünde fuhuşta en ileri giden memleket neresidir? diye sorulduğu zaman bilâ-tereddüd Rusya gösterilir, yani Deli Petro'nun ihdâs ettiği tarz-ı âile!

Eğer maksadı (azm)e misâl getirmek ise niye Hazret-i Ömer'in cihânlara ser-fürû ettiren azmini misâl getirmiyor da Deli Petro gibi bir çılgının icrââtını ileri sürüyor?

Bunlar, hiç de iyi şeyler değildir. Milletin dinine, mukeddes hislerine karşı bu kadar saygısızlık olamaz.

Daha geçen gün Celâl Nuri Bey inkılâb-ı cedîdin mâhiyet-i dîniyyeyi hâiz olduğundan, İslâmiyet'ten in'izâli gayr-ı mümkün bulunduğundan bahsediyordu. Şu hâlde millet dinini, ahkâm-ı dîniyyesini, müessesât-ı dîniyyesini, şeâir-i dîniyyesini muhâfaza etmek isterse bir cürüm mü işlemiş olacaktır? Bâri buna dâir de bir kānûn çıkarmalı da herkes Celâl Nuri Bey'in cezrî proğramının esâsını anlasın.

Bereket versin, muhâfazakârlar uzlaşmamak, müsâmahakârlıkta bulunmamak yolunu tutmuyorlar da işler yürüyor. Yoksa Celâl Nuri Bey Hanya ile Konya'yı pek güzel anlardı.

MİLLETİ MÜSLÜMANLIK KURTARDI

Kâzım Karabekir Paşa diyor ki :

"Millet garblılaşmakla değil,

dîn-i mübîn-i İslâm'a sarılmakla mevcûdiyetini kurtardı."

İstanbul meb'ûsu ve Ermenistan fâtihi Kâzım Karabekir Paşa hazretleri Dâru'l-fünûn Hukūk Fakültesi'nin bu seneki me'zûnları şerefine verilen ziyâfette mühim bir nutuk îrâd etmiş, garbcılık ve Müslümanlık hakkında şâyân-ı dikkat beyânâtta bulunmuştur. Müşârun-ileyh, "Dâru'l-fünûn milletin dimâğı olduğunu, Dâru'l-fünûn'un karanlıklar içinde nereye gideceğini şaşıran bu milleti nûruyla tenvîr edecek ve bu millete yol gösterecek mukaddes bir ışık menba'ı olduğunu" söyledikten sonra demişlerdir ki:

Avrupa'da tahsîl eden bir kısım münevverânımız Anadolu'nun muhtelif mevâkiine geliyorlar ve tabîî burada refâh, saâdet ve servet husûsunda tam bir hiçlik görüyorlar. Ve dudak büküyorlar. Halkımızı Avrupa'ya benzetebilmek için mutlaka garblılaşmayı tavsiye ediyorlar.

[60] Efendiler, garblılaşmakla halkın karnı doymaz. Garblılaşmakla iş ve servet te'mîn edilmez.

Halka ve millete –o millete ki cihânı alt üst eden pek muazzam bir mücâdeleden gālib çıkmıştır– refâh, saâdet ve servet te'mîn etmek için onun parasını hârice kaçırmamaya çalışacağımız yerde zavallı milleti büsbütün uçuruma atacak muzır telkīnâtta bulunuyoruz: Garbılaşalım! diyoruz.

Garblılaşmaya heveskâr birkaç münevverin menfî istikāmete gitmeleri, diğer gençlerimizin mesâisini akāmete uğratacak esbâb hazırlıyor.

Efendiler,

Millet, garblılaşmakla değil, ancak dîn-i mübîn-i İslâm'a sarılmak sûretiyle mevcûdiyetini kurtarmış (sürekli alkışlar) Türk oğlunu her şeyden tecrîd etseniz dîn-i mübîn-i İslâm'dan başka istinâd edecek yeri yoktur. Efendiler, millet her türlü mahrûmiyet içinde ümidsiz bir mücâdeleye niçin atılmıştı? Evvelâ tahkīr edilen mukaddes dinini i'lâ etmek, sâniyen haysiyetini kurtarmak ve

düşman ayağı altında inleyen aksâm-ı vatanı tahlîs etmek için değil mi? Mukaddesât-ı milliyye ve dîniyyemize edilen hakāreti iâde ettik. Emsâlsiz fedâkârlığa katlandık. Buna garblılaşmak değil, dinimize sarılmakla muvaffak olduk.

Türk adâletin timsâl-i mücessemidir. Vaktiyle adâleti, şimdi çok heves ettiğimiz garb medeniyetini Türk tes'sîs etmiş, hakk u adlin bütün kānûnlarını eline almış ve tatbîk etmişken Avrupa zulüm içinde inliyordu. Bu parlak günlerden sonra maalesef devr-i inhitâtımız başlamış ve mel'ûn bir istibdâd memleketi mahv ü harâb etmiştir.

Bu memleket istibdâd altında inlerken Avrupa çalıştı. Türk'ün medeniyeti ve adâletini kendisine mâletti.

Kırım Muhârebesi'nden sonra da garblılaşmak cereyânları belirmişti.

O zamanın garbcılık taslakları, evlerine frenk mürebbiyeler almak sûretiyle garblı olacaklarını zannetmişlerdi. Netîce ne oldu. Cümlemizin ma'lûmudur.

Bu esnâlarda, biz garbcılıkla iştigāl ederken, garblılaşmaya çalışırken Avrupa hummalı bir faâliyetle iktisâd sâhasında çalıştı. Şirketler teşkîl etti. İktisâdiyâtını inkişâf ettirdi, bu inkişâf tevessü' etti ve müstevlî bir şekil aldı. Memleketimizin mahvına yürüdü.

Netîce biz garblılaşmaya uğraşırken garb, mükâfâten boynumuza kapitülasyon denilen bir zincir vurdu.

Adâleti memlekette istikrâr ettirmek, mütefekkir ve hakīkī vatanperver insanları memlekette hâkim kılmak lâzımdır. Ancak bu sâyede Türk'ün harp zamanında pek kuvvetli olan kollarından medeniyet, sulh ve iktisâd sâhasında da istifâde etmek kābil olacaktır.

Memleketin saâdet ve selâmeti ve dîn-i mübîn-i İslâm uğrunda vücûdumu fedâ etmek, her hangi bir felâket ânında sizi, takdîs ettiğim münevver gençliği mes'ûd görerek terk-i hayât etmek en birinci hedefim ve gāyemdir."

Kâzım Karabekir Paşa hazretleri tarafından îrâd olunan bu mühim nutuk Dâru'l-fünûn muhîtinde pek uzun senelerden beri misli işitilmeyen kıymetli sözleri ve bilhassa son zamanlarda tervîc edilmek istenilen birtakım dalâlet cereyânlarına karşı pek kuvvetli darbeleri ihtivâ etmektedir. Ma'lûm olduğu üzere son zamanlarda en ziyâde tervîci arzu olunan, hattâ bütün millete mâl edilmek istenilen garbcılık ve garblılaşmak esaslarının tervîcine çalışılıyor, bu esâsâtın tervîci, ve hattâ tatbîki için birtakım müesseseler açılıyor ve bu müesseseler de vazîfe-i mevdûalarını îfâya gayret ediyorlardı. Bundan başka bütün gençliğin bu yabancı ve muzır telkīnâta müzâhir olduğu da gösterilmek isteniyordu. Kâzım Karabekir Paşa hazretlerinin Dâru'l-fünûn gençliği içinde îrâd ettikleri ve fevka'l-âde hüsn-i te'sîr icrâ eylediği görülen mühim nutuk gençlik etrâfında koparılan yaygaranın kuru sıkı bir propagandadan ibâret olduğunu göstermektedir. Gençliğin ictimâ'î garbcılık ve garblılaşmak da'vâsından uzak olduğunu bu münâsebetle göstermesi cidden şâyân-ı şükrândır. Biz Dâru'l-fünûn gençliğimizin dalâlet cereyânlarından uzak kaldığını görmekle memnûn oluruz. İsteriz ki bu gençlik dalâlet cereyânlarına mücâdele eden en kuvvetli mücâhid olsun ve bunu fiiliyât ve âsârıyla isbât etsin.

HÜKÛMET
Ahkâm-ı İslâmiyye'nin Kuvve-i Müeyyide ve İcrâiyyesidir.

Vakit gazetesinin Ankara muhâbiri Başvekîl İsmet Paşa hazretleriyle bir mülâkāt icrâ ederek muhtelif suâller miyânında şu suâli de sormuş:

– Halîfe'nin müslüman memleketlerinden gelecek birer murahhas tarafından intihâb edileceği ve bu şûrânın halîfeliğe bir veche vereceği haberleri şâyi' oldu. Bu husûsda mütâlaa-i devletiniz nedir?

İsmet Paşa bu suâle cevâben demişler ki:

– Makām-ı Hilâfet hakkında cereyân eden havâdis ve mütâlaât ile hükûmet yakından, uzaktan hiçbir sûretle alâkadâr değildir. Türkiye Hükûmet-i Cumhûriyesi, Türkiye idâre-i devletine taalluk etmeyen bir mes'ele ile iştigāl etmez. Ve Türkiye idâre-i devletine hâriçten hiçbir müdâhaleye müsâade eylemez.

Vakit gazetesi İsmet Paşa'nın bu beyânâtı hakkında diyor ki:

– Paşa hazretlerinin sözlerinden anlaşılıyor ki Hükûmet-i Cumhûriye Hilâfet'e âid mesâile her hangi bir sûretle müdâhale etmeyi idâre-i devlet umûru hâricinde telakkī etmekte ve bi'l-mukābele Türkiye idâre-i devletine hâriçten bir müdâhale icrâsını tecvîz etmemektedir.

İleri gazetesi de şöyle diyor:

– Başvekîl bu mülâkātında hükûmet mes'eleleriyle Hilâfet mes'elelerini yekdiğerinden kat'î bir sûrette tefrîk ediyor. Bu pek yeni bir siyâsettir. Aynı zamanda da pek fennî, pek muvâfık ve pek iyi bir siyâsettir. Hakīkat-i hâlde din işleri başka, hükûmet işleri başka değil midir?

Biz bu yeni siyâsetin pek fennî, pek muvâfık olup olmadığı hakkında bir şey söyleyecek değiliz. Yalnız *(İleri)*'nin "Hakīkat-i hâlde din işleri başka, hükûmet işleri başka" demesi hakkında birkaç söz söylemek istiyoruz. Acaba hakīkat-i hâlde böyle midir? Umûr-ı dîniyye ile umûr-ı hükûmet tefrîk olunarak **[61]** hükûmet laik bir şe-

kil mi iktisâb etmiştir? Teşkîlât-ı Esâsiye Kānûnu'na bakılırsa Büyük Millet Meclisi'nin ahkâm-ı şer'iyyeyi tenfîz ve icrâ ile mükellef olduğu, son ta'dîlâtta devletin dini Dîn-i İslâm olduğu da ayrıca tasrîh edildiği görülüyor. Böyle iken *(İleri)*'nin hükûmeti din işleriyle alâkasını kesmiş bir vaz'iyette göstermek istemesinin hikmeti anlaşılamıyor. Acaba her ne kadar zâhiren böyle ise de "hakîkat-i hâlde" hükûmetin din işleriyle alâkası kalmamıştır, mı demek istiyor? Hükûmeti millete karşı böyle göstermekte bilmeyiz ki ne fâide vardır? Fâide şöyle dursun, bizce bunun çok mazarratı vardır. Halk, din işlerinin kuvve-i müeyyidesiz kaldığını, yani şerîat-i İslâmiyyeyi ikâme, tenfîz ve icrâ edecek bir kuvve-i icrâiyye bulunmadığını görecek olursa bi't-tabi' ahkâm-ı İslâmiyyenin muattal olduğuna zâhib olacak ve bu yüzden kulûb-ı İslâmiyyeyi fütûr-ı azîm istîlâ eyleyecektir.

Şübhe yok ki "Din işleri" deyince Dîn-i İslâm işleri kasd ediliyor. Yoksa Hıristiyanlık ve Yahudilik dininin işleri değil. Ma'lûmdur ki Dîn-i İslâm bu husûsda diğer dinlerden külliyyen farklıdır. Dîn-i İslâm'ın esâsı olan Kur'ân-ı Kerîm hem umûr-ı i'tikādiyye ve uhreviyyeyi şâmildir, hem muâmelât ve ukūbâta dâir umûr-ı dünyeviyyeyi. İslâmiyet Hıristiyanlık gibi yalnız birtakım akāid-i mücerrededen ibâret değildir ki din işini hükûmet işinden ayırmak kābil olabilsin. Mâdem ki Müslümanlık umûr-ı dünyeviyyeye âid birtakım ahkâmı da muhtevîdir, o hâlde bu ahkâmın ikāmesi için bir hükûmete, bir kuvve-i icrâiyyeye, bir mahkemeye ihtiyâcı zarûrîdir. İslâmiyet böyle bir kuvve-i icrâiyyeden mahrûm kalamaz. Zira o takdîrde muattal olur. Bi't-tabi' müslümanlar müslüman oldukça ahkâm-ı İslâmiyye'nin bir kuvve-i icrâiyyeden mahrûm kalarak muattal olup gitmesine rızâ gösteremezler. Binâenaleyh müslümanlar farz-ı muhâl olarak böyle bir vaz'iyete düşmüş olsalar bile bunu bir devr-i fetret addederek ahkâm-ı İslâmiyye'yi tenfîz ve icrâ eyleyecek bir kuvve-i müeyyideye, yani bir hükûmete olan ihtiyaçlarını muhâfaza edeceklerdir.

Bir ecnebi istîlâsı karşısında bu şekil vâki' olabilirse de böyle bir istîlâdan masûniyet hâlinde tahakkukuna imkân ve ihtimâl yoktur. Öyle ya, erkân-ı hükûmet hem müslüman olsun, hem ahkâm-ı dünyeviyye-i İslâmiyye'yi tenfîz ve icrâdan ibâ ve imtinâ' etsin. Bu, gayr-ı kābil-i tasavvurdur.

Nitekim Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu devletin mâhiyet-i dîniyyesini muhâfaza etmektedir.

Şu hâlde *İleri*'nin "Hakîkat-i hâlde din işleri başka, hükûmet işleri başkadır." demekten maksadı nedir? Bi't-tabi' bu sözlerin nazar-ı İslâm'da hiçbir kıymeti, hiçbir ma'nâ-yı ilmîsi yoktur. Çünkü Müslümanlığın esâsı ve rûhu nazar-ı i'tibâra alınarak söylenmiş bir söz değildir; Hıristiyanlık ma'lûmâtıyla Müslümanlık hakkında mütâlaa yürütülürse tabîî böyle denir. Acaba *İleri* gazetesine bir suâl sorulsa, denilse ki:

– Mâdem ki din ile hükûmet tefrîk olunmuştur, o hâlde son ta'dîlâtta devletin dini Dîn-i İslâm olduğu neden tasrîh olundu? Kezâlik Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu'yla Büyük Millet Meclisi'ne âid olan ahkâm-ı şer'iyyeyi tenfîz ve icrâ salâhiyeti neden kendisinden nez' olunmadı?

Acaba böyle bir suâle ne der? Hiçbir şey diyeceği yoktur. Mâdem ki hakîkat-i hâl böyledir, o hâlde din işleriyle, İslâm mes'eleleriyle hükûmetin alâkasızlığı nasıl olabilir? Hükûmet, Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu'nda devletin dini Dîn-i İslâm olduğunu, meclisin ahkâm-ı şer'iyyeyi tenfîz ve icrâ ile mükellef bulunduğunu kaldırmadıkça hükûmet din işleriyle kat'-ı alâka edemez.

ACABA YANLIŞLIK MI VAR?

Vatan gazetesinin verdiği ma'lûmâta göre Büyük Millet Meclisi Dâhiliye Encümeni Dâhiliye Vekîli Ferîd Bey'in huzûruyla Matbûât Kānûnu'nun 26'ncı, 27 ve 28'inci maddelerini müzâkere etmiş. Ta'dîlen kabûl olunan 16'ıncı maddeye göre: Büyük Millet Meclisi veya reîs-i cumhûr hakkında zemm ü kadhi mutazammın vâki' olacak neşriyât için 3 aydan 3 seneye kadar, enbiyâ-yı izâm ve Halîfe için vâki' olacak zemm ü kadhi mutazammın neşriyât için 2 aydan 2 seneye kadar, düvel-i mütehâbbe hükümdarları ve sâir devlet reisleri için vâki' olacak neşriyâta karşı 3 aydan iki seneye kadar cezâ ta'yîn edilmiş!

(Vatan) gazetesinin verdiği bu ma'lûmâttan anlaşılıyor ki Büyük Millet Meclisi'ne ve reîs-i cumhûra zemm ü kadh enbiyâ-yı izâma ve halîfe-i müslimîne zemm ü kadhden daha büyük bir cürüm teşkîl ediyor, binâenaleyh daha ağır bir cezâyı iltizâm ediyor. Hiç zannetmeyiz ki Büyük Millet Meclisi ve reîs-i cumhûr kendilerini Fahr-i Kâinât efendimizin de dâhil bulunduğu kāfile-i enbiyâ-yı izâmın fevkinde, yahud enbiyâ-yı izâm aleyhimü's-salâtü ve's-selâm efendilerimizi kendi mevki'lerinin mâ-dûnunda tasavvur etsinler de bütün Türk milletini ve Türk milletiyle beraber bütün ümmet-i İslâmiyyeyi rencîde edecek böyle birtakım ta'dîlâtı tasvîb etsinler. Biz her hâlde bir yanlışlık vukūunu farz ediyoruz.

Ta'dîlde ikinci bir garâbet daha var, o da enbiyâ-yı izâma **[62]** ve Halîfe-i müslimîne karşı vukū' bulacak zemm ü kadhin düvel-i mütehâbbe hükümdârânına ve sâir devlet reisleri için vukū' bulacak zemm ü kadh neşriyâtından daha dûn bir mevki'de telakkī olunmasıdır. Çünkü enbiyâ-yı izâm hakkında vukū' bulacak

zemm ü kadhin cezâsı iki aydan başladığı hâlde ecnebi hükümdârân ve rüesâya karşı yapılacak zemm ü kadhin cezâsı üç aydan başlıyor. O hâlde ecnebi hükümdârân ve rüesâya karşı da zemm ü kadh enbiyâ-yı izâma ve Halîfe-i müslimîne karşı zemm ü kadhden daha büyük bir cürüm addolunuyor ve daha ağır bir cezâyı istilzâm ediyor.

Bu hâl milletin en yüksek mukaddesâtı en ednâ mevki'e düşüyor demektir ki biz bunu aslâ tecvîz etmediğimizden her hâlde bir yanlışlık vukū'u husûsunda ısrâr ediyoruz. Enbiyâ-yı izâm ve bilhassa Seyyidü'l-mürselîn efendimiz hazretleri hakkında itâle-i lisân edecek mücrimler en büyük, en ağır cezâya lâyıktırlar. Matbûât kānûnunun ta'dîliyle meşgūl olan Büyük Millet Meclisi a'zâsının bu hissiyât-ı İslâmiyyeden mücerred olduğuna biz hiçbir vakit kāil olamayız. Bil-akis bir yanlışlık olduğunda yine ısrâr ediyoruz.

Bu yanlışlığın tashîh edileceğine kat'î sûrette emîniz.

Ahlâkı Muhâfaza İçin Hükûmet Kānûn Lâyihası Hazırlıyor

Bu haftaki Anadolu Ajansı şâyân-ı memnûniyyet bir haber neşretti. Ajansın verdiği ma'lûmâta göre: "Tiyatro ve sinemaların usûl-i zâbıtasına âid Dâhiliye Vekâleti'nce bir lâyiha-i kānûniyye ihzâr edilmiştir. Bu lâyihada muhill-i ahlâk filimlerle tiyatrodaki bu kabîl lu'biyât men' edilmektedir. Hükûmet on beş yaşından dûn gençlere mahsûs fennî ve terbiyevî filimler irâesi için açılacak sinemaları teşvîk ve himâye için bu kabîl müesseselerden temettu' vergisi nısf olarak alınması takarrur etmiştir. Lâyiha tiyatro ve sinemaların bir müdîr-i mes'ûlü bulunmasını ve bu husûsda nizâmnâme ahkâmına ri'âyet etmeyenlerin (50) liradan (1000) liraya kadar tecziye edilmelerini de hâvîdir."

Dâhiliye Vekâleti'nin bu teşebbüsü cidden mûcib-i şükrândır. Hükûmet, münâfî-i ahlâk filimlerle oyunlara karşı birtakım tedâbîr-i mâni'a ittihâz ediyor. Esâsen ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyenin muhâfazası için kānûn-ı cezâda mevadd-ı mahsûsa vardır. Şu kadar ki bunların tatbîki maatteessüf ihmâl ediliyor. İntihâbât esnâsında Dâhiliye Vekâleti'nin bu mevadda tamâmî-i ri'âyet hakkındaki ta'mîmine rağmen, bu mevadd-ı kânûniyye tatbîk edilmiyor. Diğer tarafları bilmiyoruz, fakat İstanbul'da şe'âir-i İslâmiyyeye, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye muhâlif harekâtın hadd ü hesâbı yoktur. Kaç tanesi hakkında müdde'î-i umûmilik ikāme-i da'vâ etti?

Şe'âir-i İslâmiyyeye, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye karşı vukū' bulan tecâvüzât hakkında Şer'iye Vekâleti hiçbir teşebbüsde bulunmuyor, "Bu bana âid değildir, Adliye Vekâleti'nin vazîfesidir." diyor. Adliye Vekâleti'nin bu husûsda hiçbir şey yaptığı görülmüyor. Müdde'i umûmîler hukūk-ı umûmiyye nâmına ikāme-i da'vâ etmiyor. Dâhiliye Vekâleti intihâbât sırasında neşrettiği bir teblîğ ile iktifâ ediyor. Masûniyet-i şahsiyye kānûnu vardır, ben ileri gidemem, diyor. Hâsılı şe'âir-i İslâmiyyenin, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyenin muhâfazasını hiç kimse üzerine almıyor.

Bu tezebzüb ve lâkaydîyi gören ahlâksızlar cür'etlerini arattırıyorlar; şe'âir-i İslâmiyyenin, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyenin muhâfazası şöyle dursun, onunla istihzâ ve istihfâf ediyorlar. Bu sûretle nâmûs ve iffet dellallığı ile geçinenler san'at-ı rezîlelerini alabildiğine neşr ve tervîce muvaffak oluyorlar. Ahlâksızlık günden güne tevessü' ediyor. Erbâb-ı iffet ve nâmûs, bu ahvâl-i fecî'a karşısında teesür ve infiâl içinde kıvranıyor. Bu fısk ve dalâlet cereyânının vahîm âkıbetini görerek kalbini ye's-i azîm istîla ediyor. Bu cür'etkârların şe'âir-i İslâmiyyeye, nâmûs ve ahlâka karşı tecâvüzleri acaba niçin men' edilmiyor? diye zihnine birtakım vesveseler, vehimler hücûm ediyor. Böyle en mukaddes hisleri her gün rencîde edile edile insan ne hâle gelir? Tabîatiyla bedbînlik, hoşnudsuzluk efkârı istîlâ ediyor. Bu sûretle aksü'l-ameldir, i'timâdsızlıklar husûle geliyor. Bunun netîcesi olmak üzere halkın rûhunda muhabbet ve emniyet teessüs edemiyor. Bir milletin sinirlerini daima gergin bir vaz'iyette tutmak elbette muvâfık-ı siyâset değildir.

Bir milletin ekseriyeti ahlâksız olursa, nâmûs ve ahlâk hakkındaki telakkīleri başka türlü olursa o vakit tabîî hükûmet için ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyenin muhâfazası bir vazîfe teşkîl etmez. Fakat ahlâk ve iffet düşkünleri bir şirzimeden ibâret olduğu hâlde bunlar ekseriyetin telakkiyâtı ile istihfâf etmekte, ekseriyetin mukaddes hislerini çiğnemekte devam edecek **[63]** olurlarsa bittabi bu câiz olmamak lâzım gelir. Bu takdîrde buna karşı tedâbîr-i mâni'a vaz' etmek hükûmetin en mütehattim vazîfesi olur. Bu husûsda ihmâl ve lâkaydî göstermek aslâ muvâfık-ı siyâset ve maslahat olamaz.

Fransa hükûmeti bile –ki liberalliğin müntehâsına vâsıl olmuştur– *(La Garson)* müellifinin münâfî-i ahlâk neşriyâtına karşı ihmâlkâr bir vaz'iyet alamamıştır. Verdiği nişanı olsun, o herifin elinden almıştır. Sonra Fransa'da bile ahlâka mugāyir telakkī edilen bu eser dini Dîn-i İslâm olan bir memleketin sinemalarında nasıl gösterilebilir? Gösterilmemek lâzım gelir. Dâhiliye Vekâleti'nin intihâbât esnâsında neşrettiği teblîğe ve o teblîğde gösterilen mevadd-ı kānûniyyeye de bu, külliyyen muhâliftir. Fakat maatteessüf bu haftaki gazeteler (El-Hamrâ) sinemasına bu müsâ'adenin bahş edildiğini

yazıyorlar. Evvelce teşhîri men' olunmuş. Niçin men' edilmiş? Bittabi ahlâka mugāyeretinden. Acaba dün ahlâka mugāyir telakkī edilen bu eser bugün ahlâka muvâfık mı oldu? Bu husûsda yevmî gazetelere de bir hisse-i mes'ûliyyet terettüb eder. Böyle i'lânları –fazla ücret mukābilinde– gazetelerine derc ederler. Sonra da ahlâkdan bahsederler. Böyle olmamak lâzım gelir. Fakat maatteessüf oluyor.

Her ne ise, Dâhiliye Vekâleti'nin şe'âir-i İslâmiyyeye, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye karşı vukū' bulan ve bulmakta olan bu tecâvüzlere karşı bir kānûn lâyihası hazırlamak sûretiyle vazîfesini îfâya müsâra'at göstermesi bittabi câlib-i memnûniyyet ve teşekkürdür. Şu kadar ki bu kānûnu daha vâsi' ve daha esaslı bir sûrette tertîb etmek iktizâ eder. Ümid ederiz ki Meclis'de müzâkere esnâsında mes'ele daha şümûllü nazar-ı i'tibâra alınır.

Hıristiyanlığın Tahkīri Avrupa Mahkemelerince Mûcib-i Mücâzât Oluyor

Alman mehâkiminden birisi, meşhûr İzâfiyet Nazariyesi sâhibi Profesör Aynştayn'ın *(Akīde-i Fâside)* nâmıyla neşrettiği bir kitabda Dîn-i İseviyye'nin esâsâtına hürmetsizlikte bulunmuş olmasından dolayı mûmâ-ileyhi altı ay müddetle hapse mahkûm etmiştir. Kitabın tâbi'i de aynı sûretle cezâlanmaya mahkûm olmuştur.

Mahkeme, Aynştayn'ı Hazret-i İsa'yı tahkīr-âmiz bir şekilde tasvîr ettiğinden, herkesin mukaddes tanıdığı bir dinin tahkīr edilemeyeceğinden ve müellifin umûmun kanâati hilâfına Hazret-i Mesîh'i bir veled-i tabîî addetmesinden ve hıristiyan kiliselerindeki tasâvîrin havârîlerden (Saint Paul)'un muhteraâtından olduğunu iddiâ eylediğinden dolayı hapse mahkûm ediyor.

Ma'lûm olduğu üzere (Aynştayn) hâlis bir Yahudidir, koyu bir (Siyonist)dir. Dîn-i İslâm'a da hücûm etmiş ve bundan dolayı da Mısır mahkemesi tarafından altı ay hapse mahkûm olmuştu.

Alman mahkemelerinin bu karârı şâyân-ı dikkattir. Bazıları öyle zannediyorlar ki Avrupa'da dine karşı herkes istediği gibi hakārette bulunabilir ve bundan dolayı hiçbir mes'ûliyet terettüb etmez. Memleketimizde liberal geçinenlerin birçok husûsâtta olduğu gibi bu noktada da vermek istedikleri fikrin, hakīkati tahrîfden başka bir şey olmadığı görülüyor. Edyânın tahkīrini medeniyetin îcâbâtından telakkī edenlerin nazar-ı ibret ve intibâhını celb etmek üzere bu hâdiseyi naklediliyoruz.

Bizde bazı varak-pâreler, mecmûalar vardır ki açıktan açığa akāid-i İslâmiyye ile istihfâf ederler de hiç aldıran olmuyor. Bunlar görülmüyor mu? Hiç de zannetmiyoruz. Maamâfîh görmemek de ayrıca bir kabâhat değildir?

Şer'iyye bana âid değildir, diyor. Adliye Şer'iyye'nin vazîfesidir, diyor. Dâhiliye masûniyet-i şahsiyye kānûnundan bahsediyor. Bu keşmekeşten bi'l-istifâde birtakım vicdansızlar da muttasıl akīde-i asliyye-i Kur'âniyyeyi hedm ile uğraşıyorlar. Herkes vicdanında istediği akīdeyi taşıyabilir. Fakat devletin dîn-i resmîsi olan Müslümanlığın akīde-i esâsiyyesini baltalayacak tecâvüzkârâne neşriyâtta bulunmaya hiç kimsenin hakkı olmasa gerektir. Bari Hıristiyanlığı muhâfaza eden garb mahkemelerinden ibret ve ders alalım.

Talebe-i Ulûmun Haddi midir?!...

İki üç katlı muntazam binâlarda oturabilmek!

Şer'iye Vekîli Mustafa Fevzi Efendi hazretlerinin gazetelere vukū' bulan beyânâtından anlaşıldığına göre, Şehzâdebaşı'nda Evkāf Matbaası ittisâlindeki büyük binâ Dâru'l-fünûn talebesine tahsîs olunuyormuş, Maârif Vekâleti nevâkısını ikmâl ederek binâyı işgāl edecekmiş.

İnsan hâtır ve hayâle gelmeyen böyle şeyleri işittikçe inanamayacağı geliyor. Talebe-i ulûm da bu memleketin evlâdı değil midir? Onların da bu memlekette sıhhî ve muntazam bir binâya sâhib olmak hakkı yok mudur? Bunların yegâne nasîbi rutûbetli, taş hücreler midir? Bugün talebe-i ulûmun ikāmet etmekte oldukları medreseler şeklinde hiçbir mektep yoktur, bütün mektepler bunlara göre birer kâşâne gibidir. Bittabi mekteplerin bu hâlde olması bizim için bâdî-i memnûniyyettir. Fakat medreseler de bu perîşân vaz'iyette bırakılmamalıdır. Mektepli olsun, medreseli olsun, hepsi memleketin ilim ve irfânına hizmet edeceklerdir. **[64]** Binâenaleyh mektepler ne kadar düşünülüyorsa medreseler de o nisbette mazhar-ı himâye ve sahâbet olmalıdır. Talebe-i ulûm kendilerini bî-kes, himâyeden mahrûm telakkī etmemelidir. Mekteplilerin her husûsâtı bu kadar düşünülmekte olduğu bir sırada az çok medreselilerin de tatyîb-i hâtırına çalışmak muktezâ-yı maslahattır.

Geçenlerde az kalsın, cebren oturdukları medreseden dışarı çıkarılacaklardı. Bereket versin, Şer'iye Vekîli talebenin istirhâmatını kabûl etti de zavallılar sokakta kalmadılar.

Ondan daha evvel Maârif Bâb-ı Meşîhat'e de vaz'iyet etmeye uğraştı. Yine Şer'iye Vekîli'nin himmetiyle bu vaz'iyet ber-taraf edilebildi.

Lakin Maârif'in bu son teşebbüsüne karşı Şer'iye Vekîli hazretleri gālibâ mukāvemet edemeyecektir. Anlaşılan, Evkāf'ın talebe-i ulûm için yaptırmakta olduğu bu binâya talebe için ayak basmak nasîb olamayacak! Zavallı talebe-i ulûm, nice senelerden beri bu binânın ikmâlini bekliyor. Buradan gelip geçtikçe mütesellî oluyor. Ümîd ile rutûbetli, sıkıntılı taş odalarda oturmaya katlanıyor.

Maatteessüf bugün o ümîdleri de kırılıyor. Evkāf'ın parasıyla yapılan bu binâdan da alâkaları kesiliyor. Bugün Dâru'l-fünûn'un olduğu yer bir saraydır.

Muazzam Harbiye Dâiresi de Dâru'l-fünûn'a tahsîs olunmuştur. Bunlar memleketin ilim ve irfânı nâmına mûcib-i memnûniyyettir. Fakat İstanbul'daki müessesât taksîm olunurken bir taneciği olsun talebeye bahş olunması îcâb etmez miydi? Doğrusu, bu husûsda Şer'iye Vekâleti'nin ihmâl ve lâkaydî göstermiş olduğunu zannediyoruz.

Her ne ise, talebe-i ulûma muntazam bir binâ tahsîs olunmadı. Bari kendilerine âid mebânî işgāle kalkışılmasa. Maârif bütçesi her şeye müsâiddir. Bu binâdan daha mükemmel binâlar yapabilir. Lakin medâris için öyle midir? Bugün medreselerdeki yemekler yenecek şey değildir. İnsan ancak açlıktan ölmemek için bunları yiyebilir. Beytûtet ettikleri odalar oturulacak yerler değildir. İnsan ancak sokakta yatmamak için bu odalarda imrâr-ı hayât edebilir.

İşte talebe-i ulûmun hayatı böyle iken onlara âid bir binâyı da onlara çok görerek Dâru'l-fünûn müdâvimlerine yurd olarak bahşetmek aslâ muvâfık-ı nasafet ve adâlet değildir. Bugünkü talebe-i ulûm münevver, çalışkan, asrî ma'lûmât ile mücehhezdir. Bir binâyı onlara çok görmemelidir.

MISIR'DA
MÜCÂDELE-i İNTİHÂBİYYE

Mısır matbûâtından anlaşıldığına göre Mısır'da mücâdele-i intihâbiyye hâd bir devrine girmiştir. Meb'ûsların intihâb günü te'hîr oluna oluna nihâyet 12 Kânûnisânî olmak üzere takarrur etmiştir. Müntehib-i sânîler intihâbı bir müddet-i medîdeden beri hitâm bulduğu hâlde meb'ûsân intihâbının bu kadar uzun bir zaman te'hîrinde elbette bir hikmet vardır. Bunun hikmeti olsa olsa müntehib-i sânîler üzerinde icrâ-yı te'sîr etmek olabilir. Fakat müntehib-i sânîler üzerinde kimler icrâ-yı te'sîr edecek? Mısır'da mevcûd fırkalar mı? Meb'ûsân intihâbının te'hîri fırkalar tarafından yapılmış bir hareket olmadığından ve esâsen fırkaların kâffesi senelerden beri meslekleri ma'lûm olduğundan meb'ûsânın intihâbını te'hîr etmekte fırkaların halk üzerinde icrâ-yı te'sîr etmesinden başka bir şey aramak lâzımdır. Bize kalırsa meb'ûsân intihâbı te'hîr etmekle bundan istifâde etmek isteyen taraf, Mısır fırkaları değil, Mısır'ı işgāl-i askerîsi ve murâkabe-i siyâsiyyesi altında bulundurmak isteyen İngiltere'dir. Çünkü intihâb netîcesinde teşekkül edecek hey'et-i teşrîiyye İngiltere ile Mısır arasındaki hayâtî mesâilin hallini der'uhde edecektir. Mısır'ın vatan-perver ve fedâkâr evlâdları intihâb olunur da bunlar re's-i kâra gelirlerse İngiltere'nin huzûr ve istirâhatini selb edecek, İngiltere'nin siyâsetini alt üst edecek mühim bir âmil meydân-ı mücâdeleye çıkmış olacaktır. Binâenaleyh bu fırsattan istifâde edip İngilizlerin a'zamî gayretler sarf edecekleri şübhesizdir. İngilizler bu zamanı; fırkaları, müntehib-i sânîleri aldatmaya çalışmakla imrâr etmektedir.

Şimdiye kadar Mısır halkının Sa'd Zağlûl Paşa'ya müteveccih olduğu anlaşılıyor. Her yerde müşârun-ileyh ile tarafdârlarının ihrâz-ı ekseriyyet ettikleri görülmektedir. Sa'd Zağlûl Paşa Mısır hareket-i milliyyesine hizmet etmiş muhterem bir sîmâdır. Fakat âtiyen ta'kīb edeceği meslek hakkında bir şey söyleyemeyiz. Müşârun-ileyhin son beyânâtı Mısır'ın istiklâl nâmına çalışacağına ve ancak bu esâs üzere İngilizlerle muâhede akd edeceğine dâirdir. Müşârun-ileyhin bu meslekte sebât etmesini ve bu meslek dâhilinde Sa'd Zağlul Paşa'ya en şiddetli muhâlefeti Adlî Yeğen Paşa'nın tarafdârânı yapıyorlar. Fakat bu muhâlefet sırf şahsî bir muhâlefettir. Mısır'da harekât-ı milliyyeyi âdetâ ihyâ eden ve inkişâf ettiren ve İngilizlerin hasm-ı bî-emânı olan Hizbü'l-vatanî ise son zamanlarda büyük bir darbeye uğraşmıştır. (Hizbü'l-vatanî)'nin bütün gazeteleri seddedilmiş olduğundan bu hizbin faâliyet-i intihâbiyyesi ziyâdesiyle zarar-dîde olmuştur. (Hizbü'l-vatanî) de Sa'd Zağlûl Paşa'ya karşı muhâlif mevkiindedir. Hizbü'l-vatanî'nin İngilizler tarafından iğfâl olunmasına imkan yok, gibidir. Maamâfîh bütün fırkaların proğramları bir noktada müttehiddir: Mısır'ın bilâ-kayd ü şart istiklâli. Şimdi bakalım İngilizler ne yapacaklardır? En mühim mes'ele İngilizler'in intihâbât üzerine icrâ edecekleri te'sîrdir.

TEŞEKKÜR

Sebîlürreşâd'ı okuyan her müslüman kardeşimizin lâekal iki abone kaydetmesi hakkındaki ricâmızı kabûl ederek neşir ve ta'mîmi husûsunda himmet gösteren muhterem kāri'lerimize teşekkürler eder ve bütün kāriîn-i kirâmın lütfen bu usûle riâyet ve himmette bulunmalarını ricâ eyleriz.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

29 Kasım 1923 | 20 Rebîül-âhir 1342 | * Perşembe * | 29 Teşrînisânî 1339 | Cild: 23 - Aded: 577

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Muâmelât ve Ukūbât

İnsanlar arasında şuûn-ı teâmüliyyeyi idâre, hukūku muhâfaza ve nüfûsu sıyânet için şerîat-i İslâmiyye birtakım usûl-i külliyye ve ahkâm-ı fer'iyye beyân etmiştir ki bunları fıkıh, tefsîr, hadîs kitapları en ince noktasına kadar tamâmıyla tafsîl etmiştir. Bunlar, bey', icâre, selem, mukāyaza, rehin, iflâs, hacr, sulh, havâle, zımân, şirket, vekâlet, vedîa, iâre, gasb, şuf'a, taksîm, karz, müzâra'a, müsâkāt, ce'âle, ihyâ-yı arz-ı mevât, vakıf, hibe, lukata, da'vâ, kazâ, şehâdet, cinâyet, riddet, zinâ, kazf, rıkk, harb, vasiyyet, ferâiz gibi insanlar arasında vukūa gelen hâdisâta müteallik ahkâmı mutazammındır ki hemen hemen muâmelât-ı ictimâiye-i dünyeviyyenin başlıca envâ'ı, ana hatları bunlardan ibârettir. Bu gibi ahkâma âid aksâm-ı fıkhın me'hazları da kitap, sünnet, icmâ', kıyâsdır. Usûl-i fıkıh kitapları bu dört menba'ı kâmilen beyân ve îzâh etmişlerdir.

Muâmelât ve ukūbâta mütedâir ahkâm-ı fıkhiyye-i fer'iyye zamanların, mekânların ihtilâfına göre muhtelif olmak hasebiyle ulemâ-yı usûl kitap ve sünnetten birtakım kavâid istihrâc etmişler ve bu kavâid ahkâm-ı ictihâdiyyeyi takdîr, tefrîât ve istinbâtâtı zabt için mi'yâr ve mîzân ittihâz edilmiştir, ki bazıları şunlardır:

1) Bir işten maksad ne ise hüküm ona göredir. 2) Şek ile yakīn zâil olmaz. 3) Berâet-i zimmet asıldır. Yâni gayrın hukūkuyla zimmetin meşgūl olduğuna delîl bulunmadıkça berâet-i zimmetle hüküm olunur. 4) Sıfât-ı ârızada asıl olan ademdir.* 5) Bir emr-i hâdisin akreb-i evkātına izâfeti asıldır. 6) Kelâmda asıl olan ma'nâ-yı hakīkīdir. 7) Meşakkat teysîri celb eder. 8) Zarar ve mukābele bi'zzarar yoktur. 9) Zarûretler memnû' olan şeyleri mübâh kılar. 10) Zarûretler kendi mikdarınca takdîr olunur. 11) Zarar-ı âmmı def' için zarar-ı hâs ihtiyâr olunur. 12) Zarar eşedd-i ehaf ile izâle olunur. 13) İki fesâd teâruz ettikte ehaffını irtikâb ile a'zamının çâresine bakılır. 14) Def'-i makāsıd celb-i menâfi'den evlâdır. (Bir mefsedetle bir maslahat teâruz ettikte alel-ekser def'-i mefsedet takdîm olunur.) 15) Iztırâr gayrın hakkını ibtâl etmez. 16) Alması memnû' olan şeyin vermesi dahi memnû'dur. Meselâ rüşvet gibi. 17) Âdet muhakkemdir. Yani hükm-i şer'îyi isbât için örf **[66]** ve âdet hakem kılınır.** (مارآه المسلمون حسناً فهوعندالله حسن)*** hadîs-i şerîfi de bu kāide meâlindedir. 18) Âdetin delâletiyle ma'nâ-yı hakīkī terk olunur. (Yani bir kelime veya ibârenin bir ma'nâ-yı hakīkīsi var iken örf onu başka bir ma'nâda kullanırsa amel örf ve âdetin delâleti muktezâsıyladır.) 19) İ'tibâr, gālib-i şâyi'adır, nâdire değildir. 20) Örf ile ta'yîn nas ile ta'yîn gibidir. 21) Mübâşir (yani bizzat fâil) ile mütesebbib müc-

---

* Meselâ bir insan bir at iştirâ etse de tesellümünden sonra ayb-ı aslîsi bulunduğunu iddiâ, bâyi' de inkâr eylese söz ma'a'l-yemîn bâyi'indir. Zira sıhhat asıl, ayıb ise sıfât-ı ârızadandır.

** Örf ve âdetin ma'nâsını, aksâm ve teferruâtını, muâmelâttaki derece-i te'sîrini anlamak için Ali Haydar Efendi'nin Mecelle Şerhi'ne mürâcaat oluna. Sahîfe 93 ve mâ-ba'di.

*** "Müslümanların güzel gördüğü indallâh da güzeldir."

temi' oldukta hüküm mübâşire muzâf kılınır. 22) Külfet ni'mete, ni'met külfete göredir. 23) Mübâşir müte'ammid olmasa da zâmin olur. Mütesebbib müte'ammid olmadıkça zâmin olmaz. 24) Gayrın mülkünde tasarrufla emretmek bâtıldır. 25) Bilâ-sebeb-i meşrû' birinin malını bir kimsenin ahz eylemesi câiz olmaz. 26) Kim ki bir şeyi vaktinden evvel isti'câl eylerse mahrûmiyetle mu'âteb olur. 27) Her kim ki kendi tarafından tamâm olan şeyi nakza sa'y ederse sa'yi merdûddur.

Burada bu kadarla iktifâ edelim. Ahkâm-ı fer'iyyenin ibtinâ ettiği usûl-i fıkhiyyeyi daha ziyâde anlamak istenilirse usûl ve fürû' kitaplarına mürâcaat olunsun.

SİYÂSET-i İSLÂMİYYE

Dîn-i İslâm'da siyâsetin biri adl, diğeri meşveret olmak üzere iki temeli var. Bunun başka türlü olabileceğini iddiâ eden kimse ya cehli, ya taassubu sâikasıyla İslâm'a fenâlık etmiş olur.

Ömer bin el-Hattâb radiyallâhu anh serîr-i hilâfete geçirildiği gün minbere çıkarak cemâat-i müslimîne "Ey nâs, bende bir eğrilik görecek olursanız doğrultunuz." demişti. Bunun üzerine orada bulunanlardan biri kalkarak "Sende bir eğrilik görürsek, emîn ol, kılıçlarımızla doğrulturuz" cevâbını verdi. Hazret-i Ömer aynı hutbede şu sözleri söylemişti: "Ey nâs, Allah'a yemîn ederim, hiçbir zaîfiniz yoktur ki başkasındaki hakkını istirdâd ile kendisine vermek için nazarımda en kavîniz olmasın; hiçbir kavîniz yoktur ki başkasının hakkını kendisinden alıp sâhibine teslîm için nazarımda en zaîfiniz olmasın."

Kur'ân-ı Kerîm mü'minleri [1](وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ)= İşleri aralarında meşveretle görülür." âyet-i celîlesiyle vasfediyor. Binâenaleyh İslâm'ın bütün siyâseti adl ile şûra etrâfında toplanır. Hükümdarın İslâm arasındaki mevkii ne kadar yüksek olursa olsun, bütün harekâtından raiyyesine karşı mes'ûldür. Raiyyesi de ellerindeki vesâitin kâffesini kullanarak hükümdarı hakka ircâ' etmekle mükellefdir. Şâyed adamı yola getiremezlerse olanca kudretleriyle başlarından atmaya çalışmak hepsine farz olur.

Maamâfîh bu mevzûu risâlemizin birinci kısmında îzâh etmiştik. Daha ziyâde tafsîlât almak için oraya mürâcaat olunmalı.

Târih kitaplarıyla harâca âid eserler gerek Hulefâ-yı Râşidîn devriyle Benî Ümeyye ve Abbâsiyye zamanlarındaki hükûmât-ı İslâmiyyenin, gerek sonraları diyâr-ı İslâm'ın her tarafında zuhûr eden devletlerin eşkâl ve nizâmâtına dâir îcâb eden ma'lûmâtı veriyor. Binâenaleyh burada onları îzâhı zâid görüyoruz. Hükûmetlerin eşkâli zaman ve mekân ihtilâfıyla tahallüf eder durur. İslâm ise, demin söylediğimiz vechile, hükûmet mes'elesinde hâs bir şekil, muayyen bir tarz ile mukayyed olmuyor. El verir ki hüküm ve idâre adl ve şûrâdan ibâret bulunan mebnâ-yı siyâsete istinâd etsin.

İslâm hem hükümdarlığı, hem cumhûriyet, hem erbâb-ı hall ü akdin intihâbı üzerine vukū' bulacak velâyetini, hem ümmetin rızâsına karîn olan velâyet-i ahdi… Hepsini kabûl eder. Hükûmetin başındaki adam ehl-i şûrânın verdiği karara itâat mecbûriyetindedir, kat-'iyyen muhâlefet edemez.

İşte siyâset-i İslâmiyyenin esâsı bundan ibâret. Mısır'a vâlî nasb ettiği Mâlik bin el-Hâris el-Eşter'e İmâm Ali radiyallâhu anh tarafından yazılan şu emirnâme Müslümanlık'taki siyâseti gösterir en cem'iyetli bir eserdir:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Vergisini toplamak, düşmanlarına cihâd açmak, ahâlîsine sulh u salâh ve memleketlerine umrân te'mîn etmek için Mâlik bin el-Hâris el-Eşter'i Mısır'a vâlî nasb ettiği zaman Allah'ın kulu Emîrü'l-mü'minîn Ali'nin kendisine emri şudur: Ona Allah'tan ittikāyı, Allah'ın tâ'atini ihtiyârı ve kitabında emrettiği ferâiziyle sünnetlere ittibâı emreder. O ferâiz ve sünen ki hiç kimse onlara tebaiyet etmedikçe saâdet yüzü görmez ve onları tanıdıkça da hüsrâna uğramaz. Bir de ona eliyle, kalbiyle, diliyle Cenâb-ı Hakk'a yardımda bulunmayı emreder. Çünkü Allâhu Zü'l-Celâl kendisine yardım edene nusret, kendisini ağırlayana izzet vermeyi tekeffül buyuruyor. Sonra, ona şehevâta saldırdıkça nefsini kırmasını, serkeşlik ettikçe dizginlerini çekmesini emreder. Zirâ' nefis alabildiğine fenâlığı âmirdir, meğer ki Cenâb-ı Hak merhametiyle insanı korumuş olsun.

Şimdi bilmiş ol, ey Mâlik, ben seni öyle memleketlere gönderiyorum ki birçok hükûmetler senden evvel oralarda adâlet sürdü, **[67]** zulmetti. Sen vaktiyle nasıl senden evvelki vâlîlerin icrââtını gözden geçiriyordun; halk da şimdi öylece senin icrââtını gözetecek. O zaman senin onlar hakkında söylediklerini halk da şimdi senin hakkında söyleyecek. Kimlerin sâlih olduğu ancak Allah'ın kendi ibâdı lisânından söylediği sözlerle anlaşılır. Onun için iddihâr edeceğin en sevimli azık salâha makrûn a'mâl olsun. Hevesâtına hâkim bulun. Sana helâl olmayan şeylerde nefsine karşı bahîl ol. Zira gerek hoşlandığı, gerek istemediği şeylerde nefsine karşı buhl onun hakkında mahz-ı adldir.

Raiyye için kalbinde muhabbet, merhamet duyguları, lütuf meyilleri besle. Sakın bîçârelerin başına kendilerini yutmayı ganîmet bilen yırtıcı bir canavar kesilme! Çünkü bunlar iki sınıfdır: Ya dinde kardeşin, ya hilkatte

[1] Şûrâ Sûresi 42/38.

bir eşin. Evet kendilerinden zelle sâdır olabilir; kendilerine birtakım ârızalar gelebilir. Hatâ ile, yahud kasda makrûn olarak işledikleri kabahatlerden dolayı ellerinden tutup yola getirmek pek mümkündür. Kendi hakkında nasıl Allah'ın afvını, safhını istersen, sen de onlara afvını, safhını râyegân et. Çünkü sen onların fevkinde bulunuyorsun; emr-i velâyeti sana tefvîz eden senin fevkinde bulunuyor; Allah ise velâyeti sana verenin fevkinde bulunuyor ve umûr-ı ibâdı hakkıyla görmeyi istiyor, seni onlarla imtihân ediyor. Sakın Allah ile harbe girip de kendini gazabına siper etme. Çünkü ne intikāmına dayanacak kudretin var, ne de afv u merhametinden müstağnîsin.

Sakın hiçbir afvından dolayı asla pişmân olma; sakın hiçbir ukūbetin için de kat'iyyen sevinme. Ber-taraf etmek imkânını buldukça hiçbir bâdireye atılma. Bir de sakın "Ben kudret-i kâmile sâhibiyim, emrederim, itâat ederler" diye. Bu, çünkü, kalbi fesâda vermek, dini zaafa uğratmak, felâkete yaklaşmaktır. Şâyed elindeki kudret sana bir hiss-i azamet verirse derhal fevkindeki melekûtun azametine bak ve senin kendi nefsine karşı kudret-yâb olamaycağın şeylerde Allah'ın sana karşı kādir olduğunu düşün. İşte bu düşünce senin o yükseklerden uçan nazarını zemîne indirir; şiddetini giderir; seni bırakıp giden aklını başına getirir. Sakın Allah ile azamet yarışına kalkışma, sakın kibriyâ ve ceberûtunda kendisine benzemeye özenme. Çünkü Fâtır-ı Zü'l-Celâl her cabbârı zelîl, her mütekebbiri hakīr eder bırakır.

Nefsin hakkında, sana husûsiyeti olanlar hakkında, raiyyen arasından kendilerine meyl beslediklerin hakkında Allah'a ve ibâdullaha karşı adâletinden kat'iyyen ayrılma. Şâyed böyle yapmazsan zulmetmiş olursun. Halbuki ibâdullâha zulmedenin ibâdullah tarafından da'vâcısı Allah'dır. Allah da birinin hasmı oldu mu o kimsenin tutunabileceği bütün hüccetler bâtıldır. Ve ölünceye, yahud tevbe edinceye kadar kendisiyle harp içinde bulunur. Dünyâda zulüm kadar Allah'ın lütfunu tebdîl, kahrını ta'cîl edecek bir şey olamaz. Zîra Cenâb-ı Hak zulüm altında inleyenlerin inkisârını işitiyor; zâlimleri ise gözetleyip duruyor.

Umûrun içinden öylesini ihtiyâr etmelisin ki hak husûsunda en mutavassıtı, adl i'tibâriyle en şâmili olsun; sonra halkın rızâsını en ziyâde câmi' bulunsun. Zira âmmenin hoşnudsuzluğu eşhâsın rızâsını hükümsüz bırakır; eşhâsın gazabı ise âmmenin rızâsı içinde kaynar gider.

Sonra vâlî için hâssa takımı kadar iyi günlerde yükü ağır basan, kara günlerde yardımı az dokunan, adâletten hoşlanmaz, istemekten usanmaz, verilince şükür bilmez, verilmezse değme gadrle savulmaz, felâkete sabırsız tek adam yoktur. Halbuki İslâm'ın rüknü müslimînin şîrâzesi âmme-i ümmet olduğu gibi düşmana karşı duracak bir silâh varsa ancak odur. Onun için samîmiyetin, meylin daima bunlara müteveccih bulunmalı.

Raiyyen arasında yanına yaklaştırmayacağın, kendisinden en çok nefret edeceğin adamlarsa halkın meâyibini en ziyâde a raştıran kimseler olmalıdır. Zîra nâsın öyle ayıbları vardır ki örtülmesi herkesden fazla vâlîye düşer. Binâenaleyh bu me'âyibin sana gizli kalanlarını sakın eşme. Senin vazîfen muttali' olduklarını ıslâhdan ibârettir. Mechûlün olanlara gelince, onların hakkındaki hükmü Allah verir.

Evet, sen raiyyenin ayıbını gücün yettiği kadar ört ki Allah da senin raiyyenden gizli kalmasını istediğin şeylerini örtsün.

İnsanlar hakkındaki bütün kin ukdelerini çöz; seni intikāma doğru sürükleyecek iplerin hepsini kes. Sence vuzûh kesb etmeyen şeylerin kâffesi hakkında anlamamış görün, şunu bunu gamz edenin sözüne sakın çarçabuk inanma. Çünkü gammâz ne kadar sâf görünürse görünsün yine dessâsdır. Sakın, ne seni zarûret ihtimâliyle korkutarak kereminden çevirecek buhlü, ne mu'zamât-ı umûra karşı azmini gevşetecek cebîni, ne de cevre saparak sana ihtirâsı iyi gösterecek harîsi meclis-i meşveretine sokma. Çünkü buhl, cebânet, ihtirâs ayrı ayrı tabîatlerdir ki Allāhu Zü'l-Celâl hakkında beslenen sû'-i zan bunları biraraya getirir.

[68] Sana müşâvir olacakların en kötüsü senden evvel eşrâra hem-dem olan, onların cerâimine iştirâk eden kimselerdir. Böyleleri kat'iyyen senin mahremin olmamalı. Çünkü cânîlerin a'vânı ve zâlimlerin yârânıdır. Ne hâcet! Hiçbir zâlime zulmünde, hiçbir günahkâra cürmünde yardım etmeyenler içinden bunların yerini tutacak öylelerini bulacaksın ki, ötekilerin re'y ve tedbîrine temâyüle sâhib, lakin vizr ve vebâlinden kat'iyyen masûn. İşte senin için böylelerinin yükü en hafîf, yardımı en çok, sana şefkati herkesinkinden ziyâde, senden başkasına muhabbeti o nisbette az olur. Bu gibilerini hem husûsî, hem umûmî meclislerinde kendine mukarreb edin. Sonra, bu adamların içinden en ziyâde onu beğenmelisin ki sana acı hakīkatleri herkesden ziyâde o söylesin; ve şâyed sevdiği kullarından sudûruna Allah'ın râzı olmadığı bir harekette bulunmak istersen hoşuna gideceğini gitmeyeceğini hiç düşünmeyerek sana mümâşâtı bıraksın.

Bir de sâdık ve müteverri' adamları kendine mahrem ittihâz et. Seni alkışlamamalarına, yapmadığın birtakım işleri sana isnâd ile keyfini getirmemelerine müsâid bulun. Zîra alkışın çoğu insanı azamete sevk eder, gurûra yaklaştırır. Sakın adamın iyisi ile kötüsü indinde bir ol-

masın. Zira bu müsâvât iyileri iyilikten soğutur; kötülerin de fenâlığa meylini idâme eder.

Bilmiş ol ki; vâlînin raiyyesine hüsn-i zannını en çok da'vet eden şey kendilerine iyikilte bulunması, yüklerini tahfîf etmesidir. Hüsn-i zan edersen uzun uzun yorgunluklardan kurtulursun. Sonra, hüsn-i zannına en ziyâde lâyık olan adam senin hakkındaki tecrübeleri iyi çıkanıdır; sû'-i zanına en lâyık olanı da hakkındaki tecrübeleri fenâ çıkanıdır.

Bu ümmetin ileri gelenleri tarafından işlenerek herkesin ülfet ve raiyyenin güzelce tatbîk ettiği bir sünnet-i sâlihayı sakın kaldırayım deme. Ve bu eski sünnetlerin her hangi birine aykırı gelecek yeni bir sünneti ihdâsa da aslâ yanaşma. Çünkü ecir o sünnet-i sâlihayı vaz' edenin, vebâl da kaldırdığından dolayı senindir. Umûr-ı memlekete uygun gelen tedâbîri tesbît ve senden evvelki insanlara doğruluk te'mîn eden esbâbı ikâme husûsunda sık sık ulemâ ile müzâkere et, hükemâ ile mübâhasede bulun.

Ma'lûmun olsun ki raiyye tabaka tabakadır. Bunlardan her birinin salâhı diğerinin salâhına bağlı ve hiçbiri için diğerinden müstağnî bulunmak imkânı yoktur. Bu tabakalardan bir kısmı Allah yolunda askerlik edenler, bir kısmı âmmenin ve hâssanın vazîfe-i kitâbetini görenler, bir kısmı adli tevzîa me'mûr kadılar, bir kısmı rıfk ve insâf ile idâre-i umûr edecek âmiller, bir kısmı cizye ve harâç veren ehl-i zimmetle müslimler, bir kısmı ticâret ve sınâat erbâbı, bir kısmı da fakr u ihtiyâc içindeki tabakadır. Cenâb-ı Hak bunlardan herbirinin hissesini bildirmiş ve her birine âid hudûd ve farîzayı ya kitabıyla, ya nebiyy-i muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin sünnetiyle gösterdikten sonra mer'î ve mahfûz bir ahid olarak bizlere tevdî' buyurmuş.

Askerler, Allah'ın izniyle, raiyyenin kal'aları, vâlîlerin şerefi, dinin izzeti, âsâyişin vâsıtalarıdır. Raiyye ancak bunların sâyesinde durabilir. Bununla beraber askerin intizâmı da Allah'ın kendilerine ayırdığı harâç ile kâimdir ki, düşmanlarına karşı onunla cihâd edebilirler; işlerini yoluna koyabilmek için ona güvenirler ve bütün ihtiyâçlarını te'mîn etmek üzere arkalarında o bulunur. Sonra bu iki sınıfın mevcûdiyeti kadıların, âmillerin, kâtiplerin vücûduyla kâimdir. Çünkü ukūdu îcâbı vechile başaranlar, menâfii cem' edebilenler, husûsî umûmî bütün işlerde mü'temen olanlar bunlardır.

Hepsinin bekâsı için de ticâret ve sanâyi' erbâbının vücûdu şart. Zîra esbâb-ı menâfii, ticaretgâhları ve başkalarının meydana getiremeyeceği âsâr-ı san'atı bunlar te'mîn edecek.

Sonra erbâb-ı fakr u ihtiyâcı teşkîl eden son tabaka geliyor ki ihsân ve muâvenete müstahaktırlar. Bunlardan her birinin Allah'dan kısmeti ve hâceti mikdarınca vâlî üzerinde hakkı vardır. Vâlî Allah'ın kendisine tevdî' ettiği bu teklîfin altından ancak kemâl-i ihtimâm ile ve Allah'dan avn ü inâyet talebiyle, bir de hafîf, ağır bütün işlerde nefsini hakka ve sabır ve tahammüle alıştırmakla kalkabilir.

Sonra, askerlerinin başına öyle birini geçir ki Allah'a ve Resûlüne ve imâmına karşı sence hepsinden daha muhlis bulunsun; kalbi hepsinden temiz olsun ve aklı başında olmak i'tibâriyle hepsine tefevvuk etsin; zamân-ı gazabında ağır davransın; ma'zereti sükûn ile dinlesin; zuafâya acısın; kavillerden uzak dursun; öyle unf ile kalkıp acz ile oturan takımdan olmasın.

Sonra, gerek mürüvvet ve haseb erbâbına, gerek salâhıyla ve mebrûr ef'âliyle tanınmış âileler efrâdına, daha sonra şecâat ve semâhat ashâbına mültefit bulun. Çünkü bunlar kerem halkıdır, lütf cemâatidir. Ana, baba çocuklarının işini nasıl araştırırsa sen de askerlerinin işlerini öylece gözet. Kendilerini takviye için verdiğin şey çok bile olsa nazarında aslâ büyümesin; haklarında taahhüd ettiğin lütuf az bile olsa gözüne kat'iyyen hakîr görünmesin. Çünkü sana karşı bezl-i ihlâs **[69]** etmelerini ve hüsn-i zanda bulunmalarını mûcib olur. bir de onlara âid işlerin büyüğünü görüyorum diye küçüğünü ta'kîbden geri durma. Zira ufak bir lütfundan intifâ' edecekleri mevzi'de olur, büyük lütfundan vâreste kalamayacakları mevki'de olur.

Ordunun başındakileri içinde sence en makbûlü o kimseler olmalı ki askere iyilikte bulunsun ve hem şahıslarını, hem geride kalan âilelerini sıkıntıdan kurtaracak kadar kendi servetinden fedâkârlık etsin de bu sâyede adûya karşı cihâd ederken hepsinin düşüncesi bu noktada birleşebilsin.

Vâlîler için memlekette adâletin kāim olmasından, bir de raiyyenin kendisine karşı muhabbet göstermesinden büyük medâr-ı tesellî yoktur. Zira yürekler sâlim olmadıkça muhabbet izhâr etmez. Sonra askerin senin hakkındaki ihlâsı ancak ümerâsından memnûn olmalarıyla ve onları istiskāl edip bir an evvel başlarından çekilmelerini istememeleriyle kāimdir. Sen kendilerine ümîd sâhası aç. Senâya müstahak olanları senâ etmekte, büyük vekāyi' geçirmiş olanların sergüzeştlerini saymakta kusûr etme. Zira bunların kahramanlıklarını sık sık anmak –inşâallâh– erbâb-ı şecâati galeyâna, harp istemeyenleri de gayrete getirir. Sonra, bunlardan her birinin fedâkârlığını iyice tanı; hem sakın birinin hizmetini başkasının hizmetiyle beraber zikretme. Kimseye de gösterdiği şecâatle nisbet kabûl etmeyecek dûn bir pâye verme. Bir de ne mevkiinin büyüklüğü bir adamın ufak hizmetini büyük görmene, ne de mevkiinin küçüklüğü

bir adamın kıymetli yararlığını küçültmene aslâ sâik olmamalı.

Sonra altından kalkamadığın hâdisâtı, kestirip atamadığın umûru Allah'a ve Resûlüne gönder. Zira Cenâb-ı Hak irşâdını dilediği bir kavme "Ey iman edenler, Allah'a itâat edin, Peygamber'e ve içinizdeki ulü'l-emre itâat edin; şâyed bir şeyde anlaşamazsanız onu Allah'a ve Peygamber'e gönderin" buyuruyor. Allah'a göndermek demek kitâbındaki muhkemâta sarılmak demektir; Resûl'e göndermek demek onun toplayan, tefrikaya meydan vermeyen sünnetine uymak demektir.

Nâs arasında hüküm için öyle bir adam seç ki sence raiyyenin en değerlisi bulunsun, işten sıkılmasın; murâfa'aya gelenlerden sinirlenerek inâda kalkışmasın; hatâsında ısrâr etmesin; hakkı gördüğü gibi, döneceği yerde dili tutulup kalmasın; hiçbir zaman tama' ettiği menfaat gâib olacak endîşesine düşmesin; mes'eleyi künhüne kadar anlamadıkça vehleten hâsıl ettiği kanâati kâfî görmesin. Şübhelerde en çok durur, hüccetlere en ziyâde sarılır, hasmın mürâcaatından en az usanır, umûrun vuzûhunu en fazla bekler, hükmün vuzûhunda en kat'î davranır, medh ile şımarmaz, tehyîc ile eğilip bükülmez olsun: Vâkıâ böyleleri de pek azdır. Sonra bu adamın vereceği hükümleri sık sık tahkîk et ve kendisine zarûretini giderecek, halktan ihtiyâcını kesecek kadar bezlde bulun, hem senin yanında öyle bir mevki' ver ki mukarriblerinden kimse o mevkie göz dikemesin ve o adam başkalarının sana gelip de kendisine karşı hâinlik edemeyeceğinden emin olabilsin.

Evet, bu husûsda gâyet dikkatli bulunmalısın. Çünkü bu din kötü adamların elinde esir oldu: Onun nâmına istenilen yapılıyor ve onunla dünyâyı elde etmeye uğraşılıyor!*

ŞEYH-i EKBER
Radıyallâhu anh

Üstâd-ı fâzıl Şeyh Safvet Efendi hazretleriyle fakîrin nâmıma ithâf buyurdukları makāle-i muhakkikāneleri abd-i âcizi oldukça mu'dil bir mevkie düşürdü. Cevâb nâmına bir şeyler karalasam zâ-ı âlîlerince müşkil addolunan mebâhisi bi-hakkın halledemeyecektim. Hiç yazmamak ise miyânemizdeki kıymetdâr ve pek muhterem hukūka karşı gayr-ı mümkündür. Binâenaleyh, kâmilen esâs-ı mes'eleye hizmet edemesem bile az çok bir fâidem dokunur ümîdiyle ber-vech-i âtî ma'rûzâtta bulunuyorum.

Bir mektûb-ı mahsûsla *(Şeyh-i Ekber)* nâmındaki eser-i âlîninizi tenkîd eden efâzıl-ı müsteşrikînden Mösyö Lui Masiniyon'un vahdet-i vücûd hakkındaki Şeyh-i Ekber'in fikrini tasvîb eder hareket etmeyip de bu bâbda en müdhiş muârızı (İbni Teymiye)'ye tarafdar gibi görünmesine karşı bi'l-asâle (hakem) mevkiinde bulunmak fakīrin havza-i cür'etime aslâ giremez. Belki şeyh-i muhakkıkımız Safvet Efendi hazretleri bendenizin boş bırakacağım bu kabîl mebâhis mahallini doldururlar. Belki de İstanbul'da vücûdlarıyla teberrük eylediğimiz bazı ecille-i Sûfiyye –hak edenlere bir hizmet olmak üzere– bu bâbda icâle-i kalem ederler de mes'ele matlûbumuz vechile mertebe-i tahkīke vâsıl olur.

Bu mebhase âid fakīrin arzım şudur ki: Şeyh-i Ekber hazretleri başında olduğu hâlde İbni Seb'în, Abdülkerim Cîlî, İbni Fâriz ve sâir birçok Mağrib ve Arap sûfiyyesinin vahdet-i vücûda dâir tahkīkātı –değil İbni Teymiye, İbni Kayyım el-Cevziyye, İbni Hazm gibi sûfiye düşmanı **[70]** zevâtı– bizim (mütekellimîn) dediğimiz İmâm Eş'arî ve İmâm Mâtürîdî peyrevleri bulunan ehl-i sünnet kelâmcılarını da memnûn edememiştir. Hele bil-umûm Şîiyye tekfîrde tereddüd etmezler. Bi't-tabi' tarafeynin delâilini burada îrâd etmeyeceğim. Zâten zât-ı vâlâlarına da ra'nâ ma'lûmdur. Ancak abd-i âcizin Kelâmullah'dan doğrudan doğruya anladığım şudur ki: Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn Kitâb-ı mecîdi'nde tevhîde verdiği ehemmiyet gibi hiçbir şeye ehemmiyet vermemiştir. Makām-ı ulûhiyete şerîk ve nazîr isnâd etmek ve evlâd ve ahibbâ nisbet eylemek misilli kâfirâne ve müşrikâne tecâvüzlere karşı Kur'ân-ı Kerîm gâyed şedîd muâhezâtta bulunuyor ve bu husûs için ufak bir taarruzu değil, îmâ ve îhâmı bile reddediyor. (Şirk)ten mâadâ her günahın kābil-i mağfiret olduğuna dâir âyet-i kerîme ma'lûm-ı âlîleridir. Hattâ enbiyâ ve ahbâr ve rehâbîn hakkında hukūk-ı ulûhiyyete tecâvüz mâhiyetinde fazla hürmetkârlıkları da şiddetle muâheze eyler. Bir hadîs-i sahîhde kubûr-ı enbiyâyı mescid ittihâz eden Yahudilere la'net buyurulmuştur.** Kezâlik her hangi imâm tarafından gelirse gelsin –dinin muktezâ-yı celîlini umde ittihâz etmeyip de bilâ-tahkīk bazı rüesâ-yı dîni kendilerine gayr-ı muhtî ve yegâne musîb-i pîşvâ addeden ve bu rüesânın sözleri hilâf-ı nass olsa bile (Kim bilir bir hikmeti vardır, yine ben pişvâmı taklîd ederim) diye câmid bir taassubla kendi pîşvâsına nisbet edilen ahkâma uyanları ve onlara taabbüd vaz'iyetinde hürmet gösterenleri dahi (İbni Teymiye ve İbni Hazm) meşreb ve mezhebinde olanlar bir nevi' teşrîkle ithâm eylerler.

---

* Emirnâme bitmedi, gelecek hafta da devam edecektir.

** Resûlullâh Efendimiz hazretlerinin son zamanlarında fem-i akdeslerinden sâdır olan ehâdîs-i şerîfeden olmak üzere meşhûrdur.

Şu tafsîlâttan anlaşılıyor ki (tevhîd) mes'elesinde Allah ve Resûlullâh ve ricâl-i dînin her kısmı gâyet kıskanç bir lisânla tenzîhâtta bulunuyorlar. Hazret-i Şeyh-i Ekber efendimiz ve diğer ecille-i Sûfiyye de her birerleri ekâbir-i ulemâ-yı İslâm'dan oldukları gibi bilhassa Şeyh-i Ekber hazretleri İbni Hazm ve İbni Teymiye'den hiç de aşağı kalmayacak sûrette (tefsîr, hadîs ve fıkıh) ilimlerinde dahi sâhib-i kemâldir. *(Fütûhât-*ı) seniyyeleri bunun burhân-ı kātı'ıdır.*

Şu sûrette hazret-i şeyhin (vahdet-i vücûd)a dâir akvâl-i seniyyeleri de büyük bir tahkīke müstenid olacağı müsellemdir. Ve müsteşrik-i mûmâ-ileyhin iki tarafı muvâzene husûsunda ne derece salâhiyeti olacağı fakīrce ma'lûm değildir.

(İbni Arabî'nin Hâlık'la mahlûk arasında bir iktirân-ı mantıkī isbâtına kalkışması) husûsundan dolayı onu Karâmita mezhebine sâlik addetmek muhakkaktır ki (İbni Teymiye)nin müftereyâtındandır. Çünkü hazret-i şeyh öyle Karâmita ve İsmâiliye gibi müfrit (ittihâd) sâliklerini kör körüne taklîde tenezzül edecek dereke-i aczde değillerdir. Yalnız şu cihet tuhafıma gidiyor. Müsteşrikler âlem-i İslâm'da daima ilmen, amelen, hâlen, kālen muhâlefette kalanları iltizâm ederler, doğru bulurlar.

*(Târîh-i İslâmiyet)*te (Ebû Cehil, Ebû Süfyân, Yezîd) gibi kimseler takdîr ediliyor. Kezâlik birçok müsteşrikler (Ebu'l-Alâ el-Maarrî) ve (Hayyâm) ile çok meşgūl olurlar. Bunlar anlaşılmaz şeylerdir.

(Karmatî)lik mes'elesini *(Şeceretü'l-kevn)*in bir fıkrası ile istidlal eyliyor. Acaba *(Şeceretü'l-kevn)* hakīkaten hazret-i şeyhin midir? Bu da ayrıca tahkīke muhtâcdır. Hazret-i şeyhe isnâd olunan resâilin bir haylisi şübhelidir. Bir vakit mağrib küberâsı çok rağbet gösterdiler. O esnâda hazret-i şeyhe isnâd olunan bazı nâdir risâleler meydana çıktı.

Hâsılı hazret-i şeyh başlı başına bir ümmet-i vâhidedir. Hem onları ve eserlerini tahkīk için bir adamın ömrü kâfî değildir.

Masinyon ile hazret-i şeyhin ihtilâfâtını (Bendenizce bu ihtilâf zâviye-i rü'yetin tahallüfünden, meşreblerin teaddüdünden veyahud ayn-ı basîretin açılmamasından ileri geliyor.) Cümle-i muhakkikānesiyle en a'lâ kendiniz halleylemişsiniz. Çünkü hazret-i şeyhin bu mes'eleyi halle dâir îrâd edegeldiği cildlerle beyânâtta gördüğümüz adem-i kifâyet; hep bizim gibi makām-ı şuhûda i'tilâ etmesi ehl-i sûretin mertebesine tenezzülle onların akıllarını erdirecek delâili arayıp bularak nâçâr o delillerle idâre-i maslahata mecbûr olunduğundandır. Halbuki zât-ı âlîniz peka'lâ ve bi'l-asâle bilirsiniz ki kelâmla, hücec ve delâil ile pek az mesâil-i akliyye halledilebilmiştir. Pek çokları tarafeynin kütüphaneler dolduran şübühât ve ihtiyâcâtı ile mâlâ-mâldır. Şurası muhakkaktır ki hazret-i şeyh ve emsâli (vahdet-i sırfa) mes'elesinde mertebe-i şühûda erişmişlerdir. Bunun güneş kadar delîli binlerce eâzım-ı Sûfiye'nin beyânât ve i'tirâfâtı ve yakīn-i tâmdan ibâret bir da'vâ ile âsâr-ı aliyyelerini o noktadan yürütmeleridir. Eğer bu zevâtın lehlerindeki müddeâlarına inanmayacaksak eserlerinden aleyhlerine îrâd ettiğimiz sözler de bâtıl olur. O sûrette Sûfiyeyi ve hattâ felâsife-i ilâhiyye-i kadîmeyi de işe karıştırmayarak ayrıca kendi kendimize bu mes'eleyi açıp o yolda halletmeye çalışmamız lâzım gelir ki bu da bizce hallolunmuş ve münkirlerce çok ilerlemiş bir mes'eleyi yeni baştan ortaya dökmek olur. Bilmem bundan daha büyük bir bereket hâsıl olur mu?

[71] Bu gibi husûsât için hazret-i pîr efendimiz buyururlar ki: Bazı nefs-i da'vâ müddeîye hüccet olur. Meselâ bir kimse Arapça bir ibâre ile (Ben gâyet güzel Arapça bilirim) diye uzun da'vâlarda bulunsa o da'vâ müddeînin Arapça bildiğine delîl olur. Bir adam ta'lîk-i hatla (Ben güzel talîk yazarım) diye yazsa o da'vâ da böyledir. Karanlıkta kapı çalınıp (Kim o) diye suâlinize (Ben, pederinizim) dese siz bilâ-ihticâc kapıyı açarsınız. Çünkü pederinizin sesini bilâ-tereddüd anlarsınız. Daha böyle misaller çoktur.

Ma'lûm-ı âlînizdir ki evliyâu'llâh-ı kirâm tam hakīkī tevhîdi (Abdin Hak'ta külliyyen fânî olmasıdır) derler. Ve kendilerini (adem-i mahz) bilirler. Mesnevî-i şerîfde hazret-i pîr:

ماعدمهاییم . وهستیهای ما - تووجودمطلقی ؛ فانی نما

"Biz ademleriz, hiçleriz. Bizim mevcûdiyetimiz, sen –fânî görünür– vücûd-ı mutlaksın" buyuruyor. Rubâiyât-ı şerîfede dahi:

تابنده زخودفانئ مطلق نشود - توحید ؛ بنزدا ومحقق نشود

توحید ؛ حلول نیست · نابودنتست ! - ورنه ؛ بکذاف ؛ باطلی حق نشود

"Kul kendi varlığından fenâ-yı mutlaka fânî olmadıkça o kula göre –o kul hakkında– tevhîd tahakkuk etmez, Tevhîdden bahsedemez. Tevhîd; "hulûl" demek değildir. Belki senin yok olmaklığın, fânî varlığın yine fenâya karışması demektir. Yoksa laf ile bâtıl bir vücûd, bir varlık "hak" olamaz" buyururlar. Mesnevî-i şerîf'in müteaddid mahallerinde mahdûd beşeriyet kelâmı; nâ-mahdûd mebâhis-i tevhîdi ihâta edemeyeceğinden, ne söylense mes'ele bi-hakkın tasvîr edilemeyeceğinden şikâyet edi-

* Bazıları (Hazret-i şeyh amelen zâhiriyyü'l-mezhebdir, ve fütûhâtın mesâil-i fıkhiyyesi İbni Hazm'in Muhallâsı'ndan mülahhasdır) derler.

lir; amma bu mücerred bir şikâyet değil. Evvelâ tasvîre başlar. Öyle derin, öyle nâzik ve muğlak letâif-i gaybiyye ve hikmet-i arşiyyenin beyânına başlar ki bunları anlatmak için îrâd eylediği delâilin maksada nisbetle ne derece kābiliyetsiz kaldığını kendisi görür. O zaman bizlere tevcîh-i hitâbla (Görüyorsunuz ya. Maksadı îzâh edeyim derken ya elfâz ve temsîlât onu ihâta edemiyor; yahud ulviyet-i makāmın şânına lâyık olmuyor. İlâ-âhirihî) tarzında şikâyet buyururlar. Hakîkaten mütâlaa eden ehl-i Mesnevî de bu ıztırârı sezer.

Demek oluyor ki: Bu mes'ele daha ziyâde şühûd işidir. Çünkü abdin fenâsı mösyö falana nasıl anlatılabilir? Mösyö falana değil; sana, bana da anlatılamaz. Çünkü bu; şühûd işidir. İnsan kendi fânîliğini kendi bilir. Yahud bi-aynihî kendisi gibi olan bilir:

برسیدیکی که عاشق جیست - کفتم که جومن شوری بدانی

"Birisi 'âşıklık nedir' diye sordu. 'Benim gibi olursan bilirsin' dedim."

Şu ma'rûzâta karşı müsteşrik-i fâzıl artık kendi kendine işi yoksa istediği kadar (iktirân-ı mantıkī) arasın dursun.

Mezkûr müsteşrikin Ebû Said Harrâz'ın, Mansûr-ı Hallâc'ın, Ebû Hayyân Tevhîdî'nin, Şeyh Şehâbeddin Makbûl'ün meslek-i Sûfiyyelerini bi't-tercîh hazret-i şeyhin vaz' ettiği ilm-i tasavvufun Karâmita'ya ve hukemâ-yı İskenderâniyye ve Yunâniyyeye ve belki kadîm Sâbie-i Hindivâniyye felsefesine müstenid bulunduğuna dâir bu eserlerinden menkūlâtınız bendenize pek mücmel geldiği cihetle aslâ bir fikir yürütemeyeceğim. Çünkü (Falan meslek falandan alınmıştır) diyebilmek için birçok delâil ve şevâhid lâzımdır. Onlar olmayınca kavl-i mücerredden ibâret kalır. Bazı husûsâtta teşâbüh isbât-ı müddeâya delîl olamaz. Binâenaleyh o menkūlâttan hazret-i şeyhin kendi tasavvufunu bunlardan telfîk sûretiyle ahz ettiği netîcesi çıkarılamaz. Fakat her hâlde tâ Hârûn Reşîd ve Me'mûn zamanında bi'r-rivâye ilimlerden mâadâ âlem-i İslâm'da zuhûra gelen ilimler ile beraber ilâhiyât ilmi de akvâm-ı sâlife kitaplarından Arapça'ya tercüme edilmişti. İşte o zaman (hikmet) ma'nâsına olan (zufus) dan muarreb olan (sûf) maddesine edât-ı nisbet getirilerek (hikmet-i ilâhiyye) erbâbına (sûfî) denildiğini bazıları nakletmektedir.

Bu mazmûn iştikākı kabûl olunduğu takdîrde kudemâ-yı Sûfiyyenin dahi Karâmita ve sâirece manzûr olan Hind ve İskenderiye ve Yunan ilâhiyâtını görmeleri itib'âd edilemez, vâkıâ Bâyezîd ve Mansûr zamanında Sûfiye o kadar bol bol ıstılâhât-ı Sûfiye kullanmazlar ve seyr ü sülûkları sîret-i nebevî ve sahâbî ve tâbiî üzere olup gûnâ-gûn halevât ve riyâzât ve sâireleri şâyi' değildir. Maa-zâlik tabakāt-ı Sûfiyye kitapları bizlere tâ Zât-ı Nübüvvet-penâhî ile ashab ve tâbiînden dahi bunların izlerini gösterirler ve âyât ve ehâdîsden delâil getirirler. Binâenaleyh: Artık Bâyezîd'in [2](ليس فى جبتى سوى الله) demesi ve Mansûr'un (Ene'l-hak) söylemesi istib'âd edilemez ki bu ve emsâli beyânât ile (vahdet-i vücûd) un mübâyeneti yoktur. Bu sûrette izleri Tevrât-ı şerîfde görülen ve İncîl-i şerîfe zîver-bahşâ olunan neş'e-i tasavvufla beyânâtın edvârını tahkīk etmek ve hazret-i şeyh devrindeki vaz'iyetini bi't-tahkīk cenâb-ı şeyhin kimlerden neleri **[72]** iktibâs ettiğini ilmî bir sûrette ta'yîn edebilmek her müsteşrike müyesser olamayacak gavâmızdandır. Maamâfîh: [3](وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللهِ بِعَزِيزٍ).

Çünkü Âdem'den Hâtem'e kadar ve ilâ mâşâallâhi teâlâ bu hânkâh-ı âlem Sûfiyûn-ı ilâhiyyûndan hâlî değildir. [4](وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ) nass-ı sarîhi bize Hindlerde, Çinlerde, İran ve Turan'da, çâr kûşe-i cihânda evvel ve âhir birçok peygamber ve hükemâ-yı müteellihîn ve ahbâr ve rehâbîn ve ulemâ-yı rabbâniyin eksik olmayacağını söylüyor. Ve bu ilâhî zümrenin umdesi vahy-i ilâhî olacağına göre bilhassa mesâil-i tevhîdde cümlesinin esâs beyânâtı bir olacaktır. Tehallüf olsa bile tehâlüf-i elsine ve ezmine ve mezâhib ve meşâribden husûle geleceği bedîhîdir. Şu sûrette artık hak yolundan asırlardan beri revân olagelen bunca ilâhiyyûnun yekdiğeri izine basabilmeleri de pek zarûrî olunca o izlerin kadîm ve cedîdini ve envâını ta'yîn müşkildir.

Masinyon'un (arz-ı simsime)ye taarruzuna karşı müdâfaanızı pek hakîmâne, pek kıymetdâr buldum. Gönlüm –şifâhen de arz eylediğim vechile– zât-ı devletinizin bir kere cihân-ı Mesnevî'ye dalmanızı pek arzu ediyor. İşte o vakit avâlim-i mevcûde içinde arz-ı simsimeye benzer nice âlem olabileceği görülecek ve belki seyr ü sülûk netîcesinde o âlemlerde seyrân edilecektir. Bendenizin buna ilme'l-yakīn îmân-ı kâmilim vardır. Hazret-i şeyhin ibtidâ-yı fütûhâtta bir de (Âlem-i hurûf)u var. Nasılsa müsteşrik-i fâzıl ona dâir fikrini yazmamış, bu (âlem-i hurûf) ki muvâfık, muhâlif mütenevvi' akvâmdan beynlerinde harp ve sulh zuhûra gelen bir âlem-i latîf mahlûkātıdırlar. Nazar-ı istiğrâbı celbde arz-ı simsimeden aşağı değildir. Ma'lûm-ı kâmilâneleridir ki bu hurûf mebhasi Fazl-ı Hurûfî'nin usûl-i hurûfiyyesine benzemez; onunki Karâmita usûlüdür.

Hâsılı (ilâhiyât) ve (mebde' ve meâd) ilimleriyle mütevaggıl olmak üzere hazırlanan her muhakkik böyle (arz-ı simsime) ve (âlem-i hurûf) gibi bi'n-nisbe mümkinât-ı

---

[2] "Cübbemin içinde Allah'tan başkası yoktur."

[3] "Bu Allah'a güç değildir." (İbrâhim Sûresi 14/20)

[4] "Yine onlardan sana anlatmadıklarımız da var." (Ğâfir Sûresi 40/78)

akliyye dâhilinde bulunan şeyleri ceffe'l-kalem inkârda isti'câl etmemelidir. Veyahud ki bu ilimlerle uğraşmamalıdır. Ma'lûmdur ki: Bir ilim adamı bilmediği şeyi kör körüne tasdîkte ne kadar haksızsa inkârda da o kadar haksızdır.

Müsteşrikin: (İlk mü'minlerin hakîkī tasavvufu kīl ü kāllerle ve felsefenin garîb tuhaflıklarıyla o kadar iştigāl etmezdi) sözünü (kadîm zâhidlerin âsârında ıstılâhât-ı Sûfiyye ve halvetlerde seyr-i sülûk muktezâsınca riyâzât ve sâire ile usûl ve kavâid-i Sûfiyye üzere teslîk görülmez) şekline tebdîlle tasdîk edeceğim. Hakîkaten *(Kūtü'l-kulûb)* ve *(Avârifü'l-maârif)* gibi ve *(Risâle-i Kuşeyriye)* gibi kudemâ âsârı bu yoldadır. Mesnevî-i şerîf de ekser cihetten böyledir. Ve meslek-i celîl-i Mevlânâ da böyledir. Ancak felâsife ve hükemânın kütüb-i hikemiyye ve kelâmiyyede görülen mübâhesât ve mücâdelâtına asıl benzemeyen Rabbânî ve arşânî gāyet gāmız ve dakîk maârif-i ilâhiyyeyi i'câz derecesinde bir suhûlet-i beyân, bir mebzûliyet-i delâil ve teşebbühât ile ancak kendine mahsûs bir tarzda beyân eylemesi Mesnevî-i şerîf'i kütüb-i kudemâdan tefrîk eyler. Gerçi Şeyh Attâr ve Hakîm Sinânî'nin âsârında da bunlar görülürse de onlarda katre, âsâr-ı Mevlânâ'da deryâdır. Hazret-i pîrin ibtidâ-yı ahvâlinde fukarâyı teslîki dahi tarz-ı kudemâda idi. Yani medresede ders okutur ve fakat talebesine (nikâh, talâk, ıtâk, büyû' ve muâmelât) ebvâbından zi-yâde kısım-ı ibâdâta ehemmiyet verdirip ashab ve tâbiîn mişvârında zühd ü salâh cihetini hâlen, kālen onlara ta'lîm ve telkīn eylerdi. Hazret-i Şems ile mülâkātı ancak semâî ve aşk ve vecdi tarîkatinde daha bâriz bir sûrette nümâyân olmasına sebeb olmuştur. Yoksa Mâverâünnehr Sûfîlerinde zâten semâ' var idi. Ve hazret-i sultânü'l-ulemâ ve Mevlânâ evâilde bazen meclis-i semâ'da bulunurlar ve semâ' eylerlerdi.

"Tasavvufun ilmü'l-işârât değil; ilmü'l-muâmelât (ela'mâl olacak) ve riâyetü'l-ahlâk ile tasfiye-i kulûbdan ibâret olduğunu gösterdim" kelâmını da hakîkaten cenâb-ı pîrin Mesnevî-i şerîfde mesleği sülûk ve riyâzatla tehzîb-i ahlâk ve âdât ve tââtla tehzîb-i zât ü sıfât edip vusûl ila'llâha kābiliyetli insân-ı kâmil yetiştirmekten ibârettir sözüyle te'yîd eylerim.

(Men' arafe nefseh ilh) eseriyle dergâhların bugünkü îcâbına göre ta'dîl ve ıslâhı mes'elesini başka bir makāleye bırakacağım.

Ufak bir rahatsızlık ilcâsıyla cevâbnâme-i dervîşânemin geciktiğinden dolayı afv-ı âlînizi niyâz eylerim. Müsteşrik-i fâzılın bu gibi makālâtımızı ta'kīb ederek kendi mülâhazâtıyla bizi tenvîr eylemesini pek arzu eylerim.

Veled Çelebi

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk

"ASRÎ KĀNÛN"

Garbcılarımızın başlıca müddeâlarından biri de şer'iyâta istinâd eden müdevvenât ve kavânîn-i hukūkiyyemizin asrî ve medenî bir kıymeti olmadığıdır. Bu yanlış düşünceyi reddetmek mecbûriyetindeyiz. Ma'lûm olduğu vechile hak ve nâ-hak mefhûmundan, ta'bîr-i diğerle menfaat ve müdâfaa-i şahsiyye ve ictimâiyye zarûretinden mütevellid olan ve kütüb-i semâviyye ile tesbît ve tevsîk edilen **[73]** telakkıyât-ı hukūkiyyenin kuvve-i te'yîdiyyesi kānûnlardır. İster idârî, ister adlî ve ictimâî olsun, hiçbir kānûn menfaat-ı şahsiyye ve umûmiyyenin muhâfaza ve müdâfaasına muhtas olmaktan vâreste kalamaz. Ancak bütün cihân ulemâ-yı hukūkiyyûnunca müttefikan kabûl olunarak düstûr hâlini iktisâb eden bu esâsâtın suver-i tatbîkıyyesinde muhtelif cereyânlar, istihâleler husûle gelmiş, bu te'sîrât edvâr-ı târîhiyyede birçok hâdisâtın zuhûruna sebeb olmuştur.

İlk cedlerimizin hukūk fikirleri mahdûd idi. Mefkūd âileler arasında yekdiğerine âid olan zî-rûh, gayr-ı zîr-rûh müktesebâta tecâvüz etmek, küçükler büyüklerine itâat etmek, âile reislerinin her hangi bir cürme karşı efrâd-ı âilesi için hakk-ı te'dîbi bulunmak gibi muhîtî bir sâhada kalan tecelliyât-ı hukūkiyye, âilelerin birbirlerinden haber alıp vermeleri sûretiyle hâsıl olan sıhriyet hasebiyle biraz daha tevessü' etmiş, müdâfaa-i ictimâiyyenin ilk esâsı bu sûretle teşekkül etmiştir. Yavaş yavaş kabîle ve küme hâlinde yaşamak ihtiyâcını gören insanlar arasında birtakım mütekābil hukūk ve vezâifin tahassul ettiğini görüyoruz. Diğer kabîlelerin tecâvüzüne, gasb u gāretine karşı muhâfaza-i can ve mal, şedâid-i tabîiyyeye karşı müştereken esbâb-ı tahaffuz ihzârı, hayvânât-ı vahşiyye ile mücâdele mecbûriyeti beyne'l-efrâd bir teâvün ve âhenk te'sîsine medâr olmuştur. Teşrîk-i mesâînin îcâb ettirdiği zarûrî hizmetlerin adem-i îfâsı tehlikesine karşı kabîle reislerinin darb, hıdemât-ı şâkka nev'inden ta'yîn ettikleri cezâlar cem'iyet nâmına ilk kuvve-i te'yîdiyyeyi vücûda getirmiştir. Vekāyi' tekerrür ettikçe cezâların da tekerrürü teâmülü tevlîd etmiş, teâmüllerin cem'iyette istikrârı gayr-ı mektûb bir kānûn mâhiyetini almıştır. Kabîlelerin müşterek tehlikeler muvâcehesinde zuhûra gelen gayr-ı ihtiyârî temâsları netîcesinde mübâdele hisleri uyanmış, ihtiyâcâtın gittikçe tenevvü' ve teaddüd eylemesi fikr-i ticâreti ilkā etmiş ve mütekābil münâsebetlerde esâs teşkîl eden birtakım kuyûdât-ı hukūkiyye te'sîs eylediği cihetle tekâmül kānûnlarının nâ-kābil-i mukāvemet te'sîrâtı beşeriyetçe bir tarafdan yeni ihtiyâcâtını tatmîn edecek vesâiti ihzâr, diğer tarafdan daha kuvvetli, daha

müreffeh yaşamak için kalabalık muhîtlerde toplanmaya sevk ederek tedrîcen cem'iyet hayatı başlamıştır. Enbiyâ-yı izâm hazerâtının ihtiyâcât ve terakkıyât-ı fikriyye ve zamâneye göre teblîğ ettikleri ahkâm-ı ilâhiyye ile teâmül hâlinde kalan hukūk inkişâfa başlayarak âile, izdivâc, verâset, kısâs, mübâdele husûsâtında muayyen şekiller istikrâr kesb etmiştir. İbtidâî hükûmetlerin teşekkülü bu devreye müsâdifdir.

Telakkıyât-ı hukūkiyyenin îzâh olunan inkişâfâtı tedkīk olunursa görülecektir ki: Her ferd yaşamak, çalışmak hakkına mâliktir. Mesâî netîcesinde idrâk ve istihsâl ettiği her şeyi kendisine âiddir. Buna tecâvüz olunamaz. Fakat efrâdın yalnız başına gerek şahsî ve gerekse âilevî ihtiyâcâtını te'mîne muktedir olamayacağından cem'iyete intisâbı, yani medenî olması zarûrîdir. Bu zarûret hey'et-i ictimâiyyenin diğer şahsiyetlerine karşı mütekābilen hürmet ve hukūka riâyeti iktizâ ettirdiği gibi müdâfaa-i hayât ve mal için cem'iyet nâmına intizâm-ı idâreye me'mûr edilen hey'et-i hükûmetle de birtakım münâsebâtı mûcibdir. Demek ki: Beşeriyet hayatında cem'iyet ve medeniyet asıl olduğundan evvelâ hey'et-i ictimâiyyenin âhenk ve intizâmını, sâniyen şahsî hakları te'mîn edecek bir kuvve-i te'yîdiyyeye ihtiyâc vardır. Şimdi bu kuvve-i te'yîdiyyenin veyahud kavânînin mâ-vudia-lehinde matlûb te'sîrâtı husûle getirebilmesi için ne gibi evsâf ve şerâiti hâiz olması lâzım geleceğini –ulemâ-yı hukūkiyyûnun müttefikün-aleyh olan re'ylerine nazaran– mülâhaza edelim.

Evvelâ: Cürüm ile cezâ arasında bir mutâbakat, tevâzün bulunmalıdır. Menfaat-i ictimâiyye, selâmet-i âmmenin mevzû'-ı bahs olduğu cürümlerde cezâ şiddetli olmalıdır.

Sâniyen: Cezâdan maksad mücrim ve kāsıdın tecziyesinden ziyâde ma'rûz olduğu âkıbetin hey'et-i ictimâiyye arasında teşhîr ve i'lân sûretiyle emsâli cerâimin vukū' bulmamasını te'yîdden ibâret olduğundan cezâlar şekli ve derecesi i'tibâriyle medâr-ı intibâh olabilecek derecede müessir bulunmalıdır.

Sâlisen: Müdâfaa-i ictimâiyye ve şahsiyye esâsı lâyetegayyer bir düstûr-ı adâlet addolunarak hak ve nâhak mefhûmları değişmemelidir.

Bu esâsâtı câmi' olmayan her hangi bir kuvve-i te'yîdiyye cem'iyet için mahz-ı zarar, erbâb-ı cerâim için medâr-ı teşvîk olmaktan kurtulamaz. İşte İslâmiyet menâfi'-i umûmiyye ve masûniyet-i şahsiyyeyi müemmen esâsât-ı hukūkiyyeyi vaz' etmekle beraber ahvâl-i rûhiyye-i beşeriyyeye en muvâfık olan cezâları dahi kat'iyetle tesbît etmiştir. İslâmiyet nazarında hukūk ve adâlet ne zaman ve ne de kanâatle, ictihâdla tebeddül etmesi, devre göre değişmesi mümkün olmayan bir düstûr-ı lâyetegayyerdir. Sahâif-i târîhde zaman zaman adâleti en ufak cürümler, en âdî ihtirâsât için kat'-ı serle tefsîr eden hükümdarlar, kanâatleri ateş ve kanla söndürmek isteyen engizisyonlar görüldüğü gibi, bir kısım beşerin kanını heder addeden, diğerinin en ufak hukūkunu arayan hâkimiyetler görülmüş ve görülmekte bulunmuştur. Halbuki şerîat-i İslâmiyye; –bilâ-tesebbüb kasden düşman tarafından mübâşeret olunan cürümler müstesnâ olduğu hâlde– hukūk ve tevzî'-i adâlet nokta-i nazarından ne siyâset zarûretleri, ne renk, ne sıfat, ne rütbe farkını düşünmemiş; bilâ-istisnâ herkesin hukūkunu taarruzdan masûn, her hangi bir teaddiyâtı kime karşı olursa olsun müstelzim-i ukūbât addetmiştir.

[74] Halbuki garbcılarımız bu hakīkatten her nedense mütegāfil bulunuyorlar. Zu'mlarınca, kānûnlarımızda kurûn-ı vüstâî bir zihniyet varmış! El-yevm kānûnen hadd-i şer'î icrâ edilebilmesi medeniyetle tevfîk edilemezmiş! Fil-hakīka garb âleminin geçirmekte olduğu buhrânlar, her şeyde olduğu gibi adâlet ve hak mefûmunu da şîrâzesinden çıkarmıştır. Kurûn-ı vüstâ ta'bîrini alâmet-i istihfâf olarak kabûl eden garb; bugün iddiâ edilen inkişâfâtına rağmen maatteessüf kurûn-ı ûlâya kadar rücû' etmiş bulunuyor. Hayvânâtın himâyesini, en müdhiş azgın bir cânînin mahkûmiyeti hasebiyle geçireceği senelerin âlâmını tahfîf etmeyi vazîfe-i vicdâniyye bilen Avrupa, yine görülüyor ki en ufak ihtirâsâtı için milyonlarca beşeri yekdiğerine kırdırmak isterse en ufak bir hiss-i vicdânî ve insânîye bile tâbi' olmuyor. Hâlâ renk ve din gibi hiç kimsenin medâr-ı tahkīri olmaması lâzım gelen evsâf hetk-i hukūk için vâsıta olarak telakkī ediliyor.

Bir tarafdan Bolşevik Rusya çıkıyor. Şahsî mesâîyi cem'iyete mal ediyor. Alın terinin kıymetini hiçe sayıyor. Bütün istihsâlâtın, mükteseb hukūkun ihlâli en tabîî bir hak olarak görülüyor. Zevceler bile umûmun malı, çocuklar da cem'iyetin evlâdları addolunuyor. Ne mülkiyet, ne de masûniyet telakkīlerine imkan var.

Beri tarafdan bir Fransa çıkıyor. Rakībi Almanya'nın hakk-ı hayâtını, hakk-ı mesâîsini bile tanımıyor. Beş on ticâret gemisi yapılsa Almanya canlanıyor, yaşamak istiyor, diye kıyâmetler kopuyor. Milyonlarca nüfûs-ı beşerin felâketi diğer bir kısmının hod-bînîsini tatmîn ediyor. Buna da hak nâmı veriliyor.

Bir İngiltere çıkıyor. Hâlâ yüz milyonlarca efrâd-ı beşeri taht-ı esârette inletmek için her türlü mezâlimi, şiddeti, takyîd-i hürriyyeti hukūk-ı tabîiyyeden addediyor.

Adâlet mefhûmlarının tecelliyâtı da meydanda. Behbud Han'ın Talat Paşa'nın, Vorofski'nin, hele Mısırlı şehzâdenin kātillerinin berâeti adâletin hiçe sayıldığını gösterir. Her katil cem'iyet nâmına vurulmuş bir darbe-

dir. Sâiki aranılamaz. Hiçbir kimse, velev ki vâcibü'l-izâle olsun hiçbir mücrimi şahsen tecziye edemez. Ederse cem'iyet de bu tecziyeyi kendisine âid hukūka tecâvüz addeder. Halbuki maktûllerin bir kısmının müslüman olması, diğerlerinin de garbı sinirlendiren bir akīdeye mensûb olması hakkı çiğnemek için kâfî gelmiştir.

Cürüm ile cezânın mutâbakatı kāidesi artık unutulmaya başlamıştır. Garbın seyr-i kānûnîsi mücrimleri himâye edecek tehlikeli bir şekil alıyor. En büyük cürme mukābil, en küçük cezâ nazariyesi mücrimleri îkā'-ı cerâime teşvîk ve tergīb ediyor. Öyle ya birisi taht-ı nikâhındaki kadından kurtulmak için onu katlediyor. Doğru jüri hey'etinin huzûruna. Orada kendini müdâfaa ediyor. Ne yapsın, ahvâl-i rûhiyyesi harekâtına engel olan bu kadını görmeye müsâid değilmiş, sevemiyormuş, onunla yaşadıkça azâb duyuyormuş… ilh. birçok safsatalardan sonra jüri kararını veriyor. Mâdem ki rûhî birtakım esbâb ve zarûrât fi'l-i katle sâik olmuş, şu hâlde esbâb-ı muhaffefe var. Hâkim de hükmü veriyor. Bir sene hapis. Oh ne âlâ! Beriki tarafdan bir sârık da zevk ü tarabla bir hayat geçirmediğinden, ahvâl-i rûhiyyesinin kendisi güzel yaşamak için hırsızlığa sevk ettiğinden bahsedecek, bu da esbâb-ı muhaffefeden addolunarak ufak bir cezâ ile kurtulacak!

İşte gasb, müsâdere, mülkiyet, hakk-ı mükteseb tanımamak, başka milletlere yaşamak hakkı vermemek, istediğini tecziye etmek, istediğini afv etmek gibi hemen her vakit tekerrür eden hâdisât gösteriyor ki garb nizâm ve intizâm-ı ictimâînin muhâfazasında âmil olmaktan uzaktır. Bugünkü rûh ile edvâr-ı ibtidâiyyeye rücû' ediyor. Halbuki İslâmiyet vaz' ettiği adâlet ve hak düstûrlarıyla bütün beşeriyetin halâskâr-ı refâh ve saâdeti olmakta devam edecektir. Bu hakīkatler gün gibi meydanda iken bilâ-tedkīk esâsât-ı şer'iyyeden mülhem kānûnlarımıza kurûn-ı vüstâî bir zihniyet atf edilmesi esbâbını anlayamıyoruz. Kavânîn-i İslâmiyye, desâtîr-i şer'iyye beşeriyetin ahvâl-i rûhiyye ve ihtiyâcât-ı tabîiyyesine en muvâfık devâlardır ki avn-i Hak ile pey-der-pey bunları tedkīk ve garb kavânîniyle mukāyeseye çalışacağız.

Hasan Hikmet

CUMHÛRİYET DEVRİNDE

Kavânîn-i Şer'iyyenin Tatbîk Olunamayacağı Da'vâsını Güdenler

Sarhoşlar hakkında hadd-i şer'înin tatbîkinden dolayı *Akşam* gazetesi başmuharriri Necmeddin Sadak Bey istihfâfkârâne bir makāle neşr etti. Mûmâ-ileyh bu makālesinde hükûmet-i cumhûriyye ile ahkâm ve hudûd-ı şer'iyyenin gayr-ı kābil-i te'lîf olduğunu, ikisinin birarada yaşayamayacağını, bugünkü cumhûriyetlerin yirminci asırdaki demokrasi cereyânlarının mahsûlü olduğunu, cumhûriyetin yalnız bir isimden ibâret olmayıp memleketin bütün müessesât-ı ictimâiyyesine, kānûnlarına, nizâmlarına âid bir hey'et-i umûmiyye olduğunu, mehâkim-i şer'iyye yerine asrî kānûnlar ikāmesi lâzım geldiğini ileri sürüyor.

Cumhûriyetle kavânîn-i şer'iyyenin imtizâc edemeyeceğini biz aslâ kabûl **[75]** etmiyoruz. Cumhûriyet demek, ahkâm-ı İslâmiyyeyi kaldırarak onun yerine frenk kānûnlarını ikāme etmek, milletin hayât-ı ictimâiyyesini değiştirerek garb ictimâiyâtını getirmek midir? Cumhûriyeti biz hiç de bu sûretle anlamıyoruz. Bil-akis, milletin ahvâl-i rûhiyye ve ictimâiyyesinin, akāid ve efkârının, arzu ve hissiyâtının tamâmıyla hâkim olması sûretinde telakkī ediyoruz.

Hattâ onun içindir ki cumhûriyetlerde eşhâsın o derece hükmü olmaz, bütün nüfûz ve kuvvet milletin şahsiyet-i ma'neviyyesinde toplanır. En iyi cumhûriyet hükûmeti, arzu ve irâde-i milliyyeyi en iyi temsîl ve tatbîke muvaffak olan hükûmettir. Cumhûrî hükûmetlerde re's-i idârede bulunan kimselerin şahsî ve husûsî ictihâdları hâkim olamaz. Eğer onlar milleti kendi fikirlerine, kendi arzu ve heveslerine göre yürütmeye çalışacak olurlarsa o, hakīkat-i hâlde bir hükûmet-i cumhûriyye olamaz; cumhûriyet şekline bürünmüş bir eşhâs hükûmeti olur. Binâenaleyh, hükûmet-i cumhûriyyeyi milletin kavânîn-i medeniyye ve ictimâiyyesini tebdîle da'vet etmenin ma'nâsını biz anlayamıyoruz. Ve Dâru'l-fünûn ictimâ-iyât muallimi Necmeddin Sadak Bey'in de böyle bir da'vette bulunmasına ne siyâset, ne de ictimâiyât ilimleri müsâade etmez, zannediyoruz.

Ma'lûmdur ki milletlerin müessesât-ı siyâsiyyeleri ahvâl-i ictimâiyyelerinin mevlûdudur. İctimâiyâtları da ahlâk ve akāidinin mahsûlüdür. Her hangi bir şekl-i hükûmet milletin hayât-ı ictimâiyyesiyle, efkâr ve akāidiyle imtizâc edemezse o şekl-i hükûmet o milletin bünyesine uygun değildir, demek olur. Şekl-i siyâsîye göre ha-yât-ı ictimâiyyede, hayât-ı ahlâkıyye ve i'tikādiyyede tahavvülât icrâsına kalkışan bir ictimâiyât âlimi tanımıyoruz. Bu sûretle aykırı harekette bulunmak isteyen, netîcede ya kendisini, ya milletini hüsrân ve felâkete düşüren çılgınları târih kaydetmiyor değil. Fakat bütün devirlerde yetişen hükemâ bu hareketi müttefikan takbîh etmişlerdir.

Bu hakāyık bir Dâru'l-fünûn ictimâiyât müderrisine mechûl olmamak lâzım gelir. Acaba Necmeddin Sadak Bey, kānûnlarla teceddüd ve tahavvül yapmak, intizâm-ı ictimâîyi muhil ve hikmet-i teşrîe muhâlif olduğunu bil-

miyor mu? Hiç de zannetmiyoruz ki bu husûsda Güstav Lebon'un fikrine iştirâk etmiş olmasınlar. Necmeddin Sadak Bey Tanzîmât ve Islâhât'ın mebde'iyle netâyic-i ictimâiyye ve siyâsiyyesine şöyle umûmî bir nazar atf edecek olurlarsa görürler ki milletin ahvâl-i ictimâiyye ve akāid-i dîniyyesine karşı vukū' bulan hareketler memleket için felâketten başka bir şey getirmemiştir. Çünkü âlemde hiçbir şey tebdîl-i hüviyetle ıslâh edilemez, ancak ifnâ edilir. Milleti tabîat-i asliyyesi hilâfına sevk etmek istenilmesinin avâkıb-ı elîmesini Necmeddin Sadak Bey de bilmez değillerdir. Devre-i Islâhât ve Tanzîmât'tan beri yapılan kānûnların hiçbirisinin ciddî bir kānûn olamaması hepsinin birer tahavvül, birer inkılâb propagandası mâhiyetinde kalması acaba nedendir?

Bizim ricâl-i idâremiz, daima efkâr-ı umûmiyye-i milliyyeyi hükümden iskāt ederek irâde-i devleti mahdûd ellerde toplamak illetinden kurtulamamışlardır. Onun için her devirde kānûndan ziyâde idâre-i örfiyye tatbîk eylemeye mecbûriyet hâsıl olmuştur. Hattâ Meşrûtiyet devrinde de eski devirlerden ziyâde istibdâd hissedilmiş, Meşrûtiyet'in istibdâd-ı münevverle tefsîrine lüzûm görülmüştür.

Milletin ahvâl-i rûhiyye ve ictimâiyyesine, efkâr ve akāid-i asliyyesine aykırı olarak yapılacak kānûnlardan Necmeddin Sadak Bey, acaba ne fâide bekliyor; böyle rûh-ı millette yeri olmayan kānûnların muntazam ve müstakar bir vaz'iyet-i ictimâiyye husûle getirebileceği kanâatinde mi bulunuyorlar? Milletin ictimâiyâtına, akāidine, efkârına aykırı olan kānûnların kulûb-i millette aslâ nüfûzu olmadığına kat'î sûrette emîn olmalıdır. Kānûnlarla milletin rûhunda tahavvül yapılamaz. Tahavvül, tabîat ve fıtrat-ı hayâtta hâsıl olur. Kānûnlar bunu tesbît için ta'dîl olunur, felsefe-i hukūkun gösterdiği kat'î ve lâ-yetegayyer düstûr budur.

Binâenaleyh Necmeddin Sadak Bey'in milletin kavânîn-i medeniyye ve ictimâiyyesi yerine yabancı kānûnlar ikāme edilmesi lüzûmu hakkındaki tavsiyelerini biz bir âlim, bir Dâru'l-fünûn müderrisi sözü telakkī etmekte ma'zûruz. Bu, ancak milletin ictimâiyâtına, akāidine, telakkıyâtına karşı husûmet besleyen bir mutaassıb sözü olabilir. Hakīkaten âlim olanlar ve milletin saâdet-i ictimâiyyesini samîmî bir sûrette arzu edenler, daima milletin akāidine, efkârına, hissiyâtına, el-hâsıl mebâdî ve telakkıyât-ı rûhiyyesine hürmet ederler. Yoksa milletin düşünüşünü, telakkīlerini hiçe sayarak irâde-i devleti mahdûd ellerde toplamak, münevverlere bir hakk-ı istibdâd bahşetmek hiç de hürriyetperverlik değildir. Bunlar ancak sahte demokrasilerdir. Kelimelerle halkı aldatmak zamanları artık geçmiştir. Necmeddin Sadak Bey gibi bir Dâru'l-fünûn ictimâiyât muallimi her hangi bir mes'eleyi mevzû'-ı bahs ettiği zaman o husûsda milletin rûhunda teessüs ve takarrur etmiş mebâdî ve telakkıyâtı tedkīk etmek, milletin tabîat ve fıtrat-ı asliyyesinde bir tahavvül hâsıl olup olmadığını nazar-ı i'tibâra almak lâzımdır. Yoksa hükûmet şunu yıksın, onun yerine şunu getirsin, gibi sözler bir Dâru'l-fünûn muallimine hiç de yakışmayan sözlerdir. Bunlar bir muharrir için de şerefli şeyler değildir. Bir insan her şeyi söyleyebilir, her şeyi yapabilir. Dünyâda en kolay şey hakārettir; ya efrâdın, ya bir hey'et-i ictimâiyyenin akāid **[76]** ve telkīnâtıyla istihfâf etmek için hiçbir tahsîl ve terbiyeye lüzûm yoktur. Herkes bunu yapabilir. Yalnız yapmaya hakkı olmayan kimseler varsa onlar da âlimler, muallimlerdir. Yoksa aksi takdîrde bir âlim ile âhaddan biri arasında hiçbir fark kalmaz.

Müskirât Kānûnu vaz' edilirken mücâzât miyânına hadd-i şer'înin de koyulması efkâr-ı umûmiyyede sû'-i te'sîr yapdığını, binâenaleyh bu haddin tatbîki bir istibdâd olduğunu Necmeddin Sadak Bey iddiâ edebilirler mi? Asıl tedkīk olunacak nokta budur. Bu hususda bir Dâru'l-fünûn ictimâiyât muallimine yakışacak bir sûrette esaslı tedkīkātta bulunurlar, netîce-i tetebbuâtlarını kemâl-i hürriyetle bildirirler. O vakit bu sözlerinin bir kıymet-i ilmiyye ve ictimâiyyesi olabilir. Âlimler için, bilhassa ictimâiyât mütehassısları için yapılacak şey budur. Bugün Müskirât Kānûnu'nun ve hadd-i şer'î tatbîkinin aleyhinde olanlar diyorlar ki: "O zaman efkâr-ı umûmiyyeyi kazanmak için böyle yapılmıştı. Fakat şimdi buna hâcet kalmamıştır." Demek ki sarhoşlar hakkında hadd-i şer'înin tatbîki efkâr-ı umûmiyeyi kazanacak derecede bir hüsn-i te'sîr husûle getirmiştir.

Bugün intihâbâta iştirâk edenlerin hepsine ferden ferdâ sorulsa hadd-i şer'înin tatbîkini istemeyenler acaba kaç kişi çıkar? Biz hiç zannetmeyiz ki yüzde beşi geçmiş olsun ve onlar da içki içenler bulunmuş olmasın.

Demokrasiden, halkçılıktan, irâde-i milliyyeden bahsedenler bu imtahâna gelebilirler mi? İş buraya gelince "El-avâm ke'l-hevâm" derler, milletin cehâletinden, kendisini bilmediğinden, istibdâd-ı münevverândan bahsederler. İşte bütün şeyler ellerinde böyle oyuncaktır. İlimleri de böyledir. "Vicdân-ı umûmî" derler, fakat kendi keyiflerinden başka bir şey tanımazlar. "İrâde-i milliyye" derler; fakat kendi irâde-i şahsiyyelerinden başka bir şeyin hükümrân olmasını istemezler. Efkâr-ı umûmiyyenin tercümânı olarak söz söylerler; fakat efkâr-ı husûsiyelerinden başka bir şeye hürmet ettikleri yok.

Dillerinde bir nakarâttır gidiyor: Yirminci asrın demokrasi cereyânları, asrî kānûnlar, asrî hukūklar, asrî bilmem neler… Onları da biliyoruz, efendiler. Onların da ne metâ' olduğuna vâkıfız. Bugün bir cennet gibi göstermek

istenilen garb cem'iyetlerinin ne kadar buhrânlar içinde çırpınmakta olduğu, saâdet-i ictimâiyyeyi te'mîn için ne azîm mücâdeleler içinde pûyân oldukları hiç de gayr-ı ma'lûm şeyler değildir. Evet, bugün garb cem'iyetlerinde burjuva sınıfının refâhiyet ve sâmânıyla temeyyüz eden demokrasi hükûmetleri hâkimdir. Fakat beşerin saâdeti nâmına akvâm-ı garbiyyenin bu demokrasi hükûmetleri ne te'mîn ettiler? Ahlâkī ve ictimâî mâhiyetteki mesâilin zararına olarak mesâil-i iktisâdiyye müstesnâ bir ehemmiyet kazandı. Halbuki beşerin saâdet-i hakīkiyyesi nokta-i nazarından ahlâkī ve ictimâî mesâil daha mühim idi. Bu hâlin netîcesi olmak üzere hodkâmlık hissi, ihtikâr ve başkalarını istismâr temâyülleri tasavvur edilebilecek derecelerin fevkine çıktı. Nihâyet nâ-mahdûd bir arzû-yı serveti ve bu servetin te'mîn edeceği bütün maddî hevesâtı tatmîn için her şeyin kendilerine mübâh olduğu kanâatini verdi. Şimdi de o demokrasi hükûmetlerini kendi sa'yiyle besleyen, yaşatan emekdâr bir sınıf ortaya çıkarak onlarla mücâdeleye başlıyor. Dün olduğu gibi bugün de garb cem'iyetleri sâbit bir gāye-i ictimâîden mahrûmdur. Cem'iyet-i beşeriyyeye istikrâr-ı tâm te'mîn eden hakīkī ve lâ-yetegayyer ahlâkī ve ictimâî mebde'leri henüz bulamamıştır. Sunûf-ı ictimâiyye arasındaki rekābetler, husûmetler biri birini boğazlatacak derecede mevcûdiyetini muhâfaza ediyor. Mütemâdî bir tahavvül ve buhrân içinde çırpınıp durmaktadır. Muvâzene-i ictimâiyyesi mütemâdî sûrette tehdîde ma'rûzdur. Ve mütemâdiyen haleldâr oluyor.

İşte böyle bir vaz'iyette bulunan yirminci asrın demokrasi hükûmetlerini de saâdet-i beşeriyyenin bir enmûzeci gibi göstermek isteyenlerin sözlerinde elbette biz bir şemme-i hakīkat göremeyiz.

⁂

Necmeddin Sadak Bey'in ve rüfekāsının her vesîleden bi'l-istifâde halkın kavânîn-i medeniyye ve ictimâiyyesine karşı husûmet ibrâzından geri kalmamaları bizi böyle esâs-ı mes'ele hakkında birkaç söz söylemeye sevk etti. Çünkü mes'ele değnek mes'elesi değildir. Onu ser-rişte ittihâz ederek kavânîn-i şer'iyyenin esâsını rahnedâr etmektir. Asıl veche-i taarruz odur. Yoksa ahkâm ve kavânîn-i şer'iyyenin diğerleri kabûle şâyân görülüp de yalnız bu noktasına itiraz ediliyor, demek değildir. Bu, asla hücûm için bir vesîledir.

Necmeddin Sadak Bey'in maksadı, cürüm ile cezâ arasında teâdül mes'elesi değildir. Yani mes'eleyi hukūk nokta-i nazarından mevzû'-ı bahs etmemişlerdir. Öyle olsaydı nazarlarını biraz daha genişletirlerdi de mütemeddin milletlerin mahsûl-i ihtirâ'ları olan cezâ kānûnlarında ta'yîn olunan mücâzât ile aralarında hiçbir vechile nisbet ve teâdül olmayan birçok cerâimi de görürlerdi. Milletlerin "asrî kānûnları" arasında zulm-i mahzdan ibâret nice şeyler var ki ulemâ-i teşrîin kavl-i mücerredleri, siyâsiyyûnun temâyülât-ı şahsiyyeleri ona reng-i kānûniyyet vermiştir.

Şerîat-i İslâmiyyenin ise hiçbir cezâsında bu şâibe yoktur. Adâletten başka hiçbir şey onu te'sîri altında bulundurmamıştır. Bütün ahkâmı **[77]** ağrâz ve âmâl-i beşeriyyenin fevkinde olarak mahzâ saâdet-i insâniyyeyi te'mîn için vaz' olunmuştur.

Bugün medeniyetin en yüksek mertebelerine terakkī etmiş olan muhtelif akvâm arasında mevzû' olan kavânîni tedkīk ettiğimiz zaman aralarında öyle mübâyenetler buluyoruz ki bu kānûnların vaz'ı husûsunda ne gibi şeylere istinâd edildiğini, kavâid-i adl ü insâfa ve mesâlih-i nâsa evfak olan esâsâta mı, yoksa her ümmetçe kendine hâs olan esbâba mı riâyet edildiğini bedâheten gösteriyor. O esbâb ise her memlekette sermâye ve nüfûz ashâbının ta'kīb ettikleri siyâsî gāyelerden ibârettir ki, parlamentoların, mecâlis-i a'yânın, şûrâ-yı kavânînin mevcûdiyetine rağmen, ümmetlerin azim ve irâdeleri o gāyelerin husûl ve tahakkuku önünde bir vaz'-ı inkıyâdkâr almaya mahkûmdur.

"Yirminci asrın demokrasi cereyânlarına göre teşekkül etmiş hükûmetlerin" kavânîn-i cezâiyyeleri miyânında nice cezâlar vardır ki cürüm ile hiç nisbetleri yoktur. Bugün ulemâ-i hukūkun vazîfe-i teşrî' nâmına yapmış oldukları şeyler sanki nedir? Kavânîn-i mevzû'anın zaaf, ihtilâf, adem-i tenâsüb, maslahat-ı âmmeye adem-i tevâfuk ve –kavâid-i adl ü insâfa değil– birtakım esâsât-ı siyâsiyyeye ibtinâ gibi hâlât ile ma'lûl olduğunu idrâk ve takdîr etmek için o kadar müdekkık olmaya lüzûm yoktur. Biraz görür gözü, düşünür kafası olanlar bu hakāikı pek kolaylıkla idrâk edebilirler.

Bugünün medenî kānûnları bir töhmet dolayısıyla bir insanı muvakkaten veya müebbeden zindanlara atıyor. Ya bu adam âilesi nezdinde âciz peder ve vâlidesinin, dâire-i mahremiyetine aldığı zevcesinin, bîçâre yavrularının te'mîn-i kifâfına kifâyet edebilecek bir şey bırakmamışsa o âilenin hâli ne olur?

Denecek ki: "Hapisden maksad, te'dîb ve ıslâh, yahud müttehemi berâet veya mücrimiyeti tebeyyün edinceye kadar tevkīf değil midir?" Öyle ise bir menfaat elde etmek için mazarrât-ı adîdenin ihdâsı nasıl tecvîz olunabilir? Bir insanın bu maksadla lüzûm-ı tevkīfi teslîm olunabilir. Lakin erkân-ı âilesini teşkîl eden birtakım bîçâregânın medâr-ı hayât ve bekāsı olan sermâyesini müsâdereye kāil olmak tesellüm olunabilecek şeylerden midir?

Vâzı'-ı kānûn olanların hey'et-i ictimâiyyenin ıslâh-ı hâl ve şânına hizmet etmek zu'muyla vaz' ettikleri böyle bir kānûnun muvâfık-ı adâlet olduğuna kāil olmak hey'et-i ictimâiyyeye karşı sarîh bir zulüm ve onun hukūkuna tecâvüz değil midir?

Bunu medeniyetin evc-i bâlâ-yı tekâmüle irtikā ettiği iddiâ olunan böyle bir zamanda ulemâ-yı hukūkun vazîfe-i teşrî' nâmına yapılmış oldukları şeylere misâl olmak üzere zikrediyoruz. Yoksa erbâb-ı basîrete her vakit için muhtelif memleketlerde mevzû' ahkâm-ı kānûniyye arasında nazar-ı ibret ve im'ânı câlib pek çok şeyler vardır.

Biz burada hudûd ve kavânîn-i şer'iyyede müdemmic hüküm ve esrârı îzâh etmeye lüzûm görmüyoruz. Hakāyıka karşı gözlerini yuman, kulaklarını tıkayan kimselere karşı hikmetten bahse kalkışmak sâfdillikten başka bir şey olmaz.Çünkü ne söylense boştur. Onlar bildiklerinden şaşmayacaklardır. Bir kere kalblerinde kavânîn-i şer'iyyeye karşı husûmet yerleşmiştir. Zamanı müsâid gördükçe sînelerinde gizledikleri buğuz ve adâveti ağızlarından taşıracaklardır.

Ne garîbdir ki bir zamanlar kavânîn-i şer'iyyenin aleyhinde idâre-i kelâm edenler ecnebîler iken bugün Müslümanlık kendi evlâdından bu hakāretlere ma'rûz kalıyor. 1844'de mürtedler hakkında ahkâm-ı şer'iyyeye şiddetle i'tirâz eden İngiltere sefîri (Lord Stratford)un rûhu kim bilir şimdi bu taarruzlardan ne kadar şâd olmaktadır! Ne yapalım, bugün Müslümanlık kendi diyârında garîb kaldı. Kendi evlâdına nazar-ı husûmetle bakıyor. Bu da bir cilve-i şuûndur. Târih, beşerin nice dalâletlerini kaydetmiş, nice azgın devirlerini sahîfe-i ibretine yazmıştır! Hidâyetten mahrûm kalan milletlerin, ferdlerin yerinde bugün yeller esiyor. Acaba onların o tuğyânları ulûhiyetin şân ve azametine zerre kadar bir nakīsa îrâs edebilmiş midir? İnsanların dalâletleri de kendilerine âid oluyor, hidâyetleri de. Yolunu sapıtan milletlerin hüviyet ve mevcûdiyet-i milliyyeleri zevâl bulur. Hidâyete mazhar olan milletler de mecd ü şeref sâhibi olurlar.

İslâmiyet güneş gibidir. Burada gurûb levhası arz ederken ötede tulû'lar başlıyor. Biz ondan uzaklaştıkça etrafımızı zulmetler ihâta ediyor. [5](يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهٖ فَسَوْفَ يَاْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهٗٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ)

[5] "Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihâd ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir." (Mâide Sûresi 5/54)

MECELLE HAKKINDA

Tedkīkāt-ı târîhiyye ve tetebbuât-ı hukūkiyyesi çok olan Abdurrahman Âdil Beyefendi bu hafta *İkdâm* gazetesinde "*Mecelle mi, Kod Napolyon mu?*" ünvânlı bir makāle neşrettiler. *Mecelle*'nin tahrîri zamanına âid şâyân-ı dikkat ma'lûmâtı ihtivâ eden fıkraları ber-vech-i âtî naklediyoruz:

"Tanzîmât devri Âlî Paşa faslına girince merkez-i saltanatta dahi bir kānûn-ı medenî **[78]** tedvîn ve tertîbi zarûreti hasıl oldu. O zaman fikirler ikiye ayrıldı. Bütün bütün garblılaşmak isteyenler Mısır'da olduğu gibi Kod Napolyon'un tercümesini teklîf ettiler. Ulemâ sınıfı muhâlefet ettiler. Bizde ahkâm-ı şer'iyyenin muâmelât kısmı vardır; bu kısmı tercüme ve tedvîn eder, kānûn-ı medenî ittihâz ederiz, dediler. Arada hayli münâkaşa ve mücâdele oldu. Nihâyet ulemâ sınıfı galebe etti. Fıkhın muâmelât kısmı tercüme ve tedvîn edilmeye karâr verildi.

Sonra ikinci bahis açıldı. O da mezâhib-i erbaadan Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Malikî mezheplerinden her hangi birinde ihtiyâcât-ı asriyyeye muvâfık ahkâm bulursak onu alıp derc ve tedvîn edelim, dediler. Mutaassıbîn-i ulemâ bu re'ye de muhâlefet ettiler. Bizim mezhebimiz Mezheb-i Hanefî'dir; Mezheb-i Hanefî hâricinde hiçbir kavl ve hüküm kabûl edemeyiz, dediler. Nihâyet Sultân Azîz'e arz edildi. O da Mezheb-i Hanefî'nin en sahîh kavilleri iktibâs ve cem' olsun, dedi. "Esahh-ı akvâl-i ahnâf" sözü düstûr-ı tertîb ve tedvîn oldu.

Cevdet Paşa'nın taht-ı riyâsetinde ictimâ' eden Mecelle Cem'iyeti Bâbıâlî'de Sadâret dâiresinde in'ikād eder, mesâîsine devam eyler idi. Cevdet Paşa mesâîsine devam ede dursun, Şûrâ-yı Devlet mes'eleye vaz'iyet etti. Orada da Avrupa'dan bir Kod Napolyon mütehassısı getirelim, memlekete bir kānûn-ı medenî yaptıralım, diye bazı fikirler dermiyân edildi. Fakat müfîd ve müsmir olmadı. Karinâbâdî Ömer Hilmi Efendi merhûm der idi ki: *Mecelle*'yi vücûda getirmek için Cevdet Paşa çok emek sarfetti ve çok nekbetlere ma'rûz oldu. Cevdet Paşa'nın gâh Halep ve gâh Yanya vâlîlikleriyle taşraya me'mûriyeti hep *Mecelle*'yi vücûda getirmesine mâni' olmak için ittihâz edilmiş tedbîrler idi.

Mecelle'nin *Mukaddime* ve *Kitâbü'l-büyû*'u Şûrâ-yı Devlet'in birinci sene-i in'ikādında vücûda getirildi ve Meclis-i Umûmî'nin ikinci devre-i iftitâhiyyesi mebdei olan 24 Muharrem 1286 Perşembe günü Sadrıa'zam Âlî Paşa'nın kırâet ettiği nutukta mezkûrdur. Sultân Azîz bu nutka verdiği cevâbda *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'den bahsederken hiçbir kānûn ve mes'ele hakkında göster-

mediği bir şiddet-i azmi göstermiş ve *Mecelle*'nin devam ve itmâmını ekîden ve mahsûsen ve sûret-i kat'iyyede ta'bîrleriyle tenbîh ve ihtâr eylemiştir. Bu tenbîh ve ihtâr dahi o zaman Kod Napolyon veya ahkâm-ı muâmelât-ı fıkıh mes'elelerinin pek büyük münâkaşalar istilzâm ettiğinin delîlidir."

Abdurrahman Âdil Bey, o devrin bazı ricâli hakkında daha bazı ma'lûmât verdikten sonra (Yanko Vitinos) Efendi'nin bir sözünü naklediyorlar. Yanko Vitinos Efendi diyormuş ki:

"*Mecelle*'nin tedvîni Devlet-i Osmaniyye'yi yüz senelik bir terakkîden alıkoymuştur."

Abdurrahman âdil Beyefendi de bugün bu fikirde olduklarını ilâve ediyorlar. Biz Abdurrahman Âdil gibi müdekkık ve mütetebbi' bir zâtın bu fikirde olduğunu, doğrusu, bugüne kadar bilmiyorduk. İyi ki şimdiye kadar kalbinde taşıdıkları bir ukdeyi izhâra zemîn ve zamânı müsâid gördüler. Bu husûsdaki fikirlerini diğer bir makâlede daha ziyâde îzâh edeceklerini söylüyorlar. Bunun için hiçbir mâni', hiçbir kaygı yoktur. Böyle müdekkık ve mütetebbi' bir zâtın fikirlerinden istifâde etmek isteriz. Bakalım, ahkâm-ı fıkhiyye-i İslâmiyyeyi ihtivâ eden *Mecelle* Devlet-i Osmaniyye'yi ne sûretle yüz sene terakkîden alıkoymuştur..? Ümîd ederez ki müşârun-ileyh bizi çok intizârda bırakmazlar.

Anadolu'dan Yükselen Sesler:
İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine

Bir vakitler en bedîî mefâhir-i aliyyeyi, en ismetkâr tecelliyât-ı dîniyyeyi sîne-i samût ve asîlinde saklayan İstanbul'un bugün ihmalkâr eller ve irâdeler karşısında fakr u aczden, tekâsül ve tesâmühden mütevellid olarak düşmekte olduğu girdâb-ı fecâat bizleri heyecân ve nefret ra'şeleri arasında sarsmakta bulunuyor.

Zannetmeyiniz ki Anadolu bütün irfân ve asabiyet-i dîniyyesinin bir me'vâ-yı tabîî ve muhalledi olarak bildiği azîz Dâru'l-hilâfesi'nin bugünkü vaz'-ı sefîl ve zelîlinden muğber ve müştekî değildir.

Zannetmeyiniz ki Anadolu elîm bir sûziş-i rûhî ve fikrî ile bu asîl me'men'-i dînînin sürüklendiği gayyâ-yı inkırâz ve inhidâmı temâşâ etmekle me'yûs ve bedbaht değildir. Kat'iyyen ve ebediyyen..

En son umde-i hayât ve bekā olarak tanıdığımız din nâmına, fazîlet nâmına, ahlâk nâmına bütün salâhiyetkâr lisân ve icrââtın susduğu ve kıpranmadığı bir mahalde elbette İslâm'ın muhalledât-ı esâsiyyesi de vehn ve tezelzüle uğrar. Aman yâ Rabbî yüz milyonca İslâm'ın kıble-i hayât ve hâcâtı olan zavallı İstanbul bu sûretle mi bütün cihân-ı tevhîdin ismet ve celâdet-i dîniyyesine bir timsâl-i azîz olacak? Bu sûretle mi nâşir-i dîn-i mübînin emir ve vesâyâsını hayyiz-i husûle îsâl edecek? Heyhât!

Senyör Mussolini bile bir milletin, bir hükûmetin bekā ve istiklâli ancak din ile mürâdif olabileceğini söylerken acaba bizi mi, bizim bu vaz'iyet-i fecîamızı mı işâret etmek fazîlet-i siyâsiyesinde bulundu? Acaba her gün dinsizliğe doğru attığımız adımları mı murâd ederek bize bu tarz-ı ihtârı ifhâm etti? Yoksa ilâ-yevmi'l-kıyâm neşr-i dîne me'mûr edilen bir ümmet-i muazzamanın mı mâ-ba'd-ı istiklâlini tavzîh etti? Bilemiyorum ve yalnız bileceğim bir şey varsa o da bu elîm hâlât-ı müessifeden Anadolu'nun titrediğini, bu mahûf bâdire karşısında için için sızladığını arz etmek. Bu, bir İslâm kadınının fuhuş vesîkası almasından, bir İslâm kadınının harîm-i kalbine bastıracağı yabancı bir erkekle dans etmesinden, bir İslâm kadınının tiyatro ve bar sahnelerine çıkarak bütün mukaddesât-ı dîniyye ve milliyyesini çiğnemekten mütevellid bir hüsrân-ı azîmin te'sîr-i cân-sûzu altında kıvrandığını teşrîh etmektedir.

Efendiler, bu bir intihârdır. Âlem-i İslâm'ın re's-i azîz ve fazîletini baltalayan en müdhiş bir darbe-i inhidâm ve izmihlâldir.

Cumhûriyeti edvâr-ı evvelîn-i İslâmiyyet'e benzetenlerden, Hazret-i Fârûk ve Sıddîk'ın **[79]** ahd-i adâlet ve safvet-i mukaddesesine teşbîh etmek isteyenlerden pek çok ricâ ederiz ki bize (laik) bir tarz-ı teceddüd değil, tekâmülü pek seven ve emreden Furkān-ı Mübîn'in ahkâm-ı müebbedesini bir parça olsun tatbîk eden bir teceddüd göstersinler.

Mâdem ki asr-ı evvel-i İslâmiyyet'e rücû' etmek bahtiyarlığında bulunuyoruz; o devrin ve o senelerin fazîlet ve diyânet saçan esâsât-ı ilmiyyesinden yalnız ve hiç olmazsa birisini, yani dine ve adâlete hürmeti olsun hedef-i icrâât ittihâz etmeliyiz.

Pek güzel ve metîn esaslarla milletin hakk-ı masûniyetini nisbeten te'mîn eden masûniyet-i şahsiyye kānûnunu ileri sürerek iş görmek istemeyenler emîn olalım ki, o temiz kānûnu rûh-ı aslîsinden tecrîd ederek ellerinde bir sütre-i a'zâr yapmak sûretiyle iş görmek istemeyen kimsedir.

Anadolu'nun rûh-ı samîm-i bekâreti, bu fecî' ve mütevâlî tezâhürâttan… rûh-ı İslâm'a indirilen ve indirilmekte bulunan darbe ve rahnelerden ebediyyen müşteki ve kat'iyyen müteneffirdir.

Biz müslüman dindaşlarımızın tiyatro sahnelerinde, fuhuş mahallerinde, bar köşelerinde tezlîl ve tahkīrini kat'iyyen kabûl edemeyiz. Bu hâlât bize İslâmiyet'in inkırâz eşiğinde bulunduğuna yalnız bir işâret-i mühlike teşkîl eder.

Acaba bu harekât-ı fecîa karşısında İstanbul'un bir zâbıtası, sâhibi, mes'ûl ve mütedeyyin bir merci'-i selâhiyetdârı yok mu?

Bilmiyorlar mı ki.. Hıristiyanlık İslâmiyet'e inkılâb edebilmek için medîd ve müheyyic sar'alar geçirirken… Hâlâ biz dinsizliğe karşı derin ve mütevâlî bir hırs-ı behîmî ile yaklaşmaya çalışıyoruz.

Her hâlde dini pâyidâr ve takdîskâr bir hâle koyabilmek için çökmekte bulunan bünyân-ı İslâm'ın metîn ve dindar ellerle mutlaka ta'mîr ve tecdîdini taleb eyleriz ve's-selâm.

Gerede: **Abdülhalim**

⁂

Tavas Müntehib-i Sânîlerinin Talebleri

Men'-i Müskirât Kānûnu'nun ta'dîli teşebbüslerinden ve 316, 317 numaralı talebenin sevkine mübâşeret olunduğundan müteessir olan Tavas kazâsı müntehib-i sânîleri Denizli Meb'ûsu Mazhar Müfîd Bey'e, Kâzım ve Yusuf beylerle Şer'iye Vekâleti'ne bir telgraf çekmişler ve bunların önüne geçilmesini taleb etmişlerdir.

⁂

Keskin kazâsından yirmi beş mühtehib-i sânî tarafından Başvekâlet ile Şer'iye ve Müdâfaa-i Milliyye vekâletlerine gönderilen arîzanın sûretidir:

"Kesîf bir cehâletin doğurduğu elîm mahrûmiyetlerden biri olmak üzere köylerde cenâzeleri tekfîn, ve techîz ve tedfîn edcek ancak yüzde beş nisbetinde vücûduna tesâdüf olunan eimmeyi teksîr ihtiyâc-ı azîmiyle hisseylediğimiz endîşeleri kısmen ta'dîl ve teskîn eden medâris-i ilmiyyenin kâfil-i idâmesi olan talebeden bir sınıfın gayr-ı muntazar bir şekl-i elîmde silâh altına da'vetle hâsıl olan boşluğu imlâ zarûreti karşısında iken aynı âkıbete nâmzed olduklarına hâsıl eyledikleri derin kanâat üzerine pey-der-pey terk-i tahsîl etmeye başlayan arkadaşlarının pek muhık ve mantıkī olan ve men' u def'i gayr-ı mümkin bir şekil alan şu cebrî hareket-i ric'iyyeleri muvâcehe-i elîmesinde o derecede feyyâz ve kudsî hizmetler îfâ eden medâris-i ilmiyyemizin böyle nâ-be-mevsim ta'tîl-i faâliyetle sedde mahkûmiyetini görmekten mütevellid teessür ve heyecanlarımızı ihsâsa çalışırken ba'demâ vukū' bulacak cenâzelerin hâl-i tefessühden vikâye mecbûriyet-i kat'iyyesi karşısında mes'ûl bir merci'-i kānûnî taharrîsi vâdîsinde ma'rûz kaldığımız müşkilât-ı azîmeyi buhrân-ı âtiyle de te'lîf ve mezc ederek hey'et-i umûmiyesinden hâsıl olan vaz'iyet-i müessifeyi nazargâh-ı diyânet-perverlerine arza cesâret eyler ve cehâletin pençe-i dalâletinden necâtımız için makāmât-ı aliyyenizi yegâne nokta-i istinâd ittihâz eyleriz fermân."

Fî 17 Teşrînisânî 339

⁂

Keskin Feyziye Medresesi'ne müdâvim talebe-i ulûm tarafından Şer'iye ve Müdâfaa-i Milliyye vekâletlerine çekilen telgrafnâme sûretidir:

"Mâzîde halkın en feyyâz bir menba'-ı irşâd ve ulûmu bulunan ve tebeddül-i zamân ile ehemmiyet-i kudsiyyesine kısmen halel gelmiş iken ahîren hükûmet-i milliyyemizin lâyık olduğu derecede mazhar-ı takdîr olmasından faâliyet-i sâbıkasına avdet eden ve meşkûr himmetlerle tetvîc eylemekte olan medâris-i ilmiyyenin idâme-i mevcûdiyeti bizlerin de müstemirren devâm-ı tedrîsâtına vâbeste olup halbuki emr-i ahîr mûcebince on altı ve on yedi tevellüdlülerin silâh altına da'vetiyle o derece kudsî bir vazîfe îfâ eden şu mü'essese-i nezîheyi tezelzüle uğratmak gibi gayr-ı muntazar bir vaz'iyet ihdâs edilmiş ve bunun mücerred dördüncü sene derslerinden imtihan vermemek kasdıyla te'lîf edildiği anlaşılmış ise de mekâtib-i sâire müdâvimîninin netîce-i tahsîle kadar devâm-ı te'cîl-i teâmül-i mer'îsinden bizlerin dahi istifâde etmemiz bir hakk-ı tabîî ve birinci, ikinci sene derslerinin ale'd-derecât tahsîlden evvel dördüncü sene derslerinden imtihân vermek fevka't-tabîa bir mes'ele teşkîl edeceği bâriz bir hakīkat bulunmuş olduğundan da'vet-i vâkıanın netîce-i tahsîlimize ta'lîkı husûsunda bezl-i âtıfet ve inâyet buyurulması hissiyât-ı maârif-perverânelerinden müsterhamdir."

HİNDİSTAN'DA İSTİKLÂL MÜCÂDELELERİ

Mevlânâ Ebu'l-kelâm Ahmed'in Nutku

2

Geçen haftaki nüshamızda Hindistan ekâbir-i ulemâ ve eâzım-ı mücâhidîninden Mevlânâ (Ebu'l-kelâm) hazretlerinin ahîren bir risâle şeklinde intişâr eden nutkunun birinci kısmını neşretmiştik. Bu nutkun tercümesine bu nüshamızda devam ediyoruz:

Ümmet-i İslâmiyye'nin geçirdiği ikinci devir, hükûmet-i şahsiyye ve mutlakiyet **[80]** idâresidir. Bu esnâda cumhûriyet-i İslâmiyye alt üst olmuş ve onun yerini istibdâd işgāl eylemişti. Halîfe-i müslimînin mevkiinde taç giyen, altın tahtlar üzerinde oturan tâcdârlar bulunuyordu. Fakat bu idâre-i müstebiddenin tahakkümüne rağmen müslümanlar hiçbir vakit, hakkı söylemekten, hak uğruna mücâhede etmekten geri kalmamışlar, hak uğurunda daima fedâkârlık edegelmişlerdir. Ashâb-ı güzîn vâlîlerin zulmünü teşhîr etmekte devam ederek şekl-i idârenin tebdîlini ve hükûmetin şûrâya istinâdını müdâfaa etmekte devam eylemiştir. Ashabın yetiştirdiği tâbiîn aynı hatt-ı hareketi ta'kīb ederek "hakk"ı i'lan ve i'lâya bütün kuvvetleriyle çalışmışlardır. Tâbiîn, cebbâr ve müstebidlerin yüzüne karşı "Islâh-ı hâl ediniz, yahud zevâl bulunuz, Allah sizi izâle etsin" derlerdi. Fakat bu

zevâtı bu hatt-ı hareketi ta'kîb etmekten, bunları emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münkerden, hakkı i'lân ve zulmü takbîh etmekten men' edecek bir kānûn yoktu.

Benî Ümeyye hulefâsından (Hişâm) bir gün (Tâvus b. el-Yemânî)yi huzûruna çağırmıştı. Tâvus halîfenin huzûruna girdiği zaman ona yalnız "Esselâmü aleyk yâ Hişâm?" demişti. Halife Hişâm, Tâvus'un bu ahvâlinden fevka'l-âde hiddetlenmiş, katlini emredecek dereceye gelmişti. Fakat halîfe gazabını yenerek demişti ki:

– Tâvus! Niçib bu hatt-ı hareketi ta'kîb ettin?

– Ne yaptım?

Halîfenin gazabı kat kat arttı.

– Ayakkablarını karşımda çıkardın, dedi; elimi öpmedin; o mübârek hilâfet selâmını vermedin, künyemi yâd etmeyerek ismimi söyledin; bilâ-istîzân karşımda oturdun, "Hâşim, nasılsın?" dedin…!

Tâvus şu cevâbı verdi:

– Ayakkablarımı karşında çıkardıysam her gün beş kere huzûr-ı izzette bu ayakkabları çıkarıyorum. Elini öpmeye gelince İmâm Ali radiyallâhu anh efendimizin şu sözünü işittim: "Bir insanın ancak fart-ı muhabbet sevkiyle zevcesinin, ve fart-ı merhamet hissiyle evlâdının ellerinden başka elleri öpmesi câiz değildir" size hilâfet selâmını vermekliğime gelince herkesin hilâfetinizden memnûn olmadığını gördüm. Binâenaleyh yalan söylemek istemedim. Karşına oturmaklığa gelince İmâm Ali efendimiz buyuruyor ki: "Ehl-i cehennemden bir adamı görmek istiyorsanız kendi oturduğu hâlde, etrafındakileri ayakta durduran bir adama bakınız!"

Bunun üzerine (Hâşim)in hiddeti yatışmış ve (Tâvus) "Beni irşâd et" demişti. Tâvus da "İmâm Ali efendimizin şu sözleri söylediğini işitmiştim. "Cehennemde dağ gibi yılanlar, katır kadar akrepler vardır ki tebaası arasında icrâ-yı adâlet etmeyen ümerâyı sokarlar" demiş ve gitmişti.

Ebû Hâzım, Câbir (Süleyman ve Abdülmelik)e hitâben demişti ki:

"Senin babaların halkı kılıçla ezerek bu mülkü zorla iğtisâb etmişler, mevki'-i iktidâra müslümanların meşveretiyle rızâsıyla gelmemişlerdi. Bil-akis çok müslüman kanı dökmüşlerdi. Nihâyet hepsi irtihâl ettiler. Bunların ne söylediğini, ve bunlar için ne söylendiğini bir hissetsen…!"

Hâzırûndan biri (Ebû Hâzım)'a demişti ki:

– Ne kadar fenâ söyledin! Ebû Hâzım da cevâben:

– Cenâb-ı Hak ulemâdan her şeyi beyân etmek, hiçbir şeyi gizlememek için ahd ü mîsâk almıştır, dedi.

Bunun üzerine (Süleyman):

– Peki, dedi, bu fesâdı nasıl ıslâh edelim…?

Makāmât-ı Mübâreke-i İslâmiyyenin İstiklâli

Lozan Muâhedesi'nin akdiyle Türkiye'nin beyne'l-milel istiklâl-i tâmmı tasdîk olunduktan sonra İslâm âleminin nazar-ı dikkati mehd-i İslâm olan, arâzî-i mukaddese-i İslâmiyyeyi ihtivâ eden ve farîza-i haccın mahall-i îfâsı olan Cezîretü'l-arab'ın istiklâlini te'mîn etmek endişesiyle mütehasis olmağa başladı. Bu hafta Mısır'dan, Hindistan'dan gelen matbûât İslâm âleminin Cezîretü'l-arab'ı her hangi gayri müslim bir devletin nüfûz ve murâkabesinden kurtarmak için müslümanların vukū' bulmakta olan tezâhürâtıyla mâlîdir. Bu te-zâhürâtın en mühimmi Hindistan'da vukū' bulanıdır. Hindistan Hilâfet Cem'iyeti geçen 16 Teşrînisânî gününü Cezîretü'l-arab'a tahsîs etmiş ve o gün bütün İslâm âleminde makāmât-ı mübâreke-i İslâmiyyenin istiklâli için tezâhürâtta bulunmak üzere İslâm âleminin her tarafına mürâcaat etmiştir. Hilâfet Cem'iyeti ez-cümle Halîfe-i müslimîn hazretlerine ve Gāzî Mustafa Kemal Paşa hazretlerine, Mısır ekâbir-i ricâline, Hicaz, Irak, Filistin, Suriye, Tunus ve sâir aktâr-ı İslâmiyyeye mürâca'at ederek mehd-i İslâm'ın halâsını te'mîn için bütün İslâm âleminde tezâhürât-ı muazzama vukūunu istemiştir.

Son haberlerden anlaşıldığına göre Hindistan'ın bütün merâkiz-i İslâmiyyesinde mehd-i İslâm'ın tahlîsi için vukū' bulan tezâhürât fevka'l-âde olmuştur. Hindistan'ın dîndâr ve hamiyetli müslümanları 16 Teşrînisânî gününü makāmât-ı İslâmiyyeyi gayri müslimlerdin kurtarmaya hasretmiş ve bunun için en harâretli, en samîmî teşebbüsâtta bulunmuştur.

Cenûbî Afika'da ve sâir yerlerde bulunan Hindli müslümanlar da aynı tezâhürâtı yapmışlardır.(Mekke)de bu tezâhürât icrâ olunmuş ve 16 Teşrînisânî günü Şerîf Hüseyin Beyt-i Muazzama'yı küşâd ederek Cezîretü'l-arab'ın halâsı için müslümanlar orada tazarruâtta bulunmuştur.

Cezîretü'l-arab'ın istiklâli her müslümanı alâkadâr eder. İhtimâl ki bu sene bütün müslümanlar Hilâfet Cem'iyeti'nin bu mesâîsine fiilen iştirâk edemedi. Fakat hiç şübhe yok ki her müslüman Hilâfet Cem'iyeti'yle kalben beraberdir.

Hemen Cenâb-ı Hak bütün müslümanları halâsa nâil eylesin.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

06 Aralık 1923 | 27 Rebîü'l-âhir 1342 | * Perşembe * | 06 Kânûnievvel 1339 | Cild: 23 - Aded: 578

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Sonra âmillerine dikkat et. Kendilerini iş başına öyle getir. Yoksa tarafgirlik, hodkâmlık hissiyle kimseye vazîfe tevdî' etme. Çünkü bu iki sebeb cevr ve hıyânete sâiktir. Bir de bu iş için salâh ile ma'rûf âilelerden yetişmiş, tecrübe ehli, hayâ sâhibi, İslâm'a hizmeti sebk etmiş adamlar araştır. Zira ahlâken dürüst, nâmûsu, şerefi en sağlam, tama'ın câzibesine en az kapılır, avâkıb-ı umûru en doğru görür insanlardır. Esbâb-ı maîşetlerini de geniş bir sûrette te'mîn et. Çünkü nefislerini salâha sevk husûsunda bu bir kuvvet olacağı gibi elleri altındaki şeylere uzatmaktan o sâyede müstağnî kalırlar. Bundan başka şâyed emrine muhâlefet ederler, yahud emâneti saklarlarsa senin için aleyhlerinde kullanacak bir hüccet olur. Sonra, bunların icrââtını ta'kīb et. Arkaları sıra vefâ ve sıdk erbâbından olmak üzere gözcüler gönder. Zira işleri nasıl gördüklerini gizlice öğrenmen emâneti muhâfazalarına ve raiyye hakkında rıfk ile muâmelelerine bâdî olur.

A'vânına karşı da ihtiyâtlı bulun. Şâyed içlerinden biri elini hıyânete uzatır ve gözcülerinin vereceği haberler herifin bu hıyâneti üzerinde toplanırsa şehâdetin bu kadarını kâfî görerek müstahak olduğu ukūbeti bedeni üzerinde icrâ edersen; topladığı paraları alır, kendisini mevki'-i zillete dikersin; alnına hıyânet lekesini vurur, boynuna âr töhmeti geçirirsin.

Sonra, harâc işini ehl-i harâcın salâhıyla birlikte ta'kīb et. Çünkü emr-i harâcın ıslâhıyla ehlinin salâhı içinde başkalarının da salâhı dâhildir. Zâten başkalarının salâhı ancak bunlarınkine tevakkuf eder. Çünkü halkın hepsi harâca ve ehl-i harâca muhtâc. O hâlde memleketin umrânına sarf edeceğin vakit harâç toplamaya ma'tûf olan himmetinden fazla olmamalı. Zira harâc ancak umrân ile elde edilebilir. Umrânsız harâc isteyen kimse bilâdı harâbeye çevirir, ibâdı helâk eder. İşi de pek kısa bir zaman için yürür. Şâyed yükün ağırlığından, yahud bir âfetten, yahud yağmurların, suların kesilmesinden, yahud toprakların su altında kalmasından, yahud kuraklık istîlâsından şikâyette bulunurlarsa te'sîrini umduğun bütün vesâite mürâcaatla derdlerini tahfîfe çalış. Bu husûsda hiçbir fedâkârlık sana kat'iyyen ağır gelmesin. Zira o bir sermâye ki bilâdını i'mâra, vilâyetini tezyîne sarf için sana iâde edecekler. Fazla olarak senâlarını kazanacaksın, haklarında gösterdiğin adâletten dolayı müftehir olacaksın. Hem sen bu sermâyeyi fazlasıyla vereceklerine güvenerek veriyordun. Zira kendilerini terfîh ettiğin için biriktireceklerine **[82]** ve adl ü rıfk ile muâmelen sebebiyle sana emîn bulunduklarına i'timâdın vardı. Evet, günün birinde, muâvenetlerine dayanacağın bir hâdise zuhûr eder. Bakarsın ki hâtır hoşluğuyla bütün yükü üzerlerine almışlar, taşıyorlar. Umrân mütehammildir, yüklediğin kadarını götürebilir. Memleketin harâbîsi ahâlînin sefâletindendir; ahâlîyi sefîl eden sebeb de ancak vâlîlerin servet toplamaya hırsları, uzun müddetle mevki'lerinde kalacaklarını zannetmemeleri, bir de geçmiş ibretlerden îcâbı kadar hisse alamamalarıdır.

Sonra, kâtiplerinin hâline iyi dikkat et. İşlerine en iyilerini getir. Husûsiyle tertîbâtını, esrârını tevdî' edeceğin

mektuplarını öyle adamlara yazdır ki suyu temiz, ahlâkı düzgün olsun; gördüğü i'tibâr ile şımarıp başkalarının yanında sana karşı gelmeye cür'et edenlerden olmasın. Âmillerinin sana yazdıklarını getirip göstermekte, senin tarafından verilecek cevâbları dos doğru yazarak göndermekte ve senin hesâbına alıp, senin hesâbına vereceği şeylerde gafleti sebebiyle kusûr etmesin. Senin lehinde bulduğu bir akdi muhkem tutsun, aleyhinde bulduğunu da çözmekte zaaf göstermesin. Uhdesine mevdû' umûr i'tibâriyle nasıl bir mevkii olduğundan bî-haber bulunmasın. Zira kendi kıymetini bilmeyen başkasınınkini hiç bilmez.

Sonra, bunların intihâbında yalnız sîmâlarını tedkîkin, bir de hüsn-i zannın kâfî gelmemeli. Çünkü insanlar daima tasannu' ve hüsn-i hizmet göstererek zevâhire hükmeden vâlîlerin gözüne girebilirler. Halbuki işin ötesinde ihlâs nâmına bir şey yoktur. Onun için senden evvelki sâlih vâlîlere hizmet etmişleri araştırarak halk arasında en iyi sıyt bırakmış, emânetleriyle en ziyâde tanınmış olanlarını intihâb et. Böyle bir hareket senin Allah'a ve kendisinden tevallâ-yı emr ettiğin kimseye karşı ihlâsını gösterir.

Bir de umûru tasnîf ederek her sınıfın başına bu kâtiplerden birini geçir ki büyük olursa altında ezilmesin, çok olursa toplamasını bilemeyip de dağıtmasın. Şâyed kâtiplerinin hatâsını görür de aldırmazsan kendin muâteb olursun.

Sonra ticâret ve san'at erbâbı gibi bir kısmı oturduğu yerde çalışır, bir kısmı şuraya buraya mal götürür, bir kısmı da elinin emeğiyle geçinir, cümlesi hakkında iyi muâmele et ve başkaları tarafından da o sûretle muâmele edilmesine dâir vesâyâda bulun. Çünkü bunlar memleket için esbâb-ı hayrdır, vesâil-i menfaattir. Ve o hayır ve menfaati senin toprağındaki, denizindeki, ovalarındaki, dağlarındaki uzak uzak yerlerden ve başkalarının gidemeyeceği, yahud cür'et edemeyeceği mevki'lerden getiriyorlar. Bunlar memleket için sulh ve selâm adamlarıdır: Ne gâile çıkarmalarından korkulur, ne fesâdlarından endîşe edilir. Kendilerinin gerek nezdindeki, gerek bilâdının diğer cihetlerindeki işlerini ta'kîb et. Maamâfîh şurasını da bil ki bunların çoğunda fâhiş bir tama', çirkin bir hırs ile beraber menâfi'de ihtikâr, alım satımda hîle olur. Bu ise halk için zarar, vâlî için ayıbdır. Binâ'en-aleyh ihtikâra mâni' ol. Çünkü aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz ihtikârı men' buyurdular. Alım satım doğru tartılarla olmalı ve alanı da, satanı da ezmeyecek mu'tedil es'âr üzerinden vukūa gelmeli. Kim senin yasağından sonra ihtikâra yanaşırsa, ifrâta varmamak şartıyla, hemen cezâlandır.

Hele alt tabakadaki her türlü çâreden mahrûm fukarâ ve bîçâregân ile felâketzedeler, kötürümler hakkında Allah'dan korkmalı, hem çok korkmalısın. Bu tabakada hâlini söyleyen de var, söyleyemeyen de var. Allah'ın bunlara âid olmak üzere hıfzını sana tevdî' ettiği hakkı sıyânet et. Oradakilere beytü'l-mâlinden bir hisse, başka yerlerde bulunanlara da her memleketin fukarâ-yı müslimîne hâs gallesinden birer hisse ayır. Çünkü en uzaktakilerinin de en yakındakiler gibi hakları mevcûd. Cümlesinin hakkını gözetmek ise sana mevdû' bir vazîfe. Sakın azamet seni onlarla uğraşmaktan alıkoymasın. Zira işlerin mühimmini iyi gördüğün için ehemmiyetsizini yüz üstü bırakırsan ma'zûr görülmezsin. Bu sebebden kendilerini düşünmekten geri durma ve zavallılara ekşi çehre gösterme. Yine bunlardan olup da nazarların tahkīri, ricâlin istiskāli yüzünden işleri sana kadar gelemeyenleri araştır. Sırf bunlar için erbâb-ı haşyet ve tevâzu'dan emîn bir adam tahsîs et ki arada vâsıta olsun, işlerini sana bildirsin. Hâsılı, öyle çalış ki huzûr-ı Bârî'ye çıktığın zaman "Vüs'umu sarf ettim" diyebilesin.

Raiyyenin bu tabakası adl ü infâka başkalarından ziyâde muhtâçtır. Onun için her birinin hakkını vermeye son derecede i'tinâ et. Sonra, yetîmleri ve yaşlı bulunduğu hâlde hiçbir çaresi olmayan kimseleri üzerine al. Vâkıâ bu işler vâlîye ağır gelir. Lakin ne kadar hak varsa hepsi ağırdır; bunu Allah yalnız o kimselere kolaylaştırır ki hâlden ziyâde âkıbeti düşünerek nefsini tahammüle alıştırır ve kendi hakkındaki ve ahd-i ilâhînin sıdkından mutmain bulunur.

Erbâb-ı ihtiyâc için, sırf kendileriyle meşgūl olacağın, bir zaman ve mekân ayır. Ve hepsiyle beraber otur da seni yaratan Allah'ın rızâsını celb edecek bir tevâzu' göster. Sonra, askerini, a'vânını, muhâfızlarını, zâbıta me'mûrlarını yanlarında bulundurma ki **[83]** söylemek isteyen çekinmeden derdini dökebilsin. Ben aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'den birkaç yerde işittim: "İçindeki zaîfin hakkı serbestçe kavîsinden alınamayan bir ümmet hiçbir zaman kuvvetlenemez." buyurmuştu.

Bir de bunların münâsebet almayan sözlerini, yahud ifâde-i merâmdaki acizlerini hoş gör. Kendilerine hırçınlık etme, azamet gösterme. Bu yüzden Cenâb-ı Hak sana cenâh-ı rahmetini açar; tâatine mukābil sevâbını ihsân eder. Hem verdiğini güler yüzle, gönül hoşluğuyla ver. Veremediğin sûrette kabûl olunabilecek özürler dile.

Sonra, umûrunun içinde öyleleri olur ki bizzat görmekliğin lâzım. Meselâ kâtiplerin izhâr-ı acz edince âmillerine cevâbı sen vereceksin. Nâsın hâcâtı artık a'vânının tahammül edemeyeceği dereceyi buldu mu îcâbına yine sen bakacaksın. Bir de her günün işini o gün gör; çünkü diğer günlerin kendine mahsûs işi vardır.

Vâkıâ niyet hâlis olmak ve raiyyenin selâmetine yaramak şartıyla bu meşgalelerin hepsi Allah için iseler de sen yine vakitlerinin en hayırlısını Allah ile arandaki hâlât için nefsine hasr et. Hâlisen li-vechillâh edâ edeceğin tââtin en başlıcası da zât-ı İlâhî'ye hâs olan ferâizi yerine getirmekten ibâret olsun. Gecende, gündüzünde bedeninden Allah'a âid bulunan hisse-i ubûdiyyeti ayır ve seni Hakk'ın harîm-i sübhânîsine yaklaştıran bu tââtı, vücûduna her neye mâl olursa olsun, eksiksiz, gediksiz edâ et. Şâyed namazında halka imâm olmuşsan, sakın ne bıktıracak, ne de bir hayra yaramayacak gibi kıldırma. Çünkü nâsın içinde öyleleri vardır ki illet sâhibidir; öyleleri de vardır ki iş sâhibidir. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz beni Yemen'e gönderirken "Onlara namazı nasıl kıldırayım" demiştim. "En zaîflerinin namazı gibi" buyurmuşlardı. Mü'minlere merhametli ol. Bundan sonra sakın raiyyenden uzun müddetle saklı durma. Çünkü vâlîlerin raiyyeden saklanması bir nevi' sıkıntı olduktan başka umûr-ı memlekete vukûflarını azaltır. Bunların perde arkasında oturmaları perdenin dışında dönen işlere ıttılâı men' eder. Binâenaleyh nazarlarında hâdisâtın büyüğü küçülür; küçüğü büyülür; güzeli çirkin, çirkini güzel olur; Hak bâtıl ile karışır. Vâlî de nihâyet beşerdir. Halkın kendi nazarında gizli kalan umûrunu nereden bilecek? Hakkın üzerinde nişâneler yok ki ona bakarak sıdkın her türlüsünü kizbin her türlüsünden ayırmak mümkün olabilsin. Şimdi, sen mutlaka ikiden birisin: Ya hak yolunda bezl eder, gönlü ganî bir adamsın. O hâlde niye vâcib olan bir hakkı ödemekten, yahud kerîmâne bir harekette bulunmaktan çekinip de saklanıyorsun? Yahud öyle değilsin de buhle mübtelâ bir adamsın.. Bu ihtimâle göre de halk ihsânından ümîdi kestikleri gibi istemekten o kadar çabuk vazgeçer ki..! Bununla beraber raiyye tarafından sana arz edilecek hâcatın çoğu ya bir zulümden şikâyet, ya bir muâmelede adl talebi gibi senin yardımını istemeyecek şeylerdir.

Sonra vâlînin havâssı, mukarrebîni vardır ki bunların iltimâsı, teaddîsi, muâmelâtta insafsızlığı görülür. Sen onların zararını bu gibi ahvâlin esbâbını kaldırmak sûretiyle kes. Etrâfındakilerden, hâssandan, akrabândan hiçbirine kat'iyyen toprak verme. Ve bunlardan hiç biri senden cesaret alıp da müşterek sû, yahud müşterek diğer bir iş tutarak etrafındakileri mutazarrır edecek ve zahmeti başkalarına yükletecek sûrette zahîre iddihârına kat'iyyen tama' edemesin. Çünkü bunun kârı senin değil, onun; ârı ise dünyâda âhirette senindir. Sonra, sana yakın uzak herkesi kabûl-i hakka mecbûr et; ve havâss ve mukarrebînin için her neye mal olursa olsun bu husûsda sebât ve dikkat göster. Nefsine ağır gelecek olan bu hareketin sonunu gözet, çünkü sonu hayırdır.

Şâyed raiyyede senin zulum ettiğin zannı hâsıl olmuşsa kendilerine özrünü bildirerek zanlarını tebdîl et. Çünkü bununla hem nefsini kırmış, hem raiyyene rıfk ile muâmele etmiş, hem kendini ma'zûr göstermiş oluyorsun ki onları hak üzerinde dâim kılmaktan ibâret bulunan maksadını o sâyede istihsâl edebilirsin.

Düşmanın tarafından sana teklîf olunan sulh rızâ-yı ilâhîye muvâfık ise kat'iyyen reddetme, zira sulhda askerine istirâhat, sana endîşeden râhat, bilâdın için de selâmet var. Lakin sulhdan sonra düşmanından sakın, hem çok sakın. Öyle ya! Belki seni gâfil avlamak için sana yaklaşmak istemiştir. O sebebden ihtiyâta sarıl, bu husûsda hüsn-i zanna kapılma.

Şâyed düşmanla aranızda bir mukāvele akd ettinse, yahud ona karşı bir taahhüdün varsa, mukāveleye riâyette bulun, ahdini yerine getir. Verdiğin sözü muhâfaza için îcâb ederse hayatını bile fedâ et, çünkü arzûlarının müteferrik, re'ylerinin müteşettit olmasına rağmen insanların ferâiz-i ilâhiyye arasında uhûda vefâ kadar üzerinde birleştikleri bir şey yoktur. Hattâ müşrikler de hıyânetin vahîm avâkıbını gördükleri için müslümanlara karşı ahde vefâyı iltizâm **[84]** ediyorlar. Binâenaleyh sakın verdiğin sözden dönme; sakın ahdine hıyânet etme; sakın düşmanını aldatma. Zira haybet ve hirmâna mahkûm akılsızlardan başkası Allah'a karşı gelmek cür'etini gösteremez. Çünkü Allāhu Zü'l-Celâl, rahmet-i ezeliyyesi îcâbı, ahd ve zimmetini ibâdı için sâye-i şefkatinde barınacakları bir dâru'l-emân, sâha-i menîinde âsûde kalacakları, civârına koşacakları bir harîm-i itmînân kılmış. Onun için bunda fesâd etmek, hıyânette bulunmak, yahud aldatmak olamaz.

Bir de birtakım te'vîlâta müsâid olacak akidlerde bulunma. Te'kîd ve tevsîk ettiğin bir akdi nakz için de sakın kelâmın gizli delâletlerinden istifâdeye kalkışma. Allāh'ın ahdi îcâbı girmiş olduğun bir işin darlığı haksız yere onu tevsîine kat'iyyen sâik olmasın. Zira genişleyeceğini ve sonunun iyi olacağını umduğun bir darlığa tahammül senin için elbette günahdan çekindiğin ve dünyâda âhirette cezâ-yı ilâhîden halâs imkânı olmadığını bildiğin bir hıyânetten daha ehvendir.

Sonra, kandan ve onu haksız yere dökmekten son derecede sakın. Çünkü haksız yere kan dökmek gibi felâketi câlib, bunun kadar mes'ûliyeti büyük, bunun kadar ni'metin zevâlini, devletin izmihlâlini hak eden bir şey yoktur. Allāhu Zü'l-Celâl, kıyâmet günü, kulları arasında hükmünü verirken döktükleri kanlardan başlayacak. Sakın harâm bir kanı dökerek saltanatını kuvvetleştirmek sevdâsına kapılma! Zira bu hareket onu zaafa düşürecek, daha doğrusu zevâle erdirecek, başka ellere geçirecek esbâbdandır. Hele taammüden îkā' edeceğin

bir katl için ne Allah'ın indinde, ne benim indimde hiçbir özrün olamaz. Çünkü bedenen kısâs lâzım. Şâyed bir kazâya uğrarsan.. Te'dîb ederken kırbacın, yahud kılıcın, yahud elin ifrâta varırsa –zira zaman olur ki yumruk, yahud daha bir az fazlası ölümü intâc eder– sakın sâhib olduğun nüfûza güvenerek maktûlün velîlerine haklarını vermeyeyim, demeye kalkışma.

Bir de sakın kendini beğenme, sakın nefsinin sana hoş gelen cihetlerine güvenme, sakın yüzüne karşı medh olunmayı isteme. Zira iyilerin ne kadar iyiliği varsa hepsini mahv için şeytanın elindeki fırsatların en sağlamı budur. Sonra, sakın raiyyene ettiğin ihsânı başlarına kakma; yahud yaptığın işleri mübâlağalı gösterme; yahud kendilerine olan va'dinde hulf etme. Çünkü minnet ihsânı bitirir; mübâlağa hakîkati söndürür; hulf ise Hâlık'ın da, halkın da nefretini celb eder. Cenâb-ı Hak "Böyle, sizin yapmadığınızı söylemeniz Allah indinde ne menfûr bir harekettir!" buyuruyor. Sakın umûra vaktinden evvel atılma. Sakın vakti gelince de tehâlük gösterme; sakın vuzûh kesb etmeyen işlerde inâd etme. Sakın vuzûh kesb ettiği zaman da gevşeme. Sonra, umûrun her birini mevziine vaz' et; a'mâlin her birini mevkiinde bulundur. Herkesin bir olduğu noktalarda kendini kayırmaktan çekin. İstihdâm ettiğin adamlarının zâhir olmuş fenâlıklarına karşı senden beklenen hareketten habersiz gibi davranma. Çünkü başkasının hesâbına sen muâkab olursun. Az vakit sonra umûrun üzerindeki perdeler gözlerinin önünde açılır ve mazlûmun hakkı senden alınır.

Hiddetine, gazabına, eline, diline hâkim ol; ve bunların hepsinden masûn kalabilmek için bâdirelerden geri durup şiddetini te'hîr et ki öfken geçsin de ihtiyârına mâlik olasın. Bundan başka Hâlik'ına rücû' edeceğini anarak endîşeye düşmedikçe nefsine hâkim olmak imkânını kat'iyyen bulamazsın.

Şimdi, üzerine vâcib olan, senden evvelkilerin sebk eden âdil bir hükmünü, yahud doğru bir mesleğini, yahud aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'den gelmiş bir haberi, yahud Kitâbullâh'da vârid bir farîzayı tahattur etmektir. Ta ki o gibi mes'elelerde bizden gördüğün tarz-ı harekete iktidâ edesin ve şu emirnâmemde bildirdiğim ve ileride hevâ-yı nefsine kapılmanı ma'zûr göstermemekliğin için elimde sana karşı sağlam bir hüccet bildiğim ahkâmı tatbîke çalışasın.

Artık, Cenâb-ı Hakk'ın sia-i rahmetinden ve bütün talebleri muhît olan azamet-i kudretinden dilerim ki rızâ-yı ilâhîsi vechile ibâd arasında senâ-yı cemîl ve bilâd içinde âsâr-ı hayr ibkâsı için vüs'atimiz yettiği kadar çalışmaya seni de, beni de muvaffak etsin; hakkımızdaki ni'metini itmâm, keremini taz'îf ve sana da bana da saâdetle, şehâdetle can vermek müyesser eylesin. Bizim niyâzımız Allah'adır. Ve's-salâmü alâ Resûlillâh…"

HİNDİSTAN'DA İSTİKLÂL MÜCÂDELELERİ

İmâmü'l-Hind Mevlânâ (Ebu'l-kelâm)'ın İngiliz mahkemesine hitâben îrâd ettiği nutuk.

– Bunun çâresi helâli almak ve kimin hakkı ise ona vermektir. Halîfe Süleyman:

– Peki, dedi, bunu kim yapabilir?

– Cenneti isteyen ve cehennemden korkanlar yapar.

Kibâr-ı tâbiînden (Saîd bin el-Müseyyeb) zamanının hâkimleri, vâlîleri hakkında bunlar insanları aç bırakan, köpekleri doyuran insanlardır; derdi.

Emevîler devrinde ve onu ta'kîb eden devirlerde ulemâ-yı İslâm daima **[85]** hakkı i'lân ve i'lâya vakf-ı hayât etmişlerdir. Hulefâ-yı Abbâsiyye'den (Mansûr), (Süfyân-ı Sevrî)'ye "Arzunuzu söyleyiniz de is'âf edelim" dediği zaman (Süfyân) şu cevâbı vermişti: Yeryüzünü zulüm ile dolduruyorsunuz. Allah'dan korkunuz!"

Hârûnu'r-Reşîd erîke-i Hilâfet'e cülûs ettiği zaman hatt-ı destiyle (Süfyân-ı Sevrî)'ye şu meâlde bir mektûb yazmıştı:

"Allah'ın kulu, emîrü'l-mü'minîn (Hârûnu'r-Reşîd)'den biraderi (Süfyân b. Saîd b. el-Münzir)'e:

Biraderim, bilirsin ki Cenâb-ı Hak mü'minler arasında uhuvvet râbıtasını tahkîm etmiştir. Seninle benim aramda öyle bir uhuvvet vardır ki seni hiçbir vakit unutmamaklığıma, senin meveddetini hiçbir zaman kırmamaklığıma bâdî olmuş ve kalbimi sana karşı en samîmî muhabbetle doldurmuştur. Halbuki makām-ı Hilâfet'e irtikā etmekliğim üzerine senin ve benim arkadaşlarımın kâffesi beni ziyâret ederek tebrîkâtta bulundukları, ben de beytü'l-mâlı açarak muhteşem câizeler i'tâsıyla onları taltîf ve bu sûretle garîk-i sürûr olduğum hâlde sen beni ziyâret etmek husûsunda geciktin ve bütün intizârımı heder ettin. Sana karşı hissettiğim şiddetli iştiyâktan dolayı bu mektûbu yazıyorum: Mü'mini ziyâret etmek, mü'minler arasındaki revâbıtı devâm ettirmek hakkında vârid olan her şeyi bilirsin. O hâlde mektûbumu alır almaz bana şitâb et."

Ulemâ-yı İslâmiyye'den birine bu mektûbu yazan (Hârûnu'r-Reşîd)'in nasıl bir halîfe olduğunu bilirmisiniz? Hârûn küre-i arzın dörtte birine hâkimdi. Kayser-i (Rûm) a (Köpek!) diye hitâb ederdi. Halîfenin bu mektûbunu alan İslâm âliminin ne cevâb verdiğini biliyor musunuz? (Süfyân-ı Sevrî)'nin verdiği cevâb hakkı i'lân etmek uğurunda İslâm ulemâsının ne kadar cesur ve kahraman olduklarını irâe ediyor.

Halîfe (Hârûnu'r-Reşîd)'in mâbeyncisi mektûbu hâmilen (Kûfe) Cami'inde rüfekāsıyla birlikte oturan (Süfyân)'ı bulup halîfenin mektûbunu teslîm etti. Süfyân, halîfenin mektûbunu görünce titredi ve bir yılandan uzaklaşır gibi mektûbdan uzaklaştı. Sonra elini cübbesinin kollarına sokarak mektûbu aldı, çevirip baktı, arkadaşlarından birine attı, "Alınız, biriniz şunu okusun, çünkü bir zâlimin eliyle tuttuğu bir şeye elimin dokunmasını istemem" dedi. Süfyân'ın arkadaşlarından biri mektûbu açarak okuduktan sonra Süfyân "Kâğıdın arkasına söyleyeceğim sözleri yazınız" dedi. Arkadaşları "Temiz bir kâğıda yazsak daha iyi olmaz mı?" diye i'tirâz ettilerse de Süfyân kabûl etmedi.

"Hayır, dedi, zâlime mektûbunun arkasına yazınız. Mektûbun kâğıdını helâlden kazandıysa ne a'lâ. Harâmdan kazandıysa cezâsını görecektir. Fakat bir zâlimin varakpâresi bile nezdimize kalmasın!"

Sonra şu mektûbu yazdırdı:

"Allah'ın köhnekâr kulu (Süfyânü's-Sevrî)'den imanın halâvetinden mahrûm, vâhî emellerin verdiği gurûr ile sermest olan (Hârûnu'r-Reşîd)'e: Seninle her râbıtayı kesdiğimi, meveddetimi kırdığımı beyân etmek için bu mektûbu yazdırıyorum. Çünkü sen mektûbunda müslümanların beytü'l-mâline tecâvüz ederek emvâl-i müslimîni haksız yere dağıttığını ikrâr ediyorsun. Sanki bu tecâvüzün kâfî değilmiş gibi yazdığın mektûb ile beni de sû'-i ef'âline şâhid ikāme ediyorsun. Binâenaleyh ben ve benimle beraber mektûbunu dinleyen arkadaşlarım yarın huzûr-ı ilâhîde senin hakkında îfâ-yı şehâdet edeceğiz. Ey Hârûn, müslümanların rızâsı olmaksızın beytü'l-mâllerine nasıl tecâvüz ettin? Acaba senin bu tecâvüzünden memnûn olan bulundu mu? Senin bu hareketinden, mücâhidler, âmiller, ebnâ-yı sebîl, hamele-i Kur'ân, ulemâ, erâmil ve eytâm, el-hâsıl bütün halk memnûn mudurlar?! Hârûn! Kendini topla, suâle cevâb hazırla! Bil ki yarın bir hâkim-i âdilin huzûrunda duracaksın! Sen ki ilim ve takvâ nûrundan, Kur'ân zevkinden, sulehâ ile yaşamak bahtiyârlığından dûr kalarak kendini felâkete dûçâr ettin, zâlim olmayı hattâ zâlimlerin serdârı olmayı kabul eyledin. Ey Hârûn! Tahta oturdun, ipekler giydin, kapına perdeler gerdin, göze görünmeyen Rabbü'l-âlemîn'e benzemek istedin, sonra kapına zâlim askerlerini durdurdun, bunlar da insanlara bilâ-insâf zulüm ile meşgūl oldular. Yarın huzûr-ı ilâhîde "Zâlimlerle zâlimlerin" arkadaşları nerede? denilerek iki elin boynuna bağlı olduğu hâlde huzûr-ı ilâhîye geldiğin zaman ne yapacaksın? O zaman hasenâtını başkasının mîzânında, başkalarının seyyiâtını kendi mîzânında görecek, belâ üstüne belâya giriftâr olacaksın! İşte sana nasîhatim budur. Bu nasîhatimi tut ve's-selâm."

Bu mektûbu okuduğu zaman (Hârûnu'r-Reşîd)'in gözleri yaşarmış ve bu halîfe ölünceye kadar her namazı müteâkıb bu mektûbu okumakta devam etmiştir.

Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker vazîfesini o zaman yalnız ulemâ ve eimme yapmazdı. Üdebâ ve hattâ avâm-ı nâs içinde bile bu vazîfeyi cesâret ve şehâmetle îfâ edenler bulunurdu.

Hulefâ-yı (Abbâsiyye)'den (Mansûr) Ka'be'yi tavâf ederken bir adamın şu sözleri söylediğini işitmişti: "Yâ Rabbî yeryüzünde bağy ü fesâdın zuhûrundan, hak ile sâhibleri arasında görülen ihtirâs ve zulümden sana şikâyet ederim." Halîfe Mansûr bu sözleri işitince söyleyeni **[86]** çağırmış ve sebeb-i şikâyetini sormuştur. O adam da "Cenâb-ı Hak sana müslümanların işlerini tevdî' etti. Sen müslümanların işlerini bir tarafa bırakarak müslümanların paralarını toplamaya koyuldun. Kendinle müslümanlar arasında taştan topraktan saraylar, demir kapılar, silahlı askerler ikāme ederek kendini sakladın. Müsellah adamlarını para toplamaya gönderdin. Tabîî bunlar tebaanın hâlinden sana bir şey söylemiyorlar. Ancak istediğin birkaç adamı huzûruna bırakıyorlar. Bu yüzden her tarafda bağy ü fesâd zuhûr etti. ve sen gaflette pûyân kaldın."

Mansûr bu sözleri dinleyince pek müteesir olmuş ve hıçkıra hıçkıra ağlamıştı.

Sonra (Haccâc)'ın zulmünü, gılzetini, hunharlığını duymayan var mı? Fakat bu adamın ceberût ve kahrı müslümanları hakkı i'lândan vazgeçirmemişti. Bir gün (Hutaytü'z-Zeyyâd)'ı karşısına esir olarak getirmişlerdi. Haccâc bu zâtı görünce "Hutayt sen misin?" dedi. Esir: "Evet, dedi, istediğini sorabilirsin. Cenâb-ı Hakk'a karşı üç sıfatı muhâfaza etmeyi ahd ettim: Bir suâl sorulduğu zaman doğruyu söylemek, ezâ ve cefâya uğradığım zaman sabretmek, âfiyet içinde yaşayınca şükretmek" Bunun üzerine Haccâc dedi ki: "Benim hakkımda ne düşünürsün?" Hutayt şu cevâbı verdi:

– "Sen Allah'ın yeryüzünde düşmanısın. Mehârimi hetk ediyorsun, bir şübhe üzerine insanları öldürüyorsun!"

Haccâc bir suâl daha sordu:

– Emîru'l-mü'minîn (Abdülmelik bin Mervân) hakkında ne dersin?

– Onun cinâyeti seninkinden daha büyük. Ve sen ancak onun irtikâb ettiği cürümlerin birisin!"

İşte müslümanlar böyle idiler. Pâdişâhlarla ümerâya karşı böyle mücâdele ederler ve hiçbir şeyden pervâ etmezlerdi.

Zannediyor musunuz ki garb istîlâsı müslümanları hakkından çevirir? Asla. Müslümanlar daha evvel Ta-

tar istîlâsına da dûçâr olmuşlar, kırılmışlar, hurd u hâş olmuşlardı. Nasıl İngiltere İslâm memleketlerini pâymâl etti, hilâfet devletini parçaladı, şark memleketlerinin hürriyetini iğtisâb etti, Anadolu'daki müslümanların sel gibi kanlarının dökülmesini revâ gördü ise tıbkı Tatar istîlâsı da böyle olmuştu. Tatarlar da vahşî bir savletle İslâm memleketlerine akın etmişler, müslümanları kılıçtan geçirmişler, hilâfet-i Abbâsiyye'yi yıkmışlardı. Fakat Hülâgû Hân, Mengü Hân ve sâirenin kılıçları ulemâ-yı İslâm'ı susdurabildi mi? Hayır. İran'ın şâir-i lâ-yemûtu Sa'di Hülâgû Hân'ın yüzüne karşı "Zâlimsin!" demişti. Şeyhü'l-islâm (Ahmed bin Teymiye), (Abakan)'ın yüzüne karşı la'net okumuştu. Evet, Tatarların elinde kafaları bir anda uçuran kılıçlar vardı. Fakat medenî İngiltere milletinin Hindistan kānûn-ı cezâsına idhâl ettiği (124)'üncü maddeye muâdil bir madde Cengiz ihtilâlinde bile yoktu.

Şimdi biz müslümanlar kendi İslâm hükûmetlerimize karşı bu hatt-ı hareketi ta'kīb edersek bu ecnebî hükûmet bizden ne bekleyebilir? İngiltere hükûmeti nazarımızda, şer'an ve dînen itâati vâcib olan hükûmetlerden daha muazzez mi sayılacak? Beşinci Kral Corc hazretleri ve onun vâlî-i umûmîsi Lord Reading cenâbları nazarımızda (Abdülmelik bin Mervân)'dan ve (Haccâc)'dan daha muhterem bir mevki' mi işgāl edecek? Gayri müslim ecnebî hükûmetle millî hükûmet-i İslâmiyye arasındaki şer'î farkı, haydi, nazar-ı i'tibâra almayalım, Lord (Chelmsford) ile Lord (Reading)'e Haccâc ile Hâlid el-Kasrî'ye karşı söylediklerimizi olsun söylemeyelim mi? Biz Haccâc ile hempalarına "Yeryüzünü zulüm ile doldurdunuz. Allah'dan korkunuz" demiştik. Bugün bunun aynını söylüyoruz. İstibdâdı imhâ edinceye, yahud biz mahv oluncaya kadar da söylemekte devam edeceğiz!

TECEDDÜD
Ahkâm-ı Dîniyyenin
Nesih ve İbtâli Demek midir?

Geçen hafta *Akşam* gazetesi Başmuharriri Necmeddin Sadak Bey sarhoşlar hakkında hadd-i şer'înin tatbîki münâsebetiyle "Cumhûriyet devrinde kavânîn-i şer'iyyenin tatbîk olunamayacağı" da'vâsını ileri sürmüş ve kavânîn-i şer'iyye hakkında istihfâfkârâne bir makāle neşretmişti. Mûmâ-ileyhin bu neşriyâtına karşı geçen nüshamızda cevâb vermiş ve bu münâsebetle demiştik ki:

"Mes'ele değnek mes'elesi değildir. Onu serrişte ittihâz ederek kavânîn-i şer'iyyenin esâsını rahnedâr etmektir.Asıl veche-i taarruz odur. Yoksa ahkâm ve kavânîn-i şer'iyyenin diğerleri kabûle şâyân görülüp de yalnız bu noktasına i'tirâz ediliyor, demek değildir. Bu, asla hücûm için bir vesîledir."

Fil-hakīka maksadın bundan ibâret olduğunu bu kere Necmeddin Sadak Bey "Teceddüd fikirlerinin tatbîki lâzımdır" serlevhalı diğer bir başmakālesinde bütün vuzûhuyla meydana koymuştur. Mûmâ-ileyh bu makālesinde teceddüd münâsebetiyle saltanatı "Rûhânî ve cismânî saltanatlar" diye bir tefrîke tâbi' tutarak dinin bir saltanat-ı rûnâniyye, devletin de bir saltanat-ı cismâniyye mâhiyetinde olmasını işrâb ile teceddüdü saltanat-ı rûhâniyyenin saltanat-ı cismâniyyeden ayrılması sûretinde tefsîr ediyor; diğer tarafdan da "Hayatın yalnız maddiyâttan ibâret olmadığını, ma'nevî kısmında da, tâbi' olduğumuz Avrupa medeniyetinin bütün terakkīlerinden istifâde edeceğimizi; **[87]** ma'neviyât sâhasında teceddüdden maksad evvelâ Asyalı değil, Avrupalı olduğumuzu kabûl etmek ve bunun için devlet işlerinde, hayatî muâmelâtta dini tamâmıyla ayırmak lüzûmunu ileri sürüyor.

"İktisâdiyâtta nasıl Avrupa kıyâfetini, Avrupa usûllerini kabûl ediyorsak hukūkta da aynı usûlleri kabûl edeceğimizi, izdivâc, talâk, verâset ilh. gibi insanların yekdiğeriyle münâsebâtı ta'yîn eden bütün ahkâmın medenî kānûnlarla tesbît edileceğini" iddiâ eyliyor. Ve bi'n-netîce diyor ki:

"Yalnız vicdanlarda hâkim olan din ve şerîat, artık devlet muâmelâtında, insanların münâsebetlerinde hâkim değildir. Her şey sâbit ve müdevven kānûnlara tâbi'dir. Yani din ayrı bir müessesedir; hukūk, iktisâdiyât, ahlâk, bedîiyât ayrı ve dinden tamâmıyla müstakil müesseselerdir. İşte teceddüd bu demektir. İrticâ', devlete bir saltanat-ı rûhâniyye sıfatı bahşetmek, bütün muâmelâtta kānûnu değil, şerîati tanımaktır."

Biz buna karşı ilk söz olarak " گدام غلطه - آرآ تصحيح ميكنم" diyeceğiz. Bir tarafdan rûhâniyet ve cismâniyet tefrîki yapmak, diğer tarafdan hayatın ma'neviyâtını dahi kabûl ile cismâniyetin nüfûz ve te'sîrine tâbi' tutarak teceddüd yaptırmak ne kadar büyük tenâkuzdur! Bir millet ki maddî, ma'nevî istiklâlini te'mîn etmek için dünyânın bütün felâketlerine göğüs germiş ve bu sûretle kendini âleme tanıttırmıştır, böyle bir milleti Avrupalı tâbiiyyetine sokmak ne demek olduğunu acaba Dâru'l-fünûn muallimi idrâk edememiş midir? Münâsebât-ı medeniyyenin bir âheng-i ictimâî olduğunu kabûl edelim. Fakat bu, her hâlde mütekābil bir âhenk olmalıdır ki ma'nâ-yı medenîsi anlaşılabilsin. O tekābülü hesâba almaksızın tâbiiyetten bahsetmek acaba esâretten başka ne ma'nâ ifâde eder?

Gönlümüz isterdi ki Dâru'l-fünûn ictimâiyât muallimi bu gibi mesâile temâs ederken hiç olmazsa kullandığı ke-

limenin mazmûn ve şümûlünü ta'yîn edebilsin. Dinden, İslâm'dan bahsederken Dîn-i İslâm'ın ne demek olduğunu, mâhiyeti neden ibâret bulunduğunu bilmiş bulunsun. Doğrusu, biz bu makâlede Müslümanlığı esâsdan atıp Hıristiyanlık esâsâtını teceddüd nâmı altında ileri sürmekten başka bir şey göremedik. Çünkü –Dâru'l-fünûn ictimâiyât muallimince ma'lûmdur ki– İncîl "Kayserin hakkını kaysere, Allah'ın hakkını Allah'a vermeyi" tavsiye eder. Fakat Necmeddin Sadak Bey bize Kur'ân'dan böyle bir âyet gösterebilir mi? Üstâd-ı muhterem Şeyh Abdülazîz Çâviş hazretlerinin Anglikan Kilisesi'ne verdikleri cevâbın baş taraflarında îzâh olunduğu vechile, Hıristiyanlık yalnız hayât-ı rûhâniyye ile gelmiş ve taabbüdü esâs-ı mutlak ittihâz etmiş, bilâhare rüesâ-yı rûhâniyyenin müdâhalesi olmaksızın da icrâ-yı ibâdete mesâğ bırakmamıştır. Bundan dolayı Hıristiyanlık'ta rûhâniyet taabbüdâtta hâkim bir hükûmet-i rûhâniyye teşkîl etmiş ve sonra da'vâsı hilâfına dünyâya da el uzatarak muâmelât-ı cismâniyyeyi de sırf o taabbüdü ihkâm ile idâre etmek istemiştir. İşte Avrupa, husûsiyle Fransa inkılâbâtında âmil olan tefrîk mes'elesinin hikmet-i esâsiyyesi Hıristanlığı mâhiyet-i asliyyesine ircâ' etmekten ibâret idi. Bir de bunun siyâsî bir sebebi var idi ki o da hükûmet-i rûhâniyye reisi olan papanın hâiz olduğu hükûmet-i cismâniyye, diğer hükûmât-ı cismâniyyenin hâricinde bulunmak i'tibâriyle o hükûmetlerin menâfiiyle mütenâsib olmayan te'sîrât îkā' edegelmesiydi.

Halbuki Dîn-i İslâm bu inkılâbın en mühümmini kendisi yaparak dünyâya gelmiştir. Fil-hakîka taabbüdâta müteallık bir hayli ahkâmı müştemil olmakla beraber Allah ile kulları arasında hiçbir ferdin müdâhale ve tavassutunu kabûl etmemiş ve bu sûretle hükûmet-i rûhâniyye mes'elesini kökünden kaldırmıştır. İslâm taabbüdâtı dâire-i tevhîdde böyle kemâl-i safvetiyle tekâmül ettirirken aynı zamanda insanlara en büyük rahmetini hukūk ve şer'iyyâtında göstermiştir. Bir nokta-i nazardan denilebilir ki İslâm demek ahkâm-ı şer'iyyesi demektir. Mekteb-i Muhammedî'nin beşeriyete neşrettiği bir ilm-i hukūk vardır ki bunun mâhiyeti bütün ma'nâsıyla ilmî ve fennî ta'lîlât ve tatbîkāt-ı akliyyedir. Burada ictihâd-ı beşerî hiçbir tevakkufa tâbi' olmadan nâ-mütenâhî yürüyebilir. Her hükmünü, her kānûnunu "niçin"i ile beraber ta'kīb eyleyebilir. Burada hayatın teceddüdât-ı lâzıme-sini tevkīf edecek taabbüd yoktur. Olsa olsa fıtrat-ı insâniyyeyi ve onun muhtâc bulunduğu lâzıme-i adâlet hakīkatini tağyîr ve tebdîlden muhâfaza edecek lâ-yemût esaslar vardır. Avrupa niçinini bilerek kānûn tatbîk edebilmek için hükûmet-i rûhâniyyeden ayrılıyordu. Necmeddin Sâdık Bey ise niçinini düşünmeyerek Avrupa'ya taabbüd etmek istiyor.

Eyvah, bir Dâru'l-fünûn muallimi için ne bedbahtlıktır ki Müslümanlığın tâ bidâyetinde yaptığı büyük inkılâbın mâhiyetini idrâk edemesin de İslâmiyet'i Hıristiyanlık gibi telakkī eylesin!

Hâsılı İslâmiyet'te iki nevi' ahkâm vardır: Biri ahkâm-ı dünyeviyye, diğeri de uhreviyyedir. Bunların ikisi de ahkâm-ı dîniyyedir. Ahkâm-ı uhreviyye için bir hükûmet yoktur. Ve İslâm hiçbir ferde, hiçbir makāma bu bâbda müdâhale ve hâkimiyet kuvveti tanımamıştır. Müslüman namazını kılarken peygamberini bile teşrîk edemez. Ederse müşrik olur. Müslüman ancak ve ancak Allah'a rabt-ı kalb ederek icrâ-yı ubûdiyyet eder. Ve peygamberin de Allah'ın kulu ve resûlü olduğunu söyleyerek kendisi için olduğu gibi peygamberi için de ancak duâda, ricâ ve niyâzda bulunur.

İslâm'da hükûmet denince müslümanlar şerîatin dünyevî hükümlerinin icrâ ve tatbîk kudretini bi'n-niyâbe hâiz olan bir kudret-i hâkime anlarlar.

[88] Asl-ı dîn olan Kur'ân ve sünnet-i peygamberîye ircâ'-ı nazar edildiği zaman görülür ki ahkâm-ı dünyeviyyeye müteallık tafsîlât ahkâm-ı ibâdâta âid beyânâttan çok fazladır. Meselâ namaz hakkındaki beyânât ile nikâh, talâk, mîrâsa âid beyânât mukāyese edilirse sonrakilerin daha ziyâde tafsîlâtıyla teblîğ buyuruldukları vâzıh sûrette müşâhede olunur. Kezâlik Buhârî ve Müslim gibi kütüb-i ehâdîs gözden geçirilirse her iki nevi' ahkâm hakkındaki tafsîlâtın mukāyesesi yine aynı netîceyi izhâr eder.

Şimdi Necmeddin Sadak Bey saltanat-ı şahsiyyenin mülgā olduğu şu zamanda bir saltanat-ı rûhâniyye, bir de saltanat-ı cismâniyye tefrîki yaparak vücûda getirmek istediği teceddüdde acaba saltanat-ı rûhâniyyeyi müslümanların taabbüdâtına müdâhale ettirmek mi isteyecek? Yani peygambere bile verilmeyen ve İslâm'da şirk addedilen bir sulta mı te'sîs etmek isteyecek? Sonra saltanat-ı cismâniyyeye ahkâm-ı dünyeviye-i İslâmiyyeyi tatbîk için salâhiyet vermeyecek mi? İslâm'ın bu dünyevî ahkâmını bi't-tabi' "saltanat-ı rûhâniyye" dediği müesseseye vermeyecek. Çünkü bu ahkâma cismânî diyor. Aynı zamanda saltanat-ı cismâniyye nâmı verdiği hükûmete de vermeyecek. Çünkü bu ahkâm-ı dînî sıfatını hâizdir. O hâlde İslâm'ın bu ahkâmı ne olacak? Müslümanların kıyâmete kadar bâkī olduğuna i'tikād ettikleri bu kavânîn-i şer'iyyenin mensûhiyeti hakkında yeni bir nas mı nâzil oldu?

Pekâlâ görülüyor ki bu gibi sözler, bu gibi fikirler Dîn-i İslâm'ın mâhiyetini tahrîf ve dünyâya müteallık bütün ahkâm-ı celîlesini ilgā gāyesini istihdâf etmektedir. Esâsen –îzâh ettiğimiz vechile– hükûmet-i rûhâniyye kabûl etmeyen İslâmiyet memleketimizde hükûmet-i cismâniyyeden de mahrûm kalırsa netîce ne olacak?

Dâru'l-fünûn ictimâiyât muallimine şunu ihtâr etmek isteriz ki müslümanlar (din) denildiği zaman ifrâd-ı beşerin sânihât-ı husûsiyyesinden keyfemâ ittifak(?) doğan evhâm ve hayâlât veya esâtîr ve hurâfâttan ibâret temâyülât-ı nefsâniyye telakkī etmezler. Belki beşerin ef'âl-i ihtiyâriyyesini gāye-i fazîlet ve saâdete îsâl edecek bir sûrette idâre etmesi lâzım gelen mi'yâr-ı hakka ve desâtîr-i hakīkate iman ve i'tikād, ta'bîr-i âharla niam-i celîle-i ilâhiyyeye mûsil olan bir sırât-ı müstakīm telakkī ederler.

Ahlâkı dinden ayırmak isteyen Necmeddin Sadak Bey (Fichte)'nin "Dinsiz ahlâk abes, ahlâksız din hurâfedir" sözünü elbette bilirlerdi. Fakat dini her şeyden tecrîd ederek hurâfe hâlinde bir îmâya ma'rûz tutmak için burada tecâhül-i ârifâne üslûbunu iltizâm etmişlerdir, zannederiz.

Dâru'l-fünûnumuzun ictimâiyât muallimi ilm-i ictimâîyi on sekizinci asır mülhidleri nokta-i nazarına göre değil, o fikirlerin bugünkü netâyic-i muzırrasını daha ilmî bir sûrette ta'dîl ve ıslâh ihtiyâcını duyan hükemâ-yı asriyyenin telakkıyâtına tevfîkan mütâlaa ve ona biraz da neşve-i İslâm'ı ifâza etmeleri iktizâ ederken maatteessüf ne ilm-i ictimâ' ile, ne de ilm-i dîn ile aslâ münâsebeti olmayan indî birtakım mütâlaât ile kavânîn-i şer'iyyeyi fesh ve ibtâle kalkışmak istemiştir. İnsan beyân-ı mütâleada bulunmak istediği bir mevzû' hakkında biraz olsun ma'lûmât sâhibi olmak lâzımdır. Dîn-i İslâm hakkında sathî bir ma'lûmâta bile sâhib olmadığı yazılarından anlaşılan mûmâ-ileyhin bu cür'etkârlığı ne kadar fuzûlî oluyor! Başka memleketlerde olsaydı böyle ilme külliyyen mugāyir bir makāle neşreden bir muallime, bir müderrise Dâru'l-fünûn kapısından ayak bile attırmazlardı. Peka'lâ görülüyor ki Necmeddin Sadak Bey'in mevkii Dâru'l-fünûn kürsüsü değil, ancak talebe sıralarıdır. Biz Dâru'l-fünûnumuzun haysiyet-i ilmiyyesi nâmına ricâ ederiz ki her ne sûretle olursa olsun o muallâ kürsüleri ele geçirenler bâri sükût etsinler, matbûâtta ilmî mes'eleleri mevzû'-ı bahs ederek erbâb-ı ilmi yeis ve fütûra düşürmesinler. Başıboş bir adam aklına esen her şeyi söyleyebilir. Fakat bir Dâru'l-fünûn muallimi için böyle midir? İlmin, koca bir Dâru'l-fünûn mü'essesesinin hiçbir haysiyeti yok mudur?

Bundan başka Necmeddin Sadak Bey tamâmıyla hilâf-ı hakīkat olmak üzere "Din ve şerîat, artık devlet muâmelâtında, insanların münâsebetlerinde hâkim değildir" diyor. Bugün acaba mahkemelerden ahkâm-ı dîniyyeyi muhtevî olan *Mecelle* kaldırıldı mı ki Necmeddin Sadak böyle söylüyor? Millet Meclisi, Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu'yla der'uhde etmiş olduğu ahkâm-ı şer'iyyeyi icrâ ve tenfîz salâhiyetini üzerinden atmış mıdır? Acaba daha dün devletin dini Dîn-i İslâm olduğu hakkında Teşkîlât-ı Esâsiyye'ye ilâve edilen madde-i kānûniyye ma'nâsız bir şey midir? Bu kadar hakāyık, bu kadar sarâhat-i kānûniyye karşısında Necmeddin Sadak Bey bugünkü inkılâbı, bugünkü hükûmeti niçin böyle din ve şerîatten mütecerrid göstermek istiyor? Mûmâ-ileyhin bu yazılarını okuyan müslümanlar ne kadar endîşeye, ne kadar yeis ve fütûra düşerler! Necmeddin Sadak Bey "Hükûmet din ile münâsebetini kesmeli, benim arzu ettiğim vechile tamâmıyla laik–lâ-dînî bir şekle girmelidir" diyebilir. Fakat "Din ve şerîat, artık devlet muâmelâtında, insanların münâsebetlerinde hâkim değildir" diyemez. Çünkü bu hakīkate mugāyirdir, kizb-i mahzdır. Ha, ne vakit, Mecelle yırtılarak mahkemelerden atılır, Büyük Millet Meclisi ahkâm-ı şer'iyyenin icrâ ve tenfîz vazîfesini omuzlarından atar, hükûmet devletin Dîn-i İslâm ile alâkası kalmadığını i'lân eder; o zaman **[89]** Necmeddin Sadak Bey böyle söyleyebilir. Fakat bugün söyleyemez. Söylerse iftirâ etmiş olur.

Sonra muâmelâtta şerîati tanımak irticâ' olduğunu söylüyor. Demek ki Necmeddin Sadak Bey'e göre bütün memleket halkı, Büyük Millet Meclisi, hükûmet hepsi ehl-i irticâ'dır. Zira bugün lehü'l-hamd hepsi şerîati tanıyor. Milletimiz baştan başa kemâl-i sıdk ve hulûs ile şer'-i Muhammedî'ye mutî'dir. Ve hükûmeti de biz böyle biliyoruz. Meclis a'zâsı arasında Necmeddin Sadak Bey'in fikrinde birtakım zevât var ise onların kimin nâmına bu fikirde bulunduklarını bilmiyoruz. Her hâlde bizim milletimiz arasında Necmeddin Sadak Bey'in fikrinde olanların hepsi bir araya toplansalar, yekûnlerinin cezr-i mükâ'abını da alsalar yine bir meb'ûs çıkaracak kadar bile hadd-i nisâbı bulamazlar. O hâlde şerîati mu-âmelâtta tanımak isteyenlerin, yani dinin ahkâm-ı dünyeviyyesini nesh ü ibtâl etmek isteyenlerin sözleri bu millet nâmına değil, belki Rus milleti, yahud Fransız milleti, yahud diğer yabancı bir millet nâmına olabilir.

Sonra İslâm'da saltanat-ı rûhâniyye olmadığı için devlete böyle bir sıfat bahşetmek isteyenler de müslümanlar arasında bulunamaz. Bu gibi adamlar da olsa olsa İslâm'ın gayrı milletlerde bulunabilir.

El-hâsıl Necmeddin Sadak Bey'in bu makāleleri ulûm-ı ictimâiyye ve dîniyye nokta-i nazarından bir kıymet-i ilmiyyeyi hâiz olmadığı gibi siyâseten de hiçbir fâideyi mutazammın değildir, belki hakīkate muhâlif olmakla zararı müeddîdir. Pek muhtâc olduğumuz (teceddüd)ü halka karşı böyle kavânîn-i şer'iyyenin hükümden sâkıt olması şeklinde gösterirsek bundan menfaat mi, yoksa mazarrat mı hâsıl olacağını anlamak için o kadar büyük idrâk sâhibi olmaya ihtiyâc yoktur. Azıcık aklının hükmüne itâat gösterenler bunu anlayabilir. Necmeddin

Sadak Bey, siz Dâru'l-fünûn muallimi olacaksınız, size böyle başı boş kalemlerin kârı olan yazılar yakışmaz. Siz mensûb olduğunuz Dâru'l-fünûn'un haysiyetini de muhâfaza etmekle me'mûrsunuz.

Teceddüdü böyle korkunç bir şekilde göstererek halkı teceddüdden soğutmaktan hiçbir fâide hâsıl olmaz. Teceddüdü halka sevdirmemiz lâzımdır. Esâsen teceddüd ile müslümanlar şer'an me'mûrdur. Şu kadar ki bu teceddüd hüviyet-i milliyyeyi muhâfaza edebilecek bir şekilde olmalıdır. Biz müslüman kalarak teceddüd etmek istiyoruz. Müslümanlığı bertaraf ederek husûle gelecek teceddüdü millet istemiyor. Çünkü o, teceddüd değil, tanassurdur. Anladınız mı Necmeddin Sâdık Beyefendi!?

MİLLETİN İSTEDİĞİ

Ankara'dan Erzurum Meb'ûsu Ziya Beyefendi tarafından gönderiliyor:

***Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine**

Meşrûtiyet'in zuhûrundan beri siyâsî bir maksad ta'kîb etmeyerek yalnız beşeriyetin maddî, ma'nevî ihtiyâcâtını tatmîn ve hey'et-i ictimâiyyenin saâdetini te'mîn eden dîn-i mübînin hakāyıkını, gavâmızını teşrîh ve neşr ve ta'mîm ile âlem-i İslâm'ı feyz-yâb eden muhterem gazeteniz umûm milletin mazhar-ı teveccüh ve kabûlü olmuştur. Cerîde-i muhteremeniz gibi bu kadar inkılâbât devirlerinde hiçbir cereyâna tâbi' olmayarak lâkaydlar arasında hassâs, dalkavuklar miyânında hak ve fazîlet-perest olmakla mezâyâ-yı necîbe-i İslâmiyye ve insâniyyenin makām-ı bülendini ihrâz eden bir mecmûa için bütün müslüman kalblerinin en muhterem köşesinde samîmî bir muhabbet besleniyor. Öteden beri İslâm'ın ahkâm ve şeâirini, ictimâiyâtını, âdâb-ı dîniyye ve milliyyesini vehne uğratmak isteyen bir gürûh-ı lâ-yüflihûn için de her tarafdan umûm milletin vicdânından feverân eden hiss-i nefret ve sadâ-yı tel'în daima yükseliyor.

Garbın bütün maârifini, sanâyiini almak sûretiyle her ferd terakkī ve teceddüd istiyor. Fakat hissiyâtını, akāidini, hüviyet ve vahdet-i milliyyesini halelden masûn bulunduracak bir teceddüd istiyor. İslâm kadınlarının barlara gidip İslâm ve Hıristiyan gençleriyle kol kola dans ve şanolarda aktrislik ettirmeye ve diğer mevâki'de karışık oturtturmak gibi şeâir-i İslâmiyye ve ahlâk-ı umûmiyyeyi çiğneterek iffet ve nâmûs-ı millîsini başkalarının te'mîn-i zevki yolunda fedâ ettirmeyi hoş gören ve teşvîk eden türedilerle hükûmet-i milliyyemizin münâsebet ve alâkası olamaz. Çünkü milleti garbın irfânıyla değil, çirkâb ve rezâiliyle telvîs etmek isteyen ve İttihâd hükûmeti zamanında dahi İslâmiyet'e münâfî birtakım hezeyân-ı neşriyâtla efkâr-ı umûmiyyeyi tehyîc ve o idâreyi sukūta mahkûm eden bu şirzime-i kalîle hey'et-i umûmiyyece ma'lûmdur. Kānûnlarını bile ahkâm-ı şer'iyye ile te'yîd ve tesbît eden hükûmetimiz, bu mikrop gibi sâyesinde geçindiği vücûdun kanını tesmîme çalışan esâfili tanır, mâhiyetlerini bilir ve garb sefâheti arzusuyla dimâğları tefessüh eden birkaç serserinin düşüncesiyle milyonlarla İslâm kitlesinin yürütülemeyeceğini de takdîr eder ve edecektir. Maamâfîh intikām-ı ilâhînin şekl-i mahsûsu yoktur. Fezâhat fazîlete galebe etmek isteyince kendi sikleti altında ezileceği kānûn-ı hilkat iktizâsındandır.

[1](وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَىّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ) el-âyetü.

26 Teşrînisânî sene 339, Ankara

Erzurum Meb'ûsu

Ziyaeddin

[90] **Anadolu'dan Yükselen Sesler:**

HÂKİMİYET-i MİLLİYYE TECELLİYÂTI

Karadeniz sâhilinde (Ünye) kazâsı ahâlîsi nâmına ulemâdan, eşrâfdan, doktorlardan, ihtiyât zâbitlerinden, tüccârdan ve esnâfdan otuz beş imzâ ile gönderiliyor:

***Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine**

Kazâmız ahâlîsinin hissiyât-ı necîbe-i İslâmiyyesine tercümân olarak yazdığımız ber-vech-i âtî ma'rûzâtımızı mu'teber risâlenizle i'lân buyurarak enzâr-ı âmmeye vaz' etmenizi ricâ ediyoruz..

Kendilerini münevver farz ederek asrîlik nâmı altında ve kadınlarımızı fuhuş ve sefâhet mahallerine teşvîk etmek sûretiyle Türk ve İslâm kadınının iffet ve ismetiyle oynamak isteyen bazı nursuzlar, iffet yerine rezîlet, fazîlet yerine fezâhat, salâbet-i dîniyye ve ahlâkıyye yerine dinsizlik, millî seciye yerine de levantenlik ikāme etmek istiyorlar. Efendiler, Türkün nâmûs ve ismetiyle oynamayınız! Türk daha birinci asr-ı hicrîde İslâmiyet'i kabûl etmiştir. Türk demek İslâm demektir. İslâmlık Türkten lâ-yünfektir. Dîn-i mübîn-i İslâm size sormadan İslâm kadınının vaz'iyet-i ictimâiyyesini, terakkiyât ve tekâmülât-ı beşeriyyeyi nazar-ı i'tibâra alarak ta'yîn etmiştir; onu yıkmak kuvvet ve kudretini nereden alıyorsunuz?. Efendiler, Türkün âbide-i ırz ve nâmûsunu yıkmaya uğraşırken emîn olunuz kendiniz yıkılırsınız! Ve yıkılacaksınız. Türkün mukaddesâtına bu kadar küs-

[1] "Haksızlık edenler, zulmedenler, hangi âkibete uğrayacaklarını yakında öğrenecekler." (Şuarâ Sûresi 26/227)

tahâne tecâvüz ve taarruzunuzun altında ne gibi hâin ve gizli emeller beslediğinizi efkâr-ı umûmiyye çok iyi takdîr ediyor. Efendiler, siz kendi bastığınız dalı kesiyorsunuz, zehirli irfânınızla, fuhuş ve rezâlete teşvîk sûretiyle kadınlığa şehrâh-ı rehâ(!) diye gösterdiğiniz o dalâlet yolu Romalıları, Kartacalıları, İranîleri ilh.. nasıl münkarız ettiğini okumadınız mı? Türk âilesini, daha doğrusu Türk ve İslâm makarrını gizli bir kurt gibi içinden kemirmek sûretiyle inhilâl ve izmihlâle uğratmak, düşmanların ateş yağdıran vesâit-i harbiyye ile yapamadıklarını yapmak istiyorsunuz.

Ey muhterem meb'ûslarımız, her memlekette hürriyet ve serbestînin bir hudûdu vardır: Hürriyeti, bu mukaddes hakkı, milletin mukaddesâtına tecâvüz ve taarruz ederek sû'-i isti'mâl edenler hakkında kānûn-ı cezâya ve matbûât kānûnuna münâsib maddeler ilâve ediniz. Zira millet, ırz ve nâmûsuna ve mukaddesâtına karşı vâki' olan bu tecâvüzleri artık hazm edemeyecek bir hâle gelmiştir.

26 Teşrînisânî 339

⁂

(Burhâniye) kazâsının umûm müslüman kadınları nâmına eşrâf, ahâli ve me'mûrîn âilelerinden ve muallimelerden elli altı hanım imzâsıyla gönderiliyor:

Dersaadet'te *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine

Garbın âdât-ı sefîhânesini İstanbul'da bar ve şanolarda taklîd ile an'anâtımızı tâ esasdan sarsmaya yeltenen birtakım zavallıların, Anadolu'nun harîm-i ismetine bir nümûne-i fesâd olarak sokmak istedikleri garb rezâilini, yuvasında âilesinin saâdetini te'mînden başka bir şey düşünmeyen müslüman kadınlığı nâmına protesto eder ve biz Anadolu kadınlarının bu müstekreh manzaradan pek ziyâde dilhûn bulunduğumuzun cerîde-i mu'tebereleriyle neşrini ricâ eyleriz.

17 Teşrînisânî 339

⁂

Bu da Gediz kazâsı müslümanları tarafından gönderiliyor.

***Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine**

Hayât-ı ictimâiyyemiz üzerinde pek azîm te'sîrât-ı muzırra îkā' eden, hayât-ı beşeri vahşî canavarlar gibi kemiren, vücûd-ı beşere telâfîsi gayr-ı kābil olan birçok hastalıklar ihdâs eden, daha genç yaşlarında birçok kahramanlarımızı sürükleyen, bir katresi bile dînen harâm olan ve hürmeti nass-ı kātı' ile sâbit bulunan müskirâtın i'mâl ve isti'mâlinin men'inden şimdiye kadar memleketlerimizde gençlerimiz üzerinde ne mühim, ne derece insanî ve ictimâî fevâid te'mîn eylediği bugünün en bâhir husûsâtı sırasına geçtiğinde tereddüde düşmek, düşmanlarımızın bile takdîr ettikleri bu müstesnâ kānûn aleyhinde mütâlaât ve mülâhazât dermiyân etmek hey'et-i ictimâiyyemizi senelerce sülük gibi emen bir engerek yılanının tekrâr bünye-i müslimîne sokulup gelmesini temennî demektir. Men'-i müskirât kānûnunun aleyhinde idâre-i kelâm etmek vatanî bir vazîfeyi an-kasdin ihmâl etmek demektir ki mazarratı yalnız şahsa inhisâr etmekle kalmayarak cem'iyet-i beşeriyye arasında da bîpâyân mazarrâtı tevlîd edeceğine hükmetmek lâzımdır.

Ümmü'l-habâis olan müskirâtın asırlardan beri sevgili dindaşlarımız üzerinde ne büyük ve ne derece hânümân-sûz vekāyi' meydana getirdiğini dört beş satırla teşrîh etmek gayr-ı kābil olduğu an'anât-ı dîniyye ve ahlâkıyyesine perestiş eden her müslüman için bedîhî ve âşikâr olduğunda tereddüd göstermek zâiddir.

Târihin her hangi sahîfesini karıştırırsanız orada salâbet-i dîniyyenin zaafa yüz tuttuğu zamanlarda devletimizin inkırâza dûçâr olduğu, zavallı dindaşlarımızın mesâib ve belâyâ-yı müteaddide karşısında kaldıkları görülür. Salâbet-i dîniyyeden, metîn esaslı seciye ve ahlâktan, azim ve irâdeden, ilim ve irfândan, iffet ve istikāmetten mahrûm olan milletlerin târîh-i âlemde ma'rûz-ı felâket olduklarını görmek kadar basit bir şey olamaz. Maddiyâtla ma'neviyâtın ayrılmadığı zamanlarda, tev'em olarak şehrâh-ı terakkīde yürüdükleri anlarda Anadolu'nun bâkir ve nâmûskâr muhîtine giren, ve anayurdundaki mukaddesâtımıza saldıran hunhâr ve alçak düşmanı attığımız henüz gözümüzün önündedir.

Men'-i müskirât kānûnunun ahlâk-ı umûmiyyeye, bilhassa nesl-i âtîmize ne büyük hizmetler edeceğini bilen ve takdîr eden herkes bu kānûnun ta'dîlini değil, ahkâm ve mevadd-ı umûmiyyesinin bi-tamâmihâ tatbîkini musırran taleb etmekle dinine, memleketine karşı en ulvî ve en medenî bir vazîfe îfâ ettiğine şübhe etmemelidir. Vücûd-ı beşerdeki tahrîbâtı dolayısıyla garbın bazı yerlerinde bile kānûnen men' edilen ve edilmekte **[91]** olan küûlün memleketimize tekrâr bir düşmen-i bî-emân olarak girmesine tarafdâr olmak cinnettir. Garbın süflî ve gayr-ı ahlâkī an'anâtını alarak dîn-i celîl-i İslâm'ın men' ettiği, akıl ve mantığın kabûl etmediği bî-sûd ve serâpâ rezâil i'dâdına dâhil olan görenekleri bu memlekette teceddüd nâmı altında tatbîka kalkışmak vatanımız için gayr-ı kābil-i afv bir kusûrdur.

Bizi bir noktada cem' eden dindir. Râbıta-i dîniyyenin adem-i takviyyesi müslümanlar beyninde nifâk ve şikākın tezâyüdüne ve bi'n-netîce vatanın saâdet-i hâlden mahrûmiyetine vesîledir. Mâzîdeki ahvâlden, şimdiye kadar çektiklerimizden mütenebbih olmayarak fîmâ ba'd dahi garbın terakkıyâtıdır diye memleketimize sanâyi' ve umrân nâmına rezâil-i ahlâkıyyeyi, dinimizle müslümanlığımızla gayr-ı mütenâsib ahvâl ve harekâtı sokmaya

yeltenirsek yarın anayurdumuz üzerinde yatan ve son seneler içinde saâdet ve istiklâliyetimiz uğrunda kanlarını akıtan şehîdlerimiz bile bize kabirlerinden la'net-hân olurlar. Kendimizi toplamak, terakkī ve umrân yollarında koşarak mevcûdiyet-i milliyyemiz uğurunda esaslı adımlar atmak ve işrete karşı bazı süfehâda rû-nümâ olan meyl ü rağbeti ber-taraf ederek harâbezâra dönen vatanın derdine çâreler aramak ve pey-der-pey tatbîk eylemek cümlemizin vazîfesidir.

Men'-i Müskirât Kānûnu'nun mevki'-i mer'iyyete vaz'ından bugüne kadar güzerân eden müddet zarfında halkın ne kadar müsterîh bir hayat sürdüğü Anadolu'da birkaç karyeye uğramakla anlaşılır. Ve bu sebeble birçok mücâdelât ve münâzaâtın arkası alındığını mevcûd istatistikleri basit bir hâlde tedkīkle takdîr edilir.

Her zaman olduğu gibi bu defa da umûmun menâfiini ihlâl eden ve herkesi alâkadâr eyleyen bu mühim mes'elede dahi Gediz müntehib-i sânîleri yek-dil ve yek-zebân olarak âtîdeki telgrafnâmeyi muhterem meb'ûslarına takdîm eylemekle hey'et-i ictimâiyyeye karşı olan en vatanî vazîfelerini îfâ etmişler, dinlerine olan borçlarını îfâ eylediklerinden dolayı büyük bir mahzûziyet duymuşlardır. Vilâyetimiz meb'ûslarına keşîde olunan ve zîre aynen nakl olunan telgrafnâme ile mektûbumuzun aynen dercini hürmetlerimizi takdîmen ricâ ederiz efendim.

Gediz müntehib-i sânîlerinden

Nuri

⁂

Kütahya meb'ûslarından Dâhiliye Vekîli Ferîd,
Meb'ûs Nuri, Receb, Râgıb, Seyfi ve Cevdet Beyefendilere

Muhterem eslâfınızın size ve cihân-ı medeniyyete mühim bir vedîa olarak terk ettiği Men'-i Müskirât Kānûnu'nun ta'dîline dâir meclis a'zâ-yı kirâmı arasında bazı cereyânlar mevcûd olduğu ve işbu ta'dîlât hakkında bugünler müzâkerât cereyânı muhtemel bulunduğu ihsâs olunuyor. Muzırrât-ı adîdesi bütün âlem-i medeniyyetçe müsellem ve dîn-i celîl-i İslâmiyyet'çe i'mâl ve isti'mâli her sûretle memnû' olan ve kānûnun mevki'-i mer'iyyete vaz'ından bugüne kadar bî-pâyan fevâidi görülen bir kānûnun velev ki kısmen dahi olsa ta'dîli ictimâiyâtımızı, ahlâkımızı sarsacak bir âfetin tekrâr memleketi istîlâsına müsâade, dinimize karşı pek sa-rîh bir taarruz ve tecâvüz demek olacağında şübhe edilemez. Bütün müntehib-i sânîleriniz bu mühim ve tâ-rîh-i şân-âverimizin güzîde sahîfelerine geçecek olan Men'-i Müskirât Kānûnu'nun alâ-hâlihî ibkāsı hakkındaki müdâfaâtınızı umûmunuzdan taleb ve istirhâm eder.

Kırksekiz müntehib-i sânî nâmına: Belediye Reisi

Emîn

İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine

İstanbul'da birtakım müslüman kadınlarının âdâb ve şeâir-i İslâmiyyeyi çiğneyerek frenk hayât-ı sefîhânesine doğru gitmekte olması buradaki müslümanları pek ziyâde müteessir ve endîşe-nâk etmiştir. Ecnebî işgāli zamanında irtikâb olunan rezâletlerin bugün de devam etmesi nasıl olur? Bu hâlin önüne geçilmek lâzımdır. Maâzallâh, bu hâlin tevessüü inkırâzdan başka bir netîce vermez. Dinini, ahlâkını çiğneyen bir millet için izmihlâl muhakkaktır. Târihde isimlerini gördüğümüz milletler hep bu yüzden münkariz olmuşlardır.

Anadolu halkının bu kadar fedâkârlıklarına mukābil İstanbul'da birtakım kadın ve erkeklerin zevk ve sefâhetten başka bir şey döşünmemesi, haysiyet-i milliyye ve şeâir-i dîniyyeyi ayaklar altında çiğnemesi ne büyük küfrân-ı ni'mettir. Garba karşı bu derece meftûniyetin ma'nâsını Anadolu müslümanları anlayamıyor. Biz kendi memleketimizde âdâb ve şeâir-i dîniyyemizin göz göre göre çiğnenmesine tahammül edemeyiz. Ya devletimizin dîn-i resmîsi olan Müslümanlığın âdâb ve şeâirine riyâet ederler, yahud meftûn oldukları garb diyârına def' olup giderler. Bunun başka yolu yoktur. Dinini, milliyetini çiğneyen birtakım süfehâ yüzünden biz milletimizin felâket uçurumuna yuvarlanmasına rızâ göstermeyiz. Artık bu pervâsızlıkların, bu hayâsızlıkların önüne geçilmek lâzımdır. Bugün milletin istediği budur.

Çanakkale: **Mehmed Ârif**

Avrupa Mektupları

YENİ MODANIN

Avrupa'da vücûda getirdiği fenâlıklar

Almanya'nın Leipzig şehrinde san'at tahsîlinde bulunan genç talebemizden Salahaddin Nuri Bey tarafından aldığımız mektûbdur:

İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cedîre-i İslâmiyyesine

Muhterem Efendim,

Kāri'lerinizden muhterem babamın bana gönderdiği 1 Teşrînisânî 339 târihli *Sebîlürreşâd* mecmûasını mütâlaa ettiğim sırada Hasan Hikmet Bey'in "İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk: Asrî Âile" ünvânlı pek müfîd **[92]** makālelerini okudum. Memleketteki bazı boş kafaların tasavvurlarına bendeniz de vatandan uzak, fakat her an kalbi Müslümanlık ve san'at hissiyle mâlî olan bir talebe sıfatıyla ufak bir cevâb vermeyi münâsib görüyorum.

Almanya Harb-i Umûmî'den mağlûb çıktıktan sonra dini dahi sarsılarak ictimâî buhrânlara dûçâr oldu.

Kadınlar, erkekler, genç kızlar kendilerini hiçbir şeyle mukayyed görmeyerek başı boş harekete başladılar. Bir tarafdan ma'neviyâtın sarsılması dinsizlik, milliyetsizlik cereyânlarını husûle getirdiği gibi, diğer tarafdan ahvâl-i iktisâdiyyedeki buhrân işsizliği, açlığı intâc etti. Bu cihetle Almanya en müdhiş uçurumlara doğru yuvarlanmaya başladı. Ma'nevî bağların çözülmesinden husûle gelen bu sukūt nerede karâr kılacak? Allah bilir amma, buradaki medeniyet için çok vahîm bir âkıbet mukadder gibi görünüyor.

Bir defa hey'et-i ictimâiyyenin düzeni bozuldu. Her tarafda tezebzüb başladı. Âilenin temelleri sarsıldı. Kadın vezâif-i tabîiyyesi hâricine çıktı. Erkeğin kadın hakkın daki himâye ve şefkat hisleri kurudu. Fabrikalara düşen kadınlar erkeklerle beraber düşe kalka kadınlığa mahsûs mezâya ve havâssı zâyi' eylediler. Âile muhabbetleri, âile hisleri kalmadı. Kadının erkek ile âile teşkîline karşı istiğnâ-kâr bir tavır alması, gayr-ı meşrû' yollarda kendisini tatmîn etmesi erkeğin tabîatinde bir tahavvül husûle getirdi. Bir erkek için daha kolay olan bu gayr-ı meşrû' yollar erkeği de taht-ı hükmüne aldı. Kendi başına, kendi zevkine yaşamak isteyen kadın karşısında erkek de aynı vaz'iyeti aldı. Bu yüzden husûle gelen gayr-ı meşrû' çocuklar hem babanın himâyesinden, hem ananın şefkatinden mahrûm kaldılar. Çünkü arada bir âile râbıtası olmadığı için babalık, analık hisleri te'sîr icrâ edemez bir hâle geldi.

Şimdi ahvâlin aldığı bu şekil Almanları düşündürmeye başladı. Aklı başında olan Almanlar bu işin âkıbetini pek vahîm görüyorlar. Bunun önüne geçemezsek inhilâl muhakkaktır, diyorlar. Hey'et-i ictimâiyyenin temeli olan âile râbıtası bozulduktan sonra bir cem'iyet nasıl yaşayabilir? diye endîşe içinde bulunmaktadırlar. Fakat çâre de bulamıyorlar. İş o kadar gayr-ı tabîî bir mecrâya girmiş ki önüne geçmenin imkânı yok. Dînî, millî, ictimâî terbiye yerine kāim olan yeni moda, yeni zihniyet işte Almanya'yı bu hâle getirdi.

Sonra Almanya'nın ma'nevî ve ictimâî sukūtuna alkolün de mühim bir âmil olduğu tebeyyün etti. Zira müskirât o kadar taammüm etti ki memlekette hemen hemen ayık kimse kalmadı. Sarhoşluk, arkasından her türlü fenâlıklar meydan aldı. Yeni moda, Alman hayât-ı ictimâiyyesini zîr ü zeber etti. Tiyatrolara, sinemalara, kahvehânelere, barlara devam yüzünden fuhuş ve sefâhete düşen kadınların bugün hadd ü hesâbı yoktur. Bunlar yabancı erkeklerle temâs netîcesi olarak aldıkları pis hastalıklarla da ma'lûl olarak sıhhat-i umûmiyyeyi tehlikeye ilkā etmektedirler. Bu yüzden memleket pek büyük felâketlere ma'rûz kalmakta, saâdet-i ictimâiyyesini zâyi' eylemektedir.

Burada ahlâkın ne kadar sukūt ettiğini göstermek için bir misâl söyleyeyim: Geçen Pazar günü akşamı ahâli kahvehânesine gitmiştim. Kahvenin büyük bir lokantası, bir de dans salonu vardır. Kahveden çıkarken sokakta konuşan 16, 17 yaşlarında iki kız bana doğru yaklaştı. İçlerinden birisi diğerine annesinin kendisine para vermediğinden bahsetti. Ve o sırada bana dönerek birlikte dans etmek teklîfinde bulundu. Dans bilmiyorum, dedim. Öyle ise arkadaşıyla dans etmek için bir mikdar para vermekliğimi ricâ etti. talebeyim, dedim; güç hâl ile yakamı ellerinden kurtarabildim.

İşte Avrupa medeniyetinin genç kızları bugün bu hâlde bulunuyor. Erkek bir tarafda, kadın bir tarafda istediğini yapıyor. Nazarlarında iffet ve nâmûs denilen şey en ma'nâsız bir hâle gelmiş. Bu yüzden her gün yüzlerce gayr-ı meşrû' çocuklar vilâdethâneleri doldurmaktadır.

Bir millet arasında gayr-ı meşrû' çocukların çoğalması o millet için felâketlerin en müdhişi, en vahîmidir. Ana, baba şefkat ve merhametinden cüdâ olarak vilâdethânelerde yetişen bir nesil cem'iyet-i beşeriye için ne kadar fâideli olabilir? Bütün mukaddes şeyler âile ocağında, ana baba kucağında öğrenilir; kalblerde rüsûh kesb eder. İnsanların ihtirâs ve zulüm hislerini ta'dîl ederek onun yerine şefkat ve muhabbet hislerini ikāme eden, vatanını sevdiren, azmi, fedâkarlığı, şehâmeti, iffet ve ismeti öğreten dînî duygularla, bir milletin mevcûdiyet ve hüviyetinin hüviyât-ı sâire tarafından bel' ve temsîl olunmasına mâni' olan millî an'anelerle perverişyâb olmayan bir çocuk büyüyünce tabîîdir ki hey'et-i ictimâiyyenin düşmanı kesilir, komünist olur, anarşist olur, herşey olur. Ona göre bu nizâm-ı ictimâî bir bâr-ı azîm, bir külfet-i mahza olur. onun nazarında hiçbir mukaddes şey yoktur. O herşeyin yıkılması tarafdârı olur. O, hey'et-i ictimâiyyeye karşı intikām-kâr bir zihniyetle hareket eder. O, cezrî bir sûrette her şeyi kökünden, temelinden yıkmak ister. Sanmayınız ki yıkmak istediği şeylerin yerine koyacak bir şeyi vardır. Mukaddesât nâmına hiçbir şey tanımayan böylelerinden **[93]** millet zarardan başka ne görür? İşte bugün Avrupa medeniyeti böyle bir nesil yüzünden buhranlar, felâketler içinde çırpınmaktadır.

Şimdi büyük dinimizin te'sîrât-ı hasenesiyle bu fenâlıklardan masûn kalan milletimizin o güzel, o mahz-ı iffet olan hayât-ı ictimâiyyesini bu hâle mi getirmek istiyorlar? Bilmem ki zerre kadar milletine, dinine muhabbeti olan onu bu felâkete nasıl sürükler? Avrupa'nın ictimâiyâtını taklîd etmeye kalkışmak için insanın mecnûn olması lâzımdır. Maâzallâh biz şeâir-i dîniyye ve milliyemizi yıkacak olur da o Avrupalıların bu fenâ âdetlerini memleketimize getirecek olursak bittiğimiz gündür. Av-

rupalılardan daha fenâ bir hâle düşeriz. Esâsen Avrupalılar kendi hâllerinden memnûn değil ki. Bir kere bu hâle düşmüşler. Kurtulmak için can atarlar. Fakat mümkün değil. Bu hayât-ı ictimâiyyenin mahz-ı felâket olduğunu bile bile içinde yuvarlanıp gidiyorlar. O hâlde nasıl olur da bugün Avrupalılarca mazarratı tahakkuk eden bu fenâ âdetleri memleketimize sokmak isteyenler bulunabilir? Hiç şübhesiz bu adamların başka bir maksadları olsa gerektir. Hakîkî bir müslüman kadınının kâ'b-i fazîletine hangi garb kadını erişebilir? Bizim kadınlarımız hakîkaten bir vâlidedir. Timsâl-i iffet ve fazîlettir. Şeâir-i dîniyye ve an'anât-ı milliyesine riâyetle mümtâzdır. Garbın mütefessih hayât-ı ictimâiyyesini kabûle hiçbir ihtiyâcı yoktur. Garbın âdât-ı habîsesinden ictinâb etmek her müslüman için farzdır. Garbcılık tarafdârları her kimlerse memleketlerine hiç merbûtiyeti olmayan, kadınlara hiç acımayan, milletini, dinini hiç sevmeyen birtakım kimselerdir. Sakın bunların sözlerine kimse kapılmasın. Bize Avrupa âdât-ı ictimâiyyesinin hiç lüzûmu yoktur. Biz onların yalnız fen ve san'atlarını tahsîl ile mükellefiz. Fakat âdetlerinden bütün mevcûdiyetimizle ictinâb etmemiz îcâb eder. Biz işte onların içindeyiz. İçlerini, dışlarını biliyoruz. Onların aklı başında olanları bizim hayât-ı ictimâiyyemize hasrettir. Fakat mümkün değil. Bu sefâhet onları bitirecektir. Bilmem ki garbcılık da'vâsıyla ortaya çıkanlar memleketimizin sanâyiine, terakkıyât-ı maddiyyesine niçin çalışmıyorlar da hayât-ı ictimâiyyesini yıkmaya uğraşıyorlar? Memleketimizin yegâne sağlam kalan ma'neviyâtını, ictimâiyâtını da mı yıkmak istiyorlar? Bu, ne insâfsızlıktır! Böyle dinsizce, milliyetsizce propagandaları münevverânın kemâl-i nefretle karşılamaları ve onlara bütün kuvvetleriyle mâni' olmaları lâzımdır. Aksi takdîrde bizim hey'et-i ictimâiyyemizden de hayır kalmaz.

Leipzig:

Türk talebesinden

Salahaddin Nuri

KOMÜNİZM ve EDYÂN

Muhterem pederimiz seyyâh-ı şehîr Abdürreşid Efendi hazretleri bu hafta Moskova tarîkiyle Vladivostok'tan geldiler. Bu defa da dünyâyı dolaşmışlar; bilhassa Çin'in tâ içerilerine kadar giderek hayli tedkīkātta bulunmuşlardır. Komünizm hareketlerini yakından ta'kīb ederek Rusya'da müslümanların ahvâliyle meşgūl olmuş, Bolşeviklerle temâs ederek onların âmâl ve efkârına tamâmıyla vukūf hâsıl etmiştir.

Müşârun-ileyh bütün seyâhat hâtıralarını kayıt eylemiştir. Bunları sırasıyla neşredeceğimiz cihetle kāriîn-i kirâm mufassal sûrette Komünizm inkılâbı ve Çin ahvâli hakkında ma'lûmât edineceklerdir. Müşârun-ileyhin vermiş oldukları îzâhâttan bu hafta Bolşeviklerin umûm edyân ve husûsiyle İslâmiyet hakkındaki nokta-i nazarlarına dâir beyânâtını neşrediyoruz:

– Bolşevik hükûmetinin altı sene zarfında edyâna karşı aldığı vaziyet şu sûetle hulâsa olunabilir:

Bolşeviklik evvelâ umûmen edyânı yıkmak, çiğneyip geçmek şeklinde gelmiştir. Bunun için de Bolşevikliğin ibtidâî devresinde din ulemâsını umûmiyetle katl etmek sûretiyle işe başlanmıştır. Bilhassa Ortodoks rüesâ-yı rûhâniyyesinden binlerce adam katl etmişlerdir. İslâm ulemâsından ne kadar katlettiklerinin umûmiyetle ta'yîn edemezsek de yalnız Nijerni Norgord vilâyetinde (Sirgaç) nâhiyesinde kırk beş ulemâyı katl eyledikleri nazar-ı dikkate alınırsa koca Rusya'nın binlerce kasaba ve nâhiyelerinde katl olunan ulemâ-i İslâm'ın yekûnü nelere varacağı anlaşılır.

Bolşeviklerin bu şiddetli hareketi halk üzerinde bi't-tabi' pek fenâ bir te'sîr icrâ etti. gerek hıristiyanlar, gerek müslümanlar son derece havf ve dehşet içinde kaldılar. Bütün Avrupa gazeteleri bile bu mezâlimi yazdılar. Gerek hâriçte, gerek dâhildeki efkâr üzerinde husûle gelen te'sîrleri aksü'l-amel korkusuyla Bolşevikler nazar-ı dikkate almaya mecbûr oldular. Bunun üzerine bu şiddetli hareketlerini ta'dîl ederek maksadlarını icrâ için başka bir yol tuttular. Rusya'nın her tarafına din hakkında münâzara etmek üzere husûsî adamlar gönderdiler. Bunlar din hakkında münâzara edecekler, dini ilim ve fenle red ve ibtâl eyleyeceklerdi.

İşte bu, Bolşevikliğin ikinci devresidir ki buna "İlmî münâzara" ismini verdiler. Bu adamlar her yere dağıldılar. Gittikleri yerde rüesâ-yı rûhâniyyeye husûsî da'vetnâmeler göndererek onları umûmî meclislere da'vet ettiler. Ahâlîye de münâzaranın mahallini, zamanını ve herkesin bu münâzaralara gelebileceğini i'lân ettiler. Bunun üzerine Moskova'da ve sâir vilâyâtta münâzaralar başladı. Bu münâzaralarda ekseriyetle hilkatten, insanların maymundan tekâmül etmiş olduklarından bahsettiler. Emlâk-ı husûsiyenin kıtâl ve cidâle sebeb olduğundan dolayı bütün bu muhârebâtı **[94]** tevlîd etmekte olduğu, Komünistliğin de yegâne maksadı insanlar arasındaki muhârebelere nihâyet vermek bulunduğunu, ba'sü ba'de'l-mevt akīdesi fenne mugāyir olduğunu ileri sürdüler.

Lakin Bolşevikler bu münâzaralardan bekledikleri netîceyi elde edemediler. birçok yerlerde mağlûb oldular. Bilhassa Ufa ve Tobolsk vilâyetlerindeki münâzara meclislerinde müdhiş inhizâma uğradılar. Hattâ bu inhizâm netîcesi olarak Kinazif ismindeki bir papası katl

ettiler. Lakin halk Bolşeviklere rağmen bu papasın cenâzesi hakkında pek büyük nümâyişler tertîb ettiler. O derecede ki hemen bütün şehir halkı cenâze merâsimine iştirâk etti.

Bilahare Bolşevikler bu münâzaranın da müsmir netîceler vermediğini görerek diyânet aleyhinde tahrîrî propagandalara tevessül etmeye karâr verdiler. Her vilâyette husûsî muharrirlerden mürekkeb hey'etler teşkîl ederek neşriyâta başladılar. Bu muharrirler miyânında hıristiyanlar olduğu gibi Tatarlar da bulunurdu. İşte bu da Bolşeviklerin din aleyhindeki hareketlerinin üçüncü devresidir. Bu devrede Bolşeviklerin büyük faâliyetleri görüldü. Bu hatt-ı hareketin en fâideli bir yol olduğu bi't-tecrübe anlaşıldığı cihetle bütün matbûâta el attılar. Kendilerinden, kendi fikirlerinden mâadâ hiç kimseye ne gazete, ne kitap neşrine kat'iyyen müsâade etmediler.

Neşriyât ile, propaganda ile yıkılması, kırılması müşkil olan salâbetli muhîtlere bir başka beliyye de havâle ettiler ki o da açlık belâsı idi. Bolşevikler bazı mahallerde sun'î bir kaht îcâd ettiler. Ahâlînin elinde mevcûd olan erzâkı bilahare iâde olunmak üzere cebren aldılar. Ve sonra iâde etmediler. Bu sûretle oralarda kaht husûle geldi. Açlık hüküm-fermâ oldu. Bu muhîtler ekseriyetle müslüman ile meskûn vilâyetler idi. Buralarda ne kadar milyonlarca müslüman telef olduğunu gazetelerde görmüştünüz. Hattâ o dereceye vardı ki pek çok kimseler insan eti yediler. Oğlunu yiyen babaların, kızını yiyen anaların isimleri bile gazetelerde yazıldı. Garîbdir ki ölenlerin ekserîsi on iki yaşından yukarısı idi. Zira bunlar her türlü himâyeden mahrûm bırakıldılar. Çocuklar ise alınarak Rus eyâletlerine sevk olundu. Bu cümleden olarak seksen bin müslüman çocuğu (Mormon) vilâyetine gönderilmiştir ki orada bir tek müslüman bulunmuyor. Bi't-tabi' böyle bir muhîtte büyüyecek çocukların din ile alâkası kalmayacaktır. Olsa olsa Rus olacaklardır. Bundan mâadâ binlerce müslüman çocukları da Sibirya hattı boyunda sâkin Alman kolonilerine sevk olundu.

Bu felâket karşısında kalan müslümanları dehşet istîlâ etti. Birden bire neye uğradıklarını şaşırdılar, ciddî bir mukāvemet göstermeye meydan bulamadılar. Asırlarca çarlığa karşı, Ortodoks misyonerlerinin milyonlarca para sarf ederek hıristiyanlaştırmak husûsundeki mesâîlerine mukāvemet etmişiken bu defa Bolşeviklere karşı o mukāvemeti göstermekten âciz kaldılar. Bunun da sebebi Bolşevikler müslümanların ahvâline yakından vâkıf olan genç Tatarları alt ederek İslâmiyet'e darbeyi içinden indirdiler. Oğlunu babasına, kızını anasına düşman yaptılar. Bu genç Tatarlar hiç gözlerini kırpmayarak her mezâlime alet oldular. Evvelâ müslümanların servetlerini yağma etmek sûretiyle müslümanları maddî kuvvetten düşürdüler, sonra ulemâyı da katl etmek sûretiyle müslümanların ma'nevî kuvvetlerini de kırdılar.

Halbuki zavallı müslümanlar bu genç Tatarları kendileri gibi zannederek, onların şurada burada iş başına geçmelerindeki mazarratı önceleri fark edemeyerek onlara büyük bir i'timâd göstermişlerdi. Çarlık zamanında her türlü hukūk-ı siyâsiyyeden mahrûm kalan müslümanlar Bolşeviklerin bahşettikleri bu yalancı muhtâriyetlerin iç yüzüne vâkıf olamadılar. Bu gençlerin menâfi'-i milliyeyi ta'kīb ederek müslümanlar için bir mevcûdiyet-i siyâsiyye te'mîn edeceklerine zâhib oldular. Lakin maatteessüf bu gençler müslümanların kendilerinden bekledikleri menâfii hiç nazar-ı dikkate almadılar, bil-akis bütün ma'nâsıyla müslümanlar için bâ'is-i felâket oldular, Bolşeviklerin elinde kör bir alet olarak İslâm'ın çarlık zamanındaki mevcûdiyetini bile târumâr ettiler.

Bu genç Tatarların kendi milletlerine karşı irtikâb ettikleri sû'-i kasdlara bir misâl olmak üzere binlerce hâdiseden yalnız birini zikredelim: (Simber) vilâyeti ahâlîsi nâmına Moskova'ya gelen hey'etin reisi Hâfız Efendi bugünkü Bolşevik Devleti'nin makām-ı riyâsetinde bulunan (Kalenin)'in huzûruna gelir, der ki:

– Bu hâl ile biz artık Rusya'da yaşayamayız. Ya bize hürriyet-i dîniyye bahşediniz, yahud Türkiye'ye hicret etmemize müsâade ediniz. Siz bize hürriyet-i dîniyye bahşetmeyecek olursanız biz kat'iyyen burada kalamayacağız. Toplarınızı önümüze dikecek olsanız bile yine gideceğiz…

Hâfız Efendi'nin bu sözü üzerine Kalenin işin ciddiyet ve ehemmiyetini nazar-ı i'tibâra alarak Bolşevik rüesâsıyla mühim bir ictimâ' akd etmişler ve bu ictimâ'-da Tatarlara hürriyet-i dîniyye bahş olunmasına esâs i'tibâriyle muârız olmadıklarına, şu kadar ki bu husûsda mahallî muhtâriyet hükûmetlerinin muvâfakati lâzım geldiğine karâr vermişler ve bu karârı Tatar hey'eti reisine resmen ve tahrîren teblîğ eylemişlerdi.

[95] Bunu haber alan bütün Tatar gençleri kemâl-i telâş ile Kalenin'e koşarak bu karârdan dolayı Bolşevikleri protesto ettiler, dediler ki:

– Niçin hey'ete karşı böyle müsâid davrandınız? Bunların sözlerine, tehdîdlerine aldırmayınız. Hiçbir tarafa gidecekleri yoktur. Bu husûsda biz size her türlü te'mînâtı vermeye hazırız.

Bunun üzerine (Kalenin), fikrini tebdîl ederek evvelce verilen karârı tatbîke lüzûm görmedi.

İşte Bolşevik Tatar gençleri kendi milletlerine karşı bu sûretle müdhiş fenâlıklarda bulundular. Bu gibi hâdisât müslümanları pek ziyâde yeis ve fütûra düşürdü. Tutunacak yer, barınacak bir sâye kalmadığını görerek halâs ümîdleri büsbütün kırıldı.

DÂRU'L-ELHÂN'DA
Müslüman Kadınlarıyla Erkeklerin Müşterek Konserleri Hakkında

Geçen hafta Halk Fırkası'nın ma'hûd münâkaşası esnâsında Hamdullah Subhi Bey'in Kâzım Karabekir Paşa hakkında:

"Bazı arkadaşlarımız var ki sulhün akdinden beri bu hükûmetin hiçbir iş yapmadığını ifâde etmiştir. Türk kadınlarından mürekkeb bir hey'etin mûsikīsini dinlerken salâbet-i dîniyyeden bahsetmiştir. Fırka, Raûf Beyefendi'ye sorduğu suâli onlara da sormalıdır" demesi herkesin nazar-ı dikkatini celb etti. *Tevhîd-i Efkâr* ile *Vatan* gazeteleri mûmâ-ileyhin bu beyânâtını tenkīd eylediler. *Tevhîd-i Efkâr* paşayı müdâfaa etti. *Vatan* gazetesi de dedi ki:

"Acaba bu sözlerin Hamdullah Subhi Bey'in lisânında ne ma'nâsı olabilir? Acaba Hamdullah Subhi Bey Türk hanımlarının mûsikīsini dinlemeyi dinsizlik mi addediyor da böyle bir harekette bulunan bir zâtın salâbet-i dîniyyeden bahsetmesinde tenâkuz görüyor?.. Bu tarzda ithâmlar uçları derhal fâillerine teveccüh eden silahlardır…"

Vatan gazetesinin bu sûretle beyân-ı mütâlaada bulunmasının sâiki Hamdullah Subhi Bey'in İstanbul Türk Ocağı'nın küşâdı merâsiminde Dâru'l-elhân hanımlarını Ocağa getirerek erkekler huzûrunda onlara konser verdirmesidir. *Vatan* gazetesi Hamdullah Subhi Bey'e karşı demek istiyor ki:

"Siz esâsen Türk hanımlarını Ocağa getirip erkekler huzûrunda onlara çalgı çaldırdığınız hâlde şimdi Kâzım Karabekir Paşa'nın Dâru'l-elhân'a giderek Türk hanımlarına salâbet-i dîniyyeden bahsetmesini muâheze etmeniz pek acâib bir şey olur. Ne oldu, acaba siz de fikrinizi değiştirerek mutaassıb mı oldunuz? Sakın bir daha böyle şeyler söylemeyiniz. Ma'kūl teceddüd adımlarına karşı dînî taassubu tahrîk etmeyiniz. Sonra Kâzım Paşa'yı muâheze ederken asıl prensiplerimizi yıkmış oluruz. Binâenaleyh tecâvüze geçmek lâzım gelince silahların intihâbında ihtiyatlı olalım…"

Hamdullah Subhi Bey kırdığı potun gālibâ farkında olmadığı için *Vatan* gazetesi onu îkāz ediyor. Fakat *Vatan*'ın pek zekî olan muharriri bir tarafı tenkīd ederken diğer tarafa da iğnesini sokmakta kusûr göstermiyor. Her ne ise şimdi onu bir tarafa bırakarak asıl bahsetmek istediğimiz mes'eleye gelelim.

Ma'lûm olduğu vechile önceleri Dâru'l-elhân iki kısımdı: Hanımlar ayrı, erkekler ayrı mûsikī tahsîl eder; konserlerde de birlikte bulunmazlardı. Ecnebî işgāli zamanında, Anadolu mücâdele-i milliye ile meşgūl iken, bunlar birleşmişler, umûmî mahallerde birlikte konser verecek kadar işi ileri götürmüşler! Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın nâzırı Ali Kemal, İnâs Dâru'l-fünûnu'nu kaldırarak müslüman kızlarını erkeklerle aynı dershânede oturmaya mecbûr ettiği zaman "Bunda ne mahzûr var? Yan yana oturup da çalgı çalmıyorlar ki. Ders okuyorlar" diyordu. Lakin biraz zaman geçtikten sonra asıl maksadın ne olduğu anlaşıldı.

Herkes biliyor ki bu hareket bugün başlamış değildir. Bu işin esasları tâ İttihâd ve Terakkī devrinde kurulmuştu. İttihadcısı gitti, İtilâfcısı geldi. Fakat bu noktada prensipler asla değişmedi. Bil-akis "Hürriyet ve İtilâf" bu husûsda İttihâdcılardan daha ileri giderek İnâs Dâru'l-fünûnu'nu bile kaldırdı. Sonra bu hareket ecnebî işgāli zamanında büsbütün inkişâf etti. İşte bu inkişâf netîcesi olarak müslüman kadınları bugün sokaklarda görülen şekillere girdi, tiyatrolara, sinemalara erkeklerle beraber gitmeye, konserlerde birlikte hânendelik, sâzendelik etmeye başladılar. Ahîren Şehremâneti Mekteb-i Sanâyi' bütçesini kısarak Dâru'l-elhân'a kırk bin lira tahsîsât verdi. Şimdi Şehzâde Câmi'-i Şerîfi'nin karşısındaki muazzam bir binâda kadın erkek birlikte konserler veriliyor. Ankara'dan gelen meb'ûslara evvelâ burası ziyâret ettiriliyor, kadınlarla erkeklerin müşterek konserleri dinlettiriliyor.

Diğer meb'ûslar gibi bir gün Kâzım Karabekir Paşa da Dâru'l-elhân'a gitmiş, orada salâbet-i dîniyyeden bahsetmiş. Burada çok kişilerin bundan haberi olmadı, zannederiz. Fakat Hamdullah Subhi Bey bunu kaydetmiş. Kâzım Karabekir Paşa Dâru'l-fünûn gençliğine karşı müslümanca bir nutuk îrâd ederek "Memleketi garbcılık değil, Müslümanlık kurtardığını" söylemesi, anlaşılan, Hamdullah Subhi Bey'de ve rüfekāsında bir ukde hâsıl etmiş. Fırsat düşürerek fırka müzekkeresinde Paşa'nın Dâru'l-elhân'a gitmesini bir vesîle-i muâheze ittihâz etmiş! Mes'elenin rûhu bundan ibâret.

[96] Şimdi Kâzım Karabekir Paşa bu husûsda hakīkaten şâyân-ı muâheze midir? Eğer zevk ve keyif için Dâru'l-elhân'a gittiyse o vakit Hamdullah Subhi Bey'in muâhezeleri hakīkaten vâridir. Çünkü bir tarafdan Dâru'l-fünûn'da müslümanca nutuk îrâd etmek, diğer tarafdan Dâru'l-elhân'a giderek hanımlarla erkeklerin müşterek âhenklerini dinlemek yekdiğeriyle te'lîf kabûl etmeyen hareketlerdir; binâenaleyh bu takdîre göre paşa söylediklerinde samîmî olmaz. Fakat Paşa Dâru'l-elhân'a gittikten sonra bu müşterek âhengi beğenmeyip de oradaki gençlere "Salâbet-i dîniyyeden bahs" ettiyse, yani onlara nasîhat verdiyse o vakit Paşa hiçbir vechile

muâhezeye şâyân olamaz. Bil-akis, Dâru'l-fünûn gençlerine îrâd ettiği müslümanca nutkun tamâmıyla samîmî olduğu tahakkuk ve teeyyüd etmiş olur.

Hamdullah Subhi Bey Paşa'nın Dâru'l-elhân'da salâbet-i dîniyyeden bahsettiğini söylemekle Kâzım Karabekir Paşa'yı farkında olmaksızın daha ziyâde yükseltmiş, kendisini de tuhaf bir mevkie düşürmüştür.

Türk kadınlarından mürekkeb bir hey'etin mûsikīsini dinlerken salâbet-i dîniyyeden bahsedilmesi neden dolayı mûcib-i muâhezedir? Çünkü nâ-mahrem müslüman kadınlarına çalgı çaldırıp eğlenmek bi't-tabi' salâbet-i dîniyye ile kābil-i te'lîf bir hareket değildir. Hamdullah Subhi Bey böyle söylemekle bu hareketin dinde yeri olmadığını açıktan açığa i'tirâf etmiş oluyor. Demek ki İstanbul meb'ûs-ı muhteremi İstanbul Türk Ocağı'nı küşâd ederken böyle din ile kābil-i te'lîf olmayan, dinde yeri bulunmayan bir harekette bulunmuştur. İşte buna "İntâk-ı hak" derler. Biz bunu vaktiyle yazmıştık da Hamdullah Subhi Bey ve rüfekâsı bize ma'nâsız birtakım hücumlarda bulunmuşlardı. Şimdi Hamdullah Subhi Bey'in bu potu kırdığından dolayı bi't-tabi' hem kendisi, hem de buradaki arkadaşları pek müşkil bir mevkie düşmüşlerdir.

Lakin bizce şunun bunun müşkil mevkie düşmesi mevzû'-ı bahs değildir. Asıl mes'ele, kendilerinin de i'tirâfları vechile din ile te'lîf kabûl etmeyen bu hareketlerin el-ân devam etmekte olmasıdır. Devletin dini eğer Dîn-i İslâm ise –ki Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu Dîn-i İslâm olduğunu söylüyor– o hâlde o devletin her hangi bir vâlîsi müslüman kadınlarıyla erkekleri bir arada çalgı çaldıramamak, gelen meb'ûsları oraya götüremek, onlar da gidememek îcâb eder. Kānûnu yapanlar ve icrâ ile mükellef olanlar herkesden ziyâde kānûnun kudsiyetini muhâfazaya mecburdurlar. Yoksa halk nazarında hiçbir şeyin kıymeti kalmaz.

ŞUÛN

MISIR:

Mısır Mekteplerinde Terbiye-i Dîniyye. – Mısır'dan gelen son postada hemen bütün Mısır matbûâtının Mısır mekteplerinde terbiye-i dîniyye-i İslâmiyye'ye ehemmiyet-i lâzımenin verilmesi için kıymetli neşriyâtta bulunduğunu kemâl-i memnûniyyetle gördük. birçok efâzıl-ı ulemâ-yı İslâmiyye ez-cümle bütün mekteplerde farîza-i salâtın muntazaman îfâ ettirilmesini te'mîn için her mektepte talebeyi istîâb edecek bir namazgâhın inşâsını taleb etmekte ve mekteb talebelerinin bu farîza-i muazzamayı daima îfâya alıştırılmasını tavsiye eylemektedirler.

Bu neşriyât Mısır Maârif Nezâreti nezdinde kemâl-i ehemmiyetle telakkī olunmuş ve Mısır Maârif nâzırı kendisine mürâcaat eden ulemâ-yı İslâmiyye'ye bütün mekteplerde bu farîza-i İslâmiyye'yi te'mîn edecek kâffe-i tedâbîre tevessül edeceğini beyân etmiştir.

Biz gerek Mısır matbûâtının bu gibi hayırlı neşriyât ile tezyîn-i sahâif etmesini, gerek Mısır ulemâ-yı İslâmiyyesi'nin bu ikdâmât-ı diyânet-perverânesini takdîr eder ve Mısır Maârif nâzırının muvaffak olmasını temennî eyleriz.

HİNDİSTAN:

Hindistan'da İngiliz İdâresinin Seyyiâtı. – (Kalküta)'da intişâr etmekte olan *(el-Câmia)* refîkimiz ma'lûmât-ı âtiyyeyi veriyor: Hindistan'ın İngiliz hâkimiyeti altında her türlü refâhiyete nâil olduğu iddiâ olunagelmektedir. İngilizlerin telgraf telleri, demir yolları temdîd, müessesât-ı irfânı ikāme, ticâreti ihyâ ettikleri daha nice nice iyilikler yaptıkları söyleniyor. Halbuki hakīkat tamâmıyla aksinedir. Hindistan'da İngiliz idâresinden mukaddem vukū' bulan kahtlarla İngiliz idâresinden sonra vukū' bulan kahtları mukāyese etmek kâfîdir. Hindistan'da 11'inci asr-ı mîlâdîden on sekizinci asıra kadar mahallî 16 kaht vukū' bulmuş olduğu hâlde İngiliz devr-i hâkimiyetinde 1769 senesinden 1900 senesine kadar mahallî birtakım kahtlara zamîmeten 135 kaht hâdisesi vukū' bulmuştur. Ondokuzuncu asırda vukū' bulan kahtlarda telef olan insanlar ber-vech-i âtîdir:

1800'den 1825 senesine kadar kaht hâdisesi vukū' bulmuş ve bir milyon insan ölmüştür.

1826'dan 1850 senesine kadar 2 kaht hâdisesi vukū' bulmuş ve 5 milyon insan telef olmuştur.

1851'den 1875 senesine kadar vukū' bulan 6 kahtta 5 milyon insan telef olmuştur.

1871'den 1900 senesine kadar vukū' bulan 18 kahtta 26 milyon insan telef olmuş ve bu sûretle Hindistan bir asır zarfında 37 milyon telefâta dûçâr olmuştur. Binâenaleyh Hindistan İngiliz idâresinden mukaddem daha ziyâde müreffehdi.

"Mescid-i Aksâ"nın ta'mîri için – Mescid-i Aksâ'nın ta'mîri için iâne toplamak üzere Hindistan'a gönderilen hey'et (Bombay)'da bir müddet çalıştıktan sonra (Delhi)'ye gitmiştir, *(el-Câmia)* refîkimiz Hindistan ümerâsının her hâlde mühim teberruâtta bulunacaklarını ümîd etmektedir.

Sebîlürreşâd'ın her kārii lâ-ekal iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın neşri husûsunda pek büyük lütufda bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

13 Aralık 1923 | 05 Cemâdiye'l-ûlâ 1342 | * Perşembe * | 13 Kânûnievvel 1339 | Cild: 23 - Aded: 579

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Halîfe-i müslimîn İmam Ali radiyallâhu anhin Mısır Vâlîsi Eşter'e yazdığı şu emirnâmeden Müslümanlığın bütün şuabât-ı idâre ve siyâsetindeki rûhu kemâl-i vuzûh ile görülüyor.

Evet, Müslümanlık ma'kūl bir halk hükûmetinin en mütekâmil şeklini getirerek bütün cemâatler arasında tesbît etti ve her tarafda ahâlîyi istibdâdına mahkûm yaşatmak isteyen âmir tabaka ile papaslar, bir de zâdegân istisnâ edildiği sûrette o zaman kimse bu şekle karşı durmadı. Ahâlîye gelince onlar kendi arzularıyla fevc fevc İslâm'a giriyordu; çünkü Müslümanlık'ta halkçılığın esâsâtını, bir de bütün tabakaların hukūk i'tibâriyle adâlet ve müsâvât-ı kâmileye mazhariyetini görüyordu.

Sadr-ı İslâm'daki muhârebeleri tedkīk edenler görür ki bunlar ancak beyne'l-beşer adâlet ve müsâvât esâslarını tesbît uğurunda ihtiyâr edilmişti. Sonra Müslümanlık nereye girmek istemişse önüne bu zâdegân ile rûhânîlerden başkası durmamıştı. Bu tabakalar da güneşin harâretiyle eriyen kar yığınları gibi da'vet-i İslâmiyye karşısında erimekten mâadâ bir iş göremiyordu. Çünkü mâlî, bedenî türlü türlü işkenceleri, zulümleri altında ezilip duran ümmetleri hiçbir zaman kendilerine zahîr olmuyordu.

Müslümanlık tesbît ettiği bu mebde'ler yüzünden her yerde halk tabakasını ele almış ve o sâyede kuvvet, satvet sâhibi olmuştu. Halbuki az evvel pek cansız, pek cılızdı. Hattâ gördükleri tazyîkten kaçan mübeşşirlerinden kimi Habeşistan'a, kimi de Medîne'ye ilticâ ederek oralardaki halkın yardımını istemişlerdi.

Peygamber ki dinin sâhibidir, "Ey nâs, kimin malını almışsam, işte malım, gelsin hakkını istirdâd etsin… Yemîn ederim, eğer Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık etseydi elini keserdim" diyerek Allah'dan başka kim varsa şerîate karşı mes'ûl olduğunu, hiç kimsenin müstesnâ kalamayacağını bize gösteriyor.

Şimdi bu nerede; sonra, onyedinci, onsekizinci asıra kadar gelen Papaların, hattâ On dördüncü, On beşinci Lui gibi hükümdârların kalkıp da kendilerinin lâ-yuhtî ve sözlerinin vahy-i ilâhî olduğunu, binâenaleyh verecekleri hangi bir emrin münâkaşası kebâirden bulunduğunu iddiâ etmeleri nerede!

Vâkıâ evvelce yalnız kilise ricâli bu da'vâda bulunuyordu. Lakin ondokuzuncu asr-ı mîlâdîde gelen Onbeşinci Lui'yi görüyoruz ki, 1870 senesinde ısdâr ettiği bir emirde "Tâcımızı bize Allah vermiştir; **[98]** binâenaleyh kavânîn vaz'ı ancak bizim hakkımız olabilir" diyor. Sonra yine kendisiyle On dördüncü Lui "Allah'ın yeryüzünde hükmedecek vekilleriyiz; hiçbir iş için kimsenin bizden hesâb sormaya hakkı olamaz" demişlerdi.

Şu söylediklerimizle risâlemizin birinci kısmında geçen îzâhâttan anlaşılmıştır ki İslâm'ın gözettiği hedef hukūkta halkçılık esâsâtı üzerine adl ü müsâvâtın te'mîninden başka bir şey değil. Bu gāyenin tahakkuku ise öyle Jan Jak Russo'nun dediği gibi mutlaka falan hükûmetin şekline tevakkuf etmez; şûrâ ve iş başındakilerin millet tarafından murâkabesi esaslarına istinâd eden her şekl-i hükûmetle kābildir. Bununla beraber herkes bilir ki

milletlerin irâdesini temsîl husûsunda gāye-i tekâmüle varmış zannolunan yeni parlamento şekilleri yakından tedkīk edilince pek de işitildiği gibi çıkmıyor. Avrupa'da, Amerika'da öyle parlamentolar var ki, erbâb-ı servetten başkasına söz düşmez..

İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ve sâire gibi en ileri gitmiş ümmetlerin parlamentolarını tedkīk edenler bu söylediklerimizi bilirler; çünkü hepsi de bu yolda kat'î, vâzıh birçok şevâhid ve hâdisât ile doludur.

Dîn-i İslâm'a gelince, siyâseti halkçılığa, hükûmeti sırf şûrâya istinâd etmekle beraber ne bir şekl-i hâs ile mukayyed bulunur; ne de şûrâ için kat'î bir nisbet kabûl eder; isterse a'zâ-yı şûrânın mikdarı cidden az olsun. Çünkü onun bütün düşüncesi adlin, hakkın, salâhın te'mîninden ibâret; çünkü bu mes'ele de siyâsetinin mihveri kemmiyet değil, keyfiyet.

Bunun içindir ki Emîrü'l-mü'minîn Ali demin iktibâs ettiğimiz emirnâmesinde vâlîsine şöyle diyordu: "Sakın meclis-i meşveretine ne seni ihtimâl-i zarûretle korkutarak kereminden çevirecek bahîli, ne mu'zamât-ı umûra karşı azmini gevşetecek cebîni, ne de cevre saparak ihtirâsı nazarına hoş gösterecek harîsi uğratma."

Bunun gibi Ömer bin el-Hattâb ölüm döşeğinde yatarken şûrâyı isimleriyle saydığı altı kişiye tevdî' etmişti. Çünkü bunlar re'y, tedbîr, istikāmet sâhibleriydi.

Şimdi, halkın bütün âmirleri, hattâ teşrîî meclislerdeki vekilleri üzerinde hâiz olduğu murâkabe hakkına gelince bu, birçok âyât-ı kerîme ile ehâdîs-i nebeviyyeden istinbât olunmuştur: (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرْ) Sûre-i [Âl-i] İmrân [3/104]* (كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنّاسِ تَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) Sûre-i [Âl-i] İmrân [3/110]** (يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمْ) Sûre-i Mâide [5/54]*** (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) Sûre-i Tevbe [9/71]**** (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ) Sûre-i Nisâ [4/135]"*****

Bu husûsdaki âyât-ı celîlede en şiddetlisi şudur:

(لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي اِسْرَاءِيلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ . كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ) Sûre-i Mâide [5/78-79]*

Bir de şu hadîs-i şerîfe bakalım: (لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكراوليسلطن الله عليكم شراركم فيدعوخياركم فلايستجاب لهم) **

Demek bu eşirrânın halk üzerine musallat olması Allah'ın bir ukūbeti, hilkatin bir kānûnu imiş; buna da meydan alan ahlâkī, siyâsî, ferdî, ictimâî herhangi bir münkirin men'i farîzasını edâ etmeyenler müstahak olurmuş. Görmeli, aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz bunu nasıl beyân buyuruyorlar! Sonra her birinin zimmetine mütehattim vecîbeyi dikkatle edâ etmediklerinden dolayı Allah'ın en hayırlı kulları tarafından ref' edilecek niyâzların da müstecâb olamaycağını kat'î bir lisânla bildiriyorlar! Evet, bu, Allah'ın ibâdı arasında cârî bir kānûnu ki değişmek ihtimâlinden ebediyyen masûn.

Müslümanlık'daki harb siyâsetiyle ümerâ-yı askeriyyenin vezâifine gelince, fıkıh ve hadîs kitaplarında tamâmıyla tafsîl edilen bu mebâhisin nakline vecîz olmasına i'tinâ ettiğimiz risâlemizin tahammülü yok. Onun için, peygamberin ilk halîfesi Ebûbekir es-Sıddîk tarafından ordu kumandanlarından birine yazılmış emirnâmenin bazı kısımlarını iktibâs ile iktifâ ediyoruz:

[99] Yezîd bin Ebû Süfyân'a yazdığı emirnâmeden: "Yürüyüşe kalktığın zaman ne kendini, ne de arkadaşlarını darıltacak derecesine varma. Cemâatine, yârânına öfkelenme. İş husûsunda kendileriyle müşâvere et. Adâletten ayrılma; zulmü, cevri yanına yaklaştırma; çünkü zulm eden kavim ne felâh bulur, ne de hasmına galebe çalar.

Şâyed düşmanla karşılaşırsanız sakın ondan yüz çevirmeyiniz. Kim öyle bir günde başka bir tarafdan harbe sokulmak, yahud imdâd için diğer dindaşlarına katılmak gibi maksadlarla olmayarak düşmandan yüz çevirirse Allah'ın gazabına uğrar; gideceği yer ise cehennemdir, o ne kötü bir yerdir!

Düşmanınıza galebe çalarsanız sakın çocukları, ihtiyârları, kadınları öldürmeyiniz ve yiyeceğinizden mâadâ hayvân kesmeyiniz. Muâhede ederseniz ahde hıyânette bulunmayınız; barışırsanız sulhu nakz etmeyiniz.

Yolda savmaalara kapanmış râhibler göreceksiniz ki Allah'a vakf-ı nefs ettikleri zu'munda bulunurlar. Böylelerini kendi hallerine bırakınız ve savmaalarını yıkmayınız."***

---

* "İçinizden insanları hayra çağırır, iyiliği emir, kötülükten men' eder bir cemâat ayrılmalı."

** "Sizler iyiliği emr, kötülüğü nehy eder olduğunuzdan insanların hayrı için meydana çıkarılmış en iyi bir ümmetsiniz."

*** "Allah yolunda mücâhede ederler ve hiçbir levm edenin levminden çekinmezler."

**** "Mü'minlerle mü'minâtın her biri diğerinin velîsidir, iyiliği, emr eder, kötülükten nehy ederler."

***** "Ey iman edenler, isterse kendi aleyhinizde, isterse ananızın babanızın, yahud en yakınlarınızın aleyhinde olsun, Allah için şehâdet ederek adâletin son derecesini gözetin."

---

* "Benî İsrâil'in içinden kâfir olanları Dâvud ve İsa bin Meryem'in lisânıyla tel'în edildi. Çünkü isyân ediyorlardı, zulmediyorlardı; yaptıkları fenâlıklardan biri birbirlerini nehy etmiyorlardı, yaptıkları işler ne kötü şeylerdi!"

** "Ya kemâl-i ciddiyyetle iyiliği emir ve kötülükten sıkı sıkı nehy edersiniz; yahud Allah içinizden en şerîrlerinizi mutlak tepenize musallat edecek ve o zaman en hayırlılarınız duâda bulunacak, lakin müstecâb olmayacak."

*** *Fütûhu'ş-Şâm,* Cüz: 1, sahîfe: 5.

Yine ona verdiği emirlerinden: "Askerinin karşısına çıkarsan güzel güzel konuş, söze hayır ile başla ve kendilerine hayrı vaad et. Nasîhat ettiğin zaman kısa kes. Zira uzun sözün bir tarafı diğer tarafını unutturur. Evvelâ kendini ıslâh et ki başkaları da sana karşı salâh göstersin.

Şâyed hasmın elçileri sana gelirse ikrâm et. Bir de az oturt ki yanından çıkarlarken bir şey öğrenmiş olmasınlar. Etrâfı gösterme, sonra zaîf noktalarını görürler ve senin ilmini elde ederler. Hem onları askerliğin en zengin olan mevkiine indir. Lakin senden evvel askerle konuşmalarına meydan vermeyerek muhâvereyi kendin idâre et. Esrârını meydana çıkarıp da işini karıştırma. İstişâre ettiğin zaman sözü doğru söyle ki meşveret de doğru çıksın. Re'yine mürâcaat ettiğin adamdan işin hakîkatini saklama. Sonra mes'ûliyet tamâmıyla nefsine râci' olur. Geceyi arkadaşlarınla birlikte geçirirsen yeni yeni haberler alır, birçok esrâra muttali' olursun. Nöbetçilerini çoğaltarak askerin arasına dağıt ve senden haberleri olmaksızın sık sık nöbetlerini teftîş et. Vazîfesinden gâfil yakaladığını ifrâta varmamak üzere güzelce te'dîb ve tecziye et. Gece nöbetlerini fâsıla ile tertîb edip ilk nöbeti sonrakinden uzun tut. Çünkü gündüze yakın olmak i'tibâriyle ötekinden hafîfdir.

Müstahak olanı tecziyeden çekinme. Lakin sakın ukûbette ne müfrit, ne acûl olma. Bununla beraber büsbütün de bırakma. Askerine karşı lâkayd kalma, ifsâd edersin; hâllerini tecessüs etme, haysiyetlerine dokunursun. Halkın esrârını eşme, zâhir hâlleriyle iktifâ et. Münâsebetsizlerle düşüp kalkma, sâdık, vefî adamlarla hemdem ol. Düşmanla karşılaşınca metîn ol, korkma ki halk da korkuya düşmesin.

Hîleden sakın, çünkü fakrı yaklaştırır ve nusrete mâni' olur. Savmaalarda habs-i nefs etmiş birtakım cemâatler bulacaksınız. Onları kendi hâllerine bırak."*

TECEDDÜD–TEKEMMÜL

Mecelle Mes'elesi

Mecelle maddesi bir teşrî' mes'elesidir. Hiçbir memleket muhît-i müterakkîsine mürâcaat ihtiyâcından müstağnî değildir. Kânûnun tabîat-i beşerden müstenbat revâbıt-ı zarûriyyeden olmasına göre her kânûn, hakkında tatbîk edilecek kavim ve milletin ahvâl-i hayâtiyyesine derece-i muvâfakatiyle muhâkeme olunur. Bir kânûn birden bire, bir memleketten diğer bir memlekete eşyâyı ticâriyye gibi nakli mümkün husûsât-ı maddiyyeden ibâret addedilemez. Her şeyi hâriçten nakle muhtâc olan bir memlekete istiklâline mâlik bir millet nazarıyla bakılamayacağına göre neye muhtâc ise onu alması, tepeden tırnağa kadar değişmemesi iktizâ eder ki onda vücûdu mevcûdiyetine kâfî bir küllî-i ictimâî mefhûmu tasavvur edilebilsin. Bir kânûnun her yerde aynı netîceyi te'mîn edebilmesi mümkün değildir. Her gördüğünü alan bir memleket balina balığı gibi önüne geleni mi'desine doldurup boşaltan mahlûkāt-ı mâiyyeye benzer. Bir kânûn okunurken hangi millet ve memleket için yapılmış olduğu yek nazarda anlaşılması, hâriçten alınacak şeylerin ise yalnız açığını kapatmaya münhasır bulunması lâzım gelir.

Dökme hurûf ile mâlî bir kasadan mürettib nasıl istenilen ma'nâyı ifâde edecek ibâreler vücûda getiriyorsa, bir tâcir nasıl berden berre, şehirden şehire, fabrikadan fabrikaya, mağazadan mağazaya dolaşarak meselâ alacağı kumaşı, sağlamlığına, şekline, enine, boyuna, götüreceği memleketteki sürümüne, o memleketin zevk-i telebbüsüne, vüs'at-i mâliyyesine göre intihâb ediyorsa bir hükûmetin de alacağı usûl ve ahkâmı memleketteki te'sîrata, onun hâsıl edeceği netîcelere göre alması îcâb eder. **[100]** Siyâset-i medeniyye denilen şey de merkezle muhît arasında vücûdu matlûb nisbetleri idâre etmekten başka bir şey değildir.

Evet, tarz-ı idâremizi te'sîs-i münâsebâta çalıştığımız milletlere uydurmak mecbûriyetindeyiz. Fakat bizim de müstakil bir varlığa müstenid olduğumuz, birtakım âdât ve an'anât-ı milliyyeye merbût bulunduğumuz, istiklâli mültezim bir millet hayatı yaşamak istediğimiz anlaşılmalıdır. Vücûdu mevcûdiyetine kifâyet etmeyen, sîmâyı miliyyetinde mürtesem hutût-ı milliyyenin farkında olmayan bir memleket maddeten müstakil olsa da ma'nen ve hakîkaten başka bir memleketin taht-ı hükmünde demektir. Biz her şeyde olduğu gibi kânûn vaz'ında dahi hassâsiyet-i milliyyemizi muhâfaza etmeliyiz ki enzâr-ı ecânibde bir mîrâsyedi şeklinde görünmüş olmayalım. Hayır ve şerrini bilir, terâzîsi elinde, dirhemleri belinde hassâs bir tâcir nazarıyla bakılmaya müstahak olalım.

Bazıları "Medeniyet bir küldür. Bu parça parça alınamaz" diyorlar. Evet bir müstakil hükûmetin veya milletin bir vahdet-i mükemmele irâe etmesi îcâb eder ki istiklâline mâlik bir memleket nazarıyla bakılabilsin. Fakat herşeyin bir şey olmasına ve bir şeyin kendinden başka bir şey olmamasına göre bu türlü külliyette bir mefhûm-ı mantıkī tasavvuru imkân hâricindedir.

Yine ma'nâ-yı külliyyete müteallık olmak üzere deniliyor ki: "Avrupa'da din siyâsete karıştırılmıyor. Dünyâ

* İbnü'l-Esîr'in *Kitâbü'l-kâmil*'i, cüz: 2, sahîfe 155.

ile âhiret umûru başka başka şeylerden ibârettir"; burada İncîl ile Kur'ân yekdiğerine karıştırılıyor demektir. Ma'lûmdur ki Hazret-i Îsâ yalnız Benî İsrâîl'in kaybolmuş koyunlarını aramaya geldiğini söylemiş, getirdiği şerîat dahi sırf mebâdî-i ahlâkıyyeden ibâret bulunmuş olduğu halde bir manastırın bile idâre-i zâhidânesine kifâyet etmeyecek bir şerîat nasıl milletlerin tedvîr-i mukadderâtı vazîfesini der'uhde edebilir? Âlemde bir mes'ele gösterilebilir mi ki Hıristiyanlık hissiyâtından âzâde bir sûret-i halle iktirân edebilmiş olsun? Eğer hissiyât-ı mezkûreden mütecerrid bir siyâset ta'kîb edilmiş olsaydı hükmü âlemşümûl bir idâre-i cihângîrâne takib etmekte olduklarını ne sûretle ta'lîl etmek imkânı tasavvur olunabilirdi? Bir cism-i âlî şerâit-i hayâtiyyesini kendine muvâfık bulduğu cüz'i ferdleri tanıyarak topluyor; başkasının prezentesiyle değil, kendi ma'rifet-i zâtiyyesiyle intihâb ediyor. Hiçbir şey tabîatin kendine tahsîs ettiği noktadan ayrılamıyor. Hikmet de her şeyin ne olduğunu bilmekten, hilkatinin iktizâ ettiği kemâli bu sûretle elde edebilmekten ibâret değil midir? Eğer Avrupa medeniyeti bir vahdet-i külliyye ifâde ediyorsa şu hâlde diyâr-ı medeniyyet nâmını verdiğimiz yerlerin hamûle-i mülevvesâtını dahi çekerek götürmekliğimiz iktizâ etmez mi?

Ahyâda neşv, ki onda husûle gelen tegayyürâttan ibârettir, bu tegayyür kānûn-ı tabîate muvâfık bir mecrâda cereyân etmezse ona tekemmüle hâdim bir teceddüd ma'nâsı verilebilir mi? Memlekette husûle gelen hiss-i teceddüd bizi ister istemez önüne katıp götürür denilemez. Bu hissin her hâlde bir şekl-i mahsûsa girmesi lâzım gelir. İşte ma'rifet-i medeniyye, terbiye-i milliyye de bu dâire dâhilinde ta'kîbi muktezî maârif-i siyâsiyyedendir. Bizim için bu bâbda ihtiyâr edilecek bir yol varsa o da sür'at-i mümkine ile hayât-ı müstakbelemize bir merkez-i istikrâr hazırlamaktan başka ne olabilir?

Şurası da şâyân-ı kayd ve tedkîktir ki bir kānûnun istinâdgâhı ahlâktır. Ahlâk-ı umûmiyyesi yolunda cereyân etmeyen bir milleti hiçbir kuvvet ve kahramanlık tutamamıştır. Romalılar gibi hâkim-i âlem olan bir millet-i muazzama kānûnlarının en ziyâde kesb-i intizâm ettiği bir zamanda sâha-i mevcûdiyyetten silinmiştir. Tarhana çorbası birtakım kırık dökük ma'lûmât-ı cüziyye-i müteferrika ile memleketin hiss-i teâlîsi tatmîn edilemez.

Şu makāle bir mukaddimeden ibâret olup "*Mecelle*'nin yüz senelik terakkîden bizi mahrûm bıraktığı" mes'elesiyle buna müteferri' bazı mesâil-i ictimâiyyenin dahi âcizâne tedkīkātına girişeceğiz.

Mahkeme-i Temyîz a'zâ-yı sâbıkasından

Dardağan-zâde

Ahmed Nazîf

MÜSLÜMANLIK'TA İFTİRÂK-ı ZEVCEYN

İftirâk-ı zevceynin cevâzı – Talâkın meşrûiyyetindeki hikmet-i ictimâiyye – Talâk hakkındaki i'tirâzâtı red – Ehliyet-i talâkı yalnız zevcin câiz olmasındaki hikmet-i şer'iyye – Talâkı intâc eden ahvâl-i ictimâiyye – Talâkın kesret-i vukūuna mâni' olacak tedâbîr-i ahlâkıyye ve ictimâiyye.

-1-

İftirâk-ı zevceynin cevâzı:

Beşeriyetin her vechile saâdetini, i'tilâsını te'mîn edecek ahkâmı, esâsâtı muhtevî olan şerîat-i İslâmiyye'de bazı esbâbdan dolayı râbıta-i nikâhın ref' ve izâlesi tecvîz buyurulmuştur. Bu sûretle zevceyn beyninde iftirâk hâsıl olur.

Râbıta-i nikâhın ref' ve izâlesi bazı esbâb-ı şer'iyyeye binâen alâkadârânın mürâcaatları üzerine hâkimin hükmüyle vukūa gelebileceği gibi bizzat zevcin talâkı –yani elfâz-ı mahsûsa-i şer'iyyeden birini isti'mâl etmesi– ile de vukūa gelebilir. Bu husûsâta dâir tafsîlât vermek bizim istihdâf ettiğimiz gāye ile alâkadâr olmadığından biz burada yalnız bu râbıtayı talâk tarîkiyle ref' ve izâle etmenin hikmet ve maslahata muvâfık, menâfi'-i ictimâiyyeye mutâbık olup olmadığını tedkīk edeceğiz.

⁂

[101] **Talâkın meşrûiyetindeki hikmet-i ictimâiyye:**

Ma'lûm olduğu üzere nikâh, bir ni'met-i azîmedir, birçok fevâid ve mehâsini câmi'dir; silsile-i insâniyyenin hüsn-i devâmına, muhît-i beşeriyette fezâil-i ahlâkıyyenin inkişâfına hâdimdir. Binâenaleyh bu ni'meti güzelce muhâfaza etmek îcâb eder. Bir hey'et-i ictimâiyye arasında talâk hâdiselerinin kesret-i vukūu âilelerin saâdetine münâfî, cem'iyetin menâfiine muhâlif, ahlâkī, ictimâî birçok mahzûrları müstelzimdir. Fakat böyle olmakla beraber bazen beyne'z-zevceyn öyle müessif bir hâlet tahaddüs eder ki o hâlde talâka tevessülden başka çâre kalmaz, âdetâ talâkın vukūu bir âileyi en büyük felâketlerden kurtarır, zevc ile zevceden her birine bir hayât-ı nevîn bahşeder.

Kütüb-i fıkhiyyemizden *(Mebsûtü's-Serahsî)*'de deniliyor ki "Nikâh, hadd-i zâtında bir ni'mettir, bir zarûrete müstenid olmayan talâklar ise hamâkat ve sefâhetten münbais, küfrân-ı ni'metten ma'dûddur. Lakin nikâhın bir ni'met olması zevceynin hüsn-i imtizâcı, tevâfuk-ı ahlâkı hâlinde tahakkuk eder. Aksi takdîrde nikâhın devâmı münâzaâtın temâdîsine sebeb olur; binâenaleyh bu gibi ahvâlde ukde-i nikâhdan kurtulmak için talâk mübâh olmuştur."

Fil-hakīka böyle bir hâlde talâktan daha tabîî bir şey olamaz. Sû'-i imtizâc ile geçen bir hayatın, bir maîşet-i

zehr-âlûdun ne kıymeti olabilir ki bunun devâmı bir ni'met olsun? Hâsılı talâk, zarûret hâlinde birtakım fevâid ve mehâsini ihtivâ ederse de kat'î bir zarûret bulunmadığı takdîrde aslâ karîn-i savâb olamaz.

(Minhatü'l-hâlık)'ta beyân olunduğu üzere risâletmeâb Efendimiz hazretleriyle ashâb-ı kirâmının îkā' buyurmuş oldukları talâklar mutlaka şer'an mu'teber olan birer sebebe, birer hikmet ve maslahata müstenid idi, yoksa hiçbiri abes yere, bilâ-sebeb vâki' olmamıştır.

Artık isr-i nebevîye ittibâ' etmeleri îcâb eden efrâd-ı ümmetin de bir sebeb-i şer'îye müstenid olmaksızın talâkta bulunmaları elbette şâyân-ı tahsîn bir hareket olamaz.

⁂

Talâk hakkındaki i'tirâzâtı red:

Bazı garb müellifleri şerîat-i İslâmiyye'nin tecvîz buyurmuş olduğu teaddüd-i zevcât aleyhinde bulundukları gibi bir zaman da talâkın meşrûiyyeti hakkında birçok i'tirâzât dermiyân etmişlerdi.

Garbiyyûnu her husûsda taklîdden, onların bil-cümle efkârını tasvîbden bir zevk-i vicdânî hisseden bazı müslümanlar da bu i'tirâzâta iştirâkten kendilerini alamıyorlar.

Hıristiyanlık âleminde nikâh, nâm-ı akdes-i ilâhîye akd edilir bir râbıtadan ibâret telakkī olunduğu cihetle bu mukaddes râbıtayı ref' ve izâle etmek salâhiyet-i beşeriyye hâricindedir. Bu râbıta-i dâimenin zevâli ancak mevt gibi mukadderât-ı ilâhiyyenin vücûduna menûttur, başka sûretle kābil olamaz.

Halbuki nikâh, rızâ-yı tarafeyn ile yapılan bir akd-i şer'î ve medenîden başka değildir. Nikâh, nasıl ki ihtiyâcât-ı tabîiyye ve ictimâiyyeden ma'dûd ise bazı esbâbdan nâşî zevceyn arasında vukū'-ı iftirâk da bir zarûret-i hayâtiyyeden ibârettir.

Vâkıâ dînî, dünyevî birçok mesâlih ve mehâsini mutazammın olan nikâhı bir zarûret tahakkuk etmedikçe izâle etmek mahzûrdan hâlî değildir. Fakat bir zarûret tahakkuk ettiği takdîrde de bu râbıtayı izâle etmekten daha ma'kūl, daha şâyân-ı tasvîb bir hareket olamaz.

Nitekim talâkın aleyhinde bulununlar da ahîren ilcâyı zarûretle bu tarîka ister istemez sülûk etmişlerdir.

Ez-cümle bir zamanlar talâk aleyhinde bulunan garb kilisesi muahharan tefrîk-i ebdân usûlünü kabûle muztar kalmıştır. Şark kilisesi ise daha ziyâde îcâbât-ı ictimâiyyeye inkıyâda mecbûriyet görerek me'mûrîn-i rûhâniyye vâsıtasıyla akd edilen bir akdin yine aynı vâsıta ile ref' edilebileceğine kāni' olmuştur.

Bugün Ortodoks ve Rum kiliseleri kānûnlarınca da nikâh birçok sebeblerden dolayı ref' edilmektedir.

İbrânîler arasında dahi birçok esbâb-ı talâk mevcûddur. Bu sebeblerden biri tahakkuk edince mahâfil-i rûhâniyyece talâka hükm olunmaktadır. El-yevm Avrupa kavânîn-i medeniyyesine dahi talâk hakkında birçok maddeler ilâve olunmuştur.

Yine garb müelliflerinin i'tirâflarına nazaran bugün Avrupalılar ile Amerikalılar arasında şarklılardan ziyâde talâk vukūa gelmiştir. Hele Harb-i Umûmî'den sonra pek çok talâk vukūa gelmiştir. Avrupa dâru'l-harbine gelen Amerikalılar oradan tezevvüc edip memleketlerine götürdükleri kadınları muahharan terk etmeye başlamış olduklarından mahkemeler birçok talâk vukūâtıyla iştigāle mecbûr olmuştur.

Artık talâkı tecvîz buyurduğundan dolayı şerîat-i âdilemiz hakkında nasıl tenkīdâta cür'et olunabilir? Muazzam şerîaitimiz bu bâbda dahi beşeriyetin ihtiyâcâtını, hâlât-ı rûhiyyesini nazar-ı dikkate almış olduğundan kābil-i ictinâb olmayan bir emr-i ictimâîyi ale'l-ıtlâk men' etmeyi muvâfık-ı hikmet görmemiştir.

[102] Binâenaleyh muazzam şerîat-i İslâmiyyenin bütün ahkâm-ı celîlesi gibi talâk hakkındaki ahkâm-ı âdilesi de her vechile şâyân-ı tebcîldir. Elverir ki biz bu ahkâm-ı münîfe dâiresinde hareket edelim.

⁂

Ehliyet-i talâkı yalnız zevcin hâiz olmasındaki hikmet-i şer'iyye:

Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran mâdem ki nikâh, sâir ukūd-ı medeniyye gibi bir akd-i şer'îden ibârettir, o hâlde nikâha bizzat muktedir olanların talâka da muktedir olmaları bir emr-i tabîîdir. Artık bu husûsda behemehâl başkalarının tavassutuna, mahkemelerin müdâhalesine neden ihtiyâc görülsün? Hürriyet-i şahsiyyeyi hâiz, ehliyet-i kâmile-i hukūkiyyeye mâlik bulunan bir kimse bu gibi tasarrufâttan hacr ve men' olunamaz. Böyle bir hareket, hukūk-ı esâsiyye-i insâniyyeye münâfîdir. Şu kadar var ki ehliyet-i talâkı (tefvîz bulunmadıkça) yalnız ricâlin hâiz olup da nisânın hâiz olmaması bir hikmet-i şer'iyye ve ictimâiyyeye müstenid olduğundan bu husûs da medâr-ı i'tirâz olamaz.

Zâten edvâr-ı kadîmeden beri hiçbir kavimde ehliyet-i talâkın kadınlara bahşedildiği görülmemiştir.

Vâkıâ tâife-i nisânın bu haktan mahrûm bırakılmasını bâdî-i nazarda kāide-i adâlet ve müsâvâta münâfî, ricâlin tahakküm ve tegallübünden münbais gibi görenler bulunabilir. Lakin bir az ta'mîk-i nazar edildiği takdîrde bu cihetin pek büyük bir adâlet ve hikmete müstenid ve hukūk-ı nisvânın daha ziyâde mahfûziyetini mütekeffil olduğu tezâhür eder.

Kābil-i inkâr değildir ki kadınlar (hey'et-i umûmiyeleri i'tibâriyle) fikren, aklen ne kadar i'tilâ ederlerse etsinler erkekler kadar metânete, selâmet-i zihne, isâbet-i muhâkemeye muvaffak olamazlar. Kadınların teşkilât-ı dimâğiyyeleri, hâlât-ı latîfe-i rûhiyyeleri, der'uhde ettikleri vezâif-i husûsiyyeleri bu gibi hasâilde erkekler ile bir seviyede bulunabilmelerine mâni'dir.

Kadınlar hilkaten zaîfdirler, nahâfet-i bünyeleri, letâfet-i fıtriyyeleri erkekler kadar tazyîkāt-ı rûhiyyeye mukāvemet edebilmelerine müsâid değildir. Bazen en âdî bir sebeble pek derin bir yeis ve teessüre dûçâr olurlar. Safvet-i kalbleri îcâbâtından olarak pek çabuk ilkāât-ı hâriciyyeye mağlûbiyetle muhâkemelerini gāib edebilirler. Artık bu hâl ile beraber ehemmiyet-i mahsûsası kābil-i inkâr olmayan hakk-ı talâkın kadınlara bahşedilmesi nasıl muvâfık olur? Bu hâlde ebgazü'l-mübâhât olan talâkın daha ziyâde vukū' bulmasına sebebiyet verilmiş olmaz mı? Talâkın kesret-i vukūu ise hikmet-i ictimâiyyeye münâfîdir, her vechile mes'ûdiyetini arzu ettiğimiz cins-i latîf-i nisânın menfaatiyle gayr-ı kābil-i te'lîfdir.

Bu bâbda hâtıra gelen bir sûret vardır ki o da bi't-terâzî akd edilen nikâhın yine bi't-terâzî ref' edilebilmesidir. Bu sûret, vehle-i ûlâda makrûn-ı adâlet görülebilir, lakin güzelce düşünülerse bunun da hikmet ve maslahata muvâfık olmadığı tezâhür eder.

Bu sûret, evvelen hikmet-i ictimâiyyeye münâfî olarak zevcenin salâhiyetini tezyîd edeceği hâlde zevcin hakk-ı tabîîsini tenkīsa bâis olur.

Zevc, zevcesinin mehrini i'tâya, nafakasını tedârike ve sâir bir kısım ihtiyâcât-ı hayâtiyyesini te'mîne mecbûr tutuluyor, zevcenin nâil olduğu bu kadar hukūka mukābil zevc de hakk-ı talâka müstakillen mâlik bulunuyor. Artık erkeğe verilen bu hak neden çok görülmelidir? Ni'met, külfete göre değil midir?

Sâniyen zevc talâka muztar kaldığı takdîrde zevcesinin rızâsını istihsâle mecbûr olacağından bu hâl müşkilâta bâis ve lede'l-hâce talâktan muntazar olan mesâlihin husûlüne mâni' olur.

Maahâzâ ahkâm-ı fıkhiyyemize nazaran bu bâbda kadınlara bir ruhsat-ı mahsûsa bahşedilmiştir. Şöyle ki: Hakk-ı talâkın yalnız zevce âidiyetini kendi mülâhazasına mülâim görmeyen bir kadın hîn-i izdivâcda bu hakka mâlikiyyetini şart olarak dermiyân edebilir, emr-i talâk usûl-i meşrûası dâiresinde kendisine tefvîz edilmedikçe akd-i nikâha muvâfakat etmez. Bu tarîka tevessül etmediği takdîrde ise bu hakkın yalnız zevce âidiyetini kabûl etmiş olacağından bi't-tabi' muahharan iştikâya, kendisini mağdûr addetmeye salâhiyeti kalmaz.

Yalnız şunu arz edeyim ki kadınların böyle bir ruhsattan istifâdeye kalkışmaları kendileri için çok kere menfaatten ziyâde mazarrat tevlîd edebileceğinden şâyân-ı tasvîb görülemez.

Maamâfîh kadınların her hâlde emr-i talâka mâlikiyyetini tasvîb eden erkekler bulunursa bunlar kendi zevcelerine emr-i talâklarını tefvîz edebilirler. Bu husûsda kendilerine kimse müdâhale edemez. Fakat sonra "zevcelerimiz bizi tatlîk etti" diye mürâcaat ederek mahkemeleri işgāl etmemelidirler!..

Bu bâbda vârid-i hâtır olan bir cihet daha vardır ki o da emr-i talâkın zâten nazar-ı şerîatte mebgūz olan talâka tevessül olunması bir hâcet ve zarûrete müstenid değil mi idi? Acaba iş mahkemenin takdîrine kalınca bu bâbdaki maksad te'mîn edilebilir mi? Elbette edilemez.

Farz ediniz ki zevc zevcesinin sû'-i ahlâkından, cevher-i ismetten mahrûmiyetinden bahsederek beynlerinin tefrîki için mahkemeye mürâcaat **[103]** ediyor; fakat bu husûsda lâzım gelen delâili ihzâr edemiyor. Şimdi böyle ithâm ettiği bir kadınla idâme-i zevciyyete mecbûr edilecek, değil mi? Acaba bu hâl ile beraber idâme-i zevciyyet nasıl kābil olabilir? Artık bu iki refîk-i hayâtın hey'et-i ictimâiyye arasındaki mevki'leri ne olur?

Diyelim ki zevc ihzâr ettiği delâil ve beyyinâta binâen mahkemeden talâk karârı aldı; bu hâlde kadının hâli ne olur? Her nasılsa bir kere ahlâksızlıkta bulunmuş, yahud böyle bir fazîhadan dâmen-i ismeti berî olduğu hâlde mücerred ihzâr edilen delâilen binâen bu fazîha ile mahkûmiyet bedbahtlığına dûçâr olmuş olan bu kadın için artık cem'iyet arasında yaşamak ne kadar kesb-i müşkilât eder. Ya bunlardan dünyâya gelmiş olan çocukların âtîsini, nâsıye-i nâmûsları üzerinde nâ-kābil-i zevâl bir sûrette nümâyân olacak olan lekeyi düşünmek lâzım gelmez mi?

Hâkim huzûrunda analarının sefâheti, sû'-i terbiyesi sâbit olduktan sonra artık bunlar kendi vâlidelerine karşı ne gibi bir his ile mütehassis olacaklardır? Acaba vâlidelerinin bu fazîhasını böyle teşhîre sebeb olan pederleri hakkında dahi ne gibi bir fikirde bulunacaklardır? Artık bunların arasında muhabbet ve samîmiyetten eser kalır mı?

Binâenaleyh talâk mes'elesini mahkemeye tevdî' etmekten ise yalnız zevcin takdîrine, vicdânına, terbiye-i dîniyyesine tefvîz eylemek elbette daha ziyâde muvâfık-ı hikmet ve maslahattır.

Fi'l-vâki' talâk hakkındaki müsâade-i şer'iyyeyi sû'-i isti'mâl eden birtakım erkeklere maatteessüf tesâdüf olunuyor, fakat bu kusûr, terbiye-i İslâmiyyeye bi-hakkın nâil olamayan kimselere râci'dir.

El-hâsıl her hangi nokta-i nazardan bakılırsa bakılsın şerîat-i münevveremizin talâk husûsundaki ahkâm-ı

hikmet-ittisâmı da her türlü tenkīdâta hedef olmaktan müteâlîdir.

⁂

Talâk hakkındaki tahzîrât-ı şer'iyye:

Evvelce de beyân olunduğu üzere talâk ancak bir zarûret-i hayâtiyyeden dolayı cevâz-ı şer'îye iktirân etmiştir. Yoksa talâkta asıl olan hurmettir. Bir zarûret tahakkuk etmedikçe râbıta-i zevciyyetin muhâfazasıyla talâktan ictinâb edilmesi husûsunda birçok vesâyâyı şer'iyye, tenbîhât-ı âliye vardır. Ez-cümle: [1](وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) emr-i ilâhîsi mûcebince zevc, zevcesiyle hüsn-i muâşerete, yani kavlen, fiilen lütuf ve ihsân ile muâmelede bulunmaya diyâneten mecbûrdur.

Enes bin Mâlik radiyallâhu teâlâ-anh diyor ki: Ben Hazret-i Peygamber'den "Mü'minlerin iman cihetiyle ekmeli kimdir?" diye suâl ettim. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretleri de [2](احسنهم خلقاً مع اهله) diye cevâb i'tâ buyurdular. Diğer bir hadîs-i nebevîde de [3](خيركم خيركم لاهله وانا خيركم لاهلى)...

Mebsût-ı Serahsî'de deniliyor ki: Bazı ulemâya göre bir zarûret tahakkuk etmedikçe talâk, mübâh olmaz. Nitekim: [4](لعن االله كل ذواق مطلاق) hadîs-i şerîfi mücerred istîfâ-yı huzûzât maksadıyla muttasıl kadın alıp boşayan kimselerin ne kadar mezmûm bir harekette bulunduklarını göstermektedir.

Minhatü'l-hâlık'da beyân olunduğu üzere bilâ-hâcet vukū' bulan talâk ile nikâhdan beklenilen fâideler fevt olur, gerek zevceye ve gerek zevcenin evlâd ve ekāribine beyhûde yere ezâ ve cefâ edilmiş olur. İşte bu vechile talâk mahzûrdan hâlî değildir. Binâenaleyh bir kadın zevcinin meşrû' emirlerine itâat eder, hasbe'l-beşeriyye kendisinden sâdır olmuş bulunan nüşûzu, sû'-i imtizâcı terk eyler ise artık öyle bir kadını tatlîk etmek şîme-i insâf ve diyânetle kābil-i te'lîf olamaz. Nitekim Furkān-ı mübîn'de: [5](فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلا) buyurulmuştur ki "Zevceleriniz size itâet ederlerse artık onlardan iftirâka vesîle aramayınız." meâlindedir.

Bu emr-i celîl-i ilâhînin mâ-ba'dinde: [6](إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا) buyuruluyor ki pek mühim tenbîhât-ı Sübhâniyyeyi mutazammındır.

Âdetâ denilmiş oluyor ki: Cenâb-ı Allah kemâl-i ulviyet ve kibriyâsıyla beraber âsî kullarının tevbelerini kabûl ediyor, kendilerini afv ü mağfiretine mazhar buyuruyor. O hâlde nüşûzunu terk ederek dâire-i itâate rücû' eden zevceleriniz hakkında sizin afv u safh ile muâmele etmeniz evlâ olmaz mı?

Yine denilmiş oluyor ki: Kadınlar her ne kadar zaîf oldukları cihetle haklarında erkekler tarafından vâki' olacak mezâlimi def'e muktedir değillerse de Cenâb-ı Hak kuvvet ve azamete, adâlet-i mutlakaya mâlik olduğundan kadınlara zulmeden erkeklerden ahz-ı intikāma kādirdir. Erkekler bu ciheti düşünüp de kadınlara zulmetmekten ve onları bilâ-lüzûm tatlîk etmekten hazer etsinler!

Fil-hakīka kadınlar zaîfdirler, pek rakīk bir hisse mâlik olduklarından cüz'î bir vesîle ile muhâkemelerini, i'tidâllerini gāib ederek hiddetlerine mağlûb olabilirler ve çok kere bir maksad-ı mahsûsa müstenid olmaksızın zevcin hoşuna gitmeyecek lakırdılarda bulunurlar. Fakat kuvvet-i bedeniyyeye, metânet-i kalbe, hüsn-i muhâkemeye mâlik olması lâzım gelen bir erkek için yakışmaz ki hemen böyle bir hâli vesîle ittihâz ederek talâka tevessül etsin. Bir erkek refîka-i hayâtının bazı kusurları hakkında iğmâz-ı ayn etmelidir. Hüsn-i siyâset ve idâresiyle şerîke-i hayâtının ahlâk ve etvârını ıslâha çalışmalıdır.

Bir kimse hulken, hılkaten kerîh gördüğü zevcesinin bu hâline tahammül **[104]** eder de onu taht-ı nikâhında ibkā eyler ise me'mûldür ki bu yüzden büyük bir mükâfâta, meselâ hayırlı evlâda nâil olur da artık aralarındaki kerâhet ve münâferet bir muhabbet ve ülfete münkalib olur. Nitekim: [7](وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا) âyet-i celîlesi bu hikmet-i âliyyeyi nâtıktır.

Mülgā Meclis-i Tedkīkāt-ı Şer'iyye a'zâsından

Ömer Nasûhî

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:

ASRÎ KĀNÛN

2

Milletimizin mütedeyyin bir kitle-i İslâmiyye, hükûmetimizin bir cumhûriyet-i İslâmiyye olması i'tibâriyle cumhûriyetimizin istinâd edeceği esâsât-ı ictimâiyye ve hukūkuyyenin an'anâtımıza tevâfuk eylemisi bir zarûrettir. Kendilerini bu zarûretle mukayyed addetmeyen-

---

[1] "Onlarla iyi geçinin." (Nisâ Sûresi 4/19)

[2] ""Onların en güzel ahlâklısı ailesiyle beraber olandır."

[3] ""Sizin en hayırlınız ailesine hayırlı olandır. Ben de aileme karşı sizin en hayırlınızım."

[4] ""Boşanmaktan zevk alan herkese Allah lânet etsin."

[5] "Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın." (Nisâ Sûresi 4/34)

[6] "Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür." (Nisâ Sûresi 4/34)

[7] "Onlarla güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir." (Nisâ Sûresi 4/19)

ler bulunabilir. Fakat daima ekaliyette kalmaya mahkûm olan bu kanâatlerin tecelliyât-ı hayâtiyyede müsbet bir kıymeti olduğu iddiâ edilemez. Ulûm-ı ictimâiyye gösteriyor ki: İhtiyâcât, hissiyât, mizâc, şerâit-i muhîtiyye, ve tekâmül kānûnlarının te'sîrâtı altında temerküz ve tebellür ve asırların mürûruyla te'eyyüd eden desâtîr-i dîniyye ve ictimâiyye en sâbit mefkûrelerdir ve gittikçe mütekâmil bir şekil almaya müstaiddirler. Cem'iyet ve efrâd hayatının her safhasında nüfûz ve kuvvetini gösteren esâs mebde'ler nazar-ı dikkate alınmayarak yeni zihniyetlerin tatbîkâtı ictimâî sarsıntıları, milletlerin inhidâmını, tereddîsini da'vet eder. Bunun içindir ki: Her milletin kendine hâs olan evsâf-ı mümeyyizeleri, an'anâtı şâyân-ı hurmet addolunmuş ve bunlara hakāret kānûnen müstelzim-i cezâ görülmüştür. Halbuki garbcılarımız ne ulûm-ı ictimâiyyenin düstûrlarına, ne de milletin teşekkülât-ı rûhiyyesine ehemmiyet vermeyerek mebdâyı mâzîye âid olan şeyleri yıkmak lüzûmuna kāni' olmuşlardır. Bu kanâate nazaran, "Kurûn-ı vüstâî bir şekliyet irâe eden, teokrasi ve klerikalizm" enkāzıyla mâ-lâ-mâl olan hukūkiyâtımızı bu bakāyâdan kurtarmak lâzım geliyormuş!"

Ma'lûm olduğu üzere ictimâiyât, hukūkiyât yalnız ilme, irfâna istinâd etmesi iktizâ eden ve esâsen başka türlü telakkī olunmasına imkân mutasavver olmayan mevzû'lardır ki: Serbest, tahlîlî ve tenkīdî münâkaşât ile tenevvür eder ve vicdânlar hakīkatin hükmünü verir. Her hangi bir esâsın gayr-ı asrî, gayr-ı kâfî olduğuna karâr verebilmek için, "Nikāt-ı istinâdiyyemiz mâzîden, hem de on üç asırlık bir mâzîden iktibâs-ı kuvvet etmektedir. Beşeriyet ise mütemâdiyen tekâmüldedir. Kurûn-ı vüstâ bâdiye-nişînânının basit ihtiyâclarını te'mîn için vaz' olunan düstûrlarla bugünkü müterakkī insâniyet idâre edilmez" nev'inden indî mantık nazariyeleri bir hüccet, bir burhân teşkîl etmez. Belki madde ve vekāyi' zikriyle hangi esâsâtın hangi sebeblerden dolayı terakkīmize engel olduğunu, hukūk-ı İslâmiyye'de adâleti te'mîn etmeyen, vicdânları tatmîn edemeyen hangi kısımlar bulunduğunu zikr etmek îcâb eder. Delîle istinâd etmeyen, vekāyie, temâyülât ve rûhiyyât-ı milliyeyye uymayan cereyân-ı fik-rîler ilim sâhasında bir mevki' işgāl edemez.

O kadar ısrâr ile hukūk-ı milliyye arasından teb'îd ve tathîri istenilen "Teokrasi ve klerikalizm" bakāyâsı acaba cem'iyetimizde mevcûd mudur? Bahsedilen teokrasi, ki kānûnların yeryüzünde hâşâ Cenâb-ı Hakk'ın gölgeleri addolunan müstebid krallar, imparatorlar tarafından yapılması demektir; kurûn-ı ahîrede Avrupa'da zuhûra gelen birtakım inkılâbât ve cereyânlarda ihdâs ve tesmiye edilen bu ta'bîr-i ecnebînin ictimâiyâtımızla olan münâsebâtını tedkīk etmek için evvel emirde İslâmiyet'te "teokrasi"nin mevcûd olup olmadığını bilmek lâzımdır. Muâmelâtta en büyük ve zî-şümûl bir esâs-ı metîn olan "İcmâ'-ı ümmet" düstûr-ı şer'îsi; nâsa âid kavânînin tanzîminde, idârede, tarz-ı mesâîde ma'mûlün-bih olması lâzım gelen "Ezmânın tegayyürüyle ahkâm tebeddül eder." Kāide külliye-i fıkhiyyesi; Hulefâ-yı Râşidîn'in hak ve adle muvâfık olarak tarz-ı idârede vâlîlerini serbest bırakmaları ve bu vâlîlerin "meşveret" esâsına istinâden icrâ-yı umûr eylemeleri; İslâmiyet'in devr-i teşekkül ve te'sîsine müsâdif olan zamân-ı peygamberîde umûr-ı milletin bizzat Cenâb-ı Peygamber tarafından ümmetin vekîlleri demek olan ashâb-ı kirâm ile bi'l-müşâvere icrâ edilmesi; İslâmiyet'in düstûr-ı esâsîsi olan Kur'ân-ı Kerîm'de [8](وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ) âyet-i celîlesinin ibâdullâh üzerine meşvereti hükm eylemesi vâzıhan, sarâhaten, yakînen gösteriyor ki: Müslümanlık'ta, teokrasi yoktur ve olamaz.

Beş on müstebid hükümdârın rûh-ı İslâm'a mugāyir olarak yaptıkları keyfî kānûnlar bi't-tabi' İslâmiyet'e izâfe edilemez "Bâtıl makīsün-aleyh olamaz."

İslâmiyet'in hukūk-ı millete ne kadar riâyetkâr olduğunun en büyük delîli irtihâl-i nübüvvet-penâhîden sonra ilk hulefânın –vasiyyet-i peygamberî mûcebince– millet tarafından bi'l-intihâb ta'yîn edilmesidir. Onüç asır mukaddem bugün en müterakkī idâre addolunan cumhûriyetin hakīkī ma'nâsıyla bânîsi olan Müslümanlık, intihâb ettiği emîrin adâletsizliği takdîrinde hal'ı hakkını yine ümmete bahşetmiştir ki: Bu kuvveti hâiz olan milletin kavânîn tanzîmine olan salâhiyeti ve bu hakka mâlikiyeti bizâtihî sâbit olur.

Klerikalizme gelince: "Cenâb-ı Hak tarafından vaz' edildiği iddiâ olunan an'anelerin lâ-yetegayyer kānûnlar addolunarak Cenâb-ı Hakk'ın tercümânları addolunan **[105]** rûhânîler tarafından tefsîr edilmesi" tarzında telkīn edilmek istenilen bu mesleğin de İslâmiyet'le kat'iyyen bir alâkası yoktur. Belki Hıristiyanlığa âid akāidin mahsûlâtındandır.

İslâmiyet'te ne ruhbâniyet ne de rûhânîler mevcûddur. Kur'ân-ı Kerîm'in tefsîri hakkı da hiçbir sınıfa, hiçbir âlime, hiçbir müesseseye bahş u tahsîs edilmemiştir. Kur'ân-ı Kerîm bütün beşeriyetin müşterek kānûn-ı umûmîsidir. Onun yüzünden müstefîd olmak isteyen her ferd için okumak, anlamak, düşünmek hakkı mevcûddur. Bir hâlika ubûdiyet mecbûriyet-i fıtriyyesinden vâreste kalması mümkün olamayan beşeriyetin ma'neviyâtla kat'-ı alâka eylemesi mümkün değildir. Târîh-i edyân gösteri-

---

[8] "Onlar işlerini şûrâ ile danışarak yapanlardır." (Şûrâ Sûresi 42/38)

yor ki dünyânın tekevvününden beri insâniyet daima bu rûhdan iktibâs-ı kuvvet etmiş, tesellî bulmuştur.

Beşeriyetin ihtiyâcât ve tekâmül-i fikrîsine göre tekâmül gösteren din, esâsen zannolunduğu gibi ne kralara –hâşâ– kuvve-i kudsiyye, vekâlet-i rûhâniyye vermiş; ne de hakkı bâtıl, bâtılı hak olarak göstermiştir. Dîn-i kemâl olan İslâmiyet'te ise milletin bütün efrâdı hukûkan yekdiğerine müsâvîdir. Husûsî, rûhânî imtiyâzlara mâlik hiçbir sınıf mevcûd olamaz. Halîfe dâhil olmak üzere herkes a'mâlinden mes'ûldür.

Şu kadar var ki: "Dünyâ âhiretin tarlasıdır." diyen "din" ile "millet" mefhûmlarını bir addeden İslâmiyet şerîatle dünyâyı ayırmamıştır. Bu iki cihet, hayatının her safha-i tezâhürâtında infisâli mümkün olmayan eczâ-yı asliyyedendir. Ma'nevî kuvvetlerdir ki, maddî sâhalarda intizâmı ve gâye denilen mefkûreleri tevlîd eder. Hiçbir şey maksadsız ve sebebsiz olamayacağından mesâî-i maddiyye de bilâ-sebeb değildir. Müslümanlık hayât-ı dünyâyı bir müntehâ olarak telakkî etmez. Diğer âleme müntehî bir tarîk addeder.

Bunun için yekdiğerine merbût olan maddî ve ma'nevî hayatı aslâ tefrîk etmez. İslâmiyet sâde akāid ve rûhiyyâtla iktifâ etmeyerek muâmelât-ı nâsa âid kâffe-i umûru, ictimâiyâtı, fenniyâtı, târihi, ulûmu ihtivâ et-mek üzere bir müessese-i külliyye vücûda getirmiştir. Binâenaleyh: Müslüman ve mütedeyyin olan Türk din ve dünyâsının nâzımı olan bir kānûn tanır ki o da Kur-'ân-ı Kerîm'dir.

Görülüyor ki: Bütün iddiâlara rağmen hey'et-i ictimâiyyemiz hiçbir bakāyâ ile ma'lûl değildir. Belki asl-ı hayatımızdan, ictimâiyâtımızdan, rûhumuzdan tathîri iktizâ eden bir bakāyâ vardır ki: O da tahlîle, tedkîke gayr-ı müstenid, mâhiyet-i ilmiyyesi, kıymet-i tatbîkiyyesi olmayan indî garbcılık cereyânından ibârettir. Pek haksız olarak (laik) bir esâs addolunan (demokrasi) asırlardan beri İslâmiyet muhîtinde yaşamış ve tecelliyât-ı gûnâ- gûniyle cihânı nurlandırmış bir umdedir. Yalnız isminin "hukūk-ı ibâd" olması, frenkçe olmaması bir kusûr olacak ki garbcılarımızı alâkadâr etmiyor. "Hukūk-ı ibâd" o kadar vâcibü'r-riâye bir hak, tarz-ı idârede o kadar mecbûriyyü'l-icrâ bir umdedir ki herkes bu hudûdu tecâvüz etmemekle ve muhâfaza etmekle mükellefdir. "Nef'i âm için zarar-ı hâs ihtiyâr olunur", "Cumhûra muhâlefet kuvve-i hatâdandır." desâtîri bu rûhu ifâde edecek esaslardır. Hayâtı umûmiyyede bizzat en yüksek makāmâttan en ufak me'mûriyete kadar herkes ümmetin umûr ve husûsâtının tesviyesi için ecîr-i hâs mevkiinde olup ancak cumûr-ı müslimînin re'yi hâkim ve nâfizdir.

Cem'iyet hayatını bu kadar şümûl ve vuzûh ile, garbın daha vâsıl olabilmekten çok uzak bulunduğu bir fikr-i teceddüd ve adâletle sâha-i tatbîkāta îsâl eden İslâmiyet; nasıl olur da din ile dünyâyı ayırır? Müslümanlığı Hıristiyânîyet ekānîmiyle memzûcen tedkîk etmek pek yanlış bir yoldur. İslâmiyet'i başka yollardan değil, rûh-ı sâfiyyetine hulûl etmek, fikr-i tedkîk ve tahlîl ve ta'kîbi esâs ittihâz eylemek şartıyla ihâtaya çalışmak lâzımdır. Yoksa yanlış mebde'lerden hareket edilirse esâsât-ı şer'iyyeden mülhem kānûnlarımızda kurûn-ı vüstâî bir zihniyet görüldüğü, Mecelle'nin milleti bir asır terakkîden mahrûm bıraktığı, an'anâtın mâni'-i terakkī olduğu yolunda câbecâ münkesiru'l-hakīka rü'yetler zuhûra gelmiş olur. Bin üç yüz sene evvel medeniyetin, asrîliğin en yüksek esâsâtını kuran Müslümanlık, muâmelâtında, ukūbâtında da garbın bin bir cereyân içinde veche-i istikāmetini, rehâ-yı ictimâîsini, nûr-ı vicdânîsini kaybeden istihâle yine muhtâc değildir. "Hukūk-ı İslâmiyye" ve kuvve-i te'yîdiyyesi olan "kavânîn-i şer'iyye" her zaman içindir, ahvâl-i rûhiyye-i beşeriyyeye muvâfık, en yüksek bir kıymet-i ameliyyeyi hâizdir.

Hasan Hikmet

HİNDİSTAN'DA İSTİKLÂL MÜCÂHEDELERİ

İmâmü'l-hind Mevlânâ Ebu'l-kelâm'ın İngiliz mahkemesine hitâben îrâd ettiği nutuk

4

Şerîat-i İslâmiyye müslümanlara zulme dûçâr oldukları zaman iki yol göstermiştir. Birincisi İslâm hükûmetinin istibdâdına, ikincisi ecnebi hükûmetinin istibdâdına karşıdır. Birinci yol emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker vazîfesini îfâ, hakkı i'lân ve zulmü takbîh etmektir. İkinci yol kılıcı çekip harb etmektir. Her ikisinde de müslümanlar canlarını fedâ etmekle rahmet-i ilâhiyyeyi ümîd ederek, dünyâ ve âhirette felâhı temennî eyleyerek kemâl-i sabr u metânetle ölümü karşılamakla me'mûrdurlar. Bundan **[106]** dolayı zâlim vâlîlerle mücâdele ederken müslümanların câm-ı şehâdeti nûş ettiklerini gördüğümüz gibi kelime-i hakkı i'lân ve i'lâ uğurunda ecnebilerin eliyle vâsıl-ı mertebe-i şehâdet olduklarını görürüz. Müslümanlar bu vâdîde akvâm-i sâirenin kâffesini geçmişler ve bundan dolayı gerek "faâliyet-i askeriyye"leri, gerek "faâliyet-i medeniyye"leri i'tibâriyle bî-nazîr kalmışlardır.

Bu îzâhâtımızdan Hindistan müslümanlarının ikinci hatt-ı hareketi ihtiyâr ederek İngiltere'ye i'lân-ı harb

etmeleri ve ölünceye kadar onunla mücâdele etmeleri iktizâ ettiği âşikârdır. Halbuki Hindistan müslümanları birinci hatt-ı hareketi tercîh ederek silâh kaldırmayacaklarını, kan dökmeyeceklerini, İngiltere'ye boykotaj tatbîk etmekle, İngiltere ile teşrîk-i mesâî etmemekle iktifâ edeceklerini beyân ettiler. Ve bu sûretle İngiltere hükûmetine karşı ancak bir hükûmet-i İslâmiyyeye karşı ta'kīb olunabilecek bir hatt-ı hareket ta'kīb etmiş oluyorlar. Gerçi Hindistan müslümanlarının birinci hatt-ı hareketi ta'kīb ederek İngiltere'ye i'lân-ı harb etmelerine imkân yoktur. Fakat bu müslümanlar kendilerini İngiliz toplarının ağzına atmaktan, İngilizlerin yolunu parçalanmış gövdeleriyle seddetmekten âciz değillerdir. İngiltere'nin bu müsâmahakârlığı takdîr etmesi îcâb etmez miydi?

Hükûmetin mahzâ beni cezâya dûçâr etmek için buraya getirmesi beni hiçbir vakit müteessir etmez. Beni müteessir eden cihet, bir müslümanın doğruyu söylemesi taleb olunacağı yerde, kānûn-ı cezânın yüz yirmi dördüncü maddesi hakkı söyleyeni dûçâr-ı cezâ ettiğinden dolayı, her müslümanın susmasını istemek ve müslümanların zâlime "zâlimsin!" demelerine mâni' olmaktır.

Halbuki müslüman, târîh-i İslâm'ın ilk devirlerinde en cebbâr hükümdârlara karşı: "Zâlimsiniz!" der ve hiçbir cezâdan, hiçbir işkenceden korkmazdı! Bu vaz'iyet ile 124'üncü maddenizin ihdâs ettiği vaz'iyeti bir kere mukāyese ediniz!

Fakat pek elîm olmakla beraber şurası kābil-i inkâr değildir ki bu şerefsiz inkılâbdan, ecnebilerin diyâr-ı İslâmiyye'ye musallat olmalarından bizzat müslümanlar mes'ûldürler. Çünkü müslümanlar hayât-ı İslâmiyye'nin bütün hasâisini zâyi' etmişler, ubûdiyet rezâilinin kâffesini kabûl eylemişler ve hâl-i hâzırlarıyla İslâm'ın başına bir felâket kesilmişlerdir. Bunu söylüyorken ve müslümanlar arasında zâlimlere yardıkçılık eden, zulme perestiş eden adamlar bulunduğunu görüyorken kalbim parçalanıyor. Fe ilallâhi'l-müştekâ, sümme, ilallâhi'l-müştekā!

Yalnız müslümanların bu fecî' hâli hiçbir vakit İslâm'ın teâlîm-i garrâsını lekeleyemez. Kitâb-ı kerîmimizin hıfz ettiği bu teâlîm müslümanların ecnebilere, müstebidlere kul, köle olarak yaşamalarını hiçbir vechile tecvîz etmiyor. Bil-akis daima hür yaşamalarını, yahud nâmûslarıyla ölmelerini emrediyor.

Bundan dolayıdır ki on iki sene mukaddem, neşretmekte olduğum *(el-Hilâl)*'de müslümanlara şunu hatırlatmıştım ki: "Müslümanlara ecdâd-ı izâmlarından kendilerine intikāl eden en şanlı mîrâs, hürriyet uğurunda mücâhede, hakkı i'lâ uğurunda can vermektir. Binâenaleyh bu mîrâsa bi-hakkın sâhib olmaları lâzımdır. Dîn-i İslâm müslümanların herkesden ve sâir vatandaşlarından evvel hizmet-i vataniyye şitâbân olmalarını emrediyor. Müslümanlar bu gibi harekât-ı milliyenin kuyruğu değil, başı olmalıdır." Allah'a binlerce şükür ki benim bu da'vetim hebâ olmadı. Bil-akis icâbetle karşılandı. Bugün de lehü'l-hamd müslümanların kollarını sıvayarak işe başladıklarını, harekât-ı milliyeye iştirâk ettiklerini görüyorum.

Burada İngiltere'nin hilâfet-i İslâmiyye'ye karşı irtikâb ettiği mezâlimi tekrâr etmek istemiyorum. Bunları herkes biliyor. Yalnız şunu söylemekle iktifâ edeceğim ki şu iki sene zarfında bir gün bir gece geçmemiştir ki ben herkese karşı bu mezâlimi i'lân etmiş olmayayım. Herkesin önünde bağıramam ki: Hilâfet-i İslâmiyye'yi ayaklarıyla çiğneyen, Hindistan'da irtikâb ettiği fecâyi'den dolayı nedâmet duymayan devlet, bu memleketin bir tek evlâdından zerre kadar sadâkat bekleyemez. Çünkü bu devlet, İslâm'ın ve müslümanların bî-emân düşmanı olduğunu isbât etmiştir.

Biz bu hükûmetin zâlim olduğunu ve izâle edilmesi lâzım geldiğini söylüyoruz. Hükûmet niçin hiddet ediyor? Ona zâlim olduğu hâlde "Âdilsin, bildiğinden vazgeçme, ta'kīb ettiğin yolda devam et!" meâlinde mi sözler söyleyelim? Buna sûret-i kat'iyyede imkân yoktur.

Garîb olan cihet, hükûmetin iki eksik nutku bulup onları aleyhimde medâr-ı itham addetmesidir. Acaba hükûmet bunlardan başka bir şey bulmadı mı? Yazdığım binlerce makāleler, îrâd ettiğim birçok nutuklar içinde yalnız bu iki nutku mu buldu? Hükûmet bütün yazılarımı ele alsa her birinde ihtilâl-cûyâne fikirler bulabilir.

Hükûmet pekala bilir ki ihtilâl prensipleriyle ünsiyetim de yeni değildir. Bil-akis en küçük yaşımdan beri bunlarla meşgūlüm. On sekiz yaşından i'tibâren hayât-ı tahrîriyyeye başladım. Bütün gençliğimi yazı yazmakla, nutuk îrâd etmekle ifnâ ettim. Bütün milleti ihtilâl prensiplerini kabûle da'vet ettim. Bundan dolayı hükûmet beni tevkīf ederek dört sene habsetmişti. Fakat bu da beni îfâ-yı vazîfeden men' etmedi. En şiddetli murâkabeler altında herkesi îkāza çalıştım. Zâten hayâtımın yegâne hedefi budur.

Binâenaleyh bana isnâd ettiğiniz töhmetten teberrîye hiç mahal yoktur. **[107]** Çünkü sizin töhmet addettiğiniz bu hareket-i İslâmiyye'yi ben ihzâr ettim ve bu harekettir ki efkâr-ı İslâmiyye'de azîm bir inkılâb yapmış, müslümanları bugünkü vaz'iyete îsâl eylemiştir. Müslümanlar benim fikirlerimi kabûl etmekle sizin nazarınızda benim şerîk-i cürmüm olmuştur ve benim üzerimde tatbîk edeceğiniz cezâya istihkāk kesb eylemişlerdir. Ben 1912 senesinde neşrine başladığım *(el-Hilâl)* mecmuasıyla müslümanları bu cinayete teşvîke başlamış, Hindûlarla evhîd-i mesâî etmelerine çalışmıştım.. Hükümet bu me-

sâîye tahammül edemedi, *(el-Hilâl)*'i seddetti. Ben de *(el-Belâğ)*'ı ısdâra başladım. Bu sefer hükûmet beni derdest etti ve habsetti. *(el-Hilâl)*'in hülâsa-i neşriyâtı "Ölüm veya hürriyet"ti. Bugün (Mahatma Gandi)'nin Hindûlar arasında neşretmekte olduğu da'veti biz 1914 senesinde tamamlamıştık. Mahbesden çıktıktan sonra yine eskisi gibi prensiplerimi neşretmeye başladım. (Kalküta)'da taht-ı riyâsetimde akd olunan hilâfet kongresinde şu karârın ittihâzına sâik olmuştum:

"Hükûmet dalâletinde devam ederek Hilafet'e müteallık metâlibimizi dinlemediği takdîrde müslümanlar evâmir-i dîniyeye tevfîkan hükûmetle her râbıtayı kesmeye mecbûr olacaklardır."

Yine bu kongrede şerîat-i İslâmiyye'ye göre hükûmetle müslümanların teşrîk-i mesâî etmemeleri lâzım geldiğini îzâh etmiştim.

Yine aynı kongrede müslümanların, bu hükûmetin hizmet-i askeriyyeye sâlik olmamaları lâzım geldiğini, çünkü bu hükûmetin Hilâfet'le harb ettiğini söylemiştim. Şâyân-ı dikkattir ki hükûmet (Karaçi)'de bu sözleri söyleyenleri cezâ-dîde ettiği hâlde beni cezâya çarpamıyor. Halbuki gazetelerde defaât ile bu hükm-i dînîyi i'lân etmiş, riyâsetim altında in'ikād eden üç Hilâfet Kongresi'ne bu karârı verdirmiştim. Geçen iki sene zarfında bütün Hindistan'ı dolaşarak Hilâfet mes'elesi, istiklal mes'elesi hakkında nutuklar îrâd etmiştim.

1920 senesinin Kânûnievveli'nde (Nağbur) şehrinde in'ikād eden büyük Hilâfet Kongresi'nde, 1921 senesinin Nisanı'nda akd-i ictimâ' eden Cem'iyet-i Ulemâ'ya ve sâir cem'iyetlere de riyâset etmiş, hepsinde nutuklar îrâd etmiş, bütün bu sözleri söylemiştim.

Bu nutuklarda vârid olan metâlib hükûmetin hoşuna gitmiyorsa niçin bu nutuklarımdan dolayı beni dûçâr-ı cezâ etmiyor da yalnız iki nutkumu serrişte ittihâz ediyor..!?

Bizim hatt-ı hareketimiz hükûmete karşı terk-i müvâlâttır. Karşımızda hükûmet silâhlarıyla duruyor ve bizi ezmek istiyor. Fakat bu bizi korkutamaz, bizim maddeye ve maddî silâhlara i'tikādımız yoktur, biz yalnız Vâhid-i Kahhâr'a iman ederiz. Verdiğimiz fedâkarlıklara inanıyoruz. Bugün silâh isti'mâline cevâz vermiyoruz. Silâh isti'mâli iktizâ ettiği zaman şer'an isti'mâlinde beis olmadığına kāniim. Fakat şimdilik buna imkân yoktur.

Binâenaleyh hükûmetin bize karşı ta'kīb ettiği hatt-ı hareket şâyân-ı istiğrâb değildir. Hükûmât-ı zâlimenin hürriyet ve hakkı imhâ için bütün vesâil-i şiddeti isti'mâl etmesi pek tabîîdir.

Hükûmet beni (ihtilâl) ile ithâm ediyor. (İhtilâl) ne demektir? Bunu anlamak isterim. (İhtilâl) bu bizim henüz muvaffakiyete iktirân etmeyen teşebbüsâtımız mıdır? İhtilâl bu ise ben de ihtilâlciyim. Ve işte karşınızda bulunuyorum. İstediğiniz cezâyı tatbik ediniz. Fakat iyi biliniz ki bizim teşebbüsâtımız muvaffakiyetle tetevvüc ettiği zaman sizin ihtilâl tesmiye ettiğiniz harekât (vatanperverlik) ve (hürriyet uğurunda cihâd) nâmını alır. Dün İrlanda rehberlerine siz de (âsî ve ihtilâlci) diyordunuz. Fakat bugün bunlara (hürriyet kahramanları) deniliyor.

Hürriyet, zulüm ve kahrın döktüğü kanlarla irvâ olunur. Hindistan hükûmeti de bu vazîfeyi îfâ ediyor.

Sözümü bitirmeden evvel bu da'vâda benim aleyhimde çalışan vatandaşlarıma da birkaç söz söylemek isterim:

"Efendiler, emîn olunuz ki sizin tarz-ı hareketinizden şahsen hiç müteessir değilim. Hattâ sizi yalancılık ve tezvîr ile de ithâm etmem. Çünkü bütün söylediklerîniz doğrudur. Yalnız hükûmetin istibdâdına, zulmüne, İslâm'a karşı i'lân ettiği harbde hükûmete zahîr olmakla Allah'a karşı isyân etmiş oluyorsunuz. Emînim ki vicdânınız sizi tevbîh ediyor. Fakat sizi bu tarz-ı hareketi ihtiyâra mecbûr ettiklerini biliyorum. Çünkü fakīrsiniz. Başka bir vâsıta ile karnızı doyurmaya imkân bulamıyorsunuz. Kendinizde hak uğurunda felâketlere, musîbetlere tahammül kudretini de görmüyorsunuz. Binâenaleyh sizi takbîh etmiyorum. Sizi afvediyorum ve Cenâb-ı Hakk'ın da sizi afv etmesini temennî ediyorum.

Bundan başka da'vâ vekîli de kendi vatandaşımdır. Nasıl bir adam olduğunu bilmiyorum. Fakat görüyorum ki da'vâ ile alâkadârlığı aldığı paradan ibârettir. Bundan dolayı da kendisine karşı hiçbir iğbirâr hissetmiyorum. Yalnız cümlesine karşı Peygamber-i İslâm'ın şu duâsını tekrâr edeceğim: "اللهم اهدقومی فانهم لایعلمون : Ya Rabbî kavmimi mazhar-ı hidâyet eyle, çünkü câhildirler."

Hâkim efendi! Size de ancak benden evvel bu vaz'iyette duran mü'minlerin söylediklerini söyleyeceğim: (فاقض ماانت قاض ، انماانت تقضی هذه الحیاةالدنیا) = Ne hüküm verecek iseniz veriniz. Sizin hükmünüz **[108]** ancak bu hayât-ı dünyâya âiddir." Çünkü zerre kadar bir iğbirâr, zerre kadar bir elem hissetmiyorum. Cezânız ne olursa olsun, bunun ehemmiyeti yoktur. Çünkü benim da'vâm hükûmet iledir. Bir şahıs ile değildir. Hükûmet bozuk olduktan sonra hükûmet me'mûrundan hayır umulamaz.

Sözlerimi aynı mevki'de duran büyük bir Avrupalı'nın aynı vaz'iyette iken söylediği sözlerle bitireceğim:

"En ağır cezâyı veriniz. Çünkü siz cezâyı veriyorken benim hakkımda belki biraz şefkat hissedersiniz. Halbuki ben sizin cezânızı dinliyor iken zerre kadar bir endîşe hissetmeyeceğim."

Hâkim efendi! Söz uzadı. Ayrılmak zamanı geldi. Burada aramızda geçen hâdisâtı târih kaydedecektir. Biz bu hâdiseyi birlikte ihdâs eyledik. Siz hâkimlik sandalye-

sinden, ben cânîler mevkiinden bu hâdiseyi ihzâr ettik. Bizden sonra gelecekler için ibret teşkîl edecek olan bu işi artık bitirelim. Müverrih bekliyor. İstikbâl bu işi itmâm etmemize intizâr ediyor. Çünkü bu mahkemenin işi bittikten sonra diğer bir mahkemenin kapısı açılacaktır. Bu mahkeme kānûn-ı ilâhî mahkemesidir.!"

Son

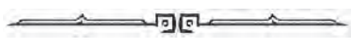

Üstâd-ı Muhakkik
Mehmet Ali Aynî Beyefendi'ye

Geçenki makālemin çok uzaması hasebiyle ikinci mebhasi ikinci makāleme bırakmış idim, onları da yazıyorum:

1– من عرف نفسه فقدعرف ربه [9]

Bu vecîze-i mübeccele (Ehâdîs-i müştehire)dendir. (Hadîs) lafzı ale'l-ıtlâk söz ve bilhassa ekâbirden me'sûr vecîzeler ma'nâsına olmakla dördüncü asıra yani artık ilm-i hadîsin cem' ve tedvîni kemâle erinceye kadar (Zât-ı lâhûtî - simât-ı Nübüvvet-penâhî, ashâb-ı kirâm, tâbiîn, tebe'-i tâbiîn, eimme-i müctehidîn ve sâir ecille-i dîn)den menkūl bil-cümle vecâiz gûnâ gûn maksadla envâ'-ı te'lîfâtta zabt olunmuştur. İlk müellifler ahkâm-ı dîniyyeye âid eserlerinde bâlâdaki zevâtın akvâlini karıştırmışlar ve cümlesinin kelimât-ı celîlesinden de nakleylemişlerdir. Terbiye-i dîniyyeye, zühdiyâta, ahlâka müteallık eserlerde de bunların envâı mestûrdur. Bir de yalnız akvâl-i nebeviyyeyi hâvî olanlar vardır ki ma'lûm kütüb-i ehâdîsdir. Bunların ekseri sahîh ve zaîf ve mevzû' nâmlarıyla üç büyük aksâmı şâmil ehâdîsi hâvîdir. Bazıları (sıhâh) nâmı altında ancak sahîh hadîsleri cem' etmişlerdir ki (Sıhâh-ı Sitte) bu cümledendir.* Resûlullâh efendimize iftirâ olarak birtakım menkūlât vardır ki bunlara (Ehâdîs-i mevzûa) derler. (İbnü'l-Cevzî, İmâm San-'ânî, Ali el-Kārî) te'lîfâtı olan (Mevzûât) kitapları meşhûrdur. Bir de râvîsi nakledilmeyerek elsine-i nâsda (darb-ı mesel) gibi tedâvül eden kelâmlar vardır ki bunlara (ehâdîs-i müştehire) derler. Bunların içinde bâlâda söylediğim kelimâtın hepsinden bulunur. Yani hadîs-i peygamberînin envâından, ashab ve tâbiîn ilh âsârından, hattâ eski şiirin bir mısraı bile bulunur. Bunlardan bazıları bizim halkımızın lisânında bile şâyi' olmuştur. (Darb-ı mesel)lerimizin içine sokulmuştur. Avâm-ı nâs, belki ilm-i hadîs ile meştagil olmayan bazı havâs** bunlardan haylisini ehâdîs-i nebeviyye sandıkları cihetle bazı ulemâ bunları cem' edip gûna gûn nâmlarla ifrâd eylemişler ve o vecâizin kimlere mensûb olduğunu ve onun hakkında ulemâ tarafından neler söylenildiği onun zımnında beyân etmişlerdir. Mevzûumuz olan eser münâsebetiyle kütüphâemde bu ilme dâir mevcûd olan âsârdan bahsedilecektir.

Ehâdîs-i müştehireden birkaç misâl:

10 اتقوافراسةالمؤمن فانه ينظربنورالله – Garîb, zaîf, mevzû' ***

11 اختلاف امتى رحمة – Lâ asli lehû, zaîf

12 اذالم تستح فاصنع ماشئت – Sahîh

13 اذاجاءالقضاعمى البصر ****

14 اذكروا موتاكم بالخير *****

15 استفت قلبك – Sahîh

16 اشتدى ازمته تنفرجى – Mevzû'

17 اطلبوالخيرعندحسان الوجوه – Mevzû', zaîf, hasen

18 اطلبوالعلم ولوبالصين – Mevzû'

19 ان الله جميل يحب الجمال – Sahîh ******

20 ان من الشعرلحكمة – Sahîh

21 اناعندظن عندربى – Sahîh

22 اناعندالمنكسرة قلوبهم – Mevzû'

23 انامدينةالعلم وعلى بابها – Mevzû'

24 اياكم وحضراءالدمن – Mevzû'

---

[9] "Kendini bilen Rabbini de bilir."

* (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî, İbni Mâce) bazıları (İbni Mâce) yerine (Muvattâ)'ı tercîh etmiştir. (Buhârî ve Müslim)'e ayrıca (Sahîhayn) derler.

** İmâm-ı Gazzâlî, İmâmü'l-haremeyn gibi ecille bu miyândadır. Fukahâ-yı Hanefiyye'nin kısm-ı a'zamı da muhaddislikle ma'rûf değillerdir.

[10] "Müminin ferasetinden sakın, çünkü o Allahın nuruyla görür."

*** Hakkında şu üç türlü hüküm verilmiştir. Demektir. İhtisâra riâyet için böyle yazılıdır.

[11] "Ümmetimin ihtilafı rahmettir."

[12] "Utanmıyorsan işine geleni yap."

[13] "Başına bir şey gelecekse, göz kör olur."

**** Ehâdîs-i müştehire kitaplarında bu ibâre yoktur. Fakat buna yakın ve bu meâlde hadîsler vardır ki cümlesi bir asl-ı sahîha delâlet eder.

[14] "Ölülerinizi hayırla anınız."

***** Ehâdîs-i müştehire kitaplarında bu ibâre ile yoktur. Bizde bu ibâre ile şâyi' olmuştur. Fakat bu ibâreye müşâbih veyahud bu ma'nâda olarak (Sahîhayn)'dan mâadâ kütüb-i sünende görülüyor. (Hasen) derecesinde bir kuvveti olduğu anlaşılıyor. Ziyâde tafsîle makālemiz müsâid değildir.

[15] " Kalbine danış."

[16] " Sıkıntılar arttığı zaman kurtuluş çabuklaşır."

[17] " İyiliği güzel yüzlü olanların yanında arayın."

[18] " İlmi Çinde de olsa talep edin."

[19] " Allah güzedir, güzeli sever."

****** Şerrâh-ı hadîs burada (cemâl)den maksad temizlik ve şeref ve vakārı muhâfazadır diyorlar. Güzellik değil.

[20] "Bir kısım şiirlerde hikmet vardır."

[21] "Ben kulumun düşüncesinde zannettiği gibiyim."

[22] "Ben kalbi kırık olanların yanındayım."

[23] "Ben ilim şehriyim, Ali de kapısı."

[24] "Dışı güzel içi kötü kadınlara dikkat edin."

25 الارواح جنود مجندة الخ – Sahîh

26 الاعمال بالنيات – Sahîh

[109] Nümûne olarak yalnız (Elif) harfinden eski yolda okumuş yazmış olanlarımızın cümlesine mechûl olmayan (Ehâdîs-i müştehire)den bir mikdarını gāyet muhtasar olarak yazdım. Bir fırsat bulursam ilm-i hadîsin gāyet nâdir hakāyıkını şâmil bir mukaddime ile (Ehâdîs-i müştehire)den bizde meşhûr olanları muhtasar ve müfîd şerh etmek isterim.

Şimdi (من عرف نفسه فقدعرف ربه) eserine gelelim.

İmâm Suyûtî'nin nüshası ender *(el-Hâvî)* nâmındaki yüze karîb resâilini şâmil büyük bir eserinde bir risâle dahi bu eserin tahkīkini şâmildir. Eserin ilm-i hadîse âid vaz'iyeti hakkında diyor ki: Bu hadîs (sahîh) değildir. İmân Nevevî'nin *Fetâvâ*'sında bu bâbda vâki' olan suâle cevâben buyurmuşlar ki: Bu eser (sâbit) değildir. İbni Teymiye de bu fikirdedir. Zerkeşî *(Ehâdîs-i müştehire)*'sinde (İbnü's-Sam'ânî)'den naklen bunun ekâbir-i sulehâ-yı İslâm'dan (Yahya bin Muâz er-Râzî)'nin kelâmı olduğunu söylemiştir. Eserin bu kısmına dair Suyûtî'nin beyânı bundan ibârettir. *(İsne'l-metâlib fi ehadisi muhtelifeti'l-merâtib)*'de bu kelâm (Ebû Saîd el-Harrâz)'a isnâd olunmuştur.

Yine nüsah-ı nâdireden olan ve *(Ehâdîs-i müştehire)* nin mufassallarından bulunan *(Keşfü'l-hafâ ve Müzbilü'l-ilbâs mimmâ iştehera mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nâs)* unvân-ı tavîlini şâmil Şeyh İsmail Aclûnî'nin bir eserinde Suyûtî'nin bâlâdaki menkūlâtı serd edildikten sonra Ebu'l-muzaffer bin es-Sem'ânî'nin *(Kavâtı')*'daki kavlini de (merfû' olarak ma'rûf değildir) tarzında naklediyor. İbnü'l-Gars bâlâdaki menkūlâtı usûl-i müstahsene-i müellifîn üzere nakl eyledikten sonra kendi tarafından (fakat kütüb-i sûfiyye bununla mâlîdir. Şeyh Muhyiddîn-i Arabî ile diğerleri bir hadîs sevk eder gibi bunu da îrâd eylerler. Fakat *Câmi'u's-sagīr* şârihi Şeyh Hicâzî Vâiz* üstâdımız bize buyurdu ki: Şeyh Muhyiddîn-i Arabî hazretleri huffâz-ı hadîsden ma'dûddur. Bazı yârânımız dedik ki: Şeyh Muhyiddîn hazretlerinin bu bâbda beyânı şöyledir: Gerçi hadîs rivâyet tarîkiyle sâbit değilse de bizim nezdimizde keşif tarîkiyle sâbit olmuştur) deyip İmâm Suyûtî'nin bu bâbda *(El-kavlü'l-eşbeh fî hadîsi men arefe nefsehû fekad arafe Rabbehû)* nâmında bir risâlesi olduğunu bildirerek sözüne hitâm veriyor ki mezkûr risâle bizim bu makālemiz menkūlâtına esâsdır. Yine *(Keşfü'l-hafâ)* der ki: Necmeddînü'l-Gazzî *(İtkān mâ-yuhsene mine'l-ahbâri'd-dâireti ale'l-elsine)* nâmındaki bu ilme dâir eserinde demiştir ki: İmâm Mâverdî (Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn) Hazret-i Âişe'den naklen (İnsanlar içinde Rabbisini ârif kimdir) tarzında Resûlullâh efendimize bir suâl îrâd edilmiş. Efendimiz de (Nefsini en iyi bilen)** buyurmuşlardır.

Ali el-Kārî'nin meşhûr (Mevzûât)'ında bâlâdaki menkūlâtımız mücmelen îrâd kılınmıştır. Yalnız şu nükteyi ilâve eylemiş: Bu (Men arefe ilh) kelâmı [27](وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهِيمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ) âyet-i kerîmesinden müstefaddır. "İntihâ"

Lügaz kabîlinden olan bu kelâmın halli şöyle olsa gerektir: İbrahim aleyhi's-selâmın milleti yani dini tevhîddir. Yani (Ma'rifetu'llâh)dır. Bu ma'rifetu'llâhdan ancak sefîhü'n-nefs olanlar ibâ ve i'râz ederler. (Sefîhü'n-nefs) ki dikkatsiz, saygısız, izzet-i nefs sâhibi olmayan ve nefsinin, zâtının hakîkat-i kemâlini bilmeyen zelîlü'n-nefsdir. Şeyh Gālib'in:

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

nükte-i Mevleviyyesi'nden haberdâr olmayan âdî, zibidi kimselere derler. Şu tafsîlâttan şöyle bir hülâsa çıkar:

"من سفه نفسه اى سهى وجهل نفسه فقدجهل ربه = Nefsini bilmeyen Rabbisini de bilmez." Bunun da aksi bi't-tabi' şöyle olur:

" من عرف نفسه فقدعرف ربه = Nefsini bilen Rabbisini de bilir. Va'llâhu a'lem.

İmâm Sehâvî'nin *(el-Makāsıdü'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire ale'l-elsine)* nâmındaki eseri ise cümlesinin me'hazi olmak i'tibâriyle bâlâdaki menkūlâtımızdan fazla bir şey söylememektedir. Yalnız (İbnü's-Sem'ânî)'nin *(Kavâtı')*'da (Yahya ibn-i Muâz)'a isnâd ettiği kelâm (hüsn, kubh aklî midir, şer'î midir?) mebhasinde imiş.

(el-Makāsıdü'l-hasene)'nin hülâsası olan *(Temyîzü't-tıb)* fazla bir söz yazmamıştır.

Ebu'l-Fazl el-Makdisî *(Tezkiretü'l-mevzûât)*'da zikr etmemekle bunun (hadîs-i mevzû') aksâmından dahi olmadığına zâhib olmuştur. Zira muhakkıkīn-i hadîs indinde bu kelâmın aslı hiç sâbit değildir. Yani (hadîs-i mevzû') bile sayılmaz. Çünkü (hadîs-i mevzû') yalancılığı

25 "Ruhlar gruplara ayrılmış bölüklerdir."

26 "Ameller niyetlere göredir."

* Ulemâ-yı Rûm'dandır. Fazl ü kemâliyle ulemâ-yı Arab'ın makbûlü olmuştur. Zâten Mekke-i Mükerreme'de ikāmet eylediği cihetle (Hicâzî) nâmını almıştır. Arabî, Fârisî, Türkî eş'ârı vardır. Dervişân-ı âşikān-ı Mevleviyyedendir.

** سئل عليه السلام من اعرف الناس بربه قال اعرفهم بنفسه [İnsanlardan Rabbini bilen kimdir diye Peygamberimize soruldu. Onlardan kendini iyi bilendir, buyurdu.]

27 "İbrahim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir?" (Bakara Sûresi 2/130)

sâbit olan kimselerin an'anesiyle Hazret-i Peygamber efendimize bir sözü isnâdla (Bu kelâm-ı Resûlullâh'dır) diye nakl eyledikleri kelâmdır. Ma'lûmdur ki yalancı denilen kimsenin bazen gerçekten Hazret-i Peygamber efendimizden sahîh olarak bir hadîs rivâyet eylemesi muhtemeldir. Bu, bir. Resûlullâh efendimize yalandan hadîs isnâd edenler içinde bazen abdâl sofular da var. Pek meşhûrdur ki sofunun biri (Halk hükemâ ve mütekellimînin laflarıyla meşgûl olup Kur'ân-ı Kerîm'in kırâatini unutmuştur) diye *(Fezâil-i Kur'ân)* **[110]** hakkında birçok hadîs uydurmuş ve kendisi i'tirâf eylemiştir. Böyle sofular içinde birçok da gerçekten hadîs-i nebevîyi işitip rivâyet eden bulunamaz mı? Bu iki. İmâm Buhârî gibi bazı mesâilde gâyet taassub gösteren zevât; kendi meşrebinde olmayanların rivâyetini kabûl eylememiş ve belki de bazılarının (cerh)inde ifrât ederek (taz'îf) ve hattâ (tekzîb) eylemişlerdir. Meselâ Hazret-i Buhârî İmâm-ı A'zam'ı sâhib-i re'ydir diye menkūlâtını kabûl eylemez, belki birçok mahalde zımnen muâheze eyler. İmâm-ı A'zam efendimiz hazretleri ise bil-cümle eimmenin a'zamı olduğu muhakkaktır. Binâenaleyh İmâm Buhârî ve İmâm Ahmed ibn-i Hanbel derecesindekiler olmasa bile bir kısım muhaddisînin böyle taassub ilcâsıyla bazı âzâde-meşreb rivâyetleri taz'îf veya tekzîb eylemesi kābil değil midir? Husûsan bilâhare –eimmenin re'y ve rızâsı hilâfına olarak– nâmlarına mezhebler ihdâs edilip de her mezheb ricâli içinde mezhebi usûl ve kavâidini te'yîd ve tercîh gayretine düştükleri hengâmda kendi işlerine gelmeyen hadîsi cerh ve taz'îf, gelen zaîfi dahi tashîh eyleyen fazla gayretkeşler bulunduğu muhakkaktır. Binâenaleyh: Biraz daha ifrât edip de zaîfi dahi mevzû' derecesine indiren olamaz mı? Nitekim (İbnü'l-Cevzî) meşhûr *(Mevzûât)*'ında kütüb-i sıhâhda bulunan bazı ehâdîsi mevzû' addeylediği meşhûrdur.

İmâm Suyûtî'nin *(el-Leâli'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a)* nâmı altında İbnü'l-Cevzî Mevzûât'ını tashîh için üç cild-i kebîri vardır.

Yahya ibn-i Muâz er-Râzî'ye, yahud Ebû Saîd Harrâz'a isnâd olunan işbu kelâmın bir kere o zâtların birinin kelâmı olduğuna delîl ister. Çünkü bu kelâm bu zâtların ağzından sudûr eylese bile muhtemeldir ki onlar işittikleri kelâm-ı Resûlullâh'ı râvîsiz nakletmiş olabilirler. Nitekim İmâm Mâverdî'nin nakleydiği (سئل عليه السلام من اعرف الناس بربه قال اعرفهم بنفسه) hadîsi dahi bunu müeyyiddir. Çünkü bu (من عرف نفسه فقدعرف ربه) eserinin müekkid tarzında aynıdır. Kezâlik Ali el-Kārî'nin istinbâtına göre âyetle dahi bu ma'nâ müeyyeddir. Ve ecille-i urefâ-yı İslâm olan muhakkıkīn-i sûfiyyenin kabûlüyle müşeyyeddir. Bundan dolayı Şeyh-i ekber hazretleri bu eserin alâ tarîki'ş-şühûd tashîh edilmiş ehâdîsden olduğunu söylemiştir. Benim i'tikādımca her birerleri müctehid-i müstakil olan ve aynı zamanda kelâmullâh ve kelâm-ı Resûlullâh ilminde sâhib-i rüsûh bulunan evliyâullâhın şühûdu öyle mücerred başını hırkaya çekip düşündüğü esnâsında rü'yâ görür gibi gönlüne birden bire (Falan kelâm hadîsdir) veyahud (Usûlen tahakkuk eden falan hadîs şuhûden sahîh değildir) diye evlâ vermesinden ibâret değildir. Belki bizler gibi kalbleri dünyânın envâ'-ı gavâiliyle mâlî olmayan ve asla kalbi karartıcı havâtırla sarsılmayan, mir'ât-ı mücellâ gibi hikmet-i arşiyye ve vâridât-ı lâhûtiyyeye tecelligâh bulunan Şeyh-i ekber efendimiz gibi emsâli âlem-i İslâm'a değil, bütün cihâna pek nâdir gelmiş zevât, halvetgâh-ı kudsîlerinde herhangi mes'eleyi tedebbür ederlerse nâzır-ı levh-i mahfûz olan basar-ı basîretlerine o mes'eleye müteallık nakīr ü kıtmîr bil-cümle mebâhis-i asliyye ve fer'iyye tecellî edilerek o mes'eleyi hakīkati ne ise kıl kadar farkı olmamak üzere aynen ve etrâfıyla görür ve onun için her nevi' tahkīk ve beyânları mahz-ı hakīkat olur. Âhir zamanın aceze-i mutasavvifesi ekâbirin âsârını etrâfıyla okuyup meşârib-i kudsiyyelerini bi-hakkın tedkīke üşendiklerinden ve binâenaleyh onları takdîr edecek kābiliyette olmadıklarından hemen (Hak erenler her şeye kādirlerdir. Onlar için erbâb-ı teşebbüs ihtiyâcı olamaz. Ol dedikleri olur ve's-selâm) gibi gayr-ı amelî ve hilâf-ı akl ü hikmet bir lâf-ı mutaassıbâne ile işi kapatırlar. Kalbini muztarib eden, müşkillerini halletmek isteyen bir nev-niyâzın suâllerine de onu münkir, ehl-i sûret töhmetine düşüren bir mukābele ile bakıp veya uklene bir nazar fırlatıp kendi kābiliyetsizliklerini setr etmek isterler. Bazı kâmillerin bazı mesâili zât-ı Nübüvvet-penâhînin rûhâniyet-i celîlelerinden istimdâd ile halletmeleri dahi bâlâdaki ma'rûzâtım vechile her mes'elenin usûl ve fürûuyla nazarında tecellî ederek o bâbda hakīkat her ne ise bi-aynihî zuhûrundan ibârettir.

Câhil ve bî-idrâk kimse velî olamaz. Hele hakīkaten cismânî bir cünûna dûçâr olan coşkunlar hiçbir sâliki irşâd eyleyemez. Bil-cümle evliyâullâh-ı kirâm ya bizim bildiğimiz şekilde evvelâ tahsîl-i ulûm-ı dîniyye eyleyerek veyahud kâmillerin uzun müddet sohbetlerinde bulunarak kendi tarîk-i seyr ü sülûkunda müctehid-i mutlak olmadıkça veliyyullâh mertebesine erişmezler. Onların teberrüken mezâhibden birinin mukallidi görünmeleri İslâmiyet'in sûrî intizâmını haleldâr etmemek gibi bir sebeb-i meşkûr ilcâsıyladır.

Şunu bilmeli ki boy boy her sınıf pîşvâyân-ı İslâm'dan her asırda dini tecdîd edenler ve ilâ mâşâallâh tecdîd edecekler miyânındaki müceddidîn-i mürşidîn içinde hiç ulûm-ı zâhiriyye ve bâtıniyyeye gayr-ı vâkıf zevât yoktur.

Cümlesi kümmelîn-i müctehidînden ve ecille-i ârifîn-i vâsılîndendirler. Bir velî hem hakka vâsıl olacak derecede en gāmız merâtib-i tahkīkī kat' etsin, hem de ulûm-ı dîniyye ve fürû'-ı fıkhiyyenin me'hazlarına ârif olamayacak derecede âciz bir mukallid bulunsun ve binâenaleyh esbâb-ı vusûl-i ilâhî olan ibâdât ve a'mâlinde hatâ ederek veyahud ber-muktezâ-yı taklîd adem-i yakīnî ilcâsıyla kör körüne ve bilâ-zevk ibâdâtını edâ eyleyerek yani ne biçim ibâdet ettiğinin kendi farkında olmasın. Hiç böyle insanları hak yoluna irşâd eden veliyyullâh ve vâsıl ilallâh olur mu?

[111] Bu aczde bu kifâyetsizlikle bir kaptana bir vapuru teslîm edip de Bahr-i Muhît'ten Amerika'ya yolcu edilir mi? Bu; olsa olsa belki –irşâda gayr-ı me'mûr– bazı hâssatu'llâh için tecvîz olunabilir.

Bâlâdaki tafsîlâttan şu netîce çıktı. Bu eser-i şerîf ilm-i hadîs muktezâsınca hiçbir muhaddisden (haddesenâ fulân an fulân) diye tâ Resûlullâh efendimiz hazretlerine kadar merfû' olarak işitilmemiş veyahud kezâlik (mürsel, münkatı' zaîf) ve hattâ mevzû' olarak da rivâyet edilmemiş. Ondan dolayı hadîsçiler (sâbit) değildir, diyorlar. Çünkü (mevzû') aksâmından olmak da ilmen bir sübûttur. Aksâm-ı hadîsden en son bir kısımdır. Sonra da hadîsdeki bu merâtib; kat'î değildir. Bâlâda biraz bahseylediğim vechile her muhaddisin envâ'-ı hadîs ve aksâm-ı rüvât hakkında bir usûlü var. İmâm Buhârî ile Müslim; rüvâtı tezkiye husûsunda çok müdekkık oldukları ve ahd-i nübüvvete kurbiyetleri hasebiyle üç batın evvel geçen tâbi'î ve diğerlerini tahkīk edebilirler farz ediyoruz ve rivâyet ettikleri ehâdîsin kısm-ı a'zamının sıhhatinde gerek muâsırları ve gerek sonra gelen ecille-i muhaddisîn ittifâk ediyorlarsa da yine (Kemaleddin ibn-i el-Humâm) gibi bazı muhakkıkīn bu iki kitabın da diğer kütüb-i sıhâhdan hiç farkı olmadığını, bunlarda da taz'îf edilecek hadîs olduğunu ve ricâl hadîslerinde yalancılığı söylenilen kimseler bile bulunduğunu ve daha bu yolda ağırca ithâmâtı pervâsızca söylemişlerdir. Bu ithâmâtın bir çoğu nefs-i şürûh-ı *Buhârî*'de bile ber-tafsîl mevcûddur. Burası tafsîl yeri olmadığından şunu söyleyeyim ki ilm-i hadîse müntesib olmayan bir âlim bir hadîs rivâyet etse velev ki asrın Gazzâlîsi bile olsa i'timâd etmeyip ehlinden tahkīk ister. Hamd olsun bugün ulemâyı kirâmın bize bıraktıkları usûl ve kavâid ve tahkīkāt-ı bî-şümâr sâyesinde nice binlerce ehâdîsin sıhhatine –kudret-i beşeriyye dâhilinde– vusûl kābildir. Ve bu sâyede *Buhârî*'nin beş on, *Müslim*'in yirmi otuz kadar hadîsinden mâadâ cümlesi sahîhdir. O ehâdîs-i ma'dûde dahi rüvâtı cerh edilmek sûretiyle kīl ü kāle ma'rûz olmuşlardır. Ve hiçbir vakit (mevzû') değillerdir. Ehâdîsin hiçbir kısmı bir kat'iyyet-i riyâziyye ile tahdîd edilmediği cihetle işbu (Men arefe ilh) eserinin sübût bulmaması kendisinden sudûr-ı İslâm'a âid olmaklığı ve usûl-i İslâmiyye'den bir asla muvâfık olmaklığı selb eylemez. Çünkü azv edildiği zâtlar sadr-ı İslâm'ın en büyüklerindendirler. Bunlardan usûl-i İslâmiyyeye mübâyin veyahud mübâid bir kelâm sâdır olamaz. Sonra bu kelâm; bunların kendi sözleri olduğu da meşkûktür, kelâm-ı Resûlullâh olmak üzere rivâyet edilmesi de muhtemeldir. Nitekim diğer bir hadîs ile hem-meâldir. Ve bir âyet-i kerîmenin mazmûnunun aynıdır. Binâenaleyh; bunun münkatı' veya mürsel, hattâ zaîf ve belki mevzû' bir hadîs olması derpîş edilse bile her hâlde meâlen bir hadîse ve bir âyete müşâbih olması daima kudsiyetini muhâfaza eyler. (Mevzû') dediğimiz hadîsler bile en aşağısı dördüncü asr-ı hicr ecille-i muhaddisînin merviyâtı miyânında bulunan âsâr olmakla her hâl ü kârda râvîsi mazbût olmayan ve kısm-ı a'zamı mecrûh kimselerin merviyâtı bulunan rivâyât-ı târîhiyyeye ve kütüb-i muhâzarâta ve âsâr-ı edebiyyeye makīs olmayacak derecede ehemmiyetli, sadr-ı İslâm sözlerinden olması i'tibâriyle çok kıymetlidir.

İlm-i hadîse âid, oldukça ehemmiyetli zanneylediğim bazı fevâidin îrâdı bu makāleyi de nisâbına îsal eylediği cihetle bi'z-zarûre bunu da burada bırakacağım. Eserin ma'nâsı ile diğer mebhasi üçüncü makāleye bırakıyorum.

Veled Çelebi

İSLÂM İNTİBÂHI

Misyoner Teşkîlâtına Karşı Cava Müslümanlarının Mücâdeleleri

Ahîren (Cava)'nın (Veltevereden) şehrinde *(Ez-Zehîretü'l-İslâmiyye)* nâmıyla aylık bir mecmûa intişâra başlamıştır. Bu mecmûanın başmuharriri (Ahmed bin Muhammed Sürkeşî el-Ensârî) an asıl Sudanlı'dır. Farîza-i haccı îfâ etmek üzere Sudan'dan (Mekke-i Mükerreme)'ye gitmiş, bir müddet Beytullâh'a mücâveret ettikden sonra on dört sene mukaddem (Cava)'daki İslâm cem'iyetlerinin da'vetiyle Cava'ya azîmet ve orada tavattun etmiştir. Mûmâ-ileyh, Ömer Rıza Bey biraderimize gönderdiği bir mektupta, Cava'ya muvâsalat ettiği zaman gördüğü manzarayı şu sûretle tavsîf ediyor:

"Cava'yı muntazam medâris-i İslâmiyye'den hâlî buldum. Halbuki hıristiyan misyonerlerinden, (Buda) dinine da'vetle meşgūl din nâşirlerinden büyük bir ketîbe ile karşılaşmıştım. Bu misyonerlerin nâşir-i efkârı olarak birçok gazeteler ve mecmûalar basılıyor. Binlerce hıris-

tiyan mektebi Hıristiyanlığı neşir ve ta'mîme çalışıyor. Bu mekteplerin yanı başında muhteşem hastahâneler, eytâm ve fukarâya mahsûs müesseseler kāim bulunuyordu. Bütün bu Hıristiyan müesseselerini mensûb oldukları hükûmetler himâye ediyordu. Râhiblere milyonlarca rubyeler veriyordu. Bundan başka bu misyonerlerin asıl memleketlerindeki kuvvetli, zengin ve faâl cem'iyetler bunlara her yardımı ibzâl ediyor; her vâsıta ile maksadlarını tahakkuk ettirmelerini teshîl eyliyordu.

Diğer tarafdan ulemâ-yı İslâm fakr u fâkadan, vesâitsizlikten pek acınacak bir hâlde idiler. Maamâfîh biz mukābil tarafın bütün bu kudretini istisgār ederek "Nice, nice defalar küçük bir fırka, Allah'ın yardımıyla, büyük fırkalara galebe çaldı!" âyetini okuyarak ve "Allah'ın mü'minlere yardımı muhakkak" olduğuna dâir Kur'ân-ı Kerîm'in tebşîrâtını vird-i zebân ederek cidâle başladık. Cenâb-ı Hakk'a binlerce şükür birçok zaferler kazandık. Elhâletü hâzihî birçok cem'iyetlerimiz, beş bin talebeyi istîâb eden muntazam medreselerimiz ve bunlardan neş'et eden birçok muallim **[112]** vâiz, hatîb ve mürşidlerimiz vardır ki hepsi insanları Allah yoluna da'vete vakf-ı hayât etmişlerdir.

Bundan başka bu sene-i hicriyyenin başından i'tibâren, bir tarafdan ecnebi düşmanlarının tecâvüzâtına, diğer tarafdan câhil dostlarının dalâletlerine karşı cebhe-i İslâm'ı müdâfaa etmek için bir mecmûâ-i dîniyye neşrine ve bu sûretle bu havâlîde sâkin elli milyon müslümanın ihtiyâcâtına kifâyet etmeyen mekteb ve medreselerimizin eksikliğini telâfîye başladık. Mecmûamız bir tarafdan esâsât-ı hakīkiyye-i İslâmiyyeyi îzâh, diğer tarafdan düşmanların İslâm'a hücûm etmek için istinâdgâh ittihâz ettikleri mevzû' ve kâzib ehâdîsi teşhîr edeceği gibi ahkâmı-ı Kur'âniyye'ye mutâbık olan ehâdîs-i nebeviyyeyi de neşr eylecektir.

Mecmûamız hem lisân-ı Kur'ân ile, hem de Malay lisânıyla ayrı ayrı iki nüsha olarak intişâra başlamıştır. Müslüman kardeşlerimizden ricâmız şudur ki mütefekkirleri fikirleriyle, âlimleri ilimleriyle, zenginleri servetleriyle bize yardım ederek şark-ı baîdde Müslümanlığın ve müslümanların halâsına yardım etsinler."

Cava'da böyle bir mecmûa-i İslâmiyye'nin intişâra başlaması bütün müslümanları memnûn edeceğine şübhe yoktur. Müslümanlığa ve müslümanlara karşı türlü türlü dalâlet cereyânları ihdâs etmekte olan misyoner teşkîlâtına karşı Cava müslümanlarının gösterdikleri bu faâliyet cidden mûcib-i şükrândır. Mecmûa mebâhis-i müfîdeyi muhtevîdir. Nâşirlerini tebrîk ve muvaffakiyetlerini temennî eyleriz.

Karesi Meb'ûsu ile Mülâkāt

Karesi'de çıkan *Zafer-i Millî* gazetesinin Karesi meb'ûslarından ve Halk Fırkası a'zâsından Hulusi Bey ile yaptığı mülâkātın şâyân-ı dikkat kısımlarını ber-vech-i âtî naklediyoruz:

– Zât-ı âlîniz muhâfazakâr mı, yoksa liberal veya radikal misiniz?

– An'anât-ı dîniyye ve milliyye esâsâtıyla kābil-i te'lîf olmak şartıyla teceddüd ve terakkīye tarafdârım.

– Memleketin, yani müvekkillerinizin ahvâl-i rûhiyye ve hissiyât-ı dîniyye ve milliyesi hakkındaki kanâat ve tedkīkātınız nedir?

–Dâire-i intihâbiyyem ahâlî-i muhteremesinin salâbet-i dîniyyeleri ve hissiyât-ı milliyyeye yüksek merbûtiyetleri ve ahvâl-i rûhiyyelerinde meyl-i teâli ve fazîlet bendenizde pek eskiden teessüs etmiş bir kanâat olduğu kemâl-i şükrânla her zaman bir âverde-i zebânımdır.

– Men'-i Müskirât Kānûnu'nun temâmî-i tatbîkine ve hattâ teşdîdine tarafdârım. Diğer Karesi meb'ûsları arkadaşlarım da aynı fikirdedirler. Kānûnun ma'nevî ve maddî fevâidini tafsîl bence zâiddir.

– Meb'ûsların müvekkillerinin ta'dîle tarafdâr olduğuna zât-ı âlîniz kāni' misiniz?

– Şer'an harâm olan müskirât isti'mâlini men' eden kānûnun ta'dîline bir İslâm memleketi ahâlîsinin ekseriyetle tarafdâr olacağını zannetmem. Maamâfîh bazı mütâlaât-ı iktisâdiyyeye binâen ta'dîlâta tarafdâr olanlar da vardır. Kanâatime gelince: Dâire-i intihâbiyyemin muhterem halkının kānûn-ı hâzırın tamâmıyla lehinde olduklarına emînim.

– Meclisin ve Halk Fırkası'nın (laik) bir sûrette mesâîsine devam olunacağı bazılarınca iddiâ olunur, ne dersiniz?

– Hükûmetimizin dîn-i resmîsi İslâm'dır. Akāid ve an'anât-ı dîniyye bilhassa Meclis'in rehberidir. Laik sûrette mesâî sebk etmemiş ve etmeyecektir. Binâenaleyh bahs olunan iddiâ vârid değildir.

Kavânîn-i Devlete İtâat Lâzımdır

Müslüman kadınları barlara gidecekler mi, gidemeyecekler mi? Şanolara çıkarak aktrislik edecekler mi, edemeyecekler mi? derken bir tiyatro kumpanyası el çabukluğu yaparak 6 Kânûnievvel gecesi Beyoğlu'nda varyete tiyatrosunda bir emr-i vâki' husûle getirmek maksadıyla birkaç Türk kadınını aktris olarak sahneye çıkardı.

Şeâir-i İslâmiyye'ye, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye külliyyen mugāyir olan ve binâenaleyh kānûnen ef'âl-i memnûadan bulunan bu hâdise karşısında gerek Polis Müdîriyeti'nin, gerek Müddeî-i umûmîliğin ne gibi teşebbüsât ve ta'kībâtta bulunduğuna dâir henüz bir haber alamadık. Dini Dîn-i İslâm olan devletimizin kānûnları bu gibi ahvâli kat'iyyen tecvîz etmediği, bil-akis men' eylemiş olduğu hâlde bir tiyatro kumpanyası şeâir-i İslâmiyye'ye, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye, ve bunların muhâfazasını tekeffül eden kavânîn-i devlete karşı nasıl tecâvüzde bulunabilir? Burası cidden mûcib-i hayrettir. O gece tiyatroda ecnebi muhâbirleri de bulunmuş ve bu hâdiseyi telgraflarla Avrupa'ya bildirmişler!

Müslümanların hissiyâtını pek elîm bir sûrette rencîde eden bu hâdise hakkında fazla bir şey söylemeye lüzûm görmüyoruz. Ümîd ederiz ki hükûmet, bir tiyatro kumpanyasının menfaati için kavânîn-i devleti çiğnetmeyecek ve kulûb-i İslâmiyye'yi teessür ve infiâl içinde bırakmayacaktır.

Türkistan:

Kimsesiz Kalan Yirmi yedi Bin Çocuk.– *Times* gazetesine yazılıyor: Türkistan'ın pâyitahtı olan (Taşkend) şehrinden Moskova'ya gelen bir telgrafnâmede kahtın gittikçe tevessü' ve Rus ahâlînin yüzde doksanı aç olduğu bildirilmektedir. Köylüler ve Kırgızlar yiyecek bulmak için şehirlere hicret ediyorlar, çünkü Orenburg –Taşkend şimendüfer hattı kâfî derecede erzâk nakl edemiyor. Yerli ahâli arasında vefeyât yüzde kırkı bulmuştur. On iki yaşından ufak çocukları iâşe için açılan "Etfâl Yurdu" erzaksızlıktan kapılarını kapamış olduğundan buradaki yirmi yedi bin bîvâye çocuğun Rusya'ya sevklerine mecbûriyet görülmektedir.* Türkiye'den buraya gelen me'mûrlar her tarafda ahâlîyi Rusya aleyhine tahrîk ediyorlar. Erzâk ve edviye tevzîine me'mûr olanlar uzak köylere gitmeye korkuyorlar. Yollar eşkıyâ ile doludur. Rusya'dan gönderilen erzâk tezyîd edilmezse kışın nihâyetine kadar ahâlînin yüzde kırkı kırılmış olacaktır.

---

* Sebîlürreşâd'ın geçen haftaki (Kominizm ve Edyân) makālesinde bu husûsda tafsîlât vardı.

Sebîlürreşâd'ın her kārii lâ-ekal iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın neşri husûsunda pek büyük lütufda bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

20 Aralık 1923 | 12 Cemâdiye'l-ûlâ 1342 | * Perşembe * | 20 Kânûnievvel 1339 | Cild: 23 - Aded: 580

KUR'ÂN

Ey feyzi, erilmez ebediyyetlere manzûr,
Ey meşrıkı âfâk-ı ulûhiyyet olan nûr,

Günden güne sönmekte semâlardaki ecrâm,
Lakin edecek nûrunu günler senin itmâm.

Bir öyle semâsın ki hudûdun ebediyyet,
Bir mihr-i ezelsin ki muhîtin ehadiyyet.

Dağlar değil, ancak, eğilenler sana karşı,
Ulviyyet-i vecdin getirir secdeye arşı.

Âyetlerinin her biri pürnûr-i hüdâ bir
Manzûme-i şemsiye ki meşhûn-i serâir.

Her bir kelimen bir ebedî şems-i hakāyık,
Her nokta, birer kevkeb-i hak denmeye lâyık.

Bir parladı şu'len, beşeriyyet uyuyordu,
Şemsin gibi vicdanların a'mâkına vurdu.

Bir başka seher başladı, insanlık uyandı;
Yâ Rab o ne ulvî, o ne kudsî lemeândı.

Bir vech-i ilâhî gibi ettin de sen işrāk,
Zulmetleri birden bire hep eyledik ihrāk.

Bîçâre beşer kör gibi mechûle koşardı,
Vahşetlere düşmüştü, karanlıkta yaşardı.

Bir mevc-i fürûğunla alevlendi gönüller,
Îmân ile çalkalandı zuhûr ettiği her yer.

Mülhidlere bir anda eriştirdi hidâyet,
Vahşîlere bahşetti hayât-ı melekiyyet.

Ey vech-i tecellâdan inen tâbiş-i îmân,
Ey dîne esâsâtı kuran Hazret-i Kur'ân,

Bir meş'alesin sen ki yakan nûrunu Hak'tır;
Kaldıkça o Hak lem'a-i feyzin yanacaktır.

Bir meş'alesin sen ki tutan el, seni Allah,
Düşmezsin o el hep sana oldukça penâh.

Ey şem'-i Hudâ, sen ki tecellî-geh-i Hak'tın,
Söndürmek için sivrilecek elleri yakdın.

Doğdun, aradan geçti bin üç yüz bu kadar yıl,
Bir noktanın üstünde husûf olmadı hâsıl.

Ey rehberimin kalbine inmiş ezelî nûr,
Gönlüm senin işrâkına olsun ebedî Tûr.

Dünyâda iken kalbimin a'mâkına sen dol,
Kabrimde sen rûhuma, ey nûr, çerâğ ol!

15-12-39 Ankara

Naîm Hâzım

[114]

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Kadının Şerîat-i İslâmiyyedeki Mevkii

1789 senesinde Fransa İnkılâb-ı Kebîri vukūa gelip de "İnsanın hukūk-ı tabîiyyesi" nâmını alan beyânnâme karâr altına alındığı zaman Paris'deki kadınlar Meclis-i Millî'ye bir arîza takdîm ettiler ki bu arîza ile erkeklere âid hukūkta ricâl ile nisvânın müsâvî addedilmelerini taleb ediyorlardı. Hiç de beklenilmeyen bu büyük hatve o zamanın adamlarına o kadar girân geldi, rûhlarında öyle bir isyân kopardı ki İnkılâb-ı Kebîr'in en büyük hatîbi "Şumet"in* buna dâir Parisli madamlara karşı îrâd ettiği nutukta: "Tabîat vezâif-i ictimâiyyeyi ikiye taksîm edip memleketin himâye ve idâresini erkeklere bırakmış ve kadınları ev idâresini tedbîr ve tanzîme hâs bir fıtratta vücûda getirmiştir" dediğini görüyoruz. İşte o günden beri erkek ile kadın arasında ciddî bir mübâreze başlamış ve tarafeynden her biri kendi da'vâsını te'yîd için elinden geldiği kadar vesâil ve edilleden istifâdeye çalışmıştır. Hem de iki tarafın mücâdelesi hitâbiyât ve hayâliyât kabîlinden olan edille serdiyle kalmadı, tarafeyn-i mutehâsımeyn yalnız şevâhid-i târîhiyye ibrâzıyla kanmadı da onlar da, bunlar da dekāyık-ı ilmiyyeye kadar derin bahislere daldılar. Ve ilmü'l-hayât, ilmü'n-nefs ve ilm-i vezâifi'l-a'zâ gibi ulûmda takarrur edip hakāik-i sâbiteden i'tibâr edilmiş, yahud âlem-i hakîkate en yakın addolunmuş mesâilden istiâne ettiler. Garîbi şu ki mücâdeleye girişen her iki tarafın müdâfaasını der'uhde edenler de şu dediğimiz edille-i ilmiyye içinden en sarîh ve efkâra en gayr-ı müsâid zannolunanları intihâb edip dururlar ki bu sâyede kadın da'vâsı müdâfi'liği kadını erkek makāmına kāim olacak mertebeye henüz çıkaramadıysa da ona, aranan ümniyeye vâsıl olacak ve istihsâl edilmek istenen hukūka yaklaşacak raddede mühim hatveler attırmıştır. Garblı kadının erkeğe karşı bugünkü mevkii işte budur. O, yolunu tutturmuş gidiyor. Ve kavga nihâyete erip erkeklere dediklerini kabûl ettirinceye kadar kongreler akd ettirecek ve hücec ve beyyinât ile mücâdeleye devam edecektir. Lakin bu haklarını erkeklerin teslîm ve kabûl etmeleri nasıl ve ne zaman olacak? İşte bunu şimdiden kestirmek mümkün değildir.

Müslüman kadına gelince Hudâ-yı Alîm ve Hakîm'in Kitâb-ı Kerîm'inde inzâl ettiği ahkâm ve hukūk ve vezâif sâyesinde cidâl ve nizâ' zahmetinden kurtulmuştur. Münzilü'l-kitâb olan zât-ı ecell ü a'lâsı zükûr ve nisânın hâlık-ı bîçûnu olup dilediğine dilediği havâssı bahş etmiş ve Resûl-i Kerîm'ine (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِى اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)** âyet-i celîlesini vahiy buyurmuş olduğu için erkek kadına tegallüb ve teaddî arzusuna düştükçe kadının senedi, silâhı Kur'ân-ı Kerîm mahkeme-i adâletine onu da'vet ve murâfaayı talebden ibârettir. O Kur'ân-ı Kerîm ki hîn-i hâcette kendisini darağacına çıkaracak kadar aleyhine hükmettiği gibi sırasına göre mansıb-ı kazâya çıkmasına müsâade edecek kadar da lehinde hükümler verir. Kezâlik erkeğe karşı kadını birtakım vazîfelerle mükellef kıldığı gibi hadd-i ma'rûf dâiresinde erkeğe kadına karşı ne kadar hak vermiş ise kadına da erkeğe karşı o kadar hak vermiştir.

Bu icmâlin beyânı tafsîle ve her iki sınıfın (yani erkek ile kadının) gerek kendileri ve gerek isti'dâdlarıyla etvâr-ı müteâkıbeleri hakkında sicillât-ı târihe geçen vekāyi' ve kütüb-i şerâyi' ile tekvîn-i hayevânî ulûmunun muhtevî olduğu hakāyıka dâir bast-ı makāle muhtâc olduğundan kadının şerîat-i İslâmiyye nazarındaki mevkiini beyâna girişmeden evvel bâlâdaki mevzû'ları muhtasaran olsun takdîm etmek lâzım gelir.

⁂

Kadının Yaratılışı

Zükûr ile inâsın emr-i tekvîninden bahsedenler ikisi beyninde şübhe götürmeyecek vech ile sâbit birtakım maddî farklar bulunup kadının her cihetle erkekten geri olmadığına ittifâk etmişlerdir. Kadın cisminin irilikçe, tûl ve arzca ve etinin, kemiğinin, adelâtının, kanının madde-i tekevvünü olan anâsırın mikdarınca erkeğin dûnunda olduğu gibi **[115]** cümcüme ile cebhesinin hacmince, dimâğının hacim ve sikletince, kalbinin vezn ve hacmince erkeğe müsâvî değildir. Nitekim a'sâb ve urûkça beynlerinde fark vardır. Ancak teşrîh ile fizyolojia ulemâsı bi'l-ittifâk bu bedenî farkları şek ve şübheden ârî olarak sâbit bilmekle beraber bu farkların zekâ,

* Chaumette

** "Hayır, öyle değil. Rabbine kasem olsun ki onlar aralarında tahaddüs eden ihtilâfât ve münâzaâtta seni hakem yapmadıkça, hem de senin vereceğin hüküm ve kazâdan dolayı can sıkıntısı duymaksızın tamâmıyla girân-dâde-i teslîm ve inkıyâd olmuş olmadıkça iman etmiş olmazlar." [Nisâ Sûresi 4/65]

irâde, sabır ve ikdâm gibi kuvâ-yı akliyye ve melekât-ı nefsiyyeye te'sîri olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları bu melekât-ı ma'neviyyenin şuûn-ı maddiyye-i bedeniyye ile irtibâtı bulunmadığına kāil olup bütün a'zâ ve cevârihe mevdû' kuvânın bu a'zânın hacim ve sikletleriyle alâkadâr olmadığına ve arada görülen tefâvütlerin yaptırılan idman tefâvütünden neş'et ettiğine birçok emsile îrâd ederler. Bunların nazarında efrâd-ı nâsda biribirinin misli olan a'zâ ve cevârih farkları ya âm ve küllî veya hâs ve cüz'î olarak kendilerine yaptırılan riyâzet-i bedeniyye ile işigāl eden nisvânı misâl getirirler. Köylü kadınlar meşâkk-ı a'mâli kendilerine iş güç edinmiş olup erkeklerin her yaptığını yaparlar. İdmanlı kadınların da öyle kuvvetli adalâtı olur ki idmansız erkeklerin adalâtını fersah fersah geçer. (Darvin) felsefesede, şiirde, ressamlıkta, heykeltraşlıkta, mûsikīde, tabîiyâtta şöhret alan erkeklerle bu mesâlikte onların dengi olan kadınların kemikleri beyninde yaptığı mukāyese netîcesinde bâlâdaki mülâhazâtın sıhhati kabûl edilse bile yine her iki sınıf (erkek ile kadın) beynindeki farkın büyük olduğuna kāil olmuştur. Lakin tesâvî-i fıtrî tarafdârânı başına kızılca kıyâmet koparıp bu farkların sınfiyet (zükûret ve ünûset) muktezâsı olduğunu inkâr ve bunun mahzâ kadının asırlarca içinde bulunduğu hayât-ı esâret netâyicinden bulunduğunu ityân eylerler. Zürih profesörlerinden Doktor Teofil de bu mes'elede bunlardan yana çıkıp: "Uzun asırlarda kadın ile erkek arasında gerek terbiye-i bedeniyye ve akliyye ve gerek mevzû'-ı bahs olan ulûmdan tahsîl ettirilecek mikdarlarda müsâvât gözetilmiş olaydı netîce Darvin'in bulduğu netîceden başka olurdu. Ale'l-husûs şehirli kadınlarda bulduğumuz beden za'fı akvâm-ı vahşiyye ile köy kadınlarında hemen hemen görülmez." demiştir.

Erkeklerle kadınlar beynindeki tefâvüt-i maddînin fıtrî, tabîî, sınfî ve melakât-ı akliyye ve nefsiyyenin dimâğ, yahud cümcüme ile murtabıt, yahud dimâğın sikleti ile cismin sikleti beyninde mütenâsib ve bu tenâsüb ve irtibâtın muttarid olduğunu söyleyen nazariyeyi inkâr edenlerin mezhebi işte budur. Sosyalist Galatin'in bu mezhebe dâir birçok te'lîfâtı* vardır.

Bu iki nazariyeye kāil olanlara gelince bunların elinde yakın vakitlere kadar teslîm olunan ve telakkī bi'l-kabûl edilen istikrâî birçok şevâhid vardır. Furûk-ı tabîiyyeye ve zekânın, dimâğın ağırlığı ile alâkadâr olduğuna kāil olanların pîşvâlarından biri de meşhûr Alman Doktor (Bişof)'dur. Mûmâ-ileyhin musırran iddiâ ettiğine göre kadın ne yapsa kuvâ-yı akliyyesi emsâli erkeklerin kuvâ-yı akliyyesine yetişemez. Çünkü kadın dimâğının ağırlığı erkek dimâğının ağırlığından takrîben onda bir mikdarı eksiktir. Ancak ehl-i tetebbu' ve tecrübe olan birçok erbâb-ı fünûn bu nazariyeye karşı gelmiş, şu kadar ki cihet-i muhâlefede re'yleri ittihâd edememiştir. Kimi Doktor Teofil gibi bu farkları aslından inkâr ediyor. Kimi erkek ile kadın zekâsı beynindeki farkı dimâğın ağırlığına bağlı görmüyor da dimâğ ile cümcümenin hacmiyle mütenâsib görüyor. Kimi de zekâdaki farkın menşei dimâğlardaki madde-i sincâbiye mikdarlarındaki farklarda görmek istiyor. Bazıları da zekâ muh üzerindeki telâfîf ve çizgiler ile mütenâsibdir derler. Ve buna delilleri hayvânâttan bazılarının dimâğında telâfîften eser görülmediği hâlde diğer bazılarında telâfîfden yalnız biri, ikisi veya üçü bulunmasıdır. Bu bâbda en ziyâde muhâlif davranan Madam Nadigde'dir. Mûmâ-ileyhâ dimâğın ağırlığı, vezni yalnız yapılan harekât-ı bedeniyye gibi şeylerle alâkadâr olduğuna kāil olan Spenser'in sözünü kabûl ile iktifâ etmeyerek buna ilâveten bir de zekâ-yı insânînin cüsselerle o cüsseler içinde olan dimâğların vezinleri beynindeki nisbetlerle takdîr olunabileceğini iddiâ ve bunun tahallüf kabûl etmez bir hakīkat-i sâbite olduğunu farz ettikten sonra adım adım ileri giderek kadının erkekten fıtratı iktizâsınca alel-âde daha ziyâde zeki olduğu şek ve şübheden vâreste olduğunda karâr kıldı. Bu madamın, edille-i kātıa-i ilmiyye olarak zu'munu te'yîd edecek yegâne da'vâ "Erkek ile kadın beynindeki fark erkek cisminin daha iri ve a'sâbının daha kavî olmasından ibârettir." diye İngiliz feylesoflarından Stuart Mill gibi bazı felâsifeden menkūl olan kuru bir sözden ileriye gitmediği hâlde Sosyalist **[116]** müellifler ikide birde onun sözleriyle istişhâd ve bu bâbdaki istatistikleri ile mebâhis-i sâiresini sened ittihâz eder dururlar.

El-hâsıl zekâ-yı insânînin menşei ve masdar-ı tefâvütü hakkında ulemâ ile etibbâ bâlâda serd ettiğimiz türlü türlü mezheblere ayrıldılar. Her birinin lehinde de, aleyhinde de o kadar deliller vardır ki bu delillerden hiç birinin insana hakīkat budur diye itmi'nân ve yakīn bahşetmek salâhiyetini hâiz olmadığı kolayca tebeyyün eder. Ancak şu var ki bu delillerin bizce en çürüğü zekâ ile dimâğın sıkleti beyninde muttariden telâzum bulunduğuna kāil olan nazariyedir. Zira felsefede, şiiirde, edebiyâtta, tabîiyâtta ileri gidenlerin bir çoğunda dimâğın vezni kadın dimâğından daha hafif olduğu istikrâ-i kâfî ile sübût bulmuştur.** İşin en latîfi bu nazariyenin sâhib veya müdâfii olan Alman Doktoru (Bişof)'un dimâğı vefâtından sonra tartılarak kadınların dimâğından daha hafif çıktı. Kezâlik dakīk istikrâlarla sâbit oldu ki bazı ma'tûh ve mecnûn kadınların dimâğı en ağır bilinen kadın dimâğlarından

---

* Sosyalistlik'te Kadın = *Woman in Socialisme* kitabı gibi.

** *Enciyclopedie Britannica*'ya mürâcaat.

ağır geliyor. Hattâ yalnız âlem-i nisvândaki dimâğların vezn ve hacimlerini yekdiğere kıyâs edince görülmüş ki Fransa, İngiltere gibi müterakkī memleketlerde yaşayan kadınların dimâğı Avusturya ile Amerika vahşîlerindeki kadın dimâğlarından daha hafif ve hacimleri daha azdır. Bir de insanın dimâğı ile cisminin vezni beynindeki nisbet büyük ise de bu nisbet insanda –tuyûr gibi– küçük hayvânâttaki nisbetten daha büyük değildir.

MÜSLÜMANLIKTA İFTİRÂK-ı ZEVCEYN

2

Maa hâzâ bir erkeğin lüzûmsuz yere talâka tevessül etmesi muvâfık olmadığı gibi bir kadının da bilâ-lüzûm zevcinden talâkını taleb etmesi, uhde-i nikâhdan halâs için çâre araması asla karîn-i savâb olamaz. "Hangi kadın ki bir zarûrete, bir sebeb-i meşrûa müstenid olmaksızın zevcinden talâkını taleb ederse ona cennet râyihası harâmdır." meâlinde bulunan [1](ایمااامراة سئلت من زوجهاطلاقاً فی غیربأس فحرام علیهارایحة الجنة) hadîs-i şerîfi böyle bir hareketin ne kadar mezmûm olduğunu irâe eder.

Asmaî diyor ki: Ben bâdiyede bir A'râbiyeye tesâdüf ettim ki kendisi kadınların en güzeli olduğu hâlde zevci o nisbette çirkin idi. Bu melek gibi kadın zevcine diyordu ki "Seni tebşîr ederim, ikimiz de cennetliğiz, çünkü ben senin hüsn-i cemâlden mahrûmiyetine mübtelâ olduğum hâlde sabrediyorum, sâbirlerin yeri ise cennettir. Sen de benim hüsn-i cemâlime nâiliyetinden dolayı şükrediyorsun, şâkirlerin yeri de cennettir!"

El-hâsıl bir zarûret tahakkuk etmedikçe talâktan ictinâb edilmesi aklen, şer'an lâzımdır. Ebû Dâvud ile İbni Mâce'den mervî olan: [2](ان ابغض المباحات عندالله الطلاق) hadîs-i şerîfi talâkın ebgazu'l-mübâhât olduğunu nâtıktır. "Tezevvüc ediniz, fakat tatlîk etmeyiniz, çünkü talâk öy-le bir şeydir ki ondan arş-ı Rahmân titrer" meâlinde bulunan [3](تزوجوا ولاتطلقوافان الطلاق یهتز منه العرش) hadîs-i şerîfi de talâkın ne kadar meş'ûm, lâzımü'l-ictinâb bir şey olduğuna şâhiddir.

*
* *

Talâkı İntâc Eden Ahvâl-i İctimâiyye:

Acaba nazar-ı İslâm'da talâk bu kadar mezmûm olduğu hâlde neden müslümanlar arasında yine birçok talâk hâdiseleri meydana geliyor, bu yüzden bir nice âileler perîşân oluyor? Bu bâbda vehleten hâtıra gelen esbâb şunlardır:

1– Akd-i nikâhdan evvel kefâet cihetinin taharrî edilmemesi.

2– Zevceynin güzel bir tezhîb ve terbiyeye nâil bulunmamaları

3– İnde'l-lüzûm zevceynin aralarını ıslâha, kendilerini nesâyih-i hakîmâne icrâsıyla irşâda himmet edilmemesi

4– Esbâb-ı maîşetin noksanıyla beraber zevceynin sabır ve kanâat gibi mezâyâdan mahrûm bulunmaları

5– Zevceynden birinin veya her ikisinin iffetle, nezâhetle kābil-i te'lîf olmayan hâlâttan tevakkī etmemesi

6– Zevcin kumar gibi, işret gibi menhiyyâttan kendisini alamaması.

İşte bu saydığımız şeylerden her biri müessese-i izdivâcdan beklenilen menâfi' ve mesâlihin husûlüne mâni' ve çok kere nikâhın talâk ile netîcelenmesine bâdî olmaktadır.

*
**

Talâkın Kesret-i Vukūuna Mâni' Olacak Tedâbîr-i Ahlâkıyye ve İctimâiyye:

Kesret-i talâka sebebiyet veren ahvâl-i ictimâiyye bervech-i ma'rûz ma'lûm olduktan sonra buna mâni' olacak tedâbîr, tabîatiyle taayyün etmiş demektir. Fakat mes'elenin ehemmiyetine binâen biraz îzâhâta lüzûm görüyorum:

1– Tarafeyn kable'n-nikâh kefâet cihetine i'tinâ etmelidirler. Kefâet zevc ile zevcenin neseb, diyânet (salâh-ı hâl), servet, hırfet gibi husûsâtta biri birine mümâsil ve müsâvî olması veya bu gibi evsâfda zevcin zevceden daha yüksek, daha şerefli bir mevki'de bulunmasıdır.

[117] Ma'lûmdur ki nazar-ı İslâm'da insanlar bir asıldan münşaib, yekdiğerine hukūken müsâvîdirler. İnsanların yekdiğerine tefevvuku yalnız zühd ü takvâ cihetiyledir, ilim ve fazîlet i'tibârıyladır. Yoksa sâir husûsâttan dolayı aralarında bir mümtâziyet câri değildir.

Böyle olmakla beraber nikâhda kefâet aranılması bir maslahat-ı ictimâiyyeye müsteniddir. Nikâhdan muntazar olan fevâid ve mesâlihin tecellîsini te'mîn hikmet-i şer'iyyesine ma'tûfdur.

Mu'teberât-ı fıkhiyyemizden *(Fethu'l-kadîr)*'de deniliyor ki: "Nikâhın meşrûiyetinden maksad; zevceyne âid olan mesâlihin mâdâmü'l-hayât bir intizâm dâiresinde cereyân etmesidir. Bu sâyede sıhriyyet teessüs eder, ecânibden olanlar beyninde bir karâbet ve müzâheret husûle gelir, bunlar biri birinin sürûruyla mesrûr, kederiyle mükedder olurlar. Fakat bu gibi ahvâl, aralarında müzâheret husûle gelen kimselerin yekdiğerine mümâsil

---

[1] "Herhangi bir kadın sebepsiz yere eşinden boşanmak isterse ona Cennetin kokusu haramdır."

[2] "Allah katında gazaba maruz olan mübahların en kötüsü, boşanmadır."

[3] "Evlenin, boşanmayın. Boşanmadan dolayı arş titrer."

ve mütekārib bulunmaları takdîrinde tahakkuk eder; beynlerinde evsâf ve ensâbca mübâadet olan nüfûs-ı beşeriyye arasında ise mukārenet ve muvâneset vücûda gelmez."

Fil-hakīka ahvâl-i rûhiyye-i beşeriyyeyi tedkīk edenlerce sâbittir ki beyne'n-nâs haseb ü nesebin, diyânet ve fazîletin, servet ve hırfetin bir ehemmiyet-i mahsûsası vardır, bunlar mefâhir-i âliyyeden ma'dûddur. Binâenaleyh yekdiğerine müzâheret te'sîs eden kimseler arasında bu gibi husûsâtta bir mümâselet ve mücânesetin vücûduna lüzûm vardır. Hiçbir ferd kendisinin akrân ve emsâlinden olmayan kimseler ile güzelce istînâs ve imtizâc edemez, [4](اضيق السجون معإشرةالاضداد) kavl-i hakîmânesi meşhûrdur. İşte beşeriyeti meftûr bulunduğu bu gibi hâlât-ı rûhiyyeden büsbütün tecrîd etmek kābil olmadığından kefâet cihetine mümkün mertebe riâyet etmek lâzım gelir.

Halbuki zamanımızda bu cihete dikkat edilmiyor. Hele güzel bir tehzîbe nâil olamayan bir kısım gençler arasında bir nazra-i âşıkānenin in'itâfı hemen bir kâşâne-i izdivâc te'sîsine kifâyet ediyor; sonra da en hafif bir rûzgârın temevvücâtı bu âşiyâne-i saâdeti havada yaprağa döndürüp gidiyor.

Evet.. Çok kere tecrübesiz bir kızcağız nazra-i hevesâtına çarpan bir genç ile derhâl akd-i izdivâca muvâfakat ediyor; halbuki parlak gördüğü gencin pek sönük bir hayât-ı sefîhâne içinde yaşadığına bilâhare muttali' olarak yaptığına nedâmet ediyor, râbıta-i izdivâcı kat' için her türlü çârelere baş vurup duruyor. Yine çok kere âkıbet-endîş olmayan bir genc-i nevresîde bir kızın melâhat-ı cemâline meftûn oluyor, onun kelebekler gibi yaldızlı görünen zâhir hâline bakıyor da onu harîm-i ismetine almak için her türlü fedâkârlıkta bulunuyor, hayfâ ki az sonra bu yaldızlar zâil oluyor, nev-demîde kızın sîreti, mâhiyet-i ahlâkıyyesi en çirkin bir sûrette tezâhür eyliyor, artık esbâb-ı iftirâka tevessülden başka çâre kalmıyor!

Velhâsıl teehhül edecek kimselerin evvelemirde kefâet cihetini güzelce araştırmaları îcâb eder.

2– Âile teşkîline nâmzed olan gençlere güzel bir tehzîb ve terbiye vermelidir. Gerek cem'iyetlerin ve gerek cem'iyetlerin menşei olan âilelerin intizâmı, mes'ûdiyeti ancak bu tehzîb ve terbiye sâyesinde tecellî-sâz olur.

Bir memleketin hukūka, cezâya vesâir husûsâta müteallık olan kānûnları ne kadar âdilâne, hikmet-perverâne bir sûrette vaz' edilmiş olursa olsun o memleketin efrâdı güzel bir tehzîb ve terbiyeye nâil olmadıkça bu kānûnlardan büyük bir fâide beklememelidir. Binâenaleyh hey'et-i ictimâiyyemizin intizâmını, saâdetini, birtakım kemâlât-ı medeniyye ve insâniyyeden bi-hakkın vâyedâr olmasını arzu ediyor isek her şeyden evvel memleketimizde dînî, ahlâkī güzel bir tehzîb ve terbiyenin inkişâfını te'mîne çalışmalıyız.

Bu gibi bir tehzîb ve terbiyeden mahrûm olanlar ne hukūk-ı umûmiyyeye riâyet edebilirler, ne de zevciyete âid hukūk ve vezâifi îfâya kādir olabilirler.

Ma'lûmdur ki cem'iyet hâlinde yaşayan insanların intizâm-ı hayâtı, bekā-yı mevcûdiyeti birtakım mütekābil vezâifin îfâsına merbûttur. Bu vezâif esâsen iki kısma ayrılır, bir kısmı vezâif-i hukūkiyyedir ki her hâlde îfâsı mecbûrîdir. Bunun şer'î, kānûnî birtakım müeyyideleri vardır. Bu vazîfelere adem-i riâyet, mes'ûliyeti müstelzim olur. Diğer kısmı ise vezâif-i ahlâkıyyedir ki bunun îfâsı her hâlde mecbûrî değildir. Bu kısım vezâife adem-i riâyet, ta'zîrât-ı şer'iyyeyi, müdâhale-i kānûniyyeyi müstelzim olmaz; şu kadar var ki adem-i riâyet, şer'an mezmûm, nazar-ı âmmede makdûh olduğundan sâhibi hasâil-i insâniyyeden mahrûm addolunur.

İşte bir manzûme-i ictimâiyye arasında cereyân eden bu iki kısım vezâifin en büyük tecellîgâhı zevc ile zevcede meselâ: Zevc için zevcesinin mehrini vermek, nafakasını tedârik etmek; zevce için de –bir mâni'-i şer'î bulunmadıkça– zevcinin hânesine gitmek, zevcinin meşrû' olan emirlerine itâat etmek bir vazîfe-i hukūkiyyedir, zevceyn bu vazîfeleri îfâya şer'an ve kānûnen mecbûrdurlar.

Bilakis zevcin zevcesine karşı pek nevâzişkâr bulunması, refîkasını kendi sofrasına alması, zevcenin de yiyecekleri taâmı pişirip hazırlaması, çocuğunu emzirmesi birer vazîfe-i ahlâkıyyedir. Zevceyn bu vazîfeleri îfâya hükmen mecbûr değildir. Fakat zevceynin ulviyet-i fıtriyyesi, safvet-i vicdâniyyesi ancak bu vezâif-i ahlâkıyyeye riâyetleri hâlinde mütecellî olur.

Evet. Vezâif-i hukūkıyyeye riâyet mecbûrî olduğundan bunların îfâsı o kadar meziyet addolunamaz. Asıl meziyet-i zâtiyye, fazîlet-i **[118]** ahlâkıyye ihtiyâra menût olan vezâifin îfâsı hâlinde tezâhür eder. Ez-cümle bir kadın için yemek pişirmek, elbise dikmek, evinin nezâfetine i'tinâ etmek, çamaşır yıkamak, semere-i hayâtı olan nevzâdı emzirmek öyle birer vezîfe-i ahlâkıyyedir ki onun için bunları îfâdan daha güzel bir şeref olamaz.

Hiçbir kadın servet ve sâmânına, mensûb olduğu âilenin mevki'-i ictimâiyyesine bakarak bu gibi güzel vazîfeleri îfâdan istinkâf etmemelidir.

Nebiyy-i âlî-şân efendimiz Aliyyü'l-Murtazâ ile Fâtımatü'z-Zehrâ beyninde taksîm-i a'mâlde bulunarak hâric-i beyte âid vezâifi Hazret-i Aliye, umûr-ı beytiyyenin hüsn-i temşiyyetini de Hazret-i Fâtıma'ya tahsîs bu-

[4] "Hapishanelerin en darı birbirine zıt insanların birarada yaşadığı yerdir."

yurmuşlardı; bütün muhadderât-ı İslâmiyye'nin seyyidesi olan Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ bu vazîfeleri îfâdan imtinâ' buyurmadılar.

Fi'l-vâki' zevcinin veya ebeveyninin serveti sâyesinde yemek pişirmek, çocuğunu emzirmek gibi vazîfeleri bizzat îfâdan müstağnî olan kadınlar bulunabilir. Fakat düşünmelidir ki şuûn-ı kevniyye muhtelif sûrette zuhûr eder, tâliin garîb cilveleri vücûda gelir, bugün pek zengin olan bir şahıs yarın pek fakīr düşebilir, bugün başkalarını istihdâm edenler yarın başkalarına hizmet edecek bir hâle ma'rûz kalabilirler. Artık ezvâk-ı hayâtiyyesine dalıp da çalgısının latîf latîf havalarıyla tezyîd-i şevk u şetârete çalışmaktan; vaz'iyet-i kibârânesiyle, tezyînât-ı hevâ-perestânesiyle başkalarının enzâr-ı dikkatini celb etmekten başka bir şey düşünmeyen hanım kızlar için biraz da istikbâli düşünmek, saâdet-i âtiyyelerini te'mîn edebilecek esbâbı ihzâra çalışmak lâzım gelir.

Ebeveyn için de lâzımdır ki ileride birer hâne sâhibesi olacak olan kızlarını bu gibi vezâif-i beytiyyeyi hüsn-i îfâ edebilcek bir tarzda yetiştirip terbiye etsinler.

Bir hadîs-i nebevîde: (من كان له ثلاث بنات فانفق عليهن واحسن اليهن حتى يغنيهن الله عنه اوجب الله له لجنةالاانيعمل عملاً لايغفرله) buyurulmuştur.

Yani: "Nâil olduğu üç kız evlâdına Cenâb-ı Allah onları kendisinden müstağnî edeceği zamana kadar infâk ve ihsânda bulunan kimse için Cenâb-ı Hak cennetini vâcib kılmıştır, meğer ki afv edilmeyecek bir amelde bulunsun."

Binâenaleyh kız evlâdı hakkında lütuf ve ihsânda bulunmalıdır. Onların hakkında en büyük lütuf ve ihsân ise kendilerine güzel, nezîh bir terbiye vermekten başka bir şey değildir.

3– Zevc ile zevce arasında nizâ' ve şikāk âsârı meşhûd olduğu zaman bunların akrabâ ve esdikāsı bu nâ-sezâ ahvâli izâleye çalışmalıdırlar.

Vâkıâ âile hayatında bazen uygunsuzluk yüz gösterebilir; bazen pek ehemmiyetsiz bir şey yüzünden zevceyn biri birini terk edecek kadar bir hiddete ma'rûz kalabilirler; fakat bu hâlde bunların akrabâsı, eviddâsı için îcâb eder ki hâdiseyi güzelce tedkīk ederek mûcib-i münâferet olan şeyin izâlesine çalışsınlar, bunların arasındaki muhabbet ve samîmiyetin tekrâr tecellîsini te'mîne gayret etsinler. İşte [5](وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا ...) âyet-i celîlesi de bize bu mühim vazîfeyi ihzâr etmektedir.

Ahkâm-ı fıkhiyyemize nazaran zevceyn beyninde nizâ' ve şikāk zuhûr edince tarafeyn âilelerinden birer zât hakem ta'yîn olunur. Bunlar mûcib-i nizâ' olan mes'eleyi tedkīk ve bunun izâlesi neye mütevakkıf ise onu taharrî eder ve zevceyn hakkında lâzım gelen nasîhatlerde bulunurlar.

Hakemlerin vazîfeleri ıslâh-ı beyne çalışmaktır. Bunlar bu emel ile çalışır iseler Hak teâlâ hazretleri de zevceynin beynlerini te'lîfe, âile arasında hüsn-i ülfet ve imtizâcın tekrâr zuhûruna muvaffakiyet ihsân buyurur.

Hâsılı zevceynin evliyâ ve akrabâsı bunların beynindeki râbıta-i zevciyyetin devamını te'mîne gayret etmelidirler, hattâ aralarında iftirâk vâki' olduğu takdîrde dahi bir mahzûr-ı şer'î mevcûd olmadıkça tavassut ederek iâde-i zevciyyete çalışmalıdırlar. Yoksa infiâlât-ı nefsâniyyeye mağlûb olup da bu gibi bir emr-i hayra tavassuttan kaçınmak münâsib değildir.

Bazen görülüyor ki zevceyn arasında hasbe'l-beşeriyye âdî bir mes'eleden dolayı talâk tahaddüs ediyor, müteâkiben bunlar izhâr-ı nedâmet ederek tecdîd-i nikâh arzusunda bulunurlar da bunların velîleri bu ârzû-yı meşrûa muhâlefet etmek istiyor.

Envâru't-tenzîl'de beyân olunduğu üzere Ma'kıl bin Yesâr kız kardeşini zevc-i mutallakı ile iâde-i nikâhda bulunmaktan men' etmişti, bunun üzerine [6](فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ) âyet-i celîlesi nâzil olmuştur ki: "Beynlerinde vech-i şer'î üzere terâzî hâsıl olunca mutallakaları zevcleriyle tecdîd-i nikâhdan men' etmeyiniz" meâlindedir.

4– Zevceyn; esbâb-ı maîşetin noksanı hâlinde sabır ve kanâati elden bırakmamalıdırlar. Ma'lûmdur ki zevc zevcesinin nafakasını te'mîne vesâir bir kısım ihtiyâcât-ı hayâtiyyesini tatmîne mecbûrdur. Mâdem ki bir kadın nefsini zevcinin harîm-i ismetine tahsîs ediyor, artık onun esbâb-ı maîşetini ihzâr etmek bi'z-zarûre zevcinin uhdesine terettüb eder. Bu husûsda tarafeynin hâllerine, mevki'-i ictimâîlerine bakılır, servetleriyle mütenâsib bir sûrette **[119]** nafaka tedârik edilir. Fakat bazen zevc ihtiyâca dûçâr olur, birtakım hâdisât-ı kevniyye netîcesinde servetini, vâridâtını elden çıkarır, âilesinin maîşetini dilhâhı vechile te'mînden âciz bir hâle gelir. İşte böyle bir vaz'iyet karşısında fart-ı te'sîrâta mağlûb olup da sabır ve kanâati elden bırakmak câiz olmaz. Hele zevce için lâzımdır ki bu hâlde pek asîlâne, kanâatkârâne bir harekette bulunsun; mücerred me'kûlât ve melbûsâtındaki noksandan nâşî zevcini rencîde-i hâtır edecek, zavallı adamın âlâm-ı kalbiyyesini bir kat daha artıracak lakırdılarda bulunmasın.

Maamâfîh vüs'at-i maîşete nâilolan âileler de isrâfâttan hazer etmelidirler. Vâkıâ sâhib-i servet olan bir şahsın efrâd-ı âilesini dîk-i maîşet içinde bırakması câiz

[5] "Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız...." (Nisâ Sûresi 4/35)

[6] Bakara Sûresi 2/232.

değildir. Fakat israfâta meydan vermek, mevcûd serveti beyhûde yere telef etmek de muvâfık olamaz. Çünkü nâfile yere sarf edilen bir servet âtiyen âile için mûcib-i nedâmet olabilir. [7](ماعال من اقتصد)

5– Zevceynden her biri afîf, nezîh bir hayata mâlik olmalıdır. Bir erkek şâibe-i töhmetten hâlî olmayan yerlere devam ederse, bir erkek efrâd-ı âilesinin medâr-ı hayâtı olan kazancını, servetini mücerred kendi huzûzât-ı nefsâniyyesi uğurunda sarf eylerse onun refîka-i hayâtı kendisini afîf, vazîfe-şinâs bir zevcin dâire-i ismetinde bulunmakla nasıl mübâhî addedilebilir?

Bilakis bir kadın fazîlet-i ahlâkıyye erbâbının bulunamayacakları yerlere giderse, bir kadın cevher-pâre-i vücûdunu bir sütre-i nezâhetle setr etmeyip de birtakım hevâ-perestânın temâşâgâh-ı ihtirâsına vaz' ederse onun zevci rûhen, vicdânen nasıl müsterîh olabilir?

İşte ahlâk-ı fâzıla ashabınca son derece makdûh olan bu gibi çirkin etvâr ve harekâtdan pek ziyâde kaçınılmalıdır ki râbıta-i zevciyyet inhilâlden masûn kalsın.

6– Zevc; kumar gibi, işret gibi âheng-i ictimâîyi ifsâd eden menhiyyâttan ictinâb etmelidir. Bir kere kumar birçok mehâzîr-i ictimâiyyeyi müstelzim olduğu cihetle şer'-i şerîfde kat'iyyen harâmdır, belâhet ve sefâhet âsârından ma'dûddur. Kumara mübtelâ olanlar servetlerini gayr-ı meşrû' bir sûrette elden çıkarırlar, bi't-tabi' bunun meş'ûm bir netîcesi olmak üzere de daima bir hüzün ve keder içinde yaşar, pek fecî' bir manzara-i sefâlet irâe ederler. Bir kumarbaz çoluk çocuğunu aslâ düşünmez; bâ-husûs kumar yüzünden gâib ettiği servetinin acılarını daima efrâd-ı âilesinden çıkarmak ister. Artık böyle bir âilenin intizâmı bozulmaz mı? Esbâb-ı saâdeti zâil olmaz mı?

Müskirâta gelince bu da bil-cümle fezâyih-i ictimâiyyenin müvellidi olduğu için şerîat-i İslâmiyye'de kat'iyyen harâmdır. Müskirât; ümmü'l-habâisdir. Daima zuhûruna şâhid olduğumuz cinâyetlerin, âile vukûâtının, ihtilâf ve iftirâk hâdiselerinin bir çoğu mücerred müskirât yüzündendir. Müskirât ile ülfet edenlerden cem'iyet-i beşeriyye bir hayır beklememelidir, bil-akis bu gibi kimseler hem kendi âileleri için, hem de bütün bir hey'et-i ictimâiyye için pek muzır addedilmelidirler. Mâyiât-ı keûliyyenin her katresi bir semm-i kātildir. Bu zehr-i seyyâlin mühlik olan te'sîrâtı er geç kendini gösterir; hayfâ ki bu zehrâbe-i mezelletin ihzâr ettiği müdhiş netîce yalnız işretperestin şahsına münhasır kalmaz. Çok kere onun evlâd ve ahfâdına sirâyet eder.

Tıbben sâbittir ki esîr-i işret olan eşhâsın çocukları birçok ilel ve emrâza müstaid ve alel-ekser sıhhat-i bedeniyyeden mahrûm, muhtellü'ş-şuûr bir hâlde dünyâya gelir.

Bir sarhoş; fâtır-ı zî-kudret tarafından dimâğına mevdû' olan cevher-i aklı parçalıyor, mahvediyor; birer menba'-ı feyz ve hikmet olması iktizâ eden kuvâ-yı selîmesini birer fevvâre-i çirkâb hâline getirmiş oluyor.

Bir bâde-perest; içkinin sû'-i te'sîriyle muvâzene-i fikriyyesini gāib ederek bir cinnet-i muvakkateye tutulur; haysiyetini, vakārını pâymâl ederek herkesin hande-i istihzâsına hedef olur, dimâğına hücûm eden kanın tazyîkātıyla hezeyânda bulunur; ayyâşlığın rûhunda uyandırdığı bir emel-i sefîhâne sâikasıyla birtakım gayr-ı meşrû' hâlâta mücâsir olur; bunun netîcesinde bir âilenin hayatı pek hazîn bir sûrette söner gider.

İşte müskirâtın sebebiyet verdiği bu gibi daha nice fecâyi'-i ictimâiyyeyi nazar-ı dikkate alan birtakım mütemeddin milletler bugün müskirâtın men'i husûsunda pek ziyâde çalışıp duruyorlar.

Ulviyetini takdîrden âciz bulunduğumuz şerîat-i İslâmiyye ise beşeriyet için en büyük bir felâket olan müskirâtı on dört asırdan beridir ki sûret-i kat'iyyeye tahrîm etmiş; "Kumardan, hamrdan ve bu gibi muzır i'tiyâdâttan ictinâb ediniz ki nâil-i felâh olasınız" hitâb-ı bülendiyle müntesiblerini îkāz ve irşâd etmekte bulunmuştur.

Artık müslüman bulunmak şerefini hâiz olanlar nasıl olur da bu gibi menhiyyâtı irtikâb ederek hem mukaddes dinlerinin ahkâm-ı ulviyyesine muhâlefet, hem de mensûb oldukları cem'iyetin, âilelerin teâlîsine, saâdet-i hayâtiyyesine hıyânet edebilirler? Ve's-selâmu alâ menittebaa'l-hüdâ.

Mülgā Meclis-i Tedkikāt-ı Şer'iyye a'zâsından

Ömer Nasûhî

[120] TECEDDÜD ve TEKEMMÜL

Mecelle Mes'elesi

Âlem değişiyor, her şey tebeddül ediyor, teâkub-i emsâldir ki bize bir devam manzarası irâe etmektedir. Sâbit gördüğümüz dağlar, en sert kayalar da bir sehâb-ı seyyâr gibi uçup gidiyor, anâsır-ı cismiyyemizi terkîb eden eczâ-yı ferdiyyenin biri gidip yerine diğerleri gelmekte, ahvâl-i dâhiliyyemiz de lâ-yenkatı' tahavvül etmektedir. [8](وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ) -el-âyeh- Bir halk-i cedîd nikāb-ı rakīki altında vukūa gelen hâdisât-ı mütegayyireye âlem diyoruz, bu hâdisât-ı mütevâliyyenin tarz-ı cereyânına (hilkat) ta'bîr ediyoruz. Hikmet de bu tarz cereyâna dikkatten başka ne olabilir?

[7] "İktisatlı yaşayan fakirleşmez."

[8] "Dağları görürsün, onlar bulutların akışına benzer bir süratle akıp giderken, yerlerinde duruyor zannedersin. (Neml Sûresi 27/ 88)

Biz hilkate, yani hâdisât-ı meşhûde arasındaki nisbetlere ne dereceye kadar tevfîk-i hareket edebilir isek kâinâtın sırr-ı tekevvününe de o nisbette takarrüb etmiş oluruz. Hiçbir millet kendi kendine kalamaz. Amerika'da uçan bir kuşun bile bugün varlığımızla bir alâkası, Bahr-i Muhît-i Kebîr'in ziyâ-yı şems nüfûz edemeyen derinlikleri içinde yüzen bir balığın da hisse-i vücûdu vardır. Bu balık da bir şeydir. Fakat kendinden başka bir şey değildir. İnsan iki ayakla yürür; bunlardan biri nisbet-i zâtiyyedir, diğeri de nisbet-i izâfiyyedir. İşte şehrâh-ı medeniyyet bu nisbetin nokta-i ittisâlinden geçer. Bu noktaya ehl-i şerîat "Sırât-ı müstakīm" diyorlar, ehl-i tarîkat "Hatt-ı istivâ", erbâb-ı hükûmet "İstiklâl" ta'bîr ediyorlar. İrâde ve hürriyeti ehl-i hikmet ale'l-ıtlâk faâliyet-i ihtiyâriyye ile ta'rîf ediyorlar, İslâmiyet de mümkün olduğu kadar şu iki nisbet üzerinde durabilmekten ibârettir, diyorlar.

İnsanın bir ayn-ı sâbitesi olmasaydı, kâinâta gelişi güzel bir su akıntısı nazarıyla bakılabilirdi. (Ben) lafzının delâlet ettiği ma'nâ, ne ise hakīkat-i sâbitesi de odur. İnsanlar geçer, dağlar uçar; fakat enâniyet bâkīdir. Çünkü mâhiyet mec'ûl değildir. Bir millet îcâd edilmez, idâre edilir. Bir nizâm her yerde mûcib-i intizâm olsaydı, en mükemmel bir kānûnun her tarafda tabîiyyü'l-cereyân olması lâzım gelirdi. Bir insanın rûhu demek onun hakīkati, onun şey'iyyeti demektir. Her şey bir şeydir. Fakat hiçbir şey demek değildir. Hükûmet her hangi bir şekilde olursa olsun idâresiyle mükellef olduğu memleketin şerâit-i hayâtiyyesini kullanacak bir kuvvetten başka ne olabilir?

Kānûnlarımızı kaldırıp atalım demiyoruz; alınmış olanların suver-i tatbîkıyyesini te'mîn edelim, kābiliyet-i hazmiyyesi olmayan şeyleri midemize indirmekte isti'câl etmeyelim diyoruz. Kütüb-i fıkhiyyeden alınmış olan birçok maddelerin dahi ta'dîline ihtiyâc vardır. Menâfi'-i mağsûbun adem-i tazmîni maddesinin bugün hikmet-i mevcûddiyyeti kalmamıştır, bunu peka'lâ değiştirebiliriz, Mezheb-i Hanefî'de bulunmazsa Mezheb-i Şâfiî'den alabiliriz. Çünkü o da sıhhati müsellem bir şerîate istinâd ediyor. Biz asran muhtâc olduğumuz bir kānûna mâlik değil isek, bu kendi kusûrumuzdan neş'et ediyor. Elverir ki taht-ı te'sîrinde bulunduğumuz ahvâli bi-hakkın takdîr edercek adamlarımız bulunsun.

Avrupa, İncilcileri işe karıştırmıyormuş! Doğrudur. Çünkü onda hayât-ı ictimâiyyenin te'mînine âid incir çekirdeği kadar bir şey bulamıyorlar. Fakat İslâmiyet cevâhir-i hayâtiyye ile doludur. Yalnız tedkīkāt-ı ilmiyye sıkıntılarına biraz katlanmak ister. Teşrî' te'lîfe benzemez. Çünkü iştigāl ile intihâb başka başka şeylerdir. Neseb-i izâfiyye, yahud takdîrât-ı zamâniyye dediğimiz tercîh-i mesâilden başka bir şey midir?

Biz İslâmiyet'in her asıra göre bir kānûn yapabileceği mes'elesini mutlaka Avrupa'dan öğrenmek isteriz, denilirse, birkaç nümûne gösterelim:

1– Okyanus-ı Atlantik'ten Cancis nehrine kadar hükmü cârî olan Kur'ân, yalnız usûl-i dînî değil; en ufak kabîleden en muazzam bir hükûmet-i mütemeddineye varıncaya kadar lâzım gelen şuûn-ı mütenevviayı müştemil bir kitâbdır.

Mösyö Dollo

2– Şerîat-i İslâmiyye mutlakiyet ve istibdâda muârızdır, bu şerîat en câhil bir müslümânı bile hükûmet-i meşrûta ve kānûn fikrini tamâmen kabûle müsâid kılar. Meşrûtiyet, demokratik âlem-i İslâm'da bir hâdis-i ilmî değil, belki bir emr-i dînîdir.

Mösye Lipiyer

3– İslâmiyet nâşir-i medeniyyettir, hayır ve şerre hizmeti inkâr kabûl edecek şeylerden değildir.

Mösyö İshak Tayler

4– İslâmiyet İspanya'nın (Tac) nehrinden Hindistan'ın (Ganc) nehrine kadar kol kanad salarak aktâr-ı arza a'lâm-ı temeddünü diktiği zamanlar Avrupa gāyet kesîf bir cehl ve zulmet içinde buluyordu.

Mösyö Con

5– Avrupa ziyâyı iğne deliğinden görebilicek derecede zulmet-i fikr içinde bulunduğu zamanlar, âlem-i İslâm'dan gāyet parlak bir nûr yükseliyordu, kurûn-ı vüstâya medeniyet hep diyâr-ı İslâm'dan gelmiştir.

Mösyö Droy

Mahkeme-i Temyîz a'zâ-yı sâbıkasından: Dardağan-zâde

Ahmed Nazîf

İKTİSÂDÎ VAZ'İYETİMİZ

Yevmî gazetelerimizin verdiği ma'lûmâta göre İstanbul'a âit ticâret-i hâriciyye ihsâiyâtı altı ay zarfında 38 milyon liralık idhâlâta mukābil ancak 12 milyon liradan biraz ziyâde ihrâcâtımız olmuştur. Rüsûmât **[121]** İdâresi Temmuz ve Ağustos aylarına dâir ihsâiyâtını toplamış ve bi'n-netîce bu iki ay zarfında idhâlât ve ihrâcâtın şu mikdarda olduğu anlaşılmıştır:

İdhâlât	15.425.352,50
İhrâcât	4.831.744,50
İki aylık fark	10.693.608,00

Yevmî gazeteler bu mes'eleyi mevzû'-ı bahs ediyorken bu mühim hâdisenin maalesef ne hükûmetin, ne meb'ûslarımızın, ne de muktesidlerimizin nazar-ı dikkatini kâfî derecede celb etmediğini ve ihrâcât ile idhâlât tevzîn edilmezse âtînin pek vahîm olacağını söylüyor-

lar. Bu söz çok doğrudur. Memleketimizden milyonların mütemâdiyen hârice akması bi'n-netîce bâdî-i iflâs olur. Bu hakîkati takdîr etmemek mümkün değildir. Fakat memleketin bazı münevverleri bu işlerle meşgûl olmaya vakit bulamıyorlar ki. İşi gücü garblılaşmak yani kadınları açmak, kadınları erkeklerle ihtilâta sevk etmek, kadınları tiyatro ve şanolarına, sinema perdelerine çıkarmak olan, memleketimizde âile hayatını yıkmak olan bu kısım münevverler memleketin hayatı böyle iktisâdî tehlikeler karşısında bulunduğu takdîr ederek kadınlarımızı garblılaştıracağız diye Avrupa emtiasına, Avrupa'dan gelen müzeyyenâta, Avrupa'dan gönderilen pudralara, lavantalara, ince çoraplara, ipeklere, kürklere vasî bir sâha-i revâc te'mîn ederek milyonlarımızın memleket hâricine akmasına sebebiyet verecekleri yerde öyle, nâmûsuyla yaşayan kadınlarımızı hayât-ı memlekete sû'-i te'sîr icrâ edecek, belki bir musîbet getirecek yollara dökmeseler.. Bu sûretle memlekete, memleketin iktisâdiyâtına, memleketin ictimâiyâtına hizmet etseler…

Hiç şübhe etmeyiz ki bu memleketin milyonları Avrupa'dan, Amerika'dan idhâl olunan fâideli şeylere, makinelere verilmiyor. Avrupa'dan memleketimize yalnız havâic-i zarûriyye, âlât-ı sanâiyye idhâl edilse hiçbir vakit hârice akan milyonlarımız, vahîm bir tehlike teşkîl etmez. Bu milyonların vahîm bir tehlike-i iktisâdiyye teşkîl etmesi sırf israf, sırf frenklere benzemek için idhâl edilen lüzûmsuz şeylere verilmesinden ileri geliyor ki bu lüzûmsuz şeyler yukarıda îzâh ettiğimiz müzeyyinâttır. Halbuki bizim Türk kadını, Anadolu kadını, böyle değildir. O timsâl-i iffet, o mücessem-i nâmûs ve hamiyyet olan müslüman kadını, tamâmıyla müstahsil, tamâmıyla nâfi' bir insandır. Melbûsâtının ipekliğini kendi ihzâr eder, kendisi nesc eder, sâdeliği, hakîkî ve samîmî milliyetperverliği, memleketin en mühim unsur-ı müstahsili derecesine kendisini yükselten faâliyet ve gayreti, Avrupa'ya milyonlarımızı gönderen asrîlere bir nümûne-i imtisâl teşkîl etmesi lâzımdır. Bu asrîler iyi düşünmeli ki bu memleketi zafere sevk eden, bu memleketin yedi düvele karşı mukāvemetini te'mîn eden, bu memleketi dâhilî, hâricî her muvaffakiyete îsâl için her fedâkârlığı göze alarak Türkiye'nin şânını i'lâ eden, hakk-ı hayâtını ve hakk-ı hürriyyet ve istiklâlini kazanmak için çalışan, tabîatle mücâdele eden, eken, biçen, koşan Türk kadınıdır. Maâzallâh bütün memleketimizin kadınları bu asrîlerin îcâd etmeye çalıştıkları ve bazı nümûneleri şurada burada görülen u'cûbe-i hilkat gibi bir şey olaydı bu memleket kat'iyyen kurtulamazdı. Bu âmil-i necât göz önünde daima bulundurulmalı ve daima ona imtisâl olunmalıdır.

İsmet ve iffet, gayret ve faâliyet, fedâkârlık hislerinin ulviyeti i'tibâriyle her vechile şâyân-ı tahsîn olan Türk kadını bu memleketi halâs-ı kat'înin son merâhiline kadar emniyetle götürecek en mühim kuvvet-i ictimâiyyedir. Kendilerine asrîler sıfatını verenlerin bu mühim kuvvet-i ictimâiyyeyi felce uğratmak, onun müstahsil ve nâfi' mâhiyetini öldürmek, onu müstehlik ve muzır, câlib-i tehlike bir âmil-i tefessüh hâline koymak istediklerini, hiç olmazsa memleketin milyonlarını heder etmek ve ettirmekle maddeten isbât ediyorlar.

Bunun böyle olacağını biz mütemâdiyen söylüyoruz. Hakāik-ı maddiyenin kāhir belâgati de haklı olduğumuzu isbât ediyor. Bâri bu belâğat-i maddiyye icrâ-yı te'sîr etse..!

İSLÂM'IN İSTİKBÂLİ

Yüz binlerce Hindli müslüman olacak mı?

Dîn-i mübîn-i İslâm'ın bütün dünyâyı tenvîr ve bütün beşeriyeti mazhar-ı hidâyet edeceği muhakkaktır. Gün geçtikçe bu hakîkati birçok mütefekkir insanların idrâk ve ifâde ettiklerini görüyoruz. Bu hakîkati ifâde edenler miyânında Hindistan'ın ve bütün şarkın en büyük şâiri ve en şâyân-ı hürmet hakîmi (Rabindranath Tagor)'u görüyoruz. *Sebîlürreşâd* kāri'leri müşârun-ileyhi tanırlar. *(Japonya'da Milliyet)* ve *(Garbda Milliyet)* unvânlıyla müşârun-ileyh âsârından tercüme ettiğimiz birkaç makāle kāri'lerimizin takdîriyle karşılanmıştı. Bu defa Hindistan'ın (Kalküta) şehrinde intişâr etmekte olan *(el-Câmia)* refîkimizden sütûr-ı âtiyyeyi iktibâs ediyoruz. Refîkimiz diyor ki:

"İngilizce gazeteleri muhâbirlerinden biri, Hindistan'ın şâir-i meşhûru (Rabindranath Tagor)'dan "Hindistan'da İngiliz hâkimiyeti" hakkında ne düşündüğünü sormuş ve mûmâ-ileyh âtîdeki cevâbı vermiştir:

"– İngiliz hâkimiyetinin şâyân-ı muâhaze gördüğüm noktası son derece mükemmel olması, her türlü hisden ve şuûrdan mahrûm olan bir makineye **[122]** benzemesidir. Bu zâlim makine Hindistan'ın ümîdlerini, hissiyâtını, temennîlerini zîr ü zeber etmiştir. Müstebid ve mutlak bir hükûmet olduğu söylenilen (Devlet-i Timuriye) İngiliz hükûmetinden daha hisli ve daha vicdanlı idi. Onun zîr-i hâkimiyetinde kalb-i beşer huzûr ve itmînândan nasîbedâr oluyor,efrâd için terakkī ve inkişâf kapıları açık bulunuyordu. Fakat İngilizlerin Hindistan'a geldikleri günden beri Hindilerin yüzlerine karşı her kapı kapanmış ve Hindliler kendilerini inhitâta dûçâr olmuş bir millet olarak görmeye başlamışlardır.

Brahma Dîni, müsâlemet dinidir. Müslümanlık Hindistanlılara hamâset ve cengâverâne şehâmet rûhunu nefh etmiştir. Hindistan'da müslümanların adedi artıyor. Putperestlerin adedi tenâkus ediyor. Hindistan'da bir inkılâb vukū' bulursa bütün Hindistan müslüman olur. fakat herhâlde o zamanki Hindistan hükûmeti bugünkü hükûmetten çok iyi olur."

İngiltere'de
YENİ BİR EHL-i SALÎB!

Avrupa memleketlerinin en asrîsi olan İngiltere'de şu sıralarda garîb bir fikir ve mefkûrenin yeni bir hayata mazhar olduğunu görüyoruz. Son posta ile gelen İngiliz matbûâtı, iki sene mukaddem vücûd bulan Ehl-i Salîb Teşkîlât-ı Hafiyyesi hakkında ma'lûmât veriyor, ez-cümle diyor ki:

"Ehl-i Salîb cemâatine mensûb efrâd garîb ve câlib-i dikkat bir elbiseyi lâbis olarak (West Minister) Kilisesi'nde medfûn "Mechûl Asker"in kabri etrâfında icrâ-yı âyîn etmişlerdir. Bu hareket azîm bir merâk uyandırmıştır.

Yeni Ehl-i Salîb cemâatinin hedefleri arkadaşlık, hemşehrilik, vatandaşlık hissiyâtını takviye etmektir. Bu hedefler hiçbir vechile şâyân-ı muâhaze değildir. Ehl-i Salîb cemâatine dâhil ricâl de şâyân-ı hürmet zevâttır. Asıl câlib-i dikkat olan cihet, cemâatin teşkîlât-ı hafiyyesi ve cemâate mensûb efrâdın husûsî elbiseler iktisâ etmeleridir. Cemâat rüesâsından birkaç zâtın mütenâkız beyânâtı Ehl-i Salîb'i ihâta eden esrarengiz mâhiyeti bir kat daha derinleştirmiştir. Meselâ Ceneral (Beton), cemâati teşkîl etmek ve cemâate mensûb efrâdın aynı elbiseyi giymelerinden maksad müsâvât-ı haseni takviye etmek olduğunu söylemiştir. Bunu kabûl edelim. Fakat hafî ictimâ'lar akdindeki ma'nâ ne? İctimâ'ların hafî olarak akdi birçok şübheler hâsıl etmektedir. Bu cemâatin ırk-ı sâmîye mensûb olanların aleydârı olduğu söyleniyor.Çünkü yahudileri a'zâ olarak kabûl etmiyor. Fakat bunun sebebi, cem'iyetin bir hıristiyan cem'iyeti olması imiş. Bundan başka bu Ehl-i Salîb Amerika'nın (Ku–Klux–Klan) Cem'iyet-i Hafiyesi'ne teşbîh olunmaktadır.

El-hâsıl Ehl-i Salîb'in bir kisve-i mahsûsa iktisâ etmeleri, hafî faâliyetlerde bulunmaları herkesi şübheye düşürmektedir. Halbuki İngiltere'de bir faşist teşkîlâtına, bir (Ku–Klux–Klan) cem'iyetine lüzûm yoktur. Ehl-i Salîb cemâatinin hafî ictimââtı nedendir? Bu cihet herkesi endîşe-nâk etmektedir. Binâenaleyh Ehl-i Salîb'in meydana çıkarak vaz'iyetlerini îzâh etmeleri lâzımdır. Halbuki Ehl-i Salib buna mukābil (Farmason)ların da bir cem'iyet-i hafiyye teşkîl ve bir kisve-i mahsûsa telebbüs ettiklerini söylüyorlar. Bu cevâb gerçi mantıkīdir, fakat Farmasonların menşei zalâm-ı târîhe karışmış ve halk da uzun zamandan beri onlara alışmış ve onların ictimâî teşkîlât vücûda getirmiş olduklarını anlamış bulunuyor.

Ehl-i Salîb, sınıf farklarını, sınıf mücâdelâtını izâle etmek için vücûda getirilmiş bir cem'iyettir. Şunu unutmamak lâzımdır ki bu cemâate muhâlefet edecek büyük bir kitle vardır.

Ehl-i Salîb Cem'iyeti, siyâsî bir cem'iyet değildir. Kanâat-i siyâsiyyeleri muhtelif olan birçok ricâli ihtivâ etmektedir."

İngiltere'de teşekkül eden yeni Ehl-i Salîb hakkında İngiliz gazetelerinin verdikleri ma'lûmât dermiyân ettikleri i'tirâzât bundan ibârettir.

İbret ve İntibah Levhaları :

HAÇ TAKILAN CAMİLER

Selanik'te bulunan mültecîlerle Adalar'da vaz'iyetleri tahammül-fersâ bir hâl alan bîçâre yerli müslümanların Anadolu'ya nakli için gönderilen vapurlarla Girid'e giden bir müslüman kardeşimiz, bir zamanlar müslüman hâkimiyeti altında bulunan adanın bugünkü hâlini, oradaki dindaşlarımızın muztarib ve perîşân vaz'iyetlerini *Vakit* gazetesine gönderdiği bir mektup ile îzâh ediyor. Pek elîm ve fecî' hâdisâtı nakl eden bu mektûbun bazı fıkralarını müslümanların enzâr-ı ibret ve intibâhına vaz' ediyoruz. Mektup sâhibi diyor ki:

Teşrinisani'nin 29'uncu Perşembe günü zevâlde İzmir'den Hanya'ya müteveccihen hareket ettik. Cuma günü dörtte Hanya limanının önünde bulunuyorduk. Şehri görmek için geminin zâbitân ve mürettebâtının hemen hepsi güvertede toplanmışlardı. Şehrin minareleri siyah bulutlar altında hazîn ve me'yûs parlıyorlardı. O aralık karanlık ufukları bürüyordu. İlk iskeleye çıkıldığı zaman rıhtım üzerinde bulunan Yalı Câmi'-i şerîfi göze çarptı. Her şeyi eskisi gibi duran bu câmiin denize müteveccih cebhesine Rumca bir levha ta'lîk edilmiş. Dikkat ettik, levhada (Kahve Liyot) ibâresi yazılmıştı. Zâten câmi' ile rıhtım arasında bulunan meydanlığa konulan masa ve sandalyeler de burasının bir kahvehane, hattâ bir birahane hâline ifrâğ edildiğini gösteriyordu. Şehir tarafındaki cephesine ise daha **[123]** büyük bir levha ile acente i'lânı asılmış olduğunu görünce, hemen fotoğrafını almak aklıma geldi; iki poz çıkardıktan sonra şehir tarafına yürüdüğüm zaman etrafımda bulunan Rumlar da bir homurdanmadır, başladı; fakat uzaktan başlarına

bez sarmış birkaç kişi beni himâye ediyorlarmış gibi bir vaz'iyetle etrafımda dolaşmakta olduklarını gördüm. O mechûl şahıslar mütemâdiyen beni ta'kîb ediyorlar, ben ilerledikçe yanıma yakınlaşıyorlardı. Nihâyet bir tanesi yanıma gelip Rum şîvesiyle Türkçe olarak "Efendi bu tarafa geliniz, korkmayınız, biz müslümanız, sizi kemâl-i iştiyâk ile bekliyorduk, ne istiyorsunuz bize söyleyiniz de elimizden geldiği kadar size yardım edelim." Zavallı adam ağlayarak dedi ki: "Kuzum efendi, madem ki câmi'lerin fotoğraflarını alıyorsunuz, size çok ricâ ederiz, asıl fotoğrafı alınacak câmi' bizim mahalledir, ismi de Hünkâr Câmi'idir. Bilmem denizden gördünüz mü iki şerefeli bir minâresi vardır. Fakat şimdi minârenin üst şerefesine Yunan bandırası çekiyorlar ve kapısının üzerine de büyük bir Salîb takıyorlar. Evvelce câmi'in etrafı kâmilen İslâm mahallesi idi. Hiçbir hıristiyan evi yok idi. Şimdi ise evvelâ bizi yuvalarımızdan çıkardılar, bilahare de mezkûr câmi'i kiliseye tahvîl ettiler. Önünde güzel bir muvakkithânesi var idi, bunu birahane yaptılar? Biz İslâmlar bu hâli gördükçe her gün ölü gibi yaşamaktayız. Eğer câmi'in fotoğrafını alıp bir tane bize verir ve hem de İstanbul'da gazetelerle i'lân ederseniz bizi bahtiyâr etmiş olursunuz. Aldığınız resmi öz vatanda İslâm kardeşlerimiz görürlerse ümîd ederim ki çektiğimiz yeis ve elemin derecesini anlarlar."

Bu dindaşlarla birçok sokakları dolaştıktan sonra nihâyet mezkûr câmi'in yanına geldik. Hakîkaten câmi' o hâle gelmişti. Der'akab resmini çekmek üzere iken civârda bulunan Yunanlılar beni tehdîd edip makineyi elimden almak istediler. Fakat rüfekāmın muâvenetleriyle muvaffak olamadılar. Ben de bu sûretle iki poz aldım.

Müslümanı çok olan bir mahalleye geldik. Orada yerli müslümanlar hemen etrafımı sardılar. Vapur gelecek mi? diye soruyorlardı.

Bîçâre dindaşlarımızdan biri ağlayarak bizi almaya mı geldiniz "Ah Efendi buradan bir saat evvel ayrılanlar bahtiyârdır. Burada çektiklerimizi bilseniz siz de bizim gibi ağlardınız" diyor, bana kahve ve meyve ikrâm ediyorlardı.

Sordum:

– Şu karşıda oturup bizi dinleyen başı açık veya başları bezle sarılı adamlar hıristiyan mıdırlar?

– Evet, müslümandırlar. İşte onlar gibi ne kadar başları açık veya başına bez sarmış insanlar varsa hepsi müslümandır. Benim bile başımdaki fes beş seneliktir. Bu memlekete beş seneden beri bir fes sokmak mümkün değildi. Servetinizi vermiş olsanız bir fes bulamazsınız. Bunun için müslümanların kısm-ı a'zamı başları açık gezerler. Zanneder isem bu hâl vaz'iyetimizi tenvîre kâfîdir."

Zavallı müslümanlar, ma'bedlerine alem-i tevhîd yerine haçlar takılmış, minârelerinde ezân seslerine mukābil nâkūslar çalınıyormuş, başlarına fes giymek hakkı bile nez' edilmiş! Ne fecî' sahneler! İstanbul'da câmi'lere hiç adım atmayan, çocuklarına şapka giydiren, dinini, milliyetini ayaklar altına alan bazı müslümanlar için ibret alınacak levhalar! Fakat ibret de erbâb-ı basîret içindir. Dinini, milliyetini çiğneyenlere bu fecâyi' masal gibi gelir..!

MEDÂRİS-İ İLMİYYE

Diğer müessesât-ı irfâniyye gibi müsâedâta mazhar olmazsa yaşayamayacaktır.

İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Mecmûa-i İslâmiyyesi'ne

Muhterem efendim,

Cebel-i Bereket müntehib-i sânîleri tarafından Müdâfaa-i Milliyye, Umûr-ı Şer'iyye ve Evkāf vekâletlerine takdîm olunan arîzanın bir sûretini leffen gönderdik, muhterem *Sebîlürreşâd* ile neşr eylemenizi ricâ ederiz efendim.

10 Kânûnievvel 339 Cebel-i Bereket

Müderris **Mustafa**

Arz ve îzâhdan müstağnî olduğu üzere hayât-ı ma'neviyye ve maddiyyemize kasd etmiş iki düşmen-i bî-emân karşısında mücâdele-i hayât için harb ve darb sahnelerine atılmak lâzım geldi. Zâhiren ve maddeten üzerimize hücûm ederek sâha-i cihândan vücûdumuzu, harîta-i âlemden nâmımızı ref' edip mukaddes vatanımızı kendi aralarında taksîme karar veren o müdhiş düşmanlarımıza karşı bölükler, taburlar, ordular teşkîl ederek [9](وَرَدَّ اللهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا) nazm-ı celîlinin sırrına mazhariyetle başlarına mühlik darbeler indirdik; bir kısmını inâyet-i Hak'la nâr-ı cahîme gönderdi, mütebâkīsinin de o habîs yüzlerini lehü'l-hamd ve'l-minne mukaddes vatanımızdan döndürdük.

Bu sûretle maddî düşmanlarla çarpışırken bünyân-ı millîmizi ve esâsât-ı dîniyyemizi tâ temelinden söküp atmak fırsatını hiç de fevt etmeyen ve ma'nevî düşmanlarımızdan ma'dûd olan sirkat, gasb, nehb ü gāret, zinâ, nifâk ve şikāk ve daha bu gibi nice cerâim millet-i İslâmiyye'nin ma'neviyâtını harâbe-zâra çevirmek üzere muntazam ve muhkem cebhelerden mütevâliyen hücûm etmeye başladığı ve el-ân İstanbul ve Adana muhîti gibi taht-ı işgālde kalan memleketlerimizde bu hücûmların temâdî ettiği nazar-ı teessüfle görülmektedir. Halbuki

[9] "Allah, inkârda ısrar eden kâfirleri, hiçbir fayda elde edemeden öfkeleri ile geri çevirdi." (Ahzâb Sûresi 33/25)

ma'nevî düşman maddî düşmandan daha mahûfdur. Buna karşı bîgâne kalmak ma'nen mahv ve mahkûm olmaktan başka bir şey değildir. Zira cem'iyetlerin bekāsı ahlâkın yükselmesiyle hâsıldır. Bir kavimde cevher-i ahlâk tatar-ruk-ı fesâddan ne derece mahfûz olur ise o kavim için o nisbette muhâfaza-i mevcûdiyyet kābil olur. Umûr-ı dînîyye ve ahlâkıyyede vâki' olan mübâlâtsızlığa karşı müsâmahakârlık, bu hâl-i pür-melâlin i'tiyâd derecesine vusûlünü intâc ederek bünyân-ı İslâmiyyemizi için için kurtlar gibi kemireceği, bir gün hüviyet-i milliyyemizi de kaybedeceği şübhesizdir.

Âdâb-ı milliyye-i İslâmiyyemize muhâlif ve ahlâk-ı fâzıla-i milliyyemize münâfî ve ez-her cihet teessüfât-ı azîmeye bâdî olan sâlifü'l-arz hâlât-ı **[124]** meşhûde ve mesmûaya karşı tedâbîr-i serîa ittihâzının vücûbunu hükûmet-i milliyyemiz takdîr ederek bu ma'nevî düşmanlara karşı da bîgâne kalmamış, bunun da orduları olan kāfile-i ulemânın terakkī ve teâlîsini pîş-i nazara almış, birtakım esbâb dolayısıyla nûr ve ziyâsı sönmeye yüz tutan medâris-i ilmiyyenin yeni baştan küşâdı ve matlûb vech üzere ihyâ ve idâmesi için lâzım gelen proğramını tanzîm etmiş, bu mesâî-i meşkûrenin âsâr-ı feyzi de tecellîye başlamış idi. Saâdet-i İslâmiyyeyi ehass-ı âmâl ittihâz eden müderrislerimiz fakr u zarûretin pençeleri altında inim inim inlemekte olduğu hâlde bütün zarûretlerine rağmen tenvîr-i kulûb-ı mü'minîne kemâ fi's-sâbık devam ettiler. Biz millet-i İslâmiyye'nin bâis-i necâtı olan bu meslek-i âlînin kemâl-i azametle teâlîye mazhar olmasını dört gözle intizâr etmekte iken son zamanlarda bazı mahallerde talebelere mahsûs olmak üzere inşâ edilen binaların ellerinden alınıp başka müesseselere verilmesi gibi bazı hâdiseler bizi dil-hûn etmiş ve Müdâfaai-i Milliyye Vekâleti Ordu Dâiresi'nin 2/26 ve 12585 numaralı ve fî 19 Temmuz 339 târihli karâr-ı umûmîsi de medrese âlemini temelinden sarsmıştır. Dâru'l-hilâfe ve mekâtib-i sâire talebeleri ikmâl-i tahsîle değin te'cîl edildikleri hâlde medâris-i ilmiyye talebesi niçin te'cîl edilmiyor? Her hâlde medâris-i ilmiyye talebesi de diğer müessesât-ı irfâniye talebeleri gibi ikmâl-i tahsîle değin te'cîl edilir, diye ümîd ediyorduk. Bir sene hizmet-i maksûresini îfâ eden bir talebe tekrâr medreseye avdetle ikmâl-i tahsîl edebilir mi? Talebenin kısm-ı a'zamı birinci ve ikinci sınıfdan terfî' edecek ve dördüncü sınıfı aşmadan askerliğe gelince talebe olmayanlar misilli muâmele görecek olan o talebenin kat'iyyen ve kātıbeten bir daha medreseye ayak atmayacağı iki kere ikinin dört ettiği kadar celî bir hakîkattir.

Kurâ ve mahallâtın büsbütün imamsız kaldığı, müslüman evlerinin müslimînin techîz ve tekfîn ve merâsim-i dînîyye-i sâiresi icrâ olunamadığı, diyânet-i İslâmiyye'nin her tarafda ufûle yüz tuttuğu; merkeze mülhak olan Hassa ve Bahçe ve Islâhiye ve Dörtyol kazâlarında medrese olmayıp merkezde bulunan talebelerin de memleketimizin ihtiyâcâtına nazaran pek cüz'î bir yekûn teşkîl ettiği bir zamanda dâhil-i esnân olmayan talebelerin bile bu karardan müteessiren derslerini terk ederek savuşup gitmeleri bizi endîşeye düşürmektedir. Maksadımız talebeleri askerlikten kaçırmak değildir. Biz bu husûsda üç çâre düşünebildik: 1) Medreseye kayıt ve kabûl edilen talebelerin her hangi sınıfdan olursa olsun ya hizmet-i maksûre görmeleri, 2) Yahud diğer müessese-i irfâniyyede olacağı gibi ikmâl-i tahsîle değin te'cîlleri 3) Yahud medrese bulunan yerlerde birer zâbit ta'yîniyle talebelerin mevki'-i tahsîllerinde ta'lîm edilmeleridir. Günde bir veya iki saat ta'lîm eden talebe aynı zamanda derslerini de ta'kīb edebileceğinden her iki menfaat elde edilmiş olur.

Bu arîzanın muhteviyâtı kulûb-ı İslâmiyye'nin en derin köşelerinden kopup gelen bir sadâ ve cerîhadâr sînelerden zuhûr eden bir nidâ olup vekâlet-i sâmîlerince de is'âf buyurulması ricâ ve istirhâm olunur.

TALEBENİN İSTİRHÂMÂTI

Umûr-ı Şer'iyye ve Evkāf Vekâlet-i Celîlesi'nden

İhmâl ve lâkaydî yüzünden son zamanlarda en acınacak bir hâle gelen medreselerin yeni baştan ıslâh ve ihyâsına himmet eden Büyük Millet Meclisi medreselerin idâresi ve tarz-ı tedrîsi hakkında bir kānûn neşir ve ta'mîm etti. Şu kadar ki o vaktin îcâbâtı olarak medreselere lâzım geldiği kadar tahsîsât ta'yîn edemedi. Evet, o vakitler hükûmet-i milliyyemizin hâl-i harbde olması dolayısıyla bütçesinin harbden başka şeylere müsâid olamayacağı tabîîdir. Lakin şimdi hamd olsun muzaffer ordumuz harbi kazandı, düşmanlarımızı mukaddes vatanımızdan çıkardı, şân-ı millîmize lâyık sulh yaptık. Artık umûr-ı dâhiliyyemizin ıslâhına çalışmaktayız. Maârifimizin de lâyık olduğu iltifâta mazhar olduğunu çeşm-i iftihârla görmekteyiz. Ez-cümle bütün mekteplerimize müstevfî maâşlı muallimler ve müdîrler ta'yîn ve nevâkısı ikmâl olunmaktadır. Medreselerin terakkī ve teâlîsi için de lâzım gelen himmeti hükûmetimizin dirîğ etmeyeceğini kaviyyen ümîd ve o emellerimizin sâha-i tatbîke çıkarılmasını kemâl-i tehâlükle intizâr etmekteyiz. Her irfân ocağı az çok feyz-i millîden hisse-i intifâını aldığı bir zamanda elbette biz talebe-i ulûm da mahrûm kalacak değiliz. Medreselerimiz, hakīkī ve ciddî bir muâvenete çok muhtâçtır. Biz zavallılar hâlâ rutûbetli, mukassî, toprak yığınından başka bir şey olmayan harâb, gayr-ı sıhhî

birtakım eski medreselerin hücrâ köşelerinde yuvarlanmaktayız. Biz de bu vatanın evlâdıyız.

Maârif İdâresi köylere varıncaya kadar birtakım sıhhî mekteb binâları yaptırdığı ve müstevfî maâşlar ile muallimler ta'yîn eylediğini kemâl-i memnûniyyetle görüyoruz, inşâallâh medreseler de bu himâyeye mazhar olacaktır.

Dîn-i İslâm'ı yaşatacak medreselere bunca ashâb-ı hayr tarafından terk ve teberru' edilen evkāfdan olsun hisse-yâb olmaya hakkımız yok mudur? Yeni Medreseler Nizâmnâmesi mûcebince mekteplerde okunan derslerin hemen hepsi tedrîs ve tederrüs olunması ve imtehânlar esnâsında memleketin en büyük askerî ve mülkî me'mûrlarının bulunması gibi birtakım şerâiti hâvî **[125]** emirleriniz mütevâliyen vürûd etmektedir. Biraz da bunlar nerede ve ne gibi hücrelerde imrâr-ı hayât ediyorlar ve ne gibi müderris ve muallimlerden okuyorlar, kendilerinin, müderris ve muallimlerinin maîşeti nasıldır? diye suâl lütfunda da bulunmanızı ricâ ederiz. Vâkıâ şimdiye kadar bu âlî meslek hüdâî nâbit olarak meydana gelmiş ve İslâm hükûmetlerinin medâr-ı iftihârı olan bunca ulemâ yetiştirmiş ise de o vakitlerin şimdiki asra kıyâs edilemeyeceği ma'lûm-ı fazîletleridir. Çünkü mekteb talebesinin kâşânelerde refâh ve saâdetle tahsîl ettikleri ve kendileri için muhtelif sûrette gāyeler irâe edildiğini nazar-ı memnûniyetle görüyoruz. Lakin bizler de bu vatanın evlâdıyız. Bizlerin de hayât-ı ilmiyye ve dîniyye nokta-i nazarından bir kıymet ve ehemmiyetimiz olsa gerektir. Bizleri de bu perîşân ve acıklı vaz'iyetten kurtarmak, bizler için de bir gāye tesbît etmek makām-ı muallânızın vezâifindendir sanırız.

Yoksa bu gidiş ile medreseler şübhesiz idâme-i hayât ve mevcûdiyete mazhar olamaz. Biz zavallı talebelerin evân-ı şebâbetleri böyle heder olup gitmesinin mes'ûliyeti acaba kimlere âiddir.?

Bir de; bütün mekteplerde tahsîl eden talebe, ikmâl-i tahsîle kadar te'cîl ediliyor da medrese talebesi esnâ-yı tahsîlde hizmet-i fi'liyyelerini îfâ için sevk ediliyor. Evet, askerlik bilhassa şu asırda üzerimize terettüb eden en mukaddes vazîfelerdendir. Îcâbı zamanında cümlemizin bu emr-i cihâda icâbet edeceği şübheden vârestedir. Nitekim ben ve benim gibi birçok arkadaşlarımız da Harb-i Umûmî'de Çanakkale, Filistin ve daha nice, nice mevki'-i harblerde isbât-ı vücûd ederek vazîfe-i mütehattimemizi îfâ eyledik. Daha pek yakında bile memleketimizin düşmanın o mülevves işgālinden tathîr ve tahlîsi için Toros dağlarında kış günlerinin şedâid ve mezâhimine katlanarak, maddî techîzâtımızın fıkdânına rağmen cansiperâne mukāvemet ve müdâfaa ederek birçok şehîdler fedâ ettik ve avn-i Hak'la da muvaffak olduk.

Binâenaleyh şimde sulh zamanında biz talebe-i ulûmun da diğer mekteb talebesi gibi ikmâl-i tahsîle kadar te'cîline müsâade buyurulsa medreselerin indirâsına karşı hakīkī bir sed çekilmiş olur. Yoksa ihmâl edilecek olursa medreselerin hâl-i hâzırı bile devam edemeyip mahv ü münkarız olacağı müstağnî-i îzâhdır.

Şu hâl-i esef-iştimâlimizi enzâr-ı hamiyyetinize arz ediyoruz. Ve bu ma'rûzâtımızı lütfen sem'-i i'tibâra alacağınıza ve ihtiyâcâtımızın tatmînine her sûretle himmet buyuracağınıza ümîd-vârız. Bâkī muhterem ve mübârek ellerinizden öperiz efendim.

Fî 10 Kânûnievvel 339

Adana Medrese-i İlmiyyesi talebesi nâmına

Mehmed Hilmi

HEP AYNI NAKARÂT

Akşam gazetesi geçenlerde ortaya attığı garîb bir da'vâyı mütemâdiyen ileri sürüp duruyor. *Akşam*'a göre gûyâ cumhûriyet, müessesât ve kavânîn-i şer'iyye ile bir arada bulunamazmış, binâenaleyh mehâkim-i şer'iyye kalkmalı, Şer'iye Vekâleti Hey'et-i Vekîle arasından çıkmalı, kavânîn-i şer'iyye yerine asrî kānûnlar ikāme edilmeli imiş..!

Bu ma'nâsız iddiâ hakkında geçen nüshalarımızda müteaddid makāleler yazdık, bunun kat'iyyen doğru olmadığını, bu sözlerin ne ilim ile, ne de maslahat-ı millet ile hiçbir münâsebeti bulunmadığı, bu gibi kıymet-i ilmiyye ve ictimâiyyesi olmayan sözler ancak İslâm'a karşı husûmetten, yahud Müslümanlık hakkında cehlden dolayı söylenebileceğini, cumhûriyetin müessesât ve kavânîn-i şer'iyye ile pek güzel kaynaşabileceğini, binâenaleyh Meşrûtiyet devrinde kaldırılmak istenen müessesât ve kavânîn-i şer'iyyenin Cumhûriyet devrinde bir hayât-ı nevîn iktisâb ederek daha esaslı ve daha feyyâz ve mütekâmil bir sûrette tatbik edileceğini îzâh etmiş, *Akşam* gazetesi başmuharriri ve Dâru'l-fünûn İctimâiyât muallimi Necmeddin Sadak Bey'den bazı suâller sormuştuk. Fakat mûmâ-ileyh ne sorduklarımıza cevâb verebildi, ne de böyle bir mübâhase-i ilmiyye ve ictimâiyyeye yanaştı. Şimdi ikide bir o ma'nâsız da'vâyı ileri sürüp duruyor.

Geçenlerde mehâkim-i şer'iyyenin ilgā olunacağına dâir yevmî gazetelerin muhâbirleri Ankara'dan telgraflar çekmişlerdi. Bilahare bunun doğru olmadığı anlaşıldı. Bu münâsebetle Adliye Vekîli Seyyid Bey beyânâtta bulundu:

"Bunun imkânı olmadığını, bir tarafdan ahkâm-ı şer'iyyeyi medenî kānûnlar hâline sokarken diğer tarafdan

mehâkim-i şer'iyyenin lağvı için hiçbir sebeb mevcûd olmadığını, bil-akis bu mahkemelere lüzûm olduğunu ve mehâkim-i şer'iyyenin Hukūk-ı Âile Kānûnu'nu tatbîk ile mükellef olduğunu" söyledi. *Akşam* gazetesi buna da çattı:

"Bu nasıl Cumhûriyet'tir ki muayyen ve müdevven kānûnları ayrı ayrı makāmlara tâbi' iki nevi' mahkeme tatbîk eder? Adâletin tatbîkini dînî makāmlara bırakıyor, mehâkim-i şer'iyyeyi ilgā etmek için, zaman değil, yalnız cesâret lâzımdır."

dedi. Ondan sonra Hukūk-ı Âile Karârnâmesi'nin ahkâm-ı şer'iyyeye ibtinâ etmesi de yine *Akşam* gazetesi için ve diğer bazı gazeteler için vesîle-i hücûm oldu. "Türkiye Cumhîriyeti cumhûriyet olabilmek için evvelâ asrî kānûnlarla idâre edilmek mecbûriyetinden; izdivâc, talâk, verâset gibi hukūkī münâsebâtın mübhem şekillerde olduğundan" bahs olundu. **[126]** *Akşam*'ın bundan da maksadı ne olduğu pekala anlaşılıyor. Müslüman fukahâsı meselâ verâseti bir ilim hâline koyacak kadar işlemiş ve tavzîh etmiş oldukları hâlde mûmâ-ileyhin ahkâm-ı şer'iyye hakkında böyle bir isnadda bulunması ne kadar insafsızlıktır! Bir Dâru'l-fünûn muallimi için ilm-i ferâizin kıymet ve ehemmiyetini takdîr etmemek, yahud böyle bir ilmin vücûdundan tegāfül etmek hiç de yakışık almaz.

Diğer nüshasında da Falih Rıfkı Bey:

"… fukahânın isimleri, Türk Cumhûriyeti gençlerine, terbiye ve kabir kitâbeleri üstünde okunan yazılar gibi, o kadar uzak ve hayata o kadar yabancı gelir." diyor. Bu da doğru değildir. Bütün memleket gençliğini İstanbul'da müslüman kadınlarını sahnelere çıkarıp aktrislik ettiren gençler gibi telakkī etmek doğru değildir. Böyle gençler nazarında elbette fukahâ-yı İslâm'ın bir mevki'-i hürmeti olamaz. Fakat bu gençler indinde yalnız fukahânın değil, hiçbir şeyin kıymeti yoktur, yalnız zevkin, eğlencenin kıymeti vardır. Lakin bir memleket böyle gençlerle yaşayamaz. Bir tarafdan Büyük Millet Meclisi ahkâm-ı fıkhiyyeyi kānûn şekline koyarken o Meclis a'zâsından bir zâtın böyle söylemesi ne kadar ma'nâsız bir şey oluyor! Bu muharrir beyler siyasetten bahs ederken fıkhı, şerîati karıştırmasalar olmaz mı? Münâsebetli münâsebetsiz muttasıl kavânîn-i şer'iyyeye hücûm edip duruyorlar. Bu hücûmdan başka, kendi fikirlerini Meclis'in fikri gibi göstermek de ne kadar fuzûlî oluyor. Büyük Millet Meclisi devletin dini Dîn-i İslâm olduğunu i'lân etti. Ahkâm-ı şer'iyyeyi tenfîz ve icrâ vazîfesini der'uhde ettiğini kānûnlarına yazdı. Tanzîm olunacak kavânînin ahkâm-ı fıkhiyye ve hukūkiyyeye istinâd edeceğine dâir teşkîlât-ı esâsiyyesinde ayrıca bir madde-i mahsûsası var. Böyle iken bunu (laik–lâ-dînî) bir şekilde göstermek kadar fuzûlî bir şey olamaz. Acaba bu meb'ûs bey, bu da'vâsını Millet Meclisi kürsüsünde îzâh etmekten neden çekiniyor da gelip burada gazetelerde böyle söylüyor?

Sonra geçenlerde Erzurum Meb'ûsu Ziya Bey'in risâlemizde bir mektupları intişâr etmişti. Bu mektûba karşı yine Bolu Meb'ûsu Falih Rıfkı Bey cevâb verdiler. Dediler ki:

"Acaba aynı fikirde bulunan bizim taraf, – Bakınız aynı fırkada Ziyaeddin Efendi ile iki taraf gibi konuşuyoruz– Acaba Ziyaeddin Efendi'yi bu kadar infiâle düşürmek için teferruât veya usûldeki cinâyetlerimiz nelerdir? Ziyaeddin Efendi bu seyyiâtı şöyle sayıp döküyür: "1– İslâm kadınlarını barlara (yani men'-i müskirâttan beri çay ve konser yeri) götürüp erkeklerle dans ettirerek, 2– İslâm kadınlara şano (sahne)lerde icrâ-yı san'at ettirerek, 3– İslâm kadınlarını diğer mevâki'de (sinema ve tiyatro) karışık oturtarak ahlâk-ı umûmiyyeyi çiğnetmek, iffet ve nâmûs-ı millîyi başkalarının te'mîn-i zevki uğurunda fedâ ettirmek…" cinâyetlerimiz bunlar, ve Ziyaeddin Efendi'nin fikrince Cumhûriyet Hükûmeti tamâmıyla kendi kanâatindedir. Ben ise tam zıd fikirde ve Cumhûriyet Hükûmeti'nin benim tarafımda olduğuna kāniim. Türk kadınlarının tiyatroda benimle yan yana oturuşu, daha dün akşam –"Otello"da da olduğu gibi– Türk kadınlarının sahne san'atkârlığına başlayışı, bana iffet ve nâmûs-ı millîye karşı taarruz gibi değil, bil-akis gāyet tabîî ve güzel geliyor."

Sonra *(Vakit)* gazetesinin Ankara muhâbiri de teceddüde dâir yazdığı mektuplarının birinde "Akāid ve an'anâtın asrî ihtiyâcâtla taarruz eden ahkâmına artık ser-fürû etmemek ve ancak günün, asrın zarûret ve îcâbâtına uymak ve uymaya mecbûr etmek endişesinden mülhem olmak sûretiyle inkılâbın derinleşmesinden" bahsediyor. Biz bundan da bir şey anlamadık. Bu zât da kendi fikrini inkılâbın fikri şeklinde göstermek istiyor. Bu da fazûlî bir iddiâ!

Tanîn gazetesinin muhâbiri ise Cumhûriyet'in İslâmî ve ilâhî bir şekil almasından şikâyet ediyor:

"Geçen sene din ile devleti, dünyâ ile âhireti ayırdıktan sonra bu sene yine laik cumhûriyeti eski şekle sokmakta ne ma'nâ vardır? Kānûn-ı Esâsî Encümeni Büyük Millet Meclisi'ne ilâhî hukūk bahşederken her hâlde bunu siyâsî bir maksadla vücûda getirmiştir. Nitekim alâkadârlar bu husûsda fikirlerini şu sûretle hülâsa ediyorlar:

"– Ahkâm-ı şer'iyyenin infâzı bir iştir. Bunu eğer Büyük Millet Meclisi almazsa, devlet bunu yapamazsa hiç iyi olmaz." diyor. Muhâbirlerin sözleri birbirini tutmuyor. Her biri diğerinin zıddını söylüyor.

Şimdi de *(İleri)* gazetesinin başmuharriri Celâl Nuri Bey'in Ankara'dan gönderdiği mektûbu okuyalım. Diyor ki:

"Dinin vicdâniyâta; Allah ile kul arasındaki münâsebâtına (yani ibâdâta) âid bir kısmı vardır ki dünyevî kuvvetler, hükûmetler buna müdâhale edemezler. Bir de dinin idâresi keyfiyeti vardır ki bu, müstakıllen devletlere âiddir. Dînî ictimâiyât, rüesâ-yı dîniyyenin ta'yîn veya intihâb olunanların tasdîki veya tasdîk edilmemesi, evkāf üzerindeki velâyet-i âmme, dînî mahkemelerin vazîfe-i kazâiyyesi, müessesât-ı dîniyyenin umûr-ı mâliyyesi… gibi husûsât hakkında hükûmetler birtakım vezâif der'uhde etmişlerdir.

Bu hukūktan ferâgat, istiklâl-i dâhilî hakkından ferâgat ma'nâsını müfîddir. Devletlerden bir çoğunun resmî birer dini vardır. Oralarda, hükûmet, evleviyetle idâre-i dîniyyeyi tanzîm eder. Fakat umûm devletler, dîn-i resmîden mâadâ dinleri de müsâafesine mazhar edegelmektedir. Bu takdîrde bile, hakk-ı istiklâle taalluk eden umûr-ı dîniyyenin idâresinde devletin bir salâhiyeti vardır."

Eskiden *İleri* gazetesi bu fikirde değildi. O da (laik) likten bahsediyordu. Fakat şimdi hakīkati kabûle doğru gidiyor. Devletin din ile olan alâkasını tabîî ve zarûrî görüyor. Allah ile kul arasındaki münâsebâta –ki ibâdâttır– hükûmetlerin müdâhale edemeyeceği tabîîdir. İslâmiyet bu husûsda hiçbir kimsenin, hiçbir kuvvetin müdâhalesini kabûl etmez. Müslümanlar ibâdetlerini doğrudan doğruya Allah'a karşı îfâ ederler. Araya hiç kimse karışmaz. Fakat bu Müslümanlığa **[127]** mahsûsdur. Hıristiyanlık'ta böyle değildir. Nasrâniyet'te Allah ile kul arasındaki münâsebâta dünyevî kuvvetler müdâhale ederler. Müslümanlık bu husûsda büyük bir inkılâb yapmıştır.

Sonra Müslümanlık'ta dinin dünyevî ve ictimâî birtakım ahkâmı, kezâlik dünyevî bir emr-i idâresi vardır ki bunlarla hükûmetin alâkası tabîîdir. Bu ahkâmın kuvve-i icrâiyyesi ancak ve ancak hükûmettir. *İleri* gazetesinin bu fikri doğrudur. İşte onun içindir ki bir müslüman hükûmeti için (laik–lâ-dînî) bir şekil mutasavver değildir. Biz bunu öteden beri söylüyoruz. *Akşam* gazetesi ve daha diğer bazıları da (laik)likten bahsediyorlar. Hattâ *İleri* gazetesi bile öyle diyordu. Lâkin şimdi hakīkati kabûl ediyor. Bir müslüman hükûmeti çin laiklik olamayacağını i'tirâf ediyor.

Demek ki bu husûsda *İleri* gazetesi de *Akşa*m gazetesinin fikrinden ayrılmış oluyor. Allah vere de *(İleri)* bu ictihâdında sebât ede. Şu münâsebetle muharrirlerimizden ve mütefekkirlerimizden pek ciddî bir ricâmız var:

Beyler, efendiler! Düşüncelerimizi, ümniyelerimizi hep muhâlif, mütebâyin cihetlere değil; mütevâfık, mütecâzib istikāmetlere tevcîh edelim. Milleti teşettüte düşürmeyelim; toplayalım. Ferdlerin, sınıfların pek muhtelif hisleri ve fikirleri olabilir. Fakat kudret, bu muhtelif hissiyât ve efkâr arasında vahdet noktalarını keşfedip halkı o vechile tenvîr ve daima takrîb etmektir. Bir memleketin eczâsı arasında câzibe ne kadar takviye edilirse vahdet-i milliyye o kadar inkişâf eder ve hârice karşı kuvve-i dâfiası da o nisbette tekâmül eyler. Yoksa anâsır-ı tefrika o kadar mebzûldür ki her ferdin en cüz'î hissiyâtına, teşebbühâtına tâbi' oluvermesiyle husûle gelebilir. Fakat vatan işi, millet işi öyle fedâkârlık îcâb eder ki bu ayırıcı farklardan vazgeçilerek birleştirici noktalara ehemmiyet verilmelidir.

KOMÜNİZM ve EDYÂN

2

Rusya'dan yeni gelen seyyâh-ı şehîr Abdürreşîd Efendi pederimiz anlatıyor:

– Bolşevikler umûmiyetle edyân aleyhinde, bilhassa İslâmiyet'e ve müslümanlara karşı birçok tedâbîr ittihâz ettiler. Bir aralık kendilerinin Türkiye hükûmetiyle müttehid olduklarını ileri sürerek Rusya müslümanlarını iğfâle çalıştılar. Kendi mesleklerini Anadolu'nun da kabûl ettiğini söyleyerek efkârı tağlît etmek istediler. Gazetelerin bu yoldaki neşriyâtı birçok kīl ü kāli mûcib oldu. Bazı sâde diller çok mükedder oldu. Kulaktan kulağa birçok sözler fısıldandı. Gālibâ Bolşevikler bunu büyük bir muvaffakiyet addettiler.

Bunun üzerine Bolşevikler'in resmî gazetelerinden *(İzvestiya)* gazetesi muharriri Türkiye hükûmeti mümessili Ali Fuâd Paşa ile bir mülâkāt yaptı. *İzvestiya* Ali Fuâd Paşa ile olan mülâkātını şu sûretle neşretti:

"– Bize karşı olan nokta-i nazarınızı söyler misiniz?

Ali Fuâd Paşa:

– Biz size târihî bir düşman nazarıyla bakarız. Fakat bugün vekāyi'-i târîhiyye ve ilcâ-yı hâdisât bizi birleştirdi. Yekdiğerimize dostâne muâmelede bulunmaya mecbûr olduk. Temennî ederiz ki bu vesîle ile yekdiğerimize dâimî samîmî dost olalım, umûmî düşmanlara karşı bu samîmiyetimizi muhâfaza edelim.

– Komünizme nasıl bakarsınız?

Ali Fuâd Paşa:

– Komünizm sizin için güzel bir meslek-i siyâsîdir. Gulüvve gitmezseniz hakkınızda fâideli olabilir. Fakat biz müslümanlar için Komünizm hiçbir zaman şâyân-ı kabûl olamaz. Zira bizim Kur'ânımız her şeyden mu-

kaddesdir. Bizim ihtiyâcât-ı siyâsiyye ve ictimâiyyemizi Kur'ân mütekeffildir. Şu halde bizim için başka bir yol, başka bir meslek aramaya hâcet yoktur.."

Paşa hazretlerinin bu beyânâtı Rusya'da umûm müslümanlar üzerinde gāyet büyük bir te'sîr husûle getirdi. Ma'lûm ya, küre-i arzdaki umûm müslümanların yegâne istinâdgâhları Türkiye hükûmetidir. Bu sebeble Türkiye hükûmeti Komünizm esâsâtı üzerine kurulacak denince müslümanlar son derece ye'se düşmüşlerdi. Bütün kalbler endîşe içinde kalmıştı. Böyle bir zamanda Ali Fuâd Paşa'nın bu beyânâtı müslüman gönüllerini çok sevindirdi.

Komünistlerin tutmuş oldukları yol, (Siyonizm)'in vaz' ettiği esâsâta pek ziyâde tevâfuk etmektedir. Siyonistler Bazil Kongresi'nde ittihâz ettiklere 24 karârın birinde diyorlardı ki:

"Mantıklı, mantıksız sözlerle insanların başlarını karıştırmalı. Bazen dinli, bazen dinsiz, bazen hiç ma'nâsız sözlerle zihinlerini işgāl etmeli. Bütün matbûâtı kendi elimize almak için ne îcâb ederse yapmalı. Bize muhâlefet edenlere söz söyleyecek meydan bırakmamalı."

Bugün Bolşevikler'in de aynı karârı tatbîk etmekte oldukları gāyet açık görülmektedir. Netîcenin nerelere kadar varacağını, bu hâlde neler tevellüd edeceğini gerek Ruslar, gerek Tatarlar'ın müttefekkirîn kısmı pek güzel anlamışlardır. Yahudiler de şimdi Rusyayı pey-der-pey terk etmektedirler. Herkes maksad-ı esâsînin i'mâr olmayıp tahrîb-i bilâd ve imhâ-yı ibâd olduğuna kesb-i kanâat etmişlerdir.

[128] Kale içinden feth olunur, meseline imtisâlen Ruslardan bazıları Komünist Fırkası'na dâhil olmuşlarsa da pek muvaffak olamayacaklar gibi geliyor. Zira fesâd-ı ahlâk günden güne müdhiş sûrette taammüm etmektedir. Vahşet gittikçe artıyor. Bütün nüfûz ve kudret (Çeka) lara, yani inkılâb mahkemelerine verilmiştir. (Çeka)lar lâ-yüs'el ammâ yef'aldir. Herkes ürkmekte olduğu hâlde yine aksü'l-amelden korkuluyor. Bundan dolayı bilhassa Yahudiler tedehhüş etmektedirler. Zira bu tedhîş usûlünün aksü'l-ameli ilk defa Yahudileri süpürecektir. Bütün dünyânın mukadderâtıyla, iktisâdî, siyâsî ve ictimâî mukadderâtıyla oynayan Yahudileri şimdi müdhiş bir korku almıştır. Bütün Avrupa'yı karıştıran Yahudilerdir. Avrupa'daki ve Rusya'daki bütün inkılâbların arkasında Yahudiler vardır. Hıristiyanlar arasında siyâsî ve ictimâî tefrikaları çıkartmak sûretiyle Hıristiyanlık'tan intikām almaktadırlar. Siyonistler paralarıyla, teşkîlâtlarıyla, entrikalarıyla ortalığı karıştırıp duruyorlar. Bugün Avrupa devletleri Yahudilerin bu tertîbâtına tamâmıyla vâkıf olmuşlardır. Onun için her tarafda Yahudi aleyhine hareket başlamıştır. Bilhassa Rusya'da re's-i kârda bulunanlar arasında Yahudilerin de olması Rusları gayz ve hiddet içinde muztarib etmektedir. Günün birinde bu infiâl-i umûmînin patlak vermesi muhtemeldir. Muhtemel değil, muhakkaktır. Bunu sezen Yahudiler şimdi fevc fevc Rusya'yı terk etmektedirler.

Müskirâtla Mücâdele Eden Bir Hıristiyan Milleti

Bu hafta gelen haberlere göre bir İngliz yelken gemisi Amerika sâhillerine kaçak sûretle 150 sandık viski idhâl etmek istemiş; fakat Amerikalılar tarafından gemi top atışıyla karşılanarak tevkîf ve içindeki müskirât zabt ve müsâdere edilmiştir. Diğer bir İngiliz gemisinin getirdiği 4500 dolar kıymetinde 18.000 şişe birayı kaçakçılar Amerika'ya idhâle muvaffak olmuşlarsa da Amerika zâbıtası, biraları yakalamış, Amerika Müskirât Kānûnu'na tevfîkan bir çukurun içine şiddetle atıp şişeleri parçalamak sûretiyle biraları imhâ eylemiştir.

İşte yaşamak isteyen milletler Men'-i Müskirât Kānûnu'nu bu sûretle tatbîk ederler. İçkiye karşı bu şiddeti göstermekle Amerika medenî bir devlet idâdından çıkmıyor. Lakin bizdeki müskirâtçılar bunu görmüyorlar, görmek istemiyorlar. Bir sarhoşun birkaç değnek yemesini i'zâm ederek vahşetten, kurûn-ı vüstâî zihniyetinden bahsetmekten hiç sıkılmazlar. Bakınız Amerika'ya, müskirât kaçakçılarına değnek ile değil, toplarla hücûm ediyor.

Müskirât Kānûnu el-ân İstanbul'da tamâmıyla tatbîk edilmiyor. Mühürlenen içkilerin hârice çıkarılması, yahud yere dökülmesi kānûnen îcâb ettiği hâlde gazeteler dört ay daha müddet verildiğini yazıyorlar. Bu nasıl olabilir? Bir kānûnun icrâ-yı ahkâmı, diğer bir kānûn olmadıkça, hiçbir sûretle te'hîr olunamaz. Bilmiyoruz, bu zavallı Men'-i Müskirât Kānûnu'nun kabâhati nedir ki böyle felce uğratılıyor? Kānûnlarımızın en hayırlısı ve fâidelisi olan ve bütün milletçe temâmî-i tatbîki şiddetle arzu edilen bu kānûnu hakkıyla tatbîk etmek hükûmet-i İslâmiyyemiz için pek büyük bir şerefdir.

Mûsâ Cârullah Efendi'nin Tevkîfi

Helsingfros imâmı Hakîm Efendi tarafından çekilen bir şâyân-ı teessüf telgrafa göre, Rusya müslümanları arasında büyük bir şöhret sâhibi olan ve İslâmiyet hakkında şâyân-ı dikkat neşriyâtla teârüf eden, lehinde, aleyhinde birçok sözler söylenen, yazılar yazılan meşhûr Mûsâ Cârullah Efendi'nin Bolşevik (Çeka) İnkılâb Mah-

kemesi tarafından tevkîf olunduğu anlaşılıyor; Mûsâ Cârullah Efendi'nin en son vazîfesi Petrograd İmâmeti idi. Kendisiyle beraber birçok müslümanlar da tevkîf olunmuş. Tevkîfin sebebi, "dînî, ictimâî, siyâsî mes'eleler ve tedbîrler hakkında İslâm milletlerine" hitâben yazılan ve ahîren Berlin'de tab' edilen bir kitaptır. Bu kitâbın bir nüshası da son posta ile idârehânemize gönderilmiştir. Geç geldiği için tedkîke vakit olmadı.

Şanlı Türk askerinin şerefine te'lîf kılınan bu kitâbda şâyân-ı dikkat mütâlaât ve mülâhazât olduğu anlaşılıyor. İnşâallâh gelecek hafta bu husûsda daha ziyâde îzâhât veririz. Bolşeviklerin şimdiye kadar tevkîf ettikleri, öldürdükleri ulemânın hadd ü hesâbı yoktur. Fakat Mûsâ Cârullah Efendi onlarla kābil-i kıyâs değildir. Müşârunileyhin tevkîfi bütün Rusya müslümanlarını şiddetli sûrette alâkadâr etmiştir.

Mûsâ Cârullah Efendi'nin tevkîfinden bahseden *(Yeni Kafkasya)* diyor ki: "Şübhe yoktur ki işbu eserini, her nasıl olsa da, tab' ve neşr ettiren Mûsâ Efendi yakayı (Çeka) eline vereceğini biliyordu. Böyle iken tereddüd etmeden neşr eylediği eseri ile kendisini efkârına fedâ edecek bir reşâdet-i medeniyye göstermiştir.

"Bu reşâdetin cezâsı olarak Mûsâ Efendi, şimdi Petrograd (Çeka)sının bodrumunda oturuyor. Tahammül edemediği esâret havası içinde muztarib bulunan ma'neviyâtı, bu sûretle, bir nevi' itmînân bulsa bile, nahîf bulunan vücûdu ikinci defa olarak uğradığı bu işkenceye tahammül edecek mi..?

"Gönül arzu ederdi ki matbûâtın bu husûsda ibrâz eylediği alâkadârlık daha muttarid bir şekil iktisâb eylesin de, Moskova cellâdlarına ihsâs ettirsin ki Rus komünistlerinden başka düşünen Türk ve İslâm mütefekkirlerini kolay kolay tenkîl etmek olmaz."

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

27 Aralık 1923 | 19 Cemâdiye'l-ûlâ 1342 | * Perşembe * | 27 Kânûnievvel 1339 | Cild: 23 - Aded: 581

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:
Bu yazıda sehven bazı atlamalar olduğu tesbit edildiğinden düzeltilmiş şekli 582. sayıda takrar yayınlanmıştır.

Hülâsa erkek ile kadının kuvâ-yı maddiyye ve akliyyece imkân-ı tesâvîleri da'vâsı kadındaki tevâzün-i tabîî erkektekinden daha az sâbit ve müstakar oluyor. Zira dimâğın tabaka-i kışriyyesine uğrayan (a'sâb-ı basarın kökleri ile a'sâb-ı şemden(?) mâadâ) bütün a'sâb-ı ta-baka-i kışriyyenin ötesindeki tabaka-i merkeziyyeye de uğrarlar. Bu tabaka-i kışriyyenin vezâifinden biri de ona muntabık olan tabaka-i merkeziyye-i dimâgiyyeyi örtüp onu muhâfaza olduğu ise ma'lûmdur. Yukarıda beyân edildiği üzere tabaka-i kaşriyyenin hacmi kadında erkektekinden daha küçük olduğundan, diğer taraftan da oraya varıp tabaka dâhiline yayılan damarların deverân-ı demi ta'dîl etmesi dolayısıyla bu tabaka az gıdâ aldığından kadın erkeğe nisbeten daha ziyâde meşakkate, yorgunluğa, tâkatsizliğe ma'rûz olmakla kal-mayıp ıztırâbât-ı fikriyye ve asabiyyeye isti'dâdı da ondan ziyâdedir. Bu hakīkatler bir cihetten kadını erkeğin fevkine çıkaran bir mevhibe-i fıtrat i'tibâriyle şâyân olan bazı hasâilini* kolaylıkla îzâh ettiği gibi, diğer cihetten de kadının –tabîati hasebiyle– re'yinde ânî olarak gösterdiği tahavvülâtın da esbâbını ve evhâm ile vesvesenin erkekten ziyâde ona musallat olmasının sırrını bize bildirir. Hattâ tahkīkāt-ı ilmiyye ile sâbit olmuştur ki Dura matesrpons = ümmü's-salbe arasındaki fıkdân-ı muvâzene daima kadının hayız, haml, vilâdet, nifâs ve şey-hûheti zamanına müsâdifdir. Kezalik kadının tabîaten mâlihulyâya erkekten daha ziyâde meyli ve iç sıkıntısı ile ıztırâb-ı aklîye (rûhîye) erkekten ziyâde mağlûbiyeti havâss-ı tabîiyyesi iktizâsındandır. Profesör Mayert'in sözü burada bitiyor. Biz yine devam edelim.

Fizyolojya (Hayvânî ilim-i vezâifü'l-a'zâ) ilminde sâbit ve mukarrerdir ki ihtiyârî gülme ve ağlama merkezi muhik(?) tabaka-i kışriyyesidir. Yine sâbit ve mukarrerdir ki serîr-i basarî (ki tabaka-i kaşriyye arkasında bir nâhiye-i dimâğiyyedir) teheyyücât-ı nefsiyyenin ve teşennüci yani gayr-ı ihtiyârî gülme ile ağlamanın merkezidir. Serîr-i basarî ile tabaka-i kaşriyye arasındaki irtibât ve birinden diğerine vâki' olan te'sîr ve tefâ'ul ise ehemmiyeti nazardan kaçmayacak netîceler veriyor. Meselâ ikisi arasındaki irtibât kat' edildiği vakit insana kasd ve irâdeye makrûn olmaksızın gülme veya ağlama teşennücâtı ârız olur. Kezalik tabaka-i kışriyye birtakım emrâz veya tegayyürâta veyahud istihâlelere veya şedîd yorgunluğa ma'rûz olursa serîr-i basarîde bir heyecân ve anîf bir ıztırâb-ı asabî hâsıl **[130]** olur ki o hâl içinde insan en âdî ve en vâhî sebeblerle güler, ağlar. Bazen serîr-i ba-sarî hastalanır ve bu takdîrde ihtiyârî gülme, ağlama melekesinin tabaka-i kışriyyedeki merkezi âfetzede olur ve insanı ağlatan veya güldüren eşyâ ile hâdisâta karşı sanki hiçbir alâka ve münâsebeti yokmuş gibi hissiz, donuk

* Kadındaki kuvâ-yı âkıle gerek tasavvurda ve gerek hüküm vermekte sür'at gösterir. Erkekte ise tasavvur ile hükm-i tedebbürü bi'n-nisbe daha batîdir.

bir hâlde durur ve bu iki merkez ilel ve emrâzdan şedîd yorgunluktan sâlim oldukça tevâzün-i tabiî bi'z-zarûre devam etmez. Esbâb-ı ânifeye binâen tabaka-i kışriyye kadında erkeğin tabaka-i kışriyyesinden evvel zaafa ve yorgunluğa giriftâr olduğuna ve bâ-husûs kadında mizâc-ı asabî (mâlihulyâ) gālib olup ve tabaka-i kışriyyesi cümûda uğrayıp zâyi' olan kuvvetlerini kolaylıkla telâfî edemediğine nazaran bu tabakanın şuûn-ı muhtelifesi i'tibâriyle serîr-i basarîye olan derece-i te'-sîrini idrâk etmek ve serîr-i basarînin hayât-ı nefsiyye i'tibâriyle tabaka-i kışriyyedeki âsâr ve netâciyini kolaylıkla anlamak mümkündür.

Bu tedkīkāt-ı müsbete ve bu açık hakīkatler karşısında zükûr ile inâs arasında müsâvât-ı mutlaka iddiâ eden mezâhib ashabı mütehayyir kalıp ne diyeceklerini bilmiyor ve bunlara karşı hiçbir hüccet ikāme edemiyorlar. Lakin bunların henüz kalblerine yeis denilen şey uğramayıp hâlâ hasımlarının zaîf taraflarını araştırıp oralardan hücûmu gözlemekte ve tedkīkāt-ı ilmiyyenin meknûz olan esrâr-ı kâinât içinden lehlerine çıkaracağı hazâin-i ma'lûmâta intizâr etmektedirler. Hattâ günün birinde her iki tâifenin (zükûr ile inâsın) yaratılışça olan tabîi farklarını kadınların ezmine-i sâlifede geçirmiş oldukları hayata atf ederek bu farkları kurûn-ı mâziyyede erkeklerin temâdî eden cinâyâtına ilhâk edecekleri bile gözümüzün önüne geliyor. Bunlar hasımlarını ilzâm için erkekler ile kadınların et, kan ve adelece ve huşûnût, siklet ve hacimce müsâvi olacakları, ta'bîr-i diğerle âlem-i vücûdda yekdiğere hem-bezm olabilecek erkeklerden ve birbirine her husûsda benzer efraddan başkası bulunmayacağı zamana kadar bekleyeceklerdir. Maahâzâ biz şundan emîniz ki bütün müterakkī memleketlerin kadınları kemiklerinin sikleti, adalelerinin kesâfeti, karaciğerlerinin gılzati, cisimlerinin i'tibâriyle erkeklerle yarışa çıkıp da buna mukābil rikkat-ı kalb ile boy bos güzelliğinden gāib ettikleri gibi çevikliklerinden ve a'zâ-yı bedenlerini sür'atle kullanabilmekten de mahrûm kalmaya râzı olmazlar. Kadınları usûl-i hulkiyyede dahi erkeklerle omuz öpüşmeye sevk edenler bir vahşî memleketlerdeki kadına, bir de en müterakkī memlekette yaşayan hemşîrelerine atf-ı nazar etseler kadının medeniyette ilerledikçe ve istiklâl ve hürriyeti arttıkça hangi yollardan geçtiğini ayân beyân görürler.

Kadın ile erkek arasındaki maddî ve aklî farklar hakkında mezâhib-i muhtelife ashabının sözleri bunlardan ibâret olup hülâsaları şuna müncer olur: Sıfât ve hasâis-i maddiyye ve akliyyece her iki sınıf beyninde müsâvât mümkünâttan ve tahkīki câiz şeylerdendir. Ancak yukarıda bahsettiğimiz bazı sıfât ve hasâis bunlardan müstesnâdır ki bu farklar maddî olmakla beraber iki sınıf beyninde ma'nevî ve aklî diğer birtakım farklar da intâc eder.Ez-cümle kadın şu zikrettiğimiz esbâbdan dolayı erkekten daha çabuk usanır ve yorulur ve kuvâ-yı fikriyyesini daha geç toplar. Kezalik ondan daha çabuk fikirlerini ve re'ylerini tebdîl eder. Ve bundan dolayı irâdesi, azmi, sebâtı daha zaîfdir.

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:

ASRÎ KĀNÛN

3

Cem'iyetimizin "Teokrasi ve Klerikalizm" bakāyâsıyla ma'lûl olmadığı sâbit olduktan sonra en yüksek bir mefhûm olan hukûk-ı şahsiyye ve umûmiyye telakkıyâtı, ve bu telakkıyâtın kuvve-i tesbîtiyye ve te'yîdiyyesinden başka bir şey olmayan kavânîn hakkındaki vechelerinin tedkīki îcâb eder. Tâ ki İslâmiyet'in, nasıl zî-şümûl ve vâsi' bir ihâta ile adâletin tecellîsini, refâh-ı şahsî ve ictimâînin husûlünü mü'emmen şerâit ve evsâfı, kudret-i tatbîkiyyeyi hâiz esaslara kemâl-i mebzûliyyetle mâlik olduğu, garb medeniyetinin henüz daha bu tekâmülüne vâsıl olmaktan çok uzakta bulunduğu delâiliyle taayyün etsin.

İslâmiyet nazarında hak, teaddüd etmeyen bir kemâl-i lâ-yetagayyerdir. Cenâb-ı Hakk'ın vahdâniyeti bu kemâlin en âlî bir mefkûresidir. Hukūk ki hakāyık-i eşyâya mutâbık, masûniyet-i şahsiyye ve ictimâiyyeye, refâh-ı beşerî ve saâdet-i sermediyyeye müntehî vesâit ve vesâilin, hudûd ve şerâitin, desâtîr ve esâsâtın hey'et-i mecmûasından ibârettir; şerîatin en muhterem, en vâcibü's-sıyâne addettiği bir küldür.

"Hukūk-ı ibâd" hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyye'nin münâsebât-ı şahsiyye ve umûmiyyelerinde âmil olan mefhûmları muhtevî olduğu kadar idârî tekâmüllerin en vâsi' ma'nâlarını beşeriyetin vâsıl olmak istediği rûh-ı kemâle kadar îsâl etmektedir. Ma'lûm olduğu üzere fiile inkılâb eden her beşerî hâdise bizâtihî tehassul ve teşekkül etmiş olmayıp derece derece tehassüs, tefekkür, muhâkeme, irâde safhalarından geçerek tekemmül etmiştir. Tekemmülâtın da muhtelifü'ş-şekl istihâleleri mevcûddur. Şu hâlde en maddî addolunan işler bile ma'nevî bir eserin mevlûdüdür. Ma'neviyât ise yalnız fiil için bir âlet ve bir vâsıta mâhiyetinde değil, insâniyet için de mes'ûd bir gāyedir.

[131] Hiçbir vakit asr-ı hâzır "mihanik" bir tarz-ı medeniyet addedilemez. Sâha sâha bütün garbı bin türlü cereyânlar, fikrî, idârî, siyâsî, ilmî, ictimâî ihtilâflar içinde irâe eden hâdisât-ı câriyye gösteriyor ki: Beşeriyet bir makineden, maddiyâtla işleyen yeknesak bir âletten

ibâret addedilemez. "Asrîlik" ise mefkûrevî bir tekâmül tasavvurudur ki: Ancak İslâmiyet'i [insâniyeti] en yüksek refâha, en vâsi' huzûra, âsâyişe nâil edecek bir veche irâe edebilirse müsemmâsına mutâbık olur. Aksi takdîrde "hâl-i hâzır, ma'nâsını ifâde eder ki bu da beşeriyetin refâh ve saâdeti demek değildir.

Her hangi bir hâdise netâyiciyle tahlîl olunamaz. Belki hâkim olan rûh ile ifâde olunur. Falan kānûn, falan idâre, falan mesleğin ihtiyâcâta kâfil olmadığını tesbît için o kānûna, o idâreye, o mesleğe hâkim olan rûhu tedkîk etmek lâzımdır. Şu hâlde asırlardan beri müslüman bir millet, müslüman bir hükûmet hâlinde yaşadığımız ve yaşamakta olduğumuz cihetle şer'a istinâd etmesi lâzım gelen kānûnlarımızın, an'anâtımızın ihtiyâcât-ı asriyyeye tevâfuk edip etmediğine hüküm verebilmek için evvel emirde bu külliyâtın esâsını, rûhunu, menbaını, tarz-ı tecellîsini, inkişâfa olan isti'dâdını, muhtelif zamanlarda, muhtelif şekillerde tatbîkātını ayrı ayrı muhâkeme etmeliyiz.

Ahkâm-ı şer'iyye dünyâ ve âhirete şâmil olmak üzere: İtikādât, ibâdât, muâmelât ve ukūbât kısımlarını muhtevîdir. Sûret-i umûmiyyede muhâkeme edilirse bu aksâmın her biri diğerinin lâzım-ı gayr-ı müfârıkı olduğu görülür. Kendisinin ve mükevvenâtın elbette bir hâlikı olduğunu düşünen her insan için ibâdât ne kadar tabîî bir lâzıme ise Allah düşüncesinden tevellüd eden hukūk ve vezâifin hayât-ı şahsiyye ve umûmiyyede tecelliyâtı i'tibârıyla muâmelât ve bunların kuvve-i te'yîdiyyesi olan ukūbât da o kadar zarûrî bir lâzıme olarak isbât-ı vücûd eder. Esâs ve rûh i'tibâriyle yekdiğerinin mütemmimi olan bu külliyâtın mebdei ma'rifetullâhdan başka bir şey değildir.Her birisi için ayrı bir mebde' tasavvur olunursa nizâm ve âhenk-i beşer muhtel olur. İnsâniyet yeni bir Bâbil vak'ası yaşar. Cihânda hükümrân olan kararsızlıkları bu fütûhâtın mukaddemâtı olarak kabûl etmekte erbâb-ı ukūl tereddüd etmezler.

Binâenaleyh, kānûnlarımızın, an'anâtımızın mâzîden mülhem olmasını vesîle-i istihfâf ittihâz ederek değil, hangi esâsın hangi ihtiyâca tekābül etmediğini îzâh ve isbât sûretiyle yeni bir mebde' iddiâ olunabilir. Milliyeti olmayan ilim ve sanâyi'den başka, rûhen, fikren, bütün külliyâtıyla Avrupalılaşmak isteyen garbcılarımızın maksadları hey'et-i ictimâiyyemize refâh ve saâdet getirmek ise, her şeyden evvel mevcûd ve müteazzî şekl-i ictimâîmizin ve mebde'lerimizin nevâkısını, hatâlarını ilmen irâe eylemeleri lâzımdır ki, da'vâlarını kazanabilmiş olsunlar. Esâsât-ı ictimâiyyemizin ihtiyâcâtımıza tamâmıyla kâfî olup olmadığını, yeni ihtiyâclar karşısında teceddüd ve tekâmülü esâs olarak kabûl eden İslâmiyet'in her derde devâ bulup bulamayacağı husûsunda tereddüd gösterenler için meydân-ı münâzara her zaman açıktır.

Rûh-ı İslâmiyyet'te müteredditleri tenvîr ve ilzâm edecek binlerce delîl, hüccet, burhân-ı kātı' mevcûddur. Hukūk-ı İslâmiyye'nin hayât-ı dünyeviyyeye âidiyetinden dolayı en ziyâde tenkīd edilen kısımları "muâmelât ve ukūbât" cihetleridir. Ta'bîrât-ı zamâneye göre "hukūk ve cezâ" olmak üzere îzâhı tabîî olan bu ahkâmın rûhu tabîat-i beşeriyyeye, ihtiyâcât-ı ictimâiyye ve muhîtiyye ile müterâdifen cem'iyetin nizâm ve âsâyişinin idâmesi, hürriyet-i mesâînin, müsâvâtın, hüriyet-i şahsiyyenin, hürriyet-i kelâmın mahfûziyeti, münâsebât-ı nâsın tanzîmi, inkişâfât-ı şahsiyyenin, hukūk-ı ferdiyye ve umûmiyyenin te'mîni gāyelerine müteveccihdir.

Kānûn-ı medenîmizin kıymet-i esâsîsi cihânşümûl bir hâldedir. Başlıca garb ulemâ-yı hukūkiyyûnunun mütâlealarını işhâd ederek kavânîn-i medeniyyemizin ihâta, adâlet, şümûl, kābiliyet ve münâsebât-ı ictimâiyye nokta-i nazarından asrî denilen garb akvâmının ahkâm-ı medeniyyelerine her sûretle fâik olduğunu bi-hakkın i'lân edebiliriz. Daha birkaç ay evvel İngiltere meşâhîr-i siyâsiyyûn ve ictimâiyyûnundan "Mac Mahon" Müslümanlığa âid âile hukūkunun garba nisbet kabûl etmeyecek derecede mükemmel ve müslüman kadınlarının her sûretle daha mes'ûd olduğunu sarâhaten i'tirâfa mecbûr kalmıştı. Eğer muhtâc-ı tevsî' bir madde var ise, yahud her hangi bir ihtiyâc muvâcehesinde bazı ahkâm vaz'ı derpîş edilirse me'hazı Kitap ve Sünnet olan eimme-i dînin ihtiyâcât-ı zamâneye muvâfık kavliyle amel ve def'-i zarûret edilmesi her zaman mümkündür. Zarûret vukūunda esâsât-ı İslâmiyye dâhilinde "istihsân" tarîk-i şer'îsinden istifâde etmeye ne mâni' vardır? Bu kadar esbâb-ı yüsr ü tekâmül mevcûd iken garb müdevvenâtının aynen ahzı lüzûmuna kāil olmak büyük bir insafsızlık olur.

Ukūbâta gelince: Fransız Kānûn-ı Cezâsı'ndan aynen tercüme sûretiyle vücûda getirdiğimiz ve el-yevm ma'mûlün-bih olan Cezâ Kānûnnâmesi'nin ne dereceye kadar mükemmel olduğunu salâhiyetdâr olan zevât tavzîh buyursunlar. Yalnız hukūkçularımızın umûmî telakkīleri her hâlde rûh ve tevâzün i'tibâriyle âhenkdâr bir kül teşkîl edemediği merkezindedir. Bugün mevcûd kavânîne rağmen yine mücrimler mütenebbih olmayarak yeni cürümlerine devam ediyorlar. Cezâlar ise gerek mütecâsirleri, gerekse hey'et-i ictimâiyye efrâdı üzerinde ibret-i müessire teşkîl edecek bir kuvvette değildir.

[132] Fuhuş ve rezâilin baş döndürücü sür'atle tezâyüdünden, emrâz-ı efrenciyyenin müstevlî bir sûrette nesli tahrîb etmesinden müteessif olmayan ve bir azâb hissetmeyen hiçbir ferd tasavvur olunamaz. Dispanserle-

rin kuyûdâtı elîm olan hakîkati daha vuzûh ile gösteriyor. Son senelerde fuhuş genç kızlarda yüzde on, nâmûslu kadınlar miyânında yüzde altı nisbetinde tezâyüd etmiştir. Kavânîn-i cezâiyyemizin ahkâmı sarâhaten gösteriyor ki muhâfaza ve müdâfaası lâbüd ve zarûrî olan ahlâk-ı umûmiyyeyi sıyânete kâfî şiddet ve rûhu ihtivâ etmemektedir.

Kemâl-i şükrân ve iftihâr ile yâdını bir vazîfe addeylediğimiz Büyük Millet Meclisi'mizin rasânet-i ictimâiyyeyi, nâmûs ve iffetin yüksek kadrini i'lâ etmekte olan son teklîf-i kānûnîsi bu vaz'iyet karşısında an'anât-ı milliyyenin kudsî ve muhterem bir heyecân-ı îmân ile nasıl müdâfaa edilmekte olduğunu gösteriyor. Adliye Encümeni'nce havâle edilen bu mühim teklîfin esbâb-ı mûcibesinde deniliyor ki: "Memleketemizde kısa bir zamanda vücûda gelip sür'atle inkişâf eden ictimâî inkılâb sû'-i ahlâka büyük bir cereyân vermiştir. Maîşet ihtiyâcı karşısında hayata erkekler gibi atılmak mecbûriyetinde bulunan kadınlar ve bilhassa genç kızlar hayat mücâdelesinin daha ilk safhalarında ekseriyetle müdhiş girdâblara yuvarlanmak tehlikesinde bulunuyorlar." Vatanın en büyük yaralarından biri olan ahlâkī tereddiyâtın bundan daha mûciz bir teşrîhi olamaz. Lâyihanın diğer bir noktasında: "Binâenaleyh garb milletlerinin cezâ kānûnlarını aynen tatbîk etmek doğru olamaz" mütâlaası dermiyân ediliyor. Milletin his ve rûhuna, emzice ve tabâyiine muhâlif olan ve başka milletler için mahallî ihtiyâcâta nazaran tedvîn edilen ecnebî kānûnlarının bilâ-tedkīk aynen tercüme ve kabûlü sûretiyle giriftâr olduğumuz ictimâî ve umûmî zararların izâlesi maksadını istihdâf ettiği anlaşılan bu rehâkâr fikirlerin inşâallâh milletimizin esâsâtı dâhilinde irtikāya kesb-i liyâkat eylediği merâtib-i medeniyyeye îsâlinde rehber olacağına emîn ve müsterîh bulunuyoruz.

Hasan Hikmet

KOMÜNİZM

Aleyhinde Mûsâ Cârullah Efendi'nin Neşrettiği Kitâb

Rusya'nın en meşhûr ulemâsından Mûsâ Cârullah Efendi, neşrettiği bir kitap yüzünden Bolşevikler tarafından tevkîf edildiğini geçen nüshamızda yazmıştık. Bu kitâbın Bolşevikler aleyhinde şâyân-ı dikkat ma'lûmât ve mütâlaâtı ihtivâ eden medhalini –pek cüz'î kelimeleri şîvemize uydurarak– aynen ber-vech-i âtî derc ediyoruz:

On dokuzuncu asır ortalarında bedbîn Karl Marks gibi maddî iktisâdiyyûnun dûrbîn açık gözlerine görünen, garbda eski medeniyet dünyâsının merkezlerinde dolaşıp duran fitne hayallerinin siyâsî, ictimâî, iktisâdî sebebleri yirminci asır ibtidâlarında yeryüzünde bütün kuvvetiyle devam ediyor; hattâ, büyük fitnelerin alâmetleri olmak üzere nuhsun, yani (Zuhal) ile (Merih)'in gök yüzünde kıranları da 1912'de vâki' oluyor; diyânet dünyâsıyla medeniyet dünyâsının son derece fesâdlarının zarûrî bir netîcesi olmak üzere dehşetli hâdiselerin, gāyet büyük inkılâbların hâdis olacaklarından haber veriyorlardı. Lakin gerek medeniyet dünyâsında, gerek diyânet dünyâsında ne işitecek kulak vardı, ne de görecek göz!

Âkıbet, medeniyet dünyâsının gāyet büyük fesâdlarının, gāyet fâhiş adâletsizliklerinin, insanların ictimâî günahkârlıklarının, siyâset ve riyâset ihtirâslarına doymaz emellerinin, bütün devletlerin kuvvet meydanlarındaki müsâbakalarının zarûrî ve tabîî bir netîcesi olmak üzere 1914'de medeniyet muhârebesi, bütün dünyâ muhârebesi başladı; büyük kıyâmetin en büyük dehşetlerine nümûne olmak üzere, dört beş sene devam ettikten sonra, ulûhiyet, diyânet, cem'iyet, devlet, intizâm düşmanı, anarşist bedbîn Karl Marks'ın cennî tedbîrleriyle hazırlanmış, intikām gazabıyla, bedbînlik zehriyle zehirlenmiş büyük askerin, yani proleteryaların büyük kuvveti, kahraman kumandanlarının cesûrâne hareketleri sâyesinde müdhiş ihtilâl (revulasyon) medeniyet dünyâsının bütün esâslarını, bütün eserlerini tahrîb etmek azmiyle başladı. Medeniyet merkezlerinde bedbîn Karl Marks'ın uzağı gören gözleri önünde yetmiş iki sene mukaddem dolaşıp duran fitne hayalleri bugün dehşet zulmetleri içinde, medeniyet kabristanı üstünde mehîb bir şekilde Sosyalizm libâsıyla, Komünizm sûretiyle zâhir oldu; Rusya'da medeniyetin bütün eserlerini, bütün esaslarını harâb etti; açlık ile, yokluk ile bütün insanları pâyimâl eyledi; hürriyet şiârıyla, âzâdlık da'vâsıyla bütün dinleri, bütün ta'lîmleri inkâr etti.

Rusya maârif ve sanâyi' cihetiyle medenî devletlerin hepsinden geri ise de inkılâb hareketleri için zarûrî olan fitne kuvveti Rusya'da gāyet büyük idi. İhtilâl rehberleri, revulasyon diplomatları fırsatı ganîmet bilerek her tarafdan koşup Rusya'da toplandılar. En müsâid bir zeminde, saati tamâm hulûl etmiş bir zamanda inkılâb hareketleri başladı.

Muhârebelerle harâb olup kalan şehirler, karyeler ihtilâl vahşetiyle tamâmen yağma edildi; âileler mahvoldu; şehirler, karyeler bomboş kaldı. Enternasyonal nâmıyla milletlerin her biri, dinleri, ma'bedleri, mahkemeleri, kānûnları tahkīr olundu. Dîvân-ı harplerin, fevka'l-âde **[133]** komisyonların, (Çeka)ların – inkılâb mahkemelerinin – şimşekleri içinde, yanar sarayların dumanları arasında, mahkemelerin, fabrikaların harâbeleri üstündeki yeni dinin yeni dekaloğu (evâmir-i aşaresi),

Komünizm ta'lîmlerinin "iman şartları" her yerde kızıl levhalar üzerine büyük harflerle yazılarak i'lân olundu. Terbiye zehirlendi ve alçaldı. İnsanların tabîatleri yine vahşet hâllerine döndü.

Yani insanların ekseriyetine yokluktan, hakāretten, sefâletten, kandan, yaştan, meşakkatten, darlıktan, kaygıdan başka hiçbir şey, hiçbir saâdet vermemiş olan medeniyet nizâmları, diyânet şekilleri ekseriyet eliyle, intikām kuvvetiyle tahrîb olundu. Eski günahların adâletli cezâları husûl buldu.

Rusya'da ekseriyetin elinde, mülkünde, gönlünde medeniyetten, diyânetten hiçbir haz yok idi. Yalnız bedbahtlık, yalnız esirlik vardı. Elde saklanacak, gönülde sevilecek, emelde rağbet edilecek bir şey yoktu. Lakin her husûsda nefret edilecek ahvâl gāyet çok idi.

Bu ahvâl karşısında bütün rûhuyla, bütün dimâğıyla kendisini bedbînliğe kaptıran Karl Marks gibi devlet ve intizâm düşmanlarının, büyük anarşistlerin nazarları, rûhları telkînât tarîkıyle gāyet kolay bir sûrette halkın ekseriyetine sirâyet ettirildi. Bu sâyede Rusya'nın her yerinde dehşetli ihtilâl, kuvvetli revulasyon kolaylıkla başladı. Sür'atle intişâr etti. Medeniyet nizâmları, diyânet terbiye ve ta'lîmleri, şerîat usûlleri hilâfına yeni din, Komünizm dini Rusya'da silâh kuvvetiyle galebe etti.

Eski medeniyet, yıpranmış medeniyet öldü. Kendi mezarına kendisiyle beraber bütün eserleri de gömüldü. Evet, ama Karl Marks'ın zu'mu gibi görülen proletarya –medeniyet mezarını, burjuvazi kabrini kazıyan proletarya– kapitalin (sermâye) eliyle hazırlanmadı. Belki medeniyetin zulmü, medeniyetin sefâheti, isrâfâtı, medeniyetin hiçbir şeyden doymaz obur dimâğı, obur midesi kendi kabrini proletarya eliyle, zulüm küreğiyle kazdırdı. Evvelki burjuvazi diktatörlüğü yerine proletarya diktatörlüğünü yerleştirdi.

Elbette zulüm, zulümden başka hiçbir netîce doğurmaz. İstibdâd kemmiyet cihetiyle de, keyfiyyet cihetiyle de arttı. Evvelki istibdâd bir ekalliyet eline geçti. Şu farkla ki şimdi ekseriyetin hukūktan mahrûmiyeti kānûn hükmüyle oldu.

Yani eski fesâdların, evvelki zulümlerin tabîî bir netîcesi, bir cezâsı olmak üzere bugünkü diktatörlük doğdu. Yoksa eski hallerin, eski nizâmların her birine düşmanlık, bedbînlik gözüyle bakan Karl Marks'ın zu'mu gibi medeniyet ilimlerinin, hünerlerinin, san'atlarının, makinelerinin, diyânet akīdelerinin, terbiyelerinin, ta'lîmlerinin, usûllerinin, kānûnlarının bir netîcesi olmak üzere değil.

Mezarlarımızdan kalkarak gözlerimizi açıp da bakarsak görürüz ki târihin şu günleri bütün Rusya dünyâsı için tamâmıyla bir kıyâmet oldu:

(آسمان میکفت این دم بازمین کرقیامت را ندید ستی ببین)[1]

Amellerinin defterleri azâb zebânîlerinin elleriyle insanların her birine sol taraflarından verildi. Kara sahîfelerinin yüzünde kızıl kanlarla yazılmış eski günahlarının adâletli ukūbetleri kahır göklerinden yeryüzüne bütün dehşetiyle yağmur gibi yağdı. İnsanların her birini, mücrimlerini de, ma'sûmlarını da hesâb meydanlarına, nöbet saflarına sürdür.

Böyle bir kıyâmet son senelerin zarûrî ve tabîî bir netîcesi idi.

Siyâset dünyâsında en büyük, en kuvvetli devletler iki taraf idi: 1) İngiliz, Fransız, Rusya tarafı, 2) Almanya tarafı. Gāyet kuvvetli olan şu iki taraf her siyâsette, husûsiyle şark siyâsetlerinde, İran ve Türkiye memleketlerini istîlâ ve istismâr hırslarında müsâbakada idi. Bunlar her sûretle mücehhez idi, her şeyi de tamâm idi.

Medeniyet dünyâsında iktisâd mes'eleleri de büyük buhrân tûfânları içinde idi. Karl Marks gibi devlet düşmanlarının, bedbîn iktisâd âlimlerinin gāyet câzib ta'lîmlerine, telkînlerine iktisâd buhrânları bereketli zemîn oldu. İnsâniyet dünyâsında büyük ihtilâlin kuvvetli âlimleri, mühlik unsurları tamâmıyla hazırlanmıştı.

Kum kadar çok olan İslâm milletleri kum gibi müteferrik ve ekserîsi medenî devletlerin elinde esir bir hâlde idi.

İngiltere, Fransa, Rusya gibi büyük devletlerin şiddetli nüfûzları, kuvvetli hücûmları altında asırlarca yaşayan, muhârebelerden muhârebelere, inkılâbdan inkılâblara yuvarlana yuvarlana geldikten sonra Sosyalistlerin rehberlerine güzel inkılâbât nümûnelerinden ibretli dersler veren, şu günkü umûmi muhârebede Rusya inkılâbına yol açan Türkiye Devleti son asırlarda memleketin ıslâhât-ı dâhiliyyesinde acz gösterdi. Hem Türkiye Devleti'ne, hem umûm İslâm memleketlerine mutlaka fâide verecek olan İslâm siyâsetlerinden de gāfil kaldı. Belki hilâfına, tamâmıyla zararına hareket etti. Şâri'-i hakîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin halîfesi, **[134]** kıble-i İslâm'ın sâhibi, Ravza-i Saâdet'in hâdimi, üç mukaddes haremin mâliki, Arafât, Mina câmi'lerinin reisi, Kur'ân-ı Kerîm imâmı Türkiye Devlet-i aliyyesi İslâm milletlerinin kalblerine kendi nüfûzunu, İslâm milletlerinin ihtirâmlarını te'mîn edemedi. Şu hâl, şübhe yok, hükûmetin, Meşîhat'in gāyet büyük bir gafleti, afv olunmaz bir günâhı idi. Bütün ehl-i İslâm'ın kalblerine nüfûz edecek kadar büyük ve mukaddes kuvvetlere mâlik olduğu hâlde ehl-i İslâm'ın kalblerini Hilâfet Merkezi'ne rabt etmek siyâsetlerinden hükûmetin, Meşîhat'in gafletleri benim nazarımda en büyük bir kusûrdur.

---

[1] "O anda gökyüzü yere, kıyameti görmedinse gör diyordu !"

O vakitler Türkiye'den başka İslâm memleketlerinde kalem-i teklîf cârî olmadığı için şu mülâhazamı Türkiye hükûmetine, Türkiye Meşîhat-i İslâmiyyesi'ne tevcîh ettim. Cihân muhârebesinde Arapların isyânlarına, fitnelerine, bazı câhil ve gāfil Hindistan müslümanlarının Türkiye'ye karşı muhârebelerine hükûmetin, Meşîhat'in gafleti sebeb olmasaydı bugün şöyle bir mülâhaza elbette bizim hatırımıza hutûr etmezdi.

Harb-i Umûmî ibtidâlarında Hilâfet-i İslâmiyye lisânıyla, Meşîhat-i İslâmiye hitâbıyla nefîr-i âm olmak üzere bütün İslâmiyet dünyâsına cihâd-ı umûmî i'lân kılındı. Buna rağmen İslâm ve Türk düşmanlarının sevâdını, saflarını İslâm askeri, Türk askeri teksîr etti. Son derece menfûr olan şu hâlin elbette eski bir sebebi vardır. Ben i'tirâf ederim, kemâl-i cesâretle iddiâ ederim ki ehl-i İslâm'ın ferdlerinde iman, Türkiye Devleti'ne büyük bir muhabbet var ise de âlem-i İslâm'ın hey'et-i külliyyesinde iman yoktur, Müslümanlık yoktur. Bu sebeble ve Hilâfet, İslâmiyet siyâsetlerinden, İslâm dünyâsının dînî, terbiyevî, ictimâî ahvâlinden hükûmetin, Meşîhat'in tamâmıyla gafletleri yüzünden Harb-i Umûmî'de İslâm izzeti, ehl-i İslâm'ın hürmeti, ehemmiyeti, İslâm devletleri yine müslümanların kendi elleriyle tahrîb olundu.

İnsâniyet dünyâsı için, bugünkü medeniyetin bugünkü hayatı için helâk olmak mukadder imiş ki siyâset hareketlerinin, iktisâd buhrânlarının zarûrî bir netîcesi olmak üzere büyük devletlerin, bütün milletlerin umûmî muhârebeleri 1914'de i'lân kılındı.

Evet, muhârebe, bir maksad, bir gāye değildir; lakin necât gibi, izzet ve istiklâl gibi, hakîkat ve hukûk gibi en büyük, en mukaddes maksadların, gāyelerin yalnız bir vesîlesidir. İnsanların tabîatlerine, kuvvetlerine nisbetle buna başka bir vesîle yoktur. Bi'z-zarûre muhârebe vâki' olduktan sonra artık elbette iltizâm kılınır, farz olur, belki ibâdet olur. [2](لاتتمنوا لقاءالعدو . وسلوالله العافية . ولكن اذالقيتم فاثبتوا واصبروا . واعلموااان الجنة تحت ظلال السيوف)

Buna binâen muhârebe i'lânı zamanlarında "*Mülâhaza*" isimli kitabımda demiştim ki: "Medeniyet dünyâsı dehşet "Mina"larında izzet muhâriblerine bugün gāyet çok kurbanlar takdîm ediyor. Adâlet-i ilâhiyye kâ'belerinde o büyük kurbanlar elbette kabûl olunacaktır. O büyük ibâdete iştirâk etmek veya pîşvâ olmak şerefinden İslâmiyet dünyâsı bugün mahrûmdur… Medenî milletler istiklâl şereflerine, riyâset serîrlerine, izzet cennetlerine vusûl arzusuyla milyonlarca canlar, milyarlarca mallar fedâ ederek; sabır sıratları üzerinde cehennem çukurlarına da giderek; zilletten, bendelikten kurtulmak maksadı uğurunda bütün meşâk ve mezâhime katlanıyorlar."

İslâm dünyâsına gelince müslümanlar da bu muhârebelere iştirâk ettiler. Fakat maatteessüf başkalarının maksadlarına hâdim olmak sıfatıyla, kendilerinin izzetlerini, dinlerini, yurdlarını hedm husûsunda kuvvetli bir âlet olmak zilletiyle iştirâk ettiler. İslâm sancakları, Türk kılıçları yalnız Türkiye Devlet-i aliyyesi elinde kaldı. Zarûret iktizâsıyla, belki Kur'ân fermânıyla Türk Hükûmeti de Harb-i Umûmî'ye iştirâk etti. Bî-taraf kalmak mümkün olsaydı belki kalırdı. Lakin mümkün değil idi. İştirâk elbette zarûrî ve mecbûrî idi.

İslâm devletlerinin en büyük düşmanları –Rusya, Fransa, İngiltere, İtalya– bir tarafda idi. Almanya yalnız kalmış olsaydı az zamanda mağlûb olur; Türkiye, İran vesâir İslâm memleketleri İslâm ve Türk düşmanlarının elinde tamâmıyla taksîm edilir; amelenin kapital pençesinden, proletaryanın burjuvazi elinden kurtulmaları da hiçbir sûretle mümkün olmazdı.

Türkiye'yi tamâmıyla mahv etmek emellerini kendine mukaddes bir maksad ittihâz etmiş olan Rusya Devleti'ne, bütün İslâm memleketlerini kendisine esir etmiş olan İngiltere'ye bi't-tabi' Türkiye hiçbir sûretle muhârebe refîki olamaz idi. Buna binâen Türkiye Devlet-i aliyyesi zarûret iktizâsı ve maslahat mülâhazasıyla Almanya tarafdârı olarak harbe iştirâk etti.

(Mûsâ Cârullah Efendi, Türkiye'nin harbe sûret-i iştirâkinden, Harb-i Umûmî'deki azîm fedâkârlıklarından, Boğazları kapamakla Rusya'nın mağlûbiyetine sebeb olduğundan, Almanların Türklerle birlikte Mısır ve Hindistan'a asker sevk ederek İngiliz mes'elesini halletmemek husûsundaki siyâsetsizliğinden, Rusya'nın mağlûbiyetinden, Rusya'da patlayan ihtilâlden, Almanya ve Avusturya'nın mağlûbiyetinden, Türkiye'nin Mondoros Mütârekesi'nden, Türkiye'yi tamâmıyla esâret altına almaktan bir şey olmayan ve İngilizlerin Türkiye hakkında besledikleri emelleri tamâmıyla meydana çıkaran Sevr Muâhedesi'nden bahsettikten sonra Harb-i Umûmî'nin netâyicine nakl-i kelâm ile diyor ki:)

[135] Harb-i Umûmî netîcesinde İslâm düşmanı olan büyük Rusya Devleti, Çarlık istibdâdı, ilelebed kalmak üzere sukût etti, târumâr oldu. Almanya istibdâdı da şimdi tamâmıyla sukût etti diyelim. Bu mülâhazayı kabûl edelim, belki doğrudur.

Vâkıâ başkaların zararlarında menfaat aramak siyâseti İslâm izzetiyle, İslâm ulviyetiyle mütenâsib değildir. Bâ-husûs benim akīdeme göre hiçbir vakit câiz olmaz. Fakat Harb-i Umûmî'den Türkiye Devlet-i aliyyesi istifâde etti. Yani Türkiye Devlet-i İslâmiyyesi kuvvetli iki

[2] "Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, Allahtan âfiyet isteyin. Düşmanla karşılaşınca da kaçmayın, sabrederek mücadele edin. Biliniz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır."

düşmandan kurtuldu, diyelim. Lakin İngilizlerin cihângîrliği sağ sâlim bütün kuvvetiyle yalnız kaldı. Almanya gibi kuvvetli, Rusya gibi muazzam iki rakîbinden tamâmıyla kurtuldu. İngilizlerin kable'l-harb Türkiye ve İran memleketlerine karşı besledikleri ihtirâs emelleri, istîlâ muhâtaraları bugün ziyâdeleşti.

Kuvvetli medenî devletlerin rekâbetlerinden istifâde edip yan yatmak gibi âcizlere mahsûs olan siyâsetlerin ne kadar hatâlı olduğu bugün gâyet vâzıh olarak tahakkuk etti.

Evet, Tevrât'ın, Ahd-i Atîk'in en sâdık bir bendesi, Talmûd'un en mütebahhir bir şâkirdi olan Yahudi Karl Marks gibi büyük bir müdebbirin şeytânî bir tedbîriyle hazırlanan büyük kuvvetli asker –proletarya askeri– bu muhârebe sâyesinde kendilerinin önlerinden çıktı, Lenin gibi cesûr rehberlerin büyük tedbîrleriyle silahlanarak halkın elinde, gönlünde olan kıymetli, mukaddes kuvvetlerin hepsini telkînât kuvvetiyle tamâmen yıktı. Mütekebbir, mağrûr emperyalist devletleri harâb etmek azmiyle yeryüzünde yeni ve dehşetli bir kuvvet meydana çıktı.

Lakin Komünizm askeri –Bolşevikler askeri– hiçbir vakit Türk ve İslâm dostu, müslüman memleketlerinin hayırhâhı olmaz ve olamaz. Dinlerin her birine, medeniyet kānûnlarının hepsine açıktan açığa düşman olan Komünizm askeri İslâmiyet kānûnlarına, İslâm'ın şerîat-i ictimâiyyesine, Türklerin ittihâdına, İslâm milletlerinin ittihâdına, Hilâfet-i İslâmiyyeye hiçbir vakit dost olmaz, tarafdâr olmaz.

Eski nizâmdan, eski siyâsetten, dinin eski şekillerinden halkın nefretlerine binâen proletarya kuvveti medenî hükûmetlerin, medenî devletlerin her birinin hilâfına gâyet dehşetli bir kuvvet oldu. Açlık, çıplaklık, darlık, yokluk gibi tamâmıyla tahammül hârici gâyet ağır ahvâlin kuvvetiyle Rusya'da proletarya fitneleri, her yerde bütün halkın büyük galeyânları başladı. İnsâniyet dünyâsında büyük yeni dehşetlerin bütün esbâbı tamâmıyla hazırlandı.

Harbin mühlik netîcelerinden, ahvâlin ağırlıklarından, gelecek günlerin dehşetlerinden devletlerin hiçbiri –büyükleri de, ufakları da, muhâribleri de bî-tarafları da; gālibleri de– kurtulmadı, kurtulamaz. Bugünkü iktisâdî ve ma'nevî iflâsların ağırlıkları altında devletlerin her biri, hattâ gālibleri de harâb olur, içinden çıkamaz. [3] (مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ اَتَتْ عَلَيْهِ اِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ)

Muhârebe günlerinde, muhârebe netîcelerinde, inkılâb hareketlerinde medeniyet dünyâsının tamâm aczini açık gördük. Medeniyet dünyâsının her cihetle iflâsı tezâhür etti. İctimâî fikir cihetiyle de, ictimâî nizâm cihetiyle de, insanların salâhlarını gösterebilecek akıl cihetiyle de, insanların hukūklarını, hürmetlerini kabûl edebilcek kalb cihetiyle de medeniyet dünyâsı tamâmıyla müflis imiş! Hikmetli, adâletli, mâhir, hâzık mühendis ma'rifetiyle te'sîs kılınmış ictimâî bir nizâm, medeniyet dünyâsında yok idi; şimdi de yoktur. Medeniyet dünyâsında, belki bütün yeryüzünde umûmiyet kesb etmiş bugünkü siyâsî, ahlâkī, ictimâî, buhrân fâciaları da iflâs cihetlerini açıktan açığa gösterdi.

Eski hallerin her birine bedbînlik gözüyle bakan, medeniyet nizâmlarının her birini mahâret ve şiddetle intikād eden, mahâretli intikādlarında tamâmıyla isâbet gösteren Karl Marks Komünizm usûllerine, Komünizm istikbâline çocuk gözüyle baktı. Burjuvaların her birinini cehennem çukurlarına gönderdikten sonra proletaryaların her birine cennetler tebşîr eden Karl Marks nazarında medeniyet fesâdlarının, medeniyet hastalıklarının başlıcası hakk-ı temellüke âid nizâmât imiş; en müfîd devâ, en müessir ilaç da ihtilâl kuvvetiyle: 1) Proletarya diktatörlüğü, 2) Ekseriyetin hukūk-ı ictimâiyyeden mahrûmiyeti 3) Hukūk-ı mülkiyyeden tamâmıyla mahrûm kalıp umûmî anbar kapıları başında bütün insanların her yerde ve her zaman dilencilik etmesi imiş! Medeniyetin bütün eserleri ihtilâl kuvvetiyle tamâmıyla tahrîb kılınmadıkça; insanların hepsi fazîletten mahrûmiyette tamâmıyla beraber olmadıkça; kānûn, hukūk, hürmet yerine diktatöre kāim olarak bütün milletler, bütün ferdler her cihetle tamâmıyla tahkīr olunmadıkça hey'et-i ictimâiyye hiçbir sûretle ıslâh edilmez imiş..!

Bütün ilhâmlarında târihin dehşetli hâdiselerinden, medeniyetin büyük mefsedetlerinden istifâde eden Karl Marks gibi akıl ifrîti bir dâhî elbette yalnız böyle tedbîrleri yazar. Tevrât belâgatiyle, Talmûd mahâretiyle yazılan (Kapital)lerini de okuduk. Karl Marks ma'rifetiyle yazılıp vaktiyle Komünist Fırkası tarafından neşr edilen gâyet ehemmiyetli beyânnâmeleri de okuduk. İnsanların ahvâl-i târîhiyyelerine, ahvâl-i rûhiyyelerine tamâmıyla vâkıf olup eski mâzîlerini, bugünkü ictimâî hâllerini mahâretle **[136]** intikād husûslarında Karl Marks, Talmûd'un en mütebahhir şâkirdidir, cinnî bir ifrîttir, büyük bir dâhîdir. İntikād husûslarında her vakit isâbet eder. Lakin inkılâb ifrîti medeniyet hastalıklarının tabîbi, ictimâî bünyenin mühendisi, hayat yollarının rehberi, âdâb ve ahlâkın hakîmi olamaz imiş. Eski halleri intikād husûsunda mahâret gösteren Karl Maks istikbâl tedbîrlerini beyânda her hâlde hatâ etti. ihtilâl felsefelerinde dâhîlik gösteren Feylesof Karl Marks hey'et-i

[3] "Üzerinden geçtiği hiçbir şeyi canlı bırakmıyor, kül haline getiriyordu." (Zâriyât Sûresi 51/42)

ictimâiyye nizâmlarının ıslâhı hakkındaki tedbîrlerinde tamâmıyla zaaf ve acz gösterdi.

Komünistlerin Tevrâtlarını da, Kapital'in bütün cildlerini de okuduk. Kapitalin zulmüne karşı "*Kapital*"in birinci cildindeki kıyâm da'vetlerini ben de kabûl ederim. Güzeldir. Lakin hey'et-i ictimâiyye nizâmlarını hukūktan mahrûmiyet esasları üzerine te'sîs etmek, cem'iyet içinde ferdlerin hürriyetlerini, istiklâllerini tamâmıyla selb eylemek, yokluk felsefelerinde ictimâî bir fâide ümîd etmek, iktisâdî müsâvâtı yoklukta görmek gibi tedbîrlerin hiçbiri insanların saâdetlerine, hey'et-i ictimâiyyenin salâhına hizmet etmez.

Komünistlerin "Ebced"lerini de okuduk. Propaganda kalemiyle yazılan belâgatli kısmı garazlarına göre müfîd ise de Komünizm fâzelerini beyân yolunda yazılan tahayyülât kısmı gāyet zaîfdir. İnsanların hilkatlerine göre böyle bir hayat tamâmıyla muhâldir. Bi'l-farz öyle bir hayatın imkânı kabûl olunsa bile her insan mutlaka öyle hayattan bîzâr olur, nefret eder.

Karl Marks ta'lîmlerini tefsîr yolunda Lenin kalemiyle yazılan "*Devlet ve İhtilâl*" ünvâlı kitap –1919 birinci tab'ı– mütâlaa edilirse Komünizm ta'lîmlerinin en zaîf damarları gāyet açık sûrette görülür: Burjuvazi elinden kurtulmak için devlet içinde ihtilâl lâzım imiş. Proletarya diktatörlüğü zarûrî imiş. İnkılâb husûslarında cebir kullanmak, diktatörlük husûslarında bütün halkın hürriyetlerini, hukūklarını tamâmıyla selb etmek meşrû' imiş! Proletarya diktatörlüğüne karşı ihtilal meşrû' olmazmış, buna hâcet yokmuş. Bu diktatörlük biraz devam ettikten sonra kendi kendine zâil olarak Komünizm şekline münkalib olur imiş!

İşte Komünistlerin ta'lîmleri, Komünizm kitaplarının beyânları budur. Ya garaz yolunda diplomatlıktır, yahud hayâl sahrâlarında çocukluktur.

Acaba! İki diktatörlük arasında bu fark ve tefâvüt nedir? Size de, bize de ma'lûm; ihtilâl insâniyet dünyâsında tamâmıyla eski bir hâldir. Gāyet köhne bir silahdır. Vakit vakit çıkardı, yahud çıkarılırdı. Lakin hiçbir defa da en mahrûm, en fakīr, en mazlûm amele tarafından olmazdı, olmadı. Belki halleri güzel halk tedbîriyle her vakit cârî olurdu.

İnsanların ellerinde her şey insanların fesâdlarına âlet kılındı. Hattâ diyânet gibi en mukaddes bir fazîlet-i ictimâiyye insanların fesâdlarına âlet kılındı. Hattâ medeniyet gibi en nâfi' bir zarûret-i ictimâiyye insâniyetin fesâdına âlet kılındı. "Amelelerin, fakīrlerin iktisâdî, ahlâkī hallerini ıslâh" inkılâbları da aristokratların oyunlarına, keyiflerine hâdim bir âlet kılındı.

Biz İslâm milletleri de ihtilâlleri biliriz. İnsanların kendi hukūklarını, hürmetlerini, şereflerini himâye yolunda kıyâm ma'nâsında olan ihtilâller meşrû', yahud zarûrî olabilirse de, başkalarının hukūklarını, hürmetlerini, hürriyetlerini yıkmak, ihtiyârlarını, hürriyetlerini selb etmek, cebr etmek hiçbir vakit meşrû' olmaz, fâide vermez. Muhârebe zamanlarında ictimâî hukūkların, hürriyetlerin her biri bi'l-farz bâtıl olursa da diktatörlük hukūkların hiçbirini ibtâl etmez. Halkın emniyetlerini, hukūklarını te'mîn husûsunda zarûret hâsıl olursa diktatörlük meşrû' olur, tahammül olunabilir. Yoksa meşrû' olmaz, fesâd olur, zarûrîdir.

Hey'et-i ictimâiyye Karl Marks ta'lîmi gibi biri diğerine düşman iki sınıfdan mürekkeb değil, belki yekdiğerine yardım eden müteaddid sınıflardan müellefdir. Telkīnât kuvvetiyle sınıflar arasına husûmet neşretmek ıslâh tedbîri olmaz. Halkın dimâğları, kalbleri, akīdeleri, fikirleri, ahlâkları ıslâh kılınmadıkça ihtilâl tedbîrleri fakīrlere, amelelere hayır ve bereket vermez.

Her bir devlette, her bir hey'et-i ictimâiyyede kānûn zarûrîdir, kuvvet zarûrîdir. Kānûn âdil olup insanların hukūklarını, her husûsda hürmetlerini tamâmıyla te'mîn ederse, hükûmet adâlet kānûnlarını tamâmıyla tenfîz edip insanların hâcetlerine, kudretlerine, kābiliyetlerine göre her husûsda hür i'tibâr ederse fakīrlerin, amelelerin hürmetleri, hukūkları, bütün hâcetleri elbette te'mîn kılınır.

Hey'et-i ictimâiyye dâru'l-fünûnlarında, tehzîb dâru'l-mesâîlerinde büyük ihtilâl, kuvvetli inkılâb müderrisi bir şeyh-i müdebbir olan zaman tarafından târih lisânıyla, tecrübe usûlüyle benî âdemin nazar-ı ibretlerine telkīn edile gelen terbiye derslerinin teâlîmi hülâsası budur.

Fakīrlerin, amelelerin maslahatlarını, saâdetlerini te'mîn edecek esâs yalnız budur. İnkılâb, diktatörlük zarûrî olur ise yalnız bu esâsı te'mîn etmek için zarûrî olabilir.

[137] Muhârebenin bugünkü netîcelerini gördük. Medenî garbın aczini de, şaşkınlığını da gāyet açık müşâhede ettik. Emperyalistlerin de, proletarya rehberlerinin de maksadlarını güzelce anladık. Medenî garbın efkâr-ı ictimâiyyesi mihrablarında secde etmek, ictimâî nizâmlarını taklîd etmek zilletlerinden biz müslümanlar, biz şarklılar kurtulduk. Lakin muhârebe günlerinde İslâmiyet dünyâsında gāyet büyük tefrika beliyyeleri devâm etti. Fırsat dakīkaları elden kaçtı. İslâm dünyâsı iktisâd cihetiyle de evvelki hâlinde, evvelki esirliğinde kaldı. Muhâtara ziyâdeleşti. İslâm dünyâsı iki ateş arasında kaldı.

Garb devletlerini de büyük bir bîmârhâne şekline koyan Versay, Sevr muâhedelerinin şartları, esâsları, umûmî inkılâbın sûretleri yolları İslâm dünyâsının büyük emellerine tamâmıyla münâkız hâlleri, mukaddes akīdelerine tamâmıyla muhâlif mes'eleleri hayât-ı ictimâiyye saflarına çıkardı.

Bereketli, vâsi' İslâm memleketlerinin medenî devletlere nisbetle vaz'iyetleri hemen evvelki gibi kaldı.

Bugün başkalarının hırs ve istîlâlarına hedef olmak zilletinden çıkıp hak sâhibi olmak. Müstakil bir taraf olmak zamanlarıdır. Bize kanâat verecek maksad yalnız budur. İki tarafın hiçbiri bizim şu maksadımızı bize te'mîn etmez. Yalnız İslâm kuvveti, yalnız Türk imanı te'mîn eder. Türk kuvvetiyle meşrık-i İslâm'da necât şafakları söktü. İstiklâl günleri yakınlaştı. Bugünkü inkılâbın tûfânları, dalgaları arasında tamâmıyla tahrîb kılınmış medeniyet harâbeleri içinde, Versay ve Sevr muâhedelerinin mühlik sihriyle zehirlenip mecnûn gibi olan medenî devletlerin hareketleri, şaşkınlıkları karşısında kendini gâib etmeyen Türk millet-i necîbe-i İslâmiyyesi'nin sebâtında, tedbîrlerinde necâtımız alâmetlerini gördük, necâtımız beşâretlerini işittik.

Çarlık, İngiltere, Fransa, Amerika siyâsetleri bütün esrârıyla bize ma'lûm idi. İnkılâb hareketlerinin, inkılâb yollarının şekilleri de istikbâlimizi bize pek açık bildirdi. Fırka proğramlarının faâliyâtı da İslâm ta'lîmlerine muhabbetimizi te'kîd etti. İslâm dünyâsı bundan sonra yalnız İslâm dünyâsına i'timâd eder. Türkiye İslâm memleketlerinin her birine nümûne, rehber ve imâm olur. İslâm dünyâsının iktisâdî ve siyâsî esâretten necâtı da yalnız kendinin elinde, kendinin kuvvetiyle olabilir. (اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللهِ قَرِيبٌ)[4]

İslâm memleketleri kendi bereketli mahsûlâtıyla ehl-i İslâm'ı terbiye eder. Dâhilî fitnelerden âzâde kalır. Bu sâyede necâtları, istikbâlleri te'mîn kılınır. İslâm kendi mukaddes Kur'ân'ıyla, kendi âlî şerîat-i ictimâiyyesiyle her şeyden müstağnî olur. Elbette başkalarının Tevrâtlarına, "Kapital"lerine, fırkaların proğramlarına muhtâc olmaz. Sârî her bir marazın bir dâfiası, bir telkîhi vardır. Tâûn gibi sirâyet edebilecek ihtilâl fitnelerini İslâm imanı, İslâm emâneti, İslâm ta'lîmleri def' edebilir. İslâm memleketlerinde iktisâdî inkılâblar çıkmaz, inkılâb âmillerine İslâm memleketlerinin ihtiyâcı da yoktur.

(Mûsâ Cârullah Efendi bundan sonra İslâm memleketlerinde başlayacak olan intibâh ve salâhın esasları hakkında şanlı Türk askerinin şerefine kaleme almış olduğu "*İslâmiyet Elifbâsı*"ndan bahsettikten, yakın senelerde evvelkinden daha müdhiş muhârebelerin vukûu ihtimâl ve zarûretinden, o zaman için müslümanların bugünden hazırlanmasından bahs ederek mukaddimesine nihâyet veriyor.)

[4] "İyi bilin ki Allah'ın yardımı şüphesiz yakındır." (Bakara Sûresi 2/214)

HUKŪK-ı ÂİLE KĀNÛNU
Hakkında Bazı Gazetelerin Telâşı

Adliye Encümeni'nden meclise gelen Hukūk-ı Âile Karârnâmesi'nin Şer'iye Ecümeni'ne de havâle edilmesi burada bazı gazetelerce fevka'l-âde telâş ve endîşeyi mûcib oldu. Meclis'in bu gāyet ma'kūl ve musîb hareketi "en vahîm bir irticâ'" diye gösterildi. Bu husûsda en ileri giden *Vatan* gazetesi sâhibi Ahmed Emin Bey ile Akşam muharrirlerinden Bolu Meb'ûsu Falih Rıfkı Bey oldu.

Ahmed Emin Bey "Hukūk-ı Âile Kānûnu'nun müzâkeresi münâsebetiyle: Din ve Siyâset" ünvânlı bir başmakāle yazdı. Ber-mu'tâd, İslâmiyet hakkında sâfdilleri iknâ' edebilecek uzun uzadıya birtakım hayır-hâhâne mütâleât ve temenniyâttan sonra asıl söylemek istediğini şu cümlelerle ifâde etti:

"Bu memlekette kara taassub mühim bir kuvvet değildir. Bu kuvvetin mühim görünmesine yegâne sebeb, münevverlerin muayyen hedeflerle müttehid bir sûrette çalışacak yerde zümre ve şahsî ihtirâslarıyla birbirinin boğazına sarılmalarıdır. Her biri, birbirine karşı ne nevi'den olursa olsun kuvvet toplamaya ehemmiyet verdiği için kara taassuba pâyeler veriliyor. Ve sırf menfaat nâmına müdâheneler ediliyor… Münevverler başka ne sâhada ihtilâf hâlinde bulunursa bulunsunlar, taassuba karşı müttehid bir cebhe teşkîl etmelidirler. Hukūk-ı Âile Kānûnu'nun Şer'iye Encümeni'ne havâle edilmesi vahîm bir irticâ'dır)"*

[138] Falih Rıfkı Bey de diyor ki:

"Fakat garîbdir ki bu cem'iyetin en ileri fikirlerinin timsali, bu cem'iyeti son asırda yürüdüğü garblılık istikāmetinde yeni bir hayyiz, yeni bir hamle ile ileri koşturmak için intihâb olunan Millet Meclisi'nde Avrupaî bir cumhûriyetin istinâd ettiği meclisde bir Şer'iye Encümeni eski izdivâc ve eski âile sistemini devam ettirmek için bütün kuvvetini sarf etmektedir…. Ya bütün kānûnlarımızı Şer'iye Encümeni'ne sevk ederek Hulefâ-yı Râşidîn-vârî bir cumhûriyete doğru irticâ', ya bütün kanunlarımızı asrın müdevvenâtına ve zamanın hakîkatlerine göre tanzîm ederek Avrupaî bir cumhûriyete doğru tekâmül: İkisinden başka hedef yoktur. Hukūk-ı Âile Karârnâmesi geri gitmek, ileri gitmek veya durmak isteyenler, yani sağ, sol ve idâre-i maslahat tarafdârları arasında bir imtihândır."**

Esâsen ahkâm-ı şer'iyyeden iktibâs olunan Hukūk-ı Âile Karârnâmesi'nin Şer'iye Encümeni'ne havâle olun-

* 20 Kânûnievvel 339 - *Vatan*.

** 21 Kânûnievvel 339 – *Akşam*.

masından dolayı bu kadar telaş ve endîşe göstermenin hikmeti acaba nedir? Yangından mal mı kaçırılıyor, ne oluyor? (Adliye) gibi (Şer'iye) de Meclis'in bir encümenidir. Yalnız hukūk-ı âile değil, her hangi bir kānûn Meclis'ce lüzûm görülürse Şer'iye Encümeni'ne de havâle edilebilir. Acaba meb'ûslar böyle bir havâlede bulunmakta Teşkîlât-ı Esâsiye Kānûnu'nu zîr ü zeber mi ettiler, hâkimiyet-i milliyyeyi tehlikeye mi düşürdüler ki meb'ûsların bu hareketi "en vahîm bir irticâ'" ile tavsîf olunuyor? İrticâ' kelimesini bu kadar mübtezel bir hâle getirmek doğru değildir. Onun da yeri vardır. Böyle koca bir meclisin ekseriyetle vermiş olduğu ma'kūl ve musîb bir karârı "irticâ'" ile tavsîf etmek ne büyük cür'ettir!

Ahmed Emin Bey'in ifâdesinden öyle anlaşılıyor ki Hukūk-ı Âile Kānûnu'nun Şer'iye Encümeni'ne havâle edilmesi gibi "vahîm bir irticâın" zuhûra gelmesi "taassuba karşı müttehid bir cebhe teşkîl" edilememesinden imiş. "Zümre ve şahsî ihtirâslarıyla birbirlerinin boğazlarına sarılanların, kuvvet toplamak için taassuba pâyeler verenlerin, sırf menfaat nâmına müdâhenelerde bulunanların" kimler olduğunu biz bilmiyoruz. Yalnız bizim bildiğimiz bir şey varsa böyle tefrika-âmîz nasîhatlerin vahdet ve menfaat-i milliyye ile hiç de mütenâsib olmadığıdır. Biz bugün her zamandan ziyâde vahdete, sükûna muhtâcız. Bir sınıfın diğer sınıfa karşı "müttehid cebhe teşkîli" ne demektir? Bu sözün ma'nâsı ne oluyor? Taassub, irticâ' gibi kelimelerle çok oynamak menfaat ve maslahat-ı milliye ile kat'iyyen kābil-i te'lîf değildir. Milletin sunûf-ı muhtelifesini karşı karşıya cebhe alacak vaz'iyete sevk ve teşvîk etmekten ne kazanılacağını bilmeliyiz. Fakat böyle bir vaz'iyetin millet ve memleket için hiçbir kazanç te'mîn etmeyeceğine bizce şübhe yoktur. Lehü'l-hamd meclisimiz –Adliye Vekîli Seyyid Bey'in dediği gibi– kavânîn-i şer'iyyeyi kānûn-ı medenî hâline koyuyor. Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu mûcebince yapmakta oluduğu kānûnları ahkâm-ı şer'iyyeye istinâd ettiriyor. Kalbinde zerre kadar imanı olan her müslüman için bundan memnûn olmak, meclisimizin bu dindarâne hareketiyle müftehir olmak îcâb eder. Yine şâyân-ı şükrândır ki meclis a'zâ-yı kirâmının cümlesi münevverdir. Hukūk-ı Âile Karârnâmesi'nin Şer'iye Encümeni'ne gitmesine re'y veren zevât da Şer'iye Encümeni'ni teşkîl eden zevât da, diğerleri de nûr-ı irfân ve fazîletten mahrûm değildir. Cümlesi fâzıl ve münevver zevâttır.

Ah, keşki Hulefâ-yı Râşidîn devrindeki safvet ve samîmiyete rücû' edebilsek. Bu, bütün beşeriyet için bir saâdet-i kusvâ olurdu. Avrupa devletleri bugün buhrânlar içinde çırpınıyor. Bütün nizâmât-ı ictimâiyyesi zîr ü zeber olmuş, muhtelif sunûf ve tabakātı yekdiğerine karşı silâh çatmış, kalblerinden muhabbet ve şefkat hisleri silinmiş, aralarında menfaat-i maddiyeden başka hiçbir râbıta kalmamış, muhteris, hunhâr, merhametsiz, zâlim, mütefessih Avrupa'dan alacağımız şeylerde çok müteyakkız olmamız îcâb eder. Hukūk-ı Âile Kānûnu şöyle dursun, diğer kānûnlarda bile Avrupa'ya o kadar meclûb olmayalım. Avrupa'nın bugünkü âile hayatı gıbta olunacak bir şey değildir. Avrupa'nın en bozuk tarafı bu cihetidir. Lehü'l-hamd biz Türklerin en sağlam ve en şâyân-ı gıbta olan cihetimiz âilelerimiz arasındaki fazîlettir. Maâzallâh, bunun bozulduğu gün hiçbir şeyler kalmaz. Bu kadar mesâib ve mezâhime karşı milleti inhilâlden masûn bulunduran, rasânet-i ictimâiyyesinin, âilenin istinâd ettiği esasların muhkem bulunmasından başka bir şey değildir. İhtisâsı hasebiyle Şer'iye Encümeni bu esasları daha güzel bilir. Bi't-tabi' tedkīkāt ve mülâhazâtını meclis kürsüsünde îzâh edecektir.

*
* *

Ahmed Emin Bey geçenlerde de bu hukūk-ı âile hakkında birkaç makāle neşrettiler. O makālelere talâk mes'elesi münâsebetiyle "naklin kabûl ettiğini aklın kabûl edemeyeceğini" söylediler. Ahkâm-ı İslâmiyye'de aklın kabûl edemeyeceği hiçbir şey yoktur. Acaba Ahmed Emin Bey (akıl)dan ne kasdediyor? Bugün ulûm ve felsefenin bile sırf akla istinâdını iddiâ edenler azalmaktadır. Hangi ilimden nakil kaldırıldığı takdîrde kıymet-i ilmiyyesi kalır? Ma'lûmât, bütün fennî ma'lûmât bile bir silsile-i târîhin muhassalasıdır. Binâenaleyh akıl, nakil ile değil, hurâfe ile karşılaşır. Müslümanlığın ise hurâfe ile alâkası yoktur. Bir yerde Mişon Ventura Efendi* fıkh-ı İslâmî'nin pek mantıkī ve pek aklî olmasından şikâyet ediyordu. Ahmed Emin Bey de aksini iddiâ ediyor. İkisini karşılaştırırsak ta'bîr-i fikhîsiyle "tehâtür" diyeceğiz.

[139] Ahmed Emin Bey bir tarafdan dini müdâfaa eder gibi görünürken diğer tarafdan ahkâm-ı dîniyyeye karşı en galîz bir sûrette tecâvüzde bulunuyor. Ahmed Emin Bey bilmelilerdir ki Müslümanlık'ta hiçbir "kabîh fiil" yoktur. İslâm'da bütün kabâyih memnû'dur, menhîdir. Maamâfîh, hüsn ü kubh hangi aklın kârıdır? Ahmed Emin Bey acaba aklı ile neyi sevebilir? Hüsn ü kubhu irâde-i şâri' takrîr eder. Yoksa ferdler kadar his ve arzu vardır. Bunlar umûmî bir mi'yâr-ı hüsn ü kubh olamazlar. İnsan vardır ki bal yemez, fakat şarâb içer, Şarâbı sever, balı sevmez. Bundan dolayı bal kabîh, şarâb hasen mi olacak? Bütün ahkâm-ı Kur'âniyye ve sünen-i peygamberiyye ayn-ı hikmet ve maslahattır.

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى)[5] وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً (âyet-i kerîmesi nesebleri,

---

* İstanbul'da Hukūk-ı Âile Komisyonu a'zâsındandır.

[5] "Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına

nesilleri gayr-ı meşrû' bir vaz'iyete düşmekten masûn bulundurmak için bir müsâade-i mahsûsadır. Âile hayatında, şimdi burada îzâhı uzun sürecek olan, bazı ahvâl-i zarûriyye hâdis olur. Böyle bir zamanda ehl-i iffet için meşrû' bir yol bulunmak muktezâ-yı hikmet ve maslahattır. Din-i İslâm fıtrat-ı beşeriyyeyi nazar-ı dikkate alarak vaz'-ı ahkâm eylemiştir. Cana, mala ehemmiyet verdiği kadar ve ismete de ehemmiyet vermiştir. Âile mesâilinde Müslümanlığın en esaslı umdesi nesebin, neslin, iffetin muhâfazasını te'mîndir. Keşki o "medenî" denilen Avrupa'nın âile hayatı müslümanlar gibi, Türkler gibi olsun. Bugün, Garbın sosyete hayatını kabûl eden mahdûdü'l-mikdâr kimseler istisnâ edilirse, lehü'l-hamd memleketemizin bütün Türk ve müslüman âileleri fazîlet ve iffet husûsunda en birinci safı teşkîl etmektedirler; bunlar hiçbir zaman kendilerini frenklere beğendirmek mecbûriyetinde değildirler; "medenî haysiyetleri" için de frenklerin beğenip beğenmemesini mi'yâr ittihâz etmezler. Avrupa'da vahdet-i zevce zâhirîdir. Hakîkat-i hâlde müteaddid kadınlarla gayr-ı meşrû' münâsebâtta bulunanların haddi hesâbı yoktur. Ve ma'lûm olduğu vechile bu gayr-ı meşrû' münâsebetler orada müsâid bir telakkîye ma'rûzdur. Hattâ kadınlar için bile böyledir. "Medenî haysiyetimiz"e bunlar mı numara vereceklerdir? Müslüman Türklerin hayât-ı âile husûsundaki haysiyet-i medeniye ve fazîlet-kârâneleri onların takdîrleriyle sâbit olacak değildir. Bizâtihî mevcûddur. Ve nümûne ittihâzına şâyân olacak derecede mevcûddur.

Sonra, Ahmed Emin Bey, bu âyet-i kerîmenin müslümanlara bahşettiği müsâadenin "kānûn ile men' olunarak bu vâhimeye yıkıcı bir darbe indirmekliğimizden" bahsediyor. Bir müslüman böyle bir söz nasıl söyleyebilir? Cenâb-ı Hakk'ın mübâh kılmış olduğu bir şeyi insanlar nasıl tahrîm edebilir?

Kur'ân'ın ahkâmına yıkıcı darbe indirmek isteyenler hakkında nâzil olan [6](يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللهِ بِاَفْوَاهِهِمْ...) âyet-i kerîmesini Ahmed Emin Bey derin derin düşünmeli ve bu yıkıcı darbeyi indirmeye muvaffak olamayacaklarını iyice bilmelidir.

Ahmed Emin Bey! Ahkâm-ı İslâmiyye'ye karşı aldığınız şu tavr-ı husûmetin esbâbı nedir? Geçenlerde de bir defa böyle yaptınız. Kadın erkek birlikte tiyatroya gitmeyi mugāyir ahlâk addedenleri "gāfil dimâğlar" diye tavsîf ettiniz. O zaman da sizden ricâ etmiştik, müslümanların akīdelerini tahkīre, hissiyâtlarını rencîde edecek sözler söylemeye hakkınız olmadığını söylemiştik. Bu ricânâmemiz *Sebîlürreşâd*'ın 9 Haziran 339 târih ve (534-535) numaralı nüshasındadır. Lütfen bir kere daha okuyunuz. Bir müddet sükût ettikten sonra yine şu sırada taarruza geçtiniz. Birkaç günden beri gazetenizde bir de tehzîl kısmı açtınız. Hissiyât-ı İslâmiyyeyi rencîde için en ağır kelimeleri kullanmaya başladınız. Bu, ne kadar zebûn-küşlüktür!

Ahmed Emin Bey! Müslümanlar size ne yaptı, Türklerden ne fenâlık gördünüz ki şimdi onların akīdelerine, ahkâm-ı Kur'âniyyelerine, hissiyâtlarına karşı böyle tecâvüzlerde bulunuyorsunuz?

Ricâ ederiz, pederinize, yahud sağ ise büyük pederinize sorunuz! Selanik'te iken sizin kavim ve kabîlenizin husûsî akīdelerine, kendinize mahsûs âdetlere Türkler hiçbir tecâvüzde bulundular mı? Ve el-ân bulunuyorlar mı? Siz Türklerden kız alıp kız vermezdiniz, nitekim bugün de binde bir istisnâ edilirse böyledir. Kezalik kabristanlarınızı Türklerden ayrı bulundururdunuz, nitekim bugün de böyledir. Sonra daha birçok akīde ve âdetleriniz var ki şimdi burada onları îzâha lüzûm görmüyoruz. İşte sizin kavim ve kabîleniz asırlarca böyle akīde ve âdâtça Türklerden başka bir sûrette yaşadı. Güzel güzel ticâretlerini etti. Nitekim el-ân da öyledir. Ricâ ederim, söyleyiniz, Türkler bir defa olsun, size karşı:

– Ey Selanikli efendiler! Nedir sizin bu bâtıl âdetleriniz? Nedir bu kara taassubunuz? Nedir sizin bu gizli akīdeleriniz? Niçin Türlerle kaynaşmıyorsunuz? Niçin kızlarınızı bile Türklerden ayırıyorsunuz? dediler mi? Size küçük bir tahkīrde olsun bulundular mı? Bulunduklarını isbât edecek olursanız şimdi sizin de istediğiniz gibi tecâvüzâtta bulunmanızı ma'zûr görürüz. Halbuki biz kat'â iddiâ edebiliriz ki Türkler sizin hatırınızı rencîde edecek küçük bir tecâvüzde bulunmadılar. Böyle olduğu hâlde şimdi siz Türklerin **[140]** akīdelerine, âdetlerine, hattâ nusûs-ı Kur'âniyyelerine karşı ağzınıza gelen tecâvüzâtı revâ görüyorsunuz. Her şeyi bir tarafa bırakınız, yalnız insâf ve mürüvveti nazar-ı i'tibâra alınız.

Ahmed Emin Bey! Türklerin akīdelerinden, âdetlerinden, ahkâm-ı dîniyyelerinden ne istersin? Akīdeleri iyi imiş, değil imiş… Sana ne? Sen Avrupa, Amerika görmüş münevver, zeki ve muktedir bir zâtsın. Hiç oralarda böyle muhtelif akīdede bulunan kimselerin diğerinin akāidine karşı –Misyonerler, Cizvitler müstesnâ– taarruz ve tecâvüzde bulunduğunu gördünüz mü, işittiniz mi? Hiç de zannetmiyoruz ki liberal bir adam başkasının akāidine tecâvüzde bulunsun, hattâ tecâvüze bulunmayı hatırından geçirsin.

Ahmed Emin Bey! Siz Türklerin akīdeleriyle, ahkâm-ı dîniyyeleriyle, şeâir-i İslâmiyyeleriyle uğraşmayınız. Türkler salâbet-i dîniyye sâhibidir, akīdelerine karşı

---

riâyet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın" (Nisâ Sûresi 4/3)

[6] "Onlar laf ebeliği ile, birkaç üfürüklük nefesle Allah'ın nûrunu söndürmek istiyorlar." (Tevbe Sûresi 9/32)

vukū' bulan tecâvüzâttan pek ziyâde müteessir olurlar. Eğer sizin vaktiniz müsâidse kavim ve kabîleniz efrâdını irşâda himmet ediniz. Zira onlar Türklerden daha ziyâde irşâdâta muhtâcdır. –Bazı müstesnâlardan sarf-ı nazar– el-ân Türklerden kız alıp Türklere kız vermezler, kabristanlarını Türklerden ayrı bulundururlar.

"Bu bâtıl şeylerden onları kurtarınız" diyecektik. Fakat hatırınız rencîde olmasın diye yine sabrettik, demedik. Hattâ sizin vaktiyle Siyonistleri müdâfaa etmenizi, Filistin'de Mûsevî yurdunun te'sîsine tarafdârlık göstermenizi, Türkiye'yi Amerika mandasına sokmak istemenizi bile mevzû'-ı bahs etmiyoruz. Olur ki canınız sıkılır. Sizi müteessir etmek istemeyiz. Lakin siz de lütfen Türlerin akîdelerini, âdetlerini, ahkâm-ı dîniyyelerini tahkîr etmeyiniz. [7](لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ)

HİNDİSTAN HAREKET-i İSLÂMİYESİ

1

(*Sebîlürreşâd*)ın geçen nüshalarında İmâmü'l-hind Mevlânâ (Ebu'l-kelâm Ahmed) hazretlerinin İngiliz mahkemesine hitâben îrâd ettiği târihî hitâbeyi tercüme etmiştik. Bu defa kāri'lerimize Hindistan müslümanlarının ekâbir-i rüesâsından Mevlânâ (Muhammed Ali) hazretlerinin İngiliz mahkemesinde vukū' bulan muhâkemesini ve bu mahkemeye karşı îrâd ettiği pek mühim nutuklarını nakledeceğiz. Mevlânâ Muhammed Ali hazretlerinin altı arkadaşıyla birlikte sebeb-i muhâkemesi 1921 senesinde Hindistan ordusundaki müslüman zâbit ve askerlerini vazîfelerini terk etmeye teşvîk ve hükûmet aleyhinde sû'-i kasdlar tertîb etmeleri iddiâsıdır. Bu iddiâ ile Hindistan hükûmeti Mevlânâ Muhammed Ali ile arkadaşlarını tevkîf ve muhâkeme etmiştir. Bu muhâkemeye ehemmiyet vermekliğimizin başlıca sebebi Mevlânâ Muhammed Ali tarafından îrâd olunan her müdâfaanın hakāik ve esâsât-ı İslâmiyyeyi îzâh eden mühim bir eser teşkîl etmesidir.

Mevlâna Muhammed Ali (Karaçi) şehrinde esnâ-yı muhâkemede aleyhinde dermiyân olunan töhmetlere cevâben (Karaçi)de akd olunan Hilâfet Konferansı'na riyâset ettiğini ve İngiltere hükûmeti Ankara'ya i'lân-ı harb edecek olursa müslümanların ona yardım etmelerine dâir bir takrîr okuduğunu, Hindistan müslümanlarının İngiltere'yi Türkiye ile mücâdeleden vazgeçirmeye çalıştıklarını ve nihâyet İngiltere Türkiye'yi imhâ kasdından ferâgat etmezse ona karşı evvelâ isyan-ı medenîyi, bu da kâr etmezse millî kongreyi toplayarak Hindistan'ın hür bir cumhûriyet olduğunu bütün dünyâya i'lân edeceklerini beyân ettikten sonra İngiltere'nin Yunanistan'ı İslâm'ın yegâne müstakil devleti olan Türkiye'ye musallat ettiğini ve Hind ulemâsının artık vazîfelerini îfâya başlayarak Hindistan askerlerini ve zâbitlerini irşâd etmekte olduklarını söylemiş ve şu sûretle devâm etmiştir:

"1885 senesinde Hindistan'da dînî bir mes'eleden dolayı bir iğtişâş zuhûr etmiş" bunun üzerine Kraliçe Viktorya halkı teskîn ve tatmîn için bir beyânnâme neşr eylemişti.

Bu beyânnâme dolayısıyla mühim bir hâdise vukū' bulmuştur.

Kraliçenin elkābından biri " dinin müdâfaası" lakabıdır. Kraliçenin başvekîli bu lakabın Hind lisânına tercüme edildiği zaman ale'l-ıtlâk "din müdâfii" şeklinde tercüme edileceğini zannetmiş ise de mütehassıslar kendisine bu ta'bîrin sû'-i te'sîr icrâ edeceğini, çünkü kraliçeyi Hinduların dinlerine muhalif bir dinin müdâfii olarak göstereceğini söylemişlerdi. İngiltere başvekîli bu lakabın tayını tasavvur etmiş ve kraliçenin fikrini istifsâr etmişti. Fakat Kraliçe bu lakabın hazfını sûret-i kat'iyyede red ve beyânnâmenin bizzat Lord (Derby) tarafından kaleme alınmasını arzu etti. Bu beyânnâmede deniliyor ki:

"Bizler Hıristiyanlığın doğruluğuna ve kudsiyetine mu'te'kîd olmakla beraber akāidimizi teb'amıza tahmîl etmeyiz"

Sonra yine bu beyânnâme "Hiçbir kimse dininden dolayı her hangi bir tecâvüze veya bir tazyîka dûçâr olmayacak; herkes mütesâviyen kānûnun himâyesinden müstefîd olacaktır" deniliyor.

Daha sonra beyânnâmede şu sözler de vardır "Me'mûrîn-i hükûmetimiz hiçbir vechile bir kimsenin akāid-i dîniyyesine müdâhale etmeyecektir."

[141] Halbuki işte biz akāid-i dîniyyemizden dolayı her tazyîke dûçâr oluyoruz.

Kraliçe Viktorya'dan sonra (Yedinci Edvard) diğer bir beyânnâme ile eski beyânmâmeyi, Kral Beşinci (Corc) da 1910 senesinde neşr ettiği bir beyânnâme ile bu beyânnâmeleri te'yîd etmişlerdir.

Böyle olduğu hâlde görüyoruz ki hükûmet bize akāid-i dîniyyemizden dolayı tecâvüz ediyor, bizi her türlü tazyîkāta ma'rûz kılıyor, bize birtakım putperestâne akāidi kabûl ettirmek istiyor. Çünkü biz hükûmetin dilhâhı üzere hareket etmek mecbûriyetinde olmadığımız ve ancak akāid-i dîniyyemize tebean harekete mecbûr olduğumuz hâlde hükûmet akāid-i dîniyyemizin bize çizdiği hatt-ı hareketi doğru bulmuyor ve bize de bunun doğru olmadığını kabûl ettirmek istiyor.

[7] " Sizin dininiz size, benim dinim de banadır." (Kâfirûn Sûresi 109/6)

Biz hükûmetin bu hatt-ı hareketine tahammül edemeyiz. Şâyed bizim gittiğimiz yol doğru değilse bunu hükûmetin keyfi ta'yîn edemez. Bu, ancak (Kur'ân-ı Kerîm)'e, ehâdîs-i sahîha-i nebeviyyeye, ekâbir-i muhakkıkīn-i İslâmiyyenin bu iki menbaa müstenid beyânnına mürâcaat netîcesinde tebyîn eder.

Dîn-i İslâm yalnız bir hâkimiyet tanır. O da hâkimiyet-i ilâhiyyedir. Kur'ân-ı Kerîm'de Sûre-i (Yûsuf)'da deniliyor ki:

"Hüküm ancak Allâhu teâlânındır. Cenâb-ı Hak ancak kendisine serfürû edilmesini emretmiştir. Dîn-i müstakīm budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."[8]

Bu hâkimiyet-i ilâhiyye, Hak teâlâ tarafından kabâil ve akvâma irsâl olunan peygamberân tarafından icrâ olunmuştur. Hâtemü'l-enbiyâ efendimiz hazretleri kıbel-i Hak'tan gönderilen son kitâbı getirerek dâr-ı bekāya irtihâl buyurunca peygamberimizin hulefâsı bu vazîfeyi îfâda devam ettiler. Bugüne kadar bu vazîfenin îfâsı devam etmektedir. Bir müslüman, ister bir hükûmet-i İslâmiyye'ye ister bir hükûmet-i gayr-ı İslâmiyye'ye tâbi' olsun, ancak Kur'ân-ı Kerîm'in ta'lîmine tevfîkan Cenâb-ı Hakk'a inkıyâd, Resûlullâh'a ittibâ' ve nihâyet ülü'l-emre itâat eder. Fakat ülü'l-emre itâat tâlî bir itâattir, mukayyeddir. Cenâb-ı Hak Sûre-i Nisâ'da buyuruyor ki:

"Ey ehl-i iman! Allah'a itâat ediniz, Resûlullâh'a ve sizin içinizden olan evliyâ-yı umûra itâat ediniz. Şâyed bir işte ihtilâf ederseniz onu Allah'a ve Resûlullâh'a arz ediniz. Eğer Allah'a ve yevm-i âhire iman ediyorsanız.!"[9] Yani ülü'l-emr keyfî bir sûrette hareket edemez. Münâkaşa olunan her mes'eleyi kitâbullâh ve ehâdîs-i sahîha-i nebeviyyeye arz eder. (Lâ ilâha illallâh Muhammedün Resûlullâh) kelimesinde temerküz eden bu ma'nâ en esaslı akīde-i İslâmiyye'dir.

Bu akīde-i tevhîd birtakım riyâzîlerin birtakım riyâzîler için vaz' ettikleri muğlak bir düstûr-ı riyâzî değildir. Bu her müslümanın, okur yazar veyahud ümmî her müslümanın anladığı, iman ettiği bir akīdedir. Bu akīdenin kuvvetini denemek için bir gün Hazret-i (Ömer) mescidde farîza-i salâtı edâ için toplanan cemâate dönerek demişti ki:

– Şâyed ben size Kitâbullâh ile sünnet-i Risâlet-penâhîye muvâfık olmayan bir şeyi emredersem ne yaparsınız..!

Bu suâle karşı her müslümanın i'tâ edeceği cevâbı Hazret-i (Ali) vermiş ve "Böyle bir şey yaparsa Hazret-i Ömer'in derhâl kellesini vuracağını" söylemişti.

Bu esâsı îzâh eden ehâdîs-i nebeviyyeden biri "Allah'a isyân husûsunda hiçbir kimseye itâat olunmaz"[10] meâlindeki hadîs-i şerîfidir.

Bir müslümanın muhabbet ve nefreti de Allah için vukū' bulur. Peygamberimiz bize "Allah için seviniz, Allah için nefret ediniz."[11] buyurur.

Binâenaleyh biz de İngiltere'nin Allah düşmanı, İslâm düşmanı olmadığına kāni' olduğumuz müddetçe kendisine izhâr-ı sadâkat ettik. Nihâyet İngiltere hükûmetinin İslâm devletlerine ve Makām-ı Hilâfete karşı ta'kīb ettiği hasmâne siyâseti gördük. Harb-i Umûmî esnâsında İngiltere tarafından vukū' bulan taahhüdâtın kâmilen ihlâl edildiğini müşâhede ettik. O zaman Halîfe-i Müslimîn tarafından i'lân olunan cihâda rağmen aç bî-ilâç, bîçâre askerlerin Ehl-i Salîb sınıflarında harbe sevk olunmuşlardı. Harb-i Umûmî'yi müteâkıb bu Ehl-i Salîb seferi Yunanistan vâsıtasıyla devam ettirildi. Artık müslümanlar müslüman kalmak istiyorlarsa hükûmete kaşrı cihâd i'lân etmeleri zamanı geldi.

(Terk-i müvâlât) esâs-ı İslâmîsi'ne sarılmakla bu cihâda başlamak istediler. Bu esası Kur'ân-ı Kerîmimizde vârid olan işbu âyât-ı beyyinât îzâh ediyor. Meâli budur:

"Ey mü'minler, benim ve sizin düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlarla münâsebât-ı dostâne te'sîs etmeyin. Bu düşmanlar size gelen hakkı red ve inkâr ettiler. Rabbiniz olan Allah'a iman ettiğinizden dolayı Resûlullâh'ı ve sizi diyârınızdan çıkardılar. Sizin diyârınızdan çıkmanız benim yolumda cihâd etmek ve rızâmı kazanmak için ise, onlar benim düşmanım iken niçin onlara gizli meveddetler gösteriyorsunuz? Sizin ihfâ veya izhâr ettiğiniz her şeyi biliyorum. Bundan sonra sizden her kim bu düşmanlara dostluk ederse doğru yoldan sapmışlardan olur. Eğer onlar size karşı fâik bir vaz'iyette bulunsalar adâvetlerini hemen izhâr edip size fenâlık etmek için ellerini dillerini uzatırlar ve İslâm'dan irtidâdınızı temennî ederler. Kıyâmet günü akrabânız ve evlâdınızın size hiçbir fâidesi dokunmaz. Hak teâlâ onları sizden ayıracaktır. Allah sizin için güzel bir nümûne-i imtisâldir. Bunlar mensûb oldukları millete demişlerdi ki "Biz sizden ve sizin Allah'dan gayrı perestiş ettiğiniz şeylerden berîyiz. Aramızda **[142]** dâimî buğz ve adâvet başlamıştır. Yalnız Allâhu teâlâya iman edinceye kadar aramızda bu adâvet devam edecektir. Ancak Hazret-i İbrâhim'in şu sözüne iktidâ etmeyiniz ki İbrâhim babasına "Ben senin için Allah'dan mağfiret niyâz ederim. Fakat azâbullahdan hiçbir şeyi senden def' edemem." demişti. (Yani ey mü'minler Hazret-i İbrahim'in ehl-i şirkten teberrîsine iktidâ edin, lakin onun babasına taleb-i mağfiret ettiği gibi siz de müşriklere müvâlâtla onlar için

[8] Yûsuf Sûresi 12/40.

[9] Nisâ Sûresi 4/59.

[10] Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. (*el-Bihâr,* 75/337/8)

mağfiret niyâz etmeyin) Ey mü'minler, Allâhu teâlâya ilticâ ile deyiniz ki: Yâ Rabbi sana tevekkül ettik, itâatle sana teveccüh ettik ve nihâyet sana rücû' edeceğiz. Yâ Rabbî, bizi kâfirlere fitne kılma, bizi mazhar-ı afv et. Azîz ve Hakîm sensin. Muhakkaktır ki Allah'ın rızâsını ve âhiret gününün ni'metini ümîd eden mü'minler için Hazret-i İbrahim ile arkadaşlarının hatt-ı hareketi güzel bir nümûne-i imtisâldir. Kim ki onlara iktidâdan rû-gerdân olur; Allâhu teâlâ Ganî'dir, Hamîd'dir. Belki Cenâb-ı Hak aranızda adâvet bulunanlarla sizin aranızda meveddet te'sîs eyler. Cenâb-ı Hak Kadîr, Gafûr ve Rahîm'dir. Dininizden dolayı sizinle harb etmeyenlere, sizi diyârınızdan atmayanlara gelince Cenâb-ı Hak onlara karşı izhâr-ı şefkat ve icrâ-yı adâlet etmenizi men' etmez. Cenâb-ı Hak âdilleri sever. Ancak Cenâb-ı Hak sizinle dininizden dolayı harb edenler, sizi diyârınızdan çıkarıp atanlar veyahud çıkarıp atmaya yardım edenlerle teessüs ve meveddet etmenizi nehy eyler. Bunlarla te'sîs-i meveddet edenler zâlimdirler…. Ey mü'minler Allâhu teâlânın gazabına uğrayan kavimle dost olmayın. Kâfirler kabirlerde yatanların bi'setinden nasıl me'yûs iseler bunlar da âhiretten o derece me'yûsdurlar." (Sûre-i Mümtehine)

Bu âyet-i kerîme Mekke-i Mükerreme'nin peygamberimiz tarafından fethinin arafesinde vukū' bulan bir hâdise üzerine nâzil olmuştu. (Hatib bin Ebî Beltea) Mekke müşriklerini gazâ-yı peygamberîye karşı îkāz etmek için onlara bir mektup göndermek ve bu sûretle (Mekke)'de bulunan âilesinin hüsn-i muâmele görmesini te'mîn etmek istemiştir. Âyât-ı celîle İslâm ile muhârib olanlara karşı ihtiyâr olunacak hatt-ı hareketi îzâh etmektedir.

PERDELERİN KALDIRILMASI

Polis Müdîriyeti tarafından İstanbul tramvaylarındaki perdelerin kaldırılması ve tramvaylarda, vapurlarda, şimendüferlerde kadın erkek hep bir arada oturabilmeleri hakkında Polis Müdîriyeti'nin vesâit-i nakliyye şirketlerine verdiği emr-i resmî münâsebetiyle bu hafta gazeteler bu husûsda hayli neşriyâtta bulundular. Bazı gazetelerin fevka'l-âde ehemmiyet atfettikleri bu hâdise hakkındaki neşriyâtı hülâsaten kaydetmeyi münâsib gördük.

Polis Müdîriyeti perdelerin kalkması için esbâb-ı mûcibe olarak perdelerin mikrop yuvası olduğunu gösterdi. Fakat vapurlarda ve şimendüferlerde kadınlara mahsûs ayrı kompartımanlar olduğu hâlde orada neden dolayı kadınların erkeklerin yanında da oturabileceklerini îzâh etmedi. Tramvay şirketi tahrîrî emir istedi. Polis Müdîriyeti derhal şirketlere tahrîrî emir de gönderdi. Bunun üzerine Kânûnievvel'in 23'üncü Pazar günü tramvaylarda perdeler resmen kaldırıldı.

Tercümân-ı Hakîkat gazetesi büyük yazılarla "Mantıksızlığın en büyüğünden kurtulduk" serlevhasıyla bu havâdisi neşretti. Bir de karikatör yaptı. Altına da şunu yazdı:

"Polis Müdîri Sadeddin Bey'in kısm-ı mahsûsumuzdaki beyânâtından anlaşılacağı üzere tramvay gibi, vapur gibi vesâit-i nakliyyede kadın erkek ayrılığı yüzünden çekilen gülünç azâba nihâyet verilmiştir…. Polis Müdîriyeti'mizi bi-hakkın tebrîk ederiz."

Diğer bir nüshasında Polis Müdîri Sadeddin Bey'in şu beyânâtı kaydedildi:

"Dün İstanbul'daki bil-umum vesâit-i nakliyye kumpanyalarına kadınların istedikleri yerde oturabileceklerini resmen bildirdik. Bu karâr aleyhinde muhâlefette bulunulmamasını emrettik. Artık bu sabahdan i'tibâren kadınlar ile erkekler arasında kaç, göç kalmamıştır. Maamâfîh kadınların istirâhatlerini nazar-ı i'tibâra alarak sırf bir hürmet-i mahsûsa olmak üzere yine kendilerine mahsûs mahaller ayırdık. Erkeklerin yanında yer bulamayan veyahud yalnızca seyâhat etmek isteyen kadın burada serbestçe oturabilecektir. Bu karâr aleyhine gerek polis ve gerek kumpanya me'mûrları tarafından muhâlefet vukū' bulduğuna dâir şikâyet vârid olur olmaz onları şiddetle tecziye edeceğim, derhal koğacağım. Aynı zamanda halk arasında bu husûsda kadınlara söz atmak, tahkīr etmek gibi küstahlıkta bulunanlar olursa teşebbüslerini mevki'-i fi'le koydukları anda derhal kendilerini tevkîf ettireceğim."

İleri gazetesi de şu mütâleada bulundu:

"Bir çok müslüman memleketlerinden çoktan kalkan bu âdet, nihâyet şehrimizden de ufak bir azm ü himmetle kalkıp gidiyor. Mâni' olanlar şiddetle tecziye edileceklerdir. Dün Polis müdîri bütün vesâit-i nakliyye şirketlerine bir ta'mîm göndererek kadınlarla erkekleri ayıran perdelerin hemen kaldırılmasını bildirmiştir."

Vatan gazetesi büyük yazılarla "Perdeler kaldırıldı. Halk bu yeniliği umûmiyetle hüsn-i telakkī etmiş ve memnûniyet göstermiştir" dedi. Ayrıca bu mes'ele hakkında bir de başmakāle yazdı:

"Tramvaylarda perdenin kalkması hadd-i zâtında pek basît bir hâdisedir. Fakat derince tahlîl edilirse muayyen bir sistemin çürüdüğüne ve yıkılacak hâle geldiğine şâyân-ı dikkat bir alâmet olduğu görülür. Bundan bir sene, iki sene evvel kimse "Şu perde pek gülünçtür. Kalksın" fikrini hatıra getirmeye cesâret edemezdi… Bugün birden bire hatıra gelmesi ve perdenin kalkması muhâfazakâr rûhun kendi kendine çürüdüğüne ve icti-mâi tazyîkin sıfır derecesine indiğine delîldir.– **Ahmed Emin**"

Akşam gazetesi "Perdeler Kalktıktan Sonra" ünvânlı bir makâlede şu mütâlaada bulundu:

"Zâhirde ehemmiyetsiz bir şey, fakat bir nokta-i nazardan hepimiz için ibret olabilir. İstanbul vesâit-i nakliyyesinden perde usûlü kalkıyor. Hele şükür bu sabah kimseden şu feryâdı duymadık: "Şerîat kalkıyor…."

"Takdîr ettiğimiz şey hükûmette pek ağır inkişâf eden bu müsâmaha **[143]** hissi değildir. Âile ve cem'iyet hayatındaki yeni şerâiti tanımakta daima tereddüd eden hükûmet ve zâbıta zihniyetinin az çok gevşediğine şâhid olmaktır.– **Falih Rıfkı**"

Tanîn gazetesi de şu mütâlaayı dermiyân etti:

"İctimâî hayatımızda bir maraz olan bu teceddüd hareketini tasvîb etmeyecek bir münevver tasavvur olunamaz. Polis müdîri bey Sıhhiye müdîrinin mütemâdî raporlarıyla emrâz-ı sâriyye yuvası hâline geldiği sâbit olan perdelerin kaldırıldığını i'lân ederken iki ön sırayı erkeklerin işgâl edemeyeceğini söylüyor. Teceddüd hareketlerinin yarım tedbîrlerle izhârına esâsen tarafdâr olmadığım için bunu ciddî bir teşebbüs telakkî edemiyorum. Tiyatroda, sinemada yan yana oturan kadın ve erkek neden tramvayda dahi aynı vaz'iyette bulunmasın."

Tanîn diğer bir nüshasında şunu da yazdı:

"Dört sene evvel Dâru'l-fünûn'da kadınla erkek arasındaki ayrılığı gayrılığı kaldıran ilk hatve-i ictimâî hayatın diğer sahîfelerinde de yavaş yavaş tecelî etti. Ve nihâyet tiyatrolarda yalnız localara inhisâr etmek şartıyla kadınlara yer tahsîsine başlandı. Zaman yalnız localara inhisâr eden bu müsâadekârlığı tevsî' ve teşmîl etti. Artık sıra bilumum vesâit-i nakliyyedeki bu gülünç ve münâsebetsiz usûlün lağvına geldi.

Gerçi eski ve köhne taassub ve i'tiyâdlardan kendilerini kurtaramayan bazıları bu manzaradan hiç de hoşlanmayabilirler. Hattâ dün Sirkeci'den Fâtih ve Aksaray semtlerine işleyen tramvaylarda bazı mutaassıb ve eski yaşlı kadınların hiddetle [geğirdiği] ve içinden birkaç defa lâ-havle okuduğu işitildi… Perdelerin kaldırılacağından daha evvel haberdâr olan hanımlar evvelki gün Fındıklı İstiklâl Mahkemesi'ne giderken aynı safda beraber tahsîl ettikleri arkadaşlarından ayrı oturmayı saçma ve mantıksız bulmuşlar ve bu teceddüd hareketinin pîşvâları olmak için ânî ve azimkâr bir darbe ile tramvayın perdelerini yan tarafa çekip açmışlar."

Tevhîd-i Efkâr yalnız hâdiseyi nakl ile iktifâ etti. Mütâlea dermiyân etmedi. *İkdâm* gazetesi ise (gayr-ı ciddî) kaydıyla yazdığı bir fıkrada evrâk-ı nakdiyyenin daha ziyâde mikroplu ve nâkıl olduğunu beyân eyledikten sonra dedi ki:

"Bize eğer bu perdeler hakkında fikrimiz sorulsaydı, yahud bir anket yapılsaydı, bunların ref'i tarafdârı olanlarla olmayanlar terâzînin gözüne konulsaydı şübhesiz ki ref'ine tarafdâr olmayanlar ekseriyeti teşkîl ederlerdi. Bir kere kadınlar da erkeklere mahsûs mahalde oturabileceklerinden bundan sonra artık erkek yolcular için ayakta durmaktan gayrı çâre yoktur. Çünkü kadın yolcuların bir mevki' işgâl etmemiş bulunanlarına da muktezâ-yı nezâketdendir diye yer gösterilecektir. Haydi diyelim ki bunun da ziyânı yok. Yalnız bizim gibi biraz eski kafada zannedilenler âilelerinden hiçbir kadını bundan sonra tramvaya bindiremezler. Sebebini sorarsanız, ben kendi hesâbıma efrâd-ı âilemden bir Türk kadınının yanına bir palikaryanın gelip de diz dize, yan yana oturmasına razı olamam.

Yalnız bizim gibiler için felâketin büyüğü nerede bilir misiniz? Kadınları ya yayan yürütmek, yahud otomobile, arabaya bindirmek mecbûriyetindedir. Biz öyle zannediyoruz ki biraz sonra zâbıta şimdi kaldırdığı perdeleri gâlibâ tramvaylara kendi eliyle çakmakta muztar kalacaktır. Hele Müskirât Kānûnu ta'dîl edilirse… **A.**[ayın] **R.**"

HURÛFÂT MES'ELESİ

Bolşevik Azerbaycan'da Bolşevik Hizmetinde Bulunanların Ma'rifetleri

Akşam gazetesinden:

Azerbaycan'da hükûmet hizmetinde bulunan eşhâs yeni Türk hurûfâtının mevki'-i tatbîk ve icrâya vaz'ı için ciddî ve azimkârâne çalışmaktadırlar, anâsır-ı mürtecia ise yeni Türk hurûfâtı aleyhinde propaganda yapmakta ve bu hurûfâtın kabûlü takdîrinde Türk lisânının az zaman zarfında ortadan kalkacağını iddiâ etmektedirler.

"*Bakiski Rapoçi*" gazetesinde Ağama'li oğlu bu hurûfât münâsebetiyle bir makāle yazıyor. Mûmâ-ileyh diyor ki:

Türk lisânına tamâmen muvâfık olmayan garb hurûfâtını aynen kabûl ettik. Bu hurûfât bizim terakkīmiz için bir mâni' teşkîl ediyordu. Bin küsür seneden beri bu hurûfâtı İslâm âlemi kullanıyor, açılan birçok medâris ve mekâtibe rağmen okur-yazarların adedi yüzde bir, nihâyet iki nisbetindedir, Türkiye'de İslâmlar arasında temâyüz eden eşhâs bu nisbeti tecâvüz etmemektedirler. Cehl-i mürekkeb olan mollalarımız bu müşkilâtın devâm ve bekāsını arzu ediyorlar. Her cihetten işlerine uygun gelmektedir. Çünkü bu mollalar halkın câhil kalmasıyla menâfi'-i husûsiyyelerini daha eshel bir sûrette te'mîn edebiliyorlar.

Biz garb hurûfâtını tamâmen kaldırıyoruz. Bu harfler ibâdete taalluk eden husûsâtta isti'mâl edilecek. Nitekim eski Slav hurûfâtı da bugün kiliselerde bâkīdir. Yeni

hurûfât Türk lisânına pek uygun gelmektedir ve bunlar vâsıtasıyla gençlerimizi kolay bir sûretle yetiştirebileceğimiz gibi sinni geciken insanları da maârifde terakkī ettirebiliriz. Yeni hurûfâttan maksad, karanlık ve zulmette kalan dindaşlarımızı tenvîr etmektir. Mollalarımızın bu tenvîr mes'elesi aleyhinde bulunmalarına hayret etmemelidir."

Azerbaycan Maârif Komisyonu mekâtib-i ibtidâiyye birinci sınıf talebelerine mahsûs kitapların yeni hurûfâtla tab' edilmesine ve iki haftaya kadar mekteplere tevzîine karâr vermiştir.

"Zarya Vastok?"

Meşhûr Türk ulemâsından Mûsâ Cârullah Efendi'nin Bolşevikler tarafından tevkîfi münâsebetiyle Necmeddin Sadak Bey *Akşam* gazetesinin 9 Kânûnievvel târihli nüshasında sözü Azerbaycan'a nakl ettirerek Latin hurûfu mes'elesi hakkında şu mütâlaada bulunmuştu:

"Azerbaycan, sahte bir istiklâl arması altında kızıl idârenin zulüm ve esâretine tâbi' bulunuyor. Moskova hükûmeti, bu zengin memleketin ileri gelen müslümanlarını kestikten, bütün servet menba'larını eline aldıktan sonra şimdi bu milletin can damarına, harsına göz dikmiştir. Çünkü Ruslar herkesten iyi biliyorlar ki bir milletin istiklâli ancak millî irfân ile kāimdir; Moskova hükûmeti Azerbaycan'da bu millî irfânı söndürmeye uğraşıyor.

"Bu zâhirî kuklaların arkasında Bolşevik diktatörü (Kirof) bulunuyor, bütün kuvvet ve nüfûz bu Rus'un elindedir. Ruslar, işte bu yerli hâinlerin vâsıtasıyla Azerbaycan'ın milliyet hislerini kökünden kurutmaya uğraşıyorlar. Bunun için buldukları ilk usûl Türk elifbâsı yerine Latin hurûfunu neşretmektedir. Bu sûretle evvelâ, Azerbaycan'ın diğer Türk memleketleriyle alâkasını kesmektir. Bu alâkalar arasında, siyâsî râbıtadan daha mühim olanı hars râbıtasıdır; Moskova hükûmeti bu harsî râbıtanın inkişâfına mâni' olmak için **[144]** yeni Azerbaycan nesillerini Türkçe'yi okuyamayacak tarzda yetiştiriyor. Diğer tarafdan bir milletin varlığını yapan şey o milletin mâzîsidir. Mâzîyi nesilden nesile nakleden de lisânı, târihi, edebiyâtıdır. Moskova hükûmeti istiyor ki mekteplerde okuyan Azerbaycanlı çocuklar bir tarafdan Türk harsıyla kat'-ı alâka etsinler; diğer tarafdan kendi mâzîlerini unutsunlar; mâzi ile istikbâli birbirinden ayırmak için lisânı değiştirmekten iyi vâsıta olur mu? Moskova hükûmeti ve onun Bakü'deki adamları bu vâsıtaya mürâcaat ediyorlar. Acaba bu usûlle muvaffak olurlar mı? Bunu bize yakın bir istikbâl gösterecektir.

Bolşevik idâresinin Rusya'da ne gibi te'sîrler yaptığını, bu usûlün iyi mi fenâ mı olduğunu münâkaşa etmeyiz; fakat her hâlde şurasına emîniz ki Bolşevik idâresi müslüman Kafkasya için çar idâresinden daha fecî' olmuştur. Sovyet hükûmeti, siyâsî hudûd, siyâsî hâkimiyet nokta-i nazarından çarların emperyalizm siyâsetine meyyâl olduktan başka, çarların bile tatbîk etmedikleri fikrî istibdâd usûllerini kullanıyorlar."

EHRÂM GAZETESİNİN İFTİRÂLARI

İleri gazetesinin başmuharriri yazıyor:

Ankara'da Yusuf Akçora, Ağaoğlu Ahmed, Ziya Gökalp, Hamdullah Subhi ve Celâl Nuri ne yapmakla meşgüldürler bilir misiniz? Bu eşhâs diyânet-i celîle-i İslâmiyye'nin Arap kavmine münhasır, yahud lâyık olduğunu ileri sürerek kable'l-İslâm Türklerce ma'bûd(!) olan bozkurtu put ittihâzına çalışıyorlarmış! Asla latîfe etmiyoruz. Mısır'da pek münteşir olan *(el-Ehrâm)* gazetesi bu havâdisi veriyor. Hattâ bu mel'ûnlar işi o dereceye götürmüşler ki Türk ma'bûdu bozkurt posta pullarının üstüne bile geçmiş…!

Türk müceddidleri hiçbir vakit esâsât-ı dîniyyeye ta'rîz etmemişler ve milliyetleriyle beraber hissiyât-ı dîniyyelerinin takviyesine de çalışmışlardır. *el-Ehrâm* muharriri olan eşek herîf bilmiyor mu ki Cumhûriyet i'lân olunduğu vakit kabûl edilen dört maddeden ikincisi diyânet-i celîle-i Ahmediyye'nin Türk Cumhûryeti'nin dîn-i resmîsi olduğu sadedindedir. Ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîzi Teşkîlât-ı Esâsiye'mizde bir umde teşkîl eder. Bu cumhûriyet halkı ne kadar Türk ise o kadar müslümandır. Türk milletinin mevcûdiyetini muhâfaza etmek için teceddüde karâr vermesi, İslâmiyet'e münâfî değil, İslâmiyet'i i'lâ edici bir işârettir.

Sebîlürreşâd.– *el-Ehrâm* gazetesi bir hıristiyan gazetesidir. Bizim hakkımızdaki neşriyâtı hüsn-i niyyete makrûn değildir. *İleri* gazetesinin dediği vechile, devletimizin Teşkîlât-ı Esâsiye'sinde ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîzi bir umde teşkîl ettiği gibi dîn-i resmîsi de Dîn-i İslâm olduğu musarrahdır. Binâenaleyh devlet-i cumhûriyyemiz hakkındaki iftirâları biz de kemâl-i şiddetle reddederiz.

Bir Okkadan Az Rakı Taşıyanlar Serbest

Men'-i müskirât kānûnu mûcebince mahkûm edilen müteaddid eşhâsın vâki' olan hatâ-yı adliyyeden dolayı afvlarına dâir İcrâ Vekîlleri Hey'eti'nden Adliye Encümeni'ne gönderilen tezkireler üzerine Adliye

Encümeni'nin tanzîm ettiği afv mazbatası Büyük Millet Meclisi'nde bir hayli münâkaşayı mûcib olmuş ve nihâyet hukūk-şinâsların ve Adliye vekîlinin beyânâtı üzerine encümenin mazbatası kabûl edilmiştir. Bu mazbatanın kabûlü esnâsında cereyân eden münâkaşât bir hayli müfîddir. Çünkü gerek Meclis'in birçok a'zâsı ve gerek memleket efrâdının hey'et-i umûmiyesi şimdiye kadar hiç farz etmediği hâlde Men'-i Müskirât Kānûnu mevcûd olmasına rağmen serbestçe rakı taşınabileceği husûsunda tenevvür etmiştir. Ma'lûm olduğu vechile bugün herkes Men'-i Müskirât mûcebince zerre kadar rakının taşınamayacağına kāil idi. Halbuki, Adliye Vekîli Seyyid Bey dirhem dirhem rakının nakledilebileceğini resmen i'lân ve beyân etmiştir. Binâenaleyh Men'-i Müskirât Kānûnu'nun mevcûdiyetine ve şiddet-i münderecâtına şimdiye kadar sevinirken bundan böyle ondan da ümîdimizi kesmek vaz'iyeti karşısında kalıyoruz. Bu bâbda meclisde cereyân eden müzâkerenin bazı aksâmını ber-vech-i zîr naklediyoruz:

Seyyid Bey– Men'-i Müskirât Kānûnu'nun tatbîkātında mahkemelerden acâib mukarrerât sâdır olduğunu gördüm.

Bir ses – Acâib mukarrerât..?

Seyyid Bey – Sebebini tedkīk ettim. Ya cehlen veya kasden oluyor, men'-i müskirât kānûnu yapılınca muhâkeme ta'mîmi lâzım gelirdi. Telgrafla ta'mîm edildiği için yanlış vâsıl olmuş. Meselâ Adliye Vekâleti hatâ-yı adlîleri derhal ta'mîre tevessül eder. Hatâen mahkûm olan kānûnen ma'sûm demek olduğundan buna çâre olmak üzere afv-ı husûsî istiyoruz.

Mûsâ Kâzım Efendi (Konya) – Bu evrâktaki hatânın sebebi nedir?

Seyyid Bey – Kānûnda bir okkadan noksan için cezâ gösterilmemiştir. Mevadd-ı cezâiyyede kıyâs câri olamayacağı için bir kıyyeden noksan rakı nakleden kimse için kānûnda cezâ ta'dâd edilmemiştir. Binâenaleyh cürüm değildir. Hâkim ona cezâ veremez. Cezâ verirse kendisi de tecziye olunur. Hâkim kendi arzusuyla cezâ veremez. Kıyâs ile de cezâ veremez. Diyeceksiniz ki bir okkadan noksanına da cezâ verilsin. Onun için ayrı bir kānûn yapmanız lâzım gelir. Kānûnu yüz dirheme, bir dirheme ta'dîl etmeden men' edip eldeki kānûnla cezâ vermeye cevâz verilemez. Sarâhaten ta'yîn edilmeden mahkemeler hüküm verirse başka başka olur. (Kâfî sesleri)

"*Tevhîd-i Efkâr*"

Mukaddesât ve An'anât-ı Dîniyyeye Riâyet Lüzûmu

Maârif Müdîriyeti ecnebi mekteplere âtîdeki musîb ta'mîmi göndermiştir:

"Bazı mekteplerde talabe ve tâlibâtın âdât-ı dîniyye ve milliyyelerine kat'iyyen riâyet edilmemekle beraber İslâm çocuklarının Hıristiyanlık zihniyetiyle yetiştirilmeleri için duâlara, kilise âyinlerine iştirâke ve eizze-i hıristiyâniyyenin tesâvîrini göğüslerine ta'lîke mecbûr tutuldukları kemâl-i teessüfle anlaşılmıştır. İslâm çocuklarına karşı vâki' olan bu muâmelenin hissiyât-ı dîniyye-i İslâmiyyeye temâs ve taalluk etmesi hasebiyle men'-i izâlesi ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmış ve talebe ve tâlibâtın mukaddesât ve an'anât-ı dîniyyelerine tamâmıyla riâyet olunması ve Hıristiyanlık âdâtının müslüman talebeye teşmîlinden her vechile tevakkī edilmesi şâyân-ı tavsiye gönderilmiştir. Talebe din ve mezheb i'tibâriyle gayr-ı mütecânis mekteplerde her talebenin dinine ve mukaddesâtına hürmetkâr bulunmak hey'et-i idâre ve ta'lîmiyyenin cümle-i vezâifindendir. Binâenaleyh İslâm çocukları ba'demâ gayr-ı müslim etfâl ile kiliselere götürülmeyecek ve duâlara ve dînî derslere iştirâke ve Dîn-i Îsevî mukaddesâtından olan eşkâl ve tesâvîrin ta'lîk ve tahmîline icbâr edilmeyecek ve Cuma günleriyle vesâir a'yâd-ı dîniyyemizde mektebe devam mecbûriyetinde bırakılmayacak ve edâ-yı farîza-i salât etmek isteyen talebe ve tâlibâta da kat'iyyen mümânaat olunmayacaktır. Bunun hilâfında hareket edildiği sâbit olduğu takdîrde muâmele-i kānûniyye icrâsına tevessül edilmesi zarûrî olacağından keyfiyyet ma'lûm olmak üzere teblîğ olunur."

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

03 Ocak 1924 | 26 Cemâdiye'l-ûlâ 1342 | * Perşembe * | 03 Kânûnisânî 1340 | Cild: 23 - Aded: 582

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ [1]

Meâl-i Kerîmi

Göklerde ve yerde nice âyetler (nazar-ı ibrete alınacak ne hakîkatler) vardır ki onlardan yüz çevirip de geçiyorlar.

Gözden, yeter artık, o kalın perdeyi kaldır;
Etrâfına bir bak hele dikkatle ne vardır.

Gaflet bürümüş kalbini, herşey nazarında
Bir nûru sönük, yıldızı yok leyle-i yeldâ.

Her zerrede yüz bin güneşin şu'lesi varken,
Bir sisli karanlıkta bunalmış gibisin sen.

Karşında celî hatla yazılmış nice elvâh
Vardır ki değilsin birinin sırrına âgâh

Farkında değilsin sürüyorken seni hâlâ,
Bir seyl-i hakāyık kocaman dalgalarıyla.

Yetmez mi bu miskîn, bu derin gafletin, artık,
Sıyrılsın, açılsın üzerinden bu karanlık.

Gördüklerinin hepsini bil, anla, nedir bak,
Hilkatdeki hikmetleri öğren, ara mutlak!

Ta'mîka çalış her şeyi, her sırrı araştır;
Koy safha-i tedkīke; deyip geçme: Bu, "taş"tır.

Bir zerresinin umkuna gir, gör o ne varlık!
Göğsünde ne âlemleri gizlermiş o darlık.

Bir hiç dediğin zerre taşırken bu kadar sır,
Sen bir şeyi zannetme ki hikmetten uzaktır.

Enzârına çarpan bütün eşyâyı düşün de
Hakkıyla çözülsün sana hilkatteki ukde.

İn yerde derinliklere, çık gökte dolaş, gez;
Binlerce asır geçmeden envârı erişmez

Üstündeki ecrâmı da ilmin nazarıyla
Tedkīk ederek varlığın esrârını anla!

Bir bak o nihâyetsiz ufuklarda neler var,
Baktıkça doğar kalbe ne nûrlar, ne feyizler!

Îmânı boğan bir gecedir gönlüne her şek,
Bir gündüz açar rûhuna bir şübheyi silmek.

Her hallolunan ukde, evet, her varılan sır,
Yaklaşmak için Hakk'a atılmış bir adımdır.

İrfanla doğar sâha-i vicdâna güneşler,
Îmân, yalınız keşf-i serâirle genişler.

Gönlün eğer ister isen îmân ile dolsun:
Esrârı taharrî ebedî meşgalen olsun.

Allāh'a vüsûl ister isen yol, ona ancak,
Âyât-ı ilâhiyyeyi tedkīke koyulmak.

İstersen eğer rahle-i fıtratta tekemmül
Kıl yerdeki, gönüllerdeki âyâtı teemmül.

Kalbinde müebbed yaşasın aşk-ı hakīkat;
İnsanlar için işte budur gāye-i hilkat.

27 - 12 - 39 Ankara

Naîm Hâzım

[146]

NÜBÜVVET

Nebî âyine-i vech-i ezeldir
Tecellî-gâh-ı nûr-ı Lem-yezel'dir.

Nübüvvet olmasa âlem sönerdi,
Işıksız deyr-i vîrâna dönerdi.

Ne varsa ondan evlâdır nebîler,
Kıvâm-ı dîn ü dünyâdır nebîler.

Mufassal-sâz-ı mücmeldir bu âlem,
Nebîsiz şey'-i mühmeldir bu âlem.

Hudâ'dandır eğerçi feyz-i mülhem
Nebîsiz hak nedir? Ma'nâ-yı mübhem.

Semâvât ü zemînin nûru Hak'tır,
Nebîye dense nûru'n-nevvâr haktır.

Bilinmiş olsa aklen zât-ı vâcib
Bil[in]mekle biter sanma metâlib!

Bu hikmetler, bu külfetler ne lâzım?
Nebî'nin yanına gel ol mülâzım!

Nedir hikmetteki birçok delâil?
Nebî'ye olmasa îmân-ı kâmil.

Nebî'ye i'tikādın yoksa, farzâ,
Ne lâzımdır vücûd-ı hakkı da'vâ?

Nebî'ye mu'tekidsen, işte hüccet!
Delîle var mı artık, söyle, hâcet?

Birâder tut ki bildin hakkı şeksiz
Şu feyzin mazharı oldun emeksiz

Bu bilmekten nedir gāyet? Beyân et!
Telakkıyyâtını bir bir ayân et!

Nasıl bir emrini ettin telakkī?
Menâhîden niçin ettin tevakkī?

Bu mebhasde değildir akıl kâfî
O bazen gösterir mağşûşu sâfî.

Cenâb-ı Hakk'ı şeksiz bil nazarla;
Alâkan yoksa Kur'ân'la, haberle.

Bu ilmindir senin ayn-ı cehâlet,
Hüdâ zannettiğin mahz-ı dalâlet.

Eğer yüz bin delîl etsen ikāme
Onun bir nef'i yoktur hâs ü âme.

Nebîlerse eğer –hâşâ– hurâfât,
Emîn ol ki bütün dünya harâbât.

Nübüvvet yoksa -hâşâ- mülk-i ma'nâ,
Tevehhümden ibârettir serâpâ.

Avâlim gerçi şâhiddir Hudâ'ya,
Tevessül şart-ı lâbüd enbiyâya.

Nebîsiz Hakk'ı bilmek bilmemektir,
Çorak bir tarlayı ekmek demektir.

Nebîler neyyir-i evc-i hüdâdır.
Velîler necm-i burc-i ihtidâdır.

Ufûl eyler ise şems-i nübüvvet,
Olur âfâk ü enfüs gark-ı zulmet.

Ne pîrânın kalır ma'nâsı, hükmü;
Ne mîrânın kalır da'vâsı, hükmü;

Kerâmetler, velîler, ma'rifetler
Gider hep vâdi-i hîçîye yek-ser;

Kerâmet, ma'rifet-i hikmet mi sâde?
Ne varsa yollanır semt-i fesâde.

Meziyetler değildir çünkü zâtı
Nebîdir hepsinin aslı, hayatı.

Hayat olmazsa kalmaz feyzi cismin
Müsemmâ yoksa yoktur hükmü ismin.

Gelir her feyzi ebrârın nebîden.
Nebîsiz fark olunmazlar habîden.

Bu sırr-ı a'zama denmiş hakīkat,
Bunu pek anlamaz erbâb-ı gaflet.

Nübüvvettir sebeb bast-ı kelâma,
Şu sözlerle yeter ersin hitâma:

Tecellî nev'-i mâhiyyâta tâbi'
Bu minvâl üzre cârîdir vekāyi'.

Şuûrun hakkıdır nev'-i şuûru;
Nebîdendir bunun fi'len zuhûru.

Şuûrî bir tecellîdir nebîler;
Bunu pek anlamaz lâkin gabîler.

Nebi Hakk'ın şuûrî bir kitâbı
Onunla Hak eder halka hitâbı.

Şuûrî nev'idir, lâkin husûsî;
Bunu te'yîd eder Hakk'ın nusûsu.

Tecellînin nebîye ihtisâsı
Bu feyzindir teşevvüşten halâsı.

Mizâc-ı halk zîrâ muhtelifdir,
Tegayyürle bi-vechin mü'telifdir.

Eğer yoksa o feyze kābiliyyet
Tecellî naksa uğrar bî-nihâyet.

Tecellî nakz ile muhtel demektir;
Mizâc-ı a'del ü ekmel gerektir.

Bunun timsâli zât-ı Ahmedî'dir,
Ona Hakk'ın bu feyzi sermedîdir.

Tecellînin mücessem bir meâli
Bu isti'dâd ezelden kendi mâli

Resûlullâh kemâl-i ıstıfâdır;
Onun'çün ism-i pâki Mustafâ'dır.

Tecellînin O'dur meclâ-yı sâfı;
Dü-âlemde bize kâfî ve vâfî.

Ferîd

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

[İ'tizâr. – Anglikan Kilisesi'ne Cevâb makālesine âid olmak üzere geçen haftaki nüshamızda biraz yazı sehven atlanmış olduğu cihetle siyâk ve sibâk-ı kelâma halel gelmemek için geçen nüshadaki parçayı yeniden musahhah olarak derc ediyoruz. Binâenaleyh cevâbı ta'kīb edenlerin (581)'inci nüshadaki sütunları nazar-ı i'tibâra almamaları maa'l-i'tizâr ricâ olunur.]

Hülâsa erkek ile kadının kuvâ-yı maddiyye ve akliyyece imkân-ı tesâvîleri da'vâsı bu tesâvînin eski asırların netîcesi olup kadının hasâis-ı fıtriyyesi hükmüne geçmiş olan zaafın âsārını izâle edebilecek kadar uzun asırlarca temâdîsi şartını gözeterek belki diğer da'vâlara râcih olur. Fakat bu o kadardır. Bu kadınların lehine tedkīkāta çalışanların sözleridir. Lâkin bunların sırf fıtrî olduğu anlaşılmış olup hayât-ı akyiyyede eseri açık görülen farkları değiştirip yok etmek için gözettikleri hedefe varabileceklerini zannetmeyiz. Her iki sınıf beyninde fıtrî müsâvât mezheblerini iltizâm edenlerin kalbini bu bâbda mutmain edecek şeyleri ilim henüz meydana çıkaramamıştır. Bunlar, ehl-i keşif ve tedkīkin mesâîsinden hâsıl olacak netâyice göz dikip müstakbele hep baka dursunlar, mes'ele bu gün şu dediğimiz hâldedir.

Doktor Mayert* denilen meşhûr profesörün dediğine bakılırsa kan ile irtibât ve alâkası olan tekevvün, yaratılış nakīsaları (ki bunlarda kalbin küçüklüğü ile damarların darlığı dâhildir) esaslı **[147]** nakīsalar, ayıblar i'tibâr edilmek lâzım gelir. Zira bunlar öyle nakīsalardır ki yalnız dimâğdaki tabaka-i kışriyyenin çabuk yorulmasına bâis olmakla kalmayıp Profesör Mayert'in "Za'af-ı ıztırâbî-i mevzi'î" nâmını verdiği ıztırâbât-ı asabiyenin de masdarıdır. Tabaka-i merkeziyeyi (ki dimâğın tabaka-i kışriyyesinin arkasıdır) sulayan küçük damarlar kanı en büyük ve viâ-i demevîden alıp tersine kakılmış kazıklar şeklinde kısa, kalın, ve müstakīmdir. Halbuki tabaka-i kışriyyeyi sulamak için bu tabakanın içine yayılan küçük damarlar uzun ve helezoniyyü'ş-şekildir. Dimâğın bu iki kısmı beynindeki yaratılış farkının ise pek mühim bir netîcesi vardır. Zira dimâğın tabaka-i merkeziyyesini sulayan damarlar kısa ve salâbetli olduklarından dimâğa bol bol ve sür'atle muttasıl kan yetişdirir dururlar. Dimâğa yorgunluk ve tâkatsizlik ârız oldukça ona o damarlardan çabucak kan yetişip yorgunluğunu ve tâkatsizliğini izâle eder. Diğer helezonî damarlar ise uzun, eğri büğrü ve dar olduklarından içinde yayılmış bulundukları tabaka-i dimâğiyyeyi sulamakta gecikirler. Çünkü hâiz oldukları bu evsâf ve hasâis dolayısıyla kalbin oralarda yetiştirmek istediği kanın cereyânına mukāvemet, yahud bu tabaka-i dimâğiyyeye yorgunluk ârız olduğundan yardımı ta'vîk ederler.

El-hâsıl üç sebebden, yani 1 mezkûr iki nevi' damarlar beynindeki farklardan, 2 kadının kanında su unsurunun çokluğundan, 3 dimâğ tabaka-i merkeziyyesinin kadında erkekten daha uzun olmasından dolayı kadındaki tevâzün-i tabîî erkektekinden daha az sâbit ve müstakar oluyor. Zira dimâğın tabaka-i kışriyyesine uğrayan (a'sâb-ı basarın kökleri ile a'sâb-ı şemmden mâadâ) bütün a'sâb-ı kışriyyenin ötesindeki tabaka-i merkeziyyeye de uğrarlar. Bu tabaka-i kışriyyenin vezâifinden biri de ona muntabık olan tabaka-i merkeziyye-i dimâğiyyeyi örtüp onu muhâfaza olduğu ise ma'lûmdur. Yukarıda beyân edildiği üzere tabaka-i kışriyyenin hacmi kadında erkektekinden daha küçük olduğundan, diğer taraftan da oraya varıp tabaka dâhiline yayılan damarların deverân-ı demi ta'dîl etmesi dolayısıyla bu tabaka az gıda aldığından kadın erkeğe nisbeten daha ziyâde meşakkate, yorgunluğa, tâkatsizliğe ma'rûz olmakla kalmayıp ıztırâbât-ı fikriyye ve asabiyyeye isti'dâdı da ondan ziyâdedir. Bu hakīkatler bir cihetten kadını erkeğin fevkine çıkaran bir mevhibe-i fıtrat i'tibârına şâyân olan bazı hasâilini** kolaylıkla îzâh ettiği gibi, diğer cihetten de kadının –tabîatı hasebiyle– re'yinde ânî olarak gösterdiği tahavvülâtın da esbâbını ve evhâm ile vesvesenin erkekten ziyâde ona musallat olmasının sırrını bize bildirir. Hattâ tahkīkāt-ı ilmiyye ile sâbit olmuştur ki Dura matesr pons = Ümmü's-sulbe arasındaki fıkdân-ı muvâzene daima kadının hayız, haml, vilâdet, nifâs ve şeyhûheti zamanına musâdifdir. Kezâlik kadının tabîaten mâlîhülyâya erkekten ziyâde meyli ve iç sıkıntısı ile ıztırâb-ı aklîye (rûhîye) erkekten ziyâde mağlûbiyeti havâss-ı tabîiyyesi iktizâsındandır. Profesör Mayert'in sözü burata bitiyor. Biz yine devam edelim.

Fisyolociya (Hayvanî ilm-i vezâifü'l-a'zâ) ilminde sâbit ve mukarrerdir ki ihtiyârî gülme ve ağlama merkezi muhikk-i tabaka-i kışriyyesidir. Yine sâbit ve mukarrerdir ki serîr-i basarı (ki tabaka-i kışriyye arkasında bir nâhiye-i dimâğiyyedir) teheyyücât-ı nefsiyyenin teşennücü yani gayr-ı ihtiyârî gülme ile ağlamanın merkezidir. Serîr-i basarî ile tabaka-i kışriyye arasındaki

---

* *Women in socialisme* nâm eserin 104'üncü sahifesine mürâcaat

** Kadındaki kuvâ-yı âkıle gerek tasavvurda ve gerek hüküm vermekte sür'at gösterir. Erkekte ise tasavvur ile hükm-i tedebbürî bi'n-nisbe daha batîdir.

irtibât ve birinden diğerine vâki' olan te'sîr ve tefâül ise ehemmiyeti nazardan kaçmayacak netîceler veriyor. Meselâ ikisi arasındaki irtibât kat' edildiği vakit insana kasd ve irâdeye makrûn olmaksızın gülme veya ağlama teşennücâtı ârız olur. Kezâlik tabaka-i kışriyye birtakım emrâz veya tagayyürâta veyâhud istihâlelere veya şedîd yorgunluğa ma'rûz olursa serîr-i basarîde bir heyecân ve anîf bir ıztırâb-ı asabî hâsıl olur ki o hâl içinde insan en âdî ve en vâhî sebeblerle güler, ağlar. Bazen serîr-i basarı hastalanır ve bu takdîrde ihtiyârî gülme, ağlama melekesinin tabaka-i kışriyyedeki merkezi âfet-zede olur ve insanı ağlatan veya güldüren eşyâ ile hâdisâta karşı sanki hiçbir alâka ve münâsebeti yokmuş gibi hissiz, donuk bir hâlde durur. Bu iki merkez ilel ve emrâzdan ve şedîd yorgunluktan sâlim oldukça tevâzün-i tabîî bi'z-zarûre devam etmez. Esbâb-ı ânifeye binâen tabaka-i kışriyye kadında erkeğin tabaka-i kışriyyesinden evvel zaafa ve yorgunluğa giriftâr olduğuna ve bâ-husûs kadında mizâc-ı asabî (mâlî-hülyâ) gālib olup ve tabaka-i kışriyyesi cümûda uğrayıp zâyi' olan kuvvetlerini kolaylıkla telâfî edemediğine nazaran bu tabakanın şuûn-ı muhtelifesi i'tibârıyla serîr-i basarîye olan derece-i te'sîrini idrâk etmek ve serîr-i basarînin hayât-ı nefsiyye i'tibâriyle tabaka-i kışriyyedeki âsâr ve netâyicini kolaylıkla anlamak mümkündür.

Bu tedkīkāt-ı müsbete ve bu açık hakīkatler karşısında zükûr ile inâs arasında müsâvât-ı mutlaka iddiâ eden mezâhib ashabı mütehayyir kalıp ne diyeceklerini bilemiyor ve bunlara karşı hiçbir hüccet ikāme edemiyorlar. Lakin bunların henüz kalblerine yeis denilen şey uğramayıp hâlâ hasımlarının zaîf taraflarını araştırıp oralardan hücûmu gözlemekte ve tedkīkāt-ı ilmiyyenin meknûz olan esrâr-ı kâinât içinden lehlerine çıkaracağı **[148]** hazâin-i ma'lûmâta intizâr etmektedirler. Hattâ günün birinde her iki tâifenin (zükûr ile inâsın) yaratılışça olan tabîî farklarını kadınların ezmine-i sâlifede geçirmiş oldukları hayata atf ederek bu farkları kurûn-ı mâziyyede erkeklerin temâdî eden cinâyâtına ilhâk edecekleri bile gözümüzün önüne geliyor. Bunlar hasımlarını ilzâm için erkekler ile kadınların et, kan ve adalece ve huşûnet, sıklet ve hacimce müsâvî olacakları, ta'bîr-i diğerle âlem-i vücûdda yekdiğere hem-bezm olabilecek erkeklerden ve birbirine her husûsda benzer efrâddan başkası bulunmayacağı zamana kadar bekleyeceklerdir. Maa hâzâ biz şundan emîniz ki bütün müterakkī memleketlerin kadınları kemiklerinin sıkleti, adelelerinin kesâfeti, karaciğerlerinin gılzati, cisimlerinin i'tibâriyle erkeklerle yarışa çıkıp da buna mukābil rikkat-i kalb ile boy pos güzelliğinden gāib ettikleri gibi çevikliklerinden ve a'zâ-yı bedenlerini sür'atle kullanabilmekten de mahrûm kalmaya razı olmazlar. Kadınları usûl-i hulkıyyede dahi erkeklerle omuz öpüşmeye sevk edenler bir vahşî memleketlerdeki kadına, bir de en müterakkī memlekette yaşayan hemşîrelerine atf-ı nazar etseler kadının medeniyette ilerledikçe ve istiklâl ve hürriyeti arttıkça hangi yollardan geçtiğini ayân beyân görürler.

Kadın ile erkek arasındaki maddî ve aklî farklar hakkında mezâhib-i muhtelife ashabıın sözleri bunlardan ibâret olup hülâsaları şuna müncer olur: Sıfât ve hasâis-i maddiye ve akliyyece her iki sınıf beyninde müsâvât mümkinâttan ve tahkīki câiz şeylerdendir. Ancak yukarıda bahsettiğimiz bazı sıfât ve hasâis bunlardan müstesnâdır ki bu farklar maddî olmakla beraber iki sınıf beyninde ma'nevî ve aklî diğer birtakım farklar da intâc eder. Ez-cümle kadın şu zikrettiğimiz esbâbdan dolayı erkekten daha çabuk usanır ve yorulur ve kuvâyı fikriyyesini daha geç toplar. Kezâlik ondan daha çabuk fikirlerini ve re'ylerini tebdîl eder. Ve bundan dolayı irâdesi, azmi, sebâtı daha zaîfdir.

Kadına müteallık hukūk ve vezâif-i ictimâiyyeye nakl-i kelâm etmezden evvel etibbânın zikrettikleri bedenî farkları* hülâsaten ber-vech-i âtî zikretmek münâsib olur:

(Elif)– Kadının kemikleri erkeğin kemiklerinden daha kısa, daha ince ve daha hafifdir. Bundan dolayı kadının vezni erkekten daha az, hareketi daha serî', kadd u kāmeti daha incedir. Kadın iskeletinin mecmû'-ı cismin veznine nisbeti 7,5/200 iken erkekte bu nisbet 10,5/100 dür ki bu da kadın kemiğinin hafifliğinden ileri gelir.

Kadın ile erkeğin kemikleri mevadd-ı âtiyeden şu nisbet üzere terekküb eder:

	Erkekte	**Kadında**
Fosforit klis	58,32	72,15
Fahmiyet klis	9,98	4,52
Mevadd-ı uzviyye	31,78	33,33
Mevadd-ı gayr-ı uzviyye	68,30	66,37

(Be)– Kadının adelâtı erkeğin adelâtından daha nârin ve daha az hacimlidir. Bundan dolayı hareketi daha serî' ve ellerini, ayaklarını, parmaklarını vesâir eczâ-yı bedenini daha suhûletle kullanır. Kadının adelâtı erkeğin adelâtı kadar tenemmüv etmez ve erkeğin adelâtından 1/3 nisbetinde tahammülü eksiktir.

(Cim)– Kadının kāmeti erkeğin kāmetinden 8.10/12 kadem nisbetinde daha kısa olup yeni doğan erkek çocuk kız çocuktan daha uzun ve takrîben 350 gram kadar daha ağırdır. Yaşlı erkeklerin de ağırlığı 47 kilogram iken kadının ağırlığı vasatî olarak 42 kilogramdır.

---

* Bu husûsda İngilizce ve Fransızca ansiklopedilerle sikāt-ı ulemâdan diğer zevâtın kitaplarına istinâd ediyoruz.

(Dal)– Kadın ile erkeğin kanları da terkîbce niseb-i âtiyye üzere kemmen ve keyfen muhteliftir:

	Kadının kanında	Erkeğin kanında
Su	79,11	77,19
Mevadd-ı câmide	20,89	22,15
Küreyvât-ı hamrâ	12,79	14,10

Küreyvât-ı hamrânın bir muka'ab milimetredeki mikdarı erkekte dört buçuk milyondan beş milyona kadardır. Kadında dört milyondan dört buçuk milyona kadardır. Kezâlik erkeğin kanındaki demir ile madde-i mülevvene kadındakinden fazladır. Erkeğin maslu'd-deminde, hattâ sâir eczâ-yı cismindeki emlâhda her birerlerinde makādîr-i muhtelifeleri nazar-ı i'tibâra alınırsa böyledir. Ve daima kadında olandan fazladır.

(He)– Kadının göğsü erkeğin göğsünden daha küçüktür. Ciğerleri de böyle. Erkeğin rieleri 3,5 litre istîab edebilecek hacimde olduğu hâlde kadının rieleri yalnız 3 litre istîab edebilir. bundan dolayı kadının nefesi erkeğinkinden daha sık ve daha kısa olduğu gibi erkeğin bir saat zarfında ihrâk ettiği hava mikdarı da kadın ihrâkātının takrîben iki mislidir. Bu sebeble kadının derece-i harâreti erkeğinkinden daha azdır.

(Vav)– Kadının kalbi erkeğin kalbinden daha az hacimli olduğu gibi vezni de daha azdır. İkisinin veznen farkı 25,5/31 nisbetindedir. Alel-âde **[149]** kadın kalbi 240 gram kadardır. Erkeğin kalbi ise vasatî olarak 300 gram gelir. İkisinin nabızlarındaki fark da kadın kalbinin daha küçük olmasındandır. Erkekteki 10 nabzâna mukābil kadında 12-14 nabzân vâki' olur.

(Ze)– Erkeğe nisbeten kadında şahm müdhiş bir sûrette artar. Hattâ teşrîh ile meşgūl olanlar en zaîf kadının cisminde akılları dûçâr-ı hayret edecek mikdarda şahm bulmuşlardır. Bundan dolayı kadının cismi erkek gibi harâretini sür'atle gāib etmez. Harâretinin kolaylıkla eksilmesine şahmın çokluğu mâni'dir.

(Ha)– Erkeğin mi'desi kadının mi'desinden daha kuvvetlidir. Bundan dolayı kadın tatlıya, mevadd-ı nişâiyyeye, sebzeye –suhûletle hazm olundukları için– erkekten ziyâde meyyâldir.

(Tı)– Madde-i bevliyye erkekte 28,8/19,1 nisbetinden ziyâdedir.

(Ye)– Kadının cümcümesi (kıhfı) erkeğinkinden hacmen daha küçüktür.

(Kef)– Kadının muhhu (dimâğı) erkeğin muhhundandaha hafifdir. Dimâğın vezni kadında 1100 gramdan 1300 grama kadar, erkekte ise 1200 gramdan 1400 grama kadardır. Muhhun mecmû'-ı cisme nazaran ağırlığı ise erkekte 1/40, kadında 1/44'dür. Kadının muhhundaki teâric ve telâfîf erkektekinden daha az olduğu gibi ondaki tenâsüb de daha azdır. Erkekte muhhun kısm-ı sincâbîsi kadının kısm-ı sincâbîsinden daha kesîfdir. Erkekte bu kısmın kesâfeti muhhun kısm-ı ebyazı kesâfetine müsâvîdir. Kadında ise kısm-ı ebyazın kesâfeti kısm-ı sincâbîden daha ziyâdedir. Hattâ kadında kısm-ı sincâbînin erkeğe nisbeten eksik olması dolayısıyla kısm-ı sincâbî ile kısm-ı ebyaz beynindeki adem-i tesâvînin her iki sınıfda kuvâ-yı fikriyyenin tefâvütünde büyük dahli var derler. Erkek ile kadının kuvâ-yı âkilece tesâvîsi mümkün olacağına kāil olanlar da bu nazariyeyi teslîm ederler. Lakin bunlar tefâvüt-i fikrî ve aklîyi intâc eden bu tefâvüt-i maddînin mümkinü'z-zevâl olacağını iddiâ ederler. Bunlarca ne zaman kadın hayât-ı ameliyye ve akliyye ile riyâzât-ı bedeniyye ve fikriyyeden erkeğin derecesinde behre-mend olursa aralarındaki bu farklar kalmaz derler. Diğer farklar için de böyle söylerler. Ezcümle muhhun kısm-ı kuddâmîsinin erkekte kadından ziyâde nümâdâr olduğu müşâhade olunuyor ki ilmü'l-hayât ulemâsının isbât ettiği üzere bu kısm hareket-i fikriyye ve akliyyenin merkezidir. Kezâlik kısm-ı halfî olan muhhun kadında erkekten ziyâde nemâdâr olduğu da müşâhede olunuyor ki o kısım da ihsâs ile infiâlâtın (ihtisâsâtın) merkezidir.

Profesör (Krişton Braun) dimâğın kısm-ı halfîsini irvâ eden ev'iye-i demeviyye kutrlarının erkekte kadından daha küçük olduğunu isbât etmiştir. Halbuki şiryân-ı sebânı kutru ile eczâ-yı dâhiliyyeyi irvâ etmek üzere muhhun içine giren damarların kutrları erkekte kadındaki aynı damarların kutrlarından daha büyüktür.

(Lam)– Kadında hâsse-i şem erkekten daha zaîfdir. Kadının keskin kokulu itriyâtı müsrifâne isti'mâl etmesindeki sır budur, derler.

(Mim)– Hâsse-i zevk kadında erkekten daha zaîfdir. Bunun için fabrikalarla ticâretgâhlarda istimatorlar yalnız erkeklerden intihâb olunur. Zira erkekler zâikalarındaki incelik sâyesinde tadılacak şeyler arasında kadınların idrâk edemeyeceği ince farkları idrâk ederler.

(Nun)– Kadının tabanı erkeğin tabanından daha geniştir.

⁂

İlm-i hayât, bâ-husûs ilm-i hayât-ı beşer eâzım-ı erbâb tedkīki nazarında kadının mevzii işte budur. Dîn-i İslâm'daki mevkie gelince kadını erkeği ne ile mükellef etmiş ise onunla mükellef eden, emirde, nehiyde, tahzîrde, tebşîrde erkeğe ne ile hitâb etmiş ise kadına onunla hitâb eyleyen, her iki sınıfı –pek az ahkâm müstesnâ olmak üzere– yekdiğerinden ayırt etmemiş kānûn varsa şerîat-i İslâmiyye kānûnudur. Bu şerîat, kadını şu rezm ü cidâl meydanına atılmaktan korumuş ve ona ümidlerin daha ötesine göz dikemeyeceği hukūku bahşetmiştir. Burada bu kadarcık bir icmâl ile iktifâ edelim. Tafsîlini inşâallâh serd edeceğimiz bahislere ta'lîk ediyoruz.

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:

"ASRÎ KĀNÛN"

4

Avrupa hayât-ı siyâsiyye ve ictimâiyyesinde en derin inkılâblar, tebeddüller vücûda getiren Fransa İhtilâl-i Kebîri'nin istibdâda, zulme, cehle karşı i'lân eylediği Hukūk-ı Beşer Beyânnâmesi'nde efrâd ve cem'iyet için esâs-ı hukūkî olarak gösterdiği hürriyet, müsâvât, adâlet, uhuvvet umdelerinin tekemmülâtı "Asrî Hukūk" denilen külliyâtı vücûda getirmiştir. Garbcılarımızın hey'et-i ictimâiyyemiz için de taklîd ve tatbîkini istedikleri Avrupa hukūkiyâtının mebde' ve menşe' i'tibâriyle arz ettiği kıymet-i ilmiyye ve ameliyye ile hukūk-ı İslâmiyye'nin irâe eylediği vechelerin nikāt-ı istinâdiyyesi **[150]** ve netîceleri karşılaştırılacak olursa görülecektir ki, rûh ve kemâl-i tâm cihetiyle İslâmiyet hukūku, garb hukūkuna her husûsda fâiktir.

Münkeşif bir ictimâiyât ve hukūkiyâtı ihtivâ eden Roma medeniyetinin inkırâzından sonra Avrupa'nın harîs, müstebid, zâlim hükümdârları, asilzâdeleri yalnız bir hak tanırlardı. O da zîr-i tâbiiyetlerinde bulundurdukları efrâdın hürriyet-i şahsiyye ve mesâîlerine keyfe mâ yeşâ' tahakküm etmekten ibâretti. Kurûn-ı vüstâda bütün garb, yek-cihet, yek-manzara bir husûsiyete mâlikti. Servet ü sâmân içinde her türlü ihtiyâcâtını ve hattâ ihtirâsâtını, hevesâtını tatmîn eden mahdûd bir sınıfa mukābil her an hürriyeti, hayatı, eğer varsa serveti tehlikeye, gasb ü gārete ma'rûz büyük bir ekseriyet mevcûddu. Her ferd istihsâlâtının dörtte üçünü derebeyliklerine taşımaya mecbûrdu. Elinde kalan kısım ancak kifâf-ı nefs edebilir, bir lokma ekmek te'mîn etmeye ancak kâfî gelebilirdi. Buna rağmen bir emirle asılmak, zâlim me'mûrların kamçıları altında inlemek, senelerce üzerinde çalıştığı arâzîye hiçbir sûrette tasarruf etmemek, bir yerden diğer mahalle gidememek gibi envâ'-ı işkence ve kuyûd içinde tam ma'nâsıyla bir esir olarak yaşıyordu. Krallık ve imparatorluklar dâhilinde yaşayan muhtelif unsurlar yekdiğerini imhâya fırsat arıyorlardı. Sanâyiin yavaş yavaş inkişâfâta başlaması, efrâda hürriyet hislerini ilkā etti. Yavaş yavaş her tarafa şikâyetler, mukāvemet arzuları yükseldi. birçok muharrirler, âlimler zulme karşı neşriyâta giriverdiler. İşte, hürriyetine, mesâîsine, hukūkuna sâhib olamayan zulüm-dîde halkın müşterek elemleri Fransa inkılâbının yegâne âmili oldu. İstibdâd altında bulunan Fransa ve garb milletleri için "İnsanlar tabîaten hür ve serbesttir, esâret yoktur." umdeleri taze bir hayat başhşetmeye kâfî bir esâs olarak telakkī edildi. Vaktiyle tahakkümleri altında inledikleri asilzâdelerle aynı kānûna tâbi' olmak, adâletten sınıf, mevki' farkı gözetilmeksizin istifâde edebilmek fırsatının kazanılması müsâvât ve adâlet umdelerini halka sevdirdi. Bu muhabbet ictimâî bir uhuvveti tevlîd etti. işte asr-ı hâzırın esâsât-ı hukūkiyyesi bu menbaa müntehî olmaktadır.

Fakat bu kadar zarûrî ve hayatî ahvâlden tevellüd eden inkılâbât yeni ihtiyaçlar, yeni telakkîler karşısında mebde'lerinden uzaklaşıyor, garb tekâmül nâmı altında ric'î bir tereddîye doğru koşuyar. Gerçi kānûnlarda hürriyet, müsâvât, adâlet, uhuvvet desâtîri el-yevm mevcûd bulunmakta ise de sermâyedârların ihdâs eylediği şekl-i mesâî tarz-ı diğerde bir derebeylik ihdâs etmekte, hayatını kazanmak için çalışmaya mecbûr olan ameleyi esir menzilesine indirmektedir. Pek az bir şey kazanmalarına mukābil fabrikatörlerin, ashâb-ı servetin besâretini tezyîd etmek için nâ-mütenâhî mezâhime göğüs geren müstahsiller her zaman kapı dışarı atılmak karşısında hürriyet-i tâmmeye mâlik insanlar addolunamazlar.

Diğer tarafdan hissiyât-ı taassubkârâne ve fırak-ı siyâsiyyenin mücâdelât ve ihtirâsâtı müsâvât ve adâlet umdesini de nazarî bir şekle ircâ' etmiş, tatbîkātta renk, milliyet, din ve sınıf farkları ayrı ayrı hükümleri mûcib birer esâs hâline gelmiştir. Bu kadar tekemmül ettiği zannolunan garb bugün renk ve din ihtilâfını siyâsî, ictimâî hukūkta bir mi'yâr olarak kabûl etmiş bulunuyor. Bir Fransız, bir İngiliz için hukūk-ı tabîiyyeden addolunan her hangi iş bir zenci, bir müslüman, bir müstemleke ferdi için gayr-ı kābil-i tatbîk görülüyor. Cihânşümûl bir gāye olan adâletleri renkler kadar mütelevvin bir hâle girmiştir. Aynı cürmün bir ferd için mûcib-i cezâ, diğeri için müstevcib-i berâet olması kurûn-ı vüstâya mahsûs olan evsâf-ı mümeyyizedendir. Sunûf-ı ictimâiyyenin mücâdelâtı yekdiğerine karşı besledikleri husûmetler ise uhuvveti ortadan kaldırmıştır.

Görülüyor ki, zarûrî ve tabîî olarak ihtiyâcâttan tekevvün eden ve hakāyık-ı eşyâya mutâbık olan desâtîr-i muhribe mürûr-ı zamânla ortadan gāib oluyor. Şu hâle nazaran Avrupa'nın bugünkü veche-i ictimâi ve hukūkīsine "mütekemmil bir irticâ'" demek çok muvâfık olur.

İslâmiyet telakkıyât-ı hukūkiyye, adâlet i'tibârıyla bu tahavvülâta karşı pek kuvvetli müdâfaa silahlarıyla mücehhezdir. Çünkü Müslümanlık, bir kısım milletlerin değil* bütün cihânın zulmet, cehl ve felâket içinde çırpın-

* Kurûn-ı vüstâda bütün garb hummâ-yı cehl içinde felâketten felâkete düşerken İslâmiyet en parlak devrelerini idrâk etmiş, nûruyla, adâletiyle gözleri kamaştırıyordu.

dığı bir hengâmede tulû' ederek hiçbir milletin, hiçbir ferdin hakk u nâ-hak mefhûmlarını hazm edemediği bir zamanda hürriyet, müsâvât, adâlet, uhuvvet, meşveret, ve i'dâd-ı kuvvet düstûrlarını vaz' ederek Fransa İhtilâl-i Kebîri'nin yeni bir akîde olarak telakkî ettiği esâsâtı on bir asır evvel insâniyete tevdî' etmiştir. Avrupa inkılâbâtı bir sınıf halkın ezilmesinden doğdu. Halbuki İslâmiyet bütün cihânın cehl-i zulmet ve felâketini, nûr-ı adl ve sâadete tahvîl için te'sîri her cihete şâmil umûmî ve muazzam bir inkılâb idi. Ahvâl-i ma'neviyye-i beşeriyyeden başka nizâm ve âhenk-i dünyevîyi, tekâmül ve tevâzün-i ictimâîyi, yani maddî ve ma'nevî, ferdî ve ictimâî saâdeti istihdâf eden nûr-ı enver-i inkılâb, hukūkiyâtta en yüksek mefhûmlara istinâd etmekte bulunmuştur.

Hürriyet– Esâsât-ı hukūkiyye-i İslâmiyye'den en mühimmi hürriyettir. Hakk **[151]** u adle muvâfık olmak yani başkalarının mükteseb olan hukūkuna tecâvüz etmemek ve menfaat-i zarûriyye-i ictimâiyyeyi rahnedâr etmemek üzere her ferdin serbestî-i kelâma, serbestî-i harekâta, serbestî-i mesâîye mâlikiyeti nazar-ı İslâm'da bir emr-i tabîîdir.İşte Dîn-i İslâm'ın bahşettiği bu hürriyet sâyesinde her türlü haksızlıklar murâkabe olunur, izâlesine mecbûriyet hâsıl olurdu. Âhâd-ı nâsdan addolunan bir ferd bile serbestçe, haksız addettiği bir şeyi bizzat Hazret-i Peygamber'den, hulefâdan istîzâh ediyordu. Bu keyfiyyet çok defalar Cuma, Bayram, Arafât hutbelerinin îrâdı esnâsında vâki' olmuştur. Hak nokta-i nazarından din, renk, sınıf farkını aslâ nazar-ı i'tibâra almayan İslâmiyet halîfelerle yahûdileri huzûr-ı hâkimde murâfaa ve halîfeyi mahkûm ediyor.

Adâlet– Esâsü'l-mülk olan adâlet Müslümanlak'ta o kadar vâcibü'r-riâye bir esasdır ki, her müslüman zulümden mücânebete ve hakka mutâvaata mecbûrdur.

[1](ilh... إِنَّ اللهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ) âyet-i celîlesi bu mecbûriyeti bir vazîfe-i dîn olarak vaz' etmiştir. Adâletin hiçbir te'sîrât ve sebeble tebdîl-i mâhiyyet edemeyeceğinin en büyük delili Kur'ân-ı Kerîm'in "Müşriklere olan şiddet-i buğzunuz sizi onlar hakkında adâletsizliğe sevk etmesin. Onlar hakkında dahi icrâ-yı adâlet ediniz ki nefsinizi haksız bir muâmeleden, hüküm ve cevrden sıyânete en yakın vâsıta adâlettir." âyet-i kerîmesi ve Hazret-i Peygamber'in "Bir saat icrâ-yı adâlet etmek bir sene ibâdet etmekten efdaldir" ve "Bütün semâvât ancak adl ile kāimdir" makāmındaki ehâdîs-i şerîfe bu husûsda kâfî edilleyi muhtevîdir. Zulüm ise şedîden memnû'dur.

İslâmiyet'in, şirk müstesnâ olarak, zulüm ve istibdâd kadar menfûru olan bir hareket yoktur. Kur'ân-ı Kerîm'de "Zâlimler için aslâ felâh ve necât yoktur" ve "Hiç kimseye karşı adâvet câiz değildir. Fakat zulüm bu hükümden müstesnâdır" buyurulması bir hüccet-i kātıa teşkîl eder.

Müsâvât– İslâmiyet "Biz sizi yekdiğerinizle tanışasınız için şuûb ve kabâile ayırdık. İnd-i ilâhîde en kerîminiz en müttekī olanınızdır" meâl-i celîlindeki âyet-i kerîme ile değil müslümanları, bütün beşeriyeti müsâvâta da'vet ediyor. Camiler bu müsâvâtın en mûciz mahall-i tecellîsidir. Bey, paşa, ağa farkı gözetilmeden her ferd huzûr-ı Hak'da aynı safı işgāl ediyor. Hacda da her müslim ihrâma bürünerek müsâvât-ı hakīkiyyeyi izhâr ediyor. Tekâlîf-i ilâhiyye, kavânîn-i şer'iyye bilâ-tefrîk herkese şâmildir.

Bizzat Cenâb-ı Peygamber hayât-ı nebeviyyelerinde müsâvâta riâyet etmişler, her husûsda ashâb-ı kirâmına nümûne-i imtisâl olmuşlardır.

Uhuvvet– "Mü'minler yekdiğerinin kardeşidir" meâl-i celîlindeki âyet-i kerîme bir hâlıka ibâdet eden, aynı bahşâyiş-i hilkatten istifâde eden, aynı havadan teneffüs, aynı rûha tebeiyyet eden müslümanları dâire-i uhuvvette bulunmaya mecbûr etmiştir. Zekât, tasadduk, teâvün ile fakīr ve zengin arasında muhabbet ve merhamet ve bi'nnetîce meveddet husûle getiren Müslümanlık, fesâdı, yalanı, iddiâ-yı kavmiyeti, nifâkı men' etmekle uhuvvete mâni' olacak esbâb ve sevâiki ref' etmiştir. Umûr-ı milletin meşveretle îfâsını âmir olan "Her işinde ümmetle müşâvere et" ve "Bütün müslümanların işi beynlerinde şûrâdan ibârettir" meâli hakkındaki âyât-ı Samedâniyye ile hakīkī bir hukūk-ı ibâd – demokrasi usûlünü vaz' etmiştir ki bunu haksız olarak asr-ı hâzıra atf ediyoruz.

Bundan başka "i'dâd-ı kuvvet" ile me'mûr olduğumuzdan cem'iyet hayatımızın esâsını tekemmüle müstenid mesâî-i dâimeden ibârettir.

İşte hukūk-ı İslâmiyye'nin mebde'leri bu kadar âmm ü şâmil esaslara müstenid bulunuyor. Asrî telakkiyât ise henüz bu kemâli bulacak bir safha göstermiyor. Bu hakīkatler meydanda iken beşeriyetin en hassâs, en vicdânî mefkûrelerine rehber olan esâsât-ı hukūkiyyemizin gayr-i asrî, gayr-i medenî olduğunu iddiâ edebilmeye imkân yoktur. Er geç tedkīk ve tahlîl ile, münâzara ve mübâdele-i fikriyye tarîkiyle medeniyet-i hakīkiyyenin İslâmiyet'ten başka bir şey olmadığı bütün dünyâca sâbit olacak ve hey'et-i ictimâiyyemiz ictimâiyâtıyla, kuvvetiyle, ilim ve hüneriyle en parlak devri idrâk etmiş bulunacaktır.

Hasan Hikmet

[1] "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı emreder." (Nahl Sûresi 16/90)

UMÛMÎ ESASLAR

Mûsâ Cârullah Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkîfi Olan Kitâbından

1) Lisânları, edebiyâtları, dinleri, tabîatleri, gāyeleri cihetiyle bütün Rusya müslümanları bir millettir.

(**Hâşiye:** Milliyet. – Dinî, âdî (yani örfî), tabîî, târihî husûsiyetlerin mecmûasından ibârettir. Milliyette kan birliği, din birliği, târihî ve ictimâî ahvâlin birliği mu'teberdir. Milliyet câmiasında tehzîbî ve terbiyevî anâsır daha ziyâde mu'teberdir. Terbiyevî anâsırın ehemmiyeti, tabîî anâsırın ehemmiyetlerinden ziyâdedir. Terbiye te'sîriyle, siyâset kuvvetiyle büyük bir milleti ufak ufak milletlere taksîm tedbîri de mümkündür. Bu sebeble "gâyeleri" kaydını ilâve ettik.)

2– Rusya müslümanlarının dinleri İslâm Dîni'dir. İslâm Dîni **[152]** bütün terbiyevî, ictimâî, iktisâdî, dînî, siyâsî ta'lîmâtıyla Rusya müslümanlarının hayatlarına her zaman ve her yerde esas olur.

3– Bütün hukūkların, bütün vazîfelerin, bütün ehliyetlerin yegâne hâmili yeryüzünde yalnız bir insâniyet olmak cihetiyle, Rusya müslümanları, belki yeryüzünün bütün müslamanları bilumum insanların ve milletlerin bütün hukūklarını, bütün hürmetlerini, kendilerinin hukūkları ve hürmetleri gibi bütün kemâliyle, bütün fürû'âtıyla kabûl eder, muhterem tutar.

[2](لهم مالنا وعليهم ماعلينا) ve [3](فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ) kānûnları İslâm muâmelâtının hem ebedî, hem umumî, hem kat'î esaslarıdır. Binâenaleyh:

4) Rusya müslümanları Rusya'da, hattâ bütün yeryüzünde mevcûd olan bil-umûm milletlerin, cinslerin ve sınıfların hukūk ve vezâifde müsâvâtını taleb eder.

5) Medenî ve siyâsî hukūkta bütün milletler her cihetle müsâvât-ı tâmmeye mâlik olmalarına mebnî, devletin kānûn-ı esâsîsi milletlerin her birine edebî hukūklarını: Lisân, edebiyât, terbiye, ta'lîm, din hukūklarını tâm ve kâmil bir sûrette te'mîn eder.

Her lisânı, her lügati isti'mâl etmek; mektep ve medreseler inşâsıyla çocuklarını terbiye etmek; lisân, edebiyât, sanâyi'-i nefîse hey'etleri teşkîl etmek husûslarında milletlerin her birine hürriyet ve ihtiyâr tamâmıyla te'mîn kılınır.

İnsanların hukūklarını, hürriyetlerini, hürmetlerini her cihetle te'mîn etmek, devlet ve hükûmetin en büyük vazîfesi, en müfîd farîzasıdır.

6) Bütün insanların, bütün milletlerin hukūklarda, hürmetlerde tâm müsâvâtlarını, İslâm ta'lîmâtına göre bütün ehl-i İslâm kabûl ve i'tirâf eder; her yerde, her husûsda, her zamanda, her hukūkta başka milletlerin her birine müslümanların tâm müsâvatlarını kat'î ve mukaddes bir hak olmak üzere Rusya müslümanları i'lân eder, kemâl-i cesâret ve hürriyetle iddiâ eder.

7) Rusya müslümanları tâm hukūklu vatandaş olmak sıfatıyla başka milletlerin her birine medenî, ictimâî, siyâsî hukūkların her birinde tamâmıyla müsâvîdir; hayât-ı dînîyyeleri her zaman ve her husûsda İslâm ta'lîmlerine her cihetle muvâfık olup hiçbir hukūkları hiçbir vechile tahdîd olunamaz.

8) İnsanların her biri, her milletin hey'et-i umûmiyyesi ictimâî ve siyâsî hukūkların her birine bütün fürûâtıyız mâlik ve ehil olur.

9) Rusya müslümanları hukūk ve vazîfelerin her birine ehil olmak sıfatıyla devlette tâm hukūklu a'zâ olup siyâsî, ictimâî idârelerin her birine her vechile iştirâk eder.

10) Her insanın, her milletin dini, vicdânı, bütün umûr-ı şer'iyyesi her vakit, her yerde, her husûsda, her vechile hürdür.

11) Dinde, vicdânda hürriyet vardır. Binâenaleyh her dinde her cihetle hürmet vardır.

Dinin kudsiyeti, hukūk-ı dînîyyenin hürmeti hukūk-ı umûmiyyeden olup kānûn-ı esâsî kuvvetiyle, tekâfül-i umûmî hükmüyle te'mîn ve himâye kılınır.

12) Dinin hürmet ve kudsiyetine teaddî olabilecek hareketlerin cümlesi mutlaka kat'iyyen men' olunur.

Komünizm dini kendi ta'lîmât ve telkînâtında her ne kadar hür olabilirse de diğer dinlerin hiçbirine teaddî etmek salâhiyetine mâlik olmaz.

13) İslâm Dîni bütün hukūkuyla, bütün hürmetiyle kānûn-ı devlet huzûrunda muhterem tutulur.

14) Rusya müslümanlarının âile hayatlarına, terbiyevî ve ictimâî hâllerine, millî nizâmlarına âid İslâm kānûnlarının, İslâm hükümlerinin, İslâm ta'lîmlerinin hiçbirine hiçbir vakit hiçbir yerde hiçbir ferd, hiçbir kuvvet, hiçbir sûretle mümânaat edemez.

15) İslâm'ın terbiyevî, ictimâî, dînî hükümlerine, ta'lîmlerine, kānunlarına riâyet etmek hürriyeti insanların her birine tam ve kâmil bir sûrette temin kılınır.

16) Dinde hürriyet kāidesine göre, dinlerin her birini burhân kuvvetiyle delîl nûruyla, beyân yoluyla intikād etmek hak ve hürriyeti insanların her birinde var ise de; dinlerin birini tahkīr etmek, dinlerin birine taan etmek –dinde hürmet kāidesine binâen– hiçbir yerde, hiçbir vakit, hiçbir sûretle insanların hiç birine câiz değildir.

17) Makālelerde, risâlelerde, hutbelerde, kürsülerde, sahnelerde dinlerin birini tahkīr etmek, istihfâf eylemek büyük bir cinâyet sayılıp kānûn kuvvetiyle men' kılınır.

---

[2] "Bizim sahip olduğumuz haklardan onlar da istifade eder, bizim sorumlu olduğumuz konulardan onlar da sorumludur."

[3] "Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın." (Tevbe Sûresi 9/7)

18) İslâm Dini insanların yalnız imanlarına, akîdelerine, ibâdetlerine münhasır değildir; İslâm dini ihtiyârî amellerin her birini, ictimâî hayatın bütün cihetlerini ihâta eder.

İslâm Dini bütün bu husûsât hakkında kendi güzel ta'lîmlerini gâyet açık beyân eder. İslâm Dini, hukūk-ı dîniyyeyi, hukūk-ı İslâmiyye'yi medenî, ictimâî hukūkların ekserîni tamâmıyla câmi'dir.

İslâm Dini amel dinidir; amelin bereketlerine, amelin vücûbuna iman dinidir.

Muntazam, medenî, her cihetle kuvvetli, tâm, kâmil adâletli bir hey'et-i ictimâiyye ve insâniyye İslâm'ın gâyesidir. Hayatın, terakkiyâtın, saâdetin bütün hâcetleri İslâmiyet'in büyük rüknüdür.

[153] İslâmiyet, edeb ve terbiye binâlarına, ictimâî nizâmlara, siyâsetin en ma'kūl usûllerine temel olabilir en medenî bir dindir.

Yeryüzünde hilâfet, tabîat kānûnları üzerinde riyâset ve hâkimiyet, tabîatin gâyet zengin hazînelerinden her sûretle istifâde, insanların bütün hâcetlerini te'mîn, tabîat hazînelerinden bütün bereketleri istihsâl, insanların zenginlikleri, kudret-i iktisâdiyyeleri, ulûm, sanâyi', bedâyi' sanâyi'-i nefîse… El-hâsıl bunların hepsi makāsıd-ı İslâmiyye'dendir, yahud makāsıd-ı İslâmiyye'nin esaslarıdır.

Tabîat unsurlarında, tabîat kānûnlarında teâruz, tenâkuz bulunur. Tabîat bunların hiçbirini ibtâl etmez; belki birini diğeriyle ta'dîl ve te'lîf edip mu'tedil bir mizâc, mu'tedil bir bünye teşkîl eder.

İctimâî kānûnlarda teâruz ve tenâkuz bulunur. İctimâî kānûnların, tabîat kānûnlarının hiçbirini ibtâl etmeyip tevfîk etmek teşrîin en büyük mahâretidir. Belki teşrîin bütün ehemmiyeti de yalnız şu noktadadır.

İslâmiyet tabîat kānûnlarıyla ictimâî kānûnları büyük bir mahâretle tevfîk eder; hiçbirini ibtâl etmez, belki her birini ta'dîl eder. Umûmun, cem'iyetin maslahatlarına riâyet ederken hiçbir vakit ferdlerin maslahatlarını cem'iyet menfaatine fedâ etmez. Devletin riyâseti huzûrunda, cem'iyetin hürriyet ve ihtiyârı huzûrunda ferdlerin hürriyet ve ihtiyârlarına hadd-i a'zamı verir. Devlette a'zâlık, cem'iyette şerîklik hakkıyla beraber ferdlerin her birine her husûsda istiklâl-i hukūklarını tamâmıyla te'min eder. Şeriklik hukuklarına riâyet dâiyesiyle ferdlerin istiklâl-i hukūklarını ibtâl etmez. Komünizm ta'lîmâtına nisbetle İslâm ta'lîmlerinin ulviyeti, hakîkati böyle noktalarda gâyet açık tezâhür eder.

Evet, İslâmiyet akîdesi İslâmiyet'in en büyük, en kat'î, en esâslı akîdesidir. Bugün bütün ulûmun, bütün maârifin açık şahâdetiyle sâbit olan ulûhiyet akîdesiyle İslâmiyet elbette iftihâr eder.

İslâm, âlem-i vücûdun ittisâına, vücûdun azametine insanları irşâd eder. İslâm ta'lîmâtına göre tabîatin, maddiyâtın, kevâkibin nihâyeti yoktur. Maddiyâta mekân olabilecek fezâ gayr-ı mütenâhîdir. Halâ yoktur. melâ müteşâbihdir. Maddiyât hem büyüklük cihetinde, hem küçüklük cihetinde gayr-ı mütenâhîdir. İnsanların ictimâiyât dünyâlarında intizâm yok ise de tabîatin kānûnlarında, külliyelerinde, zerrelerinde gâyet metîn, umûmî, ebedî bir intizâm vardır.

جهان راسربسرآيينهٔ دان بهريك زره صدخرشدتابان
اگريك قطره را دل برشكافى برون آيد ازوصد بجرصافى
ولى هرحبهٔ صدخرمن آمد جهانى دردل يك ارزن آمد
اگريك ذره بركيرى ازجاى خلل بايد همه عالم سراپاى
زهريك نقطه زين دورى مسلسل هزاران شكل ميكردد مشكل
زهريك نقطه دورى كشت دائر هم اومركزهم اودرد ورسائر [4]

İslâm ta'lîmlerine, İslâmiyet felsefesine bir nümûne olmak üzere, Necmedin Mahmud et-Tebrizî hazretlerinin "*Gülşen-i Râz*" isimli risâlelerinden şu altı beyti naklettim. Bugünkü felsefe, bugünkü ulûm-ı tabîiyye şu mûciz beyitleri tamâmıyla şerh edememiş ise de bundan sonra elbette şerh edilir, kabûl olunur.

Kur'ân-ı Kerîm her sahîfesinde nusûs-ı kat'iyyesiyle insanları nihâyeti olmayan âlem-i vücûdun intizâmına, ittisâına, acâibine irşâd eder. [5](وَمَا اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلا) – [6](وَقُلْ رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا) gibi âyet-i kerîmelerle insanları hürriyet-i fikriyye yollarına da'vet eder.

Binâenaleyh âlem-i vücûdun bütün hakîkatlerini, ulûm-ı tabîiyyenin beyânlarını, keşfiyâtını ehl-i İslâm elbette kabûl eder. Ehl-i ulûm ve maârife her husûsda muvâfakat eder. Bundan başka ma'neviyâtı da isbât eder.

Âlem-i rûhâniyâtı isbât edebilecek bir delîl, farz edelim, bugün bizim elimizde yoktur. Fakat ma'neviyât ve rûhiyât âlemini nefy ve inkâr edebilecek hiçbir delîl ehl-i ilm elinde kat'iyyen yoktur.

حميتش اينست كه گويد هردمى گربدى چيزى ديكرمن ديدمى[7]

İslâmiyet, rûhâniyâtı da isbât eder. Rûhâniyât maddiyâttan büyüktür, kuvvetlidir. Üstündür. Maddiyât za-

---

[4] Dünyayı baştan başa bir ayna bil!.. Her zerrede yüzlerce güneş parlamakta. / Eğer bir damlanın gönlünü yarsan, ondan yüzlerce saf deniz dışarı akar!.. / Her dânenin içinden yüzlerce harman doğar. Bir dünya, tek darının içine sığdırılmış. / Eğer bir zerreyi yerinden alsan, Baştan başa bütün âlem bozulur. / Şu dönüp duran zincirin her noktasından, binlerce şekil meydana gelmekte.../ Her Nokta'dan bir devir başlar; hem kendisi merkezdir, hem de çarkta dönen..

[5] "… Bu hususta size pek az bilgi verilmiştir. (İsrâ Sûresi 17/85)

[6] "Rabbim, benim ilmimi arttır, de." (Tâhâ Sûresi 20/114)

[7] Âhireti inkâr edenlerin delili, her zaman ancak, "Eğer başka bir âlem olsaydı onu görürdük" demek olmuştur.

man, mekân, şekil cihetleriyle mahdûd ise de, rûhâniyet hiçbir cihetle mahdûd olmaz.

İslâm insanın aklına, kalbine izzet ve azamet rûhlarını nefh eder. Tabîat üzerine riyâset ve hâkimiyet tedbîrlerine, amel yollarına insanları sevk ve irşâd eder.

İslâmiyet'in kat'î nusûsuna göre insan ulûhiyetin halîfesidir. Bütün vücûdun göklerine de, yerlerine de insan mâliktir. İslâm'ın ta'lîmi budur.

İslâmiyet hayat kānûnudur, hayat hukūkudur. Kur'ân-ı Kerîm'in âyet-i kerîmelerini, şâri'-i hakîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin sünen-i seniyyeleri, ümmetin büyük eserleri buna açık şâhiddir.

Böyle bir din hem hayatın, hem devletin, hem ictimâî nizâmların esâsı olabilir. Başka dinlerin her biri devletten, hükûmetten tefrîk kılınırken İslâm Dîni İslâm devletinden, hükûmetinden tefrîk kılınmaz, kılınamaz.

19) Bolşevik kānûn-ı esâsîsi mûcebince bugün din, devletten, hükûmetten, mektepten tamâmıyla tefrîk olundu.

Milletlerin dinlerini, ma'bedlerini, kiliselerini, câmi'lerini tefrîk mes'elesi bugünkü Bolşevik hükûmetinin en ma'kūl, en hikmetli bir tedbîridir. Bundan sonra her din –hem kendisi, hem idâresi– Bolşevik hükûmetinin nezâretinden tamâmıyla âzâdedir, hükûmet idârelerinin **[154]** hiçbirine hiçbir din tâbi' değildir. Sovyet hükûmeti dinlerin hiçbirini hiçbir sûretle himâye etmez; dinî idârelerin, dinî mektep ve medreselerin, rüesâ-yı rûhâniyyenin, müderrislerin hiçbirine devlet hazînesi tahsîsât vermez; hükûmetin siyâsetine, milletlerin taassubuna âlet olmaktan din tamâmıyla âzâdedir. Rusya Devleti Bolşevik hükûmeti, dinlerin hiçbirine mensûb değildir. Devlet, hükûmet ve kānûn nazarında dinlerin hepsi müsâvîdir. Bütün dinler, bütün mezhebler her vakit ve her yerde tamâmıyla hürdür. Dinlerine münâsib dâhilî nizâmlar vaz'ı her milletin yed-i ihtiyârındadır. Bolşevik hükûmeti hiçbir sûretle hiçbir vakit din umûruna, din tekâmüllerine [? teâmüllerine] müdâhele edemez.

Dini devlet ve hükûmetten, hükûmeti de dinden tefrîk etmenin ma'nâsı budur. Bugünkü Rusya hükûmetine nisbetle Rusya müslümanları bunu memnûniyetle kabûl, hattâ taleb eder. Lakin dinleri ictimâî, medenî hukūklarından tamâmıyla mahrûm etmek, ta'lîmât-ı dîniyyelerini, ahkâm-ı şer'iyyelerini nesh etmek, tefrîk değildir, belki tamâmıyla hedm ve tahrîbdir. Rusya müslümanları âile hayatlarında, millî nizâmlarında, dînî işlerinde kuvveti hiçbir vakit, hiçbir sûretle kabûl etmez. Çünkü bunu kabûl etmek İslâmiyet'in en mühim rükünlerini terk etmektir; hayatın en ma'kūl esaslarını, en güzel nizâmlarını bırakıp tedennî yollarına gitmek gibi hareket-i ric'iyyedir.

20) Rusya'da din devlet ve hükûmetten, devlet ve hükûmet dinden tefrîk kılınmakla hiçbir din hukūk-ı medeniyyesinden, hürmet-i ictimâiyyesinden mahrûm edilemez, kānûn nazarında her din muhterem olmak lâzımdır.

21) İslâm Dini edebî (terbiyevî), ictimâî, iktisâdî, dînî ta'lîmâtıyla Rusya müslümanlarının hayatlarına her vakit ve her yerde esas olur.

22) Âile mes'eleleri (yani nikâh, neseb, mîrâs, redâ' hızâne, nafaka, hibe, vasiyyet, talâk gibi hükümler), şerîat-i İslâmiyye beyânıyla takarrur eden bütün mesâil-i rûhiyye Rusya müslümanlarının yed-i ihtiyârlarına teslîm kılınır. Dînî mahkemelerde şerîat-i İslâmiyye ahkâmına göre, ulemâ ve kuzât-ı İslâm ma'rifetleriyle hall ü fasl olunur. [23. madde metinde yoktur]

24) Âile mes'elelerinin hiçbirine hükûmet idârelerinin hiçbiri hiçbir sûretle müdâhale etmez.

Evet, vilâdet, vefât, nikâh, talâk gibi âile hâdiselerini Bolşevik hükûmetinin defterlerine kaydettirmek teklîf ve nizâmı müslümânlar tarafından kabûl olunabilir. Şu hâdiselerin her birine mahsûs defterler hükûmet idârelerinde bulunabilir. Lakin eski (metrûke) defterleri, bundan sonra cârî olacak âile defterleri İslâm imamlarının elinde kalır. Nüfûs defterleri hükûmet idârelerinde de olabilir, lakin İslâm âilelerinin defterleri İslâm imamlarının ellerinde bulunmak Rusya müslümanları için müfîddir, matlûbdur. Hükûmet için de bir zararı yoktur, belki fâidesi var bir nizâmdır.

İsim vermek, nikâh akidlerini îfâ etmek, tefrîk etmek, defn etmek gibi dînî sünnetlerin hiç birine Sovyet idâreleri hiçbir sûretle müdâhale edemez. Bu gibi işlerin hepsi müslümanların yed-i ihtiyârında, imamlarının elinde kalır. Hükûmet için de, halk için de maslahat budur.

25) Sovyet idârelerinin biri müslümanların akidlerini icrâ eder, yahud akidlerin birini fesh ederse onların akidleri de, fesihleri de şer'an nazar-ı i'tibâra alınmaz. Çünkü her akdin, her feshin şartları, mâni'leri vardır ki bunlara mutlaka riâyet lâzımdır. Riâyet olunmazsa hiçbiri sahîh olmaz; velev mahkeme-i İslâmiyye tarafından olsa da.

26) Nikâh akidlerinde, talâk husûslarında, iddet mes'elelerinde şerîat-i İslâmiyye ahkâm ve beyânâtına muhâlif olabilecek sûretleri hükûmet idâreleri kaydetse de hiçbiri câiz olmaz, şer'an mu'teber olmaz.

27) Mahalle imamlarını, mahalle hâdimlerini tasdîk, yahud azil husûslarına hükûmet idâreleri hiçbir vechile müdâhale etmez.

28) İbâdet haremleri olmak şerefiyle mescidlerin, ma'bedlerin hürmet ve kudsiyetleri kānûn-ı esâsî kuvvetiyle himâye edilir. Mescidler, ma'bedler her nevi' ihtirâmsızlıktan kānûn kuvvetiyle de mahfûz kalır.

29) Rusya müslümanları hükûmetin siyâset kuvvetiyle müteaddid ufak cumhûriyetlere taksîm kılınmış ve bundan sonra da taksîm edilecek ise de terbiye cihetiyle, din cihetiyle bütün Rusya müslümanları bir idâre merkezine rabt olunur.

Bütün Başkırd halkı, Kırgız Kazak halkı, Türkistan halkı ayrı ayrı cumhûriyetlere tâbi' olmakla beraber din ve terbiye işlerine müteallık husûsâtta bir (Dîniye Nezâreti)ne iştirâk eder, tâbi' olur.

Mü'min müslim nerede olursa olsun, millet-i İslâmiyye a'zâsıdır. Eyâlet, vilâyet farkları, cumhûriyet inkısâmları Rusya müslümanlarını taksîm etmez. Bütün Rusya müslümanları umûmî bir riyâset-i dîniyye idâresine, bir riyâset-i İslâmiyye livâsına toplanır.

30) Rusya müslümanları dînî, terbiyevî, ictimâî umûrda tamâmıyla hür ve muhtârdır. Millet meclisi, millî idâre, vilâyet meclisi, vilâyet idâresi, şehir meclisi, şehir idâresi, karye meclisi, karye idâresi gibi müesseseler vâsıtasıyla millî, dînî, medenî işleri hal ve idâre kılınır.

[155] Böyle müesseselerin sûret-i teşekkülleri, hukûkları, vazîfeleri, iktidârları milletin esas kānûnlarında açık beyân edilip devletin kānûn-ı esâsîsi ile tasdîk kılınır.

31) İbtidâî, orta, büyük ilmî, dînî sınâî, edebî mektep ve medreseler, hüner yurdları, müzehâneler, kütüphâneler, fünûn ve maârif müesseseleri açmak hukûku Rusya müslümanlarına tamâmıyla te'mîn kılınır.

32) Her cemâat, her ferd kendi sermâyesiyle mektep ve medrese, hüner ve sınâat yurdları, müzehâne, kü-tüphâne te'sîs edebilir. Bütün dersleri ana lisânla, bütün kitapları Arap elifbâsıyla, millî ve eski imlâlarda olmak şartıyla, her nevi' mektepler te'sîs etmek hürriyeti müslümanların cem'iyetlerine de, ferdlerine de te'mîn kılınır.

33) Dînî ve terbiyevî işlerin en büyük idâresi şimdiye kadar olduğu gibi Dîniye Nezâreti elinde kalır.

34) Din ve terbiyeye müteallık işlerini idâre için millet tarafından intihâb edilmiş olmak cihetiyle (Umûr-ı Dîniyye Nezâreti) Rusya müslümanlarının riyâset-i dîniyyesi olup hükûmet huzûrunda İslâmiyet vekîli gibi olur; Rusya müslümanlarının taleplerine, hâcetlerine, maslahatlarına, hükûmet huzûrunda tercümân gibi olur.

35) Dîniye Nezâreti riyâset-i dîniyye olmak kuvvetiyle bütün dînî idârelere, bütün medrese ve imamlara nezâret eder. Şimdiye kadar olduğu gibi mektep ve medreselere, bil-umûm maârif yurdlarına, ders kitaplarına, ders proğramlarına nezâret eder. Terbiye usûlleri, ders proğramları hakkında mücerreb semerelerine göre münâsib tedbîrleri her zaman ittihâz edip düstûrlar neşreder.

36) Dîniye Nezâreti Millet Meclisi ve Ulemâ Şûrâsı huzûrunda vakit vakit hesâb verir.

37) Millet tarafından intihâb olunup milletin mühim hizmetlerinde meşgūl olmak cihetiyle Nezâret-i Dîniyye a'zâları, muhtesibler, mahalle imamları, müezzinleri hidemât-ı dîniyyede meşgūl olduğu, yahud mütekāid bulunduğu müddetçe mecbûrî hizmetlerin her birinden, askerlikten, hapisden âzâde olur.

38) Rusya müslümanlarının mahalle hâdimleri halkın hizmetleriyle her vakit meşgūl olup hayatları ve âileleri her zaman yalnız kendilerinin sa'yleriyle te'mîn kılınmakta olduğu cihetle bunlar başka milletlerin rüesâ-yı rûhâniyyesine hiçbir vechile kıyâs olunmaz.

Müslüman imamları, müslümanların din işleriyle uğraşanları kendi sa'yleriyle, gün gören halk tarafından intihâb olunup her vakit halk hizmetiyle iştigāl ederler, her vakit halk tarafdârı, hürriyet tarafdârı olurlar.

HİLÂL-i AHDAR

Vilâyâtta Başlayan Hilâl-i Ahdar Teşkîlâtı'na Dâir Bir Ta'mîm

"Vilâyâtta Hilâl-i Ahdar Teşkîlâtı için mürâcaatlar tevâlî etmekte olduğundan Hey'et-i Merkeziyye ictimâ'-i ahîrinde âtîdeki karârın ta'mîmini muvâfık görmüştür:

1– Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti sırf içki ve emsâli mükeyyif zehirler aleyhinde bir propaganda cem'iyetidir. İçkinin ilmî, iktisâdî ve ictimâî zararlarını halka anlatarak tarafdârlarını artırmak, içki düşmanlarının mikdarını çoğaltmak ve içkiye karşı vaz' edilmiş memnû'iyet-i kat'iyye kānûnunu idâme ettirmek gāyesidir.

2– Hilâl-i Ahdar kat'iyyen siyâsetle ve idâre-i dâhiliyye ile iştigāl etmez bir cem'iyet-i hayriyyedir. Merkezle alâkasını muhâfaza etmek üzere vilâyetlerde, kazâlarda şu'beleri açılması teşkîlâtı iktizâsındandır. Münevverândan ve bu gāyeye hürmet edenlerden teşebbüs ve muâvenet beklemektedir.

3– Hilâl-i Ahdar umûmun teveccühünü ve nezâhetini muhâfaza için iâne toplamayı, müsâmereler, tiyatrolar tertîb etmeyi, halktan ne ünvânla olursa olsun para taleb etmemeyi umdelerinden ittihâz etmiştir. Binâenaleyh vilâyâtta açılacak şu'belerin de bu umdeye fevka'l-âde riâyetkâr olması şarttır. Kırtâsiye ve mesârıf-ı zarûriyyesi a'zânın senevî verdiği birer lira âidâtla kapatılır. A'zâdan âidât vermeyenlerden zorla istenilmez veya isti'fâya da'vet edilmez. Âidât ve teberruât mahallinde müfîd gazete, kitap almak gibi hayırlı teşebbüslere sarf olunur. Merkeze on para gönderilmez. Her şu'be kendi kendini

idâre etmelidir. Sâde vâridât ve mesârıfâtın senelik bütçesi mufassalan merkeze bildirilir.

4– Hilâl-i Ahdar Merkezi şu'be küşâdı teşebbüsünde bulunan zevât-ı kirâmın merkeze ma'lûmât vermesini, cem'iyyet nizâmnâmesinden taleb buyurmasını ricâ eyler.

5– Vilâyetlerde açılacak şu'belere intisâb edecek zevâtın grup hâlinde veya münferiden fotoğrafları ve mufassal hüviyetleri merkezde defter-i şerefde a'zâ-yı müessise miyânında hıfz edilmek üzere gönderilmesi şâyân-ı temennîdir.

6– Hilâl-i Ahdar'a kadın, erkek, çocuk, ihtiyâr, müslim, gayr-ı müslim her meslekten a'zâ ve tarafdâr kaydolunabilir. Bu sûretle kaydedilenlerden içki düşmanı olmaktan gayrı taahhüd beklenmez."

KOMÜNİZM ve EDYÂN

3

Rusya'dan yeni gelen

seyyâh-ı şehîr Abdürreşîd Efendi pederimiz anlatıyor:

– Rusya'da mevcûd müslüman Tatarlar mine'l-kadîm salâbet-i dîniyyeleriyle ma'rûftur. Çarlık zamanlarında diyânet-i İslâmiyye'ye sadâkat ve merbûtiyetleri sâyesinde, bütün o çarlık hükûmetinin mezâlim-i siyâsiyyesine mukāvemet ettiler. Alenen mücâdele edemezlerse de salâbet-i dîniyyeleriyle kesb-i iştihâr etmişlerdi. Bilhassa elbise-i milliyeleriyle iftihâr ederlerdi. Diğer tarafdan çarlık zamanında Rusların dûrbînâne tedbîrleriyle Tatarları Ruslaştırmak siyâseti devam etmekte idi. Ruslar Tatar gençlerini kendi maksadlarına göre terbiye **[156]** edecek husûsî mektepler küşâd eder ve Rusluğun telkīhi için lâzım olan tedâbîrde kat'iyyen ihmâl göstermezlerdi.

Yalnız Rusya hükûmeti değil, belki umûm Ruslar, bilhassa ağniyâsı ve tüccârı son senelerde tamâmıyla Rus misyonerliğini iltizâm ederek bütün Tatar tüccârlarını iğfâl sûretiyle diyânet-i İslâmiyye aleyhine fevka'l-âde büyük te'sîrât icrâ etmektelerdi. Hele o misyoner mekteplerinde yetişmekte olan Tatar gençleri yalnız kendi dalâletleriyle iktifâ etmeyip müslüman medreseleri talebelerine kadar icrâ-yı te'sîr etmekte, Rusların mel'anet ve desâisine kör körüne âlet olmakta idiler. Hattâ bazı ulemâ mesleğinde olan boş beyinli sâde-dilleri bile iknâa çalışırlardı. Bir çokları sûret-i zâhirede kendini müslüman göstererek nifâk-ı bâtınîsini ketm eder, bütün ma'nâsıyla diyânet-i İslâmiyye'ye hıyânet husûsunda her şeyi fedâdan geri durmazlardı. Bilhassa diyânet-i İslâmiyye aleyhinde serbestî-i matbûâtı sû'-i isti'mâl eden bu gençler ağniyâ evlâdını dahi dalâlete da'vet etmekte devam ederlerdi.

Vâkıâ Çarlık zamanında açıktan açığa din aleyhinde tecâvüzât bir hudûd dâhilinde cereyân ediyordu. Fakat uzun müddet İslâm aleyhinde vukū' bulan neşriyât Tatarların yalnız gençlerine değil, hattâ ihtiyârlarına ve ulemâsına kadar icrâ-yı te'sîr etti. Tatarların hissiyât-ı dîniyyelerini son derecede hırpaladı. Ahlâk ve âdât i'tibâriyle Ruslara meyl hâsıl oldu. Rus ahlâk ve ictimâiyâtını hoş görmek, git gide Rus şapkası, Rus elbisesi giymek gibi hareketler başladı. Bu sûretle Rus hayatı Tatarlara hulûl etmekte idi. Bundan başka ma'neviyâtta da Rus felsefesi hüküm-fermâ olmaya, genç Tatar kalblerini Rus muhabbeti istîla etmeye başlamıştı. Bu te'sîr-i ma'nevî o dereceye varmıştı ki kuvve-i kāhiresi karşısında (takdîr)in bile bilâ-sebeb te'sîr edemeyeceğini açıktan açığa söyleyenler bulunurdu. Şu sûretle Rus hâkimiyeti Tatarların kadere olan imanını da tamâmıyla sarsdı. Artık o genç Tatarlar Ruslarla o derece kaynaşmışlardı ki bir şeyi medh ederken "Bizim Rus" diyecek kadar ileri gidiyorlardı.

Tam şu sırada Harb-i Umûmî'nin netîce-i felâket-engîzi olmak üzere bir de Komünizm belâsı meydana çıktı. Bolşevikler umûm edyâna hücûm eylediler. Bilhassa Ortodoks kiliselerini yıkıp yaktılar. Papaslara, dolayısıyla mollalara son darbeyi indirdiler. Diğer tarafdan Tatar dinsizleri de meydana atılarak Bolveşiklerle el ele verdiler, alenî sûrette İslâmiyet'ten yakayı sıyırdılar. Her yerde herkese karşı tehdîd-âmîz bir vaz'iyet aldılar. Bu hâl Tatarların zâten sarsılmış olan ma'neviyâtını kökünden kırdı. Esâsen dinsiz olanlar bugün açıktan açığa dinsizliklerini meydana vurdular. Yarı mütedeyyin olanlar da açıldılar. Geri kalan mütedeyyinler şimdi her ne sûretle olursa olsun başlarına çâre düşünüyorlar. Hicret ederek Rusya'yı terk etmek sûretiyle dinlerini, hayatlarını kurtarabilecek kanâatinde bulunuyorlar.

Binâenaleyh Rusya'da İslâm'ın bugünkü vaz'iyeti pek endîşeli, pek tehlikelidir. Eğer ahvâl bu sûretle gidecek olursa yirmi, yirmi beş sene sonra maâzallâh Rusya'da Müslümanlık tamâmıyla silinmiş olacak, Rusluk İslâmiyet'i ve Tatarlığı tamâmıyla bel' ve temsîl edecektir. Vâkıâ bugün bu felâketin önüne geçmek için uğraşanlar vardır. Fakat Bolşevikler aman vermiyor. Tedhîş usûlüyle, cebir ve tazyîk ile müslümanlara ağız açtırmıyorlar. Her kim İslâmiyet için ses çıkaracak olursa zindanlara atıyorlar. Biraz daha ileri gidecek olursa yok ediyorlar. İşte Rusya müslümanlarına âid bir kitap neşr eden Mûsâ Cârullâh Efendi bugün Bolşevik zindanlarında inlemektedir. Hemen Rusyadaki müslümanların Allah yardımcısı olsun. Yoksa bu gidişle sonu maâzallâh İslâm için pek müdhiş ve fecî' olacaktır.

RUMELİ MUHÂCERETİ

Selânik'teki Türk, Müslüman Kardeşlerimizin Ahvâli

Yeni gelen Rumeli muhâcirlerinden bir zât, idârehânemizi ziyâret etti. Bu zât, Selânik eşrâfından ve Müftî-zâdelerden Muhammed Mustafa Efendi nâmında bir gençtir. Oradaki müslüman muhâcirler hakkında bize uzun uzadıya ma'lûmât verdi. Bu ma'lûmâtı hülâsaten enzâr-ı kāriîne arz etmeyi fâideli addettik. Mûmâ-ileyh diyor ki:

– Bugün Selânik şehri bir mahşer gibidir. Her tarafdan, şehirlerden, kasabalardan, köylerden akın akın muhâcir kāfileleleri gelmektedir. Selânik'te vapur bekleyen yüz binlerce müslüman vardır. Hanlar, oteller dolduktan sonra zavallı müslümanlar câmi' avlularında, sokaklarda, yağmura, çamura karşı hasır çatarak sefîl bir hâlde bulunmaktadırlar. Yunanlılar bîçârelerin avuçlarında bir şey bırakmamışlar. Beş on kuruşunu muhâfaza edebilenler de buraya gelmeden paralarını tüketeceklerdir. Vesâit-i nakliyye çok noksandır. Haftada birkaç vapurla yüz binlerce halk nasıl naklolunabilir? Hilâl-ı Ahmer yardım ediyor. Biraz çorba ile mısır ekmeği veriyor. Fakat asıl yapılacak yardım, bir an evvel bu kāfileleri Türkiye'ye **[157]** sevk edebilmektir. Bunun için çok sür'at göstermek lâzımdır. Üzerlerinde ne sağlam bir giyecekleri, örtüleri vardır; ne de tedârikine kudret-i mâliyyeleri müsâiddir.

Köylerinden ayrılırken Yunanlılardan görmedik zulüm ve cefâ, yollarda çekmedikleri mihnet ve meşakket kalmıyor. Geldikten sonra da Selânik'te lâyıkıyla mazhar-ı muâvenet ve himâye olamıyorlar. Araya giren birtakım menfaat-perestler bu zavallıların sırtından bir şey çıkarmaya çalışıyorlar. Selânik'teki Dönmeler evlerinde rahat rahat oturdukları hâlde yine bu zavallı Türk köylülerinin alacakları bir parça ekmeğe göz dikiyorlar, kendilerini muhtâcin miyânına idhâl ederek Hilâl-i Ahmer'den müteneffi' olmak istiyorlar ve oluyorlar.

Bu yüzden Dönmelerle Türkler arasında Selânik'te çok büyük münâkaşalar oldu. Selânik'teki Türkler, Hilâl-i Ahmer Şu'besi Reisi Doktor Fâik Bey arkadaşlarından olması hasebiyle onlara daha fazla teshîlât ve muâvenet gösterdiğine kāildirler. Fil-hakīka bazı şeyler vardır ki Türklerin bi-hakkın infiâlini mûcib olmuştur. Meselâ tevzîâtta Türklerle Dönmeler arasında müsâvâta riâyet edilmiyor. Dönmelere tahsîs olunan fırın beyaz ekmek tevzî' ediyor. Türk köylülerine ise mısır ekmeği veriliyor.

Tahtakale'de Dönme kasaplarından Küçük Osman nâmında birisi vardır. Dönmeler gizli bir vesîka ile oradan et alıyorlar. Türk fukarâsı ise bu tevzîâttan mahrûm kalıyor. Türk muhâcirleri diyorlar ki:

"Yalıboyu –yani Dönmelerin sâkin oldukları mahalleler– süt kutuları ile doldu, biz ise açlıktan ölüyoruz."

Sonra Türkler, Dönmelerin Atina'ya bir hey'et göndererek "Kendilerinin Türk ve müslüman olmadıklarını, binâenaleyh mübâdeleye tâbi' bulunmadıklarını taleb etmiş olduklarından dolayı onlara kalben çok münfail olmuşlardır. Bu hey'et (Dilber Fâika) nâmında bir Dönme kadının riyâsetinde Atina'ya gitmiş, fakat muvaffak olamamıştır. Yunanlılar bu hey'et demiş ki:

– Biz şimdiye kadar sizin böyle bir da'vâda bulunduğunuzu işitmemiştik. Bi't-tabi' şimdi bu talebinizi tervîc edemeyiz.

Dilber Fâika bir pansiyon müdîresidir. Yunan devâirinde kimin ne işi varsa bu kadına mürâcaat eder. Dilber Fâika herkesin işini suhûletle bitirmeye muvaffak olur. Dönmeler de bunun için Atina'ya gönderdikleri hey'et riyâsetine bu kadını intihâb etmişlerdi. Fakat nasılsa bu defa muvaffak olamadılar.

Sonra Türklerin Dönmelere karşı besledikleri infiâlin diğer bir sebebi de vardır ki çok mühimdir. Türk hükûmeti Selânik'ten çekildikten sonra Dönmeler yavaş yavaş fesleri çıkararak şapka giymeye, kadınları da çarşafları atmaya başladılar. Git gide bu hâl umûmîleşti. Son zamanlarda Dönmelerin erkekleri hemen umûmiyetle, kadınları da ekseriyetle şapka giydiler. Kadınların bir kısmı da şapka değilse de başlarını ona benzer bir hâle koydular. Kollarını, göğüslerini, enselerin açtılar; yalnız başlarının tepesinde tülden, yahud kumaştan birer parça muhâfaza ettiler. Bu hâlde kalanlar rikkat ve hâli o kadar yerinde olmayanlardır. Fakat Yalıboyu'ndaki Dönme kadınlarının hemen hepsi şapka giydiler. Bunlar erkeklerle beraber tiyatrolara, sinemalara, barlara, gazinolara gidiyorlar. Selânik'in yerli Türkleri bu ahvâlden çok müteessir olmuşlardı.

Vaktâki Tevfîk Rüşdü Bey' riyâsetindeki Mübâdele Komisyonu Ankara'dan hareket ettiği haberi geldi, bunlar derhal şapkaları çıkararak fes giymeye başladılar.

Ma'lûm ya, bunlar kabîle kabîledir. "Yakubîler, Hamdi Bey takımı, Hoynozlar, İnce Saçlılar.." gibi kabîlelere münkasemdir. Kendilerinden başkasından kız alıp kız vermezler. Hattâ bir kabîle halkı diğer kabîle ile sıhriyyet te'sîs etmez. (Osman Dede) mürşid-i a'zamlarıdır. Mezhebde ona tâbi'dirler. Osman Dede, peygamberlik dâiyesinde bulunan büyük cedleri Sabetay Lui'nin mezhebini îzâh ve tafsîl etmiştir. Osman Dede'nin yazdığı

kitaplar münhasıran Dönmelerin ellerinde bulunur. Osman Dede'nin kabrini her zaman ziyâret ederler.

Bunların böyle Türklerden ayrı ayrı yaşamalarını bazı kendi içlerinden olanlar da hoş görmüyor. Bu ayrılığı gayrılığı kaldırmaya teşebbüs edenler oluyor. Fakat her nedense muvaffak olamıyorlar. Feyziye Mektebi muallimelerinden İsmet Hanım nâmında bir kadın da bu kabîldendir. Bu kadın Dönmedir, fakat Türklere karşı kalbinde çok muhabbet vardır. Dönmelerin böyle evlenmelerinde, cenâzelerinde, makberlerinde kat'iyyen Türklerle ihtilât etmemelerini bu kadın açıktan açığa tenkîd etmişti. Bunun üzerine bu kadıncağızı döverek mektepten azlettiler. Şimdi dişçilik yapıyor.

Sonra Yâdigâr-ı Terakkī Mektebi karşısında Bisikletçi İbrahim Efendi nâmında bir zât vardır. Bu da Dönme idi. Fakat bilahare onlardan ayrılarak Türk hanımıyla evlendi, tamâmıyla Müslümanlık ahkâm ve şeâirine tebean yaşamaya başladı. Şimdi bu İbrahim Efendi pek sağlam bir müslümandır. (Yâdigâr-ı Terakkī) Mektebi'ndeki bisiklet meraklısı olan Dönme çocuklarından bazıları **[158]** İbrahim Efendi'nin yanına geldikçe İbrahim Efendi onlara Türklerin mezâyâsından, artık bu ayrılık gayrılığın aralarından kalkması lüzûmundan bahsedermiş. İbrahim Efendi'yi dinleye dinleye bu çouklarda Türklük hisleri uyanmaya başlamış, bir defa mektepte Dönmelerle Türkler arasındaki ayrılık gayrılığın kalkması lüzûmûndan bahsetmişler. Bu, hey'et-i idâreye aksetmiş bunun üzerine hey'et-i ta'lîmiyye çocukları toplamış. "İçinizde Avrupa'ya gitmek isteyen var mı?" diye sormuşlar. Çocukların bir çoğu "Avrupa Avrupa! Hiç istemeyen var mı?" diye bağırmışlar. Müdir demiş ki:

– Avrupa'ya karşı gösterilen muhabbet ve meftûniyetinizden memnûn olduk. Şu kadar ki hepinizi göndermek mümkün değildir. Kur'a çekeceğiz. Kime isâbet ederse o gidecektir.

Fil-hakīka kur'a çekmişler. Fakat ne tuhaf tesâdüf! Kur'a hep o İbrahim Efendi'nin dükkanına giden çocuklara isâbet etti ve bu çocuklar Avrupa'ya gönderildiler. Ondan sonra diğerlerinin de İbrahim Efendi ile temâs etmemesine çok dikkat ettiler.

Hâsılı asırlardan beri onlar bu hâlde yaşamışlar ve bugüne kadar bu akīdelerini, bu taassublarını muhâfaza edegelmişlerdir.

Sonra Türkiye'den Mübâdele Hey'eti geldikten sonra da bazı şeyler oldu ki bunlar da Türklerin infiâlini mûcib oldu. Hey'et gelince müslüman ahâlîye karşı beyânnâmeler tevzî' olunmaya başladı. Bu beyânnâmelere gerek müsâdere olunan, gerek memleketlerinde kalan emvâl-i metrûkenin neden ibâret olduğu yazılacaktır. Bu beyânnâmelerin tevzîinde de bazı dolaplar, fırıldaklar döndü. Muhtelit Komisyon a'zâlığına ta'yîn olunan Selânik da'vâ vekîllerinden Dönme Mustafa Arif Bey'in mahdûmu Edib Arif Bey (Edib Arif Bey, *Vatan* gazetesinin muhâbiri Lütfi Arif Bey'in biraderidir.), yine Dönmelerden Selânik belediye reisinin damadı Tahsin Bey nâmında iki zât peydâ oldu. Bunlar beyânnâme müteahhidi sıfatıyla ahâli ile hey'et arasına girdiler. Bunlar basılan beyânnâmeleri alıyorlar, ahâli bunlara mürâcaat ediyor. Bunlar Dâru'l-eytâm'da bir yer açtılar. Herkes oraya geliyor. Bunlar maiyyetine birkaç da kâtib aldılar. Beyânnâmeleri bunlar dolduruyor, kendilerine veriyor. Bunun mukābilinde Edib Arif ile Tahsin Bey köylünün kılğına kıyafetine bakarak tutturabildiği kadar bir meblağ isterler. En aşağı elli altmış frank alırlar. Yüzden fazla aldıkları da olurdu. Bu paranın üç beş frankını kâtiblere verirler. Üst tarafı da müteahhidlerde kalırdı. Yunanlılar tarafından soyularak gelen zavallı Türk köylüleri bir de "Edib Arif ve Tahsin" Bey kumpanyası tarafından böyle bir muâmeleye ma'rûz kalıyordu. Fakat zavallı köylüler işin farkında değil. Bu paranın Hilâl-i Ahmer'e âid olduğunu zannederek bunu seve seve veriyorlardı. Bilâhare Selânik'in Türk eşrâfı bunu haber alarak Hilâl-i Ahmer Reisi Mahir Bey'e mürâcaat ettiler, bu paranın Hilâl-i Ahmer sandığına yatırılup yatırılmadığını sordular. Haberi olmadığını söyledi. Türkler üç kişiden mürekkeb bir hey'et de Atina'ya Tevfik Rüşdü Bey'e gönderdiler. Bu mes'elenin şüyûu bütün Türkleri son derece müteessir etti, infiâllerini tezyîd etti. Hayli gürültüler oldu. Matbûâta kadar intikāl etti. Gazeteler her şeyi açıktan açığa yazdılar. Bunun üzerine Edib Arif ile Tahsin ortadan kayboldular. Lakin topladıkları binlerce frank ceplerinde kaldı. Her hâlde beyânnâme müteahhidi Edib Arif Bey'in biraderi Lütfi Arif Bey kardeşinin yaptığı bu işleri gazetesine yazmıştır, zannederim.

Ondan sonra beyânnâmeler meccânen tevzîe başlandı. Şimdi köyler hey'et-i ihtiyâriyyesi da'vet olunarak kaç hâne ise o kadar beyânnâme kendilerine veriliyor. Onlar da doldurarak iâde ediyorlar. Bunun mukābilinde hiçbir ücret alınmıyor. Allah râzı olsun, Tevfik Rüşdü Bey bu husûsda müslümanları çok himâye ediyor.

İşte bu sebeblerden dolayı Dönmelerle Türkler arasında hayli münâkaşalar, hayli gürültüler oldu. Muhtelit Komisyon a'zâsından Mösyö Henç bu münâkaşâta nihâyet verilmesi hakkında bir beyânnâme neşretti. Bu mes'elelerde hep Mustafa Arif Bey'in tedbîrsizliği yüzünden vukūa geldiğini söyledi.

İşte ben oradan ayrıldığım zaman vaz'iyet bu merkezde idi.

AVRUPA HAYÂT-ı İCTİMÂİYYESİ

Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı

1

"Ben garblı bir kadınım. Avrupa'nın göbeğinde yetiştim. Memleketimin hayatına, âdâtına, etvârına, ahvâline âid olmak üzere acı, tatlı ne varsa hepsini tecrübe ettim. Bu mukaddime ile şunu anlatmak istiyorum ki: Söyleyeceğim sözler muhîtinin hem mehâsininden, hem mesâvîsinden haberdâr olan bir kalbin tercüme-i hissiyâtıdır. Ben ne insâfı elden bırakarak bir tarafı iltizâm edeceğim; ne de biz garblıların musâb olduğumuz emrâzdan, yahud rezâilden birini saklayacağım. Evet bizler umûmen şarkta, bilhassa memâlik-i İslâmiyye'de yaşayan hemşîrelerimizden cidden müterrakkī olmakla beraber dört başı ma'mûr bir hâlde değiliz.

[159] Bizim diyâra ilk defa gelenler öyle hayâl ediyorlar ki: Memleketimizin terakkīsini, azametini te'mîn eden bir şey varsa kadının tamâmıyla hür olması, mesâî-i medeniyyenin kâffesine iştirâk etmesi, fabrikalarda, ticâretgâhlarda, mekteplerde, el-hâsıl ciddî, zevkī bütün mehâfilde erkekle omuz omuza gelmesidir.

Avrupa'yı görenlerden bazıları ifrâta düşerek biz garblılarda hiçbir nakīsa, hiçbir muâheze edilecek şey görmek istemiyorlar. Halbuki garbdaki milletlerin de, şarkdakiler gibi, hiçbir zaman, mehâsinin yahud mesâvînin kâffesinden hâlî olamayacağını muhtelif ümmetler arasındaki farkın ise ancak hâiz oldukları evsâfın hey'et-i mecmûasına göre olacağını idrâk etmeleri lâzım gelirdi.

Sonra, bunlara öyle geliyor ki: Bizim memleketlerimiz birer gehvâre-i saâdet, birer merkez-i naîm ve râhat kesilmiş. Heyhât, bunlar saâdet-i hakīkiyyenin ne demek olduğundan gāfil bulundukları gibi saâdetle felâketi birbirinden ayıran hudûdu ta'yîn edemiyorlar. Maamâfîh saâdetin mâhiyetini takdîr edememek hatâsı milletlerden, yahud ferdlerden bir kısmına hâs değildir. Evet rûh-ı beşerin geçirdiği etvârı ta'kīb edenler görürler ki insan ezvâkın, yahud eşyânın hangisinden mahrûm ise bütün saâdeti onu ele geçirmekte tasavvur eder. Ergenler saâdeti evlilikte; fakīrler, servette; didinmekten yorgun düşenler, istirâhatte; tabanlarına süvâr olanlar, arabaya binmekte; paytonda gezenler, seyyâre (otomobil) edinmekte; servet sâhibleri, hükûmet menâsıbına yükselmekte; kendi yağıyla kavrulanlar, bol rızıkta, mebzûl yemekte hayâl ederler.

Şimdi kalksak da şu, kendilerine gıbta edilen, tabakātın hallerini yakından tedkīk etsek, görürüz ki: Nâz u naîm içinde bulunmalarına rağmen hayatlarından hiç de memnûn değiller. Ne arkalarına giydikleri yüksek kumaşlar; ne ayaklarına serdikleri ipek halılar; ne oturdukları gümüşlü, sadefli serîrler, ne bindikleri nesîm fıtratlı küheylânlar; ne içine gömüldükleri mükellef seyyâreler; ne başına geçtikleri cömerd sofralar; ne de nukūd ile, mücevherât ile doldurdukları kasalar bir türlü ruhlarını eğlendiremiyor!

Bunlardan biriyle azıcık konuşmak isteseniz bakarsınız ki: Bir endîşe, bir elem kendisini alabildiğine meşgūl etmiş; ağzını şikâyetten başka bir şey açamıyor! Kimisini yemeklerin mebzûliyetiyle beraber çok tenevvüü müdhiş bir sû'-i hazma uğratmış; nâ-mütenâhi eczâ-yı tıbbiyye bir araya gelip şefâat etmedikçe bir lokma yemek bile kabûl etmiyor! Bu zavallıların içinden öylelerine rast geldik ki: Midelerini salâha da'vet için perhîz nâmına peynir ekmeye yatmışlar da –fazla yemek yiyemediklerinden dolayı âfiyetlerine hâkim olan– fakīrlerin hâline imreniyorlar!

Kimini nâz u naîmin ifrâtı bî-tâb düşürmüş; gitmesi, gelmesi, yatması, kalkması bir sürü vesâitin hizmetiyle olduğu için vücûdun en büyük, en fâideli riyâzatlarından olan hareketten büsbütün kesilmiş; mafsallarda rüsûblar husûle gelmesi, kanın damarlarda lâyıkıyla cevelân edememesi, el ayak gibi merkez-i deverândan uzakta bulunan uzuvların nisâbı kadar kan alamaması, bünyenin kalın bir şahm tabakasına gömülmesi gibi ârızalar içinde bîzâr olup duruyor. İşi gücü tabîblerin re'yini sormaktan, eczâhâneleri boşaltmaktan ibâret. Servetinin kısm-ı a'zamı bu hastalıkların izâlesine âid tedâbîre gidiyor. Maamâfîh mürâcaat ettiği bütün vesâit-i sıhhiyyeye rağmen mevcûdiyetini sarmış olan âlâm ve eskāmdan bir türlü sıyrılamıyor. Ömrü dâimî bir ihtiyât, hayatı müebbed bir şikâyet. En hafif bir şeyden fenâ hâlde müteessir, havanın en ufak bir tebeddülünden son derecede müteezzî oluyor. Harâret, bürûdet, rutûbet, yebûset gibi tegayyürât-ı cevviye; rûzgârın hareketi, yahud sükûnu gibi tebeddülât-ı havâiyye bu zavallının mefâsılında, ahşâsında, a'sâbında, adalâtında başka başka teessürler uyandırıyor. Halbuki öbür tarafda, kendi yağlarıyla ancak kavrulabilen fakīrler maîşetleri îcâbı her türlü şedâide mukāvemet melekesini kazanmış oldukları için muhît-i hâricînin bütün tekallübâtına karşı duruyorlar. Nâz u naîm içinde yaşayan erbâb-ı serveti bir yığın aldatıcı tedbîrlere mürâcaat ıztırârında bırakan emrâz ve eskāmın hemen hiçbiri bunları işlerinden, güçlerinden alıkoyamıyor.

Gidiniz de her türlü esbâb-ı istirâhate gömülmüş bu zenginleri azıcık söyletiniz. Göreceksiniz ki: Basit bir maîşet içinde yaşayanların mütena'im bulundukları âfiyete mukābil bütün mâmeleklerini fedâya bin can ile razıdır.

O hâlde tabîîdir bu tabakayı teşkîl eden efrâdın nazarında saâdet nâmını verdiğimiz mâhiyet, gûna gûn âlâm ile muhât olan şu ni'metten ibâret değil; belki –yavan ekmek yiyip geceli gündüzlü çalışmak bahâsına mâl olsa bile– ni'met-i sıhhatten, ni'met-i âfiyetten nasîbedâr olmaktır.

Biz ne kadar reîs-i hükûmetler, ne kadar nâzırlar biliyoruz ki istirâhat-ı mutlakadan yorgun bir hâle gelmişler; nâz u naîmin ifrâtı yüzünden rehâvete düşmüşler de, riyâzat-ı bedeniyye maksadıyla, ikâmetgâhlarında demircilik, marangozluk, ressâmlık, bahçıvanlık gibi sanâyi'le iştigāl ediyorlar. Bunlar bu sûretle evvelâ atâlet dâiresinden kurtulmak istiyorlar ki; **[160]** beşeriyetin cevelân edebileceği en dar bir dâire varsa o da budur; sâniyen a'zâ-yı bedeniyyelerini harekete, faâiliyete getirerek, vücûdlarını emrâz-ı mafsaliyye, emrâz-ı adaliyye gibi atâlet-i kâmile içinde yaşamaktan tevellüd edecek ârızalara karşı müdâfaa etmiş oluyorlar.

Benim erkek kardeşim vardı. Hiç beklemediği bir zamanda ummadığı bir yerden eline servet geçti. Halbuki evvelce zarûret içinde yaşar, kemâl-i azm ile geceli gündüzlü çalışırdı. Zengin olur olmaz tavrı değişti; naîmin, ezvâkın, sefâhetin, israfın her türlüsünü tecrübe etmeye, mahrûmiyeti eyyâmında rüyâlarına giren bütün lezâizin arkasından koşmaya başladı. Etrâfını da, insanın ancak bezl ve israf zamanlarında yanına sokulan, bir sürü iyi gün dostları aldı. El-hâsıl, kardeşim esbâb-ı fesâdın hepsini cem' etti. Lakin aradan çok zaman geçmeden rehâvet-i mutlakanın, refâhın tevlîd edeceği emrâz ve eskāmı kendisinde hissetmeye başladı. Hattâ çok vakitler yanıma gelir de bu âtıl yaşayışından boyuna şikâyetler ederdi; kendisini kötürümlere benzeten refâh, servet zincirlerini kırmak isterdi.

Şimdi gitsek de kardeşimin hâlindeki bir adama saâdetin ne olduğunu sorsak acaba ne der? "Saâdet, hayatın lezâizinden, ezvâkından ibârettir; yahud sa'ye, amele iftikārı olmayan âsûde bir maîşettir." Cevâbını mı verir! Eğer saâdet denilen mâhiyet bunların biri olaydı, ömürlerini istirâhat-ı mutlaka içinde, zevk u sefâ içinde geçiren zenginleri can sıkıntılarından âzâde, hallerinden hoşnûd, bahtiyâr olduklarına kāil görmemiz îcâb ederdi.

Sözü uzatmaktan maksadım size yalnız şunu anlatmaktı ki: Saâdetle zıddı olan haybet ne istirâhate, ne servete, ne riyâsete, mansıba, ne nâz u naîme tevakkuf eder bir şey değildir. Binâenaleyh memleketlerimizi dolaşan züvvâr için sokakların, caddelerin, bahçelerin, parkların, baloların, tiyatroların ebediyyen çalkanıp durduğu bu ümmetleri saâdet içinde yüzüyor, huzûr ve naîm içinde geziyor telakkī etmek hayâle kapılmaktır, vehme vücûd vermektir. Heyhât! O zevâhirin altında ne elemler, ne fecîalar saklı duruyor! O imrendikleri hayat o kadar ekdâr ile dolu ki sâf, âsûde bir maîşet kimse için kābil olamıyor!

Sizler zannediyorsunuz ki: Kadının hürriyet-i mutlakası; istediği yere gidip dilediği erkekle ihtilâtta bulunması; zevkini okşayan mecâlisin, mehâfilin kâffesine dalıp çıkması; evinde mahremlerinden biri bulunmasa bile, kapısını çalan kadın, erkek her türlü züvvârı karşılaması; ticârette, san'atta, ağır işlerde erkekle rekābete kalkışması; riyâset-i hükûmeti, meb'ûsluğu, şehreminliğini, nezâretleri erkeklerin elinden almak için ricâl-i siyâsetle mücâdeleye atılması… Evet, bunların hepsi milletlerin levâzım-ı terakkīsinden, esbâb-ı azamet ve saâdetindendir!

Bir de sözlerinizden şunu anlıyorum ki: Sizler, kadının serbest olup evlenmezden evvel erkeklerle muâşerette bulunması bizim saâdet-i beytiyyemizin esâsıdır, hayât-ı âilemizdeki intizâmın medârıdır; i'tikādındasınız. Zannederim ki bu fikriniz bizlerdeki izdivâca takaddüm eden nişanlılık hayatını iki gencin birbirini tamâmıyla tanımasını, hakkıyla öğrenmesini kâfil tahayyül etmenizden ileri geliyor.

Bana kalırsa hakāiki menâbiinden almak, söylenilen, inanılan şeylerde tecrübe ve basîret sâhiblerinden başkasına i'timâd etmemek sizin için en hayırlı bir iştir. Müsâadenizle size bizlerce mücerreb olan bazı hakîkatlerden bahsedeyim.

Suriye'de Frerlerin Dîn-i İslâm'ı Tahkîrleri

Suriye'deki Fransız Frer mekteplerinde Dîn-i İslâm'ın ve Peygamber-i zî-şânın tezyîf ve zemmini mutazammın Fransızca matbû' kitapların tedrîs edilmekte olduğu haberi Suriye ve hâssaten Beyrut İslâmlarını son derece müteessir kılmış ve asebîleştirmiştir. Bundan gayr-ı marzî netâyic ve hâdisâtın zuhûr edeceğinden Beyrut ulemâ ve eşrâfının Suriye Fransız Fevka'l-âde Komiserliği nezdinde Fransızların bu hareketi protesto ve rahle-i tedrîsden bu kitapların kaldırılması ve tedrîsin men'i taleb edilmiş ve İslâm gazetelerinin Frerler aleyhinde bu bâbda şedîdü'l-meâl neşriyâtta bulunmuş olduğu ve galeyâna gelen Suriye efkâr-ı umûmiye-i İslâmiyyesini teskîn için mezkûr kitapların men'-i tedrîsi hakkında Fevka'l-âde Komiserlik'ten evâmir-i kat'iyye ısdâr edildiğini Suriye gazeteleri yazmaktadır. (Tarsus)

Hindistan'da İntihâbât: İfrâd-perverler Kazandılar

Delhi'den *Times* gazetesine yazılıyor:

Hindistan Meclis-i Teşrîîsi'nde 86 müntehab a'zâdan 35'le 40 arasında a'zânın "Sevarac" yani İstiklâl Fırkası'na mensûb olduğu tebeyyün etmiştir. Hiçbir fırkaya mensûb olmayan müstakil a'zâ dahi on ikiye bâliğ olmaktadır ki bunların mühim mes'elelerde İstiklâl Fırkası a'zâsına iltihâk eylecekleri şübhesizdir. Bu sûretle müntehab a'zânın ekseriyeti hükûmete de muhâlif ise de kırk mensûb a'zâ hükûmete tarafdâr olduğu gibi mu'tedil ve müstakil müntehab a'zâ dahi otuza bâliğ olduğundan ve bunların hey'et-i mecmûası hükûmete bir ekseriyet te'mîn edecektir.

Eğer İstiklâl Fırkası, zannedilmekte olduğu gibi, müstakillerin kısm-ı a'zamını kendi tarafına çekmeğe muvaffak olursa hükûmet ehemmiyetli mes'elelerin hepsinde ekalliyette kalacaktır. Maamâfîh mu'tedil müslüman meb'ûsların kendi cemâatlerine âid menâfii himâye etmek üzere müttehid bir blok teşkîl eylemelerine sarf-ı mesâî ediliyor yani grup hükûmetin lehine re'y verecektir.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

10 Ocak 1924 | 03 Cemâdiye'l-uhrâ 1342 | * Perşembe * | 10 Kânûnisânî 1340 | Cild: 23 - Aded: 583

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Kadının Hukūk-ı Medeniyye
ve Zevciyye Sâhasında Hülâsa-i Târîhi

AKVÂM-ı KADÎMEDE KADIN

Kadının Yunanlılarca Hukūku.– Kadîm Yunanlılarda kadın hukūk-ı medeniyye ve vataniyye nâmına hiçbir şeye mâlik değil idi. Zira daima zevcinin, zevci yok ise pederinin, o da olmazsa akrabâ ve evliyâsından diğer erkeklerin vesâyeti altında yaşardı. Onlarca izdivâcdan maksad –rükünleri zevc ile zevce olan– bir hayât-ı zevciyye vücûda getirmek değil, mahzâ hıfz-ı nev' ile tedbîr-i tenezzül yani ev umûrunu idâreden ibâret idi. Bundan başka kadının ne istişâre ile re'yi alınır, ne de hiçbir işe karışmasına imkân vardı. Erkeğin îkā'-ı talâk etmesi en kolay şeylerden olduğu hâlde kadının mutâlebe-i talâk etmesi bin türlü müşkilâta ma'rûz olurdu. Erkeğin kendi hâl-i hayâtında zevcesini âhara devretmesi, yahud ba'de'l-vefât başka bir kimsenin taht-ı vesâyetine vermesi de nâdir olan vukūâttan değil idi. Kadın bey' u şirâ… ilh gibi ukūdu velîsi hazır olmadıkça îkā' edemediği gibi kıymeti yarım hektar arpaya muâdil hiçbir şeye de temellük edemezdi.

Bu ağır esâret ahkâmı çok zaman cârî gidiyordu. Vâkıâ mürûr-ı zaman ile bu ahkâm azar azar kesb-i hiffet etti ise de kadının mîrâsdan mahrûmiyeti yine kemâkân devam ediyordu. Nitekim "Themlistokles" ile "Ksenofos" gibi Atina'nın müteehhirîn-i şuarâsından mervî olan bazı sözler Yunanlı kadının bu mahrûmiyetinden hiç kurtulamadığını gösteriyor. Şurasını da ihtâra mahal vardır ki Yunanlı kadının nâil olduğu bu mahdûd hürriyet hemen hemen Atina ile Isparta'ya münhasır kaldığı gibi zâten bu hürriyet de şiddet-i beytiyye ile alâkası olan husûsâttan ilerisine geçemiyordu. Yunan diyârındaki kadınların kısm-ı a'zamı ise câhil, her türlü hukūktan ârî ve her şu'be-i hayâtta geri idiler.

Kadının Romalılarda Hukūku. – Roma İmparatorluğu dâhilinde yaşayan kadınlar müstemirren bir hâl üzere kalmadılardı. Bunlar birçok etvâr-ı muhtelifeye girip çıktılar. Roma târihinin ilk devirlerinde kadına mahsûs olan kānûnlar diğer bütün kavânîn-i kadîme gibi onu kuvvet altında kahr u tazyîk ediyordu. O târihlerde "Ağnâ"* Kānûnu'na nazaran kadın cebbâr bir efendinin kabza-i tasarrufunda bir esirden fazla bir şey olmayan babasının bu vesâyetinden –aynıyla zâlim bir ilk rıbka hükmünden diğer zâlimin zincir-i tasallutuna intikāl eden köle gibi –zevcin, yahud kadın ananın hükmüne **[162]** intikāl eder dururdu. Romalı kadın asırlarca temâdî eden bu hâl üzre kaldı. Ve erkeklerin huşûnet ve gurûru ve evleri içindeki ifrât kasvetleri tahammül edilmez derecât-ı şiddete vardı. Ancak her hangi bir hâlin devamı muhâl olduğundan nihâyet kadının zaafı emr-i fıtrî ve fikir ve aklındaki kusûrun tabîî olduğu ve bu kusûrun ilâc ve ıslâh kabûl etmediği… ilh hakkın-

* "Ağnâ"lar bir erkeğin sülâlesinden olup âileyi teşkîl eden efrâda, takrîben "asabe"ye ıtlâk olunurdu. (Mütercim)

daki i'tikādât-ı kadîme-i râsihada bereket versin tebeddül ve tegayyür âsârı görülmeye başladı da yavaş yavaş vaz' edilmeye başlayan kavânîn-i medeniyye sâyesinde hukūkunu istiâreye ve hukūk-ı mâliyye ve menziliyye ve sâirece azar azar erkeğe yaklaşmaya yüz tutabildi. Erkeğin kadın üzerindeki hakk-ı vesâyeti hemen hemen yok menzilesine indi. Bu da imparatorluk devirlerinin sonunda ve bâ-husûs "Yustinyaf"'ın zamanında müyesser olabildi ki bu da Roma imparatorlarının artık Hıristiyanlığı kabûl etmiş oldukları devre müsâdifdir. "Yustinyaf" kadınların hâmîsi olmakla iftihâr ederdi. İmparatorluğun Nasrâniyeti kabûl zamanında kadının elde ettiği fevâid ise şunlardır:

1) Ahkâm-ı irsce erkek ile kadın arasında mevcûd bazı kuyûd ile farkların izâlesi,

2) Eşrâf tabakasına mensûb erkeklerin avâm tabakasındaki kadınları tezevvüc etmelerine müsâade edilmesi;

3) Bir dul kadının, ilk zevcinin vefâtından sonra ikincisi ile tezevvüc edebilmesi.

Bu kānûndan evvel ise dul kadın ikinci bir ere varırsa bütün mâmeleki elinde alınmak cezâsına giriftâr olurdu.* Maahâzâ dokuzuncu asr-ı mîlâdide bile "Lesyonatin" Kānûnu mûcebince bu fiil müstelzim-i cezâ bir cürüm sayılırdı.

(Kostantin)'in zamanında zina eden kadın cezâen katl olunurdu. Yustinyaf bu cezâyı tahfîf ederek katle bedel manastırlarda hapis cezâsını ihdâs etti. Kadının zina ettiği sâbit olursa izdivâcdan men' edilirdi. Zevceynin biri yahudi, diğeri hıristiyan olmak üzere ayrı ayrı dinlere sâlik oldukları takdîrde izdivâc gayr-ı meşrû' addolunup her ikisi birden zina etmişcesine cezâ görürlerdi.

Kadının Uhûd-ı Kadîmede İrs Ahkâmı. – Mûsâ aley-hi's-selâmın şerîati mûcebince kadın –erkeğin ekāribi mevcûd oldukça– irsinden mahrûm idi. Hind Mecûsîleri nezdinde de kadınlar terekelerden bazı mahdûd hisseler alabilirdi. Lakin bunlardan istifâdeleri de birçok ağır kuyûd ve şürûta tâbi' idi.

Avrupa'nın şimâl memleketlerinde Roma Devleti henüz munkarız olmadığı târihlerde kadının irs nokta-i nazarından mevkii her memlekete göre muhtelif olup bazı kavânîne göre ancak erkek vâris olmadığı takdîrde vâris olabilirdi. Bazı yerlerde de erkek evlâdı olduğu takdîrde hakk-ı irs yalnız bu erkek evlâdına râci' olabiliyordu. Diğer bazı kānûnlarda ise bazı metrûkâta vâris olmasına cevâz verilmekle beraber diğer bazı metrûkâta vâris olmasına mesâğ yok idi. Hele İngiltere'de kadın tâ on ikinci karn-ı mîlâdîye kadar kendisi de, mülkü de zevcinin sayılırdı. Nihâyet müşerri'-i meşhûr "Granovil" geldi de İngiliz kānûnlarına kadının terekâttan biraz hisse almasına mâni' olmayan birtakım ta'dîlât idhâline muvaffak oldu.

Teaddüd-i Zevcât ve Zevcenin Zevce İtâati.– Teaddüd-i zevcât kadîmden beri aktâr-ı muhtelifede bütün akvâm-ı şarkiyye arasında müşterek bir âdet olup o geçmiş asırlarda teaddüd-i zevcât kānûnen de, dînen de, mu'teber idi, eski Hindlerin bunu bilâ-kayd ü tahdîd i'tiyâd edindikleri, târihlerinin tedkīkinden ma'lûm olduğu gibi Brahmanların bir kısmı hâlâ teaddüd-i zevcâtı tahdîd etmeksizin tecvîz edip duruyorlar. Midyalılar ile Babilîler, Asurîler, İran-ı kadîm ve Mûsâ aleyhi's-selâmın vefâtından evvel ve sonraki Yahudilerde de iş bu minvâl üzere cârî olup hiçbir hadd ü şart ile takyîd edilmezdi.

Nihâyet Talmud bu ibâhayı takyîd etti ise de o da zevcin, kaç kadın ile tezevvüc edecekse cümlesinin ihtiyâcâtını tesviyeye kādir olmasından başka bir şart vaz' etmedi. Vâkıâ ahbâr-ı Yehûd dört zevceyi tecâvüz etmemek için nasîhatlerini eksik etmiyorlardı. Lakin dinleyen yok idi. Avrupa ile Garbî Asya'nın cihât-ı muhtelifesinde yaşayan Trakyalılar, Lidyalılar, Pelajlar da pek fâhiş derecede teaddüd-i zevcâta alışkın idiler. Atina'da ise –ânifen beyân edildiği üzere – kadının emtiadan farkı olmayıp aynıyla emvâl-i sâire gibi –mîrâs kalır, hibe olunur, bâ-vasiyyet âhara bağışlanabilir bir şey idi. Onun en hafif derdi erkeğin istediği kadını bilâ-hadd ü kayıd almak salâhiyetini hâiz olması idi. Ispartalılar da zamân-ı vâhidde çok kadın tezevvüc ederlerdi. Lakin buna mukābil kadının da zamân-ı vâhidde istediği kadar kocaya varmak hakkı idi. Hattâ "Etrüskanya" gibi Roma İmparatorluğu'na mücâvir bazı yerlerde teaddüd-i zevcât âdât-ı müstahseneden sayılırdı.

Roma İmparatorluğu'nda ahlâk bozulup kānûnlar zevc ile zevce arasındaki râbıta ve ukde-i zevciyyeti gevşetince iki sınıf arasındaki ittisâl ve infisâl kesb-i suhûlet etti. Ve başka şekilde olmakla beraber **[163]** teaddüd-i zevcât fiilen şüyû' bulmaya başladı. Daha doğrusu bütün Romalılar ibâhâ-yı mahz imiş gibi davrandılar. İşte tam bu sırada idi ki Hazret-i Mesîh (sallallâhu aleyhi ve sellem) efendimiz zuhûr edip halkın evlenmeye olan rağbetini kesre ve melekût-ı semâvâtı elde etmeye da'vete başladı. Ancak evlenmeyi esâsından tahrîm etmediği için tezevvüc, hattâ teaddüd-i zevcât yine devam etti. Nihâyet teaddüd-i zevcât "Justinyan"ın kānûnu ile memnû' oldu. Ancak bu memnûiyet şerâyi'-i semâviyye tarafından gelmeyip kavânîn-i vaz'iyye tarîkinden geldiği için halkın etvâr-ı nefsiyyesini serîan tebdîle kifâyet edemedi. Son asırda çirkinliği hakkındaki fikir ümem-i garbiyye arasında taammüm edinceye kadar halk bir-

* *Encyclopedia Britannica.*

den ziyâde kadın ile evlenmeyi ne günâh, ne de ayıb sayardı. Şimdi ise garb akvâmı beyninde câri kavânîn ve örf hükmünce meşrû' yalnız ilk zevcedir. Kānûn nazarında onun üstüne alınan kadının kendisi de, doğurduğu çocuklar da her gûnâ hukūktan mahrûm olur. Zira bu çocuklar kānûnen evlâd-ı meşrûa değil, evlâd-ı zinâdır.

Halbuki târihin bize gösterdiğine bakılırsa vaktiyle teaddüd-i zevcât garb diyârında şimdiki gibi çirkin sayılmıyormuş. Hattâ papaslar yakın vakitlere kadar ıstılâh kānûnunda "Morganatik"* nâmı verilen bir nevi' nikâh ile evlenmekte beis görmüyorlardı. Bu bir nikâhdır ki devâmı mücâz olmakla beraber müteâkıdîn arasında adem-i tevârüs gibi şartlarla mukayyeddir. Bundan dolayı papaslar ruhbâniyet da'vâsında olmakla beraber nikâhın bu türlüsü ile evlenmenin çaresini ararlardı. Bir de Nasârâ'nın eizze ve ulemâsından "Sent Ogüstin" kānûnları teaddüd-i zevâtı ibâha eden akvâm içinde bunu yapmakta beis görmediğini tasrîh ediyor. İngiliz müverrihi Hallam da Alman müceddidlerinin (Protestanlığı çıkaranların) tâ on altıncı asr-ı mîlâdîye kadar –ilk zevcenin akīm olması gibi– esbâb-ı muayyene ile teaddüd-i zevcâtı ibâha ettiklerini naklediyor. Hattâ Cermenlerin eşrâf tabakası on dokuzuncu karn-ı mîlâdîye kadar müteaddid zevce alır dururlardı.

Esâsen teaddüd-i zevcâtın men'i Hıristiyanlık ahkâmından olmayıp karndan karna hayât-ı fikriyyece hâsıl olan tatavvurâtın semerâtından biri idi. Ez-cümle Roma İmparatoru İkinci (Valantiniyan) teaddüd-i zevcâtı ibâhaya dâir olan emrini ısdâr ettiği zaman o zamanlarda yaşayan ricâl-i dînden hiçbir kimse i'tirâz etmemişti. İmparator (Yustiniyan)ın bunu men' etmesi de bir mâni'-i dînî dolayısıyla değil idi. Çünkü o târihlerde ricâl-i dînin kendileri de mücerred patrikten izin istihsâl etmekle taht-ı nikâhlarında müteaddid kadınlar cem' edebiliyorlardı.

Prusya kānûnları zevceye nüşûz (itâatsizlik) ederse i'tidâl dâiresinde cezâ tertîbini tecvîz ediyor. Çünkü bu kānûnlara göre zevcenin zevcine itâati vâcibdir. Hamburg ile Almanya'daki diğer memleketlerin kānûnlarında da böyledir. Hem de Almanya'da zevcenin çocuğu ne kadar zaman emzirmeye mecbûr olduğunu ta'yîn hakkı bile erkeklere verilmiştir.

İngiltere'de 1788 senesine kadar kadın, âdilâne, zâlimâne kocası kendisine her ne emrederse dâire-i itâatinden kıl kadar inhirâf edemezdi.

İngiliz piskoposlarından "Dor" 1888 senesinde Vestminister kilisesinde hutbe îrâd ederken şöyle diyordu: "Bundan yüz sene evveline gelinceye kadar kadın erkeğin sofrasına oturmak hakkını hâiz olmadığı gibi suâl olunmadan söze başlaması da câiz değildi.. Kocası da başının ucuna kocaman bir sopa asardı ki karısı ne zaman bir emrine muhâlefet ederse onu isti'mâl ederdi. Kadının nüfûzu kızlarına sârî değildi. Erkek çocukları ise analarına ev içinde bir hizmetçi kadından fazla pâye vermezlerdi."

AHLÂK BAHSİ

Büyük Millet Meclisi'nde Fuhşun Men'i Hakkında Musîb Tedbîrler Düşünülmesi Münâsebetiyle

Bir milletin bekā ve devamının en ziyâde ahlâk salâhıyla olduğunda ukelâ ve hükemâ müttefiklerdir. Vâkıâ salâh-ı beşer, beden, akıl ve ahlâk salâhı olmak üzere üç rükn-i esâsînin ictimâıyla tam olur. Ve bu rükünlerin her birinin ayrı ayrı büyük ehemmiyetleri vardır. Fakat şümûl ve te'sîr i'tibârıyla ahlâk salâhı hepsinin fevkindedir. Beden salâhı sıra i'tibârıyla tabîî akdemdir. Çünkü vücûd sağ olmayınca ne akıl olur, ne ahlâk kalır. Ondan sonra da akıl salâhı gelir. Zira mükellefînin esâsı akıldır. Ve ahlâkın tam olması ancak akıl iledir. Akıl olmayınca nîk ü bed, hasen ve kubh tefrîk olunamaz; vazîfe ve mükellefiyet de olamaz.

Geçen Mart ayında Ankara'da bulunduğum sırada "*Üç Türlü Salâh*" ünvânı altında yazdığım beş makāle ile mübârek milletimizin sıhhî salâhını te'mîn için muktezî çâre ve teşkîlâtı yazmış idim. Akıl ve ahlâk salâhı hakkında yazacaklarımı yazamadan evvel İstanbul'a avdet ettim. İnşâallâh karîben onları da *Sebîlürreşâd* ile neşredeceğim.

[164] Bu makālede ahlâkın en mühim bir bahsi olun ırz ve nesebe ve âile mes'elesine taalluk eden fuhuştan bahsedeceğiz: Fuhuş mübrem bir ihtiyâc-ı tabîînin, fizyolojyaî bir vazîfenin dalâletidir. Ma'lûmdur ki bekāyı nev' vazîfesi îcâbı olan ihtiyâc-ı zevâcda insan, hayvânât ile hem-hâldir. Ancak fark, hayvânâtın umûr-ı ihtiyâciyyelerinde garîze ile hareket edip insanların ise kendilerini idâre için akıl ve fikre, hesâb ile harekete mâlik olmalarındadır. Hayvanlar, garîzelerine tâbi' olmaya mecbûrdurlar. Hilkatleri muktezâsı ne ise onu ta'kīb ederler. Başka türlü hareket edemezler. Ve bu tarz-ı hareket kendilerinin idâme-i hayât ve ibkā-yı nev'leri için kâfîdir. Çünkü hatt-ı hareketleri Allah'ın gösterdiği yoldur. O yoldan dışarı çıkamamakla dalâlet ve fesâdlardan kurtulmuşlardır. (وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِى مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا

* "Maryaj Morganik" bir asîlzâde ile pespâye bir kadın, bir prens ile avâmdan bir kadın arasında mün'akid bir nikâh-ı meşrûadır ki akde iki küfüv beyninde mün'akid nikâhın semerâtı terettüb etmez. Bunda irs gibi bazı ahkâm câri olmaz.

(وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ . ثُمَّ كُلِى مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِى سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلا Sûre-i Nahl [16/68-69]. "Rabbin bal arısına: Dağlarda, ağaçlarda ve insanların yaptıkları meskenlerde evler ittihâz et; sonra bütün meyvelerden ye ve kemâl-i inkıyâd ile Allah'ın ta'yîn ettiği yollara git diye emretti" âyet-i celîlesinde beyân buyurulan Rabbin ta'yîn ettiği yollara gitmek garîze ile hareket etmektir. İnsanlar ise kendilerini akıl ve tedbîr, irâde ve ihtiyârlarıyla idâre etmek mükellefiyetinde bulunmaları sebebiyle eğer irâdelerini Allah'ın emrettiği yolda sarf edebilirlerse felâh bulurlar. Bil-akis gayr-ı ma'kūl temâyülâta tâbi' olarak Allah'ın yolundan çıkarlarsa hâib ü hâsir olurlar. (قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا . وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا) Sûre-i Şems [91/9-10]. "Nefsini ıslâh ve terbiye eden felâh bulur. İğvâ ve ıdlâl eden hâib ü hâsir olur." âyet-i celîleleri bu ma'nâları bildirirler.

Mevzû'-ı bahsimiz olan izdivâc bahsinde insanların hayvanlardan mühim bir farkı hayvânâtın mukārenât-ı cinsiyyeyi lüzûm ve ihtiyâc dâiresinde idâre ettikleri hâlde insanların bazılarının bunu mâ vudia lehin gayrinde isti'mâl ile gāye-i asliyyesnin ziyâına bâdî olmalarıdır. Hakīkat, izdivâcı insanlar gibi sû'-i isti'mâl eden hiçbir mahlûk yoktur. Bugün dünyâda milyonlarla bedbaht kadınlar vardır ki mücerred maîşetlerini te'mîn için birtakım süfehânın bâzîçeleri olmaktalardır. Vâkıâ ekseriya fuhşa ilk sülûk bir taşkınlık eseridir. Fakat bir az vakit sonra o yola düşen kadınların, ta'bîr-i ma'hûduyla murdâr bir sermâye olmaktan başka sıfatları kalmaz. Demek ki, insanlar fuhuş sebebiyle hayvanlardan pek dûn bir derekeye inmiş oluyorlar. İşte ihtiyâc-ı bâhîyi idâre mes'elesi o kadar hatîrdir ki onda tamâmıyla insanlığa lâyık bir sûrette hareket edilemezse en mühlik felâketler tevellüd eder.

İnsanların şerâit-i ihtiyâr ve mükellefiyetleri birtakım kavâid-i ahlâkıyye ve ta'bîr-i âharla evâmir ve nevâhî-i dîniyye ile tesbît edilmiştir. Çünkü insanlar yalnız akl-ı tabîîleriyle nîk ü bedi, hüsn ü kubhu tamâmıyla tefrîk ve temyîze muktedir değillerdir. Nitekim peygamber gönderilmesinin başlıca hikmeti de budur. Hiçbir ümmet yani başlarına bir reis ta'yîn edecek kadar terakkī etmiş hiçbir kavim yoktur ki kendilerine peygamber gönderilmiş olmasın. [1](وَاِنْ مِنْ اُمَّةٍ اِلّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ)

İctimâiyât uleması varsın da'vâ ve ihtilâflarında devam ededursunlar. İster insan zümrelerinin takıma, tâifeye, kabîleye, tabakaya, sınıfa, devlete tahavvül sûretiyle tekâmülü kabûl olunsun, ister başka türlü tasavvur edilsin; bugünkü hâl, ister çocuğun ismini pederin verdiği takımlardan, ister vâlidenin verdiklerinden gelmiş olsun; ilm-i ahvâl rûh ve ahlâk müellif-i şehîri Henri Maryo'nun dediği gibi bizim arayacağımız onlar değildir. Bizce muhakkak olan, insanların mükellefiyetleri kānûnlarını tesbît husûsunda umûmun seviyesinden fevakalade yüksek ferdlerin büyük âmillller olmuş bulunduklarıdır. Tabîîdir ki o yüksek âmiller vaz' ettikleri kānûnları fıtrat-ı beşer hâricinden almış değillerdir. İşte fıtrat-ı sâlime-i beşere muvâfık olarak vaz' edilip hükümleriyle âmil olundukları müddetçe maddî, ma'nevî saâdetlerimizi a'zamî olarak te'mîn ettikleri müsellem olan kānûnlar hep insanlara âile teşkîl etmek üzere izdivâcı ve zevclerin yekdiğerine sadâkatlerini emrederler. Bir milletin ve bütün insâniyetin derece-i saâdeti, hiç şübhe yoktur ki, âile râbıtasındaki kuvvet ile mütenâsibdir. Ve bu mukaddes kuvveti en güzel te'mîn eden de terbiye-i ictimâiyyenin ahlâkī ve daha doğrusu dînî olanı, yani Allah'ın emri olarak kabûl edilmiş olanıdır. Zira terbiye-i ictimâiyyeleri kudsî sıfatlardan ârîleşmiş milletlerde âile râbıtalarının mutlaka gevşediği muhakkaktır. Ve bu gevşemenin âsâr-ı muzırrası görülmeye başladıktan sonra hükûmetlerin müdâhalesiyle, kānûn kuvvetleriyle ne kadar takviyesine çalışılsa matlûb fâidenin te'mîn edilemediği mücerrebdir. Nitekim Romalılarda böyle olmuştur. Ahlâk-ı umûmiyenin tefessühe gittiği âşikâr sûrette görüldükten sonra âile râbıtasını tahkîm, zevc ve zevce arasındaki hürmet ve sadâkat-i mütekābileyi, sonra velâyet-i ebeviyyeyi takviye için kānûnlar yapmışlar, birçok uğraşmışlardır. Fakat kudsiyet-i lâzımeyi muhâfaza edemediklerinden matlûb netîce hâsıl olmamıştır.

Velhâsıl âile râbıtasının hüsn-i muhâfazası saâdet-i milletin şîrâzesidir. Bir kere bozulursa artık o milletten hayır yoktur. Bu mübârek râbıtayı ihlâl eden en kötü âmil de fuhuştur. Bu hakīkati milletimiz **[165]** akl-ı selîmi ve terbiye-i dîniyyesi ile anlamış olduğundandır ki kadınlarımızın mübâlâtsızlığa, iffetsizliğe düşmesinden pek korkarız. Ve bunda pek haklıyız. Ancak haksız ve eksik bir cihet varsa o da erkeklerin iffetsizliğine lüzûmu kadar ehemmiyet atf edilmemesidir. Halbuki dîn-i celîl-i İslâm bu husûsda erkeklere asla müsâmahakâr davranmamış, iffetsizlik cezâsını her ikisi hakkında müsâvî olarak emretmiştir. Böyle olduğu hâlde bir müddetten beri nedense bazı erkekler fuhşu kendileri için kadınlardaki kadar ayıb saymaz olmuşlardır. Bu mes'ele pek ziyâde nazar-ı ehemmiyyete alınacak bir şeydir. Terbiye-i ictimâiyyemizde iffet hâricine çıkan erkeklerin de mahrûm-ı ihtirâm tutulmaları pek lâzımdır. Ve bu esâsen bizde mevcûddur. Bu sebebledir ki gençlerimiz dahi irtikâb-ı fuhştan pek utanırlar idi. Vâkıâ böyle hayâ ashabımız hamden lillâh el-ân da yok değildir. Ancak bu mukaddes

[1] "Her milletten kendi içinde, vazifelerini ifa eden uyarıcılar mutlaka var olagelmiştir." (Fâtır Sûresi 35/24)

hayâyı muhâfaza ve takviye için daha ziyâde vakit geçmeden ciddî sûrette bezl-i ihtimâma ihtiyâcımız vardır.

Âile râbıtasını, nâmûs ve iffeti muhâfaza için mürâcaat edilecek tarîkler muhtelifdir. Bunların en mühimleri ahlâkī ve terbiyevî olanlardır. Meselâ talâkın sû'-i isti'mâllerini men' için şer'-i şerîfin müsâadesi dâhilinde bazı tedâbîr-i kānûniyye ittihâzı mümkün olabilir. Fakat bu hiçbir vakit terbiye-i vicdâniyyeyi yükseltmek, Allah'dan korkar ve halktan utanır, dindar bir nesil yetiştirmek kadar müessir olamaz. Çünkü kānûndan kaçmak yolu çoktur. Fakat vicdândan, Allah'dan kaçmak mümkün değildir. Sonra iman ve hayâ olmadıktan sonra bin türlü ahlâka münâfî ahvâl ile talâktan yüz bin kere daha muzır maâsî icrâsına mâni' kalmaz. Kocalarının ahlâksızlığından bîzâr olarak "Nikâhım helâl, canım âzâd" diye mahkemeye koşan, selâmetlerini talâkta arayan kadınlarımız hadden aşkındır. Binâenaleyh bugün ehem olan milletimize ahlâkan, dînen salâh kesb ettirilmesi için ne lâzımsa onu arayıp bulmaktır. Vâkıa bu basît ve kolay bir şey değildir. Fakat yoluyla düşünülür, tertîbât alınırsa imkânı vardır. İş esaslı düşünecek ve çalışacak bir merciin, hey'etin mevcûdiyetindedir.

Fuhuş mes'elesinin hükûmete taalluku her memlekette aynı sûretle görülmemiştir. Meselâ Fransızlar fuhşu âdetâ meşrû' addetmişler, hoş görmüşler, belki de himâye etmişlerdir. Onlar bir umumhâne açmakla meselâ bakkal dükkanı açmak arasında fark görmüyorlar. Fakat ötede İngilizler ve mümâsilleri fuhşu ve umumhâneleri resmen tanımayı hem ferdin, hem cem'iyetin, hükûmetin şerefine münâfî bulmuşlardır. Öyle olunca o milletlerde fuhuş yok mudur? Şübhesiz vardır. Ancak fuhşu hoş görülmüş bir san'at hâline koymak için, Fransızlar tarzında esnâf tezkiresi vermeyi şeref-i insânî nâmına muvâfık bulmuyorlar. Zira ma'lûmdur ki herkesin içine müseccel fâhişe olarak bilâ-pervâ çıkmak başka, bir dereceye kadar şeref ve haysiyet hissinin muhâfazasına, belki de iâdesine müsâid bir imkân bırakmak yine başkadır. Her hâlde bizim ta'bîrimizce bütün bütün arsız yüzsüz etmek ile az çok hicâb ve hayâ isti'dâdını muhâfaza ettirmek arasında ilm-i ahlâk nokta-i nazarından büyük fark vardır.

Sonra Fransız usûlünün, fuhşun tezâyüdü ve ahlâk-ı ictimâiyye nokta-i nazarından, zâhiren bazı mertebe inzibâtı mûcib görülmesine rağmen bu cihetten dahi mazarratının nef'inden fazla olduğu tahkīk edilmiştir. Emrâz-ı zühreviyyenin intişârı cihetiyle de bu usûlün zararı fâidesine gālibdir. Çünkü çok gençler muâyene defterlerine aldanarak cesâret alıyorlar. Halbuki bir kere bütün kadınların muntazaman muâyeneye getirilmeleri mümkün olmadığı gibi a'râz-ı zâhireden sâlime bulundukları zaman dahi hastalık sirâyet ettirmeyeceklerine i'timâd edilemez. Sonra kayıt ve tescîle ne kadar i'tinâ olunsa bütün fâhişelerin muâyeneye tâbi' tutulabilmesi imkânı yoktur. Pek çokları gizli kalıyor. Bir de bu muâyeneler erkeklerden kadınlara hastalık sirâyetine mâni' olacak mâhiyette değillerdir. Avrupa'daki umûmî kadınların çoğu erkeğin muâyenesini kendisi der'uhde ediyor. Bizde bunlar daha birçok zaman tamâm olamaz. Sonra onların tabîbleri çok ve tedâvî menba'ları, teşkîlât-ı sıhhiyeleri mükemmeldir. Bizde ise teşkîlât-ı sıhhiyye o kadar geridir ki milletin çürümesine mâni' olacak mâhiyetten maatteessüf çok uzaktır. O cihetle uzun senelerden beri muhârebelerle, daha birçok avâmil-i müessifelerle nüfûs-ı umûmiyyesi tenâkus etmiş, sıhhati bozulmuş olan mübârek milletimizi bu müdhiş sıhhatsizlik vartasından kurtarmak için bundan beş sene evvel, evvelâ *Sebîlürreşâd*'a derc ve sonra risâle hâlinde neşr ve tevzî' ettiğimiz ve en sonra Ankara'da beş makāle ile bütçesine varıncaya kadar bütün tafsîlâtıyla yazdığım, gösterdiğim teşkîlât-ı sıhhiye projesinin tatbîkini hükûmetimizin himmetinden intizâr etmek zarûreti vardır.

Bu mevzû'da o teşkîlâttan bu sûretle bahsettiğimin asıl sebebi şimdi isteyeceğimiz ikinci teşkîlâta yani fısk u fücûru men', rûh ve vicdânı tasfiye ve i'tikād ve imanı ve âile râbıtasını takviye için lâzım olan mahalle teşkîlâtına fevka'l-âde yardımı, müzâhereti, müşâhereketi olacağındandır. Hakīkat, mukaddemâ Dâru'l-hikmece tasavvur olunduğu vech ile memleketimizin her tarafında mahalle mahalle, mıntıka mıntıka nezâhet-i ahlâk hey'etleri teşkîl ile bunlar bir tarafdan zâbıta-i sıhhiye, diğer tarafdan teklîf **[166]** ettiğim şekilde bir sıhhiye teşkîlâtıyla tevhîd-i mesâî ettirilecek olursa fuhşun şimdiki mahûf ve fazla hacâlet-âver şekli kalmayacağı gibi emrâz-ı zühreviyye ve sâir nevâkıs-ı ahlâkıyyemize karşı müessir çâreler, mânialar te'mîn edebileceği şübhesizdir. İş bunları ilmî ve amelî sûrette düşünüp meydana getirmektedir. Yoksa birtakımlarının yaptığı gibi milletin teessüs etmiş rûhî, ictimâî müesseselerine hücûm ile yıkmak için uğraşmak, münâkaşalarda bulunmak değildir.

Her hâlde meselâ bugün Haydarpaşa'da hat boyunda yâr u ağyârın gözü önünde, gelen geçen erbâb-ı vicdânı hacâlet içinde bırakan, hayâ ve istikrâh ile rencîde-dil eden (Paris mahallesi) gibi fuhuş yatağı olan yerleri terbiye-i İslâmiyye ile perverde olan rûh-ı millîmiz elbette sevmez. Hâl böyle iken bu gibi yerler gittikçe çoğalmaktadır. Bunlar bu hâlde devam ettikçe, bizim tarafımızdan arz ettiğim vech ile ilmî sûrette ve teşkîlât dâhilinde çalışmadıkça ne talâkın önü alınır, ne âile râbıtasını tahkîm mümkün olur, ne de emrâz-ı zühreviyyenin intişârına mâni' olunabilir.

Doktor Milaslı **İsmail Hakkı**

AVRUPA HAYÂT-ı İCTİMÂİYYESİ
Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı

2

"Kâinât-ı zî-hayâtı vücûda getiren bütün mahlûkātın erkekleriyle dişileri arasındaki fıtrî temâyül herkesçe ma'lûmdur. Onun için, efrâdından bir kısmı diğeri üzerinde te'sîr icrâ etmeksizin, bu iki cinsin ihtilâtı mümkün olabilir demek, abesdir. Zira rûhların o kadar esrârı vardır ki şerhi, ihâtası gayr-ı kābildir. Göz göze değdiği gibi sâhiblerinin rûhunda ülfet, yahud nefret hisleri sereyâna başlar. Maamâfîh ânî olarak zuhûra gelen bu hâlât-ı garîbenin neş'et eylediği ilel-i nefsiyye ve inkılâbât-ı rûhiyyeyi teşrîhe sadedimizin havsalası müsâid değildir.

Biz garblılar ki, erkek kadın bir araya geliriz; acaba içimizden biri temâyülât-ı nefsiyyesine galebe kudretini kendinde görebilir mi? Yahud maddiyâtının esîri, ma'neviyâtının meshûru olduğu bir mahlûka merbûtiyetinden kalbini men' edebilir mi?

Bizde kızlar ber-mu'tâd ömürlerinin on ikinci senesinden i'tibâren erkeklerle ihtilât ederek sevişmeye başlarlar. İşte mürâhik bulundukları devreyi bu sûretle geçirip on yedi yaşına doğru gelir ki gençliğin galeyâna geldiği bu çağda nefsin arzularına münkād olmamak hayli müşkildir. Hakîmlerin felsefesi, vâizlerin nasîhati bu devrede pek o kadar müessir olamaz.

Bizde kız muhtelif meclislere girer; her birine mevâhib-i fıtriyyesi, evsâfı, hasâisi diğerine benzemeyen türlü türlü delikanlılarla muâşerette bulunur. Sonra, bu kız kendisinin güzeli beğenmek, çirkinden iğrenmek cibilletiyle meftûr olduğunu görür. Aradan çok geçmez, bakar ki: Endâmının kemâli, bıyıklarının i'tidâli sebebiyle felâna içi titriyor. Daha sonra görür ki: Mükâlemesindeki tatlılık, mülâtafesindeki incelik, harekâtındaki şûhluk dolayısıyla bir başkasına gönlü yanıyor. Bir müddet geçince anlıyor ki: Cemâlini câzibeli, vicdânını sâf, rûhunu hafif bulduğu için bir diğerinin hayrânı oluyor. Biraz da böyle geçtikten sonra hisseder ki: Müdhiş serveti, müfrit sehâvetiyle beraber pek vefâlı olmasına dayanamayarak felânı seviyor. Lakin onun için yanıp yakılırken farkına varır ki: Yanına sokulup garâm neşîdeleri okuyan, cemâlinde âb ü tâbı ıtırâ ede ede meleklerin fevkine çıkaran yeni bir dildâdesini daha şâyân-ı muhabbet buluyor.

İşte kızcağız yıllarca bu mütehâlif hevesâtın elinde bâzîçe olur; yıllarca birbirine zıd müessirâtın emvâcı arasında çalkanır durur. Hem öyle bir hâlde ki: İrâdesi elinden gitmiş, azmine hâkim değil; fikri kararsızlık, kalbi halecânlar içinde; nazarı isâbetten mahrûm. Şimdi bu kadar müdhiş avâmilin te'sîr-i kâhiri altında kalmış âciz bir mahlûk için sağlam bir mantığın, yanılmaz bir basîretin hükmüne rücû' ederek gözünün önünde menâzıra, yahud konuştuğu gençlere karşı durabilmek imkânı acaba mutasavver midir? Heyhât! Bu kızcağızın rûhu için ne kendisine mülâyim gelen rûhların karşısında müteessir olmamak mümkündür; ne de sevdânın tahakküm-i kahhârına galebe çalarak onu kendi irâdesine münkād eylemek kābildir.

Aşkın öyle yaman bir nüfûzu vardır ki: Ukalânın beyninden idrâkini alır; hükemâya felsefesini şaşırtır. Sevdâ-zedenin gözüne nûrdan bir perde gererek ona sevdiğini bütün nekāisden âzâde bir fıtrat-ı nûrânûr şeklinde gösterir. Zâten bunun içindir ki "Muhabbet insanı hem kör, hem sağır eder" demişler. İşte o kızcağız da ma'şûkuna baktıkça kitâbe-i cemâlini en ufak şâibenin temâsından muhâfaza-i nezâhet etmiş bir sahîfe-i beyzâ kemâlinde görür. Heyhât! Sevdiği vücûdun mâhiyetine nereden muttali' olabilecek ki ona bakmak istediği zaman rızâ gözünden başkasıyla **[167]** bakmıyor! Rızâ gözü ise, gazab gözünün aksine olarak, bütün meâyibe, bütün nekāisa karşı tamâmıyla kördür.

Kızcağız sevdâ bürkânlarının feverâna geldiği, nefsin her türlü zaafa mahkûm olduğu bir devre-i hayâtında, bakıyoruz ki, gençlerden bir kısmının, hoşuna giden ahlâkına kapılmış; kendisini sürükleyen seylâb-ı dalâle mukāvemetten âciz bulunuyor. Beş on kişiyi birden seviyor, içlerinden hangisini tercîh edeceğini bir türlü ta'yîn edemiyor. Çünkü aradığı mehâsinin bir vücûdda ictimâ' edemeyeceğini biliyor. Keşki o mehâsinin yanı başındaki nekāisi görebilecek, yahud günün birinde aklını başına toplayarak hevesâtına galebe çalacağı iktidârı olaydı.. Nerede! Büsbütün aksine olarak görüyoruz ki: Kimisinin etvârına, kimisinin mezâyâsına kapıldığı delikanlılar yüzünden bedbaht olmuş, ârâmını gāib etmiş. Onları görmedikçe kābil değil, duramıyor. Acaba kızcağız ömrünün bu devresinde, bu, hicrânın pâyânsız âlâmı, kalbin hafakānı, a'sâbın heyecânıyla muhât olan en müşkil, en muztarib devresinde fikr-i târumârını, basîret-i perîşânını toplayabilir mi ki, hakīkati hayâlden, reşâdı dalâlden, samîmiyeti tasannu'dan, nezâheti levsden ayırabilsin?

Belânın büyüğüne bakın ki: Kızcağızın dimâğda meleke-i tefekkür bırakmayan, en metîn azimleri rehâvete düşüren bu yaşta uğradığı felâketler yetişmiyormuş gibi, erkekler olduklarından büsbütün başka görünerek, nefislerine küme küme fezâil, yığın yığın mefâhir isnâd ederek zavallıyı bir kat daha çıldırtıyorlar!

Evlenecek erkek devr-i tecrübe dediğimiz zamanı geçirirken bütün nekāisini, bütün meâyibini nişanlısının

nazarından saklamak için mürâcaat etmedik vâsıta bırakmaz, her vesîleden, her hîleden öyle bir sûrette müstefîd olur ki: Karşısındaki kıza bunun en ufak bir kusûruna ıttılâ' kābil olamaz. Zâten bîçârenin gözüne iki katlı bir perde gerilmiş ki birincisi o sevilen mahlûkun sevilmez taraflarını göstermeyen perde-i muhabbet; ikincisi de yalnız mehâsinini gösteren perde-i riyâ ve tasannu'dur.

Biz ne kızlar gördük ki: İblîs delikanlılar türlü vesâit-i iğfâl ile zihinlerini çelerek kendi hevesât-ı nefsâniyyelerini yatıştırdıktan sonra başlarını alıp gitmişler de bu zavallılar tâli'lerini sürü sürü nâmûssuzun elinde bırakan bu türlü hürriyete la'net okuyorlar.

Evet erkeklerin bu husûsdaki ıdlâlı eskiden beri meşhûrdur. Hattâ İngiliz şâir-i hekîmi Şekspir'in bir sözü bütün Avrupaca istişhâd edilen emsâl sırasına geçmiştir. Şâir eserlerinin birinde diyor ki: "Erkekler daima yalancı, her zaman aldatıcıdır." İşte bu mesel, yüzünden nikāb-ı iffeti kaldıran, behîmî bir hayat içinde yuvarlanıp giden bugünkü Avrupa'da pek sık îrâd olunur. Maamâfih İngiliz şâirinin sözü en ziyâde kızların ağzında dolaşır; hem de gençler tarafından kendilerini sitâyişte pek ileri gidildiği zaman latîfe tarzında. Öteki nârîn mahlûktan ziyâde hâkim olmasaydı, husûsiyle kendi nefsânî arzularını teskîn için daha müsâid mevki'de bulunmasaydı, o da aşktan kadın kadar nasîbedâr-ı teessür olurdu.

Erkek birçok kızlarla muâşerette bulunur ki yaşları, hüsnleri, câzibeleri, irfânları başka başka seviyelerdedir. Evvelâ, belini ince, omuzlarını geniş, ellerini latîf göre rek birincisine kapılmaktan kendisini alamaz. Sonra, kara gözlü, penbe yanaklı, gür saçlı, top çehreli diye ikincisini beğenir. Daha sonra cildinin yumuşaklığı, dişlerinin intizâmı, sîmâsının âb ü tâbı sebebiyle üçüncüsüne meyleder. Daha sonra yâl ü bâlini zarîf, mülâtafesini latîf, meclisini hafif bularak dördüncüsüne gönül verir. El-hâsıl fart-ı zekâsından, irfânından, edebiyâttaki ihâtasından dolayı beşincisine; sesinin gevrekliğine, nağamâtının insicâmına, keman, piyano gibi sazlardaki mahâretine hayrân olup altıncısına; güzel giyinmesini, iyi süslenmesini bildiği için yedincisine… Hülâsa, daha bir çoklarına sıra ile temâyül eder durur.

Erkeklerin arasında öyleleri de görülür ki şebâba hâs olup her genç kızda bulunabilecek evsâfa incizâb ederler. Zira tufûliyet ve bülûğ devreleriyle bu devreleri ta'kīb eden birkaç senenin gerek vücûd-ı beşer üzerinde, gerek bütün kâinât-ı zî-hayâtın ecsâmında bambaşka bir te'sîri vardır ki husûsî birtakım mezâyâ ve hasâis şeklinde tecellî eder. Meselâ kızlarda vücûdun göze görünen kısmı hayatın âb ü tâbıyla reyyân olur; göğüs kabarır, yâl ü bâle i'tidâl gelir; etrâf-ı beden merbût oldukları gövde ile birlikte tekâmüle doğru koşar; el-hâsıl ömrün bu çağında bütün eczâ-yı vücûd birbirine rekābet edercesine tekemmül eder; her biri havâss-ı maddiyye ve evsâf-ı araziyyeden hazzını, nasîbini istîfâ için diğerleriyle müsâbakada bulunur. Hem bu hâl yalnız beyazlara yahud esmerlere mahsûs değildir. Bil-akis beyaz, esmer, kızmızı, sarı, siyah hepsine şâmildir. Çünkü çocukluk, gençlik çağlarının her ırkta, her bünyede ayrı ayrı husûsiyetlerle tecellî eden âsârı vardır ki, devâm ve şiddet i'tibâriyle efrâda göre tehallüf etmekle beraber, umûmîdir. Şimdi, şâyed erkek şebâbın bu söylediğimiz hasâisi muvâcehesinde azmine, irâdesine hâkim olamayacak fıtratta ise, cins-i diğere **[168]** mensûb efrâdın kâffesindeki nekāise karşı basîreti büsbütün amâdâr olur; onların evsâfını, ahlâkını, etvârını tedkīke, tabîatiyle, meydan bulamaz. Zira gāye-i âmâli bulunan meziyetlere –ki gençlerin hepsinde mevcûddur– takılıp kalan gözleri, diğer cihetlere in'itâf edemeyeceği için, kusûr görebilecek hâlde değildir.

Heyhât! Aynı hedefe bakan, kirpiklerinin telleriyle aynı merkeze bağlı bulunan bir nazar için o noktadan inhirâf ile başka bir ciheti görmek kābil olabilir mi? Hiç, Allah bir sînede iki kalb yaratmış mıdır?

Hülâsa, şimdiye kadar anlamış olmanız îcâb eder ki biz garblıların tecrübe ve tedkīk devri dediğimiz nişanlılığı zamanında erkekle kadının hiç biri için diğerinin kusûruna ıttılâ' mümkün değildir. Binâenaleyh sûret-i resmiyyede akd edilecek nikâhdan evvelki ihtilâtlar bunlardan birinin mâhiyet-i ahlâkıyyesinden ötekini haberdâr eder de müteşâbih fıtratların birleşmesine, mütezâd olanların ayrılmasına müeddî olur, demek hayâl-i mahzdır. Şâyed bahsettiğimiz ihtilâtlar bu maksadı kâfil olsaydı, bizim de mahkemelerimiz âile da'vâlarıyla dolup taşmaz, ezvâc ile zevcât arasındaki müdhiş muhâsamalar yüzünden hayât-ı beytiyyemiz perîşân olmazdı.

Şayed nikâhın akdinden evvelki ihtilâtların netâyici, demin söylediğimiz gibi, erkekle kadının birbirini tanımaktan, birbirinin ahlâkına, etvârına tamâmıyla nüfûz etmekten aczlerinde karâr kılsaydı, iş bir dereceye kadar ehemmiyetini gāib ederdi; bizler de çokluk beis görmeyebilirdik. Lakin siz, tecrübe zamanı dediğimiz, nişanlılık devrelerindeki safahâtın ne gibi şeyleri ihtivâ eylediğini biliyor musunuz?

Ma'lûmdur ki: Erkeklerin de, kadınların da ihtilâtından nasîbeleri sıra ile: Rü'yet, meyl, muhabbet, heves, daha sonra muâşerettir. İşte, bizim memleketlerde cârî âdetler şu saydığımız merâtib ve etvârı teshîl ettiği için pek tabîî bir sûrette birbirini ta'kīb ederler de bizler bu husûsda ne endîşeye mahal görürüz, ne de zuhûra gelecek avâkıbı düşünürüz. Yalnız, âdetin vücûda getirdiği bu ülfete rağmen, içimizden bazıları çıkıyor; akvâm-ı İslâmiyyenin hayatını tedkīke, onlara hâs olan etvâr ve şuûnu tetebbua heves ediyor.

Bedîhiyâttandır ki: Eşyâdan pek çoğunun mâhiyeti ancak ezdâdıyla mukāyese edilince meydana çıkar. Âlemde ne kadar rezâil vardır ki, hadd-i zâtında menfûr ve murdâr olmakla beraber, işleyenlerce mâhiyeti bilinmediği gibi, hiçbir zaman da düşünülmez. Zâten insan bir şeyin hakīkatini, künhünü ancak şübhenin, tereddüdün sevkiyle araştırır. Bunun içindir ki feylesoflar "Şübhe yakīnin ilk mertebesidir" derler. Binâenaleyh insanın me'lûf olduğu akīdelere, hareketlere, âdetlere, tabîatlere âid olan yakīnini sarsacak bir şey bulunmadıkça mâdâme'l-hayât onlara sarılır, ihtivâ edebilecekleri meâyibin, nekāisin kâffesinden gāfil yaşar.

Müddeâmıza delîl olmak üzere şunu îrâd edebiliriz: İnsanlar çocukluk devresinde analarının dilini konuşurlar. Biraz büyüdükten sonra yine aynı lehçe ile muhâverede, muhâberede bulunurlar; tertîb ettikleri cümlelerin kavâid-i lisâna mutâbık, yahud muhâlif olduğunu hiç düşünmezler. Lakin sarfın, nahvin inceliklerini anladıkları gibi, o zamana kadar ifâdelerinde, üslûblarında irtikâb ettikleri hatîâtı ıslâh etmek hevesine düşerler. Hele okuttuğu lisânın gavâmızını ihâta etmiş muktedir bir muallime düşmüş iseler bu hevesleri bir kat daha artar. Bununla beraber öyle anılmış münşîler, öyle tanılmış hatîbler görüyoruz ki zaman zaman lisân hatâlarından kurtulamıyorlar. Ancak bu hâl kendilerinin ilmine, fazlına pek ziyâde nakīsa vermiyor. Zirâ' ihtiyâr ettikleri galatâtı nazar-ı teemmüle alanlar bakıyorlar ki hep ülfetin, i'tiyâdın te'sîriyle tekrâr edilmiş, doğruluğunda şübhe edilip de emelini tedkīke lüzûm görülmemiş pek meşhûr kelimelerden başka bir şey değil.

Evet, böyledir. İnsan şübheye düşmedikçe me'lûfu, mu'tâdı olan şeylerin mâhiyetini araştırmak lüzûmunu hissetmez. Binâenaleyh biz garblılar âdât ve etvâr-ı hayâtiyyemizdeki nakīsaları, kusûrları göremiyorsak, hiçbir zaman buna bakıp da bizim bütün meâyibden ma'sûm bulunduğumuz ma'nâsı verilmek doğru değildir. Zira ne garb, ne de şark hiçbir husûsda kemâli, yahud gāye-i hayâli temsîl edemez. Milletler ancak hâiz oldukları mehâsin ile mesâvînin hey'et-i mecmûası i'tibâriyle mukāyese edilmek, her birinin fazîleti de kemâlâtının nekāisine rüchânıyla teslîm olunmak îcâb eder. Yoksa Vâcibü'l-vücûd'dan başkası için, bütün meâyibden berî olmak ihtimâli yoktur. O hâlde garbın şarka rüchânı bunun garblı, ötekinin şarklı olmasından; yahud birinin her türlü nakīsadan berâetiyle diğerinin levs bataklıkları içinde yuvarlanmasından değildir.

Görüyorum ki: Yine birçok istitrâdlar açarak mevzûumun esâsından uzaklaştım. Maamâfîh ma'zûrum. Bakıyorum ki: Sizler münâkaşâtınıza devam ederken garbın hiçbir eksik tarafını görmediğiniz için kemâlâtımızın hakīkatini, size karşı hâiz olduğumuz rüchânın esbâbını anlamakta sıkıntı çekeceksiniz. Hem sizler garbın fezâiliyle rezâilini ayıramamakta devam ettikçe ne o fezâilden istifâde edebileceksiniz; ne de garbı bütün akvâm-ı şarkiyyeye hâkim vaz'iyetine getiren esbâb-ı hakīkiyyeyi görebileceksiniz.

[169] Artık anladınız ki: Garb da şark gibi imiş, iyi tarafları da varmış, fenâ cihetleri de. Öyle ise şöhretleri dünyâyı tutan, ilimleri sâyesinde göklere, denizlere tahakküm eden garblılar nasıl oluyor da noksânlarını ıslâha yanaşmıyorlar, diye hayrete düşmeyiniz. Çünkü bunlar sırf ülfetin, âdetin te'sîriyle o noksânları görmüyorlar. Şayed me'lûf bulundukları hâlâtı bir de ezdâdıyla mukāyese etmiş, yahud bir tarafdan vukū' bulacak ihtâr üzerine o hâlâtın müeddî olacağı âkibetleri nazar-ı intibâha almış olsaydılar, elbette hatâlarında ısrâr edip kalmazlardı. Zira görüyorsunuz ki bunların fikri bir hadde durmak istemiyor; himmetleri, azimleri ise hiçbir gāye ile kanâat etmiyor. Zâten kabâhat ülfetin, âdetin te'sîriyle kendisindeki mesâvîyi göremeyenler de değildir; bütün mes'ûliyet o adama râci'dir ki Allah'dan başkasının da hatâdan münezzeh olabileceğini kāil olur; yahud diğerlerine bakarken nazar-ı tedkīk ile, nazar-ı intikād ile bakmaz. Zira bu hâlde bulunanlar, demin de söylediğimiz gibi, muzır ile müfîdi, çirkinle güzeli ayıramayacaklarından isâbet-i re'yden mahrûm olurlar; hiçbir zaman doğru bir yol tutamazlar.

Gālibâ yeniden istitrâdlara saptım. Haydi sadedimize dönelim. Bizde tecrübe zamanı dediğimiz nişanlılık devresi aylarca, hattâ senelerce imtidâd eder. Bu devirde gençler, me'lûf olduğumuz âdet îcâbı olarak istedikleri gibi muâşerette bulunabilirler. Evet, nişanlılıkları şâyi' olduktan sonra her husûsda zevc ile zevce gibi yaşamak salâhiyetini hâizdirler. Binâenaleyh mektuplar, hediyeler, bûseler, muânakalar teâtîsi gibi muhabbetin "tecrübenin değil" bütün ahkâmını infâz etmekle de kāni' olmayarak hudûd-ı imkânın sonuna kadar varırlar.

KOMÜNİZM ve EDYÂN

4

Bolşevizm'in esâsı olan "Karl Marks" felsefesi gāyet yüksek ve dakīk bir ideal, hayâl-perestler için bütün ma'nâsıyla güzel bir hayâldir. Fıtrat ve tabîata mugāyir olduğu hâlde, bu esrârengiz mesleğin tabîiyyûndan geçinenler tarafından ileri sürülmesi çok garîbdir.

Yahudi "Marks"ın ta'lîmâtı esas i'tibâriyle maddî ve ma'nevî dünyâda mevcûd olan şeyleri yıkıp yaktıktan,

küre-i arzda bulunan âsâr-ı umrân ve medeniyetten hiçbir şey bırakmayıp tahrîb ettikten sonra mevhûm bir teceddüd meydana getirmektir.

En büyük ve en meşhûr İslâm ulemâsından Şeyh Cemaleddin-i Afgânî hazretleri, bundan tamâm yarım asır mukaddem yazmış olduğu "*Neşrü'n-nişireyn?*" nâm eserinde, komünistlerin istîlâ ve tahrîbâtı beşerin inkırâzı için mebde' olacağını gāyet açık sûrette beyân etmiştir.

Kur'ân-ı azîmü'ş-şân dahi Sûre-i İsrâ'da [2](وَقَضَيْنَآ اِلٰى بَنِى اِسْرَٓاءِيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا) ilâ âhirihî [3](وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا) buyurulmuştur.

İşte Rusya'da Bolşevizm istîlâsı tahrîbâtı bugün herkesin gözü önündedir. Dört asırdan beri devam edegelmekte olan Çarlığı kökünden kuruttu. [4]"وَكَذٰلِكَ نُوَلِّى بَعْضَ الظّٰلِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ" sırrı tecellî ederek, ucu bucağı olmayan o geniş Rusya baştan başa tahrîb olundu, bolşevikler âsâr-ı umrân ve medeniyetten hiçbir şeyi bırakmayarak hâk ile yeksân eylediler. Milyonlarca insanlar, hattâ hayvanlar diyâr-ı ademe gönderildi. Cebir ve şiddetler, envâ'-i bahânelerle i'dâmlar, sun'î açlıklar ile bütün Rusya'da, bilhassa müslümanlar ile meskûn vilâyâtın haddi hesâbı olmayan insanlar itlâf olunduğu gibi, hayvânât-ı mevcûdeden yüzde doksanı telef oldu. Bu fecâyi' bugün bir emr-i vâki'dir. Hiç kimse bunları inkâr edemez. "Troçki" daha 1917 senesinde Rusya memleketini tamamıyla tahrîb ederek son kapıyı kapayıp çıkacağını, kimseye açılacak kapı bırakmayacağını açıktan açığa söylemişti. O zaman gazeteler bu söze îcâb eden ma'nâları vermişlerdi.

Komünizm esası, yalnız Rusya'yı tahrîb etmek değildir. Şarken ve garben, şimâlen ve cenûben bütün cihânı tahrîb etmektir. Bu maksada vusûl için kurulan planları, tanzîm edilen proğramları gāyet gizli tutmaktadırlar. Bir müddet tahrîbât icrââtından sonra bir müddet kānûnî bir hayat devresi gösterecekler, müsâvî-i hukūktan, felandan bahsedeceklerdir. Bazen sağa gider gibi gösterişlerde olacak… Diğer tarafdan muktedir adamlar vâsıtasıyla gizli propaganda teşkîlâtı devam edecek; bütün cihânı proleterya diktatörlüğü altına alacaklar. Bütün cihânda hiçbir din ve akîde bırakmamak, her tarafda yalnız Komünizmi hâkim kılmak isteyeceklerdir.

Fil-hakîka bugün Rusya'da din nâmına hiçbir şey bırakmadılar. **[170]** Bütün dinlere en müdhiş darbeler indirdiler. Bilhassa İslâmiyet çok büyük felâketlere, tehlikelere ma'rûz kaldı.

İ'tirâf etmek lâzımdır ki Rusya'da bolşevikler maksadlarına nâil oldular ve oluyorlar. Bugünkü hâle nazaran Rusya'da Tatarların âtîsi karanlıktır.

Bolşevikler kānûnuna göre hiç kimse kendi çocuklarına 18 yaşına kadar din ta'lîm etmek hakkına mâlik değildir. 18 yaşından sonra çocuk arzu ederse kendisine husûsî sûrette din ta'lîm olunabilir. Bu kānûn tamamıyla mevki'-i tatbîke vaz' olunmuştur. Dînî medrese, dînî mektepler tamamen kapanmıştır. O derecede ki bir adam kendi hânesinde dahi kendi çocuğuna din ta'lîm edemez. Ederse mes'ûldür. İşte bu kānûn Rusya'da İslâmiyet'i tamamıyla mahv edecektir ve etmektedir. Rusya'da Ufa Mahkeme-i Şer'iyyesi'ne tâbi' altı bin mahalle imâmından, sekiz yüzü mütecâviz mahallesi imamsız kalmış, beş sene zarfında bine karîb mahalle açık kalmıştır.

"Ortodoks" mezhebi dahi tehlikede ise de onun için halâs imkânı vardır. Zira eskiden beri umûmiyetle son derece mutaassıb bir millettir, her ne kadar onların dahi din ta'lîm edecek mektepleri mesdûd ise de, Rusların münevverü'l-efkâr olan kısmı eskisinden ziyâde metânetle dine temessük ederek, bolşeviklerin kānûnlarına rağmen hânelerinde evlâdlarını dînî rûhda terbiye etmektedirler. Bolşeviklerin birçok kiliseleri seddetmelerine rağmen elde kalan kiliselere doktorlar, avukatlar koşarak halka telkīnât-ı dînîyyede bulunmaktadırlar.

Simipolatinski'de Şivalof nâmında bir doktor, belediye doktorluğundan isti'fâ ederek oradaki kiliseye papas olarak girmiştir. birçok avukatların da bu sûretle tebdîl-i meslek ettikleri görülmektedir. Memâlik-i ecnebiyede de Rusların sürü sürü papasları ve ashâb-ı serveti vardır. Bunlar fırsat geldiği gibi Rusya'ya avdet edecekler, her biri iktidâr ve ihtisâsı dâiresinde malı ile, canı ile Ortodoks mezhebinin ihyâsına çalışacaklarını muhakkak ümîd ediyorlar. Tatarların ise, öyle bir fırsat zamanında maatteessüf ne dînî medrese i'mâr edecek ağniyâsı, ne de din ta'lîm edecek ulemâsı, hiçbiri bulunmayacaktır.

Rusya bugün bir harâbe yığınından başka bir şey değildir. Bolşevikler Rus Devleti'ni, milletini, hükûmetini, dinini, servetini, daha nesi var ise hepsini mahvetmişlerdir. Bundan sonra bolşeviklerin maksadları aynen Rusların başına getirdikleri felâket ve tahrîbâtı Avrupalıların da başına getirmektir ve getireceklerine de kanâat-ı kâmileleri vardır. Bugün Avrupa'da cereyân etmekte olan vekāyi' ta'kīb edilirse görülür ki mağrûr İngilizle-

---

[2] " Biz kitapta, Tevrat'ta, İsrâiloğulları'na:

"- Sizler, Tevrat'ın hükümlerine riayet etmeyerek yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız. Ve azgınlık derecesinde küstah, zâlim, zorba, diktatör olacaksınız" diye kesin hükümler halinde bildirmiştik." (İsrâ Sûresi 17/4)

[3] …. istilâ ettikleri her yeri, ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler, yakıp yıksınlar diye…(İsrâ Sûresi 17/7)

[4] "İşte biz böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmına musalat ederiz." (En'âm Sûresi 6/129)

rin de âkıbetleri vahîmdir. Satılık vicdânların piyasaya çıkarılmış olduğunu artık ketm edemiyorlar. İmanımız öyledir ki Cenâb-ı Kādir-i Zü'l-Celâl İslâm'ın en büyük düşmanı olan İngilizlerin de niyetlerine ve amellerine göre cezâsını verecektir. [5](فَلَمّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتّى اِذَا فَرِحُوا بِمَا اُوتُوا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ) Mâdem ki Rusların Almanların başlarına gelen felâketleri gözleriyle gördükleri hâlde yine o şekāvet, o sefk-i dimâ', o zulümlerinde devam ediyorlar; elbette cezâlarını bulacaklardır. Muktezâ-yı adâlet-i ilâhiyye böyledir.

Bolşeviklerin bu sûretle edyâna ve bilhassa Dîn-i mübîn-i İslâm'a tasallutlarında da kim bilir ne hikmetler vardır. Son senelerde İslâmiyet ile hiç alâkası olmayan birtakım kimseler, hattâ birçok İslâm düşmanları İslâmiyet perdesine bürünerek, zâhiren dini müdâfaa eder gibi gözükerek Tatarları ıdlâle başlamışlardı. birçok sâdedilleri iğfâle muvaffak da olmuşlardı. Şimdi ise hürriyet bahânesiyle küfriyât-ı mektûmelerini izhâra başladılar. Şu sûretle zaîfü'l-îmân olanlar, tabîatiyle aradan çıkacaklar, hâlis ve muhlis müslüman olanlardan, îmân-ı kâmil ile mu'te'kîd ve mü'min bulunanlardan ayrılacaklar; [6](مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَا اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ) nass-ı celîlinin sırrı zâhir olarak, müslümanların hâlisi ile münâfıkı, iyisi ile kötüsü ayrılacaktır.

Abdürreşîd İbrahim

DÖNMELER HAKKINDA

Dönmelerin Türklük ve Müslümanlık'la alâkaları olup olmadığına dair bu hafta yevmî gazetelerde hayli yazılar yazıldı. Bu neşriyâta sâik olan, Mehmed Karakaşzâde Rüşdü Bey tarafından Büyük Millet Meclisi'ne ve a'zâlarına takdîm edilen arîzadır. Bu arîzayı evvelâ Ankara'da çıkan "*Yenigün*" gazetesi neşretmiş ve İstanbul'un ekser gazeteleri de ondan nakletmiştir. Mektûbun sûreti şudur:

"Her tarafdan istîlâya ma'rûz ve müheyyâ-yı inkırâz kalmış olan vatan ve milleti kurtarmak husûsunda başta Büyük Gāzî'miz olduğu hâlde sizler gibi mukaddes zevâta bütün samîmiyet-i rûhumla hitâb ederek ma'rûzâtta bulunuyorum:

Millî mefkûre denilen umûmî mevzûunuzu teşkîl eden esasların en birincisi maddiyât ve ma'neviyâtı mütecânis olan sizlere bu mukaddes yolda zahîr olacak yol arkadaşlarınızın –ki millettir– dahi maddeten ve ma'nen mütecânis olmaları lâzım gelir. Bunun içindir ki milliyet düstûr ve mefhûmunu kabûl ettiniz. Türklük rûhunun inkişâfı için ocaklar açtınız, risâleler, kitaplar yazdınız. Maârif proğramını o sûretle tanzîm **[171]** ediyorsunuz. Kapitülasyonları o maksadla kaldırdınız, şirketler müstahdemîni ve muâmelâtı hakkındaki kararlarınız, her vekâletin veche-i idâre ve azîmeti hep Türklüğün müstakbel refâh ve saâdeti gāyesine müteveccih ve ma'tûf görünüyor ve yine bunun içindir ki İslâm olduğu hâlde gayr-ı Türk zihniyeti taşıyan Arnavud ve Arapları bile hudûd-ı millî dâhiline kabûl etmiyorsunuz. Bunda pek haklısınız. Çünkü her millet bu esaslar üzerinde milliyetini ve saâdetini kurtarmıştır. Asır; milliyet asrıdır. Din; vicdânî bir mes'ele olduğu gibi herkesin rûhundaki akîdeyi ölçecek bir mikyâs-ı maddî olmadığından artık bu gibi gayr-ı mer'î, muhîl ve mevhûm kuvvetlere i'timâd ederek teşrîk-i mesâî edilemediğindendir ki maddiyât ve ma'neviyâtı eben an-ceddin ma'lûm olan millî kitleler mesned ittihâz edilmiştir. Bu kitleler içinde mürâî ve sahtekâr ferdler bulunabilir ise de kitle-i esâsiyyeyi sarsacak bir te'sîr icrâ edemez. Bu gibi sahte ferdlerin bile mâhiyeti tahakkuk edince onu tecrîd etmek, ve hudûd-ı kitle-i milliyye hâricine atmak hükûmet için bir vazîfedir. Eğer bu yalancı kisveye bürünmüş olanlar binlerce efraddan müteşekkil on binlerce bir yekûn ve kitle teşkîl ederse hiç şübhesiz değil yalnız bir vekâlet veya her hangi bir polis dâiresi tarafından tedkīk edilmek, doğrudan doğruya umûm vatan ve milletle alâkadâr olan Büyük Millet Meclisi'nce müsta'cel ve ehem olarak nazar-ı dikkate alınmak lâzımdır. İşte her şeyden evvel tahakkuku lâzım gelen mes'ele: İki üç asır evvel İspanya'nın engizisyonundan kaçıp Türklerin cenâh-ı şefkat ve sahâbetine iltică etmiş ve bilahare bir mes'ele-i siyâsiyye cürmüyle müttehem olan reislerinin telkînâtıyla sahte olarak İslâmiyet nâm ve kisvesine bürünen Selânik Dönmeleridir. Üç kısımdan ibâret olan bu Dönmeler aslen ve ırkan Yahudi olmakla beraber rûhen ve vicdânen Dîn-i İslâm'la bir alâkaları yoktur. Diğer Yahudiler gibi iki üç asırdan beri Türk ve İslâmlarla kat'iyyen ihtilât etmeyerek kendi cemâatleriyle, âyin ve vicdân husûslarıyla an-cemâatin yaşaya gelmişlerdir.

Sâbık Osmanlı hükûmeti zamanında sûret-i resmiyye ve zâhirede İslâmiyet'i kabûl ettiklerinden bunlar İslâm câmiasına kaydedilmiş ve o sûretle telakkī edilmiş olduklarından bunlar da zaman ve muhîtin taassubundan korkarak mahal mahal, çeşit çeşit renk ve kıyâfetlerde görünerek İslâmları aldata gelmişlerdir. Bin türlü riyâ ve sahte tavır ve kıyâfetlerle büyük Türk kitlesi arası-

---

[5] "Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler." (En'âm Sûresi 6/44)

[6] "Allah mü'minleri, sizin hâkim olduğunuz düzende yaşamaya terkedecek değildir. Sonunda murdarı temizden, kâfiri, fâsıkı, münafığı mü'minden ayıracaktır." (Âl-i İmrân Sûresi 3/179)

na sokularak pek çok servet kazanmışlar, memleketin büyük ticâret ve iktisâd noktalarını elde ederek mühim ve mühlik bir âmil olagelmişlerdir. Binâenaleyh Türkiye Büyük Millet Meclisi, milliyet esâsâtı üzerine çizmekte olduğu proğramında ve bâ-husûs Makedonya'daki Türklerin mübâdelesini icrâ ettiği şu zamanda artık bu Dönmeler mes'elesini de kat'iyyen hal ve tasfiye ederek milleti tereddüd ve şübheden kurtarmalı, ictimâî ve iktisâdî bünyeyi tehlikeden halâs ederek ıslâh etmelidir.

Hükûmet mübâdeleyi Türklere hasretmiştir. İslâm olan Arnavudları bile kabûl etmiyor. Mevcûd gayr-ı Türkleri bile memleketin muhtelif mahallerine sürüyor, dağıtıyor. Bundan maksad Türklüğü maddeten ve ma'nen mütecânis bir şekle sormaktır. Halbuki Dönmeler, Türk değildir. Çünkü târihen müsbet olmakla beraber şimdiye kadar kendilerinden başka bir unsurla aşılanıp ıstıfâyı kabûl etmemişlerdir. Dönmeler müslüman değildir; çünkü asırlarca muhîtlerinde yaşadıkları Selânik müslüman Türklerince ma'lûm olduğu gibi benim gibi aynı ırktan gelmiş pek çok nâmûslu münevver kimselerin ikrâr ve isbâtlarıyla da sâbittir.

O hâlde size samîmâne hitâb ederek soruyorum: Ey Türklüğün istiklâl ve selâmet ve saâdeti için her türlü varlığını fedâdan çekinmeyen Büyük Millet Meclisi a'zâ-yı kirâmı! Bunlar için ne düşünürsünüz? Mübâdele edecek misiniz? Husûsî mübâdele usûlleriyle bunların tekrâr mütekâsif bir tarzda İstanbul, İzmir, Bursa gibi memleketin iktisâd kapılarında bu yabancı, zekî kitlenin sahte İslâm ve sahte Türk nikâblarıyla yerleşip kazanmalarına müsâade edecek misiniz?! Dünkü harb cebhelerinde çarpışırken hâriçten Anadolu'ya gelen her şahıs hakkında tahkîkātta ne kadar mutaassıb ve tedkîkkâr davranıyordunuz. Hele cebhelerdeki ordular ve kıtaât-ı askeriyye bu husûsda ne kadar müteyakkız ve hassâs idi; artık askerî zafer istihsâl edildi diye bu teyakkuz ve hassâsiyete lüzûm kalmadı mı?! Mâdem ki hayat mücâdeledir; ictimâî, iktisâdî, ahlâkī, bünyevî, siyâsî, hâsılı hayatî mesâilin cümlesinde hassâs ve müteyakkız bulunmak elzemdir.

Kendi kanınızdan, kendi dininizden olmayan bu eski mültecîleri ya hudûd-ı millî hâricinde bırakmanızı ve yahud bunları tesbît ederek, âdetâ damgalayarak memleketin her tarafına dağıtıp bir kānûn-ı mahsûsla Türk âileleriyle ihtilât ve ıstıfâlarını te'mîn buyurmanızı teklîf ve istirhâm ederim. Böylelikle sâf ve nezîh Türk kitlesini tereddüd ve iştibâhdan kurtarmakla beraber hakîkī Türklüğe iltihâk fikrini öteden beri mefkûre edinen bendeniz ve emsâlimi Dönmelik nâm-ı mülevves ve şâibesinden kurtarmanızı ve bu sûretle çizmekte olduğunuz yeni Türk târihine bir fasl-ı mahsûs ilâve buyurmanızı niyâz ve istid'â eylerim. Ol bâbda emr ü fermân Büyük Millet Meclisi'mizindir."

Dönmelerin Türklerle ihtilât ve ıstıfâsını samîmî
Sûrette arzu eden münevverler nâmına
Mehmed Karakaş-zâde Rüşdü

⁂

[172] *Yenigün* gazetesi bu arîzayı derc ederken Dönmeler hakkında şu ma'lûmâtı vermiştir:

İki buçuk asır evvel İzmir'deki Mûsevî efrâdından (Sabetay Sevi) isminde biri, İzmir Yahudileri arasında (Dînî Teceddüd) nâmına bir ihtilâl îkâ' etmişti. Tavuk ticâreti ile iştigāl eden bir âilenin çocuğu olan (Sabetay Sevi) nin bu hareketi hükûmetin nazar-ı dikkatini celb etti ve kendisini taht-ı nezârete aldı.

Bilâhare Edirne'de ve İstanbul'da bir hayli gezdikten sonra Selânik'e giden (Sabetay Sevi) aynı şeyi orada da yaptı, ve kendisine birçok tarafdârlar kazandı. Şu kadar ki bu tarafdârlar ile aleyhdârlar arasında mudârebe derecesine varan münâkaşalar başladı. Hükûmet vaz'iyeti ıslâh için (Sabetay Sevi)yi derdest etti. Kendisi mahfûzen o zaman pâdişâh olan ve Dimetoka civârında av yapan Mehmed-i Râbi'in nezdine götürüldü. Sabetay Sevi Mehmed-i Râbi'in huzûruna çıkınca bütün tarafdârânı ile birlikte Müslümanlığı kabûl ettiğini söyledi. Ve o zamandan beri Sabetay Sevi ile ihtidâ eden efrâdına (Dönme) denildi. (Sabetay Sevi), bilâhare siyâsetle iştigāl ettiği için Karadağ'da (Ülgün) iskelesine nefy edilmiş ve orada vefât etmiştir. (Dönme) ta'bîri o zamandan beri kalmıştır. Büyük Millet Meclisi a'zâsına tevdî' edilen arîza, taşıdığı imzâya nazaran bunlardan biri olan Karakaş-zâde Rüşdü Bey tarafından verilmektedir.

⁂

"*Vakit*" gazetesi bu mektup münâsebetiyle şöyle mütâleada bulunuyor:

Karakaş-zâde Rüşdü Bey'in Ankara'daki teşebbüsüne âid neşriyâtı gören bir kāriimiz, dün bize, mâhiyeten buna benzer, fakat Atina'da vâki' olmuş bir teşebbüsten haber vermiştir. Verilen ma'lûmâta nazaran Atina'da teşebbüsü yapan Yunan Meclis-i Meb'ûsânı a'zâsından Mustafa Efendi'dir ve Gonatas'la vâki' olan bir mülâkāt ile başlamıştır. İstanbul'da Faik Bey isminde bir zâtın kayın pederi olduğu söylenen bu Mustafa Efendi, Gonatas'la(?) vâki' olan mülâkātında mübâdele ahkâmının Türk ve Rumlara münhasır kalmasını istiyor, ve bunun için Rüşdü Bey'in Büyük Millet Meclisi a'zâsına tevzî' ettiği bu arîzada serd ettiği esbâbı ileriye sürüyor, yani kendilerinin ne Türk ve ne de müslüman olmadığını iddiâ ederek mübâdeleden hâriç bırakılmaları lâzım geleceğini iddiâ ediyordu. Bu iddiâsını da muâşeretlerinin aynı Mûsevî

muâşereti ve harslarının tamâmen Mûsevî harsı olduğu iddiâsıyla tevsîk ederek diyordu ki:

– Avcı Sultân Mehmed ceddimiz Sabetay Sevi'ye cebren İslâmiyet'i kabûl ettirmiştir; halbuki o rûhen ve i'tikāden Mûsevi idi ve Mûsevî kaldı. Onun ahfâdı da aynı i'tikād ve rûhu taşımaktadır. İsimlerimiz müslüman ismidir ve fakat rûhumuz tamâmen Mûsevî'dir…

Gonatas, Mustafa Efendi'nin bu mürâcaatını evvel emirde arasındaki dostluğa binâen hüsn-i telakkī etmiş ve mes'eleyi Meclis-i Vükelâ'da mevzû'-ı bahs ettirmeyi vaad ettiği gibi va'dini de yerine getirmiştir. Fakat Yunan nâzırları, bunların Yunanlılık için mübâdeleye tâbi' hakīkī Türk unsurundan bin kat ziyâde muzır olduklarını beyân ve kendilerinin muhakkak mübâdeleye tâbi' tutulmalarında ısrâr etmişlerdir.

Bundan bir müddet evvel Yunan gazetelerinin böyle bir istisnâ mürâcaatından bahsettikleri telgrafla da haber verilmişti.

⁂

Bu mektûbun İstanbul'daki teessürleri hakkında *İleri* gazetesi diyor ki:

"Muharrirlerimizden birisi Rüşdü Bey'in derc ettiğimiz arîzasıyla hemşehrileri arasında tevlîd ettiği te'sîrleri de anlamak için Bahçekapı, Sultanhamam taraflarını dolaşmıştır. Geniş câmekânlı, parlak levhalı mağazaların birinde Rüşdü Bey'in oğullarıyla da görüştüğü zaman bu te'sîrin pek menfî bir renk aldığı ve hattâ bazılarında kin ve adâvet addolunacak kadar derinleştiği müşâhede edilmektedir. Bütün bu zevât Rüşdü Bey'in hareketini teessüf ve teessürle karşılamışlar ve babalarındaki fikre hiçbir sûretle iştirâk etmediklerini söylemişlerdir.

Rüşdü Bey'in büyük oğlu Mehmed Bey "Selânikli" ünvânıyla yâd olunan hey'etten uzun, uzun bahsetmiş, yeni gençlerin kendilerini Türklük'ten ayırmadıklarını, kendilerinin de herkes kadar (İslâm) olduklarını –müslüman yerine İslâm demek onların şîvesi iktizâsındandır– anlatmış ve babasının hareketi hakkında: –Bu bir anarşidir! demiştir.

– Kimin arasında anarşi, Selânikliler arasında mı? diye muharririmiz sorduğu zaman:

– Hayır, hayır, Türklük arasında… diye isti'câlle îzâh etmiş ve sonra latîfe ile karışık:

– Evet, Türklerle Selânikliler arasına tefrika sokmak i'tibâriyle hıyânet-i vataniyye bile addetmelidir! Sözlerini de tebessümle ilâve etmiştir.

Bundan sonra Rüşdü Bey'in mahdûmu biraz husûsiyet kesb eden muhâvere esnâsında Selâniklilerle Türkler arasına mütebâriz en büyük fark olmak üzere zihniyet farkından, iktisâdî faâliyetlerinden bahsetmiş, fakat yine ayrılık olmadığı hakkındaki iddiâsına avdetle: "Babamın hareketi bütün Selâniklileri temsîl edemez" sözlerini tekrarlamıştır.

Rüşdü Bey'in diğer vatandaşlarından ve o civârda icrâ-yı ticâret eden zevâttan duyduğumuza göre bu işte de bir kadın parmağı aramak hatâ olmayacakmış! Arîza sâhibinin bu hareketi hep o nâzik ve yumuşak parmağın ilhâmıyla ortaya çıkmış imiş."

⁂

Akşam gazetesinde Köprülülü Şerif imzâsıyla intişâr eden makāleden:

"Bundan otuz beş sene evvel, henüz mektep şâkirdi iken, yol uğrağım olan Selânik'te bir iki âteşîn genç beni bir mahfile götürdü. Binânın kapısında "Müsâmere-i Şübbân" levhası asılı idi.

Bu mahfil Selânikli zümrenin masrafıyla ve medenî cesâretiyle o vaktin gençliğine işte ancak fikr-i hürriyet aşılıyordu. Ve diyebilirim ki 324 inkılâbının birinci mehd-i hürriyyeti Selânik'in bu "Müsâmere-i Şübbân" mahfili olmuştur.

Üsküb'de birinci ilim ve irfân müessisi olan "Mekteb-i Edeb"i medenî bir şekilde meydana getirip Kosova gençliğine ilk terakkī ve teceddüd rûhunu zerk edenler Selânik Dönmeleri'nin azimkâr ve münevver gençleri idi. Mekteb-i Edeb, tahmînime göre, 303 senesinde açılmıştı.

Türk âileleri içinde hanımların hakk-ı hürriyyeti, belki birinci defa, Selânikli (Dönme) genç kızların (Beş Çınar) mesîresindeki serbest ve nîm perdedâr cevelânlarından doğmuş gibidir. Yalnız bu hizmet (Dönme) diye tezyîf etmek istenilen zümre-i ictimâiyyenin Türklük câmiasında samîmî ve mu'teber bir âgūş-ı uhuvvet bulmasına kâfî sayılmak lâzımdır!"

⁂

Yevmî gazetelerin "Karakaş Rüşdü Bey Dönmeler hakkında bir istid'â vermiş, doğru mu?" diye vukū' bulan suâllerine karşı Dâhiliye Vekîli Ferîd Beyefendi şu cevâbı vermişlerdir:

– Rüşdü Bey Ankara'ya geldi, beni de gördü. Diyor ki: "Samîmî olmak **[173]** için Dönme tesmiye edilen Selâniklilerin Türklük ve İslâmlığı tamâmen benimsemelidirler. Halbuki bunlar zâhiren Türklüğe ve İslâmlığa temessül etmiş gözükürler. Hakīkatte vaz'iyet-i mahsûsalarını muhâfaza ederler. Bu riyâkârâne bir vaz'iyettir. İçlerinde tabîatiyle mutaassıb olanları vardır. Bunlar için Türklüğe, İslâmlığa hakīkī inkılâb bir akīde mes'elesidir. Halbuki birtakım münevver olanları vardır ki onlar da belki akāid-i dîniyye ile bir alâkaları olmadığı hâlde yekdiğerine teâvün ve iktisâden müzâheret gāyesiyle bu mezhebin devamını tervîc etmektedirler. Şu vaz'iyeti

Türklüğün bilmesi ve buna göre Dönmeler hakkında hatt-ı hareketini tanzîm etmesi lâzımdır."

Bizim ırkımızın içine bunların karışmaları şübhesiz ki şâyân-ı arzûdur. Fakat ihtilâfı idâmede ısrâr edecek olursa ihtilâf, ihtilâfdır. Bu Rüşdü Bey'in bir ifâdesidir. Bu sûretle ortaya yeni bir mes'ele de atılmıştır. Şübhesiz hükûmet de mes'eleyi tedkîk edecektir."

⁂

İleri gazetesinin başmakâlesinden: "Dönmeler mes'elesi diye ortaya bir şeyler çıktı. İktisâden bizden yüksek olan bu insanlar bağıra bağıra "Biz de sizdeniz, ayrımız gayrımız olmasın, artık Türk ve İslâm olarak bizi tanıyınız" diyorlar. Irk başka, milliyet başka. Vâkıâ bunlar bizim ırkımızdan değillerdir. Fakat bizim milletimize dâhil olmak istiyorlar. Buraya evvelden beri gelmiş olanları biz Türkleştirmekle mükellefiz. Onlar artık eski fenâ an'anelerini bırakıp samîmî bir sûrette Türk olmaya başlamalıdırlar. Aksi takdîrde kendilerine burada hakk-ı hayât olamayacağı tabîîdir. İnkâr edilemez ki memleketimizde bunların aleyhine mühim bir tezâhür vardır. Bu da sırf kendilerinin ayrı kalmak istemelerindendir. Onlar arzu ede idiler, şimdiye kadar böyle bir Dönme mes'elesi kalmamış olurdu.

Karakaş-zâde'nin meb'ûslara gönderdiği açık mektuptan maksadı anlaşılıyor. Selânik'te mallarının başında bulunan binlerce Dönmenin Yunanistan'da kalmaları ve hicret ettirilmemeleri. Zâten aylardan beri bunlar Yunan hükûmetine sadâkatnâmeler göndererek Yunanlı kalmak istediklerini i'lân etmişlerdir. Menfaatleri Yunan olmakta olan Dönmeleri buraya celb etmekte Türk için hiçbir menfaat tasavvur edilemez. Bizi istemeyeni biz de istememeliyiz, onlar varsın iddiâ ettikleri vechile Atina'nın sâdık bendeleri olsun.

Biz içimizde yaşattığımız kısma bakalım. Bunları Türkleştirelim. Yoksa Selânik'tekilerin Yunanlılıklarından dolayı burada bulunup da Türk olmak isteyenleri fenâ bir vaz'iyete koymak doğru değildir. – Subhi Nuri"

⁂

Vakit gazetesinin Ankara muhâbiri yazıyor:

"Dönme ta'bîri, müslüman âleminde, bir mühtedînin nihâyet-i ömrüne kadar muammer olabilirken Sabetay Sevi ve kabîlesi her nedense iki buçuk üç asırdır bu mazhariyeti idrâk edememiş.

Bugün pastacıda, meb'ûslarımızdan Kâzım Bey ve hâriciyeden diğer bir zât ile oturuyorduk. Karakaşzâde yanımıza geldi. Bize Dönmelik hakkında uzun uzun ma'lûmât verdi. Henüz küçük iken vâlidesinin nasıl kolundan tutarak pederiyle Dönmelerin ibâdet ettikleri salona götürdüğünü, ibâdetlerinin tarzlarını anlattı:

– Vâlidem bana "Kat'iyyen kuzu eti yeme, senesinde ölürsün. Dönmelerden başka her hangi bir kadınla olursa olsun temâs edersen mutlaka cehenneme gidersin. Bu ibâdetler hakkında sakın Türklere bir şey söyleme. Türkler soğan gibidirler. Sen hiç acı olmayan soğan gördün mü?" derdi.

– Niçin kuzu yemiyordunuz?

– Kuzu yiyorduk; fakat merâsimle! Siz Dört Gönül mes'elesini bilir misiniz?

– Hayır…

– Kuzu yemenin mevsimi vardır: Senede bir gün. İki arkadaş anlaşırlar. Karâr verirler. Kuzu ziyâfeti yaparlar; tabîi refîkalarıyla beraber.. O akşam kuzu yenir. (Vakit hey'et-i tahrîriyyesi buradan bir cümleyi tayyetmiştir.) Bunun sevâbı çoktur. O gece ne kadar çok sevâb yapılırsa bu sevâbla insan cennet yolunda o kadar fazla yol almış olur!

Kendilerini yine kendi yollarında bırakarak şu dört gönül mes'elesini anlamak istedim:

– İşte bu ya! dedi, kuzu başında lâ-ekal dört kişi.

– Anladım, anladım, yani dört kişi gönülleri birleştiriyorlar.

– Evet; fakat bazen dört gönülün birleşmesi kâfî gelmeyebilir; bu takdîrde birleşen gönüllerin otuza kadar çıktığı vâki'dir!

Hurâfât bu kadar da değildir. Selânik'te Dönmeler arasında –hâşâ– Allah olarak tanınmış biri vardı. Yangın oldu. birçok âileler mücevherâtını, zî-kıymet eşyâlarını onun evine götürdüler. Zannediyorlardı ki ateş oraya gelemez. Halbuki peka'lâ geldi ve orasını yaktı. Bu benim elimde bir propaganda silahı oldu. Fakat çabucak te'vîl ettiler: "Elbette yanacaktı. Biz o kadar günâh işledik ki" dediler.

Sonra azizlerin başında mum yakmak merâsimi vardır.

Bir gün bunları Dâhiliye Vekîli Fethi Bey'e de anlattım. Hep kahkahalarla güldü. Elimi sıktı, beni tebrîk etti. ve "Ben Dönmeleri zeki ve ma'kūl bilirdim, meğer çok ahmak insanlarmış!" dedi.

Fil-hakīka biz de birçok gülerek Rüşdü Bey'i tebrîk ettik. Dönmelerin münkasem oldukları kabîleler hakkında da Rüşdü Bey şu îzâhâtı verdi:

– Dönmeler üç kabîledir: Karakaşlar, Kapancılar, Hamdi Beyler.. (*Vakit* gazetesi buradan Rüşdü Bey'in her üç kabîle ve grupları hakkındaki hükümlerini, tavsîflerini çıkarmıştır.)

Bütün bunları birleştirerek yine üç gruba ayırabiliriz: Bir kısmı câhildirler. Tam bir sûrette Yahudidirler, Yahudice duâ ederler, muhâfazakârdırlar.

İkinci grup münevverdir. Hurâfâta pek ehemmiyet vermezler; fakat hiç Türk unsuruna karışmak istemezler. Sadece menfaatlerini düşünürler.

Pek az kısmı Türklerle ihtilât etmişlerdir. Bütün dönmeler on beş bin kadardır ve bu üçüncü kısım ancak yüzü buluyor.

Benim gayzım ikinci sınıfadır. Nesil bozulmuştur. Daima amca, teyze kızı ala ala, hep iç içe ihtilâtlar netîcesinde munkarız olmaktayız.

Şimdi ben düşünüyorum ki gelecek muhâcirler ikişer üçer kâmilen Anadolu'ya dağıtılmalıdır. Kat'iyyen her hangi bir mıntıkada tekâsüf etmelerine meydan verilmemelidir. Sonra farazâ üç bin genç erkek, beş bin genç kızımız var. Bunların mutlaka kendilerinden başka anâsırla evlenmeleri mecbûriyet altına alınmalıdır.

Kızlarımız bittabi Türklere varacaktır. Gençlerimiz de Türk, Alman Fransız –mesâğ olduğu için– alabilirler.

[174] Rüşdü Bey samîmî bir Dönmedir. Nesline merbûttur. Onun hayrını istiyor. Ma'kūldür ve bu uğurda çalışmak onun hakkıdır.

Fakat Rüşdü Bey sadece neslinin menfaati nâmına çalışırken bu mes'elenin bize taalluk eden noktalarına bizim ehemmiyet vermemiz lâzımdır. Ben muhtelif kimselerin fikirlerini sordum.

Bir doktor: –Bu nesil, dedi, küçük istisnâlarla kâmilen müteverrimdir. Kendileri kendilerinden müştekîdir. İçimize almak, kanımıza karıştırmakla büyük bir kazançta bulunmuş olmayacağız.

Bir iktisâdcı dahi: Bunlar, zeki ve tecrübeli bir unsurdur. Memleketin iktisâdiyâtını kâmilen ellerine alacaklardır, dedi.

Bir ictimâiyâtcı buna tarafdar çıktı: İnkılâbımızda ve tekâmülümüzde mühim rolleri ve hizmetleri görüldü. İktisâdî mahzûra gelince; bunlar kâmilen ve samîmi olarak içimize karışıp bizden olunca Ahmed, Mehmed, Cavid, Sâim arasında fark kalmayacağını söyledi.

Mes'eleye Meclis alâka göstermiştir.

Ankara: **Hüseyin Necati**

*
* *

Ankara'da Karakaş-zâde Mehmed Rüşdü Bey'den

Bilumum Selânik Dönmelerine Açık Mektup

Efendiler, üç asırdan beri sâf ve muhterem Türk milletinin cenâh-ı merhamet ve âtıfetine sığınarak Dönme nâmıyla mevcûdiyetimizi idâme etmekte pek mutaassıb davranıp tarz-ı muâşeret ve harekâtımızla zâhir ve bâtınımızın ayrı gayrı olduğunu kābil-i ifşâ olmayacak derecelerde Türklere tanıttık. Osmanlı hükûmetinin geçirdiği safahât-ı târîhiyye, diyelim ki şimdiye kadar bizleri müctemian yaşatmaya ve aramızda daima tefâhür ettiğimiz teâvün hislerinin izâlesine mecbûr kalmak üzere Türklerle adem-i ihtilâta sevk etti. Bugünkü bîgâneliğimizi bütün cihânın hayret ettiği muazzam Türk inkılâb ve zaferinden sonra ne ile te'vîl edeceksiniz? Vicdân ve ma'nevîyat ve i'tikādınıza hulûl etmek istemiyorum; fakat bu muhterem Türk milletinin Edirne'den Kars'a kadar hâkim olduğu topraklarda yaşayan insanların bir siyâk üzere kalbleri vicdânları çarpar ve ancak Türklük mefkûresini taşıyanlardan mürekkeb olmasını arzu ettiğini bilmiyor musunuz? Daha anlayamadınız mı? o hâlde ne duruyorsunuz? Aranızda beş on kişinin zâhiren Türklerle ihtilât etmesi bir farz-ı kifâye gibi telakkī olunarak geriye kalan on on beş bin kişilik bir varlığınız memleketin vücûdunda (şiddetli bir iki kelime tayyolunmuştur) bir yabancı kalmaya Türklerin mütehammil ve sabûr olduğunu mu zannediyorsunuz?

Aldanıyorsunuz, efendiler! Bu memleket bi-hakkın hakk-ı hayâtını yalnız Türklere bahşetmiştir; zira o Türklerdir ki kanlarıyla sulayarak karış karış bu toprağı muhâfaza etmiştir. Son hâdisât esnâsında herkesin ümîdini kestiği ve böyle sizler gibi ne kanını, ne malını, ve ne de servetinin cüz'î bir kısmını memleket ve millet için fedâ etmeyi hatırına bile getirmeyen tufeylîler iddihâr-ı servet ile iştigāl eylerken her türlü maddî muâvenetten mahrûm kalan Türkler, Allah'ına istinâd ederek her tarafdan üzerlerine vâki' olan hücûm ve taarruzlara mütevekkilâne ve dindarâne ve kendilerine hâs bir metânet ve sükûnetle mukābele ederek vatanı müdâfaa ettiler ve bi-hakkın düşmanlarına galebe çaldılar. Bu kadar ulvî bir manzara karşısında hâlâ sizlerin lâ-kayd bulunarak eski an'anâtınızı ve âmâlinizi muhâfaza edip eski devirlerde olduğu gibi tufeylî yaşamaya ve hiçbir tarafdan bir sadâ-yı i'tirâza ma'rûz kalmayarak refâh ve saâdeti mi hayâl ediyorsunuz? Ankara'ya geleli beri yakīnen görüp anladığım Türkler ve bilhassa Büyük Millet Meclisi ve onun vükelâsı benim on beş yaşımdan beri beslediğim emellerin husûl-pezîr olacağına berâat-i istihlâldir; çünkü Büyük Millet Meclisi zürrâa îrâs-ı zarar eden yaban domuzları için bile kānûn çıkarmaktadır; binâenaleyh zanneder misiniz ki bu kadar incelikleri düşünen rüesâ-yı millet bir kitle-i ecnebiyyeyi sînesinde besleyebilsin. Buna artık tahammül edebilecek bir ferd bulunmadı ve bulunmaz. Bugün bizim için iki şık vardır: Ya Türklerle bir kānûn-ı mahsûs dâhilinde kat'iyyen ihtilât ve tesâlüb ederek bütün vatan ve milletin saâdet ve felâketine müştereken çalışmak veyahud hudûd-ı millî hâricinde her hangi bir şekl-i maddî ve ma'nevîde olursa olsun başımızın çâresine bakmaktır. Benim anladığım budur.

Yalnız şunu da açıkça söyleyeyim ki dünkü gazetelerde Selânik'ten gelen bir telgrafa nazaran Mustafa

Efendi nâmında bir Dönmenin Yunanlı Gonatas'a olan mürâcaatı belki efkâr-ı umûmiyyede Dönmelerce gizlice konuşulmuş ve hazırlanmış bir fikrin mahsûlü olarak Mustafa Efendi'nin Selânik'te ve benim Ankara'da vukū' bulan teşebbüsâtıma haml olunur. Halbuki ben Mustafa Efendi'yi ne tanıyorum ve ne de onun efkârına hâdimim. 3 Kânûnısânî 340 târihli *Vakit* gazetesinde hemşehri ve yakın akrabanın iddiâsı vechile ne hissiyât ve asabiyetime mağlûbum ve ne de bir tarafın telkînât ve tahrîkâtıyla bu işe mübâşeret ettim. Ancak yukarıda arz ettiğim gibi on beş yaşımdan beri ta'kīb ettiğim bir mefkûrenin sahne-i aleniyyete vaz'ına bugün zemin ve zamanı müsâid bulduğumdandır ki ortaya atıldım. Asırların biriktirdiği mülevvesâtı tathîre muvaffak olan Büyük Millet Meclisi'miz inşâallâh bu mes'ele-i menhûseyi de yakın zamanda ortadan kaldıracak, bugün bana asabî veya başka hiffetler isnâd ve taarruz **[175]** edenler yakın zamanda elimi öpüp beni takdîr ve takdîs edeceklerdir.

Ve mine'llâhi't-tevfîk

Ankara: **Mehmed Karakaş-zâde Rüşdü**

⁂

Mümâ-ileyh Rüşdü Bey, Gāzî Mustafa Kemal Paşa hazretlerine şu arîzayı takdîm etmişlerdir:

Sevgili Reîs-i Cumhûrumuz
Gāzî Paşa Hazretlerine

An asıl Selânik'in Dönme ta'bîr edilen Mehmed Karakaş-zâdelerden Rüşdü bendenizim. Asırlardan beri şu mübârek vatanın nân u ni'metiyle Türkler sâyesinde perverde olan birçok muhtelif ırklar gibi bizler de hayat ve mevcûdiyetimizi muhâfaza edegelmişiz. Eski hükûmetlerin mefkûresiz, maksadsız tarz-ı idâreleri değil gayr-ı Türk anâsırı, esas ve mesned olan Türk milletinin dahi mukadderâtıyla iştigāl eylemediği maatteessüf ma'lûm-ı devletleridir. Mâzînin seyyiâtı târihe karışmıştır. Bugün sâye-i devletinizde yeni bir güneş, yeni bir mefkûre tulû' etmiştir. Artık yegâne mevzû'-ı bahs olan mes'ele Türk ve Türk vatanıdır. Bunun müstakil hutûtunu çizmekte olan zât-ı devletleri şübhesizdir ki Türklük gāyesini esas ittihâz ettiniz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhûriyeti ve hudûd-ı millî gibi mevzûât, müstakbel fikirlerinizin mâhiyetini göstermektedir. Elbette ki bu hudûd dâhilinde yaşayacak olan insanların müşterek bir vicdân-ı millîsi bulunmasını umde kabûl ettiniz. Bu esâsâtın tesbît edildiği şu sırada biz Dönmelerin dahi nazar-ı siyâsetinizden uzak kalmayacağı kanâatindeyim… Dönmelerin ne ırken ve ne dînen Türklerle maddî ve ma'nevî iştirâkimiz yoktur. Bunun maddî ciheti cümlece ma'lûm ve müsellem ise de, ma'nevî ciheti yalnız bendeniz gibi kabîle arasında yetişmiş insanların bileceği ve isbât edeceği bir keyfiyettir.

Artık gizli i'tilâf ve gizli muâhedât-ı siyâsiyyenin kalkmakta olduğu şu asırda büyük bir kemmiyet teşkîl etmeyen Dönmeliğin dahi dış ve iç yüzlerinin meydân-ı aleniyyete konulacağı bir zamanda bulunuyoruz.

Dönmelik eskisi gibi hudûd-ı millî dâhilinde mütekâsif ve müteşekkil bir hâlde kalacak olursa bunun gerek Türkün mefkûresi ve gerek Dönmelerin yetişmiş mütekâmil münevverleri üzerinde sû'-i te'sîrden âzâde kalmayacağı cihetle bu mes'elenin sâlim bir sûrette kat'iyyen halli ve zamân-ı riyâset-i devletinizde yazdığınız büyük Türk târihine bir fasl-ı mahsûs ilâvesi sûretiyle hâl-i hâzırda maatteessüf mevcûd ayrılık ve gayrılığın imhâsına doğru işâret-i devletlerinin lütf ü inâyet buyurulması ve bu bâbda münâsib görüldüğü takdîrde daha mufassal arz-ı ma'lûmât zımnında huzûr-ı devletinize lütfen kabûlümü niyâz ve istirhâm eylerim efendim hazretleri.

⁂

Rüşdü Bey'in bu ikinci mektûbu münâsebetiyle *(Vakit)* gazetesi diyor ki:

"Rüşdü Bey'in bu teşebbüsü üzerine muhtelif gazetelerle bütün aleyhdârâne yazılarda bir noktada Rüşdü Bey'le bir ittifâk vardır ki o da asırlarca evvel ihtidâlarının i'lânından beri garîb ve şâyân-ı dikkat bir istisnâ olarak "Dönme" ünvânını henüz unutturmamış olan bu âilelerin yalnız hayat ve muâşeretlerinde değil, menâsik-i dînîyyelerinde de bir ayrılık gayrılık muhâfaza etmiş olduklarıdır.

Mes'elenin miftâhı hâl-i hâzırın ta'yîn ve tesbîtinde demektir. Bunun için Rüşdü Bey'in teklîfini biz "millet arasında bir tefrika ve nifâk" diyenlerin gözüyle göremiyoruz."

⁂

Yine *Vakit* gazetesinden:

"Selânik'te (Dönme) nâmı altında tanınmış olan bir kısım ahâlînin Mübâdele Mukāvelesi mûcebince Türkiye'ye nakileri lâzım gelip gelmediği günün mes'elesi olmuştur.

Mübâdele Mukāvelesi tamâmen din esası üzerine akd edilmiştir. Binâenaleyh Selânik'te, veyahud Yunanistan'ın diğer aksâmında bulunan ahâli içinde –Katolik Araplarda olduğu gibi– müslüman ismi ile mevsûm olsalar da hakîkatte mevcûd ve muayyen mezâhib-i İslâmiyyeden birine dâhil olmayan bir kısım halk varsa bunları tahkîk etmek ve mübâdeleden hâriç tutmak hükûmetin hakkı ve vazîfesidir."

⁂

Vatan gazetesi sâhibi Ahmed Emin Bey kendi ırkdaşı olan Rüşdü Bey'in Dönmelerin mezhebi hakkında

ifşââtta bulunmasından dolayı pek ziyâde müteessir olarak Rüşdü Bey aleyhinde şiddetli neşriyâtta bulunmuş; Rüşdü Bey'i mecnûn ve müsrif göstermek istemiştir. *Tanîn* ve *Akşam* gazeteleri de her nedense Dönmeleri müdâfaa etmiştir. *İkdâm* ve *Tevhîd-i Efkâr* gazeteleri bu husûsda beyân-ı mütâlaada bulunmamışlardır. *(Vakit)* gazetesinin tahkîkāta müstenid neşriyâtı *(Vatan)* gazetesini sükûta mecbûr etmiştir. *İleri* gazetesi de *Vakit*'in bazı neşriyâtını te'yîd etmiştir. Rüşdü Bey Ankara'dan gönderdiği bir mektupla şahsı aleyhindeki isnâdâtı tamâmıyla red ve tekzîb etmiş, Dönmeler hakkında "Takke düştü, kel göründü" demiştir.

FEVZÂ-yı İCTİMÂÎ Milletler İçin Mûcib-i Hüsrân ve Helâktir.

İkdâm gazetesinin sâhibi Ahmed Cevdet Bey yazıyor:

"Cihânın en mükemmel idâre-i hürriyet-kârânesine zemin olan İsviçre Cumhûriyeti, küçüklüğüyle beraber nazar-ı dikkate alınmaya şâyân ma'nen büyük bir memlekettir. Orada lâübâlî âilelerin hayatıyla asil âilelerin hayatî i'tibârları ve telakkîleri arasında büyük bir fark vardır. Öyle âilelerin nezdine bir ecnebînin kabûl edilebilmesi bile bir mes'eledir. Meselâ o âileler ne her eğlence yerlerine gidebilirler, ne her yerde dans edebilirler.

Metîn âile erkeklerine mahsûs bir nevi' kulüpler vardır ki buralara herkes kabûl edilmez ve oralarda oyunlar bile gāyet ma'sûmâne ve ahlâk-perverânedir. Hattâ esvâbda bile bu farklar göze çarpar. Konferans esnâsında bulunduğumuz Büyük Hotel'de bir bar vardı. Fakat oraya alel-ekser ecnebiler geldiği için bir İsviçre âilesinin oraya bir ayak attıklarını görmedim. Bazı yerlerde danslar vardır. Oraya ecnebiler giderlerdi. Fakat İsviçreli kapalı âileler o gibi yerlere kapıdan bile bakamazlardı. Onların kendilerine mahsûs ictimâgâhları vardır. Kendilerinin gidebilecekleri eğlenceleri vardır. Demek isterim ki bir ictimâî hayat vardır ki oralarda husûsî muâşeret kānûnları, nizâmları hüküm-fermâdır. Binâenaleyh hayât-ı umûmiyye birtakım kavâid ile nizâm ve intizâmını bulur. Her hangi bir kimse mevki'-i ictimâîsini zâyi' etmemeye çalışır. Bu mevki' ne zenginlikle kazanılır, ne de fukarâlıkla gāib edilir. Oraları için lâzım olan şey, necâ-bet-i seciyyedir, ta'bîr-i diğerle terbiyedir. Hepimiz biliriz ki birtakım müellifler vardır ki onların eserleri her âilenin salonuna kabûl edilemez. Onları okumak ayıb sayılır. Ben bu gibi kavâidin memleketimizde dahi mer'î olmasını isterim."

[176]

Rusya'da Kütüb-i Dîniyyenin Memnûiyeti

(Lehistan)ın makarr-ı idâresi olan (Varşova)dan *Journal* gazetesine çekilen bir telgrafnâme meâline nazaran, Rusya'da umûr-ı siyâsiyye idâre-i merkeziyye serkârında bulunan meşhûr (Lenin)in zevcesi Madam (Krupskaya) kütüphânelerin teftîşine âid olarak bir ta'mîm neşretmiş ve bunda umûmî kütüphânelerde Sovyet hükûmetinin ta'kīb etmekte olduğu esas umdelere muvâfık olmayan âsârın bulundurulmamasını emretmekle beraber bir de kütüb-i memnûanın esâmîsini mübeyyin bir cedvel lef eylemiş. Bu cedvelin en başında mevcûd ve mütedâvil İncillerle beraber Kur'ân-ı Kerîm, Mûsevîlerin ahkâm ve nükūl-i dîniyyesini hâvî olan (Talmud) muharrer olduğu gibi felâsefe-i kadîme ve müteahhirîn-i hükemâdan (Eflatun), (Schopenhauer), (Spencer), (Niçe) gibi eâzımın âsârı, hattâ zevât-ı mezkûrenin tekâmülât-ı fikriyyesinden bâhis terâcim-i ahvâl kitapları, meşhûr (Karlil), (Solovyof), (Kuropatkin), (Oktav Mirbo) ve meşhûr Rus hakîmi (Tolstoy)un muhalledâtı da bulunmakta ve asâr-ı mezkûrenin derhal mahv ü ifnâ edilmelerini de netîce olarak bildirmekte imiş.

Bu fıkra münâsebetiyle Ahmed Rasim Bey (kütüb-i memnûa) hakkında *Vakit* gazetesinde hayli tafsîlât verdikten sonra diyor ki:

"Risâlet-i Nebevî evâilinde (Mekke)'de Kur'ân-ı Kerîm'i cehren okumak tehlikeli idi. Fakat ashâb, hıfz ederlerdi. Cenâb-ı (Fârûk)'u imana getiren de gizli okumak netîcesi değil mi idi?

Efkâr-ı beşeriyyenin neşr ü ta'mîminde yazma, basma usullerinden, gazetelerden, telgraflardan, telefonlardan, telsizlerden pek çok evvel (telepati) denilen tabîî nâ-kābil-i men' bir mücâzebe-i hissiyye ve fikriyye intikālâtı mevcûd idi. Arabın bir mısrâ', bir beyit, bir fikir için (tevârüd) dediği ihtisâsât-ı ayniyyeyi red ve inkâr etmek nasıl mümkün olur? İnsanlıkta aynı te'sîrler, aynı teessürler ekseriyâ aynı tehassüsleri îkāz eder. Zihnî, hissî birlikler, erbâbını eski durûbdan olduğu üzere (Bağdad)'da olsa gelir, bulur.

Zât-ı mes'eleye (men') aslâ te'sîr etmez. Terbiye usûlünün tevsîi, emzice ve tabâyie hüsn-i tatbîki te'sîr eder. Her hangi prensip için olursa olsun onu muntazam bir terbiye usûlüyle rûhlara, zihinlere ilkā etmek kadar, o prensibe âid muhâlefeti kökünden koparıp atacak bir müessir yoktur.

Ulûm ve fünûn, sanâyi' târihleri mütâlaa edilsin, onlarda hükmeden müessirâtın şiddet-i revâc ve taammümüne tarz-ı istibdâd, yani (men')in hayli medhali olduğu görülür. Her ne türlü maksad, meslek, prensip olursa olsun, ancak tarz-ı iknâ' ile bir sûret-i muslihânede

tervîc ve taammüm edilebilir. (İtmâ') ekseriyetle adem-i muvaffakiyete, hattâ aksü'l-amele müncer olur."

İngiltere
İslâm'ın En Büyük Düşmanıdır

(Daily Telegraph) gazetesine (Allahâbâd)'dan verilen ma'lûmâta göre Hind Hilâfet Cem'iyeti senevî kongresini akdetmiştir. Hilâfet Kongresi Mevlânâ (Şevket Ali)'nin riyâseti altında toplanmış, mûmâ-ileyh îrâd ettiği nutk-ı iftitâhîde İngiliz milletinin, İslâm'ın en büyük düşmanı olduğunu beyân ettikten sonra demiştir ki:

"–Bugün hükûmetin ve imparatorluğun açıktan açığa düşmanıyım. Hükûmetin adamlarını geri almasını ihtâr ederken ona acı bir zehir vermiyoruz. İngiliz İmparatorluğu'nu ve mevcûdiyet-i milliyyesini kurtaracak nasîhatler dermiyân ediyoruz."

Ba'dehû Şevket Ali Afganistan'a (Das) gibi, Muhammed Ali gibi ve sâire gibi sulhperver rüesânın gönderilmesi lâzım geldiğini, bunlar devamlı bir sulh akd edebileceklerini, fakat İngilizler mücâvir her hangi bir memlekete i'lân-ı harb edecek olurlar ise bu harbi İngiliz askerlerine ve İngiliz hazînesinin hesâbına icrâya mecbûr olduklarını beyân etmiştir.

Hindistan'da İngilizler tarafından neşredilmekte olan gazeteler bu nutuklardan pek ziyâde tevahhuş etmekte ve Hind rüesâ-yı milliyyesine tecâvüz eylemektedir. Bunlardan *(Puvanir)* gazetesi diyor ki:

"Hind istiklâli tarafdârları İngiltere İmparatorluğu'nu bir korsan devlet olarak takbîh ediyorlar ve onun Hindistan'ı yağma ederek fakr u zarûrete dûçâr ettiğini söylüyorlar. Halbuki Hindistanlılardan biri Hindistan'da İngilizler olmasa, onun hâricî tecâvüzlere uğrayacağını ve dâhilî ihtilâflar içinde harâb olacağını (!) söylemişti. İstiklâl tarafdârları İngiliz idâresini tel'în ediyorlar, halbuki diğer tarafdan da İngilizlerin Hindistan'ı terk etmesi ihtimâlinden titriyorlar!"

(Puvanir) gazetesi Mevlânâ (Muhammed Ali)'nin îrâd ettiği nutukta Hindistan hükûmeti bir sene zarfında (Gandi)'yi tahliye etmez ve istiklâl-i dâhilî berâtını i'lân eylemezse cumhûriyet bayrağını yükselteceklerini beyân etmesine ve (Şevket Ali)'nin Afganistan ile bir harb vukūu takdîrinde Hind askerlerinin harb etmeyeceğini söylemesine mukābil, bu gibi beyânâtın hıyânet-i vataniyye teşkîl ettiğini yazmaktadır.

Sebîlürreşâd'ın her kārii lâ-ekal iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın neşri husûsunda pek büyük lütufda bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

SEBÎLÜRREŞÂD

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

17 Ocak 1924 | 10 Cemâdiye'l-uhrâ 1342 | * Perşembe * | 17 Kânûnisânî 1340 | Cild: 23 - Aded: 584

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ
اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا[1]

Meâl-i Celîli

İyice bilmediğin bir şeyin arkasına düşme; çünkü kulak, göz, gönül, hepsi ondan ayrı ayrı mes'ûldür.

Akıllar kıvranırken pençe-i kahrında evhâmın,
Olurken hür tefekkürler bütün mahkûmu i'dâmın,

Hakîkat, en ağır işkenceler altında inlerken
Senin yüksek, büyük dînin neler emreylemiş, bilsen..

Beşer, vâhî zünûnun zâlim istibdâdı altında
Boğulmuşken ne hak bahşeylemiş, bak, dînin efrâda:

Çıkarmış çenberinden aklı, vermiş fikre hürriyyet;
Demiş: "Aldanma hiçbir şey'e, sen bir kerre tahkîk et.

İşitsin sâmian, görsün gözün, gönlün yatışsın da
'Hakîkattir' demen'çün kalmasın kalbinde bir nokta.

Kanarsan sen eğer bir şey'i tedkîk etmeden ilkin,
Kusûrundan yarın, mes'ûl olur her uzv-ı idrâkin."

On üç, on dört asır evvelce bunlar emredilmişken,
Verilmişken bu yüksek hâkimiyyet fikre, hâlâ sen

Esîr olmaktasın taklîde, zanniyyâta mahkûmsun;
Neden, lâyık mı mevhûmâta hür fikrin esîr olsun?.

Senin ulvî kitâbın akl için, irfân için gâyet
Geniş bir sâha açmış, vermiş en vâsi' salâhiyyet.

Ne görmüşsen araştır bir, ne duymuşsan derinleştir;
Araştırmaksızın kanmak da rûhî bir esârettir.

Hükümdâr olmak istersen hakîkat mülkü tahtında
Sakın bâtıl hayâlin kalma mahkûm emri altında.

Kanâat etmeden bir şey'i evvel gör, düşün, öğren;
Akîden olmasın bâzîçe mesmûâta kat'iyyen!

Tufeylî olma merviyyâta, olsun müstakil re'yin;
Mukallid olma îmânında sen, ol müctehid-i fi'd-dîn.

Fakat cehdin, vukûfun gayr-ı kâfiyken hayır, mutlak,
Değil bir hak senin'çün ictihâd-ı hükme kalkışmak.

Kitâbullâh'a bak, Peygamber'in âsârı neymiş, bil;
Taharrî eyle menkûlâtı, gör akvâli sen tekmîl.

Bulanmış fikri terk et, kan hakîkat selsebîlinden:
Bırak evhâmı, ilhâm al kitâbın hak delîlinden.

Büyük Peygamber'in burhânı olsun nûr-ı îkânın,
Akîden parlasın; aydınlasın, yükselsin imanın.

Terakkînin, kemâlin en muânid hasmıdır taklîd;
Odur îmân için dünyâda en kâhir, muzır tehdîd.

Bırak taklîdi, tahkîk et; çalış İslâm'ı i'lâya;
Ne emretmiş senin yüksek Kitâb'ın işte gördün ya!.

9-1-340 Ankara

Naim Hâzım

[178]

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Ezmine-i Hâzırada Kadının Hukūku.– Yakın vakte kadar, belki de yetiştiğimiz zamana kadar kadın bazı memâlikte hukūk-ı medeniyye ve siyâsiyyece erkekten farklı bulunuyordu.

İsveç'te hâlâ kadın evlendiği zaman hâiz olduğu hemen hemen bütün hukūk-ı medeniyyesini elden kaçırıp zevc denilen vasiyy-i mutlakın kabza-i tasarrufunda kāsır vaz'iyetine düşer, ve bu hâl hayât-ı zevciyyesinin nihâyetine kadar sürer. İtalya'nın Toskana'sında da emir bu minvâl üzere cârî olduğu gibi bu hacr-ı şedîd İspanya ile diğer İtalya diyârında ancak 1867 senesinden beri üzerinden kalkmıştır.

Avrupalı kadına vâkıâ mîrâs husûsunda erkeğe yakın hukūk verilmiş ise de İngiltere hâlâ bundan müstesnâdır. Oranın kānûnları kadının –velev sagīr olsun– erkek vâris iken pederinin emvâl-i gayr-ı menkūlesinden hiçbir şeye vâris olmasına cevâz vermez. Rusya kānûnları da Bolşevik İhtilali'nden evvel kıza terekeye dâhil emvâl-i menkūlenin yalnız sekizde birini, ve gayr-ı menkūlenin yalnız yirmi dörtte birini veriyordu.

Fransa ile Fransa'nın izince giden Avrupa devletlerine gelince bunlarda kadının emlâki mahzâ mücerred akd-i izdivâc ile erkeğin emlâkinde mündemic olur. Bu kānûnlar her iki tarafın mecmû'-ı emvâline "âile serveti" nâmını verir. Ve mücerred akd-i izdivâc sebebiyle şuûn-ı beytiyyeyi tedbîr ve âile servetini idâre husûsunda söz müstakillen erkeğin olur. Bu kavânînin rûhuna göre bundaki hikmet gûyâ erkeğin, âile reisi ve âile nafakasının tedâriki kendisine âid olması ve âile şuûnunun ekserîsi hâlen ve istikbâlen onun vücûduna mevkūf ve murtabıt bulunması imiş, buna binâen zevcenin âile servetinde hiçbir vech ile müstakillen tasarrufa hakkı yoktur, ve bu servete müteallık olmak üzere zevcinin izni olmaksızın her neyi taahhüd ederse lağveder, bâtıldır. Fransa kānûnlarını vaz' edenler bu ahkâm ve hukūku esâsen tabîî ve fıtrî addedip ancak erkeğin sû'-i tasarrufuna karşı mesâlih-i zevciyyeyi himâye maksadıyla talâk, tefrîk-i emvâl, zevcenin zevcine itâatindeki vücûbu ref', ilh gibi birtakım ahkâm-ı nâfize-i istisnâiyye koymuşlardır.

Fransa usûl-i teşrîini kabûl eden bütün Avrupa memâlikinde bu ahkâma riâyet edilmekte olup bunların içinden yalnız İngiltere bir şâz teşkîl eder. Orada 1882 senesinde birtakım kānûnlar vaz' olundu ki bunlara göre kadın ister kable'l-izdivâc yed-i temellükünde olan, ister akd-i izdivâcdan sonra gerek irs, gerek me'mûriyet ve gerek sınâî veya edebî bir hırfet sebebiyle geçecek olan emvâlin kâffesini kendi başına muhâfazaya ve emvâlinde keyfe mâ-teşâ tasarruf-ı tâm ile tasarrufa hak kazanmış olup husûsât-ı mezkûrenin kâffesinde tasarrufâtının, ukūdunun, taahhüdâtının netâyicinden mes'ûldür. Yine bu kānûnlar müddeiye veya müddeâ-aleyhâ olduğuna nazaran kadının ikāme-i da'vâ etmek ve aleyhine ikāme-i da'vâ olunmak hakkını da te'sîs etmiştir. Hattâ erkeğinden ayrı olarak ticâretle meşgūl olduğunda hâkim müteehhil olmayanların iflâsına hükmettiği gibi onun da iflâsına hükmedebilir. Avrupalı kānûnşinâslar İngiltere'nin bu mesâilde kabûl ettiği kavânîn-i ıslâhiyyeyi usûl-i hukūkiyye erkânını nakz ve "zevciyet ile ikilik mütebâyin iki mefhûm-ı mütenâkızdır" kāide-i ma'lûmelerini alt üst eden büyük bir cür'et addederler. Ancak bu hukūkiyyûn bu hak sözü bâtılı yürütmek için söylediklerinden gaflet ediyorlar. Onlar mâdem ki zevceyn beyninde vahdet-i samîmenin vücûduna kāil ve buna tâlib oluyorlarmış, niçin âile servetinde zevceynin her ikisinin de ale't-tesâvî hakk-ı tasarruf-ı tâmlarını tanıyıp da erkeğin sû'-i tasarrufu hâlinde ona edilen muâmeleyi sû'-i tasarrufu hâlinde kadına da etmiyorlar? Bunlar bil-akis bunu yapmadıktan başka kadının bütün mâ-melekini zevcinin mülküne ilhâk ile her ikisinin mülkünde yalnız erkeğe hakk-ı tasarruf verirler. Kadına malında vâki' olacak tasarrufâta izin ve meşveret hakkını bile vermezler. El-hâsıl Fransa ile onun izince giden Belçika ve İsviçre gibi devletlerde kadının varlığı akd-i izdivâc ile hemen hemen silinip zevcinde indirâc ediyor. Ve zikr olunan mahrûmiyetlere uğradıktan başka bir de zevcinin izni ve en yakın akrabasından iki erkek yanında olmadıkça –umûr-ı âmmeden bir şeyi incâz için olsa bile– huzûr-ı mahkemeye çıkması bile tecvîz edilmiyor. Kānûn-ı medenînin 213'üncü maddesi ekreği zevcesini himâye ile mükellef kıldığı gibi kadını da ona itâatle mükellef kılmış ise de kadının o diyârda muâmelâta dâir akidlerde şâhid olması bile tecvîz olunamaz.

Zürih Kānûn-ı Medenîsi erkeğe zifâf ile beraber zevcesinin mülkü olabilen her şeyde mutlak tasarrufu ibâha edip zevc karısının mülkünü **[179]** zevcesinin imzâ ve infâzına, rızâsına muhtâc olmaksızın istiğlâl eder, rehin eder, satar, hattâ onunla kumar bile oynar. Bu

ahkâm yalnız Zürih Kānûnu'na hâs olmayıp diğer İsviçre kānûnlarında da, Fransa, Belçika, Lüksenburg, Felemenk, İspanya, Portekiz, İsveç, Danimarka, ve Almanya'nın kısm-ı a'zamında da böyledir. Maahâzâ bazı memleketlerde kadın hukūk-ı mülkiyye ve tasarrufiyyesine bu husûs esnâ-yı akd-i izdivâcda tasrîh olunmak şartıyla sâhib olabiliyor. Hürriyet diyârı olan memleketlerin çoğunda kadınlara (parlementolardan başka) mecâlis-i nizâmiyyeye a'zâ intihâb olunmak hakkı bahşedilmiş olmakla beraber Amerika'nın bazı cumhûriyetlerinden mâadâ yerlerde yalnız bazı mecâlis-i belediyye ve ta'lîmiyye ile cem'iyât-ı hayriyyeye a'zâ intihâb etmek hakkı kendilerine verilip mâadâsı için intihâb hakkı tanınmamıştır. Bazı memleketlerde evli olmayan kadınlardan mâadâsına hakk-ı re'y verilmez ve pek az memleketlerin kānûnları kadının ticâretle meşgūl olduğu takdîrde ticâret odalarına a'zâ olmalarını tecvîz eder.

Tafsîlât-ı ânifeden gayr-ı müslim kadının hayât-ı medeniyyece pey-der-pey geçirdiği etvâr-ı muhtelife ma'lûm olmuş ve ezmine-i kadîme ile kurûn-ı vüstâ ve devr-i hâzırda lehinde ve aleyhinde olan hukūkun neden ibâret olduğu anlaşılmıştır. Bundan sonra artık şerîat-i İslâmiyye'nin kadın için on üç asırdan ziyade zamandan –yani kadının tıbkı emtia gibi irsen intikāl ve hibe olunduğu, mûsâ-bihâ olduğu ve evin içinde evlâd-ı zükûru nazarında bile esir câriyeden daha i'tibârsız bulunduğu günlerden– beri meşriktan mağribe kadar bütün memâlik-i İslâmiyye'de mer'î olmak üzere getirdiği hukūk-ı medeniyyeyi beyâna sıra geliyor.

İslâm zuhûr ettiği zaman kadın yeryüzündeki bütün akvâm-ı beşer nezdinde ta'rîf ettiğimiz hakāret ve esâret içinde idi. Hattâ Kureyş ve Kinde gibi kabâil-i Arab'ın bazıları içinde kızları diri diri defn etmeyi hasenâttan addedenler bile vardı. Nitekim "(دفن البنات من المكرمات)= Kızları gömmek hasâil-i keremdendir" gibi mesel-i sâir hükmüne geçen sözleri de bu da'vâya şâhiddir. Kur'ân-ı Kerîm'de (وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ . يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُّوءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ اَمْ يَدُسُّهُ فِى التُّرَابِ)* âyet-i kerîmesiyle yeni doğan kız çocuklarla burların ne kadar teşe'üm ettiklerini ve kızlara ne kadar buğz ettiklerini gösterir.

İslâm zuhûr ettiği zaman Araplarla onların etraflarındaki akvâm içinde genç câriyeleri istiğlâl ve bigālarını (zinâ ve fücûrlarını) sermâye-i ticâret etmek üzere besleyenler bile vardı. Nitekim [1](وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا) âyet-i kerîmesi bu âdet-i kerîhenin o zaman vücûduna delîldir. Vâris de velev babası olan mûrisinin karısı üzerine ridâsını atıp "Malına vâris olduğum gibi karısına da vârisim" der ve ondan sonra karıyı ister kendi nefsi için alıkoymak, ister terk edip –sadâkatini almak şartıyla– âhara devr ve ferâğ etmek hakkını kendinde görürdü.

İslâm zuhûr ettiği zaman kadının erkekle hiçbir re'y ve siyâsette, hiçbir tedbîrde iştirâki yok idi. Arabın eşrâf tabakātı ile Cezîretü'l-arab bilâdının pek azı belki bundan müstesnâ idi. O zaman kadınlar bazı hıristiyanlar arasında bile ibâdâttan da, maâbide duhûlden de men' edilirdi. Kadın mevzi'-i teklîf olmadığı gibi âliheye münâcât, ve âlihenin menâzil-i tâhiresine takarrübe ehliyetsiz sayılırdı. Kadının mevkii öteden beri erkekten de, ma'budlardan da o kadar uzak olduğu devirlerde imdâdına Kur'ân-ı Kerîm yetişti. O Kur'ân-ı Kerîm ki münzili olan Allâhu azîmü'ş-şan erkek ile kadını bir birine benzer iki insan, birbirine denk gelen iki şerîk, küfüv iki unsur olarak yaratmıştır. Onları öyle mütelâzim, yekdiğerden öyle gayr-ı münfek kılmıştır ki her ikisi birlikte olmadıkça kavvâm-ı maîşet mefkūd ve her ikisini içine almayan evin kararı nâbûddur.

Kur'ân geldi, kızları "ve'd"den (diri diri gömülmekten) himâye ve kendilerine kızınız doğdu denildiği zaman yüzleri kapkara olanların akılsızlıklarını terzîl etti. Kur'ân-ı Kerîm onları (وَاِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ . بِاَىِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ)** âyet-i kerîmesiyle hak ve savâb ve akl-ı selîm mahkeme-i âdilesine da'vet ettikten sonra hükm-i adâlete ve mehâbet-i kısâsa da havâle edip (وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يّٰا اُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)*** , (مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا)**** b - yurdu.

[180] Kur'ân geldi. Zevceyni, erkek ile kadını Allah halk ettiğini ve insanlara mahall-i sükûn ve râhat olmak üzere kendi nefislerinden eşler ve aralarında merhamet ve meveddet yarattığını haber verdi. Hülâsa Kur'ân kadı-

---

* Meâl-i şerîfi: "İçlerinden biri kız çocuğunun vilâdetiyle müjdelendiği vakit gayzını sîneye çekerek hiddetinden pederi kapkara olur. Kendisine verilen kötü müjdeden dolayı herkesden saklanır. Bunu ne yapayım? Hakārete katlanarak alıkoyayım mı, yoksa toprağa mı gömeyim? diye şaşırır kalır." [Nahl Sûresi 16/58-59]

[1] "... Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen câriyelerinizi fuhşa zorlamayın...." [Nûr Sûresi 24/33]

** Meâl-i âyet-i kerîme: "O heybetli, müdhiş kıyâmet günü ki mev'ûdeye (diri diri gömülen bîçâre kıza) hangi günahdan dolayı katl olundu? diye sorulur. [Tekvîr Sûresi 81/8-9]

*** Meâl-i münîfi: "Ey akıl sâhibleri, kısâsda sizin için hayat vardır. Bu hikmeti umulur ki anlayasınız." [Bakara Sûresi 2/179]

**** Meâl-i âlîsi: "Her kim bir nefsi diğer nefsi katl, yahud arzda îkā'-ı fesâd etmiş olmaksızın katlederse sanki bütün insanları katletmiş; her kim onu ihyâ ederse (yani katlinden vazgeçerse) sanki bütün insanları ihyâ etmiş gibi olur." [Mâide Sûresi 5/32]

nın şânını i'lâ ve onu azar azar hazîz-i züll ü hevândan ref' ede ede nihâyet ona âid olarak mevcûd olan âdât-ı müstehceneyi ve her sınıf beyninde büyük farkları yok etti.

Erkek ile kadının tekâlîf, ahkâm ve sevâb ve ikāb husûsundaki mertebelerine gelince âyât-ı kerîme –biraz aşağıda serd edilecek ufak tefek farklar müstesnâ olmak üzere– her ikisinin bu bâbda yekdiğere müsâvî oldukları-nı beyân ediyor. Âtîdeki âyât-ı kerîme o cümledendir:

– فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّى لَآ اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ – Âl-i İmrân [Sûresi 3/195].*

– وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا – Nisâ [Sûresi 4/124].**

– يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلٰى اَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ اَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَاْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ اَيْدِيهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللهَ اِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ – Mümtehine [Sûresi 60/12].***

– اِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ اَعَدَّ اللهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا – Ahzâb [Sûresi 33/35].****

– وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا *****

İşte bu teâlîm-i Kur'âniyye sâyesinde kadın yavaş yavaş yüksele yüksele, cebbâr ve zâlim olan erkek de mevkiinden ine ine nihâyet her iki sınıf ma'lûm olan müsâvât ve adâlet sâhasında buluştular. Her iki sınıfın saâdeti mazmûn oldu. Ve zevceynin hukūku himâye altına girdi.

Bu mevzûa taalluk eden bahs ebvâb-ı âtiyyeye inhisâr eder:

1) Tekâlîf-i dîniyye ve i'tikādda istiklâl;
2) Temellük ve tevârüs hakkı;
3) Muâmelâta âid hukūk;
4) Hukūk-ı siyâsiyye;
5) Hukūk-ı zevciyyet;
6) Teaddüd-i zevcât;
7) Talâk;
8) Hicâb ve tezâvür (görüşme).

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:

ASRÎ TERBİYE

1

Hayât-ı ictimâiyyenin müsbet vecheleri dâhilinde insicâm ve intizâmın muhâfaza edilebilmesi için bir i'tinâ-yı mahsûs ile ta'kīb ve tatbîki iktizâ eden usûllerden en mühimmi "terbiye" mes'elesidir ki: Tereddiyât-ı muhîtiyyenin gittikçe vüs'at ve şümûl kesb eden buhranları muvâcehesinde, esbâb-ı sukūtu taharrî ederken tevakkuf olunacak noktalardan birini teşkîl eder.

"Terbiye" kelimesinin ma'lûm ve müteârif olan mahall-i isti'mâlleri i'tibâriyle "âile terbiyesi, terbiye-i ibtidâiyye ve tahsîliyye, terbiye-i zâtiyye, terbiye-i ictimâiyye, terbiye-i dîniyye ve milliyye" sûretinde tasnîfi mümkündür. Ferdî ve ictimâî hayatın kâffe-i safahâtında yekdiğerinin lâzım-ı gayr-ı mufârıkı olan "terbiye" aksâmının vazîfe ve gāyesi milletin metîn esaslara istinâden tekâmül ve teceddüdünü te'mîne ma'tûfdur.

Fakat "terbiye" mâhiyeti hasebiyle menfî tezâhürât ve tecelliyâtı hâiz olamaz. Hayât-ı şahsiyye ve ictimâiyyede daima müsbet bir te'sîrât icrâ eder. Menfî şekilde husûle gelen tecelliyâta ancak "sû'-i terbiyye" nâmı verilir.

İnsanlar gayr-ı müdrik, mukāvemetsiz bir hâlde doğduktan sonra ilk **[181]** şuûrî intibââtını âilesi âgūşunda hisseder. Hayatın ma'nâsını henüz takdîr edemeyen bir çocuğun ilk tahassüsâtı muhîtin aks-i te'sîrâtından başka bir şey değildir. Bu da taklîd sûretiyle tezâhür eder. Lisânı taklîde başlayarak öğrenir. Yine taklîd ile muâşeret husûsunda ma'lûmât edinir. Nasıl yemek yenir, nasıl bir şey istenir, bir arzu için nasıl bir vaz' u tavırla ricâ edilir.. Bunları yavaş yavaş kendiliğinden hissetmeye ve bir sevk-i tabîi ile tatbîk etmeye başlar. Bu ilk fikirler vekāyi'le karşılaştıkça iyilik ve fenâlık mefhûmları da meydana çıkar. Çocuk hiss-i dînîyi, rûh-ı millîyi vâlidesinin kucağında iktitâf eder. O kadar ki: Dîndâr bir âilenin evlâdı alel-ekser mütedeyyin, mübâlâtsız bir âilenin evlâdı da ancak kendileri gibi olur.

---

* Meâl-i şerîfi: "Rableri, erkek olsun kadın olsun hiçbir âmilin amelini hebâ etmem, sizler birbirinizden yaratılmışsınızdır diyerek duâları kabûl buyurdu."

** Meâl-i âlîsi: "İster erkek, ister kadın mü'min olarak a'mâl-i sâlihâtı her kim işlerse işte onlar cennete girerler ve yaptıklarının bir çöpü (zerresi) zâyi' edilerek zulme dûçâr olmazlar."

*** Meâl-i şerîfi: "Ey peygamber-i zî-şân, mü'min kadınlar Allah'a hiçbir şerîk koşmamak, sirkat etmemek, zinâ etmemek, evlâdlarını öldürmemek (yani didi diri gömmemek), hiçbir emr-i ma'rûfda sana muhâlefet ve isyân etmemek üzere bîat etmeye geldiklerinde onlara bîat et. Ve onlar için Allah'dan mağfiret iste. Şübhesiz Allah Gafûr ve Rahîmdir."

**** Meâl-i şerîfi:"Şübhesiz ki Allâhu teâlâ müslim olan erkeklerle kadınlara, mü'min olan erkeklerle kadınlara, kānit (tevbekâr) olan erkeklerle kadınlara, sâdık olan erkeklerle kadınlara, hâşi' olan erkeklerle kadınlara, sadaka veren erkeklerle kadınlara, oruç tutan erkeklerle kadınlara, fürûcunu hıfzeden erkeklerle kadınlara, Allah'ı çok zikreden erkeklerle kadınlara mağfiret ve ecr-i azîm hazırlamıştır. "

***** Meâl-i kerîmi: "Mü'min ve mü'minâta kazandıkları günahlardan mâadâsını sebeb tutarak ezâ edenler şübhesiz ki büyük bir buhtân ve açık bir günahı boyunlarına almış olurlar." [Ahzâb Sûresi 33/58]

Efrâd-ı âilenin revâbıt-ı ahlâkıyyesi, seciyesi ne kadar yüksek ve ince olursa nevzâdın rûhunda hâsıl olan bu intibâât da o kadar lekesiz ve sâf olarak kalır. Bil-akis fenâ bir muâşeret, fenâ bir telkīn, fenâ bir rûh ma'sûmları daha ilk merhale-i hayâtında zehirler, cem'iyete muzır bir şahıs hâlinde meydana çıkmış olur. Bu sebebden dolayı ebeveynin hey'et-i ictimâiyyeye karşı mes'ûliyeti büyük olduğu kadar şereflidir.

Vâsıl olduğumuz netîceye nazaran nesl-i müstakbelin fezâil-i ulviyye ve ameliyye ile mücehhez olarak yetişmesi, nesl-i hâzırın ıstıfâ-yı ahlâkīsiyle alâkadâr bir mes'ele-i hayâtiyyedir. Âilelerin ıslâhı, şerâit-i hayâtiyyenin iktisâb-ı suhûlet eylemesi, izdivâcda küfüv mes'elesinin kemâl-i ehemmiyyetle nazar-ı dikkate alınması sûretiyle âtînin istikrârı, "âile terbiyesi"nin tekâmülü, vaz'iyetin salâhı gāyesine tedrîcen vusûl imkânı mevcûddur. Halbuki fi'l-hâl ıslâhı millî, ahlâkī gāyelerin tahakkukuna tevcîhi mümkün ve pek ehemmiyetli netâyic elde edilmesi ihtimâli muhakkak olan "terbiye-i ibtidâiyye ve tahsîliyye" devresine her şeyden ziyâde i'tinâ etmek mecbûriyetindeyiz. Bu devre, muhît-i hâricî ve ictimâî ile temâsın başlangıcı demektir. Çocuk birçok arkadaşlarıyla temâs edecek, bi't-tâbi' muhtelif ahlâk ve tabâyiin az çok te'sîrâtı altında kalacaktır. Diğer tarafdan tedrîcî müktesebât ile dini, vatanı, milleti, târihi hakkında tarz-ı telkīnâta göre bir fikir sâhibi olmaya başlayacaktır. Her gördüğünü taklîde, her işittiğini iktibâsa fıtraten en ziyâde müstaid olduğu bir zamanda çocuğun rûhu, hissi üzerinde gösterilecek ihtimâm o kadar derin eserler bırakır ki: Hey'et-i ictimâiyye nâmına, fazîlet ve tekâmülün yegâne mi'yârını teşkîl eder.

Bütün hükûmetler, milletler tahsîl-i ibtidâîye ve bu devrede telkīn edilecek "terbiye-i ibtidâiyye"ye hayâtî bir ehemmiyet atf etmektedirler. Çünkü dînî ve millî mefkûrelerin, yüksek seciyelerin en müsâid ve en emîn şerâit altında neşr ü ta'mîmi mümkün olmaktadır.Avrupa ve Amerika'da tahsîl-i ibtidâîde dînî derslere, duâlara, vatanî neşâidin tegannîsine ve târihe tahsîs olunan saatler sene-i dersiyyenin kısm-ı a'zamını işgāl etmektedir. Diğer tarafdan Bolşevikler de dînî, ictimâî, iktisâdî mefhûmlara muhâlif olan nazariyelerini cem'iyetin malı addettikleri çocuklara bir usûl tahtında telkīn ediyorlar.

Bütün bu mesâî hey'et-i ictimâiyye ve milliyeleri için mütesânid, mütecânis bir nesil yetiştirmek, hars-i ictimâî ve nüfûz-ı siyâsîlerinin hudûd-ı milliyye hâricinde tevessüünü te'mîn etmek gāyesine müteveccihdir.

Bu münâsebetle kapitülasyonlardan istifâde etmek sûretiyle memleketimizde yerleşen ecnebî mekteplerine, ecnebî hars ve dînini neşr ü ta'mîm için ne kadar mühim bir âmil olduklarını, Suriye ve Arabistan'daki ecnebî müessesâtın Arapların harekât-ı iftirâkında ne kadar müessir olduğunu unutmamak îcâb eder. Hayât-ı ictimâiyyemizde müterediîlik, alafrangalık, hayât-ı siyâsiyyemizde manzûme-i idâriyyemiz dâhilinde nifâk u şikāk ve iftirâk fevzâlarını vücûda getiren bu müessesâtın iç yüzünün tedkīki hem medâr-ı intibâh olması ve hem de "terbiye-i tahsîliyye" mes'elesinde bir nümûne teşkîl etmesi i'tibârıyla fâideli olacaktır. Suriye'de ecnebî mekteplerinin maksadlarına vüsûl için tatbîk ettikleri tarz-ı ta'lîm ve telkīn-i dînî ve siyâsî nüfûzu ihtivâ etmek üzere iki cebhelidir.

Beyrut'ta "El-Azîz, Yesûiye, Elder" nâmını alan ve pek büyük fedâkârlıklarla idâme ettirilen cesîm Fransız mekteplerine celb-i rağbet için tüccârân sınıfı evlâdlarının kaydına mukābil Fransa'ya vâki' olacak siparişlerde fevka'l-âde iskonto ve teshîlât ibrâzı, fukarâ çocuklarının –tarz-ı tahsîl ve terbiyeye müdâhale edilmemek şartıyla– her türlü ihtiyaçları te'mîn edilerek meccânen kabûlü, ebeveynlerine maddî muâvenetler te'mîni, hasta oldukları zaman tedâvîleri, ikmâl-i tahsîl edenlerin Avrupa'ya i'zâmı, ecnebî müessesâtında yüksek maâşlarla istihdâmı gibi maddî ve müsbet menâfi' bahşedilirdi. Bu sûretle çocuk bir kere mektebe girdikten sonra mâhirâne, şedîd bir telkīne ma'rûz bulunuyordu. Müslüman talebe –imtahân vermeye mecbûr olmakla beraber– Yesûiyet derslerinde isbât-ı vücûd etmeye, dînî, millî konferanslarda, Pazar günleri –ibâdetini seyrettirmek bahânesiyle– kilisede bulunmaya, eyyâm-ı mahsûsada eizzeye mahsûs madalyaları ta'lîke mecbûr ediliyordu. Diğer tarafdan Fransa harsi, ictimâîyâtı, usûl-i muâşereti, teâmülleri, nüfûz ve âmâl-i siyâsiyyesini derslerde, konferanslarda ecnebî talebelerle temâsda, mekteplerin nizâmât-ı dâhiliyyelerinde her fırsattan bi'listifâde mütemâdiyen ta'kīb **[182]** olunuyordu. İngilizlerin "El-külliyetü'l-encîziyye" nâmındaki ibtidâîden başlayarak dâru'l-fünûna kadar kâffe-i şuubâtı ihtivâ eden büyük mektebe müstemlekelerden sûret-i mahsûsada müslüman talebe celb olunarak bunlar vâsıtasıyla İngiliz âmâli neşredilirdi. Altmış seneden beri kemâl-i gayretle deverân eden bu faâliyet ve mesâî netîcesinde Suriye'de Fransız, Filistin ve Irak'ta İngiliz nüfûzu kökleşmişti. Arapların iftirâk harekâtını idâre edenler maatteessüf hep bu mekteplerde yetişmiş, zehirlenmiş, hissen rûhen ecnebîleşmiş kimselerdi.

Yine bu sebebden an'anevî Arap âdâb ve fezâili garbın mülevves ictimâiyâtıyla berbâd olmuştu.

Anadolu'nun muhtelif mahallerindeki misyoner, Ferer mektepleri, Amerikalıların, İtalyanların tahsîl müesseseleri hep bu gāye için sarf-ı mesâî ediyorlardı.

Bu mes'elenin İstanbul'daki safhası ise daha vahîmdi. Bilâ-tereddüd kabûl edebiliriz ki şehrimizdeki ecnebî mektepleri ulûm ve fünûn-ı asriyyenin neşrinden ziyâde garb harsini, hıristiyan rûhunu, ictimâiyâtını ve ecnebî nüfûzunu memlekete sokmaya çalışmışlardır.

Bu mekteplerde yetişenlerden esaslı bir âile terbiyesi almamış olanlar hemen ekseriyetle ictimâiyât ve esâsât-ı milliyyenin düşmanı kesilmişlerdir. Öylelerini biliyoruz ki: Nazarlarında bu millete mensûb olmak büyük bir azâbdır. Ve bütün dünyâca kıymeti takdîr edilen en yüksek bir esâs-ı ictimâîmiz karşısında dudaklar hande-i istihzâ ve istihfâf ile bükülür. Aynı toprakta sâkin, aynı kandan olan dindaş ve ırkdaşlarını yabancı mahlûklar addederler. Esâsen irfâna, tahlîle, tedkîke istinâd etmiş taklîdî garbcılık bu müesseselerden intişâr etmiş, bugünkü inhitât-ı muhîtiyyeye ecnebî mekteplerinin neşrettiği mühlik tereddî cereyânları çok mühim âmil olmuştur. Binâenaleyh şuûr-ı millînin, mefkûre-i ictimâîmizin bir noktaya cem'i, müstakbel hayatımızda müsmir ve müsbet bir birliğin te'mîni için bir tarafdan ecnebî mektepleriyle tekâmülât-ı asriyye ve ilmiyye cihetiyle rekâbet edecek ve halkı bu dalâlet müesseselerine muhtâc etmeyecek derecede yüksek ve ciddî mektepler te'sîs ve bunları memleketin her tarafına tevzî' etmek; diğer tarafdan milleti, an'anât-ı dîniyye ve ictimâiyyeye hürmetkâr bir seciyenin, metîn bir terbiyenin neşir ve telkînine mütealllık tedâbîri derecât-ı tahsîliyyenin her şu'besine şâmil olmak üzere tatbîk etmek îcâb eder. Bu sûretle az bir zaman zarfında mütecânis, metîn, dindar, terakkîperver ve müteşebbis bir nesil yetiştirmek sûretiyle hey'et-i ictimâiyyemize terettüb eden en mütehattim vazîfe icrâ edilmiş olur.

Hasan Hikmet

AVRUPA HAYÂT-ı İCTİMÂİYYESİ

Hakkında Garblı Bir Kadının Şeyh Abdülaziz Çâviş Hazretlerine Gāyet Mühim Beyânâtı

3

"İzâha lüzûm yoktur ki: Tecrübe zamanı dediğimiz bu devrede erkekle kızın hiçbiri için diğerine karşı zevc, zevce arasındaki kuyûd ile mukayyed olmak mecbûriyeti yoktur. Onun için kız istediğini tecrübe eder, beğendiğiyle muâşerette bulunur, aynıyla erkek de birini bırakıp ötekine koşar. Bununla beraber bu hareketleri, örfümüz îcâbı olarak, hiçbiri için medâr-ı muâheze değildir. Zira bu devir tecrübe devridir ki ahkâmının kemâl-i suhûletle cereyânını zâmin olan âdâtımız bütün çirkin taraflarını görebilmemize hâil olduktan başka, gençliğimizde kulaklarımızı dolduran bir yığın kepâze felsefelerle saçma deliller basîretimizi büsbütün perdedâr ediyor.

Bizde kızlar o i'tikāddalardır ki: Zevc ile zevceyi birbirine bağlayan nikâhın sûret-i resmiyyede akdinden evvel iffetlerine kimse tarafından müdâhale salâhiyeti yoktur. Binâenaleyh, nasıl erkek akdinden evvelki harekâtından kānûnen mes'ûl değilse, kız da hiç kimse ile mukayyed olmamak, nefsinin hiçbir arzusuna iffeti mezâhim görmemek hakkını hâizdir. İşte bir söz ki zâhiren savâb! İşte bir safsata ki sûretâ mantıkī! Lâkin biz bu fâsid kıyâsın kazâyâsıyla ictimâî, ahlâkī netâicini tedkīk edecek olursak acaba ne göreceğiz?

Münâkaşa götürür mesâilden değildir ki: Rûh-ı beşer bir hâle saplanıp kalmaktan hoşlanmaz; tavırdan tavra geçmeyi ister. Onun için âdet, din, terbiye nâmına elini, kolunu bağlayan ne kadar kuyûd varsa hepsini kırmaya çalışır. Bunun sırrı ise, yukarıda söylediğimiz vechile, nefsin, kānûn-ı tabîat îcâbı olarak bir vücûdda toplanamayıp muhtelif hilkatlere dağılmış bulunan mehâsine incizâbıdır. Binâenaleyh dizginleri serbest bırakıldıktan, istediği gibi ihtilâtlarda, muâşeretlerde bulunabilmesi imkânı te'mîn edildikten sonra nefsini dalâlden, tuğyândan alıkoymak kābil olabilir mi? "Nefis çocuk gibidir: İhmâl edersek büyür gider de hâlâ meme emmek ister; halbuki vaktiyle kesersek kolayca kesilir"* hükmünü veren sizin edebiniz değil miydi?

"Ve kalb bir sevdâ ile alt üst olmaya görsün; yoksa ondan **[183]** vazgeçmesini hatırına getirme!"** diyen şâir de sizden değil midir?

Evet, sayısız tecrübelerle nâ-mütenâhî felâketler hep bu kıymetdâr hikmetleri te'yîd etmekten başka bir şey yapmıyor. Nefisden tabîatinin hilâfı hareket bekleyenler, şübhesiz, muhâl arkasında koşmuş, sudan ateş istemiş olurlar.

Bizim içimizden her biri tecrübe devresi nâmıyla seneler geçirir. Bu müddet zarfında muhtelif temâyülâtın te'sîri altında kalır, müteferrik vücûdlardaki mehâsin, kalbine ayrı ayrı hâkim olur. Rûhu körpe fidanlar gibi, gâh sağdan esen hevâ-yı muhabbetle bir tarafa eğilir; gâh soldan gelen nesîm-i hevesle öteki cihetle temâyül gösterir. Nihâyet i'tidâl-i fıtrîsini gāib ederek en şiddetli rûzgârın irâdesine münkād olur kalır. Şu var ki: Bu son inkıyâda gelinceye kadar fıtratı meyl ve i'vicâcdan tamâmıyla nasîbini almış bulunur.

İşte nefis böyledir. Cereyân-ı hevesâta ma'rûz kalmaktan sakınmazsa mütehâlif seyirler, mütezâd meyiller, müteâkis emeller arasında çarpınır durur. Ellerinde

---

* والنفس كالطفل ان تهمله شب على حب الرضاع وان تفطمه ينفطم

** اذاماالقب اشرب حب شئ فلاتأمل له عنه انصرافا

bâzîçe kesildiği bu gûnâ gûn ıztırâbât ise onun tenâsüble meftûr endâmını, mu'tedil yâl ü bâlını değiştirerek eğri büğrü eşkâle sokar.

Evet, nefis bu husûsda fidanlara benzer: Şâyed daha pek tâze, rûzgârın elinde bâzîçe olması da pek yakınsa, kırılmak, yahud eğrilmek gibi ârızaları henüz göstermez; lâkin müteâkis riyâhın sadmelerine ma'rûz kalması devam ettikçe hâliyle kanburlaşmaya, kavisler peydâ etmeye başlar ki bundan sonra bir daha düzelmesi, i'tidâline sâhib olması me'mûl değildir.

Görüyor musunuz? Farkında olmaksızın şâirlerin mesleğini tutmuşum. Maamâfîh bunu kıyâslarımın hayâlâta istinâdından ileri geldi, zannetmeyiniz. Unutmayınız ki Peygamber'iniz (sav): "Öyle şiirler vardır ki: Hikmettir" demişti.

Evet ben evvelâ izdivâca tekaddüm eden ihtilâtın verdiği netâyici tedkîk ettim; sonra, bunun hayât-ı âiliyye üzerindeki te'sîrâtını ta'kîb eyledim de şunu anladım ki: Gençlerin kadından kadına koşmakta, nefislerine zulüm etmekte en ileri gidenleri insanların refâh ve râhat husûsunda en geride kalanlarını, vücûda getirdikleri âile maîşetinde hayat arkadaşlarına en az merbût bulunanlarını teşkîl ediyor.

Gözünüzün önüne bir delikanlı getiriniz ki: Gençliğin en feyezânlı çağına gelmiş hûri gibi kızlarla düşüp kalkıyor; şimdi bir âhû gözüne meftûn iken biraz sonra bir kumru göğsüne çarpılıyor; şen, şûh, şakrak bir nâdire-i cemâlin yanından ayrılınca işveleri de harekâtı gibi ağır, fakat kibâr, bir nâzenîne çatıyor. Bir heykel-i melâhatin kolunu bırakınca beyân-ı sâhiriyle şiirleri susturan bir şîvekâra hem-bezm oluyor.

Kimisini güzelliği, kimisini güzel görünmesini bildiği için seviyor. Birine kanlı canlı diye meylediyorsa, ötekinin hilkatindeki nezâkete incizâb ediyor. El-hâsıl kapalı, açık birçok câzibeli mahlûkāt ile kesrette, vahdette beraber bulunuyor. Afîfelerle düşüp kalktığı gibi iffet kaydından âzâde olanlarla da vakit geçiriyor.

Şimdi, bu hâldeki bir delikanlı için hevesâtına galebe çalmak, mevcûdiyetine hâkim kesilecek bu sürü sürü mehâsine karşı durabilmek kābil midir? Kadından kadına koşmaya alıştıktan, bir vücûdda ictimâ' edemeyip muhtelif hilkatlere dağılmış güzelliklerin âvâresi olduktan sonra bu zavallı genç ne yapar da nefsini yalnız bir kadına hasr edebilir? Velev ki o kadın dünyânın en güzel, en zarîf, en zekî mahlûku olsun.

Kesreti sayılamayacak dereceyi bulan vak'aların delâletinden anladık ki: Ergenliği çok süren, kadınların mecâlisine taşınmaktan çekinmeyen erkek zevcesine pek az merbût, diğerlerine karşı pek az perhîzkâr oluyor. Hattâ henüz ibtizâl derekesine düşmemiş kadınları ele geçiremeyenlerin bir çoğu da umûmhânelere taşınıyorlar.

Ümîd ederim ki, refâh içine gömülmüş süfehâsıyla ağniyâsı yüzünden millletlerin musâb oldukları ictimâî hastalıkları tevlîd eden sebeb şu îzâhât ile nazarınızda tayyün etmiştir. Zira bu gibileri hâiz bulundukları servetle bütün hâcetlerini tatmîn husûsunda emirlerine âmâde duran suhûletten dolayı daima her tabakaya mensûb kadınlarla te'mîn-i münâsebet hevesindedirler. Bâ-husûs her gelen zâire kapının açılmasını, her türlü misâfirin efendiler, uşaklar, kadınlar, erkekler tarafından karşılanmasını âdetin teshîl etmiş olduğu bizim memleketlerimizde. Öyle ya! Bizler âdât, etvâr, ve bütün şuûn i'tibâriyle muhâlif bulunan memleketlerde tesâdüf edilecek mâniaların kâffesi esbâb-ı ihtilâtın bu tarzdaki mebzûliyetinden dolayı aradan kalkıyor. Binâenaleyh alenî, yahud hafî münâsebetler çoğalarak her ferd –mestûriyet içinde yaşayanlar için istîfâsı müşkil olan– nasîbe-i zevk ve safâsını kolayca ihrâz ediyor.

[184] فان من يرتع فى روضة - لابدان يجنى من الورد
وان من تحسبه تاسكاً - لابدان يغلب بالوجد *

Tecrübe devresinde gençlerin ahlâkına ârız olan eğriliklerden biri de komşularının, dostlarının, hattâ akrabâlarının refîkalarına varıncaya kadar rast geldikleri kadına istirâk-ı nazarda bulunmayı gözlerinin âdet etmesidir. Görüyoruz ki bunlar hürmet perdesini kaldırarak onlara medd-i nigâh ediyorlar. Bu işte akrabâyı ızrâr, yahud komşulara hıyânet maksadı olmasa bile, o söylediğimiz i'tiyâd-ı sefîle tebeiyetten ileri geliyor.

Artık azimdeki kuvvet, re'ydeki isâbet, tabîatteki sebât ve metânet i'tibâriyle kadına fâik bulunan erkek bu hâlde bulunursa, öteki cins-i rakîkin ne olması lâzım gelir, düşününüz? Erkeklerle ihtilât ederek her birinde sihr-i beyân, zarâfet, semâhat, şecâat, hilm, va'dini tutmak, ahdini yerine getirmek, pespâyelerle düşüp kalkmak, mübtezel mevâki'den uzak bulunmak, temiz giyinmek, muntazam yiyip içmek, nezâfet, dişlerin güzelliğiyle beraber beyazlığı, başın biçimli, saçların, kıvırcık, bıyıkların mütenâsib, gözlerin câzibedâr olması gibi başka başka meziyetler gören genç bir kız nasıl olur da hissiyât-ı kalbiyyesine hâkim, aklına, metânetine sâhib kalabilir? Bir kere kızcağızı bunların içine salıvermek; sonra da bir yığın temâyülât-ı müteâkisenin, hevesât-ı mütezâddenin hücûmuna karşı vicdânını kapalı tutsun demek, muhâl bir hayâlin tahakkukunu istemek değil de nedir?

Vaktiyle, hakāika pek iyi nüfûz etmiş bir sâhib-i vukūfun şu yolda bir mütâlaasını okumuştum: "Hiçbir er-

* Bahçede dolaşan elbette çiçek koparacaktır; zâhid zannettiğin adam da mutlaka günün birinde hevesâtına mağlûb olacaktır.

kek mahremi olmayan bir kadınla yalnız kalmaz ki her ikisinin vücûdundaki tüyler birbirine karşı ürpermiş olmasın." Şâyed bunu ilm-i yakīn ile bilmiş olmasaydım esnâ-yı kelâmda îrâdı mu'tâd olan gulüvve isnâd ederdim. Zâten tecrübe devresinin mahsûlü olup tekerrür edip duran birçok hâdiselerin şahâdetiyle sâbittir ki her iki cinsin efrâdı muâşeretlerinde bir had ile mukayyed olamıyorlar; nefislerinin ilkāâtına, heveslerinin telkīnâtına tamâmıyla tebeiyet ediyorlar. Bundan da iki netîce husûle geliyor:

1– Bunların kalbleri, demin söylediğimiz vechile, mütehâlif âmâlin, müteârız avâmilin te'sîri altında bulunuyor. Onun ber-mu'tâd uzun tecrübe devresinin hitâmındaki nikâh, gûnâ gûn desîselerle me'lûf nefisleri, istirâk-ı nazara alışmış gözleri, muttasıl kirâcı değiştiren evler gibi muhtelif hevesâtın tevâlîsini görmüş kalbleri birleştirmiş oluyor.

Artık sevilen mahlûkun bir hücre işgāl ettiği, her hissin ayrı bir iz bıraktığı böyle bir kalb için yalnız ceyb-i meşrûuna bağlanıp diğerlerinden tamâmıyla ayrılmak imkânı nasıl tasavvur edilebilir?

Şimdiye kadar geçen sözlerden anlamışsınızdır ki: Tecrübe devresini bu teşrîh ettiğimiz tarzda geçiren zevc ile zevcenin kalbleri o yığın yığın âmâl-i mütezâddenin, sürü sürü müessirât-ı mütebâyinenin terâkümâtı altında kaldıktan sonra, izdivâcı müteâkib yalnız kendi muhabbet-i mütekābileleriyle meşgūl olurlar demek, akl-ı selîm ile mugālataya kalkışmaktan başka bir şey değildir. Zira nikâhın akdinden sonra tarafeynden birinin diğerine karşı besleyeceği muhabbet kalbinin ancak evvelki temâyüllerden hâlî kalan köşelerini işgāl edebilir. Diğer köşelerinde yerleşmiş hevesâta gelince bunlar zaman zaman galeyâna gelir; karı koca arasındaki hubb-i mütebâdili sarsarak nihâyet ayağını kaydırır. İşte o zaman her birinin gözü karşısındakinden başkalarını araştırmaya başlar. Bir kere de iş buraya geldi mi, artık aradaki safvet bozulur, harîm-i âilenin etrâfında şübheler, zanlar serseriyâne dolaşır. Hayât-ı zevciyye râbıtaları gevşeyerek saâdet-i beytiyye gittikçe azalır. Bu sûretle o geçen tecrübe devresi âilenin başına mes'ûd değil, bilakis pek meş'ûm bir devre kesilir. Şâirinizin şu sözü ne kadar doğrudur:

فاستشعر العفة واعص الهوى - يسلم لك الدين مع الود

يغنيك عنه كاعب ناهد - تضمها بالحل والعقد *

Vaktiyle bana, tesettürle me'lûf müslüman hanımlardan bazılarıyla bir yerde bulunmak nasîb olmuştu. Meclislerinde ilk nazar-ı dikkatime çarpan şu oldu ki bunlar şâyed bir erkekten bahsederlerse ya doğrudan doğruya kocaları, yahud mahremlerinden biri çıkıyor; yabancı erkeklerin adını bile anmıyorlar. Biraz düşündükten sonra bu hâli pek tabîî buldum. Öyle ya! İhtilâtta bulunmadıkları için erkeklerin mezâyâsına, hasâisine, ahvâline dair bir şey bilmiyorlar ki kalksınlar da kendilerini düşünsünler, yahud mehâsinleri, mesâvîleri hakkında mütâlaa yürütsünler. Bir de o bulunduğum meclisde hanımların kalblerini, başka erkekleri kat'iyyen tanımadıkları için, sırf kocalarının muhabbetiyle meşgūl görerek İslâm hayât-ı zevciyyesinin hayât-ı saâdet **[185]** olacağına; yoksa, hayat-ı hırmân ve azâb olmayacağına yakīn hâsıl ettim. Öyle ya! Muhtelif meyillerin, mütezâd heveslerin aynı kalbe tehâcümü âile arasındaki mücâdelelerin, karı koca beynindeki münâferetlerin en kavî esbâbından iken sözlerinin sıhhatinden şübheye düşecek kimse tasavvur edilebilir mi?

Ben o kanâatteyim ki: Kadının kocasından başka erkekler hakkındaki cehli, onlarda bulunabilecek hasîsaları, meziyetleri öğrenmesine, binâenaleyh kocasına karşı beslediği meylin zaafına, yahud nefrete inkılâbına mâni' olacağı için, refîk-i hayâtının her hâlinden memnûn, her tavrından hoşnûd, bütün maâyibinden bî-haber, kalbi yalnız muhabbetiyle dolu olarak yaşar. Hem zannederim, Peygamber'inizin (sav) bikr kızlarla teehhülü tavsiye etmesindeki sır bu olsa gerektir.

Emînim ki şâyed bu kadın bizim içimizde bulunup da bizim maîşetimizi ta'kīb etmiş olaydı mevcûdiyeti birçok havâtırın, birçok hevesâtın tezâhümü altında kalır, kalbi muhtelif temâyüller arasında çalkanırdı da artık zevcesine şimdiki nazarla bakamazdı. Zira onu öyle birtakım erkeklerin içinde görürdü ki fazîlet, meziyet müsâbakasında, kābil değil, kendilerine yetişemeyecek.

Tabîidir ki bu husûsda erkek de kadın gibidir: Hevesât-ı mütehâlifenin tezâhümüne ma'rûz kaldığı takdîrde zevcesinden başkasına meyli zarûrîdir. Böyle bir hâlde ise hayât-ı zevciyye daha demin îzâh ettiğimiz âkıbette karar kılar. Bunun için zevcin iffeti de aynıyla zevcenin iffeti gibi âile hayatının hakīkī bir vefâ, samîmî bir muhabbetle istimrârının en birinci şerâitindendir. Şâiriniz de: ضمنت لها الااهيم بغيرها - وقدوثقت منى بغيرضمان * demiyor mu? Evet, kadın kocasının başka birine göz attığını görür, yahud günün birinde hâlinden şübheye düşecek olursa sâfiyet-i hayâtını gāib eder. Hele zev-

* İffetini kendine şiâr ittihâz et, hevesâtına isyânda bulun ki dînini de, muhabbetini de kurtarabilsin. İstediğin gibi tasarrufa hakkın olan nâzenîn zevce, seni bütün arzularından vâreste bırakır.

* Bir başkasının sevdâsıyla şûrîde olmayacağımı kendisine zımân ile birlikte ahd etmiştim. O benim ahdime inanmak için zımâna lüzûm görmedi.

cinden şübhelenmeye başladığı andan i'tibâren kıyâmet kopmuş demektir.

Zâten gerek hükemâ-yı şarkın, gerek şerîat-i İslâmiyye'nin kalkıp da zevc ile zevcenin her ikisine iffetle emretmeleri, bütün insanları sinn-i bülûğdan i'tibâren hevesât-ı nefsâniyyenin gıcıklayacak mevâkie gitmekten, kadınlarla erkekleri aynı mahâfilde bulunmaktan men' eylemeleri ne Cenâb-ı Hak tarafından nev'-i beşere verilen hürriyeti gasb içindir; ne de kadınların hıyânetle, i'timâda şâyân hasâisden mahrûmiyetle ithâm edilmesi gibi haksız bir harekettendir. Bunların kâffesi beşerî esbâb ve mevki'-i fitneden uzak bulundurmak içindir. Zira bilirsiniz ki nefis pek zaîfdir. Bir de, uçurum kenârında dolaşmak elbette tehlikesiz bir iş değildir."*

Mehmed Ali Aynî Beyefendi'ye

Mübeccel üstâdım efendim

Dergâhlar mesêlesi başlı başına bir makāleyi ihâta edeceği cihetle bu makāleyi de burada bıraktım.

Bu makāle (من عرف نفسه فقدعرف ربه) eser-i şerîfinin ma'nâsıyla son suâlin cevâbına, yani (Dergâhlar asrın terbiyesine, irfânına, milliyetin yükselmesine, nârının, nûrunun coşturulmasına dahi hâdim olamaz mı?) tarzın-daki beyânât-ı aliyyelerine âid mütâlaât-ı dervişâneye münhasır olacaktır. Bakalım istîâb edebilecek mi?

Bu eserin Türkçesi şudur: "Nefsini bilen Rabbisini de bilir."

Ancak bunda dervişçe bir nükte vardır ki, burada - "alime" değil - (arefe) lafzı irad buyurulmuştur. Demek ki bu bilim kuru, ale'l-usûl ilmî bir biliş değil. Mücerred (Ben fülânım, Rabbim de fülândır) diye bir ilim hâsıl ederek kendi varlığına, kendini yaratanın varlığına âid bir cehilden kendini kurtarıp (Artık bu husûsa âid vazîfem bitmiştir) diye müsterîh olmaktan ibâret değildir. Belki mü'minin, mü'min-i sâlikin ma'şûk-ı hakîkīsi olan Rabbisi hakkında irfân-ı Muhammedî ile ma'rifet hâsıl eylemesidir.

Rabbisine âid ilim hâsıl etmekle irfân kesb eylemeklik arasında tasavvufca fark-ı azîm vardır. Zâten bu eseri de bu yolda düşünmeye hakkımız olabilir. Zira bu eserin (hadîs)den ziyâde ecille-i zühhâd ve sûfiye-i akdemînden bazı zevâta nisbeti esahdır. Bir sûfî ise böyle bir vecîzesinde (ilim) yerine (irfân) kullanmakta elbette bir nükte kasd eyler.

Öyle ise burada bir sûfî (ma'rifetullâh)dan ne kasd eder?

Bir vakit henüz eşyâ'-i ulviyyenin bezresi türemeye başladığı hengâmda hânedân-ı nübüvvette –zât-ı Nübüvvet-penâhî'den me'sûr– dînin bazı mühim erkânı mevdû' olduğunu; onun diğerlerinde bulunmadığını işâa ediyorlardı. Onun için bir zât Hazret-i Ali'ye sordu:

– Allah aşkına sizde, yani hânedân-ı Nübüvvet-penâhî'de diğer hâmil-i ulûm-i Muhammedî olan ashâb-ı kirâmdan fazla bir emânet-i Muhammedî var mıdır?

[186] Cevâben buyurdular ki: Hayır, vallâhi! Ancak şu cüzdândaki üserâ ahkâmı gibi birkaç mes'eleyi son zamanda fem-i Resûlullâh'dan bi'l-münâsebe telakkī etmiştim. Bir de bizde hânedânımıza mahsûs bir "fehm" vardır ki bunun bazı esbâbı şunlardır:

Kendi evleri mehbit-i vahy olmuştur. Yedi yaşından beri leylen ve nehâren zât-ı peygamberîye mülâzım bulunmuştur. Sonra da mukarrebân-ı peygamberî içinde bilumum ahkâm-ı dîniyyeyi zabt etmek için büyük bir aşk ve şevk ve hâriku'l-âde isti'dâd ibrâz eyleyip "اقضاكم على = Ali; sizin içinizde akza'l-kuzâttır. Yani ahd-i nübüvvette hem iftâya me'zûn, hem de kadılar başı olmuştur." Tarzında kesb-i temâyüz eylemiştir. En sonra da nasıl ki bazı havâss-ı ashâb bazı esrârın hâmili olduğu gibi Hazret-i Ali de o yolda bazı hakāyık-ı dîniyye telakkī eylemiştir. Fakat bu hakāyık; o şâyiacıların demek istedikleri gibi eğer o meydana çıkarsa dinde, yahud dinin bazı aksâmında büsbütün başkalık hâsıl olmak kabîlinden bir şey değildir. Belki yine dinin içindedir. O hakāyıka vâkıf olanlar ve onu bilenler de yine diğer müslümanlar gibi aynen müslümandırlar.

Hazret-i Ali Efendimizden evliyâullâha gelen irfân-ı Muhammedî'nin esası işte budur. Bilirsiniz ki ulûm-ı zâhirede umûm ulemâın icâzetnâmesinin silsilesi Hazret-i Ali'ye müntehî olduğu gibi ulûm-ı bâtınede dahi meşâyih-i kirâmın silsilei hilâfeti onlara vâsıl olur. Her iki tarafda, belki bil-cümle ulûm-ı İslâmiyye ashabı dahi (Medîne-i ilm) sallallâhu aleyhi veselleme (Bâb-ı ilm) aleyhi's-selâmdan dâhil olur. Mesnevî:

اطلبوالارزاق من اسبابها - وادخلوالبيوت من ابوابها[2]

İşte (Seyyidü't-tâife) Cüneyd ile Ebû Yezîd-i Bestâmî gibi urefâ-yı akdemînin Hazret-i Ali, Hasan-ı Basrî, Kümeyl bin Ziyâd, Ebü'd-Derdâ, Temîm-i Dârî, Huzeyfe, Süleyman gibi zevâtın meşreb-i azbinden telakkun ettikleri (irfân-ı Muhammedî) budur. Hakîm Senâî, Şeyh Attâr, Hazret-i Mevlânâ'nın (maârif)i buradandır. Ancak diğer ıstılâhât-ı mahsûsasıyla fusûl ve ebvâbıyla bir (ilm-i tasavvuf) vardır ki (Şeyh-i Ekber) hazretleri bu tâifenin pîşvâsıdır. Geçenki makālemde bast eylediğim vechile

* Garblı kadının mütebâkī sözleri gelecek makāledедir.

[2] "Rızkı sebeblerine yapışarak isteyin, evlere kapılarından girin."

bunun esâsı da ahd-i Me'mûn'da tercüme edilen kütüb-i hükemâ miyânında Arapça'ya tercüme edilip ecille-i muhakkıkīn o tercümeleri İslâmiyet'e tatbîk eylemişlerdir. Eskiden İslâm'da bârid taassub yoktu. Çünkü İslâm gāyet kuvvetli idi. Taassubu yaratan zaaf, cehil, taklîd, cümûd gibi şeylerdir.

(Ma'rifet)in ta'rîfi, tavsîfi ile dahi uzun uzadıya teksîr-i sevâd eylemeyim. Kütüb-ü kavimde şâyi'dir.

Gelelim o vecîze-i cemîlenin urefâ-yı İslâm nezdindeki ma'nâsına:

Zâhir ve bâtını nefsinde cem' eden ecille-i muhakkıkīn-i Şâfiiyye'den ve ekābir-i muhaddisînden (İmâm Nevevî) hazretleri şöyle ma'nâ veriyor:

Bir kimse nefsinin zaafını, Hakk'a ihtiyâcını bi-hakkın idrâk eder, ve Tanrı'nın âciz bir kulu olduğunu bilirse Rabbisinin kuvve-i kāhiresi, şân-ı rubûbiyyeti, kemâl-i mutlakı, evsâf-ı âliyyesi onun nazarında tamâmıyla tecellî eyler.

Şeyh Tâceddin Atâullâh *(Letâifü'l-minen)*'inde der ki: İşittim ki şeyhimiz Ebu'l-Abbâs el-Mürsî bu hadîsin iki ma'nâsı vardır; der imiş. Birisi: Bir kimse nefsini mezelletiyle, acziyle, fakrıyle bi-hakkın tanırsa onun nazarında Allah'ın izzeti, kudreti, istiğnâsı tecellî eyler. Bu sûrette evvelâ (ma'rifetü'n-nefs), sonra (ma'rifetullâh) hâsıl olmuş olur.

İkinci ma'nâsı: Bir kimse nefsini bilirse bu biliş bundan evvel Allah'ı bildiğine delâlet eyler.

Birincisi sâliklerin, ikincisi meczûbların hâlidir.

Ebû Tâlib el-Mekkî kütüb-i muhakkıkīne me'haz olan *(Kūtü'l-kulûb)*'unda buyururlar ki; ma'nâsı:

Halkla muâmele hengâmında görüyorsun ki nefsinin evsâfından biri ef'âline i'tirâz edilmesini istemezsin. Yaptığın işin ta'yîb olunmasına da razı olmazsın. Bundan Hâlık'ın sıfât-ı celîlesini de bilmiş olursun.

Yani sen olanca acz ve noksânınla öyle olduğun hâlde bütün acz ve noksândan berî ve her şeye kādir olan Allâhu teâlânın mahz-ı isâbet olan ef'âl-i ilâhiyyesine i'tirâz etme ve nâ-münâsib addeyleme. Binâenaleyh: Rabbin senin hakkındaki kazâsına razı ol. Sen kendine ne muâmele yapılmasını istersen sen de Rabbine karşı öyle yap.

Yine ecille-i Şâfiiyye'den ve zâhiri, bâtını ma'mûr zü'l-cenâheyn ve muhaddis-i zî-şân Şeyh İzzeddîn bin Abdüsselâm hazretleri diyor ki:

Cenâb-ı Hak bu cismânî vücûda rûhânî hayatı vaz' edip nâsûtiyet-i kesîfede latîfe-i lâhûtiyyeyi mütecellî eylemek sûretiyle vahdâniyet ve Rabbâniyetin mu'cize-i kübrâsı, burhâniyet-i uzmâsı kıldı. Bu mazhariyet-i acîbesinden dolayı her kim nefsini bu vaz'iyetiyle bilirse Rabbisinin azamet ve kudreti, saltanat-ı vahdeti nazarında bi-hakkın mütecellî olur.

Bu eser-i mübeccelden bu maksadı müeyyid olan türlü hakîkat istinbât olunur:

1– Bu heykel-i insânî bir müdebbir ve muharrike muhtâcdır. O da rûhdur. Bundan istinbât ederiz ki bu âlem de bir müdebbire, muharrike muhtâcdır. O da Cenâb-ı Allâh'dır.

2– Bu felek-i semâmızın bir tek müdebbiri vardır. O da (Rûh) **[187]** denilen büyük bir melektir.* Bundan anlarız ki bütün avâlimin de şerîki, nazîri olmayan bir tek müdebbiri, mukaddiri vardır ki "Yerde, gökte Allah'dan başka bir Allah daha olsaydı yer gök alt üst olurdu."

---

* Zemîn ve âsumânın tabakātına, tedbîrâtına, hâl ve şanlarına dâir kütüb-i İslâmiyye menkūlâtının kısm-ı kalîli nusûs-ı kātıaya müstenid olup mühim bir yekûn hâsıl eden kısmı da ehâdîs-i zaîfe ve mevzûa ile (Ka'bu'l-ahbâr) gibi Yahudiden dönme sahâbîlerin ve hayru'l-kurûn ulemâsından bazılarının akvâlidir. Bî-nihâye bâkī akvâl ise felâsife-i İslâmiyye ve müverrihîn ve kassâsîne âiddir. Bu sözler başlıca kütüb-i Yunâniyye'den ve İslâm'a dâhil olan mütenevi' akvâmın kütüb ve rivâyâtından me'hûzdur. Bu bâbda ve her nevi' rivâyât-ı İslâmiyye'de en doğru ölçü şudur ki bu gibi husûsâtla müştegil olmayanlara nâfi' olur ümniyesiyle arz ediyorum:

1– Nâsih gayr-ı mensûh olan âyât-ı celîle yani muhkemât, 2– Yine mensûh olmamak üzere ehâdîs-i mütevâtire, 3– İcmâ'. Bu üçüne i'tirâz câiz değildir. Ayen kabûlü lâzımdır. Ancak icmâı İmâm Ahmed kabûl etmiyor. Şîiyye gibi bazı mezâhibin de icmâ' hakkında bir çok kīl ü kāli var. Zâten gerek tevâtürün, gerek icmâın in'ikādı hayli müşkildir. Çok ihtilâflıdır. Bazı ecille-i muhaddisîn topu bir tane hadîs-i mütevâtirin vücûdunu söylüyor. Fakat bu ifrâttır. Ehâdîs-i mütevâtire çoktur. Yüzlere bâliğdir. Şeyh-i efham veliyyullâh fi'l-arz Şeyh Kettânî hazretlerinin fem-i akdeslerinden ravza-i Resûlullâh'da telakkun eylediğim *(Nazmü'l-mütenâsir –fî– el-ehâdîsi'l-mütevâtir)* nâmındaki eser-i muhakkıkāneleri dört yüze karîb ehâdîs-i mütevâtireyi hâvîdir. Himmet edilirse daha bir hayli bulunacağını beyân buyuruyorlar. Maamâfîh: O kitabdaki (mütevâtir) denilen hadîslerden bir haylisi de sezâvâr-i i'tirâzdır. Bu; bir telakkī mes'elesi olup her muhaddis kendine göre bir tevâtür şekli farz ederek ona göre teksîr ve taklîl eyliyorlar. 4– Ehâdîs-i meşhûre ki Sadr-ı İslâm'daki ulemâ miyânında müdevven ve şöhret-yâb olup onların nezdinde ma'mûlün-bih olmuştur. Ancak İlm-i hadîsde taammuk edenlere rûşenâdır ki (şöhret) ile (sıhhat) başka başka şeylerdir. Bazı âsâr-ı meşhûre vardır ki sıhhati, zaafı şöyle dursun (hadîs) bile değildir. Evvelki bir makālemde bu mebhasi kemâ hüve hakkahû bast eyledim. 5– Sahîh haber ve ahadlar ki (Sahîhayn)'ın –az müstesnâ ile– bütün hadîsleri bu kabîldendir. 6– Hadîs-i hasendir ki kendisini zaafa düşürmeyecek derecede hakkında kīl ü kāl olan ehâdîsdir. 7– Hadîs-i zaîfdir ki kendisi ahkâm ve muâmelâtta hüccet olmaz. Fezâil, mevâiz, ahlâkıyât gibi husûsâtta zaafı ihtâr edilerek nakl olunur. (Hadîs-i mevzû') ise aslâ rivâyeti helâl değildir. Meğer ki vaz'ını i'lân için ola.

buyurulmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de daha böyle çok kat'î hüccetler vardır.

3– Nasıl ki bu cesed rûhun irâdesiyle, tahrîkiyle, hareket eyler ve bu cesed onun her nevi' muâmelâtına fermân-berdir. Bundan anlarız ki Cenâb-ı Hak da cism-i insanî gibi bütün mahlûkātında murâd-ı ilâhîsi ne ise onu icrâ eyler. Gerek hayır, gerek şer cihetine her kımıldanan şey mutlaka Allah'ın takdîriyle, irâdesiyle, kazâsıyla hareket eyler.

[4-] Cesedde hareket eden her uzuv; rûhun ilmiyle, şuûruyla hâsıl olur. Cesedin en nâçîz bir parçasının harekât ve ef'âlinden hiçbir şey rûha mechûl olamaz. Bundan anlarız ki: Yerde gökte hiçbir zerre ilm-i ilâhî hâricinde kımıldayamaz.

5– Bu cismin en sagīr, en hakīr kısmına dahi en yakın olan rûhdur. Bundan istidlâl ederiz ki bütün mükevvenâtın en uzaktakisine en ehemmiyetten sâkıtına, en ufağına dahi o şeyin bir parçasından ziyâde Cenâb-ı Hak yakındır. Rûhun cisme, cisimdeki bir uzva kurbiyeti ölçü ile ölçülemediği gibi Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkātına kurbiyeti dahi aslâ mesâfe ile, kemmiyet ve keyfiyet gibi şeylerle kıyâs edilemez. "Biz insana kendi büyük damarından daha yakınız." buyurulmuştur.

6– Nasıl ki bu cesedden evvel rûh mevcûd idi. Nasıl ki cesed fânî olduktan sonra da bâkī kalacaktır. Kezâlik Cenâb-ı Hak da bütün mükevvenât halk olunmazdan evvel mevcûd olup bunlar fânî olduktan sonra dahi bâkīdir. Noksân ve zevâlden münezzehdir.

7– Ceseddeki rûhun keyfiyeti ma'lûm olmadığı gibi zât-ı Bârî'nin keyfiyeti mechûldür.

8– Ceseddeki rûhun nerede olduğu bilinmediği gibi Cenâb-ı Hak dahi mükevvenâtın neresinde olduğu ta'yîn edilmez. Rûh nasıl ki cismin her birinde her anda ve bir anda mutasarrıf ise zât-ı Bârî de âlemde böyle mutasarrıfdır. Hiçbir yer ondan hâlî olmamakla beraber; yine makām ve mekândan münezzehdir.

9– Nasıl ki ceseddeki ruh gözle görünmediği; bir sûretle tasvîr edilmediği gibi biliriz ki zât-ı Bârî hakkında da "Misli gibi dahi hiçbir şey mevcûd olmamıştır." buyurulmuştur.

10– Cesedde ruh ta'yîn edilmediği ve tutulmadığı ve tahmîn edilmediği gibi dünyâda dahi vücûd-ı Bârî bir mu'ayyen noktada sezilmekten, el ile vesâir bir vesîle ile tutulup ta'yîn kılınmaktan münezzehdir.

Buraya kadar menkūlâtımız ulûm-ı bâtınadan zevki olmakla beraber ilm-i zâhirle müştegil ve şöhret-yâb olan ecillenin akvâlidir. Bir mikdar da ancak ilm-i tasavvufla müştegil ricâl-i sûfiyenin sözünü nakledelim. Bakınız "A'tı'l-kavsi bârîhâ– oku, san'atkârına ver." sırrı nasıl zâhir olur.

(Tearruf) şerhinde muhakkik Konevî bazı sûfiyyeden naklen diyor ki: Bu hadîsin ma'nâsı muhâle ta'lîk kabîlindendir. Yani Şâri'-i azîm (Ma'rifetü'n-nefs) kapısını seddeder, demektir. [3](قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى = Ruhun mâhiyeti umûr-ı rûhâniyyedendir) kavl-i şerîfine işârettir. Bununla tenbîh ediyor ki: İnsan; mahlûkāttan evvel ve kendisine en yakın bulunan nefsini idrâkde âciz olunca hâlıkını bilmekte daha âcizdir. İnsan; değil rûhunun; bâsırası, şâmmesi gibi havâssının hakīkatini bile idrâk edememiştir. Basar = görmek hâssasını kimisi intibâ' ile kimisi de şuâın hurûcuyla olduğunu söylerler. Şemm= koklamak **[188]** hâssasının teksîf-i hava ile, yahud râyihalı nebâtlarda başkaca bir inbitât husûlüyle olduğunu hikaye ederler. Hepsi de böyle ihtilâflıdır. İnsanın her an isti'mâl eylediği, gözle görülür havâssını idrâkden bile böyle âciz olursa artık idrâki daha çok gāmız olan ruhunu, daha sonra da onlara nisbet kabûl etmeyen Hudâvend-i müte'âlini nasıl idrâk eyleyebilir.

(Tearruf) şerhinin sözü de burada hitâm bulmuştur. Buraya kadar serd edilen menkūlâtla (من عرف...) sırrından biri de keşfedilmiş olur. Aynı zamanda (ilim) ile (irfân)ın farkı da anlaşılmış olur sanırım. Hele dikkat buyuruldu ise şübhesiz irfân-ı Muhammedî'den nasîbedâr olan ecille-i ulemâ-yı zâhirenin akvâli ile en son Konevî'nin lisân-ı hâss-ı tasavvufla istinbât eylediği ma'nânın zevken ne bülend farkı olduğu anlaşılmıştır. Bu büyük zevâtın enfâs-ı tayyibesini şuraya cem' eylemek bereketinden mütehassıl olmak üzere hâtır-ı dervişâneme sânih olan bir nükteyi de buraya izbârla bu mebhasi hitâm-pezîr eyleyelim:

Cisminde mevcûd, bütün zerrât-ı vücûdunda mutasarrıf olduğu hâlde rûhunu bilmekten, mâhiyetini ta'yînden âcizsin. Fakat bu cehl-i amîkınla beraber ruhunun varlığı ve birliği yine senin indinde güneş gibi zâhirdir. O kör zifirî karanlık cehlin, bu güneş kadar ayân ve demir gibi sağlam i'tikādın husûlüne mâni' olmamıştır. Öyle ise akıl ve insâfa ve hiçbir ilmin ahkâmına zerre kadar uymaz ki: Tâ hilkat-i mükevvenâttan beri vücûd-ı bârîsi bütün akvâmın târih ve akīdesini işgāl eden Cenâb-ı Hakk'ın varlığını hiçbir hüccet-i kâtı'aya temâs eylemediği hâlde mahzâ rü'yeti mahdûd, isâbeti meşkûk âciz gözüm göremiyor, diğer aceze-i havâssım idrâk edemiyor diye ceffe'l-kalem inkâr edesin.

Bu makālemi de burada hitâm-pezîr edip (dergahların asrîleştirilmesi) mebhasine başlıca bir makāleyi tahsîs edeceğim.

Ankara **Veled Çelebi**

---

[3] İsrâ Sûresi 17/85.

Anglikan Kilisesi'ne Verilen Cevâblar Hakkında

Dâru'l-fünûn Türk Edebiyât müderrisi Köprülü-zâde Fuâd Bey bu hafta Dâru'l-muallimîn-i âliyye salonunda İslâmiyet'e âid bir konferans vermiş. Konferans esnâsında Anglikan Kilisesi tarafından sorulan suâllere yıllarca cevâb verilmediğinden, yazılan bir iki kitabın da pek ibtidâî olup ilmî bulunmadığından bahsetmiş!

Fuâd Bey'in "Bir, iki kitap" dediği Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'eti a'zâsından ve Dâru'l-fünûn müderrislerinden fâzıl-ı muhterem İzmirli İsmail Hakkı Beyefendi'nin *(El-cevâbü's-sedîd)* ünvânıyla kaleme alıp Şer'iye Vekâleti tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilen gāyet âlimâne ve vâkıfâne kitabı ile mezkûr hey'et reisi üstâd-ı muhterem Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin *Sebîlürreşâd*'da intişâr etmekte olan eser-i güzînleri olsa gerek.

İzmirli İsmail Hakkı Beyefendi üstâdımız Dâru'l-fünûn ve Medrese-i Süleymâniye müderrislerindendir. Ulûm-ı şer'iyyedeki ehliyet ve ihtisâs-ı tâmlarından başka garbın ulûm-ı hâzırasını da tedkīk ve tetebbu' etmiş, hattâ garb felsefesini tedrîs dahi etmiştir. birçok kıymetdâr âsâr-ı ilmiyyesi vardır. Garbın metodlarına bi-hakkın vâkıfdır.

Şeyh Abdülaziz Çâviş'e gelince müşârun-ileyh bütün İslâm âleminde şöhret-şi'âr en büyük İslâm muharrir ve müelliflerindendir. Mısır'ın en yüksek müessesât-ı irfâniyyesinde ikmâl-i tahsîl ettikten başka Cambridge Dâru'l-fünûnu'ndan da me'zûndur. Ulûm-ı şer'iyyede, edebiyâtta mütehassıs olduğu kadar garbın felsefesine ve ictimâiyâtına da bi-hakkın vâkıfdır. Birçok zamanlar Avrupa'da bulunmuş, garbın en büyük âlimleriyle temas etmiş, münâkaşalarda bulunmuştur. İngiltere dâru'l-fünûnlarında tedrîsâtta bulunmuş, Berlin'de Almanca risâle neşretmiş, âlem-i İslâm'da Şeyh Muhammed Abduh'dan sonra en büyük müceddidler sırasına geçmiştir. Garbın lisanlarına bi-hakkın vâkıfdır. Abdülaziz Çâviş'in yazıları kadar bütün âlem-i İslâm'da seve seve lezzetle okunan muharrir ve müellifler pek azdır. Bütün hayatı tahrîr ve te'lîf ile geçmiştir. Güzîde eserleri pek çoktur.

Şimdi şark ve garb ilimlerinde bu derece ehliyet ve vukūf sâhibi olan, birçok eserler te'lîf eden, en yüksek müessesât-ı irfâniyyede müderris bulunan bu iki zât tarafından yazılan cevablara "İbtidâîdir, ilmî değildir" demek için ulûm-ı İslâmiyye'de pek ziyâde mübtedî bulunmak lâzım gelir. Fuâd Bey gibi dâru'l-fünûn müderrisi olacak bir zâtın böyle âmiyâne bir mütâlaada bulunmasını, doğrusu, mevkiiyle hiç de mütenâsib bulmadık. Acaba bir eser ilmî olmak için mutlaka "Yağmur taşı"ndan mı bahsetmek îcâb eder. Fuâd Bey'in bu cevabları okuduğunu biz hiç de zannetmiyoruz. Fuâd Bey bu gibi mebâhisde intikād hakkını hâiz olmamakla beraber lütfen bu cevablara bir kere göz gezdirsinler de hatâlarını ve ibtidâîliklerini ortaya koysunlar. Eğer bir defa o cevabları mütâlaa edecek olurlarsa bu eserlerde hiç okumadığı, görmediği, düşünmediği bahisleri görecek; dâru'l-fünûn müderrisi olmasına rağmen bir talebe gibi yeni yeni şeyler öğrenecek ve çok müstefîd olacaktır. Bugün İslâm'ın en büyük âlimlerinin, müelliflerinin eserlerini istihfâf etmek için pek çok cesâret-i câhilâne sâhibi olmak îcâb eder. Biz Fuâd Bey'i bu kabîl cesûrlardan addetmek estemeyiz. **[189]** Her şeyden evvel bir kere cevabları okumalarını tasviye ederiz. Okuduktan sonra nerelerinde hatâ görüyorsa, hangi cihetlerini gayr-ı ilmî buluyorsa göstermelerini rica ederiz. Yoksa Dâru'l-muallimîn'e gidip de böyle yüksekten atıp tutmalarla gençler indinde bir mevki' tutmaya çalışmak bir dâru'l-fünûn müderrisine yakışır bir hareket değildir. Böyle şeyler, kāillerini hacîl düşürmekten başka bir netîce vermez.

DÖNMELİK HAKKINDA

Vakit gazetesi yazıyor:

Karakaş Rüşdü Bey'in kapağını açtığı mes'ele hayli uzamak isti'dâdındadır. Sabetay Levi, yahud Sevi –Hahambaşı Becerano Efendi'nin imlâsıyla– Sabtay Seb"in kabîlesi, muvâfık ve muârız neşriyâttan anlaşıldı ki bugün on beş bin nüfûsa varmıştır. Bunlar bir zaman evveline gelinceye kadar Selanik'in nefs-i şehir hudûdunu aslâ tecâvüz etmeyecek sûrette orada temekkün etmişlerdi; yavaş yavaş İstanbul'da toplandılar, fakat İstanbul'da toplananlar da Selanik'le dâimi bir irtibât muhâfaza eder oldular: Nikah lâzım oldu mu, Selanik'e gidiyorlardı. Bir hasta ağırlaştı mı, Selanik'e gönderiliyordu. Öyle ki Üsküdar'da Bülbülderesi'nde husûsî bir mezarlık ihdâs olununcaya kadar bu kabîleler mensûblarından hiçbirinin cenâzesi Selanik hâricinde bırakılmamıştır.

Bugün sayılı üç dört kız veya erkek istisnâ edilirse bütün izdivâçlar kabîlenin kendi efrâdı tarafından çizilen hudûdu tecâvüz etmemiştir ve bütün nikâhlar evvelâ burada muayyen bir zât tarafından –bahse temâsımız şahsî noktadan olmadığı için ismini yazmıyoruz– sırren ba'dehû alenen kıyılmıştır; kezâ cenâzeler evvelâ kendi aralarında bir âyin görmüş, sonra da techîz ve tekfîn edilmiştir.

Bütün bunlar acaba Anadolu'da her hangi bir Türk kabîlesinin Müslümanlık içinde bir mezheb veya tarîkat teşkil edecek bir tarz-ı husûsî-i hayâtı mıdır? Yoksa biz-

zat Rüşdü Bey'in iddiâ ettiği gibi içlerinde duâları bile Yahudice olan bir zümre bile el-ân yaşamakta mıdır? Bahsedilen teşekkül ve tecerrüd bir mezheb veya tarîkat de addolunsa bazı mahsûsât bunu zarûreten kendisine menşe' addolunacak olan Musevîlik'in dâire-i ünsiyyetine ircâ' etmek lüzûmunu âmir değil midir? İsteyenler bu merâkı buna âid olarak bir tarafdan intişâra başladığı görülen ilmî tedkîklerle tatmîn edebileceklerdir, fakat sırası gelmiş iken şunu da söyleyelim ki Rüşdü Karakaş Bey'in gāyet sarîh i'tirâflar şeklinde ortaya attığı bu da'vâ henüz her tarafı açık bir mukābele ile karşılanmamıştır; Birtakım gazetelerde çıkan mektuplara, hattâ ilmî damgalı tedkîklere bakınız: Bunlar bir isnâd değil, bir isnâdı red ve ibtâl mâhiyetinde olduğu için bile yazanların kendi isim ve hüviyetleriyle kendi sîmâ-yı müdâfaalarını göstermeleri hem pek lâzım iken şâyân-ı dikkat bir "mestûriyet" burada bile hükmünü icrâ etmekten hâlî kalmıyor. Meselâ gazetemize birkaç müdâfaa mektûbu gelmiştir ki bunlar da aynen böyledir: Da'vâ vekîli Selanikli H. D; felan yerde sâkin sûretinde imzâlanmıştır. Bu tarz mukābele bir şübhe hâsıl olmuşsa onu te'yîdden başka neye hizmet edebilir?

⁂

Dönmelerin ırk ve mezhebi an asıl Yahudi olduğu ifşa olunması üzerine *Akşam* gazetesinin bir muharriri Hahambaşı Becerano Efendi ile bir mülâkāt yapmıştır. Becerano Efendi önce Dönmelerin iç yüzleri hakkında ma'lûmât vermek istememişse de muharririn ısrârı üzerine Dönmeler hakkında şu târihî ma'lûmâtı vermiştir:

– Gazeteler yazmışlardı, Sabtay Seb' isminde bir Mûsevî kendisinin Mûsevîlere muvâsalatına intizâr ettikleri Mesîh olduğunu iddiâ ederek etrâfına bazı kimseleri toplamıştı. Sonra korkudan ismini değiştirerek müslüman olduğunu söyledi. Diğer Mûsevîler ihtidâsı sun'î olduğu için inanmadılar. Bunlar onun tarafdârlarından gelenlerdir.

– Sabtay Seb' ile Mûsevî i'tikādâtı arasında fark var mıdır?

– Onlar bizim i'tikādımıza kısmen muhâlif bir tarîkat ta'kīb ediyorlardı.

– Acaba bahsedilen kabîle (Sabtay Seb')'in âdât ve ibâdâtına riâyet ediyorlar mı?

– Onu bilmem, öğrenemedim.

– Fakat bazıları Türklerle kız alıp veriyorlar?

– Benim bildiğime nazaran siz onlara kız vermiyorsunuz.

– Bunlar şimdi tekrâr Mûsevî olabilirler mi?

– İsterlerse olurlar…. Yok… Yok… Ben müşteri değilim. Vaktiyle bir hıristiyan bana geldi. Mûsevî Dini'nin iyi olduğunu söyledi. "Evvelâ bana Hıristiyanlığı anlat!" dedim. "Ben dine âid kitap okumadım!" dedi. "Mûsevîliği anlat!" dedim. "Ondan da ma'lûmâtım yok" dedi. "Pekâlâ nasıl oluyor da Mûsevî Dini'nin daha müreccah olduğunu söylüyorsun? Senin bunda mutlaka bir menfaatin var. Gel evvela ben sana Hıristiyanlığı, bilâhare Mûsevîliği anlatayım. Ondan sonra hangisini ister isen onu kabûl et!" dedim.

⁂

Yine *Vakit* gazetesinden:

Becerano Efendi'nin Sabtay Seb' dediği Sabatay hakkında bizim târihlerimizde doyurucu ma'lûmât yoktur. Kâmil Paşa'nın *Târîh-i Siyâsî*'si, 2'inci cildinin 103 ve 104'üncü sahîfesinde: Sabatay Levi'den bahsediyor ki zarûrî ve zâhirî ihtidâsı (1077)'de, Dördüncü Sultân Mehmed zamanındadır ve Köprülü Mehmed Paşa vaktin hâkimidir. Mesîhlik da'vâsında bulunan Sabatay İzmirli diye gösteriliyorsa da oraya da İspanya'dan geldiği ma'lûmdur.

⁂

Rüşdü Karakaş Bey, bundan sekiz ay kadar evveli yine İstanbul'dan Anadolu'nun her tarafına dağılan iktisâdî Dönme birliğine karşı mücâdele etmek üzere İstanbul'da mühim bir ticâret şirketi teşkîline de mürâcaatta bulunmuştur. Bu teşkîl, Ticâret Birliği'dir.

Ticâret Birliği'nin teşekkülünü müteâkib a'zâ yazılan Rüşdü Bey, birliğin salâhiyetdâr bir rüknüne sûret-i hafiyyede mürâcaat ederek Türk unsurlarının vatanımızın iktisâdiyâtına hâkim olabilmesi için gizli bir teşkîlât yaparak Dönmeler aleyhinde çalışılmasını ve buna kendisinin tamamen iştirâk edeceğini söylemiştir.

O zaman Rüşdü Bey'in bu teklîfi henüz teşekkül etmekde olan Ticâret Birliği'nin Dönmeler aleyhinde bir fikri olup olmadığını veya o maksad ile çalışıp **[190]** çalışmadığını anlamak için bir iskandil mâhiyetinde telakkī olunarak bittabi reddedilmişti.

Muharririmiz ma'rûf tüccârlardan bir Mûsevî vatandaşımızla da görüşmüş, düşüncelerini sormuştur. Bu Mûsevî diyor ki:

– Dönmeler, Yahudi de değildir. Onları Yahudilik kabûl edemez. Farz ediniz ki Yahudiliklerini kabûl ettik; fakat kim te'mîn edebilir ki, bir müddet sonra bize: "Hayır Yahudi değiliz" demeyeceklerdir? Yahudilik Dönmelikten nefret eder. Yahudi Dönmenin hasmıdır; çünkü Yahudi dönmez. İspanya'da kesildi, fakat dininden dönmedi. Rusya'da Çar kesti, Bolşevikler kesti. Yine dininden dönmedi, dönmez. Bu Dönmeler, kurnaz bir kabîledir. Biz Yahudilere herkes: "Parayı çok sever der-

ler" amma, onlar taparlar. İbâdetleri de ne sizinkine ve ne de Mûsevî ibâdetine benzer. Size Türk ve müslüman, bize de eğer husûsîleşmek kābil olursa Yahudi görünürler. Hakîkatte her ikisinden de uzaktırlar. Başka, pek başka bir kabîle ve her hâlde garîb bir âiledirler.

"*Vakit*"

Yüksek Tahsîlin Kadınlar Üzerindeki Te'sîrâtı

Vakit gazetesinde Ahmed Şükrü Bey yazıyor:

"Kızlar Dâru'l-fünûn'a gidiyorlar, İstiklâl Mahkemesi'ne giriyorlar, âlim oluyorlar, diye sevinirken bir İngiliz âlimi kadınlar ve ilim hakkında bizi sukūt-ı hayâle düşürecek bazı tedkīkāt ve müşâhedâtını nakil ve hikaye etmektedir:

"Her kız için evlenmek imkânı, iktisâb ettiği ilim ve ma'rifet nisbetinde tenâkus eder." Ulûm-ı ictimâiyye mütehassısı bu kāideyi vaz' ettikten sonra ilim ile zevcelik bir arada gitmediğini söylüyor. İngiliz orta tedrîsâtın kıymet ve ehemmiyetini takdîr ediyor ve kendi kanâatince kadınların tahsîl ve terbiyeleri bu dereceye münhasır kaldıkça ortada tehlike yoktur. Kızları zevce ve vâlide olmak fırsatından mahrûm eden yüksek tedrîsdir.

İngilizlere göre erkekler yüksek tahsîl görmüş kızlardan tevahhuş etmektedirler. Yüksek tahsîl görmüş kızlar da olur olmaz erkeği beğenmiyorlar. Binâenaleyh bu husûsdaki mâni' iki taraflıdır.

Hülâsa İngiliz âliminin kadınlar hakkındaki tedkīkâtı kızlarımızın Dâru'l-fünûn'a giriş çıkışlarını gördükçe koltukları kabaranların sadrına şifâ verecek bir mâhiyette değil…"

MUKADDES KĀNÛN

Kimyager Muhammed Abdüsselam Bey "*İçki Mücâdelesi*" nâmı altında neşrettiği bir risâlede diyor ki:

"Hükûmet on beş milyon vâridât gāib etti!…" Bilen bilmeyen bu sözü söylüyor. On beş milyon vâridât gāib ediyormuşuz. İşte anlaşılmayan ve muhtâc-ı îzâh mes'ele budur. On beş milyon lira vâridâtın menbaını tedkīk edelim:

Milletimizin bî-emân düşmanı Yunanlılar memleketimize Metaxa konyağı gönderecekler. Her türlü vâsıtalardan istifâde eden garb fıçılarıyla değil, gemi anbarlarıyla ülkemize içki yollayacak. Bunlardan gümrük resmi alınacak. Bu da senevî on beş milyon lira raddesinde olacak!

Ey erbâb-ı insâf, size sorarım: Yüzde on gümrük resmi on beş milyon lira olduğunu kabûl edersek şeref ve istiklâlimizin düşmanı Yunanlılara ve diğerlerine yüz elli milyon lira vermiş olmaz mıyız? Hazîneye on beş milyon lira girecek diye servet-i milliyyemizi ecânibe dağıtmakta ne muhassenât var? Bu hâlin devamı bâdî-i izmihlâlimiz olurdu. Köylülerimizin refâhına sarfedilmesi lâzım gelen servet-i milliyyemiz içkiye verilemez.

Kapalı şişelerde rakı satmaya müsâade etmek işret isti'mâline resmen cevâz vermektir. Teb'asını sarhoş eden hükûmet zengin olamaz. Senelerden beri paramızı çeken Rum bakkalları Yunan ordusuna keselerini açtıkları vakit bizim içkiye verdiğimiz paralardan biriktirdikleri serveti iâne olarak veriyorlardı. Avarof'un her çivisi bir Metaxa konyağı şişesinden husûle gelmiştir ve Yunan ordusunun tüfengini, tankını veren ve senelerce mübârek vatanımızda bu hâin düşman ordusunu besleyen Rumlar bizden kazandıkları içki parasıyla emellerinin husûle gelmesine çalıştılar. Lâkin bu muhterem kānûn onları o büyük vâridâttan mahrûm bıraktıktan sonra milletimizin azmi karşısında ülkemizi terk edip kaçmaya mecbûr oldular. Anadolu zaferi aslen meyhâneci olan Yunanîlere içki parası vermemekle te'mîn edildi. İşte bundan dolayı Men'-i Müskirât Kānûnu "Kānûn-ı mukaddestir."

İleri gazetesinden aynen:

Men'-i Müskirât Kānûnu Maskara Edilemez!

Kānûn Nerede Kaldı?

"İstanbul'da rakı, şarap konyak bulmaktan ve içmekten kolay bir şey yok! Karşı tarafın belli başlı birkaç lokantası, gazinosu var ki ayyâşînin emirlerini derhal ve bilâ-tereddüd yerine getiriyor. Galatasaray Karakolu'nun yanı başındaki sokakta Rus sâkiyeler bezm-i îş ü nûşda arz-ı hizmet ediyorlar. Evvelki akşam bir büyük efendi, ma'rûf bir gazinoda alâ melei'n-nâs kadeh kırmıştır. birçok gazinolarda bir tek çay isteyenlerin önü mezelerle dolmaktadır.

"Kānûn nerede kaldı? Kānûn böyle mi tatbîk edilir? Mâdem ki bir Men'-i Müskirât Kānûnu vardır, bunu bütün vesâitiyle tatbîke çalışmak İstanbul'un rüesâ-yı me'mûrîni için borç ve vazîfe değil midir?"

Boz Kurt Kafası

İleri gazetesinde bu hafta bir kurt başı resmi yapılmış, altına da "Siyami" imzâsıyla uzun bir makāle yazılmıştır. Bazı fıkralarını aynen naklediyoruz:

"Ergenekon'un mağlûbiyetinden sonra bir Türk oymağına yol açan Demir ve bu yoldan ilk geçen boz kurt öteden bizim armamız değil midir? Eski Türk beylerinin ve hakanlarının bayraklarında mutlaka kurt kafası bulunuyordu…

Şimdi dönüp dolaşıp diyeceğim ki, Türk an'anesini, harsini, mâzîsini karıştıralım. Bulduklarımızı şimdiki yabancıların yerlerine koyalım ve eğreti olanlarını da yavaş yavaş sahiblerine verelim…

Eski Türk beylerinin, hakanlarının bayraklarında mutlaka kurda âid bir alâmet bulunur ve tepelerinde de –bugün kullandığımız ay yerine– kurt kafası bulunurdu…

Şimdi arma için Almanların kartalından ihtimâl daha millî ve an'anevî bir hak ile mevcûd bir boz kurt kafamız dururken artık yeni bir arma düşünmek bilmem doğru olur mu?"

İleri gazetesi bu boz kurt mes'elesinin hâricinde nasıl sû'-i **[191]** telakkîlere ve tesvîlâta meydan verdiğini daha geçen gün yazmış ve cevâb da vermişti. Böyle iken bir kurt resmi yapması ve böyle garîb tavsiyeleri hâvî bir makāleyi derc etmesi o sû'-i telakkîleri ve tesvîlâtı tezyîde sebeb olmaz mı?

ONLARA GÖRE

Türkün dîni de, âilesi de, her şeyi fenâ

Kadın, erkek birlikte tiyatroya gitmeyi mugāyir-i ahlâk telakkī edenleri "Âtıl dimağlar" diye tahkīr eden, bazı ahkâm-ı İslâmiyye aleyhinde en ağır ta'bîrleri, hakāretleri savuran, Hukūk-ı Aile Kararnâmesi'nin Şer'iye En-cümeni'ne havâlesini vahîm bir irticâ' şeklinde gösterip münevver zümreyi taassuba karşı müttehid cebhe teşkîline da'vet eden, dînin ahkâm-ı muâmelâtını hükümden ıskāt için mütemâdî neşriyâtta bulunan *Vatan* gazetesinde ahîren "Sabiha Zekeriya" imzâlı makālede Türk İslâm âilesi hakkında şu sözler yazılıyor:

"Otokrasi devrinde memleketi idâre eden siyâsî kānûnlar nasıl bu devletin ihtiyâcına kâfî gelmediği için değiştirilmek îcâb ediyorsa, Cumhûriyet devrinde de otokrasi devrinden birer müstehâse olarak kalan ictimâi kānûnlar bu memleket ihtiyâcına tekābül etmiyor ve sür'atle değiştirilmesine ihtiyâc mevcûd bulunuyor…

Şimdiye kadar bizde ve her mutlakiyetle idâre edilen memlekette kadın ve âile birer dînî müessese idiler. Hükûmet nasıl dinin taht-ı nüfûzunda ise âile ve kadın da aynı nüfûz altında, temellük-i şahsîden ma'dûddu. Erkek evine nasıl hayvan ve eşyâ beyenip alırsa, bir de kadın beyenip alırdı.. Kadının bu şekil âiledeki rolü para ile alınmış bir esir… idi…

Meşrûtiyet devrinde neşredilen Hukūk-ı Âile Kararnâmesi kadınlara oldukça hak verdi ve âileyi daha meşrûtî bir şekle koymaya çalıştı. Fakat bütün ihtimâmlarına rağmen kadını an'anenin tahakküm ve nüfûzundan kurtaracak radikal bir inkılâb yapamadı. Hükûmetler siyâsî mevki'lerini korumak için dinin gölgesine sığınarak kadın ve âileyi olduğu gibi muhâfaza etmek siyâsetini ta'kīb ederken, yalnız bir şeyi unutuyorlar: Kuvvetli hükûmet yalnız siyâseten kuvvetli olanlar değildir. Siyâsî kuvvet bir zarfdır, ictimâî kuvvetler için için kemirirken bir gün gelir, içi çürümüş bir ağaç gibi ansızın yıkılıverirler…

Cumhûriyet eski müstehâse olmuş kānûnları îfâ ile değil, yeni ihtiyaçlara tekābül eden kānûnlar ile başladığı inkılâb yolunda yürüyecektir… Âile mes'elesinin tedkīki Şer'iye Encümeni'ne havâle edildi, buna şübhesiz ihtiyac vardır, şimdiye kadar sırf dînî bir müessese olan âileyi öyle ağaçtan bir dal keser gibi makasle kesmek mümkün olmaz. Şer'iye Encümeni nokta-i nazarını ilâve etmekle beraber en salâhiyetle re'yini verecek olan encümen, Adliye Encümeni ve bir kānûnun cumhûriyet prensiplerine muvâfık olup olmadığını araması lâzım gelen Hukûk-ı Esâsiye Encümeni'dir. Ve bu encümen de âile mes'elesinde hâkim olan dînî müessese zihniyetini yıkıp ictimâî müessese olduğunu kabûl eden kānûnlar ile âileye yeni bir şekil vermek mecbûriyetindedir."

Dönmelerden olduğunu söylemeye mecbûr olduğumuz Sabiha Hanım'ın Türk âilesini bu kadar tezlîl etmesi çok büyük saygısızlıktır. Bugün Kars'dan Edirne'ye kadar yayılan milyonlarca Türk kadınları hayvan ve eşyâ makūlesinden midir? Para ile alınmış birer esir midir? Dünyânın en necîb ve en fazîletkâr milleti olan Türklerin âilesi bu kadar tahkīre nasıl sezâ görülebilir?

Türklerin mensûb oldukları din bu kadar kötü bir şey midir ki âileleri bu derece-i zillete düşürüyor? Amerika'da tahsîl eden Sabiha Hanım bu lisân-ı gayz ve şiddeti Amerika mekteplerinde mi öğrendi? Yoksa fıtrî ve irsî bir hâssası mıdır? Tahkīr ve tezyîf olunmadan Türkün âilesinden, dinden bahsolunamaz mı? Burası Amerika değil, Türk memleketidir. Aleyhinde şiddetler püskürttüğünüz âileler de Amerikan âilesi değil, Türk âileleridir.

"Demokrasi" perdesine bürünerek Türk İslâm âilelerine bu kadar hücûm revâ değildir. Türklerin âilesi ve mensûb oldukları dîn-i mübîn bu gibi isnâdâttan münezzehdir. Gerek Ahmed Emin Bey, gerek Sabiha Hanım Türklerin dinleriyle, âileleriyle uğraşacağına kendi ırklarının âilelerini ıslâha, kendi mezheblerinin hurâfelerini ibtâle çalışsalar daha fâideli bir iş görmüş olurlar, i'tikādındayız.

AHMED EMİN BEY'DEN BİR SUÂL

Vatan gazetesi Başmuharriri Ahmed Emin Bey bir müddetten beri mütemâdiyen dinin muâmelâttan tecrîdi ile ibâdât ve i'tikād sâhasına hasredilmesini tavsiye edip durmaktadır. Muhtelif makālelerde, muhtelif şekillerde daima bu mes'eleyi ileri sürmektedir. Bu esâs kabûl edildiği takdîrde Teşkîlât-ı Esâsiye kānûnunda Büyük Millet Meclisi'ne âid olan "Ahkâmı- şer'iyyenin tenfîz ve icrâsı" salâhiyeti Meclis'den nez' olunmak ve binâenaleyh Kur-'ân'ın ve hadîsin, ale'l-ıtlâk Dîn-i İslâm'ın ahkâm-ı muâmelât kısmı kuvve-i te'yîdiyye ve icrâiyyeden mahrûm kalmak îcâb eder.

Şimdiye kadar vukū' bulan neşriyât, şu veya bu ahkâm-ı İslâmiyyeye karşı olduğu hâlde, şimdi İslâm'ın esâsına tevcîh olunmaktadır. Bu husûsda Ahmed Emin Bey gibi düşünen diğer bazı muharrirler de vardır. Sırası gelince biz bu mes'eleyi esaslı sûrette mevzû'-ı bahs edeceğiz. Bittabi bu husûsda Ahmed Emin Bey'le münâkaşa-i dîniyyeye girişecek değiliz. Çünkü Ahmed Emin Bey din hakkındaki akīde-i esâsiyyesini gizliyor. İslâm'da menba'-ı şer': Kur'ân, sünnet ve icmâ'-ı ümmettir. Bunları temâmıyla kabûl ediyor mu? Yoksa bir kısmını kabûl ediyor, diğerini kabûl etmiyor mu? Bu cihetler bizce mechûldür. Irkdaşı ve mezhebdaşı olan Karakaşzâde Rüşdü Bey'in ifşââtına göre onların kendilerine mahsûs akīdeleri olduğu anlaşılıyor. Maamâfîh Ahmed Emin Bey "Ben her ne kadar **[192]** Dönme isem de İslâmiyet'in bütün ahkâmını tamamıyla kabûl etmiş ve mazhar-ı hidâyet olmuşumdur" derse buna inanmaya mecbûruz. Tâ ki aksine bir delîl olmadıkça.

Bugün her hangi ırktan olursa olsun –İngiliz olsun, Fransız olsun, Yahudi olsun, zenci olsun, hattâ kıbtî olsun– ihtidâ edip de İslâmiyet'i kabûl edince artık biz onu müslüman addederiz. İçinde ne akīde taşırsa taşısın, o husûsda bir şey diyemeyiz. Hiç kimse diğer kimsenin imanına, vicdanına müdâhale edemez. İslâm'da bu kāide-i esâsiyyedir. Lakin o zât ben Kur'ân'ın şu ve şu akīdelerini kabûl ederim, fakat şu ve şu hükümlerini kabûl etmem derse o vakit mes'ele değişir. [4](اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ)

Bir çok defalar yazdık ki Kur'ân'da vesâir menâbi'-i şer'iyyede iki kısım ahkâm vardır: Bir kısmı ibâdât ve i'tikāta taalluk eder, bir kısmı da ahkâma. Ve ahkâm kısmı ibâdât ve i'tikādât kısmından daha çoktur. Çünkü İslâmiyet bir dîn-i medenîdir. Binâenaleyh İslâm hey'et-i ictimâiyyesinin muâmelâtı o ahkâma istinâd edeceği cihetle İslâm hükûmetinin ahkâm-ı şer'iyye ile alâkası tabîî ve zarûrîdir. Ahkâm-ı şer'iyyenin icrâ ve tenfîz salâhiyeti hükûmetten başkasına kat'iyyen verilemez. İbâdât ve i'tikādât husûsunda zâten müslümanlar serbesttir. Bu husûsda araya ne bir ferd, ne bir hey'et, hiç kimse giremez; hattâ Peygamber bile. Her müslüman ibâdetini bilâ-vâsıta doğrudan doğruya Allah'a karşı yapar. Kâmil yapar, nâkıs yapar. O, onun şahsına âid bir mes'eledir. Bu husûsda Allah ile kul arasına hiçbir kimse giremez. Fakat muâmelât kısmı bittabi böyle değildir. Ancak ve ancak hükûmetindir. Hükûmet bu hakkı hiç kimseye terk edemez ve etmez. Bunun için hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyyemizin yegâne mümessil-i hakīkīsi olan Büyük Millet Meclisi hükûmetimiz "Ahkâm-ı şer'iyyenin icrâ ve tenfîzi" salâhiyetini bi-hakkın der'uhde etmiştir. Ve bu hak ve salâhiyetin ondan nez'ine imkan yoktur.

Biz bu mes'eleleri başka defa da yazdık, uzun uzadıya îzâh ettik. Sırası gelince yine mevzû'-ı bahs edeceğiz. Ahmed Emin Bey bu gibi mesâil-i dîniyyeye karışmak istiyorsa evvel emirde İslâmiyet'in menâbi'-i şer'iyyesi olan Kur'ân'ın, sünnetin ve icmâ'-ı ümmetin ahkâmını bilâ-kayd ü şart kabûl edip etmediğini söylesin. "Eğer kabûl ettim" derse o vakit hilâfını iddiâya bizim hakkımız olmaz. Onun bu sözüne inanmaya mecbûruz.

Bu suâli îrâd etmekten maksad da onun akīde-i husûsiyyesine, imanına, vicdanına müdâhale değildir. Kat'iyyen ona karışmayız ve karışmaya hiç kimsenin salâhiyeti yoktur. Yalnız Ahmed Emin Bey bizim i'tikādâtımıza mütemâdiyen karıştığı için kendisinin İslâmiyet hakkındaki nokta-i nazarını anlamak istiyoruz. İhtimâl ki Müslümanlığın esâsâtını bilmiyor. Ayıb değil a. bilmeyebilir. Bundan dolayı hiç de İslâm hâricine çıkmak lâzım gelmez. O vakit biz kendisine birtakım delâil serd ederiz, âyât-ı muhkemât gösteririz, İslâm Dini'nin esâsı budur deriz. Tabîî o da bütün ahkâm-ı İslâmiyyeyi kabûl eyledim demiş olduğu cihetle aradaki tenâzuu hall ü fasl etmek pek ziyâde kolaylaşır.

Lakin Müslümanlığın esâsâtını bilir de bir kısmını kabûl edip bir kısmını kabûl etmediğini söylerse o vâki' mübâhasenin safhası değişir.

Bizim bu suâli îrâd etmekten maksadımız budur. Ahmed Emin Bey mütemâdiyen mesâil-i dîniyyeden bahsettiği için bizim de bu husûsda nokta-i nazarımızı söylemek hakkımızdır, sanırız. Ahmed Emin Bey bizim bu hakkımızı teslîm ederler, ümîdindeyiz. Şer'in menâbiini bilâ-kayd ü şart kabûl edip etmediğini söyledikten sonra

[4] Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? (Bakara Sûresi 2/85)

onun da bizden soracağı suâller varsa sorsun. Cevâb vermek mecbûriyetinde olduğumuzu kabûl ederiz.

Ahmed Emin Bey'ce de ma'lûm olmak lâzımdır ki mesâil-i dîniyyeyi mevzû'-ı bahs etmek isteyenler evvel emirde mezheb ve akīde-i esâsiyyeleri neden ibâret olduğunu, hangi usûl ve esâsât-ı mezhebiyyeye ibtinâ ettiklerini bildirmeleri âdâb-ı münâzara iktizâsındandır. Nitekim bütün mebâhis-i kalemiyyede tarafeyn yekdiğerinin akāid esaslarına ve mensûb oldukları mezheblere vâkıfdırlar. Ve tarafeyn mensûb oldukları mezheb ve akīdeyi de gizlemeye lüzûm görmezler. Bu sâyede her iki taraf da'vâlarının delâilini ortaya dökerek münâkaşa-i ilmiyyede bulunurlar.

Lakin şimdi maatteessüf öyle olmuyor. İslâm'a karşı neşriyâtta bulunanlar hem mensûb oldukları mezheb ve akīdeleri gizliyorlar, hem İslâm'a karşı her istediklerini söylemekte kendilerini salâhiyetdâr görüyorlar. Bu doğru olmasa gerek. Bu, cesâret-i medeniyye değil, cebânet-i medeniyyedir. Müslüman dini âşikârdır. Ondan herkes bahsedebilir. Fakat ondan bahsetmek isteyenlerin evvel emirde ne olduklarını efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyyenin bilmesi lâzımdır. Eğer bir taraf bunu gizlemekte devam ederse diğer taraf için mübâheseye devam etmek abdallık olur. onun için biz Ahmed Emin Bey'le mübâhese-i dîniyyeye girişmeyi şimdiye kadar kabûl etmedik ve ne olduğunu gizlemekte devam edecek olursa yine kabûl etmeyeceğiz. Yalnız onun ne olduğunu anlamaya ve anlatmaya çalışacağız. Çünkü bu da mes'elenin halli için bir tarîk-i diğerdir.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

24 Ocak 1924 | 17 Cemâdiye'l-uhrâ 1342 | * Perşembe * | 24 Kânûnisânî 1340 | Cild: 23 - Aded: 585

HUKŪK-ı ÂİLE
Hakkında
Türk Ocağı'ndaki İctimâ' Münâsebetiyle

Bazı İstanbul hanımlarının mesâil-i ictimâiyye hakkında gösterdikleri alâka şâyân-ı takdîrdir. Umûr-ı âileye tealluk eden mesâilde kadınların da nokta-i nazarlarını bildirmeleri elbette mûcib-i istifâdedir. Hattâ yalnız İstanbul'daki bazı hanımlar değil, memleketimizin her tarafındaki kadınlar da bu husûsta alâkadâr olarak fikirlerini izhâr etmelidirler. Kadınlar her türlü hissiyât ve te'sîrâttan âzâde olarak esâslı tedkīkātta bulunacak olurlarsa göreceklerdir ki şerîat-ı İslâmiyye bütün ahkâmında fıtrat-ı beşeriyyeyi nazar-ı i'tibâra almış, âilenin saâdet-i tâmmesini te'mîn etmekten başka bir gāye gözetmemiştir. Bugün garb cem'iyetlerinde âile hayatının ne merkezde olduğunu garblı bir kadın gāyet açık bir sûrette teşrîh etmiştir. Birkaç nüshadır bu teşrîhâtı neşrediyoruz. Onların imrenecek ciheti neresidir? Türk müslüman âilesi kadar iffet ve ismete kıymet veren hangi millet vardır? Bizim en büyük, en kıymetdâr sermâyemiz âile teşkîlâtımızdır, âile hayatımızdaki iffet ve ismettir.

Son zamanlarda bu husûsta bazı muhîtlerde tereddiyât husûle gelmişse bu, tamâmıyla hâricin te'sîriyledir; kat'iyyen aslî değildir, ârızîdir. Âile teşkîlâtları ve telakkīleri büsbütün başka olan birtakım yabancı unsurların aramıza karışması, ecnebî telkīnâtının muhîtimizde neşv ü nemâ bulmasıdır ki Türk âilesinin hüviyet-i asliyyesini burada tebeddüle, istihâleye ma'rûz bırakmıştır. Lâkin şükrolunur ki bu tereddî mevziîdir, milletin kitle-i asliyyesi bu tereddîden masûndur. Bu sâyededir ki millet mütevâlî muhâcemâta rağmen, rasânet-i ictimâiyyesini muhâfaza ederek inhilâlden masûn kalabilmiştir. Başka hangi millet vardır ki bu kadar mezâhim karşısında vahdetini muhâfaza edebilsin? En müşkil vaziyet ve şerâit altında Anadolu'nun gösterdiği hareket ve kahramanlık, bünye-i ictimâiyyemizin ne kadar metîn olduğunu göstermeye kâfîdir. Binâenaleyh tebeddülü iktizâ eden milletin ictimâiyâtı değil o ictimâiyâtın bozuk olduğuna zâhib olan zihniyettir.

Mes'eleyi yalnız bir ucundan tutarak değil hey'et-i umûmiyyesini nazar-ı i'tibâra alarak düşünmek lâzım gelir. Hukūk-ı âile mesâilinde yalnız bir, iki noktaya saplanıp da diğer cihetlerin tedkīkından sarf-ı nazar etmek hakīkī bir tetebbu' olamaz. Âile hakkındaki ahkâm-ı şer'iyye bir külldür. Beşerin fıtratı, maslahatı, ihtiyâcâtı, ahvâl-i umûmiyyesi nazar-ı dikkate alınarak vaz' olunmuştur. Şerîat-ı İslâmiyye her şeyde olduğu gibi tenâsül-i beşerde de meşrûiyeti, iffet ve ismeti aksa'l-gāye ittihâz etmiştir. Gayr-i meşrû' muâmele memnû' olan bir hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyyede bazı ahvâl-i zarûriyye için istisnâî birtakım ahkâm vaz' olunması onun noksânına değil kemâline delâlet eder. Bugün, ne için bütün muhâcemât teaddüd-i zevcâtta tekâsüf ettiriliyor? Hey'et-i ictimâiyyemizde asıl olan bu mudur? Bir nazar-ı ecnebî böyle görebilir. Fakat hayât-ı ictimâiyyemizin ahvâl-i umûmiyyesi bizce ma'lûm değil midir? Bu müsâadeyi bütün müslümanlar isti'mâle mi kalkıştı ki bu kadar telâş gösteriliyor? Biz kat'iyyetle iddiâ **[194]** edebiliriz ki bu müsâadeyi isti'mâl edenler gāyet nâdirdir, binde bir bile değildir.

Bugün hayât-ı âile mes'elesi mevzû'-ı bahs olduğu zaman nazar-ı dikkati celb edecek mes'ele bu değildir. İstanbul'da günden güne meydân alan ve ecnebî işgāli münâsebetiyle müdhiş sûrette tevessü' eden fuhuş mes'elesidir. Bugün binlerce kadınlar ellerinde vesîka, du-

daklarında boya sokak sokak dolaşmaktadırlar. Bu zavallıları böyle sokak sokak süründüren kimdir, hangi zihniyettir? Hey'et-i ictimâiyyemiz bu ahvâli hoş görüyor mu? Hiç de hoş gördüğü yoktur. Bu hâl milletin fıtrat-ı asliyyesi hilâfına bir maraz-ı hâricîdir ve bünye-i ictimâiyyeyi asıl tehdîd eden bu maraz-ı müstevlîdir. O hâlde bugün en ziyâde tevcîh-i husûmet olunacak nokta bu olmak lâzım gelmez mi? Gerek münevver erkeklerimiz gerek münevver kadınlarımız bu husûsta en şedîd mücâdelelerde bulunarak bu maraz-ı ârızîyi izâleye çalışmaları iktizâ eder. Bilhassa münevver kadınlarımızın en başlıca vazîfeleri bu fecâyiin önüne geçmek olmalıdır.

Binlerce vesîkalı kadınları bu san'at-ı mezmûmelerinde devâma mecbûr eden kimlerdir? Bunlar kimlerin zevklerini, keyiflerini tatmîn ile mükellef bulunuyorlar? Hiç şübhe yok, erkeklerin. Erkekler paraları mukābilinde bu binlerce kadınlardan gayr-i meşrû' sûrette teneffu' ve temettu' ediyorlar. Bit-tabi' bu, erkeğin kadına karşı büyük bir zulmü, büyük bir hakāretidir. Kadınlığın şeref ve haysiyetine bundan büyük hakāret olamaz. Bu yalnız kadınlık için değil, insâniyyet için de büyük bir şeyndir. Nice genç kızları baştan çıkaran, hayatlarını zehirleyen, o bîçâreleri âile teşkîlinden mahrûm eden hep erkeğin vicdânsızlığı, erkeğin parasıdır. Bu cihetle, kadınların erkeklere karşı itâbını ma'zûr görmelidir. Zerre kadar insâfı olan, zerre kadar vicdân sâhibi bulunan bir erkek kendi refîkasından başka bir kadınla nasıl münâsebâtta bulunabilir? Böyle gayr-i meşrû' münâsebâtta bulunmak isteyen erkeklerin bu hareketlerini hey'et-i ictimâiyye nasıl câiz görebilir? Erkeğin irtikâb ettiği cerâim içinde bunun kadar azîm bir cinâyet yoktur. Zîrâ erkek bu hareketiyle hem refîkasına hıyânet ediyor hem bir âile teşkîli için yaratılmış olan bir kızcağızı ilelebed âile teşkîlinden mahrûm ediyor. Haydi hevesâtına galebe çalamayan metânetsiz kadınlar için bunun bir cezâ-yı sezâ olduğunu kabul edelim. Fakat ihtiyâcından dolayı, ekmek parası için erkeğin keyfine ırzını teslîm eden kadınlara ne diyelim? Vâkıâ bu, kadın için ma'zeret teşkîl etmez. Fakat erkeğin cürmünü teşdîd eder.

Şimdi sorarız: Zevkıne meclûb olarak, parasına güvenerek gayr-i meşrû' bir sûrette kadından istifâde etmek isteyen erkeğin bu hareketi câiz olabilir mi? Bu suâli erkeklere değil, kadınlara, münevver ve fazîlet-perver kadınlara hitâben îrâd ediyoruz. Biz hiç şüphe etmiyoruz ki kadınlar erkeğin bu hareketini kat'iyyen tecvîz etmezler. Kadınlığın haysiyet ve şerefi için en büyük bir züll addederler. İşte şerîat-ı İslâmiyye dahi bu kadar fecî' olan bu hareketi tecvîz etmemiş, bunu ef'âl-i memnuâdan addeylemiştir ve nikâhı tamâmen "sifâh"ın mukābili olmak ve onu ortadan mümkün olduğu kadar kaldırmak için teşrî' etmiştir. Binâenaleyh bugün kadınlar için her şeyden evvel taleb edilecek nokta budur: Erkeğin gayr-i meşrû' bir sûrette herhangi bir kadınla münâsebât-ı cinsiyyesi kānûnen taht-ı memnûiyyete alınmalıdır. Vâkıâ kadınlar bu taleblerini infâz edebilmek için ihtimâl ki çok müşkilâta uğrarlar. Fakat muvaffak oldukları takdîrde âile teşkîlinden mahrûm kalan binlerce kadınları, metâ'-ı umûmî sırasına geçmiş ve geçecek olan binlerce zavallıları kurtardıktan başka hey'et-i ictimâiyyeyi de tereddî ve inkırâz tehlikelerinden tahlîs etmiş olurlar.

Münevver ve fazîlet-perver kadınlık buna muvaffak olduktan sonra diğer cihetleri kolaydır. O husûslarda şerîat-ı İslâmiyye kadınlar için gāyet geniş ahkâmı muhtevîdir.

Hukūk-ı âile mes'elesinde ahkâm-ı İslâmiyyenin daha çoğu kadının hukūkunu te'mîn maksadıyla vaz' olunmuştur. Müslüman kadınları için şerîat-ı İslâmiyyenin hakkıyla tatbîkını istemekten faydalı bir hareket yoktur. Kadın esnâ-yı akidde birtakım şerâit vaz' edebilir. Hattâ talâka bile mâlik olabilir. İslâm'da nikâh tamâmıyla bir akd-i medenîdir. Lede'l-hâce talâka da müsâade olunmuştur. Âile arasında geçinmek imkânı kalmadıktan sonra iki tarafın da serbest kalabilmesi daha hayırlıdır. Zorla güzellik olmaz. Sonra âile işleri daha ziyâde âile arasında hallolunabilmek elbette daha münâsibdir. Karı, koca mahkemelerde sürünmek, yekdiğerinin kabâhatini isbâta çalışmak ciddî düşünürlerse ne kadın ne erkek hiçbir tarafın arzu edeceği şey değildir. Hıristiyanlıkta talâkın memnûiyeti hürriyet-i beşeriyyeye karşı çok büyük engel olmuştur. Onun için bütün hıristiyan milletleri son zamanlarda talâkı kabul etmek mecbûriyetini hissetmiş, birçokları da kabul etmiştir. Hülleye gelince onu da maatteessüf kimsenin anlamadığı görülüyor. Hülle yapanları ve yaptıranları şerîat-ı İslâmiyye tel'în ediyor. Bunlar gāyet mühim mes'elelerdir. Şerîat-ı İslâmiyye her husûsta kadının hukūkunu a'zamî sûretinde te'mîn ve himâye etmiştir. Talâkın üç defaya kadar olmasında da birçok hikmetler mündemicdir.

[195] Bir defa ayrılırlar. Bu karâr iyi düşünülmeden verilebilir. Eğer tarafeyn nedâmet gösterirse tecdîd-i râbıta ederler. İkinci defa da bu ayrılık olabilir. Yine birbirlerine karşı muhabbetleri varsa tekrâr teşkîl-i âile edebilirler. Ama bundan sonra artık her iki taraf akıllarını başlarına almalıdırlar. Geçinmeye hakīkī niyetleri varsa artık talâkı unutmalıdırlar. Zîrâ bu oyuncak değildir. İlâ-nihâye tekerrür edemez. O vakit akd-i nikâhın ma'nâsı kalmaz. Onun için erkek üçüncü talâkı isti'mâl ederken uzun uzadıya düşünmek mecbûriyetindedir. Bir daha kat'iyyen zevcesiyle geçinmek imkânı kalmamışsa o vakit bu karârını icrâ eder. Artık o kadın onun için yok

demektir. Aradaki râbıtaya kat'î sûrette nihâyet verilmiştir. Kadın da onu unutur. Artık ondan saâdet beklemez. Başka bir kocaya varır. Onunla bir müddet geçinir. Sonra o vefât eder, yahud aralarında bir ayrılık husûle gelir, o zaman eski zevcine karşı yine kalbinde bir iz kalmışsa, eski zevci de kalbinde buna karşı bir muhabbet hissediyorsa o vakit tekrâr te'sîs-i âile edebilirler.

İşte Kur'ân-ı Kerîm'in [1] (حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ) dediği budur. Kur'ân'da bahsedilen ikinci izdivâc tabîî sûrette husûle gelen ve nihâyet bulan izdivâcdır. Yoksa sun'î bir izdivâc kat'iyyen maksûd değildir. Bil-akis işin bu sun'î ve hîleli kısmı şiddetle memnû'dur, bunu yapanlar tel'în olunmuştur. (لعن الله المحلل والمحلل له) – Hadîs-i Şerîf) Kadını böyle bâzîçe eden hem birinci zevc, hem o sâhte ikinci zevc… ikisi de nazar-ı şerîatta mel'ûndur. Zâten ikinci zevcin böyle bir şart ile vukū' bulan bir nikâhı da câiz değildir. Çünkü bu nikâh-ı müt'a demektir, yani muvakkat bir nikâhtır.

İşte "hülle" diye muttasıl hücûm edilmekte olan mes'elenin esâsı budur. Bunu vaz'-ı şer'îsinden çıkaranlar olursa onu te'dîb etmelidir. Fakat mes'elenin esâsını bilmeden şerîat-ı İslâmiyyeyi ithâma kalkışmak kat'iyyen munsıfâne bir hareket değildir.

Bakınız, şerîat-ı İslâmiyye kadının hukūkunu ne de-recelerde düşünüyor! İnsanların ahvâl-i ictimâiyye ve rûhiyyelerini ne derecelerde nazar-ı i'tibâra alıyor! Ama insanlar bu güzel kānûnları sû'-i isti'mâl ederlerse ne yapmalı! Onun için ortada bir uygunsuzluk varsa bu tenkīd olunurken "şerîat-ı İslâmiyye" ile "müslümanların hareketleri" ayrılmalıdır. Müslümanların her yaptığı şerîata mutâbık olmayabilir. Binâenaleyh ondan dolayı şerîatı mes'ûl addetmeye kalkışmak –an-kasdin olmazsa– büyük bir hatâ olur, ahkâm-ı şer'iyyeye adem-i vukūftan mütevellid bir hatâ olur.

Görülüyor ki herhangi bir mes'ele-i şer'iyye biraz tedkīk edilecek olursa tamâmıyla fıtrat ve maslahat-ı beşeriyyeye muvâfık olduğu tahakkuk eder. Bunlar uzun bahislerdir. Bunları müteaddid defalar mufassalan yazdık. Yine yazacağız. Onun için bütün istenecek şey, şerîat-ı İslâmiyyenin hakkıyla tatbîkından başka bir şey değildir.

Bir de henüz bülûğa ermeyen çocukların velîleri ma'ifetiyle nikâhlarının cevâzına müteallik ahkâmın ileri sürüldüğü görülüyor. Buna bir cihetten teşekkür olunur. Küçük çocukları bir hey'et-i ictimâiyye efrâdının nazar-ı mülâhazaya alması iyi bir şeydir. Fakat teessüf olunur ki bunu da lâzım olduğu vechile değil, az çok fuzûlîlikle mülâhaza etmek iltizâm olunuyor. Bir küçük çocuğun bilhassa köylerde, fakîr memleketlerde ne gibi mezâhim-i hayât altında yetiştiği tafsîlâtıyla düşünülmeden; onların ebeveyni, velîleri ne gibi ızdırâbât-ı hayât içinde bulunduğu nazar-ı dikkate alınmadan, küçüklerin menâfi'-i hayâtiyyesi en yakın velîlerinden daha ziyâde bir alâkadârlıkla ta'kīb ediliyormuş gibi müdâhale etmek, velâyet-i âmme hudûdunu velâyet-i hâssanın ince noktalarına kadar hâkim kılmaya kalkışmak elbette doğru değildir.

Evet küçük bir çocuğun nikâhla bağlanması, bilâhare onun hakkında zarar olabilmek ihtimâli vardır. Fakat öyle zamanlar olur ki böyle bir nikâh o çocuğun hayatını, istikbâlini kurtarmak için ele geçmez bir fırsat olabilir. Böyle bir fırsatı velâyet-i âmme değil, o çocuğun en yakından teferruât-ı hayâtıyla vazîfedâr olanlar takdîr edebilirler. O vazîfeleri hiç düşünmeden herkesin çoluğuna çocuğuna karşı fazla müdâhale tarafdarlığı etmek doğru olmasa gerektir.

Sağîrin nikâhı câiz olması mes'elesinden derhâl zifâf icrâsı bir emr-i zarûrî ve vâkı' imiş gibi mütemâdiyen bunu ileri sürüp durmak, sünnet-i Peygamberî ile sâbit bir mes'ele hakkında tedkīk etmeksizin söz söylemek kabîlinden olduğu unutuluyor.

İnsânlar âdî nebâtât ve hayvânâtın bile ıstıfâsı için bunca mesâî sarf edip dururken neseb ve hayât-ı insâniyyenin ıstıfâsını ihmâl etmek elbette doğru değildir. Nikâh, yukarıda söylediğimiz vechile, bir eğlence gāyesine değil, bilhassa tenâsül ve hayât-ı insâniyyenin idâme ve tasfiyesi hikmetine mübtenî olduğu için küçük çocukların nikâhlarını bile yalnız keyif ve arzu nokta-i nazarından düşünmek hiç de doğru değildir. Zaman olur ki bir küfüv bir daha ele geçmeyecek sûrette zâyi' olabilir. Zaman olur ki küfüv ile müterâfık az çok servet ve emvâl fırsatı yüz gösterir. Yine zaman olur ki bir çocuk kimsesizlik yüzünden sokaklara düşebilir. İşte bunlar öyle mühim ve aslâ ihmâli câiz olmayan masâlihtır ki bir kānûnun bu masâliha sed çekmesi ancak onları **[196]** diğer cihetle te'mîn etmesine ve lâ-ekal bir çocuğa babası kadar bir alâka gösterebilmesine mütevakkıftır.

Babalarının, velîlerinin bu şerâit altında salâhiyetlerini nez' etmek acaba o çocukları nerelere sürükleyeceği düşünülmüyor mu? Bu gibi husûsâtta bazı suistimâlat olabildiği veya cehâlet te'sîriyle gereği gibi düşünülemediği görülürse o noktaların ıslâhına ma'tûf tedâbîr ittihâzına hiçbir şey denemez. Fakat şerîat-ı İslâmiyyenin ahkâmını öyle gelişigüzel ihtisâsâta müstenid tebeddülâta ma'rûz kılmak doğru mudur?

El-hâsıl bütün bu mesâil birer hikmet ve maslahata müsteniddir. Şerîat-ı İslâmiyyenin hiçbir hükmü yoktur

---

[1] "…kadın, bir başka erkekle fiilî evlilik geçirmedikçe…" (Bakara Sûresi 2/230)

ki hikmetten, maslahattan hâlî bulunmuş olsun. Erkek olsun kadın olsun bütün müslümanlar için necât, felâh ve saâdet ancak ahkâm-ı şer'iyyeye sımsıkı sarılmaktadır.

Eşref Edîb

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi
Hakkında
Garblı BirKadının Gāyet Mühim Beyânâtı

4

"Yukarıda serd etmiş olduğumuz sözlerden anladınız ki bizde hayât-ı zevciyyet öyle zannolunduğu gibi bütün şâibelerden âzâde olmayıp belki ekser-i ahvâlde ictinâbı gayr-i kābil birtakım fenâlıklarla memzûc bulunmaktadır.

İçimizde birtakım kadınlar görüyoruz ki bunlar hayât-ı ameliyyede erkeklerle yarı yarıya taksîm-i mesâî hakkını hâiz olduklarını yüksek sesle iddiâ, kadının erkek için medâr-ı intifâ' olmak gāyesiyle yaratılmış olduğu fikrini bütün kuvvetleriyle red ve takbîh ediyorlar. Seviye-i ilm ü irfânları hayât-ı ictimâiyyenin hakāyık ve esrârına infâz-ı nazar edebilmelerine müsâid olmayan birtakım basît fikirli kimselerin gûyâ kadınlığı himâye ve teşvîk maksadıyla ortaya attıkları vâhî nazariyelerin en harâretli mürevvicleri bu kadınlar oluyorlar.

Şurada kadının keyfiyet-i hilkatinden, onun erkeğe hiç de benzemeyen mizâc-ı nev'îsinden, manzûme-i asabîsinden bahsi bir tarafa bırakalım, o cins-i latîfin a'mâl-i şâkkayı iktihâm etmeye, siyâsiyât ile uğraşmaya, harb ü darb ve emsâli umûr-ı mu'zamaya sabır ve mukāvemete ne dereceye kadar tahammül edebileceği mes'elelerini münâkaşaya girişmeyelim de yalnız kadınlık hayatına âid her zaman ve her memlekette görmekte olduğumuz ahvâl ve hâdisâtı kayıd ile iktifâ edelim.

Kadın, her ne kadar diliyle hilâfını iddiâ etse de; kalben bilir ve teslîm eder ki erkeğin medâr-ı intifâıdır.

Kadınlara sorunuz ki kaşlarına câzibedâr bir şekil vermeye, türlü türlü boyalar kullanmaya, yanaklarını, dudaklarını allık vâsıtasıyla gülgûn ve mutarrâ bir hâle koymaya, alınlarını, boyunlarını beyâzlatmaya neden mecbûriyet hissediyorlar? Zarîf ve şeffâf libâslar giyinmek, kıymetdâr müzeyyenât ve mücevherât takınmak heves ve ibtilâsı nereden geliyor? Göğüslerini, kollarını açmak, görünecek yerlerinin uzun uzadıya tuvaletlerle tarâvetini tezyîd etmek ihtiyâcı nereden tevellüd ediyor? Üste giydikleri esvâbın belden aşağı kısmının sıkı sıkıya bedenlerine göre olmasına, elbiselerinin ancak diz kapaklarının altına inebilecek kadar kısa kesilmesine o derece i'tinâ etmelerine sebeb ne oluyor? Neden başlarını nazar-firîb kurdelalarla, göğüslerini gûnâgûn çiceklerle donatıyorlar? Bazen bu tarz-ı tecemmülde canlı ve latîf bir buket zannolunacak kadar iltizâm-ı ifrât ediyorlar? Sokağa çıkacakları zaman çantalarını türlü boyalar, pudralarla doldurmak, ellerindeki mendillerini, sırtlarındaki gömleklerini ıtriyât ile âlûde etmek zarûreti nereden elveriyor? Neden bir tarafa gidecekleri zaman ayna karışısında önden, arkadan, ayakta, oturdukları yerde nâzân u hırâmân bir tavır ile, gâh düz adımlarla reftâr ederek muhtelif vaz'iyetlerde endâmlarını tedkīk ve temâşâya koyuluyorlar ve saatler geçtiği hâlde aynanın karşısından kendilerini alamıyorlar? Kendilerine bunlar ve bunlara mümâsil daha birçok suâller îrâd ediniz. Acaba hep bu şeyleri fıtrat ve cibilletlerinin sevkiyle yapmakta olduklarını söylemekten başka bir cevâb bulabilecekler mi?

Vâkıâ zevcinden başkasını baştan çıkarmak emel-i merdûduna hâdim olmadıkça kadının böyle şeyleri yapmasında hiçbir beis yoktur. Ancak bundaki maksad yabancı kimseleri hüsnüne meftûn etmek, onları dâm-ı mekr u tezvîrîne düşürmek olursa tabîîdir ki kadınlar bu hareketleriyle kendi akıllarını kendileri pâmâl ederler; zevclerine bu yüzden îrâs edecekleri zarardan kat'-ı nazar; kendi kendilerini rehâ imkânı olmayan bir girdâb-ı helâke atmış olurlar.

Pek çok vâkı'dır ki erkekler böyle müfrit tecemmülâta mâil olan kadınlara göz dikerek onları baştan çıkarmak, kocalarına karşı olan vefâkârlık hislerini mahvetmek için her türlü vesâile mürâcaattan geri kalmazlar. Netîcede dâmen-i nâmus ve iffetlerini lekedâr ederek kocalarıyla aralarındaki râbıtaları kırmaya muvaffak da olurlar. Ahvâlin bu tarz-ı cereyânını mahkemelerimizde karı koca davalarının menşe'lerini, mufârakatların **[197]** ilel ve esbâbını tedkīk ve ta'mîk edenler vâzıh bir sûrette görür ve anlarlar. Bâ-husûs ki izdivâc kızın arzusu hilâfına mün'akıd olmuşsa…

Bizde teehhülün tecrübe ve tarafeynin yekdiğerin ahlâk ve etvârı hakkında uzun uzadı tedkīkāt icrâsı esâsına mübtenî olduğu yukarıda söylendikten sonra "kızın arzusu hilâfına'' kaydı ihtimâl ki sizce bâdî-i taaccüb olur. Fakat şurası bilinmek lâzım gelir ki bu usûl bir kısım memâlikimizde muttarid olup kızın mehri pederi tarafından tesviye olunan yerlerde ise ekseriyâ kız, kendinin değil velîlerinin intihâb edeceği erkekle akd-i râbıta-i izdivâc mecbûriyetindedir. Böyle bir şarta inkıyâd mecbûriyetiyle teehhül eden bir kızın zevcine karşı hâsıl edeceği hiss-i sadâkat ve vefâ bit-tabi' pek mahdûd olduğu için bu gibi yerlerde zevc ile zevce ara-

sında münâzaât baş gösterir, mehâkim talâk ve iftirâk da'vâlarıyla dolar boşalır.

Tecrübelerimiz bize gösteriyor ki el-yevm bizdeki terbiye-i ahlâkıyye kâfî bir dereceye varmamıştır. Binâenaleyh nefislerimizin âmâl-i fâsidelerinin önüne geçmek, onun birtakım hevesât ve imtizâcâta inkıyâdına mâni' olmak husûsunda terbiye-i ahlâkıyyenin hüküm ve te'sîrine i'timâd kābil değildir. Bu cihet böyle olmakla berâber temâyülât-ı nefsâniyyeye mukāvemet mes'elesi bizde de takdîr ve telakkīye göre tefâvüt eder. Ez-cümle mahremâne ülfet ve ihtilât ekseriyâ fenâ netîceler verdiği için görüyoruz ki genç kızlarımız mümkün olduğu kadar bundan ictinâb etmektedirler. Bilhassa Katoliklerimiz gizli ve husûsî ictimâ'lar akdetmek husûsunda Protestanlar kadar ileri gitmiyorlar. Buna, zevceynden birinin diğerini fesh-i nikâhı mûcib olacak bir töhmetle ithâm etmesi korkusu mâni' oluyor. Bu mes'elede Katoliklerin, Protestanlardan daha ziyâde bir hiss-i ihtirâz beslemesi mezhepleri icâbınca zevceynden birinin böyle bir töhmete hedef olması netîcesi olarak vukūa gelecek talâk ve iftirâktan sonra müttehemin ikinci defa izdivâcı harâm olmasından neş'et etmektedir. Ve tabîîdir ki böyle hâil bir dereceye düşebilmek korkusu bazı defalar kadının yabancılarla olan münâsebâtında hadd-i vakārı tecâvüz etmesine mâni'olmaktadır. Maamâfih bu sûrî ictinâb, onun kalben erkeklere temâyüle, zevk ve sefâhet âleminde, fâsid daima müfsidin munkād-ı âmâlidir düstûrunun muhâfaza-i ıttırâd etmesine mâni' olamaz.

Mâdem ki talâk mes'elesi mevzû'-ı bahs oldu; şurada biraz da talâkın bizde mer'î olan usûl-i icrâsı îcâbâtı olarak nasıl netîceler vermekte olduğundan bahsi faydasız addetmiyorum.

Bizde münhasıran zevceynden birinin irtikâb-ı zinâ etmesi talâka sebeb teşkîl edebilir. Zevc ile zevceden her biri refîkını irtikâb-ı fuhuş etmiş olmakla ithâm ederek mahkemeye sevk hakkını hâizdirler.

Mahkemelerimiz bu yolda ikāme edilen da'vâları büyük bir ehemmiyetle nazar-ı dikkate alır. Tarafeynin ikāme edecekleri şâhidleri dinler. Ekseriyâ yüzleri kızartacak, vicdânları isyân ettirecek mâhiyette îrâd edilen delâil ve beyyinâtı nazar-ı i'tibâra alır.

Ertesi gün mes'ele en ufak teferruâtına varıncaya kadar bütün safahâtıyla cerâid-i yevmiyye sütûnlarına akseder. Hasmın münâsebât-ı âşıkāneye âid elde ederek beyyine makāmında mahkemeye ibrâz ettiği evrâk ve mekâtîb birer birer gazete sütûnlarında okunmaya başlar. Böyle hâllerin zevc ile zevceyi ne kadar şenî' ve hicâb-âver bir tarzda âleme teşhîr edeceğini, bir âilenin şeref ve haysiyet, nâmûs ve ismet nâmına nesi varsa kâffesini esâsından mahvedip bitireceğini söylemeye bit-tabi' lüzûm yoktur.

Netîce-i muhâkemeye gelince; müttehem Katolik ise isnâd olunan töhmetin nazar-ı mahkemede sübûtu onu ba'demâ diğer bir zevc veya zevce ile izdivâc hakkından mahrûm eder. Protestan ise ona göre böyle mahrûmiyetler yoktur. Fakat bunun ne ehemmiyeti olabilir? Netîce her iki taraf için aynıdır: Bütün rezâletlerin meydâna dökülerek zevc ve zevcenin âleme rüsvây olması, kâşâne-i şeref ve nâmûslarının göçüp gitmesi.

Biz garblılar âile râbıtalarını hakkıyla sıyânet edecek, zevciyet alâkalarının devâmına daha fazla harîs ve ihtimâmkâr bulunacak, içimizden birinin irtikâb edebileceği ictimâî günâhları daha âlîcenâbâne sûrette setre çalışacak yeni bir usûl icâd ve ikāme etmeyi uzun uzadıya düşündük. Çünkü el-yevm mevcûd olan talâk kānûnları o kadar yolsuz ve münâsebetsizdir ki insanın buna karşı büyük bir nefret ve istikrâh hissetmemesi kābil değildir. Husûsiyle mehâkimde irtikâb-ı fuhuş töhmeti kazanmış olan bir kadın artık ömrü olduğu kadar kendini harîm-i izdivâcına kabul edecek asîl ve nâmûskâr bir adam bulabilmesine imkân kalmıyor. Tabîî herkes kendine de aynı vefâsızlığı göstermesinden, bir diğerinin nâmûs ve haysiyetine indirdiği darbeyi kendi şeref ve nâmûsuna da indirmesinden bi-hakkın endîşe ediyor. Beri tarafta biz kadınlar da erkekleri böyle muhık endîşelere sevk eden bu hâllerimizin değişmesini daha az temennî etmiyoruz.

Kendimizin âmâl-i nefsâniyyeye mukāvemet husûsunda gāyet âciz ve zaîf birer mahlûk olduğumuzu kendimiz de takdîr ediyoruz. Bununla berâber ne çâre ki âdât-ı milliyyemiz öyle fitneyi mûcib muhîtlerden uzak emîn ve âsûde hayat geçirmemizi te'mîn edecek kābiliyette değil, onun tazammun ettiği fart-ı serbestî iplerimizi boyunlarımıza dolayarak her istediğimiz yola sülûk husûsunda bizi irâdâtımıza tamâmıyla sâhib kılıyor. Daha **[198]** doğrusu bizi suya fırlatıyor, sonra da ıslanmamaklığımızı teklîf ediyor. Âdât-ı milliyyenin bu müsâadekârlığı netîcesi olarak ayağı sürçen bir kadın bilâhare kendini toparlayıp doğrulduğu zaman neden bütün ebvâb-ı ümîdi yüzüne karşı mesdûd buluyor, bir daha hayât-ı fâzılaya karışmasına hâtırât-ı mâziyyesi ebedî bir mâni' teşkîl ediyor?

Bizzat ben, mahkemelerimizce kabul ve tatbîk edilip kadınlardan birçoğunun hayatında dâimî müşkilât içinde saplanıp kalmasını intâc eden usûlden başka bir tarz ve şekilde âile da'vâlarının tesviyesine çâre olup olmadığını düşündüm. Şark işleriyle ziyâdece tevaggul etmiş,

nazar-ı tenkîd ve tetebbuumu şarklıların ahvâl ve âdâtının en nâzik noktalarına göre nüfûz ettirmiş olduğum için kitâb-ı İslâm "Kur'ân"da bu mu'dıla-i ictimâiyyenin en ulvî, en hakîmâne bir tarzda sûret-i halli mevcûd olduğunu görmekte müşkilâta tesâdüf etmedim. Kur'ân, zevc ile zevce arasında mufârakatı intâc edebilecek mühimce bir nizâ' tahaddüs ettiği takdîrde hall-i da'vâ için her iki taraftan birer hakem ta'yînini emrediyor. Her hâlde mufârakat esâsını karârlaştırmak fikir ve temâyülünden pek uzak olarak esbâb-ı nizâı tedkîka koyulan bu hakemlerin mesâîsine hâkim olan rûh, mes'elenin bütün safahâtını mektûm tutmak, âile hayatına tealluk eden şuûn ve esrâr hakkında hârice renk vermemektir.

Bu mehâsine zamîme olarak Kur'ân [2](اِنْ يُرِيدَا اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللهُ بَيْنَهُمَا) âyetiyle hakemeynin te'lîf-i beyn esâsı dâhilinde îfâ-yı vazîfe etmelerini arzu ettiğini beyân ve onları ıslâh-ı zâtü'l-beyne teşvîk ediyor.

Halîfe-i hakîm Ömer bin el-Hattâb radıyallâhü anhın böyle bir mes'eledeki tarz-ı hareketi ne derece ulvî ve şâyân-ı imtisâldir: Bir âile da'vâsının hall ü tesviyesi için iki kişiyi hakem ta'yîn ederek âile nezdine göndermişti. Avdet ettikleri zaman ne yaptıklarını sordu. Beynlerini tefrîk ettiklerini haber verince: "Sübhânallâh sizi bunun için mi göndermiştim..?" diyerek hemen (اِنْ يُرِيدَا اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللهُ بَيْنَهُمَا) âyet-i hakîmesini okumaya başladı.

Bizim mahkemelere gelelim. Onlar bu gibi da'vâları rü'yet ederken herhangi bir cinâî, ticârî ve emsâli da'vânın tarz-ı rü'yetindeki etvâr-ı lâkaydânelerinden farklı bir hâl ve vaz'da bulunmazlar. Zevc ve zevce ile kendi aralarında neseb ve sıhriyet alâkası yoktur ki merhamet ve şefkat hissiyle, zevceyn arasındaki revâbıt-ı meveddet ve muâşeretin devâmına tarafdarlık gayretiyle mücehhez olarak vazîfe-i hakemiyyelerini îfâya sâî olsunlar. Böyle bir usûle nisbetle İslâm'ın kabul ettiği usûlün ulviyet ve hikmeti ne derece zâhir ve bâhirdir.

Ben kendi hesâbıma öyle temennî ediyorum ki bir gün âile da'vâlarının fasl ü hasmi husûsunda biz garblılar da Kur'ân'ın vaz' ettiği meslek-i hikmet ve şefkati kabul edelim de bugün de âmme-i müslimîni sâir husûslarda olduğu gibi bu husûsta da çiğneyip geçelim. Çünkü bu husûs hakkında da icrâ ettiğim tedkîkât netîcesinde öğrendim ki müslümanlar asırlardan beri Kur'ân'ın bu usûl-i te'lîf ve ıslâhını muattal bırakmışlar, kadının talâk mes'elesi bilâ-kayd ü şart erkeğin eline kalmış. Hayât-ı âilede hâdis olan bu intizâmsızlık münâsebât-ı zevciyyede öyle eziyetler, zararlar meydân almasına sebeb olmuş ki halk talâk ve mufârakat da'vâlarının, garba imtisâlen mehâkim tarafından hall ü faslını arzu ediyorlarmış. Bilmem ki, nasıl oluyor da bu adamlar Kur'ân'ın huzûr ve saâdet-i umûmiyyeyi kâfil bunca siyâsiyât-ı âliyye-i ictimâiyyeyi ihtivâ eden ahkâm-ı fâzılasını tedebbür edemiyorlar.

Doğrusu ben hayret ediyorum ki müslümanlar memleketlerimize gelip gidiyorlar, her gün gazetelerimizin âile da'vâlarına müteallik neşrettikleri bunca rezâletleri, iğrenç hâlleri okuyorlar da bunlardan ne ibret alıyorlar, ne de garb âleminin bu usûl-i sakîme yüzünden ne derece muztarib bulunduğu hakkında bir fikir edinebiliyorlar. Tutalım doğrudan doğruya fikir hâsıl etmek ellerinden gelmiyor. Hiç olmazsa bu usûlün kadınlık hayatında ne elîm fâcialar tevlîd ettiğini, kadının istikbâlini daha ne gibi fecâyia nâmzed bulundurduğunu hiç olmazsa bizden sorup öğrenmek icâb etmez mi?

Huzzâr-ı muhtereme! Sizi te'mîn ederim ki garbda cârî olan bu usûl yüzünden bizim çektiğimiz felâketler pek elîm olduğu gibi bu husûsta garbı taklîd hevesinde bulunanları beklemekte olan âkıbetler hakîkaten fecî'dir.

Sadece avdet edelim. Erkeğe nisbetle kadının menzile-i ictimâiyyesi kavânîn-i tabîiyye tarafından ta'yîn ve takrîr edilmiş olduğunu, birtakım safsata erbâbının muğâlatakârâne iddiâlarına rağmen her iki nev'-i hilkatin bu menzile-i tabîiyyenin hudûd ve mâhiyetine vâkıf bulunduğunu yukarıda söylemiştik. Şurasını da ilâve edelim ki, kadın erkeğin sermâye-i intifâıdır sözüyle, hayatta erkek için eşyâ-yı zâtiyye, esâs, en'âm ve mevâşî gibi şeylerin kıymet ve ehemmiyeti ne ise kadınınki de aynıdır, nazariyesini ta'kîb eden birtakım cehelenin fikrine tebaiyet etmek istemiyoruz. Bu iddiâda bulunanlar cehl-i mahz erbâbı oldukları gibi kabûl ve tasdîk edenler de ni'met-i dirâyetten mahrûm, sâf ve sâde-dil kimselerden ibârettir. İ'tikādımızca erkek için medâr-ı intifâ' olan kadın aynı zamanda hayatın tekâlîf-i sâiresinde, iyisinde kötüsünde, gücünde kolayında **[199]** onun şerîkidir. Şu kadar var ki hayât-ı ictimâiyye, ihtiyâcât-ı âdiyye, vezâif-i hayâttaki bu müşâreket için birtakım hudûd ta'yîn etmiş, menâtık-ı mahsûsa vücûda getirmiştir.

Acaba kadının gerek hânesinin, gerek kocasının işleriyle mukayyed olması, çocuklarını emzirip büyütmek, hüsn-i terbiyelerine i'tinâ etmek, onlara telkînât-ı ahlâkıyyede bulunmak gibi şeylere hasr-ı mesâî etmesi, hep bu vezâif-i ma'sûmenin îfâsına her hâlde nâmûs ve iffetini, kocasına karşı sadâkat ve vefâkarlığını hüsn-i muhâfazaya son derece harîs ve ihtimâmkâr bulunması gibi nev'î meziyetlerinin onun hürriyet ve istiklâline

[2] "İki taraf (arayı) düzeltmek isterse, Allah da onları uzlaştırır." (Nisâ Sûresi 4/35)

ne te'sîri olabilir? Bir de kadının erkek elinde hürriyet ve idâresinden mahrûm, re'yi gayr-i mesmû' bir esîr vaziyetinde bulunduğunu iddiâya salâhiyet verebilecek ortada ne gibi bir sebeb vardır? Böyle bir tahakküm esâs-ı İslâm'a atfedilmek isteniyorsa benim okuduğum Kur'ân [3](وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ) diyor. Bu âyet ümem-i İslâmiyye arasında hukūk-ı zevciyyet kavâidini karârlaştırmışken artık dînin kadına nâçîz bir metâ' yahud müstebid ve cebbâr bir efendinin elinde âciz bir esîr mevkii ta'yîn etmiş olduğunu iddiâ etmek dîne bir bühtân-ı mahz değil midir?

Evet müslümanlar cehâletleri sebebiyle bu kānûn-ı ulvînin de diğer birçok emsâli gibi ahkâmını ta'tîl etmiş olabilirler. O sûrette ise kabâhat dîne değil, kendilerine âiddir. Ve bundan dolayı müstehıkk-ı muâhaze olan din değil, kendileridir.

Hülâsa benim anladığıma göre şerîat-ı İslâmiyyenin kabûl ve tatbîk etmiş olduğu hürriyet hukūk-ı insâniyye-i medeniyyenin bütün şuubâtında tasarruf-ı mutlakı te'mîn eden bir hürriyet-i esâsiyyedir. Bazı nazarların müteveccih olduğu, istihsâli emrinde gençlerin bağırıp çağırdığı, cehele-i muharirînin tervîcine yeltendiği hürriyet-i muhayyele ise fısk u fücûr, hıyânet-i hafiyye, hukūk-ı zevciyyete adem-i vefâ rezâilinin müvellidi olan bir hürriyettir."

İNTİHÂR

İlm-i Ahlâk ve Din Nazarında

1

–Müslümanlar arasında
intihârların çoğalması münâsebetiyle–

[4](اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًّى) = İnsanoğlu kendisini başıboş bırakılır mı sanıyor?"

Her ne kadar kendilerini başıboş zannedenler çok ve çoğalmakta iseler de insan başıboş bir mahlûk olarak yaratılmış değildir. O hakîkatte gāyet ulvî vazîfelerle mükellef pek mühim bir mevcûdiyettir. Vâkıâ bu mühimmeyi bilmemek, başıboş hayvânlardan dûn derekeye inmektir. Şu fark ile hayvân mes'ûl olmadığı hâlde vazîfe-i insâniyyesini bilmeyen, inkâr eden mahlûk zaman gelecek ki [5](وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِى كُنْتُ تُرَابًا) mantûk-ı celîlince "Keşke toprak olmuş olaydım da bu âkıbete dûçâr olmayaydım." diye azâbdan azâba düşecektir.

Evet her insan, insan doğmuş olmak haysiyetiyle sâir mahlûkāt ve mevcûdâtın vazîfelerinden ayrı ulvî bir vazîfe ile, fıtrî bir fazîlet hasîsasıyla mükelleftir. İnsanın insanlığı ancak bu misilsiz ni'meti bilmesi, mûcebince âmil olmasıyladır. Meşhûr Voltaire bu fıtrî fazîlette şübhesi olanlara karşı "Allâh kuşlara tüy ve ayılara kürk verdiği gibi insanlara da akl-ı küllî mebdei vermiştir." diyerek acı bir istihzâda bulunmuştur.

Biz insanlığa mahsûs olan bu fıtrî fazîletin, vazîfe hissinin ulviyeti, kudsiyeti hakkında gerek en büyük felsefe ve ictimâiyât ulemâsının beyânâtını, gerek bu bâbdaki nusûs-ı dîniyyeyi ayrı bir mebhaste zikretmek üzere bırakarak şimdi burada ancak intihâra müteallik beyânât ile iktifâ edeceğiz.

Ahlâkī vazîfeler: Şahsî vazîfeler, ictimâî vazîfeler, dînî vazîfeler diye taksîm olunurlar. Avrupalılar Dekart'tan beri insânî vazîfeleri dînî vazîfelerden ayırmaya çok çalışmışlar, zorla vâkıı tahrîf ile uzun zaman uğraşmışlar, hâlâ da uğraşmaktadırlar. Fakat bütün ahlâkī vazîfelerin Allâh'ın emri olarak telakkīsiyle hepsini dînî bir esâsa rabt etmek lüzûmuna kāil olan ukūl-i selîme sâhiblerini hiçbir zaman mağlûb edememişlerdir. Hakīkī ilim ve irfân ve samîmî ahlâk ve vicdân sâhibleri ne vakit bu mes'eleyi müzâkere etmişlerse dîne istinâd etmeyen, Allâh'ın emri olarak takdîs ve telakkī edilmeyen ahlâkın kâfî derece ciddî ve metîn olamayacağına karâr vermişlerdir.

Öteki sûretle düşünmek yani ahlâk ahkâm ve kavâidini yalnız ma'kūliyette arayıp Allâh'ın emri olarak telakkī etmemek hep Hıristiyanlığın dünyâ ve âhiret umûrunu lüzûmu vech ile idâre edebilecek mâhiyette olmamasından, bâ-husûs ahkâm ve evâmirini akıl ile te'lîf etmek mümkün olmamasından ileri geliyordu. Dîn-i celîl-i İslâm akıl ve hissi tamâmen hıfz ve ihâta edip her türlü ihtiyâcât-ı dînıyye ve medeniyyeyi hüsn-i idâreye kâfî ve vâfî olduğundan tâm müslümanca tasavvur ve tefehhüm edilince ahlâkın onlarda olduğu vechile ayrı telakkīsine, Allâh'ın emirlerinin insanın kendi vicdân ve fıtratından başka bir yerde aranmasına lüzûm görülmeye**[200]** ceğinden bizim bi'-l cümle ihtiyâcât-ı ahlâkıyye ve ictimâiyyemizi Allâh'ın emri, dînimizin muktezâsı olarak anlamamızda kat'iyyen müşkilât yoktur. Dîn-i mübînimizin asıl kudret ve kuvveti, rüchânı buradadır.

Şimdi mevzûumuz olan intihâr hakkında, Allâh'ın emri olarak zikredilmeksizin, sırf vazîfe nokta-i nazarlarından muhâkeme ederek söylenmiş sözleri Paris Dâru'l-fünûnu ilm-i ahvâl-i rûh ve ilm-i ahlâk müellif-i şehîri Hanri Marion'un kitâb-ı mu'teberinden iktibâsen buraya nakledelim:

---

[3] "Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları da vardır." (Bakara Sûresi 2/228).

[4] Kıyâme Sûresi 75/35.

[5] Nebe' Sûresi 78/40.

İntihârın Ahlâksızlığı. – Ferdî vazîfelerin en birincisi ve en esâslısı hıfz-ı nefis mes'elesidir. Bizim ilk mükellefiyetimiz yaşamaktır. İntihâr insandaki zât-ı mes'ûlün hizmetinden ferâgati, bütün vazîfelerini def'aten zâyi' etmesidir. Bu, bir terk-i vazîfe, ahlâk kānûnuna karşı bir hıyânettir. Eğer intihârın umûmîleştiği farz edilse âlemde ahlâkıyetin mahvını, bitmesini intâc etmez miydi?

İntihârı Nasıl Ma'zûr Göstermeye Çalışırlar. – Eğer ilm-i ahlâk mebde'leri göz önünde tutulmazsa bazı cihetlerle intihârı meşrû' görenler olabilir. Mezâhib-i kadîme-i felsefiyyeden Revâkıyyûn intihârı ma'zûr göstermekle kalmayıp onu bir fazîlet gibi medh u tavsiyeye kadar gitmişlerdir. İntihârı câiz görmek isteyenler şu sûretle muhâkeme ederler: İnsan hürdür, kendisinindir ve nefsini tasarruf hakkına mâliktir. Binâenaleyh muvâfık gördüğünde onu kurbân edebilir. Ancak meselâ evlâd sâhibi olur da onlara karşı vazîfeleri bulunursa o vakit yapamaz. Fakat bir cem'iyete karşı îfâ edebilecek hiçbir vazîfesi olmadığı ve hayat kendisi için ağır bir yük hâline geldiği vakit ne için hayatını terk etmek hürriyetine mâlik olmasın? Eğer daha ileri gidilirse intihârın bir kuvvet ve cesâret eseri olduğu görülür. Hayatı muhâfazaya çalışmak garîzesi o kadar mübrem ve derindir ki alelekser insana gevşeklik, korkaklık verir. Bu garîzeye galebe ile hayatı istihkār ve icâbında fedâ edebilmek meziyeti şâyân-ı takdîr olmalıdır derler. İşte Revâkıyyûn bu sûretle düşünerek, âkıller ibtilâların son derecesinde kendilerinde emîn bir melce' bulurlar. Hürriyeti tehdîd olunduğu yahud ağır bedbahtlıklar altında ayrılıp mağlûb olmaktan korkulduğu vakit insan kendisini kendi eliyle kurtarabilir, demişler.

Cevâb. – Bu da'vânın lehindeki bürhânların kıymetleri ne olursa olsun intihârın bir hak olması sahîh değildir. Vâkıâ isteyen bir kimse onu bil-fiil yapabilir. Fakat onu yapabilmek hukūkuna mâlik ve onu istemekte haklı olması kabûl olunamaz. Biz vazîfelerimizi îfâ için yaşamaya mecbûruz. Bir nefis kalıncaya kadar kānûn-ı ahlâkī ile hesâbımız bitmiş değildir. Hakîm-i şehîr Kant "Biz vazîfenin tebaasıyız." der. Sokrat'ın insanı bir askere benzetip, kendisinden nez' edilmedikçe vazîfesini bırakmayacaktır, demesi de bu düşünce ile idi. Biz yaşamakla mükellefiz. Çünkü kuvve-i ahlâkıyyemizi inkişâf ettirmek ve nizâm dâiresinde kalmak vazîfemizdir; kābil olduğu kadar yaşamamız lâzımdır. İntihârda büyüklük aramak beyhûdedir. Zîrâ intihârı mûcib olan ahvâlde yaşayabilmek daha ziyâde büyüklüktür. Vâkıâ hayatı fedâ etmek cesûrluktur. Fakat her türlü mezâhimine rağmen yaşamakta devâm etmek daha ziyâde cesûrluk değil midir? Revâkıyyûn sıkıya gelince hayatlarını fedâ edeceklerine daha ziyâde cesâret göstererek sâf hayatlarını idâme ile herkese hüsn-i misâl olsalar daha iyi olmaz mıydı? Her hâlde asıl metânet yaşamaya devâmdadır. Ve intihâr bir za'ftır, gevşekliktir. Hayatın mezâhimi karşısında mağlûbiyettir. O cihetle şâyân-ı takdîr olan intihâr değil, intihâr hissine mukāvemettir.

Musîbetler, Elemler İntihâr İçin Ma'zeret Olur mu? – Uzun zaman ve dâimî sûrette sefâlet altında tâkati kesilen insan ne yapsın? Kezâlik ta'vîzsiz musîbetler ve nihâyetsiz kederler hâlinde ne yapmalıdır? denebilir. Cevâb olarak deriz ki: Bu fenâlıklar ya müstehak olunarak, yahud gayr-i müstehak iken gelmişlerdir. Müstehak olunmuş iseler onları keffâret olarak kabûl etmelidir. Sokrat'ın şu güzel düşüncesini hâtırlayalım; müşârunileyh "İsmetten sonra en büyük hayır bil-ihtiyâr yapılan keffârettir. Zîrâ muhâfaza edilmiş iffetten sonra en büyük hayır tekrâr iktisâb olunan iffettir." demiştir. Binâenaleyh müstehak olunan bir fenâlık ne kadar şedîd olsa kānûn-ı ahlâkī ile münâsebeti kesilmemiş ve mes'ûliyet ihtisâsini muhâfaza etmiş bir kimse için gayr-i mütehammil görünmemelidir; çekilen zahmetlerde insanın kendi hatâlarının âdil bir müeyyidesini ve o hatâları sildirmek için bir vâsıta görmesi iktizâ eder.

Eğer fenâlıklar müstehak olunmadığı hâlde gelmişler ise onlar hiç gayr-i kābil-i tahammül değildirler. Kendisini levm ettirecek bir hâl olmadıktan sonra felâket ta'vîzsiz ve tesellîsiz sayılmaz. Çünkü istirâhat-i vicdâniyyemizi selbe bâis değildir. Hakīkaten gayr-i kābil olan fenâlık yani vahîm ve ihtiyârî sukūtu ta'kīb eden azâb-ı vicdânî insanın kendi nefsinden nefret ve ikrâh etmesidir. Böyle olmayan musîbetlerde ibret ve nasîhat gibi menfaatler de vardır. Her hâlde tamâmen sâf olan bir vicdânda yol bitmeden tahammül edemeyerek düşmemek ve hayatı vaktinden evvel terk etmemek için kâfî derecede kuvvet bulunur. Sonra hayattan maksad nedir? Telezzüz etmek ve elemden kurtulmak mı? Hayır, ikdâm ile kesb-i liyâkat **[201]** ve mücâhede etmektir. Bu hakīkate vâkıf ve mu'tekıd olanlar için intihâr mümkün olamaz. Zîrâ intihâr tamâmıyla ma'yûb bir hayatın hâtimesidir. Tamâmen gayr-i ahlâkī bir hayata nihâyet veren yüksek derecede bir gayr-i ahlâkīliktir. Ber-mu'tâd intihâr şehvânî bir hayatın mantıkī bir netîcesi olduğundan ciddî ve sâlim bir hayata tamâmen muhâliftir. Ârdan kaçmak için intihâr edilebilir mi? Bir kere ârdan murâd nedir? Onu anlayalım. Eğer nâmûs diye başkalarının i'tibârı, hakkımızdaki hüsn-i zannı ve âr diye bunların zıyâı murâd olunursa bu, nâmûslu bir adamın kendi saâdetini, râhat-ı vicdâniyyesini ve hattâ hayatını "bütün âlemin" fikri gibi çok boş, çok müteharrik bir şeyin o kadar kör olan arzu ve efkâr-ı bâtıla-i ictimâiyyenin cereyânına tâbi' tutması demek oluyor ki hakīkaten akıl

işi değildir. Vâkıâ iyi i'tibâr büyük bir ni'mettir. Fakat insanın kendisinden hoşnûd ve kānûna muvâfık olarak yaşaması daha elzem ve daha ehemdir. Ve eğer efkâr-ı umûmiyye ile muktezâ-yı vicdân arasında ihtilâf olursa yalnız vicdânın sadâsını dinlemek için hiçbir şeyi dinlememek mezâhib-i ahlâkıyyenin kâffesince müttefekun-aleyhtir. Yok, eğer murâd-ı hakīkī nâmûs, zâyi' edilmiş yahud ihlâl olunmuş şeref ise; meselâ mukaddes taahhüdlere riâyetsizlik edilmiş, gayr-i kābil-i ta'mîr hatâlar yapılmış, müdhiş bir cinâyet işlenmiş ise; işte asıl böyle ahvâlde ölmek hakkına mâlik olunmaz. O vakit yapılan fenâlığı ta'mîre, keffâretini yapmaya muvaffak olmak için yaşamak daha ziyâde lâzımdır. Ölmeye karâr vermek hiçbir hatâyı ta'mîr etmez. Bil-akis pek ziyâde vahâmetlendirir. İntihâr etmek yapılmış olan hatâya en gayr-i mütehammil ve müdhiş bir hatâ ilâve etmekten başka bir şey değildir.

İntihârın Lehinde Son Bürhân. – İntihâr lehinde en kuvvetli bürhânları şudur: Gayr-i nâfi' bir hasta, çok senelerdir sakat ve fakīr bir âileye bâr olan kimse tabîata yardım ederek başkalarının ve kendisinin azâbını ihtiyârıyla azaltmakla vicdânen şâyân-ı ta'yîb bir iş mi yapmış olur?

Cevâb. – Bunun cevâbı yine ilmî mebde'lerle verilir: Hastaya bakmakla mükellef olanların da vazîfeleri vardır ki o da hastaya vakf-ı hizmet etmektir. İhtiyârî olarak ölmek, intihâr etmek ise onları bir nevi' mahrûmiyete dûçâr etmektir. Vazîfelerin en zahmetlisini ve bu sebeble en güzelini îfâ ederek en büyük bir şeref iktisâb eylemek fırsatını onlardan nez' eylemek olur. Binâenaleyh intihâr bu müntehâ hâllerde dahi şâyân-ı tecrîmdir. Bir insanın hayatı tabîat tarafından muhâfaza edildikçe kendisi için ve başkaları için bir ma'nâyı, bir kıymeti hâizdir. Bir insan bir düşünceye ve irâdenin bir bakıyyesine mâlik oldukça vazîfeleri vardır. Hiçbir hizmet îfâ edemeyecek hâle geldiğinde de hizmet olunmak için yaşamalıdır. Zîrâ kendisine karşı başkalarının vazîfeleri vardır. Vâkıâ evvelce faâl olan bir irâde için kendisinin âtıl bir sabır ve rızâya düşmüş olmasını görmek güçtür. Fakat ahlâk, kolay ahvâlde yapmak, elîm ve güç ahvâlde terk etmekten ibâret olursa onun ne kıymeti olur? Biz ahlâkın hakīkī ma'nâsını anlamışsak onu bütün vüs'atiyle ve son nefesimize kadar, elimizde olmayan husûslara râzı ve teslîm olarak, îfâ etmek mecbûriyetinde bulunduğumuzu kabûl ederiz.

Şimdi garb fikriyle ve hâlis vazîfe mülâhazası üzerine yazılmış olan bu sözlere hitâm verelim de tekrâr dîn-i İslâm'ın buyurduklarına geçelim.

Doktor Milaslı
İsmâil Hakkı

TÜRK OCAĞI'NDA

Hukūk-ı Âile Kararnâmesi Münâsebetiyle Vukū' Bulan Bir İctimâ'

Bu hafta Türk Ocağı'nda bazı İstanbul hanımları bir ictimâ' akdettiler. Yevmî gazetelerin verdiği îzâhâta göre, bu ictimâ'da husûsî sûrette da'vet olunan İstiklâl Mahkemesi Müddeî-i Umūmîsi ve Saruhan Meb'ûsu Vâsıf Bey, *Vatan* gazetesi Başmuharriri Ahmed Emin Bey, Doktor Refik Münir Bey, Baro Reîs-i Sânîsi Sa'deddin Ferîd ve Baro hey'etinden Ali Haydar beyler de bulunmuşlar.

Evvelâ kürsüye Nezîhe Muhyiddîn Hanım çıkmış ve Hukūk-ı Âile Karârnâmesi mevzû'-ı bahs olurken Türk kadınlığının bir hareket göstermesi lüzûmunu îzâh etmiş, müteâkıben bir hanım kürsüye gelerek söylenilen sözlerin anlaşılmadığını, açık söylemek lâzım geldiğini ihtâr etmiş; bunun üzerine bazı gülüşmeler olmuş. Bunu müteâkıb Ahmed İhsân Bey'in kerîmesi İffet İhsân Hanım kürsüye gelerek talâktan bahsetmiş ve müteheyyic bir sûrette demiş ki:

"Biz izdivâca girerken yüzde doksan dokuzu bilmeden atılıyoruz. Erkek ise mücehhez olarak giriyor. Kabâhat bizimdir. Bizim kanâatimiz yüzünden oluyor. Erkekler kadınlara karşı bî-emân düşmandır. Erkekler canavardır."

Bu söz hayli gürültüleri, münâkaşaları mûcib olmuş. Daha birkaç hanım söz söyledikten sonra Reîse Nezîhe Muhyiddîn Hanım bu münâkaşalarla bir netîce elde edilemeyeceğini söyleyerek evvelâ ictimâ'da hazır bulunan Büyük Millet Meclisi a'zâsından Vâsıf Bey'i Hukūk-ı Âile Karârnâmesi hakkında îzahât vermeye da'vet etmiş. Bunun üzerine **[202]** mûmâileyh kürsüye gelerek bir nutuk îrâd etmiş. *Vatan* gazetesi Vâsıf Bey'in nutkunu şu sûretle kaydediyor:

"Hanımefendiler; her şeyden evvel kadınlık mes'elesinin bir memleket mes'elesi olduğunu nazar-ı i'tibâra almalıyız. Bunun içindir ki emrinizi infâz ediyorum. Kadınlığın inkişâfı hakkında sizin kadar memleketin münevver gençleri çalışmaktadır. Bu mes'elede memleketin münevver kitleleri hep berâber yürüyeceklerdir. Memleketimizde bir kadınlık mes'elesi vardır. Fakat bu mes'ele şimdiye kadar an'anâttan mütevellid bir cem'iyet hissi hâlinde devâm etmektedir. Bizde asrî bir kānûn yoktur. Bu mühim mes'ele eski zamanların zekâsının müsâid olduğu derece nisbetinde bir kānûn ile idâre ediliyor. Yani yalnız bir kitâbü'n-nikâh vardır. Kadının vaz'iyeti bu şekilde devâm ederse ictimâî vaz'iyeti daha fenâ olur. Kadınlar var olursa kadınların yetiştirdikleri çocuklar da rûh nokta-i nazarından var olur.

Türk kadınlarında bir haslet vardır: Evlâdlarını asker olarak yetiştirmektir. Türk erkeklerinin dört, beş asırlık hayatı hep kabâhatten ibârettir. Bununla berâber biraz da kabâhat hanım kadınlarımızdadır."

Vâsıf Bey Türk kadınlığının millî cidâldeki rolünden bahsettikten sonra devâm ederek:

"O hâlde kadınlar, erkekler hep berâber yürümeliyiz. Türk kadınlığının inkişâfını istemeyenler çoktur. İrticâ'kâr kuvvetler daima dîni öne atıyorlar. Bu kuvvetleri yıkmak lâzımdır ve elbette yıkılacaktır. Hükûmet bir kānûn hazırlamıştır. Şimdiye kadar bu husûsu idâre eden bir kānûn yoktur. Fakat bu kānûn bir türlü terakkīye düşman olan bazı eşhâsın te'sîrlerinden kurtulamıyor. Kānûnun ihtivâ ettiği birçok mevâd vardır.

Âile hayatımızda iki fâcia vardır: 1- Teaddüd-i zevcât, 2- Talâk… Eski asırlarda kabûl edilen teaddüd-i zevcâtı Cumhûriyetimiz kabûl edemez. Bu sistemin çocuklar üzerindeki te'sîri pek muzırdır. Bütün ev halkını riyâkâr yapar. Maalesef son Âile Karârnamesi'nde bu esâs kabûl edilmiştir. Hattâ bu mes'eleyi meskût olarak geçseydi belki de siyâsete hamlederdik. Fakat maalesef kānûnda tasrîh edilmiştir.

İkinci nokta yani talâk mes'elesi de pek mühimdir. Tabîîdir ki erkek ve kadının azâb içinde kaldıkları zamanlar vardır. Evlilik hayatlarına nihâyet vermek lâzım gelir. Fakat bu iftirâk ancak düşündükten sonra vâkı' olmalıdır. Halbuki bizde talâk herhangi bir sarhoşun elindedir. Son Hukūk-ı Âile Karârnâmesi talâk mes'elesinde az çok inhirâf etmiştir. Meselâ kadına hakk-ı talâk vermiştir. Kadınlarımız da ayrılmak lüzûmunu görürlerse ayrılabilirler, fakat ancak düşündükten sonra…"

Vâsıf Bey bundan sonra âile hayatımızdaki pek "gülünç" bulduğu bazı safhalardan bahsetmiş ve talâk-ı bâyin, talâk-ı selâse ve hülle gibi şeylerin tahammül-sûz olduğunu söylemiştir. Vâsıf Bey mehâkim-i şer'iyye tarafından verilen hükümlerin mantıksızlığını da îzâh ettikten sonra Meclis'te hukūk-ı âile hakkında bir kānûn olduğunu söylemiş ve şu suâli sormuştur: – Bu kānûn Meclis'ten çıkacak mı?

Vâsıf Bey suâline cevâb vererek: – Hayır, dedi. Meclis'te münevverler vardır. Bu kānûnu kabûl etmeyeceklerdir. Erkeklerimiz, gazetecilerimiz bu husûsta neşriyât yapmışlardır.

İleri gazetesi diyor ki:

Vâsıf Bey ba'dehu bugünkü ictimâın mevzûuna temâs ederek dedi ki: Burada bugün bir hey'et tefrîk edilmeli. Hey'et düşüncelerini tesbît etmeli. Bilâhare Türk kadınlığının Hukūk-ı Âile Karârnâmesi hakkındaki müsbet nokta-i nazarları bir telgrafla Büyük Millet Meclisi'ne bildirilmeli ve hukūklarının müdâfaası taleb olunmalıdır.

Hey'et tefrîkı teklîfi kabûl olundu ve şu zevât intihâb edildi: Hâlide Edîb, Sabîha Zekeriyâ, Nakıye, Nezîhe Muhyiddîn, Azîze, Selmâ, Âliye Es'ad, Nigâr Şevkī, Nâciye Fehâm, Rezzân Emîn, Safiye Ali hanımlarla *Vakit* Sermuharriri Ahmed Emîn, Ali Haydar, *Akşam* sâhiblerinden Necmeddîn Sadak, Doktor Refîk Münîr beyler.

Şimdi bu hey'et toplanarak müzâkerede bulunacak ve bazı mevâd tesbît edeceklerdir. Bilâhare tekrâr bir ictimâ' akdedilerek hey'et-i umûmiyyede münâkaşa olunacaktır. Bilâhare de Büyük Millet Meclisi'ne mürâcaat edilecektir.

Hanımlar Türk Ocağı'ndan çıkarken sinema ve fotoğrafları alınmıştır.

⁂

Bu ictimâ' münâsebetiyle yevmî gazetelerin hepsi müteaddid makāleler yazdılar. *İleri* gazetesi Başmuharriri Subhî Nûrî Bey *"Kadınlarımızın Derdi"* serlevhalı makālesinde diyor ki:

Geçen gün hanımlarımız Türk Ocağı'nda ictimâ' ettiler ve nezâketen erkekleri de da'vet eylediler. Orada bulunamadığıma pek müteessifim. Gazetelerde o ictimâ' hakkındaki yazıları okuduğum vakit müteessir ve münkesir oldum. Hukūk-ı Âile Karârnâmesi'nin Büyük Millet Meclisi'nde müzâkere edildiği şu zamanda bizim hanımların da nokta-i nazarlarını bilmek pek faydalı olacaktı. Efkâr-ı umûmiyye merâkla o ictimâın vereceği semereleri, netîceleri bekliyordu. Gönül isterdi ki hanımlarımız bugünkü Türk kadınlığının vaz'iyetini, müşkilâtını, gāyelerini birer birer îzâh etsinler ve kendilerine âid olan bu mes'elelerde ihtisâs sâhibi olduklarını göstersinler. Türk Ocağı'nda hanımların sarf ettikleri beylik sözlerden biz hiç de istifâde etmedik. Türk kadınlığının vaz'iyeti, müşkilâtı, gāyesi hakkında hiçbir fikir edinemedik. Hanımlarımız ne istiyorlar? Neden şikâyet ediyorlar? Yarınki hayatları nasıl olsun? Kānûnlarımız, ictimâiyâtımız hangi şekilleri alsın? Hâsılı bütün bu suâllere geçen gün Türk Ocağı'nda kâfî cevâblar alacağımızı zannederek seviniyorduk. Çıka çıka karşımıza yine erkekler çıktı. Bir bey bir nutuk îrâd etti. Birkaç bey de Türk hanımlarının nokta-i nazarını tesbîte me'mûr edildi. Bu netîce karşısında müteessir olmamak, sukūt-ı hayâle ma'rûz kalmamak kābil değildir. Demek ki kadınlarımız kendilerine tealluk eden mes'eleleri bile bilmiyorlar, tesbît edemiyorlar, ifâde eyleyemiyorlar. Cidden bu netîceyi gördüğümden dolayı müteessirim. İhtiyâc doğurur derler. O ictimâ'da hiçbir şey doğmadığı için Türk kadınlığının hiçbir ihtiyâcı yokmuş mu diyeceğiz? Yoksa Türk kadınlığı nâmına söz söyleyenlerin o büyük kitleden pek uzak olduğuna mı hükmedeceğiz?

Okumak, yazmak bilen burjuvazlerimiz ne istediklerini bilmezler ve karmakarışık olan arzularını ifhâm ve ifâde edemezlerse kabâhat kimin? Anadolu'da yaşayan ve zahmet çeken ve çalışan köylü kadınlarımızı bir araya getirseydik her hâlde kendi vaz'iyetlerine, müşkilâtlarına, kendi gāyelerine dâir daha iyi ma'lûmât alabilirdik. Fakat işte İstanbul'un hanımlığı, o kadar i'lâna, o kadar gurûra rağmen nokta-i nazarını bildirmek mecbûriyetini hissettiği vakit beylere mürâcaat etmeye mahkûm oluyor. Hukūk-ı Âile Karârnâmesi hakkında hanımlarımızın hiçbir fikri, hiçbir tenkīdi yokmuş. Maksad acaba bir kuru gürültüden mi ibâretti? Yoksa erkeklere muhtâc olunduğunu bir kere daha alenen isbât etmek mi istenildi? Hâsılı geçen günkü ictimâ' hanımlarımızın kendilerine tealluk eden mesâilde bile sâhib-i ihtisâs olmadıklarını ve daha pek çok zaman birçok fırın ekmek yemeleri lâzım geldiğini gösterdi. Bunu görmek için ise mutantan kongrelere lüzûm yoktu. Çünkü bunu zâten biliyorduk.

[203] **DÖNMELERE DÂİR**

Mihrâb mecmûasından aynen:

Bu aralık ortaya atılan ve cerâid-i yevmiyyeye intikāl eden Dönmeler mes'elesi hakkkında bir fikr-i icmâlî vermek üzere coğrafya ve târîhin müştereken tedkīki ve hâdisât-ı târîhiyyenin coğrafya avâmiliyle olan münâsebâtı nokta-i nazarından îzâhı için son zamanlarda teşekkül eden mektebin en mühim âsârından bulunan ve Jean Brunhes ile Camillé Vallaux taraflarından te'lîf kılınmış olan ve 1921 târîhinde intişâr eden *Târîhin Coğrafyası* nâm kitabın milliyetlere âid faslının 594'üncü sayfasından i'tibâren Dönmelere âid üç sayfanın aynen tercümesini naklediyoruz:

"Dönmelerden yani İslâm'a ihtidâ etmiş Selanik Yahudileri olan bu zümreden biraz daha uzunca bahsetmek icâb eder. Bu Selanik Yahudi zümresi takrîben on bin kişiden mürekkeb bulunmakta ve Selanik'in mecmû' nüfûsunu teşkîl eden yüz altmış bin kişiye nisbeten mühim bir mikdar teşkîl etmektedir.

Fi'l-vâkı' İslâmiyet'e ihtidâ etmiş olan bu Yahudi zümresi Moralı bir bakkālın torunu olup pek sıkı bir terbiye-i dîniyye almış bulunan ve kendisini mehdîliğe nâmzed telakkī eden Zevi Sabatay'ın an'anâtına ittibâ' eylemektedir. Sabatay *"Kabal"* tesmiye kılınan teşkîlâta dâhil olmuş ve günün birinde bir Cumartesi âyini esnâsında kendisini mehdî i'lân etmiştir. Pek kat'î ifâdâtta bulunduğu için sinagogdan dışarı atılmış ve hahamlar kendisini Yahudi cemâati arasından tard etmişlerdir. Bunun üzerine Sabatay İzmir'de halkı kendi dînine da'vet ile meşgūl olmuş, ba'dehu İstanbul'a giderek ve açıkça mehdî olduğunu i'lân ederek Yahudi ve müslümanlar arasından kendisine tarafdar kazanmış olduğu gibi şöhreti o derecede izdiyâd etmiş ki hattâ Macar hıristiyanları arasından bile bu mezhebe iltihâk edenler bulunmuştur.

Sabatay bir aralık Mısır'a azîmet eder ve burada hapse atılır. Sonra yine bu memlekette Hollandalı bir fâhişe ile teehhül eder ve nihâyet Karadağ'a düşer ve pek sefâlet içinde terk-i hayât eder. Sabatay o derece mühim bir hareket vücûda getirmişti ki Mısır'da sefâlete düştüğü zaman kendisini bu hâlden tahlîs için Cenûbî Fransa Yahudileri gemiler ihzâr etmişlerdi. Zevi Sabatay bütün mürîdlerinden İslâmiyet'e zâhirî ve şeklî bir ihtidâ taleb etmiş ve bu keyfiyet hiçbir vakit gizli bir ihtidâdan başka bir şey olmamış idi. Hazret-i Muhammed (aleyhisselâm) dînine iltihâk etmek için Yahudi cemâatini terk etmişti. Mürîdleri de aynı sûretle hareket ettiler. Fakat iltihâk ancak zâhirîydi. Dönmeler câmie giderlerse de hakīkī müslüman değillerdir. Müslümanların ef'âl ve harekâtlarını taklîd ederlerse de bu gösteriş hakīkatte mahzâ müslümanlara karşı mücâdelelerini te'mîn içindir.

Zevi Sabatay'dan sonra yeğenlerinden Kerido birinci mehdînin an'anâtını ele alarak idâme etmek ister ve bir nevi' i'tizâl vücûda getirmeye sebeb olur. Bu sûretle Dönme mezhebinden üç zümre vücûda gelir. Üç zümre ki el-ân Selanik'te yaşamakta ve kendi aralarında olduğu gibi hakīkī müslümanlarla Yahudilerden tamâmen ayrı ve müstakil bir hâlde inkişâf etmektedirler.

Bu üç zümre: Evvelâ İzmirlilerdir. Yegâne peygamber olarak Zevi Sabatay'ı tanımaktadırlar ki bunlara Selanik'te Kapancılar yani Uncular tesmiye olunmaktadır. Mikdarları takrîben iki bin beş yüz kişidir. Sâniyen Ya'kûbîler ki reis olarak hem Zevi Sabatay'ı hem de Kerido'yu kabûl etmektedirler. Mikdarları takrîben dört bine bâliğ olup bunlara da Hamdi Beyler tesmiye edilir. Sâlisen "Umususlar" yani Basık Burunlular ki peygamber olarak Zevi Sabatay'la Osman Baba isminde diğer birini tanırlar. Adedleri üç bin beş yüz kadar olup Karakaşlar nâmıyla yâd edilirler. Bu Dönmelerin kâffesi İspanyolcayı unutmuşlar, Türkçe konuşurlar. Reîs-i rûhânîlerini müslümanlar gibi hoca tesmiye ederlerse de bunlar İbranice bilirler ve İbranice mukaddes kitaplardan okurlar. Bu mezheblerin hepsinde cinslerinin hâricine çıkmayarak kendi aralarında teehhül etmek husûsuna pek sıkı riâyet edilmektedir. Bu zümrelerden bazılarında diğerlerine karışmamak için gösterdikleri şiddet-i taassub netîcesinde kendilerine hâs bazı alâim-i fârika-i vechiyye husûl bulmuştur. Pek mahsûs bir surette bütün eşkâl-i medeniyyenin girmiş olduğu bu Selanik şehrinde edyân-ı sâire müntesiblerinin giremedikleri ve gizli

yollarla merbût ve birbirlerine mülâsık hânelerde Dönmeler kendi aralarında yaşamaktadırlar. Ayrı bir mahalle teşkîl eden bu evler içinde ma'bedleri vardır. Doktor Dreyfus Ya'kubîler'in ma'bedine girmeye muvaffak olmuştur. Kendisini beht ü hayrete ilkā edecek derecede yüksek bir kıymet-i san'atkârâneyi hâiz olduğunu beyân etmektedir.

Dönmelere esrâr-ı mezhebiyye ancak teehhül ettikleri zaman telkīn edilmektedir. Katl, zinâ ve yalan yere şehâdet etmekten müctenib bulunmaları lâzımdır. Gerek erkek Dönmenin bir müslüman hatunuyla veya Dönme bir kadının bir müslüman erkeğiyle izdivâcı kat'iyyen memnû'dur. Buna sadaka i'tâsı, mezâmîr kırâati, Zevi Sabatay'ın kitaplarına itâati ilâve ederler. Câmie gitmek, abdest almak gibi evâmir-i zâhire-i İslâmiyyeye ittibâ' eylemeleri de vâcibdir.

Yahudiler gibi doğdukları vakit değil, müslümanlar gibi yedi, sekiz **[204]** yaşına girdikleri zaman çocukları sünnet ederler. Bir sene zarfında on iki büyük bayramları vardır ki bunlar miyânında Zevi Sabatay'ın vilâdeti günü de dâhildir. Bunlar miyânında hâricle ihtilât memnûiyetine en ziyâde Ya'kūbîler riâyet ettiklerinden nâşi başlı başına bir kavim teşkîl etmişlerdir. Bu Yahudiler sokakta yürürlerken müteredddî bir Yahudiyi andıran meşy ü hareketlerinden tanınmaktadırlar.

Bil-akis Kapancılar Selanik şehrinin akvâm ve ensâl-i beşeriyyesi içinde en zekîleridirler. İttihâd Komitesi'ne büyük mikyâsta intisâb etmişlerdir. Hülâsa-i kelâm olarak: Genç Türk İnkılâbı'nın kısm-ı azîmini idâre eylemişlerdir. Bu inkılâb esâs i'tibârıyla Dönmeler yani hâricen İslâmiyet'e iltihâk etmiş, fakat hakīkatte İslâmiyet'le mücâdele eden ve İslâm'a münâsebetleri ancak ef'âl-i zâhiriyyeye inhisâr eden Yahudiler tarafından yapılmıştır.

An-kasdin hakīkī Türk kisve-i riyâkârânesine bürünmüş olan ve aslen Yahudi olup Türklük iddiâsında bulunan bu kimselerin Türklerin bugünkü mukadderâtlarının vücûda gelmesinde büyük mikyâsta dahl ü te'sîrleri olmuştur."

⁂

Vakit gazetesinin Ankara muhâbiri İhsân Ârif Bey yazıyor:

"Dünkü mektubumda Dönme an'anâtına âid bir silsile-i hurâfât göndereceğimi bildirmiştim. Bu küçük tefrikama bugün başlıyorum.

Sabâhleyin mev'id-i mülâkāt olan pastacıda Rüşdü Karakaşî Bey'i buldum. Bana aldığı bir tehdîd mektubundan bahsetti. "Genç Selanikli" imzâsıyla gelen bu adressiz mektubun son satırları şöyle bitiyordu: "Sen Dönmelerin elinde can vereceksin."

Uzun bir kahkaha zincîriyle bu Donkişot ağızlı mektubun satırlarını düğümledik ve Rüşdü Bey kelimeleri ağızının içinde yuvarlanan bir âhenkle ırkının asırların perdeleri arasında kalmış mechûl hurâfelerini anlatmaya başladı. Rüşdü Bey'in şîvesine, kelimelerine hiçbir şey ilâve etmeden aynen naklediyorum.

Allahları Selanik'te, Halîfeleri İstanbul'da:

– Dönmelerin iki buçuk asırdan beri kendilerine mahsûs dînî teşkîlâtları mevcûddur. Bunlar herkesin bildiği gibi "Karakaşlar", "Kapancılar", "Hamdi Beyler" nâmlarıyla üç kısma münkasemdirler.

Dönmeler ibtidâ-yı teşekküllerinden kırk, elli sene sonra, bânî-i dînleri olan Sabatay Sevi'nin rûh-ı tasavvufla, rakamlı birtakım hurâfelerle muharrer bir isim üzerine binâ ederek, Osman Ağa nâm-ı müsteârında birisini –hâşâ– Allâh diye i'lân etti ve Dönmelerin (Osman Ağa) ilâhları oldu.

Bu ilâhın zuhûrundan sonra Dönmelerden altmış üç kişi sokağa fırlayarak Osman Ağa'nın evine gitmişler, önünde secde ederek Dönmelerin bu ilk ilâhına evvelâ bey'at etmişlerdir. Bu altmış üç kişi ilk sahâbeler olup bunlara (Baba) nâmı verilmiştir.

Osman Ağa öldükten sonra yerine bir diğerini intihâb etmişler ve bu böyle mütevâliyen gitmiş, Osman Ağa'nın haleflerine halîfe denmiştir.

– Demek dönmelerin de ayrı halîfesi var.

– Var ya! Dönmelerin şimdiki halîfesi İstanbul'dadır.

– Kimdir? İsmini söyler misiniz?

– Orasını ma'zûr görün. Îcâb ederse söylerim.

Rüşdü Bey hurâfelere aynen devâm ediyordu:

– Sahâbelerin vefâtlarında yerlerine evlâd ve ahfâdı kāim olur. Bunları da hîn-i hâcette teşhîr edeceğim.

Dönmelerde sünnet müslümanlarınkinden başka türlüdür. Bir Dönme çocuğu iki veya üç yaşına gelince sünnet edilir. Sünnet edilmeden evvel çocuğa halîfenin eli öptürülerek, izni alınır. Sünnet esnâsında Yahudice duâlar okunur.

Gece Yarısı Kıyılan Gizli Nikâh:

Nişân, izdivâc akidleri, çocuklar tâ analarının karnında vukū' bulur. Meselâ , iki kadın gebe değil mi? Birbirleriyle sözleşirler. Benimki kız, seninki erkek, yahud seninki kız, benimki erkek olursa birbirlerine verelim, derler. Bu sûretle çocuk doğmadan nikâh kıyılır.

Çocuklar üç, beş yaşlarına girince tekrâr ve fiilen nişânlanırlar. Nikâh gece vakti olur. Halîfenin izniyle gelen hahamlar Yahudice duâlar okurlar. Ve gelinin bileğine (hamâil) denilen Osman Ağa'dan kalma mübârek bir bilezik takılarak, akid icrâ edilir.

Ertesi gün ise bu gizli nikâhı çaktırmamak için bir imâm, birkaç da'vetli çağırılarak Türk usûl-i muâşereti vechile ikinci, zâhirî bir nikâh yapılır.

Güvey, zifâf akşamı, ilk evvelâ Selanik'teki Osman Ağa'nın kabrine gider ve hahamlar vâsıtasıyla duâlar ettirilerek secdeye kapattırılır ve Osman Ağa'nın taşı öptürülür.

Zifâf gecesi sofrada, gelin güveyinin arasında hahamlar uzun duâlar okurlar ve yemekten sonra, gelin güveyi yalnız bırakılır. Odalarında yalnız, güveyi, bekleyen gelin karşısında huşû' ve vecd içinde Osman Ağa'ya uzun ve dakîkalarca süren bir visâl duâsı okumak mecbûriyetinde kalır.

Cenâzeleri ve Duâları:

– Cenâzelerine gelince, hastanın son nefesinde hazır bulunan kadın ve erkeklerin hepsi berâber duâ ederler. Dönmelerde, kadın mevtâları erkek gassâl yıkar.

Kabristanları Selanik ve İstanbul'da müslümanlarınkinden ayrı bir mahaldedir. Hâriçte bir Dönme ölürse bu kabristanlara nakledilir.

Dönmelerin birçok duâları vardır. Sabahleyin yüzlerini yıkarlarken havlu duâsını okurlar. Akşam duâları ise muayyen bir saatte mahalleler arasındaki husûsî ibâdethâne itttihâz edilen evlerde icrâ edilir. Dönmelerin kendilerine mahsûs olan bu hurâfevî âdetlerden mâadâ Yahudilerin tâbi' olduğu Kapir, Aman, Hazret-i Yusuf gibi bayramları tes'îd ettikleri gibi sâir Yahudi yevm-i mahsûslarında da icrâ-yı âyîn ederler.

Arada kaçgöç olmadığından kadın erkek bir arada ibâdet ederler.

Mukaddes Gece, Mukaddes Çocuklar:

Dönmelerin meşhûr bir kuzu demleri vardır. Bu vakit hâricinde kuzu yemek günâh addolunur. Kuzu ziyâfetleri zamanı gelince Dönmeler aralarından yirmi beş, otuz kişilik kadınlı, erkekli guruplar yaparlar. Bu guruplar muhtelif evlere taksîm edilirler. Erkekler bu kuzu sofralarına dizilirler. Süslü kadınlar bunlara hizmet ederler. Bu mübârek ziyâfetten sonra gece tes'îd edilir.

[205] Rüşdü Bey'in kalın kaşları altında pırıldayan koyu gözlerinde ince ve ma'nîdâr bir tebessüm şimşeği çaktı ve devâm etti:

– Evet bu gece böyle tes'îd edilir!... Ve bu gecenin kahramânı olan kadınlar en fazla sevâba girenler oldukları gibi doğan çocuklar da azîzler kadar mukaddes addedilirler.

⁂

İzmir'de Karşıyaka'da İslâm Kütüphânesi sâhibi Selanikli Receb Kaymak tarafından Karakaş-zâde Rüşdü Bey'e hitâben neşredilen mektuba karşı mûmâileyh *Akşam* gazetesinde uzun bir cevâb vermiştir. Aşağıya naklettiğimiz fıkralar bu mektuptandır. Rüşdü Bey diyor ki:

Diyorsun ki "Herhangi bir milletin câmiasından ara sıra kendi aslını inkâr edenler çıkar." Halbuki ben aslımı inkâr etmediğimi, Dönme neslinden geldiğimi şimdiye kadar yazdığım yazıları okuyanlar pekâlâ bilir. Ancak iki buçuk asırdan beri örtündüğümüz sâhte kisvenin astarını ve yüzünü yırtıyorum! Bu da vazîfemdir. Nitekim sen senin olmayan sıfatları şahsına ve ticârethânene takıyorsun? Dükkânlara ve duvarlara besmele-i şerîf, "El-kâsibü habîbullâh" ve sâir bu gibi kudsî levhaları yazmakla müslüman mı olunur? Yoksa müslüman mı aldatılır? Artık isimle, sözle, şekille adam aldatmak modası geçti. Sûriye'deki hıristiyanların isimleri de İslâm ismi olduğunu unutmayalım. Benim bildiğim bir şey varsa ne Türk'üz ne de İslâm!.. Hakîkat balçıkla sıvanamaz. Bunu isbât ediyorum ve daha da edeceğim. Hâiz olduğum nâm ve ünvânı taşıyanlar hakkında kānûnun ve hükûmetin elbette bir vazîfesi vardır. Kimse, kimsenin kartını, ticârethâne nâmını, hüviyetini gasb ve isti'mâl edemeyeceği gibi bir milletin dînini, milliyetini kimsenin ve kimselerin gasb ve sû'-i isti'mâl etmesine ne kānûn, ne şerîat, ne de akıl ve mantık ve ne de bugünkü milliyet zihniyeti müsâade edemez.

Vatan Gazetesinin Yeni Hakāretleri

Ma'hûd *Vatan* gazetesi *"Hıyânet-i İnsâniyye Mücrimleri: İnsan Nesli Haşerâta Mağlûb Oluyormuş, Fakat Onlarla İttifâk Edenler Eksik Değil"* serlevhalı ve "Ahmed Şükrü" imzâlı bir makālede bir İngiliz âlimine göre insanın en büyük düşmanı en az ehemmiyet verdiği ve en az korktuğu haşerât olduğunu îzâh ettikten sonra kargaların öldürülmesi câiz olmadığı hakkında fetvâ veren müftüye nakl-i kelâm ile diyor ki:

"İnsanlar insanlığa ihânet eden bir müftüyü yalnız azl ile iktifâ etmişlerdir. Haşerât bu sûretle üzerimize fâikıyet ihrâzı için softalığı kendisine sâdık bir müttefik olarak kaydetmiştir. Çünkü softalığın haşerâta, son tezâhürâtı ile görüldüğü vechile, yardımı olduğu gibi haşerâtın da softalığa bazen yardımı olmaktadır... Zühûlen, düşmanımız olan bir Ağahan mektubunu neşrettikleri için birçok gazeteciler İstiklâl Mahkemesine çekildikleri hâlde insanların düşmanı olduğu ulemâ tarafından (yani İngiliz âlimi Mr. Wols tarafından) te'mîn edilen haşerâtla ittifâk akdettiklerini i'lân edenler neden serbest geziyorlar?..."

Vatan gazetesi softalığa karşı sînesinde beslediği gayz u husûmeti izhâr için en küçük, en ehemmiyetsiz

bir şeyi bile ihmâl etmiyor. *Vatan* gazetesi sâhibi Selanikli Dönmelerden Ahmed Emîn Bey inkâr edemez ki kendileri asırlardan beri bâtıl hurâfeler tanımakta oldukları hâlde hiçbir defa Türkler ve müslümanlar tarafından tahkîr olunmamışlardı. Böyleyken bugün bir müftünün küçük bir hatâsını vesîle ederek ciddiyetle, edeb ve nezâketle hiç de kābil-i te'lîf olmayacak böyle tahkîrler, tezyîfler saçması, saçtırması hiç de âlîcenâbâne bir hareket değildir. Hiss-i merhametle yapılan bir hatânın hiss-i vahşet ile karıştırılması merhamet mefhûmuna ne kadar bîgâneliktir! Kendileri acaba lâ-yuhtî midirler? Ahmed Emîn Bey'in, Arabistan bizim dâire-i hakimiyyetimizde bulunduğu zaman Filistin'de Siyonistlere, Mûsevîlere yurt verilmesini müdâfaa etmesi, Mütâreke'den sonra Türkiye'yi Amerika mandasına sokmaya çalışması acaba mahz-ı isâbet miydi? Böyleyken hiç kimse çıkıp da Ahmed Emîn Bey haşerât ile ittifâk etti demedi. Bir müftü küçük bir hatâda, bir zühûlde bulunmakla bütün bir zümreyi "softa – haşerât ittifâkı" diye tahkîr mi icâb eder? *Vatan* gazetesi başkalarını tahkîr ve tezyîf etmek imtiyâzını kimden aldı ki böyle mütemâdiyen hakāretler savuruyor? Başkaları da kendisine öyle hakāretler mi etsin istiyor? Karakaş-zâde Rüşdü Bey Dönmeler hakkında bazı şeyler söylüyorsa o kendi ırkdaş ve mezhebdaşlarıdır. Bundan dolayı Türklerin, müslümanların bir kusûru yoktur. Aralarında bildikleri gibi halledebilirler. *Vatan* gazetesini bir defa daha dâire-i edeb ve nezâkete da'vet ediyoruz.

YENİ BİR MARAZ-ı İCTİMÂÎ

Son günlerde intihârlar şâyân-ı hayret bir sûrette çoğalmıştır. Gün geçmez ki gazeteler intihâr vukūâtı kaydetmiş olmasın. Genç erkekler, genç kadınlar muhtelif ve fecî' sûrette hayatlarına kendi elleriyle hitâm vermektedirler. Ahîren bir, iki arkadaşın birlikte intihâr ettiklerini de gazeteler yazdı. Gittikçe müstevlî bir şekil alan bu maraz-ı ictimâî hakkında matbûât-ı yevmiyyemiz beyân-ı mütâlaaya başladı. *İkdâm* gazetesi sâhibi Ahmed Cevdet Bey *"İctimâî Hâdiseler"* ünvanlı başmakālesinde diyor ki:

"İki Türk gencinin fecî' intihârını yazdık. İkide birde gazeteler intihâr haberleriyle çınlıyorlar. İntihâr Türk hey'et-i ictimâiyyesinin alışmadığı bir hâdisedir. Biz bunu ne ahlâkan, ne de maîşeten bilirdik. İntihârlar, bize, yeni zamanın ve o zaman felsefesinin yadigârlarındandır. Bunu aklımızın erdiği vechile tedkîk etmek istiyoruz.

Biz bugün kadın ve erkek, gençliğin çektiği derd-i derûnu bilmiyoruz ve anlamıyoruz… Ne yapayım gençlerimiz bize duygularını, telakkīlerini bildirmediler. Şurada burada okuduğumuz hikâyeler içinde, bu gençliği bir türlü göremiyoruz ve seçemiyoruz…

[206] Şurası muhakkak ki hey'et-i ictimâiyyemiz elân bir karârsızlık içindedir. Arabamızın dingillerini yağlayıp tekerleklerini yürütemedik…

Bugünkü gençlik vaktinden evvel ve bâ-husûs vesâite mâlik olmadan pek maddî olmuştur. Bugünkü gençlik birden çok para kazanmak ve çok safâ sürmek arzusundadır. Fakat bu arzuda olan gençlik istihsâl için, ne lüzûmu kadar mesâî sarf ediyor, ne lüzûmu kadar fiilî ma'lûmâta vâkıf bulunuyor. Vâkıâ memlekette gençliği bu mesâîde kullanacak müessesât mevcûd değil. Gençlik çalışacak yer bulamıyor. Dikkat ediyorum, yine me'mûriyete doğru bir tehâlük, bir koşuş var. Türk mümkün değil me'mûriyetin zevkine doyamıyor. Az bile olsa mücâdele-i hayâta, hazırlop me'mûriyet hayatını tercîh ediyor, sonra gençlerin elinde bir iş sermâyesi yok. Memleketimizde belki bazı işler var. Fakat gençlerimizin pratik ve fiilî hiç ma'lûmâtı yok. Edindikleri ma'lûmât, insana hayatını kazandıracak şeyler değil, elde ne sanâyi' var, ne ticârî ma'lûmât."

Tanin gazetesi sâhibi Hüseyin Câhid Bey de diyor ki:

"Son günlerde vukūa gelen üç intihâr vak'ası memlekette hüküm süren siyâsî ve ictimâî bir hâlet-i rûhiyye hakkında bize pek şâyân-ı dikkat birer vesîka mâhiyetini arz ediyorlar."

Mûmâileyh bu intihârların istinâd ettiği siyâsî ve ictimâî sebebleri îzâh ettikten sonra şu mütâlaayı dermiyân ediyor:

"Burada derin bir buhrân-ı rûhî görüyoruz. En büyük sa'yi ile günde ancak iki lira kazanan bir genç en ufak hîlelerle yüzlerce lira kazanan insanlarla kendisini mukāyese edince hayatta zevk bulamıyor, ümîdlerini gāib ediyor ve ölümü müreccah görüyor. Bu zavallı gencin rûhunda şübhe yok ki ma'neviyât ciheti noksân idi. Asrın mı, zamanın mı, muhârebe buhrânlarının mı, yoksa hepsinin birden mi icrâ ettiği bir te'sîr, görülüyor ki, onun "ideal" mefhûmunu köreltmişti. Bu ma'nevî zenberekten mahrûm kalan, âvâre, bîkes ve zaîf rûhu hayatın anîf sadmesi karşısında derhâl mağlûb düşmüştür…

Hayatın muhtelif cereyânları arasında ulvî mefkûrelerini gāib edip de kendilerini Kandilli akıntısına bırakarak ye's ü nevmîdî içinde bize vedâ' eden zavallı gençleri gördükçe hem onların sönen hayat güneşleri karşısında elîm bir ezâ-yı rûhî duyarız, hem de bize halef olacak gençliğin rûhunda böyle ma'nevî bir seretân görmekten dehşet ve telâşa düşeriz."

Tiyatro Nâmına Yapılan Rezâletler

Evvelki gece Kadıköyü'nde Kuşdili Tiyatrosu'na giden kadın ve erkek pek rezîlâne ve bî-edebâne sahnelere şâhid olmuşlardır. Seyircilerin çoğu bu rezîlâne hareketlerin karşısında oturamamışlar, tiyatroyu terk ederek çıkmışlardır.

Temâşâ nâmına, Şehzâdebaşı'ndan Galata'ya ve oradan Kadıköyü'ne kadar geçen bazı küstâh ve cür'etkârlar anlaşılan bu son günlerde kendilerini pek kontrolsüz bulmuşlar ve en husûsî yerlerde bile temsîli gayr-i kābil olan hareketleri sahneye çıkarmak cür'etinde bulunmuşlardır. Böyle cür'etkârların hadd-i te'dîbini başka memleketlerde bizzat halk verir. Evvelki akşam nasılsa Kuşdili Tiyatrosu'nda komîk-i şehîrleri seyre gidenlerin birçoğu tiyatroyu terk etmek sûretiyle fil-hakīka cür'etkârlara lâzım geldiği gibi mukābele etmişlerdir. Fakat bu da nâkâfîdir. Nitekim onlar geriye kalan ve onları hâlâ seyredenlerden de istifâde ederler. Bundan dolayı polis bizzat müdâhale etmeli ve bu küstâhları te'dîb etmelidir.

İleri

Tebrîkler, Takdîrler !

Dârü'l-bedâyi'in *Nur Baba Köşkü* piyesi münâsebetiyle *İleri* gazetesinde neşrolunan "Kemâl Gālib" imzâlı makālede deniliyor ki:

"İlk sahneye çıkan Türk hanımlarının huzûrunda yapacağımız şey onları hürmetle teşvîk etmek ve muvaffakıyetleri için elimizden geleni yapmaktır… Bedîa Hanımefendi'nin sahnede huzûru tebrîkler ve takdîrler için şimdiki hâlde kâfî bir sebebdir."

PERDELER MES'ELESİ

İstanbul tramvaylarındaki perdelerin niçin kaldırıldığına dâir Erzurum Meb'ûsu Ziyâeddin Efendi'nin Dâhiliye Vekâleti'nden sorduğu suâl üzerine Meclis'te cereyân eden müzâkereyi Meclis zabıtnâmesinden ber-vech-i âtî aynen naklediyoruz:

Reis — İstanbul'da vapurlarla tramvaylarda kadınlarla erkekler arasını tefrîk eden perdelerin kaldırılması esbâbına dâir Erzurum Meb'ûsu Ziyâeddin Efendi'nin suâline Dahiliye Vekîli Ferîd Beyefendi şifâhî cevâb verecektir.

Riyâset-i Celîleye

İstanbul Polis Müdürü tarafından vapur ve tramvaylarda erkekle kadınları tefrîk eden perdelerin kaldırılması husûsunda merâkize evâmir teblîğ edildiğini gazeteler yazıyorlar.

Ma'lûm-ı âlîleridir ki mevâkı'-i mezkûrede mevzû' o sütre-i nezâheti ref' etmek muhadderât-ı İslâmiyyeyi Ermeni, Yahudi, Rumlarla karışık diz dize, sîne sîneye yakından temâs ettirmek ve onların nazar-ı iştihâlarına ma'rûz bırakmak ne kitle-i mütedeyyine olan millet-i hâkimenin şeâyir-i dîniyye ve milliyye ve ahvâl-i rûhiyyesiyle mütenâsib ve ne de ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîzi gibi mukaddes bir hakkı uhdesinde tutan Cumhuriyet-i İslâmiyyenin siyâset ve kiyâsetiyle kābil-i te'lîf olmadığından Dâhiliye Vekîli'nin âtîdeki suâllere şifâhen cevâb vermesi matlûb ve mercûdur:

1- Polis Müdürü bu emri vermek salâhiyetini kimden almıştır?

2- Müdür bu emri Dâhiliye'den telakkī etmiş ise Vekîl Bey bu perdelerin kaldırılması husûsunda bu esnâda ictimâî, ahlâkī, siyâsî ne gibi bir fayda ve mecbûriyet tahtında bu emri vermiştir?

Erzurum Meb'ûsu
Ziyâeddin

Dâhiliye Vekîli Ferîd Bey (Kütahya) — Efendim! Tramvaylarda ve vapurlarda mevcûd bulunan perdelerin kaldırılması mes'elesi, Sıhhıye ve Muâvenet-i İctimâiyye Müdüriyeti'nin 8 Kânûnievvel 339 târîhli raporu üzerine, gösterdiği **[207]** lüzûm-ı sıhhîye binânen kaldırılmıştır. Arzu buyurursanız raporu okuyayım. Maamâfih perdeler kaldırılmış olmakla berâber nisvâna mahsûs bulunan yerler tamâmıyla muhâfaza edilmiştir. Onların yerleri ayrı levhalar ta'lîkı sûretiyle tefrîk edilmiştir ve ayrı oturmak üzere bu tarzda mahaller tahsîs olunmuştur.

Reis — Ziyâeddin Efendi! Cevâbı kâfî görüyor musunuz? (Kâfî sesleri) Efendim! Suâl sâhibinin de söz söylemeye hakkı vardır.

Ziyâeddin Efendi (Erzurum) — Efendim! Bendenizin bu suâlden maksadım Polis Müdürü re'sen bu emri kendi kendine vermeye salâhiyetdâr mıdır?

Süleymân Sırrı Bey (Bozok) — Hoca Efendi dünyânın perdesi kalkmış, değil ki insanların.

Ziyâeddin Efendi (Erzurum) devâmla — Polis Müdürü nasıl bu emri veriyor?

Yahya Gālib Bey (Kırşehir) — Salâhiyetdâr değildir. Kim vermiş?

Ziyâeddin Efendi (devâmla) — İkincisi, ma'lûm-ı âlîniz deniyor ki sıhhî noktasından. Gazetelerde görülüyor ki perdeler mikrop nâkıli imiş. Eğer maksad bu ise ma'lûm-ı âlîniz vagonlar ikidir. Daha ziyâde hukūk-ı nisvâna riâyet etmek, biri erkeğe diğeri kadına tahsîs edilmek sûretiyle daha iyi olur. Eğer sıhhî noktadan ve bahâne

mikrop ise mevâkı'da bulunan kadifeleri, koltukları, ve sâireyi sökmek lâzım gelir. Halbuki yalnız sıhhî noktasından olursa dezenfekte ile muşamma'lı perdelerle bu def' olunur. Demek ki perdelerin kalkması o kadar sıhhî bir sebeb değildir. Ma'lûm-ı âlîniz her ferd teceddüd tarafdarıdır. Yalnız her milletin bir harsi vardır. Bu harse riâyet lâzımdır. Polis Müdürü, Dâhiliye Vekâletinin emri olmadan bunu yapmaya salâhiyetdâr mıdır? Hükûmet yok mu? Memleket anarşi hâlinde mi? Herkes kendisine mahsûs bir şey mi yapıyor? (Hayır, hayır sesleri) Dâhiliye Vekîli'nden sorarım.

Yahya Gālib Bey (Kırşehir) — Sorar ya.

Ziyâeddin Efendi (Erzurum) devâmla — Efendim. Sû'-i telakkī, sû'-i tefehhüm buyurulmasın. Eskiliğin yerine teceddüdleri herkes istiyor, herkes teceddüd arzusundadır. Fakat biz asrîlik ve teceddüdü şöyle biliriz. Birincisi âsâyiş her tarafta.

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak) — Biz ne demektir? Hoca Efendi.

Ziyâeddin Efendi (devâmla) — Birincisi teceddüd, asrîlik, âsâyişi her tarafta te'mîn etmek, harâbe-zâr mülkümüzü i'mâr etmek, yollar ve şimendüferler yaptırmak, maârif, sanâyi' ve iktisâdla halkı yükseltmek. Ma'lûm-ı âlîniz Avrupa bugün semâda tayyârelerle uçarken biz kağnı arabalarıyla gidiyoruz. Hâlâ bu elîm vaz'iyette bulunduğumuz hâlde yalnız kadınlarımızda mı bu sûretle bir teceddüd göstermek istiyoruz? Yalnız kadınlarla berâber oturmakta mı teceddüd var? Milleti nereye sevk edeceğiz? Medeniyet maskesiyle, asrîlik ridâ-yı kâzibi arkasında milleti sefâhete mi sürükleyeceğiz, milletin mukaddesâtıyla mı oynayacağız? Her milletin perde için değil… (Gürültüler) Ricâ ederim! Her sûretle teceddüd edelim. (Kâfî sesleri) (Devâm sesleri)

Reis — Devâma imkân yoktur. Ricâ ederim, sükûnetinizi muhâfaza buyurun.

Ziyâeddin Efendi (devâmla) — Efendim! Görüyorsunuz; her ne sûretle olursa olsun medeniyet kadınlara serbestî, açıklık vermek değildir. Memleketimizin her tarafı harâb, âsâyişe muhtâcız. Avrupa'yı bu cihetlerde taklîd etmiyoruz. Avrupa'nın sanâyiini, maârifini almaya değil; yalnız sefâhetini, rezâletini taklîd etmeye yelteniyoruz. Efendim! Hâkimiyet-i milliyye deniyor. Bu yapılan şeylere dâir, teceddüd denilen bazı münâsebetsiz şeyler hakkında –ki asıl bunlar teceddüd değil– dâire-i intihâbiyyelerinizden ne alıyorsunuz? Bunlar için ne deniliyor? Bunlara ne için sükût ediyorsunuz? (Biz almıyoruz sesleri)

Ali Rızâ Efendi (Amasya) — Almayanlar dâire-i intihâbiyyesiyle alâkası olmayanlardır.

Ziyâeddin Efendi (devâmla) — Ma'lûm-ı âlîniz vapurların perdeleri yoktur. Kadınların mevkii ayrıdır. Bunlar da kaldırılacak diye emir verilmiştir. Ma'lûm-ı âlîniz Avrupa'da bile kadınlara bir hürmet var. Onların mevki'leri ayrıdır. Hattâ kadınların sigara içecekleri yere erkek de giremez. Yalnız kadınları erkeklere karıştırmak onlara bir hürmet değildir.

Yahya Gālib Bey (Kırşehir) — Ricâ ederim! Dâhiliye Vekîli Bey onu te'mîn eder. Polis Müdüriyeti'nin yaptığı hatâyı Dâhiliye Vekîli Bey düzeltir.

Ali Sâib Bey (Urfa) — Hatâ değildir. Polis Müdürü iyi yapmış.

Yahya Gālib Bey (Kırşehir) — Hatâ-yı fâhiştir… (Burada bir cümle tayyolunmuştur.) (Hatâdır sesleri)

Reis — Yahya Gālib Beyefendi ricâ ederim. Sükûneti muhâfaza ediniz!

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak) — Allâh hayâ perdelerini kaldırmaktan masûn buyursun.

14 Kânûnisânî 340 Pazartesi

[208] Bugünün Mühim Hâcetlerine Dâir Tedbîrler

Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkīfi Olan Kitabından

39- Müttehem ulemâ-yı İslâmiyyeyi mahkemeler huzûrunda himâye etmek için Umûr-ı Dîniyye Nezâreti emrinde bir hey'et-i muhâmiyye bulunur. Bugünkü hâdiselere, bugünkü fitnelere göre bu, gāyet zarûrî, ehemmiyetli, büyük bir tedbîrdir.

40- Umûr-ı Dîniyye Nezâreti nezdinde bir de hukūk müşâviri bulunur. Bu müşâvir, Nezâret'in işlerini müdâfaa eder; Nezâret'in müzâkerelerinde, karârlarında devletin kānûnu noktasından kendisiyle müşâvere olunur.

41- Dîniye Nezâreti hükûmet şu'belerinin, devlet idârelerinin her birinin gazetelerini, mecmûalarını, bütün neşriyâtlarını mutlakā alarak siyâsetten, zamanın ahvâlinden muntazaman her vakit haberdâr olur. Dinlere, müslümanlara, şark mes'elelerine dâir hükûmetin bütün karârlarını bilumum mensûbîn-i ilmiyyeye teblîğ ve îzâh eder.

Zamanın fevkalâde ehemmiyetine göre şu tedbîr her hâlde müfîd, belki zarûrî bir tedbîrdir. Nezâret-i Dîniyye a'zâlarında biraz himmet, biraz ehliyet bulunsaydı mektep muallimleri, mahalle imâmları vâsıtasıyla Rusya müslümanlarına her vakit güzel ma'lûmât, kuvvetli bir hareket verebilirdi.

42- Dîniye Nezâreti kendisine mahsûs olmak üzere büyük bir matbaa te'sîs eder. Dînî, edebî, ilmî kitapları tab' edip Rusya müslümanlarına neşreder.

43- Dîniye Nezâreti mevkūt bir mecelle neşreder. Nezâret karârlarını, hesâblarını, muhâberelerini, i'lânlarını, tedbîrlerini, el-hâsıl mensûbîn-i ilmiyyeyi alâkadâr eden bilumum ma'lûmâtı derc ederek Rusya müslümanlarının maslahatlarını ve dînî hâcetlerini te'mîne hâdim olur.

44- Fuhuş gibi, müskirât gibi müfsid ve mühlik harâmların her biri mümkün olan yollar ve müessir çârelerle tamâmen men' olunarak müslümanların hayât-ı ictimâiyyelerinin tehzîbine dînî idâreler ve mahalle imâmları her vakit nezâret eder.

Bu vazîfe her zaman ilmiyenin en büyük, en ehemmiyetli vazîfeleridir. Bilhassa şu hürriyet günlerinde, ictimâî ve ahlâkī inkılâb zamanlarında… Fuhuş gibi, dâü'l-küûl gibi mühlik hastalıkların serî' ve müdhiş bir sûrette sirâyet etmekte oldukları dakīkalarda bu tedbîrin ehemmiyeti kat kat artmıştır.

Âdâb ve şeâir-i İslâmiyyeye muhabbeti ve ihtirâmı olan İslâm ulemâsı bugünkü vazîfelerini takdîr ederek hareket etseler, çalışıp uğraşsalar ne kadar güzel olur. Bu gibi husûsâtta lâzım gelen tedbîrleri ittihâz etmek atalara da, analara da cemâat hâdimlerine de, millet rehberlerine de en mütehattim vazîfedir.

45- Câmilerin mukaddes minberleri halkın ma'nevî ve ictimâî gıdâlarına yegâne menba' olduğu cihetle Dîniye Nezâreti câmilerin, mescidlerin mihrâblarını, minberlerini ıslâh ve ihyâ etmek için mümkün olan yolların her birine mürâcaat eder.

Minberler ihyâ kılınırsa ehl-i İslâm'ın vücûdu canlanır, dimâğları kesb-i safvet eder, îmânları nûrlanır, kalbleri cesâretlenir.

46- Muhârebenin bugünkü netîceleri, inkılâbın bugünkü dehşetleri bizim bütün kusûrlarımızı gāyet açık olarak meydâna çıkardı. En büyük kusûrumuz ilim yokluğu, mektep yokluğu, iktisâd cihetiyle, belki her cihetle fakīrlik, zaîflik…

Bundan sonra terbiyevî, ictimâî, iktisâdî, dînî ahvâlimizi ıslâh edebileceksek en müfîd, en doğru yol şudur:

Elif — Kolay usûllü millî ibtidâî mekteplerimizi ta'mîm etmek.

Be — Çocuklarımızı medeniyet dünyâsının orta mekteplerinde, büyük külliyelerinde, ulûm ve sanâyi' müesseselerinde yetiştirip iktisâd işlerine, hayat yollarına, devlet idârelerine hazırlamak.

Bu yolda hareket edersek, mektep ve medreselerimize muktedir muallimler, müderrisler; mahallelerimize ve dînî idârelerimize muktedir imâmlar, muktedir âlimler; millî hizmetlerimize vicdânlı, basîretli hâdimler; siyâsî hareketlerimize kuvvetli, sebâtlı rehberler; edebî terakkıyâtımıza büyük rûhlu, sâf ilhâmlı edîbler, şâirler elbette yetişir.

Muhârebe netîceleri, inkılâb tûfânları gözlerimizi açtı, bütün kusûrlarımızı gözlerimizin önüne koydu. Bugün bize cumhûriyet hukūkları, muhtâriyet hürriyetleri verildi, diyelim. Lâkin meydânda iş adamları yok. Bunu i'tirâf edelim. Binâenaleyh:

47- Medeniyet dünyâsının ulûm, maârif, sanâyi', hüner mekteplerinde büyük külliyelerinde millet çocuklarını yetiştirip iktisâd işlerine, hayat yollarına, devlet idârelerine hazırlamak bugünün en birinci vazîfesidir.

Bugünkü zarûrî vazîfelerin en büyüğü olmak üzere millet bu husûsta çalışır, buna mahsûs sermâye teşkîl eder, tedbîrler ittihâz eder, yollarını te'mîn eder, Rusya müslümanları da, Türkistan müslümanları da Başkırd, Kazak müslümanları da bu husûsta büyük bir ciddiyet, kavî bir azimle hareket ederler.

"Bu fasıl bitmemiştir."

Sebîlüreşşâd'ın her kārii lâ-ekal iki kişiyi
daha abone kaydederse mecmûamızın neşri husûsunda
pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

31 Ocak 1924 | 24 Cemâdiye'l-uhrâ 1342 | * Perşembe * | 31 Kânûnisânî 1340 | Cild: 23 - Aded: 586

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Kadının Şerîat-i İslâmiyyedeki Mevkıı

Tekâlîf-i Dîniyye ve İ'tikādda İstiklâl:

Ma'lûm olduğu üzere ibâdâta dâir erkeğe her ne farz olduysa kadına da farz olmuştur. Bundan yalnız kadın hakkında usr ü meşakkati olanlar müstesnâdır. Müslüman kadın, erkek gibi namâz ile, oruç ile, hac ile, zekât ile mükellef olup bu erkân-ı İslâmiyyeyi ikāme ederse bunları yapan erkeğin hâiz olduğu kadar ecre nâil olur ve fark-ı cinsiyyet noksân ecre bâis olmaz. Nitekim bunları terk etmekte erkek ne kadar günâhkâr olursa o da o kadar günâhkâr olur. Ancak cihâd gibi îfâsında usr ü meşakkat olan ibâdât mûcib olduğu zahmetten dolayı şerîat-ı İslâmiyyece kadına farz değildir. Böyle iken yine zamân-ı saâdet-i Risâlet-penâhî'de kadınlar İslâm ordularıyla birlikte harb meydânlarına gider ve oralarda harbe koyulan mücâhidînin ağırlıklarını bekler, yemek pişirip hazırlar; yaralılarla hastalara bakarlar ve şâyed iktizâ ederse kendilerini müdâfaa için silâhlanmaktan da hâlî kalmazlardı. Nitekim Ümmü Süleym* radıyallâhü anhâdan rivâyet olunduğuna göre sahâbiye-i müşârunileyhâ Huneyn gününde şâyed düşman bulundukları yere kadar gelir de başları sıkıntıya uğrarsa vâcib olan müdâfaadan geri kalmamak için bir hançer edinmişti ve, hançeri ne edeceksin? diyenlere: "Şâyed müşrikînden biri bana yaklaşırsa karnını deşmek için bunu yanıma aldım." cevâbını verirdi.** Maa-zâlik düşman bir belde-i İslâmiyyeye girse*** kadınlara varıncaya kadar bu belde ahâlisinin kâffesi üzerine müdâfaa-i nefs vecîbesi teayyün eder. Buna binâen müslimînden bir tâife ile gayr-i müslimler arasında harb olursa düşmana en yakın olan bilâd-ı İslâmiyye ahâlisini, erkek, kadın, çocuk, genç, ihtiyâr herkes nişâncılığa ve sâir fünûn-ı askeriyyeye alıştırmak vâcib olur.

Kadınlar ma'lûm olduğu üzere mesâcidde cemâatlerde hazır bulunabildikleri gibi Cuma namazlarına da gidebilirler.

Sıhhatlerine zarar vermek korkusu olan cemî'-i ahvâlde oruçları sâkıt olur. Hayız ve nifâs hâllerinde olduğu gibi kezâlik haml ve rıdâ' **[210]** gibi ahvâlde de kadın kendi nefsine veya çocuğuna bir zarar olacağından korkarsa orucu geri bırakır.

Akāid-i dîniyyeye gelince bu husûsta erkek ne kadar müstefîd ise kadın da o kadar müstefîddir. Zîrâ erkeğin kendi i'tikād ettiği mezhebi, re'y ve dîni zevcesine veya kızına zorla kabûl ettirmeye hakkı yoktur: Erkek sünnî veya şîî olur da zevcesi veya kızı başka mezhebde olabilir.

---

* Ümmü Süleym birtakım kadınlar ile birlikte Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin bulundukları harblerde bulunan bir sahâbiyedir.

** *Neylü'l-Evtâr,* 7'nci cüz'.

*** *Neylü'l-Evtâr,* cüz' 7, sahife 141.

Behemehâl benim mezhebimi kabûl edeceksin demeye salâhiyeti yoktur. Zîrâ vicdân ve i'tikād gibi nefs ile kāim umûr-ı bâtıniyyede kimsenin kimseye tasallutuna imkân yoktur. Hattâ dîn-i İslâm mü'minlere Yahud ve Nasârâ kızlarını bile tezevvüc etmeyi ibâha eder. Çünkü Yahudilerle hıristiyanları müslüman kocalarının teaddîsine karşı himâye ediyor ve müslüman zevclere kitâbî olan zevcelerinin akāidini tağyîr ettirmeye hak vermiyor. Nitekim evvelce dediğimiz gibi dîn-i İslâm Ehl-i Kitâb'dan hiçbir kimsenin i'tikādına bir müslümanın karışmasını tecvîz etmez ve herhangi hâricî bir tazyîk ile vicdân ve i'tikādın ve nefsin imkân-ı inkıyâdına ihtimâl vermez. Müslüman kızlarının gayr-i müslimlerle iktirânını dîn-i İslâm'ın tahrîm etmesindeki sır da zâten bundan ibârettir. Zîrâ gayr-i müslimlerin tâbi' oldukları asıllara göre kadın mücerred akd-i izdivâc ile zevcinin dînine girmiş olacağı gibi mensûb olduğu âilenin de ismini gâib ederek kocasının ismi ile anılır. İslâm'da ise akd-i izdivâc ile kadın ne âilesinin ismini, ne kendi din ve mezhebini, ne de mülk-i yemînî olan hiçbir şeyini gâib eder.

Ma'lûm olduğu üzere âile ismini muhâfazada birçok hikmetler, sebebler vardır. Ba'zılarını zikredelim:

1- Zevciyet alâkası kābil-i inkıtâ'dır. Übüvvet râbıtası ise dâimdir.

2- Kadın ile âilesi arasında evlenmesine rağmen –yerinde beyân olunduğu üzere– tevârüs gibi birtakım hukūk ve ahkâm-ı medeniyye-i şer'iyye devâm eder durur.

3- Kadının âile ismini gāib etmesi fikri kadınların esîr addedildikleri zamandan kalma bir şeydir. Zîrâ insanı efendisinden başkasına intisâbdan alıkoyan ve mâlikinden başkasına hakk-ı velâ' bırakmayan yalnız istirkāktır. Köleyi bütün mâ-meleki ile birlikte efendisine ilhâk eden yalnız "rıkk"tır. Bunun zevceyn arasında ma'nâ-yı vahdeti tahakkuk ettirmek ve ikilik âsârını mahvetmek olduğu hakkındaki Fransız hukūkıyyûnunun iddiâsı ise yukarıda intikād edilmiş ve yaptıkları şey zevcenin ismen, dînen, mülken zevcinde mündemic olmak demek olduğu beyân olunmuş idi. Onların yaptıkları kadının vücûd-ı fikrî ve siyâsî ve medenîsini izi kalmayacak sûrette mahvetmekten ibârettir. İzdivâcda ittihâd-ı hakīkī ve sahîh bulunmuş olaydı kadının bil-cümle vücûh-ı tasarrufta zevcinden hiçbir husûsta istîzâna lüzûm görmeksizin ona müşâreket hakkı olurdu. Halbuki zevceyni bir görmeye ve ikilik âsârını mahva harîs olduklarını iddiâ edip dururken zevci her şeyde serbest, zevceyi her şeyden mahrûm ediyorlar. (Yalnız son senelerde kadına bahşettikleri cüz'iyât kabîlinden bazı hukūk bu kāidenin istisnâsıdır.)

Bir de Cenâb-ı Hak kendi ile erkek kulları arasına perde ve hicâb, vâsıta ve vesîle koymadığı gibi kadın ile hazret-i kudsiyyesi arasına da böyle mâni'ler vaz' etmemiştir. İbâd-ı zükûru içinde evliyâ, asfiyâ, enbiyâ ittihâz ettiği gibi ümmü'l-beşer Havvâ, İbrâhîm aleyhisselâmın zevcesi Sâre, İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un zevcesi Asiye, ümmehât-ı mü'minîn olan zevcât-ı Resûl sallallâhü aleyhi ve sellem, hânedân-ı nübüvvetin vâlidesi Fâtıma, Hüseyin'in kerîmesi Sekîne, Râbiatü'l-Adeviyye gibi birçok nisâyı da asfiyâ-yı mukarrebîni miyânına idhâl etmiştir. Hazîre-i kudsî oraya yanaşmak ve kapısını çalmak isteyen kadınlara da, erkeklere de ales-seviye açıktır. Hele Hazret-i Resûl'ün sallallâhü aleyhi ve sellem " الجنة تحت اقدام الامهات = Cennet anaların ayakları altındadır." kelâm-ı âlîsi kadının şânı ne kadar i'lâ edildiğinin ve makāmı ne kadar büyük tutulduğunun en büyük delîlidir. Zîrâ bu hadîs-i şerîfin hükmü teslîm edildikten sonra cennete gireceği gün anasının ayaklarını başının üstünde tutmayan ve –anaya başların üzerine yer veren– Hallâk-ı Hakîm nezdinde ana muhabbet ve rızâsını şefâatçi kılmayan kimsenin cennete girmesi nasıl tasavvur olunur?

İNTİHÂR

İlm-i Ahlâk ve Din Nazarında

2

–Müslümanlar arasında intihârların çoğalması münâsebetiyle–

Makālemizin geçen kısmında Paris Dâru'l-fünûnu'nun en büyük bir muallimi tarafından tedrîs edilen bir dersi tercüme ederek arz etmiştik. Bugün de en ziyâde nusûs-ı İslâmiyyeye müstenid beyânâtta bulunacağız:

Dîn-i İslâm insanın bütün vazîfelerini Allâh'ın emri olarak yapması lüzûmunu bildirmekle berâber, nefse, Allâh'a ve bütün halkullâha karşı olan vazîfeleri de beyân buyurmuştur.

İnsanın hak ve sırât-ı müstakīm üzere hareket etmesi lüzûmu daha istiâzeden i'tibâren bildirilmiştir. İstiâze insanı fenâ yollara sevk eden her şeyden Hakk'a sığınmaktır. Besmele-i şerîfe de, Rahmân ve Rahîm olan Allâh'a sığınarak çalışmak, vazîfeleri îfâya bezl-i makderet etmek ma'nâsını **[211]** mutazammındır. Ümmü'l-kitâb olan Fâtiha-i şerîfe bütün ilm-i ahlâk mebde'lerini muhtevîdir. Tâ ibtidâsında [1](اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) cümle-i celîlesinde hâmid hem nefsini, hem Allâh'ı, hem bütün âlemîni, halkullâhı nazar-ı mülâhazaya almıştır.

[1] "Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. (Fâtiha Sûresi 1/2),

Mevzûumuz olan intihâr günâh-ı kebîri, en evvel nefse âid olan vazîfenin hetkidir. Nefsin muhâfazası, kıymetinin bilinmesi ve daha ziyâde kıymetlenmesi için maddî, ma'nevî terbiyesine, tezkiyesine ihtimâm olunması en mühim evâmir-i dîniyyemizdendir. Nefsin muhâfazası hepsinden evvel hayatın muhâfazasıdır. Hayat ve sıhhat en büyük ni'metlerdir. Hayatına muhabbet, hıfzına hırs u rağbet tabiî bir garîzedir. Bütün mahlûklarda vardır. Fakat insanda bu muhabbet ve mecbûriyet yalnız garîzî olmakla kalmayıp akıl ve fikrin, Allâh ve peygamberlerin emirlerine de istinâd eder. Çünkü her hâlini bir mülâhaza ve kāideye istinâd ettirmek insanlığın sıfat-ı mümeyyizesi, hikmet-i hilkatidir.

İntihârı garîzî olarak mevcûd olan zâbıta-i fıtriyye, yahud tabâbet nokta-i nazarından mütâlaa edecek olursak hıfz-ı hayât muhabbet ve mecbûriyeti dimâğda mevcûd, fakat mahal ve merkezi gayr-i ma'lûm bir noktanın bozulmasından veya mukāvemetinin azalmasından yani rûhî bir hastalıktan veya bir za'ftan ileri gelir. Birincisi i'tibârıyla intihâr mutlak bir cünûna merbût görülmüştür. Öyledir. Fakat öyle olmayanları da vardır. Evvelleri acaba müslümanlar arasında umûmiyetle intihâr ne için az idi? Şimdi ne için gittikçe çoğalmaktadır? Çoğalmaması için ne tedbîrler yapmalıdır? Buralarını arayıp bulmak pek lâzımdır.

Evet intihâr insanda hılkī olarak mevcûd olan hıfz-ı hayât kuvvet ve merkezinin bozulmasından, yahud mağlûb olarak terk-i vazîfe etmesinden neş'et eder. Şu hâlde ya bir tegayyüre yahud bir za'fa merbûttur.

Dimâğî, rûhî kuvânın bozulmasına bâdî olan müteaddid tıbbî hastalıklar var ise de en mühim ve müessirleri dâü'l-küûl ile kesbî ve irsî dâü'l-efrenctir. Müslümanlar arasında evvelleri içki şâyi' olmadığı gibi frengi illeti de yok idi. Binâenaleyh bugün intihârı mûcib olacak marazlar çoğalmış ise hiç şüphesiz dîn-i mübînimizin emirlerine imtisâl etmeyerek fısk u fücûra düşülmenin eseridir.

İkincisi yani hıfz-ı hayât merkezinin mezâhim-i muhtelifeye mukāvemet edemeyerek mağlûb olmasını mûcib olan za'f da en mühlik bir maraz-ı ahlâkī ve ictimâî olan yeisten, i'tikādsızlıktandır. Bunun da en mühim sebebi yine terbiye-i İslâmiyyenin ihmâl olunmasıdır. Çünkü dîn-i İslâm bir kere Fâtiha-i şerîfenin ibtidâsında hamd ve şükür emretmekle müslümanda hâline, Allâh'ın verdiğine rızâ ve kanâat te'mîn etmiştir. Aman sakın bu rızâ ve kanâati birtakım bedhâhların anlatmak istedikleri gibi fakr u atâlete muhabbet ma'nâsına almayalım. Rızâ ve kanâatin ma'nâsı her türlü esbâba tevessül ve sa'y ü gayretlerden sonra hâsıl olan netîceden hoşnûd olmak ve onu Allâh'ın lütfu bilip âhirette hesâbı sorulacağına inanarak mu'tedilâne ve yerinde sarf etmek ve ihtirâs ve sefâhetlerden ve her türlü israflardan sakınmak demektir.

İşte bir kere Allâh'ı bilip hâlinden râzı ve kazancını, servetini ancak meşrû' ve zarûrî ihtiyâclar ve vüs'at-i hâli nisbetinde hayr u hasenât için sarf ederek Hâlık'ının rızâsını tahsîl etmiş olduğuna mutmain olan müslümana hiçbir vakit ni'met-i hayâttan vazgeçirecek ye'sin târî olamayacağı şüphesizdir. [2](اِنَّهُ لَا يَايْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ)

Müslüman her türlü sa'y ü gayretine rağmen fakīr kalmış ise fukarâ-yı sâbirînden, zengin olmuş ise ağniyâ-i şâkirînden olmakla müftehir ve müteşekkir olur. Fukarâyı sâbirînden olmak ilcâ-yı fakr ile ye'se düşmemek, ahlâkını, i'tikādını bozmayarak sabretmektir. Ağniyâ-yı şâkirînden olmak da Allâh'ın verdiği ni'meti ancak hayır işlerde sarf etmek, servet sebebiyle israf ve sefâhete dalmamaktır. Zâten insanda hüsrân en ziyâde bu iki müntehânın yani fazla fakrın, fazla servetin din ve îmân muktezıyâtına göre telakkī ve hüsn-i idâre olunamamaları sebebiyle hâsıl olan ye's ü hırmân ile tuğyân u isyândan tevellüd eder.

Müslümanlık, bunların her ikisinin de hüsn-i idârelerini bildirmiş, bu sûretle hayata müstesnâ bir kıymet vermiştir. Peygamber Efendimiz (كلماطال عمرالمسلم كان له خير) "müslümanın ömrü ne kadar uzun olursa hakkında daha hayırlı olur" buyurmuşlardır.

İnsan ancak Allâh'ı bilmek ve ona kulluk etmek ni'met ve saâdetine nâil olmak için yaratılmıştır. [3](وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ) (اَلَّذِى خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا)[4] âyet-i celîleleri bu ma'nâları beyân buyururlar.

Hakīkat, iyi düşünen bir insan için hakīkī kıymet ve lezzetin, hiçbir sûretle fedâ edilemeyecek ni'metin ancak bu ma'rifet-i ilahiyye ve ubûdiyyet ni'metinden ibâret bulunduğu şübhesizdir. Öyle vakitler olur ki insan mesâib ve ızdırâbât te'sîrâtıyla, dünyâya gelmiş bulunduğuna bin kere müteessif olur. Hiçbir lezzet ve ni'met ve refâh ve servet kendisini tesellî edemez; yalnız hayata gelmekle Hâlık teâlânın vücûduna kesb-i ma'rifet etmek, hiss-i ubûdiyyetle mütehassis olmak şeref ve ni'metidir ki hayata kıymet ve devâmına ehemmiyet verdirir. Evet ma'rifet-i ilâhiyye insana öyle bir **[212]** muhabbet ve haşyet ilkā eder ki en büyük mesâib ve ızdırâbât zamanlarında dahi müslüman, o muhabbet ve haşyetin bah-

---

[2] "Doğrusu kafirlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez." (Yûsuf Sûresi 12/87)

[3] " Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât Sûresi 51/56)

[4] " O (Allah), hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır." (Mülk Sûresi 67/2)

şettiği zevk-ı ma'nevî ve itmi'nân-ı kalbî sâyesinde, her vakit hayatında ulvî bir lezzet, nefsinde ebedî bir saâdet duymaktan hâlî olmaz. Kendisi için sabır ve tahammül her vakit kolay olur.

Müslüman [5](اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ) âyet-i kerîmesi mûceb-i şerîfince yaşadığı müddetçe iyi işlere devâm ile günâhlarının afvolunacağına i'tikād ederek hayatının uzamasını temennî eder. Şâyed kudret ve kuvvet sâhibi değilse tevbe ve istiğfâr ile, Allâh'a yalvarmak sûretiyle ma'nevî kazançlarında dâim olur. Maâzallâhi teâlâ gerek kendisinin, gerek başkasının hayatına sû'-i kasd ederse (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا)[6] âyet-i celîlesi mûcebince Allâh'ın gazabına, la'netine uğrayarak ebediyen cehennemlik ve azâb-ı azîm içinde kalacağından korkar.

Hâsılı müslüman için hayat gāyet kıymetlidir. İntihâr en büyük günâhdır. Hâlıkının verdiği ni'mete küfrândır. Hattâ müslümanlarca intihâr edenin cenâzesini kılmak câiz değildir, i'tikādı bile mevcûddur.

Şimdi burada belki hayata bu derece merbûtıyet insanı fedâkârlık hissinden mahrûm etmez mi? gibi bir fikir vârid olabilir. Lâkin hakīkat öyle değildir. Müslüman her şeyi mîzân-ı hakīkāt ile tartar. Lâyıkına göre kıymet verir. Evet dünyâda hayat kıymetdârdır. Fakat bunu daha kıymetdâr olan âhiret hayatı için fedâ etmek lâzım olunca fedâda tereddüd etmez, onu büyük kazanç bilir. [7] (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتًا ؕ بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ۙ . فَرِحِينَ بِمَآ اٰتٰيهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۙ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ ۙ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۚ . يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللهِ وَفَضْلٍ ۙ وَاَنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ) "Allâh yolunda öldürülenleri ölmüşlerdir sa - mayın. Onlar dirilerdir. Rabb-i teâlâ indinde ni'metlere nâil olmuşlardır. Cenâb-ı Hakk'ın fazlından kendilerine verdikleriyle ferah-nâk oldukları hâlde arkalarından kendilerine daha iltihâk etmeyenler için sevinişirler, müjdeleşirler. Onlar için korku ve hüzün yoktur. Allâh'ın ihsân ettiği ni'mete ve ihsânlara sevinişirler. Muhakkak Allâhu teâlâ mü'minlerin ecirlerini zâyi' etmez."

Hülâsa, milletimiz, bugün maddiyâtını, sıhhat-i vücûdunu sarmış olan emrâzdan kurtarmak için nasıl teşkîlât yapmak lâzım ise ahlâk-ı milliyye ve dîniyyemizi sarmış ve hem garbın ahlâk-ı medeniyyesinden, hâlis vazîfe îcâbâtından, hem de hakāyık-ı dîniyyeden bî-behre kimselerin gûyâ terakkī yoluna sevk ediyoruz da'vâsıyla daha ziyâde sarmakta, sarılmakta olan ma'nevî hastalıkların def' u ref'leri için geçen makālede de arz ettiğim vech ile ciddî mesâîye lüzûm vardır. Gerek defaât ile arz ettiğim sıhhî teşkîlâtın, gerek ahlâkī teşkîlâtın büyük bir masrafa mütevakkıf olmayıp ancak hüsn-i niyyetle milleti kurtarmak arzusuyla çalışacak hey'ete mevkūf bulundukları şüphesizdir. Biz bunların büyük bir masrafa mütevakkıf ve çok müşkil şeyler olmadıklarını isbâta daima hazırız.

(اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ)[8] "Bizim sizi abes olarak mı yarattığımızı ve bize rücû' ettirilmeyeceğinizi mi zannederdiniz."

Doktor Milaslı
İsmâil Hakkı

DÜELLO
İlm-i Ahlâk ve Din Nazarında

Düello hakkında Büyük Millet Meclisi'nde bir kānûn teklîf edilmekte olması münâsebetiyle bu bâbda birkaç sene evvel *Sebîlürreşad*da Doktor Milaslı İsmâîl Hakkı Beyefendi tarafından yazılan bir makāleyi naklediyoruz:

Düello diye iki kişinin birbirini öldürmek veya yaralamak maksadıyla bi'l-iltizâm ve şâhidler huzûrunda dövüşmeleri demektir. Bizim âlem-i İslâm'da bunun emsâli olmadığından tamâmen bu ma'nâya delâlet eder ayrıca bir ismi de yoktur. Vâkıâ Arapça'da mübâreze veya birâz denilen bir dövüş varsa da bu da düellonun tâm mukābili değildir. Binâenaleyh biz bunu frengistandan aramıza girmeye çalışan ve hamden li'llâh şimdiye kadar girmemiş olan vahîm bir illet diye telakkī ederiz. Ancak bu Aralık düellonun şer'-i şerîfe muvâfık olup olamayacağı hakkında bazı yevmî cerîdelerde sözler cereyân etmiş olduğundan bugün ona dâir olan mütâlaâtımızı beyân edeceğiz. Bunun için evvelâ düellonun cârî olduğu memleket ahlâkıyyûnunun mütâlaalarını zikredelim. Meşâhîr-i ahlâkıyyûndan Hanri Marion diyor ki:

"Düelloda katli ma'zûr göstermek isteyenler vardır. Fakat bunu ma'zûr gösterecek hiçbir hâl yoktur. Düello iki kişinin evvelce kāideye tevfîkan muvâfakatleri üzerine yekdiğeriyle muhârebe etmesidir. Vâkıâ düello ederek insan öldürmekle pusu kurarak öldürmek arasında fark

---

[5] "Doğrusu iyilikler kötülükleri giderir." (Hûd Sûresi 11/114)

[6] "Kim bir mü'mini, imanından dolayı, kasten öldürürse, cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab ve lânet etmiştir. Ona büyük bir azap hazırlamıştır." (Nisâ Sûresi 4/93)

[7] "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar. Onlar (Şehidler) Allah'ın ni'metine, keremine ve Allah'ın, mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler." (Âl-i İmrân Sûresi 3/169-171)

[8] Mü'minûn Sûresi 23/115.

vardır. Fakat bu fark hayâlî bir sûrette i'zâm edilmemelidir ve her ne olursa olsun düello bir katldir; ne kāideler, ne de aldığı şekiller onun tabîatını değiştiremez. Diğer taraftan "Düello muktedir olamadığı katle tâbi' şartî bir intihârdır." O cihetle bunda hatâ muzâaftır. Bundan başka tecâvüze uğradığından dolayı düelloya tâlib olanın kendi **[213]** kendine vazîfe-i adliyyeyi yapmaya kalkışması da vardır ki bu da ayrıca merdûddur. Bir de düelloyu istilzâm eden hakāretler, haksız muâmeleler bir insanın ölmesini veya öldürülmesini mûcib olacak ahvâlden midir? Bu hakāretler, haksızlıklar ekseriyâ mübhem, mâhiyetsiz şeylerdir. Nâmûs kan ister, dendiği çoktur. Acaba bu hangi nâmûstur? Eğer efkâr-ı umûmiyyeden düşmek ise bunun ehemmiyeti büyük olmakla berâber eğer o, hakka mukārin değilse asıl nâmûsun ona ehemmiyet vermemek, kendi vicdânını dinlemek olduğunu evvelce görmüştük. İlm-i ahlâkça nâmûs hiçbir fikri nazar-ı i'tibâra almaksızın vazîfeyi yapmaktır. O hâlde kelimenin tâm ma'nâsıyla nâmûsumu sağlam saklamak ancak bana âiddir; hiç kimse onu benden ne ref', ne tenkîs, ne de tezyîd edemez. Yalnız ben kendi hatâlarımla onu tenkîs yahud liyâkatlarımla tezyîd edebilirim. Eğer ben vazîfelerimde kusûr edersem düello benim hatâmı ta'mîr edemez. Zâyi' olmuş nâmûsumu bana iâde etmekten uzak olduğu gibi yapmış olduğum fenâlığa bir haksızlık daha ilâve etmiş olurum. Her hâlde bir taarruz ve tahkīr vukūunda adâlet-i hükûmete mürâcaat lâzım gelir. Her medenî memlekette adâlet-i muntazama mevcûddur. Nâmûslu adam hiçbir kimseyi rencîde ve ızrâr etmez."

Sonra yine Fransız ilm-i ahlâk müelliflerinden Jules Payot da şöyle diyor: "Düello, yani gûyâ gāyet ağır bir tahkīre dûçâr olmuş bulunmak, yahud bir hemşîre veya kadının nâmûsunun intikāmını almak için ölmek ne ma'nâsız şeydir. Bu vahşîlikten kalma bir görenektir. Hakîkatta düello bir cinâyettir. Başkasının hayatına vâcib olan hürmeti hetk eder. Çünkü düello yapan kātil olabilir. Ölümle netîcelenen bir düelloda vicdân-ı umûmî bir nefret duyar. Bâ-husûs tarafeynden ma'sûm olan kimse ölürse. Şimdi Anglosakson ırkında düello kalmamıştır. Fransa gibi el-ân mevcûd olan memleketlerde onun devâmına hizmet eden kibr ü ucbdur. Bu muzır görenek kalkmalıdır. Zira bu asr-ı medeniyyetle münâsebeti olmayan, vahşîlik zamanından kalma bir şeydir. Her hâlde düello ile adam öldürenin başka sûretle kîn ü kibr ile cinâyet işleyerek kātil olandan farkı yoktur."

Bu bâbda şerîat-ı İslâmiyyenin mütâalası da aynıdır: Düello yapanların öleni de, öldüreni de hem kātil-i müteammid hem müntehirdirler. O cihetle onların üzerine bu iki fiilin her ikisinin de günâhı yazılır. Hem bir kere düello ne için yapılır? Onu tedkīk edelim. Eğer Avrupa'da olduğu gibi mahkemece kâfî mertebe cezâ verilemeyecek tahkīrler, taarruzlar sebeb olacaksa dînimizce "dûçâr-ı muâkabe olan kimse için ancak dûçâr olduğu muâkabenin misliyle mukābele etmesine mesâğ vardır. Daha ziyâdesi teaddî olur, harâmdır ve en hayırlısı sabretmektir. Nestaîzü billah: [9] (وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ)

Sonra Cenâb-ı Peygamber Efendimiz "İki mü'min kılıç kılıca gelirse ikisi de cehennemliktir." buyurmuşlar. "Maktûl de mi yâ Resûlallâh?" diye suâl olununca: "Evet, çünkü o da öldürmek kasdıyla işe girmiştir." buyurulmuştur.

Binâenaleyh düello eden kātil olursa cezâsı verilir. Maktûl olursa müntehir hükmü giyer. Bizim bildiğimiz budur.

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı

5

"Kadının, işlerini tesviye etmek, biraz nefes almak, sâf ve ceyyid hava teneffüs etmek maksadıyla sokağa çıkmasına mâni' olan bir nizâm-ı ictimâî bilmiyoruz. Maamâfih ben emînim ki kadınlardan birçoğu hânelerinde pek az otururlar, vakitlerinin mühim bir kısmını hâriçte geçirirler.

Memâlik-i sâirede köylü kadınlar çiftçilikle, tarlalarda, bahçelerde çalışmakla meşgüldürler. Köylü bir kadın zirâat ve felâhat işlerinin ekserîsinde köylünün şerîk-i faâliyyetidir. Bunu ben, birkaç sene evvel şark ve İslâm memleketlerinde vâkı' olan seyâhatim esnâsında re'ye'l-ayn müşâhede ettim. Mısır köylerinde, bâdiyede, Irâk'ın nevâhî-i şarkıyyesiyle Sûriye âfâkında bir hayli dolaştım. Sonra da Türk memleketlerinde ve sâirede müddet-i medîde geşt ü güzâr ettim. Hep bu yerlerde gördüğüm ahvâl bende Şarklı bir kadının Romanyalı, Bulgar, Macarlı, Alman ve sâire bir kadından aşağı kalır yeri olmadığı kanâatini hâsıl etti.

Görüyordum ki evinin işi gücüyle, çocuklarına bakmak büyütmekle meşgūl olan kadın aynı zamanda çift âlâtını alarak ekin biçmek, harman sürmek, bahçelerde çalışmakla mahsûlâtını, sütünü, yumurtasını pazarlara götürüp satmakla meşgūl oluyor. Şark İslâm memleket-

[9] "Eğer müşrikleri mutlaka cezalandırmak istiyorsanız, size yapılanın benzeri cezalarla cezalandırın. Sabırlı davranırsanız, elbette bu, sabrederek mücadeleye devam edenler için daha hayırlıdır." (Nahl Sûresi 16/126)

lerinde erkeklerin göreceği işlerin kâffesinde kendinin de büyük bir hisse-i faâliyyeti olmayan köylü, şehirli bir kadın görmediğimi iddiâ edebilirim.

Birtakım gençlerimizin: Bize karşı taht-ı memnûiyyete alınmak istenilen ihtilâtın âkıbeti neye müncer olabilir? Vereceği netîce iki sınıftan birinin diğerinden intifâı olacağına göre bunda o derece i'zâm **[214]** edilecek ne gibi bir mahzûr mutasavverdir? dediklerini ve her yerde aynı nakarâtı tekrâr edip durduklarını işitiyoruz.

Evvelce Avrupa'da bizim de âdetimiz genç kızları teehhüllerinden evvel taht-ı murâkabede bulundurmak; çarşafın, peçenin lüzûmuna kāil olmasak da gençlerle düşüp kalkmalarına meydân vermemekti. Bu kāideyi birkaç asır mukaddem Latin unsuru ihlâl etti; sâir Avrupa akvâmı da bu meslekte olanlara peyrev olmakta gecikmediler. Hattâ kızlarına ihmâlkârâne hareket husûsunda Latinlerden ileri gidenler de oldu. Gitgide otellere, hamâmlara varıncaya kadar muhtelif nevi' ve şekillerle ihtilât me'lûfât sırasına geçti. Memleketlerimizde seyâhat edenlere, hattâ ilk defa Avrupa'yı görenlere ihtilât mes'elesinin ne renk ve şekil kesb etmiş olduğu mechûl bulunmadığı için bu vâdîde ıtnâb-ı makāle ihtiyâc yoktur.

Bizim Avrupa'daki tarz-ı hayâtımız fuhşun revâcı için icâb eden vesâili tamâmıyla hazırlamış, o yoldaki merâma vusûl için bütün yolları açık ve serbest bulundurmuştur. Bu hâlet-i ictimâiyye ise şurada bast u temhîd edeceğimiz netâyic-i vahîmeyi tevlîd etmiştir:

Evvelâ. Birçok âilelerde zevciyet râbıtası gevşemiş yahud bütün bütün kırılmıştır. Sebebine gelince, evvelce de söylemiş idik: Gerek erkeklerde, gerek kadınlarda öyle muhtelif mehâsin, mütenevvi' mezâyâ vardır ki rûhlar üzerinde bıraktıkları te'sirât-ı füsûn-kârâneden ictinâb imkânı yoktur. Binâenaleyh bir erkek kadınlarla ihtilât ettikçe, bir kadın bizde me'lûf olan bir tarzda erkeklerle hem-bezm olmak i'tiyâdına sâdık kaldıkça, iki sınıftan herhangi birinin kayd-ı fitneden âzâde kalmasına yahud her taraftan ma'neviyeti üzerine müteveccih te'sîrât-ı sâhire-i rûhiyyeden tahlîs-i nefs etmesine imkân yoktur. Yukarıda bu bahse âid bir hayli söz cereyân ettiği için burada uzun uzadı söz söylemek zâiddir.

Sâniyen. Bizde ve bizim âdet ve mesleğimizi taklîd eyleyen yerlerde veled-i gayr-i meşrû'ların mebzûliyetidir. Bu bir mes'ele ki ictimâî, siyâsî, rûhî netâyicini takdîr etmeyenler nazar-ı istihfâf ile telakkī ederler. Gayr-i meş-rû' sûrette gebe kalan bir kız büyük şehirlerin birinde ikāmet etmiyorsa hamlinin meâl ve âkıbeti ölümdür. Çünkü irtikâb-ı zinâ eden kadınların başlıca düşündükleri tedbîr ıskāt-ı cenîn için müstahzarât-ı tıbbiyyeye mürâacattan ibârettir. Kader sağ olarak meydâna gelmesine müsâade ederse cenîn anasının karnında ölmekten kurtulur. Fakat ecel kendini akab-i vilâdetinde atıldığı bir meydânda yahud hücrâ bir mahalde kollarını açmış beklemektedir. Şâyed mevtten tahlîs-i girîbân ederse ve kendini besleyip büyütecek bir âgūş-ı sıyânet ü re'fet bulabilmek bahtiyârlığına nâil olursa o zaman da tâm büyüyerek zôr-ı bâzûsuna mâlik olup da şedâid-i zamân ile pençeleşecek, hayatın bâr-ı girân-ı vezâifine mukāvemet edebilecek bir çağa gelinceye kadar ne kadar elem ve mihnetle, ihtiyâc ve sefâletle muhât bir hayat geçirmeye mahkûm olacaktır. Avrupa pâyitahtlarında ve emsâli büyük şehirlerde hükûmetler tarafından bunlar için müessesât-ı mahsûsa vücûda getirilmiş, anaları tarafından bu müesseselere hafîf bir ücret verilmek şartıyla bu çocuklar için süt nineler, mürebbiyeler istihdâm edilmekte bulunmuştur.

Bu müesseselere tevdî' edilen çocukların bakılması, terbiyesi artık hükûmete âid bir vazîfedir. Onun ne babası bellidir, ne de nevâziş-i mâder lezzetini bilir. Veled-i gayr-i meşrûunu buralara tevdî' eden analar arasında çocukla olan alâka ve râbıtasını kat' etmeyenlere pek az tesâdüf olunur. Hükûmetler bu çocukların terbiyelerini erbâb-ı hayrdan cem' ettiği iânât ile te'mîn eder.

Şehirlerde daha hamlin bidâyetlerinde ıskāt-ı cenîn vukūâtı pek çoktur. Ancak buralarda zinâkâr kadınlar mukārenet vuku' bulacağı esnâda haml hâdisesine mâni' olmak için müstahzarât-ı tıbbiyye ve kimyeviyye isti'mâline köylü kadınlardan daha ziyâde me'lûfturlar. Erkekler de haml hâdisesinin mümkün olduğu kadar az miktarda tahakkukuna hizmet edecek vesâile mürâcaat ederler. Fakat acaba bu zânî ve zâniyeler hamlin men' veya taklîli husûsunda bin türlü tedâbir ihtirâ' ettikleri hâlde maksadlarına muvaffak olabilmişler, yahud zikre şâyân bir raddede taklîline güç yetirmişler mi? Hayır. Bizim Avrupa memâlikinde bu yoldaki tevellüdâtın derecesine vâkıf olan mes'elenin hakīkaten mûcib-i endîşe bir mâhiyette olduğunu ve netâici muhtemelesi tahammülün fevkinde bulunduğunu teslîmde bir lahza tereddüd etmezler.

Halkı, dedikleri gibi, ef'âl ü harekâtında tamâmıyla serbest bırakalım. Fakat hiç olmazsa zinânın çocuk, ana, vatan hakkkında husûle getireceği netâicin neden ibâret olacağını şurada biraz münâkaşa etmeden geçmeyelim.

Ana, ne kadar bir hiss-i mükâbere sevkiyle lâkaydâne bir tavır izhâr etse de nedâmet, hüzün ve esef âteşiyle kalbinin yanması ve şiddet-i teessürden hayatını kurtarabilmesi imkân hâricindedir. Bilhassa çocuk sağ olur ve aralarındaki alâka ve râbıta-i maddiyye munkatı' bulunursa felâketin bu nev'i kadın cenîn sağ olarak tevellüdüne kadar sabır ve mukāvemet gösterebildiği takdîrde

tahakkuk eder. Ekser-i ahvâlde meşhûd olduğu vechile cenîni vesâit-ı ma'lûme ile ıskāta tevessül ederse o zaman da **[215]** kendi birçok emrâza, bilhassa müdâvâtı gāyet mu'dıl rahim hastalıklarına giriftâr olur. Maamâfih ıskāt-ı cenîn esnâsında ananın terk-i hayât etmesi vukūât-ı nâdireden değildir. Bu irtikâb-ı fuhşu müteâkib kadının ma'rûz kaldığı maddî hüsrânların bir kısmı fuhuş ve zinânın nefretle telakkī edildiği memâlikte gerek kendinin, gerek âilesinin nâmûs ve haysiyetine îrâs edeceği rahneyi takdîr ediniz. Yalnız şurasını îzâh edeceğim ki mes'elenin te'sîrâtı ırz ve nâmûsu lekedâr etmek husûsuna maksûr da değildir. Katolik âleminde irtikâb-ı fuhşun netâyicinden biri de böyle bir töhmetle mahkûm olanın tekrâr teehhülden ebediyen mahrûmiyetidir ki bu, mürtekib-i zinâ için gayr-i mütenâhî bir menba'-ı âlâm teşkîl eder.

Gayr-i meşrû' çocukların ıskātı için kullanılan muâlecâtın sebebiyet verdiği rahim hastalıklarından bahsetmişken şurada bazı nâmûslu âilelerin de birtakım makāsıd-ı hasîse uğrunda bu menfûr tedbîre mürâcaat etmekte olduklarından istıtrâden bir nebze bahsetmeyi muvâfık görüyoruz:

Bazı garblı kadınlar ve bunların âdât ve mesâlikini taklîde heveskâr bulunan şarklı hanımlar hüsn ü ânlarını muhâfazaya son derece harîs ve ihtimâmkâr oldukları için bunu te'mîn edecek herhangi bir tedbîre mürâcaattan geri durmazlar. Bunlar gebeliğin safvet-i hayâta te'sîr, esbâb-ı istirâhati ihlâl eden bir nevi' hastalık olduğunu bilirler; aynı zamanda hamlin gebe kadınların karınlarında husûle getirdiği çirkin tegayyürâtı da görmektedirler. Kendinin ince belli, düz ve latîf karınlı, mevzûn kāmetli, top memeli, adalâtı sert bir hilkatte olduğunu görüp bilen bir kadın haml ve vilâdet ârızalarını görüp geçirmeye ve hamlin te'sîriyle karnında birtakım katmerler peydâ olduğunu, adalâtının gevşediğini, memelerinin sarktığını görmeye, sonra da çocuklarına bakıp büyütmek için uhdesine terettüb eden vezâifin tamâmî-i îfâsına vakf-ı nefs ederek bahçelere, tiyatrolara gitmek, mahâfil-i muhtelifede isbât-ı vücûd etmek, dostlarıyla buluşup konuşmak, her arzu ettiği yere icrâ-yı seyâhat etmek gibi hayatın ezvâk-ı mütenevviasından mahrûm kalmaya tahammül edemez. Hamlin, vaz'-ı hamlin, vezâif-i mâderânenin kendini âmâl-i müşteheyât-ı nefsâniyyesinden mahrûm etmesinden korkar da hayât-ı maddiyyenin zîneti, siyâset ve istiklâl-i ümemin birer rükn-i rekînî olan evlâdını böyle en hasîs maksadlar uğrunda kurbân eder. Evet ilim nâmına âşıkāne sergüzeştlerden, dostlarıyla muhâbereden, bütün vakitlerini zevk u sefâ yolunda heder etmeden başka bir şey bilmeyen o câhil kadın tenâsüb-i endâmını tarâvet-i hüsn ü ânını muhâfaza uğrunda milyonları kurbân eder, o milyonlar ki dünyânın mâye-i izz ü rif'ati, hukūk-ı beşeriyyenin medâr-ı hürmet ve sıyâneti, akvâmın erkân-ı mecd ü ikbâlidirler. Sefîl ve bed-tînet kadınlar o ma'sûm vücûdları kurbân ediyorlar, fakat onlarla berâber mensûb oldukları memleketlerin azamet ü ihtişâmını, içinde yetiştikleri ümmetlerin mefâhirini de birlikte kurbân ediyorlar.

Bu âfet-i ictimâiyyenin meâsir-i tahrîbkârîsi hakkında Fransa güzel bir nümûne-i ibret teşkîl edebilir. Aynı esbâb sevkıyle müdhiş bir tenâkus-ı nüfûsa uğrayan Fransızlar bünyân-ı mevcûdiyyetlerinde ta'mîri gayr-i kābil rahneler açıldığına, günden güne şiddetini tezyîd eden bu âfet-i müstevliyyenin önüne geçilmek imkânı azaldığına, tuttukları meslek-i sefîhâneden inhirâf etmedikleri takdîrde mahv u inkırâzları muhakkak olduğuna kanâat-i kâmile hâsıl ettiler. Fakat ne mümkün, bir kere fuhuş âleminde hayat geçirmenin lezzeti dimâğlarını sarmış, hayât-ı zevciyyet ve bunun levâzımından olan vezâif-i şâkkaya karşı nefret ve istikrâh hissi kalblerinde yerleşmişken, kadınları da kocaya varıp da başına bir engel almayı, sonra da getireceği çocukları bakıp büyütmek, emzirmek, yedirip içirmek, temiz tutmak ve büyüdükçe hüsn-i terbiyesine ihtimâm etmek gibi gayr-i mahdûd vezâif altına girmeyi, fazla olarak âsâr-ı haml îcâbâtından olarak letâfet-i cismiyyelerini haleldâr olmuş görmeyi bir türlü havsalalarına sığdıramazken artık bu kavim için ta'dîl-i meslek ihtimâl verilebilecek bir şey midir?

Fransa hayât-ı zinâ ve sifâhın mutlak sûrette memlekette devâmını hoş gördü; Âile teşkîlinin tâbi' olduğu kuyûdu nefretle telakkīye yardım edecek cereyânlar kesb-i kuvvet etti. Erkek kadın herkes, her dem zuhûr-ı ezvâk u lezâize tehâlüke sâik olan hayât-ı serseriyâneye müfrit bir temâyül gösterdi. Fazla olarak bu ser-âzâd hayatın erkekleri âile halkından, kadınları gebelik endîşesinden kurtaran tarz-ı güzârişi tecerrüde olan meyl ü irtibâtlarını tezyîd etti. Fakat o bedbahtlar bu meş'ûm hayatın kendilerini kat'î bir inkırâz ve izmihlâl uçurumuna sürüklemekte olduğunu düşünseler nasıl büyük bir cinâyet, ne müdhiş bir vebâl irtikâb ettiklerini anlarlar idi. Fransa ictimâiyât ulemâsının memleketlerinde tevellüdâtın bir ıttırâd dâiresinde tenâkus etmekte olduğunu gözleriyle görerek bir gün olup da Fransa'nın müdâfaa ve himâyesi için icâb eden adamların tedârikinden âciz kalacağına kat'iyyen hükmettikleri vakit dûçâr oldukları ye's ü endîşeyi nasıl unutabiliriz. Bu mütefekkirler milletlerini silip süpürmek isti'dâdını hâiz olan bu müdhiş âfetin def' u izâlesi için icâb eden tedâbîr hakkında lâyihalar, istid'ânâmeler tanzîmiyle hükûmeti tenbîh ve irşâda çalıştılar. Hattâ hâlin vahâmet-i fevkalâdesinden mütevellid bir yeis ile içlerinden bazıları izdivâca karşı

[216] nefret ve istikrâh kalblerde bu derece kökleştikten sonra Cezayir ve Fas'tan Fransa'ya birçok erkek celb etmekten, kadınları çocuk düşürmek, haml vukūuna karşı edviye-i tıbbiyye kullanmak gibi şeylerden şiddetle men' eylemekten başka çâre olmadığını alenen söylediler. Harb-i Umûmî esnâsında Fransa'da erbâb-ı ilm ve vukūfun hükûmetten iâde-i sulh u müsâlemet esbâbına tevessül etmesini mutâlebe yolunda kopardıkları feryâdı âsumâna îsâl ettiklerine şâhid olduk. Bu adamları bu vâveylâ-yı ye's ü mâteme sevk eden sebeb, mikdarı zâten az olan Fransa erkeklerini harb bütün bütün kemirip de sulhden sonra eldeki arâzîyi civâr memâlikten celb edilecek adamlar vâsıtasıyla i'mâra mecbûriyet hâsıl olmasıydı.

Bu mes'eleye müteallik kütüb-i İslâmiyyede tesâdüf ettiğim en metîn ve ulvî sözler miyânında Peygamberiniz (sallallâhü aleyhi ve sellem)in [10](تناكحوا تناسلوا فانى مباه بكم الامم) ve (خيرنسائكم الودود الولود) = "Kadınlarınızın en hayırlısı kocasını seven ve çok evlâd getirendir." sözlerini sayabilirim.

Fazla evlâda mâlikiyet ve onların terfîh-i maîşetleriyle hüsn-i terbiyelerine elden geldiği kadar i'tinâ ve dikkat husûslarına en büyük müşevvik Kur'ân'ın [11](اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا) sözüyle Resûl (aleyhisselâm)ın (ان من الذنوب مالايكفره الاالسعى على العيال) "Günâh vardır ki terfîh-i ıyâl yolunda sa'yden başka hiçbir şey ona kefâret olamaz." hadîsidir.

Bilmem ki milyonlarca erkek ve kadının münâsebât-ı gayr-i meşrûa içinde ifnâ-yı hayât ettikleri o memleketlerde bunun yerine revâbıt-ı meşrûa kāim olup da gerek zürriyetlerine, gerek nefislerine karşı saydığımız cerâim ve cinâyâtı irtikâb etmeseler bugün hâiz olacakları kuvvet ve satvetin derecesi ne olurdu? Bir asırdan beri tenâkus-ı nüfûs yüzünden büyük bir tehdîd altında bulunan Fransa'da fuhuş âleminde imrâr-ı hayât eden kadınlar kocaya varsalar, gebe kalmamak için birtakım tedâbire tevessül etmeseler memleketin nüfûsunu her asırda bir misli arttırmaya muvaffak olurlar idi. Fakat takdîr onları düştükleri vâdî-i gavâyette saplanıp kalmaya, meslek-i dalâlette sebât ve ısrâr etmeye sevk ediyor. Tâ ki dûçâr olacakları âkıbet-i elîme, nazar-firîb âlâyişleriyle dîde-i basîretlerine nikāb-ı füsûn çektikleri, hürriyet-i beşeriyye ve Fransa medeniyeti nâmına mühlik fitne girdâblarına saldıkları birçok akvâm u ümeme bir ibret-i müessire teşkîl etsin.

Şuraya kadar serd ettiğimiz ifâdâttan bir kavimde tevellüdâtın tezâyüd ve tenâkusu, aralarında zinânın intişâr ve nedretiyle mütenâsib bulunduğu ve tenâkusun en kuvvetli sebeblerinden biri de kadınların gebeliğe ve onun a'râz u emrâzıyla tahmîl edeceği vezâife karşı hiss-i nefret perverde etmeleri olduğu vâzıhan anlaşılır.

Zâten birtakım vekāyi'-i sâbite de isbât ediyor ki aralarında zinâ ve fuhuş şâyi' olan bir kavmin gençleri iyi ve kötü harekâtı arasında bir muvâzene peydâ etmeyi bu cümleden olarak metresleri yanında bir de zevce bulundurmayı düşünmüyorlar. Âile kayd-ı külfetinden vâreste bulunmak, yekdiğerin sadâkat ve vefâkârlığından emîn olmayan iki refîk-ı hayâtın yekdiğerine karşı besledikleri şekk ü şübhe, adem-i i'timâd hislerinin iz'âcât-ı mütemâdiyyesinden âzâde kalmak fikri bunları o cihete yanaştırmıyor. Bu fikrimizin hakīkate derece-i muvâfakatini anlamak için köy hayatıyla şehir hayatını mukāyese etmek, izdivâc bahsinde fukarâ ile ağniyâ arasındaki vâzıh farkları düşünmek kifâyet eder.

Medeniyetten bi'n-nisbe nasîbi az olan küçük şehirlerde tevellüdât nâz ü naîme müstağrak olan, ezvâk-i bî-nihâye içinde hayat süren, her türlü esbâb-ı sefâheti câmi' bulunan büyük şehirlerden daha çoktur; kezâlik fukarâ ve aşağı hâlli kimseler ağleb-i ahvâlde zenginlerden daha çok çoluk çocuk sâhibidirler. Sebebi de bunlarda ihtiyâcât-ı beytiyyelerine kifâyet edecek mikdardan fazla para pul yoktur ki her yerde genç, ihtiyâr erbâb-ı servet miyânında görüldüğü vechile hevesât-ı nefsâniyyelerini teskîn etmeye, zevk u sefâhet âleminde gezip tozmaya, nâmûs düşkünü şık kadınların bulunduğu yerlere başvurmaya imkân bulabilsinler.

Bedîhîdir ki zevc ve zevce, dost tutmak, metres tedârik etmek gibi hâllerden tebâudle bütün hissiyâtlarını yekdiğere tahsîs ederlerse aralarında hakīkī bir muhabbet-i mütekābile câygîr olur. Biribirlerine meveddet ve şefkatten başka bir his ile mütehassis olmazlar. Bu sâyede mâü'l-hayât denilen mâye-i tenâsül zıyâ'dan, vücûda gelecek nesil ve zürriyet zinâ ve sifâhtan mütevellid mazarrât-ı ma'lûmeden vikāye edilmiş olur. Bu tarz-ı hayâtın feyzıyledir ki hâneler çoluk çocukla şenlenir. Memleketler, ümmetlerin mâye-i izz ü satveti, mevcûdiyet-i siyâsiyyenin medâr-ı bekāsı olan birçok erkeklere mâlik olmakla tezyîd-i azamet ü ihtişâm eder.

Bu tenâkus ve tezâyüd-i nüfûs bahsinde sözü fazlaca uzatmakla sizi sıkmış olduğumu hissediyorum. Fakat bu mes'elenin siyâset-i ictimâiyye mebâhisinin en mühim ve en incelerinden olması bu taşkınlığımı afvettireceğini zannederim.

Hâtırınızda olsa gerektir ki bir vakitler Türk gazeteleri bu mes'ele ile bir hayli iştigāl etmiş, sütûnlarını bu bahse

---

[10] "Evlenin çoğalın, diğer ümmetlere karşı ben sizin çokluğunuzla övüneceğim."

[11] "Servet ve oğullar dünya hayatında zenginlik ve itibar vesilesidir." (Kehf Sûresi 18/46)

âid makālât, hakīkate uzak, yakın efkâr ve mütâlaât ile doldurmuş idi. Ez-cümle Tanin *"Tenâkus-ı* **[217]** *Nüfûs Mes'elesi"* ünvânıyla bir bend-i mahsûs açarak herhangi bir taraftan serd edilen fikir ve mütâlaayı enzâr-ı kāriîne arz etmeyi ihmâl etmemişti. O zaman ben bu bahse müteallik neşrolunan bütün mütâlaâtı ehemmiyetle ta'kīb etmekte idim. Ancak serd olunan fikirlerin çokluğuyla berâber içlerinde ehemmiyetle telakkīye şâyân pek az efkâra tesâdüf ettim. Bundan dolayıdır ki bu bahsi etrâfıyla tedkīk etmeye, ümmetlerin bünyân-ı mevcûdiyyetlerini hedm ve deâim ve erkânını zîr ü zeber eden en kuvvetli bir kāzimanın madde ve esâsı üç şeyden hâriç olamayacağını delâil-i kātıa ve meâsir-i mahsûsesiyle ber-tafsîl îzâh etmeye lüzûm gördüm. Yalnız şurada tekrâr edeyim ki bu şeyler miyânında en tehlikeli ve meâsir-i tahrîbi en ziyâde meydânda olan, fuhşun intişârıdır ki sebebi hürriyet-i ihtilât ve mevâki'-i fitne ve fesâddan adem-i mücânebettir.

Fuhşun vâlideler hakkında mûcib olduğu tehlike ve mazarratlar hakkında beyânâtıma şurada hitâm vererek sözü fuhşun evlâd-ı zinâ üzerinde lâ-yenfek bir sûrette bıraktığı meâsir-i fecîaya ve onun vatanların selâmetine derece-i te'sîrine intikāl ettirmek isterim."

KOMÜNİZM ve EDYÂN

5

Komünizm, siyonizm … Bu iki meslek her ne kadar zâhiren başka başka gözüküyorsa da maksad i'tibârıyla her ikisi evlâd-ı Ya'kūb'un menfaatini te'mîn için icâd olunmuştur. Bazen yekdiğerine muârız gibi tezâhürâtta da bulunuyorlarsa da esâs i'tibârıyla tev'emdir denilebilir. Biri düşerse biri kalkar, her ikisi yekdiğerine müzâheretten geri kalmaz. Biri sekteye uğradığı gibi diğeri ileri hatve-endâz olur. Her ikisinin felsefesi gāyet vâsi', vaktiyle teşhîr olunmuş, boş dimâğlara yerleşmiş, daha doğrusu yerleştirilmiş! Felsefe nâmına makām tutmuş! Bazen gizlenir, bazen muhtelif nâmlarla meydâna çıkar, bazen siyâsî bir meslek ta'kīb eder. Bütün cihânda bir hâkimiyet-i mutlaka te'sîsine zâhib olurlar.

Esâs maksad Talmud ta'lîmâtı üzere amel ederek, bütün kâinât ve mevcûdâtı evlâd-ı Ya'kūb'un istirâhati uğrunda fedâ etmektir. Fakat maksad-ı aslî gāyet mektûm tutularak vakit vakit zâhirî temâyüller gösterirler. Bazen sağa bazen sola gider gibi gösterişler ile yine insanları iğfâl cihetini unutmazlar. Esâs maksada vusûl için îcâb-ı hâle göre dinli de olurlar, dinsiz de olurlar, muhtelif dinleri de kabûl ederler. Cuma, Cumartesi, Pazar hepsini bayram yaparlar. Maksad uğrunda her kālıba girerler. Bunların felsefesi, nazariyâtı böyle olduğu gibi ameliyâtı da öyledir.

Bugün Rusya'da Bolşevikler bunların tatbîkāt ve ameliyâtıyla bil-fiil meşgūldür. Rusya'da inkılâbı müteâkıb kuvvetli milletler: Finlandiya, Estonya, Lehistan ve sâire derhâl kat'î sûrette Ruslardan ayrılarak her biri müstakil birer hükûmet aldılar. O büyük Rusya'nın bu sûretle parçalanacağı anlaşılınca Lenin zaîf milletlere imtiyâz ve muhtâriyet vereceğini, Rusya'yı Amerika gibi bir memleket yapacağını i'lân etti. Ufak ufak federasyon olmak üzere: Tatarlara, Başkırdlara, Kırgızlara, Türkistan'a ve sâireye hepsine gāyet mahdûd bir program dâiresinde gūyâ muhtâriyet verildi. İdâre ciheti gûyâ her milletin kendi ihtiyârına bırakılacaktı. Fil-hakīka öyle oldu. Fakat her milletin kendi cinsinden ne kadar ipsiz sapsız kimseler varsa bunlar vâsıtasıyla bütün memleketi tahrîb etti. Edyâna indirilecek darbeyi de bu serseriler vâsıtasıyla indirdi. Bunlar arasında bazen re's-i kâra geçer geçmez intibâha gelerek milletinin menfaatini düşünenler bulunduysa onları derhâl "konder" (mürteci') diyerek en şiddetli cezâ ile tecziye ettiler. Bilâhare biraz nâmûs ve haysiyeti olanlar tamâmıyla me'mûriyetten çekildiler. Hâlis komünist mesleğini kabûl edenleri re's-i kâra getirmek, makām-ı riyâsette de Rus bulundurmak şartıyla idâreyi dar ve sıkı bir kontrol içine aldılar.

Zâten bütün Rusya'da müslümanlar miyânında memleketin idâresini, müslümanların menfaatini düşünebilecek kadar iktidâra mâlik adamlar da pek az bulunuyordu. Zimâm-ı idâreyi deruhde edenler, hep câhil adamlar olduğundan milletin teâlî ve terakkīsini, memleketin ne sûretle i'mâr ve ihyâ edilebileceğini düşünmekten âciz olduklarından mehâmm-ı umûra sarf-ı efkâr edecekleri yerde dedikodu ile vakit geçirdiler. Din aleyhinde bulunmak için hey'etler teşkîl ederek neşriyâta başladılar. Bir taraftan gazeteler ve husûsî risâlelerle, tiyatro sahnelerinde tahkīr ve istihzâlar ile, nutuklar ile ellerinden geleni yaptılar. Hattâ husûsî propaganda vapurları, propaganda trenleri icâd ettiler: Volga, Kama, Ak İdil, Ural sâhasında köy köy dolaşarak din aleyhinde sarf-ı mesâî ettiler. Türk imlâsını kaldırarak bütün nevzâdları eskiden mevcûd ve İslâm miyânında ma'rûf ve müsta'mel edebiyât-ı dîniyye ve milliyyeden mahrûm ettiler. Yeni imlâ ile okur yazar çocuklar, gençler, eski dînî ve millî kitapları okuyamaz oldular. Yenisi ile de dînî kitaplar tab' olunmayacak. Demek oluyor ki din kendi kendine ortalıktan kalkacak. Bugünden i'tibâren çocuklara besmele ta'lîmi memnû', dînî kelimeler memnû'. Bu sûretle bundan yirmi sene sonra bugün mevcûd ihtiyârlar dâr-ı ukbâya sefer edecekler, gençlerden kimsenin din ile alâkası **[218]** kalmayacak, rub' asır zarfında Rusya'da

dînin bütün izleri silinmiş olacak. Lâkin o zaman Tatarların yalnız dinleri değil dünyâları da olmayacak. Çünkü Bolşevikler şimdi vermiş oldukları imtiyâz ve muhtâriyeti de lağvedecekler. Zâten Rusya Cumhûriyeti bir nâmdır. Eski "Rusya hükûmeti" denilecek yerde "Şûrâlar hükûmeti" denilecek, idâre-i memleket ciheti ise Çarlık zamanından daha ziyâde müstebid, daha zâlimâne bir hükûmet meydâna çıkacak. O zaman yalnız İslâm değil, Tatar, Başkırd ve sâire nâmları bile kalmayacak. Zâten şimdiden o muhtâriyet-i idâre bir nâmdır. Vilâyet merkezlerinde, kazâlarda, umûmiyetle re's-i kârda bir Yahudi bulunuyor, ekserîsi de sûreten tanassur etmiş Yahudilerdir. Bilhassa memleketin cihet-i mâliyye ve iktisâdiyyesi ve umûr-ı hâriciyyesi tamâmıyla Yahudilerin yed-i tasarrufundadır.

Rusların meşhûr bir adamı, Çarlık zamanında siyâset-i dâhiliyyesiyle kesb-i iştihâr etmiş Başvekîl "Stalipin" her zaman Duma'da tanassur etmiş Yahudilere bakarak derdi ki: "Ben Hazret-i Mûsâ dîninde olan Yahudilere hürmet ederim. Lâkin Dönme Yahudilerden korkarım." Bu adam bir hiss-i kable'l-vukū' ile memleketine gelecek felâketi o zaman görmüş idi. Stalipin memleketini sever, hakîkaten gözü keskin, hâlis bir Rus idi. O da Rusluk uğrunda her şeyi fedâ etmek isterdi. Yahudiler bilâhare bu adamın vücûdunu dahi alâ-melei'n-nâs ortadan kaldırdılar. Zâten bunların esrâr-ı hafiyyelerinden biri ve birincisi kendilerince muzır olduğu tahakkuk eden adamın derhâl vücûdunu kaldırmaktır. Bunların desîselerinden emîn olmak hiçbir vakit câiz değildir. Türlü türlü maskeler takarlar. Muhîtın isti'dâd ve îcâbâtına kendilerini uydururlar. Fakat kalbleri her zaman en koyu bir Yahudidir. Çok gāfil adamlar onların desîselerine kapılırlar. Onların içinde taşıdıkları Yahudilik rûhunu göremezler. Bunlar bütün dünyâda bulundukları muhîtı için için böyle kemirirler. Kendilerinden başka bütün milletlere, dinlere ezelî kîn ve intikāmları vardır.

Yahudiler, Avrupa'da büyük adamların her birini ya doğrudan doğru ya bilvâsıta kendi menfaat ve maslahatında istihdâm edegelmişlerdir. Büyük adamlara kız da verirler, lede'l-îcâb o kız tanassur da eder, başka dîne de girer, her şey olur. Rusya'nın en meşhûr diplomatlarından olup Japon–Rus muhârebesi hitâmında sulh kongresine murahhas olarak gönderilen ve Graf pâyesini ihrâz eden "Vitte"nin madamesi Yahudi kızı idi. Rusya'da ecdâdı tanassur etmiş Yahudiler pek çoktur. Evlâd u ahfâdı batnen ba'de-batnin resmen Nasrânî olur, lâkin amelen ve fikren Yahudi oğlu Yahudidir. Hazret-i Mûsâ dînini terk ederlerse de Yahudiliği aslâ terk etmezler.

Yahudiler, siyonist olsun, komünist olsun, mason olsun, her ne şeytanet ve mel'anet düşünürse düşünsünler, bunlar hakkında Kur'ân'ın hükm-i kat'îsi budur:

وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ)[12]

(وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ)[13] (وَقَطَّعْنَاهُمْ فِى الْاَرْضِ اُمَمًا)[14]

Abdürreşîd İbrâhîm

Vatan Gazetesini İnsâfa Da'vet

Vatan gazetesi Türk İslâm âile hayatına ve teşkîlâtına karşı açtığı mücâdelesinde devâm ediyor. Bu hafta da yine arkadaş ve mezhebdaşlarından olan Sabîha Zekeriyâ Hanım'ın bir makālesini neşretti. Esâsen ırkī bir zekâya vâris olan ve gazeteciliği Amerika'da tahsîl eden Ahmed Emîn Bey bir müddet doğrudan doğruya kendisi ahkâm-ı İslâmiyyeye karşı hücûm ettiği hâlde şimdi bu vazîfeyi ırkdaş ve mezhebdaşı olan bir kadın vâsıtasıyla yapmaktadır. Sabîha Zekeriyâ Hanım diyor ki:

"İctimâî sistemlerimizi değiştirip asrî bir millet olmaya karâr verdiğimiz zaman kadınlarımızın seviyesini göz önünde tutmaya ve ona karşı da vaz'iyet almaya mecbûruz. Ocak'ta toplanan hanımlar hayatın müşkilleri, cem'iyetin kayıdları ve kānûnları altında ezilmiş, isyân etmek isteyen, fakat hedefini bilmeyen müştekîlerden ibâretti. Kendilerini tazyîk eden cem'iyet kuvvetini, bir ferdde, erkekte tecessüm ettirerek ona hücûm ediyorlardı. Bu tarz-ı hareket vâkıfâne olmamakla berâber samîmî idi. Zâten feminizm, sosyalizm on dokuzuncu ve yirminci asrın ictimâî nizâmlarına karşı doğmuş bir isyândır. Bugün bir ilim olan feminizmin, sosyalizmin masdarı hep bu samîmî ve hissî isyân olmuştur. Âlimler, ferdleri içinde bir makine gibi sıkan ictimâî âdetleri ve kānûnları ilmî usûllerle tedkīk ve yeni cem'iyet sistemlerini nazariye hâline koydukları zaman bu isyân hissî sâhadan ilmî sâhaya geçmiş oldu. Kim bilir belki o gün Türk Ocağı'nda doğan isyân bizde de bir Türk feminizminin başlangıcı olur. Bugün gençlere, münevver Türk kadınlarına düşen vazîfe bu hiss-i isyân ile kānûndan imdâd bekleyenlere rehber olmak, onlara felâketlerinin müsebbibi olan hakīkatleri acı da olsa açık açık göstermektir.

---

[12] "Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara azâbın en kötüsünü tattıracak kimseleri göndereceğini bildirmişti." (A'râf Sûresi 7/167)

[13] "... Onlara yoksulluk ve düşkünlük damgası vuruldu, Allah'ın gazabına uğradılar..." (Bakara Sûresi 2/61)

[14] "Biz onları (yahûdileri) yeryüzünde parça parça topluluklara ayırdık. " (A'râf Sûresi 7/168)

Ferdleri bir cem'iyet içerisinde bedbaht eden kānûn değil kökleri tâ asırlarca evvele dayanan örf ve âdât, zihniyet, her gün değişen şerâit-ı hayâtiyyeye karşı birer mukaddes gibi kafalarımızda sakladığımız sâbit fikirlerdir. Bugün Türk kadınlarının bedbahtîsini mûcib olan kānûnda tasrîh edilen birkaç madde değil, kendi kendine kānûn hâline gelmiş ve asırlarca yaşamış âdetlerdir. Bunları değiştirmek yeni kānûn yapmakla değil, seviye-i ictimâiyyeyi yükseltmek, şerâit-ı iktisâdiyyeyi bu memleketin hâricle temâsını tezyîd ve hâriçte yürüyüp giden ictimâî inkılâbları ta'kīb eylemekle olur. Kadın iktisâden yükselmedikçe kānûndan istifâde edemez. Memleketin seviye-i ictimâiyyesi yükselmedikçe, âdet ve akīdelerin yerine ictimâî ve ilmî **[219]** telakkīler kāim olmadıkça kadın kānûndan istifâde edemez. Yani bu sözlerimle kānûn değişmesin demek istemiyorum. Yalnız kadınların bu değişmeden istifâdelerini te'mîn için iktizâ eden noktaları göstermek istiyorum."

Sabîha Hanım Türk Ocağı'nda toplanan hanımları "isyân etmek isteyen fakat hedefini bilmeyen müştekîler" diye gösteriyor. Türk hanımlarının nokta-i nazarını tesbît etmek üzere tefrîk olunan hey'et miyânına Sabîha Hanım da Ahmed Emîn Bey de dâhil oldular. Türk kadınlığını sevk etmek istedikleri "hedef" ne ise gösterebilirler. Sonra bu tarz-ı hareketin "vâkıfâne olmadığını" da söylüyorlar. Türk ve İslâm hanımları onlar gibi Amerika'da Amerika mekteplerinde tahsîl görmediler. Bittabi onlar kadar vukūf sâhibi değillerdir.

Biz orada ictimâ' eden Türk hanımlarının Türk-İslâm âile hayatına ve teşkîlâtına isyân hissiyle toplandıklarını bilmiyoruz. Sabîha Hanım "on dokuzuncu ve yirminci asrın ictimâî nizâmlarına karşı doğan isyânlar"dan bahsediyor. Evet Avrupa'da ve Amerika'da belki öyledir. Lâkin Sabîha Hanım Türk âilelerini Amerika âilelerine kıyâs etmemelidir.

"Ferdleri bedbaht eden, kökleri tâ asırlarca evvele dayanan örf ve âdet, zihniyet, her gün değişen şerâit-ı hayâtiyyeye karşı bir mukaddes gibi kafalarımızda sakladığımız sâbit fikirler"den de kasdettiği ma'nâyı anlıyoruz. Vâkıâ ahkâm-ı mansûsa-i İslâmiyye bin üç yüz şu kadar sene evvel teessüs etmiştir. Fakat o ahkâm tamâmıyla beşerin menfaat ve saâdetini te'mîne kâfildir. Gerek Kur'ân'ın hükümlerinde gerek sünnet-i nebeviyyede "ferdleri bedbaht" edecek hiçbir nokta yoktur. Sabîha Hanım bir Dönme âilesi içinde büyümeyip de Türk âilesi arasında yetişmiş olsaydı ahkâm-ı İslâmiyyenin, Türklerin kafalarında sakladıkları mukaddes ve sâbit fikirlerin ne kadar saâdet-bahş olduğunu görür ve hissedebilirdi. Lâkin bunu göremediği ve hissedemediği için husûmet göstermek de çok insâfsızca ve saygısızca bir hareket-tir. Türk kadınları bedbaht imiş! Acaba Dönme kadınları gibi olursa mes'ûd mu olacaklardır?

Türklerin asırlarca yaşamış oldukları âdetlerini tebdîl için "hâriçte yürüyüp giden ictimâî inkılâbları ta'kīb" eylemeleri lâzım geldiğini ileri süren Sabîha Hanım'ın bu nasîhati de Türk hanımlarını sevk etmek istedikleri "hedef"i göstermeye kâfîdir. Lâkin emîn olsunlar ki Türk hanımları hâriçteki ictimâî inkılâblar arkasından koşmayacaklar, Rusya'yı târumâr eden o sakīm "inkılâb-ı ictimâî" fikirlerinden daima uzak kalacaklardır.

"Âdet ve akīdelerin yerine ictimâî ve ilmî telakkīler" ikāme etmek isteyen Sabîha Hanım emîn olmalıdır ki Türkler müstahsen âdetlerini, muhkem akīdelerini hiçbir zaman terk etmeyeceklerdir. Türk âilesi iffet ve fazîletiyle beyne'l-akvâm şöhret-şiârdır. Ona bu pâye-i refîi bahşeden yüksek akīdeleri ve müstahsen âdetleridir. Onları terk ettiği gün hüviyet-i milliyyesini zâyi' edenlerin âvâre vaz'iyetine düşeceğini pekâlâ takdîr etmektedir. "İctimâî ve ilmî telakkīler"in Rusya'yı ne hâle getirdiğini gördük. Karl Marks'ın "nazariye hâline koyduğu cem'iyet sistemlerini" de Türkler istemez.

Sabîha Hanım! Siz Türklerin asırlarca yaşamış oldukları âdetleri, akīdeleri beğenmiyorsunuz, bunları bedbahtlık addediyorsunuz. Bu fikrinizi nereden aldınız? Ebeveyniniz size bu fikirleri beşikte mi verdi? Yoksa Amerika mekteplerinde mi tahsîl ettiniz?. Sizin ırkınız ve mezhebinizde o kadar garîb âdetler ve akīdeler olduğu hâlde Türkler sizi muâteb ve muâhaze etmiyor. Acaba Türklerin bu adem-i muâhazeleri sizin âdât ve akāidinizin mahz-ı saâdet olduğundan mıdır, yoksa Türklere mahsûs bir ulüvv-i cenâb iktizâsı mıdır? Türkler sizin, âbâ vü ecdâdınızın asırlardan beri taşıdığınız âdât ve akāidi bilmezdi de şimdi Karakaş-zâde Rüşdü Bey'den öğrendi mi sanıyorsunuz? Hepsini biliyordu, hem de henüz yazılmayan daha birçok âdât-ı kavmiyye ve akāid-i mezhebiyyenizi de biliyor. Lâkin [15](لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ) düstûruna tebaiyetle sizi kendi hâlinize bırakarak size karşı küçük bir tahkīrde, infiâlinizi mûcib olacak küçük bir tecâvüzde bile bulunmadı. Şu hâlde sizin Türklerin âdât ve akīdelerine karşı bugün uluorta istihfâflarda bulunmanız, onları değiştirmek için cidâle girişmeniz insâfsızlık, had-nâ-şinâslık olmaz mı? Türklerin de sizin âdât ve akīdelerinizi kabûl etmelerini mi istiyorsunuz? Sizin âdetlerinizin, akīdelerinizin terkiyle Türk âdât ve akāidini kabûl etmenizi ileri süren Türkler değildir, yine sizin ırkdaşınız ve mezhebdaşınız olan Karakaş-zâde Rüşdü Bey'dir. Bir diyeceğiniz varsa ona karşı söyleyiniz. Mütemâdiyen

---

15 "Sizin dininiz size, benim dinim de banadır." (Kâfirûn Sûresi 109/6)

Türklerin âdetlerini, akîdelerini istihfâf etmeye hakkınız yoktur. Sizin gibi tahsîl görmüş bir hanım, kendi âdet ve akîdesinden başka şeâir ve akāide sâhib olanlar hakkında muâhazede bulunmak hakkını hâiz olmadığını takdîr etmesi lâzım gelmez mi? Fart-ı merhametinizden Türklerin bu "bedbaht" hâllerine acıyorsunuz da onlara dîn-i hakkı tebşîr etmek mi istiyorsunuz?

Vatan gazetesi gālibâ Türkleri hidâyete mazhar etmek için mesîhâne irşâdâtından sevâb bekliyor … Ahmed Emîn Bey, Sabîha Hanım! Türkler dalâlette kalmış, âile hayat ve teşkîlâtı bozuk bir millet değildir. Sizin irşâdâtınıza aslâ ihtiyâcları yoktur. Siz kendi ırkınıza ve mezhebinize âid âdât ve akāidinizi ıslâha himmet ederseniz daha çok müsâb olursunuz. Hukūk-ı Âile Karârnâmesi'nde üç din ashâbına âid ahkâm **[220]** vardır. Siz bunlardan birini intihâbda serbestsiniz. Hiçbirini kabûl etmek istemezseniz kendinize mahsûs da bir bâb açılmasını teklîf edebilirsiniz. İslâmiyet'te hürriyet-i vicdân bir umde-i esâsiyyedir. Yalnız sizden şunu ricâ ederiz ki siz de Türklerin âdât ve akāidine hürmet ediniz, Türklerin âdât ve akāidini istihfâf etmeyiniz ve değiştirmeye kalkışmayınız.

⁂

Türk âdât ve akāidi hakkında böyle istihfâfkârâne neşriyâtta bulunan *Vatan* gazetesi Fransız aktrisleri hakkında şu takdîr ve tahsînlerde bulunuyor:

Matmazel Reymon'un Tuvaletleri

"Evvelki akşam Fransız tiyatrosunda Başaktris Matmazel Jan Reymon Paris'ten getirdiği altmış kadar manto, şapka, sabâh, öğleden sonra ve akşam tuvaleti gösterilmiştir. Matmazel Reymon ayaklarını mûsikîye uydurarak âhenkdâr bir yürüyüşle sahneye çıkmış ve tuvaletlerini birer birer göstermiştir. Bunlar arasında cidden ince bir san'at eseri addedilecek kadar güzel elbiseler vardı. Aralarında birçok hanımlar da bulunan kadın seyirciler tuvaletleri büyük bir alâka ile seyretmişler ve yüksek sesle fikirlerini söylemişlerdir. Fransız aktrisinin muhtelif oyunlarda giydiği elbiseler büyük bir servet teşkîl edecek kadar mütenevvi' ve kıymetlidir."

Biz Türklerin âdât ve akîdeleri, âile hayat ve teşkîlâtları hakkında böyle takdîrler beklemeyiz. Yalnız istihfâf ve tecâvüz olunmamasını ricâ ederiz.

⁂

Vatan gazetesi Amerika'daki men'-i müskirâttan bahsederken bizim Men'-i Müskirât Kānûnu'nu da karıştırıyor. Bu Kānûn'un memleketimizde ciddiyetle telakkī edilmediğini, efkâr-ı umûmiyyenin muzâheretine ve hiç olmazsa tasvîbine mazhar olmayan kānûnların pâyidâr olamayacağını söylüyor. Vaktiyle Men'-i Müskirât Kānûnu'na tarafdar gibi görünen *Vatan* gazetesi şimdi bu Kānûn aleyhinde propagandada bulunuyor. İstediği fikirde bulunabilir. Yalnız bahsettiği "efkâr-ı umûmiyye"yi anlayamadık. Eğer Türk efkâr-ı umûmiyyesi ise Anadolu'nun hemen hiçbir kasabası kalmadı ki orada bulunan halk Men'-i Müskirât Kānûnu'nu alenen tasvîb etmiş olmasın. Hattâ bu Kānûn'un kaldırılacağı şâyiaları üzerine her taraftaki müntehib-i sânîler, ahâlî-i İslâmiyye Büyük Millet Meclisi'ne telgraflarla mürâcaat ettiler. Kānûn'un ibkāsını taleb ettiler. Men'-i Müskirât Kānûnu kadar efkâr-ı umûmiyyenin muzâheret ve tasvîbine mazhar olmak şerefini ihrâz eden hangi kānûndur? Acaba efkâr-ı umûmiyye miyânında meyhâneci Rumlar da dâhil midir? Bu Kānûnu bütün millet cân u gönülden kabûl etmiş, bu sûretle –Mazhar Osman Bey'in dediği vechile– Men'-i Müskirât Kānûnu "mukaddes bir kānûn" olmuştur. Bu kadar vâzıh mes'elelerde efkâr-ı umûmiyyeyi hilâf-ı hakīkat bir şekilde göstermek efkâr-ı umûmiyyeyi hiçe saymaktan başka bir şey değildir. Maamâfih Men'-i Müskirât Kānûnu'na tarafdar olanlar efkâr-ı umûmiyyeye mürâcaata her zaman hazırdırlar. Acaba aleyhinde bulunanlar böyle bir imtihâna gelebilirler mi?..

DÖNMELERE DÂİR

Vakit gazetesinin Ankara muhâbiri İhsân Ârif Bey yazıyor:

Yahudi Duâsı:

Rüşdü Bey'in gözlerinin yıpranmış iki perde gibi buruşuk kapakları indi. Tumturaklı, karışık bir Yahudi duâsını okumaya başladı. Başıbozuk bir saat rakkâsı gibi kesilen bir sür'atle yavaş yavaş sallanıyordu. İçimde birden üşütücü bir ürperme duydum. Duâ, mahremiyetin, engin ve uzak bir efsâne âleminin huşûnet ve tılsımıyla dolu idi. Birden kendimi loş ve soğuk yeraltı ma'bedlerinden birinin rutûbetli ve harâb duvarları dibinde uzun, çatallı ve sararmış sakallarıyla mavi ve çâlâk gözleri bir başka füsûn ve rûhâniyetin vecdiyle küçülmüş, harmânîleri geniş hahamlar önünde zannettim.

Bu hayâlimin levhasını Rüşdü Bey'in pürüzlü kahkahası bitirdi.

– Bu ne ? dedim.

– Buna, dedi, tifilla duâsı derler. Dönmeler felâket ve ızdırâb zamanlarında bu duâyı okurlar. Allah Osman Ağa imdâdlarına yetişir.

Dönmeler Kıyâmette de Ayrı!

Ben söylemeye unutmuştum. Dönmeler, Rusolar, Florintiler, Tironlar ve Kohenler nâmlarıyla birtakım

soylara taksîm edilmişlerdir. Bunların içinde en mukaddes soy Rusolar ve Kohenlerdir. Bu soyların müttehid i'tikādları vardır. Kıyâmet kopunca dünyâdaki bütün insanlar içinde yalnız Dönmeler kabirlerinden çıkabilecekler, diğerleri mezârlarında kalacaklardır. Kabirlerinden dirilerek kalkacak olan bu Dönmeler soy soy toplanacaklar, Kohenler yeşil bayrak, diğerleri de kırmızı beyaz rengârenk bayraklar alarak alay alay cennete gireceklerdir.

Sofra Başındaki Âyinler:

Allah Osman Ağa'nın ve on üç ashâbının yevm-i mahsûsu vardır. Bu husûsî bir bayram mâhiyetinde olup adına "Ayın Yirmi Yedisi Ziyâfeti" denir. Bu ziyâfet bayramların en mutantanıdır. En meşhûr aşçılar, en fazla börek ve tatlılar yaparlar, o gece çiçeklerle müzeyyen büyük ve musanna' sofra başında börekler, tatlılar yenir, Osman Ağa'nın, on üç ashâbının rûhuna duâ edilir. Fakat bunlardan en iyisi ve mübâreki Dönmeler indinde anlattığım Kuzu Ziyâfeti'dir ki bu da ayın yirmi ikisinde yapılır.

Dönmelerin bu âyinlerinin ekserîsi hep sofra başında olur. Bazı geceler, toplanılan husûsî evlerde ortaya büyük sini tepsiler içinde meyveler konur.

Bütün Dönmeler el ele vererek bu meyve tepsisinin etrâfında duâlar ederek dönerler. âyinden sonra bütün Dönmeler dizilir, hepsi efrâd-ı âilesinin mikdarına göre önüne mendiller sererler ve duâdan sonra kudsîleşen bu meyveleri mendillere doldurarak sokaklarda gizlene gizlene bu mendillerle meyveleri evlerine taşırlar.

Günâh Çıkartmak da Var:

Dönmelerin bir de Ağaç Bayramları vardır. Bu bayramda ağaçların etrâfında âyin icrâ ederek ağaçların köklerine su verirler.

[221] Senede muayen bir gün bütün Dönmeler daha şafak sökmeden çoluk çocuk, hep berâber, evlerinden çıkarlar, husûsî ibâdethânelere giderler ve orada hahamlara birer birer sadaka verirler.

Bu sadaka fukarânın ihtiyâcâtına hasr edilir. Senede yine muayyen bir gün de günâh çıkarmak zamanı vardır. Bugün bütün Dönmeler ayaklarına sarı mestler ve üzerlerine cübbeler giyerek Osman Ağa'nın rûhu önünde eğilir ve günâhlarının afvını niyâz ederler.

⁂

İstanbul'a gelen Karakaş-zâde Rüşdü Bey *Vakit* gazetesi muharririne ber-vech-i âtî beyânâtta bulunmuştur:

"İstanbul'a avdetimin başlıca sebebi: Bugüne kadar vukū' bulan neşriyâtın Dönmeler nezdinde ne gibi te'sîrât îkā' ettiğini bizzat tedkîk etmek ve Ankara'da olduğu gibi İstanbul muhîtini da mümkün mertebe daha ziyâde tenvîre hâdim olmaktır… Bazı mutaassıb Dönmelerin de aleyhimde olduklarını, bunların söğüp saydıklarını işittim… Hattâ kendi hahamlarından birinin oğlu olan bir genç Dönmenin bazı mahâfilde alâ-melei'n-nâs: 'Rüşdü Bey bir defa Ankara'dan gelmeyecek mi? Onu bekleyen bir teşkîlât var; kendisinin hakkından gelinecektir.' sözlerini sarf ettiğini öğrendim, Ankara'da iken aldığım bir tehdîd mektubunun sâhibi de hâlâ bu kabîlden olarak atıp tutuyormuş.

İstanbul'a avdetimde hâsıl ettiğim ilk netîce, neşriyâtımın Dönmeler arasında muhtelif cereyânlara sebeb olduğu merkezindedir. Maamâfih ben bu mes'ele kubbede hoş bir sadâya inkılâb edinceye kadar fikrimde sâbitkademim ve cüz'î bir zaman zarfında aleyhimde bulunan Dönmelerin de iyice düşünerek mes'eleyi mantıkla, akılla mütâlaa ederek fikrimi tensîb edeceklerini ve Türklük câmiasına iltihâk ederek bugünkü fenâ vaz'iyetlerinden halâs olacaklarını kat'iyyen ümîd etmekteyim.

İstanbul gazetelerinden birinin *(Vatan*'ın) bir tefrikasında Dönmelerin Rüşdü Karakaş Bey'in mensûb olduğu zümresinde bu teşkîlât mevcûdsa da Kapancı ve Hamdi Beyler kabîlelerine âid teşkîlât munkarızdır, deniliyor.

Bu gazetenin mezkûr tefrikası bir i'tirâfı ve bir inkârı muhtevî demektir. Benim mensûb olduğum zümredeki teşkîlâtın mevcûdiyeti i'tirâf ediliyor. Fakat Hamdi Bey ve Kapancılar kabîlelerine âid teşkîlât munkarız demek, bunlar Türklük câmiasına iltihâk etmişler mi demektir? Benim bildiğim hâlâ Kapancı ve Hamdi Beyler kabîlelerine mensûb Dönmeler de aynı diğer kabîle gibi husûsî i'tiyâd ve hayatlarını muhâfaza etmektedirler. İçlerinden biri vefât edince, yine Üsküdar'daki Dönmeler Kabristanı'na defnettiriyorlar, sâir Dönme i'tiyâdlarını da muhâfaza etmektedirler. Bu tefrikada gerek Kapancılar ve Hamdi Bey kabîlelerinde ve gerek benim mensûb olduğum zümrede ancak yetmişlik, seksenliklerde bu i'tikādât-ı bâtılanın mevcûd olduğu zikrediliyor. Halbuki hakîkat bu merkezde değildir. İçlerinde hattâ yirmi, yirmi beş, otuz yaşlarındaki delikanlılarında bile bu hurâfât mevcûddur. Bunun isbâtı da güç değildir."

GECE HAYATI !

Akşam gazetesi sâhiblerinden Ali Nâcî Bey yazıyor:

Niçin Bir Gece Hayatımız Yoktur?

"Eski salaş tiyatrolarda kadınlarla erkekleri tefrîk eden tahta kafesler kalkalı yıllardır, vapurlarda kadınlarla erkeklerin bir arada oturmasına artık hiçbir mâni' yoktur. Zevceniz, hemşîreniz veya herhangi bir kadın

muhibbenizle tramvaya binmek istediğiniz zaman o önde ve siz onu sizden ayıran tozlu, pis, rengi uçmuş perdenin gerisinde oturmak mecbûriyetinde değilsiniz; idâre makinesi, i'tirâf etmeliyiz, memlekette yaşayanlara medenî bir insan yaşayışını te'mîn etmek için cehle, taassuba ve mürteci' softa zihniyetine harb açmış, bütün hâilleri, yaman bir hamle ile birer birer ortadan kaldırıp atıyor. Fakat niçin bütün müsâadekârlıklara rağmen herkes gündüzki mesâî saatleri hâricinde bir gece hayatı, temiz, nezîh bir insan yaşayışı te'mîn edemiyor?

Maksad kadınla erkek arasındaki bütün perdelerin kalkması olduğuna nazaran hiç şübhe yok ki vapurlarla tramvaylardaki memnûiyetin ref'i kâfî değildir. Şehir halkının bir şehirli gibi yaşaması için idâre edenler, evvelâ şehrin yapılışında bir cem'iyet kurmaya mâni' olan esbâbı izâle etmelidirler."

"Akşam, 25 Kânûnisâni 340 **Ali Nâcî"**

Lozan'dan avdet ettikten sonra Ali Nâcî Bey mâşâallâh ne kadar şedîdü'l-beyân olmuş! Taassublardan, mürteci' softa zihniyetlerinden ne yaman bir lisânla bahsediyor! Demek beylerin gündüz hayatlarına, gece hayatlarına mâni' olan hep softalar imiş! Bak bu mürteci'ler nelere engel oluyormuş! Şimdi hiçbir mâni' kalmadığı hâlde idâre makinesi niçin bir gece hayatı te'mîn edemiyormuş?..

Gece hayatını te'mîn edemiyor, diye idâre makinesini muâhaze etmeyi yeni işitiyoruz. İranlı Ali Nâcî Bey'in memleketindeki idâre makinesi acaba gündüz hayatını te'mîn etti mi ki burada gece hayatının te'mîn edilemediğinden şikâyet ediyor?

Maamâfih bize bunların bir tealluku yok! Herkes istediğini söyler, beğendiğini ister. Yalnız durup dururken softaları söze karıştırmaktaki hikmeti anlayamıyoruz. Gālibâ şimdi de moda bu oldu. Ricâ ederiz, bu kadar da zebûn-küşlük etmeyelim. Bize gece hayatını te'mîn edilmedi diye "mürteci' softalar"a bu kadar yüklenmeyelim. Beyefendiler! Ne gündüzünüze, ne de gecenize hiç kimsenin karıştığı yok. Bâri siz de lütfen başkalarını karıştırmayınız.

⁂

Ali Nâcî Bey softalar hakkında bu kadar şedîd lisân isti'mâl ederken Fransız aktrisi Matmazel Jan Reymon hakkında bakınız ne samîmî iltifâtlarda bulunuyor:

Fransız Tiyatrosunda Bir Gece

Matmazel Jan Reymon geçen gece meşhûr tuvaletlerini gösterdi… Salon bi'n-nisbe tenhâ… Fakat locaların ekserîsinde Şişli'nin ma'rûf kibârları, şık hanımları, ellerinde sadef dûrbînler, gözlerini biraz sonra Şanzelize'deki Şarlot mağazasının bir moda salonu hâline gelecek olan sahneye dikmişler…

Tuvaletlerin her biri, ayrı ayrı, genç bir kadının bir ilkbahar sabâhı kırlarda, yazın tenis kortunda, sonbahar akşamı ormanda gezerken, kışın tepelerine zengin oteller kurulmuş yüksek karlı dağlarda ve avda, **[222]** sabâhleyin yatağından çıkınca, öğleden sonra çayda, gece dansta, tiyatroda, baloda iyi dikilmiş bir kumaş içinde, güzel kuplu bir ermine sarıldığı zaman nasıl tasavvura sığmaz bir letâfetle güzelleştiğini göstermekte idiler.

İnsan hayâlinin bir kadına verebileceği en güzel resimleri ve şekilleri cânlandıran bu kıyâfetler, Parisli kadını, –çok güzel olmadığı hâlde– tasavvura sığmaz bir letâfetle güzelleştirmekte idiler. Her istihâlede sanki başka bir kadın sahneye geldi, elbise, kadını o kadar değiştirmekte idi; güzelden, hattan, renkten zevk alan bir göz için bundan daha nefîs bir temâşâ tasavvur edilebilir mi?

Akşam, 27 Kânûnisâni 340 **Ali Nâcî**

Perdeler ve Fesli Palikaryalar

İleri gazetesi yazıyor:

Polis Müdüriyeti tramvay ve bazı vapurlardan perdeleri çıkardı. Pekâlâ. Fakat bu icrâât kâfî değildir. Avrupa'da bile kadınlar için trenlerde, vapurlarda "damsol" dedikleri ayrı mahaller vardır. Bir Avrupalı kadın arzu etmez ise erkeklerin yanında oturmaya mecbûr edilmez. Bizde ise perde kalktı diye Avrupa'da olduğu kadar da kadınların husûsiyet-i ahvâline riâyet edilmiyor. Yani verilen emirler nâ-tamâmdır.

Evet serbestî verilsin. Herkes arzu ettiği gibi hareket etsin. Fakat arzu etmeyen kadınlar da herkesle berâber kalmaya mecbûr edilmesinler.

Bundan mâadâ geçen gün Boğaziçi'nin son postasında şâhidi olduğumuz bir vak'adan bahsetmek lâzımdır. Vapurda ma'hûd perdeler kaldırılmış, fakat o perdelerin yerine üç aded levha asılarak "Hanımlara Mahsûstur" diye i'lân edilmiş. Bu levhalar vâkıâ pek muvâfık. Fakat bunlara halkı nasıl riâyet ettirmeli? İşte burasını ne polis, ne de Şirket düşünmüş! "Hanımlara Mahsûstur" denilen yerlere erkekler oturur ise ne olacak? O mütecâvizleri kim yerlerinden kaldıracak? Polisler, Müdüriyetin verdiği emrin îfâ edilip edilmediğini kontrol etmiyorlar.

Geçen akşam hanımlara tahsîs edilen yerlere bilerek an-kasdin birtakım fesli palikaryalar oturmuştu. Hanımlar geldi. Yer bulamayınca ayakta kaldılar. O fesli pa-

likaryalar ayaktaki hanımlara yer vermek nezâketinde tabîî bulunmadılar. Erkekler tarafında oturan birkaç Türkün müdâhalesi olmasa idi sonuna kadar o fesli Rumların hanımların yerlerinde oturacak ve hanımlar da ayakta kalacaktı.

Böyle vak'alar ve sahneler her gün oluyor. Ne polis, ne de Şirket me'mûrları vazîfelerini îfâ ediyor. Hele o fesli Rumlara diyecek yok. Sanki biz perdeleri bunlar için kaldırdık. Perde yok diye başlarına birer fes koyan Rumlar doğruca hanımların yanına gidiyorlar. Onları râhatsız ediyorlar.

Gālibâ bu Rum palikaryaları "linç" kānûnunu bilmiyorlar veyahud Türk ahâlinin nezâket ve sabrına fazla i'timâd ediyorlar. Biz bu sütûnlarda gerek Polis Müdüriyetine gerek Şirket'e gerek Rum matbûâtına ve gerek Patrikhâneye hitâben diyoruz ki: Eğer Rum palikaryaları başlarına birer fes koymakla hanımların yanına sokulmak istiyorlar ise aldanıyorlar. Çünkü Türk milleti bu rezâlete daha fazla râzı olamaz. Biz perdeleri Rumların istifâdesi için çıkarmadık.

Rum matbûâtı ve Rum Patrikhânesi fesli Rum palikaryalarına ihtârâtta bulunsunlar. Polisimiz ile Şirket-i Hayriyye de hanımlarımıza icâb eden hürmet ve riâyeti te'mîn ettirsin. Çünkü bu vazîfe Türk ahâliye kalır ise pek çabuk linç kānûnu başlar ve kan gövdeyi götürür.

Tekrâr edelim, biz perdeleri fesli Rum palikaryaları hanımların yanında oturması için kaldırmadık.

⁂

İzmir Vâlîsinin Bir Teblîği

İzmir vilâyeti umûrunu tedvîre me'mûr edilen Ankara Vâlîsi Murâd Bey, İzmir Polis Müdüriyetine teblîgātta bulunarak İzmir'de Türk hanımlarının erkekleriyle birlikte sinema ve tiyatrolara girebileceklerini ve bir yerde oturabileceklerini ve sinemaların haftada bir gün de yalnız hanımlara tahsîsini bildirmiştir. Keyfiyet İzmir'deki tiyatro ve sinemalara da teblîğ edilmiştir.

Bu haberi veren *Sadâ-yı Hak* gazetesi İzmir tramvaylarında kadınlarla erkeklerin mevki'lerini ayıran perdelerin de ref' edilerek hanımların seyâhatlerinin başka bir şekilde te'mîn edileceğini yazmaktadır.

Vakit

YENİ ESERLER

Bu hafta dînî iki mühim eser intişâr etti. Birisi Fâtih dersiâmlarından ve mülgā Meclis-i Tedkīkāt-ı Şer'iyye a'zâsından Dârüşşafakati'l-İslâmiyye İlm-i Kelâm ve Siyer-i Enbiyâ Muallimi Erzurumlu Ömer Nasûhî Efendi'nin *Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri,* diğeri de Şer'iye Vekâleti Tedrîsât Müdîr-i Umûmîsi Aksekili Ahmed Hamdi Efendi'nin üçüncü *Dînî Dersler*'idir. Her iki müellif de ilm ü fazlıyla, iktidâr ve meziyetiyle mütemâyiz, asrın ahvâl ve îcâbâtına vâkıf ulemâmızdandır. Memleketimizde tedrîsât-ı dîniyyede ilk defa olarak bir teceddüd husûle getiren Aksekili Ahmed Hamdi Efendi'nin *Dînî Dersler*'i bugün bilumum mekâtib ve medâriste tedrîs olunmaktadır. *Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri* de lise programlarına muvâfık olmak üzere bu vâdîde yazılmış bir eser-i güzîndir. Bunun da bil-umum mektepler ve medreselere kabûl olunacağı şübhesizdir.

Son zamanlara kadar mekteplerde ulûm-ı dîniyye derslerinin ihtiyâcı tatmîn edecek şekilde tertîb ve tahrîr edilmemiş olduğu gayr-i kābil-i inkârdır. Ulûm-ı dîniyye nâmına birtakım mesâil tedrîs olunuyor. Fakat din muhabbetini kalblerde esâslı sûrette yerleştirecek mebâhis-i İslâmiyyenin hükm-i şer'iyyesi hakkında hemen hiç ma'lûmât verilmiyordu. Bu cihetleri nazar-ı dikkate alan Ahmed Hamdi Efendi tedrîsât-ı dîniyyede yeni bir tarz, yeni bir şekil ortaya koydu. Birkaç senelik tecrübe *Dînî Dersler*'in talebenin hayât-ı dîniyyesini takviye ve i'lâ husûsunda pek ziyâde işe yaradığı anlaşıldı. Bunun üzerine *Dînî Dersler* bütün mekteplerde, medreselerde kabûl edildi. Maârif Vekâleti programlarında buna göre ta'dîlât yaptı. Bu sûretle ulûm-ı dîniyye tedrîsâtında menâfi'-i İslâmiyye nâmına hayırlı bir teceddüd husûle geldi.

Dînî Dersler'in gerek Maârif gerek Şer'iye vekâletlerince bu takdîrâta **[223]** mazhar olması Ankara'daki İran ve Afgānistan sefîrlerinin de nazar-ı dikkatlerini celb etti. İran ve Afgān mekteplerinde de tedrîs olunmak üzere lisân-ı Fârisîye tercüme ettirmeye başladılar.

İşte şimdi ikinci tab'ları sâha-i intişâra vaz' edilen *Dînî Dersler* ilm ü irfân sâhasında bu kadar azîm te'sîrler husûle getirdi. Bugün fâzıl-ı muhterem Ömer Nasûhî Efendi tarafından neşredilen *Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri* de bu vâdîde yazılmış en güzel bir akāid-i İslâmiyye kitâbıdır. Bu kitap akāid-i sahîha-i İslâmiyyeyi hâvîdir. Ale'l-ıtlâk edyâna ve bilhassa dîn-i mübîn-i İslâmın mâhiyet-i ulviyyesine dâir bir hayli mühim mebâhisi ihtivâ eder. Akāid-i İslâmiyye husûsunda birçok tedkīkāt-ı kelâmiyyeyi hâvî ve mesâil-i kelâmiyye ile alâkadâr bulunan bir kısım nazariyât ve tetebbuât-ı felsefiyyeyi muhtevîdir. Zamanımızda mevzû'-ı münâkaşa olan ictimâî, târîhî birtakım mesâil-i mühimme hakkında bir hayli ma'lûmât ve mütâlaâtı câmi' bulunmaktadır. Efrâd-ı milletin ma'neviyâtını i'lâya, taharrî-i hakīkatte bulunan genç fikirleri tenvîre, cem'iyet-i beşeriyyenin ihtiyâcât-ı rûhiyyesini tatmîne hizmet edecek yeni bir tarzda yazıl-

mış ve bu husûsâtta eslâf ve muâsırînden birçok zevâtın âsâr-ı ilmiyyesinden istifâde olunmuştur.

Gerek *Dînî Dersler*'in gerek *Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri*'nin muhteviyâtını ayrıca kapağa derc ediyoruz. Bu kitapları okumak ve herkese okutmak bütün müslümanların vazîfesidir. Bilhassa müftü efendiler eğer Müslümanlığa hizmet etmek isterlerse –ki istediklerinde şübhemiz yoktur– bulundukları muhîtte bu kitapların neşr ü ta'mîmine ellerinden gelen himmeti dirîğ etmemeleri iktizâ eder.

Medreselerde Faâliyet

Bu hafta Anadolu'nun muhtelif vilâyetlerinden gelen gazetelerde Dârülhilâfe medreselerinin faâliyet ve terakkıyâtından bahsolunmaktadır. Birçok yerlerde şerâit-ı sıhhıyyeyi hâiz, yüzlerce talebeyi istîâba kâfî birkaç katlı muntazam, büyük medreseler inşâ ediliyor. Talebe birlikleri teşekkül ediyor. Erkân-ı vilâyet ve eşrâf-ı ahâlînin huzûruyla akdolunan ictimâ'larda talebe tarafından îrâd olunan ilmî ve dînî nutuklar hâzırûnun fevkalâde takdîrâtını celb ediyor. Yeni yeni medreseler inşâsı için hamiyetli ve dindar Anadolu ahâlisi büyük fedâkârlıklar ve himmetler gösteriyor. Medreselere karşı Büyük Millet Meclisi tarafından izhâr olunan teveccühât halk üzerinde pek ziyâde hüsn-i te'sîrler husûle getirdiği görülüyor.

Gerek medreselerin gösterdiği bu faâliyet gerek Büyük Millet Meclisi'nin medreselere karşı ibrâz ettiği bu himâye bütün müslümanları memnûn edeceğine şübhe yoktur. Ahîren Meclis, medâris-i ilmiyye talebesinin de mekâtib ve Dârülhilâfe talebeleri gibi vazîfe-i askeriyyelerini te'cîl etmiş, hizmet-i maksûreye tâbi' tutmuştur. Bu da ayrıca mûcib-i şükrândır. Şimdi talebe-i ulûm için mesâîlerini tezyîd ederek dîn ü millete hizmet edecek ehliyet ve iktidârı ihrâz etmeye bezl-i himmet sûretiyle edâ-yı şükrân eylemek en mütehattim bir vazîfedir.

HÜSEYİN'İN BEYÂNNÂMESİ

Son günlerde Mekke'den Ammân'a giderek hangi makāsıdın peşinde koştuğu henüz lâyıkıyla anlaşılamayan Hüseyin seyâhat-i ahîresinden mukaddem bir beyânnâme daha doğrusu vahdet-i İslâmiyyeye karşı hıyânet ve cinâyetlerini teşhîr eden bir vesîkayı kendi eliyle neşretmiştir. Hüseyin bu beyânnâme ile İngiliz milletinin hissiyâtına mürâcaat ediyor. İngiliz diplomatlarının nihâyet-i harb ve buhrân zamanında her hâin-i vatandan birkaç kuruş ve birtakım parlak vaadler mukābilinde te'mîn olunan istifâdeleri hânedân-ı nübüvvete ma'nen hiçbir nisbeti, hiçbir râbıtası olmayan Hüseyin'den te'mîn etmişler ve hiçbir vakit kendisini münâfık, dessâs bir hâin-i vatan, bir hâin-i İslâm pâyesinden daha yüksek bir pâyeye yükseltmemişlerdir. İngiltere diplomatları Hüseyin'e daima bu tarzda muâmele edegelmişler, ara sıra kendisini bir mikdar para ile tatmîn etmişler fakat Arab istiklâlinden, Arab vahdetinden bahsettikçe Avâm kamaralarında yahud Lordlar kamarasında kendisini terzîl etmekten, aldığı paraların mikdarını i'lân eylemekten ve bu sûretle nazarlarında para mukābilinde iş gören, vicdânını, şerefini bütün mukaddesâtını satmış bir hâin-i vatandan başka bir şey olmadığını teşhîr eylemekten çekinmemişler, kendisinin evvelce Osmanlı Devleti tarafından ta'yîn olunan bir me'mûr, bir "paşa" iken sâyelerinde "kral" olduğunu ve oğullarının da birer me'mûriyete yani birer krallığa ta'yîn olunduklarını yüzüne çarpmaktan sakınmamışlardır. Fakat hayâdan, şereften zerre kadar nasîbi olmayan Hüseyin bütün bu terzîlleri sîneye çekmiş, kendi nâmı ve kendi a'mâli mevzû'-ı bahs değilmiş ve bütün bu hakāretler yüzüne savrulmuyormuş gibi harekete mecbûr oldu. Çünkü başka türlü hareket etse ve kendisine evvelce ibzâl olunan birtakım parlak vaadlerin unutulduğunu dalâlete, felâkete, esârete sevk ettiği halka bildirilse başına intikām sâikalarının isâbet edeceğini biliyor ve binâenaleyh halkı aldatmakta devâm etmeyi kendi menfaati nâmına en muvâfık hatt-ı hareket olarak ta'kīb ediyor.

Maamâfih Hüseyin tarafından neşrolunan son beyânnâme mûmâileyhin ıdlâl siyâsetinde de artık devâm edemeyeceğini gösteriyor. Bakınız Hüseyin ne diyor:

" … Bugün Arabların vahdeti büsbütün muhtel olmuş, âdetâ dağılmıştır. Arab memleketleri hepsi birbirinden ayrılmıştır. Bundan dolayı Arabların kısm-ı a'zamı beni memleketlerini Britanya ile onun müttefiklerine satmış olmakla ithâm ediyor. Bu töhmet ise mensûb olduğum hânedânın şân u şerefine nakīsa îrâs edecek **[224]** ve onun temiz târîhini kirletecektir. Böyle ağır ve şenî' töhmetlere her gûnâ şübhelerden ârî olan kimseler sabır ve tahammül edemezler."

Bu ne müdhiş bir i'tirâftır! Türkiye'nin idâresi altında iken müttehid bir kitle, Türklerle her türlü hukūk ve vezâifte mütesâvî bir küll teşkîl eden Arabların vahdetini dağıtan, memleketlerini düşman istîlâsına ma'rûz bırakan Hüseyin irtikâb ettiği şenî', fecî' cürmü sarâhatle i'tirâf ediyor ve kendisiyle birlikte bu cürmü irtikâba teşvîk ettiği halkın, kendi mâhiyetini anlayarak Arabları, Arabların istiklâl ve vahdetini, Arabların hürriyetini, âtîsini düşman ayaklarına çiğnettiğini ve bunların hepsini yalnız kendi hırslarını, yalnız kendi redâetini tatmîn

etmek uğrunda irtikâb ettiğini yüzüne vurmakta olduğunu söylüyor. Fil-hakîka bugün Hüseyin'i ithâm eden, tel'în eden yalnız biz değiliz, yalnız Mısır, Hindistan ve sâir aktâr-ı İslâmiyye müslümanları değildir. Bugün Hüseyin'i tel'în eden bizzat kendisinin i'tirâf ettiği vechile iğfâl ve ıdlâl ettiği Arablardır. Hüseyin Arablar tarafından vukū' bulan bu ithâmın mensûb olduğu hânedânın şân u şerefine nakīsa îrâs ettiğini ve târîhini kirlettiğini de idrâk ediyor. Hem kendisinin hem oğullarının alnına hıyânet damgasını vurduğu, huzûrunda rezîl olduğu milletin muvâcehesinde artık muhâfaza-i mevki' edemeyeceğini anlıyor.

Hüseyin bu müdhiş i'tirâfâtından sonra maksadını îzâh ederek mevkiini kurtarmaktan başka bir şey istemediğini göstermekte ve irtikâb ettiği hıyânete, târumâr ettiği vahdete, zillet ve esârete düşürdüğü millete karşı "müfîd ve müsâid" muâmeleler yapılmasını ricâ eylemektedir. Zavallının endîşesi "düşmanlar"ın Arablara "Evvelki hâlinizde kalmış olsaydınız şimdi düşmüş olduğunuz belâlardan, felâketlerden necât bulmuş olurdunuz." yolunda "sitem-âmîz serzenişlerde" bulunmalarıdır. Arablara karşı bu sitemde bulunacak "düşman"lar acaba kimlerdir? Bize kalırsa bu düşmanlar yalnız biz değiliz. Çünkü Arablara karşı bu sitemde bulunanlar Mısırlılar, Hindliler, Cavalılar, Tunuslular el-hâsıl bütün müslümanlardır ve nihâyet bizleriz. Fakat bizden ve bütün müslümanlardan ziyâde bizzat Arablar kendi kendilerine bu sitemlerde bulunuyorlar ki Hüseyin'in nazarında bunlar da düşman idâdına dâhil oluyor. Zâten Şerîf Hüseyin yukarıda Arabların kendisini hıyânetle, vahdetlerini parçalamakla, istiklâl ve hürriyetlerini düşmanlara çiğnetmekle ithâm ettiklerini i'tirâf etmemiş miydi?

O hâlde bütün İslâm âlemi Hüseyin'in nazarında düşman sayılıyor ve buna mukābil dostluğu ve âtıfeti ümîd olunan yegâne millet de Arab vahdetini parçalamak için Arabları esârete giriftâr etmek için mûmâileyhi istihdâm eden İngiliz millet ve devleti oluyor!

Hüseyin'i bu derece akıl ve mantıktan uzaklaştıran onu bu derece şaşırtan ve maskara eden vaz'iyet mûmâileyhin düştüğü hufre-i husrân u buhrândır. Arab İmparatorluğu te'sîs edeyim derken Hicâz'da bile te'sîs-i hükûmet edemeyen, bütün müslümanların nefretine dûçâr olan, İngilizlerin verdiği rüşvet ile idâre-i umûr edemeyerek Hicâz müslimînini soyup vâridât te'mînine uğraşan, saltanat sürmek endîşesiyle en menfûr istibdâdları ve zulümleri pervâsızca irtikâb eden ve nihâyet bunları idâmeye muvaffak olamayarak bir ayağı kabirde iken vicdân azâbıyla muzdarib, nâçâr bir hâlde İngiltere'nin hâk-i pâyine yüz sürmeye başlayan Hüseyin sukūtun en aşağı mertebesinde bulunuyor. Mûmâileyh salâh-ı hâl ederek müslümanlara ve İslâm devletlerine mürâcaat ederek Arâzî-i Mukaddese-i İslâmiyye'yi ve Cezîretü'l-Arab'ı kurtarmaya çalışacağı ve müslümanların da teveccühünü kazanmaya teşebbüs edeceği yerde hâlâ eski inâdında devâm ediyor. Hüseyin ta'kīb ettiği yolun sukūt yolu, felâket yolu, esâret yolu olduğunu anladığı hâlde hâlâ o yolda gidiyor. Buna karşı söylenecek yegâne söz Hakk'ın şu kavl-i kerîmidir: [16] وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَىَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ)

Hâk-i Pâk-i Hicâz'ı düşmanlara çiğneten Hüseyin, müslümanları hıristiyan istîlâsına çiğneten Hüseyin yeryüzünde felâh yüzü görmeyecek ve Hakk'ın gazab u intikāmına uğrayacaktır. [17](وَاللهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ)

Yahudi Hareketinin Aksü'l-amelleri

Times gazetesinin Riga muhâbiri iş'âr ediyor:

Cenûbî Rusya'da Mûsevîler aleyhinde harekâta başlandığına dâir buraya haberler geliyor. Bilhassa bu hareket Alizabetgrad, Oloyopol, Goltova şehirlerinde zuhûr etmiştir. Bu harekâtın tenkîli için kızıl kıtaât sevk edilmiştir. Birçok Yahudi Odesa'ya firâr ve ilticâ ediyor. Sovyet hükûmeti bu hareket intişâr ettiği havâlîdeki bütün Yahudi me'mûrlarını başka mahallere nakletmiştir.

Moskova'dan vârid olan haberlere nazaran meşhûr Çeka teşkîlâtı reisi olup Komünist Fırkası arasında tefrika başladığı zaman merkezî komiteyi iltizâm eden Dirjinski son günlerde tavr u hareketinde muhâliflere doğru temâyül göstermiştir. Fırka ictimâında ârâya mürâcaat vukūunda Dirjinski defaâtle re'y vermekten istinkâf etmiştir. Troçki'nin muâvini Harbiye Komiser Muâvini İskilyanski dahi aynı sûretle hareket etmiştir. Dirjinski'nin vaz' ve hareketi Rusya'da hâkim olan zümre-i kalîlenin azîm endîşelerini uyandırmıştır.

---

[16] "Zulmedenler hangi akıbete uğrayacaklarını göreceklerdir." (Şuarâ Sûresi 26/227)

[17] "Allah mutlak güç sahibidir. Âsilere hak ettiği cezayı verir." (Mâide Sûresi 5/95)

*Sebîlürreşâd*ın her kārii lâ-ekal iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın neşri husûsunda pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

07 Şubat 1924 | 01 Receb 1342 | * Perşembe * | 07 Şubat 1340 | Cild: 23 - Aded: 587

LEYLE-i CELÎLE-i REGĀİB

Hulûlüyle İslâm âlemini mes'ûd ve pür-sürûr eden bu kıymetli gece, bütün kâinâtın, ins ü cinnin yegâne rehber-i hidâyeti, nûru, tesellîsi olarak halk u ba's buyurulmuş olan Peygamber-i zî-şânımızın meşîme-i hayâta şeref-bahş oldukları bir leyle-i mübârekeye müsâdiftir.

Kalblerimizin en derin köşelerinde muazzez ve mukaddes hâdiseleri, mes'ûd ve mübeccel vekāyii canlandıran bu kandîl geceleri hakîkaten rûhlarımızı ziyâlandıran, kalblerimize nûr ve ümîd serpen, reh-güzârımızı tenvîr eden bir meş'al-i Hudâ'dır.

Bu gecelerde vicdânlarımız daha müsterîh, rûhlarımız daha ümîdvâr ve ma'sûmdur. Mağfiret-i ilâhiyyeye, eltâf-ı Sübhâniyyeye nâiliyetle bekâm olan ehl-i îmân bu nûrânî gecelerde üç yüz milyon muvahhidi ihtivâ eden bir kardeş muhîtinin elemlerini, ızdırâblarını daha iyi hisseder. Bekā ve inkişâfâtı yevm-i kıyâmete kadar müemmen ve müeyyed olan dîn-i mübîn-i İslâm hey'et-i celîle-i İslâmiyyenin dergâh-ı Samedânîden ümîdvâr-ı rahmet olarak kendini daha kuvvetli bulduğu, âile-i ictimâiyyesini daha ziyâde sevdiği bu gecelerde bütün mükevvenâta karşı semâlara yükselen nûrânî minâreleri, âsmâna yük-selen tekbîrleri, tevhîdleri, münâcâtları kalblerinde nûr u îmân taşıyan fedâkâr ve dindar evlâdlarıyla kudsiyet-i İslâmiyyeyi i'lân eder. Çünkü İslâmiyet'in cihân-şümûl desâtîr-i âliyyesi zindedir. Çünkü Habîb-i Kibriyâ'nın, Resûlullâh'ın emirleri, bâis-i mes'adet olduğu kadar Zât-ı nübüvvet-penâhîlerine âid her hâdise, her hâtıra da hey'et-i ictimâiyyemiz için sebeb-i rif'at ve saâdetimizdir.

An'anât-ı dîniyye ve milliyyeye fart-ı merbûtıyyet sâyesinde bir zamanlar ulemâ, irfânen, iktisâden dünyâlara sığamayan milel-i İslâmiyyenin bugünkü sukūt ve tereddiyâtı avâmili miyânında hayât-ı dîniyyenin kesb-i za'f eylemesi birinci dereceyi işgāl eder. Müslümanlar mukaddesât ve an'anât-ı mahsûsalarını ihmâl etmeye başladıkları zamandan beri müdhiş bir çölde ma'mûre izlerini gayb eden bir seyyâh gibidirler. Nazarlara allı, pullu, îş ü nûşlu, debdebe ve dârâtlı, toplu tüfenkli bir serâb-ı medeniyyet aksetmekte, fakat râh-ı terakkī zannolunan bu tarîk-ı taklîdde hiçbir semere-i nâfia iktitâf edildiği görülmemektedir. Zîrâ rûhumuzdan mülhem olmayan yollar terakkīye değil tereddîye müntehîdir.

Eski kandîllerimiz tezâhürâtı i'tibârıyla şâyân-ı takdîr bir husûsiyet arz ederdi. Yakın bir mâzîye gelinceye kadar bu gibi eyyâm ve leyâlî-i mübârekenin kıymeti takdîr ediliyordu. Kandîl günlerinde cevâmi'-i şerîfe cemâatle dolar, mürşidâne va'z u nasîhatlerle rûhlarda başka bir küşâyiş hâsıl olurdu. Kandîllere mahsûs olarak takarrür etmiş birtakım ibâdât ve merâsim mevcûddu. Her taraf erkenden ta'tîl edilirdi. Mekteplerde öğle namâzının edâsından, hatm-i şerîf kırâatinden sonra âferînler, tahsînler tevzî' olunur, talebeler kandîl hürmetine serbest bırakılırdı. Her köşede simit sergileri, çiçek yığınları gibi enzârı tatyîb eder, şekerci

dükkânlarına izdihâmdan girmek mümkün olmazdı. Her tarafta erbâb-ı hasenât tarafından sebîller te'sîs olunur, herkes fukarânın tatyîb ü tesrîri için yekdiğeriyle müsâbaka ederdi. Caddelerdeki şen ve mes'ûd bir izdihâm, münkeşif bir Müslümanlık mevcûdiyeti gösterirdi. Geceleri kandîller yandıktan sonra âileler el öperler ve geç vakte kadar ibâdât ve tââtle, dindârâne sohbetlerle vakit geçirirlerdi. Bütün müslümanlar akraba ve teallukātını, ahibbâlarını tebrîke şitâb ederlerdi.

[226] Bugün yine kandîller oluyor. Lehü'l-hamd mü'miniz, muvahhidiz. Fakat rûhumuz neden bu kadar sönük? Niçin vecd-i îmânımızla pür-hurûş olmuyoruz? Niçin ye's ü nevmîdî vicdânları kaplamış?

Bütün bunlar gayr-i tabîî netîcelerdir. Milletimizin ve milel-i İslâmiyyenin bünyân-ı ictimâîsi kavîdir. Yüksek bir medeniyetimiz, müteâlî bir ahlâkıyâtımız olduğunu unutmuyoruz. Şu hâlde yalnız muvakkat bir buhrân-ı ictimâî geçiriyoruz demektir. Esâsta vahâmet olmayınca elbette ma'neviyâtımızı kaplayan bu fevzâ lutf-ı ilâhî ile ve îmânlı sînelerin himmetiyle zâil olacak ve elbette âlem-i İslâm muhât bulunduğu nûr-ı hidâyetle hakīkī sîmâsını gösterecek, medeniyet-i hakīkıyyenin medeniyet-i İslâmiyyeden ibâret olduğunu isbât edecektir.

Leyle-i Regāib münâsebetiyle bütün bir cihân-ı küfr ü ilhâda karşı yalnız başına îmân ve Allâh'ına istinâden, senelerce hak uğrunda çarpışan, mev'ûd-ı ilâhî olan zaferi kazanan kahramân ve dindar milletimizin, muhterem Meclis ve hükûmetimizin ve alel-umûm müslüman kardeşlerimizin kandîlini tebrîk eder, âile-i ictimâiyyemiz için saâdetler, nusretler ihsân buyurmasını Cenâb-ı Rabb-i Müteâl hazretlerinden niyâz ve istirhâm eyleriz.

Sebîlürreşâd

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Temellük, İrs ve Mâmelekte Tasarruf Husûsunda Kadınların Hukūku

İslâm'da kadının –ister mütezevvic olsun, ister olmasın– tasarrufât-ı mâliyyenin hepsinde erkekten farksız olduğunu yukarıda söylemiştik. Malı olduğu hâlde kāsır olursa bâliğa ve rüşdü ma'lûm oluncaya kadar yâ pederinin veya diğer bir vasî ve velînin velâyeti altında kalır. Burada rüşdden murâd malı tesmîr ve ıslâha kudrettir.* Taht-ı vesâyette iken kadıca rüşdü tahakkuk ettikten sonra mallarının kendisine teslîmine ve emvâlinde hakk-ı tasarrufun kendisine bahşolunmasına hükmeder. Bu hükümde inâs ile zükûr beyninde fark yoktur.** Her ikisi de bâliğ olup imtihân ve tecrübeden sonra tasarrufât-ı mâliyyedeki rüşdü ma'lûm olunca mâ-melekinin hepsine müstevlî olmak ve onda keyfemâ-yeşâ' tasarruf etmek hakkını ihrâz eder. Kezâlik erkeklerin babalarına, analarına, zevcelerine, evlâd ve akrabalarına ferâiz kitaplarında bast u tafsîl edildiği vech ile vâris olmaya nasıl hakları var ise kadın da –erkeklerin vücûdu ile berâber– terekelerin menkūlünde, gayr-i menkūlünde sâhib-i haktırlar. İslâm'ın bu hükmü kadınlarla eli ermeyen, gücü yetmeyen evlâdı mahrûm bırakmak üzere câhiliye Arabları beyninde cârî olan hükmü neshetmiş oldu. Vâkıâ şerîat-ı İslâmiyyece kadın ile erkeğin mîrâstan payları, hisseleri müsâvî olmayıp beynlerinde bir fark gözetilmiştir. Lâkin bu, ehl-i İslâm kitaplarında mebsûtan zikrolunan esbâb-ı ma'dûdeden neş'et eder. Biz bunu bir misâl ile îzâh edelim. Bir adam vefât ederken erkek, kız vârisler bırakırsa terekesinden erkeğe iki kız payı verilir. Çünkü kadının hiç malı yok ise erkek vâriste nafaka ile süknâ hakkı olur. Malı kifâyet etmiyorsa erkek vâris eksikliğini itmâma borçludur. Evlenirse kendisine lâzım olan nafaka ile süknânın kâffesi –kadın pek büyük bir servet sâhibi olsa da yine– zevcine râci'dir. O derecede ki eğer kendi evinde bi'n-nefs çalışır kadınlardan değil ise emsâli kaç hizmetkâra muhtâc ise o kadarını

* Mâlik mezhebi böyledir. İbni Rüşd'ün Bidâyetü'l-Müctehid'ine mürâcaat.

** Diğer bazı mezheblerde bazı farklar vardır.

tedârik ile dahi zevci mükelleftir. Şerîat-ı İslâmiyye kadının lehine bu kadar hukūku zâmin olduktan sonra o da mîrâstan erkek kardeş hissesinin yalnız nısfını alırsa terekeden istifâdesi pek fazla olmuş olur. Bu da asırlarca müddet hep tazyîk altında tutulan bu sınıf-ı zaîfe İslâm'ın fart-ı inâyeti ve sâhib-i dînin kemâl-i himmeti sâyesinde olabilmiştir. Bu ahkâmın tafsîlâtı ile her hükmün zımnındaki hikmetleri tamâmen anlamak isteyenler İslâm'ın fıkıh kitaplarına mürâcaat edebilirler.

İslâmda kadının mülk, irs, tasarrufât-ı mâliyye gibi husûsâttaki mevkii işte budur. İslâm'ın müslüman kadına herhangi milletteki hemşîresinin henüz ihrâzını hâtıra getirmeyeceği derecede bahş u ihsân ettiği hasâis-i âliyyenin kıymetini anlamak için kadının ânifen işâret ettiğimiz üzere a'sâr-ı kadîme ve aktâr-ı muhtelifedeki mevkiini tekrâr anlatmaya bile hâcet yoktur. Yalnız ümem-i garbiyyenin en müterakkīlerinde el-yevm müstefîd olduğu hukūku zikr ile iktifâ edersek maksadımız yine hâsıl olur.

Kocalı kadın İngiliz kānûnlarınca bütün mâ-melekinde tasarruftan mahrûm edilmişti. Nihâyet 1882 sene-i mîlâdiyyesinde İngiltere ales-seviye kocalı **[227]** kocasız kadınlara ister mahsûl-i kesbleri olsun, ister başka sûretle kazanılmış olsun mallarında zevclerinin iznine aslâ mütevakkıf olmaksızın tasarruf hakkını bahşetmekle Avrupa akvâmını hayrette bıraktı idi. Garb kānûn-şinâsları bu ıslâhât işini İngiltere tarafından tasaddî edilmiş pek müdhiş bir cür'et diye telakkī ettiler. Artık İngiliz kānûnlarına göre İngiliz kadını 1882 sene-i mîlâdiyyesinden beri müslüman kadının bi'set-i Muhammediyye (sallallâhü aleyhi ve sellem)den yani on dört asırdan beri hâiz olduğu hukūka hemen hemen müsâvî hukūka nâil olmuş demektir. "Hemen hemen" diyorum. Çünkü mîrâs husûsunda el-ân onun dûnundadır. İngiliz kadını erkek vâris oldukça emvâl-i gayr-i menkūleye hisse-dâr olmaktan hâlâ mahrûmdur. Böyle iken yine İngiliz kānûnu onun nafaka ile süknâsını erkek vârislere İslâm'ın farz ettiği gibi farz etmiş değildir. İngiliz kadını vâkıâ on üç bu kadar asırdan sonra mevkien ve hukūkan müslüman kadına yaklaşmaya başlamıştır. Fakat onun dûnunda kalmıştır ve İngiliz kānûn-şinâsları irs için de 1882'de attıkları mühim hatveye müşâbih bir hatve daha atmadıkça yine dûnunda kalıp duracaktır.

Fransa ile ona taklîd eden ümem-i garbiyyede ise kadın ere varınca mukaddemâ söylediğimiz vech ile mahz-ı akd ile vücûd-ı medenîsi mahvolur ve mücerred evlenmekle ale'l-ıtlâk emlâkinde hiçbir şeyde tasarrufa hakkı kalmaz. Yalnız 13 Temmuz 1907 ile 19 Mart 1919 kānûnları ona evlilik esnâsında ecr-i amel olarak hâsıl olan kazancında tasarruf hakkını vermiştir. Lâkin evinin idâresi için hürriyet ve istiklâl ile yani zevcinin iznine muhtâc olmaksızın sarf ve infâktan memnû' olmadığı yine yalnız kendi el emeği, kendi kesbi olan o paradan ibârettir. Artık müslüman kadın ile hattâ bugünkü gayr-i müslim kadın arasındaki mesâfeyi düşünün. Bu tefâvütün daha ne kadar olduğunu bilmek isterseniz şerîat-ı İslâmiyyenin şu hükmüne bakınız: Evlâd vâlideyninden yalnız birinden mâadâsını infâka kādir olmazsa ana nafakaya babadan ehak olmuş olur. Nasıl olmasın ki hadîs-i sahîhte vârid olduğuna göre Muâviyetü'l-Kuşeyrî radıyallâhü anh. Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve selleme "Kimi görüp gözeteyim?" diye suâl etmiş. "Ananı" buyurulmuş. "Ondan sonra kimi?" diye tekrâr sorunca yine: "Ananı" cevâbını almış. Bir daha: "Ondan sonra kimi?" diye sorunca: "Babanı, ondan sonra da derece derece yakın olanı" buyurulmuştur.*

AVRUPA HAYÂT-ı İCTİMÂİYYESİ

Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı

6

"Gebe kalmamak için birtakım ilâclar, müshiller isti'mâl eden zinâkâr bir kadın kendinden ziyâde millet ve memleketini dünyâya getireceği evlâddan mahrûm eder. Heder ettiği mâü'l-hayâtın hilkat-pezîr olup dünyâya insan olarak çıkmasına imkân hâsıl olduğu takdîrde milletine, memleketine te'mîn edeceği menâfi' zıyâa mahkûm olur.

Ahâlisi mâil-i fuhuş olan meleketlerin bu yüzden dûçâr oldukları zararın derecesini anlamak için gebeliğe karşı tedâbîr-i mâniaya tevessül eden ve bu i'tiyâd-ı leîmâne sâyesinde benîn ü benâtın te'mîn edeceği şân u şereften millet ve memleketlerini istifâde ettirmek kaydında bulunmayan milyonlarla kadını göz önüne getirmek kâfîdir. Beşeriyetin esâsını mahv u tahrîb eden bu muâlecenin te'sîrât-ı fâciasından kaçıp kurtulan cenînler pek nâdirdir. Maamâfih ibtidâî muâlecâtın te'sîrâtından kurtulup rahm-i mâderde barınabilenler de bilâhare mevadd-ı kātile ile tesmîm edilerek düşer gider. Bu ameliye-i cinâiyye esnâsında kendisiyle berâber anasını da sürükleyip götüren pek çoktur. Hâsılı, zinâdan mütehassıl cenînler içinde bu cinâyet-i leîmeden kurtulabilenler pek azdır.

Gayr-i meşrû' çocukları doğurur doğurmaz analar kendi elleriyle felâket ve bedbahtlığın pençe-i bî-emânına teslîm ettikleri bu bîçâreleri sokaklara, hâlî binâlara, üc-

* İbni Âbidîn, 2'nci cüz', 1108'inci sahîfe.

râ yerlere bırakıvermekte yahud diri diri toprağa defnetmekte oldukları, yalnız muntazam bir idâreye tâbi' olan büyük şehirlerde bu gibiler için vücûda getirilmiş müesseseler mevcûd olduğundan gayr-i meşrû' sûrette gebe kalan kadınlar vaz'-ı haml akabinde çocuğu zâbıta tarafından daima taht-ı tarassudda bulundurulan muayyen mevki'lere bırakarak bunlar oradan müessesât-ı mahsûsasına nakledildiği evvelce beyân edilmiş idi. Şurada biraz da o bedbaht çocukların âkıbetlerinden bahsedelim:

Ölümün pençesinden girîbânını tahlîs edebilen bu kabîl çocuklar zikrolunan müesseselerde süt ninelere tevdî' edilir ki bunların ücretleri hayrât-perver ağniyâ tarafından teberru', belediyelerle evkâf idârelerinden tahsîs olunan paralarla te'mîn edilmiştir.

Bu nevzâdlar bu gibi müessesâtta, yahud kalbi merhametli bir kimsenin âgūş-ı sıyânetinde biraz büyüyünceye kadar bakıldıktan sonra mâder-i aslîsine **[228]** (tabîata) terk edilir. O bedbaht artık o dakîkadan i'tibâren zarûriyât-ı hayâtını tesviye edecek bir muâvenetten, şefkat-i peder ve mâderden mahrûm olduğu gibi içinde yaşadığı ümmetle kendi arasında bir alâka-i nesebiyye yoktur. Bir veliyy-i müşfikin enzâr-ı sıyânetinden, revâbıt-ı nesebiyyenin te'mîn edeceği hissiyât-ı nevâziş-kârâneden mahrûm olan bu bîçâre bir felâkete ma'rûz kalır, hastalanır, yahud mübrem bir ihtiyâc karşısında bulunursa hâli ne olacak? Hayat ve mevcûdiyetine sebeb olanlar büyük bir servet, âlî bir şöhret, mühim bir câh ü kudret sâhibi iseler bunun hayât-ı müstakbelde çekeceği çileler, sefâletlerden mütevellid hüsrânının derecesi ne ile ölçülecek? Zâhirî bîgâneliklerine rağmen ciğer-pârelerinden tabîî alâkalarını kesmemiş, hâtıra-i hazînini kalblerinden silememiş olan ana babanın âlâm-ı derûnu ne ile tesliye edilebilecek?

Biz, evlâdımız hafîf bir nezleye yahud ehemmiyetsiz diğer bir hastalığa tutulduğu zaman şuraya buraya koşup doktor aramak, eczâhânelerden ilâc celb etmek husûsunda dakîka fevt etmiyoruz. Gözlerimize uyku girmeden, yanlarımız yatak yüzü görmeden endîş-nâk ve muzdarib bir hâlde etrâfında sabâhlıyoruz. Bir nevzâdımız beşiğinden çıkıp emeklemek çağına gelir gelmez bütün vakitlerimizi onun istirâhatini, hüsn-i nümüv ve terbiyesini te'mîn edecek vesâitin istikmâline hasr ediyoruz. Herhangi birimiz çocuğunun yiyip içeceği, yazlık kışlık elbiselerinin tedâriki yolunda neler sarf etmiyor? Bundan başka ana baba âdetâ bütün ömürlerini çocuğun temizliğine, yoluyla beslenmesine, riyâzet-i bedeniyyesine, terbiye ve tekemmülüne hizmete vakfediyor. Hâl-i hayâtımızdaki mesâî-i müşfikânemizden evlâdlarımızın nasîbi bu. Fazla olarak içimizden herhangi bir peder kendinden sonra evlâdı hâdisât-ı dehre zebûn olmamak, hayatın bâr-ı gavâili altında ezilmemek için onlara mîrâs bırakacak servet ü sâmân, arâzî ve akār tedârik etmedikçe kalbi râhat edemez.

Görülüyor ki bütün şerâyi'-i semâviyye ve vaz'iyye, âdât-ı câriyye, hukūk-ı medeniyye meşrû' bir evlâdın huzûr ve râhatını, melhûz ihtiyâc ve felâketlere karşı esbâb-ı tehaffuzunu te'mîn ediyor. Beşikten başlayarak peder ve mâderinin enzâr-ı şefkat ve ihtimâmı bir lahza üzerinden eksik olmuyor. Hüsn- tağdiyye ve tenmiyyesi için ucuz bahâlı hiçbir şey dirîğ olunmuyor, gönlünü hoş etmek için her ârzusunu is'âfa âmâde bulunuluyor. Gelelim bunun zinâdan hâsıl olma kardeşine, bu bedbaht me'vâ-yı sefîli olan sokak ortalarında bin türlü mihnet ve ızdırâb çeker de hiçbir taraftan kendine bir âgūş-ı tesliyet açılmaz. Şedâid-i ihtiyâc içinde kıvranır da bir lokma bir hırka hâtırını tatyîb edecek bir merd-i kerem-kâra tesâdüf etmez. Bunlar olmayınca kendini zîr-i himâye ve terbiyesine alarak hâlini görüp gözetecek, hüsn-i terbiyyesine ihtimâm edecek, ihtiyâcât-ı hayâtiyyesini tesviyeye, emr-i maîşetini tanzîme medâr olur bir mîrâs bırakacak kimi bulabilir?

Her ikisi aynı sûretle babalarının birer cüz'-i vücûdu oldukları hâlde veled-i meşrû' ile aralarındaki elîm ve fecî' farklar bunlar. Acaba zavallı veled-i zinânın sâha-i hayâtta tesâdüf edeceği bedbahtlıkların vebâlini kim çekecek? Onun böyle tâli'sizliğe, sefâlete mahkûm olmasından kim mes'ûl olacak? Ortada bir cânî, şefkat ve gayret hislerinden tecerrüd etmiş âhen-dil bir mücrim varsa o da fıtratın kendine bir vedîası olan o cevher-i hayâtı mahallinin gayri bir yere tevdî' edip de bilâhare insan şeklinde tek ü tenhâ, bî-nihâye zarûretlerin, ihtiyâcların şedâid-i âlâmına hedef bir hâlde şu cidâlgâh-ı hayâta çıkmasına sebeb olan değil mi? Hiç şübhesiz o bedbahtlar kendilerini bu mehâlike sevk eden, sefîl ü siyeh-baht olarak âlem-i vücûda gelmelerine sebeb olan, vesîle-i isti'tâf olacak bir âileye, şeref ve imtiyâzıyla iftihâr edecek bir nesebe, âlâmını tesliyet, husûl-i âmâline muzâheret edecek, dar ve kederli zamanlarında görüşüp konuşarak âlâm ve teessürâtını dağıtacak yakın akrabaya mâlikiyetten kendilerini mahrûm eden o kimseleri mâdâme'l-hayât la'netle yâd ederler.

Yârab! Bu çocuğun bu hâlde vücûda gelmesine sebeb olan bir yürek ne katı yürektir. Kānûn-ı fıtratın ana baba kalbinde evlâda ta'yîn etmiş olduğu mevkii bilip dururken bütün bu fenâlıkları o kendine yapmış gibi evlâdına karşı bîgâne duran, yâd-ı nâmından ihtirâz eden şahıs ne alçak şahıstır.

Bir defa müessesâtta bu çocuklara bakan mürebbiyelerden birine, bu nev-resîdeler analı babalı çocuklar

gördükçe ne yolda izhâr-ı hissiyât etmekte olduklarını sordum. Cevâben dedi ki: Biz onlara daima analarının babalarının ölmüş, kendilerinin bakımları, ta'lîm ve terbiyeleri hükûmetle erbâb-ı hayr tarafından deruhde edildiğini söyleriz. Bununla mutmain ve müteselli olurlar. Ancak bir kere nev-civânlık çağına varıp da hâl ve vaz'iyetlerinin hakîkatini anladılar mı, artık teessürden, inkisâr-ı hayâlden kendilerini alamıyorlar. Hele tâliin müsâadesine mazhar olmayıp da dar ve sefîl bir hayata mahkûm olanlar şu mübâreze-i hayât sâhasında kendilerine zahîr ve destgîr olacak, âlâmını tahfîf edecek, en aşağı hâl-i pür-melâline bakarak hakkında bir hiss-i teessür ve şefkat besleyecek bir kimseye mâlik olmayı şiddetle temennîden tecrîd-i hissiyyât edemiyorlar.

Evlâd-ı zinânın âlâm ve teessürâtının derecesini anlamak isteyen kendini, **[229]** soyu sopu tükenmiş, dünyâda mensûbiyet iddiâsında bulunacak, mahzûn ve müteessir olduğu zamanlar tesliyetine arz-ı iftikār edecek bir kimsesi kalmamış bir hâlde tahayyül etsin. İşte o zaman o zavallı çocukların ne derece elîm bir vaz'iyette oldukları nazarında teayyün eder, hâin pederlerin irtikâb ettikleri cinâyetin derecesini anlar, kalblerini sızlatan teessürâtın, fikirlerini dâimî sûrette işgāl eden hâtıraların mâhiyetine vukūf peydâ eyler.

Ben emînim ki zânî olan pederler râbıta-i maddiyyelerini kat' etmiş oldukları evlâdlarının meâl-i hâllerini şöyle bir düşünseler ne gözlerinin yaşı diner, ne de ba'demâ hayatın lezzetini duyarlar. Fakat ne fayda ki, hevâ vü heves, gözleri bağlı, kalbleri kör bir hâlde, bunları dalâl ve gavâyet vâdîlerine kapıp koyuvermiş, zâhirî râbıtasızlıkla kendilerinden ayrı duran cüz'-i vücûdlarını yâd ettirecek bir şuûr bırakmamış.

Zinânın ma'sûm birtakım rûhlara karşı nasıl cinâyetler işlediğini, fuhşu ne müdhiş âlâm ve mesâib ta'kīb ettiğini gördünüz. Fuhşun teammüm ettiği yerlerde millet ve memleketin hey'et-i umûmiyyesine ârız olan felâketler analarla evlâdınınkinden daha aşağı değildir.

Bilirsiniz ki memâlik demek, aralarında husûsî râbıtalarla evlâdı bir araya toplanmış ümem ve akvâm demektir. Bu hâle nazaran ümmet, ağleb-i ahvâlde, unsuriyet, din ve lisân gibi alâikın yekdiğerine rabt ettiği kitlelerden teşekkül eder. Bu kitlelere de aralarında uzaktan uzağa neseb ve sıhriyet alâkaları mevcûd olan âileler vücûd verir. Âilelerin yegâne nâzımı ise babalık, evlâdlık, kardeşlik gibi efrâdını pek yakından biribirine rabt eden sebeblerdir.

Şurası da bedîhîdir ki âdet-i beşer aralarında bu gûne revâbıttan biri olmadıkça insanların yekdiğerlerine karşı hissiyât-ı müşfikāne beslemek, biribirlerinin imdâd ü muâvenetine şitâb etmek gibi kayıdlardan kendilerini vâreste görmeleri, aralarındaki alâik-ı nesebiyye ne kadar kuvvetli olursa yekdiğere karşı hiss-i müzâheretin o nisbette metîn ve esâslı olması merkezindedir. Pek az hâmî ve zahîri olan bir kimse bir kavim arasında teehhül etti mi ona derhâl içlerinden istediği kadar a'vân u ensâr peydâ olur. Aralarında hiçbir râbıta-i nesebiyye bulunmayan birtakım efrâd tesâdüfen bir yerde toplandılar mı bunların hâli muhtelif kavmiyetlere mensûb olarak bir noktada birleşmiş olan eşhâsın hâllerine benzer ki ne birinin herhangi bir hâli diğerini alâkadâr eder, ne de aralarında samîmî bir hiss-i muhabbet ve merbûtiyet bulunur. Evlâd-ı zinânın hâlleri de bunları andırmaz mı? Arab, Türk, Alman, Çerkes, İngiliz, Rus, Japon, Çinli birtakım kimseler Paris'e giderler ve gider gitmez şehvet mezraalarına tohm-ı zürriyyet ekmeye başlarlar. Bunların orada yetiştirdikleri nesil arasında ne gibi râbıta bulunabilir? Böyle gayr-i meşrû' sûrette vücûda getirdikleri evlâdda yekdiğere karşı muhabbet ve şefkat, gayret ve asabiyet gibi hislerin uyanmasına sâik ne olabilir? Onlar behîmâne şehvetlerin meydâna attığı, hevesât-ı nefsâniyyenin sâha-i âlemin her tarafından sürüp getirdiği derme çatma birtakım mahlûklardır.

Şu cihet de şübheden vârestedir ki içinde fazla mikdarda evlâd-ı zinâ bulunan bir ümmetin efrâdı arasında revâbıt-ı milliyye münkatı' olur; bir cem'iyet efrâdına terettüb eden hukūk ve vezâif-i mütekābileyi şuûr ve idrâk kābiliyeti fevkalâde kesb-i za'f eder.

Bu makūle eşhâs mensûb oldukları akvâm arasında ekseriyet teşkîl etmeye, haseb ü neseb sâhiblerine karşı adeden fâikıyet kazanmaya başladılar mı nerede olurlarsa olsunlar biribirlerine karşı lâkayd ve bîgâne bir hayat ta'kīb ederler, yekdiğerlerine kanları kaynamaz, meveddet ve samîmiyet hissi kalblerinde yer bulamaz. Bu hâl ise kendilerinde gayret ve asabiyet hislerinin körleşmesi, ahlâk-ı kerîme ve secâyâ-yı fâzılanın peyderpey zevâl bulması için gāyet müessir bir âmil teşkîl eder. Netîcede ahde vefâ, hukūku müdâfaa, alâka-i vataniyyenin istinâdgâhı olan revâbıt-ı nesebiyye ve unsuriyye ile yekdiğere merbût olanların mülk-i müştereki hükmünde olan mesâlih-i âmme uğrunda fedâ-yı nefs hâssaları da vedâ' edip gider.

Aralarındaki râbıtalar hep çözülmüş olan ümmetler ne bedbaht ümmetler, sekenesiyle hiçbir alâka ve râbıtası kalmayan memleketler ne sâhibsiz memleketlerdir.

Aralarında hiçbir râbıta bulunmayan derme çatma adamlar arasında alâka-i vataniyyenin pâyidâr olması, hiçbir gün neşve ve meserretine, hüzün ve elemine kısmen olsun iştirâk edecek bir kimse bulamadığı bir memleket uğrunda insanın ölüm acısını hoş görmesi aklın kabûl edeceği bir iş midir? Tabîatın evlâdı (ta'bîr-i

mahsûsu vechile) âmâl-i şehevâniyyenin her taraftan önüne katıp getirmiş, behîmiyetin her türlü sevâikına râm u munkād bulunmuş olan cânî ve mücrimlerin evlâdı olduklarını pekâlâ bilip durur, kendilerine ne sînesinde yaşadıkları topraklar, ne efrâdını teşkîl ettikleri ümmetler arasında hiçbir râbıta olmadığını takdîr ederken yalnız vatan ve milliyetlerinin müdâfaasına çalıştıklarına i'timaddan mütevellid hakīkī bir azim ile herhangi bir şeyi müdâfaa kaydında bulunmaları ümîd olunabilir mi?

Arzu ederim ki teaddüd-i zevcât bizde de mübâh olsun da bilâd ve akvâm, yaşadıkları yerlere karşı derece-i merbûtıyyetleri anladığınız merkezde olan mâder behatâ kimseler âilesinden kurtulsun.

[230] Evet teaddüd-i zevcâtın ahvâl-i menziliyye, hayât-ı âile nokta-i nazarından muzır cihetleri olabilir. Fakat fuhşun sirâyet ve intişârında husûle gelen ve ufak bir nümûnesi yukarıda gösterilen mazarratlarla mukāyese edilirse bunların ehemmiyet-i maddiyyeleri hiç menzilesine tenezzül eder.

Kadınlar afîf ve nâmûskâr bir kadının üzerlerine ortak gelmesine tahammül edemezler. Fakat yemîn ile te'mîn ederim ki nâmûslu bir ortak o, ırz ve nâmûs düşkünü kadınlardan elbette pek çok hayırlıdır. O kadınlar ki dâm-ı fitne ve tezvîrlerine düşürdükleri erkekleri ev barklarını gözleri görmeyecek, ciğer-pâresi evlâdları bile hâtırlarına gelmeyecek sûrette kabza-i teshîr ve tahakkümlerine alırlar; ümmetleri, vatanları müdhiş felâketlere ma'rûz bırakırlar.

Bir defa şeyhlerden biri kadınların yabancı erkeklerle, kezâlik erkeklerin yabancı kadınlarla ihtilâttan memnûiyetlerinin hikmeti ne olduğu hakkında îrâd edilen suâle: Mes'elenin halledilemeyecek bir ciheti yok, biz hânelerimizde bulunan zürriyetlerin kendi evlâdımız olduklarını bilmek, evlerimizin hâricinde her türlü hukūktan, bakıp büyütecek hâmî-i müşfikten mahrûm çocuklarımız olmadığına mutmain bulunmak isteriz. Cevâbını verdiğini hiç unutmam.

Bu sözün umûmî bir tarzda kabûlü doğru olamazsa da birçok vekāyi' ve hâdisât bunu te'yîd edecek mâhiyettedir.

Hülâsa-i kelâm, nefsin zevk ve âmâline tevâfukuyla berâber zinâ ve sifâhın öyle elîm netâyici, o kadar büyük mazarratı var ki mâhiyetine ciddî bir nazar-ı tedkīk atfedenlerin bunu nefretle telakkī etmemeleri kābil değildir. Şarkın, biz garblıların yolsuz addettiğimiz, izdivâca müteallik kānûnları ise, müdâvâtı gayr-i kābil emrâz-ı ictimâiyye, nâ-mahdûd seyyiât-ı ahlâkıyye, mehâzîr-i vataniyye ve siyâsiyye tevlîd etmiş ve edecek olan bu gibi istibâhalardan elbette nisbetsiz derece hikmet ve maslahat esâslarına ibtinâ etmektedir.

Evet büyük memleketlerde fenn-i terbiye ulemâsı veled-i gayr-i meşrû'ların günden güne tekessürü mes'elesinin müdâfaa-i vatan nokta-i nazarından tehdîdkâr bir vaz' aldığını anlamışlar, mechûlü'l-asl kimselerin, kimin nesi olduklarını bilmemekten mütevellid bir ye's ü inkisâr te'sîriyle kalblerinde hubb-i vatan hissinin pe-yâ-pey dûçâr-ı inhitât olmasından endîşe ederek meslek-i terbiyelerine, 'Vatan demek insanın neş'etgâhı, maskat-ı re'si, mazhar-ı vücûdu demektir.' nazariyesini esâs ittihâz etmişler ve bu sûretle mahall-i neş'et olmaktan fazla bir ma'nâ ifâde etmeyen vatanı insanın asıl ve mâye-i vücûdu olan pederi, destgâh-ı hilkat ve tekevvünü olan mâderi makāmına ikāme etmek istemişlerdir.

Avrupa'da bu sınıf ulemâyı görüyoruz ki gençlere daima bu yolda telkīnâtta bulunuyorlar; şiirlerinde, romanlarında, mecmûalarında bu fikrin tervîcini hedef ittihâz ediyorlar. Bunların mesâî-i müstemirreleri her ne kadar bu fikri gençlerin zihinlerine yerleştirmiş ve hattâ bir kısmında akīde şekline inkılâb ettirmiş ise de birçoklarının kalblerinden 'Milletim nev'-i beşerdir, vatanım rû-yı zemîn.' düstûrunu mahv u izâle edemediği gibi bunların yalnız vatan uğrunda mücâhede husûsundaki gayretlerini vatanlarıyla berâber haseb ü neseblerinin şân u şerefini müdâfaa azm ü gayretiyle mücehhez olan haseb ü neseb sâhibleri derecesine çıkarmıştır. İkinciler daha fazla âmillerin taht-ı te'sîrinde olarak müdâfaa ve mücâhede sâhasında iki kat fedâkârlık ibrâz ediyorlar. Bu iddiânın en büyük şâhidi şudur ki hükümdârlar tarafından idâre edilen memâlikte bir gāile-i siyâsiyye veya harbiyye baş gösterince hükümdârlar en ziyâde tâc u tahtlarından, âbâ vü ecdâdlarının mecd ü ikbâlinden, kendilerine mîrâs-ı eslâf olan mefâhirden, saltanat ve asâletten dem vururlar, yalnız icrâ-yı hükûmet ettikleri memleketlerden, vatandan bahs ile iktifâ etmezler.

Şâyân-ı kayd ü tezkârdır ki hakīkaten muhabbet-i vatan hissiyle meşbû' olanlar, memleketlerine hizmet yolunda canlarını telef edenler 'vatan' denince hâtırlarına doğup büyüdüğü yerin, ana baba, kardeş, kavim ve kabîlelerinin eczâ-yı vücûdundan terekküb etmiş olan sath-ı hâki tebâdür eder. Yoksa yalnız havası, suyu için vatan deyip vatan işitmezler. Ne hâcet, insan bir yerde bulunur ve o yerin mehâsin-i tabîiyyesinden, menâim ü lezzâtından müstefîd olur. Fakat o yeri ne kadar sevse vatanın öşr-i mi'şârı derecesinde sevemez. Bunun böyle olduğunu vatan-cüdâ olanlar pek güzel takdîr ederler.

Kadın ve hürriyet-i ihtilât mes'eleleri hakkında söyleyeceğim sözler bunlar. Bunları unutmayınız, nakş-ı hâfıza ediniz."

FUHŞUN ESBÂBI

Garbın en salâhiyetdâr ricâlinden biri fuhşun esbâbını araştırıyorken bilhassa en mühim sebebler olarak sekiz sebeb zikrediyor. Bunlar ber-vech-i âtîdir:

1- İş bulmakta müşkilâta dûçâr olmak.

2- Çok yorucu ve az ücretli işlerle meşgūl olmak.

3- Evlerde kızların sû'-i muâmeleye uğraması.

4- Kalabalık ve terbiyesiz bir muhît-ı fakr içinde muhtelit yaşamak.

[231] 5- Halkın büyük bir cemâat hâlinde bir yerde, fabrikalarda birikmesi ve bu sûretle gençlerin ahlâksızlarla mütemâdiyen ihtilâtta bulunması.

6- Tereddî-i ahlâkı teşvîk eden edebiyât ve eğlenceler.

7- Zengin sınıfların gösterdikleri israf, zevk ve ahlâkī kayıdsızlık nümûneleri.

8- Fuhuştan istifâde edenlerle istihdâm ettikleri adamların san'atı.

Şu esbâba bir de mûmâileyh üstâdın şu mülâhazâtını ilâve edelim:

"Müdekkıkların tedkīkāt ve tecrübelerinden anlaşılıyor ki fâhişelerin ekseriyet-i azîmesi fuhuşla yaşamayı başka türlü her tarz-ı hayâta tercîh etmektedirler. Bu hayatı tercîhten vazgeçtikleri zaman bunu bi'l-ihtiyâr yapıyorlar. Bu gibi tercîhlerde bulunanların adedi şâyân-ı dikkattir. Kopenhag'da 1871'den 1896 arasında müseccel fâhişelerin adedi yüzde 33 tenâkus etmiş ve hayât-ı fuhuştan ayrılanlar, yâ izdivâc etmişler yahud âilelerine avdet etmişlerdir. Fakat kendilerine çalışacak işler teklîf olunan fâhişeler bu işleri kabûlden istinkâf ile fuhşu tercîh ediyorlar. El-hâsıl fâhişeler bi'l-ihtiyâr terk-i fuhuş etmezlerse bunları kurtarmak pek müşkildir."

Fuhşun imhâsı müşkil bir âfet olduğunu îzâh eden bu satırlar fuhşun esbâbını izâle ederek kadınları bu mühlik âfete düşmekten kurtarmayı icâb ediyor.

Memleketimizde fuhşun tezâyüd etmekte olduğu âşikâr olduğundan bizim de fuhşun en mühim sebeblerini nazar-ı dikkate alarak bunların izâlesi için ittihâz edilmesi lâzım gelen tedâbîri beyân etmekliğimiz ve bu sûretle kadınlığımızın şerefini, ahlâkını, hayatını tehdîd eden bu müdhiş âfeti ber-taraf etmeye çalışmaklığımız bir vecîbedir.

İş Bulmakta Müşkilâta Uğramak:

1- Kadınların iş bulmakta müşkilâta dûçâr olmalarının esbâb-ı fuhuştan olduğu şübhesizdir. Dünyânın her tarafında ve bilhassa medenî memleketlerde işsizlik mes'elesi İngiltere hükûmetinin gece gündüz meşgūl olduğu, gece gündüz izâlesi için çalıştığı bir mes'eledir. Erkek, kadın ne kadar işsiz varsa hükûmetin yedinde hepsinin kayıdları var ve hükûmet her çâreye başvurarak bunları birer işe yerleştirmeye uğraşıyor. Aynı zamanda bunları muzır bir unsur hâline sokmamak ve memleketin başına belâ etmemek için hükûmet bunlara hiç olmazsa ekmek parası veriyor ve her ay bunların adedini tenkīs ediyor. Bizim memleketimizde iş aksinedir. Hükûmet, değil bütün memlekette kaç işsiz olduğunu bilmek ve bunları yerleştirmeye çalışmak, açığa çıkardığı, tekāüde sevk ettiği me'mûrlara bile iş bulamıyor ve her ay efkâr-ı umûmiyyeye karşı şu kadar insan işe yerleştirdiğine dâir bir istatistik ile çıkaramıyor. Halbuki hükûmet bütün memlekette kendi yed-i yemîniyle rızkını te'mîn etmek mecbûriyetinde bulunan bütün işsizlerin adedini bilmek ve bunlara hükûmet dâhilinde, hükûmet hâricinde iş bulmak mecbûriyetindedir. Memleketimizde iş buhrânı içinde kadınlarımıza düşen hissenin asgarî olduğunu tahmîn edebiliriz. Fakat asgarî de olsa en büyük fâciaların, en müdhiş yangınların bir kıvılcımdan ileri geldiğini takdîr etmek icâb eder. Binâenaleyh Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükûmetinin bir kere şu işsizlik mes'elesine vaz'iyet etmesi ve hiç olmazsa imkânın müsâadesi nisbetinde hükûmetin gerek teşkîlât dâhilinde, gerek teşkîlât hâricinde tebaasının iş bulması ve rızkını kazanmasını te'mîn etmesi, hükûmetimizin bu bâbdaki mesâîsini Meclisimizin kemâl-i dikkatle murâkabe eylemesi icâb eder. Bu pek mühim nokta hakkında şimdilik bu kadarla iktifâ etmek mecbûriyetindeyiz.

Çok Yorucu ve Az Ücretli İşlerle Meşgūliyet:

2- Kadınların çok yorucu ve az ücretli işlerle meşgūl olmalarının sâik-ı fuhuş olması çok muhtemeldir. Fakat memleketimizin hayât-ı iktisâdiyyesi kadınlarımızı bu derece hırpalayacak bir dereceden pek uzak bulunmaktadır. Binâenaleyh fuhşun esbâb-ı mühimmesi arasından bu sebebi biz geçebiliriz.

Evde Kızların Sû'-i Muâmeleye Uğraması:

3- Evlerde kızların sû'-i muâmele görmesi netîcesinde fuhşa sülûk etmeleri mühim bir sebebdir. Maamâfih bizim memleketimizde bu sebeb de mühim bir te'sîri hâiz değildir. Millî ve dînî terbiyemizin kalblerimizde yaşattığı şefkat bu gibi sû'-i muâmeleleri imhâ etmiştir, diyebiliriz. Bir Türk, bir müslüman hiçbir vakit kızlarını iffet ve nâmûstan bıktıracak, nezâhet ve tahâretten teb'îd edecek bir tarz-ı muâmeleyi ihtiyâr edemez. Hayatın en müdhiş şedâidi altında inleyen bir müslüman âilesi nâmûsunu vikāye etmeyi en büyük fazîlet bilir ve bu kuvvetle bütün şedâidi iktihâm eder. Sırf iktisâdî ihtiyâc sevkıyle kızını sahne-i hayâtın en mülevves meydânına atarak onun nâmûsuyla tehvîn-i ihtiyâc etmesini kabûl

edecek havsala, her hâlde bir Türk, bir müslüman havsalası değildir.

Kalabalık ve Terbiyesiz Bir Muhitte Kadının Erkekle İhtilâtı:

4- Kalabalık ve terbiyesiz bir muhît-ı fakr içinde muhtelit bir hâlde yaşamak hiç şübhesiz fuhşu tevlîd eder. Memleketimizde bunun misâli **[232]** İstanbul'un yangın yerlerinde rivâyet olunan hayattır. Aramızda böyle bir hayatın bulunması bizi utandıracak bir şeydir. Biz bu husûsa nazar-ı dikkati celb etmeyi pek mühim bir vazîfe biliriz. Bu gibi muhîtlerin hayatımızda mevcûdiyeti bilhassa yangın felâketinin eseridir. Yangın yerlerini işgāl eden süflîlerden ve sefâletten kurtulmak memleketin i'mârıyla mürtebıt bir hâdisedir. Bu sefâleti ancak umrân kurtarabilir. Bu umrânı te'mîn etmek uğrunda vukū' bulacak her teşebbüs memleketin vücûdundan sefâleti imhâ edecektir.

Genç Kızların Ahlâksızlar ile Mütemâdî İhtilâtları:

5- Halkın bütün bir cemâat hâlinde bir yerde ve fabrikalarda birikmesi ve bu sûretle gençlerin ahlâksızlarla mütemâdiyen ihtilâtta bulunması esbâb-ı fuhuştan olması gāyet ma'kūldür ve bu sebeb-i fuhuş son senelerde memleketimizde de ihrâz-ı ehemmiyyet eden esbâb miyânına girmiştir. Gerçi memleketimizde erkeklerle genç kızlar ve kadınlar yer altında ma'den kuyularında muhtelit bir hâlde çalışmıyorlar. Memleketimiz hayât-ı iktisâdiyyenin bu safhasına dâhil olmamıştır. Fakat bir kitle hâlinde erkeklerle kadınların ihtilâtı hâlihâzırda sinemalarda, tiyatrolarda ve bu gibi eğlence mahallerinde vukū' buluyor ve bu ihtilât yüzünden ahlâksızlık ve fuhuş ilerliyor. Sinemalarda, tiyatrolarda temâşâ için vukū' bulan muhtelit ictimâ'lar, bilhassa memleketimizde sinema ve tiyatrolar kayıdsız, hudûdsuz bir ahlâksızlığın mürevvici olduklarından temâşâ olunan menâzırın ve işitilen sözlerin telkīn ettiği, tahsîn ettiği münâfî-i ahlâk fikirler sinema ve tiyatroları nâşir-i fesâd bir menba'-ı dalâlet hâline koymaktadır.

Bu noktayı daha aşağıda mufassalan îzâh edeceğiz ve ittihâzı icâb eden tedâbîri arz edeceğiz.

Münâfî-i Ahlâk Edebiyât ve Eğlenceler:

6- Tereddî-i ahlâkīyi teşvîk eden edebiyât ve eğlencelerin memleketimizde fuhuş âfetinin en ziyâde intişârına hizmet eden vesâit olduğuna kāniiz. Sûret-i kat'iyyede emîniz ki bilhassa son on beş sene zarfında vâsi' bir sahne-i revâc bulan bu türlü edebiyât(!) ile eğlencelerden mahrûm kalsaydık memleketimizde ahlâk yüksek bir seviyede kalırdı. Halbuki maalesef on beş seneden beri örfî idârelerle hürriyetin en mukaddes nev'i olan hürriyet-i şahsiyyemiz takyîd edildiği hâlde hayât-ı ictimâiyyenin rükn-i esâsîsi olan hayât-ı âileyi yıkmaya mütemâdiyen çalışmış olan bu nevi' edebiyât ve eğlenceler hemen hemen hiçbir mukāvemetle karşılaşmayarak tahrîbâtını icrâ etmiş ve bu pek elîm vaz'iyete karşı hükûmetlerimiz ve bütün mehâfilimiz lâkayd kalmıştır. Bu nevi' edebiyâtın memleketimizde türemesine başlıca sebeb karîha-i edebiyyemizin akāmetidir. Millî bir edebiyât vücûda getirecek feyyâz ilhâmlardan mahrûm olan bir sürü üdebâ başka milletlerin mahsûlât-ı edebiyyesini iğtisâb etmek ve bu sûretle şöhret kazanmak ve geçinmek istediler. Maalesef bu adamlar ancak bir sinek gibi ecnebî edebiyâtın mülevves kısımlarına konabildiler ve iğtisâb ve intihâl ettikleri eserlerin içindeki eşhâsın ve muhîtın isimlerini değiştirmekle millî eserler vücûda getirdiklerini zannettiler ve ettirdiler. Edebiyâtımız nâmına kat'î bir iflâs, karîha-i edebiyyemizin nâmına korkunç bir izmihlâli ifâde eden bu hareket ancak bir hedefe hizmet etti: Ahlâkı sarsmak ve fuhşu çoğaltmak. Bu şekilde ortaya atılan mülevves eserlerin her biri bir "vesîka-i fuhuş"tu. Bu vesâik-ı fuhşu okuyanlar ve sarsılanlar nihâyet resmî "vesâik-ı fuhuş"u bir nüsha gibi taşımaya başladılar. Memleketimiz nâmına ne elîm, ne fecî' bir tâli'sizliktir ki edebiyât diye bu vesâik-ı fuhşu neşredenler kendilerine liberallik süsünü verecek derece ileri gidiyorlar ve yaptıklarını liberallik gibi her yerde şerefli bir meslek-i siyâsî ve ictimâî olan bir mesleğe atfediyorlar. Dünyânın hiçbir yerinde liberallik nâmına böyle fazîhalar irtikâb edilmemiştir. Dünyânın hiçbir tarafında liberallik ahlâkın aleyhdârı, âilenin hâdimi, ahlâkın muharribi değildir. Dünyânın her memleketinde liberallik muhâfazakârlık kadar nâmûsludur, nezîh ve vakūrdur, hissiyât-ı milliyye ve mukaddesât-ı dîniyyeye hürmetkârdır. Hele dünyânın en müterakkī milleti olan İngiltere'de liberallik muhâfazakârlıktan daha mutaassıbdır. Bütün fikirleri, kanâatleri ve eserleri hatt-ı hareketleri sâhte ve milletle, milliyetle, diyânet ve ahlâk ile alâkaları olmadığı hâlde birtakım ahlâk haydudlarının var kuvvetleriyle fuhşu tervîc etmeleri, bunu edebiyât gibi en muhterem nâm altında yapmaları bir hâiledir. Hiçbir milletin içinde böyle bir zümre türememiş ve bir milletin mukaddesâtına bu kadar hücûm etmemiştir.

Maalesef memleketimizde, bilhassa İstanbul'da fuhşun en koyu mürevvici olan bu âsâra karşı hiçbir takayyüd yoktur. İşin en fecî' ciheti bu gibi âsârın sahneye vaz' edilmesi, sinemaya çekilmesi ve yine bilâ-kayd ü şart enzâr-ı âmmeye vaz' olunmasıdır.

Dünyânın her tarafında serbestînin bu türlüsü menfûrdur ve hükûmetler bu gibi ahvâle karşı en şiddetli tedâbîri ittihâz ederler.

Daha geçenlerde bir tiyatro eserinde bir yatak odası teşhîr edilmekte olduğundan Londra gibi bir muhîtta o eserin temsîli men' olunmuştu ve yine bir eserin ismi Mekke olduğundan derhâl tebdîl ettirilmiş idi. Bunu Tiyatro Sansürü yapmaktadır. Londra gibi dünyânın en yüksek muhîtlerinden birinde bu gibi takayyüdât makbûl oluyorken bizim muhîtimizde terbiye-i milliyyeye, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye vukū' bulan mütemâdî tecâvüzlere karşı, edebiyât nâmıyla meydâna çıkarılan **[233]** fuhuş-nâmelere karşı müessir bir murâkabenin te'sîsi elbette icâb eder. Yoksa vaz'iyet bu şekilde devâm eder ve edebiyât nâmına, eğlence nâmına her fazîhanın irtikâbında devâm edilirse gün geçtikçe fuhuş âfeti tezyîd-i tahrîbât edecek ve hey'et-i ictimâiyyemiz bu müdhiş musîbetten dolayı pek vahîm tereddîlere dûçâr olacaktır. Büyük Millet Meclisi'mizin Matbûât Kānûnu'nu müzâkere ediyorken her hâlde bu husûsâtı kemâl-i i'tinâ ile tesbît etmesini bekleriz. Memleketimizde en büyük, en müdhiş âmil-i fuhuş olarak tereddî-i ahlâkı teşvîk eden edebiyât ve eğlenceleri yâd etmekliğimiz hiç şübhesiz eli kalem tutan insanı utandıracak bir hâdisedir. Pek şâyân-ı telehhüftür ki mâ-vaka' budur.

Zengin Sınıfların
İsrâfât ve Ahlâk Kayıdsızlıkları:

7- Zengin sınıfların gösterdikleri isrâf, zevk ve ahlâkī kayıdsızlık örneklerinin fuhşu teşvîk ettiği pek bedîhîdir. Ahlâkı sarsan edebiyât ve eğlencelere isrâf, sefâhet örnekleri inzimâm ederse hiç şübhesiz fuhuş tezâyüd eder. Bu hâl memleketimizde çok câlib-i dikkattir. Son senelerde tezyîn merâkı, sefâhet arzusu o derecelere varmıştır ki her ay pudra, lavanta, ipek çorap, kürk ve sâir müzeyyenât için milyonlar hârice akıyor. İktisâdî bir felâket teşkîl eden bu hâl diğer taraftan ahlâkī bir musîbet teşkîl ediyor. Çünkü bu sefâhet hevesini, bu tezyîn ibtilâsını vesâit-i meşrûa ile tatmîne imkân bulunamayınca fuhşun zehirli netîcelerine atılmakta beis görülmüyor ve bu uğurda iffet ve nâmûs heder ediliyor. Buna karşı yapılacak şey münevver ve fazîletkâr kadınlarımızın kuvvetlerini toplayarak bu ibtilâlarla mücâdele etmeleri, sefâhet ve isrâf temâyülâtına karşı iktisâd ve sâdelik gibi sıfâtı tebârüz ettirmeye çalışmaları ve bu sâyede sefâhet, isrâf ve tezeyyün gibi âdâtın sekālet ve vehâmetini umûmî bir sûrette ihsâs ettirmeleridir. Biz İstanbul'un münevver ve fazîletkâr kadınlığını bu pek mühim, pek hayırlı vazîfeyi îfâya da'vet ederiz. Kadınlarımızın bu husûsta muvaffakıyeti için elimizden geldiği kadar çalışmayı bir vecîbe biliriz. Hanımlarımızın bir dakīka tereddüd etmeyerek bu mühim vazîfeyi îfâya şitâb etmeleri memleketin selâmeti nâmına en büyük hizmettir. İstanbul kadınlığı bu vazîfeyi îfâ etmekle Türk kadınlığını kurtaracaktır.

Fuhuştan İstifâde Eden Adamların San'atı:

8- Fuhuştan istifâde eden adamlar bulunması fuhşun esbâb-ı revâcındandır. Her hey'et-i ictimâiyyenin içinde bulunmakta olan mücrimlerin en mücrimi, iffet ve ahlâk kātili olan bu adamlardır. Fakat yukarıda dermeyân ettiğimiz esbâbın izâlesine doğru kat'î adım atıldığı takdîrde bu mücrimlerin te'sîri asgarîye, hattâ hiçe iner.

Fuhşun en mühim esbâbını nazar-ı i'tibâra alarak dermeyân ettiğimiz bu mütâlaât nihâyet fuhuşla mücâdele lüzûmunu gösteriyor. Bu mücâdeleyi hükûmet ve millet ihzâr edecektir. Bir taraftan hükûmet bütün vesâitiyle fuhşa karşı gelmeye çalışacak, diğer taraftan muallimlerimiz, müderrislerimiz, muharrirlerimiz, edîblerimiz ve hepsinden ziyâde fazîletkâr kadınlarımız çalışacaklardır.

En mühim mesâil-i ictimâiyyemiz arasında bulunan bu mes'ele ile meşgūl olmak için bütün kuvvetlerimizi toplamalıyız, hayatımızı tehdîd eden bu tehlike duruyorken başka işlerle meşgūl olmak ayıptır!

Ömer Rızâ

İctimâiyâtta Garbcılık ve Bozgunculuk:

Asrî Terbiye

2

"Terbiye-i tahsîliyye" ile "âile terbiyesi"nin muhassalası olarak hey'et-i ictimâiyyenin tezâhürât ve tecelliyât-ı mahsûsasını temsîl eden "terbiye-i ictimâiyye" mes'ele-i mühimmesi en mu'dil, en esâslı vecheleri ihtivâ eder.

"Terbiye-i ictimâiyye" milletlerin hâricî, dâhilî hayât-ı umûmiyyelerinde derece-i terakkīlerini gösteren yegâne bir mi'yârdır.

Hamiyet-i taazzuvînin başlıca mefkûresi muhît üzerinde feyizli ve müsbet bir te'sîr vücûda getirmektir. Bu te'sîrât yani cem'iyetin müsbet olan fezâili efrâdın menfî olan fezâyıhına mütefevvik olmalıdır ki bünyân-ı millî mukāvim bir rûhu ihtivâ etsin.

Eğer cem'iyetin menfî fezâyıhı efrâdın müsbet fezâiline fâik olursa "terbiye-i ictimâiyye" mefhûmu ma'nâyı hakīkīsiyle icrâ-yı hüküm edemez, belki tereddiyâtın mütemâdî darbeleri karşısında yalnız bir şekilden ibâret kalır.

Terbiye-i ictimâiyye aynı zamanda milletlerin rûhunu, an'anâtını, esâsât-ı ictimâiyyesini tesbît ve tezâhür ettiren bir vâsıtadır. O kadar ki hey'et-i ictimâiyyenin hangi istikāmete teveccüh ettiği, temessüle mi yahud tekâmüle

mi doğru gittiği müşterek gâyelerin irâe eylediği tarz-ı mahsûs ile anlaşılır.

Ufak bir tedkîk ve tahlîl ile anlaşılacaktır ki: Her millet ancak esâsât-ı ictimâiyyesi dâhilinde münkeşif bir "terbiye"ye mâliktir. Terbiye-i ictimâiyye ancak bir gâyeyi istihdâf eder ki, o da millî ve rûh-ı aslîyi **[234]** muhtevî bir tekâmülün te'mîninden ibârettir. İctimâî birlik, rûhî tesânüd sâyesinde müdâfaa-i milliyye te'mîn edilmiş, terakkī imkânı ve yolu bulunmuş olur.

Hiçbir millet yoktur ki iki rûhu, iki ictimâiyâtı ihtivâ etsin. Hayât-ı umûmiyye ve husûsiyyesinde ikiliği kabûl etmek kuvâ-yı ictimâiyyeyi rahnedâr etmekten başka bir netîce vermez.

Bu netîceleri hey'et-i ictimâiyyemize tatbîk edersek terbiye-i ictimâiyyeye ne kadar atf-ı ehemmiyyet etmeye mecbûr olduğumuz teayyün edecektir.

Hiç şübhe yoktur ki: Kendimize hâs bir muhît-ı ictimâîmiz, evsâf-ı mümeyyizemiz mevcûddur. Fakat yine tereddiyâtın taht-ı te'sîrinde kalan bu esâsâtın ikilikten kurtarılamadığını kaydetmek icâb eder. Bu ikilik hayât-ı umûmiyye ve husûsiyyemizin her safhasında kendini göstermektedir. Senemiz Arabî, Rûmî, Efrencî'dir. Saatlerimiz alaturka ve alafrangadır. Âdâtımız, hayatımız alaturka, alafranga diye ikiye tefrîk olunmuştur. İşte bütün bunlar terbiye-i ictimâiyyemizin hakīkī istikāmetinden inhirâf etmekte olduğuna kâfî delîllerdir. Halbuki yabancı görenek ve zihniyetlerin te'sîrât-ı muzırrasından korunmak zarûreti o kadar kat'îdir ki: Hiçbir şey millî vahdetin, tesânüd-i ictimâînin muhâfazası için bu kadar hayâtî bir ehemmiyeti hâiz olamaz.

Bu bâbda müteaddid nümûneler gözümüzün önünde duruyor. İngilizler en yüksek terakkıyât-ı asriyyelerine rağmen terbiye-i ictimâiyyelerini muhâfaza ettiler. Japonyalılar terakkī ve teceddüdü hiçbir vakit ictimâiyâta teşmîl etmediler. Hissen, rûhen yine Japonyalı olarak kaldılar. En yakın bir komşumuz olan Bulgarlar bile yakın bir zamana âid istiklâllerine rağmen mümeyyizât-ı milliyyelerini aslâ unutmadılar. Terbiye-i ictimâiyye daima millî tesânüdlerinin hâdimi oldu.

Terbiye-i ictimâiyye bahsinde nazar-ı dikkati celb eden hâdiselerden biri de kuvve-i ma'neviyye mes'elesidir. Milletlerin sinirleri kuvvetli olmadıkça hâricî, dâhilî buhrânlardan kurtulmalarına imkân yoktur. Sinirlerin kuvveti ise kuvve-i ma'neviyyenin yüksekliğinden başka bir şey değildir. Hayât-ı husûsiyyede ma'nen mütekemmil olanlar daima muvaffak oluyorlar. Halbuki ye's ü nevmîdîye kapılanlar mücâdele-i hayâtiyyenin gûnâgûn mezâhimi içinde kıvranıyorlar. Temâdî eden adem-i muvaffakıyyetler, elemler insanları bir fevzâ-yı rûhî olan intihâra kadar sürüklüyor. Cem'iyette bedbîn olanların çoğalması, ta'bîr-i dîgerle rûh-ı millînin tereddîsi ise ancak inkırâz ve inhidâmı hazırlayabilir. Mütârekeyi müteâkıb her taraftan vatanımıza hulûl eden düşman sürüleri vicdânımızı ne kadar kemirmişti. O ne ye's ü nevmîdî günleriydi. Herkes istikbâli unutmuş, hâlin vehâmeti karşısında medhûş kalmıştı. Eğer milletin seciyesindeki fıtrî azm ü celâdet olmasaydı, ümîdsizlik çoktan târîhimizi silmiş olacaktı.

Halbuki teşekkülât-ı ictimâiyyemiz, düşman karşısında daima tecellî eden sarsılmaz îmânımız pek kavîydi. Muvakkat hâdiselerin te'sîrâtına karşı soğukkanlılığımızı ilânihâye gaybedemezdik. Çünkü: Bu milletin efrâdı ve ecdâdı hiçbir vakit tehlike-i vataniyye karşısında âciz ve esîr kalmamıştılar. Allâh'a îmân eden, Kitâb-ı Kerîm'i tanıyan cem'iyetimiz cihâdı da en mukaddes vazîfe olarak tanırdı. Bunun için yek-vücûd bir kitle hâlinde arslanlar gibi zebûn-küş düşmanlara isyân ettiler. Para yok, top yok, vesâit yok, müttefik yok … yok …yok ……. Yalnız ne vardı? Îmân! İslâmiyet'i kabûl ettiği günden beri asırlarca âlî mefkûreleri, müdâfaa-i ictimâiyye-i İslâmiyyeyi hırz-i cân edinen milletimiz aynı rûh-ı ulviyyetle dînini, îmânını, nâmûsunu kurtarmak için silâh yerine demire, taşa, eline ne geçerse ona sarıldı.

Çelikten kal'alar yerine yalnız göğsüyle, Allâh'ına sığınan kalbiyle dayandı. Aç kaldı, kaçmadı. Ateşte tûfânda boğuldu, yılmadı. Beşeriyetin tasavvur edemeyeceği fedâkârlıklara katlandı ve nihâyet Cenâb-ı Hak mev'ûd olan zaferi bahşetti.

İşte milletin yüz bin mezâhim içinde çırpındığı bu tehlikeli zamanlarda sâde düşmanla teşrîk-i mesâî eden ma'lûmü'l-hüviyye eşhâs değil; kalbleri zafer-i millîye îmân etmemiş, zaîfü'l-ahlâk, zaîfü'l-vicdân, ma'neviyâtı bozuk birçok kimseler de müdâfaamızın netîcesinden nevmîd idiler. Terbiye-i ictimâiyye i'tibârıyla milletin rûh-ı aslîsini ihtivâ edemeyen müstereddî bir zihniyetin tecellîsinden ibâret olan bu tarz-ı tefehhüm lehü'l-hamd tahakkuk etmedi.

Dikkatle tedkīk edilirse görülecektir ki zaferin istihsâlinde en mühim âmil bünyân-ı milletin çok yüksek esâslara müstenid olan resânetidir. Çünkü efrâd-ı millet beşikten mezâra kadar ulvî hislerle, celâdet, şecâat, diyânet düstûrlarıyla tenmiye edilmişti. Öteden beri âile terbiyesi, tahsîl terbiyesi bu gâyelere tevcîh edilmiş olduğundan terbiye-i ictimâiyyemiz istiklâl ve müdâfaa-i nâmûs ve din bahsinde en hassâs kābiliyeti hâiz bulunuyordu. Esâsen asırlardan beri devâm eden dâhilî, hâricî sademât-ı mütevâliyyesine rağmen hey'et-i ictimâiyyemizin umûmiyet i'tibârıyla secâyâ-yı mahsûsasını, mevcûdiyet-i siyâsiyyesini te'mîn ve muhâfaza edebilmesi, milletin yalnız ve yalnız ahlâk ve îmânla takviyet

bulan terbiye-i ictimâiyyesi, terbiye-i dîniyye ve milliyyesi sâyesinde mümkün olabilmiştir.

Teşkîlât-ı ictimâiyyemiz, ahvâl-i rûhiyyemiz bugün de ancak terbiye-i **[235]** dîniyye ve milliyyeye istnâd etmektedir. Herkese civân-merdâne muâmele etmek, zebûn-küşlük etmemek, merhamet ve insâfı unutmamak, zaîf olanları himâye eylemek, büyüklere hürmet göstermek, âmire itâat, millet uğrunda hiçbir fedâkârlıktan çekinmemek gibi her biri milletler için başlı başına sebeb-i terakkî ve saâdet teşkîl eden fezâil ve maâliyât-ı ictimâiyye, terbiye-i milliyye ve dîniyyenin tezâhürâtından ibârettir. Cem'iyetimizin en kuvvetli noktası da mesnedini en mübeccel esâsât teşkîl eden terbiye-i ictimâiyyesidir.

Millî mevcûdiyetimiz şimdiye kadar nasıl rûh-ı aslîsiyle ve kendisine hâs ictimâiyâtıyla muhâfaza edildiyse bundan böyle de behemehâl aynı yolun ta'kîbi sûretiyle müdâfaa olunabilir. Terbiye-i milliyyenin, ictimâiyât-ı milliyyenin daima genç, zinde ve kavî bulunması, harîmine yabancı âdâtın, levsiyâtın duhûle imkân bulamamasıyla mümkinü'l-husûldür.

Çünkü garbdan alınacak hiçbir ictimâî umde –ilmî, fennî demiyoruz– bize esâsâtımızdan daha yüksek ve hattâ aynı derecede bir tekâmül te'mîn edemeyecektir.

Zâten Tanzîmât'ın neşr u i'lânından beri garbın ilm ü irfânı yerine ictimâiyâtının ahz ü kabûlü sûretiyle hey'et-i ictimâiyyemizin tefessüh ve tereddîye uğradığı şübhe götürmez hakîkatlerdendir.

Milletimizin terakkî ve teceddüde ihtiyâcı vardır. Garbın tekemmülât-ı maddiyyesini te'mîn eden makineciliği, sanâyii, iktisâdiyâtı, ticâret ve istihsâlât usûllerini, hazâin-i medfûnenin servete nakli çârelerini te'mîne mecbûriyet vardır. Millî olmayan, ilm ü irfâna tealluk eden bu lâzımelerin ister Avrupa'da, ister Amerika'da, ister Çin'de olsun her nerede istifâde-bahş bir şekli görülürse görülsün derhâl ihtiyâcımız nisbetinde ahz ü iktibâsı zararlı değil belki pek faydalıdır. Fakat bu ahz ü kabûl yalnız bu sâhada kalmalıdır. Matlûbumuz olan terakkî ve teceddüd her şeyden evvel metîn bir seciyeye, yüksek bir azme mütevakkıftır. Bu mefhûmlar ise millî, dînî rasânetin derecesine tâbi'dirler. Şu hâlde asrî bir inkişâf-ı maddî te'mîni için de esâsât-ı ictimâiyyemizin müdâfaasına şiddetle lüzûm vardır.

Hangi cihetten muhâkeme edilirse edilsin "terbiye-i ictimâiyye"mizin ve ona müstenid olan "terbiye-i dîniyye ve milliyye"nin tenmiyesi, takviyesi zarûretindeyiz. Bu zarûreti takdîr ettiğine şübhe olmayan hey'et-i ictimâiyyemizin murâkabe-i umûmiyyesini şahsî tezâhürâta kadar teşmîl ederek hayât-ı umûmiyye ve husûsiyyenin kâffe-i tecelliyâtında terbiye-i milliyye ve dîniyyeyi üssü'l-esâs olarak telakkî etmesi ve teceddüdün rûhumuz, esâsâtımız dâhilinde inkişâfını te'mîn eylemesi sûretiyle az zaman zarfında a'zamî tekâmül imkânı elde edilmiş olacaktır.

Hülâsa; vech-i mümeyyizimizi selâbetle muhâfaza ettiğimiz, bünyân-ı millî ve ictimâîmizi korumakta devâm ettiğimiz müddetçe terakkıyât-ı maddiyyenin husûlü her zaman taht-ı imkân ve emniyyettedir. Ancak şahsiyet-i mahsûsamızı zâyi' ederek rûhen garba temessül etmek tehlikesine düşersek asıl o zaman terakkî ve teceddüd ümîdleri kapanmış olur.

Hasan Hikmet

Ahkâm ve Mukaddesât-ı İslâmiyye Aleyhindeki Neşriyâta Karşı Ta'kîbâtta Bulunulması Meclis'ce Tekarrür Etti

Bozok Meb'ûsu Ahmed Hamdi Bey ahkâm ve mukaddesât-ı İslâmiyye aleyhinde makālât neşreden gazeteler hakkında hükûmeti îfâ-yı vazîfeye da'vet zımnında Meclis'e bir takrîr vermiş ve bunun üzerine Meclis'te mühim ve heyecânlı müzâkerât cereyân eylemiştir. Yevmî gazetelerin kısmen yazmış olduğu bu müzâkerâtı Büyük Millet Meclisi'nin Zabıt Cerîdesi'nden nakletmeyi münâsib gördük.

Bozok Meb'ûsu Ahmed Hamdi Bey'in ahkâm ve mukaddesât-ı İslâmiyye aleyhinde makālât neşreden gazeteler hakkında Matbûât Kānûnu'nun tatbîkine mütedâir takrîri Başvekâlet'e verildiği Reis Fethi Bey tarafından bildirilmesi üzerine Hamdi Bey kürsîye gelerek takrîrini şu sûretle îzâh etmiştir:

– Efendim! Bir memlekette hürriyet-i fikriyye olmazsa o memlekette terakkî yolları mesdûd demektir; bunu hey'et-i celîleniz kabûl eder. Tabîî hürriyet-i fikriyyenin nâşiri matbûâttır ve buna kimsenin bir diyeceği yoktur. Matbûât, hür ve serbest olmalıdır. Fakat matbûâtın hürriyeti devletçe tanınmış, devletin dîni olan dîn-i İslâm'ı tahkîr ve tezyîf derecesine gelmemelidir. Bu o dereceye gelirse sabır taşar. Buna hürriyet denmez, buna tecâvüz derler efendim!.. Şimdi matbûâtta birtakım gazetelerde Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân hakkında "Köhne bir kānûndur, eskimiş bir kānûndur." gibi ta'bîrler vardır. (Hâşâ sesleri) Daha bunun gibi tahkîr-âmîz, tezyîfâne ve edyân ve ahkâm-ı İslâmiyyemiz aleyhinde birçok ta'bîrât vardır. Matbûât Kānûnu'muzda bunlar hakkında cezâlar olduğu hâlde müdeî-i umûmîler ta'kîbât yapmıyorlar. Böyle tahkîr ve tezyîfi hâvî makālât neşredenler hakkında müddeî-i umûmîler ta'kîbât yapmaya mecbûr iken hiçbir taraftan ta'kîbât yapılmamıştır. Bu takrîrimle Adli-

ye Vekîli'nden temennî ediyorum, bu gibiler hakkında ta'kîbât-ı kānûniyye icrâ edilsin…

Takrîrin Başvekâlet'e verildiği, müzâkere açmak lâzım gelip gelmeyeceği hakkında Reis'in beyânâtı üzerine Konya Meb'ûsu Naîm Hâzim Efendi ber-vech-i âtî beyânâtta bulunmuştur:

– Bir satır okuyacağım efendim, müsâade buyurun. son gelen *İctihâd* gazetesinin "İctihâdın Müdîr Fikirlerinden" serlevhası altında **[236]** iki satır vardır ki en büyük akîdemize tecâvüz eyliyor. (Kürsîye sesleri)

"Kâinâtı aklına estiği gibi idâre eden bir 'zât-ı a'lâ' kabûl etmek büyük bir sâfdillik göstermekle kalmaz, aynı zamanda nâ-kābil-i tedâvî bir mantıksızlığa sevk ederek rûh-ı beşerin hüzn-engîz bir derecede küçülmesini de müeddî olur." diyor. Abdullâh Cevdet –ki daima mahkemelerde mel'ûn ictihâdından dolayı sürünüp gidiyor– bakınız ne hezeyânlarda bulunuyor! Bendenizce: Zât-ı a'lâya inanmayan, rezîllerdir. (Yaşa sesleri)

Reis – O i'tikādsızın biridir…

Bunun üzerine müzâkerenin açılmasına ekseriyetle karâr verilmiştir. Matbûâtın neşriyât-ı umûmiyyesi hakkında bazı meb'ûslar arasında münâkaşât cereyân ettikten sonra yine sadede avdet olunarak Ergani Meb'ûsu Kâzım Vehbî Bey kürsîye gelerek ber-vech-i âtî beyânâtta bulunmuştur:

– Muhterem efendiler! Evvelemirde şurasını söyleyeyim ki matbûâta karşı hiçbir kaydım ve garazım yoktur. Bendeniz matbûâtın hürriyetine fevkalâde hürmetkârım ve bilâ-kayd ü şart bu hürriyetin ihlâl edilmemesini arzu ederim. Matbûât ma'lûm-ı âlîniz memâlik-i mütemeddinede dördüncü kuvvet addolunur. Efkâr-ı umûmiyyenin tezâhürât ve intıbââtını bize bildirir. Şu kadar ki dünyâda her hürriyet gibi matbûâtın da hürriyeti mukayyeddir. (Bravo sesleri.) Matbûâtın hürriyeti kendi dâiresini tecâvüz ederse o takdîrde benim hürriyetime tecâvüz eder. Bu sûretle bir zulüm olur, anarşi olur. Efendiler! Gerek efrâdın ve gerek cem'iyetin seciye-i fârika-i medeniyyesi bir şeydir. O da her nevi' efkârı kemâl-i sükûnla, kemâl-i rüşdle münâkaşa etmek ve her fikre tahammül göstermektir; fakat bu fikirler bir nezâhet ve asâlet altında tecellî etmek şartıyla. Matbûât hürdür, fakat hiçbir zaman bu memleketin ve 350 milyonluk kitle-i muazzamanın akāid-i vicdâniyyesine taarruz etmek salâhiyetini kendisinde bulamaz. Efendiler! Bendenizden evvel buraya çıkan refîk-ı muhteremim Naîm Hâzim Efendi, "*İctihâd*" ve ta'bîr-i lâyıkıyla "*İlhâd*" gazetesinden bize bir fıkra okudu. O fıkrada diyor ki "Kâinâtı aklına estiği gibi idâre eden bir zât-ı a'lâ kabûl etmek sâde sâfdillik –yani hamâkatın kāmûs nezâketindeki ifâdesi– sâfdillik ifâdesiyle kalmaz, bil-akis rûhların hüzn-engîz bir sûrette küçülmesini müeddî olur." Dîn-i İslâm'ı, Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu mûcebince kabûl eden ve tesbît eden ve târîhin en uzak devrelerinde ellerinde kılıç olarak şimdiye kadar İslâm'ı himâye eden Sakarya'da Yunan'a karşı müdâfaa ederken rûh-ı Muhammedî'den aldığı feyiz ile vazîfe-i vataniyyesini îfâ eden bir milletin Dârü'l-hilâfeti'ndeki matbûâttan bu gibi sözler sâdır olabilir mi? Ve bu gibi sözlere ve bu (… silik..) hükûmet-i İslâmiyye müsâade edebilir mi? Şer'iye Vekâleti şimdiye kadar sükûtu neden muhâfaza etti? Mütehayyirim. (Adliye Vekîli sesleri. Matbûât Dâhiliye Vekîline âiddir sesleri.)

Hâfız İbrâhîm Efendi (İsparta) – Matbûâta karşı Hâriciye Vekâleti …

Kâzım Vehbî Bey (Ergani) – Meclis'in haysiyet ve şahsiyet-i ma'neviyyesine de tecâvüz vâkı' olduğunu söyledikten sonra Dâhiliye Vekîli Ferîd Bey kürsîye gelmiş, müzâkerenin bidâyetinde bulunamadığını beyândan sonra:

– Anlamadığım şudur ki *İctihâd* mecmûasında bir neşriyât vâkı' olmuş …

Hâfız İbrâhîm Efendi (İsparta) – *Karagöz* gazetesini görmüyor musunuz? (فَانْكِحُوا) [= Nikâhlanınız, evleniniz!] âyetine "muhayyile" diyen *Vatan* gazetesini görmediniz mi Dâhiliye Vekîli Ferîd Beyefendi?..

Ferîd Bey (Dâhiliye Vekîli) o hâlde arzû-yı âlîniz üzerine *İctihâd* mecmûasını, *Vatan*'ı, *Karagöz*'ü ve hey'et-i mecmûasını birbirine karıştırarak arz-ı cevâb edeyim.

Ferîd Bey matbûâtın Matbûât Kānûnu'na tâbi' olduğunu, hükûmetin de bu Kānûn'la müteharrik olduğunu, bu Kānûn'da "memâlik-i Osmaniyyede tanınmış edyân ve mezâhib aleyhinde vâkı' neşriyâtının" cezâsı muayyen olduğunu ve bu cerâimin ta'kîbi müddeî-i umûmîlere âid bulunduğunu beyândan sonra kürsîden inmiştir.

Zonguldak Meb'ûsu Halil Bey rufekā-yı kirâmının biraz lüzûmundan fazla asabiyete mağlûb olduklarını, herhangi bir zümre-i fikriyyeye mensûb olan bir gazeteci kānûn dâiresinde hareket edebileceği, mukābil zümre-i fikriyyelere terettüb eden vazîfe de mukābil neşriyâtta bulunmak olduğunu beyân etmiştir.

Raûf Bey (İstanbul) – Efendim! Mevzû'-ı müzâkere olan mes'ele hakkında muhterem rufekādan Halil Bey arkadaşımız hey'et-i âliyyeye hitâb buyururken dediler ki "Lüzûmundan fazla asabiyet gösterdiniz." Kendilerine arz etmek istiyorum ki insanlığını takdîr eden ve yaşamakta olan her ferd mukaddesât tanıdığı herhangi bir husûsa tecâvüz edildiği zaman asabiyet için hudûd görmemelidir. (Bravo sesleri)

Hâfız İbrâhîm Efendi (İsparta) – Hayatını istihkār eder billâhi'l-azîm.

Raûf Bey (devâmla) hey'et-i hükûmete, mukaddesâtına ta'rîz edilmiş endîşesiyle temennî takrîri veren arkadaşımız da kendi hayatı için, mukaddes gördüğü bir şey için ve zannediyorum onsuz yaşamakta lezzet görmediğini ifâde etmek istemiştir ve bunu en az bir asabiyetle en kısa ve meşrû' bir yoldan ifâde etmiştir. Efendiler! Mukaddesâta taarruz, lâübâliyâne devâm ederse bunun daha şedîd usûllerine gidilmeyeceğini kimse kimseye te'mîn edemez. Mukaddesâttan maksad nedir? Bir insanı ma'nen rabt u zabta alan ve beşikten ölünceye kadar, hafâda, celî hayatta harekâtını tanzîm eden ma'neviyâttır. Mukaddesâtın birisi –ki buna taarruz etmek küstâhlıkla ta'rîf edilemez– budur. Efendiler! Mukaddesâtın diğeri nedir? –Bendeniz **[237]** nokta-i nazarımı addediyorum– vatandır. Vatanına taarruz edenlere karşı sabır ile, mahdûd asabiyetle mukâbele edilirse tehlike vardır. Milliyetine taarruz edenlere tahammül eden hayâsız olur, şerefsiz olur. (Bravo sesleri). Efendim! Bundan sonra bir mukaddes de insanın kendi duyguları ve insanın şeref ve haysiyet-i şahsiyyesidir. Buna da taarruz edilirse ve taarruza tahammül edilirse memleketine de, kendisine de muzır olur (Bravo sesleri). Mukaddesât denilen bu esâsâta hakâret etmemeyi vazîfe-i millet ve din bilmeliyiz. Ettirmemeyi de aynı sûretle taht-ı te'mîne almak mecbûriyetindeyiz. Şu ahvâl ile, bu ahvâl ile bu tehlike vardır diye tahammül ettikçe bi-eyyi hâl alışıklık hâsıl olacaktır. Bu milleti vücûda getiren ve bizi yetiştiren analar ve babalar haysiyetsiz değildir. Biz haysiyetsizliğe tahammül edersek evlâdlarımızın da haysiyetsiz olarak bu memlekete muzır olacağı ihtimâli vardır. Asabiyet hakkında bu nokta-i nazarı arz ettikten sonra matbûât hakkında da nokta-i nazarımı arz etmeye müsâade buyurmanızı ricâ ederim.

Ba'dehû Raûf Bey Sultân Hamîd matbûâtından, şân-ı ubûdiyyete lâyık ve hepsi biribirine fâik sûrette yazılan makâlelerden, istediği zaman dinliliği istediği zaman dinsizliği fermân efendimizindir diye telkîn eden matbûâttan ve harekât-ı milliyyeye muzâhir olan gazetelerden, Meclis-i Âlî'yi tahkîr eden, Meclis-i Âlî'nin lüzûmsuzluğunu müdâfaa eden gazetelerden bahsettikten, kürsîde yalnız maddeleri okumakla iktifâ ve Adliye Vekîli'nin nazar-ı dikkatini olsun celb etmeye lüzûm görmeyen Dâhiliye Vekîli Ferîd Bey'in bu hareketinden bir şey anlamadığını beyân eyledikten, Türklük ve hamiyeti inhisâr altına almanın büyük bir tehlike olduğunu îzâh ettikten sonra sözlerine şu cümle ile hitâm vermiştir: "… Vatanın selâmeti nokta-i nazarından matbûâtımızın, hür ve serbest efkâr-ı umûmiyyeyi, vatanı, millî ve dînî hislerle takviye ve tenmiye eder bir şekilde serbestîsini idâme edelim."

Bunun üzerine Ferîd Bey beyânâtta bulunarak mes'elenin hükûmet mes'elesi olmadığını, ta'kîbâtta bulunmak müddeî-i umûmînin cümle-i vezâifinden olduğunu îzâh etmiştir.

Takrîrler okunduktan sonra müzâkerenin kifâyeti aleyhinde söz isteyen Aksaray Meb'ûsu Besim Atalay Bey "Dili, duygusu Türkçe olmayan, memleketin târîhi ile, an'anesi ile, hâdisât ve vekâyiiyle alâkadâr olmaktan ziyâde şahsiyâtı didiklemek, yıkılması ve hücûm edilmesi lâzım olmayan şeyleri yıkmakla meşgûl bulunan", "bütün tefrikalarını İngilizceden yahud Fransızcadan tercüme eden" matbûâttan, bunların ileri gittiğinden, "memleketin dînî birliğini ihlâl ve tehdîd eden birtakım mezâhib …" mevcûd olduğundan, bunlara karşı ulemâ uhdelerine düşen vazîfeyi îfâ etmediklerinden bahsetmiş ve ba'dehû bazı meb'ûslar arasında daha bazı münâkaşalar cereyân ettikten sonra takrîrler okunmuş ve ahkâm ve mukaddesât-ı İslâmiyye aleyhinde makâlât neşreden gazeteler hakkında Matbûât Kânûnu'nun tatbîkine mütedâir Bozok Meb'ûsu Ahmed Hamdi Bey'in takrîrinin Başvekâlete havâlesine dâir olan Ordu Meb'ûsu Hamdi Bey'in takrîri ekseriyetle kabûl edilmiştir.

İkinci celsede matbûât mes'elesini istihkāk ettiği bir ehemmiyetle mütenâsib bir sûrette ve etrâfıyla müzâkere edebilmek için celse-i hafiyye akdi Hamdullâh Subhî Bey ve rufekâsı tarafından verilen takrîr üzerine üçüncü celse hafî olarak cereyân etmiştir. 30 Kânûnisâni 340

⁂

Ahkâm ve mukaddesât aleyhine neşriyâtta bulunanlar aleyhinde ta'kîbât-ı kānûniyyede bulunmak üzere Meclis'teki bu tezâhürât-ı dindârâne üzerine *Vatan* gazetesi "Hakîkī İnkılâb Nedir?" serlevhasıyla neşrettiği bir başmakâlede diyor ki:

"Acaba gürültü ile i'lân edilen bu inkılâb ne derece hakîkattir? Ankara'da bazen inkılâbın beşiği olması lâzım gelen Meclis içinde yükselen sesler inkılâbımızın noksân olduğu kanâatini hâsıl edecek mâhiyettedir. Bizde inkılâb, olsa olsa, siyâsiyât sâhasında olmuştur… Fakat siyâsî inkılâbı yaşatmak için ictimâî sâhada atılmak istenilen her terakkī hatvesi gürültülü ve irticâ'kâr mukâbelelere ma'rûz kalmaktadır. Hakīkī inkılâb yalnız siyâsî sâhaya münhasır kalmayarak fikrî ve ictimâî sâhalara da şâmil olan inkılâbdır.

İnkılâb görmüş, geçirmiş iddiâsında bulunan hangi millet vardır ki meselâ bir Hukūk-ı Âile Nizâmnâmesi tanzîm etmeyi düşünürken karşısına birtakım irticâ'kâr kuvvetlerin çıkmasına, asırlarca evvelki âdetlerden, an'anelerden bahsedilmesine nazar-ı müsâmaha ile şâhid olabilsin. 'Kitap unutuluyor, Kitap kaldırılıyor, dîne karşı hürmetsizlik ediliyor.' sözleri kara kuvvetin son nağme-

sidir. Fakat bir defa bu sözleri söyleyenlerden sorulsun: Kitap kaldırmak isteyen kimdir? Dîne hürmetsizlik etmek terbiyesizliğinde bulunan kimdir? Mensûbu olmakla müftehir olduğumuz dîn-i mübîn-i İslâm'a karşı hürmet etmeyi din âmir olduğu gibi hattâ mensûb olmadığımız Hıristiyanlık hakkında bile hürmetsiz bir lisân kullanmak terbiyesizliktir. Fakat mâdem ki 'laik' bir cumhûriyetiz, mâdem ki din ile dünyâ işlerini yekdiğerinden ayırdık, o hâlde karşımızda irticâ'kâr kuvvetlerin din perdesi altındaki faâliyetlerine müsâade edilmemelidir. Bugün İngiltere dindardır. Amerika İngiltere'den de daha dindardır. Fakat Amerika Meclis-i Meb'ûsân ve A'yân'ında herhangi bir mes'ele müzâkere edildiği zaman İncîl-i şerîf bu mes'ele hakkında şunu bunu yazar diyen yoktur.

Hakîkî inkılâbcı bir mes'ele-i ictimâiyye ile karşılaştığı zaman an'aneyi karıştırmaz.

… İnkılâbcı olmakla iftihâr eden bir hey'et a'zâsına bu sözleri yakıştıramıyoruz."

Cumhûriyetimizin "laik" yani "lâ-dînî" bir cumhûriyet olmayıp bir cumhûriyet-i İslâmiyye olduğu hâlâ biliniyor ve i'tirâf olunamıyordu? **[238]** Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu'muzda "devletimizin dîni dîn-i İslâm olduğu", "ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîz ve icrâsı" Meclis'in uhdesinde bulunduğu, "Tanzîm olunacak kavânînin ahkâm-ı fıkhiyye ve hukūkıyyeye istinâd edeceği" musarrahtır. Bu maddeler Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu'nda bâkī kaldıkça Meclis'imiz vazîfe-i dîniyyesini îfâda devâm edecektir. Amerika, İngiltere İncîl-i şerîfin ne yazdığına bakmayabilirler. Fakat Büyük Millet Meclis-i Âlîsi daima Kur'ân-ı Kerîm'in ne yazdığına bakmak ve ona göre tevfîk-i hareket etmekle iftihâr edecek ve bunu en mütehattim bir vazîfe-i dîniyye ve milliyye telakkī eyleyecektir.

Şurasını da arz edelim ki Kur'ân ne ölülere okunmak için nâzil olmuştur, ne de raflarda tutulmakla ona karşı hürmet îfâ edilmiş olabilir. Kur'ân'a karşı hürmet, ancak onun ahkâmını icrâ ile olur. Onun içindir ki Meclisimiz "ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîzini" en mukaddes bir vazîfe olarak tahammül etmiştir. Muhterem Meclisimizin huzûr-ı millette bu şerefli vazîfesini îfâ etmesinde biz hiçbir yakışıksızlık görmüyoruz. Bil-akis bütün kulûb-ı milleti tesrîr edeceğini şübhesiz telakkī eyleriz.

MEN' OLUNACAK FUHUŞTUR

İkinci Meşrû' İzdivâcların Men'ine Çalışanlar Niçin Gayr-i Meşrû' Münâsebetlerin Men'ini İstemiyorlar?

Bu hafta yevmî gazeteler teaddüd-i zevcât mes'elesiyle çok meşgūl oldular. En büyük doktorlarımızdan Mazhar Osman Bey'in teaddüd-i zevcâtın men'i aleyhinde mühim bir makāle neşretmesi bazı gazeteleri hayli hiddet ve endîşeye düşürdü. Bunun te'sîrini izâle maksadıyla şuna buna mürâcaatlarda bulundular. Bazı gazeteler bu mes'ele hakkında sütûnlar tahsîs ettiler. Bilen, bilmeyen herkes söylüyor. Bazı "dâî"ler bile yeni yeni ictihâdlara kalkıştı. Anlaşılıyor ki işin içyüzlerine, bu mes'eleleri ortaya çıkaranların muzmerlerine çokları vâkıf değil. Kimisi hulûs-ı niyyetle cevâb vermeye girişiyor. Birtakım ilmî ve ictimâî delîller îrâd ediyor. Zannediyor ki bu mes'eleyi ortaya atanları iknâ' edecektir! Zavallı, bilmiyor ki bu hücûmlar ahkâm-ı İslâmiyyeye karşı derin bir husûmetin tezâhürâtından başka bir şey değildir. Hukūk-ı Âile Kānûnu'nun ahkâm-ı İslâmiyyeye istinâden tanzîm olunması onları o derece sinirlendirdi ki hiddetlerinden ne yapacaklarını, ne söyleyeceklerini bilemiyorlar. Sînelerindeki buğzu ağızlarından taşırıyorlar. Kendilerinin hücûmları kâfî gelmedi. Kadınları da teşvîk ettiler. Bazı hanımlar toplandılar. Fakat ne için toplandıklarını anlayamadılar. Anlamadan dağıldılar. İctimâa delâlet edenler bir komisyon teşkîl ettiler. Türk İslâm kadınlarının metâlibini tesbît ile muvazzaf olan bu komisyon Amerika, İngiltere gibi hıristiyan devletlerin hukūk-ı âile kānûnlarını tedkīka başladı. Demek ki kadınlarımız dermeyân edecekleri metâlibi Amerika veya İngiltere hukūk-ı âile kānûnlarından alarak ileri sürecekler. Yavaş yavaş maksad meydâna çıkıyor. Çok geçmeksizin büsbütün çıkacaktır. Herkes hak ve hakīkati anlayacaktır.

Gûyâ kadının hukūkunu müdâfaa ediyorlar. Eğer bu hareketlerinde samîmî iseler niçin ellerinde fuhuş vesîkası sokak sokak sürünen birtakım bedbahtları o fecî' ahvâlden kurtarmak için çalışmıyorlar, bir kelime olsun söylemiyorlar? Bir erkeğin lede'l-îcâb ikinci bir izdivâcını vahşetle, gayr-i medenîlikle, kadının şeref ve haysiyetini ihlâl ile tavsîf ediyorlar. Acaba aynı erkeğin birtakım yabancı kadınlarla gayr-i meşrû' münâsebâtta bulunmasını neden takbîh etmiyorlar? Bu hâl kadının şeref ve haysiyetiyle kābil-i te'lîf midir? Asıl vahşet, asıl haysiyetsizlik, asıl cinâyet, şenâat bu değil midir? Niçin gayr-i meşrû' münâsebetlerin men'ini istemiyorlar da meşrû' izdivâcın men'ine kalkışıyorlar?

Bir adam herhangi bir zarûretin ilcâsıyla ikinci bir izdivâcda bulunmak mecbûriyetinde kalırsa biz bu adama karşı ne diyebiliriz? Hayır, senin için ikinci bir meşrû' izdivâc memnû'dur. İhtiyâcâtını gayr-i meşrû' sûrette tatmînin çâresine bak, mı diyeceğiz? Yoksa o adamı herhangi bir kadınla münâsebâtta bulunmaktan men' mi edeceğiz? Teaddüd-i zevcâtın men'ine tarafdarlık

edenler erkeğin herhangi bir kadınla gayr-i meşrû' münâsebâtının da kānûnen memnû' olmasını istiyorlarsa o zaman bu fikirleri bir prensip olarak telakkī edilebilir.

Şimdi teaddüd-i zevcâtı kānûnen men' etmek isteyenlere sorarız: Bunu men' etmek istemeniz, bir erkeğin bir kadından başkasıyla münâsebâtta bulunmasını câiz görmediğinizden dolayı mıdır? Eğer böyleyse niçin o erkeğin başka kadınlarla gayr-i meşrû' münâsebâtta bulunmasının kānûnen men'ine tarafdar olmuyorsunuz da meşrû' sûrette ikinci bir izdivâcını taht-ı memnûiyyete almak istiyorsunuz? Acaba bir kadın kocasının başka kadınlarla gayr-i meşrû' münâsebâtta bulunmasına rızâ gösterir mi? Bu hâl kadının şeref ve haysiyetini ihlâl etmez mi?

İş buraya gelince, fuhşun kānûnen men'i ortaya sürülünce "ihtiyâcât-ı tabîiyye"den bahsederler. Bin dereden su getirirler. "Umûmhâneler îcâbât-ı medeniyyettendir." derler. İlim diye, ictimâiyât diye birçok safsatalar serdine kalkışırlar.

[239] Onun için biz teaddüd-i zevcâtın men'ine tarafdar geçinenlerin maksadı kadının hukūkunu, şeref ve haysiyetini muhâfaza olduğuna inanamıyoruz. Şimdiye kadar teaddüd-i zevcâtın kānûnen men' olunması hakkında neşriyâtta bulunanlardan hiçbirini görmedik ki fuhşun kānûnen men'i lâzım geldiği hakkında bir kelime olsun söylemiş olsunlar.

Maksad kadının hukūkunu, şeref ve haysiyetini muhâfaza ise bugün her şeyden evvel önüne geçilmek lâzım gelecek mes'ele salgın bir sûrette hey'et-i ictimâiyyemizi tehdîd eden fuhuş âfetidir. Binlerce Türk müslüman kadınları ellerinde vesîka, dudaklarında boya sokak sokak dolaşıyorlar. Türkler şöyle dursun, ecnebîlerle bile gayr-i meşrû' münâsebetlerde bulunuyorlar. Buna karşı ne yapıyoruz, ne tedbîrler düşünüyoruz? Hey'et-i ictimâiyyemiz için bundan eşna' bir musîbet, bundan büyük bir felâket olur mu? Erkekler için de kadınlar için de bundan büyük zillet var mıdır? Niçin devr-i sâbıkın bir yâdigâr-ı fecîi olan bu hâli kānûnen men' etmeye kalkışmıyoruz da zinâ etmek istemeyen, bir zarûret ilcâsıyla ikinci bir meşrû' izdivâcda bulunmak arzusunda bulunan nâmûslu bir erkeğin bu meşrû' hareketini memnûiyet-i kānûniyye altına almak derdine düşüyoruz? İşte bizim anlamadığımız asıl nokta budur. Onun için kadının hukūku, şeref ve haysiyeti nâmına herhangi bir metâlib listesinin başında gayr-i meşrû' münâsebetlerin taht-ı memnûiyyete alınmasına dâir bir madde görmedikçe biz ne kadının, ne de erkeğin hukūku ve şerefi muhâfaza edilmiş olacağına kat'iyyen kāni' değiliz. Te'sîrât ve telkīnâta kapılmayarak hakīkī derdlerimizin tedâvîsine bakalım.

FRANSA ve TUNUS

Tunusluların Milliyetleri Tebdîl Ettirilecek mi?..

Son günlerde Tunus'tan gelen haberler pek garîbdir. Tunuslu dindaşlarımız Harb-i Umûmî esnâsında Fransa'ya ibzâl ettikleri muâvenetlerin, Fransa'nın muvaffakıyeti ve gālibiyeti uğrunda verdikleri kurbânların, dûçâr oldukları felâketlerin mükâfâtını görüyorlar. Harb-i Umûmî'nin hitâmından beri bu mükâfât bekleniyor ve onun mâhiyeti hakkında türlü türlü tahmînler dermeyân olunuyordu. Ez-cümle Tunus'un hiç olmazsa istiklâl-i dâhilîye nâil olması ve bir parlamentoya karşı mes'ûl bir hükûmeti hâiz bulunması, Tunus dâhilinde Tunusluların, hariçten gelen ve her türlü imtiyâzlarla taltîf olunarak asıl memleketin sâhiblerinden pek yüksek bir mevki'de bulunan yabancılarla müsâvât dâiresinde muâmele görmeleri muntazardı. Tunusluların ümîdleri bu merkezde idi. Zavallılar ecnebî da'vâsı uğrunda döktükleri kanların, ihtiyâr ettikleri fedâkârlıkların mukābilini istiyorlardı. Sulhun akdini müteâkıb metâlib-i milliyyelerini te'yîd etmek için defaât ile mürâcaatlarda bulundular. Hey'etler teşkîl ederek Paris'e gönderdiler. Bu teşebbüsâtın bir semere vermediğini görünce millî tezâhürâtta bulundular. Fakat yine kâr etmedi. Nihâyet mücâdeleye, her vâsıta ile haklarını istemeye karâr verdiler. Nasılsa bu sıralarda Fransa'nın lutf u âtıfeti tuttu ve Tunuslulara karşı fevkalâde büyük bir eser-i semâhat gösterdi. Şöyle ki ba'demâ Tunuslular Tunuslu addedilmeyecek, Fransız âilesine kabûl olunarak Fransız addolunacaklardır! Yani Tunuslular, milliyetlerini, şahsiyetlerini, hüviyetlerini, bütün mukaddes ve mübeccel tanıdıkları her şeyi fedâ ederek Fransızlaşacaklardır! Zavallı Tunuslular bu fecî' mükâfât karşısında yıldırımla vurulmuşa döndüler, ne yapacaklarını şaşırdılar. Milliyetlerinin tanınmasını ve hürmet görmesini beklerken milliyetlerinin kâmilen istîsâl edilmesi gibi bir felâkete dûçâr oldular. Kırk seneden beri Tunuslular halâs ânını bekliyorlar. Kırk sene ecnebî işgāl ve istîlâsının her cefâsını, her meşakkati tatmışlardı. Memleketlerinin işgāli kendilerine bir mebde'-i terakkī ve bir fâtiha-i medeniyyet olarak telkīn olunmuştu. Halbuki işgāl-i ecnebî tâm bizim de gördüğümüz, bizim de anladığımız istîlâ ve imhâ idi. Fakat ecnebî istîlâsının bütün imhâkâr teşebbüslerine ve cinâyetlerine rağmen millî vicdânları kesb-i hayât eden Tunuslu dindaşlarımız Fransız istîlâsının bu imhâ-kâr hareketini müdhiş bir nefretle karşıladılar. Fransa'nın Tunusluları Fransızlaştırmak için Fransız meb'ûsânına takdîm ve kabûl ettirdiği lâyiha bütün Tunus'ta bir kıyâmet-i heyecân kopardı.

Son posta ile gelen Tunus matbûâtı Tunuslu dindaşlarımızın Fransa tarafından vukū' bulan bu teşebbüsü ne kadar dehşetle karşıladığını göstermektedir. Tunus Meşrûtiyet-perver Ahrâr Fırkası Fransa hükûmetine gönderdiği protestoda diyor ki:

"Fransa hükûmetinin Fransa Parlamentosu'nun nazar-ı muvâfakatine takdîm ettiği *Tunus Tâbiiyeti Lâyihası* Tunusluları fevkalâde müteessir etti. Bu kānûn lâyihası doğrudan doğruya dîn-i İslâm'a bir taarruz teşkîl etmekte ve Tunusluluğu izmihlâle uğratarak Tunusluları temsîl etmeyi istihdâf eylemektedir.

Bir müslümanın milliyeti diyânetinde mündemic olduğu herkesçe ma'lûmdur. Bilhassa ahvâl-i şahsiyyeye müteallik ahvâlde böyledir. Binâenaleyh bir müslümanın milliyetini tebdîl etmek dînini tebdîl ettirmeye muâdildir.

Fransa ile Tunus arasında mün'akıd muâhedât dîn-i İslâm'a lüzûm-ı hürmeti mutazammındır. Halbuki bu son teşebbüs bu muâhedâtı ihlâl eylemektedir.

Fransa'nın işbu adâlet-kârâne protestoyu nazar-ı i'tibâra alarak Tâbiiyet Kānûnu'nu değiştirmesini ve Tunusluları bu Kānûn'un ahkâmından müstesnâ addetmesini bekleriz."

Tunus Meşrûtiyet-perver Ahrâr Fırkası bununla iktifâ etmeyerek her kapıya başvurmuştur. Bütün Tunuslu ulemâ-yı dîn ve muharrirîn Tunus'u tehdîd **[240]** eden tehlikeyi aynı şekilde görüyor ve tâbiiyet mes'elesinin Müslümanlığa, Tunus'un şahsiyet-i siyâsiyyesine, mevcûdiyyetine kātil bir darbe olarak tavsîf ediyorlar.

Tunuslu dindaşlarımız ulemâ-yı dîn-i mübîn hazerâtına da mürâcaat ederek "Müslümanlık'la mütedeyyin oldukları hâlde başka bir milliyete intisâb ile onun ahkâmına ittibâ' edenler hakkında hükm-i ilâhî nedir?" suâlini sormuşlar ve Câmiü'z-Zeytûne efâzıl-ı ulemâsından Şeyh Ahmed İbâd verdiği cevâbda demiştir ki:

"Müslümanlık'la mütedeyyin olduğu hâlde başka bir milliyeti kabûl edenler 'küfr' etmiş olur. Hak teâlâ diyor ki: 'Ey ehl-i îmân! Yahud ve Nasârâ'yı kendinize veliyy-i emr ittihâz etmeyiniz … Onlar birbirinin velîsidir. Onları velî ittihâz eden, onlardan olur.' Taberî diyor ki: 'Mü'minleri bırakıp Yahud ve Nasârâ'yı veliyy-i emr itti-hâz eden, müslümanlara karşı onlara yardım eden, onların din ve milliyetini kabûl etmiş olur.' Yine Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: 'Habîbim, sana gönderilen ve senden evvelki peygamberlere gönderilen âyâta îmân ettiklerini iddiâ edenleri görmüyor musun? İstiyorlar ki inanmamakla me'mûr oldukları tâgūta mürâcaatla onun hükmünü kabûl etsinler.' Yine Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: 'Ey ehl-i îmân ! Ehl-i Kitâb'dan sizin dîninizi istihfâf eden, dîninizi oyuncak sananlarla küffârı evliyâ-yı umûr ittihâz etmeyiniz. Allâh'tan korkunuz, eğer mü'min iseniz!..' Bütün bu delâil gayr-i müslim bir milliyeti kabûl edenin gayr-i müslim olduğunu isbât ediyor."

Görülüyor ki Tunuslu dindaşlarımızın milliyet-i İslâmiyyesi pek büyük bir tehlike karşısında bulunuyor. Tunusluların hâkimiyetleri zâil oldu, Tunusluların hürriyeti gasb edildi. Tunusluların arâzîsi ellerinden alındı, nihâyet Tunusluların kuru bir milliyetleri, bir Müslümanlıkları kaldı idi. Fransızlar bu tecâvüzlerini nihâyet ona da uzatıyorlar. Yirminci asr-ı medeniyyetin bu müdhiş zulümleri irtikâb eden vicdân-ı mülevvesine karşı nefretler, la'netler …

Lenin'in Vefâtı

Komünistlerin rehberi, inkılâb kahramânı Lenin vefât etti. Acaba Lenin'in vefâtıyla Rusya'da komünizm beliyyesi dahi mündefi' olacak mı? Bu suâle cevâb verebilmek için elbette şimdilik zaman daha gelmedi. Bir hafta sonra, belki bir ay sonra ahvâl kendi kendine inkişâf edeceği muhakkaktır. Bugün memâlik-i ecnebiyyede Ruslar tarafından intişâr etmekte olan gazeteler, Lenin'in vefâtı münâsebetiyle umûm Rus firârîlerine hitâben birçok tebşîrât neşretmektelerdir. Matbûât-ı mezkûre Lenin aleyhinde sitemkâr cümleler ile müteveffânın mesâvîsini ta'dâd etmektelerdir. Şu cümleden olarak Dersaâdet'te münteşir *Press de Suar* gazetesi 2 Şubat târîhli nüshasında uzun bir başmakâlede şu sözleri yazıyor:

"1917 senesi 25 Oktober'de, Büyük Rus hükûmeti makine başına Lenin, Troçki ve rufekāsı geçer geçmez, memleketi kökünden sarstılar, her tarafta katiller, açlıklar, yıkıp yakmalar, ölümler devâm etti. Memleketi baştan başa tahrîb etmek, bütün memleketin iktisâdî hayatını mahvetmek, halkını perîşân bir hâle getirmek, son derecede fakr u zarûrete düşürmek, yirmi milyondan ziyâde can telef etmek için beş sene müddet Lenin'e kâfî geldi. Lenin bu müddet zarfında o koca memleketi parça parça yaptı.

Bir Rus kalbi için, Rusya'da girân-bahâ ne var ise, Lenin hepsini mahvetti. Bu yeni Timurlenk bunların hepsini yaptı. Lenin yalnız Rusya'yı tahrîb etmedi, bu adamın sû'-i ta'lîmâtı bütün cihâna sirâyet etti: Fransa, İngiltere, umûm Islav memleketleri, Amerika … Hele Almanya cezâsını buldu, başkalarını tahrîb için hazırladığı felâketin bugün kendi memleketi üzerinde bil-fiil tecrübesini görüyor, nihâyet Lenin öldü. Rusya memleketi yaşasın …"

Şu sûretle memâlik-i ecnebiyyede münteşir Rus gazeteleri Lenin'in vefâtı münâsebetiyle mesâvîsini ta'dâd

ediyorlar. Lâkin şurası şâyân-ı dikkattir ki büyük vahşetlere misâl, daima hariçten, Timur'dan, şundan bundan aramak doğru değildir. Rusların pekâlâ bilmesi iktizâ eder ki Rus vahşetleri dünyâda irtikâb edilen bütün vahşet ve şenâatleri kat kat geçmiştir. Rus Çarı İvan Groznay'ın yalnız Kazan Hanlığı istîlâsında döktüğü İslâm kanını Timur bütün müddet-i hayâtında dökmedi. Lenin'in yalnız Petersburg dâhilinde katlederek "Nije" nehrine attığı insan lâşeleri haftalarca bahr-i Baltık'a aktı.

Maamâfih Ruslar da yaptıklarının cezâsını buldular. Kānûn-ı tabîat böyledir. Herkes ne ekerse onu biçer. Şübhe yoktur ki bu kere Rus milletinin başına bu felâketi getiren Lenin'in kafasını da tesmîm eden Yahudi felsefesi idi, Karl Marks ta'lîmâtı idi. Şimdi sıra Yahudilere geldiği zannolunur.

Elbette Lenin'in metrûkâtını taksîm mes'elesi başlayacaktır. Zâten bugün Rusya'da re's-i kârda bulunanların ekseriyeti Yahudidir. Her ne kadar bazıları isimlerini Rus ismine tebdîl etmişlerse de rûhları hâlis Yahudidir. Rusların ilk harekette kuduz hayvânlar gibi Yahudilere saldıracakları muhakkaktır. Kafkasya'da Gürcüler de Ermenilere saldıracaklar. Şu sûretle şimdi Lenin'in rûhu için bir kan daha dökülecek, insanlar bir kan deryâsına daha boğulacaklardır. Ruslar kana susadılar. Bu inkılâblar yirminci asr-ı medeniyyeti sâyesinde, nihâyet "kan oyununa" müncer olacak! Yirminci asır ulemâ ve siyâsiyyûnu insan kanıyla idmân yapacaklar. Garb medeniyeti müntehâ-yı kemâline vâsıl oluyor!

(Mâ-ba'di kapağın dördüncü sahîfesinin ikinci sütûnundadır.)

Yazının kapakta devam eden kısmı:

Lenin öldü fakat kuvvetli bir teşkilatı bâkîdir. Bugün muntazam ve muallem altı yüz bin müsellah askeri mevcuddur. Bu asker her ne kadar hârice karşı muhârebe edemezse de dâhilde büyük iş görebilir. Askerî kumandanlar, erkân-ı harbiyye, zâbitan ekseriyetle Yahudidir. Asker ise Rus ile Tatardır. Komünistler meyânında mukaatele başlarsa, mes'ele kendi kendine kabaracak ve ehemmiyet kesbedecektir. Memâlik-i ecnebiyyede bulunan Ruslar da bu fırsata intizâr etmekteler.

Ruslar hâkimiyet-i milliyyelerini istirdâd için kan dökecekler, can fedâ edecekler, ihtimâl ki maksadları hâsıl olacaktır. Bu meyânda Ruslar ile beraber belki daha fazla, Rusya'da sâkin Tatarlar da kan dökecekler. Zaten Lenin taht-ı idaresinde bulunan efrâd-ı askeriyyenin büyük bir kısmı Tatar askeri idi. Ve o zaman Lenin karşısında muhârebe eden: Kolçak, Simonof, Denikin vesaire taht-ı kumandalarındaki efrâd-ı askeriyyenin de ekserisi Tatardı. Her iki tarafda Tatar kanı bilâ-maksad heder oldu. Açlıklar ile itlâf edilen milyonlarca Tatarlardan başka bu suretle Rusların dâhilî muhârebelerinde de yüz binlerce Tatar kanı döküldü. Neticede Tatarlar için hiçbir istifade hâsıl olmadı. Hiç olmazsa bu kadar kanlara bedel mukaddes dinlerini muhâfaza edebilselerdi!

İşte Rusya müslümanlarının halleri! Her muhârebede Ruslar ile beraber kan döküyorlar! Hatta din kardeşlerine karşı bile Ruslar ile beraber muhârebelere iştirâk ediyorlar ve ettiler ve daha edecekleri de melhûzdur.

Hatta Kafkas müslümanlarından bazıları Rus ordularına gönüllü kaydolunarak Türkiye'ye karşı muharebeye iştirak ettiler. Bu kadar fedakârlığa, bu kadar hıyânete karşı neticede hiçbir menfaat elde edemediler. Menfaat şöyle dursun, haybet ve hüsrana mahkûm oldular. İşte gafletin, işte cehâletin fecî' âkıbetleri!

وفى الجهل قبل الموت موت لاهله واجسامهم قبل القبور قبور
وارواحهم فى وحشته من جسومهم وليس لهم حتى النشور نشور[1]

Bu söz, tamamen Rusya barbarları ve müslümanları hakkında söylenmiş dense sezâdır.

Garibdir ki, din kardeşlerine, kan kardeşlerine karşı isti'mâl-i silah edecek kadar cinâyette bulunan bu adamlar, canları için yine Türkiye'ye ilticâ edeceklerdir. Müslümanlar akıllarını başlarına toplamazlarsa ecnebilerin ellerinde kör bir âlet olmak gafletinden yakalarını sıyıramazlarsa, İslâm'ın emrettiği habl-i uhuvvet ve vahdete sarılmayacak olurlarsa daha çok zamanlar felâketten, hüsrandan kurtulamayacaklardır. Müslümanları yegâne felâha kurtaracak şey, ancak kendi dinleri ve milletleri için cihâd etmek, vahdet ve uhuvvet-i İslâmiyyeyi te'yîd ile i'lâ-yı kelimetullahtan başka bir gâye tanımamaktır.

Abdürreşid İbrahim

⁂

Talebe-i Ulûm Hey'eti : İstanbul talebe-i ulûmunun ihtiyâcâtını Şer'iye ve Evkaf Vekâleti'yle Büyük Millet Meclisi a'zâlarına arz etmek üzere Talebe-i Ulûm Cemiyeti tarafından Ârif ve Cemâleddin Efendilerden müteşekkil bir hey'et Cuma günü Ankara'ya müteveccihen hareket edecektir. Hey'ete muvaffakıyetler ve selâmetler temenni ederiz.

---

[1] Ölünün ailesi ölümden önce ölümün ne olduğunu bilmez.
Ölülerin cesedleri de kabirden önce kabirden farksızdır.
Ölülerin ruhları ise cesedlerle ayrı yalnızlık içindedir.
Onlar için kıyametten önce diriltilme de söz konusu değildir.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için seneliği (400), altı aylığı (225) memâlik-i ecnebiyye için seneliği (450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur. Seneliği 50 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabul olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman neye dâir olduğu bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

14 Şubat 1924 | 08 Receb 1342 | * Perşembe * | 14 Şubat 1340 | Cild: 23 - Aded: 588

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Muâmelât ve Hemşehrîliğe Âid Hukūka Nazaran Kadın

Müslüman kadın bütün şuûn-ı medeniyye ile muâmelâtta erkek gibidir. Aralarında aslâ fark yoktur. Yalnız bazı ahvâlde şehâdet husûsunda farklar vardır. Her ikisi bey' u şirânın her nev'i, hibe, şüf'a, icâre, iâre, kefâlet, vekâlet, vedâyi', her nevi' şirkât, rehin, kısmet, da'vâ, ikrâr, sulh, vasiyet, cinâyât, hacr, gasb, sirkat, yemîn, yemînden nükûl … ilh. gibi ahkâmda müsâvîdirler. Şehâdete gelince şerîat-ı İslâmiyye bu husûsta kadın ile erkek arasında bir fark gözetiyor ve fıkıh kitaplarında tafsîl edilen şartların tahakkuku hâlinde zükûrun her şeyde şehâdetini mu'teber tuttuğu hâlde kadınların münferiden yani erkek şâhidlerle birlikte olmayarak şehâdeti yalnız vilâdet, istihlâl-i mevlûd ve uyûb-i nisâ gibi alel-ekser zükûrun muttali' olamayacağı hukūk-ı ebdânda makbûl olduğu misillü emvâlde* ve hudûddan mâadâ ahkâm-ı ebdânda ve talâk, ric'at, nikâh, vekâlet, vasiyet gibi mala müteallik hukūk-ı ebdânda da şehâdetleri mesmû' olur. Hudûdda ise yanlarında erkek olmadıkça şehâdetleri ile hükmolunmaz.** İki kadının şehâdeti bir erkeğin şehâdetine muâdildir. Çünkü kadınlar sür'at-i infiâl ve teessürlerinden dolayı çok kere hâdisâtın dekāik-ı tafsîliyyesinden gaflet ederler. Bundan dolayı şerîat-ı İslâmiyye şehâdet bâbında iki kadının bir erkeğe muâdil olmasını şart etti ki biri şaşırırsa diğeri ona hatırlatsın. Hudûd mesâilinde bir tek kadının sözüne de şehâdet değil, karîne-i hâl olmak üzere bakılmak da câizdir.*** Nitekim cerâhât ve katl husûsâtında sıbyânın da yekdiğeri hakkındaki şehâdetleri hakīkaten şehâdât değil karâin-i ahvâl olmak üzere nazar-ı i'tibâra alınır.

Hülâsa kadın bütün muâmelât ile hukūk-ı medeniyyede hür olup her vech ile erkeğe müsâvîdir. Yalnız şehâdet ile mîrâs mes'elelerinde bazı gûne muhâlefet vardır ki bu iki maddede ona müteallik hukūk ve ahkâmın bazı vücûhtan erkeğe muhâlif olması bâlâda şerh edilen esbâb ve hikmete mübtenîdir.

Şübhe yoktur ki bu istisnâî husûsâtta da müslüman kadının mevkii bugün en müterakkī olan memleketlerdeki gayr-i müslim kadınların mevkiinden çok yüksektir.

[242] Meselâ Kānûn-ı Medenî'sinin 215'inci maddesi ile Fransa ve ona taklîd eden diğer birçok milletler kadının velev umûmun muhtâc olduğu muâmelât-ı rûzmerreden birini imzâ için olsun mahkeme huzûruna zevcinden izinsiz çıkmasını men' ettikleri gibi**** izni lâhık olduğu takdîrde de kendisine en yakın olan erkek akra-

---

* Bu, Ebû Hanîfe'ye göredir. Bidâyetü'l-Müctehid, 2'nci cüz', 386'ncı sahîfe.

** Bu Zâhiriyeye göredir. Onlar (فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ = […eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun]) âyet-i kerîmesinin ıtlâkı ile amel ederler.

*** *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2'nci cüz', 276'ncı sahîfe.

**** *Sosyalistlikte Kadın* nâm kitap.

basından ikisi ile birlikte ancak girebilir. Hele muâmelât bâbındaki ukūdda kadının şâhid olması bu memleketlerde hiç tecvîz edilmez.

Zevc vefât ettiği takdîrde Alman memleketlerinin ekserîsinde kadın evlâdına yabancı bir vasî kabûl etmekle mükellef olur. Çünkü vesâyete, çocuk bakıp terbiye etmeye gayr-i sâlih addolunuyor ve bu haksızlık çocukları münhasıran kendi kendisini ve mahsûl-i kesbi ile teayyüş ettikleri zamanlarda da cârî olur gider.

Bu gibi ahkâm pâyidâr oldukça garblı kadının hukūk-ı medeniyyece müslüman kadının ne kadar dûnunda olduğunu anlamak ve bu hukūk-ı tabîiyyeden istifâde etmek husûsunda ona müsâvî oluncaya kadar mücâhede etmesi yaraşır.

Sıkt ve Iskāt-ı Cenîn Fecîaları

Bir memlekete teveccüh eden âfât-ı ictimâiyyeden biri de sıkt ile ıskāt-ı cenîn fecîasıdır. Bazı memleketlerde bu âfet-i ictimâiyye baş döndürücü bir sür'atle tezâyüd etmektedir; bizim memleketimiz de bunlardan ma'dûddur. Binâenaleyh bu husûsta fıkhî, ahlâkī, ictimâî, sıhhî nikāt-ı nazardan bazı mütâlaât serdine lüzûm görüyorum.

Sıkt Hâdise-i Elîmesi ve Esbâbı:

Ma'lûm olduğu üzere bazı kadınlar hâmile bulundukları çocukları sıhhî, tıbbî hiçbir tedbîre mürâcaat etmedikleri hâlde vaktinden evvel düşürüyorlar. Bu fecî' hâdise maddî, ma'nevî birtakım esbâb ve avâmil te'sîriyle zuhûra geliyor. Esbâb-ı maîşetin noksânı, tedâbîr-i sıhhıyyenin fıkdânı kadınların hamlleri hakkında takayyüdâtta kusûr etmeleri, haml esnâsında şiddetli heyecânlara ma'rûz kalmaları, havf u telâş içinde yaşamaları, kendilerini pek ziyâde müteessir edecek vukūâtı istihbâr eylemeleri bu esbâb ve avâmil cümlesindendir. Fakat bu husûsta asıl en mühim bir sebeb vardır ki o da ebeveynden birinde sârî bir hastalığın, müzmin bir illetin ve bilhassa emrâz-ı zühreviyyeden birinin bulunmasıdır. Emrâz-ı zühreviyye ise fuhşiyâtın meş'ûm bir netîcesidir.

Fil-hakīka nâmûs ve iffetle kābil-i te'lîf olmayan birtakım ef'âl ve harekât yüzünden ne vahîm netîcelerin vücûda geldiği daima görülmektedir. Birtakım hevâ-perest eşhâs; behîmî bir zevkın esîri olarak her türlü gayr-i meşrû' münâsebâta cür'etyâb oluyor, artık fuhşiyât denilen musîbet-i ictimâiyye olanca şiddetiyle menhûs dâiresini tevsî' ederek muhîtın hevâ-yı sâfını tesmîm edip duruyor.

Bir memlekette fuhşiyâtın tevessüü mücerred cehâletten, mücerred esbâb-ı maîşetin noksânından münbais olduğu iddiâ olunamaz. Garbın birçok müterakkī, zengin şehirleri vardır ki buralarda ahâlinin yüzde doksan beşi okumuş, yazmış, her türlü şerâit-ı hayâtiyyeye nâil bulunmuş olduğu hâlde aralarında fuhşiyât beliyye-i ictimâiyyesi daha ziyâde istîlâkârâne bir cereyân almıştır.

Bu husûsta en büyük âmil; âile reislerinin çocuklarına, müessesât-ı tedrîsiyyenin talebeye, erbâb-ı kalemin efrâd-ı ahâlîye karşı mükellef bulundukları terbiye ve tenvîr vazîfesini hüsn-i îfâda kusûr etmelerinden başka değildir.

Âile Reislerinin Vazîfesi:

Âile reislerinin uhdelerine terettüb eden terbiye ve tehzîb vazîfesi pek mühimdir. Bir âile reisi taht-ı riyâsetinde bulunan efrâdın terbiyesine bakmazsa, kendi evlâdının serbestî-i harekâtını takyîd etmezse elbette o âile arasında nezîh bir hayatın tecellîsi kābil olamaz; elbette onun evlâdı serbestî-i harekâtını sû'-i isti'mâl ederek birtakım sefâhet sâhalarında vakitlerini zâyi' etmekten kendini alamaz; artık tecrübesiz genç bu gibi meş'ûm âlemlerde gördüğü âşıkāne, perde-bîrûnâne manzaralar karşısında terbiye-i fıtriyyesini de gāib eder, bir hiss-i taklîd ile bu fecâyi'-i ictimâiyyeyi temsîle başlar, kendisi gibi tecrübesiz gençler ile birer kâşâne-i sevdâ-perestâne te'sîsine çalışır, işi daha ileri götürerek birer maktel-i insâniyyet olan barlara, umûmhânelere başvurur, nihâyet hem kendi hayatını tesmîm eder, hem de âtiyen riyâsetinde bulunacağı bir âile efrâdının sefâletine, felâketine sebebiyet verir, vücûdlarına bâis olacağı ma'sûmlar da ya sıkt âfetine ma'rûz kalır yahud ma'lûl bir vücûd ile dünyâya ayak basarak bütün günleri âh u enîn ile geçer gider.

Müessesât-ı Tedrîsiyyenin Vazîfesi:

Müessesât-ı tedrîsiyyeye gelince bunların vazîfesi de pek mühimdir. Bunlar âgūş-ı terbiyyelerine kabûl ettikleri evlâd-ı vatana dînî, ahlâkī nezîh bir terbiye vermekle mükelleftirler. Muallimler, müderrisler olanca belâgat-i nutkıyyeleriyle, olanca kemâlât-ı ilmiyyeleriyle talebeyi irşâda çalışmalı; talebenin fikrini iffet ve fazîlet nûrlarıyla tenvîre gayret etmelidirler; ahlâksızlığın, iffet **[243]** ve fazîletten mahrûmiyetin olanca fezâyıhını en cânlı bir sûrette tasvîr ederek bu gibi seyyiâta karşı talebenin dimâğında pek derin bir hiss-i nefret uyandırmaya himmet eylemelidirler. Yoksa bir müessese-i tedrîsiyyede diyânete, ahlâka, fezâil-i ictimâiyyeye dâir güzel güzel dersler verileceği yerde bil-akis fenâ fikirler telkīn edilirse, talebenin terbiye-i fıtriyyesini esâsından tezelzüle uğratacak mütâlaalar dermeyân olunursa birta-

kım sefâhethâneler birer maâlî-hâne-i edeb olmak üzere gösterilirse artık böyle bir dârü't-tahsîlin mahsûlü olan evlâd-ı vatandan terbiye-i dîniyye, nezâhet-i ahlâkıyye, fazîlet-i ictimâiyye nâmına ne beklenilebilir?..

Erbâb-ı Kalemin Vazîfesi:

Erbâb-ı kaleme gelince bunlar bir hey'et-i ictimâiyye arasında pek mühim bir mevki' sâhibidirler. Bir memlekette yetişen erbâb-ı kalem cidden muktedir, nâmûskâr, fazîlet-perver bulunursa onların âsâr-ı kalemiyyesinden efrâd-ı millet pek ziyâde istifâde eder; herkes bu sâyede uhdesine teveccüh eden medenî, ictimâî vazîfeleri öğrenir, güzel bir tehzîb ve terbiyeye nâil olur. Fakat erbâb-ı kalemden addolunan kimseler seciyesiz, meslek-siz, hüsn-i ahlâktan mahrûm bulunursa bunların sû'-i neşriyyâtı da bir bâd-ı zehr-âlûd gibi birçok kimselerin fikrini, ahlâkını bozar; temâyülât-ı hevâ-perestânesini tehyîc eder ve bi'n-netîce âheng-i ictimâîyi mahv u izâleye sebeb olur.

Nitekim her memlekette kalemlerinden zehrâbe-i şenâat saçılan böyle birtakım muharrirler mevcûddur. Bu gibi ahlâk düşmanlarının bir kısım nazar-firîb neşriyâtı âdetâ yaldızlı kâğıdlara sarılmış zehirli şekerlemelere benzer ki bunların zâhirine aldananlar kendi hayât-ı nezîhânelerine sû'-i kasdda bulunmuş olurlar.

Herhangi bir memlekette kalemlerini şerre âlet ittihâz eden bu gibi muzır eşhâs bulunursa o memlekette ahlâksızlık günden güne tevessü' eder; birçok kadınlar, tecrübesiz gençler asrî terakkıyâta mazhar olmak bahânesiyle birtakım yolsuz harekâta cür'etyâb olur; nihâyet koca bir kitle-i beşeriyyet, fuhşiyât âlemlerine can atar, birçok adamlar bu gibi rezâil-i ictimâiyyenin kurbânı olarak müdhiş müdhiş illetlere tutulur; bir nice ma'sûmlar da daha meşîme-i mâderde iken tesemmüm ederek girdâbe-i helâke atılır.

Iskāt-ı Cenîn Fecîası:

Iskāt-ı cenîn seyyiesine gelince bu, kasda makrûn olduğu cihetle daha büyük bir cinâyet teşkîl eder. Bu seyyie-i ahlâkıyye alel-ekser şerâit-i hayâtiyyenin noksânından, güzel bir terbiyeye adem-i nâiliyyetten ve medeniyet-i garbiyyenin tevlîd ettiği sefâhetlere ve sâireye inhimâkten neş'et etmektedir. Bunları sırasıyla biraz îzâh edelim.

1- Bazı âileler vüs'at-i maîşete nâil olamıyorlar; fakr u zarûretin kendilerine verdiği ye's ü fütûr ile ne yapacaklarını bilemiyorlar; daha ziyâde ihtiyâc içinde kalacaklarını düşündükleri için efrâd-ı âilenin artmasını istemiyorlar; bu fikrin sû'-i te'sîriyle de ıskāt-ı cenîn fazîhasını irtikâba mücâsir oluyorlar. Halbuki bu fikir pek bâtıldır. Allâh'ına i'timâdı olan, mukadderât-ı ezeliyyeye râzı bulunan bir mü'minin dimâğında bu gibi fikirler câ-yı kabûl bulamaz.

Ma'lûmdur ki akvâm-ı câhiliyyeden bir kısmı mücerred fakr u zarûret havfıyla çocuklarını diri diri topraklara gömerlerdi, bilâhare neyyir-i İslâmiyyet tulûa başlayınca insâniyyete, rikkat-i cinsiyyeye, ihtisâsât-ı rakīka-i beşeriyyeye münâfî olan bu çirkin hareket: (وَلَا تَقْتُلُوا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْ اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا)* nazm-ı celîli ile nehyolunmuştur.

Şübhe yok ki Hâlık-ı kâinât hazretleri rezzâk-ı âlemdir, her zî-hayâtı başka bir rızka nâil etmiştir. Artık efrâd-ı âilenin tezâyüdüyle esbâb-ı maîşetin tenâkus edeceğine nasıl kāil olabiliriz? Her şahıs kendi rızkıyla dünyâya gelir, kendi rızkını istîfâ eder, başkalarının rızkına müzâhim olamaz; bil-akis çok kere bir nevzâdın yümn-i kudûmüyle âile arasında bir feyz u bereket yüz gösterir. İnsan biraz da bu cihetleri düşünmelidir. Bu cihetleri düşünmeyip de mücerred dîk-ı maîşet havfıyla çocuklarını daha dünyâya gelmeden adem-âbâda gönderen eşhâs ile çocuklarını diri diri mezâra defneden akvâm-ı câhiliyye beyninde ne fark vardır? Belki bu merhamet-siz eşhâsın irtikâb ettiği cinâyet daha fecî'dir. Çünkü bu sûrette hem bir ma'sûmun hayatına kasdedilmiş oluyor, hem de onu hâmil bulunan kadının hayatı büyük bir tehlikeye ma'rûz kalıyor.

Evet … Tıbben sâbittir ki çocuk düşüren bir kadının vücûdu her türlü hastalıklara müstaid olur; en ufak bir ârızanın te'sîriyle en mühlik, en müzmin illetleri kabûle müheyyâ bulunur ve ekserî böyle bir kadın ebediyen akāmete mahkûm olur. Artık ahkâm-ı dîniyyesine itâat eden, hayatının kıymetini bilen bir kadın nasıl olur da böyle bir cinâyete cür'et edebilir?

2- Bir kısım kadınlar bulunuyor ki bunlar bir cehâlet ve hamâkat netîcesi olarak birtakım iblîs-sîret eşhâsın iğfâlâtına kapıldıkları cihetle cevher-i ismetlerini parçalıyor, sonra da gayr-i meşrû' sûrette kazandıkları çocukları ıskāt ederek gûyâ kendi hareket-i şenîalarının meydâna çıkmasına mâni' olmak istiyorlar.

[244] Fuhşiyâtı kendilerine alenen meslek ittihâz etmiş birtakım denî kadınlar da vardır ki bunlar kendi serbestî-i harekâtlarına engel olmasın diye gayr-i meşrû' sûrette tedârik ettikleri çocukları ıskāta lüzûm görmektedirler.

Bazı memleketlerde bu gibi gayr-i meşrû' etfâli himâye için bir kısım müessesât vücûda getirilmiş olduğundan oradaki âlüftegân çocuk düşürmeye o kadar

---

* "Çocuklarınızı fakr u zarûret havfıyla öldürmeyiniz. Ben Azîmü'ş-şân onları da, sizi de merzûk kılarım. Şübhe yok ki onları öldürmek pek büyük bir cinâyettir."(İsrâ Sûresi 17/31)

lüzûm görmüyorlar. Bu gibi müessesâta mâlk olmayan yerlerde ise cevher-i iffetten mahrûm bulunan bu misillü kadınlar –arz olunduğu üzere– ıskāt-ı cenîne lüzûm görmektedirler. Hâsılı fuhşiyâtın men' u izâlesi cihetine gidilmelidir. Bu cihet te'mîn edilmedikçe ıskāt-ı cenîn beliyye-i ictimâiyyesinin günden güne tevessü' edeceği şübhesizdir.

3- Bir kısım kadınlar da bulunuyor ki bunlar ya gençlik zamanının kendilerine bahşettiği hüsn ü tarâveti daima muhâfaza etmek yahud âzâdesiz kalarak bütün gün sinemalarda, tiyatrolarda ve daha başka zevk u safâ âlemlerinde vakit geçirmek emeliyle vâlide olmaktan kaçınıyorlar. Nihâyet bir iki çocuk ile iktifâ ediyor, ba'dehû zuhûr eden yavrucakları düşürmek için her türlü tedâbîre başvurup duruyorlar.

Acaba böyle taş yürekli bir vâlide doğurduğu yavrusunu diri diri yiyen bir canavardan daha aşağı bir mâhiyette değil midir? Eğer böyle bir kadının son derece çirkin olan sîreti hârice aksedecek olsa artık onun sûretindeki hüsn ü letâfetin ne kıymeti kalır?

Ya kendi cins-i latîfine hâs olan vezâifi îfâdan kaçınıp da eğlence yerlerinde, sefâhet sâhalarında demgüzâr-i hayât olan bir kadının hey'et-i ictimâiyye arasında ne mevkii olabilir? Hele böyle bir kadın müslüman bir âileye mensûb ise kendisini muhadderât-ı İslâmiyyeden addetmeye nasıl cesâret edebilir? Hiç böyle vazîfe-nâşinâs bir kadın bu şerefe mazhar olabilir mi?

Vücûduna sebebiyet verdiği bir ma'sûmu ıskāt u itlâfa cür'et eden bir kadın kendini bir cânî, kasvet-i kalbe mâlik bir şakī olmak üzere tanımalıdır.

Bir kadın ancak müddet-i medîde hasta kalır veya bir maraza müstaid olur yahud kendisinde kalb hastalığı gibi bir ârıza mevcûd bulunursa bir müşâvere-i tıbbiyye netîcesinde kable nefhi'r-rûh ıskāt-ı cenîne şer'an me'zûn olur. Yoksa böyle sıhhî, tıbbî bir sebebe müstenid olmadıkça ıskāt-ı cenîne kıyâm etmesi aslâ câiz olamaz.

Iskāt-ı Cenînin Şenâati ve Mûcib Olduğu Cezâ:

El-hâsıl bilâ-zarûretin vukū' bulan ıskāt-ı cenîn hâdiseleri birer cinâyettir. Bu fazîhaya ictisâr edenlerin şer'an, kānûnen cezâ-dîde olmaları icâb etmektedir.

Kütüb-i fıkhiyyemizde beyân olunduğu üzere a'zâsı kısmen müstebîn olan bir cenîn tamâmen müstebîn hükmündedir. Böyle bir cenîni ıskāt ise katl ile berâberdir. Binâenaleyh bir kadın hilkati, sûret-i insâniyyesi tamâmen veya kısmen tebârüz eden bir cenîni ıskāt ederse âdetâ bir kātil gibi irtikâb ma'siyetinde bulunmuş olur. Nitekim *Reddü'l-Muhtâr*'da: (ولايخفى انهاتأثم اثم القتل لواستبان خلقه ومات بفعلها) diye muharrerdir.

Ümmehât-ı kütüb-i fıkhiyyemizden *Muhît-ı Bürhânî*'de ve sâirede beyân olunduğu üzere nutfe rahm-i mâdere vâsıl olduktan sonra henüz rûh nefh olunacak kadar bir müddet mürûr etmese bile bunu ıskāt etmek câiz değildir. Çünkü nutfe rahme vâsıl olduktan sonra hiçbir kimsenin sun'una muhtâc olmaksızın nefh-ı rûh ile hayat bulmaya başlayacağı cihetle zî-hayât mesâbesinde addolunur. Binâenaleyh bunu ıskāt etmek karîn-i cevâz olamaz.

Nutfe rahm-i mâdere vâsıl olduktan ve nefh-ı rûh kābil olacak kadar bir müddet geçtikten sonra bunu ıskāta tevessül etmek ise evlâ bi't-tarîk câiz değildir. Çünkü bu hâlde nutfe; zî-hayât i'tibâr olunacağından bunu ıskāt eden kātil olmuş olur. Katl ise en büyük bir cinâyettir.

Mebsût-ı Serahsî'de ve sâir kütüb-i şer'iyyemizde deniliyor ki: Nüfûs hakkında vukū' bulan cinâyetler –Allāhu Teâlâ'ya şerîk ittihâzından mâadâ– bil-cümle muharremâtın en büyüğüdür. Bunun içindir ki Furkān-ı Mübîn'de: "Her kim bir şahsı başkasını katl veya yeryüzünde fesâd îkā' etmeksizin öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş olur." diye beyân buyurulmuştur.

Fi'l-vâkı' bazen bir şahıs i'lâ'-i kelimetullâh husûsunda, muhtâc olanlara muâvenet ve muzâheret husûsunda âdetâ bir cemâat makāmına kāim olur, bütün beşeriyeti müstefîd edecek ef'âl ve harekâta muvaffak olabilir. Artık efrâd-ı beşeriyyeden birini katletmiş olan kimse o ferd vâsıtasıyla vukūu melhûz olan bu gibi menâfi'-i âmmeyi mahvetmiş, âsâyiş-i umûmîyi haleldâr eylemiş, birtakım eşirrâya sû'-i misâl olmuş olacağından âdetâ bütün beşeriyetin hayatına kasdetmiş addolunur.

Cenîne gelince bu da nüfûs-ı umûmiyyeyi tezyîde ve bi'n-netîce mevcûdiyet-i milliyyeyi idâmeye bâis olacak bir ferd-i nâfi' demektir. İhtimâl ki bu cenîn ileride mensûb olduğu âile için bir vesîle-i şeref ve şân olacaktır. İhtimâl ki bu cenîn pek büyük bir isti'dâd-ı fıtrîye mâlik olup içinde bulunduğu cem'iyetin i'tilâsına hizmet edecektir. Halbuki ıskāt hâdise-i meş'ûmesi bu gibi dâire-i imkânda bulunan fevâid-i ictimâiyyeyi büsbütün mahvedip gidiyor. İşte bunun içindir ki şerîat-ı âdilemiz bu cinâyeti irtikâb edenler hakkında ağır cezâlar tertîb ediyor. Ez-cümle bir kadın ilâc içmek, ağır bir şey kaldırmak yahud karnına vurmak gibi bir **[245]** sûretle kasden çocuk düşürünce nazar olunur. Eğer çocuk hay olarak düşer de akībinde vefât ederse bu kadın üzerine hem diyet hem de keffâret lâzım gelir. Ama çocuk henüz nefha-yâb-ı hayât olmadan düşerse yalnız gurre, yani diyet-i şer'înin yirmide biri olan beş yüz dirhem gümüş vâcib olur. Kadın bir cezâ-yı nakdî olmak üzere diyet ve gurreyi ıskāt ettiği cenînin veresesine verir, kendisi kātil addolunduğundan bi'z-zarûre bundan hisse alamaz.

Bu cezâ; bu husûstaki nehy-i şer'înin en müessir bir müeyyidesidir. Tab'an meyyâl-i emvâl bulunan kadınların bu sûretle cezâ-dîde olmaları şübhe yok ki kendilerini ıskāt-ı cenîn cinâyetine cür'etten pek güzel men' eder. Elverir ki bu gibi ahkâm-ı şer'iyyemize riâyet olunsun.

Ancak bir kadın mücerred bedenini ıslâh, sıhhatini te'mîn için ilâc içer de bunun te'sîriyle hâmil bulunduğu çocuk gerek meyyiten ve gerek hayyen düşerse bundan dolayı kendisine bir cezâ terettüb etmez, hattâ bu çocuğa vâris de olabilir. *(Fetâvâ-yı Hindiyye, Velvâliciyye)*

İşte görülüyor ki bir zarûret-i sıhhıyyeye müstenid olmaksızın vukū' bulan çocuk düşürmeleri bir cinâyettir, en büyük maâsîden ma'dûddur. Şerâyi'-i ilâhiyye bunu men' ediyor, bütün erbâb-ı vicdân bu ma'sıyetten teneffür eyliyor. Artık diyânete, safvet-i vicdâna mâlik bulunan bir kadın, bir reîs-i âile böyle bir cinâyet ve ma'sıyete nasıl ictisâr eder? Buna nasıl rû-yı muvâfakat gösterir? Bu fazîhaya cür'et edenler alel-ekser son zamanlarında pek şedîd bir nedâmet hissederler. Çocuğunu düşüren bir vâlide, bu cinâyete muvâfakat eden bir peder çok kere hengâm-ı pîrîde kendilerini himâye edecek ellerden mahrûm kalırlar, daha dünyâya gelmeden âhirete göndermiş oldukları ma'sûmun hayâli gözleri önünde bir kahramân gibi tecessüm eder; bu hayâli imdâdlarına koşmuş bir Hızır gibi telakkī ederek sevinirler, onun zîr-i cenâh-ı himâyesine sığınarak bâr-ı sakīl-i hayâtı tahfîfe muvaffak olacakları zehâbında bulunurlar; medâr-ı hayâtları olan bu kahramânı âgūş-ı iftihârlarına celb için kollarını uzatırlar. Hayfâ ki bu kahramânın bir tayfdan, bir hayâl-i mevhûmdan ibâret olduğu tahakkuk eder, vaktiyle hayatına kasdetmiş oldukları ma'sûmun bir timsâl-i hayâlîsinden ibâret bulunduğunu anlayarak pek derin bir ye's ü hüzn içinde kalırlar; bu sûretle de yapmış oldukları cinâyetin bir cezâ-yı ma'nevîsine uğramış olurlar.

Hâtime-i makāl olarak şunu da arz edelim ki bir kadının, bir erkeğin kıymet-i ictimâiyyesi vücûda getirdikleri çocukların ekseriyetiyle mütenâsiben tezâyüd eder. Mensûb olduğu hey'et-i ictimâiyyenin izdiyâd-ı kuvvet ve satvetine hizmet eden böyle muhterem bir vâlide, böyle hayırlı bir peder daima tebcîle lâyık görülür.

Bir zât, müteaddid evlâda muvaffak olmasını kendi hakkında bir ni'met-i ilâhiyye telakkī etmelidir. Bir hadîs-i şerîfte: [1](ريح الولدمن ريح الجنة) buyurulduğu gibi diğer bir hadîs-i nebevîde de: [2](الولدفى الدنيانوروفى الآخرة سرور) vârid olmuştur.

Hele müteaddid kız evlâdına nâil bulunan bir mü'min âdât-ı câhiliyyeye muhâlefet için daha ziyâde izhâr-ı sürûr etmelidir. [3](يَهَبُ لِمَنْ يَشَّاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَّاءُ الذُّكُورَ) âyet-i celîlesi mantûkunca Hallâk-ı Kerîm hazretleri dilediğine kız evlâdı, dilediğine de erkek evlâdı ihsân buyurur, her ikisi de mevâhib-i Sübhâniyyedendir. Binâenaleyh insan bu gibi mevâhib-i ilâhiyyeye mazhariyetinden dolayı son derece mahzûz ve müteşekkir olmalıdır ki hakkında avâtıf-ı ilâhiyye tevâlî etsin.

Erzurumlu
Ömer Nasûhî

MUHÂFAZAKÂRLIĞIN MÂHİYET ve MA'NÂSI

Son zamanlarda sahâyif-i matbûâtı ehemmiyetle işgāl eden münâkaşât ve münâzarât-ı ictimâiyyeden anlaşılıyor ki efkâr-ı umûmiyyemiz muhâfazakârlık ve teceddüd-perverlik cereyânlarını merâkla ta'kīb etmekte ve memleketin müstakil inkişâfâtı nâmına bu faâliyet-i fikriyyeden hayırlı netîceler beklemektedir. Fil-hakīka ictimâî umdeler mu'dil olduğu kadar feyizli bir menba'-ı tekâmüldür. Çünkü metîn bir şekl-i ictimâîye, yüksek bir terbiye-i ictimâiyyeye istinâd etmedikçe siyâsî, idârî mefhûmların istikrâr bulmasına imkân olamaz. Yani ictimâiyâta mukārin olmayan, ta'bîr-i dîgerle temelleri bünye-i milliyye dâhilinde kurulmayan herhangi bir işten müsbet eserler iktitâf edilemez. Rûh-ı millîden doğan, ictimâiyâtımıza, esâsâtımıza muvâfık ve mutâbık olan harekât-ı milliyyemiz müstesnâ olmak üzere şimdiye kadar hiçbir fikrin, hiçbir zümrenin harîm-i millette yer bulamaması, Avrupa muhîti için şerâit-i mahalliyyeye, teâmülât-ı hissiyye ve idâriyyeye göre tanzîm edilen kavânîn ve nizâmâtın, usûllerin –memleketimizde kābiliyet-i tatbîkıyyesi düşünülmeksizin– aynen iktibâsına rağmen bunların amelî ve müfîd bir semere verememesi, umduğumuz terakkıyât ve tekâmülü te'mîn edememesi vâzıhan gösteriyor ki harse, ictimâiyâta mukārin olmadıkça, tedkīk ve tahlîle istinâd etmeyen teşebbüsler, hüsn-i niyyete mahmûl olsa bile yine akīm kalmaya mahkûmdur. Bundan dolayı hey'et-i ictimâiyyemizi şiddetle alâkadâr eden ictimâî mübâhaseleri, en canlı ve esâslı noktaların takdîr edilmeye başlandığına bir alâmet olmak üzere telakkī ediyoruz. **[246]** İctimâiyâta tealluk eden her türlü akīdelerin serbestçe, hürriyet-i tâmme dâhilinde münâkaşası hiç şübhesiz a'zamî fevâid te'mîn edecek, ancak Cumhûriyet devrinde inkişâfı mümkün olabilen ictimâiyât-ı milliyyeyi takviye ve tarsîn eyleyecektir. Bir millet dâhilinde muhtelif meslek-i ictimâîye

[1] "Evlâd kokusu Cennet kokusundandır."

[2] "Çocuk dünyada nûr, âhirette sevinç vesilesidir."

[3] "(Allah) dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahşeder." (Şûrâ Sûresi 42/49)

mensûb insanlar bulunabilir. Fakat yine akīdelerinin menfaati îcâbâtından olarak yekdiğeriyle yalnız fikir sâhasında kemâl-i bî-tarafî ile karşılaşmaları ve maksad-ı umûmî en doğru yolun teayyün ve tezâhürü olduğuna nazaran sübût bulacak herhangi hakīkat muvâcehesinde hissiyâta kapılmayarak doğruyu kabûl etmeleri zarûrîdir. Binâenaleyh aynı mülâhazâtla şahsımızı mukayyed addederek mesâlik-i ictimâiyyenin en mühimmi olan muhâfazakârlık hakkında bazı mütâlaâtta bulunmak istiyoruz.

Evvelâ muhâfazakârlığın mâhiyeti nedir, mebde' ve müntehâsı nasıldır, teceddüd ve tekâmül hakkındaki telakkıyâtı ne merkezdedir? Bunların tedkīki iktizâ eder.

Memleketimizde her şey gibi muhâfazakârlık da lâyıkıyla anlaşılamamıştır. Muhâfazakârlık bazılarınca ma'kūl ve mu'tedil bir meslek addolunduğu hâlde bazı müfrit teceddüd-perverlerce karakuvvet, taassub, irticâ' mefhûmlarının mukābili olarak telakkī edilmektedir. Acaba bu iki tarz-ı rü'yetten hangisi hakīkate yaklaşıyor? Fikrimizce bu tehâlüfün başlıca sebebi şimdiye kadar münevverân-i milletin ictimâiyâtla meşgūl olmaması, yekdiğerini anlamaya çalışmamasıdır. Hürriyet-i fikriyye sâhasında münâkaşâta devâm edildikçe elbette her mesleğin mâhiyet-i asliyyesi tecessüm ve tahakkuk edecektir. Eğer bu yazılarımızla muhâfazakârlık hakkında efkârın tavazzuhuna nâçîz bir hizmette bulunabilirsek cidden bahtiyâr olacağız.

Muhâfazakârlık "konservatör"lüğün mukābili olarak isti'mâl edilmektedir ki ma'nâ-yı lugavî i'tibârıyla "mâzîye âid usûl, âdât, esâsât ve an'anâtının aynen muhâfazası gāyesini istihdâf eden bir meslek" demektir. İşte ilk sû'-i tefehhüm buradan başlıyor. Garba âid muhâfazakârlık bu ma'nâda olduğu hâlde İslâmiyet'in kabûl ve tervîc ettiği muhâfazakârlık, "rûh ve esâsât muhâfaza edilmek şartıyla dâimî bir tekâmül, teceddüd ve terakkīyi istihdâf eden tarîk-ı müstakīm"dir. Çünkü İslâmiyet her şeyden evvel edyânın en mütekemmilidir. Vaz' eylediği kavâid ve esâsât gerek efrâdı ve gerekse hey'et-i ictimâiyyeyi dâimî mesâîye, i'tilâya sevk eder.

İslâmiyet dîn-i beşer olmak i'tibârıyla ihtiyâcât-ı nâsa evfak olan ahkâmı istihsân etmiştir. Ahkâm-ı fer'iyyede "Ezmânın tegayyürüyle ahkâm tebeddül eder." kāide-i külliyye-i fıkhiyyesi terakkī ve teceddüdün zımânıdır.

Bütün müslümanların i'dâd-ı kuvvetle mükellef olması, terakkıyât-ı asriyyeyi ta'kīb şöyle dursun, her sûretle asra tefevvuk etmek mecbûriyetini istilzâm etmektedir.

Tekâmül-i tedrîcîyi gösteren ulûm ve fünûnun inkişâfâtı terakkī ve teceddüdün de vâlididir. Halbuki İslâmiyet ilm ü irfânı şiâr-ı mümeyyizi olarak kabûl etmekle yerinde sayan bir medeniyet değil, istikbâli daima tekâmülde olan bir hey'et-i ictimâiyye vücûda getirmiştir. Şu hâlde bizim muhâfazakârlığımız garbın "konservatör"lüğüyle rûhen ayrılmıştır.

Şimdi ihtiyâcât-ı asriyyeye göre hey'et-i ictimâiyyemizin ta'kīb etmesi zarûrî olan vecheleri îzâh edelim. Metîn bir ma'neviyâta, rasîn bir ahlâka, yüksek bir terbiye-i fikriyye ve ictimâiyyeye, derin bir tesânüd ve âhenge, terakkī ve tekâmülü muhtevî kuvvetli bir hey'et-i ictimâiyye ve medeniyyeyeye nâiliyet için en tabîî yoldan hareket etmelidir.

Beşerî hiçbir hâdise yoktur ki ma'neviyâta merbût olmasın. Herhangi maksad ve gāye fiile inkılâb edebilmek için tehassüs, tefekkür, muhâkeme, sevk ve idâre safhalarından geçmeye mecbûrdur. Tamâmıyla ma'nevî olan bu safhaların şuûrî, müsbet ve menfaati kâfil netîceler vermesi efrâdın hasâis-i ahlâkıyyesi, i'tikādiyâtı, metâneti, seciyesi i'tibârıyla kemâline mütevakkıftır. Şu hâlde ma'neviyâtsız maddiyât olamaz.

İşte muhâfazakârların ictimâî mesleği budur. Mâdem ki ma'neviyât lâzımdır; bu kuvvet tekâmülât-ı rûhiyye, ahlâkıyye ve felsefiyyenin en yüksek ve şümûllü derecâtını ihtivâ eden, beşeriyeti bir câmia altında toplamak kuvvetini hâiz olan İslâmiyet'tir. Muhâfazakârlar, his, rûh, mantık, hakāyık-ı eşyâya ve mâ-vaka'a mutâbakat ve nizâm ve âhenk, inzibât-ı ictimâî, terakkī ve teceddüd mefhûmları i'tibârıyla ictimâiyât-ı İslâmiyyeyi garb medeniyetine mütefevvık addetmektedirler ve esâsâtımız dâhilinde hareket etmekle garba arz-ı ihtiyâc etmeden yükselebileceğimize kāni'dirler. Hakīkaten vekāyi' ve tecrübe göstermiştir ki: İctimâî sâhada garbı taklîd tesânüd-i ictimâîmizi ihlâl etmekte, ahlâkımızı bozmakta, âile râbıtalarını gevşetmektedir.

Ulûm ve fünûn-ı müsbeteye gelince, bu husûsta muhâfazakârların teceddüd-perverlerle hiçbir ihtilâfı mevcûd değildir. Hiçbir milletin malı olmayan ulûm ve fünûnu nereden olsa almak, fakat lafzan değil, bütün şümûl ve ma'nâsıyla ahz ve bil-fiil tatbîk etmek zarûret-i kat'iyyesindeyiz. Hayât-ı umûmiyye ve husûsiyyemizin alâkadâr olduğu kâffe-i tecelliyâtın esâsâtımızdan mülhem olması, ihtiyâcât-ı nâsa evfak olmak üzere ictimâiyâtımızın ıslâhı maddî inkişâfâta aslâ mâni' teşkîl etmez. Bil-akis ictimâî husûsâtta garbı taklîdin terakkī ve teceddüdü, memleketimizin i'mârını, refâhını, saâdet-i maddiyyesini te'mîn edemediği sâbittir.

Demek ki: Terakkıyât-ı maddiyye için de mütesânid bir seciyeye, yüksek bir ma'neviyâta mazhariyet icâb ediyor. Bu müddeânın birçok târîhî **[247]** misâllerini de zikredebiliriz. Bir zamanlar cihâna nûr ve irfân serpen Arab, Endülüs, Hind ve Türk medeniyetinin yani İslâm harsinin sâde nazarî olarak değil ilmiyle, irfânıyla, sanâ-

yiiyle, iktisâdiyâtıyla, kuvvetiyle, vesâit-ı maddiyyesiyle de hükümrân olduğunu inkâra imkân var mıdır?

İslâmiyetin güneş gibi parladığı bu asırlarda garb daha ibtidâî devirlerini yaşıyor, cehl içinde bunalıyordu. Bugün dâimî bir sa'y ü amel netîcesinde Avrupa maddeten kesb-i kemâl eyledi. Hey'et-i ictimâiyyemiz ise esâsâttan uzaklaşarak keselân ve atâlete, sükût-ı ahlâkīye düşmesi sûretiyle terakkıyât-ı maddiyyeyi ihmâl etti. Fazla olarak ihtirâsâta düşerek tesânüd ve seciyesinden uzaklaştı. Şimdi garbı taklîd sûretiyle gittikçe daha ziyâde zayıflıyor.

İşte muhâfazakâr insanların gāyesi rûhen, ma'nen hey'et-i ictimâiyyemizi vaz'-ı aslîsine irtikā ettirmek, maddeten de en yüksek tekâmülün te'mîni için çalışmaktır. Bu i'tibârla muhâfazakârlık ne irticâ' ve ne de taassubdur. Belki dîn-i kemâl olan İslâmiyet'in rûhunu en yüksek mertebede gören hakīkī terakkī-perverliktir. Esâsen başka türlü olmasına da imkân yoktur.

El-hâsıl bu milletin ve alel-umûm müslüman milletlerinin asgarî bir müddet zarfında a'zamî derecede inkişâfâta mazhar olması için esâsât-ı sahîha-i İslâmiyyeye sarılmak lâzım geldiği kanâat-i kat'iyyesinde bulunuyoruz.

Hasan Hikmet

AVRUPA HAYÂT-ı İCTİMÂİYYESİ

Hakkında Garblı Bir Kadının Gāyet Mühim Beyânâtı

7

Şuraya kadar olan ifâdâtımda bizde hayât-ı zevciyyet, şarklıların tevehhüm ettikleri gibi, hadd-i kemâle varmamış, safvet-i maîşeti haleldâr edecek avâmilden tecerrüd edememiş olduğunu anladınız; şu hakīkat bir kere daha nazarınızda tecellî etti ki ictimâî, siyâsî birçok felâketlerimizin menşei, bizdeki tarz-ı muâşeret icâbınca ictinâbı kābil olmayan, erkeğin kadınla peydâ-yı alâka etmesi mes'elesidir. Bir alâka ki iki sınıfın yekdiğeriyle ihtilâtını mübâh addetmek akīde-i ictimâiyyesi olmasa, ne o, ne de netâyic-i vahîmesi vücûd bulabilir.

Size bir şeyden bahsetmeyi unuttum. Birçok taraftarları olan bu muhtelif ve mütenevvi' efkâra karşı bazı muharrirlerimiz mutavassıt bir meslek ittihâz etmişler ve bununla en ma'kūl ve en sâlim bir meslek keşfetmiş olduklarına kāni' bulunmuşlardır. Esâs i'tibârıyla bu zümre de fuhuş hayatına karşı nefret besliyorlar, birtakım kadınların hayatlarını bağlamış oldukları fuhuşhânelere, arada bir muârefe-i sâbıka olmaksızın, erkeklerin biri çıkıp biri girmesini kerîh görüyorlar ve bu makūle kadınların döl için celb edilmiş hayvânlardan farkları olmadığını söylüyorlar. Ancak zannediyorum ki bunlar sefâhet âleminde insanın tanımadığı bir kadına karşı nasıl bir meyl ü meclûbiyet hissettiğini, evvelce görüşüp tanışmayan iki vücûdun böyle mülâkāt ve visâllerden ne büyük haz aldıklarını takdîr edemiyorlar.

Böyle behîmâne ve âvâre-serâne hayatı pek çirkin ve şâyeste-i nefrîn gören bu zevât insanın kendini dilsiz hayvân mertebesinden âlî tutması, binâenaleyh sâik-ı muhabbet-i mütekābile olmadıkça, iki şahsın münâsebâtta bulunmaya tarafdar olmamaları icâb edeceğini söylüyorlar; maamâfih uzun boylu muâşeretin de insanın kalbinde refîkine karşı olan meyl ü muhabbete za'f îrâs edeceğini dermeyân ediyorlar. Bunlar nazarlarının son noktasını esâs ittihâz ederek resmî nikâh ve izdivâcın bir zarûret-i ictimâiyye olmadığına belki de bunun zevc ve zevceyi dâimî bir irtibât, nihâyetsiz bir refâkate mahkûm olmak gibi arzu etmedikleri bir hâli tahammüle mecbûr edeceğine kāil oluyorlar. Yine bu noktaya istinâd ederek muhabbetin galeyânına za'f, tarafeyne melâl îrâs edecek böyle bir râbıtanın saâdet-i maddiyyeyi te'mîne hâdim bir gāye teşkîl edemeyeceğini, fıtrat-ı beşer usanç veren bir sebât ve karârdan ziyâde neşve-i hâtıra bâis olan cevvâliyete mütemâyil bulunduğunu iddiâ ediyorlar.

Avrupa'da ve sâir memâlik-i müterakkıyyede birçok kimseler bu nazariyeyi kabûl ettiklerinden muhâdenet mesleğinin tarafdârânı çoğaldı. Birçok cihetlerle zevciyet hayatına benzeyen ve ondan yalnız akd-i resmîye müstenid olmamak, müddet-i devâmı iki refîk arasında meveddet ve samîmiyet hissinin devâmına münhasır bulunmak ve aradaki râbıta-i muhabbet gevşeyince yeni bir refîk aramak için her birinin bir tarafa gitmesine imkân vermek gibi şeylerden ibâret bulunan bu hayat gitgide sârî ve müstevlî bir şekil aldı.

Bu tarz-ı hayât birçoklarının zevk ve temâyüllerine tevâfuk etmiş, bununla izdivâc hayatı arasında farkın akd ve şühûdun zabt ve tahrîri, dîne yahud âdete müstenid birtakım merâsimin icrâsı gibi resmiyet dâiresini tecâvüz edemeyecek derecede i'tibârî olduğu kanâatini perverde etmeleri bunun netâyic-i muhtemelesine fazla ehemmiyet vermemelerine sebeb olmuştur. Biz şurada biraz bu mesleğin de ne dereceye kadar yanlış olduğundan bahsedelim:

Bu mesleğe sâlik olanlarda âdet, alâka ve râbıtaların devâmına müeddî **[248]** olacak vesâilden mümkün olduğu kadar sakınmak merkezindedir. Evlâd peydâ etmek arada en metîn ve en pâyidâr alâkaya vücûd vermek demek olduğuna göre bu gibiler ileride idâme-i münâsebâta mecbûr edecek bir hâl karşısında kalmamak için hamle mâni' edviye isti'mâlinden hiçbir vakit

hâlî kalmazlar. Zîrâ ta'kīb ettikleri nazariye uzun boylu ülfet ve muâşeretle harâret-i muhabbeti idâme kābil olamadığı, en muvâfık tarz-ı hayât 'yeniden yeniye' hayatından ibâret bulunduğu i'tikādını telkīn etmektedir. Bazen olur ki kullanılan türlü türlü ilâcların te'sîri olmaz da o kadar ihtirâzlara rağmen çocuk peydâ olur. Ana baba, zamanında meşîme-i mâderde hayatını ifnâ edemezlerse çocuğu ciddî bir istiskāl ile karşılarlar. Baba bir endîşe ve me'yûsiyetle onu evlâdlığa kabûl eder. Maamâfih ana baba arasında revâbıt-ı muhabbeti takviye eden evlâd alâkasının vücûd bulmasına rağmen bunlardan herhangi biri istediği zaman bî-muhâbâ mevcûd olan bütün alâka ve râbıtaları kırarak yeni bir eğlence, yeni bir sevdâ ile gönül tâzelemek husûsunda hiçbir mâni' tasavvur etmez. Memleketlerimizde öyle evlâdlar görüyoruz ki bunlar daha âşiyân-ı pederde iken ana babalarının geçirdikleri tarz-ı hayâtı gözleriyle görüyorlar. Onların yekdiğere karşı olan etvâr ve harekâtını hayretle ta'kīb ediyorlar, ukde-i muhabbet gevşediği, yenilemek hevesiyle enzâr-ı tecessüs şuraya buraya in'itâf ettiği ve müteâkıben her birinin yeni bir refîk-ı hayât aramak üzere bir tarafa gittiği zaman encâm-ı kârın nerelere müntehî olduğuna şâhid oluyorlar.

Bedîhî bir hakīkattir ki nesil ve zürriyete karşı açılan harbin böyle bir cereyân-ı muttarid ta'kīb etmesi nüfûsun tenâkusuna, memâlikin, mevcûdiyetini azamet ve ikbâlini müdâfaa edecek insanlara müftekır bir hâlde kalmasına müeddî olur ki bu hâl Fransa gibi memleketlerde bütün vuzûhuyla tecellî etmektedir.

Evet, fuhuş ve metres hayatının âile hayatına galebe ettiği, örfî usûl-i muâşeretin nikâh makāmına kāim olduğu Avrupa'da tevellüdât alabildiğine tedennî etmiş, Fransa bugün nüfûz-ı millîsini idâme, hudûdunu müdâfaa edebilecek kuvvet ve iktidârdan mahrûm kalmıştır. İşte bu hakīkatler de isbât ediyor ki muhâdenet mesleği de daima cenînlere karşı edviye isti'mâli yahud hamle mâni' tedâbîr ittihâzı gibi tevellüdâtın azalmasına, ümmetlerin mahvına bâdî âdât-ı sakīme ile müterâfık bir sûrette yürüyebiliyor.

Asırlardan beri devâm ettiği hayât-ı sefîhâne ve fuhuş-perverânenin avâkıb-ı vahîmesini Harb-i Umûmî esnâsında anlamış olan Fransa memlekette tezâyüd-i nüfûsun çârelerini şimdi düşünmeye başladı ve en yeni bir çâre olmak üzere çocuğu olan kadınlara dâimî tahsîsât vermeyi düşünerek birinci çocuğa yüz, ikinciye üç yüz ve hâkezâ frank vermeye karâr verdi. Yalnız şurası şâyân-ı dikkattir ki temâyül-i fuhuş damarlarına işlemiş olan bu millet tahsîsâtı erkeklere değil vaz'-ı haml eden kadınlara veriyor ve bu sûretle millet adam kazansın da isterse bunlar memleketin sahn-ı ezvâkında yazları, kışları geçirmek için her taraftan akıp gelmiş olan kimselerin tohm-ı sefâhetlerinden hâsıl olmuş olsun yolunda asırlardan beri ta'kīb ettiği siyâsete sâdık kalmak istiyor. Bundan dolayı Fransa her mevsimde gelen binlerce züvvârın memlekette bırakacakları insanın hayatlarını muhâfaza edip de bunlardan mevcûdiyetini muhâfaza edecek asker yetiştirmeye pek ziyâde harîstir. Fakat acaba Fransa ve emsâli milletler böyle mayasız, babası belirsiz adamlarla diğer afîf ve nâmûskâr akvâmın belli besli, pâk ve nezîh haseb ve neseblerle vâsıl oldukları mertebe-i mecd ü teâlîye vâsıl olabilecekler mi? Heyhât, 'Sürme çekmek kudretten sürmeli olmaya benzemez.'

Muhâdenet mesleğinin, tevellüdâtının tedennîsine, nüfûsun inkırâzına bâdî olmak sûretiyle milletlerin umûmiyetleri üzerine icrâ ettiği te'sîrleri anladınız. Bu tarz-ı hayâtın verdiği netîceler bundan ibâret değildir. Netâyic-i muzırrasından biri de bu mesleği aralarında yaşatan ümmetlerin nizâm-ı âileden mahrûmiyetleridir. Evet, hayât-ı muhâdenetten müstefîd olmak isteyen ümmetlerin yurtlarında nizâm ve intizâm teessüs edemez, hânümânlar arasında neseb ve sıhriyet gibi alâkadârlar miyânında mütekābil re'fet ve meveddet, muvâsât ve muâvenet hisleri tevlîd eden râbıtalar vücûd-pezîr olamaz. Her yurt diğer yurtlarla gāyet mahdûd sûrette peydâ-yı münâsebet edebildiği için yalnız başına pâyidâr olmak mecbûriyetinde kalır. Yurtlar râbıtasız kaldığı, aralarında âheng-i ittisâl teessüs edemediği takdîrde ise sâhibleri tabîatıyla yekdiğere bîgâne bir hayat ta'kīb ederler ki netîcesi mütesânid bir hayata mazhar olamamak, bir ümmet teşkîl edememekdir. Çünkü nerede muhtelif kitlelere, âilelere hedef-i müşterek teşkîl edecek müttehid bir gāye, müteşettit efrâdı bir noktada cem' edecek bir râbıta bulunursa orada ümmet teşekkül edebilir.

Aşk ve garâm esâsına istinâd etmeyen bir muâşereti hoş görmeyen bu muharrirler 'garâmiyyûn'un müdâfaa ettikleri bir nazariyeyi doğrusu biz yalnız tahsîl görmemiş, ahvâl-i nefsiyyenin esrârına, rûh-ı beşerin muhtelif etvârına infâz-ı nazar edememiş kimseler üzerinde icrâyı te'sîr edebilecek hulyâlar, mugālatalar cümlesinden addediyoruz. Fikrimizi îzâh edelim:

Cenâb-ı Hak devâmlı bir hayat, samîmî bir muâşeret arzusunda bulunanların kalblerinde aşk ve garâmın tatlı ve âteşîn heyecânlarının yerini **[249]** tutacak meveddet ve re'fet hisleri halk etmeyi vaad ediyor ve bu vaadin eser-i incâzı olarak zevc ve zevce kalbleri, daima görülegeldiği üzere biribirlerine karşı samîmî temâyüllerle, rahm u şefkat hisleriyle mütehallî bulunuyor. Arada bir de beşeriyetin sermâye-i ibtihâc ve mübâhâtı, hayât-ı maddiyyenin yegâne zîneti olan evlâd bulunması bu hissiyât-ı âliyye ve nezîheye daha ziyâde kuvvet veriyor.

Bugün Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk'ın kulları hakkındaki ni'metlerini ta'dâd, varlığa bürhân ikāme

eden şu âyeti okuduğum zaman ne kadar mahfûz [mahzûz] olmuştum! [4](وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) Hakīkaten bir kitâb-ı semâvî ve akd-i dînîye, devâm ve istimrâr kasdına istinâd eden muâşeretlerde sükûn ve huzûr, meveddet ve re'fet âsârı o kadar bâhir bir sûrette tecellî eder ki sevdâ ve garâm yolunda âfiyet ve zindegîlerini heder edenler onun öşr-i mi'şârına nâil olamazlar. Birçok kadınlar tanıyoruz ki kocalarının kalblerine hâkim olmak ve kendilerine olan muhabbet ve irtibâtlarını takviye etmek için tesrî'-i haml husûsunda te'sîri mücerreb edviyeye mürâcaat ediyorlar; onlar biliyorlar ki çocuk ebeveyn arasında en kuvvetli bir râbıta, meyl ü muhabbetin devâmı için en esâslı bir zımândır.

Şu esâslara binâen zevciyet alâkalarını tehdîd eden en kuvvetli tehlike bunun gitgide kuvvet ve metânetini gāib etmesi ve bu hâlin te'sîriyle muâşerette zevk ve huzûr, hayatta lezzet kalmaması kazıyyesi olduğunu zannedenler hezeyândan, sivri akıllı gençlere karşı birtakım efkâr-ı bâtılayı tezyîn ve tahsîn emeline hizmet etmeden başka bir şey yapmıyorlar.

Evet biz de inkâr etmeyiz ki teehhül âleminde revâbıt-ı zevciyyeyi zayıflatan, hattâ bazı kere tefrîke ve talâka müeddî olan birtakım ahvâl vardır. Fakat bu ahvâl için akd-i nikâh netîcesinde hâsıl olan hissiyât-ı fâzılayı mücerred râbıta-i zevciyyenin devâm ve istimrârı îrâs-ı za'f etmediğine delâlet edecek birtakım ilel ü esbâb mevcûddur.

Sözün hülâsası, muhâdenet hayatının da şuûn-ı ictimâiyyeyi haleldâr etmek, bunu vâsi' mikyâsta tatbîk eden ümmetleri büyük büyük zararlara sokmak husûsunda fuhuş hayatından geri kalmayacak birtakım vahîm netîceleri, elîm âkıbetleri vardır.

Bu iki hayat bazı cihetlerce yekdiğerinden ayrılırsa da arada mevcûd olan fark her iki hayat yüzünden ümmetlere terettüb eden zararlara ev bark hayatının âile münâsebâtının mahvını, nüfûsun tedennî ve ensâl ü ensâbın izmihlâlini intâc eden te'sîrlere göz yummaya mesâğ verdirecek şeylerden değildir.

Veyl, körkörüne inkıyâddan tevellüd eden âkıbetleri düşünmeksizin ümmetleri taklîd edenlere! Efsûs, başkaların dûçâr oldukları mesâibden ibret almayan, geçirdikleri acı acı tecrübelerle yürekleri dağlanmış, âvâre bir hayât-ı ictimâiyyenin te'sîriyle lezzet-i maîşetten bî-nasîb kalmış olanların sözlerinden istifâde kaydında bulunmayanlara !

[4] "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." (Rûm Sûresi 30/21)

Maârifçilerimize:

AKLÎ SALÂH

Bizde İlm-i Terbiye-i Etfâl Niçin Olamıyor?

Üç türlü salâhtan beden salâhının te'mîni için muktezî ve milliyetimizce tatbîkı kābil olan husûsları geçen Mart ayında Ankara'da *Yeni Gün* gazetesiyle enzâr-ı dikkate arz etmiş idim. Şimdi de aklî salâhın te'mîni için bildiklerimi arz edeceğim. Evvelâ beden salâhını zikrettik. Çünkü beden sıhhatte olmazsa akıl da, rûh da sâlim kalmazlar. Zâten bunların üçü biribirlerine lâzım, melzûmdurlar. Matlûb olan yalnız bedenin veya aklın yahud rûhun münferid salâhları değildir. İnsanın tamâmının salâhını te'mîndir. Fakat bu üç nevi' kuvâ sıraya konmak lâzım gelince beden salâhı birinci sıraya konur. "Senin rûhun sâlim bir cisim içinde sâlim kalsın." kelâmı pek eskidir. Yeni ilm-i terbiye-i etfâl kitaplarında ise "Bedenin terbiyesi insanı terbiyenin esâsındadır." diyorlar. Spencer de, terbiye-i bedeniyyenin ferdî ehemmiyetini göstermek için "hayatta muvaffakıyetin birinci şartı iyi bir hayvân olmaktır."; ictimâî ehemmiyeti hakkında da "Millî feyiz ve saâdetin en birinci şartı milletin iyi hayvânlardan müteşekkil olmasıdır." demiştir.*

Fahru'l-mürselîn Efendimiz ise bu hakīkati "İlim ikidir. Evvelâ bedenlerin ilmi, sonra da dinlerin ilmidir." kelâm-ı âlîsiyle ifâde buyurmuşlardır.

Diğer taraftan akıl ve rûh salâhlarının beden salâhı üzerine olan te'sîrleri de az değildir. Sıhhatin hüsn-i muhâfaza ve takviyesi için birçok tedâbîre ihtiyâc vardır ki onlar ancak akıl ve rûh terbiyelerinin tamâmlıklarıyla mümkün olur. Bugün mütemeddin memleketlerde çocuk vefeyâtını asgarî bir dereceye tenzîl ve her türlü sıhhî muvaffakıyetleri, tezâyüd-i nüfûsları hâsıl ve te'mîn eden en hakīkī âmil ve müessir akıl ve ruh salâhları değil midir?

Vâlideler, pederler *"Çocuk nasıl bakılır?"* kitaplarını okumadıkça, **[250]** medenî memleketlerde umûmiyetle bilinmiş, öğrenilmiş olan çocuk yetiştirme ilminden müstefîd olmadıkça sağ, sâlim ve bereketli nesil yetiştirmek mümkün müdür?

İşte hakīkī kurtuluş yolunu tutabilmek için her şeyden evvel ilm-i terbiyenin bütün aksâmına vukūf ve riâyet lâzımdır. Bu mes'elelerle hem âileler, hem mektepler alâkadâr olmalılardır. Her yetişecek insan kendisini bek-

* *Nazarî ve İlmî İlm-i Terbiye-i Etfâl Dersleri,* Matyo, Blankeron. On ikinci tab'ı, sahîfe 11.

leyen tehlikeleri ve onlardan kurtulmak için ittihâz edeceği hatt-ı hareketi bilmelidir.

Herbert Spencer "Hıfz-ı sıhhat kānûnlarına her riâyetsizlik fizikî bir günâhtır" demiştir. İslâm ta'bîrince, insanın cismine karşı mükellef olduğu vezâifte kusûr etmesinden mütevellid bir günâhtır, demek istemiştir. Hıfz-ı sıhhat kānûnlarına riâyet tabîî bilgi ile olur. Doktor Flori "Eğer biz müstakbel pederliğimizin bizi mükellef tuttuğu vezâifi, tâ delikanlılığımızdan bilip nazar-ı i'tibâra almazsak, menfûr vahşîlerden farklı olmayız."

Kur'ân-ı Kerîm, nefsini ve bütün hilkati bilip düşünmeyen ilimsiz, düşüncesiz insan için "kan pıhtısı" buyurmuştur. Halk ve Hâlık'ı, vazîfe ve mes'ûliyeti derpîş eden ilimli insanı da "kerâmet"le tavsîf etmiştir. Bu ma'nâları bildiren birçok nusûs-ı celîle vardır. Fakat en mühim ciheti bu ma'nâların ilk nâzil olan âyet-i celîlelerde derc ve beyân buyurulmuş olmasıdır. [5](اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَۚ . خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ . اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ . الَّذِى عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ . عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ) "Bütün mahlûkātı yaratan Rabbinin ismiyle oku. Rabbin insanı kan pıhtısından yarattı. Oku, ekrem olan Rabbin kalem ile ilim verdi. İnsana bilmediğini öğretti." âyet-i kerîmesi ilimsiz insanın kan pıhtısı, ilim ve ma'rifet sâhibi insanın da kerâmet ve şerâfet sâhibi olduğunu bildirir. Bunlar ilk nâzil olan âyet-i celîlelerdir.

"Rab" kelimesinde terbiye, "alak"da beden, "ikra', kalem, ilm, ekrem" kelimelerinde de akıl ve rûh mefhûmları mündericdir. Daha sonraki âyetlerde rûhun bozulmasından mütevellid hâdisâta geçilmiştir.

Dîn-i İslâm her emrinde beden, akıl ve rûh melekât-ı esâsiyyesini hep birden gözetmiştir. Bütün ibâdet ve tâatlerde bu melekelerin terbiye ve tenmiyelerine çalışmak, alıştırmak faydası vardır. Ez-cümle namâz, bu bâbda cihât-ı câmiasıyla mükemmel bir misâl-i bî-misâldir. Dikkat edenler bu esâslı gāyeye haccın, zekâtın, sâir a'mâl-i İslâmiyyenin kâffesinin pek güzel hizmet ettiklerini görürler ve bunun içindir ki bizim ve bütün âlem-i İslâm'ın geri kalmamızın en doğru sebebini dînimize iyi temessük etmediğimizde görenler pek haklıdırlar. Çünkü dînimize hakkıyla temessük edebilsek bir kere her cihetçe tekemmül esbâbına tevessül etmemiz lâzım gelir. Müslüman [6](فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِۚ) emirleri mûcebince iyi işlere herkesten ileri gitmeye çalışacak ve buna muvaffak olmak için dîni ne emrettiyse onlardan ayrılmayacaktır. Dînimiz her iyi şeyi emreder. Fakat gördüğümüz vechile her şeyden evvelki emri "ikrâ' " olduğundan evvelâ okuyup yazmayı ve bu sâyede sırasıyla bütün kuvâ ve melekâtın terbiye ve tenmiyesini emretmiştir.

Mevzûumuz olan akıl mes'elesi ise dîn-i İslâm'de temeldir. Peygamber Efendimiz (الدين هوالعقل ولادين لمن لاعقل له) "Din akıldır ve aklı olmayanın dîni yoktur" buyurmuşlardır. Pekâlâ; dînin de, dünyânın da temeli, insanlığın sıfat-ı mümeyyize ve fârikası olan akıl, bu kıymetdâr cevher nedir?

Akıl, fikir, zekâ, zihin gibi ta'bîrlerle ifâde edilen meleke-i dimâğıyyeyi ilm-i terbiye-i etfâl meşâhîr-i ulemâsından Matyo ve Blankeron nâm zâtların te'lîf ettikleri kitapta şu sûretle ta'rîf edilmiştir: "Zekâ insanların mâlik oldukları bir kuvvet ve kudrettir ki onunla insan eşyânın keyfiyetlerini, ef'âlin suverini idrâk eder ve onların münâsebâtını anlar ve kendi ma'lûmâtını tasnîf ve tenhîc eder ve yüksek mertebesinde idrâk-i eşyâdan efkârın nazar ve mütâlaasına yükselmek iktidârına mâlik olunur."

Zekâ hadd-i zâtında birtakım melekâttan mürekkeb bir külldür. Melekâtının ayrı ayrı muhtâr bir mevcûdiyetleri yoktur. Zekâ ef'âl-i zekâiyyenin tenevvuâtı içinde bir kalır. İdrâk eden de, der-hâtır eden, tahayyül eden de, binâ ve inşâ eden de odur ve akıl mefhûmu bu kadarla da kalmaz, rûhu da tazammun eder. O i'tibâr ile zekâ veya akıl kelimesi bir büyük ef'âl-i rûhiyye makūlesinin isminden ibârettir. Zîrâ hissettiği gibi, istediği gibi anlayan insanın tamâmıdır. Ancak iyice îzâh edebilmek için rûhiyât mütehassısları kuvve-i akliyyeyi birtakım melekelere taksîm etmişlerdir: Havâs, vicdân ıttılâât kesb ederler. Hâfıza onları hıfz eder. Mütehayyile, hâkime, âkıle de binâyı kurarlar.

İşte insanın kuvve-i akliyyesinin a'zamî mezâyâ ve kemâlâta nâil olabilmesi bu muhtelif melekelerin, umûmu içinde ayrı ayrı terbiyelerine, usûl ve kavâidine tevfîkan a'zamî derecede muvaffak olmakla mümkün olabilir. Bu gāyeye vâsıl olabilmek için âile, mektep, muallim, ırk, an'ane, muhît, velhâsıl şâkirdin şahsiyeti, hey'et-i ictimâiyyenin ahvâli hep mühim âmil ve mevzû'lardır. İlm-i terbiye mütehassısı hep bunları bilmek ve nazar-ı i'tibâra alabilecek liyâkatte olmalıdır. Çünkü maksad ferdi müstakil düşünerek değil, aynı zamanda hey'et-i ictimâiyye ile mülâsık ve alâkadâr bir zât olduğunu bilerek ona göre yetiştirmektir.

[251] Mütemeddin memleketlerin hepsinde görülen gāyet büyük feyz-ı müterakkiler, akıllara hayret verecek derecedeki ince ve yüksek hüner ve ma'rifetler, mehîb ve dehhâş icâd ve ihtirâ'lar hep bu ilm-i terbiye sâyesinde hâsıl olmuşlardır. Acaba bu feyiz ve muvaffakıyetler bizlerde, bütün âlem-i İslâm'da niçin olamıyor?

Bugün sâir milletlerde okur yazanların nisbeti yüzde yüze karîbdir. Halbuki bizde köylü şehirli, kadın erkek umûmiyetle nazar-ı i'tibâra alınırsa yüzde üç veya beşten sonra okuyup yazmak bilenlerimiz de lâzım ol-

---

[5] Alak 96/1-5.

[6] "Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın." (Bakara 2/148).

duğu gibi işe yaramıyor. Kaç asırdan beri top, tüfenk, dinamit, vapur, zırhlı, drednod, tayyâre, telsiz telli telsiz telgraflar, telefonlar, mikrop keşfiyâtı, ilm-i kimyâ, ilm-i makine, ilm-i tıb, hendese, felekiyât, zirâat, ticâret, sınâat, satvet ü şevket, gālibiyet, hâkimiyet ilâ-âhir hep onlarda. Cehâlet, esâret, mahkûmiyet, mağlûbiyet, fakr u zarûret, istikrâz ve tese'ül hep maalesef müslümanlardadır. Hattâ yeis ve ilhâd gibi ahvâl bile günden güne içimizde artmaktadır. Bu hâlleri gören ne kadar kimselerimiz vardır ki kendilerini herkese ve bâ-husûs ecnebîlere dinsiz, garblılaşmış göstermekle dîn-i İslâm'dan kat'-ı alâka etmiş ve binâenaleyh zu'm-ı bâtıllarınca hiçbir türlü terakkī edemeyecek olan medeniyetsiz milletin fevkıne çıkmış olduklarını bildirmeye lüzûm görüyorlar. Çünkü meydânda irfân ve mefâhir nâmına dîn-i İslâm'ın âsâr-ı mâziyyesinden kalma bazı hakāyık-ı ilmiyye ile Türklüğün celâdet ve ulüvv-i cenâbına âid menâkıb ve vekāyi'den başka kendimize âid hiçbir hüner ve ma'rifet veya meziyet yok.

İşte bu kusûrlar hep dînimize atfedilmektedir. Vâkıâ dînimizin maâlîsini hakkıyla idrâk ve her kime karşı olursa olsun isbâta muktedir irfân ve îmân sâhibleri için bu isnâdların hükmü yoktur. Geri kalmanın sebebi ma'lûmdur. Fakat böylelerimiz maalesef kâfî olmaktan daha pek uzaktır En ziyâde câhil ve harîm-i İslâm'a yabancı olanların sesleri işitiliyor. Akılları gözlerinde olan cühelâ da Müslümanlık âlemini müterakkī görmeyince onların sözlerine kulak asmaktan kendilerini kurtaramıyorlar. O cihetle ilk iş bizim ve bütün âlem-i İslâm'ın matlûb terakkıyâtı bir türlü hâsıl ve ihrâz edemediğimizin neden ileri geldiğini kat'î sûrette isbât etmektir. Tabîî bu hâl-i esef-iştimâlin sebebi veya sebebleri vardır. Fakat ne olursa olsun bütün âlem-i İslâm'a âmm u şâmil olmalıdır ki müsebbebi olan âmm u şâmil teehhurları îzâh edebilsin. Acaba terbiye-i etfâl ilminin bâ-husûs mevzû'-ı bahsimiz olan salâh-ı aklînin hüsn-i tatbîkına mâni' bütün âlem-i İslâm'a şâmil ne hâller vardır?

Bunu ırka, iklîme, lisâna, hükûmete atfedemeyiz. Çünkü bütün müslümanlar aynı ırktan, aynı iklîmde, aynı lisânla mütekellim, aynı hükûmete tâbi' değillerdir. Zâten hükûmet milletine göre olur, kāidesi müsellemâttandır. Monteskiyu'nun "Her millet lâyık olduğu hükûmeti bulur" dediği meşhûrdur. Halbuki o bunu söylemezden çok asırlar mukaddem Peygamber Efendimiz [7](كماتكونوايولى عليكم) buyurmuşlardı. Bazıları da bunu tenbelliğe atf - derler. Tenbellik mahdûd insanların, belki de bir kavmin sıfatı olabilir. Fakat ne kadar akvâm-ı İslâmiyye varsa hepsi de tenbeldir denemeyeceği âşikârdır.

[7] "Siz nasıl olursanız sizi öyleleri yönetir."

Şimdi bütün âlem-i İslâm'a âmm u şâmil neler var arayalım.

Hepsinden evvel dînimiz, Kur'ân-ı Kerîm var. Acaba Kur'ân-ı Kerîm teehhuru mûcib midir? Bunu bilâ-tefekkür söyleyen câhiller mevcûd olabilir. Fakat bile bile isnadda bulunan bedhâhlar da yok değildir. Fakat bu o kadar hakīkate, vâkıa muhâlif bir iftirâdır ki onu akıl ve fikri olanlara inandırmak mümkün değildir ve mümkün de olamamıştır. Buna nasıl inanılabilir ki dînimizin ilk emri büyük bir mu'cize-i Sübhâniyye olarak "ikra' " ile başlıyor. Bunun ne büyük bir mu'cize olduğu azıcık düşünenler için zâhirdir. Bâ-husûs Peygamber Efendimizin ibtidâ-yı bi'setlerinde îmâna da'vete me'mûr buyurulduğu kavmin hâli ma'lûm. İçlerinde okuyup yazmak ehemmiyetsiz ve ilm ü ma'rifet mefkūd olan bir kavme Hazret-i Fahr-i Risâlet Efendimiz, "Tanıdığınız putlar bâtıldır. Bana Cenâb-ı Allâh'tan vahiy geliyor." dedikleri vakit "Senin bu kadar büyük olarak anlattığın Allâh'ın sana ne vahyetti?" diyorlar ve ilk defa mezkûr "ikra' … ilh." âyet-i celîlelerinin nâzil olduğunu söylüyorlar. Böyle bir teblîğin, indlerinde kırâat ve kitâbetin, ilmin, kalemin ehemmiyeti olmayan bir kavme müessir olmaması lâzım geleceği hâtıra gelir. Çünkü onların mefâhiri at, deve, insan ve sâire gibi samîm-i rûhlarında yer tutmuş husûslara temâs ederek işe başlamak daha münâsib idi, mülâhazası bi'z-zarûr vârid olur. Fakat iş öyle değil. Maksad dînin de, dünyânın da, başının temelinin ilim ve irfân olduğunu tâ ibtidâsından beyân ile binâyı en sağlam bir temel üzerine kurmaktır.

Ma'lûm olduğu üzere ilmin, irfânın lüzûm-ı tahsîline dâir daha birçok âyât-ı celîle ve ehâdîs-i şerîfe vardır ve ilim tahsîli, [8](طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة) emriyle kadın erkek her müslüman üzerine farzdır. Bâ-husûs [9](هل ينفع القرآن الابالعلم) hadîs-i şerîfi Müslümanlığın ancak ilim ile tâm olacağını kat'î sûrette bildirir. [10](ومايعقلهاالاالعالمون) "Beyânât-ı ilâhiyyeyi ancak âlimler teakkul ederler." âyet-i celîlesi de bu ma'nâyı ifâde ediyor. Her hâlde evvel ve âhir İslâm'ı muhâfaza edecek ilimdir. Bir hadîs-i şerîfte (بعدسفتن يصبح الرجل مؤمناًويمسى كافراً الامن **[252]** ستكون احياه الله بالعلم **)** "Benden sonra fitneli, fesâdlı zamanlar olacaktır ki o vakitler sabâhleyin îmânlı olanlar akşama kâfir olacaklardır." buyurmuşlardır. Sonra [11](اطلبوالعلم من المهد الى الحد),[12](اطلبوالعلم ولوبالصين) kelâm-ı âlîleleri beyâna hâcet olmayacak derecede meşhûrlardır.

[8] "İlim öğrenmek kadın erkek her müslümana farzdır."

[9] "Kur'an ilimle insanlara fayda verir."

[10] "(İnsanlar için getirdiğimiz bu temsilleri) ancak düşünebilenler anlayabilir." (Ankebût Sûresi 29/43)

[11] "Beşikten mezara kadar ilim talep ediniz."

[12] "İlim Çin'de de olsa arayınız, isteyiniz."

Dînimizde ilmin pek büyük tutulduğuna en mühim delîllerden birisi de müslümanlarca ulemâya, muallimlere edilen hürmet, verilen âlî makāmdır. İmâm Ali Efendimiz [13](من علمنى حرفاًفقدصيرنى عبداً) buyurmuşlardır. Hele [14](العلماء ورثة الانبياء) hadîs-i şerîfi ilmin, ulemânın yüksek makāmlarını pekâlâ gösteren yüksek bir beyyinedir.

İşte dîn-i İslâm böyle emretmiş. Acaba müslümanlar neler yapmışlar ve ne yapıyorlar? Gelecek defa da onları îzâh edeceğiz inşâallâh.

Doktor Milaslı
İsmail Hakkı

Bugünün Mühim Hâcetlerine Dâir Tedbîrler

Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkîfi Olan Kitâbından

48- İslâm çocuklarını emîn, munsıf bir müslim; cesâretli, kuvvetli bir Türk, çalışkan bir insan kılacak bir sûrette terbiye etmek lâzımdır. Yani İslâm çocuklarının hem rûhlarını, hem akıllarını terbiye zarûrîdir.

İnsâniyet ve İslâmiyet maslahatları da, her hâlde ve her yerde devlet ve medeniyet maslahatları da bunu iktizâ eder.

Maârif nezâretlerinin hukūkuyla umûmî olmak üzere tertîb kılınacak mektep, medrese, külliye programları Rusya müslümanlarının çocuklarına müslüman Türk olmak şerefi için lâzım gelen millî, dînî, edebî, medenî terbiyeleri arzu ettiğimiz derecede hiçbir vakit te'mîn edemez. Böyle prgramları hükûmetin, devletin umûmî mekteplerinden istemek mümkün değildir.

Ak sahîfeler üzerindeki maddelerin belâgatli ibârelerine kanâat etmeyip maârif siyâsetlerinde umûmiyet ve ciddiyet kesb etmiş kuvvetli tedbîrlerin fiiliyât cihetlerine de bakar isek şu dediklerim belki kabûl olunur. Binâenaleyh:

49- Millî ibtidâî mekteplerimiz, dînî medreselerimiz her hâlde her yerde ve her cihetle bizim idâremizde, bizim ihtiyârımızda olmak mutlakā zarûrîdir.

Öteden beri gāyet haklı ve kanâatli talebleri olmak üzere Rusya müslümanları bunu arz ediyordu. Bundan sonra da mutlakā her zaman taleb eder.

50- İslâm çocuklarını matlûb ve ma'kūl sûrette terbiye etmek ve ettirmek Rusya'da ve belki her yerde gāyet ağır idi. Bugün ise daha ağır oldu. Ağırlığı nisbetinde de ehemmiyeti kat kat arttı.

Mektep, medrese mes'elelerinde bütün kuvvetle çalışmak hem milletin, hem nezâretin, hem de bütün mensûbîn-i ilmiyyenin bugün en büyük vazîfeleridir, hattâ nezâretin bugün yegâne vazîfe-i esâsiyyesi budur, dense doğru olur.

51- Bugün bizim, belki bütün ehl-i İslâm'ın iki zarûrî hâceti vardır:

1- Medeniyet dünyâsının bütün ilimleri, fenleri, sanâyi' ve hünerleri;

2- İslâmiyet'in ulûm-ı edebiyye (tehzîbiyye) ve ulûm-ı dînîyyesi.

Evvelki zarûret ve hâcet medeniyet dünyâsının mekteplerinde elbette bulunur. Medeniyet mekteplerinin kapıları da İslâm çocuklarına bundan sonra, belki her vakit her yerde açık olur. Lâkin İslâmiyet'in ulûm-ı tehzîbiyye ve dînîyyesi medeniyet mekteplerinin hiçbirinde yoktu. Bundan sonra da bulunmaz. Bugün Türkiye'de de, Türkistan'da da, Arabistan'da da bulunmaz. Çalışır isek, yoluyla hareket eder isek İslâmiyet'in bütün ulûm-ı tehzîbiyye ve dînîyyesi yalnız İslâm dünyâsında, özümüzde, yalnız Rusya'da bulunur. (?)

52- İslâm ulûmunu mümkün olan yolların her biriyle neşretmek için bugün Rusya'da ehl-i ilimden fedâkâr bir hey'et-i ilmiyye teşkîl kılınır. Kendi rağbetiyle, kendi himmetiyle bütün zahmetleri iktihâm edecek olan şu fedâkâr hey'et-i ilmiyye ulûm-ı İslâmiyye tedrîsâtıyla meşgūl olup muallimlere, imâmlara, hatîblere meccânen, hâlisan li-vechi'llâh tedrîsâtta bulunmalıdır. Yeni medrese binâlarına hâcet yok; câmiler kâfîdir. Yeni programlara da hâcet yok; evvelki asırların dersleri gibi fen tamâm etmek usûlleri daha ziyâde müfîd olabilir.

53- Medeniyet dünyâsının ulûm ve fünûn ve sanâyi' mekteplerinde millet çocuklarını yetiştirip iktisâd işlerine, hayat yollarına, devlet idârelerine hazırlamak husûslarında lâzım gelen tedbîrlerin hepsine şu fedâkâr hey'et-i ilmiyye bugün bilâ-te'hîr tevessül eder. Millî, ictimâî, edebî terakkıyâtımız hareketlerinde bize lâzım olan ilim ve edeb ordusunu bütün milletin kuvvet ve iânesiyle bu hey'et-i ilmiyye teşkîl eder. Siyâsî fütûhât için harb askeri biz Rusya müslümanlarına bugün belki hâcet değildir; lâkin ilmî ve edebî fütûhât için ilim ve edeb ordusu bizim için bugün mutlakā zarûrî bir hâcettir.

54- Mektep, medrese mes'elesi, muallim, muallimeler mes'elesi bugün fevkalâde büyük ve gāyet ağır bir mes'ele oldu. Mektep ve medreselerin **[253]** programlarında mukaddemâ az çok ihtiyârımız var idi; lâkin bugün hiç kalmadı. Muallim ve muallimelerimizi, imâm ve hatîblerimizi hazırlamak için medreselerimiz vardı; fakat bugün hepsi kapandı.

---

[13] "Bana bir harf öğreten, beni kendisine köle yapar."

[14] "Âlimler peygamberlerin vârisleridir."

Medeniyet mekteplerinde, çocuklarımızı yetiştirirsek, ulûm-ı İslâmiyye bir hey'et-i ilmiyye ma'rifetiyle neşrolunabilirse bir müddet sonra millî ve dînî ihtiyâcâtımız te'mîn kılınmaya başlanırdı.

Güzel mektep, güzel edebiyât, güzel terbiye, güzel din bize lâzım ise şu yollarda çalışmak mutlakā lâzımdır, zarûrîdir.

Bu maddelerde beyân edilen tedbîrler bugün hem mümkün, hem de en müfîd tedbîrlerdir.

55- Medeniyet dünyâsının mekteplerinde çocuklarımızı terbiye etmek mes'elesi münâsebetiyle şu büyük Meclis'te (1920 senesi ortalarında Ufa'da in'ikād eden ulemâ'-i İslâmiyye Kongresi'nde) müzâkeresi icâb eden gāyet büyük bir mes'ele vardır. Ecnebîlerin büyük mekteplerinde, kuvvetli muhîtlerinde ikmâl-i tahsîl eden güzel kızlarımızın bazıları son günlerde İslâm âilesinden kaçıp ecnebî âilelerinden birine gitti. İslâm âilesinden, milletin hânesinden güzel bir hayli hemşîreler kayboldu.

Bu hâl bir cihetten gāyet büyük bir zâyiâttır. Bir cihetten de medeniyet mekteplerinde çocuklarını tahsîl ettirmek isteyen ebeveyni tamâmıyla ürküterek çocuklarını oralara göndermelerine gāyet büyük bir mâni'dir.

Milletin hayât-ı terbiyye ve tahsîliyyesinde vukûa gelen bu gibi fâcialar halk nazarında millî mekteplerin ehemmiyetlerini kat kat artırmıştır. Lâkin böyle menfûr fâcialaların sebeblerini tamâmıyla yalnız mektep terbiyelerinde aramak her vakit doğru olmaz. Belki âile hayatının, âile terbiyesinin, ictimâî ahvâlimizin fenâlığını, ictimâî terbiyenin noksânlığını, millî mektep yokluğunu da nazar-ı dikkate almak lâzımdır.

Ahvâl-i ictimâiyye ve dînîyyemizin başka cihetlerine de nazar edersek hâl böyledir yahud daha fenâdır. Meselâ ihtilâl başladı. Gayet kuvvetli telkînât ve propaganda her tarafı istîlâ etti. Milletin gençleri, muallim ve muallimeleri Rusların da'vetlerine kendilerini kaptırarak başka yollara gittiler. Halk nazarında bütün muallim ve muallimeler müttehem oldu. İki arada gāyet büyük münâferet husûle geldi. Halk muallim ve muallimelerden, muallim ve muallimeler halktan tamâmıyla bezdi. Bu hâlden millet çok büyük zararlar gördü.

Böyle fâcialaların elbette sebebleri vardır. Sebeblerin hepsi değil ise de bazıları, belki en büyükleri hiç şübhe yok kendimizdedir. Binâenaleyh böyle fâcialaların sebeblerini yalnız medeniyet mekteplerinde görmek, medeniyet mekteplerinden nefret etmek doğru olmaz. Böyle fâcialardan necât çâresi var ise yalnız âile terbiyesidir.

56- Mektep kitaplarını, ilmihâl, ahlâk ve târîh-i mukaddes kitaplarını Dîniye Nezâretiyle berâber hey'et-i ilmiyye ıslâh eder.

İslâmiyet dünyâsının edebî, ictimâî, dînî hâllerini ıslâh tedbîrleri arasında en birinci tedbîr budur. Birçok senelere muhtâc olan bu tedbîre, bu vazîfeye bugün başlanır.

57- Okuyup yazma, edeb, hüner ta'lîmi meccânî ve mecbûrîdir. Kābiliyetlerine, zamanın, milletin hâcetlerine göre çocukların her birini terbiye elbette farzdır.

58- Millet çocukları terbiye için lâzım olacak sermâye –İslâmiyet hükmüne göre– milletin en mukaddem, en müfîd, en bereketli vazîfesidir.

59- Mektep ve medreselere, mescidlere, terbiye yurtlarına, –umûmiyetle hayır maksadların her birine– ehl-i İslâm'ın himmetlerinden her yerde iâne toplanır.

60- Dînî, millî, edebî ihtiyâcların her biri milletin kendi sermâyesiyle te'mîn kılınır.

61- Maârife âid sermâye ve hisseleri efrâd-ı millet üzerine Millet Meclisi yahud Dîniye Nezâreti tevzî' edebilirse de, te'mînâtın ekser vaktine kadar milletin himmetine, milletin ihtiyârına havâle kılınır.

62- Millet yetîmlerini, inkılâb fakīrlerinin çocuklarını medeniyet mekteplerinde terbiye etmek gibi mühim hâcetleri idâre edebilecek sermâye teşkîli hakkında harb zenginlerinin himmetlerine Ufa Nedvesi de, Dîniye Nezâreti de mürâcaat eder.

63- Millet sermâyesi müteaddid sınıflardan hâsıl olabilir: 1- İslâm vakıfları, 2- Müslümanların vasiyetleri, 3- Öşür, zekât gibi sadakalardan mâliklerin ihtiyârıyla ifrâz kılınacak hisseler, 4- Nikâh zamanlarında iki taraftan takdîm kılınacak hediyeler, akd hediyeleri, 5- İslâm defterlerine kaydolunmak için vilâdet hediyeleri, 6- İslâm'da müekked sûrette mesnûn nesîke hediyeleri.

Bütün müslümanların hüsn-i rızâlarıyla takdîm edilecek menba'lar her vakit bulunur. Milletin hâcetlerini te'mîne kâfî gelecek sermâye her hâlde kolaylıkla husûle gelebilir.

64- Ulemânın, mahalle hâdimlerinin, imâmların, müezzinlerin te'mîni mahalle zimmetindedir. Dîniye Nezâreti'nin te'mîni de bütün milletin himmetiyle olur.

65- Harb yetîmlerine millet terbiye yurtları te'sîs eder.

66- Akrabası, mürebbîleri bulunmayan harb yetîmlerinin hâlleri mahalle imâm ve hey'etleri her yerde her vakit haberdâr olup ya hükûmetin ya milletin terbiye yurtlarına yerleştirir.

[254] 67- Yetîmlerin neseblerini, dinlerini zâyi' etmemek için nesebleri, isimleri defterlere kaydolunup nesebleri, isimleri, sinleri, terbiye yurtları Dîniye Nezâreti'ne bildirilir, eytâm defterine kaydedilir.

68- İslâm Türk çocuklarını millî, dînî terbiyeden mahrûm etmemek için eytâm terbiye yurtlarına müslüman müdürler, müslüman mürebbîler ta'yîn kılınır.

Hakîkatin Önüne
Perde Çekmeye Kalkışmamalıdır

Mukaddesât aleyhinde vukū' bulan neşriyâta karşı kānûnun tatbîkine dâir Bozok Meb'ûsu Hamdi Bey tarafından verilen takrîr üzerine Meclis'te cereyân eden müzâkerât, bazı meb'ûslar tarafından îrâd olunan nutuklar münâsebetiyle Bolu Meb'ûsu Fâlih Rıfkı Bey'in *Akşam* gazetesinde birkaç makālesi intişâr etti. Bu makālelerde *Sebîlürreşad*'dan da bahsedildiği görüldü. Millet Meclisi kürsüsünde söylenilen ve şâyân-ı tenkīd görülen sözlerden nasıl bir tedâî-i efkâr ile *Sebîlürreşâd*'a geçildiğini hayretle telakkī etmemek mümkün değildir. "Mukaddesât-ı dîniyye ve an'anât-ı İslâmiyye … mukaddimesi" ile söze başlayan, "şöhret ve nüfûzu herhangi bir sebeble iflâs eden Türk politikacılarının nutukları"na cevâb vermek lâzım ise bunun yeri o nutukların îrâd olunduğu millet kürsüsüdür. O nutuklar îrâd olunurken sâhib-i makāle de orada hazır idi; "şöhret ve nüfûzları iflâs eden Türk politikacıları" kimlerse onlara karşı cevâb verebilirdi. Orada sükût edip de böyle şeylerle hiç alâkası olmayan *Sebîlürreşâd*'a hücûm etmek insâfsızlık değil midir?

Meydânda olan neşriyâtımızla sâbit olduğu vechile, esâsen mesâil-i siyâsiyye ile iştigāl etmeyen *Sebîlürreşâd*, hiçbir zaman dîne istinâd ederek hükûmetimizin siyâsetini tenkīd etmemiş, hiçbir zaman halkın hissiyâtını tahrîk ederek hükûmet aleyhinde bir vaz'iyet ihdâs edecek bir usûl ta'kīb etmemiştir. Bil-akis, gerek buhrânlı zamanlarda, hayat ve memâtla mücâdele ettiğimiz ânlarda, gerek onu ta'kīb eden günlerde halkta böyle fikrin husûlüne mâni' olmak için elden geldiği kadar çalışmıştır. *Sebîlürreşâd*'ın mücâdele-i milliyyedeki hidemât-ı nâçîzânesini burada hâtırlatmaya hâcet görmeyiz. Çünkü Anadolu'nun muhtelif kasabalarında neşrolunan nüshaları ve beyânnâmeleri ve bunların müslümanlar üzerindeki te'sîrât-ı hasenesi herkesçe ma'lûmdur. *Sebîlürreşâd* Büyük Millet Meclisi'mizin ilk teşekkülü ânından bugüne kadar daima onun hidemât-ı dîniyye ve vataniyyesinden bahsetmiş, halkın Meclis'e ve hükûmete karşı muhabbetini isticlâba çalışmıştır. Bizim öteden beri neşriyâtımız, dîne vukū' bulan hücûmlara ve memleketimizde ahlâk telakkīlerinin değiştirilmek istenilmesine karşı müdâfaâtta bulunmaktan başka bir şey değildir. Hattâ bu gibi mesâil siyâsiyâtla alâkadâr olmak şâibesini alınca ondan da *Sebîlürreşâd* keff-i lisân etmiştir. Ve zannediyoruz ki *Sebîlürreşâd*'ın lisânı, bugün en serbest memleketlerde dînî mecmûaların îfâ edegeldikleri vazîfe ve kullandıkları lisândan pek hafîftir. Bu kadar yevmî gazeteler ve mevkūt mecmûalar miyânında esâsât-ı dîniyye ve esâsât-ı ahlâkıyyeyi muhâfaza edecek yalnız bir mecmûanın intişârına tahammül edilememek, en kesîf, en koyu bir taassub nümûnesinden başka bir şey değildir.

Sebîlürreşâd'ın neşir ve müdâfaa ettiği esâsât, milletimiz için, belki bütün beşeriyet için mahz-ı felâh u saâdet olan Müslümanlık esâslarıdır. Hurâfât aleyhinde *Sebîlürreşâd*'ın ne kadar neşriyâtta bulunmuş olduğu acaba bilinemiyor mu? Biz teceddüd ve terakkīmiz için Müslümanlığın en mühim bir sâik, en mühim bir âmil olduğuna tamâmıyla kāni' bulunuyoruz. Müslümanlığın mahz-ı hayr u saâdet olduğuna îmân etmek taassub mudur? Eğer taassub bu îmân ise *Sebîlürreşâd* bununla iftihâr eder. *Sebîlürreşâd*'ın aleyhinde bulunmak isteyenler lutfen neşriyâtımızı tedkīk ederek hangi hurâfenin arkasından gitmek istediğimizi, memlekete saâdet-i maddiyye te'mîn edecek hangi terakkī ve tekâmülün aleyhinde bulunduğumuzu irâe eylemeleri iktizâ eder. Hilâf-ı hakīkat isnâdât ile tağlît-ı efkârdan ne çıkar? Lehü'l-hamd milletimiz hak ile bâtılı seçebilecek bir seviyededir.

Bünye-i millîmizi tehdîd etmekte olan birtakım emrâz-ı ictimâiyyeyi teşrîh ile milleti dalâle düşmekten vikāye, milletini seven her müslüman için en mütehattim bir vazîfedir. Bu i'tibârla *Sebîlürreşâd* uhdesine düşen vazîfe-i irşâdiyyeyi îfâ ile kendini mükellef addetmektedir. Dalâleti hidâyet şeklinde göstermek hiçbir zaman *Sebîlürreşâd*'ın yapabileceği bir şey değildir. Barlar, balolar, danslar, daha bu kabîl münâsebetsizlikler milletimiz için aslâ mûcib-i felâh şeyler olamaz. Halkı bunlardan tahzîr etmeyi mûcib-i muâhaze addetmek, bünyân-ı millînin inhidâmına rızâ göstermekten başka bir şey midir? Kendi kusûrlarını başkalarına yüklemeye kalkışmak kadar insâfsızlık olamaz. Secâyâ-yı insâniyyenin en yükseği insâf ve mürüvvettir.

Milletin İstediği Teceddüd ve Terakkī

Yozgat (Bozok) Meb'ûsu Ahmed Hamdi Bey *Akşam* gazetesine gönderdiği bir mektubun son fıkrasında diyor ki:

"Hâtime-i makāl olarak tekrâr arz ederim ki bütün millet bilâ-istisnâ ve serâpâ teceddüd ve terakkīye teşnedir; fakat teceddüd ve terakkīyi zevcin zevcesiyle, herhangi bir erkekle barlarda kol kola dans etmesi, kadınların tiyatro sahnesinde göbek **[255]** atması, dinden, nâmûstan tecerrüdle yalnız behîmiyeti tatmîn edecek ef'âlin mübâh addedilmesi gibi şenâat ve ifsâdât olmak üzere kabûl etmiyor ve buna teceddüd değil, tereddî

diyor. Teceddüd ve terakkînin asrın ilmini, fennini, san'atını ahz ve telakkī etmek sûretiyle hâsıl olacağına kanâati vardır.

Emîn ve mutmainnim ki matbûât da milletle böyle hemfikir ve müttefiktir. Aksini mülâhaza mutasavver değildir. Hepimizin olduğu gibi matbûâtın da gāye ve hedefi bu teceddüd ve bu terakkīyi te'mînden ibâret olmalıdır. Yoksa mukaddesât-ı dînîyye ve haysiyet-i şahsiyyeye, şeref-i millîye tecâvüz ettirmeye Cumhûriyetimizin kānûnu müsâid değildir. Binâenaleyh serlevhanızı ikmâl ediyorum: Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyârdan gitmeli."

⁂

Müslümanlık ve Garb

Morning Post gazetesinin 4 Şubat târihli nüshasında okunduğuna göre Londra Cemâat-i İslâmiyyesi Mısır'ın Londra Sefîri Azîz İzzet Paşa'nın şerefine Woking Câmi'-i şerîfinde bir ihtifâl tertîb etmiş ve bu ihtifâlde İngiliz, Hindli, İranlı, Afgān, Arab, Zencî, Alman, Macar ve Mısırlı birçok zevât bulunmuştur.

İngiliz müslümanlarından Lord Headley îrâd ettiği nutukta, Mısır'ın Londra Sefîri Azîz İzzet Paşa'yı İngiltere'deki müslümanların en samîmî hissiyât-ı uhuvvet ile karşıladıklarını söylemişti. Azîz İzzet Paşa teşekkürâtını takdîm ettikten sonra Woking Câmi'-i şerîfini te'sîs edenleri medh u senâ etmiş ve demiştir ki:

"– Arzumuz garb milletleri ile müsâvât-ı tâmmeye nâil olmaktır. Fakat garbın ulûmunu alabilmek için ciddiyetle çalışmalıyız. Birçok seneler garb, ulûm-ı maddiyye sâhasında üstâdımız olacak ise de bizim de ma'neviyât sâhasında garba öğretecek bir şeyimiz olduğunu iddiâ edebiliriz. İslâm medeniyetlerinin târîhini garb dâru'l-fünûnlarında, hâlihâzırda olduğundan i'tinâ ile tedkīka değeceğine mu'tekıdız. Dîn-i İslâm dünyânın en muazzam ahlâkī ve rûhânî kuvvetlerinden biridir. Bu kuvvet insanlık uğrunda kullanıldığı takdîrde ancak en yüksek iyilikler elde edilir."

⁂

Din Ne Büyük Kuvvettir !

Leyle-i Regāib münâsebetiyle Ali Haydar Emîr Bey tarafından *Vakit* gazetesinde neşrolunan makāleden:

Din yalnız bizim değil, bütün medenî milletlerin gittikçe daha kuvvetli râbıtalarla bağlandıkları bir esâs, gittikçe daha vicdânî bir tehâlükle gölgesine sığındıkları bir ilâhî bayraktır. Binlerce yıldan beri yaptığı tecrübelerle beşeriyet anlamıştır ki dinsiz yaşamak kābil olamıyor ve servet ve şevketin bülend pâyelerine erişilse bile vicdânların karardığı günden i'tibâren millet için inkırâz tahakkuk ediyor. Târîhin her devrinde görüldüğü gibi asr-ı hâzırın da en zengin, en kavî ve en müterakkī milletleri, esâsât-ı dînîyyesine sımsıkı sarılan milletlerdir… Gözümüzü ve gönlümüzü ısıtan o câvidânî hakīkatin karşısında binbir telden kopardığımız vâveylâ nedir?

Mâdem ki ben, zevk veya nef'imi okşayan bir cürümle başbaşa kalmak fırsatını buluyorum ve bu fırsat dakīkalarında kānûnun nazarından kurtuluyor ve âmmenin hükmüyle mâbeynime tâliimden bir duvar çekiyorum.. Mâdem ki ben vazîfemin müntehî olduğu fedâkârlığa vazîfemi îfâ etmeden de gidebiliyor ve hakīkī fedâkârlar zümresiyle hem-ayâr oluyorum.. Mâdem ki biri husûsî diğeri umûmî iki maske kullanarak bunları mâhirâne değiştirmek sâyesinde iki müstakil ve mütebâyin hayat yaşayabiliyorum… Hangi teşkîlâttır ki beni sûretâ müfîd lâkin hakīkatte mensûb olduğum cem'iyete en muzır bir uzuv olmaktan nehyedebilir? Hangi kānûndur ki kimseye sezdirmeden âharın hakkına tecâvüz imkânını bulduğum vakit bana karşı faâliyete geçebilir? Hangi kuvvettir ki beni vazîfemde ateşlere, ölümlere, ateşten ve ölümden mahûf fedâkârlıklara, riyâsız ve hîlesiz sokabilir? Acaba yalnız zekâ ve şeytanetime karşı hareket etmek üzere mevzû' olan müdevvenât-ı hukūkıyye kâfî midir? Acaba şahsî hudûdumun içinde bir başka sâik mevcûd değil midir ki kendine mahsûs ahkâm ve desâtîr ile bağlanmaya müstaid olmasın? Hiçbir kuvvetin vicdâniyâta müdâhale edemeyeceği farz olunan bu asırda vicdâniyâtı avucunun içinde tutan büyük, kādir, ceberûtî bir kuvvet vardır; bu kuvvet ihmâle, istihfâfa lâyık değildir; bil-akis onun şerîksiz ve nazîrsiz olan nüfûz ve şümûlünden istifâde edilmelidir. Şarktan garba geçmek alel-amyâ iddiâ edildiği gibi vicdân bağlarını çözmek değil vicdâna ve bu vâsıta ile garîziyâta hâkim olan o ma'nevî kudreti asrîleştirmek demektir.

İslâm'ın tanıttığı ilâh, Sânî'-i kâinât olan Kibriyâ'nın kendisidir ve Zât-ı Bârî'nin risâlet-i Ahmedî ile bize gönderdiği din, edyân-ı sâlife, mevcûde ve müstakbelenin şekl-i mütekâmilidir. Esâsâtına temessük ettiğimiz takdîrde bekā âlemini hâric ez-bahs bırakayım, fakat toprağın üstünde en dinç ve en sağlam efraddan müteşekkil bir millet hâline geleceğimiz şübhesizdir.

DANS İBTİLÂSI

Anlaşılan memleketimize yalnız garbın mesâvîsi bir tûfân-ı istîlâ gibi akıp duracak, garbda her türlü mücâdele ile karşılanan ictimâî marazlar bilâ-kayd ü şart memleketimize girecek ve istediği gibi icrâ-yı tahrîbât edecek!

Ne garîb ve ne fecî' bir hâldir ki bir illet-i ahlâkıyye, bir musîbet-i ictimâiyye ile mücâdele ve onun istîsâlini ümîd ediyorken yeni bir musîbetle karşılaşıyor, bunlara karşı tevhîd-i mücâdele ediyorken bir başka âfet daha önümüze dikiliyor. Bu sûretle henüz birini imhâ etmeden, henüz birinden kurtulmadan bir sürü fecâatler, felâketler karşısında kalıyoruz.

Bilhassa bütün bu seyl-i musîbetin âile ocağımızı yani mevcûdiyetimizin temelini istihdâf etmesi ve bu temeli yıkmayı yegâne emel edinmesi bizi çok korkutuyor. Âile ocağımızı yıkmak, âile hayatımızı öldürmek için etrâfımızı öyle bir tufeyliyât mahşeri sarmıştır ki bunları imhâ edip de hayatımızı kurtarmaya muvaffak olmak ziyâdesiyle kesb-i nezâket eden bir iş oldu. Bu emrâz-ı ictimâiyye gün geçtikçe savletini arttırıyor **[256]** zehrini daha çok püskürüyor; fikirleri, kalbleri, vicdânları tesmîm ediyor ve maatteessüf bunun önüne geçecek hiçbir tedbîr ittihâz olunmuyor. Bu zehirlerden, bu tufeyliyâttan, bu hastalıklardan kurtulmak için ciddî bir teşebbüs vukū' bulmuyor, bütün feryâdlarımız boşa gidiyor.

Müslüman kadınlarını ıdlâl etmek, müslüman âilesini sefâhet ve sefâlete sevk etmek için vukū' bulan teşebbüsler, propagandalar kāri'lerimizin ma'lûmudur. Bunları mütemâdiyen îzâh ettik. Bu sefer yeni bir âfetin daha hayât-ı ictimâiyyemize sirâyet ettirilmek istenildiğini görüyoruz. Bu yeni âfet, dans ve balo ibtilâsıdır.

Balo yani bir sürü erkeklerle bir sürü kadınların kucak kucağa raks etmek üzere vukū' bulan toplanmadır. Burada müzeyyen ve nîm çıplak kadınlar intihâb edecekleri erkeklerle sarılarak mûsikînin nağamâtına ayaklarını uydururlar ve sîne be-sîne mütemâdiyen dönerler …

Hayat-ı ictimâiyyemize sirâyet ettirilmesi istenilen yeni âfet işte budur.

Ez-cümle birkaç gün mukaddem "Union Fransez"de "Papa Dimitratos" tarafından bir dans yarışı ihzâr edilmiş ve birçok ricâl ve nisvân bu yarışa iştirâk etmişlerdir. Bu yarışa ecnebî, Ermeni, Rum, Yahudi, hattâ Yunanlı genç kadınlar ve erkekler iştirâk ettikleri gibi birkaç Türk genci, üç beş Türk ve müslüman ismini taşıyan kadın da iştirâk etmiştir.

Her millete mensûb erkeklerle kadınlar öğleden birkaç saat sonra çift çift olarak raksa başlamışlar ve içlerinden birkaç tanesi yirmi iki saat kadar durmadan dinlenmeden mütemâdiyen raks etmişler ve müsâbakayı kazanmışlar!

Birtakım frenklerin, Yunanlıların yahud Rum, Ermeni, Yahudi cemâatine mensûb erkek veya kadınların böyle yarış yapmaları bizi hiçbir sûretle alâkadâr etmez. Bizi alâkadâr eden cihet bilhassa müslüman ismini ve Türk sıfatını taşıyan erkek ve kadınların bu yarışlarda bulunmasıdır. Bu birkaç erkek ve kadının kimler olduğunu tahkîka hiç lüzûm görmeyiz. Kim olursa olsunlar. Bunlar mâdem ki müslüman ve Türk olarak yarışa iştirâk etmişlerdir, bu hâdiseyi nazar-ı dikkate almak mecbûriyetindeyiz. Bunların içinde "Karakaşlar" da bulunduğunu gazeteler yazdı. Fakat bunlar el-hâletü hâzihî Türk ve İslâm câmiasında mündemic bulunarak müslüman ismi ve Türk sıfatı taşıdıkları için hakîkī Türklerin ve müslümanların bu ahvâlden müteessir olmaması kābil değildir.

Bu raks yarışına gidenlerin birkaç kişiye münhasır kalarak İstanbul'un öz müslüman hanımlarının iştirâk etmemeleri hakîkaten şâyân-ı şükrândır. Maamâfih üç beş kişi hattâ bir kişi de olsa bunun fecî' bir sû'-i misâl teşkîl edeceği şübhesizdir. Bu, yarın daha ziyâde tahrîkâmîz bir şekil alır ve bu gibi yerlere müdâvim olanların adedini çoğaltmaya yardım edebilir. Bugünkü bir başlangıçtır. Hiç şübhe yok, yeni bir çığır açmaya ma'tûf bir harekettir ve bir çığır açmaya gāyetle müsâiddir. İşte buna mukāvemet ve bu çığırın açılmasına mümânaat lâzımdır. "Papa Dimitratos"un bu dans ictimâ'ları bir gün gelir hey'et-i ictimâiyyemizi müdhiş sûrette sarsacak fecî' bir şekil iktisâb edebilir. Bunun için evliyâyı umûrun bu hâdiseyi derhâl kemâl-i ehemmiyyetle nazar-ı dikkate alarak bu gibi balolara ve raks yarışlarına hiçbir müslüman ve Türk nâmını taşıyan kadının iştirâk edemeyeceğini sûret-i kat'iyyede teblîğ etmesi en mütehattim bir vazîfe-i milliyyedir.

Medeniyet dünyâsının her tarafında bu raks ibtilâsı baş gösterince bu ibtilâ ile mücâdele etmek için ictimâî kuvvetler toplanmış ve bu ibtilânın kasr u tahdîdine çalışılmış ve muvaffakıyet de hâsıl olmuştur. Garbda mukāvemetle hattâ zâbıtanın mümânaatıyla karşılanan bu ibtilâ bizim memleketimize hiç girmemelidir, girmemesi için her şey yapılmalıdır.

Şâyân-ı dikkat ve esef olan nikāttan biri de efkâr-ı umûmiyyenin mürebbîsi, mürşidi sayılan matbûât-ı yevmiyye sermuharrirlerinden birkaç zâtın bu raks yarışının hakemliğini kabûl etmeleridir. Bu sermuharrirlerin; cihân ahvâline, raks ibtilâsının fecâatine yakından vâkıf olan bu mürebbîlerin Papa Dimitratos'un tertîb ettiği bu yarışa hakemlik etmeleri değil, bütün kuvvetleriyle bu âfete karşı gelmeleri iktizâ ederdi. Maamâfih biz ümîd ederiz ki yirmi iki saat raks edenlerin mecnûnâne harekâtını, bu yarışın ne kadar fecî' bir şey olduğunu yakından gören bu sermuharrirler ba'demâ bu âfetle mücâdele edecek ve milletimizin bu ma'sıyet-i ictimâiyyeye tutulmasını tecvîz ve teşvîk etmeyeceklerdir.

Ne Garîb Metâlib !

İleri gazetesinin başmakālesinden:

"Tahsîlimiz fennî ve asrî olacaktır. Artık fıkhın zamanı değildir. Türkler dünyâ işleri ile âhiret işlerini birbirinden ayırmaya mecbûrdurlar. Ahkâm-ı Evkāf bu Cumhûriyet asrında hür ve medenî Türklerin kānûnu olmamalıdır. Hukūk-ı medeniyyemiz artık Mecellelikten çıkmalıdır. Hâsılı kānûnlarımızı biz îcâb-ı asra ve Cumhûriyete muvâfık bir sûrette tedvîn eylemeliyiz. Bugün mehâkim-i şer'iyye nasıl olur da hür Türklerin Cumhûriyetinde iş görebilir. Bir Cumhûriyet bütçesinde maârif mekteplerinden mâadâ evkāf mekteplerinin yeri olabilir mi? Tahsîl ve terbiye birdir. laiktir. Maârif Vekâleti hür Türkler yetiştirir iken evkāf mektepleri mutaassıb adamlar yetiştirmeye kalkar ise nasıl tahammül olunur? Hele o medreselerin artık memleketimizde yeri var mıdır? İbtidâîler, i'dâdîler, liseler ve nihâyet dâru'l-fünûn var iken bir de medreseler idâme etmenin ne ma'nâsı vardır? Cumhûriyet acaba bu medreselerden ne kazanacak? Milleti asırlarca sersem eden bu müesseselerin artık vücûdları birer zarardır."

---

*Sebîlürreşâd*ın her kārii lâ-ekal iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın neşri husûsunda pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

21 Şubat 1924 | 15 Recep 1342 | * Perşembe * | 21 Şubat 1340 | Cild: 23 - Aded: 589

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i âlîsi Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Müslümanlık'taki Fezâil ve Âdâb

Dîn-i İslâm'ın sâhibi olan Fâtır-ı Hakîm biliyordu ki: İnsanlar hayatın bütün müfredâtında ebediyen ihtilâftan kurtulamayacaktı; kendilerince hükûmetlere âid olmak üzere kānûn, düstûr, nizâm nâmına takarrür eden zabt u rabt esbâbı için yalnız başına ne arada huzûr ve sükûn erkânını te'sîs imkânı, ne de ferdleri, cemâatleri birbirine bağlayacak mütekābil vidâd ü şefkat râbıtalarını te'yîd ihtimâli yoktu; çünkü bu düstûrlar, bu kānûnlar beşerin terbiye ve tehzîb edilmeyen rûh ve vicdânı üzerinde o kadar büyük nüfûz icrâ edemezdi. Bunun için İslâm muâmelât ve ukūbâta dâir teşrî' ettiği ahkâmı –ki fıkıh kitaplarında tafsîl olunmuştur– kâfî görmedi; ona büyük mikyâsta ahlâk ve âdâb ilâve etti.

İşte Furkān-ı Hakîm'in nâtık olduğu ve hadîse âid âsârın teşrî' ettiği bu ilâhî ahlâkı, bu Sübhânî âdâbı aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz kendi zât-ı kerîminde öyle bir topladı ki (وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيم)* vasf-ı Kur'ânîsine bi-hakkın liyâkāt gösterdi. Nitekim mazhar bu-lunduğu ni'met-i ilâhiyyeyi tahdîs için (ادبنى ربى فاحسن تأديبى)** demekte de yerden göğe kadar haklı idi.

Fil-hakīka İslâm rûhları tehzîb eden, vicdânlara kudret veren vesâitiyle müslümanların elinden tutmuş olmasaydı, onlar da kavânînî, ahkâmı, desâtîri tamâmıyla mevzûât-ı beşeriyyeden bulunan diğer ümmetlerden farksız olurlardı. Lâkin bir taraftan ahkâmının şer'iyeti, diğer taraftan o ahkâmı bir kat daha te'yîd eden tehzîbkâr âdâb ve teâlîmi –yukarıda söylediğimiz vechile– hem ferdî ve ictimâî hayatları, hem rûhları ve maddeleri üzerinde müessir oldu ve müslümanları yeryüzündeki ümmetlerin hepsinden ayırıp mevcûdiyetlerine kendilerine hâs olan nişâneyi nakşetti.

Binâenaleyh İslâm ahlâk ile âdâba bu kadar i'tinâsına sebeb rûhları tehzîb etmesi, vicdânlara kuvvet vermesidir. Zîrâ bu ikisi bütün azimlerin, emellerin menşei, bütün ef'âl ve harekât-ı ihtiyâriyyenin menbaıdır. İslâm bu ahlâkī teâlîmiyle ferdî, ictimâî bütün heyecân ve ızdırâbları tevlîd eden rûhî emrâza çâre buluyor; buğz, kîn, hased, intikām, hırs, tama' gibi ümmetleri haybetlere, hüsrânlara sürükleyip duran illetlerden müslümanları tenfîr ediyor.

[258] Şâyed beşer Kur'ân'ın ve diğer semâvî kitapların ahlâkıyla tahalluk etseydi de Mûsâ, Îsâ, Muhammed aleyhimüsselâm ile sâir peygamberlerin izinden giderek birr u ihsân üzerinde teâvünde bulunsaydı, sonra sîneler levsten, rezâilden âsûde kalsaydı … Evet, insanlar bu sûretle harekette bulunsaydı, gerek Rusya'da gerek diğer kıt'alarda milyonlarca hânümânı, milyarlarca sâmânı bitiren, kadını, erkeği, çoluğu, çocuğu ayaklar altında bırakan bu kanlı hizib mücâdelâtı meydâna gelmezdi.

---

* "Şübhe yok ki sen ahlâkın en büyüğüne sâhibsin." – Sûre-i Nûn [68/4].

** "Beni Rabbim terbiye etti ve ne güzel terbiye etti."

(وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ – Sûre-i Mâide [5/66])* İslâm'da ahlâk ve âdâb şu söyleyeceğimiz aksâma ayrılır:

1- İnsanı başkalarına zarar îrâs etmekten alıkoyanlar. Bu kısım, hayât-ı ictimâiyyeyi vücûda getiren rükünlerin en mühimmi olduğu gibi efrâd-ı beşer arasında adl ü insâfı en ziyâde kâfil bulunanıdır.

İslâm insanları ızrâr etmeyi Allâhü Zülcelâl'e şirk nev-'inden sayıyor: Allâh şirki nasıl afvetmiyorsa insanların başkalarına îkā' edeceği zulümlerin, ezâların da hiçbirini afvetmiyor; meğer ki o zulmü, o ezâyı çekenler haklarını bağışlamış olsunlar. Sünnet-i Muhammediyye insanın başkalarına hattâ ağzı, dili olmayan hayvânâta karşı îkā' edeceği bütün zarar ve ezâdan dolayı hesâba çekileceğini bildirmiştir.

İslâm efrâd-ı beşerden bir kısmının diğerine tecâvüzünü son derecede kerîh gördüğü içindir ki nefislerin şirretini kıracak, dizginini çekecek ahlâk ile insanı gayrın hukûkuna taarruz hevesinden ve şer'in gerek efrâd gerek cemâat arasındaki hudûdunu çiğnemek temâyülünden men' edecek riyâzetlere bu dînin sâhibi olan Fâtır-ı Hakîm o nisbette yüksek bir mevki' veriyor.

İffet, insâf, emânet ve emsâli bu kısma dâhildir.

2- Sînelerden buğzu, kîni, hasedi çıkararak bunlara mukābil insanlar arasında muhabbet, şefkat, merhamet hislerini inkişâf ettiren birr u ihsâna âid şîmeler, mürüvvet, afv u safh, şükür, sıla-i erhâm, dulları, öksüzleri, bîçâreleri himâye gibi.

3- Rûh-ı insânîyi sıfât-ı zemîmeden temizleyerek ona bütün merâtib-i kemâli tayy ile harîm-i Sübhânîye kadar yükselmek isti'dâdını veren ve ma'bûd-ı akdesin –o kendisinden, kendisi ondan hoşnûd bir hâlde– civâr-ı kudsiyle nasîbedâr eden kısımdır. Bu kısım hepsinin yükseği ve insanın hüviyet-i rûhâniyyesine en uygunudur. Çünkü rûhu madde kuyûdundan kurtarıyor, hevesâtın esâretinden âzâd ediyor da bütün âmâl ve temâyülâtını Allâh'ın rızâ ve muhabbetinde fânî kılıyor. Artık böyle bir rûhun irtikāsı ümîd-i sevâb ile, ittikāsı endîşe-i ikāb ile değildir: Allâh'tan korkusu kibriyâ-yı tenâhîsine ta'zîminden, Allâh'tan haşyeti aşk-ı ilâhîde istiğrâkındandır. Bu bir mertebe ki kuyûdun her türlüsünden pâk olan ahyârın gāyesi olabilir; bu bir gāye ki mücâhidîn-i ebrârdan başkası için yetişmek ihtimâli olamaz.

İşte İslâm ahlâka âid teâlîmin şu üç kısmıyladır ki müslümanları tehzîb etmekte ve onları kemâl-i rûhânî yolu olan Allâh yolunda yavaş yavaş ilerletmektedir. Ancak isti'dâd, tarz-ı hayât, menşe', muhît i'tibârıyla mütefâvit bulunan insanların tabîîdir ki kemâl-i bâtını ve safâ-yı rûhânîden alacakları nasîb de mütefâvit olur. Sâbıkīn-i evvelîn birinci saffı teşkîl etmek üzere herkes isti'dâdıyla, mücâhedesiyle mütenâsib olarak sıralanmış safların birine girer.

İslâm'ın Kur'ân ile sünnet-i Muhammediyye tarafından bildirilip de semâvî izleri mü'minler üzerinde muntabı' bulunan başlıca ahlâk ve âdâbını icmâl bizim için pek münâsib olacak:

İffet. – İffet, câiz görülmeyen yahud yakışık almayan şehevât ve temâyülât-ı nefsiyyeden kendini men' etmektir. Binâenaleyh helâl kısmı hâricindeki lezâizden nefsin habsi ve haysiyetsiz, şerefsiz yerlerden uzak bulunulması da iffet cümlesindendir. Sadaka istemek, şunun bunun eline bakmak gibi vakāra münâfî hareketlerden, yaklaşılması zilleti yahud rezâleti yahud günâhı müeddî olacak şübhe altındaki mevâki'den çekinmek de iffet aksâmındandır.

Fakr u ihtiyâclarıyla berâber kimseye hâlini söylemeyen afîfler hakkında (يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمٰيهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا - Sûre-i Bakara [2/273])** âyet-i celîlesiyle (انالله يحب الفقيرالمتعفف اباالعيال)*** hadîs-i şerîfi var.

Lâkin harâmlara, günâhlara karşı olan iffete gelince buna dâir sayılamayacak derecelerde âyât ve ehâdîs vârid olmuştur. Başlıcaları (اتق المحارم تكن اعبدالناس – Hadîs)****, (فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى – Sûre-i Bakara [2/197]).****** اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ اَتْقٰيكُمْ – Sûre-i Hucurât [49/13])*****

[259] Ma'lûmdur ki İslâm'da vârid olan (el-Müttekīn), (ittekū), (yettekūn) gibi takvâ kelimesinin müştakkātından maksûd ma'nâ budur. Kuşeyrî diyor ki: "Takvânın aslı evvelâ şirkten sakınmak, sonra maâsî ve seyyiâttan, daha sonra şübühâttan sakınmaktır … En sonra murdârlıktan sakınmak da gelir." Enes'in rivâyet ettiği şu hadîsin ma'nâsı da budur: "Yâ Nebiyyallâh! Âl-i Mu-

* "Şâyed onlar Tevrât ile İncîl'in ve Allâh tarafından kendilerine daha neler indirilmişse hepsinin ahkâmını yerine getirseydiler, üzerindeki hava ile ayaklarının altındaki topraktan ni'mete müstağrak olurlardı; içlerinden i'tidâline sâhib ümmet var, lâkin çoğu ne kötü işler işliyor!"

** "İstemekten çekindikleri için, bilmeyen adam kendilerini zengin sanır; sen onları hâllerinden tanırsın, halktan ısrâr ile bir şey istemezler."

*** "Allâh hâlini bildirmeyen çoluk çocuk babası fakīri sever."

**** "Muharremâttan uzak dur ki insanların en âbidi olasın."

***** "Allâh indinde en kerîminiz menâhîden en ziyâde çekinen kimsenizdir."

****** "Azıkların en iyisi günâhlardan çekinmektir."

hammed kimdir? dediler. Her müttakī, buyurdu. Ben her müttakīnin ceddiyim."

Bu hulk-ı kerîmin ortadan kalkması hâlinde insanlara savlet edecek fecâatin derecesini öğrenmek isteyenler gitsinler de fuhuşlar, sefâhetler, şenâatler arkasında koşan esâfilin irtikâb ettiği rezâile baksınlar; görecekleri menâzırın dehşeti bu husûsta bir fikir edinmeleri için kâfîdir.

Emânet. – (Zıddı hıyânet). Emânete dâir birçok âyet ve ehâdîs-i şerîfe var ki hepsi de İslâm'ın nazarında kebâirin en büyüğü sayılan rezîle-i hıyânetten kemâl-i şiddetle tenfîr ediyor: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوٓا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ – Sûre-i Enfâl [8/27])*, (اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَا – Sûre-i Nisâ [4/58])**, (فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ – Sûre-i Bakara [2/283])***, (اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِينَ – Sûre-i Enfâl [8/58])****, (اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيمًا – Sûre-i Nisâ [4/58]).*****

Emânet aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimizin bi'settlerinden evvel de en ziyâde muttasıf bulundukları bir vasıf idi. Hattâ kavmi kendilerine sabâvetlerinden beri "el-Emîn" lakabını vermişti. Kur'ân-ı Kerîm mü'minleri (وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ – Sûre-i Mü'minûn [23/8])****** âyet-i celîlesiyle tasvîr ediyor. Emâneti üzerine alıp da sâhibine tevdî' etmeyenler hakkında vârid olan en belîğ tevbîh şudur: (اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولا – Sûre-i Ahzâb [33/72]).*******

Rıfk ve Tahammül. – İslâm mü'minlere dîne, dünyâya âid bütün işlerde taassub ve ifrât göstermeyerek hamûl olmayı emrediyor: Hâin yahud muhârib olmamak şartıyla isterse gayr-i müslim olsun herkese karşı rıfk ile muâmeleye teşvîkte bulunuyor. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz halkı yirmi üç yıl dîne da'vet etmişti. O Resûl-i muhterem İslâm'a hikmetle, belîğ mev'izalarla da'vette bulunmak, sonra münâkaşa için en mu'tedil tarzı tutmak husûsunda insanlar için en mütekâmil bir nümûne-i imtisâl idi, şefîk idi, mahz-ı rahmetti.

Kur'ân-ı Kerîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in ne kadar hamûl bulunduklarını ve bütün işlerde ne büyük bir rıfk ile hareket buyurduklarını bizlere gösterecek evâmir-i ilâhiyyeyi nâtık olduğu gibi siyer kitapları bu husûsta öyle ma'lûmât veriyor ki artık Peygamberimizin re'yde istibdâd gibi, taassub gibi şeylerden pek uzak bulunduklarını kimse için münâkaşaya meydân kalmıyor. Bahsin lâyıkıyla tafsîli sözü uzatmaya vesîle olacağından Kitap ve Sünnet'te vârid âyât ve ehâdîs-i şerîfeden bazılarını iktibâs edelim:

(وَمَآ اَنْتَ فَذَكِّرْ اِنَّمَآ اَنْتَ مُذَكِّرٌ – Sûre-i Gāşiye [88/21])*, (عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ – Sûre-i Kāf [50/45])**, (وَلَا تُجَادِلُوٓا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ – Sûre-i Ankebût [29/46])***, (اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ – Sûre-i Nahl [16/125])****, (لَآ اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ – Sûre-i Bakara [2/255])*****, (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِٓ – Sûre-i Nisâ [4/140])******, (قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ . لا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ . وَلَآ اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَآ اَعْبُدُ . وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ . وَلَآ اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَآ اَعْبُدُ . لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ)*******, (قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ **[260]** بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ – Sûre-i Âl-i İmrân [3/64])********, (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ – Sûre-i

---

* "Ey îmân edenler, sakın bile bile Allâh'a ve Peygamber'e hıyânet etmeyiniz, aranızdaki emânetlere de hıyânet etmeyiniz."

** "Allâh sizlere emânetleri ehline vermenizi emrediyor."

*** "Kendisine inanılan adam da nezdindeki emâneti sâhibine versin."

**** "Allâh aslâ hâinleri sevmez."

***** "Allâh günâha düşkün hâini sevmez."

****** "O mü'minler ki emânetlerine ve ahidlerine riâyetkârdırlar."

******* "Bizler emâneti göklere, yere, dağlara teklîf ettik; onu yüklenmekten geri durdular, ondan ürktüler de insan tuttu onu sırtına aldı; o şübhe yok ki, zalûmdur, cehûldür."

* "İhtâr et ki vazîfen ancak ihtârdır. Yoksa üzerlerinde mütehakkim değilsin."

** "Onları cebr ile yola getirecek değilsin. Onun için tehdîdimden korkanlara Kur'ân ile ihtârda bulun."

*** "Ehl-i kitâb ile münâkaşa ederken en güzel tarzı hangisi ise ancak onunla münâkaşa edin."

**** "Allâh'ın yoluna hikmetle bir de belîğ mev'iza ile da'vette bulun ve kendileriyle münâkaşa için en güzel tarîkı ihtiyâr et. Senin Rabbin yok mu, yolundan sapanı herkesten iyi bilir, doğru yolu tutanları da herkesten iyi bilir."

***** "Dinde cebir yok. Artık rüşd ile dalâl belli oldu."

****** "Sizlere Kur'ân'da şu emri indirmişti ki: Âyât-ı ilâhiyyeyi inkâr ettiklerini yahud eğlence yerine koyduklarını duydunuz mu, başka bir söze dalmadıkça yanlarında oturmayın."

******* "Onlara de ki: Ey kâfirler, ben sizin taptığınız putlara tapacak değilim; siz de benim taptığım Allâh'a tapmıyorsunuz. Ne ben sizin taptıklarınıza tapıcıyım, ne siz benim taptığıma tapıcısınız. Sizin dîniniz size, benim dînim bana." [Kâfirûn Sûresi 1-6]

******** "Ey Ehl-i Kitâb, geliniz, aramızda birleşeceğimiz bir kelime üzerinde toplanalım ki o da hiçbirimizin Allâh'tan başkasına tapmaması, ona bir şeyi şerîk koşmaması ve bir kısmımızın Allâh'ı bırakıp da içimizden bir kısmını ma'bûd ittihâz etmemesidir."

Mâide [5/105])*, (وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ – Sûre-i Şûrâ [42/16])**, (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى – Sûre-i Nisâ [4/115])***, (فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ – Sûre-i Şuarâ [26/ 216]).****

MİSYONER HAREKETİ

İslâm Âlemine Karşı Yeni Veche-i İstikāmeti

Amerika Hâriciye Nâzırı Mister Hughes ahîren îrâd ettiği mühim bir nutukta misyoner mes'elelerinden, misyoner müesseseleri müdür ve kâtib-i umûmîleri tarafından kendisine gönderilen mektuplardan da bahsetmiştir. Bu münâsebetle İslâm âlemini tehdîd eden mehâlikin en mühimlerinden olan misyoner teşkîlât ve makāsıdı hakkında hülâsaten birkaç söz söylemeyi faydalı addediyoruz. Çünkü bu mes'ele İslâm için fevkalâde ehemmiyeti hâizdir. İslâm'ı za'fa düşürmek, İslâm hey'et-i ictimâiyyesinin temellerini sarsmak husûsunda bu Nasrâniyet teşkîlâtının pek büyük te'sîri olmuştur. Bunlar en dehşetli hücûmlarını İslâm memleketlerine tevcîh etmişlerdir. Teşkîlâtları o kadar muntazam, o kadar mükemmeldir ki hayret etmemek kābil değildir. Dünyânın her tarafında bunların mükemmel mektepleri, kiliseleri, kütüphâneleri, konferans ve mütâlaa salonları, eczâhâneleri, hattâ emlâk ve akarı vardır. Misyoner matbaalarında her sene milyonlarca İncîl ile diyânet-i Nasrâniyyeye mahsûs hadsiz hesâbsız kitaplar basılır, parasız pulsuz olarak ötekine berikine tevzî' edilir. Bütün hıristiyan zenginleri bu cem'iyetlere seve seve para veriyorlar. Vapur, şimendüfer kumpanyaları bu din alaylarına son derece teshîlât gösteriyorlar. Bu sûretle bunlar dünyânın her tarafını dolaşıyor, mikroplar gibi her yere sokuluyorlar. Müslümanlar misyoner iğvâât ve ıdlâlâtına mukāvemet edebilmek için onların teşkîlâtlarına, ne sûretle çalıştıklarına, İslâm'ı inhilâle uğratmak için ta'kīb ettikleri usûllere vâkıf olmak ve ona karşı aynı silâhlarla mücehhez olarak mukābelede bulunmak en büyük ferâiz-i dîniyyedendir.

Misyoner teşkîlâtı pek kadîmdir. İlk defa ahkâm-ı İncîl'i âlem-i İslâm'a neşretmek fikrini ilkā eden [on] üçüncü asır ibtidâlarında "Raymond Lull" nâmında bir İspanyoldur. Bu adam misyoner yetiştirmek üzere bir müessese de vücûda getirmişti. Bu hareket beş asır kadar hemen umûmiyetle münferid, az çok muvaffakıyetsiz teşebbüslerle geçti. Asıl misyonerlik faâliyeti on sekizinci asır ibtidâlarında başlıyor. O sıralarda Protestanlık âleminde yeni bir gayret-i dindârâne uyandı. Müteaddid misyoner cem'iyetleri teşkîl edilerek Afrika, Asya, Avustralya ve Amerika'ya müteaddid misyonerler gönderildi. Maamâfih on sekizinci asrın nısf-ı ahîri feylesofların te'sîri ve fikirlerin bütün faâliyetini siyâsî, ictimâî mesâil üzerine celb eylemesi üzerine bu Hıristiyanlık harekât-ı dîniyyesi 19'uncu asır evâsıtına kadar büyük bir muvaffakıyet gösteremedi. Bununla berâber İngilizler bu teşkîlâtı yaşattılar. 18'inci asır nihâyetlerinde William Carey isminde bir İngiliz nâşir-i dîn olmaktaki hüner ve ehliyetini göstererek "Londra Misyoner Cem'iyeti"ni teşkîl ile bugünkü misyonerlik harekâtının esâslarını kurdu. O sırada Amerikalılar da bunu tanzîr ederek "New York Misyoner Cem'iyeti"ni te'sîs ettiler. Bu sûretle Protestan memleketler arasında müsâbaka başladı. O derece ki yirminci asrın ibtidâsında yüz İncîl cem'iyeti ile bunlara her husûsta muzâheret eden 370 muâvin cem'iyetler teşekkül etti.

Fakat bu cem'iyetler muhtelif kiliselere mensûb oldukları cihetle aralarında rekābet husûle geliyor; bu yüzden mesâîleri haleldâr oluyordu. İş başındakiler bunu nazar-ı dikkate alarak 1906 sene-i Nasrâniyyesinde Kā-hire'de bir konferans akdettiler. Bu sâyede muhtelif cem'iyetler arasında bir râbıta husûle getirdiler ve İslâm memleketlerine karşı bir cebhe aldılar, müttehid bir misyoner ordusu vücûda getirdiler. Çok geçmedi, bu ittihâd semeresini verdi: 1911'de "Edimburg"da in'ikād eden umûmî kongreye her taraftan raporlar geldi. Bu raporlara müsteniden müzâkereler cereyân eyledi.

Artık bugün muhtelif misyoner orduları umûmî karârgâhlarını te'sîs etmişler, bütün dünyâda şebekelerini kurmuşlar, küre-i arzı **[261]** müteaddid menâtıka ayırmışlar, binden fazla cem'iyetler arasında münâsebât te'sîs etmişler, milyonlarca liralık bütçelerini te'mîn etmişlerdir.

"Mısır Katolik Misyonları" nâmındaki cerîde-i dîniyyenin 1914 târîhli 144'üncü nüshasında yazıldığına göre: 1912 sene-i mesîhiyyesinin sonunda yapılan resmî istatistiklerden yalnız Katoliklere mahsûs olmak üzere yeryüzünde kırk iki bin misyonerin mevcûd olduğu anlaşılmıştır. Katolik misyonerlerinin senevî vâridâtı bir milyon, Protestan misyonerlerinin ise beş milyon İngiliz lirasıdır.

---

* "Ey îmân edenler, yalnız kendinize bakınız, sizler doğru yolu tutmuşsanız dalâle düşen bir başkasının zararı size dokunmaz."

** "Allâh'ın da'veti kabûl edildikten sonra hâlâ İslâm'ı ibtâl için çene çalanların bütün huccetleri nezd-i ilâhîde bâtıldır."

*** "Nazarında hak zâhir olduktan sonra hâlâ Peygamber'e muhâlefetle mü'minlerin tuttuğu yoldan başkasına gidenleri bizler dünyâda kendi hâline bırakırız."

**** "Şâyed sana karşı gelirlerse kendilerine ben sizin işlediklerinizden mes'ûl değilim dersin."

Bugün şark memleketlerinde 124.373 misyoner mütemâdiyen çalışmaktadır. Bunların birinci derece 3.838 merkezleri vardır. İkinci derecedeki fer'î merkezleri de 34.719'dur; 86 dâru'l-fünûn ve mektepleri; 225 dârü'l-muallimînleri; 1.714 mekâtib-i âliyye ile 30.185 ibtidâî mektepleri; 1.412.044 muallim ve muallim muâviniyle sâmiîn tarafından idâre olunan 28.952 Pazar mektepleri vardır. Bu Pazar mekteplerindeki talebenin mikdarı ise 1.728.193'tür. Bundan başka 576 hastahâneleri, 1.077 eczâhâneleri, 111 tıbbî ve hasta bakıcı müesseseleri mevcûddur. Misyoner müesseseleriyle a'zâ ve mensûbîninin adedi takrîben on üç milyona bâliğ oluyor.

İşte böyle müdhiş bir yekûna bâliğ olan azîm bir misyoner ordusu mütemâdiyen çalışıyor. İslâm hey'et-i ictimâiyyesini bozmak ve yıkmak için fikir ve ma'neviyât sâhasında ellerinden gelen her türlü fesâd ve fitneleri hazırlıyorlar. Âlem-i İslâm'ın karşısındaki Ehl-i Salîb orduları yalnız toplu tüfeklilerden ibâret değildir. Yılanlar gibi sessiz sessiz müslümanlar arasına kadar sokulan, kurtlar gibi için için İslâm bünyân-ı ictimâîsini kemirip duran böyle milyonlarca mikropları da vardır. Bunlar pîşdârlık vazîfesini îfâ ederler. Bunların vazîfesi ümmet-i İslâmiyyenin bünye-i ictimâiyyesini sarsmaktır. Bunlar müslümanların gayret ve şehâmet hislerini kemirirler, akīdelerini tezelzüle uğratırlar, fikirlerini teşvîş ederler, müslüman âile hayatında rahneler açarlar, mekteplere kol atarlar, müslüman kızlarını baştan çıkarırlar … El-hâsıl müslüman hey'et-i ictimâiyyesinin istinâd ettiği maddî, ma'nevî bütün temelleri yerinden oynatırlar; müslüman milletlerin bütün mümeyyizât-ı milliyyelerini değiştirirler. Hey'et-i ictimâiyyeyi böyle miskîn ve düşkün bir vaz'iyete soktuktan sonra arkadan toplu, tüfekli, zırhlı, tayyâreli orduları hücûm ederler. Esâsen milletin kuvve-i mukāvimesi sarsılmış olduğu için o muhâcemâta karşı koyamaz. Derken bir iklîm-i İslâm daha inhidâm eder; minâreler sökülür, kiliseler dikilir; Kur'ân sesleri söner, çanlar tanîn-endâz olur. Nice müslüman milletleri hep bu sûretle Salîb'in hâkimiyeti altına girdi.

İslâm'ı za'fa uğratan en mühim hareket-i hıristiyâniyye budur, bu misyoner ifsâdâtıdır. Öyle iken müslümanların maatteessüf en ziyâde ehemmiyet vermediği nokta budur. Halbuki misyoner ordusu bugün pek korkunç bir şekil almıştır. Kāhire, Edinburg, Luknov kongrelerinden sonra hareketlerinde bir intizâm te'mîn etmişler; bütün cem'iyetler tarafından intihâb olunan a'zâdan mürekkeb dâimî kongre nâmıyla bir hey'et-i faâle teşkîl etmişlerdir.

Hele Amerika'da misyonerlik gayreti bütün mekteplere, dâru'l-fünûnlara sirâyet etmiştir. Bugün akın akın Amerika gençleri bu cem'iyetlere intisâb ediyorlar. Amerika gazeteleri bu gençlerin mikdarını kable'l-harb yüz bin olmak üzere gösteriyordu. Hattâ geçenlerde Amerika'da dâru'l-fünûnlar beyninde in'ikād eden bir kongrede bin beş yüz genç birden misyoner mesleğine gönüllü olarak dâhil oldular, neşr-i Nasrâniyyet için cihânın dört köşesine yayıldılar.

Sonra müslüman hey'et-i ictimâiyyesini yıkmak illeti kadınlara da sirâyet eylemiştir. Bunun için de birçok kadın misyoner cem'iyetleri teşkîl edilmiştir. Yapılan tecrübeler üzerine müslüman âile hayatını tahrîb için kadın misyonerlerin fevkalâde işe yaradıkları anlaşılmıştır. bu kadın misyoner cem'iyetlerinin kendilerine mahsûs mektepleri, dârü't-ta'lîmleri, hastahâneleri, eczâhâneleri vardır. Bunların en mühim vazîfesi müslüman kadınlarını ıdlâl etmek, müslüman âdât ve şeâirini kaldırmaktır.

Misyonerler bugün artık hatt-ı hareketlerini tanzîm etmişler; tecrübelerle usûllerini mükemmel bir hâle getirmişler; insanların, milletlerin ahvâl-i rûhiyyelerine göre ne sûretle hareket etmek lâzımsa hepsini tesbît etmişlerdir. Uzun zamanlar müslüman akvâmın ahvâl-i rûhiyyesini tedkīk ede ede muvaffakıyet yollarını öğrenmişler; bütün misyoner merkezleri mütâlaalarını umûmî kongrelere bildirerek noksânlarını anlamışlar; zamanın îcâbâtına göre yeni tarîkler, yeni usûller te'sîs etmişlerdir. Artık bugün va'z ve hitâbet ile, efkârı tehyîc etmek sûretiyle maksada vâsıl olmak zamanlarının geçtiğini görerek o şiddet ve galeyânı terk etmişler; lutf u mülâyemetle kalbleri fethetmek, müslümanları içinden inhilâle uğratmak yollarını tutmuşlardır. Cebheden hücûm etmekle te'mîn-i muvaffakıyyetin güçlüğünü görerek veche-i muhâcemelerini tahvîl etmişler; muzmerlerini başka birtakım şeylerle setr ederek ağaçları oyan kurtlar gibi için için binâ-yı İslâmiyet'i kemirmeye başlamışlardır ki faâliyetin en tehlikelisi budur. Buna karşı mukābele ne kadar güç olduğunu erbâb-ı basîret pekâlâ takdîr ederler.

Yerlilerin halk üzerinde nüfûz ve te'sîrlerini nazar-ı dikkate alan misyonerler **[262]** son zamanlarda yerli misyonerler yetiştirmeye başladılar. Sonra kendileri yerli kıyâfetlerine girmekte hiç taassub göstermezler, tavırlarını müslümanlara uydururlar. Hattâ sakallarını, bıyıklarını bile müslümanlar gibi keserler. Bu sûretle kendilerine karşı olan husûmetleri izâle ederek yavaş yavaş tuzaklar kurmaya, maksadlarına vâsıl olmaya çalışırlar.

Misyonerlerin hulûl vâsıtalarından biri de tabâbettir; sırf maksad-ı insâniyyet-perverâne (!) ile giden tabîb hey'etleri ahâlinin i'timâdını kazanmak için türlü türlü hîlelere mürâcaat eder, bî-pâyân şefkat gösterir, fakīr hastaları meccânen tedâvî ederler. Bir kere sâf halkın emniyetini kazandı mı artık ondan sonra iş kolaydır. Fi-

kirleri teşettüte düşürecek, akāidi kökünden sarsacak sözler, hareketler birbirlerini vely edip gider.

Hele bu husûsta müslüman âilelerini yıkmak için kadın misyonerlerinin çok işe yaradıkları bi't-tecrübe sâbit olmuştur. Onlar müslüman kızlarının şerâit-ı cismâniyyelerini ıslâh bahânesiyle âilelere sokulurlar. Müslüman kızlarıyla münâsebet peydâ ederler. bunlara Hıristiyanlık'tan hiç bahsetmezler, yalnız müslüman hislerini aşındırmaya uğraşırlar. Kızlara mütemâdiyen hürriyetten, serbestîden, vücûdun endâmından, şerâit-ı sıhhıyyeden, âdât ve şeâir-i İslâmiyyenin mahzûrlarından bahs ede ede nihâyet kızların fikirlerinde, îmânlarında bir sarsıntı vücûda getirirler. Birkaç şâkird yetiştirdikten sonra mes'ele kolaylaşır. Diğerlerinde onları göre göre tabîatıyla bir meyil, bir incizâb uyanır. Bu sûretle müslüman âileleri çığırından çıkar. Müslüman âdât ve şeâirine karşı kızlarda bir istihfâf başlar. Hayatlarından memnûn olmamak, annesini beğenmemek, kendi başına hareket etmek, süse, zînete, modaya mübtelâ olarak ciddî şeylerden hoşlanmamak, öğrendiği yeni lisânla konuşmak için ecnebîlerle düşüp kalkmak gibi hareketler yüz gösterir.

Misyonerlerin son zamanlarda en ziyâde ehemmiyet verdikleri vâsıta mekteplerdir. Bütün İslâm memleketlerinde sayısız mektepler açmışlardır. Yaşını başını almış olanları dalâle sevk etmek tabîî müşkildir. Ne kadar maksadlarını gizlemeye çalışsalar kolaylıkla hulûl mümkün olamıyor. Fakat ta'lîm ve terbiye bahânesi ile çocuklardan işe başlamak misyonerlerce en muvaffakıyetli bir yoldur. Bütün tecrübeler bu yolda müsbet netîceler vermiştir. Umûmî kongrelere her taraftan gelen raporlar bu husûsa kuvvet verilmesi merkezindedir. Onun için misyoner cem'iyetlerinin son zamanlarda mekteplere tahsîs ettikleri mebâliğ, bütçelerinin en mühim kısmını teşkîl eder. Gāyet müzeyyen tertîb edilmiş binâlar, gāyet mükemmel tanzîm olunmuş idârelerle tahsîle heveskâr çocukları avlarlar. Bilhassa edebiyât-ı Nasrâniyye ile çocukların rûhları arasında bir muvâneset te'sîsine pek ziyâde ihtimâm ederler. Mûsikīnin âhenkdâr nağamâtıyla çocukların bilhassa kızların kalblerini ihtizâza getirerek onların hayâllerinde garb sosyetesini büyütüp dururlar. Ara sıra kiliseye götürerek hıristiyan ibâdetlerini de gösterirler. Vâkıâ doğrudan doğruya dinlerini tebdîl etmek gibi bir vaz'iyet almazlar. Fakat mütemâdiyen çocukları muhîtinden, Müslümanlıktan soğutacak fikirler vermeye başlarlar. Bütün dersler ona göre tertîb edilmiştir. Hattâ muallimler, mubassırlar, dersten hâriç zamanlarda bile çocukların arkasını bırakmazlar, her fırsattan bil-istifâde zehirleyip dururlar. Sonra çocuklara müretteb mevzû'lar vererek fikirlerini yoklarlar, gördükleri noksânları ikmâle çalışırlar. Gitgide çocuklar hiç farkında olmaksızın tabîatıyla muallimleri gibi düşünmeye başlar. O zaman çocuğun lisânında ahkâm ve şeâir-i İslâmiyye hakkında tenkīdler başlar. Hıristiyan medeniyetine, garb sosyetesine karşı çocuklarda gayr-i ihtiyârî bir incizâb uyanır, artık o kazanılmıştır. Misyonerler bu husûsta bundan beş altı sene evvel "Rober Kolej"de tevzî'-i mükâfât resminde bir müslüman çocuğuna alenen İslâmiyet aleyhinde bir nutuk îrâd ettirecek kadar muvaffakıyet gösterdiler.

Misyonerler terbiye-i fikriyye husûsunda kadınlara daha ziyâde ehemmiyet verirler. Müslüman hey'et-i ictimâiyyesini sarsmak için o vâsıtayı daha ziyâde müessir buluyorlar. Tahsîlden mahrûm kalan müslüman kadınını avlamak daha kolay oluyor. Onun için kızlara karşı pek büyük şefkat göstererek onları mekteplerine cezbederler. Şahsiyet-i ma'neviyye ve ictimâiyyesini lâyıkıyla muhâfaza edebilecek bir hâlde yetiştirilememiş olan müslüman kızları böyle bir muhîte düşünce kolaylıkla temsîl olunabilirler. Mürûr-ı zamânla kızlar şeâir-i İslâmiyye ile mukayyed olmaktan kendilerini vâreste görürler. Müslümanlığın terakkīye mâni' olduğu fikri zihinlerine yerleştirilir. Yirminci asırda dinden bahsetmek ayıp olduğunu her fırsat düştükçe ileri sürmekten çekinmezler. Halbuki kendi memleketlerinde kiliseler lebâleb doludur. Kendileri müslümanlardan kat kat fazla dinlerine sarıldıkları hâlde müslümanlara karşı "liberte"den lâübâlîlikten bahsederler.

Bu sûretle misyonerler müslüman çocukların mukaddesâta karşı olan hürmet ve merbûtiyetlerini kırarlar. Akīdelerini sarsarlar. En nihâyet çocuklar şeâir-i dînîyyelerinden, an'anât-ı milliyyelerinden tecrîd edilmiş elîm **[263]** bir hâle düşerler. Zâten maksad da İslâm hey'et-i ictimâiyyesinde bu tahrîbi husûle getirmektir. Bir kere bu inhilâl vukūa geldi mi, ondan sonrası kolaydır. "Yeniden yapmak için evvelâ yıkmak, sâhayı açmak lâzımdır." Evvelâ akāid-i İslâmiyyenin temelleri sarsılacak, ba'dehû Hıristiyanlığın teşkîlât-ı cedîdesi ikāme edilecek. Nitekim Arabistan misyonerleri müdürü Zwemer Paris'te intişâr eden *Revue İslâmique* nâm İslâm mecmûasına yazdığı mektupların birinde öyle diyordu:

– Misyonerlerin İslâm kıt'alarındaki netîce-i mesâîleri iki türlü mâhiyet arz eder. Biri tahrîbi, diğeri i'mârî. Yani evvelâ yıkıcılık, sonra yapıcılık.

Zwemer misyonerlerin makāsıd-ı esâsiyyelerini bir cümle ile hülâsa etmiştir. Ve bugün misyonerler birinci devrede bulunuyorlar. Bugünkü misyoner hareketinin veche-i istikāmeti hedm ve tahrîbdir. Müslümanlık esâslarını sarsmak, müslüman bünyân-ı ictimâîsini zîr ü zeber etmektir. İşte bütün İslâm memleketlerinin geçirmekte olduğu ictimâî buhrânların en mühim âmili budur.

Misyonerler cem'iyât-ı İslâmiyyeyi tahrîb için garb terbiyesini neşir ve ta'lîm etmeyi esâs-ı meslek ittihâz etmişlerdir. Mekteplerle, gazetelerle, kitaplarla, risâlelerle … el-hâsıl bütün vesâit-ı fikriyye ve ictimâiyye ile çalışırlar. Müslümanları dinden tecrîd için Avrupa ictimâiyâtını müslümanların nazarında büyültmek ve hey'et-i İslâmiyye arasında ictimâî bir tahavvülün lüzûmuna dâir propagandalarda bulunmak noktasında bütün misyonerler müttefiktir. Onların terbiyeleri altında yetişen birtakım muharrirler de bilerek yahud bilmeyerek o fikirleri neşrettiler. Zaman oldu ki İslâm nâmını taşıyan birtakım adamlar, Müslümanlık esâsâtına karşı bî-pervâ hücûm etmeye başladılar. Dünyânın hiçbir yerinde görülmeyen bu hareket, tabîî o azîm mesâînin netîcesi idi. Garb terbiyesinin taht-ı te'sîrinde büyüyen o adamlar ümmet-i İslâmiyyenin ictimâiyâtıyla mücâdeleyi meslek-i mahsûs ittihâz ettiler.

Maatteessüf devr-i sâbık İstanbul hükûmeti bu hareketlere karşı müsâmahakâr bir tavır almaktan başka bir şey yapmıyordu. Gözü önünde cereyân eden bu tahrîbâta göz yumuyordu. Misyoner mektepleri her tarafta alabildiğine çalışıyorlardı. Bilhassa Rumeli Hisarı'nda karârgâhını te'sîs eden "Rober Kollej" en tehlikeli bir müessese hâlini almıştı. Hıristiyan Talebe Cem'iyeti 1911 Ağustos'unda açıktan açığa Rumeli Hisarı'ndaki "Rober Kollej"de bir konferans akdederek terbiye-i Mesîhiyyenin âlem-i İslâm'a âid kâffe-i mesâilini mevki'-i bahs ü münâkaşaya koymuştu. Misyonerlerin mütâlealarına nazaran bu konferans o kadar büyük bir muvaffakıyet elde etti ki mülgā Osmanlı Maârif Nezâreti devletin tedrîsât-ı resmiyyesine esâs olmak üzere Amerika Misyonerleri mekteplerinin programlarını kabûl etmeyi düşündü.

İslâmiyet için dünyâda bundan fecî' bir hâl tasavvur olunamaz. Müslümanlığı yıkmak için bir hıristiyan kongresi İstanbul'da in'ikād ediyor ve açıktan açığa İslâm'a meydân okuyor; sonra da bir müslüman maârif nâzırı misyoner programlarını resmen kabûl etmek sevdâsına düşüyordu. Başımıza gelen felâketleri esbâb ve avâmili miyânında acaba bu sersemlikler birinci dereceyi ihrâz etmez mi?

Hakīkaten son zamanlarda misyonerler bütün hücûmlarını İslâm'ın pâyitahtına tevcîh etmişlerdi. Müslümanlığın merkezi olmak münâsebetiyle burasını bir kere tahrîb ve ifsâd ettikten sonra o fitne ve fesâd tabîatıyla bütün memlekete, bütün İslâm âlemine intişâr edebilirdi. Bunun için "Alman Şark Misyonerleri" Müdürü Doktor Lepsiyus *İslâm* mecmûasında neşrettiği bir makālede diyor ki:

– Salîb ile Hilâl beynindeki cidâl, muhît-ı dâiresi üzerinde yahud müstemlekâtta yahud Afrika veya Asya-yı Garbî'de değil; belki harekât ve faâliyet-i İslâmiyyenin Asya ve Afrika'ya intişâr ettiği asıl merkezde yapılmalıdır. Bütün İslâm milletlerinin nazarları, dârü'l-hilâfe olan İstanbul'a müteveccihtir. Eğer orada bir şey yapılmazsa başka yerlerde yapılan şeyler hebâ olur …

Bunun için, İncîl Teşkîlâtının en mühimmi ve en kuvvetlisi olan "Amerikan Bord" müessesesi hemen bütün mevcûdiyetini İslâm'ın merkezine tevcîh etmişti. Yalnız Amerikalılar değil, Fransız, İngiliz misyoner cem'iyetleri, hattâ Alman misyonerleri de bütün muhâcemâtını İstanbul ve Anadolu'ya, Kürdistan ve Sûriye'ye cevirmişlerdi. Mütârekeden sonra Ehl-i Salîb orduları İslâm'ın pâyitahtını işgāl edince Hıristiyanlık âleminin asırlardan beri tasavvur ettikleri hulyâ hakīkate inkılâb eder gibi oldu. Senelerce devâm eden mesâînin, milyonlarca sarf edilen mebâliğin semerâtını iktitâf etmek zamanı gelmişti. Eğer Anadolu'daki hareket-i milliyye zuhûra gelmeseydi ve muvaffak olmasaydı hiç şübhe yok Ayasofya'nın kubbelerine çanlar asılmış olacaktı. Lâkin Anadolu'da müslüman mücâhidlerinin göstermiş oldukları şehâmet ve fedâkârlık, misyonerlerin tahakkuk etmek üzere olan bu asır-dîde emellerini târumār etti, bu güzel memleketlerde İslâm hâkimiyetini idâmeye muvaffak oldu. [1](يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللهُ اِلَّآ اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ)

[264] **İctimâiyât:**

İctimâiyâtta Muhâfazakârlığa Niçin Muhtâcız?

İ'dâd-ı kuvvet, iktisâb-ı ilm ü irfân emrinde tervîc eylediği mükellefiyet-i kat'iyye hasebiyle terakkī ve teceddüdün en hakīkī ve samîmî tarafdarı olan muhâfazakârlık; müstakil ictimâiyâtı, esâsâtı ve meâliyâtı ihtivâ eden medeniyet-i İslâmiyyenin rûhunu daima göz önünde bulundurmakla inkişâfâtımız için en müsâid ve en tabîî yolu görmüş oluyor. Bu tarîk-ı ictimâîde rûhî, hissî, tabîî, medenî ihtiyâclarımızdan maddî, sınâî, iktisâdî husûsâta kadar gerek hey'et-i ictimâiyyemiz, gerek ferdlerimiz için tesâdüf edilebilecek her türlü müşkilâta çâresâz olmak imkânı mevcûddur. çünkü bir kitle-i ictimâiyyenin mes'ûd olarak tanınması, yüksek bir ma'neviyâta, rasîn bir ahlâkıyâta, metîn bir tesânüde merbût, vesâit-ı refâh

[1] "Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek isterler. Kafirler istemese de Allah nurunu mutlaka tamamlayacaktır." (Tevbe Sûresi 9/32)

ve serveti, vesâit-ı müdâfaa-i ümmeti câmi' ve kâfil bir medeniyeti, bir mevcûdiyeti hâiz olmasına vâbestedir. Umrân ve maddiyâtı kuvvetli fakat ma'neviyâtı bozuk bir hey'et-i ictimâiyye saâdeti, kemâli iktitâf etmekten uzaktır. Milletlerin hayatında öyle mühim ve tehlikeli zamanlar olur ki secâyâ-yı müsbeteleri, azm ü metânetleri müşkilâta karşı koyabilecek evsâfı hâiz değilse inkırâz ve perîşânî emr-i vâki' hâlini alır. Ne vesâit-ı maddiyye, ne de servet ü sâmân bu dönüm noktalarında târîhi kurtarmaya kâfî değildir. Târîhin bir silsile-i tekerrür hâlinde sahîfelerine kaydeylediği bu müteârifenin en son hâdisesini mücâhede-i milliyyemiz bir kere daha ibret-i âlem için beşeriyetin iz'ânına hakk etmiş, asırların kîn ü husûmetiyle eskiyen imhâ siyâsetini yalnız îmân kuvveti kökünden sarsmış; sâde millî inkişâfâtımız için değil, belki bütün dünyânın selâmet ve ümîd-i refâhı nâmına güzel bir eser, velûd bir nümûne teşkîl eylemiştir. Binâenaleyh hakāyık-ı eşyâ ve hâdisâtın tecelliyâtı karşısında muhâfazakârlık meslek-i ictimâîsi îmân ve ahlâka istinâd eden rûhuyla bünye-i milliyye için en lüzûmlu ve kıymetli bir mesneddir.

Büyük mücâhedeleri ta'kīb eden bu sulh senelerinde Cumhûriyetimizin evâil-i İslâmiyyedeki cumhûriyetlerin sâfiyet ve kuvve-i ma'neviyyesiyle şa'şaa-pâş-ı âfâk-ı İslâm olmasını âilelerimizin metîn bir seciyeye, rasîn bir ahlâka, hey'et-i ictimâiyyemizin sarsılmaz tesânüde, inkişâfât-ı tâmmeye nâiliyetini, ferdlerimizin tekâmül ve teâlîsini, hülâsa milletin refâh ve saâdeti, terbiye-i kemâli idrâk eylemesini, en nûrlu irfânın yanında, en yüksek bir terakkīyi ihtivâ etmesini her meslekten ziyâde muhâfazakârlık arzu eder. Çünkü "Hubbü'l-vatan mine'l-îman [= Vatan sevgisi imandandır]" emriyle memleketine samîmiyetle merbût olan muhâfazakâr fikirliler kaviyyü'ş-şekîme bir İslâm cumhûriyetinin en sâdık ve mutî' efrâdıdırlar. Ulülemre itâat mefkûresi rûhlara hâkim olduğundan hükûmeti en çok seven yine muhâfazakârlardır. Bu bedâhetler muvâcehesinde erbâb-ı insâf ve ukūlün muhâfazakârlığı şâyân-ı hürmet görmeleri tabîî bir netîcedir. Burada îzâhı lâzım gelen bir mes'ele daha vardır ki o da her fikrin, her mesleğin milletin, vatanın terakkī ve inkişâfını istihdâf etmesi zarûretinin kabûlüdür.

Mâdem ki her fikrin tahlîl ve münâkaşası sûretiyle muhtâc olduğumuz inkişâf-ı ictimâînin teessüs ve tekellümüne hizmet edebileceğiz, şu hâlde hürriyet-i efkâr mefkûresinin şümûlü dâhilinde mütekābil hürmetlerle ictimâî fikirler îzâh edilmelidir. Teceddüd-perverlerimiz muhtelif gazeteler, mecmûalar ve risâlelerle mütâlealarını, inkişâf ve teceddüd-i millîye âid mülâhazalarını neşrediyorlar. İstifâdenin tâm olması için her mefkûrenin mukābil fikirlerle karşılaşması lâzımdır. Bundan dolayı hey'et-i ictimâiyyemizin ne gibi esbâb ilcâsıyla ictimâiyâtını muhâfaza etmeye mecbûr olduğu hakkında bazı mütâlaâtta bulunmak istiyoruz.

Medeniyet-i İslâmiyye târîhine atf-ı nazar eyledikçe vakit vakit gözleri kamaştıran, nûr ve irfân serpen bir tekemmülâtın şâhidi oluyoruz. Bir zamanlar İslâmiyet harsi cihânın cesîm sâhalarını, nüfûz-ı hâkimiyyeti birçok kişver ve bilâdı istîlâ etmişti. İslâmiyet'in en kuvvetli olduğu bu devirler, esâsât-ı İslâmiyyeye şiddetle riâyet edildiği, ictimâiyâtın en kuvvetli, ahlâkın en yüksek, adâletin en parlak olarak tecellî etmiş olduğu bir zamana tesâdüf ediyor. Yüzlerce, binlerce gayr-i müslim memâlik, şehirler ve ahâli medeniyet-i İslâmiyyeden müstefîd olmak için kendi arzularıyla manzûmemize iltihâkı câna minnet bilmişlerdi. Nice kal'alar sulh u salâh ve emniyet vaad eden esâsâtımız önünde arz-ı bey'at eylemişti. Hattâ İstanbul'un fethini müteâkıb yer yer galeyâna gelen Ehl-i Salîb'in intikām teşebbüsâtından haberdâr olan mahallî Rum sekenesi Avrupa'ya mahzarlar göndererek İslâm adâletini Bizans'ın millî hâkimiyetine tercîh eylediklerini, eğer kendilerinin istihlâsı fikrinde sebât edecek olurlarsa Türklerle berâber bu tecâvüzü def'e mecbûr olacaklarını i'lân etmişlerdi.

Halbuki yine târîhin şehâdetiyle anlıyoruz ki ne vakit İslâm milletleri hayatında mağlûbiyetler, idârî keşmekeşler, ihtilâller, sefâletler ve perîşânlık baş göstermişse mutlakā ahlâkın sukūt ettiği, ihtirâsâtın hâkim olduğu, adâletin unutulduğu, yani esâsât-ı İslâmiyyeden inhirâf edildiği asırlara âiddir. Milel-i İslâmiyye rûh-ı aslîsinden uzaklaştıkça tedennî ve inhilâle uğramıştır.

Müslüman bir millet olmaklığımız i'tibârıyla elbette bu netâyici unutamayız. Mâzîye, asırlara kadar uzayan bu tecârib-i târîhiyye edvâr-ı müstakbelemizde de ictimâiyâtımızın muhâfazasını istilzâm eylemektedir.

[265] Millî ictimâiyâtımız, İslâmiyet'in his ve rûh ve muhîtimiz üzerinde icrâ eylediği müsbet te'sîrâtla mahmûldür. O kadar ki, garbı bütün netâyic ve şümûlüyle berâber kabûl ve taklîd etmek isteyenlerimiz bile hars-i millînin nüfûzundan kendilerin kurtaramamışlardır. İslâmiyet esâsâtıyla asırlarca perverişyâb olan âdât ve teâmülâtımız rûhen muhâfazakârânedir. Bünye-i milliyye bu rûh ile imtizâc etmiş, ferden ferdâ her şahsın, her âilenin tecelliyât-ı hayâtiyyesinde bâriz bir sûrette nümâyân olan nâ-kābil-i izâle muhâfazakârlığı vücûda getirmiştir.

Yabancı bir medeniyetin, yabancı bir rûhun ictimâiyâtımıza hulûlü gelebilecek tehlikelerin en büyüğü ve en bî-emânıdır. Garbın ilm ü irfânı yerine levsiyât ve fevzâ-yı ictimâiyyesinin taklîdi sûretiyle giriftâr olduğumuz

sükūt-ı ahlakī, adem-i tesânüd, revâbıt-ı âilenin gevşemesi gibi mühlik seyyielerin gittikçe tevessüü ne kadar haklı olduğumuza kâfî bir delîl teşkîl eder. Ne tamâmıyla şarka ve ne de garba âid olan mahlût, melez bir ictimâiyâtla şu asırda kuvvetli bir millet hâlinde yaşamanın imkânı yoktur. Esâsen başka milletlere âid harslerin kabûlü milliyet nazariyesiyle de tevâfuk ve imtizâc etmez. Şu asırda hey'et-i ictimâiyye kendi rûh ve esâsâtı dâhilinde tekâmüle mecbûrdur.

Bir de müstakil mevcûdiyete, büyük bir medeniyete şerefli bir târîhe mâlikiyetimizi inkâr etmeden ictimâiyâtımızı tebdîl edemeyiz. Aks-i hâlin tasavvuru yalnız Allâh'ına ve hakkına güvenerek bütün bir cihân-ı küfr ü ilhâdın husûmet ve gayzıyla çarpışan fedâkâr milletimizin, medeniyetimizin mevcûdiyetini inkâr etmek demektir. Şu hâlde zarûret-i ictimâiyye de muhâfazakârlığı icâb ettiriyor.

Bundan başka milletimizin asırlardan beri hukūk-ı İslâmiyyeyi müdâfaa için çarpışması, esâsât-ı İslâmiyyeye sarılarak medeniyet-i İslâmiyyeyi temsîl etmesi hasebiyle âlem-i İslâm, hey'et-i ictimâiyyemizi her husûsta kendisine pîşvâ addetmiş ve etmekte bulunmuştur. Alemdâr-ı İslâmiyet mevkiinde bulunan milletimiz üç yüz milyonluk bir dindaş âleminin hırz-i cânıdır. Cumhûriyetimiz müslüman vicdânlarının pek büyük tekâmüller, ümîdler beslediği,, kuvvetlenmesini, terakkīsini şedîden arzu ve iltizâm eylediği bir hükûmet-i İslâmiyyedir. Hem-dîn, hem-his, hem-rûh, hem-gāye bir medeniyet-i muhteremenin bu teveccühâtı elbette çok değerli ve kıymetdârdır. Bu şerefin idâmesi, şarkın inkişâf ve teceddüdünün te'mîni, İslâm âleminin saâdeti için ictimâiyâtımızın muhâfazası bir emr-i zarûrîdir.

Bazı esbâb-ı idâriyye daha vardır ki hey'et-i ictimâiyyemizin esâsâtına, rûhuna muvâfık, hassâsiyetini muharrik bir tarz-ı terakkī ve teceddüd kemâl-i sühûlet ve muvaffakıyyetle ve halkın muâvenetiyle serîan husûlpezîr olabilir. Binâenaleyh ekseriyet-i azîmesini ictimâiyâtımızın muhâfazasına tarafdar olan bir milletin inkişâfât-ı müstakbelesi nâmına da muhâfazakârlık meslek-i ictimâîsinin ta'kībi büyük bir basîret teşkîl eder.

Çok mühim gördüğüm bütün bu esbâb –ki daha yüzlerce edille gösterilebilir– dolayısıyla ictimâiyâtımızın muhâfazasına muhtâc olduğumuz muhakkaktır. İşte ictimâî muhâfazakârların kanâat-i ictimâiyyeleri bu noktalarda temerküz ediyor. Hülâsa, ilm ü irfânı nerede bulursak almak, fakat ancak rûhumuz, esâsâtımız dâhilinde inkişâfât, terakkıyât ve teceddüdâtı iktitâf etmek, dünyâda en medenî, en kuvvetli bir hey'et vücûda getirmek zarûretinde tereddüd ve şübhe yoktur.

Hasan Hikmet

VA'AZ ve VÂİZLER

Cem'iyet-i beşeriyyeyi teşkîl eden efrâdın seviye-i irfânı, derece-i ilm ü kemâli mütesâvî olamayacağından her ferd kendinden ziyâde hâiz-i ma'lûmât olan zevâtın ilm ü fazlından, va'z u nasîhâtinden istifâdeye muhtâcdır.

İnsanlar birçok ihtiyâcâta ma'rûz olarak yaratılmışlardır. Bunların bir kısmını maddî ihtiyâcât teşkîl ettiği gibi, diğer mühim bir kısmını da rûhî, ma'nevî htiyâcât teşkîl eder. İnsanlar ihtiyâcât-ı maddiyyelerini istîfâ husûsunda birçok mezâhime katlanarak her türlü meşrû' vâsıtalara mürâcaat ettikleri gibi, diğer rûhî, ma'nevî ihtiyâclarını tatmîn edebilmek için de birtakım âlî vesâile tevessül mecbûriyetini hissederler.

İnsan bazen öyle rûhî, ma'nevî bir ihtiyâca ma'rûz kalır ki bu ihtiyâcın çâre-i istîfâsını bulmadıkça kābil değil bir vechile râhat edemez, sükûnet-i fikre, inşirâh-ı kalbe nâil olamaz.

Zâten ihtiyâc bütün kâinâtta cârî, lâ-yetegayyer bir kānûndur. Âlem-i hilkatte hiçbir şeye tesâdüf olunamaz ki şedîd bir ihtiyâcın taht-ı te'sîrinde bulunmasın. Yine hiçbir zerreye tesâdüf olunamaz ki kendi ihtiyâcını tatmîn için başkasından istifâdeye mecbûr olmasın. Meselâ şu lâ-yetenâhî fezâya zînet-bahş olan seyyârelere dikkat edilirse görülür ki bunlar kendi latîf safhalarını nûrlandırmak, ba'dehû muzlim geceleri tenvîre çalışmak için parlak sâbitelerden ziyâ almaya muhtâc bulunuyorlar.

Latîf bir bahârın feyz-ı nûrâniyyetiyle her gün letâfetlere müstağrak bulunan bir bâğçeye, bir şükûfezâra çıkılır da ağaçlara, çiçeklere gûnâgûn meyvelere nazar edilirse bunların birçok şeylere, ez-cümle arzın kuvve-i inbâtiyyesine, ecrâm-ı semâviyyenin neşreylediği zerrîn zerrîn ziyâlara, hayât-ı uzviyyeyi te'mîn eden berrâk berrâk sulara müftekır bulunmuş oldukları müşâhede olunur.

İşte maddî, ma'nevî birçok ihtiyâcâtın pençe-i kahrında zebûn **[266]** bulunan insanlar da metîn bir azm ile, şâyân-ı takdîr bir metânetle lâ-yenkatı' çalışmaya, birçok vesâit-i meşrûaya mürâcaat etmeye mecbûrdurlar. Bâ-husûs ma'rûz bulundukları ma'nevî ihtiyâcâtın büyük bir kısmını istîfâ edebilmek için –meselâ: zulmet-i cehlden kurtularak nûrâniyet-i fikre, fazîlet-i ilme nâil olmak için– hey'et-i ictimâiyyenin en kıymetli en nâfi' a'zâsını teşkîl eden ulemâ ve hükemânın ilm ü fazlından istifâde etmeleri lâzım gelir.

Evet … Her ferd tenvîr-i fikre, kesb-i ilme, terbiye-i rûha muvaffak olmak için ulemânın, erbâb-ı fazl u iktidârın

sünûhât-ı ilmiyyesinden, musâhabât-ı hakîmânesinden istifâdeye çalışmak mecbûriyetindedir.

Dünyâda her hastalığın bir tabîbi vardır. Ahlâkī, ictimâî hastalıkların etıbbâsı da –nâsın ahlâkını ıslâha, efkârını i'lâya çalışmakta bulunan– ulemâ ve hükemâdır.

Emrâz-ı rûhiyyenin tedâvîsi husûsunda bir nâsıh-ı hakîmin sözlerindeki te'sîr hiçbir şeyde mevcûd değildir. Latîf latîf bulutlardan serpilen yağmur katarâtıyla tabîat, faâliyete başladığı, elvâh-ı zemîn, âsâr-ı reng-â-reng-i bahâr ile kesb-i tarâvet ettiği, ağaçlar mütenevvi' ezhârın inkişâfıyla cevherlere müstağrak olduğu gibi nâsıh-ı hakîmin, bir hatîb-i hikmet-perverin o rûh-nüvâz sözleriyle de müstemiînin rûhu inbisâta gelir, huceyrât-ı dimâğıyyesi tenevvür eder, kuvâ-yı müfekkiresi tekemmül eyler, ahlâk-ı redîesinden, ef'âl-i gayr-i meşrûasından eser kalmaz.

Zâten ahlâkın kābil-i tebdîl ve tehzîb olduğu hemen herkesçe müsellem bir hakîkat değil midir?

Hüsn-i ahlâk ile kāimdir kemâlât-ı beşer
Kābil-i tehzîbdir her vech ile ahlâkımız
Müstaid kılmış bizi kesb-i kemâl ü hikmete
Kadr-i insâniyyeti i'lâ eden Hallâk'ımız

Şu kadar var ki nâsın tehzîb-i ahlâkına çalışan, emrâz-ı rûhiyyenin tedâvîsine kalkışan zevât, kâfî derecede muktedir, mütehassıs olmalıdır. Hey'et-i ictimâiyyenin ihtiyâcâtını, temâyülât-ı rûhiyyesini teşhîs ettikten sonra lâzım gelen tedâbîre tevessül etmelidir.

Nâsıh ve hatîb ünvânı ol zâtlara yakışır ki hakîm, halîm, beşûş, hüsn-i ahlâka mâlik olurlar; müddeâlarını naklî, aklî berâhîn ile isbâta muktedir bulunurlar; beşeriyetin maddî, ma'nevî ne gibi ihtiyâclar içinde bulunduğunu ve bu ihtiyâcâtın ne sûretle istîfâ edilebileceğini hem kendileri anlar, hem de başkalarına anlatabilirler; sözlerinin âheng-i latîfiyle, mütâlaalarının ulviyet ve ciddiyetiyle huzzârı kendilerine, kendilerinin mezâyât-ı fıtriyyelerine meftûn ederler. Yoksa isrâiliyyât ve hurâfiyât ile hâyîde efkâr ve mütâlaât ile izâa-i enfâs edecek kimseler nâsıh ve hatîb olmak şerefini hâiz olamazlar.

Hutabâ ve nusahânın vazîfeleri milletin fikrini parlatmak, milleti ahkâm-ı dîniyyeden haberdâr etmek; millete medenî, ictimâî güzel bir terbiye vermektir. Bâ-husûs zamanımızda emrâz-ı ahlâkıyye tevessü' etmiş, efkâr-ı âmmede pek garîb tahavvülât zuhûra gelmiş olduğundan bu gibi muzır hâlâtın daha ziyâde tevessü' ve teammümüne mâni' olabilecek muktedir, mütefennin, müessirü'l-kelim hatîblere, vâizlere son derece ihtiyâc vardır. Kürsî-i nasîhat ve hitâbeti ancak bu gibi evsâfı hâiz olan zevât işgal edebilmelidir. Bu gibi evsâf-ı âliyyeden mahrûm olan kimselerin nasîhat ve hitâbette bulunmaları ise menfaat yerine mazarrattan başka bir netîce vermez. [2](طبيب يداوى الناس وهومريض)

Nasîhat Nedir?

Nasîhat: Dinleyenlerin kalblerini yumuşatacak bir tarzda idâre-i lisân ile nâsa dünyevî, uhrevî vazîfelerini öğretmekten; onlara Cenâb-ı Hakk'ın sevâb ve ikābını ihtâr ile kendilerini doğru yola sevk etmekten ibârettir.

Nasîhat: Esâsen hulûs, sâfiyet, nezâhet gibi ma'nâları mutazammın, gāyet cem'iyetli bir lafızdır. Türkçede mukābili "öğüt" kelimesidir. Cem'i nesâyıh gelir. Bu mühim vazîfeyi îfâ eden zâta da "nâsih" denilir.

Halka nasîhat veren bir zât: Hulûs-ı kalbe mâlik, onların hakkında her vechile hayır-hâh bulunacağı cihetle nâsih ünvânını almıştır.

Va'az, mev'iza lafızları da nasîhat lafzıyla müterâdif olarak aynı ma'nâda isti'mâl olunurlar. Bu vazîfeyi îfâ eden zâta da vâiz nâmı verilir.

Vâizler, Mev'izalar Nasıl Olmalıdır?

Nâsa va'z u nasîhatte bulunacak zevâtın âtîdeki esâsâta dikkat etmeleri lâzımdır. Aksi takdîrde va'z u nasîhatten beklenilen fevâid tecellî edemez:

1- Vâiz hüsn-i hâle, mekârim-i ahlâka mâlik olmalıdır. Safvet-i kalbiyyesiyle, nezâhet-i ahlâkıyyesiyle cemâate nümûne-i imtisâl olacak bir hâlde bulunmalıdır, nâsa tavsiye edeceği şeyler ile kendisi de mümkün mertebe amel ederek [3](لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ) tevbîh-i ilâhîsine dûçâr olmaktan tevakkī etmelidir. Ne kadar âlim olursa olsun nâs arasında sû'-i hâl ile tanınmış olan bir vâizin sözleri cemâatin kalbini teshîr edecek **[267]** kuvveti hâiz olamaz. Böyle vâizler hakkında: [4](عظ لنفسك ثم عظ لناس) denilir.

2- Vâiz, cemâat hakkında her vechile hayır-hâh olmalıdır. Her türlü fâsid garazlardan berî olarak yalnız cemâatin irşâdını, tenevvürünü istihdâf etmelidir. Şahsiyâttan, siyâsî cereyânlardan ictinâb etmelidir. Mücerred fazîlet ve dirâyet göstermek veya hasîs bir menfaat te'mîn etmek maksadıyla yapılan mev'izalar cemâat üzerinde matlûb olan te'sîri bırakamaz.

3- Vâiz söyleyeceği şeyleri evvelce tertîb ve tensîk etmeli, mücerred sünûhât-ı kalbiyyesine i'timâd ederek mevzûu güzelce ta'yîn etmeden kürsî-i hitâbete çıkmamalıdır. Bu sûretle hareket etmeyen vâizlerden birçoğu matlûb derecede muvaffakıyet elde edemez.

---

[2] "Kendisi hasta olan doktor insanları tedavi ediyor."

[3] "Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?" (Saf Sûresi 61/2)

[4] "Önce kendine, sonra insanlara nasihat et!"

4- Vâiz, hüsn-i beyâna, nezâhet-i lisâna dikkat etmeli, sözlerinin te'sîrini izâle edecek nâhoş bir âheng-i beyân ile dinleyenlerin sâmiasını rencîde etmekten ve bâ-husûs cemâate kalblerini kıracak, nefretlerini mûcib olacak bir tarzda hitâb eylemekten sakınmalıdır. Meselâ tezkiye-i nefsi işrâb, cemâati ığzâb etmemek için sîga-i hitâb yerine alel-ekser mütekellim maa'l-gayr sîgasını isti'mâl etmeli, "siz" yerine "biz" demelidir.

5- Vâizler emrâz-ı rûhiyye ve ictimâiyyenin etibbâsı mesâbesindedirler. Binâenaleyh bir vâiz kendisinden istifâde etmek isteyen cemâatin a'râz-ı rûhiyyesini, ihtiyâcât-ı hayâtiyyesini güzelce teşhîs ederek ona göre mev'izanın mevzûunu ta'yîn etmelidir. Hastalığı teşhîs etmeden tedâvîye kıyâm etmek câiz olmadığı gibi cemâatin ahvâl-i rûhiyye ve ictimâiyyesini anlamadan nesâyıhta bulunmak da muvâfık değildir. Meselâ: Bütün bütün dünyâya dalmış olan bir cemâate dünyâyı tavsiye etmek ve bil-akis dünyâdan bi'l-külliyye kat'-ı alâka ederek âhirete yönelmiş zevâta da âhireti tavsiye eylemek hâsılı tahsîl kabîlinden olacağından savâb olamaz. Her hâlde cemâatin ahvâlini nazar-ı dikkatten dûr tutmamalıdır, cemâati teşkîl eden mütehâlifü'l-efkâr efrâdın ihtiyâcâtını nazara alarak gâh umûr-ı dînîyyeden ve gâh ahvâl-i dünyeviyyeden münâsib vechile bahsetmek lâzımdır.

6- Vâiz, cemâatin tenşît-i kulûbunu te'mîn edebilmek için mev'izanın mevzûunu mümkün mertebe muhtelif aksâma ayırmalıdır. Münhasıran bir husûsa müteallik olan mev'izalar cemâati sıkar, usandırır. Meselâ: Bir saatlik bir mev'izanın mevzûu yalnız namâz veya oruç mesâiline âid olur yahud yalnız ticâret ve zirâat gibi iktisâdî mesâlikten birine dâir bulunursa bu mev'iza mutlakā cemâatten birçoklarının dağılmasıyla netîcelenir. Bu cihet bi't-tecrübe sâbittir. Binâenaleyh mev'izanın mevzûu –aralarında insicâmı muhâfaza etmek şartıyla– mütenevvi' mesâili muhtevî olmalıdır.

7- Vâiz, muhtelif tabakāta mensûb bir cemâate va'z ettiği takdîrde hey'et-i mecmûasının ahvâlini nazar-ı dikkate almalıdır. Avâmdan olanlar va'z u nasîhata şiddetle muhtâc oldukları gibi ilmen, irfânen yüksek bir tabakaya mensûb bulunan zevât da bazen va'z u nasîhat ihtiyâcını hissederler. Sözlerinden istifâde olunur zevâtın meclis-i nesâyihinde bulunmak herkes için bir ihtiyâc-ı rûhî mesâbesindedir. Bazen olur ki bir zât kendisinin de pekâlâ bildiği bir hakîkati şâyân-ı i'timâd gördüğü diğer bir zâtın lisânından işittiği zaman nazar-ı intibâhı açılır, kalben başka bir inşirâha mazhar olur. Binâenaleyh mev'izanın mevzûu mümkün mertebe yeknesak olmamalı, cemâatten her birinin rûhunu okşayacak, istifâdesini te'mîn edebilecek bir tarzda bulunmalıdır.

8- Mev'izalar ekserî hitâbiyât kabîlindendir. Binâenaleyh vâiz kat'î bir lüzûm görmedikçe bir mes'ele hakkında uzun uzadıya ta'mîkātta bulunmamalıdır. Beyân edeceği mes'eleleri mümkün mertebe cemâatin zihnini yormaksızın anlayabilecekleri bir tarzda îrâd etmelidir. Zevkine cemâatten nihâyet birkaç zâtın varabileceği mühim mesâili uzun uzadıya mevzû'-i bahs etmek va'zın halâvetini kaçırır, cemâatin dağılmasına sebeb olur. Mahâzâ ibâdâta, ahlâka, ictimâiyâta ve sâireye dâir dermeyân edilecek mesâili cemâate kanâat-bahş olacak derecede tenvîr etmek de lâzımdır.

9- Vâiz, mütevâzı', beşûş, şirîn-kelâm olmakla berâber ilmin şerefini vikāye, sözlerinin te'sîrini te'mîn için vakūr olmalıdır. Yapacağı va'zın ehemmiyetini izâle edecek sûrette hafîf-meşreblik göstermekten, cemâati bil-iltizâm güldürecek tarzda söz söylemekten ve gayr-i muvâfık vaz'iyetler almaktan kaçınmalıdır. Hele efkâr-ı selîmenin kabûl edemeyeceği hikâyât ve rivâyâttan son derece ictinâb etmelidir. Hasbe'l-lüzûm nakledeceği hikâyeler, temsîller ise ibret-âmîz, hikmet-perver bir hâlde olmalı, mev'izanın kıymetini izâle edecek derecede uzun bulunmamalıdır.

Ömer Nasûhî

[268] MİLLETİN HUKŪK-ı TEŞRÎİYYESİNE ve ŞERÎATIN TEDVÎNİNE DÂİR

Rusya'daki Ulemâ-yı İslâmiyyenin En Meşhûrlarından Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkīfi Olan Kitâbından

69- Şâri'-i hakîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin fezâili ümmetine mîrâs olarak kaldı. Ümmet bütün hayrâtlarını ve bereketlerini; vehbî, kesbî bütün fazîletlerini menba'-ı nübüvvetten iktibâs eder.

70- Hiçbir ümmetin hiçbir ferdinde ismet yok ise de İslâmiyet'in hey'et-i külliyyesinde ismet vardır. Ümmet-i İslâmiyye ma'sûmdur; ittifâk ederse isâbet eder. Ümmetin icmâı ma'sûmdur. Hidâyet, hak, savâb … İcmâ'dan hâriç olamaz. Zararda, dalâlde, hatâda ümmetin icmâı mümkün değildir.

71- Nebiyy-i İslâm ümmî idi; şâri' olmak şerefiyle kadri şâirlikten fâik idi.

Nebiyy-i İslâm şâir değil idi. Nebiyy-i İslâm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretleri kâtib de değildi. Maamâfih evvelki ümmetlerin, evvelki milletlerin hiçbirine nasîb olmayan bir kitâbet fazîleti, şâirlik kuvveti İslâm ümmetine ihsân kılındı.

72- Usûl-i şerîatı hıfz vazîfelerinde ümmet-i İslâmiyye tamâmıyla ma'sûm oldu. Kurrâ' ve müfessirler Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz ve teblîğ vazîfelerinde; ümmetin muhaddisleri şâriin sünnetlerini, hadîslerini hıfz ve teblîğ vazîfelerinde, ümmetin fakîhleri şerîat-ı İslâmiyye kānûnlarını, hükümlerini tedvîn ve ictihâd vazîfelerinde tamâmıyla, kemâliyle ma'sûm çıktı. Târih şu hakîkati tamâmıyla tasdîk etti.

73- Kur'ân-ı Kerîm'in kat'î nusûslarına göre İslâmiyet gālibdir, kıyâmete kadar bâkîdir. Şerîat-ı İslâmiyye dâimdir. İslâmiyet'i hıfz edecek cünûd-ı ilâhiyyeden biri ümmetin hey'et-i külliyyesidir. Hıfz-ı şerîat vazîfelerinde de ümmet-i İslâmiyye ma'sûmdur.

74- Ümmet-i İslâmiyye hey'et-i külliyyesiyle Şâri'-i Kebîr aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerine halîfe olup Şâri' hazretlerinin bütün hukūklarına tamâmıyla vâris bulunmak şerefiyle ictihâd hukūklarına da, teşrî' hukūklarına da tamâmıyla mâlik olur.

Risâletin umûmiyetine göre de, ümmetin şerefine göre de, Kur'ân-ı Kerîm'in mu'cizeliğine göre de şu faslın şu altı maddesi İslâm akîdesi olmak üzere bugün elbette kabûl olunur, kabûl olunmak elbette lâzımdır. Böyle olmazsa insanların en mühim, en esâslı hukūklarından Ehl-i İslâm'ın tamâm mahrûmiyeti lâzım gelir idi. Binâenaleyh,

75- Teşrî' kuvveti bütün kemâliyle, teşrî' hukūkları bütün fürûâtıyla ümmet-i İslâmiyyede elbette vardır.

(Bu faslın bu maddeleri *Şerîat Esâsları* isimli risâlede de beyân olundu.)

76- Ehl-i İslâm'ın her birine fikir hürriyeti te'mîn kılınır. Ehil adamların her birinin ictihâd hakkı da teslîm olunur. Lâkin teşrî' hakkı, yani ictimâî, siyâsî, medenî ve dînî mes'elelerde düstûr olabilecek kānûnları vaz' etmek yalnız icmâ' ehline, hey'et-i icmâiyye iktidârına, hey'et-i icmâiyye ma'rifetine tahsîs kılınır.

Şu maddede üç cümle vardır. Cümlelerin her biri gāyet ehemmiyetli bir esâstır. Bugünkü siyâsî esâretten İslâmiyet dünyâsının necâtı için de şu esâsların her biri bir mukaddimedir; medenî milletler arasında bütün ehl-i İslâm'ın izzeti ve medeniyeti için de şu esâsların her biri zarûrî şarttır; taklîd beliyyesinden, mezheb ihtilâfından şerîatın necâtı için de şu esâsların her biri zarûrî bir vesîledir.

77- Fikir, akıl her husûsta her vakit hürdür.

78- Ehil adamların her birinde ictihâd hakkı vardır.

79- Teşrî' hukūku icmâ' ehline mahsûstur.

80- Bütün asırların hazîneleri, bütün milletlerin mîrâsları, bütün şerîatların hülâsası İslâmiyet ta'lîmlerinde tamâmıyla münderic olup İslâmiyet'in bütün ta'lîmleri bugün bizim kalbimizde mahfûzdur, bizim elimizde hâzırdır.

Bu madde Kur'ân-ı Kerîm'in, İslâm'ın hürmetine ve şerefine münâsib bir hamâset-i edebiyyedir. Ma'nâ ci-hetiyle Kur'ân-ı Kerîm'in âyât-ı celîlesine tamâmıyla muvâfıktır.

İctimâî bir devâ olmak üzere bütün ehl-i İslâm'ın kalblerine, dimâğlarına aşılanırsa terbiye kuvvetiyle millet çocuklarına telkīn kılınırsa pek büyük fayda verir, İslâm çocuklarına rûh bahşeder.

Kendi şerîatlarına, Kur'ân-ı Celîl'in âyet-i kerîmelerine, Şâri'-i Hakîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin sünnetlerine ehl-i İslâm'ın nazarı gāyet dardır. Buna mukābil bir hamâset-i edebiyye olmak üzere şu madde dercedildi.

[269] Bu madde hiç şübhe yok, haktır. Ümmetin müsâhelesiyle her ne kadar şu büyük şeref bugün ümmette yoksa da bundan sonra hâsıl etmek, tahkīk etmek her hâlde mümkündür, mühimdir ve zarûrîdir. İslâmiyet dünyâsı hakkında şu günkü büyük umûmî inkılâbın büyük bereketi, güzel netîcesi bu olur idi.

81- Kur'ân-ı Kerîm'in âyet-i kerîmelerini; Şâri'-i Hakîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin bütün sünnet-i nebeviyyelerini; sahâbîlerin, tâbiîlerin, müctehidlerin bütün ictihâdlarını; evvelki milletlerin bütün kānûnlarını, evvelki dinlerin bütün şerîatlarını; bugünkü medeniyetin bütün haklarını, nizâmlarını, ulûm-ı ictimâiyyelerini tamâmıyla ihâta edip hayatın tecrübesiyle, ictimâî târîhin şehâdetiyle, aklın delâletiyle, zamanın da talebiyle amel edersek İslâm'ın şerîat-ı ictimâiyyesi bütün kuvvetiyle, bütün kemâliyle medeniyet dünyâsına zâhir olur.

Ümmet-i İslâmiyye şu yolda hareket ederse insâniyetin, medeniyetin bütün hâcetlerine Müslümanlığın tamâmıyla kâfî ve vâfî olduğu elbette zâhir olur; fıkh-ı İslâm'dan âcizlik zâil olarak mu'cizlik şerefi elbette sâbit olur; müslümanların salâhlarına, terakkıyâtlarına mâni' olmak töhmetlerinden de İslâmiyet pâk kalır.

82- Usûl kitaplarında tafsîlâtıyla beyân kılınmış olan on dört usûl üzerine târîhin şehâdeti, hayatın tecrübesi, aklın delâleti, ictimâî hâcetler, zamanın da talebi teşrî'de delîl olmak üzere mu'teber olur.

83- Ehl-i İslâm'ın millî, ictimâî, siyâsî, dînî, edebî, iktisâdî ihtiyâclarını müzâkere edip zaman, mekân, ha-

yat izhâr edebilecek, ictimâî, siyâsî, dînî mes'eleleri esâs cihetiyle halletmek için münâsib bir vakitte şehirlerin birinde her sene lâ-ekal bir defa "Ulemâ Şûrâsı" yani ilim ve ta'lîm işlerinde hizmetleri, mahâretleri ma'rûf âlimlerden, cemâat işlerinde ictihâdları, emânetleri, himmetleri ma'lûm adamlardan mürekkeb bir hey'et hâcet zamanlarında, muayyen vakitlerde da'vet kılınır. Milletin, zamanın, mekânın husûsiyetlerine göre İslâm hükümleri ta'yîn kılınıp mes'elelerine göre, hüccetlerine göre çâreleri de, tedbîrleri de ta'yîn kılınır.

84- Ulemâ Şûrâsı'nın bütün karârları bütün müslümanlara i'lân kılınarak milletin efkâr-ı umûmiyyesi i'tibâr olunur.

85- Birer sene fâsıla ile üç şûrâda tekrâr edilip kabûl ve te'kîd kılınmış olan her bir karâr bütün Rusya müslümanlarınca ve Dîniye Nezâreti'nce düstûru'l-amel ittihâz olunur.

86- Şu tarîkle kabûl kılınan her bir karâr tâm ma'nâsıyla ümmetin icmâıdır.

87- Bu icmâ', delîl değil, fakat büyük bir kuvvettir. Karârın tenfîzini icâb eder. Ekseriyet kâfîdir; vâhidin yahud ekalliyetin muhâlefeti zarar olmaz. Bu icmâ', maslahatlara tâbi' olmak cihetiyle kānûn gibi umûmiyet kesb eder. Lâkin zamanın, mekânın ihtilâflarına göre hiçbir vakit ebediyet kesb etmez. Bir mekânın, bir zamanın icmâı başkalarına da delîl olmaz.

88- İcmâ' karârıyla, hey'et-i ilmiyye ma'rifetiyle ve ictihâdıyla şerîat-ı İslâmiyye ahkâm-ı adliyyesi, ahkâm-ı âile mecellesi tedvîn kılınıp medreselerde tedrîs olunur, müslümanların hayatlarına esâs olur, mahkemelerde düstûru'l-amel ittihâz olunur.

89- İnsâniyet dünyâsında İslâmiyet revâcına, siyâset meydânlarında müslümanların izzetlerine, istiklâllerine dâir mes'eleler ve tedbîrler hakkında Ulemâ Şûrâsı da Dîniye Nezâreti de bugünkü Ufa Nedvesi'nde İslâm memleketlerinin birinde zâhir olabilecek hareketlerin her birine Rusya müslümanları da her vakit her cihetle iştirâk eder.

Massignon'un Cevâbı

Fâzıl-ı muhterem Veled Çelebi Efendi hazretlerine

Sebîlürreşad'da intişâr etmiş olan makālelerinizi üstâd ve müsteşrik-ı benâm Mösyö Lui Massignon'a göndermiştim. Bu defa müşârunileyhten cevâben aldığım 3 şubat 924 târîhli mektubun ekser-i mündericâtı Zâtıâlîlerine âid olduğundan tercümesini yine kıymetdâr mecmûamızla nazar-ı mütâlaanıza arz ediyorum. Münâkaşa olunan noktalara cevâb verirseniz yine müşârunileyhe gönderiririm. Tercümemdeki Arabî ibâreleri müşârunileyh Massignon mektubuna aynen yazmış olduğunu hürmetlerime tevdîan arz eylerim efendim.

17 Şubat 340, Ankara

Mehmed Ali Aynî

Azîz Meslekdaşım

Âlem-i İslâm Sâlnâmesini (L'annuaire du monde musulman) yakında alacaksınız. Bu sâlnâmenin provalarını tashîh husûsundaki meşgūliyetim, üç haftadan beri muhâberâtımda istemeyerek bir teehhura bâdî olduğundan afvınızı temennî ederim. Mektubum vesîlesiyle Veled Çelebi ile aranızda geçen muhâberenin mahsûlünü bana teblîğ etmiş olmanızdan dolayı size fevkalâde teşekkür ederim. Yalnız mektubumda üslûbca bazı ta'dîlât yapılmaksızın bu sûretle neşrinden dolayı biraz teessüf ederim. Bununla berâber ikiniz arasında cereyân eden şu münâzaranın *Sebîlürreşâd* kāri'leri için bu vechile müfîd olmasından dolayı mesrûrum. **[270]** Latîf muhabbetiniz beni çok mütehassis etmiştir. Kezâlik Veled Çelebi'nin [5](من عرف نفسه...) kavlinin isnâdına âid cerh ve ta'dîl husûsundaki îzâhât-ı âlimâneyi pek takdîr ettim.

Şimdi bana bazı tedkīkāt ilâve etmekliğime müsâade ediniz:

Birincisi: Benim tenkīd ettiğim şey bizzat (من عرف... نفسه) hadîsi değildir. (Ben onu pek beğeniyorum. *Hallâc* ünvânlı eserimin ikinci cildine 513. sahîfedeki 4 numaralı fıkraya: 794, 921'inci sahîfelere bakılması); ben bu hadîse İbni Arabî'nin *Füsûs*'unda, Gazzâlî aleyhinde olarak, yaptığı te'vîli tenkīd ettim. "İbrâhîmiyye, İhsâniyye bahislerinde İbni Arabî şöyle diyor: [6](فمن ارادان يعرف النفس الالهى فليعرف العالم) Ben Hallâc'ın *Bostânü'l-Ma'rife*'deki şu kavlini tercîh ederim. [7](ومن قال عرفته من صنعه فقداكتفى بالصنع دون الصانع)

İkincisi: İbni Arabî'nin eserlerinde beni sıkan şathiyyât değildir; onun yaptığı kıyâsât-ı felsefiyyedir; müşârunileyh, mesâili tarîk-ı nazarî ile lüzûmundan fazla isbât etmek istiyor. Bunun içindir ki arz-ı simsim ile ilmü'l-hurûfu âdetâ sevmiyorum. Bununla berâber bundan "kabal" ile cifrin ehemmiyetini inkâr ettiğim anlaşılmasın: (*Istılâhât-ı Sûfiyyenin Menşe'leri* hakkındaki eserimin 80-83'üncü sahîfelerine bakılsın.) Ben İbni Arabî'nin kitaplarında daha ziyâde tecrübî isbâtlar bulmak isterdim.

Üçüncüsü: [8](ليس فى الامكان) ilh. kavli hakkında benim *Hallâc*'ın ikinci cildinde 562'nci sahîfesinde dördüncü

---

[5] "Kim kendini bilirse.."

[6] "Kendi iç dünyasını tanımak isteyen, âlemi tanısın."

[7] "Onu kimin yaptığını biliyorum diyen yapılanı bilir, yapanı değil."

[8] " İmkân dahilinde değildir."

bende ve *Fütûhât*'ın müteaddid fıkralarına bakınız.

Dördüncüsü: Muhibbim Asin Palacios'nun *"Dante ve İbn-i Arabî"* hakkındaki eser-i mühimminin zaîf noktalarını *Âlem-i İslâm* mecmûasında uzun bir makāle ile göstermiştir. (1919 senesi, 36'ncı cild, sahîfe 23-58) Mûmâileyh bana pek garîb bir cevâb göndermiştir.

Beşincisi: "Enelhak" üzerine 1913 senesinde *Dürr-i İslâm* ünvânlı Almanca risâlede bir monografi neşretmiştim.

Altıncısı: Bahsettiğiniz *Şecere-i Nu'mâniyye*'nin eski el yazması nüshaları varsa pek mühimdir. Niçin onun tenkīdî bir tarzda temsîline teşebbüs etmiyorsunuz?

Yedincisi: Kim isbât etmiştir ki Şeceretü'l-kevn "medsûsetün-aleyh"tir? Veled Çelebi'ye [9](البينة على المدعى) diye cevâb veririm. Bu risâlenin üslûbu *Füsûs*'un üslûbuna mugāyirdir. *Füsûs* için dahi aynı mütâlaa serd edilmiştir. Çelebi-i müşârunileyh bu husûsta ne düşünüyor?

Veled Çelebi'ye tarafımdan teşekkürle berâber fakat nikāt-ı âtiyye üzerine nazar-ı dikkatlerini celb etmenizi ricâ ederim:

a- Birçok müsteşriklerin İslâm hakkındaki fikirlerine Hayyâm ile Maarrî'nin meş'ûm bir te'sîr icrâ etmiş olduklarını Veled Çelebi ile birlikte tamâmen teslîm ederim.

b- İsterdim ki münâkaşanın iki mühim noktası, benim fikrime göre, şunlar olduğuna dikkat etsin:

Evvelâ. – Ahlâka âid husûsâtta mühim olan cihet, isnâd değil, muhtevî olduğu hikmettir. Nitekim İbni Hanbel diyor: [10](اذاروينا فى فضائل الاعمال تساهلنا فى الاسانيد) Ben bu mütâlaayı *Istılâhât-ı Sûfiyyenin Menşe'leri* ünvânlı kitabımda şerh ettim. (Sahîfe 100-106)

Sâniyen: Hâdisât-ı sûfiyyede mümkinât-ı hayâliyyeyi değil, vâkıât-ı fi'liyyeyi yani fevâid-i rabbâniyyeyi nazar-ı i'tibâra almalıdır. Muharrirîn-i sûfiyyeden istediğim şey, bu vâkıâtı bize kemâl-i dikkatle tecrübî sûrette ta'rîf etmeleridir. Çünkü yalnız tecârîbü'l-kulûb üzerinedir ki bir "devâü dâi'l-kulûb" ilm-i sahîhi teessüs edebilir. (*Istılâhât-ı Sûfiyyenin Menşe'leri:* 97-100 ve *Hallâc*'da 921-922'nci sahîfelere bakılması).

Azîz meslektaşım, muhabbet-i amîkama i'timâd ediniz. [11](دام الله تعالى بقائكم)

3 Şubat 1924

Massignon

Veled Çelebi'ye söyleyiniz; tasavvufta şahsım için hiçbir vakit bir makām istemedim. O bana diyor: [12](ليس عندك من المحبين شيئ) Ben ona şöyle cevâb veririm: Sahîh! [13](ولكن لى حسراتهم وهوذا احترق به) , [14](فحسب) ...

MÜSLÜMANLIĞIN SÂFİYET ve GÜZELLİĞİ

Yeni Müslüman Olan Bir İngiliz Asîl-zâdesinin Müslümanlığa Muhabbeti

İngiltere'nin mümtâz asîl-zâdelerinden sâbık İskoçya kralları hânedânından olup dîn-i mübîn-i İslâm'ı kabûl eden Sir Archibald Hamilton ahîren *"Niçin Müslüman Oldum"* serlevhasıyla yazdığı bir makālede diyor ki:

"Akıl ve temyîz sâhibi olduğum zamandan beri dîn-i İslâm'ın güzelliğine ve sâfiyetine daima meftûn oldum. Hıristiyan olarak doğmuş ve büyümüş olduğum hâlde hiçbir vakit kilisenin akāidine inanamadım. Körükörüne i'tikāda karşı muhâkeme ve akl-ı selîmi daima rehber edindim. Zaman geçtikçe ve yaşım ilerledikçe huzûr-ı dînden nasîbedâr olmak istedim. Roma yahud İngiltere kilisesi bu vâdîde beni hiç tatmîn edemedi.

Dîn-i İslâm'ı kabûl etmekle yalnız vicdânımın ilhâmına itâat ettim ve Müslümanlığı kabûl ettiğim günden i'tibâren daha iyi ve daha doğru bir adam olduğumu hissediyorum.

Cühelânın ve mutaassıbların en ziyâde ma'rûz-ı tecâvüzü olan din Müslümanlık'tır. Fakat halk bu dîn-i mübîne nüfûz edebilse sosyalizm mes'elesinin yegâne çâre-i hallini Müslümanlığın te'mîn ettiğini anlardı.

Beşeriyet üç sınıfa münkasem bulunuyor: Birincisi, servete, refâhiyete nâil olan sınıf, ikincisi hayatını idâme için çalışmaya mecbûr olan sınıf, üçüncüsü işsizlerden veyahud kendileri hiçbir hatâ irtikâb etmedikleri hâlde yolun kenârına düşen bîçâregândan müteşekkil koca ordu.

Bu fecî' buhrân ve müdhiş rekābet günlerinde hemen her insan azîm bir tazyîkın te'sîri altında çalışmaya mecbûr olurken bu üç sınıfı muhâfaza için tedâbîr-i lâzımeyi bulmak icâb eder. Hazret-i Peygamber vahy-i ilâhî ile telakkī ettiği Kur'ân-ı Kerîm'de nisâbı hâiz olan her **[271]** müslümanın lâ-ekal yüzde 2,5 zekâtı muhtâcîne i'tâ etmesini emretmektedir.

Aynı zamanda biz, dilenciliği meslek edinen bir cemâatin vücûd bulmasına sâik olmamakla mükellefiz.

---

[9] "İddia eden delil getirir, iddiasını ispat eder."

[10] "Amellerin faziletleri konusunda rivayet ettiğimiz hadislerde senedleri kolay buluyorduk."

[11] "Allah geleceğinizi devam ettirsin."

[12] "Sende sevenlerden bir şey yoktur."

[13] "Bende onların özlemi var. Bu da içimi yakıyor."

[14] "İşte böyle..."

Ancak hayatını kazanmak için muâvenete muhtâc olanlara yardım ederiz. Bundan dolayıdır ki İslâm âleminde işsizlik fiilen mechûl gibidir.

Müslümanlık tahrîb-kâr değil i'mâr-kâr bir dindir. Farazâ arâzî sâhibi bir adam, zengin olmak dolayısıyla bir müddet arâzîsini ekip biçmezse bu arâzî bil-fiil emlâk-i umûmiyyeden addolunur ve şerîat-ı İslâmiyyeye göre onu ekecek olana geçer.

Dîn-i İslâm sûret-i kat'iyyede mütemâdî ve bütün tâli' oyunlarını men' eder. Bütün insanlık âlemini felâkete sürükleyen müskirât ve ribâ âfetlerini istîsâl eyler. Bu sûretle Müslümanlık hiç kimsenin denî bir vâsıtayı kendisinden daha az tâli'li olan bir insana karşı kullanmasına imkân bırakmaz.

Biz, müslümanlar 'cebrî' değiliz. Kadere yani kavânîn-i ilâhiyyenin ezelî ve ebedî olduğuna mu'tekidiz.

Bize göre 'amel'siz 'i'tikād' hiç mesâbesindedir. Ef'âlimizden mes'ûliyeti kabûl ediyoruz ve hayât-ı uhrâda hesâb vereceğimize kāniiz. Her hareketimizden bizzat mes'ûlüz. Hiçbir kimse bir kimsenin günâhını yüklenemez.

Dîn-i İslâm insanın günâhsız olarak doğduğunu telkīn eyler. Erkek ve kadın 'nefs-i vâhide'den halk olunmuşlardır. Aynı rûhu hâizdirler; fikrî, rûhî ma'nevî aynı kābiliyetlerle mücehhezdirler.

İslâm uhuvvet-i umûmiyyesine dâir söz söylemeye lüzûm görmüyorum. Bu, herkesin bildiği bir hakīkattir. Lord ile köle, zengin ile fakīr, hepsi birdir. Müslüman kardeşlerimin şerefli yaşadıklarını gördüm. Sözlerinin şâyân-ı i'timâd olduğuna kanâat getirdim. Müslümanlar bana daima bir insan ve bir kardeş olarak adâlet-kârâne bir sûrette muâmele etmişler, bana en yüksek mihmânnüvâzlığı göstermişlerdir. Onlarla bulunduğum zaman kendimi evimde addettim.

El-hâsıl dîn-i İslâm her husûsta ve hayatlarının her lahzasında sâliklerine rehberlik ettiği hâlde bugünkü Hıristiyanlık âdetâ Pazar günleri ibâdet etmeyi ve sâir günlerde Allâh'ın kullarını avlamayı öğretmektedir."

Terbiye-i Ma'neviyye ve Ahlâkıyyenin Lüzûmu

İkdâm gazetesi sâhibi Ahmed Cevdet Bey *"İntihârlar: Sefâlet ve Aşk, Sinemalar ve Romanlar"* serlevhalı makālelerinde memleketin ictimâî ve iktisâdî derdlerini pek vâzıh bir sûrette teşrîh etmiştir. Ehemmiyetine mebnî makālenin son fıkralarını aynen naklediyoruz:

"İntihâr sârî hastalık gibidir. İntişâr ettikçe, duyuldukça dâiresi genişler. Bunda biraz değil, çokça olarak terbiyenin dahli vardır. Müslümanlar arasında eskiden hiçbir intihâr teşebbüsü olmazdı. Çünkü terbiye-i ma'neviyye ve ahlâkıyye, daha doğrusu hissiyât-ı dîniyye buna mâni' oluyordu. Bugün gençliğin sağlam bir istinâd-gâhı yoktur. Pek lâübâlî büyüyor ve prensiplerini ta'yîn edemiyor. İşsizliğin de te'sîrâtı vardır. Ciddî bir meşgale sâhibi olmayanlar için intihâr gibi şeyler pek kolay zihne vârid olur. Ciddî bir iştigāl buna mâni'dir. Dediğimiz gibi bizde bu olmadığından gençlik zavallı bir hâldedir. İstikbâle kendini ve ümîdini hazırlayamıyor.

Bu yetmiyor imiş gibi romanlar, sinemalar da gençliği ahlâkan za'fa düşürecek veyahud hakīkat-i hâlde za'ftan ibâret olan bir hâleti kahramanlığa îsâl edecek yeni bir hayat halk ettiler … Erkekler ve kadınlar bu hayata velev ki hayâlen olsun kendilerini kaptırdılar. Sanki hakīkat-i hayât onlar için bundan ibâret idi.

Çok teessüf olunacak şey, gençlerin bu vatanda îfâ edecekleri ne mühim vazîfeler var iken ve her genç bu vatanın âtîsini muhâfazaya me'mûr kıymetdâr bir unsur iken hiçbir fâide-i milliyye istihsâli uğrunda olmayarak nefsi imhâ etmek zihniyetine acınır. Bu bir görgü, bir taklîd oldu. Bakalım ne zamana kadar devâm edecek. Gençlerin daha metîn bir terbiyeye sâhib olmasını temennî ederiz. Seciyelerin tekevvününde ümîd edelim ki gençlik kendisine şâyân-ı imtisâl nümûneler bulsun. Bu nümûneler yoktur diyemeyiz."

Türkistan'da Bir Kıyâm

Lenin'in vefâtını müteâkıb Sibirya'da, Türkistan'da Sovyetler idâresi aleyhine bir ihtilâl zuhûr etmiştir. İhtilâl harekâtı bilhassa Blagoda Çestak eyâletinde vüs'at peydâ etmiştir. Sovyet me'mûrları beklemedikleri bu ihtilâle karşı vakt ü zamanıyla tedbîrli davranamadıklarından bir mukāvemet gösterememişlerdir. Blagoda Çestak eyâletinde ihtilâlciler bir hükûmet-i muvakkate teşkîl etmişlerdir. "Sakalin"de "Amur" havâlîsinde dahi ihtilâl harekâtı baş göstermiştir.

Hîve Hanlığından ve Türkistan'ın her tarafından Moskova'ya endîşe-bahş haberler geliyor. Cüneyd Han Hîve'de kendisini kuvâ-yı ihtilâliyye reisi olmak üzere i'lân etmiştir. Mûmâileyh beyânnâme çıkararak maksadı Rusya'dan ayrılmak değil, Sovyet idâresini devirmekten ibâret olduğunu i'lân etmiştir.

TEADDÜD-i ZEVCÂT Hakkında Mazhar Osman Bey'in Mühim Neşriyâtı

En muktedir etıbbâmızdan Mazhar Osman Beyefendi'nin riyâset-i tahrîriyyelerinde intişâr etmekte olan ve ikinci cildine başlayan *Sıhhî Sahîfeler*'de **[272]** müşârunileyhin teaddüd-i zevcât lehinde iki mühim makālesi intişâr etmiştir. Birinci makālesini yevmî gazeteler nakletmiş, bunun üzerine kāri'ler birçok hakāik-ı fenniyye ve ictimâiyyeye vâkıf olmuştu. Ahîren intişâr eden ikinci nüshasında da müşârunileyh tekrâr teaddüd-i zevcâtı fennî, tıbbî, fizyoloji, psikoloji, ictimâî cihetlerden tedkīk etmiş; fuhuş yüzünden mühlik buhrânlara ma'rûz kalan Avrupa'da teaddüd-i zevcâtın kabûlüne doğru tebellür eden cereyânlardan bahsetmiştir. Ümîd ederiz ki bazı yevmî gazeteler bu makāleyi de nakledeceklerdir. Makāle uzun olduğu cihetle biz yalnız teaddüd-i zevcât lehinde Avrupa ricâl-i mütefekkirîninin sözlerini nakl ile iktifâ edeceğiz. Bütün kāri'lerimizin bu mecmûayı ta'kīb etmekle mükellef olduklarını kemâl-i ehemmiyyetle arz ederiz.* Mazhar Osman Beyefendi diyorlar ki:

"Biz burada teaddüd-i zevcât, talâk ve gençlerin sinn-i izdivâcı mes'elelerinde dinden mülhem kānûnumuzu, teceddüd nâmına baltalamak isterken Avrupa'da bir zümre-i mütefekkirîn, seviye-i ictimâiyyeleri fevkalâde yüksek birçok ulemâ ve ictimâiyyûn teaddüd-i zevcât lehine propagandalarda bulunuyor. Resmî makāmlara mürâcaatla kānûnun bir saat evvel ıslâh ve ta'dîlini istiyor. Meselâ 'Anquetil': 'Ta'dîl için tereddüd edilecek bir nokta yoktur, geçen her saat bir cürm-i ictimâîdir.' diye haykırıyor. Bu adamların fikirleri bin dokuz yüz yirmi üç senedir monogam olan memlekette hiç hayret uyandırmıyor.

Edîb-i şehîr Victor Margueritte Harb-i Umûmî'den sonra Fransa'nın uğradığı nüfûs kahtlığına parlementonun nazar-ı dikkatini celb ederken diyor ki: 'On sekiz milyon Avrupalı kadın; eşleri öldüğü için zevce-i vâhidelik usûlünün hodbînliğine kurbân olarak bekâr hayâtının sefâlet-i iktisâdiyye ve ahlâkıyyesine mahkûm oluyorlar.' A'yândan Hogs Lero: Resmî tedkīkāta göre bu sene Fransa'da dört hanım kıza muâdil evlenecek bir erkek düşüyor, binâenaleyh teaddüd-i zevcâtı men' eden Fransa Kānûn-ı Cezâsı'nın 340'ıncı maddesi ta'dîl edilmeli, diyor; dörtte biriyle evlenince üçü ne olacak? Biri bütün ma'nâsıyla izdivâc kānûnlarının fevâidinden mütenaim olacak, diğer üçü zâbıta-i ahlâkıyyenin ta'kībâtı altında erkeklerin birer gecelik eğlencesi, fuhşun hidemât-ı şâkkasına mahkûm (Aux travaux forces de la prostitution) olacak. Çocuklardan kimi anası papasın duâsıyla evlendiği için veled-i meşrû' olacak, pederinin mîrâsına konacak. Âile ismini taşıyacak. Diğeri piç sayılacak, mîrâstan ve pederinin isminden mahrûm kalacak, ona göre refâh ve terbiye de görmeyecek, hülâsa cem'iyetin başına belâ bir serseri yetişecek … Hele bekâr hayatının emrâz-ı zühreviyyenin ittisâındaki te'sîrini kim inkâr edebilir? Doktor Ravolt'un dediği gibi beşerin ölümüne en çok sebeb olan kesbî vârisi zührevî hastalıklardır. Bu hastalıklarsa teaddüd-i zevcâtla ve erken evlenmekle az yapılır.

Victor Gambon *Revue Contemporaine* nüshalarının birinde yazıyor ki: 'Rub' asır sonra kırk milyonluk Fransa'nın yirmi beş milyona ineceği bi'r-riyâzî tahakkuk ediyor.' Kezâ fizyoloji âlimi Charles Richet *Progressif*'de, Fransa'nın nüfûsu günden güne azalıyor. İki yüz sene sonra tek bir Fransız kalmayacaktır, diye hayıflanıyor. Teaddüd-i zevcâtın tekessür-i nüfûsa hizmet edeceğini bilen bu âlimler Fransa'nın refâh ve halâsı için teaddüd-i zevcâtın resmen kabûlüne çalışıyor; zevce-i vâhideliği bir kadına hoş görünmek için yalancılık, riyâkârlık diye tezlîl ediyorlar.

Bir zevcesiyle kanâat edemeyecek bünye ve mizâcda, kābiliyet ve terbiyede veya mecbûriyette olan bir erkek, hânesi hâricinde ahlâk düşkünü fâhişelerle ömür geçireceğine, servetini sefâhet yolunda bitireceğine, kötü kadınlarda eksik olmayan emrâz-ı zühreviyyeyi âile ocağına getireceğine temiz bir kadınla evlenirse servetini meşrû' ve nâmûskâr bir âile teşkîline sarf eder, zevcelerinin her ikisi de fenâ hastalıklara kurbân olmaz.

Bugünün hanımefendileri kadınlığı ihtilâle teşvîk eden feministlerin nâmütenâhî telkīnleriyle zehirlenmişlerdir. Hânelerinin yegâne hâkimesi iken bedbahtlıklarından, kuzu gibi erkeklerinin gaddârlığından şikâyet ederler. Hakīkaten berikiler ötekilerden çok bedbahttır. Bunu kadının uyanıklığına atfedersek çok aldanırız. Asrî terbiyemiz kadınları yükseltmemiş, mes'ûd etmemiştir. Belki dejenere etmiş, birer dezanşante yapmıştır.

İzdivâcda tahdîd-i sin … İstanbul kulüplerinde düşünenlerin, hissiyât kılavuzluğuyla kānûn yapmak isteyenlerin dediği olursa o zaman bir memleketin mezârı kazılmış olur. Erkek yirmi yaşından, kız on sekizinden evvel evlenemeyecekmiş… Anadolu bu erken evlenme sâyesinde harblerin, ihtilâllerin, Yemenlerin, Havranların öldürdüğü gençliğin yerini kısmen doldurabildi. Yirmi üç yaşına kadar iki üç çocuk sâhibi olur. İhtiyâr vâlide ve pederine gelin yardımcı bırakır, gittiği yerde zevce ve çocuklarının hayâliyle afîf yaşar. Askerlikten on üç

* Ayda bir defa intişâr eder. Abone bedeli seneliği yüz kuruştur.

on dört sene sonra avdetinde boyunca evlâdı, askerlikte çürüyen el ve aykalarının işini görecek oğulları etrâfını alır. Anadolu'nun nüfûsunu azaltmakta, ahlâksızlığın ve fuhşun önünü almakta, gençlerin şehirliler gibi sû'-i isti'mâlde bulunmalarına mâni' olmakta erken izdivâcın çok nef'i dokunur."

*Sebîlürreşâd*ın her kārii lâ-ekal
iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın
neşri husûsunda pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

28 Şubat 1924 | 22 Recep 1342 | * Perşembe * | 28 Şubat 1340 | Cild: 23 - Aded: 590

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Şer'iye Vekâlet-i Celîlesi tarafından Anglikan Kilisesi'ne gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi reîs-i sâbıkı Şeyh Abdülaziz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Tevekkül. – İslâm'ın nazarında tevekkülün ne demek olduğunu evvelce söylemiştik. Tevekkül, maksadını istihsâl için tevessül edeceği esbâb-ı mu'tâdenin kifâyeti hakkında insanın Allâh'a i'timâd etmesidir. Zîrâ insan o esbâb-ı mu'tâdenin arkasında birtakım gizli müessirâtın vücûdunu seziyor ki çalışanların arzusu bazen o müessirât yüzünden tahakkuk edemiyor. Binâenaleyh beşerin sırf kendi sa'y ü kesbine güvenmesi, kaderin tasarrufâtını bilmemek, gecelerin gündüzlerin neler doğurabileceğini düşünmemektir.

Sonra, "nazar-ı İslâm'da tevekkül sırf semâvî yardımlara dayanarak esbâb-ı mu'tâdeyi muattal bırakmaktı" sözü de İslâm'ı kat'iyyen bilmemekten ileri gelir. Gazzâlî diyor ki:* "Mâdem ki insan kendisinin kifâyetine, kuvvetine, bidâasına emîn değildir, sa'y ü kesbi ile tevekkül dâiresinden hârice çıkamaz; zîrâ olabilir ki bunların hepsini bir lahzada Cenâb-ı Hak mahvediyor. Şu hâlde tevekkül demek insanın nazarı bütün bunların muhâfazasını ve esbâbının teysîrini kâfil bulunan Hakk'a müteveccih olmak demektir ki kesbini de, bidâasını da, kifâyetini de kudret-i ilâhiyyeye izâfetle görür. Nitekim irâdesinin altına tevkīini çeken padişâhın elindeki kaleme bakınca insan yalnız kalemi görmez; pâdişâhın kalbi ne gibi hisle mütehassis, hangi tarafa mütemâyil, neye hükmediyor olduğunu da düşünür. Sonra bu adam çocuğunu, çoluğunu infâk için yahud erbâb-ı ihtiyâca vermek maksadıyla kazanıyorsa bedeniyle dünyâya merbût, lâkin kalbiyle dünyâdan münkatı' demektir. Bu adamın hâli evinde oturandan elbette şereflidir. Mütevekkilin alâmeti şudur: Malı çalınır yahud ticâreti hasâra uğrarsa yahud işi bozulursa hâlinden râzı olur, itmînânı zâil olmaz, yüreği çarpıp durmaz; bil-akis kalbinin evvelki hâliyle sonraki hâli aynı sekîneti muhâfaza eder. Çünkü bir şeye bağlanmayan kimse onun zıyâıyla endîşeye düşmez; bir şeyin zıyâıyla muzdarib olan evvelce ona bağlanmış demektir. Şu âyet-i kerîmede mütevekkil olmayanlar tasvîr ve levm ediliyor: (فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ . قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ . فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ) - Sûre-i Zümer [39/49-51].**

[274] **Kanâat. –** Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimizin tergīb ve teşvîk buyurdukları ahlâkın en güzeli

---

* *İhyâü'l-Ulûm,* cüz 4, sahîfe 142 ve 191.

** "İnsanın başı sıkıldı mı bize yalvarır; sonra tarafımızdan kendisine ni'met verdiğimiz gibi, şu bana verilen şey yolunu bildiğimden dolayıdır, der; halbuki o ni'met bir imtihândır, ama çokları bilmiyorlar. Onlardan evvelkiler de aynı sözü söylemişlerdi; işte kazanmış oldukları servetin kendilerine faydası dokunmadı da kazandıklarının ne kadar seyyiâtı varsa hepsi üzerlerine uğradı; bunların içindeki zâlimlere de bütün kazandıklarının seyyiâtı isâbet edecektir; hiçbiri azâbımızdan kurtulacak değil."

kanâattir. Lâkin İslâm'ın esrârına, ilk müslümanların târîhine vukūfu olmayan birçok adamlar tevekkül gibi kanâatin de ma'nâsını anlayamadılar. Zannettiler ki kanâat işi, gücü bırakmak, dünyâ malından tamâmıyla yüz çevirerek ölmeyecek kadarını hattâ daha azını kâfî görmektir. Şübhesiz târîh-i İslâm'ın ilk altı asrından sonra gelen o muzlim a'sâr-ı cehâlette bu fikrin beyne'l-müslimîn şüyûu iktisâdî, mâlî ahvâlin harâbîsini intâc ettiği gibi müslümanların en vahîm bir maraz-ı ictimâîsi kesildi.

Evet aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'le ashâbının, hulefâsının, sonra asr-ı hicrî nihâyetine kadar gelen bütün müslümanların kanâatten murâd ettikleri ma'nâ hiçbir sûretle ne halkın sa'yine, kesbine mâni'di, ne de malın tezyîd ve istimrârına muârızdı. Kanâat pek memdûh idi. Çünkü doymak bilmeyen harîs rûhların bir nevi' riyâzeti idi; fesâd ile çarpan yüreklere sükûn veriyordu. Kanâat pek mergūb idi; zîrâ isteniyordu ki, hayat sırf maddiyât uğrunda uğraşmalarla, didinmelerle bitmesin yahud hırsın, tamaın ifrâtı gibi servet sâhibleri hakkında kîn beslemek, ellerindekine göz dikmek gibi sevâik onlara karşı bir fenâlık ettirmesin. Çünkü bu hâlin huzûr ve nizâm-ı ictimâîyi alt üst edeceğinden başka cinâyât ve cerâimden birçoğunu meydâna getirdiği biliniyordu.

Dîn-i İslâm'da kanâatten ancak şu bekleniyor: İnsan bulduğuna râzı olup bulamadığından müstağnî olacak ve helâl tarîkıyle kazandığını kâfî görerek başka yollardan kazanmayı istemeyecek. İslâm'ın örfüne göre kanâat halkın elindeki ni'met ve mala tamaın zıddıdır. Şu hâlde kanâat maîşeti dar kimseler için nefislerini başkalarının malına göz dikmeyecek sûrette terbiyeden başka bir şey değil; tâ ki günün birinde onlara karşı fenâlık etmesin yahud gayz u kîn besleyip de istirâhat-i kalbden mahrûm kalmasın; hâsılı ne kadar az da olsa sa'y ü kesbiyle elde ettiğine râzı olsun; ne kadar çok da olsa başkasına mukadder bulunan servet ve ni'metten dolayı kederlenmesin.

"Müstağnî o adamdır ki halkın elindekini ummaz da kendi kazancıyla kanâat eder." sözü Hazret-i Ömer'e isnâd olunuyor. İnsan bu sûretle hareket edince kalbi müsterîh olur; başkasının mazhar olduğu ni'mete göz dikmekten masûn kalır; yanı başındaki sâhib-i servet adam da bunun zararından âsûde yaşar. Binâenaleyh kanâat, zengin, fakīr, bütün bu vasıf ile muttasıf olanlar için râhat olduğu gibi bunların etrâfındaki servet erbâbı için de siperdir.

Kim kanâatten bunun hâricinde bir ma'nâ çıkarmak isterse azîm bir hatâ işlemekle berâber Allâh'a ve İslâm'a karşı açıktan açığa bühtân etmiş olur.

TEADDÜD-i ZEVCÂT MÜESSESE-i İCTİMÂİYYESİ

1

Teaddüd-i Zevcât Usûlünün Târîhçesi – Şerîat-ı İslâmiyye Teaddüd-i Zevcât Usûlünü Tahdîd ve Islâh Etmiştir – Dîn-i İslâm'da Teaddüd-i Zevcâtın Cevâzı – Teaddüd-i Zevcât Usûlü Hakkındaki İ'tirâzât – Bu İ'tirâzâta Cevâb – Teaddüd-i Zevcâtın Ferdî, İctimâî Fevâid ve Muhassenâtı.

Teaddüd-i Zevcât Usûlünün Târîhçesi:

Teaddüd-i zevcât müessese-i ictimâiyyesi zarûriyât-ı hayâtiyyeden ma'dûd olarak edvâr-ı kadîmeden beri mevcûd bulunmuştur. A'sâr-ı kadîmeye âid rivâyât-ı târîhiyyeden ve bilhassa Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd denilen Tevrât ve İncîl nüshalarından anlaşıldığı üzere teaddüd-i zevcât usûlü cem'iyât-ı beşeriyye arasında öteden beri cârî olmuştur. Enbiyâ-yı sâlife hazerâtından birçoklarının müteaddid zevceleri var idi. Ez-cümle İbrâhîm aleyhisselâmın Sâre ve Hâcer nâmında iki muhterem refîkası bulunduğu gibi Ya'kūb aleyhisselâmın da dört zevcesi var idi. Nübüvvet şerefiyle hükûmet ni'metine nâil olan Süleymân aleyhisselâmın ise birçok zevceleri ve üç yüzü mütecâviz müstefreşesi mevcûd idi.

Vaktiyle Hindîler, Bâbilîler, Âsûrîler, Îrânîler, Mısrîler arasında da kesret-i zevce usûlü cârî idi. Mısrîler pek yakın akraba ile izdivâc edebilirlerdi; Mısrîlerden yalnız rüesâ-yı rûhâniyye hakkında kesret-i zevcât usûlü câiz değildi.

Ezmine-i kadîmede gayr-i mahdûd bir dâire dâhilinde cereyân eden teaddüd-i zevcât usûlü İbrânîler arasında da birçok zaman devâm etmiştir. Erkeklere nisbetle kadınlar daha fazla bulunduğundan bu usûle pek ziyâde lüzûm görüyorlardı. Muahharan Romalılar tarafından Beytülmakdis'in tahrîb edilmesi üzerine muhtelif memleketlere muhâceret ettiler, muhtelif akvâm ile ihtilâta mecbûr oldular. Bu esnâda içlerinden birçokları teaddüd-i zevcât usûlünü terk etmeye başladı. Nihâyet bundan dokuz asır mukaddem Worms şehrinde in'ikād eden bir meclis-i kebîr-i rûhânîde reis bulunan Haham Gerşon **[275]** tarafından bu usûl men' ve tahrîm edilmiştir. Fakat bu memnûiyete rağmen meşrûiyet bâkī olduğundan hâlâ Mûsevîler arasında müteaddid kadınları taht-ı nikâhında cem' edenler bulunmaktadır. Ez-cümle Sûriye havâlîsindeki zengin Mûsevîler arasında bu usûl kemâ-fi's-sâbık cârîdir.

İşte Mûsevîlerde böyle olduğu gibi Nasrâniyet-i sahîhada da kesret-i zevcât usûlünün gayr-i câiz olduğuna

dâir bir nakil mevcûd değildir. El-yevm eldeki İncîl nüshalarında da vahdet-i zevcenin lüzûmuna, teaddüdün memnûiyetine âid hiçbir sarâhat yoktur. Bu memnûiyet mücerred Roma kānûnlarına ittibâan sonradan vücûda gelmiştir.

Zamân-ı câhiliyyette Arablar arasında dahi bu usûl pek ziyâde câri idi. Bir erkek taht-ı nikâhında birçok kadınları cem' edebilirdi. Zevc, zevceleri üzerinde her türlü hukūka mâlik idi. Hatta bu kadınlar âdetâ zevcin emvâli mesâbesinde olup vefâtından sonra veresesine intikāl ederdi.

Kütüb-i tefâsîrde mezkûr olduğu üzere zamân-ı câhiliyyette bir erkek vefât edince asabesinden bulunan şahıs bu müteveffânın zevcesi üzerine libâsını atar ve "Ben bu kadına başkalarından ehakkım." derdi. Sonra bu kadını dilerse yeniden mehir vermeksizin kendisi tezevvüc eder, dilerse başkasına tezvîc ederek bîçâre kadının mehrini kendisi alırdı. Yahud zevcinden tevârüs ettiği emvâli kendisine fidye-i necât olarak verinceye kadar bu kadının başkasıyla izdivâcına mâni' olurdu.

Fakat âfâk-ı beşeriyyeti şa'şaa-i adâletiyle tenvîr eden dîn-i İslâm'ın zuhûrunu müteâkıb bu zâlimâne hareket (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا)[1] âyet-i celîlesiyle men' olunmuştur.

Hâlâ Mûsevîler arasında kısmen böyle bir âdet cârîdir. Mûsevîlerden bir erkek bilâ-veled vefât edince onun zevcesi ber-hayât bulunan kardeşine intikāl eder. Kadın bununla izdivâca mecbûrdur. Bunun muvâfakatini istihsâl etmedikçe başkasıyla izdivâc edemez. Bunun hilâfına hareket ederek başkasıyla izdivâc ederse nikâhı mahkeme-i rûhâniyye tarafından feshedilir. Şâyed berhayât bulunan kardeşi bu kadını almaktan imtinâ' ederse kadın bu hakkı mahkemeye mürâcaatla da'vâ edebilir; yine imtinâ' vukū' bulursa kadın bu erkeğe karşı bazı tahkīr-âmîz merâsimde bulunduktan sonra başkasıyla izdivâca me'zûniyet kesbetmiş olur.

Şerîat-ı İslâmiyye Teaddüd-i Zevcât Usûlünü Tahdîd ve Islâh Etmiştir:

Görülüyor ki şerîat-ı İslâmiyye teaddüd-i zevcât usûlünü bidâyeten te'sîs etmemiştir. Belki öteden beri beyne'l-akvâm gayr-i mahdûd bir hâlde câri olan bu usûlü tahdîd etmiş, bu bâbda bir kısım ahkâm ve şerâit vaz' ve ta'yîn ederek bu müesseseyi ıslâh eylemiştir.

Şerîat-ı İslâmiyyeye nazaran bir erkek adâlete riâyet etmek şartıyla taht-ı nikâhında iki ve nihâyet dört kadın cem' edebilir. Efrâd-ı ümmetten herhangi bir erkek dört kadından ziyâdesi hakkında te'mîn-i adâlete muktedir olamayacağından artık onun hakkında bundan ziyâdesi karîn-i cevâz olamaz. Bu husûsta gerek cumhûr-ı müslimîn ve gerek mezâhib-i mu'tebere-i İslâmiyye eimmesi müttefiktirler.

Hattâ Gaylân bin Seleme hazretleri taht-ı nikâhında bulunan on bir zevcesiyle berâber şeref-i İslâm'a nâil olunca Resûl-i zî-şân Efendimiz: "Yâ Gaylân!. Zevcelerinden dördünü ihtiyâr edip mütebâkīsinden mufârakat eyle!" diye emir buyurmuştur.

Dîn-i İslâm'da Teaddüd-i Zevcâtın Cevâzı:

Dîn-i İslâm'da teaddüd-i zevcâtın böyle mahdûd bir dâire dâhilinde cevâzı (وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ)[2] âyet-i kerîmesiyle sâbit olup büyük bir hikmete, mühim bir zarûret-i ictimâiyyeye müstenid bulunmuştur.

Sahîh-i Buhârîde mezkûr olduğu üzere Urve bin Zübeyr Hazret-i Âişe-i sıddîka vâlidemizden (وَاِنْ خِفْتُمْ) âyet-i celîlesinin sebeb-i nüzûlünü suâl etmiş, Hazret-i Âişe de şu meâlde ma'lûmât vermiştir: "Hemşîre-zâdem! Bazı yetîmeler velîlerinin hacr u terbiyesinde bulunur da velîler yetîmelerin malına, hüsn ü cemâline rağbet ederek onları kadr-i ma'rûftan dûn birer mehir ile kendileri için tezevvüce kıyâm ederler. İşte bu âyet-i kerîme ile velîler îfâ-yı adâlete da'vet edilmiş, mehr-i misli ikmâl, adâlete riâyet etmeksizin yetîmeler ile izdivâcdan nehyolunmuş, kendileri için helâl olan başka kadınlar ile dörde kadar teehhül edebilmelerine ruhsat verilmiştir."

Görülüyor ki şerîat-ı âdilemiz yetîmelerin hukūkuna adem-i riâyet gibi şîme-i diyânet ü insâniyyete yakışmayan bir hareketten erkekleri men' etmiş, onları bir tarîk-ı savâba sevk eylemiştir.

Artık dînin bu ulvî emirlerine riâyetkâr olan bir müslim hiçbir vakit kendi temâyülâtına, kendi menâfi'-i zâtiyyesine tâbi' olarak taht-ı velâyetindeki yetîmelerin hukūkuna, saâdet-i hayâtiyyesine tecâvüz edemez. Belki meşrû' sûrette hareket eder ve lede'l-îcâb matlûbuna muvâfık olan kadınlardan adâlete riâyet etmek şartıyla dörde kadar tezevvüc edebilir; bu cihet, müsâade-i şer'iyyeye iktirân ettiğinden hiçbir kimsenin i'tirâza salâhiyeti olamaz.

Şunu da arz delim ki: (وَاِنْ خِفْتُمْ) âyet-i kerîmesi hakkında daha birçok tevcîhât vardır. *Tefsîr-i Kebîr*'de muharrer bir tevcîhe göre, **[276]** bazı kimseler yetîmeler hakkında îfâ-yı adâlette kusûr edeceklerinden havf ederek onları taht-ı velâyetlerinde bulundurmaktan tevakkī ederlerdi. Bu âyet-i celîle ile de fuhşiyâttan ihtirâz etmeleri kendi-

[1] "Ey İnananlar! Kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helâl değildir." (Nisâ Sûresi 4/19)

[2] Nisâ Sûresi 4/19)

lerine ihtâr olunmuştur. Bu takdîrde âyet-i celîlenin meâl-i âlîsi şöyle olur: "Ey mü'minler! Eğer siz yetîmeler hakkında icrâ-yı adâlet edememekten havf ediyor iseniz fuhşiyâttan da havf ediniz. Helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder tezevvüc ederek muharremâtın etrâfında dolaşmaktan ihtirâz eyleyiniz. Maahâzâ eğer bu kadınlar hakkında da adâlete riâyet edememekten havf eder iseniz yalnız birer zevce ile veya mâlik bulunduğunuz câriyeler ile iktifâ ediniz. Bu cihet zulüm ve cevrde bulunmamanıza daha karîbdir."

İşte bu tevcîh ile de pek güzel tezâhür ediyor ki teaddüd-i zevcâtın cevâzı cem'iyet-i beşeriyyenin nezâhet-i ahlâkıyyesini muhâfaza, iffet ve adâletle ittisâfını te'mîn gibi ulvî gāyelere müstenid bulunmuştur. Nitekim bu husûsâta dâir âtiyen îzâhât verilecektir.

Teaddüd-i Zevcât Usûlü Hakkındaki İ'tirâzât:

Ma'lûm olduğu üzere Avrupalılar son zamanlara kadar teaddüd-i zevcât usûlü hakkında bir hiss-i husûmet göstermekte bulunmuşlardır. Hattâ ehl-i İslâm arasında bu usûlün mevcûdiyetine binâen bazı garblılar müslümanları vahşet ile, medeniyetten mahrûmiyet ile ithâma kadar cür'et etmişlerdir. Teaddüd-i zevcât müessesesi hakkındaki bir hiss-i husûmet bilâhare mücerred bir fikr-i taklîd ile şarklılar arasında da yüz göstermiştir. Bu müessese hakkındaki i'tirâzât şöylece telhîs edilebilir:

1- Teaddüd-i zevcât usûlü intizâm-ı âileye, saâdet-i ictimâiyyeye mâni'dir. Müteaddid zevceleri olan bir erkek muntazam, samîmî bir âile teşkîline muvaffak olamaz, bu hâlde âile hayatından beklenilen saâdet-i ictimâiyye de tecellî edemez.

2- Bu usûl hüsn-i imtizâca mâni'dir. Müteaddid zevceler arasında daima bir kıskançlık hüküm-fermâ olur. Gerek bu müteaddid zevceler arasında ve gerek bunlardan dünyâya gelecek çocuklar arasında muhabbet ve samîmiyet mevcûd olamaz. Biribirine karşı böyle husûmetkârâne bir vaz'iyet alan bir âile efrâdından ise ne beklenilebilir?.

3- Bu usûl kadınların hukūkunu muhildir. Müteaddid zevceleri olan bir erkek bu kadınların hukūkuna riâyet edemez. Bu hâlde kadınlar mağdur olmuş olurlar.

4- Bu usûl kadının nefsini rencîde eder. Bir kadın kendisiyle bir kâşâne-i izdivâc te'sîs etmiş olduğu zevcini diğer bir kadın ile daha müteehhil görünce izzet-i nefsi rencîde olur, gurûr-ı nefsânîsi cerîhadâr olmuş bulunur.

5- Bu usûl, kâide-i müsâvâta münâfîdir. Bir erkek dört kadın alabildiği hâlde bir kadın birden ziyâde erkekler ile bir zamanda izdivâc edemiyor.

6- Bu usûl adâletle kābil-i te'lîf değildir. Çünkü bir erkek müteaddid zevceleri hakkında aynı derecede muhabbet ve sadâkatle mütehassis olamayacağından her hâlde bu kadınlardan bir kısmı hakkında adâlet te'mîn edilmemiş olur.

7- Bu usûl ihtiyâcâtı tezyîd ederek sefâlet-i umûmiyyeye bâis olur. Çünkü bir şahıs müteaddid zevclerini ve bunlardan tevellüd edecek çocukları hüsn-i idâreye kādir olamaz. Bunun netîcesinde de bu âile ihtiyâc ve sefâlet içinde kalır. Bu hâl ise bütün bir cem'iyete te'sîrden hâlî olamaz.

8- Bu usûl, servetin inkısâmına sebebiyet verir. Çünkü müteaddid zevcleri bulunan bir şahsın vefâtında emvâli birçok kimseler arasında taksîme tâbi' olur. Her birinin hissesine az bir şey isâbet eder. Bu sûretle inkısâma uğrayan servetten de ne efrâd ne de cem'iyet müstefîd olamaz.

9- Garbda bu usûl cârî değildir. Binâenaleyh biz bu müessese-i ictimâiyyeyi kabûl eder isek garbın sû'-i nazarlarını celb etmiş oluruz. Garbın o kıymetdâr teveccühünden mahrûm kalırız!. Sonra hâlimiz ne olur?..

Teaddüd-i Zevcât Usûlü Hakkındaki İ'tirâzâta Cevâb :

1- Teaddüd-i zevcât usûlü, intizâm-ı âileye, saâdet-i ictimâiyyeye neden mâni' olsun? Bunlara mâni' olan şey dînî, ictimâî güzel bir terbiyenin noksânı, şerâit-ı izdivâcın fıkdânıdır.

Dîn-i İslâm'da teaddüd-i zevcâtın ne gibi şerâit dâhilinde tecvîz edildiği güzelce mülâhaza edilirse bu usûlün intizâm-ı âileye ve sâireye münâfî olduğunu iddiâya mahal kalmaz.

Bir erkek ki servete mâlik, kuvve-i bedeniyyeyi hâiz, hukūk-ı zevciyyeti her vechile te'mîne muktedirdir, artık öyle bir erkeğin müteaddid zevceleri bulunmasından dolayı intizâm-ı âile niçin bozulsun? Saâdet-i ictimâiyye neden muhtel olsun? Bu evsâfı câmi' olmayan erkeklerin ise birer zevce ile iktifâ etmeleri îcâbât-ı şer'iyyedendir. Nitekim Furkān-ı Hakîm'de: [3](فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً) buyurulmuştur.

2- Teaddüd-i zevcât usûlü hüsn-i imtizâca mâni'dir, deniliyor. Fi'l-vâkı' teaddüd-i zevcât sebebiyle bazı âileler arasında bir sû'-i imtizâc yüz gösterebilir. Fakat güzel düşünülür ise sû'-i imtizâcın asıl başka esbâb te'sîriyle vücûda geldiği pekâlâ anlaşılır.

Gerek zevceler arasında ve gerek bunların çocukları beyninde bir adâvet ve iğbirârın zuhûru güzel bir terbiyeye adem-i mazhariyetten neş'et eder, evâmir-i şer'iyyeye adem-i riâyetten ileri gelir. Halbuki insanlar hüsn-i terbi-

[3] "Şayet, aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız" (Nisâ Sûresi 4/3)

ye ile evâmir-i şer'iyyeye riâyetle me'mûrdurlar, insanlar hodkâmlıktan tecerrüd etmekle âdâb-ı muâşerete, hukūk-ı karâbete riâyet eylemekle mükelleftirler. Böyle güzel bir tehzîb görenler arasında öyle zannedildiği gibi kıskançlıktan, adâvet ve iğbirârdan eser görülemez. Bu tehzîbden mahrûm olanlar ise zâten hiçbir kimse ile imtizâca muvaffak olamazlar.

Biz bir zevc ile bir zevceden ve ana baba bir kardeşlerden müteşekkil nice âilelerin ahvâline vâkıfız ki bunların arasında daima nizâ' u şikāk cârî **[277]** olmaktadır. Bunların eyyâm-ı hayâtı zehr-âlûd bir maîşetin meş'ûm te'sîriyle mahvolup gitmektedir. Bunların ictimâî hayatlarında aslâ bir mes'ûdiyet lem'ası müncelî olmamaktadır.

Bilakis yine birçok âilelerin şuûn-ı hayâtiyyelerine muttali' bulunmaktayız ki bunlar birçok nüfûstan müteşekkil oldukları hâlde mücerred aldıkları hüsn-i terbiye sâyesinde pek mümtezic, mes'ûd bir hâlde yaşıyorlar. Bunlardan her biri kendi saâdetini diğerlerinin saâdetiyle hem-âhenk görüyor. Bunlardan herhangi biri biraz râhatsız bulunsa diğerleri de beyinlerinden vurulmuşçasına bir teessür içinde kalıyorlar. Binâenaleyh teaddüd-i zevcât usûlü aleyhinde bulunmaktan ise efrâd-ı milletin güzel bir tehzîbe, mükemmel bir terbiyeye nâiliyetini te'mîne çalışmak daha muvâfık olmaz mı?

3- Teaddüd-i zevcât usûlü ahkâm-ı şer'iyyemize riâyet edilmek şartıyla zevcenin hukūkunu aslâ ihlâl etmez. Şerîat-ı âdilemiz zevc ile zevceden her birini bir kısım vezâif ile mükellef tutmuş, mukābilinde de her birine birtakım hukūk bahşetmiştir. Bir kadın ne kadar vezâif ile mükellef ise o nisbette de hukūka nâildir. Nitekim Furkān-ı Mübîn'de: [4](وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ) buyurulmuştur.

Müteaddid zevceleri olan bir erkek bu kadınlardan her biri için hâlleriyle mütenâsib, müstakil birer mesken tedârikine, bunların yanlarında bi'l-münâvebe beytûtete, her biri hakkında aynı derecede izhâr-ı temâyüle borçludur. Uhdesine teveccüh eden bu gibi vazîfeleri hüsn-i îfâ etmeyen bir zevc, zevcesinin talebiyle mahkemeye celb olunarak bu vazîfeleri îfâya cebrolunur. Bu gibi vezâife riâyet edemeyecek kimseler hakkında ise teaddüd-i zevcâta zâten mesâğ yoktur.

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz: (من كانت له زوجتان فمال الى احدهمافى القسم جاءيومالقيمةواحدشقيه مائل) buyurmuştur ki "İki zevcesi olan bir kimse kasm* husûsunda bunlardan birine daha ziyâde meylederse kıyâmet günü bedeninin bir tarafı çarpık olarak haşrolunur." meâlindedir.

Velhâsıl bir erkek ki zevcelerinin nafakalarını te'mîne, bunların temâyülât-ı nisvâniyyelerini tatmîne ve sâir hukūk-ı zevciyyeti îfâya kādir olur; artık böyle bir erkeğin taht-ı nikâhında bulunan bir kadının hukūku, mücerred diğer zevcelerin mevcûdiyetinden dolayı neden muhtel olsun? Belki şerâitini hâiz olan bir erkeğin yalnız bir kadınla iktifâya icbâr edilmesi –muktezâ-yı fıtrata muhâlif, zarûret ve maslahata münâfî olduğundan– çok kere erkeğin hukūkunu ihlâl eder.

4- Teaddüd-i zevcât usûlü neden kadının izzet-i nefsini rencîde etsin? Bir kadın afîf, vazîfe-şinâs, hukūkperver bir erkeğin taht-ı nikâhında bulunmakla kendisini mes'ûd addeder, velev ki o erkeğin başka zevceleri de bulunsun.

Müslüman hanımları hiçbir vakit meşrû' muâmeleyi kendi izzet-i nefslerine karşı bir tecâvüz telakkī etmezler. Vâkıâ bazı hanımlar zevclerinin tekrâr teehhül etmelerinden müteessir olabilirler. Fakat bu bir i'tiyâd mes'elesidir. Zevclerine olan muhabbet ve merbûtiyetlerinin şâyân-ı takdîr görülen bir tezâhürüdür. Yoksa izzet-i nefslerinin rencîde edilmiş olması zehâbından münbais değildir.

Ya öyle birtakım erkekler bulunuyor ki bunlar zâhiren bir zevce ile kanâat ettikleri hâlde bu zavallı kadınların hukūkuna aslâ riâyet etmiyorlar. Bütün zamanlarını eğlence mahalllerinde, bir kısım iffetsiz kadınların fuhşâlûd hücrelerinde imrâr edip duruyorlar. İşte bir kadının izzet-i nefsini cerîhadâr edecek şey ancak bu gibi gayr-i meşrû', sefîhâne hereketlerdir.

Avrupa kadınları bir erkeğin iki zevceye mâlikiyetini medeniyete, hukūk-ı nisvâna münâfî görüyorlar da zevclerinin metres denilen âlûde-dâmen kadınlar ile peydâ-yı münâsebette bulunmalarında bir mahzûr görmüyorlar.

Ne garîb hâlet-i rûhiyyedir ki meşrû', nezîh bir muâmele ta'yîb olunuyor da gayr-i meşrû', nezâhete münâfî bir hareket bir nazar-ı lâkaydî ile görülüyor, bu husûsta müsâmaha tecvîz ediliyor!..

Ömer Nasûhî

HUKŪK-ı ÂİLE KĀNÛNU Lâyihası Hakkında Şer'iye Encümeni'nin Mazbatası

Şer'iye Encümeni Reisi: Bursa Meb'ûsu Mustafa Fehmi, Mazbata Muharriri Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu Mehmed Kâmil, Kâtip Aydın meb'ûsu Mehmed Es'ad, A'zâ Kastamonu Meb'ûsu Veled Çelebi, Gazi Ayntab Meb'ûsu Şahin, Urfa Meb'ûsu Şeyh Safvet, Konya

[4] "Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları da vardır." (Bakara Sûresi 2/228)

* Kasm: Zevcin yed-i iktidârında olan şeylerde ve sohbet ve muvâneset için beytûtet husûsunda zevceleri arasında icrâ-yı adâlet ve müsâvâta riâyet etmesidir.

meb'ûsu Mustafa Feyzî, Konya Meb'ûsu Mustafa, Muş Meb'ûsu İlyas Sâmî, Konya Meb'ûsu Naîm Hâzim, Kastamonu Meb'ûsu Hasan Fehmi …

Adliye Vekâleti'nden mevrûd Hukūk-ı Âile Kānûnu Lâyihası'yla Adliye Encümeni'nin ol bâbdaki tedkīkāt ve mütâlaâtını muhtevî bulunan mazbatası hey'et-i umûmiyye karârıyla encümenimize havâle buyurulmakla Adliye Vekîli Seyyid Beyefendi'nin huzûruyla müzâkere ve tedkīk edildi. Hey'et-i ictimâiyyenin mâ-bihi'l-kavâmı ve en mühim bir istinâdgâhı olan âilenin münâkehât ve müfârekāt gibi en hayâtî ahkâmının şekl-i kānûnîde bir mecellede tesbîti vekâlet-i âidesi tarafından serd ü beyân edilen esbâba mebnî derece-i vücûbda bulunduğundan esâs i'tibârıyla şâyân-ı kabûl görülmüştür.

[278] Encümenimiz Lâyiha-i Kānûniyye üzerindeki tedkīkātını iki mühim umdeye tevfîkan icrâ etmiştir: Onlardan birisi şerîat-ı İslâmiyyemize derece-i tevâfuku, diğeri de halkın ve âilenin masâlih ve ihtiyâcâtını sûret-i tatmîndir. Hakīkatte ise bu umdeler iki değil birdir; mühim değil, ehemdir. O da Lâyihanın ahkâm-ı İslâmiyyemize muvâfakatinden ibârettir. Lisân-ı ilmîsiyle "masâlih" nass-ı şâri'le tahkîm buyurulmuş olduğundan buna müstenid bulunan ahkâm-ı fer'iyye de irâde-i şârie istinâd etmekte ve [5](فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِی شَیْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَی اللهِ وَالرَّسُولِ) hakīkati kemâliyle tecellî eylemektedir.

Yeni Cumhûriyetimizin dînî, halk hükûmetinin en mütekâmil şeklini teblîğ eden dîn-i İslâm olduğuna ve ahkâm-ı şer'iyyenin icrâ ve tenfîzi Meclisimizin vezâif-i âliyyesi cümlesinden bulunduğuna göre de hukūk-ı âile gibi ahkâm-ı asliyyesi hıll ü hürmete tealluk eden bir kānûnun tertîb ve tedkīkında bu umde-i âliyyenin istihdâf edilmesi zarûrî idi.

Esâsen Lâyiha-i Kānûniyye de bu sûretle ihzâr edilmiş olup ihtiyâcât-ı hâzıramızı kemâliyle ve bütün şümûl ve vüs'atiyle te'mîn edebilmek için ahkâm-ı mansûsa ve sâdât-ı Hanefiyyenin akvâl-i müfessiresi esâs ittihâz edilerek ve mezâhib-i sâire eâzım-ı eimmesinden ihtiyâcât-ı hâzıramızı müemmin bulunan herhangi bir müctehidin ictihâdı tercîh olunarak Lâyihaya derc edilmiştir ki hakīkaten sezâvâr-ı takdîrdir.

Meâhiz-i asliyyesi nusûs-ı kat'iyyeden ibâret olan ahkâm-ı şer'iyyeyi müctehidîn-i kirâm hazerâtı istinbât ederken –nusûsun umûmiyet ve husûsiyet-i ifâdesi, nedb ü vücûba ihtimâli gibi– birtakım esbâb-ı zarûriyye dolayısıyla ihtilâf etmişlerdir ki murâd-ı şârii ta'yîne masrûf olan bu ihtilâf millet-i İslâmiyye için mahz-ı rahmet olmuş ve bu Lâyihanın tanzîm ve tedkīkinde o rahmet-i vâsiadan istifâde edilmiştir.

Abbâsîler devrinde şarkta Türkistan'a, Hindistan'a ve garbda Avrupa'nın vasatına kadar tevessü' eden hudûd-ı cesîme dâhilinde cereyân eden hâdisât-ı mühimme müctehidîn-i kirâm için birer zemîn-i ictihâd olmuş ve muhtelif örf ve âdetlerin vaz'iyet-i şer'iyyeleri tedkīk edilmiştir. Bu sûretle de hudûd-ı ilmîsi tevessü' eden İslâm hukūku kurûn-ı müteâkıbede yetişen ve küre-i arzın aktâr-ı medeniyyesine mensûb bulunan fukahâ-yı İslâmiyyenin bilhassa tefrî'-i mesâil cihetiyle inzimâm eden mesâî-i ilmiyyeleri sâyesinde artık müstaid olduğu kemâli bulmuştur. Bugün hukūk-ı İslâmiyyemizin mevzûu dâhilinde ihtiyâcât-ı medeniyyemizin istilzâm ettiği herhangi bir hükmü bulmakta güçlük çekilmez.

Târîh-i medeniyyet ve târîh-i ilm-i hukūk tedkīk edildikte görülür ki milletler tarîk-ı terakkīde birtakım hayâtî kānûnlara tâbi' olmuşlardır ki biz onları "masâlih" ta'bîr-i ilmîsiyle ifâde ederiz. Fakat o milletler hiçbir zaman havâss-ı mümeyyizeleri bulunan temâyülât-ı dînîyye ve teâmülât-ı milliyyelerini ihmâl etmiş değillerdir. Muhtelif teşebbüsler netîcesinde el-yevm garb hukūkunun vâsıl olduğu şekl-i ahîrde yine Roma medeniyeti müessirdir. Mısır, Çin, Japon, Brahman hukūklarıyla şerîat-ı İsrâiliyyeden her biri birer seyr-i târîhî ta'kīb edegelmiştir. Bu vechile bilumum milel ü şerâyi' nazarında mer'î olan nikâh gibi bir emr-i mühim ve medenîde her millet îcâbât-ı dînîyye ve muktezıyât-ı milliyyesine tevfîk-ı hareket ederken gerek hükûmetin Lâyihayı tanzîmde ve gerek Şer'iye Encümeni'nizin tedkīkında hukūk-ı İslâmiyye hâricinde bir tarîk ta'kīb edilmesi, kimse tarafından tecvîz edilemezdi, hem de Encümen vazîfe-i asliyyesinden udûl etmiş bulunurdu.

Minel-kadîm fıkhımız, fukahâmız eşrâf u kibârdan ziyâde halka istinâd edegeldiği ve hukūk-ı ricâlden ziyâde hukūk-ı nisvânı muhâfaza eylediği târîh-i fıkhın kat'î şehâdâtı ile müeyyed bir hakīkat olduğu cihetle on üç asrı mütecâviz bir zamandan beri ümmet-i İslâmiyyenin en âteşîn zekâlarının mukaddes gāyelerle çalıştığı bir müessese-i hukūkıyyemizin ihmâli hukūk-ı medeniyyemiz nâmına gāfilâne bir cür'ettir. Binâenaleyh hâssa-i mümeyyizesi hıll ü hürmete âid husûsâtta halka i'timâd bahşetmekten ibâret olan böyle mühim bir kānûn hakkında bilâ-mûcib halkta şübhe ve tereddüd uyandırmak muvâfık değildir. Buna mebnîdir ki gayr-i müslimlere âid olup kendi dînî esâslarına göre ve gayr-i müslim erbâb-ı ihtisâsa mürâcaatla vaz' edildiği Adliye Vekâletinin mazbatasında ifâde edilen ahkâm-ı mahsûsayı Encümenimiz ol bâbdaki müsâade-i şer'iyyeye mebnî aynen kabûl etmiştir.

Hülâsa ber-vech-i ma'rûz esâslar dâiresinde Lâyiha-i Kānûniyye'yi tedkīk eden Encümen onun fusûl ve

[5] "Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, onu Allah ve Resûlüne arz edin." (Nisâ Sûresi 4/59)

mevaddı hakkındaki nikāt-ı nazarını da ber-vech-i âtî hey'et-i celîleye arz eder:

Nikâh, ehliyet-i matlûbeye hâiz olan ve mevâni'-i şer'iyyeden ârî bulunan tarafeynin mütekābil hukūk ve vezâif ile bi'r-rızâ yekdiğeriyle irtibât ve intifâ'larının hıllini ifâde eden bir akidden ibâret olmasına ve bu akdin mahzar-ı şühûdda tesmiye-i mehir ve îcâb ve kabûl ile mün'akid bulunmasına nazaran Lâyihanın ihtivâ ettiği ebvâb ve fusûlün hakīkaten maksada kâfî ve ilmî esâsâta tevfîkan tanzîm olduğu anlaşılır.

Nikâh ve izdivâcdan gâye: Zevc ve zevce kuvâ-yı nefsiyye ve ahvâl-i rûhiyyelerini yekdiğeriyle tevsî' sâyesinde hem nesli ve hem de cem'iyeti tereddî ve inkırâzdan kurtarmaktır. Nikâh, irtibât-ı şahsîyi gāyetle nezîh ve mergūb bir sûrette te'mîn ettiğinden neslin ve cem'iyetin te'mîn-i bekāsı ancak onunla mümkün olur. Bu sâyede zevc, zevce yekdiğerinin merbûtıyet-i kalbiyyesinden ve re'y ü tedbîrinden sûret-i dâimede müstefîd olur ve böylece zevc, zevce **[279]** ile zevce de zevc ile tekemmül etmiş bulunur. Estaîzü billâh [6](هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ) nikâh fezâil-i insâniyyenin inkişâfına, tenâsüle, maîşette vüs'at ve tesâhüle hâdim olduğundan en güzel hey'et-i ictimâiyye, onun te'sîs ettiği âilelerden teşekkül eder.

Nikâha âid olan ta'rîfin birinci fıkrasında "ehliyet-i nikâh" mes'elesi görülmektedir. Fakat nikâha takdîmen icrâ kılınan "nişânlanmak" âdeti vardır ki Lâyihanın birinci faslını teşkîl etmektedir. Nişânlanmakla va'd-i izdivâc, müstakbel âileye nâmzed olmak demektir ki şer'an ne ma'nâ-yı nikâha mevzû' ve ne de kasd u irâdeye makrûn olmayan bu nevi' va'd-i mücerredler hiçbir gûnâ mecbûriyet-i hukūkıyyeyi istilzâm etmez (Madde: 1). Yalnız mehre mahsûb veya hediye olarak veyahud bu iki nâm ile olmayıp da örf ve âdet-i belde îcâbâtına göre tarafeyn arasında teâtî edilen bazı şeyler varsa bunların vaz'iyet-i hukūkıyyeleri ta'yîn edilmek zarûrî bulunduğundan Adliye Encümeninin ilâvesiyle berâber bunlara âid ahkâmı ihtivâ eden 2'nci madde aynen kabûl edildi.

Ehliyet-i Nikâh. – Nikâhta tarafeynin akıl ve bülûğ cihetiyle hâiz-i ehliyet olmaları şarttır. Nasıl ki ehliyet, akıl ve bülûğ ile tahakkuk ettiğinden velâyetin de iki şart-ı mühimmidir. Bülûğ: Hakīkaten veya hükmen bülûğ olup hakīkaten bülûğ, zükûrda ihtilâm, inâsta hayız gibi âsâr-ı tenâsülün zuhûruyla teayyün eder. Hükmen bülûğ ise sinnen bülûğdur ve hakīkī bülûğun halefidir. Bülûğ için şerîat-ı İslâmiyye muhîte, bünyenin kuvvet ve za'fına nazaran bir mebde', bir de müntehâ ta'yîn etmiştir. Mebde'-i sinn-i bülûğ, erkeklerin on iki, kızların dokuz yaşını itmâm ettikleri sindir. Yani bazı muhîtte şerâit-ı hayâtiyyenin de te'sîriyle kuvvetli bünyelerin bu yaşta bâliğ veya hâyız olabilmesidir. Mebde'-i sinn-i bülûğu bu sûretle ta'yîn beyne'l-eimme müttefak bulunduğu için hükûmetin teklîf ettiği 7'nci madde ona göre tertîb edilmiştir. Artık bu sinlerden aşağı bulunan sagīr ve sagīrenin ne hükkâm ve ne de velîleri tarafından nikâhlarına müsâade edilmiyor ve bu bâbda eimme-i metbûînden İbni Şübrüme ve Ebûbekr-i Esam hazerâtının ictihâdı kabûl ediliyor.

Sinnen bülûğ ise erkek veya kızın ehliyet-i akd ü izdivâcı bizzat hâiz oldukları yaşı idrâk ederek hükmen bâliğ addolunmalarıdır. Bu yaş müntehâ-yı sinn-i bülûğ olduğundan bu çağa gelip de kendisinde âsâr-ı tenâsül görülmeyen bir genç bile hükmen bâliğ addolunur. Bu sûretle ehliyet-i akd ü izdivâcı hâiz olabilmek için İmâm-ı A'zam hazretleri erkeklerin on sekiz ve kızların on yedi yaşlarını itmâm etmeleri ictihâdında bulunmuştur. Bundan aşağı on beş ve yukarı yirmi iki, yirmi beş yaşlarını kabûl edenler de bulunmakla berâber Ebû Hanîfe hazretlerinin ictihâdları hayât-ı ictimâiyyemize daha mu-vâfık bulunduğundan 4'üncü madde bu sûretle aynen kabûl edilmiştir. Tâm on sekiz ve tâm on yedi yaşında bulunan erkek ve kız çocuklarında hiss-i tenâsül inkişâf etmese bile artık şer'an ve sinnen bâliğ addolunurlar, velînin velâyetinden müstağnî bulunurlar. [7](الايم احق بنفسهامن ابيها) hadîs-i şerîfi mûcebince kız da bu sinde ehliyet-i kâmileyi hâiz olmakla doğrudan doğruya kendi mukadderâtını kendisi ta'yîn edebilmek kudretini hâiz oluyor. Velînin kızın gıyâbında yaptığı akd bile onun muvâfakatine muallak bulunuyor. Yalnız izdivâcına tâlib olanların örfen velîsine mürâcaatları emr-i nikâhta kızın müstakillen hareket ederek vekāhate, hayâsızlığa nisbet olunmaması içindir.

Bu mebde' ile müntehâ-yı bülûğ arasında herhangi bir sinde bulunanların ehliyetleri ise bâliğ olduklarını ihbâr etmeleri ve bünyelerinin ifâdelerini tasdîk edecek derecede kuvvetli bulunması esâsına müsteniddir. Yalnız bu yaştaki bir kızın bâliğa olduğunu ihbâr etmesi İmâm Muhammed'e göre ehliyet-i izdivâc için kâfî ise de ehliyet-i akd için kâfî değildir. Bunun için İmâm Muhammed velînin izni lâhık olması re'yindedir. Bu esâslara göre teklîf edilen 5 ve 6'ncı maddeler de kabûl edildi.

İmdi bülûğ gibi muhîte, şerâit-i ictimâiyyeye ve bir gencin bünyesinin kuvvet ve za'fına göre tebeddül eden bir mes'eleye fukahâ-yı izâm hazerâtının mebde' ve

---

[6] "Onlar (kadınlar) sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz. (Bakara Sûresi 2/187)

[7] "Dul kadın kendisi ile ilgili kararlarda babasındann daha çok hak sahibidir."

müntehâ ta'yîn etmeleri tebeddülât-ı ma'rûzadan dolayı pek çok mehâsin ve fevâidi câmi'dir. Arabistan gibi bilâd-ı hârre ile Sibirya gibi bilâd-ı bâridenin, sonra muâşeret-i medeniyye ve bedeviyyenin insanlar üzerindeki te'sîrâtı gayr-i münkerdir. Binâenaleyh bir muhîtte ehliyet-i izdivâc mes'elesi kāide-i umûmiyye hâlinde tesbît edilmek istenildikte mebde'-i ehliyet husûsunda her hâlde o muhîti ve şerâit-i hayâtiyyeyi nazar-ı dikkate almak zarûrîdir. Memleketimizde ise on beş yaşından aşağı bir sinde bulunan erkek ve kızlarda hiss-i tenâsülün inkişâfı nâdirü'l-vukū'dur. Böyle mebde' ve müntehâ ile muayyen ahkâm-ı müvesseada küre-i arzın aktâr-ı muhtelifesinde münteşir bulunan İslâm hey'et-i ictimâiyyesinden her biri kendi muhîtinin îcâbâtına tevâfuk eden bir haddi mebde'-i bülûğ olarak kabûl ile şerîat-ı İslâmiyyenin rahmet-i vâsiasından istifâde etmesi meşrû' bir hareket olur. Buna binâen Encümeniniz mebde'-i ehliyet olmak üzere erkek vekız için tâm on beş yaşını kabûl etmiş ve Adliye Encümeni de bu bâbda hakîkaten isâbet eylemiştir.

Ancak muhîtimizde birtakım zarûrât-ı ictimâiyye vardır ki onları da nazar-ı dikkate almak zarûrîdir. Şöyle ki: Köylerde ve şehirlerde ve bilhassa harb ve muhâceret gibi musîbetler ve sefâletler netîcesinde erkek veya kız çocuğu bulunan bir baba, akraba ve teallukātından veyahud hâriçten herhangi yetîm ve bîkes bir **[280]** çocuğu hânesine ve taht-ı himâyesine almayı düşünür. Fakat bunların günün birinde âile için mûcib-i hicâb ü hacâlet olacak bir yaramazlıkta bulunabilmeleri endîşesiyle evvelâ nikâh etmek ister. Bu bir zarûrettir. Sonra böyle bir hâlin vukūu üzerine bir çocuk da olduysa o bî-günâhın istikbâli teemmül edilmek icâb eder. Bu da ikinci bir zarûrettir. Sâlisen: Hasta veya ihtiyâr bir peder, vefâtı hâlinde himâye ve sıyânetten mahrûm kalacak olan kızının vaz'iyet-i müstakbelesini hâl-i hayâtında ta'yîn etmek ve hayırlı gördüğü bir âile ile te'sîs-i musâheret eylemek ister. İşte bunlarla emsâli zarûretlere ve bu nikâhlardan hiçbirisinde fi'l-hâl zifâf kasd ve imkânı bulunmamasına mebnî böyle müstesnâ vaz'iyetler karşısında velâyet-i hâssayı hacr ve ta'tîl etmeyi muvâfık bulmayan Encümenimiz zarûretlerin istisnâsı vaz'iyetlerini de ifâde etmek üzere 7'nci maddeyi "On beş yaşını itmâm etmemiş olan sagīr ve sagīrenin zarûret olmadıkça hiçbir kimse tarafından tezvîcine müsâade edilemez." sûretinde takyîd ve ta'dîl etmiştir.

Arz olunduğu üzere âkıdeynin akıl ve bülûğ cihetiyle hâiz-i ehliyet bulunmaları şart olduğu için bir zarûrete mebnî olmadıkça mecnûn ile mecnûnenin nikâhları tecvîz edilmemiştir. (Madde: 9)

Velînin mükellef olmasına ve sabî, mecnûn, ma'tûhun nefy-i velâyetlerine dâir bulunan 11'inci maddenin sebeb-i vaz'ı da budur.

Nikâhta velâyete dâir olan 10'uncu maddeye gelince: Vekâletin teklîfi vechile velâyetin "bi-nefsihî asabât"a âid olması esâsı kabûl edildi. [8](الانكاح الى العصابات) hadîs-i şerîfi mûcebince velâyet, bilâ-tefrîk ve bilâ-istisnâ velâyet-i irs tertîbi üzere asabâta âiddir. "Bi-nefsihî asabe" hâtıb ve mahtûbeden birisiyle kendi arasında kadın haylûlet etmeyen –baba, büyükbaba– erkek olmasına nazaran velâyet-i tezvîcin böyle erkeklere verilmesi ve asabe bulundukça vâlide gibi zevi'l-erhâma geçilmemesi, hem bu bâbdaki nusûs ve icmâa ve hem de kadının avâkıb-ı umûru idrâkte erkek derecesinde bulunmamasına mebnî, maslahata muvâfık bulunmuştur. Âgūş-ı şefkatinde büyüttüğü kızının en büyük mürüvvetini göreceği sırada "ana"nın re'y ü rızâsına mürâcaat edilmeyerek amca-zâdelere kadar hakk-ı re'y verilmesi hissiyâta hoş gelmeyebilir. Nasıl ki Adliye Encümeni a'zâ-yı kirâmının ekseriyeti tarafından "an'anât-ı milliyyemize mutâbık bir düstûr olması" temennîsiyle teklîf edilen şeklin sâikı böyle müşfikāne bir his olduğu takdîr edilmekle berâber ne çâre ki kızının mukadderâtını kendi başına ta'yîn etmek isteyen nice vâlidelerin gafletleri de muzır netîceleriyle berâber görülmüştür.

Şunu da hey'et-i celîleye arz etmek isteriz ki: Ehliyet-i nikâh husûsunu alâ-vechi's-sıhha te'mîn edecek nüfûs kuyûdâtıdır. Nüfûsun tescîli usûl-i hâzırasıyla devâm edecek ve beş, altı yaşlarına varmadıkça çocuklarımız kayıd ve tescîl edilmeyecek olursa ona binâ-yı muâmele etmekten tevellüd edecek müşkilât ve mehâzîr teemmül edilmek icâb eder.

Muharremât. – Bu fasılda nikâhı memnû' olanlar ta'dâd edilmekte olup nikâh hakkındaki ta'rîfin ikinci fıkrasıyla işâret edilmişti. Bu faslın ihtivâ ettiği mevadd-ı kānûniyye mündericâtı kâmilen nusûs ve nukūle müstenid bulunduğundan cümlesi aynen kabûl edilmiştir.

Akdin İ'lânı. – Akd-i nikâhın icrâsından evvel nikâhın sûret-i mahsûsâda i'lânına dâir olan 33'üncü maddenin tatbîkı köylerimizde pek büyük müşkilâtı mûcib olduğu gibi şehirlerimizde pek çok âilelerce de hoş görülmediği işbu Lâyihanın karârnâme hâlinde tatbîkı zamanında anlaşıldığından ve şer'an matlûb olan keyfiyeti ise huzûr-ı şühûd ile kayıd ve tescîl ile hâsıl olduğundan madde-i mezkûre tayyedildi.

Teaddüd-i Zevce

Muharremât faslında "Dört zevcesi bulunan kimsenin diğer bir kadın ile izdivâcı memnû'dur." sûretinde bulunan 14'üncü madde teaddüd-i zevcâta cevâzı ifâde etmekte, bu ise pek çok münâkaşâta zemîn ittihâz edil-

[8] "Evlendirmek asabeye, sülâleye aittir."

mekte bulunduğundan şerîat-ı İslâmiyye nazarındaki mevki'-i hakīkīsini arz etmek isteriz.

Teaddüd-i zevce dînen vâcib ve mecbûrî değildir. Belki sifâhı (sû'-i isti'mâli) men' etmek için şerâit-ı meşrûa ve mahdûde dâhilinde olmak üzere müsâade edilmiştir. Teaddüd şer'an mültezem olmayıp lede'l-ihtiyâc me'zûnün-fîh bulunduğu için ilm-i fıkıhta bu ünvân ile fasl-ı mahsûs yoktur. Yalnız ba'de'l-vukū' zevcât arasında adl ü müsâvâta keyfiyet-i riâyeti beyân için "kasm" ünvânıyla bir bahis vardır. Nasıl ki 14'üncü madde de teaddüd-i zevcenin mâhiyet-i hukūkıyyesini ta'yîn için vaz' edilmiş değildir. Muharremâttan bulunan bir fiilin memnûiyetini beyân etmek zarûreti bulunmasaydı teaddüdden bahse bile lüzûm olmayabilirdi. Şerîat-ı İslâmiyyede esâs i'tibârıyla teaddüd-i zevce mültezem olmayıp belki vahdet-i zevce asıl olduğuna ber-vech-i âtî nusûs-ı şerîfe şehâdet etmektedir:

1- "(فَإِنْ خِفْتُمْ اَلّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً = "Erkekler! Aralarında adâlet etmek üzere dörde kadar kadın alabilirsiniz. Fakat adâlet edemeyeceğinize kanâat ederseniz artık bir kadın ile iktifâ etmeniz zarûrîdir."[9]

2- "(وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ = "Zevcler! Zevceler arasında ikāme-i adâlete ne kadar harîs ve ne derece mübâlağakâr olursanız olunuz, sûret-i kat'iyyede **[281]** muktedir olamazsınız; bâri bunlardan rağbet ettiğiniz kadına muhabbet-i kâmile izhâr ederek diğerine –âile arasında mer'et-i mutallaka gibi bırakmak sûretiyle– cevr ü zulm etmeyiniz."[10]

Muhakkık-ı şehîr İbni Hümâm merhûm bu iki âyet-i kerîme hakkında beyân-ı mütâlaa ederken *Fethü'l-Kadîr*'de diyor ki: "Bu âyetlerden istifâde ettiğimiz ma'nâ şudur: Teaddüd-i zevceye müsâade adâletsizlik endîşesi bulunmamakla mukayyeddir. Bu endîşe bulundukça birden fazlasının memnû' olduğu muhakkaktır."

3- (وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ) = "Sizden birinizin hürre olan bir kadını nikâh ve izdivâca hâl ve serveti müsâid olmazsa –bir âdet-i müstemirre olarak– mâlik olduğu câriye-i mü'mine ile iktifâ etsin."[11] Görülüyor ki bu âyet-i kerîmede değil dört hattâ bir kadınla izdivâc bile istitâatle takyîd edilerek o günün âdetine göre câriye ile iktifâ edilmesi emir buyuruluyor.

Teaddüd-i Zevceye Müsâadedeki Hikmet-i Şer'iyye: Dîn-i İslâm'ın bu işi esâsından men' etmeyip de adâlete mukārin olmak üzere müsâade etmesine tabîî, ictimâî sebebler gösterilebilir. Evvelâ: Erkek fıtraten teaddüde meyyâldir. Bu bir hakīkattir ki onu inkâr etmek ya riyâdır yahud muktezâ-yı tabîata karşı mükâberedir. Yalnız yüksek bir terbiye bu meyl-i fıtrîyi ta'dîl edebilir. İnsan bu sâyede nefsine hâkim olabilir. Garîbdir ki bu işe en ziyâde kavlen aleyhdâr olanlar, fiilen sözlerini tekzîb edenlerdir. Aşağıda îzâh edileceği üzere kadın ise hilkaten zaîftir, kuvve-i irâdiyyesi azdır. Bir tarafta erkekte kāhir bir incizâb-ı fıtrî hâkim iken diğer tarafta kadın rûhunda za'f-ı irâde bulunurken teaddüd-i zevceyi esâsından men' etmek ya neslin zıyâını kabûl etmek veyahud çocuğun bir âile ismi alamaması hacâletine rızâ göstermek olur ki bunun ikisi de gerek ferd ve gerek cem'iyet için muzırdır. Bu ictimâî mazarratların izâlesi ise teaddüde müsâade etmekle mümkün olabilir. İnsan için ihtiyâc zamanında muhtâc olduğu bir şeye me'zûn olmak memnû' bulunmaktan elbette daha iyidir. Dîn-i İslâm bu meyl-i tabîîyi bu sûretle dâire-i meşrûaya almış, nesli zıyâ'dan, hacâletten masûn kılmıştır.

Esbâb-ı İctimâiyye. – Harb gibi ricâle terettüb eden vezâif ve metâib-i nev'iyye nüfûs-ı zükûru her devirde azaltmaktadır. Harb-i Umûmî'yi müteâkıb bilhassa köylerimizde nüfûs-ı zükûr inâsa nisbetle asgarî yüzde dörde, beşe tenezzül etmiştir. Bunun üçü, dördü ne olacak? Bunların kuvve-i vilâdiyyeleri heder mi olacak? Fakīr bir kadını ortak, şerîk-i mesâî almayı zevcine teklîf edecek derecede maîşetin bâr-ı tazyîkı altında zevciyle berâber ezilen bir köylü kadınının şu teklîfiyle ihdâs ettiği vaz'iyete ne cevâb verilecek? Şerâit-ı adli te'mîn edebileceğine kāni' bulunan bir zevcin zevcesinin akāmeti yahud vazîfe-i zevciyyeti îfâya mâni'-i ebedî bir kusûrun kadında tahaddüsü üzerine zevc neslini inkıtâa mı uğratmalı? Veyahud ihtiyâcât-ı tabîiyyesinden ferâgate mi mecbûr olmalı? İşte bunlarla emsâli birtakım ictimâî zarûretlere mebnî teaddüdü esâs i'tibârıyla iltizâm etmeyen şerîat-ı İslâmiyye ona müsâade etmiştir ki bunların kuru bir izzet-i nefis iddiâsıyla izâle edilemeyeceğini külle-yevm hayat göstermektedir. Evet kadınlık gayreti kadının en yüksek fazîletidir. Histen, izzet-i nefisten mahrûmiyet, cins-i hassâs için büyük bir nakīsadır. Fakat hayata ve zarûretlerin îrâd ettiği şu suâllare de cevâb vermek icâb eder. Bu zarûretler karşısında ortakla yaşamaya râzı olanlara karşı müsâade kapısını kapatmak muvâfık mıdır? Nüfûs-ı zükûrun azlığı mukābilinde izdivâc mes'elesini gûnâgûn vesîlelerle tazyîk ede ede yanı çocuklu bâkir kızlar görmeye alışan garbın âkıbet-i fecîasından Cenâb-ı Hak memleket ve milletimizi esirgesin.

Garb milletleri arasında nüfûs mes'elesiyle en ziyâde meşgūl olan hiç şübhesiz Almanlardır. Harb-i Umûmî'den evvel Alman nüfûs-ı umûmîsi nısfından fazla tezâyüd etmişti. Harb-i Umûmî'yi müteâkıb nüfûs zâyiâ-

[9] Nisâ Sûresi 4/3.

[10] Nisâ Sûresi 4/129.

[11] Nisâ Sûresi 4/25.

tını telâfî için Alman mütefekkirleri teaddüd-i zevce esâsını kabûlden başka bir tarîk olmadığını i'lân ve tavsiye ediyorlardı. Bugün Fransa'da içlerinde a'yân a'zâlığı gibi yüksek makāmları iştigāl eden zevât da bulunmak üzere bir kısım mütefekkirlerin teaddüdü tavsiye ve harâretle müdâfaa ettiklerini matbûâtta görüyoruz.

Teaddüd-i Zevceye Karşı Kadının Hukūku: Bu bâbda en ziyâde nazar-ı dikkate alınacak cihet teaddüd-i zevceyi men' etmek değil, ondan endîşe eden kadınlara hukūk-ı vâfiyye ve silâh-ı müdâfaa vermektir. Onu da fıkhımız te'mîn etmiş ve zevcin teaddüde me'zûn olmasına karşı zevceye şu hakları vermiştir:

1- Nikâh bi'ş-şart, 2- Hakk-ı Tahkîm, 3- Hakk-ı Mehir ve Nafaka.

Evvelâ – **Hakk-ı Şart:** Zevcenin esnâ-yı akidde şart dermeyân edebilmeye mâlik olmasıdır. Kadın bu hakkını 38'inci maddeler mûcebince iki vechile isti'mâl edebilir. 38'inci maddede aynen: "Üzerine evlenmemek ve evlendiği sûrette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezvîc sahîh ve şart mu'teberdir." deniliyor. Sâniyen: Encümenimizin kabûlünü teklîf ettiği 39'uncu madde mûcebince bir şart dermeyân edebiliriz ki o da "Emr-i talâk yedinde olup dilediği zaman kendini tatlîk **[282]** etmek şartıyla bir kadını tezvîc sahîh ve şart mu'teberdir." sûretindeki nikâh bi'ş-şarttır. Her iki maddedeki şartların esnâ-yı akdde zevce tarafından teklîf ve zevc tarafından kabûl edilmesi iktizâ eder. Çünkü hîn-i akdde zevc henüz talâkı hâiz değildir ki zevceye bahşedebilsin. Bu iki maddede 38'inci maddenin ifâde ettiği hüküm teaddüd-i zevcâttan endîşe eden bir kadının endîşesini izâleye kâfî bir şarttır. 39'uncu madde zâid bir hak bile addolunabilir. Yalnız zevcin hakk-ı talâkı hâiz olup bu hakkın kendisinde bulunmamasını hoş görmeyebilen bir kadının lede'l-îcâb dermeyân edebileceği bir şart olarak teklîf ediliyor.

Sâniyen – **Hakk-ı Hıyâr ve Tahakküm:** Kadının fesh-i nikâhı taleb edebilmesidir. Kadın esnâ-yı akidde yukarıdaki şartlardan herhangi birisini dermeyân edememiş bulunur ve zevc de nafaka, süknâ, kisve, beytûtet husûslarında adâlet ve müsâvâta riâyetkâr değilse 74'üncü maddeye tezyîl edilmek üzere Encümenimiz tarafından teklîf edilen "İşbu mecbûriyete adem-i riâyet vukūunda 130'uncu madde mûcebince muâmele olunur." fıkrası mûcebince kadın hakk-ı hıyârını isti'mâl ederek 130'uncu madde mûcebince hakeme mürâcaatla fesh-i nikâh ettirebilir. Hakem hakkında aşağıdaki îzâhât-ı lâzıme arz edilecektir.

Sâlisen – **Hakk-ı Mehir ve Nafaka:** Mehir ve nafaka tedâbîr-i mâniadandır ve zevci teaddüd-i zevceden men' edecek mühim bir vâsıtadır. Bilhassa bu devirde iktihâmı her erkeğin kârı olmayan vezâif-i mâliyyeyi îfâya zevcin mecbûr olması en iyi bir mâni'dir. Bu sebeble bu âdet şehirlerimizde kalkmış demektir.

Kefâet

Kefâet, âilenin te'mîn-i saâdeti için son derece i'tinâ ve ihtimâm edilecek bir mes'ele bulunduğundan bu husûsta bazı îzâhât arz etmek isteriz. Kefâet: Zevcin salâh ve diyânetince, servetçe, sülûk ettiği ticâret veya hizmetin bahşettiği şeref ve meziyetçe zevce âilesiyle mütekārib olmasından ibârettir. Nazar-ı İslâm'da insanlar bir asıldan müteşa'ib olup hukūkan müsâvî bulundukları hâlde aralarında gınâ ve ticâret gibi ârızî vasıfların bahşettiği meziyetlere kıymet verilmesi vehleten garîb görülebilir. [12](اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ اَتْقٰيكُمْ) âyet-i kerîmesiyle ve (الناس سواسية كاسنان المشط لافضل لعربى على عجمى ولالعجمى على عربى انمالفضل بالتقوى) "İnsanlar tarak dişi gibi hukūkan müsâvât-ı mutlakayı hâizdirler ve bu husûsta ne Arabın Arab olmayana ne de gayr-i Arabın Araba fazl u rüchânı yoktur. yalnız fark salâh ve diyânet, ilim ve fazîlet cihetidir." sûretinde birçok irşâdât-ı nebeviyye ile beyne'l-beşer sunûf ve imtiyâzât cârî olmadığı i'lân buyurulmakla berâber kefâete kıymet verilmesi maslahat-ı ictimâiyyeye mebnîdir. Nikâhtan matlûb olan gāyenin hakkıyla tecellîsinden ibârettir.

Fil-hakīka insanların ahvâl-i rûhiyyesi tedkīk edilince anlaşılır ki diyânet ve fazîlet, servet ve hırfet insanlar arasında mefâhir-i âliyyeden addedilegelmiştir. Bu [13](وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ) âyet-i kerîmesiyle teblîğ buyurulan rif'at, diyânet ve fazîlet i'tibârıyla yücelik olduğundan salâh-ı hâlde, ilim gibi meslek-i âliyyede kefâet aranılması son derece lâzımdır. Mesâlik-i âliyyenin bahşettiği terbiye-i fikriyye diğerlerinde bulunamayacağı pek tabîîdir. Servet husûsunda kefâet ise: Zevcin mehr-i muaccel i'tâya ve şân-ı ricâle lâyık ve zevcenin mevki'-i ictimâîsiyle mütenâsib bir sûrette âilenin süknâ ve nafakasını te'mîn ve tedârike muktedir olmasından ibârettir. Hırfette kefâet: Zevcin sülûk ettiği ticâret veya hizmetin zevce velîlerinin ticâret ve hizmetleriyle şerefçe mütekārib bulunmasıdır. (Madde: 45)

Görülüyor ki şerîat-ı İslâmiyyenin akd-i nikâhta aradığı kefâet aristokrasinin kabûl ettiği eşrâf ve avâm gibi sunûf ve imtiyâzâta mübtenî bir kefâet değildir. Demokratik bir âile teşkîline çalışan şerîat-ı İslâmiyyenin böyle

---

[12] "Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanızdır." (Hucurât Sûresi 49/13)

[13] "Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık."(Zuhruf Sûresi 43/32)

bir kefâet teblîğ ve tavsiye etmesi pek baîddir. Yalnız yekdiğeriyle musâheret te'sîs eden kimseler arasında husûsât-ı sâbıkada mümâselet ve mücânesetin lüzûmu beyân buyurulmuştur. [14](اضيق السجون معاشرةالاضداد) kavl-i hakîmânesi mûcebince terbiye-i fikriyye ve meslekiyye i'tibârıyla iki zıd kimsenin bir araya gelmesi âile ocağını en sıkıcı mahbese çevirir. Şâir:

اذانزل الثقيل بدارقوم - فمالللساكنين سوى الرحيل

"Ağır canlı birisi bir âile ocağına kondu mu artık efrâd-ı âilenin kendi âşiyânelerini bırakıp dağılmaktan başka çâre-i halâs ve necâtları kalmaz." sözüyle yine bu hakîkati terennüm etmiştir.

Bir kefâet ibtidâ-yı akidde aranılır. Kâinâtta dâimiyyü'l-cereyân hiçbir ni'met yoktur ki ba'de'l-akd onun zevâlinin te'sîr-i hakîkisi bulunsun. Sonra hîn-i akdde tarafeynin hâiz oldukları terbiye, nakliyât-ı kevniyye ile gayr-i kābil-i zevâl bulunduğundan kefâette matlûb olan gāye-i âliyye kemâ-kân devâm etmekte bulunuyor. (Madde: 46)

Fesad ve Butlân. – Bu fasılda 52'nci madde-i asliyye şerâit-ı ehliyeti hâiz olmayanların nikâhlarının fesâdına dâir olup ehliyet ise akıl ve bülûğ ile hâsıl olduğundan ve bunlardan birincisine dâir olan ahkâm Lâyihanın 4, 5, 6, 7'nci maddelerindeki tefâsîle tâbi' bulunduğundan **[283]** burada yalnız ikinci şartı hâiz olmayanların nikâhına tealluk eden hüküm, tasrîh edilerek "Mecnûn veya mecnûne, ma'tûh veya ma'tûhe gibi gayr-i âkılın bilâ-zarûretin nikâhı fâsiddir." sûretinde tahrîr olunup müstağnâ-anh kalan 66'ncı madde tayyedildi.

Mutallakanın esnâ-yı iddetinde –lüzûm-ı nafaka, men'-i izdivâc gibi ahkâmıyla berâber– hükm-i nikâh cârî bulunduğundan nikâhta cem'leri memnû' olan iki kadından biri gerek taht-ı nikâh ve gerek taht-ı iddette bulunsun ikincinin nikâhı fâsid olduğu 53'üncü maddede tasrîh edildi.

Nikâh-ı Müt'a ve Muvakkat. – Nikâh-ı müt'a, eyyâm-ı muayyene için bedel-i muayyen ile vukū' bulan akd-i istimtâ'dır ki ezmine-i câhiliyyede cârî olagelmiş ve bazı gazâlarda da müsâade edilmiş iken feth-i Mekke günü men' ve nesh edilmiştir.

El-yevm Şîîler arasında cârî bulunan müt'anın ashâb-ı kirâm ve eimme-i ehl-i sünnet mensûh olduğuna kāil bulunduklarından 55'inci madde kabûl edilmiştir. Nikâh-ı muvakkatte âkıdeynin lafz-ı nikâh ile mahzar-ı şühûdda icrâ-yı akd etmelerine rağmen nikâhtan matlûb olan en yüksek gāyelerden biri te'yîd ve ilâ-mâşâallâh idâme-i hayât olduğundan buna münâfî bulunan nikâh-ı muvakkatin de fesâdı zarûrîdir.

Gayr-i Müslimin Müslimeyi Tezevvücü Bâtıldır. – Lâyihada butlân-ı nikâha dâir yalnız hükm-i mezkûru ifâde eden 58'inci madde vardır. Butlân-ı akdin müstenedün-ileyhi olan delîl-i şer'î [15](وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُواْ) kavl-i şerîfidir. Bu âyet-i kerîmede yalnız ehl-i şirkin müslimeyi nikâhı men' edilmekte, Ehl-i Kitâb'ın nikâhı meskûtün-anh bulunmakta ise de hükmün sebeb ve illeti âyet-i kerîmenin âhirinde [16](أُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ) kavl-i şerîfinde zevcin âile reisi olması dolayısıyla müslüman kadınını kendi din ve âyinlerine alıştırması keyfiyeti olduğu beyân buyurulmaktadır. Bu sebeb ise her iki sınıf gayr-i müslimde mevcûd olduğundan ale'l-ıtlâk gayr-i müslimin bir müslimeyi tezevvücü bâtıldır. [17](وَلَنْ يَجْعَلَ اللهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا) âyet-i kerîmesinde de gayr-i müslimlerin mü'minler üzerinde velâyet ve riyâseti olamayacağı müekkeden beyân buyurulmaktadır.

Zevceynin Hukūk ve Vezâifi

Nikâha dâir ta'rîfin üçüncü fıkrasına ve Lâyiha'nın en ziyâde şâyeste-i tedkīk bir bahsine gelmiş bulunuyoruz. Zevceynin yekdiğeri üzerindeki hukūkunu ve bu hukūka mukābil vazîfelerini ta'yîn eden şerîat-ı İslâmiyye nokta-i nazarından tedkīk edildikte görülüyor ki:

Evvelâ – Zevc kavâmdır, reîs-i âiledir. Zevce üzerinde velâyet-i irşâd ve himâyesi vardır. Zevcenin kendisine itâati hakkına mâliktir. Bu itâat zevce için bir vazîfedir. Sonra zevc hakk-ı riyâseti ve zevcenin vazîfe-i itâati mukābilinde bil-cümle levâzımıyla berâber âile için bir mesken-i şer'î tedârikine ve zevceyi şân-ı ricâle lâyık ve kadının mevki'-i ictimâîsiyle mütenâsib bir sûrette infâk ve ilbâsa mecbûrdur. Hattâ kadın sâhib-i yesâr olmakla bu mecbûriyet-i hukūkıyye mürtefi' olmaz. Kadın âilenin metâib-i maîşetine hiçbir vechile iştirâk etmez. Bu da zevce için bir haktır.

Yine akd-i nikâh ile berâber zevc zevcesiyle hüsn-i muâşerete mecbûrdur. [18](وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) "Hüsn-i muâşeret" ki zevcin âilenin diğer bir rükn-i rekîni bulunan zevceye kavlen, fiilen, hulkan lütuf ve ihsân ile nevâziş ve ihtirâm ile muâmele etmesiyle hülâsa olunabilir. Şerîke-i hayâta karşı bu sûretle muâmele zevc için en mütehattim bir mecbûriyet-i şer'iyyedir. [19](وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا) âyet-i kerîmesinde akd-i nikâh ile berâber kadınların, kendilerine hüsn-i muâmele edilmesi husûsunda zevc-

[14] "Hapishanelerin en darı birbirleriyle geçinemeyenlerin bir arada olanıdır."

[15] " İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin." (Bakara Sûresi 2/221)

[16] "Onlar ateşe çağırırlar." (Bakara Sûresi 2/221)

[17] " Allah inkârcılara, inananlar üzerine egemen olma fırsatını vermeyecek." (Nisâ Sûresi 4/141)

[18] " Onlarla iyi geçinin." (Nisâ Sûresi 4/19)

[19] "…sizden sağlam bir söz, teminat almışken…(Nisâ Sûresi 4/21)

lerinden en kat'î ahd aldıkları beyân buyurulmaktadır. Vezâif-i zevcden en mühimmi ve âile ocağının temel taşı hüsn-i muâşeret keyfiyetidir. Hüsn-i muâşeret te'mîn edilmedikçe âile pâyidâr olamıyor. 130'uncu madde mûcebince teşkîl edilen âile meclisi ile de te'mîn-i muâşeret kābil olamayınca âile netîcede yıkılıp gidiyor.

Sâniyen – Âile yuvasını hazırlayan ve metâib-i maîşete göğüs vererek âilenin infâkını te'mîn eden zevce karşı zevcenin vazîfesi âile ocağına mülâzemet ve kendi hakk-ı şer'îsini ihâl etmeyen umûrda zevce itâattir. (Madde: 71, 73) Binâenaleyh kadının kendisini erkeğin irşâd ve himâyesinden müstağnî addetmemesi ve zevcin me'zûniyet ve muvâfakati olmayan mahallere gitmemesi icâb eder. [20](فَالصّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ) âyet-i kerîmesinde "En iyi İslâm kadınları hukūk-ı izdivâca hürmetkâr olanlar, iffetini ve zevcin emvâlini onun gaybûbetinde muhâfaza edenlerdir." buyuruluyor. 71'inci madde mûcebince zevc akdin icrâ kılındığı mahalden başka bir memlekete gitmek isterse zevce için bir mâni' bulunmadığı sûrette ona refâkat etmesi vazîfe-i itâatin netîcesidir. Yalnız gidilecek memleketin "müddet-i sefer"den yakın olması şarttır.

Kadının âile yemeğini ihzâr etmek gibi hânesinin işleriyle iştigāli, çocuğunu emzirip büyütmesi, hüsn-i terbiyelerine i'tinâ etmesi, çocuklarına telkīnât-ı ahlâkıyyede bulunması kadın için birer vezâif-i ahlâkıyyedir. Kadına asıl şeref ve meziyet veren şey bu vezâif-i ahlâkıyyeyi îfâya müsâraat ve merbûtıyetidir. Fakat vezâif-i ahlâkıyyeyi îfâ zevcenin arzu ve muvâfakatine mütevakkıf bulunduğundan bunlarda kadın için bir mecbûriyet-i hukūkıyye yoktur. Bu sebeble âile saâdeti dediğimiz ni'met-i uzmânın yalnız böyle bir kānûn ile **[284]** te'mîn edilebileceğini kimse iddiâ edemez. Çocuklarımıza iyi bir terbiye ve âilenin vezâif-i ahlâkıyye kısmını lâyıkıyla ta'lîm etmek icâb eder. Şer'iye ve Maârif vekâletlerinde müteşekkil hey'et-i ilmiyyelerin bu mevzû'da yazacakları kıymetdâr eserlerin meşkûr netâyic ve te'sîrâtı görüleceğine kāniiz.

Şu ma'rûzât üzerine zevcin âileye riyâseti ale'l-ıtlâk bir riyâset-i müstebidde olmayıp belki riyâset-i irşâd ve himâyeden ibâret olduğu, zevcenin de zevce itâati bilâ-kayd ü şart bir itâat olmayıp belki kendi hakk-ı şer'îsini ihlâl etmeyen umûrda bir itâat olduğu anlaşılır. Binâenaleyh zevcin âilenin vezâif-i hâriciyyesini îfâ ve zevcesine hüsn-i muâmeleye müsâraat etmesine karşı kadının âilenin vezâif-i dâhiliyyesiyle iştigāli, zevcine karşı sadâkat ve vefâkârlığını hüsn-i muhâfazaya harîs ve ihtimâmkâr bulunması gāyet âlî ve ilâhî bir taksîm-i a'mâldir. [21](وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ) âyet-i kerîmesi bu hakīkati nâtıktır. [22](وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ) kavl-i şerîfiyle beyân buyurulan derece ricâlin reîs-i âile olmasıdır. Bunun ise ber-vech-i ma'rûz hudûdu muayyen bulunduğundan hakk-ı riyâsetin kadının hürriyetine ve istiklâl-i fikrî ve hukūkīsine te'sîri yoktur. Ta'rîf olunduğu üzere nikâh bir muâkade-i hukūkıyye olduğundan şerîat-ı İslâmiyye bunun zevceynin hukūk-ı asliyyelerine te'sîrini kabûl etmemiş belki zevceynin kendi mallarında istedikleri gibi tasarruflarını iltizâm eylemiştir. 33'üncü madde-i asliyyede umûr-ı mübâhada kadının zevcine itâati sûret-i mutlakada mezkûr olup halbuki zevcenin malında tasarrufu da, arz olunduğu vechile umûr-ı mübâhadan bulunduğundan günün birinde zevcesine kendi hânesini veya herhangi bir malını satmayı emreden bir zevcin bu nevi' tekâlîf-i muzırrasına da itâatin lüzûmu gibi bir ma'nâ münfehim olmaktadır. Bunu izâle için zevcenin itâati, kendi hakk-ı şer'îsini ihlâl etmemesi sûretiyle takyîd edildi. Hülâsa, gerek zevcin hakk-ı riyâsetinin ve gerek zevcenin vazîfe-i itâatinin hudûd-ı şer'iyyesi bu sûretle ta'yîn edildikte zevcenin zannolunduğu gibi zevcin hânesinde bir esîr değil mutlak bir kumandan olduğu ve karârgâhı da âile ocağı bulunduğu vâzıhan anlaşılır.

Zevcin kâsib, zevcenin nâzım-ı âile olması bir taksîm-i tabîîdir de. Kadının hilkatine, gāye-i hilkatine de gāyet müsâiddir. Çünkü kadın cismen zaîftir. Teşkîlât-ı uzviyyesi ve onunla mütenâsib olan ahvâl-i rûhiyyesi i'tibârıyla erkekten çok farklıdır. Hayız, haml, ırzâ' gibi birtakım avârızın taht-ı te'sîrinde daima zâyiâta ma'rûz kalmaktadır. Bu sebeble kadın teheyyücât-ı asabiyyeden sâlim değildir. Onun için kuvve-i hissiyyesi ve o nisbette hayâ ve rikkati fazladır. Kuvve-i irâdiyyesi ve o nisbette sabr u sebâtı azdır. Bu a'râz-ı uzviyye ve rûhiyyeden dolayı metâib-i kevne erkek gibi tahammül edemez. Sonra kadının gāye-i hilkati tevlîddir. Fıtrat kadını bu ulvî vazîfeye tahsîs etmiştir. Kadın için medâr-ı mefharet îcâbât-ı fıtrata mütâbaatıdır. Yoksa kadının gāye-i hilkatten tebâudü ve bilâ-lüzûm erkeğin vezâif-i hâriciyyesine iştirâki, cem'iyet için hastalıktır, âile ocağını söndürmektir.

Hakk-ı Mehir ve Nafaka

Mehir, menkûhanın en hâlis malıdır. Onun için menkûha bedel-i mehir ile cihâz yapmaya cebrolunamaz.

---

[20] "İyi kadınlar, gönülden boyun eğenler ve Allah'ın korunmasını emrettiğini, kocasının bulunmadığı zaman da koruyanlardır." (Nisâ Sûresi 4/34)

[21] "Kadınların, yükümlülükleri kadar meşrû hakları da vardır." (Bakara Sûresi 2/228)

[22] "Erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır." (Bakara Sûresi 2/228)

(Madde: 88) Mehr-i müsemmânın mikdarında zevceyn ihtilâf ettiklerinde fukahâmız zevcin değil maa'l-yemîn zevcenin sözüne i'tibâr etmiştir. (Madde: 86) Mehr-i misilde zevcenin mevki'-i ictimâîsini nazar-ı dikkate almıştır. (Madde: 79) Garbda ve husûsiyle bu Lâyihanın üçüncü maddesinde zikrolunan "trahoma" bizdeki mehrin mürâdifidir. Şu farkla ki dîn-i İslâm mehri zevce, Hıristiyanlık zevceye tahmîl etmiştir. Garbda iyi bir zevce nâil olmak için zavallı kız mühim mikdarda para tedârik ve takdîmine mecbûr oluyor. Kızın serveti olmadıkça diğer fazîletleri izdivâca kâfî görülmüyor. Âile serveti olmayan kızlar trahoma tedâriki için uzun zaman çalışmaya mecbûr olduklarından birçoklarının zamân-ı izdivâcı gelip geçiyor. Trahoma velî tarafından verilirse velînin kebîreyi nikâha hakk-ı cebri oluyor. Trahoma hakkında Hıristiyanlığın vaz' ettiği ahkâm gâyet şiddetlidir. Kızın âilesi meskeni olan hânelerini trahoma olmak üzere zevce vaad ederse bu va'd-i mücerrede bile kıymet-i hukūkıyye verilmiştir.

Nafaka. – Zevc için en kat'î bir vazîfe ve zevce için de en emîn bir haktır. Vâcibü'l-edâ olan nafakada tabîîdir ki es'ârın tegayyürü, usr ü yüsr cihetiyle ahvâl-i zevcin tebeddülü nazar-ı dikkate alınır. (Madde: 91) Zevcenin gınâsı, zevcin fakr u aczi, tegayyübü, gaybûbeti, mefkūdiyeti gibi hiçbir hâl, zevcenin bu hakkını ıskāt edemez. Zevc hazır iken vazîfe-i infâkı îfâdan imtinâ' ederse hâkim bir müddet-i muayyene için peşin verilmesini bile emreder. (Madde: 93) Zevcin tegayyüb ve gaybûbeti gibi tahsîl-i nafakayı müteazzir kılan ahvâl karşısında zevc nâmına istidâneye izin verir ve zevce ale'd-derecât akrabasından istikrâz eder. Onlar da ileride zevce mürâcaat eyler. (Madde: 95, 96, 97) Zevc mal bırakıp gitmiş ise ahz ve sarfa da me'zûn olur. (Madde: 98) Nafaka-i müterâkime vefât ile sâkıt da olmaz. Hülâsa: Zevcenin bu hakkını yalnız ve yalnız bir şey ıskāt eder: Zevcenin nüşûzu (Madde: 99, 100)

Zevcenin bu vechile maîşeti te'mîn edilmekle berâber ahvâl-i mezkûrede uzun müddet mechûl ve meşkûk bir vaz'iyette kalmak da zevce için muzır **[285]** bulunduğundan zevcenin taleb ve mürâcaatı üzerine nafaka tahsîlinin teazzürüne istinâden hâkim tefrîk edebilir. (Madde: 125)

Mâl terk edip gitmiş ise muayyen zaman intizârdan sonra tefrîk olunur. (Madde: 126)

Buraya kadar hülâsa edilen ahkâm kadının nafaka husûsunda te'mîn-i hukūkuna âiddir. Zevceyn arasında lüzûmu matlûb olan hüsn-i muâşeret haleldâr olup nizâ' u şikāk zuhûrunda ise kadın hakk-ı hıyâr ve tahkîmini isti'mâl eder ki 130'uncu maddede arz ve îzâh edilecektir.

Mâ-ba'di vardır.

GARBLILAŞMAK BU MU?

Geçen akşam Beyoğlu'nda Pera Palas Oteli'nde Himâye-i Etfâl Cem'iyeti tarafından bir balo tertîb olunmuş! İstanbul hayatında mühim bir hâdise teşkîl eden bu balo hakkında bazı yevmî gazeteler uzun uzadıya tafsîlât ve takdîrâtta bulundular. *Akşam* gazetesi *İstanbul'da Hayat: Pera Palas'ta Dün Geceki Balo* serlevhası altında şu yazıları yazıyor:

"Şehrimizin kibâr âlemine, münevver sınıfına mensûb, Türk ecnebî yüzlerce âile dün geceki muhteşem müsâmereye iştirâk etti. – Pera Palas dün gece İstanbul'un bir güzellik ve nefîs tuvalet meşheri hâlinde idi!

Pera Palas Oteli'nde verilmesi mukarrer Büyük Himâye-i Etfâl Balosu dün gece pek muhteşem bir sûrette icrâ edildi. Otelin alt katındaki büyük salonlar gâyet güzel bir sûrette tezyîn ve tenvîr edilmiş, vaktiyle Ceneral Yuvano'ya karârgâh ittihâz edilen meşhûr binânın her tarafına büyük Osmanlı bayrakları ta'lîk olunmuştu. Saat ondan i'tibâren baloya med'uv olan birçok ma'rûf âileler, yüzlerce hanımlar ve beyler, sefârethâneler erkânı, müessesât-ı ecnebiyye mensûbîni, şehrimizin tanınmış birçok sîmâları, erkekler smokinlerini ve hanımlarla madamlar dün geceki balo için sûret-i mahsûsada yapılmış birçok güzel tuvaletlerini giyinmiş hâlde gelmeye başladılar. Saat ondan i'tibâren Pera Palas'ın kapısındaki otomobil kordonu büyük caddenin azîm bir kısmını tamâmıyla kapamıştı. İstanbul'un bütün güzîde ve münevver sınıfı, kadınlı erkekli dün gece Pera Palas'ta verilen güzel müsâmereye iştirâk etti.

Bazı hanımlarımızın tuvaletleri şâyân-ı dikkat denecek derece güzeldi. Türk zevkinin bütün inceliklerini irâe eden bu kıyâfetleriyle hanımlarımız daha vakūr bir manzara irâe ediyorlardı. Türk âlemini ictimâî hayata ve medeniyete gayr-i müstaid insanlardan mürekkeb telakkī eden ecnebîler dün gece Pera Palas'a gelerek İstanbul kibâr sınıfının bu fırsatla herkesin gözü önüne serilen zevk ve hüsnünü hayretle temâşâ etmeliydiler. Sefâretler erkânı, bankalar müdürleri, ma'rûf İngiliz âileleri, dün gece hep orada idiler ve Türk muhîtinin bildikleri muhît olmadığına elbet ki dün biraz daha yakīn hâsıl ettiler …

Birçok hanımlarımız şâyân-ı hayret derece güzel tuvaletlerine ilâveten yine şâyân-ı hayret denebilecek bir muvaffakıyetle raks ediyorlardı. Raks edenler miyânında ecnebî ricâlinden bazıları gibi sivil kıyâfetle baloya gelen Re'fet Paşa dahi bilhassa kibâr harekâtıyla nazar-ı dikkati celb etmekte idi.

Saat üçe kadar balo bütün şevk ve harâretiyle devâm etti. Danstan yorulanlar kalabalık içinde ilişecek bir yer bulamayınca yorgunluklarını izâle için –garîb çâre!– tekrar dansa mürâcaat ediyorlardı. Saat üçte supe edildi. Fakat birçok kimseler supeye kalmayarak evlerine gittiler. Sabâha kadar baloya devâm edenlerden bir kısmını, gece Miloviç operetinden çıktıktan sonra Pera Palas'a gelenler teşkîl etmekte idi. Supe edildikten sonra daha bir müddet raks edildi ve saat beşe doğru salonlar hissedilecek derecede tenhâlaşmaya başladı.

Himâye-i Etfâl, Hilâl-i Ahmer'in Yat Kulübü'ndeki balosu kadar güzel olan dün geceki müsâmereyi, intizâmla yapmaya muvaffak olduğu için şâyân-ı tebrîktir."

⁂

Vatan gazetesi de balo hakkında şu tafsîlâtı veriyor:

"İstanbul cem'iyet hayatında bir hâdise: Himâye-i Etfâl'in senelik balosu.

Himâye-i Etfâl Cem'iyeti tarafından Büyük Millet Meclisi Reisi Fethi Bey'in himâyesi ve Vâlî Haydar Bey'in fahrî riyâseti altında Cumartesi akşamı Pera Palas'ta verilen balo cem'iyet hayatı nokta-i nazarından mevsimin en mühim hâdisesi addedilebilir. Bu balo haftalardan beri İstanbul'un her köşesinde mükâleme mevzûunu teşkîl ediyordu. Pek çok hanımlar elbise mes'elesi hakkında zihinlerini yoruyor, hazırlıklarını harb esrârı kadar gizli tutuyordu. Birçok erkekler smokin tedâriki derdine düşmüştü. Bu gibi eğlencelerde bilet satmak bir mes'ele olduğu hâlde Himâye-i Etfâl balosu için bilet tedârik etmek büyük bir mes'ele teşkîl ediyordu. Bank-ı Osmanî ve Reji biner lira ile balo hâsılâtına iştirâk ettikleri gibi diğer bankalar ve müesseseler de buna mümâsil yardımlarda bulunmuşlardı. Elden satılan biletlerden başka balo akşamı gişede bile pek çok bilet satılmıştır.

Bütün İstanbul ve Beyoğlu Pera Palas salonlarında toplanmak için âdetâ birbirleriyle sözleşmişti. İstanbul halkının birçok nevi' vasıfları orada temsîl edilmişti. Baloya gelenler iki bin mikdarında tahmîn ediliyor ki bunların yarısına yakın bir mikdarı Türktü. Türkler arasında da hanımlar ekseriyeti teşkîl ediyordu ve Vâlî Bey Reîs-i Fahrî sıfatıyla kısa bir müddet görünmüş, sonra ortadan gâib olmuştur."

Vatan baloya iştirâk eden erkek ve kadınların elbiseleri ve tuvaletlerine dâir uzun uzadıya îzâhât verdikten sonra devâm ediyor:

"Evvelki akşamki balo cidden güzel, nezîh ve pürüzsüz bir eğlence hâlinde gelmiş, geçmiştir. İstanbul'un hey'et-i umûmiyyesinin bir sene evveline nisbetle geçirdiği tahavvüller akıllara sığmayacak bir derecedir. Evvelki akşam bu tahavvülün umûmî bir imtihânı verilmiş, fakat hiçbir husûsta âmiyâne bir hâl, zarâfete, terbiyeye mugâyir bir hareket görülmemiştir. Cem'iyet hayatı husûsunda belki de İstanbul halkına yavaş yavaş "yürü" diyenler olmuştur. Fakat halk çabuk yürümekle de kalmamış, tayyâre sür'atiyle uçmuştur. Teceddüd-perverlik nâmı altında te'sîs edilen kabare şerâitinin az zamanda ber-taraf olması ve bunun yerine ciddî, vakûr bir cem'iyet hayatı kāim olması şâyân-ı memnûniyyettir. Bu nevi' eğlenceyi bugün havsalalarına sığdıramayanlar hiç şübhesiz ekseriyeti teşkîl eder. Fakat âile hâlinde böyle bir eğlenceye iştirâk etmenin akşamcılık âlemlerinden, Kâğıthâne ve Fener safâlarından, erkek ve kadınlara âid âile yıkıcı zevk u safâ şekillerinden çok yüksek ve nezîh olduğunu münâkaşa netîcesinde teslîme mecbûr kalmayacaklar pek azdır.

Pek iyi bir cazband dans havaları çalmış, sabâh gün doğuncaya kadar **[286]** dans edilmiştir. Dans aralarında herkesin uğradığı büfe, hanımlarımız tarafından pek iyi idâre edilmiş ve bin liradan fazla hâsılât bırakmıştır. Dünkü baloyu Türklüğün cem'iyet hayatında da diğer unsurlara fâikıyet ve hâkimiyeti diye tavsîf etmek mümkündür ki bu netîcenin bu kadar az bir zamanda ve bu kadar iyi bir şekilde husûle gelmesi şâyân-ı hayrettir.

'Evvelki akşamki baloda en ziyâde kim eğlendi?' diye sorulacak olursa birçok isimler zikretmek mümkündür. Fakat en ziyâde kim sıkıldı diye sorulursa cevâb mutlakā: 'Raûf Bey'dir. Hamîdiye ile denizlere açılırken hiçbir fırtınadan korkmayan Raûf Bey evvelki akşam baloya gelince ömründe hiç böyle bir kasırgaya ma'rûz kalmadığını, bu kadar korkmadığını söylemiş ve bu yabancı âlem içinde 'höt' denilse kaçacak bir vaz'iyette kaldığını i'tirâf etmiştir.

Vatan gazetesi baloda hazır bulunan erkek ve kadınların esâmîsini derc ettikten sonra takdîrâtını şu cümleler ile bitiriyor: "Balo tâm bir neş'e ve intizâm içinde geçmiştir. Mürettiblerini tebrîk etmeyi bir vazîfe biliriz."

⁂

Vakit gazetesi de balo hakkında şu fıkrayı yazıyor:

"Türk hanımları zarâfetiyle dikkat ve takdîri celb etmekte idiler.

Pera Palas Oteli'ndeki Himâye-i Etfâl balosu evvelki gece pek muhteşem bir sûrette verilmiştir …

Hanımlarımızın tuvaletleri şâyân-ı dikkat denecek derece güzeldi. Sefâretler erkânı, banka müdürleri, ma'rûf âileler hep orada idiler. Ecnebî âileler içinde de çok şâyân-ı dikkat tuvaletler nazar-ı dikkate çarpmakta idi.

Birçok hanımlarımız şâyân-ı hayret denebilecek bir muvaffakıyetle raks ediyorlardı. Raks edenler arasında sivil kıyâfetle Re'fet Paşa dahi nazar-ı dikkati celb etmekte idi.

Sâat üçe kadar balo bütün şevk ve harâretiyle devâm etti. Saat üçte supe edildi. Fakat birçok kimseler, supeye kalmayarak evlerine gittiler. Supeden sonra daha bir müddet raks edildi ve saat beşe doğru ortalık tenhâlaştı."

Sebîlürreşâd – Memleketimize garbın sanâyii, ulûm ve fünûn-ı müsbetesi gireceği yerde maatteessüf baloları, dansları geliyor. Anadolu'nun bin müşkilât ve yoksuzluk içinde çırpınmakta olduğu bir sırada İstanbul'un bu kadar zevk u safâya hakkı olmasa gerek. Biz çok temennî ederdik ki garblılarla vukūa gelecek temâslarımız, böyle balolarda, dans salonlarında değil, ilim ve san'at ocaklarında olsun. Zîrâ memleket ve milletin fevz ü felâhı ancak ilim ve san'at sâhasında göstereceği kudret ve ehliyete mütevakkıftır.

Gönül arzu ederdi ki gazetelerimiz şuûn-ı ilmiyye ve fenniyyeyi tesbît husûsunda garb ulemâ ve mütefekkirîni yanında bizim âlimlerimiz ve mütefekkirlerimizin de ahz-i mevki' ettikleri havâdisini versin ve takdîrâtlarını bu kabîl ictimâ'lara ibzâl etsinler. Lâkin maalesef ne öyle bir havâdis verilebiliyor, ne de terakkī ve teceddüd nâmına esâslı bir şey ortaya koymaya muvaffak olunuyor.

Eğer millet bununla saâdete erecekse bütün şeâir-i milliyyemizi terk ederek memleketin her tarafına birer balo, birer dans salonu kuralım. Fakat emîn olmalıdır ki bunlar çıkmaz yollardır. Cenâb-ı Hak güzel memleketlerimizi, asîl ve fedâkâr milletimizi tevfîk ve hidâyetinden mahrûm etmesin. Başka diyecek bir şey yoktur.

Hac Kongresi

Geçen senenin mevsim-i haccında Mısır ulemâsından ve mehâkim-i şer'iyyesi rüesâsından Şeyh Muhammed Süleymân Efendi hazretleri fevkalâde mühim bir teşebbüste bulunmuştur. Müşârunileyh hazretleri geçen sene farîza-i haccı îfâ etmek için Hicâz'a gitmiş, fakat yalnız farîza-i haccı îfâ ile iktifâ etmeyerek aktâr-ı sâire-i İslâmiyyeden aynı farîzayı îfâ için gelen ulemâ-yı İslâmiyye ile tanışarak bunlardan birçoğuyla müdâvele-i efkârda bulunmuş ve nihâyet bu zevât ile bir kongre akdine muvaffak olmuştur. Şeyh Muhammed Efendi'nin bu muvaffakıyeti hakīkaten şâyân-ı tebrîktir. Müşârunileyhin teşebbüsüyle Beytullâh civârında in'ikād eden bu İslâm Ulemâsı Kongresi bütün İslâm âlemine neşretmek üzere bir beyânnâme ihzâr etmiş, bu beyânnâme çâr aktâr-ı İslâm'a gönderilmiştir. Kāhire'de intişâr etmekte olan *el-Ahbâr* refîkimiz 11 Receb târîhli nüshasında bu beyânnâmenin metnini neşretmektedir. *el-Ahbâr* refîkımız bu beyânnâmeyi İslâm âleminin her köşesine göndermeyi deruhde etmiş ve bu vazîfesini îfâ etmiştir.

Beytullâh civârında toplanan ve her biri İslâm memleketini temsîl eden ulemâ-yı İslâmiyye tarafından bütün müslümanlara hitâben neşrolunan bir beyânnâmeyi nakletmeyi bir vazîfe addetmekle berâber aynı zamanda bu beyânnâmenin nakli için muhterem dindaşımız Şeyh Muhammed Süleymân Efendi tarafından gösterilen arzuyu yerine getirmek istediğimizi de beyân ederiz.

Beyânnâmede deniliyor ki:

"Muhtelif aktâr-ı İslâmiyyeye mensûb zîrde vâzıu'l-imzâ olanlar ahvâl-i İslâmiyyeyi tedkīk ederek müslümanların perîşân ve târumâr olduklarını, düşmanların üzerlerine musallat olduğunu ve bu yüzden zelîl ve mahkûm bulun-duklarını, Müslümanlığın kendi öz diyârında garîb ve bî-kes olduğunu teessüf ve teessürle görmüşlerdir.

Halbuki dîn-i İslâm mahzâ müslümanları makām-ı izzete yükseltmek için gönderilmiştir. [23](وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ)

Müslümanların ahvâl-i ictimâiyyeleri tedkīk olundukta bunların ne rızâ-yı Bârî'yi kazanmak için ahkâm-ı ilâhiyyeye sarıldıkları görülüyor, ne de **[287]** yeryüzünde sâhib-i miknet ü satvet olmak için dînin evâmirine riâyet ettikleri, bu yüzden müslümanların dünyâ ve âhirette husrâna düştükleri anlaşılıyor.

Hac farîzası, pek yüksek bir hikmet-i ictimâiyye için beyne'l-müslimîn teâruf, teâtuf, teâvün ve temâzücü te'mîn için, bu ma'nâları bir arada toplanarak tahakkuk ettirmek için menâsik-i hacdan hayât-ı kuvvet alarak bu kuvveti bütün İslâm âlemine neşretmek için, Beytülharâm'ı haccedenlerin vatanlarına avdet edince milletlerini îkāz etmeleri için teşrî' olunduğundan biz de İslâm'ın dûçâr olduğu sadmelerden, İslâm'ın yolunda duran mânialardan, müslümanların dûçâr olduğu felâketlerden müteessir olduğumuzdan dolayı bu sene farîza-i haccı îfâ ettiğimiz esnâda bu farîzanın sebeb-i teşrîi olan hikmetleri tahakkuk ettirmek ve İslâm'ın sünnetini ihyâ etmek maksadıyla Minâ'da, Akabe'de akd-i ictimâ' ettik. Bu yerde akd-i ictimâ'dan maksadımız Risâlet-penâh Efendimiz'in da'vet-i İslâmiyyenin neşri için orada Ensârdan altı kişi ile mülâkāt etmesi üzerine bunların üçüncü senede yetmişe bâliğ olmaları, daha sonra kelime-i İslâmiyyenin teâlîsi gibi füyûzâttan istifâza için bu mevkii tercîh ettik.

Buralarda akd-i ictimâ' ettikten sonra defaât ile Harem-i Şerîf'te toplandık ve hasbihâl ettik.

Zîrde vâzıu'l-imzâ olanlar bütün müslümanlara evvelâ şunu teblîğ ederler ki kendileri [24](وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى

---

[23] "Halbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberi'nin ve mü'minlerindir." (Münâfikūn Sûresi 63/8)

[24] " Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men' eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır. (Âl-i İmrân Sûresi 3/104)

(kavl-i الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ kerîmine imtisâlen ictimâ' etmişler ve bütün ehl-i İslâm'a bazı tavsiyelerde bulunmaya karâr vermişlerdir.

Bu İslâm mü'temerinin a'zâsı müslümanların en mühim sebeb-i inhitâtı olarak onların ahkâm-ı dîniyyelerini terk, Kitâbullâh'ı ve sünnet-i seniyyeyi ihmâl etmelerinde bulurlar. Târîh-i İslâm bunun en birinci delîlidir. Müslülümanlar ahkâm-ı dîniyyelerine sarıldıkları zaman dünyâya hâkim olmuşlar, izzet ve şevketin en yüksek şevâhikına i'tilâ etmişlerdir.

Fakat vaktâ ki müslümanlar Kitâbullâh'tan yüz çevirdiler, her şeyleri zâil oldu. Esâsen Kitâbullâh, emr-i ilâhîye muhâlefet edenlerin azâb-ı ilâhîye dûçâr olacaklarını sarâhaten beyân ediyor ve birçok âyât-ı kerîme ile Allâh'a muhâlefet edenlerin dûçâr olacağı âkıbeti îzâh buyuruyor. Sonra Peygamberimiz aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz de gecesi, gündüzü bir olan doğru yol üzerinde bizi bıraktığını ve ancak helâke nâmzed olanların bu yoldan sapacaklarını beyân buyuruyor.

İşte âyât-ı beyyinât ile ehâdîs-i nebeviyye ve târîh-i İslâm hepsi müslümanların niçin felâkete, sefâlete düştüğünü îzâh ediyor.

Bu sukūttan dolayı kim muâteb tutulacak? Biz bu sükūttan bütün müslümanların ve bilhassa ulemâ-yı İslâm'ın mes'ûl olduklarına kāniiz. Ulemâ-yı İslâm, aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'den vâris oldukları ilmin hakkını îfâ etmemişlerdir. İmâm Ahmed'in *Müsned*'inde rivâyet olunuyor ki: "Yeryüzünde ulemâ, yıldız gibidirler; karada, denizde onların nûrundan istifâde olunur. Yıldızlar sönerse herkes yolunu şaşırır." Hakīkaten selef için parlayan yıldızlar, halef için sönmüş bulunuyor. Peygamberimiz'in en endîşe ettiği şeyler, 'ulemânın hatâsı, ihtirâsâtın hükümrân olması, zulmün teammümü' ümmeti hakkında tahakkuk etti. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz 'Faydasız bir ilimden Yâ Rab sana sığınırım.' diye duâ ediyorlardı. 'Ümmetim hakkında ne mü'minden, ne müşrikten endîşe etmem. Çünkü mü'-mini îmânı durdurur, kâfiri küfrü perîşân eder. Fakat onlardan endîşe ederim ki münâfık ulemâdandır. Bildiklerinizi tekrâr ederler ve inkâr ettiğiniz şeyleri yaparlar.' hadîs-i şerif ne yamandır!

Ulemâ-yı İslâm vazîfelerini îfâ etmediler. Halbuki bunlar ta'lîm, va'z ve irşâd, emr-i bi'l-ma'rûf, nehy-i ani'l-münker ile mükellef bulunuyorlar. Resûlullâh Efendimiz îrâd buyurdukları hutbelerde ulemânın bu vezâifini ta'dâd etmişler, bu vezâifi ihmâl ettikleri takdîrde dûçâr-ı ikāb olacaklarını beyân buyurmuşlardır. Peygamberimiz'e insanların fenâları kim oldukları sorulmuş, Peygamberimiz de cevâben 'Ulemânın fenâları' olduklarını söylemişlerdir.

Müslümanların sukūtundan ulemâ-yı İslâm mes'ûl oldukları gibi İslâm hükümdârları da mes'ûldürler. Mukadderât-ı İslâmiyye bunların eline geçtiği hâlde bunlar kendi hırslarına uymuşlar, kendi hırslarına perestiş etmişlerdir. Bu yüzdendir ki bugün İslâm hükûmâtının ekserîsi hudûd-ı ilâhiyyeyi ikāme, ahkâm-ı ilâhiyye ile hükmetmiyor.

Bu iki zümreden sonra mes'ûliyet bütün müslümanlara teveccüh ediyor.

Bu vaz'iyetten kurtulmanın yegâne çâresi müslümanların Kitâbullâh'a sarılmalarıdır.

Müslümanlar bütün dîn-i mübîni ahz etmeli ve bütün ahkâmıyla amel eylemelidirler. Bir kısmını ahz edip bir kısmını terk etmek doğru olamaz. Bu din insanları zulmetten nûra çıkarmak için gönderilmiştir. Hazret-i Ömer el-Fârûk'tan rivâyet olunuyor ki: 'Hazret-i Ömer radıyallâhü anh. ile berâber Şâm'a gidiyorduk. Yanımızda Hazret-i Ebû Ubeyde de vardı. Yolda bir dereye tesâdüf ettik. Hazret-i Ömer nâkasının üzerinde idi. Dereye yaklaştığımız zaman müşârunileyh devesinden indi. Ayak**[288]**kabısını koltuğunun altına aldı. Nâkasının yularını alarak dereyi geçti. Hazret-i Ebû Ubeyde dedi ki:

– Yâ Emîre'l-mü'minîn siz böyle mi yaparsınız?

– Biz dünyânın en zelîl kavmi idik. Cenâb-ı Hak bizi dîn-i İslâm ile azîz kıldı. Sebeb-i izzetimiz olan Müslümanlık'tan başka bir şeyden izzet isteyecek olursak Cenâb-ı Hak bizi zillete dûçâr eder.

Binâenaleyh bizler bütün müslümanları Kitâbullâh'a sarılmaya, müslümanın müslümana kardeş olduğunu, bir mevcûdiyet teşkîl ettiğini yakînen bilmeye da'vet ederiz.

Müslümanların arasında revâbıt-ı vahdeti takviye edecek vesâit fikrimizce şunlardır:

1- Müslümanlar müşterek lisânları olan lisân-ı Kur'ân'ı öğrenmeye ehemmiyet vermelidirler.

2- Müstakil veya gayr-i müstakil müslümanlar yekdiğeriyle tanışmak ve anlaşmak için sefâretler te'sîs etmelidirler.

3- Her müslüman millet her sene farîza-i haccı îfâ etmek ve sâir müslümanlarla tanışmak üzere birer hey'et i'zâm etmelidir.

4- İslâm rûhunu canlandırmaya çalışmalıdır."

Beyânnâmenin altında birçok imzâlar vardır.

Cava'da İslâm Matbûâtı

Cava'da İslâm Matbûâtı. – Son günlerde Cava'da intişâr etmekte olan *el-Vifâk* cerîde-i İslâmiyyesinin birkaç nüshasını aldığımız gibi yine Cava'da müdâfaa-i

İslâm için intişâr etmekte olan *ez-Zahîretü'l-İslâmiyye* isimli aylık mecmûanın iki nüshasını aldık.

el-Vifâk refîkimiz Hindistan'ın Kalküta şehrinde intişâr etmekte olan *el-Câmia*'nın fikir ve kanâat arkadaşıdır. İkisi de revâbıt-ı İslâmiyyenin takviyesine, beyne'l-müslimîn teârüf ve tesânüdün inkişâfına, müslümanların esbâb-ı terakkīsini arayıp bulmaya çalışmaktadırlar.

el-Vifâk Cava'daki İslâm müessesât-ı ta'lîmiyyesi hakkında da her nüshasında ma'lûmât vermektedir ve müessesâtın ihyâsı için sarf-ı gayret eylemektedir.

Râbıta-i İslâmiyyeyi Haleldâr Etmek İsteyenlere Karşı. – *el-Vifâk*'ın revâbıt-ı İslâmiyyeye karşı hareket eden anâsıra karşı kullandığı lisân çok kuvvetlidir. Bilhassa bütün âlem-i İslâm nazarında "hâin-i dîn" olarak tanılan bâgī "Hüseyin"e karşı *el-Vifâk* her nüshasında âteşîn makāleler yazmakta ve mûmâileyhin irtikâb ettiği hıyânetleri bütün fecâatiyle teşhîr eylemektedir.

Cava'da intişâr etmekte olan *el-Vifâk* refîkimizin menâfi'-i müştereke-i İslâmiyyeyi alâkadâr eden bu gibi mesâilde bizimle tamâmen hem-fikir olması hiç şübhesiz şâyân-ı dikkat bir hâdisedir. Bilhassa Müslümanlığa karşı irtikâb olunan bir hıyânetin bütün İslâm âleminde müttehiden nefretle karşılanması "Hüseyin"in bütün yeryüzünde istinâd-gâhsız kaldığını ve hıyânetin cezâsını görmek üzere olduğunu isbât etmektedir.

el-Vifâk refîkimiz isminin ifâde ettiği mübeccel ma'nâyı tahakkuk ettirmeye çalışmaktadır. Kendisine azîm muvaffakıyetler temennî ederken Cava'daki müslümanlara dâir daha fazla ma'lûmât almak istediğimizi, oradaki müslümanların ictimâî ahvâli hakkında çok tenevvür etmek ihtiyâcında bulunduğumuzu söylemeyi bir vazîfe addeder ve refîkimizin bu arzumuzu tahakkuk ettirmesini ricâ eyleriz.

Misyonerlere Karşı Mücâdele. – Cava'dan aldığımız diğer refîkımız *ez-Zahîretü'l-İslâmiyye* doğrudan doğruya hıristiyan misyonerlerinin harekâtıyla mücâdele için teessüs etmiştir. *ez-Zahîretü'l-İslâmiyye*'nin bu makālâtı dînî ve ilmîdir. Büyük bir vukūfun eseri olduğu her sahîfesinden âşikârdır. Hıristiyan bir devletin hâkimiyeti altında yaşayan Cava'da İslâm intibâhının feyyâz bir merhaleye girdiğini pek vâzıh bir sûrette gösteren *ez-Zahîretü'l-İslâmiyye*'nin hıristiyan misyonerlerine karşı mücâhedâtı hiç şübhesiz şâyân-ı tebrîktir.

ez-Zahîre nefîs bir sûrette tab' olunmaktadır. Bu refîkimizin şân-ı İslâm'ı i'lâya muvaffak olmasını kemâl-i samîmiyyetle temennî ederiz.

İslâm âleminin en uzak köşelerinde bile vazîfe-i dîniyyelerini himmet ve gayretle îfâ eden matbûâtın teessüsü her müslümanı memnûn edecek bir hâdisedir. Bu mes'ûd hâdiseyi kaydederken din uğrunda çalışan bütün mücâhidlere de muvaffakıyetler temennî ederiz.

Mısır Ahvâli

Mısır'ın İstihlâsı Beşâretleri. – Mısır'da intihâbât-ı umûmiyyenin icrâsı ve Sa'd Zağlûl Paşa'nın mevki'-i iktidâra gelmesini müteâkib Mısır'da vukū' bulan en mühim hâdise İngiliz dîvân-ı harblerinin mahkûm ettiği birçok vatan-perverlerin tahliyesi ve ancak İngiliz zâbitlerini öldürdüklerinden dolayı mahkûm edilen altı Mısırlının hapishânede kalmalarıdır.

İngiliz dîvân-ı harblerinin mahkûm ettikleri Mısırlıların tahliyesi Mısır'da yeni doğan hayatın hayırlı bir alâmetidir. Çünkü bu hâdise Mısır'da İngiliz tahakkümünün tenâkusa uğradığını gösteriyor.

Bundan başka bugünlerde Mısır a'yânının intihâbâtı icrâ olunuyor. Bu intihâbâtın hitâmını müteâkib Mısır Meclis-i Millîsi'nin akd-i ictimâ' etmesine hiçbir mâni' kalmayacaktır. Mart'ın mebâdîsinde Mısır meb'ûsânı ve a'yânının akd-i ictimâ' etmesi muntazardır. Fakat asıl Mısır mes'elesinin ehemmiyeti Mısır Parlametosunun ictimâını müteâkib tavvazzuh edecek; o zaman İngilizlerin Mısırlılarla uyuşmak isteyip istemedikleri anlaşılacaktır. Çünkü Parlamentonun ictimâını müteâkib İngilizlerle Mısırlılar arasında bir i'tilâfnâmenin akdi için müzâkerât başlayacaktır. Bu müzâkerât esnâsında Mısırlılar İngilizlere istiklâllerini tanıttırmaya çalışacaklardır. İngiliz işgālinden memleketlerini kurtarmaya muvaffak oldukları takdîrde Mısırlılar da'vâlarını ihkāk etmiş olacaklardır. Elhâsıl Mısır'ın mukadderâtı bu müzâkerâtın alacağı şekle [bağlı] bulunuyor.

*Sebîlürreşâd*ın her kārii lâ-ekal
iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın
neşri husûsunda pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

06 Mart 1924 | 29 Recep 1342 | * Perşembe * | 06 Mart 1340 | Cild: 23 - Aded: 591

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Anglikan Kilisesine gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi Reîs-i sâbıkı efâzıl-ı ulemâ-yı İslâmiyyeden Şeyh Abdülazîz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Müslümanlık'taki Fezâil ve Âdâb

Semâhat ve Muâvenet. – Cihân-ı insâniyyete huzûr ve sükûn te'mînine ve efrâd ve cemâât arasında muhabbet, şefkat, merhamet esâslarının tesbîtine son derecede harîs olduğu içindir ki İslâm müslümanları yukarıda îzâh ettiğimiz farîza-i zekâta icbâr ile iktifâ etmiyor; muhtelif sûretlerde tecellî ederek başka başka isimlerle anıldığı hâlde gâye ve mâhiyetleri müttehid bulunan envâ'-ı birr u ihsânın hepsine teşvîk ediyor.

İslâm âlem-i beşeriyyet için en müdhiş haybet ü hirmân ocakları kesilen ihtirâs, tama', buhl gibi zemîmelerle tehalluktan tenfîr eder; semâhate, kereme, şefkate, bezl-i ma'rûfa müşevvik olur ve buna sadaka, hak, zekât, birr u ihsân, sıla, mâûn gibi türlü isimler verir. Çünkü isimlerin, tarzların değişmesiyle buhle meyyâl olan nefisler biraz daha kolay ırzâ edilir; ihsâna varmayan sıkı eller biraz daha çabuk açılır. Sonra İslâm birr u ihsânın vücûh-ı sarfını yalnız fukarâ ile bîçâregâna hasr etmiyor; çok şâmil, çok umûmî tutuyor. Evet fukarâ ile bîçâregâna ihsânı nasıl teşvîk ediyorsa yetîmlere, dullara, yolda kalmışlara, kölelere, cârîyelere bezl-i muâveneti de öylece senâda bulunuyor. Kezâlik anaya babaya, akrabaya, uzaktaki, yakındaki komşulara, yol arkadaşına iyiliği –velev muhtâc olmasınlar– ekîden emrediyor. Maksad insanlar arasındaki muhabbet, merhamet râbıtalarını kuvvetleştirmek, rûhları birbirine ısındırmak sûretiyle yabancılığın ortadan kalkması, münâferet ve ihtilâl hislerinin sînelere yol bulamamasıdır.

Şübhe yoktur ki birr u ihsân, rıfk ile muâmele muzır temâyülleri, fenâ fikirleri def' edecek en büyük kuvvettir. Delîl isteyenler varsa âdâb-ı İslâmiyye ile teâlî etmiş asırlardaki müslümanlar beyninde hükümrân olan o muhabbeti, o sükûn ve selâmı tahattur edebilirler. Evet, yukarıda da söylediğimiz vechile, bir müslüman diyâr-ı İslâm'ın hiçbirine inmezdi ki yerlilerin müstefîd olduğu ve İslâm'ın bütün muvahhidler arasında şâyi' bir mülk olarak tanıdığı hukūk ve imtiyâzâtın kâffesinden istifâde edemesin. O hukūk, o imtiyâzât ki sırf onları sıyânet ettikleri için müslümanlar başka milletlerin râhat ve huzûrunu kemiren, memleketlerinde sükûndan, itmînândan eser bırakmayan kîn, hased mücâdelelerinden, istirkāb, husûmet muhârebelerinden en uzak bir ümmet olarak yaşadılar ve yaşıyorlar.

Hem İslâm'da sıla-i rahm yalnız müslümanlara maksûd değil ki. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz Ehl-i Kitâb ile müşrikîne de iyilik olunmasını **[290]** tergīb buyurdular. Kastallânî [1](لَا يَنْهٰيكُمُ اللهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا اِلَيْهِمْ) – Sûre-i Mümtehıne [60/8]" âyet-i celîlesinde şöyle söylüyor: "Bu âyet mü'minlerle muhâsama ve mukātelede bulunmayan gayr-i müslimlere iyilik olunması için ruhsattır."*

---

[1] " Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez."

* *İrşâdü's-Sârî,* Cüz 9, sahîfe 10.

Sonra, müşrik vâlideyle müşrik kardeşlere ve başkalarına iyilik edilmesi hakkında birçok ehâdîs-i şerîfe var. Ehl-i Kitâb olan Yahudilerle Nasrânîlere gelince hükûmât-ı İslâmiyye bunların ihtiyârlarına, âcizlerine erzâk ve atâyâyı bezl ederdi.

Şimdi bu mevzûa dâir Kur'ân'da, sünnette vârid olan âyât ve ehâdîs-i şerîfeyi nakletmek münâsib olacak:

(اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ . وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا اَمَرَ اللهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ . وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُولٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ..... وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ اُولٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ – Sûre-i Ra'd [13/19-25])*

(وَلَا يَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوا اُولِى الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكِينَ[2] وَالْمُهَاجِرِينَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا اَلَا تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَكُمْ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ – Sûre-i Nûr [24/22])

(وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَاءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ – Sûre-i Bakara [2/83])**

(وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا . وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِى صَغِيرًا .....وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا – Sûre-i İsrâ [17/23-27])***

(يَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللهَ بِهِ عَلِيمٌ – Sûre-i Bakara [2/215])*

(وَاعْبُدُوا اللهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ – Sûre-i Nisâ [4/36])**

(احى والداك ؟ قال نعم قال الرسول : ففيهمافجاهد – Hadîs)***

(اخوانكم خولكم جعلهم الله تحت ايديكم فمن كان اخوه تحت يده فليطعمه ممايأكل وليلبسه ممايلبس ولاتكلفوهم مايغلبهم فان كلفتموهم فاغينوهم – Hadîs)****

(اذااتى احدكم حادمه بطعامه فان لم يجلس معه فليناولهلقمةاولقمتين اواكلةً اواكلتين فانه تولى علاجه – Hadîs)*****

(ان الاشعريين اذاايلوافى الغزواوقل طعام عيالهم بالمدينة جمعواماكان عندهم فى ثوب واحدثم اقتسموه فى اباء واحد بالسوية فهم منى وانامنهم – Hadîs)******

[291] (دخلت امرأةالنارفى هرة ربطتها فلم تطعمها ولم تدعها تأكل من خشاش الارض – Hadîs)*******

(لايدخل الجنة قاطع رحم – Hadîs) "Akrabasından iyiliği kesen"cennete giremez."

(بينمارجل يمشى بطريق اشتدعليه العطش فوجدبأراً فنزل فيها فشربثم خرج فاذاكلب يلهث يأكل الثرى من العطش مثل الذى كان بلغ لى فنزل البأر فملأخفه ثم امسكه بفيه فسقى الكلب فشكر الله لرله قالوايارسول الله وان لنافى البهائم اجراً فقال فى كل ذى كبد رطبة اجر – Hadîs)********

---

* "O kimseler ki Allâh'ın ahdini yerine getirirler ve mîsâkı nakz etmezler; o kimseler ki Allâh'ın verilmesini emrettiğini verirler, Hâlık'larından çekinirler, hesâb gününden korkarlar; o kimseler ki ma'bûdlarının rızâsını istedikleri için nefislerine sabrederler, namâz kılarlar ve kendilerini merzûk ettiğimiz ni'metlerden gizli, âşikâr infâkta bulunurlar ve seyyiâta hasenât ile karşı gelirler .. İşte dünyânın âkıbeti bunlar içindir. … O kimseler ki Allâh'ın ahdini kabûl ettikten sonra nakz ederler, Allâh'ın verilmesini emrettiğini keserler, yeryüzünde fitne çıkarırlar … İşte la'net de bunlar içindir, cehennem de bunlar içindir."

[2] "İçinizden varlık ve servet sahibi kimseler yakınlarına, düşkünlere ve Allâh yolunda hicret edenlere (kendi mallarından bir şey) vermeyeceklerine yemin etmesinler. Onlar afvetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allâh'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allâh, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

** "Hani, bizler Allâh'tan başkasına tapmayacakları ve analarına, babalarına, hısımlarına, yetîmlere, bîçârelere iyilikte bulunacakları hakkında Benî İsrâîlden mîsâk almıştık …."

*** "Kendisinden başkasına tapmamanızı ve analarınıza, babalarınıza iyilik etmenizi Rabbin sana sûret-i kat'iyyede emrediyor; şâyed gerek yalnız birine, gerek ikisine birden, senin eline baktıkları sırada, ihtiyârlık çökerse sakın usanıp da kendilerine 'illallâh!' deme, yüzlerine bağırma, yumuşak sözler söyle. Sonra onlara şefkatinden kanatlarını yerlere kadar indir de karşılarında öyle dur ve 'Yâ Rab, onlar beni küçük yaşımda iken nasıl merhametle büyüttülerse sen de şimdi onlara karşı rahîm ol.' diye duâ et…… Hısımlarına, bîçârelere, yolda kalmışlara, sen de hakları olan iyiliği edâ et ve mâlını israf ile dağıtma."

* "Neyi ve kime infâk edeceklerini sana soruyorlar, onlara de ki: Hayra dâir ne infâk ederseniz ananıza, babanıza, hısımlarınıza, yetîmlere, bîçârelere, yolda kalmışlara verin; hayır nâmıyla ne isterseniz Allâh onu bilir."

** "Allâh'a kulluk edin, ona bir şeyi şerîk koşmayın, ananıza, babanıza, hısımlarınıza, yetîmlere, bîçârelere, hısımınız olan komşulara, hısımınız olmayan komşulara, yol arkadaşınıza, yolda kalmışlara, rakabesine mâlik bulunduklarınıza iyilik edin."

*** "Anan, baban sağ mı? deyip de evet, cevâbını alınca Peygamber buyurdu ki: Öyle ise onlar için çalış."

**** "Hizmetçileriniz, Allâh tarafından elinizin altına verilmiş, kardeşlerinizdir. Kimin böyle kardeşi elinin altında bulunuyorsa ona kendi yediğinden yedirsin ve kendi giydiğini giydirsin. Bir de bunlara ezici iş teklîf etmeyin; şâyed ederseniz yardımda bulunun."

***** "Birinize hizmetçisi yemek getirdiği zaman, berâber oturmayacaksa, ona bir iki lokma, yahud bir veya iki parça versin. Çünkü hazırlanmasına o bakmıştı."

****** "Eş'arîler (Yemen'de bir kabîle) gazâda iken azıksız kalır yahud memleketteki âilelerinin yiyeceği azalırsa hepsi birden yanlarında ne varsa bir yaygıya toplarlar, sonra bir kapla aralarında müsâvât üzere taksîm ederler. İşte onlar bendendir, ben de onlardanım."

******* "Kedi yüzünden bir kadın cehenneme girdi. Hayvanı bağlamış, karnını doyurmamış, yerdeki böcekleri yemeye de salıvermemişti."

******** "Adamcağızın biri yolda giderken fenâ hâlde susamış; bir kuyu bulmuş, içine inerek içmiş, sonra çıkınca bakmış ki bir köpek, susuzluktan dili çıkmış, toprak yalıyor. Adam kendi ken-

(الساعى على الارملة والمسكين كالمجاهدفى سبيل الله – Hadîs)*

(اَوْ اِطْعَامٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ . يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ . اَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ . ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ – Sûre-i Beled [90/14-17])**

Atânın Envâı. – İslâm'ı edyân-ı sâireden ayıran cihetlerden biri de fukarâ ve bîçâregân hakkındaki muâveneti muhtelif nevi'lere ayırmasıdır. Bunların bir kısmı vâcibdir ki terki harâmdır; bir kısmı tergîbât-ı şer'iyyedendir ki fâili me'cûr olur; bir kısmı da ukūbâttır ki şerîatın ta'yîn ettiği ahvâlde müslimîn üzerine edâsı farzdır.

Bu aksâma dâhil bulunanların en başlıcaları şunlardır:***

Sadaka-i Fıtır. – Risâlemizin ikinci kısmında tafsîl edildiği vechile Ramazân'ın âhirinde edâsı müslümanlara farzdır.

Zekât. – Risâlemizin ikinci kısmında tafsîl edildi.

Kurbân. – Îd-i adhâ istitâati bulunan her müslim-i hür üzerine –velev yetîm olsun– vâcibdir.

Hedy.– Haccedenlerin cezâ olarak kestiği hayvânâttır. Mûcibâtı kütüb-i fıkhiyyede bildiriliyor.

Cezâ-yı Sayd. – İhrâmda iken yahud ihrâmda olmasa bile Harem'de bulunurken avlanan kimsenin ödediği cezâdır.

Yemîn Keffâreti. – İnsanın çoluğuna, çocuğuna yedirdiği yemeğin orta derecesinden on bîçâreyi doyurması yahud giydimesidir ki, ciddî sûrette ettiği yemîninde hânis olmuşsa üzerine vâcibdir.

Zıhâr Keffâreti.– Altmış bîçâreyi doyurmaktır. Zevcesini nikâh düşmeyen mahremleri sırasına koyarak mukārenetten imtinâ' eden kimseler, dört ay içinde rücû' etmek isterlerse bu cezâ ile muâkab olurlar ve başka sûretle zevcelerinin yanına gidemezler.

Hacda Fidye. – Kütüb-i fıkhiyyede bildirildiği vechile güzel koku, eldiven, kuşak ve sâire gibi ihrâm esnâsında isti'mâli harâm olan şeyleri kullanmış erkek ve kadın için cezâdır. Koyun ve daha büyük hayvân kesmek yahud altı bîçâreyi doyurmak sûretiyle ödenir.

Oruçta Fidye. – Oruç tutmaya hiç tâkat getiremeyen yahud pek güçlükle tutabilenler için İslâm'ın gösterdiği ruhsat-ı iftâra mukābil aldığı fidyedir.

Akîka. – Çocuk yedi günlük olduğu zaman kesilen kurbândır. Kezâlik saçı kesilip ağırlığınca altın yahud gümüş tasadduk olunur.

İslâm'ın sâhib-i hakîmi rûh-ı beşerin güzel şeylere karşı bahîl, kıymetsiz şeyler için semîh bir fıtratta olduğunu pek iyi biliyordu. Bunun için durmayıp âyet üstüne âyet indiriyordu. Hırs ile ma'lûl rûhlarını yola getirmek maksadıyla ehl-i tevhîde vesâyâda bulunuyordu. Ellerindeki malın en kıymetlileri üzerinde fukârânın, bîçâregânın, dulların, öksüzlerin, babaların, hısımların … Evet hepsinin muayyen bir hakkı olduğunu hâtırlarına getiriyordu; Allâh rezzâktır, erbâb-ı servetin nesi varsa erbâb-ı istihkāka noksânsız olarak tevzî' edilmek üzere kendilerine hazâin-i ilâhiyyeden mevdû' emânâttan başka bir şey değildir, diyordu. Kur'ân-ı Kerîm'de buna dâir ne kadar âyât-ı celîle var! Biz yalnız şunları iktibâs edeceğiz:

(وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ وَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِينَ – Sûre-i Sebe' [34/39])*

(اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلِيكُمْ – Sûre-i Mâide [5/9])**

[292] (اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ – Sûre-i Bakara [2/254])***

اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ – Sûre-i Bakara [2/254])****

وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيرٌ – Sûre-i Hadîd [57/254])*****

وَاَنْفِقُوا خَيْرًا لِاَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ – Sûre-i Tegābün [64/16])******

Sünnet kitaplarına mürâcaat olunursa bu mevzûa dâir nâmütenâhî ehâdîs-i nebeviyye görülür. Sonra âyetlerin, hadîslerin cümlesi şunun üzerinde birleşiyor: Allâhü Zülcelâl infâk eden kulları içinden ancak o kimseleri harîm-i rahmetine kabûl ediyor ki verirlerken ihlâs ile, gönül hoşluğuyla veriyorlar, arkasından ezâya, minnete

---

dine susuzluk nasıl benim canıma yettiyse bunun da öyle canına yetmiş diyerek tekrâr kuyuya inmiş, papucunu su ile doldurup ağzıyla tutarak çıkmış, köpeği sulamış, Allâh'a şükretmiş. Bunun üzerine günâhları bağışlanmış. Yâ Resûlallâh, hayvanlar için de bize ecir var mı? dediler. Her ciğeri yaş mahlûkun (zî-hayâtın) yüzünden ecir var, buyurdular."

* "Dullar, bîçâreler için çalışan Allâh yolunda mücâhid gibidir."

** "Yahud açlık gününde akrabadan bir yetîmi yahud yerde sürünen bir bîçâreyi doyurmak ve îmân edip de biribirine sabır ile, merhametle tavsiyede bulunanlardan olmak … İşte sağ tarafa geçecek olanlar bunları yapanlardır."

*** Kur'ân-ı Kerîm ile kütüb-i fıkhiyyede musarrah olduğu vechile bu cezâlardan birtakımını oruç tutmak yahud köle âzâd etmek gibi sûretlerle de ödemek kābildir. Müslim bu husûsta muhayyerdir.

* "Hangi şeyi infâk ederseniz yerine Allâh başkasını verir, O râzıkların en hayırlısıdır."

** "Çoluğunuza, çocuğunuza yedirdiğinizin orta derecesinden on bîçârenin it'âmı …"

*** "Sizi merzûk ettiğimiz ni'metlerden infâk edin."

**** "Kazandığınızın güzellerinden infâk edin, yoksa kötülerini vermek kasdında bulunmayın."

***** "Allâh'ın sizleri vekîl edip üzerinde tasarruf ettirdiği mâllarınızdan infâkta bulunun; şübhe yoktur ki içinizden îmân ve infâk edenler için büyük ecir var."

****** "İnfâk edin ki hakkınızda hayırlı olsun. Kim nefsinin hırsından âzâde kalırsa işte felâh bulacak onlardır."

kalkışmıyorlar. وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ اَلَآ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللهُ فِى رَحْمَتِهٖ اِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ – Sûre-i Tevbe [9/99])*

İşte bu mâlî ferâizi yahud mâlî tergîbâtı sâyesindedir ki İslâm fukarâyı, bîçâregânı, yetîmleri, dulları, yolda kalmışları erbâb-ı servetin malından ehemmiyetli bir sûrette hissedâr ediyor. Bunu kâfî görmeyip mallarından bir kısmını vasiyet için zenginlere tavsiyede bulunduğu gibi herkesin vasiyetten olan hissesini kendisine vermelerini tereke taksîminde hazır bulunan akrabaya ihtâr ediyor.

Hülâsa İslâm'ın birr u ihsân faslı tabakāt-ı beşer arasında vücûdu kānûn-ı hilkat icâbından olan nefâdet-i servetin körüklediği kîn ve ihtirâs ateşlerinden sîneleri kurtarmak içindi, başka bir şey değildi. Müslümanlık henüz gençlik çağında iken müslümanlar onu biliyor ve teâlîm-i semâvîsine tevfîk-ı hareket ediyordu. Zamanımızda zuhûr eden cem'iyât-ı hayriyyenin şurada burada vücûda getirdikleri gurebâ hastahâneleriyle öksüzleri, sokakta bulunmuş çocukları barındıracak müesseselere ihtiyâcları yoktu.

Evet hükûmât-ı İslâmiyyenin bütün müslümanlardan istîfâ ettiği her türlü zekât, sonra birr u ihsân erbâbının türlü türlü vakıflarıyla erbâb-ı servet tarafından Allâh rızâsı için her gün bezl olunan sadakalar, âtıfetler bir hâlde idi ki ilk asırlarda gelen müslümanlar bu tarzda cem'iyetler vücûda getirmekten ve bin naz ile verecekleri birkaç parayı sızdıracağız diye erbâb-ı yesârın ellerini sıkıp durmaktan müstağnî bulunuyorlardı.

Daha doğrusu âlem-i İslâm'ın hey'et-i mecmûası öyle muazzam bir cem'iyet-i hayriyye hâlinde idi ki diyâr-ı tevhîdin her tarafındaki yüzlerce milyon halkın üzerine kanadlarını geren bu kitlenin kulûbu Hakk'ın sâye-i ni'metinde birleşmiş ve İslâm feyzi yüzünden merhamet ve şefkat hisleriyle meftûr olmuştu. Hâsılı Fâtır-ı Hakîm'in dilediği gibi yekpâre bir vücûd idi: Bir uzva isâbet eden âfet bütün a'zâ-yı bedende harâretler, ızdırâblar tevlîd ediyordu.

Teaddüd-i Zevcât Müessese-i İctimâiyyesi

2

Teaddüd-i Zevcât Hakkındaki İ'tirâzâta Cevâb – Teaddüd-i zevcâtın ferdî, ictimâî fevâid ve Muhassenâtı: Bu usûl fuhşiyâtın tezâyüdüne mâni'dir; nüfûs-ı umûmîyi tezyîde, kadınlık hayatının i'tilâsına, kadınların devâm-ı sıhhatine, bekā-yı letâfet ve zarâfetine hâdimdir.

5- Teaddüd-i zevcât usûlü mümkinü'r-riâye olan müsâvâta aslâ münâfî değildir. Mümkinü'r-riâye olmayan husûsâtta ise müsâvât ciheti zâten taharrî olunamaz. Binâenaleyh bir erkek müteaddid kadınlar ile izdivâc edebildiği hâlde bir kadının müteaddid erkekler ile izdivâc edememesi vesîle-i i'tirâz olamaz. Âlemde böyle bir iddiâ kadar butlânı zâhir bir şey yoktur. Böyle bir iddiâ erkekler ile kadınlar beyninde hilkaten mevcûd olan fark-ı azîmi bilmemekten ileri gelir; kadınların husûsiyet-i hâline, şuûn-ı hayâtiyyesine, kābiliyet-i fıtriyyesine adem-i vukūftan neş'et eder. Nikâhın meşrûiyetindeki felsefe-i âliyyeyi adem-i muhâfazadan münbais bulunur.

Erbâb-ı ihtisâs tarafından mufassalan beyân olunduğu üzere erkekler ile kadınlar arasında hilkaten pek büyük farklar vardır. Ez-cümle vasatî olarak erkeklerin siklet-i bedeniyye ve dimâğıyyesi kadınlarınkinden daha ziyâdedir. Erkeklerin cümle-i asabiyyeleri dahi kadınlarınkine nisbetle daha mükemmeldir. Erkekler şedâid-i hayâtiyyeye daha ziyâde mütehammil oldukları hâlde kadınlar erkeklere nazaran daha ziyâde avârız u emrâza müstaiddirler.

Hele kadınların birçok zamanları hayız ile, nifâs ile, bâr-ı sakīl-i haml ile mürûr eder. Birçok günleri âgūş-ı şefkatlerini tezyîn eden **[293]** çocukları ırzâ' ile, terbiye ile geçer gider. Bu müddet zarfındaki mukārenetlerden nâfi' bir semere hâsıl olamaz.

Maahâzâ kadınlar pek erken sinn-i iyâsa vâsıl olup kuvve-i vilâdiyyeden mahrûm kalırlar. Halbuki fıtraten kavî olan erkekler bu gibi avârızdan masûndurlar. Müteaddid kadınlar ile izdivâca ve bunların hukūkunu hüsn-i te'mîne tabîaten müstaiddirler. Bir erkeğin nutfesinde her vakit işe yarayacak huveynât mevcûd olduğundan sinni bir hayli tezâyüd etse de yine kuvve-i tevlîdeye mâlik bulunur.

Hâsılı kadınlar ile erkekler arasında gerek teşkîlât-ı bedeniyye ve gerek havâs ve kuvvâ i'tibârıyla büyük farklar vardır.

Bir kadının bir zamanda iki erkeğin taht-ı nikâhında bulunması kābiliyet-i bedeniyyesiyle gayr-i mütenâsib, vezâif-i zevciyyeti îfâ edebilmesine mâni'dir; terbiye-i etfâle münâfî, ihtilât-ı ensâbı mûcib, daha nice mehâzîr-i ictimâiyyeyi müstelzimdir.

Zâten nikâhtan maksad-ı aslî; beşeriyeti fuhşiyâttan sıyânet ile ensâl-i beşeriyyenin meşrû' bir sûrette devâmını, tezâyüdünü te'mîn eylemekten ibâret değil midir? Halbuki bir kadının müteaddid erkekler ile mukārenette bulunması bu maksad-ı aslînin husûlüne imkân bırakmaz.

* "Sonra urbân içinde öyleleri var ki Allâh'a ve âhiret gününe inanır ve infâk ettiği şeyleri Allâh'a tekarrub ve Resûlullâh'ın duâsına mazhariyet için vesîle bilir. Şübhesiz o sadakalar kendileri için vesîle-i tekarrubdur. Allâh onları rahmetine idhâl edecektir. Allâh gafûrdur, rahîmdir."

Bir kadın bir zamanda kaç erkeğin taht-ı nikâhında bulunursa bulunsun yalnız birinden gebe kalır, fakat hangisinden kaldığı anlaşılamaz. Bu hâlde hem neseb zâyi' olur hem de teksîr-i nüfûs gāyesi te'mîn edilememiş olur.

Halbuki bir erkeğin müteaddid kadınlar ile bir râbıta-i zevciyye te'sîs etmesi bu gibi mahzûrlardan tamâmen sâlimdir. Binâenaleyh bu gibi husûsâtta kadınlar ile erkekler arasında müsâvât aranılması hem şerâyi'-i ilâhiyyenin ahkâm-ı ulviyyesine münâfî hem de kudret-i fâtıranın eser-i bedîi olan kānûn-ı fıtrata karşı bir isyân mâhiyetini hâiz olduğundan aslâ şâyân-ı tasavvur olamaz.

6- Teaddüd-i zevcât usûlü adâletle kābil-i te'lîf değildir, deniliyor. Bunu isbât için de bir erkeğin müteaddid zevcelerinden her birine karşı aynı sadâkatle, aynı muhabbet ve meyelân ile mütehassis olamayacağı dermeyân ediliyor. Bir kere zevcelerin teaddüdü yüzünden sadâkatin haleldâr olacağı teslîm olunamaz. Vicdâna, diyânete mâlik, nâmûs-perver erkekler hakkında böyle bir şey tasavvur olunamaz. Muhabbet ve meyelân cihetine gelince fi'l-vâkı' bu husûsta tamâmıyla te'mîn-i adâlet kābil değildir. Fakat insanlar yed-i ihtiyârlarında bulunmayan bu gibi husûsât ile mükellef olamazlar. Elverir ki bir insan zevcelerinin hukūkuna riâyetkâr olsun, bunlardan birine karşı kalben hissettiği muhabbet ve meyelânı diğerlerine karşı izhâr ederek onların inkisâr-ı hâtırına sebebiyet vermesin. Bu hikmete mebnîdir ki Kur'ân-ı Mübîn'de: ﴿وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ﴾ buyurulmuştur.*

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz ezvâc-ı tâhirâtı arasında kasme** son derece riâyet eder, sonra da (اللهم هذاقسمى فيمامملك فلاتوأخذنى فيمالاملك) buyururlardı.***

Muhabbet-i kalbiyye gibi husûsâtın mâadâsında ise adâlet îfâsı her vechile kābildir. Zevciyet husûsunda îfâsı lâzım gelen adâlet de ancak bundan ibârettir. Teaddüd-i zevcâtın cevâzı ancak bu adâletin vücûduna muallaktır. Eğer bu adâlet hadd-i zâtında mümkinü'l-icrâ olmasa buna ta'lîk sûretiyle teşrî'-i ahkâmda bulunmak Şâri'-i hakîm hazretlerinin ulviyet-i şânıyla kābil-i te'lîf değildir.

Vâkıâ birçok erkekler vardır ki bunlar müteaddid kadınlar hakkında değil, bir kadın hakkında bile te'mîn-i adâlete muktedir olamazlar. Fakat yine öyle erkekler vardır ki onlar pek güzel bir terbiye ve tehzîbe mazhar oldukları için müteaddid zevcelerine karşı îfâsı lâzım gelen adâlette aslâ kusûr etmezler. Hâsılı bu gibi husûsâtta kıyâs-ı nefs câiz değildir.

Gençlik te'sîrinde bulunan bazı nevresîdegân; âile hayatının ancak bir aşk u garâm içinde yaşayabileceğine kāil oldukları için teaddüd-i zevcât ile bu aşk u garâmı kābil-i te'lîf göremiyorlar. Halbuki bir âileyi yaşatan, mes'ûd eden mücerred bir aşk u garâm değildir. Bunlar bir lem'a-i sabâvet gibi serîu'z-zevâl şeylerdir. Zamanımızda pek ziyâde inkişâf eden bu aşk u garâm yüzünden değil midir ki birçok hastalıklara, intihârlara, fecîalara şâhid olup duruyoruz?..

Asıl âileyi yaşatan, kâşâne-i izdivâca ifâza-i mes'ûdiyyet eden şey, zevc ile zevceden her birinin uhdesine taerettüb eden birtakım vezâif ve hukūka riâyetkâr olmasıdır. Bu cihet güzel bir terbiye sâyesinde te'mîn edildikten sonra artık âile arasında vücûdu matlûb olan adâletin, mes'ûdiyetin tecellîsine hiçbir mâni' kalmaz.

[294] 7- Teaddüd-i zevcât usûlü ihtiyâcâtı tezyîd ve bi'n-netîce sefâlet-i umûmiyyeyi tevlîd etmez; belki ihtiyâcâtı tehvîne, menâfi'-i umûmiyyeyi te'mîne vesîle olur.

Vâkıâ yalnız büyük şehirlerde yaşayan mahdûd âilelerin şerâit-ı hayâtiyyeleri nazara alınır ise bu yoldaki iddiâ kısmen doğru olabilir. Çünkü büyük şehirlerdeki birtakım âilelerin bazı efrâdı müddet-i medîde müstehlik vaz'iyette bulunurlar. Bu gibi âilelere mensûb çocuklar senelerce tahsîl-i ulûm ve maârif ile iştigāl eder ve bu müddet zarfında daima velîlerinin sâye-i himâyesinde te'mîn-i maîşete mecbûr olurlar. Fakat diğer yerlerde hâl böyle midir? Her memlekette ahâlinin kısm-ı a'zamını köylerdeki, küçük kasabalardaki halk teşkîl eder. Bu halk ise alel-ekser müstahsil vaz'iyetindedir. Buralardaki âilelerin bütün efrâdı hattâ sekiz dokuz yaşlarında bulunan çocuklar bile âilelerinin maîşetini te'mîne, servetini tezyîde hâdim, müstahsil birer uzuvdurlar. Bu gibi yerlerde efrâd-ı âilenin artması âile hakkında ayn-ı saâdet addolunur ve bu müstahsil efrâdın tezâyüdü şübhe yok ki memleket için de iktisâdî, siyâsî birçok nikāt-ı nazardan pek nâfi' bulunmuş olur.

8- Teaddüd-i zevcât usûlü inkısâm-ı servete bâis olduğu gibi izdiyâd-ı servete de bâistir. Binâenaleyh inkısâm-ı servetten melhûz olan zarar, izdiyâd-ı servet sâyesinde maa-ziyâdetin telâfî edilmiş olur.

Ma'lûm olduğu üzere servetin müstahsili insanlardır. İnsanlar ne kadar artarsa faâliyet-i iktisâdiyye de o

---

* "Pek ziyâde arzu etseniz bile kadınlar arasında her vechile te'mîn-i adâlete kādir olamazsınız. Ancak bunlardan birine tamâmen meyletmeyiniz. Sonra diğerlerini zâtü'z-zevc olmayan kadınlar gibi bir vaz'iyette bırakmış olursunuz."

** Kasm: Zevcin yed-i iktidârında olan şeylerde ve sohbet ve muvâneset için beytûtet husûsunda zevceleri arasında icrâ-yı adâlet ve müsâvâta riâyet etmesidir.

*** "Yârabbî! Benim mâlik olduğum husûsta yapabildiğim işte bu; artık beni yed-i iktidârımda bulunmayan husûsâttan dolayı muâhaze buyurma."

nisbette artar, servet de o nisbette tezâyüd eder. Bir iki erkeği ihtivâ eden bir âile ile müteaddid erkeklerden müteşekkil bir âileye istihsâl-i servet nokta-i nazarından bakılırsa beynlerindeki fark pek bâriz bir sûrette nazara çarpar.

Maahâzâ bizim memleket gibi arâzî-i sagîre usûlü câri olan, servet-i memleket mahdûd ellerde mütemerkiz bulunmayan yerlerde inkısâm-ı servetten o kadar endîşeye mahal yoktur.

9- Teaddüd-i zevcâtın mevcûdiyetinden dolayı âlem-i garbın sû'-i nazarlarına hedef olacak imişiz.!.. Bilmem ki bunların hüsn-i teveccühlerine mazhar olduğumuz takdîrde ne istifâde edeceğiz? Zâten biz müslüman bulundukça böyle bir teveccühe mazhariyet kābil mi?..

Ma'lûm olduğu üzere teaddüd-i zevcâtı vesîle ittihâz ederek İslâmiyet'in nâsıye-i dırahşânı üzerine bir leke kondurmak ve bu vechile iğfâlâtta bulunmak öteden beri garbın bazı mahâfilince bir gāye-i dîniyye mâhiyetinde bulunmuştur.

Nasrâniyetin intişârında kadınların safvet-i kalbiyyesinden pek çok istifâde yollarını keşfetmiş olan rüesâ-yı rûhâniyye bu vesîle ile de kadınlara bir cemîle göstererek gāye-i emellerine kavuşmak istemişlerdir. Halbuki evvelce de beyân olunduğu üzere teaddüd-i zevcât usûlü yalnız şerîat-ı İslâmiyyede değil sâir şerîatlarca de câiz olup edvâr-ı kadîmeden beri beyne'l-akvâm câri olmuştur. Bu hakīkati Yahudiler ile hıristiyanlar da mu'teriftirler. Binâenaleyh edyân-ı semâviyyeye mu'tekıd bulunan milletler için bu usûlü inkâra, tezyîfe mecâl yoktur. Bir dîn-i semâvî ile mütedeyyin olmayan eşhâsa gelince bunların da bu usûl hakkında i'tirâza salâhiyetleri olamaz. Nasıl olabilir ki kısm-ı a'zamı kavlen teaddüd-i zevcât aleyhinde bulundukları hâlde fiilen bir zevce ile iktifâ etmiyorlar; kendi harîm-i ismetlerindeki kadınlar ile kanâat etmeyip birtakım âlüftegânın âgūş-ı şenâatkârânesine can atmaktan nefislerini men' edemiyorlar. Bu gayr-i meşrû' mukārenetler yüzünden dünyâya gelen çocuklar da gayr-i meşrû' oluyor, âile terbiyesinden, izzet-i nefsten mahrûm kalarak cem'iyet-i beşeriyye başına belâ kesiliyorlar.

Maahâzâ bizim için başka milletlerin şuûn-ı hayâtiyyesini taklîd etmek aslâ doğru değildir. Biz müslümanlar ile sâir milletler arasında şerâit-ı ictimâiyye, secâyâ-yı milliyye ve sâire i'tibârıyla birçok farklar vardır. Binâenaleyh garbın mevhûm teveccühünden mahrûm kalmak korkusuyla kendi hayât-ı milliyyemizi tebdîl, kendi ahvâl-i ictimâiyyemizi red ve tezyîf doğru değildir.

Halbuki bugün garbda da ilmî, resmî en büyük makāmâtı ihrâz etmiş bulunan birtakım mütefekkirîn tarafından teaddüd-i zevcât usûlü tervîc edilmektedir; vahdet-i zevce hakkındaki madde-i kānûniyyenin bir ân evvel ta'dîli taleb olunmaktadır.

Şübhe yok ki garb âlemi fuhşiyâtın derece-i şenâatini tamâmen idrâk ettiği, tezyîd-i nüfûs için meşrû' çâreler taharrî edildiği gün bu usûlü kabûle muztar kalacaktır.

Şuna emînim ki eğer teaddüd-i zevcât usûlü garbda câri olup da şarkta memnû' bulunsa idi bugün bu müessese aleyhinde bulunanlardan birçokları bu memnûiyetten şikâyet edecek: "Dîn-i İslâm bu usûle mesâğ vermediği için nâs bir taraftan fuhşiyât tarîkıne sülûk ediyor, bir taraftan da memlekette nüfûs-ı umûmiyye tezâyüdden mahrûm bulunuyor." diyecekler idi.

Belki yakın bir âtîde garb bu usûlü kabûl eder de bu bâbdaki i'tirâzât nihâyet bulur!

Teaddüd-i Zevcâtın Ferdî, İctimâî Fevâid ve Muhassenâtı:

Velhâsıl şerâyi'-i ilâhiyyenin tecvîz etmiş olduğu herhangi bir muâmele-i **[295]** ictimâiyyede saâdet-i insâniyyeye, âdâb-ı medeniyyeye, kavâid-i adl ü nasafete münâfî bir cihet bulunamaz. Bil-akis birtakım menâfi' ve masâlih mündemic bulunur. Elverir ki bu husûstaki şerâ-ita riâyet olunsun.

İşte şer'-i şerîfin ta'yîn ettiği şerâit dâiresinde vukū' bulan teaddüd-i zevcât usûlü de bu cümledendir. Bu müessese-i ictimâiyyenin ihtivâ ettiği fevâid ve muhassenâttan bir kısmı ber-vech-i âtîdir:

1- Teaddüd-i zevcât usûlü fuhşiyâtın tevessüüne mâni'dir. Bu sâyede fuhşiyât azalır; ahlâk-ı umûmiyye salâha yüz tutar, sıhhat-i umûmiyye halelden masûn kalır.

Ma'lûm olduğu üzere iffet mes'elesi nezîhü't-tab' olan her zâtın gāye-i emel ittihâz ettiği bir mes'ele-i ahlâkıyyedir. Halbuki bazen bir zevce ile iktifâ edilmesi bu gāyeyi te'mîne kâfî olmaz.

Evvelce de arz olunduğu üzere kadınlar birtakım mevâni' ve avârızdan hâlî olamazlar. Erkekler ise bu gibi ârızalardan masûndurlar. Binâenaleyh bazen bir erkek yalnız bir zevce ile kanâat edemeyecek iktidârdan mahrûm olur. Artık bu erkeğin pîş-i azminde iki tarîk küşâde bulunur ki biri tekrâr tezevvüc etmek, diğeri de girdâbe-i fuhşa can atmaktır. Halbuki terbiye-i dîniyyeye nâil, nezâhet-i tab'a mâlik olan bir zât için hayatını fuhşiyâtın emvâc-ı dehşet-nâki arasında ifnâ etmek aslâ kābil değildir. Şimdi böyle bir zât için yalnız bir tarîk kalır ki o da tekrâr tezevvüc etmekten ibârettir.

2- Teaddüd-i zevcât usûlü teksîr-i nüfûsa hâdimdir. Nüfûsun tezâyüdü ise hem efrâdın hem de cem'iyetlerin menâfi'-i hayâtiyyesi îcâbâtındandır.

Ma'lûm olduğu üzere nikâhın meşrûiyetindeki makāsıd-ı âliyyeden biri de tenâsül mes'elesidir. Bir erkek ne

için teehhül ederek birçok fedâkârlıklara katlanır? Ne için uhdesine teveccüh eden ağır ağır vezâif-i zevciyyeti îfâya tahammül eder? Şübhe yok ki bütün bu mezâhimi iktihâm etmesi birtakım meşrû' makāsıda müsteniddir. İşte bu makāsıdın başlıcalarından biri de evlâd u ahfâda nâiliyet emelidir. Halbuki bazen bir kadın ile de te'sîs edilen râbıta-i zevciyyet bu gibi meşrû' emelleri te'mîne kifâyet etmez.

Evet… Olabilir ki kadın akīm bulunur veya doğurduğu çocuklar yaşamaz yahud bir iki çocuk doğurduktan sonra artık doğurmaz bir hâle gelir. Erkek ise birçok evlâda nâliyet emel-i meşrûunda bulunabilir, meşrû' emelin husûlü için de tekrâr tezevvücden başka çâre bulamaz.

Bazı zevât diyor ki: "Tezâyüd-i nüfûs husûsunda kemiyetten ziyâde keyfiyete ehemmiyet vermelidir. Teaddüd-i zevcât usûlü ise kemiyeten tezâyüd-i nüfûsa hâdim olsa da keyfiyeten olamaz."

Halbuki bu iddiâ tamâmen doğru değildir. Bir memleketin idâme-i mevcûdiyyet edebilmesi için hem kemiyeten hem de keyfiyeten tezâyüd-i nüfûsa ihtiyâc vardır. Nüfûsun kemiyeten tezâyüdüyle keyfiyeten tezâyüdü beyninde ise bir tezâd mevcûd değildir. Yaşamak isteyen bir milletin vazîfesi bu iki cihetin ikisini de nazar-ı ehemmiyyetten dûr tutmamaktır. Teaddüd-i zevcât ise –bu husûsta salâhiyetdâr olan erbâb-ı fennin beyânâtıyla sâbit olduğu üzere– yalnız kemiyeten değil keyfiyeten de tezâyüd-i nüfûsa hâdimdir. Zevcelerin teaddüdü neslin ıstıfâsına, ırkın gürbüz bir hâlde yetişmesine yardım etmektedir.

Yine deniliyor ki: "Avrupa'da teaddüd-i zevcât usûlü cârî olmadığı hâlde nüfûs tezâyüd ediyor; bizim memlekette ise bu usûlün mevcûdiyetine rağmen nüfûs-ı umûmiyye tezâyüdden mahrûm bulunuyor." Bu iddiâ da tamâmen doğru değildir. Bir kere Avrupa'da teaddüd-i zevcât usûlü mevcûd değilse de gayr-i meşrû' sûrette hem de gayr-i mahdûd bir hâlde mevcûd bulunmaktadır. Maahâzâ tezâyüd-i nüfûsu te'mîn edecek birçok esbâb vardır ki teaddüd-i zevcât da bunlardan biridir. Binâenaleyh garbda bu usûl cârî olmasa bile sâir esbâba riâyet edilmektedir. Bizim memlekette ise bu esbâbdan hiçbirine kâfî derecede riâyet edilmiyor.

3- Teaddüd-i zevcât usûlü kadınlık hayatının i'tilâsına hâdimdir. Ma'lûm olduğu üzere her memlekette kadınlar erkeklerden daha ziyâde bulunuyor. Bu kadınlardan bir kısmı her türlü mahrûmiyete katlanarak sefîlâne bir hâlde yaşıyor, diğer bir kısmı da ya sâika-i ihtiyâc ile veya nefsinin temâyülâtına tebaiyetle fuhşiyât sâhalarına düşüyor. Bu sûretle kadınlık hayatında pek fecî' hâdiseler zuhûr ediyor, beşeriyetin latîf bir cinsine mensûb olan birtakım bîçâreler, temiz kalbleri saatlerce ağlatacak felâketlere uğrayıp duruyor. Halbuki teaddüd-i zevcât usûlüne riâyet edildiği takdîrde bu kadınlardan mühim bir kısmı sefâletten kurtulur, cevher-i ismetini parçalayacak hareketlerden masûn kalır, bunun netîcesinde de kadınlık âleminde başka bir nezâhet, başka bir mes'ûdiyet tecellî eder.

1335 senesine âid ihsâiyât müdericâtına nazaran memleketimizde erkeklerin mikdarına nisbetle Bursa'da 15.466, Konya'da 37.623, Ankara'da 30.009, Diyârbekir'de 27.255 fazla kadın vardır. Bu nisbet bit-tabi' bilâhare daha ziyâde artmıştır. Bu zavallı kadınların hâli ne olacak? Bunlar kendilerinin zâtü'z-zevc olmasını istemezler mi? Bunların ihtiyâcât-ı hayâtiyyeleri ne sûretle tatmîn edilecektir? Yalnız kendi nefislerini, kendi mes'ûdiyetlerini düşünen zâtü'z-zevc hanımefendiler biraz da bu bîkes hemşîrelerini düşünmeli değil midir? Acaba bir gün kendilerinin de böyle bir vaz'iyette bulunmayacakları ne ma'lûm !.

[296] Bugün biz öyle bir hâlette yaşıyoruz ki efrâd-ı milleten yalnız bir kısmının saâdet-i hâlini düşünmemiz aslâ câiz olamaz. Bugün efrâd-ı milleti ve bilhassa birçok sademâta uğramış olan memleketimizi düşünmek mecbûriyetindeyiz. Binâenaleyh hem erkeklerimiz hem de kadınlarımız mümkün mertebe fedâkârlıkta bulunmalıdır ki millî, siyâsî, iktisâdî mevcûdiyetimizi kurtarabilelim. Yoksa bir kısım efrâdın refâh ve saâdeti fayda vermez.

4- Teaddüd-i zevcât usûlü kadınların devâm-ı sıhhatine, bekā-yı letâfet ve tarâvetine hâdimdir. Bir kadın zevcinin hizmetinde bulunur, çocuklarını terbiye ile meşgūl olur, umûr-ı beytiyyesini hüsn-i rü'yete çalışır. Halbuki bir kadın nehâfet-i bünyesiyle berâber bu kadar ağır vazîfeleri îfâya uzun müddet tahammül edemez, sıhhati muhtel olur, hüsn ü tarâveti zevâle yüz tutar, çocuklarını istediği gibi terbiyeden âciz kalır, umûr-ı beytiyyesi bîgânelerin elinde kalmış bulunur. Fakat zevcinin diğer bir zevcesi daha bulunduğu takdîrde uhdesine teveccüh eden bu mühim vazîfeler kısmen tehaffüf eder, istirâhatini te'mîn edecek kadar müsâid zamanlara nâil olarak sıhhatini, letâfet ve tarâvetini idâmeye muvaffak olur.

Hülâsa-i makāl: Teaddüd-i zevcât usûlü şerâit-ı şer'iyyesi dâhilinde vâkı' olduğu takdîrde ferdî, ictimâî birçok fevâid ve masâlihı ihtivâ eder.

Şerîat-ı münevveremiz feyz-ı tulûuyla âfâk-ı insâniyyete başka bir nûrâniyet vermiş, mes'ûd bir âile teşkîli için zevceynin mütekābilen îfâ edecekleri vazîfeleri, mütekābilen hâiz oldukları hukūku ta'yîn buyurmuştur. İşte bu hukūk ve vezâife riâyet edebilecek erkekler hakkında teaddüd-i zevcâta mesâğ vardır. Böyle bir erkek lüzûm

görürse bu usûle riâyet eder, lüzûm görmezse bir zevce ile kanâat eyler. Bu husûsta bir mecbûriyet yoktur. Hattâ zevcesini mahzûn etmemek için üzerine tezevvücü terk eden bir erkeğin, kezâlik ortağı olacak kadını hüzün ve kederden sıyânet için zevciyle izdivâcdan imtinâ' eyleyen bir kadının indallâh me'cûr olacağı Fetâvâ-yı Hindiyye, Dürrü'l-Muhtâr gibi mu'teber kütüb-i fıkhiyyemizde muharrerdir. Bunun içindir ki müslümanlar arasında iki üç zevceleri olan erkekler nihâyet binde bir nisbetini tecâvüz etmemektedir. Binâenaleyh bizim müdâfaa ettiğimiz cihet, şerâitini hâiz olan kimseler hakkında bu bâbdaki cevâzın bir hikmete, bir maslahata müstenid olduğunu beyândan ibârettir. Elbette Şâri'-i Hakîm hazretlerinin tecvîz buyurduğu bir mes'ele-i ictimâiyye hikmetten, maslahattan hâlî olamaz. Yoksa maksadımız mutlakā herhangi bir erkeğin müteaddid kadınlar ile izdivâcını tervîc ve teşvîk değildir. Zâten hukūk-ı zevciyyete riâyet edemeyecek erkekler için birer kadınla bile izdivâc etmek câiz olamaz.

Ömer Nasûhî

HUKŪK-ı ÂİLE
Kānûn Lâyihası Hakkındaki Mazbata

–Geçen nüshadan mâ-ba'd–

Hakk-ı Talâk:

Zevcin hâiz bulunduğu hukūkun en mühimmi ve en ziyâde eşkâl-i muhtelife ile münâkaşâta zemîn olanı hakk-ı talâktır. Yakın zamanlara kadar garb hukūkıyyûnu ile mahâfil-i rûhâniyyesi, talâkı kabûl eden şerîat-ı İslâmiyyeyi haksız ve pek şiddetli tenkīd ederlerdi. Halbuki talâk şerîatımız nazarında gāyetle mebgūz, li-zâtihî kabîh ve bilâ-zarûretin harâmdır. Çünkü talâk nikâha terettüb eden ittisâl-i mesnûnun ve ni'met-i izdivâcın hıllini ref' etmektir. Bu ise küfrân-ı ni'mettir. Bu sebeble talâkta asıl olan memnû' olmasıdır. Yalnız zarûret-i kat'iyye bulunduğunda esâsen ma'nâ-yı ni'met tahakkuk etmediğinden artık talâk mübâh oluyor ve bu hak zevce veriliyor. Vaktiyle bu hakīkatlerden gaflet ederek talâka aleyhdâr olan garbın gözünü zarûret-i ictimâiyyenin mütemâdî tazyîkleri açmış ve bu defa talâk lehine hareketler başlayarak en-nihâye onlar tarafından da kabûl edilmiştir. Fakat bu salâhiyet zevce değil mahkemeye ve kiliseye verilmiştir.

Garb müelliflerinin şehâdetlerine göre ezmine-i ahîrede ve bilhassa Harb-i Umûmî'yi müteâkıb Avrupa ve Amerikalılar arasında talâk vukūâtı şarktan az değil, pek çoktur. Bu da maîşetin, muhtelif cereyân-ı ictimâîlerin muzır netîcelerinden en mühimmidir. Âile salâbeti gevşedikçe talâk vukūâtı tabîatıyla çoğalır. İkinci, birincinin emîn bir mi'yârıdır.

Dîn-i İslâm'da talâk mezmûmdur, bilâ-zarûretin ve ıcâleten bu işe teşebbüsten men' ve tahzîr husûsunda pek çok nusûsu-ı şerîfe ve tahzîrât-ı şedîde şeref-vârid olmuştur ki onlardan birkaç tanesini zikrediyoruz:

1- " وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ = Zevcler her ne zaman talâkı göze alırlarsa hîn-i akidde zevcelerine mâdâme'l-hayât birlikte yaşamaya dâir verdikleri sözü Cenâb-ı Hakk'ın işittiğini ve talâktaki hafî maksadların mâhiyetini pekâlâ bildiğini hâtırlasınlar." [Bakara Sûresi 2/227]

2- " فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا = Zevcler! Zevceleriniz itâat ettikçe onlardan iftirâka vesîle aramayınız. Böyle zevcler Cenâb-ı Hakk'ın ulüvv ü azametini, adâlet-i mutlakasını hâtırlasınlar." [Nisâ Sûresi 4/24]

3- " ابغض المباحات عندالله تعالى الطلاق " hadîs-i şerîfinde "Mübâhlar arasında indallâh en menfûr olan mübâh bilâ-zarûretin îkā'-ı talâktır." buyuruluyor.

Fukahâ talâkın hükmünü ol bâbdaki edilleye istinâden şu sûretle hülâsa etmişlerdir: 1- Talâkta asıl olan memnû' olmaktır. 2- Zevceyn beyninde **[297]** münâferet hâsıl olup da devâm-ı muâşeret kābil olmazsa mübâhtır. 3- Zevce geçimsiz olursa mendûbdur. 4- Zevc innîn olmak gibi bekā-yı zevciyyete mâni' ahvâl karşısında zevcenin talebi üzerine vâcibdir.

İşbu tahzîrât-ı şedîdeye ve fukahâ-yı izâmın akvâl-i sâbıkalarına mebnî "Bir sebeb-i meşrûa müstenid olmayarak îkā'-ı talâk fi'l-i memnûu irtikâb olacağından bir cezâ ta'yîn edilmesi Encümenimizce düşünüldü ise de esbâb-ı meşrûanın sübûtundaki mehâzîr ve müşkilâta mebnî sar-ı nazar edildi.

Talâka Karşı Zevcenin Salâhiyeti. – Yakında arz olunduğu üzere ekser-i ahvâlde kadın teheyyücât-ı asabiyyeden sâlim olmadığından ve bu sebeble serîu'l-infiâl bulunduğundan ale'l-ıtlâk kadına da hakk-ı talâk verilmemiştir. Zîrâ kadının böyle hakkı hâiz olması talâk vukūâtının pek ziyâde çoğalmasını mûcib oluyor ki bundan hem âile ve hem cem'iyet müteessir olur. Maamâfih kadına da birtakım silâh-ı müdâfaa verilmiştir ki şunlardır: 1- Nikâh bi'ş-şart, 2- Talâk bi't-tefvîz, 3- Hakk-ı tahkîm. Bunlardan, birinci şart ile nikâha dâir olan 39'uncu madde hakkında arz-ı îzâhât etmiştik. Kadın o madde mûcebince talâk kendi elinde olmak istediği zaman kendini tatlîk etmek şartıyla akde muvâfakat eder ve zevce de kabûl ederse kadının nefsini tatlîka salâhiyeti bulunur.

Sâniyen – Tefvîz-ı talâk ki: Zevcin zevce-i menkûhasına istediği zaman nefsini tatlîka me'zûniyet vermesidir. Bunun için Encümenimiz 107'inci madde olarak "Zevc, zevce-i menkûhasına emr-i talâk elinde olup istediğin za-

man nefsini tatlîk et, diyerek tefvîz-ı talâk etse zevce de bunu kabûl eylese dilediği zaman kendisini tatlîk edebilir" sûretinde bir maddenin kabûlünü teklîf etmektedir.

Sâlisen – Hakk-ı tahkîm ki zevceyn arasında hüsn-i muâşeret te'mîn edilemeyip geçimsizlik devâm ettiği sûrette kadın hâkime mürâcaatla aradaki nizâ' u şikākı hall ü fasl için bir âile meclisi teşkîlini taleb edebilmesidir. Mürâcaat-ı vâkıa üzerine hâkim tarafeyn âilelerinden evsâf-ı lâzımeyi hâiz birer hakem ta'yîn eder. Hakemler tarafeynin ifâdât ve müdâfaâtını dinleyip tedkîk ettikten sonra evvelâ ıslâh-ı muâşerete çalışır. Kābil olmadığı sûrette kusûr zevcde ise hakemler derhâl beynlerini tefrîk eder; zevcede ise mehrin tamâmı veya bir kısmı üzerine muhâlaa eyler. (Madde: 130)

Hukūk-ı ma'rûza miyânında 'Tahkîm' âile mahremiyetinin selâmet ve mahfûzıyeti ve talâk vukūâtının hadd-i asgarîye tenzîli nâmına son derece âlî ve ictimâî bir usûldür. [3]" اِنْ يُرِيدَا اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللهُ بَيْنَهُمَاً " âyet-i kerîmesinden esbâb-ı nizâı tedkīke me'mûr hakemlerin mesâîsine en evvel hâkim olacak rûhun asıl te'lîf-i beyn olduğu anlaşılmaktadır. İmâm-ı Şâfiî ve eimme-i Hanefiyye zevcin izin ve rızâsı olmadıkça hakemeynin hakk-ı tefrîki hâiz olmadıklarına kāil olmuşlardır. Fakat hakemlerin bütün mesâîlerine rağmen te'lîf ve ıslâha muvaffak olamadıkları sûrette her hâlde şu teşebbüsün intâcı tarafeynin selâmetini mûcib olacağından eimme-i Mâlikiyye hakemlerin hakk-ı tefrîki de hâiz olduklarını kabûl etmişlerdir ki buna göre tertîb edilen 130'uncu madde aynen kabûl edilmiştir.

Talâkın Mahkemeye Tevdîi Muvâfık mıdır? – Talâkın mahkemeye tevdîi hem tarafeynin ve hem de cem'iyetin menâfiine sûret-i kat'iyyede mugāyirdir. Âile arasında mahrem kalması icâb eden her husûsu tarafeyn kemâl-i asabiyyetle enzâr-ı âmmede teşhîr edecek, bundan hâlen ve âtiyen hem kendileri ve hem de cem'iyet mutazarrır olacaktır. Farz edilebilir ki zevc zevcenin sû'-i hâlinden, adem-i ismetinden bahs ile mahkemeye mürâcaat ediyor. İcâb eden delâili ihzâra ya muvaffak olur, yahud olamaz. İkinci sûrette mahkemeden talâk karârı alamayacağından ithâm ettiği bir kadınla idâme-i zevciyyete mecbûr olacak demektir. Halbuki bu nasıl kābil olabilir? Bunların hey'et-i ictimâiyye arasında mevki'leri ne olur? Birinci sûrette yani zevc delâil ihzârına muvaffak olup mahkemeden talâk karârı aldığına göre zavallı kadının hâli ne olur? Resmen fuhuş ile mahkûm bulunan böyle bir kadının ömrü olduğu müddetçe hey'et-i ictimâiyye arasında kendini harîm-i izdivâcına alacak nâmûskâr bir adam bulabilmesine imkân var mıdır? Her nasılsa gafletle belki de bir fazîhada bulunmuş olan bu bîçârenin cem'iyet arasında yaşaması ne kadar kesb-i müşkilât eder? Ya bunların çocukları varsa? Onların nâsıye-i nâmûsları üzerinde nâ-kābil-i zevâl bir sûrette nümâyân olmuş bulunan lekeyi düşünmek lâzım gelmez mi? Vâlidelerinin huzûr-ı hâkimde mahkûmiyeti üzerine analarına karşı ne gibi bir his ile mütehassis olurlar? Vâlidelerinin fazîhasını teşhîre sebeb olan babaları hakkında ne gibi bir fikirde bulunurlar? Garbda bu hâilelerin ikinci safhasını birtakım cinâyetler teşkîl ettiği kesretle görülmektedir.

Binâenaleyh talâk mes'elesini mahkemeye tevdî' edip de gazetelerde ve efvâh-ı nâsta bir hâdise-i ictimâiyye olmasına sebebiyet vermekten ise bunu yalnız zevcin nâmûsuna, terbiye-i dînîyye ve milliyyesine havâle etmek elbette daha ziyâde muvâfık-ı hikmet ve maslahattır. İşte şerîat-ı İslâmiyye talâkı müstakillen erkeğin eline ve zevce[ye] de hakk-ı tahkîm gibi hukūk vermekle zevc ve zevcenin kâşâne-i şeref ve nâmûslarının göçüp gitmesi gibi büyük mahzûrları izâle etmiş bulunuyor. Bu da hukūk-ı âile husûsunda velâyet-i âmmeden daha kuvvetli bir istinâdgâh olduğuna delâlet ediyor.

Talâk-ı Sekrân, Talâk-ı Mükreh.– Ehliyet-i nikâhta akıl ve bülûğ şart olduğu gibi ehliyet-i talâkta da kasd ve irâdenin menşei bulunan aklı şart olarak kabûl eden İmâm-ı Şâfiî ile eimme-i Hanefiyyeden Kerhî ve Tahâvî hazerâtı **[298]** serhoş ile mükrehin talâklarının adem-i vukūuna kāil olmuşlardır. Vezâif-i uzviyyesi dalâlete uğrayan bir serhoşun hâl-i sekirde kasd ve irâdesi bulunamayacağından onun tefevvühâtının ne kıymeti olabilir ki hayât-ı âileye tealluku bulunan bir mes'ele-i mühimmede te'sîri kabûl edilsin. Talâk vukūâtının bir kısm-ı mühimmi hâl-i sekirde îkā' edilen talâklardan sekrânın talâkının vukūunu kabûl eden eimme-i kirâm, sekirden men' u tahzîr maksadıyla kabûl etmişlerdir. Halbuki her zaman bu zecr te'mîn edilemediğinden başka koca bir âile şuûrsuz tefevvühât ile göçüp gidiyor.

Hâiz-i nisâb-ı ictihâd eimme-i kirâmın bir kısmı metbû'lar ve bir kısmı müntesibler olduğuna ve Kerhî ile Tahâvî işbu müntesibler miyânında bulunduğuna –İbni Kemâl'in tertîb-i meşhûruna rağmen– fıkhın ve târîh-i fıkhın pek çok şâhidleri ve şehâdetleri mevcûd olduğundan talâk-ı sekrânın adem-i vukūu mes'elesinde İmâm-ı Şâfiî bulunmasa bile diğer iki Hanefî imâmının ictihâdlarını kâfî bulan Encümenimiz 104'üncü maddeyi derece-i sekri tasrîh ederek "Muhtellü'ş-şuûr olan serhoşun talâkı mu'teber değildir" sûretinde kabûl etmiştir.

"Mükreh" hapis veya katl gibi tehdîd karşısında meslûbü'l-irâde bulunduğundan 105'inci madde "ikrâh-ı mülci' " ile takyîden kabûl edildi.

---

[3] "Taraflar arayı düzeltmek isterse Allah oları uzlaştırır." (Nisâ Sûresi 4/35)

Zevcin zevceye üç talâk ile mâlik olduğuna dâir bulunan 108'inci maddeyi aynen kabûl ve fakat üç talâkın birden îkāı bir emr-i münkeri iltizâm olduğu cihetle müstelzim-i mücâzât bulunduğu tasrîh edildi. Adliye Encümeni a'zâ-yı kirâmının ekseriyeti tarafından tezyîl edilen fıkra, ekalliyette bulunan Abdullâh Azmî Efendi tarafından dermeyân edilen delâil-i ilmiyye ve mütâlaât-ı ictimâiyyeye mebnî Encümenimizce şâyân-ı kabûl görülmemiştir.

Talâk.– "Seni boşadım, benden boş ol" gibi elfâz-ı sarîha ile vâkı' olduğu gibi "Buradan git, kime istersen var" gibi müteârif olan elfâz-ı kineviyye ile de vâkı' olur. Çünkü bir lafız bir memleket örfünde talâkta müteârif olursa sarîh hükmünde olur. Müteârif olmayan elfâz-ı kineviyye ile talâkın vukūu zevcin niyetine mütevakkıftır. (Madde: 109)

Talâk-ı Ric'î ve Bâyin. – Talâk-ı ric'î, zevc için hakk-ı ric'at olan talâktır. Talâk-ı bâyin zevc için hakk-ı ric'at bulunmayan talâktır. Şerîat-ı İslâmiyyede talâk aslâ mültezem olmayıp nikâhın devâmı matlûb bulunduğundan zevc ba'de't-tekarrub zevcesine "Seni tatlîk ettim." gibi telaffuz-ı sarîh-ı talâk ile tatlîk ederse –ki ondan "talâk-ı ric'î" ile ta'bîr olunur– fi'l-hâl râbıta-i zevciyyetin zevâline hükmedilmemiş, belki müddet-i iddetin devâmınca hükm-i nikâhın da devâmı kabûl edilmiştir. Bu sûretle zevciyetin iftirâka müntehî olacak elîm vaz'iyetlerini ve eğer var ise bîçâre yavru ve çocuklarının sefâletlerini teemmül ederek iâde-i muâşerete çalışmalarına fırsat verilmiş oluyor. Nasıl ki bu müddet zarfında zevcin zevcesine "Sana mürâcaat ettim." gibi kavlen yahud onu okşamak gibi fiilen mürâcaatıyla el-ân mevcûd olan nikâh kemâ-kân devâm ediyor ve bu hakk-ı rücû' zevcin ıskātıyla da sâkıt olmuyor. Hukūk-ı mücerrede başka yerlerde sâkıt olduğu hâlde Şâriin nikâhta sukūtu kabûl etmemesi nikâha ve devâm-ı nikâha verilen kıymeti vâzıhan gösterir. Talâk-ı ric'îde hükm-i nikâh devâm ettiği cihetle zevc mürâcaat için ne zevcenin rızâsını istihsâle ve ne de mehr-i cedîd ta'yînine lüzûm görülmemiştir. (Madde: 111, 112, 113)

(وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوا اِصْلَاحًا)[4] âyet-i kerîmesinde talâkı îkā' eden erkeklerin ortaya koydukları şu fenâlığı ıslâh ve izâleye çalışmaları pek tabîî bulunduğundan esnâ-yı iddette ıslâh-ı muâşeret arzu olunduğunda onların kadınlara mürâcaat etmeleri icâb ettiği ta'lîm ve bu sûretle kadınların mevkii i'lâ ediliyor.

Talâk-ı ric'îde râbıta-i zevciyyetin devâmından dolayıdır ki esnâ-yı iddette zevce müşterek âile yuvalarında oturabilir. İşte bu ve emsâli ahkâm-ı şer'iyye nikâhın devâmına verilen kıymet ve ehemmiyeti vâzıhan gösterir.

Zevce bu hakk-ı mürâcaat birinci talâk-ı ric'îde verildiği gibi hikmet-i ma'rûzaya mebnî ikinci defasında da müsâade edilmiştir. Üçüncüde ise beynûnet-i kat'iyye vâkı' oluyor ve iki defa tecrübe kâfî addediliyor. (Madde: 115) Kable't-tekarrub sûret-i ma'rûzada tatlîk ile derhâl zevciyet zâil olur ki ondan da "talâk-ı bâyin" ile ta'bîr olunur. Henüz bir yastığa baş koymayan bu âile nâmzedlerinin tehlikeli bir hayat geçirecekleri kable't-tekarrub anlaşılarak artık şer'an ne iddete ve ne de ıslâh ve ta'mîr-i muâşeret için intizâra lüzûm görülmüyor. Beynûnet ifâde eden elfâz ile veya bir ivaza mukārin olarak vâkı' olan talâklar da talâk-ı bâyindir. (Madde: 116)

Şu kadar var ki bir veya iki talâk-ı bâyin tecdîd-i nikâha mâni' olmuyor. Bu sûretle olsun idâme-i münâsebâta fırsat veriliyor. (Madde: 117)

Üç talâktan sonra ise artık emr-i nikâh mel'abe olmamak için fazlasına cevâz verilmiyor.

Ancak bu telâubu men' için kabûl olunan beynûnet-i kat'iyyenin zevâli bazı ahvâl ve esbâbın ictimâı hâlinde tahakkuk edebilir. Nasıl ki (فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ)[5] âyet-i kerîmesiyle îzâh sadedinde vârid olan bir hadîs-i şerîften ber-vech-i âtî şerâit-ı tahlîl müstefâd olmaktadır. 1- Zevcenin iddetinin mürûru, 2- Tahlîl maksadıyla olmayarak zevcenin zevc-i âharla nikâh ve izdivâcı, 3- Zevc-i âharın mukāreneti, 4- Günün **[299]** birinde ondan da talâk veya mevt gibi bir sûretle iftirâkı, 5- Ondan sonra bu iddetin de mürûru, 6- Zevc ve zevcenin ba'demâ hudûd-ı şer'iyye ve vezâif-i zevciyyelerine hürmetkâr olacaklarına kāni' bulunmaları. İşte bu kuyûd u şurût dâhilinde zevc-i evvel hıll-i cedîd ile zevcesine mâlik olabilir. (Madde: 118)

Bu hıll-i cedîde müsâade eden şerîat-ı İslâmiyyenin yine gāyesi âilenin devâmıdır. Tarafeynin uzun bir sergüzeşttten sonra aldıkları ders-i intibâh ile yekdiğerine sadâkatle merbût kalmaları pek me'mûldür. Görülüyor ki bu ikinci izdivâc gāyet tabîî olarak te'sîs ediliyor ve bu sûretle nihâyet buluyor. Fakat bazı süfehâ sun'î bir nikâhla müsâadeden istifâde emeline düşmektedirler ki (لعن الله المحلل والمحلل له) hadîs-i şerîfinde bu hîlekâr gürûhtan hem birinci zevcin hem de sâhte ikinci zevcin nazar-ı şerîatta mel'ûn oldukları beyân buyurulmuştur. "Hîle" nâmıyla kadını bâzîçe eden bu süfehânın ef'âl-i mel'anetkârâneleri aynı zamanda ahkâm-ı İslâmiyye

[4] "Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler." (Bakara Sûresi 2/228)

[5] "Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz." (Bakara Sûresi 2/230)

hakkında da sû'-i tefehhümü mûcib olduğundan bu cihetle de sezâvâr-ı tel'îndirler.

İddet

İddet. – Nikâh veya şübhe-i nikâhın zevâlinde kadının muayyen bir zaman terabbus ve intizârından ibârettir. İddet birtakım masâlih-i medeniyyeyi câmi'dir ki onlardan en mühimmi ihtilât-ı ensâba müeddî olmamak için berâet-i rahmin anlaşılmasıdır. Neseb aklın kıymet verdiği umûr-ı mühimme ve mergûbeden ve insanın mâ-bihi'l-imtiyâzı olan hâssa-i lâzımesinden ma'dûddur. Denilebilir ki insan yalnız nesebe verdiği ehemmiyetle hayvânât-ı sâireden kesb-i imtiyâz etmiştir. Bu sebeble nesebin târîhi, târîh-i beşerle başlar ve onunla seyreder.

İddete terettüb eden masâlih-i medeniyyeden birisi de nikâhtaki fahâmet-i ictimâiyyeyi ta'zîmdir. İddetle şöyle bir hakîkat ifâde edilmiş oluyor: Nikâhın te'sîs ettiği râbıta-i medeniyye çok kuvvetlidir. İzâlesine mecbûriyet hâsıl olduğunda aylarca intizâr etmek zarûreti vardır. Yoksa bir saatte ictimâ' ve infikâk arz eden bir çocuk oyunu değildir. Bir üçüncü menfaat de iddetle, talâk-ı ric'îde tarafeyne iâde-i muâşerete zaman ve fırsat verilmiş olmasıdır.

İddetin Sebeb-i Şer'îsi. – Nikâh-ı sahîh veya şübhe-i nikâhtır. Fakat nikâh gâh tekarrub veya ictimâ' ile gâh mevt ile teeyyüd ettiğinden nikâh bunlara makrûn olmadıkça inde'l-iftirâk tabîî iddet lâzım gelmez. (Madde: 146)

İddetin şartı zevceynin iftirâkıdır. Talâk, fesih, tefrîk, vefât esbâb-ı iftirâktan bulunduklarından nikâh-ı sahîhte talâk veya fesih sebebiyle vâki' olan "târîh-i iftirâk" ve nikâh-ı fâsidde "târîh-i tefrîk" mebde'-i iddet i'tibâr edilmiştir. Vefâttaki iddetin mebdei de tabîî zevcinin târîh-i vefâtıdır. (Madde: 145)

İddette vâhid-i kıyâsî "hayız" ile "şehr"dir. Yalnız hayız iddete mikyâs olmakta asıldır. "Şehr" ise herhangi bir sebeble hayız görmeyen kadınların iddetinde "hayız"ın halefidir. Bir de hâmilin iddeti vaz'-ı haml iledir.

Şu ma'rûzât-ı mütekaddimeden sonra Lâyiha'nın "iddet" faslındaki mevaddına atf-ı nazar ettiğimizde evvelâ: Talâk-ı fesih, tefrîk sûretiyle zevcinden iftirâk eden kadının iddeti "üç hayız"dır. (Madde: 139) Fakat her kadın hâiz olmaz. Sinn-i iyâsa vâsıl olmakla veyahud vâsıl olmadan esbâb-ı sâireye mebnî hayız göremez. Bu kadınların iddetinde "hayız" yerine "şehr" vâhid-i kıyâsîdir. Binâenaleyh sinn-i iyâsa vâsıl olan kadınların müddet-i iddeti aydır. (Madde: 141)

Sinn-i iyâsa vâsıl olmayan ve bir sebeble hiç hayız görmeyen veya bir iki hayızdan sonra munkatı' olan genç kadınların iddeti İmâm Mâlik'ten menkûl bir kavle göre dokuz aydır. Bunun altı ayı intizâr, üç ayı iddettir. (Madde: 140)

Sâniyen. Hâmil kadının müddet-i iddeti vaz'-ı haml ile nihâyet bulur. (Madde 140)

Sâlisen: Zevci vefât eden kadının iddeti vardır ki bu da dört ay on gündür. Yalnız hâmil iken zevci vefât eden kadının iddeti de vaz'-ı haml ile nihâyet bulur. (Madde: 143)

Kısa bir icmâl ile arz edilen iddet mes'elesinin şerîat-ı İslâmiyyede bu sûretle eşkâl-i müteaddide arz etmesi her biri ayrı ayrı esbâba müstenid olmasındandır ki onları da maddelerin müzâkeresi esnâsında şifâhen arz eyleriz.

Hâtime

Kable'l-İslâm Kadının Hukūku – Dîn-i İslâm'ın Kadına Bahşettiği Hukūk – el-Yevm Garbda Kadının Hâiz Olduğu Hukūk

Lâyiha-i kānûniyyenin tedkīki münâsebetiyle dîn-i İslâm'ın akd-i nikâh dolayısıyla zevc ve zevceye ta'yîn ettiği hukūk ve vezâifi ahkâm-ı müteferriasıyla arz u îzâh ettik. Burada kable'l-İslâm kadının âile arasındaki mevkiini, dîn-i İslâm'ın nikâh dâhilinde veya nikâh hâricinde sûret-i umûmiyyede kadına bahşettiği hukūk-ı müsâvât ve imtiyâzâtı ve el-yevm garbda kadının hâiz olduğu hukūku arz etmek isteriz. Tâ ki dîn-i İslâm'ın kadına bahş **[300]** ettiği hukūk-ı medeniyyenin ne derecelerde yüksek bulunduğunun erbâb-ı insâf nazarında bil-mukāyese tecellîsine hâdim olsun.

Kable'l-İslâm kadın, yeryüzündeki bütün akvâm-ı beşer nezdinde hakāret ve esârete mahkûm idi. Dîn-i İslâm'ın zuhûr ettiği Cezîretü'l-Arab'da kız çocuklarını diri diri defnetmek hasenâttan addolunurdu. Orada (دفن البنات من المكرمات [= Kızları gömmek hasâil-i keremdendir] gibi sözler mesel-i sâir hükmüne geçmişti. [6](وَإِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ) âyet-i kerîmesinde "onlardan bir peder bir kız çocuğunun vilâdetiyle müjdelendiği vakit gayzını sînesine çekerek hiddetinden yüzü kapkara olduğu, kendisine verilen kötü müjdeden dolayı herkesten saklandığı, bunu ne yapayım? Hakārete katlanarak alıkoyayım mı? Yoksa toprağa gömeyim mi? diye şaşırıp kaldığı" beyân buyuruluyor ki kable'l-İslâm Cezîretü'l-Arab'da hüküm-fermâ olan koyu cehâletin, kadın hakkındaki vahşiyâne telakkīlerin en bâriz bir nümûnesidir.

Kadîm Yunanîlerde erkeğin kendi hâl-i hayâtında zevcesini âhara devretmesini yahud ba'de'l-vefât başka bir kimsenin taht-ı vesâyetine vermesini zikretmek on-

---

[6] "Onlardan birine kız müjdelendiği zaman, yüzü kapkara kesilir, içi öfkeyle dolar." (Nahl Sûresi 6/58)

lar arasında kadının da mevkii neden ibâret olduğunu vâzıhan gösterir.

Bir buçuk asır evvele gelinceye kadar İngiltere'de kadın erkeğin sofrasına oturmak hakkını hâiz değildi. Suâl olunmadan söze başlaması da ayıp addolunurdu.

Hülâsa kable'l-İslâm bütün milel ü akvâm nezdinde kadın tıbkı emtia gibi irsen intikāl ediyor, hibe olunuyor, evin içinde evlâd-ı zükûru nazarında bile esîr câriyeden daha i'tibârsız bulunuyordu.

Dîn-i İslâm zuhûr edince bir taraftan erkeğin kadın hakkındaki sû'-i telakkīlerini şiddetle izâleye çalıştı. Diğer taraftan emir ve nehiy, tahzîr ve tergīb gibi bütün hitâbât-ı Kur'âniyye erkekle kadına müştereken tealluk etmeye ve bu sûretle kadının şânını i'lâ eylemeye başladı. [7](اِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ) âyet-i kerîmesindeki gibi bir hitâba erkekle kadının müştereken müteallak olmaları yeni bir hâdise idi. Bu müsâvât o vakte kadar târîh-i beşerde görülmüş şeylerden değildi.

Kitâb-ı Mübîn bir taraftan kadını bu sûretle yükselterek diğer taraftan erkeğin zulm ü cevrini kırıp tenzîl ederek her iki sınıfı adâlet ve müsâvât sâhasında birleştirdi. Her iki sınıfın mütesâviyen saâdeti te'mîn edildi.

Dîn-i İslâm'ın kadına bahşettiği hukūk-ı müsâvâtı îzâh edebilmek için ber-vech-i âtî birkaç mevzûu arz etmek isteriz:

1- Kadın erkek gibi istiklâl-i fikr ve irâde sâhibidir. Bunun için erkeğin reşîd olan bir kadın üzerinde hiçbir gûnâ hakk-ı tahakkümü yoktur. Hattâ bunun için kebîrenin nikâhında izn-i velîye lüzûm bile görülmemiştir. [8](الايم احق بنفسهامن ابيها) hadîs-i şerîfinde artık bu sındeki bir kız, velînin velâyetinden müstağnî addedilmiştir. Tezvîc husûsunda velîye mürâcaat edilmesi memleketin örf ve âdetine göre kızın izdivâc husûsunda başlı başına hareket ederek vakāhate, hayâsızlığa nisbet edilmemesi içindir. Erkeğin reîs-i âile olması ise akd-i nikâha terettüb eden bir haktır. Hattâ bir hakk-ı tabîîdir. Fakat bu da irşâd ve himâyeden ibârettir. Kadının istiklâl-i fikr ve irâdesine muârız değildir. Binâenaleyh dîn-i İslâm nazarında kadın rüşd ve irâdeden mahrûm bir sa'y makinesi değildir. Belki âilenin hukūk-ı tabîiyyeye mâlik bir rüknüdür.

2- Tekâlîf-i dîniyyede müsâvât. Ma'lûm olduğu üzere, ibâdâta dâir erkeğe her ne ki farz olduysa kadına da farz olmuştur. Bilumum ferâiz-ı ilâhiyye ile mükellef olmakta, onları îfâ ve terke terettüb eden ecir ve sevâbda, ism ve günâhta erkek kadın müsâvîdir. Ancak bundan cihâd gibi usr ü meşakkati mûcib olan ibâdât müstesnâ teşkîl eder. Bununla berâber Asr-ı Saâdet'ten tâ zamanımıza, harekât-ı milliyyeye kadar müslüman kadını birçok harb meydânlarında mücâhidînin ağırlıklarını beklemek gibi ordunun geri hizmetlerini îfâ ederlerdi.

3- Kadın erkek gibi tahsîl-i ilm ile mükelleftir. Kadın bi'l-ittifâk âlim olur, muallim olur, velî olur. İslâm kadınları içinde nice âlimler, ârifler yetişmiştir. Ahkâm-ı İslâmiyyenin bir kısm-ı mühimmi Hazret-i Âişe'den menkūldür. Kadından istiftâ edilir. Muayyen husûsâtta hükmü kabûl olunur.

4- Kadın erkek gibi hukūk-ı medeniyyeye mâliktir. Bu hukūka istinâden âile vezâifini ihlâl etmemek üzere hakk-ı sa'y ve hayata iştirâki mukarrerdir. Ukūdda, mukāvelâtta, muâmelâtta kadının hukūku, erkeğin hukūku gibidir. Kadın zevcinin iznine bakmaksızın gerek kable'l-izdivâc mâlik olduğu ve gerek ba'de'l-izdivâc iktisâb ettiği malında dilediği gibi tasarruf eder. Satar, terhîn eder. Vâris olur, küçük çocuklara vasî nasb olunur.

Bey' u şirâ, nikâh, hibe, şüf'a, îdâ', icâre ve iâre, kefâlet, vekâlet, şirket ve kısmet, da'vâ ve ikrâr, sulh ve vasiyet gibi tasarrufât-ı şer'iyyede kadın erkeğin hâiz olduğu hukūku tamâmıyla hâizdir. Alel-ekser kadınların hıfzı kāsır olduğundan şehâdette bir fark gözetilmiştir.

Bununla berâber vilâdet, ırzâ', hayız gibi kadın husûsâtındaki **[301]** şehâdetler de münferiden kabûl edilmiştir. Ahkâm-ı verâsetteki fark ise reîs-i âile bulunan erkeğin âilenin maîşetini deruhde etmesi dolayısıyla derkâr olan ihtiyâcından dolayıdır. Nikâh bir muâkade-i hukūkıyye olduğundan onun kadının işbu ta'dâd olunan hukūku üzerinde hiçbir gûnâ te'sîri yoktur. Kadın kable'n-nikâh hâiz olduğu husûsiyet-i hukūkıyyeyi ba'de'n-nikâh kemâ-kân muhâfaza eder. Garbda kadının hâiz olduğu hukūk bu bâbda Büyük Ansiklopedinin 17'inci cildinin 15'inci sahîfesinde şu ma'lûmât verilmektedir. Sûret-i mütercemesini aynen naklediyoruz:

"**Hâl-i Hâzırdaki Hukūklar. – Nikâh Hâricinde Kadın:** Kavânîn-i medeniyyemizin taht-ı te'sîrinde hukūk-ı medeniyye i'tibârıyla kadın hemen hemen erkeğe müşâbihtir. Kāideten iki cins arasındaki müsâvât-ı medeniyye taknîn edilmiştir. Şâyed kadın izdivâc edince muvakkat bir adem-i ehliyete tâbi' tutulmuş ise –zamanımızın en mümtâz hukūk-şinâslarından Mösyö Pol Zid'in ihtâr-ı musîbi vechile– bu adem-i ehliyet onun cinsiye-

[7] "Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazi erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar…." (Ahzâb Sûresi 33/35)

[8] "Dul kadın kendisi ile ilgili kararlarda babasındann daha çok hak sahibidir."

tine merbût bir şey değildir. Zîrâ kadının gerek rûhânî ve gerek cismânî tabîatında bu adem-i ehliyeti icâb ettirecek bir sebeb yoktur. Yalnız onun teehhülünden mütevellid bu hâl ârızî ve hâricî bir keyfiyettir. Fransız kavânîn-i cedîdesi kadın için bu kıymetdâr muvaffakıyeti te'mîn etmiştir. Hâlâ şu dakîkada Avrupa kānûnlarının ekserîsi kadın ile erkeğin şu müsâvât-ı medeniyyesini te'mîn etmemiştir.

"Eski Fransa'da hattâ ihtilâlden bir gün evvel kadınlar bilhassa mîrâs husûsunda erkeklerin pek ziyâde dûnunda idiler. Bilâhare yapılan kānûnlar mûcebince kadınlar ticâret etmeye, dükkân açmaya, gerek şâhid ve gerek müddeî sıfatıyla mahkeme huzûruna çıkmaya hak kazandılar. Nihâyet mahkeme huzûrunda başkası nâmına vekâlet hakkını da ihrâz ettiler. Nihâyet "post lando" denilen fermânın ta'yîn ettiği kuyûddan ve buna müşâbih Roma hukūkundan az çok ağır bendlerden kurtuldular. Maahâzâ bu kuyûdâtın bazıları hâlâ cenûb memleketlerinde mevcûddur. Kadınlar bugün erkeğe memnû' bazı imtiyâzâttan müstefîddirler. Birincisi, on beş yaşında teehhül edebilirler. İkincisi teehhül için ancak yirmi bir yaşına kadar ebeveynin me'zûniyetini almaya mecbûrdur. Ondan sonra değildir. Fakat buna karşı kadın erkeğin tâbi' olmadığı muzâaf bir adem-i ehliyete tâbi'dir. Birincisi kadın ne bir sicill-i nüfûs varakasında ve ne de bir vasiyet kâğıdında şâhid olamaz. İkincisi bir âile meclisi efrâdı arasında ne a'zâ ve ne de vasiyye olamaz. Meğer ki taht-ı vesâyette olan çocuğun ya vâlidesi veya büyük vâlidesi olsun.

"**Zevcin Taht-ı Kudretindeki Kadın. –** Müteehhil kadınlar, hukūk-ı medeniyye nokta-i nazarından hâiz-i ehemmiyyet değildir. Kānûn-ı Medenî'nin 1124'üncü maddesi onları gayr-i ehiller arasında koymuştur. Fakat bu adem-i ehliyet mutlak değildir. Şu husûsta ki bu adem-i ehliyet netîcesi nisbî bir butlân-ı akddir. Yoksa bir butlân-ı mutlak değildir. Kānûn'un şimdiki telakkīsine göre kadının bu adem-i ehliyeti onu himâye ve âilenin menâfiini vikāye içindir. Kānûn'un 1388'inci maddesi mûcebince kadın teehhül ederken gāib ettiği ehliyeti izdivâc mukāvelâtıyla tekrâr iktisâb edemez. Binâenaleyh işbu adem-i ehliyet, nikâh devâm ettiği müddetçe bâkīdir. Kānûn'un 217'nci maddesinde şu ibâre okunuyor: 'Kadının emvâl ve emlâki ayrı bile olsa ne para mukābilinde ve ne de meccânen terhîn, ferâğ, hibe edemez.'

"Velhâsıl kadının adem-i ehliyeti umûmî olduğundan kāide olarak zevcin me'zûniyeti olmaksızın hiçbir muâmele-i hukūkıyyede bulunamaması kabûl edilmiştir. Hattâ kadın kocasının me'zûniyeti olmaksızın âharın hibesini dahi kabûl edemez. Hülâsa-i kelâm her ne cins olursa olsun hiçbir hukūkī iş yapamaz. Kadının şu vaz'iyeti zevcinin onun üzerindeki velâyetinden mütevelliddir. Maahâzâ bazı husûsâtta serbesttir. Meselâ 1096'ncı madde mûcebince nikâh esnâsında zevceyn arasında vukū' bulmuş bir hibeyi bilâ-me'zûniyet feshedebilir. Kezâlik 395'inci madde mûcebince bir vâlide sagīr oğluna yapılan bir hibeyi kabûl edebilir.

Kadın ne müddeiye ve ne de müddeâ-aleyh olarak zevcin me'zûniyeti olmaksızın ikāme-i da'vâ edemez. Hattâ tâcir dahi olsa kavânîne nazaran da'vâya mübâşeretten evvel me'zûniyet istihsâli lâzım değilse bunun hükm-i kat'îden evvel alınması lâzımdır.

"**Mevadd-ı Cinâiyyede Kadın. –** Kadın polise âid veyahud cinâyete müteallik husûsâttan dolayı ta'kīb olunduğu vakit zevcinin me'zûniyeti lâzım değildir. Fakat kadın bu cinâyet mesâilinden dolayı mehâkim-i hukūkıyye huzûrunda kendisi bir da'vâ ikāme ederse zevcinin me'zûniyetini almaya mecbûrdur.

"**Mukāyese-i Kavânîn –** Avrupa'nın kavânîn-i ahîresi muhtelif teşebbüsler netîcesinde Roma hukūkundan muktebes birtakım mefhûmât-ı hukūkıyyeyi, dîn-i Nasrâniyyet ahkâmını ve Cerman âilelerinden me'hûz bazı teâmüllerle karıştırılmıştır. Daha pek yeni bir zamana kadar kānûnların ötesinde berisinde cinseyn arasındaki adem-i müsâvâtı gösteren bâriz farklara tesâdüf olunmaktadır. Meselâ İs[k] oçya Kānûn-ı Medenîsi'ne nazaran gayr-i müteehhil bir kadın ömrünün son gününe kadar bir sagīr gibi taht-ı vesâyette bulunur. Toskana'da Papalığa tâbi' memâlikte vaz'iyet yine böyledir. İspanya'da kadın kefâlet edemezdi. Yalnız İtalya'da 1867 ve İspanya'da 1889 târîhli kānûn-ı medenîlerin i'lânından i'tibâren her iki kıt'ada kadınlar münhasıran kadınlıkları sebebiyle üzerlerinde bulunan adem-i ehliyetten halâs olmuşlardır. **[302]** Avrupa'nın büyük bir kısmında hâlâ verâset kānûnu zükûrdan olan vârislerin lehinedir. İngiltere'de kız çocukları babalarının terk ettiği emvâl-i menkūleye tevârüs edemezler. Rusya'da Çarlık zamanında kızlar emvâl-i menkūlenin sekizde birine ve gayr-i menkūlenin on dörtte birine mâlik olabilirlerdi.

"Hâlâ Zürih'te kız ve erkek beş hisse i'tibâr edilerek dördünü erkek alır. Fazla olarak erkekler, babalarından müntekıl akārâtı cüz'î bir fiyâtla taleb ve istihsâl hakkına mâliktir. Müteehhil kadının adem-i ehliyeti ile dul bir kadının ehliyeti arasındaki tezâd hukūk-ı cedîdenin en esâslı hasâisindendir. Mütenevvi' kānûnlarımızın ahz ve iktibâs olunduğu eski iki mecelle-i kavânînde bu tezâd mevcûd değildir. Zîrâ ne Roma kānûnlarında, ne barbarların teâmüllerinde böyle bir şeye tesâdüf olunmuyor. Kavânîn-i cedîde bil-akis gerek Fransa'da ve gerek onun gayri memleketlerde gayr-i ehil olan kadın değil, zâtüzzevc zevcedir. Çünkü bu adem-i ehliyet nikâh ile

başlayıp onun zevâliyle hitâm bulmaktadır. Müteehhil kadın zevcin tâbiiyetine, taht-ı emrine tamâmen ve kat'iyyen dâhil olup onun me'zûniyeti olmaksızın medenî ve hukūkī hiçbir muâmelede bulunamaz. Avrupa'nın şimâlinde veya cenûbunda ahlâkı ve mizâcı birbirine benzemeyen birçok milletlerde tesâdüf olunan bu ahvâle karşı gāyet belîgāne i'tirâz ve tenkīdler vukūa gelmişse de onlara rağmen şu vaz'iyetin idâmesi için gāyet ciddî mütâlaalar serd edilmektedir. Şöyle ki:

"Her nerede izdivâc âilenin teklîfâtını birlikte fiilen ve hukūkan tahammül eder ve zevc mâl-ı müştereki idâre eylerse –ki ekseriyâ bütün Avrupa'da öyledir– bir maksad dâhilinde râbıta-i nikâh ile birleşmiş olan zevc ve zevce şâyed anlaşamazsa son söz zevce yani reîs-i âileye, âilenin infâkını te'mîn eden zâta ve evin saâdetinden mes'ûl olan kimseye âid olması zarûrî ve mantıkīdir. Maahâzâ bu kānûnlar ahvâl-i âdiyyeye ve tabîiyyeye göre yapılmış olup şâyed zevc kendi hukūkunu sû'-i isti'mâl eyler veyahud vazîfesini ihmâl ederse haksız olmuş olur. Bu gibi ihtimâlâta mukābil vâzı'-ı kānûnlar mütenevvi' çâreler düşünmüşlerdir. Bu çâreler: Talâk, tefrîk-ı emvâl veyahud velâyet-i zevcin ta'tîl veya ilgāsından ibârettir. Ahîren İngiltere'de daha cezrî bir usûl kabûl edilmiştir. 1882 târîhinde yapılan bir kānûna nazaran orada kadın hîn-i izdivâcında mâlik olduğu bil-cümle emvâl ve emlâki şahsen tasarruf ve muhâfaza edebilir. Kezâlik ba'de'n-nikâh ya irsen veya bir san'at icrâsıyla veyahud mahâret-i edebiyye ve san'atkârâne sâyesinde iktisâb edebileceği serveti muhâfaza edebilir. Kezâlik mahkeme huzûrunda müddeî ve müddeâ-aleyh olabilir. Kezâlik zevcinden ayrı olarak bir ticâret yaparsa gayr-i müteehhil kadın gibi iflâsına hükmolunabilir. İngiliz kānûnunun bundaki maksadı tenbel, serhoş veya müsrif bir kocaya varmış olan bir kadının serbestî-i hareketini te'mîn etmektir. Fakat kānûn-ı mezkûr Avrupa hukūku içinde cesûrâne bir bid'attir. Bu ta'dîlâtın netâyicini şimdiden kestirmek büyük bir cür'ettir. Nazra-i ûlâda müteehhil kadınların hukūkunu ta'yîn eden kānûnlarımızın bazı cihetlerden ifrâta varan noktalarını ta'dîl etmek gayr-i mümkin addolunmaz. Fakat kadınları büsbütün serbest bırakmamak şartıyla. Zîrâ böyle bir serbestî-i tâm zevciyet levâzımıyla gayr-i kābil-i te'lîftir… "

Avrupa'da kadının hâiz olduğu hukūka dâir naklettiğimiz ma'lûmât da burada hitâm buluyor. Binâenaleyh Encümenimizin ta'dîlât ve teklîfâtıyla berâber Lâyiha-i Kānûniyye hey'et-i umûmiyyeye sevk edilmek üzere makām-ı Riyâset-penâhîye takdîm kılındı.

12 Şubat 340

Mazbata Muharriri	Şer'iye Encümeni Reisi
Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu	Bursa Meb'ûsu
Mehmed Kâmil	**Mustafa Fehmi**

Gāzî Ayıntab	Kastamonu	Kâtip Aydın Meb'ûsu
Şahin	**Veled Çelebi**	**Mehmed Es'ad**

Muş	Konya	Konya	Urfa
İlyâs Sâmî	**Mustafa**	**Mustafa Feyzî**	**Şeyh Safvet**

Bazı esâsâta muhâlifim.

Hasan Fehmî

129'uncu maddesine kadar tedkīk ve münâkaşasında bulunduğum işbu Kānûn'un 4, 6, 7'nci maddeleriyle 54'üncü maddede mezkûr 13'üncü maddeye âid hükmün ıtlâka 104 ve128'inci maddelere muhâlifim, nikāt-ı nazarımı hey'et-i umûmiyyede arz edeceğim.

Konya

Naîm

LONDRA MÜSLÜMANLARI

Bir iki nüsha mukaddem Londra'ya muvâsalat eden Mısır Sefîrinin şerefine Londra müslümanlarının "Şâh Cihân" Câmi'-i şerîfinde bir ihtifâl tertîb ettiklerini yazmıştık. Londra'daki müslümanların bu münâsebetle tertîb ettikleri dînî ihtifâle dâir ahîren ma'lûmât-ı âtiyyeye destres olduk:

Şubat'ın üçüncü günü Mısır'ın Londra Sefîri Azîz İzzet Paşa hazretleri "Şâh Cihân" Câmi'-i şerîfine da'vet olunmuş ve kendisine **[303]** Londra Cemâat-i İslâmiyyesi nâmına beyân-ı hoş-âmedî olunmuştur. Mısır Sefîri kendisine karşı izhâr olunan hissiyâta bil-mukābele bir nutuk îrâd ederek beyân-ı teşekkür etmiş ve müteâkıben bu mühim mütâlaâtı dermeyân eylemiştir:

"Hedefimiz garb milletleriyle müsâvât-ı tâmmeye nâil olmaktır. Bunun için garbın ilmine hâkim olmak ve bu maksadı tahakkuk ettirmek için çalışmak lâzım gelir. Ulûm sâhasında garb bir müddet için üstâdımız olacak ise buna mukābil biz de irfân-ı ma'nevî sâhasında garba üstâdlık edeceğimizi beyân edebiliriz. Biz garb dâru'l-fünûnlarında İslâm medeniyet târîhinin daha ziyâde dikkat ve ihtimâm ile tetebbua değer olduğuna kāniiz.

Asrî tetebbuât-ı târîhiyyenin en mühmel kısmı, şark medeniyetleri târîhîdir. Bundan dolayıdır ki Anglo-saksonların mütefekkirleri şark mesâilini anlayamamaktadırlar. Binâenaleyh İslâm'ın garb milletleri arasında hüsn-i sûretle tedkīkini te'mîn etmek ciheti bizim vezâifimizdendir. Çünkü ilim ve târîh …O büyük ma'nevî kuvvetlerdir ki bütün efkâr-ı beşeri teşkîl eder.

Dîn-i İslâm dünyânın ma'nevî ve rûhânî kuvvetlerinin en büyüklerinden biridir. Bu kuvvet beşerin nef'ine istihdâm olunursa en büyük hayırlar iktitâf edilir. Bir uhuvvet-i İslâmiyye olmak i'tibârıyla İslâm'ın azameti,

dînimizin Garbî Asya ve Şimâlî Afrika'da bir vahdet-i ma'neviyye te'sîs etmek husûsunda icrâ ettiği te'sîrde müşâhede olunur. Bilâ-tefrîk-ı cins ü mezheb yeryüzündeki akvâmın vahdetini te'mîn için çalıştığımız takdîrde ancak dîn-i İslâm'ın en yüksek an'anesine ittibâ' etmiş oluruz. Bu nokta-i nazardan biz müslümanlar elîm bir sûrette ayrılmış, türlü türlü mücâdelât-ı ırkıyyeye dalmış olan bir âlemin üstâdlarıyız. Dînimiz hiçbir vakit mücâdelât-ı ırkıyyeyi hâkim bir esâs olarak kabûl etmemiştir. İslâm'ın ilk günlerinden i'tibâren biz akvâmın müsâvâtını i'lân ededurduk. Beşerin tevhîdi için Peygamber'imizin mesâîsi derecesinde başka bir kimsenin mesâîde bulunamadığını söyleyebiliriz."

Mısır Sefîri'nin bu beyânâtını müteâkıb cemâatle namâz kılınmış ve daha sonra birlikte taâm edilmiştir.

EHL-i İSLÂM'IN TEÂRUFU
Hakkında Maddeler

Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkîfi Olan Kitâbından

90- Sanları çok, lisânları, cinsleri, tabîatları, âdetleri muhtelif İslâm dünyâsı kendi hâlinden tamâmıyla gâfildir. İslâm memleketlerinin iktisâdî, ictimâî, dînî, edebî, siyâsî, târîhî hâllerinden mümkün olduğu kadar haberdâr olmak mü'minlerin her birine bugün mutlakā lâzımdır. Binâenaleyh,

91- Bugünkü ehl-i İslâm'ın iktisâdî, ictimâî, siyâsî, dînî, edebî hâllerine dâir ehl-i İslâm kāmûsu te'lîf kılınır. Rusya müslümanlarının ahvâl-i ictimâiyyelerine dâir bir kāmûs, Rusya müslümanlarının kāmûsu te'lîf kılınır. Şu iki kāmûs hem ders kitabı, hem mütâlaa kitabı olup bu tarîkla İslâm dünyâsında büyük bir teâruf mutlakā hâsıl olabilir. Böyle bir teâruf İslâm milletlerinin terakkıyâtlarına gāyet büyük faydalar verebilir. İslâm dünyâsının gāyet büyük kuvvetine bugün esâs olur.

İslâm kāmûsu önce muhtasar ve mücmel olur ise de şimdilik kâfîdir. Rusya müslümanlarının kāmûsu mahalle imâmlarının, mektep muallimlerinin iştirâkiyle Umûr-ı Dînîyye Nezâreti'nin mesâîsiyle, medeniyet dünyâsının mecmûalarından, kitaplarından istifâde sûretiyle te'lîf kılınabilir.

92- Türk kabîleleri İslâmiyet'in büyük bir unsurudur. İslâmiyet'in şevketi, izzeti, bugünkü inkılâb tûfânlarında İslâmiyet'in necâtı belki Türk kuvvetiyle te'mîn ve te'yîd kılınır. İslâm memleketlerinin teârufu Türk kabîlelerinin teârufuna da yol açar.

93- Teâruf maksadı yolunda mümkün olan yolların her biriyle çalışır isek Türk kabîlelerinin lisânları da, edebiyâtları da ihyâ kılınır; Türk kabîleleri arasında İslâmiyet'in intişârına da yol açılır; misyonerlerin fesâdlarını bağlamak da mutlakā mümkün olur.

94- Kaşgar ve Çin müslümanlarını dînî ve ictimâî hastalıktan kurtarmak için Türkiye ve Rusya müslümanları tarafından mütemâdiyen muallim ve muallimeler, tabîb ve tabîbeler göndermek bugün Türkiye hükûmetine de, Rusya müslümanlarına da, Dîniye Nezâretine de elbette zarûrîdir.

Sizin, bizim bu mühim vazîfelerimizi garb cem'iyetleri, garb misyonerleri bugün tâm bir ciddiyetle her tarafta îfâ ediyorlar.

⁂

EHL-i İSLÂM'IN BİRLİĞİ
Hakkında Maddeler

95- Mukaddes bir Harem-i ilâhî olmak sıfatıyla Ka'be, ma'nevî büyük bir kuvvet olmak şerefiyle İslâmiyet, umûmî bir şerîat, kuvvetli bir habl-i metîn olmak bereketiyle Kur'ân-ı Kerîm –şu büyük mukaddes kuvvetler– bütün yeryüzünün müslümanlarını yekdiğerine rabt edip bir âile gibi tevhîd eder.

[304] 96- Bütün İslâmiyet bir ümmettir. İslâm bütün ehl-i İslâm'ın kalblerini tevhîd eder, te'lîf eder. İslâmiyet'te mezâhib muhtelif olabilir. İslâmiyet mebde'-i vücûdu-mûcidi tevhîd eder. İslâmiyet'te yalnız kalb birliği mu'teberdir. Efkâr ne kadar muhtelif olursa olsun kalb birliği İslâm'ın en büyük esâsıdır.

97- Mukaddes kıble cihetine, Mescid-i Harâm şatrına teveccüh eden bütün mezâhib İslâmiyyet müsteviyesinde toplanıp kalb birliği kuvvetiyle müşterek bir maksad cihetine yönelir.

98- İslâm milletleri anaları ümmehâtü'l-mü'minîn, ataları şârî'-i hakîm Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretleri olmak şerefiyle Beytullâh içinde, Beytullâh havlinde toplanmış büyük bir âiledir. [9](اَلنَّبِیُّ اَوْلٰی بِالْمُؤْمِنِینَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗ اُمَّهَاتُهُمْ)

99- Din kardeşliği kan kardeşliği kadar yahud daha ziyâde mu'teberdir. [10](قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَاؤُكُمْ ...) âyet-i kerîmesi, sûre-i Tevbe'deki âyet-i kerîmeler buna şâhiddir.

100- Büyük âile a'zâlarının mütekābil hukūkları, hürmetleri kan kardeşlerinin hukūkları kadar, yahud daha ziyâde mu'teber olup Kur'ân-ı Kerîm o büyük âilede âdil

---

[9] "Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Onun eşleri de mü'minlerin analarıdır." (Ahzâb Sûresi 22/6)

[10] " De ki: "Eğer babalarınız.....(Allah'tan, Peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise).... " (Tevbe Sûresi 9/24)

bir imâm olmak kuvvetiyle imâmet mihrâbında, riyâset minberinde kāimdir.

101- Böyle müfîd, ma'kūl ve kuvvetli bir ittihâdın âlem-i İslâm'da bulunması elbette lâzımdır. Var idi, vardır. Bugün bir takdîr yok ise bundan sonra mutlakā bulunur.

102- Böyle bir ittihâd cihângîrlik için, başka milletleri teshîr için değil belki İslâm milletlerinin maslahatları için, esâretten necâtları içindir. Binâenaleyh,

103- Bütün insanların, bütün milletlerin, bütün dinlerin belki bütün sınıfların bütün hukūklarını ve hürmetlerini her cihetle her yerde her vakit kabûl ve tasdîk edip yeryüzünün bütün müslümanlarını ittihâd livâlarına da'vet ederiz.

Medenî milletlerin, kuvvetli devletlerin her birine, ictimâî zümrelerin rehberlerine, bugünkü komünistlerin büyüklerine de şu da'vetimizi hürriyet lisânıyla, cesâret kalbiyle arz ederiz.

Bütün dünyâ proletaryası birleşip istîlâ yollarında hareket edebilirse bütün yeryüzünün müslümanları da birleşip necât yollarında elbette hareket edebilir.

İslâmiyet'in ve şarkın maslahatlarına sebeb olacak Müslüman Birliği te'mîn kılınmadıkça yeryüzünde umûmî inkılâb da'vâları boş bir lâf olup kalır.

104- Birleşiniz yeryüzünün bütün müslümanları!

105- [11](وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا)

106- İslâm milletlerinin hepsi İslâm livâlarının gölgelerine toplanmak, İslâmiyet câmiası bütün İslâm milletlerini birleştirmekle berâber İslâm milletlerinin, İslâm memleketlerinin her biri müstakil olabilir. İslâm câmiası milletlerin hepsiyle dost olabilir. Başka milletlerin devletlerinde, cumhûriyetlerinde müslümanların her biri a'zâ olabilir.

107- Bakü gibi, Taşkend gibi mühim merkezlerin birinde Rusya müslümanlarının kongresi şu yakın ayların birinde da'vet olunur. Siyâset mes'elelerine, şark mes'elelerine âid bugünkü hareketlerde umûmî bir plan tertîb kılınır. İslâm milletlerinin her birinin bugünkü açık vazîfeleri de ta'yîn kılınır.

[11] "Allah'ın ipine, hep birlikte, sımsıkı sarılın, ayrılıp parçalanmayın." (Âl-i İmrân Sûresi 3/103)

Tahlîlî Târîh-i Felsefe:

METÂLİB ve MEZÂHİB

Mâ-ba'de't-tabîa ve Felsefe-i İlâhiyye

Fransız feylesoflarından meşhûr Paul Janet ile Gabriel Seay'ın mesâî-i müşterekeleriyle meydâna gelmiş ümmehât-ı kütübden ma'dûd yegâne bir eser olup Yunan-ı kadîmin bidâyetinden on dokuzuncu asr-ı mîlâdî nihâyetine kadar garbın bütün metâlib ve mezâhib-i felsefiyyesini câmi'dir.

Medrese-i Süleymâniyye Müderris-i sâbıkı fâzıl-ı muhterem Hamdi Efendi hazretleri tarafından kemâl-i ihtimâm ile lisânımıza tercüme olunmuştur. Müşârunileyhin ayrıca uzun bir mukaddimesi de vardır. Mukaddimede mühim bazı mesâil-i felsefiyye mevzû'-ı bahs edilmiştir. Pek istifâdeli olan bu mühim kitabın fiyâtı yüz kuruştur. Mücelledi 125 kuruştur. Taşra için posta ücreti taahhüdlü olmak üzere otuz kuruştur.

*Sebîlürreşâd*ın her kārii lâ-ekal
iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın
neşri husûsunda pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için seneliği (400), altı aylığı (225) memâlik-i ecnebiyye için seneliği (450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur. Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabul olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman neye dâir olduğu bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

13 Mart 1924 | 07 Şa'ban 1342 | * Perşembe * | 13 Mart 1340 | Cild: 23 - Aded: 592

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVÂB

Anglikan Kilisesine gönderilmek üzere Tedkīkāt ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'et-i İlmiyyesi Reîs-i sâbıkı efâzıl-ı ulemâ-yı İslâmiyyeden Şeyh Abdülazîz Çâviş Efendi hazretlerinin te'lîf buyurdukları cevâbdır:

Sabır. – Kur'ân-ı Kerîm sabrı yetmiş bu kadar yerde zikrediyor. Buna dâir birçok da ehâdîs-i nebeviyye vârid olmuş ki içlerinden (من اقل مااوتيتم اليقين وعزيمةالصبر ومن اوتى حظه منهمالم يبال بمافاته من قيام الليل وصيام النهار) kavl-i kerîmini iktibâs edebiliriz.*

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz sabrı bir rivâyete göre "îmânın yarısı", bir rivâyete göre de "îmân" olmak üzere ta'rîf buyuruyorlar. Îsâ aleyhisselâm diyor ki: "Hoşlanmadığınıza sabretmedikçe hoşlandığınızı ele geçiremezsiniz."**

Gazzâlî şöyle söylüyor: "Sabır ihtiyâcı birtakım ahvâlde görülür. Evet insan işte gelen şeyler için de sabra muhtâcdır, gelmeyenler için de. Meselâ sıhhat, selâmet, servet, ikbâl, mansıb gibi kavmi kabîlesi çok olmak gibi hoşa giden cihetlerde insan sabra ne kadar muhtâcdır. Çünkü bu şerâit içinde kendini zabt edemeyecek olursa azar, nâz ü ni'mete gömülmekten, hevesât arkasında koşmaktan mebdeini de unutur, maâdını da. Bu sebebdendir ki 'Belâya her mü'min sabredebilir; ni'mete ise ancak sıddîk.' demişlerdir. Ni'met ve refâh içindeki sabrın ma'nâsı bunların hiçbirine güvenmemek, hepsinin emânet olduğunu bilmek, gaflete, nâz ü naîme dalmamak, Allâh'ın lutfuna şükürden geri durmamaktır.

Sonra salât, zekât, savm gibi tekâlîf-i şer'iyyeye tahammül de sabır cümlesindendir. Çünkü ne kadar kolay olsa yine teklîf ve icbâr sûretindeki şeylerden nefis nefret eder. Maâsîye karşı durmak da sabır sayılır. Zîrâ nefsi hevesât-ı fâsidesinden alıkoymak, hele i'tiyâd etmişse, büyük cihâda muhtâcdır. Evet insan böyle bir hâlde iki kuvvete karşı müdâfaaya mecbûr: Biri arzu, diğeri i'tiyâd. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz (المجاهدمن جاهد هواه والمهاجرمن هجرالسوء)* buyuruyor.

İslâm sabrın şu saydığımız aksâmına nasıl teşvîk ediyorsa yârânın ölümü, hastalık, malın zıyâı, a'zâ-yı bedenden birinin musâb olması gibi felâketlere sabrı da aynı sûretle tavsiye ediyor. Gazzâlî diyor ki: Belâya sabır makāmâtın en yükseğidir. Hadîs-i kudsîde (اذاوجهت الى عبد من عبيدى مصيبة فى بدنه ومن ماله اوولده ثم استقبل ذلك **[306]** بصبرجميل استحييت منه يوم القيامة ان انصب له ميزاناً اوانشرله ديواناً) buyuruluyor.** Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz (انتظارالفرج بالصبرعبادة من اجلال الله تعالى ومعرفة حقه الاتشكو وجعك ولاتذكرمصيبتك) buyurmuşlar.***

---

* "Size en az verilen ni'metlerden biri yakīn; diğeri sabra azimdir. Bunların ikisinden nasîbini alan kimse gecesini kıyâm, gündüzünü sıyâm ile geçiremediğinden müteessir olmasın."

** Gazzâlî, *Kitâbü'l-Erbaîn,* sahîfe 244-245.

* "Mücâhid hevesâtına karşı cihâd açan, muhâcir de kötülüğü terk edendir."

** "Kullarımdan bir kuluma bedenî yahud mâlî yahud evlâdı yüzünden bir musîbet verirsem o da buna sabr-ı cemîl ile mukābelede bulunursa kıyâmet günü kendisi için mîzân dikmekten yahud defter-i a'mâlini açmaktan hayâ ederim."

*** "Sabrederek genişliği beklemek ibâdettir. – Eleminden şikâyet etmemek, musî[be] tini anmamak Allâhü Zülcelâl'i ta'zîmden ve onun hakkını bilmekten ileri gelir."

Şimdi bir nevi' sabır daha var ki o da başkalarının dilinden yahud elinden gelecek ezâya tahammüldür. Dîn-i İslâm bu husûsta teâlîm-i İseviyyenin mesleğini tutmuyor; ezâ gören adama o gördüğü tecâvüze mukābele ve lâyık olan cezâyı tatbîk hakkını veriyor, hem bunu hukūk-ı tabîiyyeden addediyor. Bununla berâber Müslümanlık afv ile, safh ile muâmele etmeyi, mücâzât hakkından vaz geçmeyi, hattâ kötülük edenlere iyilikte bulunmayı da tavsiye eder. Şu hâlde hakkını isteyen tamâmıyla haklıdır; mücrimin tecziyesinden vazgeçen afvı sever adamdır, sabûrdur; kötülüğe iyilikle mukābelede bulunan ise kerîmdir, muhsindir.

Bu mevzûa dâir olan âyât-ı celîle:

(وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ) Sûre-i Şûrâ [42/25]*

(وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) Sûre-i Âl-i İmrân [3/134]**

(وَاَنْ تَعْفُوٓا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) Sûre-i Bakara [2/237]***

(وَاِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) Sûre-i Tegābün [64/14]****

(وَلَا يَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوٓا اُولِى الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ اَلَا تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) Sûre-i Nûr [24/22]*****

Kur'ân, sıkıntılı, hastalıklı zamanlarda, harb u darbda sabr u sebâtı sıdk ile, ittikā ile tavsîf ediyor. Sonra bütün insanlar muhakkak sûrette hüsrânda bulunduğu hâlde ancak îmân edenlerle a'mâl-i sâlihada bulunanların bir de biribirine hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin kurtulduğunu bildiriyor.

Sabr u sebâtı müekked sûrette emreden âyât ve ehâdîs-i şerîfe sayılamaz denecek kadar çoktur.

Ahdinde Durmak, Vaadini Tutmak. – İslâm vaade ve ahde vefâyı dînin esâsâtı, erkânı arasına idhâl etmiştir, denebilir. Mü'minlere bu iki seciyeyi emreden, hilâfında harekete kat'iyyen izin vermeyen öyle âyetler, öyle hadîsler var ki vaadinde hulf edenler, ahdini yerine getirmeyenler için dünyâda zilletin, ukbâda hacâletin son derecesi âmâde bulunduğunu ve artık kendilerine saâdet ve necât ümîdi kalmadığını bildiriyor.

İslâm vaadinde durmayanları, ahd ü mîsâkı nakz edenleri azâb ile korkuttuktan başka münâfık sayıyor, gaddâr diyor. Âyât-ı kerîme ile ehâdîs-i nebeviyyede bunların birçok zemmolundukları görülür.

Vefâ-yı ahdi, muhâfaza-i va'di emreden âyât-ı celîlenin bir kısmı şunlardır:

(يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ) Sûre-i Mâide [5/1]*

(وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا ۚ) Sûre-i Nahl [16/91]**

(اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ) Sûre-i Ra'd [13/20]***

(مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ) Sûre-i Âl-i İmrân [3/76]****

(وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا) Sûre-i İsrâ [17/34]*****

(وَمَنْ اَوْفٰى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ فَسَيُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ۚ) Sûre-i Fetih [48/10]******

(وَاَوْفُوا بِعَهْدِى اُوفِ بِعَهْدِكُمْ) Sûre-i Bakara [2/40]*******

(وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ۚ) Sûre-i En'âm [6/152]********

[307] Sonra bu hulk-ı kerîm Allâh'ın ecmel-i sıfâtıdır. Kur'ân'da (اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ) Sûre-i Âl-i İmrân [3/9]********* , (وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ مِنَ اللّٰهِ) Sûre-i Tevbe [9/111]********* buyuruluyor.

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimizden şöyle rivâyet ediliyor: "Dört haslet var ki her kimde birleşirse hâlis münâfıktır: Söyleyince yalan söyleyen; vaad edince hulf eden, ahd edince nakz eden, mürâfaa esnâsında haktan ayrılan."

Sünnet kitaplarında bu mevzûa dâir pek çok ehâdîs vardır.

---

* "Kötülüğün cezâsı onun aynı olan bir kötülüktür; bununla berâber kim afveder ve barışırsa Allâh mutlaka ecrini verir."

** "Öfkesini yenenler, insanların suçunu bağışlayanlar da cennetliktir; Allâh iyilik edenleri sever."

*** "Afvetmeniz takvâya daha yakın bir harekettir. Aranızda lutf ile muâmeleyi unutmayın; şübhe yoktur ki Allâh işlediklerinizi görüyor."

**** "Kendilerine afv ile, safh ile muâmele eder, kabâhatlerini örterseniz bilmiş olun ki Allâh da sizlere karşı gafûrdur, rahîmdir."

***** "İçinizdeki fazîlet ve servet sâhibleri kendi hısımlarına, öksüzlere, bîçârelere ve Allâh yolunda hicret edenlere yardımda bulunmamak için yemîn etmesinler, onların kabâhatlerine afv ile, safh ile mukābelede bulunsunlar; ya sizler Allâh'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allâh gafûrdur, rahîmdir."

* "Ey îmân edenler, bağlandığınız ahidleri yerine getirin."

** "Aranızda muâhede ettiğiniz zaman Allâh'ın ahdini yerine getirin. Bir de Allâh'ı kendinize kefîl göstererek bağladığınız yemînleri sonradan çözmeyin. Şübheniz olmasın ki Allâh işlediğinizi biliyor."

*** "O mü'minler ki Allâh'ın ahdini yerine getirirler ve mîsâkı nakz etmezler."

**** "Ahdini yerine getirenleri, nakz-ı ahdden çekinenleri Cenâb-ı Hak sever."

***** "Bir de ahdi yerine getirin. Çünkü ahd mutlaka sorulacaktır."

****** "Kim Allâh ile ettiği ahdi yerine getirirse Allâh ona büyük ecir verecektir."

******* "Benim ahdimi yerine getirin ki ben de size karşı ahdimi yerine getireyim." (Söyleyen Cenâb-ı Hak'tır.)

******** "Allâh'a karşı ettiğiniz ahdi yerine getirin."

********* "Allâh va'd ettiği zaman ve mekânda aslâ hulf etmez."

********** "Kim ahdinde Allâh'tan ziyâde sâdık olabilir?"

Hülâsa: İslâm seciye-i vefâda gösterecekleri tefrîtın âkıbetinden müslümanları son derecede tahzîr ediyor ve dinlemeyenleri şiddetle muâhazede bulunuyor. Ne hâcet! Nazar-ı İslâm'da ahde vefâ Hakk'ın rızâ ve merhametini kazanmak ve îmânını mertebe-i kemâle çıkarmak için tehalluku herkesin üzerine vâcib ahlâk-ı ilâhiyyeden olursa azamet-i kadrine bundan belîğ şâhid aranır mı?

Yukarıda ahlâk-ı İslâmiyyenin en başlıcalarını söylemiştik. Bunlar nazar-ı şerîatta öyle birtakım esâsât ki mü'minin îmânı kâmil olabilmek için hepsinin tahakkuku zarûrî; bunlara istinâd etmedikçe binâ-yı İslâm'ın yükselmesine imkân yok. Şimdi bunlara iltihâk eden bir kısım ahlâk ve âdâb daha var ki insanı kuyûd-ı mâsivâdan kurtarıp harîm-i Rahmân'a yaklaştıran, hevesâtın mahkûmu olmaktan uzak bulunduran bu kısım ahlâk herkesin mertebesi, ilmi, irfânı, safâ-yı kalbi, zevk-ı rûhânîsi nisbetinde mütefâvit.

ESRÂR-ı KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا
اِلَّا الْفَاسِقُونَ . اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ
مِنْهُمْ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ . وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ
مِنْ عِنْدِ اللهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لا
يَعْلَمُونَ . وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ
سُلَيْمٰنَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا
يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ
بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى
يَقُولَا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا
مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهٖ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ
بِهِ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا
يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ مَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ
مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖ اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا
يَعْلَمُونَ

[Bakara Sûresi 2/99-102]

Meâl-i Kerîmi

"Hiç şübhesiz sana birtakım açık, âşikâr âyetler (alâmetler) inzâl ettik ki bu âyetleri olsa olsa fâsıklar inkâr ederler. Bunlar ne zaman bir ahd ile bağlansalar içlerinden birtakımları o ahdi hep bozacak mıdır? Hayır, bunların çoğu îmân edenlerden değillerdir. Allâh tarafından Ehl-i Kitâb'a ellerindeki kitap ve şerîatı tasdîk eder bir resûl gelince Ehl-i Kitâb'ın birtakımı Kitâbullâh'ı sanki var mı yok mu bilmezmiş gibi arkalarına atıp görmemezlikten geldiler. Ehl-i Kitâb'ın o takımları Süleymân'ın ahd-i mülkünde şeyâtînin tilâvet ettikleri şeylere tâbi' oldular. Halbuki Süleymân küfretmedi. Halka sihir ta'lîm ederek küfreden şeyâtîn idi. Bâbildeki meleklere, Hârût ile Mârût'a hiçbir sihir ta'lîm edilmedi. O iki melek, hiç kimseye, "Biz halka fitneyiz, imtihânız. (Sihir öğretip de) küfre düşmekten vazgeç." demedikçe ta'lîmde bulundukları yok idi. Böyle iken halk erkeği karısından ayıracak şeyleri onlardan (o iki melekten) öğrenirlerdi. Halbuki sihir öğrenenler sihirleriyle Allâh'ın izni olmadıkça hiçbir kimseye zarar eriştiremezler. Onlar kendilerine zararı dokunup da hiçbir faydası olmayan şeyleri öğrettiler. Ehl-i Kitâb öteden beri muhakkak olarak biliyorlar ki Kitâbullâh'ı şeyâtînin dediklerine değişenlerin âhirette necâttan nasîbi yoktur. Kendilerini ne kötü bir şeye satıyorlar, âh bilseler!... Eğer Ehl-i Kitâb îmân edip Allâh'tan sakınsalardı kendilerine Allâh tarafından verilecek sevâb daha büyük olurdu, âh bilseler!..."

[308] Bu âyât-i kerîme Ehl-i Kitâb'ın Cenâb-ı Hak tarafından gönderilen hakaik u ahkâma vâkıf olmakla berâber gûyâ bunlardan hiç haberdâr değilmiş gibi davranarak hepsinden yüz çevirdiklerini beyân etmektedir. Mûsevîler yalnız Hazret-i Îsâ ve Hazret-i Muhammed'e gönderilen vahyi inkâr ile iktifâ etmeyerek Tevrât'ın âyâtına muvâfık olan, onları te'yîd eden âyât-ı Kur'âniyyeyi de inkâr ediyorlardı.

Bunlar eskiden bilmediklerini inkâr ile iktifâ etmeyerek akıllarını zâyi' etmiş gibi bildiklerini de ihmâl etmekte idiler. Ehl-i Kitâb, Kitâbullâh'ı bir yana atarak Hazret-i Süleymân'ın ancak sihir ile, büyü ile ihrâz-ı mülk ettiğine dâir birtakım eşirrânın uydurdukları yalanlara inanmaya başladılar.

Muhammed bin İshâk bin Yesâr diyor ki: "Şeytânlar, yani insan sıfatındaki şeytânlar Süleymân ibni Dâvûd'un irtihâl-i dâr-ı bekā ettiğini haber alınca sihre dâir ne biliyorlarsa hepsini bir kitap içinde toplamışlar, sonra Hazret-i Süleymân'ın mührüne benzeyen bir mühürle temhîr etmişler ve üstüne şu ibâreyi yazmışlar: 'İlim defînelerinden Hazret-i Süleymân bin Dâvûd'un dostu Âsaf bin Berhiyâ'nın yazdıkları.' Sonra bu kitâbı Hazret-i Süleymân'ın tahtının altına gömmüşlerdir. Benî İsrâîl'in bakāyâsı bilâhare bu kitâbı çıkarmışlar ve Hazret-i Süleymân'ın ancak bu kitap sâyesinde ihrâz-ı hâkimiyyet ettiğine zâhib olarak muhtevî olduğu ma'lûmâtı öğrenmişler ve öğretmişlerdir. Bundan dolayıdır ki sihirbâzlık bilhassa Mûsevîler arasında şâyi'dir.

Risâlet-penâh Efendimiz Hazret-i Süleymân bin Dâvûd'u Cenâb-ı Hak tarafından gönderilen peygamberler arasında yâd edince Medîne'de bulunan Yahudiler dediler ki: 'Muhammed, Süleymân bin Dâvûd'un peygamber olduğunu iddiâ ediyor. Halbuki Süleymân ancak bir sâhirdi.' Bundan dolayıdır ki Kur'ân-ı Kerîm bunların mülk-i Süleymân'a dâir şeytânların yalanlarına ittibâ' ettiklerine, Süleymân'ın değil, şeytânların küfrettiğini, herkese sihri öğrettiklerini beyân etmektedir."

Müfessirler bu sadedde birçok ehâdîs, rivâyât ve esânîd zikrederler. Bu adamlar bunları zikretmekle Kur'ân ile İslâm'ın başına getirdikleri felâketleri takdîr edebilseler bunları yazmadan kalemlerini parçalarlardı.

Müfessirlerin bu ehâdîs ile senedleri dolayısıyla yazdıkları eserler yirmiden fazladır. Maamâfih Kādî İyâz bunları inkâr ediyor, Hârût ve Mârût kıssasına dâir rivâyet olunan ve müfessirler tarafından nakledilen haberlerden hiçbirinin Peygamber'imizden rivâyet edilmediğini beyân eyliyor. *Bahr*'de bunlardan hiçbirinin sahîh olmadığı beyân olunmaktadır. Resûlullâh'ın yahud İbni Ömer'in zühre yıldızını tel'în ettiği rivâyet olunmakla berâber doğru değildir. Râzî bu rivâyeti kaydettikten sonra bu rivâyetin fâsid, merdûd ve gayr-i makbûl olduğunu söylemektedir.

Şihâb-ı Irâkī, Hârût ve Mârût'un Zühre ile irtikâb ettikleri günâhtan dolayı ta'zîb edilen melekler olduklarına inananların kâfir olduklarını, çünkü melâikenin ma'sûm olduğunu ve Allâh'ın emrinden çıkmadıklarını beyân ediyor. Zühre ise hilkatten beri bulunmaktadır. Bunun Hârût ile Mârût'a temessül etmiş olması gayr-i ma'kūldür. Âlûsî bu sadedde rivâyet olunan sözlerin Yahudilerden menkūl, binâenaleyh bâtıl olduğunu beyân ettikten sonra bu kıssanın doğruluğuna inananların sapıttıklarını ve yanıldıklarını, râyet-i İslâmiyyeyi ser-nigûn edecek ve küffârın başını kaldıracak bir kapı açtıklarını beyân ediyor.

Bu îzâhâttan Hârût'un melek olmayarak melik oldukları anlaşılıyor. İbni Abbâs, Hasan, Ebi'l-esved, Dahhâk gibi zevâtın kırâatı bu ciheti te'yîd etmektedir. Bazı ulemâ da Hârût ile Mârût'un iki adam olduğunu, salâh ve takvâlarından dolayı bunlara melek denildiğini söylüyorlar. Hasan bunların Bâbil'de bulunan küffârdan olduklarını beyân ediyor.

Hülâsa Hârût ile Mârût Bâbil veya başka bir yerde salâh ve takvâ ile şöhret ihrâz eden adamlar olup bunlar herkesin nazar-ı dikkatini celb ettikten ve herkese kendilerini sevdirdikten sonra sihir öğretmeye başlamışlardır. Bunlar beyne'n-nâs hâiz oldukları mevkii idâme için sihirden bir şey öğrettikçe herkese bu sihrin kendilerine vahiy ve ilhâm edildiğini zannettirecek sözler söylüyorlardı.

Hârût ve Mârût gibilerinin emsâli her zaman her yerde çoktur.

Erbâb-ı takvâ ve istikāmete melek denilmesi ise eskiden beri Ehl-i Kitâb'ın âdetlerindendir. Hıristiyanlar birisini lüzûmundan fazla medh u senâ etmek istedikleri zaman onun melek olduğunu söylerler. O hâlde Mûsevîlerin Bâbil'de herkese sihir öğreten adamlara ittibâ' ederek o adamlardan öğrendikleri şeylerle zevc ve zevceleri yekdiğerinden tefrîk ettikleri anlaşılıyor. Bunun emsâlini Yunan-ı kadîm târîhine dâir te'lîf olunan eserlerde görüyoruz. Eski Yunanlılar yıldızları hayır ve şer âlileri tesmiye ederler ve bunların mükâlemâtından, izdivâclarından ve sâir şeylerden bahsederler.

Kur'ân-ı Kerîm insanlara sihir ta'lîm eden şeytân sîretindeki insanları **[309]** tekfîr etmiştir. Çünkü sihir birtakım husûsî riyâzetleri istilzâm ettiği gibi cinlere, eflâk ve kevâkibe, şerîr ve habîs yahud hayırlı bazı ervâha münâcâtı iktizâ eder. Şübhesiz bunların hepsi Cenâb-ı Hak'tan gayrisine ibâdet ve Cenâb-ı Hakk'a şerîk koşmaktır. Bu yüzden sâhirler kâfir olmuşlardır. Bilâhare bu mes'eleye dâir tafsîlât vererek sihrin ne olduğunu, âsâr-ı Mûseviyyede Hârût ve Mârût'a dâir neler söylenildiğini mevzû'-ı bahs edeceğiz. Yalnız şunu söylemekle iktifâ edelim ki Benî İsrâîl'in Cenâb-ı Hakk'a şerîk koşmak gibi Kitâbullâh'tan yüz çevirmek ve Kitâbullâh'a bedel sâhirlerle kâhinlerin sözlerine inanmaları gibi âdetleri hayli zamandan beri müslümanlara da sirâyet etmiştir. Bu gibi ahvâl Benî İsrâîl'in helâkine ve istîlâya uğramalarına sebeb olduğu gibi müslümanların da perîşânlığına ve izmihlâline sebeb olacaktır. Meğer ki müslümanlar içinde bir cemâat zuhûr edip dîn-i ilâhîyi ve sünnet-i seniyyeyi ekâzîb ü ebâtîl ağından kurtarmaya hasr-ı gayret ede.

Benî İsrâîl Hazret-i Süleymân'ın sihirle, kehânetle, tütsüler isti'mâliyle ihrâz-ı hâkimiyyet ettiğine zâhib olmasaydılar müstakil bir devlet te'sîsi için ihtiyâr edilmesi lâzım gelen tabîî yolları ta'kîb eder ve muvaffak olurlardı. Halbuki bunlar bir sürü türrehât ve ebâtîla güvendiler. Mağrib-i Aksâ müslümanları da böyle bir yola sülûk etmişler ve memleketlerinde bulunan evliyânın düşman istîlâsına mâni' olacağına zâhib olmuşlar, hattâ el-Cezîre Konferansına iştirâk eden murahhaslar arasında tahaddüs eden ihtilâfları bu evliyânın himmetine atfetmişlerdi. Halbuki el-Cezîre Kongresi ictimâ' ederek müzâkerâtını bitirmiş, ihtilâf edenler uzlaşmış ve nihâyet Fransa o koca memlekete konmuştu. Konferansın hitâmını müteâkib ordular sevk ederek orada nüfûzunu takviyeye çalışmış idi. Mağrib-i Aksâ ahâlisi bütün bu hâdisâta rağmen evliyâlarının himmetine güveniyor ve mutlakā Fransa'yı

izâle edeceklerine zâhib oluyorlar. Bugün bile bu zavallılar evliyâ himmetinin Fransız askerlerini Mağrib'den çıkarıp atacağına kāildirler.

Müslümanların en garîb hâllerinden biri hâlâ sihirle, hâlâ tütsülerle meşgūl olmaları, evrâd u ezkâr okumakla ihrâz-ı servet edeceklerini, *Hizbü'l-ber* ve *Hizbü'l-bahr* ile *Celcelûtiye*'yi okumakla havada uçacaklarını zannetmeleridir.

Daha garîbi müslümanlar Kitâbullâh'ı anlamaya, sünnet-i seniyye-i sahîhaya iktidâya da'vet olundukları zaman sanki bir bid'ate veya bir dalâlete çağırılıyorlarmış gibi ürküyorlar.

Kur'ân her yerde okunuyor. Fakat acaba dinleyenler arasında Kur'ân'ın ma'nâlarını anlamak, hidâyet-i Kur'âniyyeden nasîbedâr olmak isteyen bir kimse var mı? Şimdiki müslümanlar âyât-ı Kur'âniyyeyi dinliyorken yüz çeviriyorlar. Halbuki bu âyâtın ma'nâsını anlasalar içinde kıvrandıkları felâketlerden nasıl kurtulacaklarını anlarlardı. Müslümanların içinde bir de öyleleri var ki âyât-ı Kur'âniyyeyi tilâvet ederler; fakat âyât-ı kerîmenin mehâbetinden müteessir olarak ma'nâlarını teemmül edemiyorlar. Bilhassa ulemânın, bâb-ı ictihâd mesdûddur, demeleri halkı Kur'ân'ı teemmülden uzaklaştırıyor. Bu sınıf müslümanlar birtakım hurâfât ve müftereyât ile dolu olan kitaplara mürâcaat ederek kafalarını onlarla dolduruyor ve onları her husûsta rehber addediyorlar. Bunlar kendilerini Kitâbullâh'ı okumaya ve anlamaya da'vet edenleri küfür ile ithâm ederler. Müslümanların Kitâbullâh'ı ihmâl etmeleri yüzünden âyât-ı Kur'âniyye hallolunmaz muammâlar, anlaşılmaz sırlar hâline girdi.

Dîn-i İslâm müşrikler, dalâlet-dîdeler arasında garîb olarak zuhûr etti. Bugün de Müslümanlık kendi öz diyârında garîbdir. O kadar ki müslümanlara bir âyet okusanız kimi şekk ü şübheye düşer, kimi âyât-ı kerîmeyi anlamaktan istinkâf eder, kimi dimâğını dolduran evhâm ve hurâfâta göre bir ma'nâ verir. Bu sûretle akāid-i sahîhayı ve doğru sözleri kabûle mahal kalmamıştır.

En fecî' cihet, İslâm'a isnâd olunan iftirâların herkesin ezberinde olması, bunların her mahalde, her köyde, her şehirde ağızdan ağıza dolaşmasıdır.

Vâ-esefâ ki Müslümanlığı bu felâketlere dûçâr eden, müslümanları bu sefâlete atan, bu İsrâiliyyât ve hurâfâttır. Bunlar tab' u neşr edilerek her yerde okundukça müslümanların kesb-i salâh etmesine, zevâl ve izmihlâlden kurtulmalarına imkân yoktur. "Ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil-azîm."

Abdülazîz Çaviş

HUKŪK-ı ÂİLE KĀNÛNU LÂYİHASI

Hükûmetin Teklîfi ile Adliye ve Mülgā Şer'iye Encümenlerinin Ta'dîlâtı

(Encümenlerin ta'dîli olmayan maddeler aynen kabûl edilmiştir. Adliye Encümeni'nin ta'dîlâtı ayın işâretiyle, mülgā Şer'iye Encümeni'nin ta'dîlâtı şın harfiyle gösterilmiştir.)

Münâkehât – Mufârakāt

Kitâb-ı Evvel: Münâkehât Hakkındadır

Bâb-ı Evvel

Fasl-ı Evvel: Nişanlanmak hakkındadır

Madde 1- Nişanlanmakla veya vaad ile nikâh münʼakıd olmaz.

Madde 2- Söz kesildikten sonra tarafeynden biri nikâhtan imtinâ' **[310]** veya vefât etse hâtıbın mehre mahsûben vermiş olduğu şeyler mevcûd ise aynen ve telef olmuş ise bedelen istirdâd olunabilir. Ama hediye olarak tarafeynin yekdiğerine verdiği şeyler hakkında hediye ahkâmı cereyân eder.

(Adliye Encümeni'nin ta'dîlâtı:

Madde: 2- Söz kesildikten sonra tarafeynden biri nikâhtan imtinâ' veya vefât etse hâtıbın mehre mahsûben vermiş olduğu şeyler mevcûd ise aynen ve telef olmuş ise bedelen istirdâd olunabilir. Ama hediye olarak tarafeynin yekdiğere verdiği şeyler hakkında hibe ahkâmı cereyân eder. Ancak mehre mahsûben veya hediye olarak verilmiş olmayıp da sırf nişanlanmak merâsiminden olmak üzere tarafeynden verilen şeylerin istirdâdı emrinde her mahallin örf ve âdeti hüküm ittihâz olunur.

Şın: Adliye Encümeninin ta'dîlâtı ile berâber kabûl.)

Madde: 3- İkinci maddenin hükmü gayr-i müslimlere âid trahoma hakkında dahi cârîdir.

Fasl-ı Sânî: Ehliyet-i nikâh hakkındadır

Madde: 4- Ehliyet-i nikâhı hâiz olmak için hâtıbın on sekiz ve mahtûbenin on yedi yaşında olmaları şarttır.

(Ayın: Madde 4- Ehliyet-i nikâhı hâiz olmak için hâtıbın on sekiz ve mahtûbenin on yedi yaşlarını ikmâl etmiş olmaları şarttır.

Şın: Adliye Encümeninin ta'dîli vechile kabûl.)

Madde: 5- On sekiz yaşını itmâm etmemiş olan erkek bâliğ olduğunu beyân ile mürâcaat ettikte hâli mütehammil ise hâkim izdivâcına müsâade edebilir.

(Ayın: Madde 5- On sekiz yaşını itmâm etmemiş olan mürâhık bâliğ olduğunu beyân ile mürâcaat ettikte ahvâli mütehammil ve müsâid ise hâkim izdivâcına müsâade edebilir.)

Madde: 6- On yedi yaşını itmâm etmemiş olan kız bâliğ olduğunu beyân ile mürâcaat ettikte hâli mütehammil ve velîsinin izni munzam ise hâkim izdivâcına müsâade edebilir.

(Ayın: Madde-6 On yedi yaşını itmâm etmemiş olan mürâhika bâliğ olduğunu beyân ile mürâcaat ettikte ahvâli mütehammil ve müsâid ve velîsinin izni munzam ise hâkim izdivâcına müsâade edebilir.)

Madde: 7- On iki yaşını itmâm etmemiş olan sagīr ile dokuz yaşını itmâm etmemiş olan sagīre hiçbir kimse tarafından tezvîc edilemez.

(Ayın: Madde 7- On beş yaşını itmâm etmemiş olan sagīr ve sagīre zarûret olmadıkça hiçbir kimse tarafından tezvîc edilemez.)

Madde: 8- On yedi yaşını itmâm etmemiş olan kebîre bir şahıs ile tezevvüc etmek üzere mürâcaat ettikte hâkim keyfiyeti velîsine teblîğ eder ve velî i'tirâz etmediği veya i'tirâzı vârid görülmediği hâlde izdivâcına müsâade eyler.

Madde: 9- Mecnûn ile mecnûnenin bir zarûrete mebnî olmadıkça nikâhları câiz değildir. zarûret bulunduğu takdîrde hâkimin izniyle nikâhları velîleri tarafından akdolunur.

Madde: 10- Nikâhta velî, ale't-tertîb bi-nefsihî asabe olan kimselerdir.

(Ayın: Madde 10- Nikâhta [velî] ale't-tertîb baba, ana, baba babası, ana babası, baba anası, ana anası, teyze, hala, dayı, amca ve sâir asabâttır.

Ş: Vekâletin teklîfi aynen.)

Madde: 11- Velâyete ehliyette velînin mükellef olması şarttır. Sabî, mecnûn, ma'tûhînin hiçbir kimse üzerinde velâyeti yoktur.

Madde: 12- Îsevîlerde yirmi iki yaşını itmâm etmemiş olan hâtıb ile yirmi yaşını itmâm etmemiş olan mahtûbenin nikâhının in'ikādında velînin rızâsı şarttır.

Bâb-ı Sânî

Fasl-ı Evvel: Nikâhı memnû' olanlar hakkındadır.

Madde: 13- Başkasının menkûha veya mu'teddesiyle izdivâc memnû'dur.

Madde: 14- Menkûha veya mu'tedde olarak dört zevcesi bulunan kimsenin diğer bir kadın ile izdivâcı memnû'dur.

Madde: 15- Bir kimse üç talâk ile tatlîk eylediği kadını beynûnet-i kat'iyye bâkī oldukça tezevvüc edemez.

Madde: 16- Neseben veya radâan yekdiğerine mahrem olan iki kadını nikâhta cem' etmek memnû'dur. İki kadının yekdiğere mahrem olması ikisinden hangisi erkek farz edilirse diğeriyle tezevvücü müebbeden memnû' olmakla ma'lûm olur; iki hemşîre gibi. Ama yalnız biri erkek farz edildiği hâlde diğerini tezevvüc etmesi memnû' olup emir ber-akis edildiği takdîrde memnû' olmazsa ikisi nikâhta cem' edilebilir. Kız ile üvey vâlide gibi.

Madde: 17- Bir erkek ile beynlerinde karâbet-i nesebiyye bulunan zî-rahm mahrem kadınların nikâhı müebbeden memnû'dur.

Bu kadınlar dört sınıftır. Birincisi erkeğin vâlidesi ve ceddeleri, ikincisi kız evlâd ve ahfâdı, üçüncüsü ale'l-ıtlâk kız kardeşleri ve kardeşlerinin kız evlâdı ve ahfâdı; dördüncüsü, ale'l-ıtlâk ammeleri ve teyzeleridir.

[311] Madde: 18- Bir erkek ile beynlerinde radâan karâbet bulunan kadınların tezevvücü madde-i sâbıkada zî-rahm kadınlar gibi müebbeden memnû'dur.

Madde: 19- Bir erkek ile beynlerinde musâhere bulunan kadınların tezevvücü müebbeden memnû'dur. Bu kadınlar dört sınıftır. Birincisi, gelinlerdir ki erkek evlâd ve ahfâdının zevceleridir. İkincisi kayınvâlidelerdir ki zevcesinin anası ve ale'l-ıtlâk ceddâtıdır. Üçüncüsü, üvey vâlidelerdir ki babasının ve cedlerinin zevceleridir. Dördüncüsü, üvey kızlardır ki zevcesinin kızları ve zevcesinin evlâd ve ahfâdının kızlarıdır. Lâkin bu dördüncü sınıfta memnûiyet için zevceye tekarrub lâzımdır. Nikâh-ı fâsid üzerine tekarrub memnûiyet-i musâhere husûle getirir.

Fasl-ı Sânî: Mûsevîler hakkında nikâhı memnû' olanlara mütedâirdir.

Madde: 20- Bir kimse ber-hayât olan zevce-i mutallakasının hemşîresiyle izdivâc edemez.

Madde: 21- Ale'l-ıtlâk zevcinden ayrılmış olan bir kadın şahs-ı âhar ile izdivâc edip ondan da ayrıldıktan sonra zevc-i evveliyle izdivâc edemez.

Madde: 22- Bir kimsenin kardeşinin kız evlâd ve ahfâdıyla izdivâcı memnû' değildir.

Madde: 23- On dokuzuncu maddede dördüncü sınıf olarak beyân olunan mahârimde mücerred akd ile memnûiyet-i musâhere sâbit olacağı gibi tekarrub vukū' bulsun bulmasın ale'l-ıtlâk nikâh-ı fâsid ile dahi memnûiyet-i musâhere sâbit olur.

Madde: 24- Zinâ sebebiyle tefrîk olunan kadını tekrâr tezevvüc memnû'dur.

Madde: 25- Evlâdı olduğu hâlde vefât eden birâderin zevcesini tezevvüc memnû'dur.

Madde: 26- Radâ' mevâni'-i nikâhtan ma'dûd değildir.

Fasl-ı Sâlis: Îsevîler hakkında nikâhı memnû' olanlara mütedâirdir.

Madde: 27- Bir asıldan müteşa'ib hatt-ı münkesir üzere karâbet-i nesebiyye ve sıhriyye ashâbı beyninde izdivâc memnû'dur. Şu kadar ki bu memnûiyet yedinci dereceyi tecâvüz edemez. Ancak esbâb-ı zarûriyye mevcûd olduğu hâlde dördüncü dereceden i'tibâren hâkimden me'zûniyet istihsâl edilebilir. Derecât-ı mezkûre karâ-

bet-i nesebiyye ve sıhriyyede hâtıb ve mahtûbe ile asl-ı müşterekleri beyninde batınların adediyle teayyün eder ve karâbet-i sıhriyyenin derecesini ta'yînde hâtıb ile mahtûbe şahs-ı vâhid i'tibâr olunur.

Madde: 28- Memnûiyet-i musâhere nikâhın zevâlinden sonra dahi kemâ-kân bâkîdir.

Madde: 29- Vaftizden mütevellid karâbet mezâhib-i muhtelife-i Îseviyye ahkâmına tevfîkan mâni'-i izdivâcdır.

Madde: 30- Bir kimse taht-ı nikâhında iki ve daha ziyâde kadın cem' edemez.

Madde: 31- Üç defa izdivâc eden bir kimsenin dördüncü defa izdivâcı memnû'dur.

Madde: 32- Radâ' mevâni'-i nikâhtan ma'dûd değildir.

Bâb-ı Sâlis

Fasl-ı Evvel: Nikâhın akdi hakkında

Madde: 33- Akd-i nikâhın icrâsından evvel i'lân-ı keyfiyyet olunur.

(Ayın: Madde: 33- Akd-i nikâhın icrâsından evvel her mahallin âdâtına göre suver-i münâsibe ile i'lân-ı keyfiyyet olunur.

Şın: Tayyedildi.)

Madde: 34- Akd-i nikâh esnâsında mükellef iki şâhidin huzûru nikâhın sıhhatinde şarttır. Hâtıb ile mahtûbenin usûl ve fürûu da şâhid ittihâz edilebilir.

Madde: 35- Nikâh, meclis-i nikâhta tarafeynin veya vekîllerinin îcâb ve kabûlüyle mün'akıd olur.

Madde: 36- Nikâhta îcâb ve kabûl, tenkîh ve tezvîc gibi sarîh lafızlarla olur.

Madde: 37- Esnâ-yı akdde hâtıb ve mahtûbeden birinin ikāmetgâhı bulunan kazâ hâkimi veya bunun izinnâme-i mahsûs ile me'zûn kıldığı nâib hazır bulunup akdnâmeyi tanzîm ve tescîl eder.

(Ayın: Madde: 37- Esnâ-yı akdde hâtıb ve mahtûbeden birinin ikāmetgâhı bulunan kazâ hâkimi veya bunun izinnâme-i mahsûs ile me'zûn kıldığı zât hazır bulunup akdnâmeyi tanzîm ve tescîl eder.

Şın: Madde: 37- Adliye Encümeninin ta'dîli vechile kabûl.)

Madde: 38- Üzerine evlenmemek ve evlendiği sûrette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahîh ve şart mu'teberdir.)

Madde: 39- İşbu fasıl ahkâmı Mûsevîler hakkında dahi cârîdir.

Fasl-ı Sâlis:
Îsevîler hakkında nikâhın akdine dâirdir.

Madde: 40- Îsevîlerin nikâhı âyîn-i dînîleri dâiresinde me'mûrîn-i rûhâniyye tarafından icrâ olunur.

Madde: 41- Me'mûrîn-i rûhâniyye tarafeynin hüviyetini müş'ir evrâk-ı **[312]** sübûtiyyeyi ba'de't-tedkîk tahkîkāt-ı lâzımede bulunacağı gibi maâbid kapılarına i'lânnâmeler ta'lîkı veya suver-i sâire ile keyfiyeti i'lân eder.

Madde: 42- Akd-i nikâha i'tirâz vukūunda me'mûrîn-i rûhâniyye keyfiyeti bi't-tedkîk i'tirâz-ı vâkıı gayr-i vârid gördükleri hâlde me'mûr-ı mahsûs huzûruyla akdi icrâ eder.

Madde: 43- Nikâhı icrâ edecek olan me'mûr-ı rûhâni keyfiyeti lâ-ekal yirmi dört saat evvel mahalli mahkemesine ihbâra mecbûrdur. Hâkim vakt-i muayyende meclis-i nikâha bir me'mûr-ı mahsûs i'zâm ile icrâ edilen nikâhı defter-i mahsûsuna kayıd ve tescîl eder.

Madde: 44- Akdin icrâsından imtinâ' eden rüesâ-yı rûhâniyye hakkında tarafeyne mahalli mahkemesine mürâcaat ile imtinâ'-ı vâkıa i'tirâz ve nikâhın icrâsını taleb edebilir. Esbâb-ı imtinâı muayyin bir varaka mevcûd olduğu takdîrde hâkim keyfiyeti bi't-tedkîk mevâni'-i kānûniyyeden biri bulunmazsa akdi icrâ eder. Böyle bir varaka mevcûd değilse bir ay zarfında esbâb-ı imtinâın bildirilmesini ve aksi takdîrde nikâhın akdedileceğini rüesâ-yı rûhâniyyeye teblîğ eder.

Fasl-ı Sânî: Kefâet hakkındadır

Madde: 45- Mal ve hırfet gibi husûsâtta erkeğin kadına küfüv olması nikâhın lüzûmunda şarttır. Malda kefâet zevcin mehr-i muacceli i'tâya ve zevcenin nafakasını tedârike muktedir olmasıdır. Hırfette kefâet, zevcin sülûk ettiği ticâret veya hizmetin şerefçe zevce velîlerinin ticâret veya hizmetleriyle mütekārib olmasıdır.

Madde: 46- Kefâet ibtidâ'-i akdde aranır. Ba'de'l-akd zâil olsa nikâha zarar vermez.

Madde: 47- Bir kebîre velîsini ketm ile rızâsını almaksızın nefsini âhara tezvîc ettiği sûrette nazar olunur: Eğer küfüvvüne tezvîc etmiş ise akd lâzım olur. Velev ki mehr-i mislinden noksân ile olsun. Ama küfüvvü olmayan kimseye tezvîc etmiş ise velî hâkime mürâcaatla nikâhı feshettirebilir.

Madde: 48- Velî kebîreyi rızâsıyla adem-i kefâetini ikisinin de bilmedikleri bir erkeğe tezvîc ettikten sonra küfüv olmadığı tebeyyün etse hiçbirinin i'tirâza salâhiyeti olmaz. Ama hîn-i akdde kefâet şart kılınmış veya zevc küfüv olduğunu kable't-tezvîc ihbâr etmiş olup da muahharan adem-i kefâeti sâbit olsa her biri hâkime mürâcaatla nikâhı feshettirebilir.

Madde: 49- Dereceleri müsâvî velîlerden birinin rızâsı diğerlerinin hakk-ı i'tirâzını ıskāt eder. Kezâlik velî-i akreb gāib iken dereceten baîd olan velînin rızâsı onun hakk-ı i'tirâzını ıskāt eder.

Madde: 50- Adem-i kefâet sebebiyle hâkim nikâhı ancak hamlin zuhûrundan akdem feshedebilir. Velînin delâleten veya sarâhaten rızâsı hakk-ı feshi ıskāt eder.

Madde: 51- İşbu faslın ahkâmı gayr-i müslimler hakkında câri değildir.

Bâb-ı Râbi'

Fasl-ı Evvel: Nikâhın fesâd ve butlânı hakkındadır.

Madde: 52- Hîn-i akdde tarafeynden biri şerâit-ı ehliyeti hâiz bulunmazsa nikâh fâsid olur.

(Şın: Madde: 52- Mecnûn veya mecnûne, ma'tūh ve ma'tûhe gibi gayr-i âkılın nikâhı fâsiddir.)

Madde: 53- On altınca madde mûcebince nikâhta cem'leri memnû' iki kadından biri taht-ı nikâhta iken ikincisinin nikâhı fâsiddir.

Madde: 54- Nikâhların memnûiyeti 13, 14, 15, 17, 18, 19'uncu maddelerde beyân olunan kadınlardan birini nikâh, fâsiddir.

Madde: 55- Nikâh-ı müt'a ve muvakkat fâsiddir.

Madde: 56- Bilâ-şühûd akdolunan nikâh fâsiddir.

Madde: 57- İkrâh ile vukū' bulan nikâh fâsiddir.

Madde: 58- Gayr-i müslimin bir müslimeyi tezevvücü bâtıldır.

Fasl-ı Sânî: Mûsevîlere müteallik nikâhın fesâd ve butlânı hakkındadır.

Madde: 59- 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25'inci maddeler mûcebince nikâhı memnû' bir kadını nikâh fâsiddir.

Madde: 60- Bâb-ı Evvel'in Fasl-ı Sânîsi'nde muharrer mevâd mûcebince tarafeynden biri şerâit-ı ehliyeti hâiz bulunmazsa nikâh fâsid olur.

Madde: 61- Hîn-i akdde tarafeynden birinin nef'ine olarak dermeyân edilen şurût ba'de'l-akd tahakkuk etmezse nikâh fâsid olur.

Fasl-ı Sâlis: Îsevîlere müteallik nikâhın fesâd ve butlânı hakkındadır.

Madde: 63- 17, 27, 28, 29'uncu maddeler beynlerinde derecât-ı muayyene üzere karâbet ve münâsebette bulunanların izdivâcı bâdıldır.

Madde: 64- Nikâh-ı mevcûd üzerine akdedilen ikinci nikâh bâtıldır.

Madde: 65- Üç defa tezevvüc edip ayrıldıktan sonra dördüncü defa tezevvüc bâtıldır.

Madde: 66- Mecnûnun nikâhı fâsiddir.

(Şın: Tayyedildi.)

[313] Madde: 67- Hîn-i akdde tarafeynin birinde mâni'-i tekarrub emrâz ve ahvâlden bir şey mevcûd olduğu sûrette fâsid olur.

Madde: 68- Hîn-i akdde Bâb-ı Evvel'in Fasl-ı Sânîsi'nde muharrer mevâd mûcebince tarafeynden biri şerâit-ı ehliyeti hâiz bulunmazsa nikâh fâsid olur.

Bâb-ı Hâmis

Fasl-ı Evvel: Nikâhın ahkâmı beyânındadır.

Madde: 69- Nikâhın sahîhan in'ikādıyla berâber zevc üzerine zevcenin mehir ve nafakası lâzım gelir ve aralarında hakk-ı tevârüs sâbit olur.

Madde: 70- Zevc kendi istediği mahalde zevcesi için bil-cümle levâzımıyla bir mesken-i şer'î tedârikine mecbûrdur.

Madde: 71- Zevce mehr-i muacceli istîfâdan sonra zevcinin mesken-i şer'î olan hânesinde ikāmete ve zevci başka memlekete gitmek istedikte (*) bir mâni' bulunmadığı takdîrde birlikte azîmete mecbûrdur.

(Şın: (*) müddet-i sefer baîd olmadığı veya başka.)

Madde: 72- Zevc hânesinde gayr-i mümeyyiz veled-i sagīrinden başka ehil ve akāribini zevcesinin rızâsı olmaksızın iskân edemez. Zevce dahi zevci râzı olmadıkça kendi evlâd ve akāribini birlikte iskân eyleyemez.

Madde: 73- Zevc zevcesiyle hüsn-i muâşerete, zevce dahi (umûr-ı mübâhada) zevcine itâate mecbûrdur.

(Şın: (Kendi hakk-ı şer'îsini ihlâl etmeyen umûrda))

Madde: 74- Müteaddid zevcesi olan kimse onlar beyninde icrâ-yı adâlet ve müsâvâta mecbûrdur. (*)

(Şın: (*) İşbu mecbûriyete adem-i riâyet vukūunda zevcenin mürâcaatı üzerine 130'uncu madde mûcebince muâmele olunur.)

Madde: 75- Tekarrub vukū' bulsun bulmasın ale'l-ıtlâk nikâh-ı bâtıl ile henüz tekarrub vukū' bulmayan nikâh-ı fâsid aslâ hüküm ifâde etmez. Binâenaleyh beynlerinde nafaka, mehir, neseb, iddet, hürmet-i musâhere ve tevârüs gibi nikâh-ı sahîh ahkâmı sâbit olmaz.

Madde: 76- Nikâh-ı fâsidde tekarrub vukū' bulmuş ise işbu tekarrub üzerine yalnız mehir ve iddet lâzım ve neseb ve hürmet-i musâhere sâbit olur. Fakat nafaka ve tevârüs gibi ahkâm sâbit olmaz.

Madde: 77- Ale'l-ıtlâk nikâh-ı bâtıl ve fâsidde tarafeynin zevciyet üzere bekāları memnû'dur. Mufârakat etmedikleri sûrette bil-muhâkeme beynleri tefrîk olunur.

Fasl-ı Sânî: Îsevîlere müteallik nikâhın ahkâmına mütedâirdir.

Madde: 78- Nikâh-ı fâsidi fesh ile tarafeyni tefrîke hüküm için da'vâ şarttır. Bu bâbda hakk-ı da'vâ münhasıran zevceye âid olup sebeb (.....) ve fesâda ıttılâ' târîhinden i'tibâren bir sene mürûrunda sâkıt olur.

Madde: 79- Altmış dördüncü madde mûcebince bâtıl olan nikâh sebeb-i butlânı bilinmeyerek akdedilmiş ise ondan mütevellid çocuk meşrû' addedilir.

Bâb-ı Sâdis

Fasl-ı Evvel: Mehir hakkındadır.

Madde: 80- Mehir, ya mehr-i müsemmâdır ki tarafeynin az veya çok tesmiye ettikleri maldır veya mehr-i misildir ki zevcenin babası tarafından ve olmadığı takdîrde beldesi ahâlisinden akrân ve emsâli kadınların mehridir.

Madde: 81- Mehr-i müsemmânın tamâmen veya kısmen ta'cîl veya te'cîli câizdir.

Madde: 82- Mehr-i müeccelde bir müddet ta'yîn edilmiş ise hulûlünden evvel mutâlebeye zevcenin hakkı yoktur. Velev ki talâk vukū' bulmuş olsun. Ama zevcin vefâtıyla ecel sâkıt olur. Müddet ta'yîn edilmemiş ise talâk veya zevceynden birinin vefâtı vukūuna kadar müeccel addolunur.

Madde: 83- Akd-i sahîhde mehir tesmiye edildiği takdîrde ahad-i tarafeynin (*) vefâtı veya ictimâ'-ı sahîhten sonra talâk vukūu ile mehr-i müsemmâ tamâmen lâzım gelir. Ama ictimâ'-ı sahîhten evvel talâk vukū' bulursa mehr-i müsemmânın nısfı ve adem-i kefâet dolayısıyla velîsinin zevceyi tefrîk ettirmesi gibi bir sûretle zevce tarafından iftirâk vukū' bulursa tamâmı sâkıt olur.

(Şın: (*) Tarafeynden birinin.)

Madde: 84- Akd-i sahîhte mehir tesmiye edilmediği veya edilip de işbu tesmiye fâsid olduğu takdîrde ahad-i tarafeynin vefâtı veya ictimâ'-ı sahîhten sonra talâk vukūu ile mehr-i misil lâzım olur. Ama ictimâ'-ı sahîhten evvel vukū' bulursa müt'a mehr-i mislin nısfını tecâvüz etmemek üzere örf ve âdete göre ta'yîn edilir.

Madde: 85- Akd-i fâsidde (*) iftirâk vukūunda eğer mehir tesmiye edilmiş ise mehr-i müsemmâ ile mehr-i misilden ekalli ve tesmiye edilmiş ise bâliğan mâ-belağ mehr-i misil lâzım gelir. Ama tekarrubdan evvel iftirâk vukū' bulursa aslâ mehir lâzım gelmez.

(Şın: (*) Tekarrubdan sonra.)

Madde: 86- Tesmiye-i mehirde ihtilâf olunup da tesmiye sâbit olamadığı takdîrde mehr-i misil lâzım gelir. Şu kadar ki tesmiyeyi iddiâ eden taraf, zevce ise mehir onun iddiâ ettiği mikdarı tecâvüz etmez. Zevc ise onun iddiâ ettiği mikdardan dûn olmaz.

Madde: 87- Mehr-i müsemmânın mikdarında ihtilâf olup da zevc mehir olması müteârif olan bir şey iddiâ ettiği hâlde söz (*) onundur.

(Şın: (*) Maa'l-yemîn.)

[314] Madde: 88- Bir kimse maraz-ı mevtinde tezevvüc eylediği sûrette mehr-i müsemmâ, zevcenin mehr-i misline müsâvî ise onu terekesinden ahz eder. Ziyâde ise fazlası hakkında vasiyet hükmü cereyân eder.

Madde: 89- Mehir, menkûhanın malı olup onunla cihâz yapmaya cebrolunmaz.

Madde: 90- Bir kızı tezevvüc veya teslîm için ebeveyn veya akrabasının zevcden akçe ve eşyâ-yı sâire almaları memnû'dur.

İşbu fasıl ahkâmı gayr-i müslimler hakkında cârî değildir.

Fasl-ı Sânî: Nafaka hakkındadır.

Madde: 92- Nafaka, zevceynin muayyen bir şey üzerine terâzîsi veya hâkimin kazâsı ile lâzımü'l-edâ olur ve bu sûretle takdîr edilen nafaka es'ârın tegayyürü veya usr ü yüsr i'tibârıyla ahvâl-i zevceynin (*) tebeddülü veya kadr-i kifâyeden dûn veya efzûn takdîr edilmiş olduğunun tahakkuku üzerine tezyîd veya tenkīs edilebilir.

(Şın: (*) Zevcin.)

Madde: 93- Nafaka ta'cîl ile muaccel olur ve zevce tarafından ba'de'l-istîfâ yedinde aynen mevcûd iken vefât veya talâk vukū' bulsa istirdâd olunamaz.

Madde: 94- Zevc-i hâzır zevcesini infâktan imtinâ' edip zevce nafaka taleb ederse hâkim yevm-i talebinden i'tibâren tarafeynin hâline göre nafaka takdîr eder ve ta'yîn edeceği müddetler için peşin verilmesini emreyler.

Madde: 95- Takdîr ve ta'cîlden (*) evvel mürûr eden müddetin nafakası sâkıt olur.

(Şın: (*) Talebden.)

Madde: 96- Zevc, zevcesini infâktan âciz kalıp da zevce nafaka taleb ederse hâkim zevc zimmetinde deyn olmak üzere yevm-i talebden i'tibâren nafaka takdîr eder ve zevc nâmına istidâne etmesi için zevceye izin verir.

Madde: 97- Zevc, zevcesini bilâ-nafaka terk ile ihtifâ yahud müddet-i sefer baîd veya daha karîb bir mahalle giderek tegayyüb eder veya mefkūd olursa hâkim zevcenin zevciyet hakkında ikāme edeceği beyyine üzerine zevcin nafaka terk etmediğine ve el-ân nâşize ve iddeti geçmiş mutallaka olmadığına zevceyi tahlîf ettikten sonra yevm-i talebinden i'tibâren nafaka takdîr eder ve lede'l-hâce zevc nâmına istidâne etmesi için zevceye izin verir.

Madde: 98- Mu'sire (*) olan zevcenin mevadd-ı sâbıka mûcebince hâkim tarafından istidâneye me'zûn kılındığı yerlerde zâtü'z-zevc olmadığı takdîrde nafakası kime âid ise inde't-taleb onun zevceye ikrâz etmesi lâzım gelir ve ileride yalnız zevce hakk-ı rücûu olur. Ama zevce ecnebîden istidâne etmiş ise dâin dilerse zevceden, dilerse zevcden mutâlebe eder.

(Şın: Mu'sir.)

Madde: 99- Zevc-i gāibin başkası yedinde veya zimmetinde malı bulunur ve müstevda' veya medyûn kendi yedinde veya zimmetinde mal olduğunu ve zevciyeti ikrâr eder veya inkârı hâlinde husûsât-ı mezkûreyi zevce bi'l-beyyine isbât eylerse hâkim zevcin kendisine nafaka terk etmediğine ve el-ân nâşize ve iddeti geçmiş mutallaka olmadığına dâir zevceyi tahlîf ettikten sonra o maldan veya semeninden verilmek üzere zevceye yevm-i talebden i'tibâren nafaka takdîr eder.

Madde: 100- Kazâen veya rızâen takdîr edilen nafakadan müterâkim mikdar ahad-i zevceynin (1) vefâtı ile sâkıt olmaz. Ama (2) hâkimin emriyle istidâne edilmiş olmayan mikdar nüşûz ile sâkıt olur.

(Şın: (1) Zevceynden birinin. (2) Fakat.)

Madde: 101- Zevce bir sebeb-i meşrû' olmaksızın zevcinin hânesini terk edip gider veya hâne kendisinin olup da başka bir hâneye naklini taleb etmezden mukaddem zevcini duhûlden men' eylerse işbu nüşûzün devâmı müddetince nafaka sâkıt olur.

MUHÂREBE HÂLLERİNE DÂİR

Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkîfi Olan Kitâbından*

123- Başkalarının yerlerini, mallarını almak yahud rakabelerini teshîr etmek için istîlâ muhârebeleri, insanın tabîatları muktezâsından olmakla berâber, insâniyet ve İslâmiyet nazarında câiz değildir. Ancak hücûm ve tecâvüz karşısında müdâfaa muhârebeleri, esâret beliyyelerinde necât muhârebeleri –başka bir çâre bulunmadığından bi'z-zarûre– meşrû' olur. Harb dehşetlerinin, harb zararlarının esâret zillet ve zararlarından her hâlde ehven olması cihetiyle. Binâenaleyh,

124- Bugünkü emperyalizm muhârebelerine Rusya müslümanları i'tirâz ederlerse de şarkın necât ve istiklâl muhârebelerini Rusya müslümanları meşrû' i'lân eder, belki farz addeder.

125- Şark halkına, İslâm milletlerine istiklâl hukūkları tamâmıyla bil-fiil te'mîn kılınmadıkça cihâdın meşrûiyeti ve farziyeti hiçbir sûretle hiçbir vakit sâkıt olmaz.

[315] Ehl-i İslâm'ın akīdesi budur. Kur'ân-ı Kerîm'in nusûs-ı kerîmesiyle muhkem olup sâbit olan hakīkat de budur.

126- Kur'ân-ı Kerîm'de, şerîat-ı İslâmiyyede önceleri düşmanların ezâlarına sabretmek, tahammül göstermek emirleri nâzil olur idi. Sonra mukābele fermânları nâzil olmaya başladı. Lâkin bu mukābele âyetlerinin nüzûlü sabır âyetlerini nesih sûretiyle değil idi.

Mukābele fermânları arasında en evvel [1](أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُواْ وَإِنَّ اللهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ . اَلَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللهُ) âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Mukābele cevâzının bir sebebi şu âyet-i kerîmede açık beyân edildi: Tevhîdi, hakk-ı diyâneti kabûllerinden dolayı yerlerinden, yurtlarından ihrâc kılınmak zulmü mukābelenin cevâzına sebeb oldu.

(لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ) cümlesinin sılasında mechûl binâsının delâletine göre âyet-i kerîmede ma'lûm binâsı da yalnız mukābele sûretlerine mahmûl olur. Şu âyet-i kerîmede izin fiili ibâha ma'nâsında olabilir yahud [2](فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللهِ) gibi i'lân ma'nâsında olabilir. Lâkin (بِأَنَّهُمْ ظُلِمُواْ) (اَلَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ) cümlelerinin ifâdelerine göre elbette yalnız mukābele sûretlerine, müdâfaa zamanlarına mahsûstur.

[3](وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُواْ إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ)

Seyf âyeti bi'l-ittifâk bu âyet-i kerîmedir. Burada yalnız müdâfaa muhârebesi me'mûr ve meşrû' olup i'tidâ yani muhârebeye başlamak müekked tarîkla nehiy kılınmıştır.

Bu ma'nâ Kur'ân-ı Kerîm'de müteaddid âyet-i kerîmelerde mütenevvi' siyâk üzere vakit vakit nâzil olur idi ve hepsinde de maksad hemen bir idi: Bâdîlere, hücûm ve tecâvüz edenlere, teaddî edenlere mukābele etmek, mukātillere mukātele ve mukābele etmek. İşte yalnız bu kadardır. Hattâ Berâet sûresi, berâet âyet-i kerîmeleri de inâdlarında, zulümlerinde, ezâlarında Arab müşriklerine hâs olmak üzere nâzil oldu. (بَرَآءَةٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ)[4] , (وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَآفَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ)[5]

Cihâdın yine bir sebebi bu âyet-i kerîmelerde gāyet açık ve vâzıh bir sûrette beyân kılındı: Düşmanların hücûmları, teaddîleri, i'tidâları mukābele cevâzına, belki

---

* 108-122'nci maddeler Hilâfete âid olduğu cihetle derc edilmemiştir.

[1] "Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin karşı koyup savaşmasına izin verilmiştir. Allah onlara yardım etmeye elbette Kadir'dir. Onlar, haksız yere, sırf, "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir." (Hac Sûresi 22/39-40).

[2] "Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. (Bakara Sûresi 2/279).

[3] "Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez." (Bakara Sûresi 2/190).

[4] "Allah ve Resûlünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere kesin bir uyarıdır:" (Tevbe Sûresi 9/1).

[5] "Allah'a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir" (Tevbe Sûresi 9/36).

vücûbuna sebeb olur. Düşmanların hücûmları, i'tidâları zamanında mukābele ve müdâfaa etmek zarûret hükmüyle elbette meşrû'dur; belki daha büyük zararlardan kurtulmak zarûretiyle farzdır.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ[6]) Nisâ sûresinde. [4/75]

Esîrleri esâretten tahlîs etmek için bu âyet-i kerîmede kıtâl vâcib kılınmıştır. Bu âyet-i kerîme mü'minlerin Mekke'de kendilerinin kardeşleri civârında, kardeşleri elinde esîrliği hakkında idi. Mekke'deki o günkü esâret bugünkü mü'minlerin bugünkü esâretlerinden ziyâde değil idi. Yahud mü'minlerin bugünkü esâretleri Mekke mü'minlerinin o günkü esâretlerinden elbette dûn değildir. Binâenaleyh bugünkü necât muhârebeleri elbette meşrû'dur, elbette matlûbdur, bütün mü'minlere farzdır.

فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلا[7]) Nisâ sûresinde, münâfıklar hakkında.

Sulh u selâm cihetlerine meyledip i'tizâl ederlerse, bağy muhârebelerinde bî-taraf kalırlarsa mukāteleleri hiçbir sûretle câiz olmaz. Adâvetleri ma'lûm olmakla berâber i'tizâl mukātele cevâzını men' eder. Bî-taraf devlet üzerine hücûm câiz olmaz. Bî-taraf halk üzerine de hücûm etmek, Kur'ân-ı Kerîm nusûslarına göre, hiçbir sûretle câiz olmaz. Bu âyet-i kerîme emn ü emân husûslarında, sulh u selâm vazîfe ve hukūklarında İslâmiyet'in sebâtına, İslâm'ın ulviyetine gāyet güzel, gāyet açık bir şâhiddir.

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِى الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ[8]) Sûre-i Enfâl [8/72].

Mazlûmluktan, esîrlikten kurtulmak husûslarında din kardeşi mürâcaat edip nusret taleb ederse yardım etmek, bu âyet-i kerîmenin emrine göre elbette farz olur.

Muhârebe dehşetleri, inkılâb tûfânları içinde, kuvvetli gālib düşmanları arasında yalnız kalmış olan Türklerin İslâm dünyâsına bugünkü nisbetleri, bugünkü vaz'iyetleri nusret taleb etmektir. Bugünkü hareket-i milliyyelerinde Türklere, Türk askerlerine, İslâm askerine nusret etmek, mümkün olan yolların her biriyle yardım etmek bütün yeryüzündeki müslümanlar için farzdır. Şu kitâbın 116-117'nci maddelerinin senedi budur.

Cihâdın, kıtâlin üçüncü sebebi de budur. Yani mazlûmların nusret talebleridir. Mazlûm yahud zaîf bir esîr nusret taleb eder ise nusret vâcib olur, kıtâl câiz olur.

127- Ahd ü mîsâk hukūkların her birinden üstündür. Ahd ü mîsâk hukūkunun her hukūktan mukaddem ve üstün olması cihetiyle Kur'ân-ı Kerîm'de (إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ) istisnâsı nâzil olmuştur.

[316] Ahd ü mîsâk hukūkları Kur'ân-ı Kerîm nazarında din hukūklarından da, kardeşlik hukūklarından da üstündür. Din hukūkuyla mîsâk hukūkları teâruz eder ise, istisnâ hükmüyle, mîsâk hukūkları takdîm kılınır.

Ne kadar büyük bir emânet! Hiçbir dinde hiçbir siyâsette bulunmayan bir ulviyet, bir hakkāniyet! İslâm esâsına, hak esâsına, kuvvet esâsına binâ kılınmış ve kılınacak her devlet elbette böyle olur.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ[9])

Bu âyet-i kerîme muhârebe zararlarını mümkün olan yolların her biriyle def' etmek vazîfesi hakkında gāyet cezâletli bir fermân-ı ilâhîdir. Yani "Sulh u selâm cihetlerine düşmanların meyleder ise sen de mutlakā sulh u selâm cihetlerine acele et; mümkün olan yolların, ma'kūl çârelerin her biriyle muhârebe yollarını mutlakā kat' et."

Düşmanın sulh u selâm cihetlerine meylettiği hissolunursa kabûl etmek vâcib olur. Maksûd sulh u selâm yoluyla hâsıl olur ise muhârebe elbette harâm olur.

128- Bâlâya derc olunan âyet-i kerîmelerin ifâdelerine ve kat'î hükümlerine göre İslâm emn-i müebbed dînidir. Muhârebe yalnız zarûret zamanlarında, yalnız ilzâm sûretlerinde iltizâm kılınıp meşrû' olur.

(إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْإِسْلَامُ)[10] âyet-i kerîmesinin de lugavî ma'nâsı budur. İslâm selâm yollarına girmek, selâm müsteviyesinde sâbit kalmak ma'nâsındadır. (اسلم دخل فى السلام)[11] demek olur.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَافَّةً)[12] âyet-i kerîmesi de bu ma'nâda gāyet açık bir ibâredir. Hem umûm hem istiğrâk sîgaları bu âyet-i kerîmede kat'îdir, muhkemdir.

129- Kur'ân-ı Kerîm'de selâm âyet-i kerîmelerinin hiçbiri cihâd ve seyf âyet-i kerîmelerinin hiçbiriyle nesih kılınmamıştır. Cihâd ve seyf âyet-i kerîmelerinden sonra Medîne'de selâm âyet-i kerîmeleri nâzil olmuş, selâm âyet-i kerîmeleri Kur'ân-ı Kerîm'de muhkem olup kalmıştır. Seyf âyet-i kerîmeleri de, selâm âyet-i kerîmeleri de Kur'ân-ı Kerîm'de mensûh olmadı, her biri muhkemdir.

---

[6] " Size ne oluyor da, Allah yolunda ve ..... zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?"

[7] "Eğer sizden uzak durur, sizinle savaşmaz, size barış teklif ederlerse Allah onlara dokunmanıza izin vermez." [Nisâ Sûresi 4/90]

[8] "Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavme karşı olmadıkça, yardım etmek üzerinize borçtur."

[9] "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et, çünkü O işitendir, bilendir." (Enfâl Sûresi 8/61).

[10] "Allah nezdinde hak din İslâm'dır." (Âl-i İmrân Sûresi 3/19).

[11] "Müslüman oldu, İslâm'daki yerini aldı."

[12] " Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslâm'a) girin." (Bakara Sûresi 2/208).

Kur'ân-ı Kerîm'de [13](وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ) âyet-i kerîmesi de muhkemdir. Binâenaleyh,

130- Yeryüzünde devlet-i İslâmiyye iki esâs üzerine, biri selâm-ı umûmî esâsı, diğeri kuvvet-i kâmile esâsı üzerine kāim olur. Kuvveti olmayan yahud nâkıs bulunan devlet umûmî selâmı muhâfaza iktidârına mâlik olmaz. Her zamanın bütün kuvvetlerine sâhib bir halk, bir devlet, evet yalnız böyle bir devlet umûmî selâmı muhâfaza hukūklarına ve iktidârına mâlik olur.

Her devlette kuvvet vücûdu zarûrîdir. Devlet-i İslâmiyyede de kuvvet bulunması mutlakā zarûrîdir. Lâkin devlet-i İslâmiyyede kuvvet, hücûm ve istîlâ hırsları için değil, belki hakīkati, hukūkları, hayat zarûretlerini muhâfaza içindir. Düşmanların hücûmlarından, istîlâlarından tehaffuz içindir.

[14](تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ) tekmilesi de buna açık bir sûrette delâlet eder.

Şu fasıldaki âyet-i kerîmelerin ifâdeleri 123-130 maddelerimizi gāyet açık isbât etti. Binâenaleyh,

131- Cihângîrlik muhârebeleri, fütûhât muhârebeleri, emperyalizm muhârebeleri câiz olmaz ise de necât muhârebeleri, müdâfaa muhârebeleri zarûret hükmüyle meşrû' olur.

132- İslâmiyet'in ve şarkın necâtları yollarında Türklerin şu günkü muhârebeleri meşrû'dur, matlûbdur, zarûrîdir.

133- Bütün yeryüzü müslümanlarının Türklere, İslâm askerine nusretleri, her cihetle iâneleri mutlakā lâzımdır, matlûbdur.

İSLÂM'IN MEFKÛRESİ

Hazret-i Îsâ'nın dînine Îsevîlik, Hazret-i Mûsâ'nın Mûsevîlik, Buda'nın dînine Bûdîlik denilir. Ancak dîn-i Muhammedînin bir ism-i mahsûsu vardır: İslâm.

Hazret-i Muhammed'in dînini anlayabilmek için İslâm kelimesini hakīkī ma'nâsında anlamak gerektir. İslâm kelimesi itmînân, istirâhat, sulh, vazîfeyi îfâ etmiş olmak, huzûr-ı tâmme içinde bulunmak ma'nâlarına gelir. Bundan başka bu kelime, kendisiyle akd-i sulh edilen zâta teslîmiyet ma'nâsı ifâde eder. Selâmet, necât, müsâlemet, selâmlaşmak ma'nâlarını da câmi'dir. İslâm kelimesi bazılarının dediği gibi irâde-i ilâhiyyeye teslîmiyet-i mutlaka ma'nâsını değil, bil-akis Hak için çalışmayı ifâde eder.

İslâmın câmi' olduğu esâsât-ı i'tikādiyye Kur'ân-ı Kerîm'in ikinci sûresinin başında telhîs edilmiştir:

"Bir kitap ki ona reyb târî olması ihtimâli yoktur. Müttakîler için mahz-ı hidâyettir. O müttakîler ki gayba îmân ederler, namâz kılarlar, kendilerine ihsân ettiğimiz mâl ü menâlden infâk ederler, yine onlar ki **[317]** sana ve senden evvelki peygamberlere indirilen kitaplara inanırlar, âhirete yakīn hâsıl ederler."*

İslâmın kuvâ-yı esâsiyyesi: 1- Allâh'ın vahdâniyetine, kudretine, rahmetine îmân, 2- Beyne'n-nâs şefkat ve uhuvvet, 3- İhtirâsâta hâkimiyet, 4- Her hayır ve ni'meti ihsân eden Cenâb-ı Hakk'a şükrân, 5- Hayât-ı uhrâda kâffe-i a'mâlin hesâbını i'tâ.

Allâh'ın kudretine, rahmetine dâir Kur'ân-ı Kerîm'de vârid olan âyât bu vâdîde sâir lisânlarda vârid olanların kâffesine fâiktir. Allâh'ın vahdâniyeti, azameti, merhameti en belîğ, en müheyyic âyetlerin nihâyetsiz mevzûunu teşkîl eder. Hayat, ziyâ ve rûhâniyet feyezânı hiçbir inkıtâa uğramaz. Fakat hiçbir yerde doğmatizm eseri görülmez. Âyât-ı Kur'âniyye ancak insanın şuûruna, hadsî muhâkemesine hitâb eder.

Peygamber-i İslâm Efendimiz'in halkı İslâm'a da'vet buyurmaya başladığı zaman yeryüzünde milletlerin dînî nasıl idrâk ettiklerine biraz ircâ'-ı nazar edelim. Put-perest Arablar arasında ulûhiyet mefhûmu efrâdın yahud kabâilin irfânına göre değişiyordu. Bunların bir kısmı tabîatı, başkaları birtakım eşyâyı, bir asâyı veya bir taş parçasını te'lîh ediyorlardı. Bunların bazıları hayât-ı âhirete inanıyordu. Diğerlerinin hayât-ı âhirete dâir hiçbir fikirleri yoktu.

Mûsevîler müteaddid defalar müteaddid şerâit altında Arabistan'a girmişlerdi. Şübhesiz muhtelif muhâcir, mültecî kitlelerin yekdiğerinden muhtelif telakkīleri vardı. Benî İsrâîl'i, peygamberleri aralarında iken defaât ile put-perestliğe sevk eden ahvâl kendilerini Arabların put-perestliğini kabûlden men' edememişti. Bunlar Hazret-i İbrâhîm'in ilâhına i'tikād etmekle berâber bu telakkīyi maddîleştiriyor ve bundan dolayı yanında kurbân edilmeye müheyyâ olan koç ile berâber Hazret-i İbrâhîm'i temsîl eden bir heykeli vücûda getirerek Ka'be'nin içine koyduklarını görüyoruz.

---

[13] "Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın." (Enfâl Sûresi 8/60)

[14] "Onlarla Allah'ın düşmanını ve sizin düşmanınızı korkutursunuz." (Enfâl Sûresi 8/60)

* الٓمٓ . ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ . اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ . وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ . اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ["Elif lâm mîm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. Onlar (Allah'a karşı gelmekten sakınanlar) gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan yerli yerince sarfederler. Yine onlar, sana indirilen Kitap'a da, senden önce indirilenlere de inanırlar; ahirete de yalnız onlar kesinlikle inanırlar. İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır." Bakara Sûresi 2/1-5]

Hazret-i Îsâ'nın zamân-ı zuhûrunda vahdâniyet-i ilâhiyye ve bütün dünyâyı kudret ve lutfuyla ihâta eden irâde-i Samedâniyye akîdeleri ancak bir millet içinde şâyân-ı kabûl görülmekte idi. Bu da Yahova'nın kullarıdır. Maamâfih bunlar da put-perest milletlere temâs netîcesinde yahud put-perestlerin felsefesi te'sîriyle bu telakkīyi inhitâta uğratmışlardı.

Hindular sayılmaz ilâh ve ilâhe ordularıyla, Zerdüştîler fâikıyet ihrâzı için çarpışan eski ilâhlarıyla yaşıyorlardı. Hazret-i Îsâ'nın zamân-ı zuhûrunda medeniyet cihânının ahvâli bu merkezde idi.

Hazret-i Îsâ hiçbir vakit tarafdârânının kendisine atfettikleri sıfâtın hiçbirini iddiâ etmemiştir. Hiçbir vakit Hazret-i Îsâ kendisine isnâd-ı ulûhiyyet eylememiştir. Maamâfih bugünkü Hıristiyanlık bile geçmiş asırlardan kendisine intikāl eden bu mîrâstan silkinememiştir. Her nesil Hazret-i Îsâ'nın târîhinden beşerî, insânî her şeyi imhâya çalışmış ve nihâyet Hazret-i Îsâ'nın şahsiyeti bir kütle-i hurâfât içinde zâyi' olmuştur. Hazret-i Îsâ'dan bir asır sonra yazılan Enâcîl bile müşârunileyhin şahsiyetini bir sû'-i isti'mâl tabakasıyla ihâta etmiştir.

Asrî Hıristiyanlığın Enkāzı nâmındaki eserin muharriri Hazret-i Îsâ'nın "İbnullâh" olduğunu iddiâ eylediğini dermeyân ederek bu iddiâyı Hazret-i Îsâ'nın ulûhiyetine delîl ittihâz ediyor. Hazret-i Îsâ'nın böyle bir iddiâ dermeyân etmiş olmasını biz kabûl edemeyiz. Manyo Arnol nâmında İngiliz münekkıdi Enâcîl'in birçok husûsâtta sûret-i kat'iyyede şâyân-ı i'timâd olmadığını isbât ediyor. Farz-ı muhâl olarak Hazret-i Îsâ'nın "İbnullâh" iddiâsında olduğunu da isbât edebilirler mi? Hazret-i Îsâ'ya bu iddiâyı atfedenler şarklı Derviş el-Hallâc'ın "enelhak" dediğini ve ulemâ-yı İslâmiyyenin mûmâileyhi i'dâma mahkûm ettiklerini duymadılar mı?

Derin bir tasavvufla aydınlanan basît ve bîçâre bir kalb bu sûretle yeryüzünden kaldırılmıştı. Bâbîler hâlâ "Bâb"ın katledilmeyerek hârika-engîz bir sûrette semâvâta ref' edildiğine inanırlar. Acaba "Ebû Mugīs Hallâc" "enelhak" demekle "Bâb" ise "Bâbü's-semâ" olduğunu iddiâ etmekle ulûhiyetin bir cüz'ü olduklarını mı iddiâ etmiş oldular.?! Yukarıda dediğimiz gibi biz Hazret-i Îsâ'nın böyle bir iddiâda bulunmadığına mu'tekıdiz.

Hıristiyanlar hurâfât yolunda o kadar mesâfeler kat' ettiler ki Hazret-i Îsâ'nın sâde telkīnâtı karmakarışık oldu. Resimlere, azîzlere, azîzlerin bıraktıkları yâdigârlara ibâdet Hıristiyanlık'tan ayrılamaz bir kısım teşkîl etti.

Peygamberimizin bütün hayât-ı nübüvveti bu hurâfât ile mücâdele etmekle geçti. Hakīkatin sesiyle, Rabbülâlemîn ile derin ittisâlin ilhâmıyla hitâb ederek bir taraftan Arab müşriklerine, diğer taraftan inıtâta uğrayan Hıristiyanlık ve Mûsevîliği hakka da'vet etmiş, hiçbir vakit muhâkeme dâiresinin hâricine çıkmayarak bütün bunları kabûl ettikleri akāidin redâetinden utandırmıştır. İnsanların Hâlık-ı kâinâta birtakım şerîkler koşmak meyl-i beşerîsine karşı mücâdele husûsunda Hazret-i Muhammed böyle bir mevki'-i muallâyı işgāl eder. Kur'ân-ı Kerîm'de işbu âyât-ı kerîme gibi âteşîn âyât pek çoktur:

"Allâh'ınız bir Allâh'tır. Ondan başka ilâh yoktur. Rahmân ve Rahîmdir."

[318] "Göklerin, yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbirini ta'kīb etmesinde, beşerin menâfiini yüklenerek denizin üzerinden akıp giden gemide, Allâh'ın gökten indirerek kendisiyle ölmüş toprakları diriltip üzerinde her türlü mahlûkātı yaydığı suda, rûzgârların sevkında, gökle yer arasında müsahhar bulutta aklı olan bir kavim için Hakk'ın birliğine ümîdler vardır."*

Bu sözler, zalâm-ı dalâlet içinde pûyân insanlara karşı ne derin bir tehassüs ifâde ediyor.

"Yaratan yaratmayan gibi midir? Öyle ise niçin idrâk etmiyorsunuz? Allâh'ın ni'metlerini ta'dâd edecek olsanız onları sayamazsınız. Muhakkak Cenâb-ı Hak kerîm ve rahîmdir. Sizin gizlediğinizi ve âşikâr ettiğinizi bilir. Fakat Allâh'tan gayri perestiş ettiğiniz putlar bir şey yaratamazlar. Onlar yaratılmıştır. Onlar, canlı değil, ölüdürler."[15]

"Allâh.. Ondan başka bir ilâh yoktur. Bâkīdir, her ân bütün hilkat üzerinde hâkim ve kāimdir, ne uyuklar ne uyur. Göklerde, yerde ne varsa hepsi O'nundur. Kim tasavvur edebilir ki kalksın da izni olmaksızın nezd-i ilâhîsinde şefâat edebilsin. Mahlûkātının işlediklerini, işleyeceklerini bilir. Mahlûkātı ise ilm-i ilâhîsinden yalnız onun dilediğini bilir, başka bir şey bilemez. İlmi bütün gökleri, yeri kucaklar ve bunların nigehbânlığı kendisine ağır gelmez.. yüksek, büyük ancak O'nun Zât-ı kibriyâsıdır."[16]

Bütün hilkat, bütün melekût O'nundur. Mefâtîh-i gayb O'nun elindedir. Karada, denizde ne varsa hepsini bilir. Hiçbir yaprak O'nun izni olmaksızın düşmez.

---

*وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ . اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِى تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَّآءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) – [İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir. Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde [okyanuslardaki büyük akıntılarda], Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini isbatlayan) birçok deliller vardır. (Sûre-i Bakara 2/163-164)].

[15] Nahl Sûresi 16/17-21.

[16] Bakara Sûresi 2/255

Kur'ân-ı Kerîm insanın en asîl hissiyâtına, hissiyât-ı ahlâkıyyesine, vicdânına hitâb ederek put-perestliğin fecâatini tecellî ettirir. Bir sûre-i şerîfe yoktur ki Allâh'ın kudret, merhamet ve vahdâniyetini ifâde etmemiş olsun.

İslâm'ın ulûhiyeti nasıl telakkī ettiğini hıristiyan muharrirler anlayamamışlardır. Binâenaleyh bunlar İslâm'ın ilâhını, mukadderât-ı beşeriyye ile oynar, cebbâr ve müntakım bir ilâh tasavvur ederler. Bu adamların telakkīsini muhâkeme edelim.

İslâm'ın ilâhı öyle bir ilâhtır ki Kadîr, Alîm, Âdil, Rabbülâlemîn, semâvât ve arzın Hâlık'ı, mevt ve hayatın Hâlık'ı, Azîm, Hak, el-hâsıl bütün esmâ'-i hüsnâ ile yâd olunan Zât-ı Ecell ü A'lâ'dır. Bundan başka Cenâb-ı Hak kullarının hâmîsi, yetîmlerin penâhı, dalâlete düşenlerin rehberi, felâket-dîdelerin rehâkârı, musîbet-zedelerin dostudur. Hayır O'nun elindedir. Kerîm'dir, Rahîm'dir, Semî'dir, Gafûr'dur. İnsana olan merhameti bir vâlidenin yavrusuna olan muhabbet ve hürmetinden fazladır.

Rahmet-i ilâhiyye Kur'ân-ı Kerîm'de en çok mevzû'-ı bahs olan sıfat-ı ilâhiyyedir.

KESRET-i NÜFÛS

Nüfûsun Çoğalmasına Müslümanlığın Verdiği Büyük Ehemmiyet

Hilkat-i İnsâniyye – Müslümanlık'ta Tezâyüd-i Nüfûsun Ehemmiyeti – Bir Memleketin Servet-i Umûmiyyesi – Kesret-i Nüfûsun Fevâid-i İctimâiyyesi – Tezâyüd-i Nüfûs Aleyhindeki Mütâlaâtı Red – Tenâkus-ı Nüfûsa Bâis Ahvâl – Teksîr-i Nüfûsa Hâdim Esbâb.

1

Hilkat-i İnsâniyye:

Hallâk-ı Hakîm hazretleri binlerce avâlim-i bedîası arasında bizim mesken-i latîfimiz olan küre-i arzı başka bir tecellîye mazhar etmiş, bu dil-nişîn kürenin sathını eşref-i mahlûkāt olan nev'-i beşer ile tezyîn buyurmuştur.

Fıtrat-ı asliyyeleri i'tibârıyla birer enmûzec-i ekmeliyyet olan insanlar hakīkaten mahlûkāt-ı ilâhiyye arasında büyük bir şerefe, mühim bir imtiyâza mâliktirler.

Kudret-i Fâtıra, insanları büyük bir kābiliyete mazhar etmiş, insanları sâir zevi'l-hayâtta bulunmayan birtakım havâs ve kuvâ ile mücehhez kılmıştır. Bu sâyededir ki insanlar yeryüzünü i'mâr etmiş, yeryüzünde pek azîm tahavvülât-ı hayâtiyye vücûda getirmişlerdir.

İnsanlar, yed-i meşiyyetin sîne-i zemîne tevdî' etmiş olduğu hazâin-i tabîiyyeyi keşfe muvaffak olmuş, mevâhib-i Sübhâniyyeden olan bu kıymetdâr hazînelerden istifâde ederek enfüs ü âfâkta mevcûd olan binlerce âyât-ı ilâhiyyenin kemâ-yenbagī tezâhürüne hâdim bulunmuşlardır. İşte bu hikmete mebnîdir ki [17](لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِی اَحْسَنِ تَقْوِیمٍ) nazm-ı Kur'ânîsiyle nev'-i beşerin ülüvv-i kadri beyân buyurulmuştur.

Müslümanlık'ta Tezâyüd-i Nüfûsun Ehemmiyeti:

İnsan ne mükerrem mahlûktur ki bu âlem-i nâsûtun indallâh mukadder olan zamana kadar bir intizâm ve nezâhet dâiresinde devâmı ancak bu nev'-i mümtâzın meşrû', mes'ûd bir sûrette tekessürüyle kāimdir. Elvâh-ı tabîatta mündemic olan bir nice esrâr-ı kudreti anlamak, birtakım ledünniyâta muttali' olmak, Kelimetullâh'ı i'lâya çalışabilmek şeref-i âlîsi ancak bu mükerrem zümreye mahsûstur. Binâenaleyh dîn-i hikmet-karîn-i İslâm'da efrâd-ı müslimînin tezâyüdü pek mültezemdir. Bu husûsta birçok tergībât-ı şer'iyye vardır. **[319]** Nitekim Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz:

[18](تناكحوا تناسلوا فانى مباه بكم الامم يوم القيامة) buyurmuşlardır. Bir hadîs-i şerîfte de: [19](سوداء ولود خيرمن حسناء عقيم) buyurulmuştur. Diğer bir hadîs-i nebevîde de: [20](تزوجوا الودود الولود فانى مكاثربكم الامم) şeref-vârid olmuştur.

Tefsîr-i Rûhu'l-Beyân'da Ravzatü'l-Ulemâdan menkūl bir hadîs-i şerîfte: (عائشة ومامن من امرأة تحبل من زوجهاحين تحبل الاولهامثل اجرالصائم بالنهار والقائم بالليل والغازى فى سبيل الله) buyurulmuştur ki: "Yâ Âişe! Zevcinden gebe kalan her müslüman kadını için gündüz sâim, gece kāim ve Allâh yolunda gāzî olan kimsenin ecrî derecesinde sevâb vardır." meâlindedir. Bütün bu beyânât-ı âliyyeden pek güzel münfehim oluyor ki dîn-i İslâm'da nüfûs-ı İslâmiyyenin tezâyüdü pek ziyâde matlûbdur. Zâten nikâhın meşrûiyeti de nüfûs-ı beşeriyyenin meşrû' bir sûrette tezâyüdü hikmet-i ictimâiyyesini muhtevîdir.

Bir Memleketin Servet-i Umûmiyyesi:

Ulûm-ı ictimâiyyede ve bilhassa ilm-i iktisâdda beyân olunduğu üzere bir memleketin derece-i refâh ve saâdeti o memleketin maddî, ma'nevî servetinin derecesiyle mütenâsibdir. Cem'iyet-i beşeriyyenin ma'rûz bulunduğu maddî, ma'nevî ihtiyâcâtı tatmîne vesîle olan şeyler ise alel-umûm servetten ma'dûddur. Bir memleketin servet-i umûmiyyesi fıtrî ve kesbî nâmıyla iki kısma ayrılır. Toprağın kuvve-i inbâtiyyesi; ka'r-ı zemîndeki ma'denleri; sâha-i arzı ihâta eden denizler, nehirler, gü-

---

[17] " Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tîn Sûresi 95/4)

[18] "Evlenin, çoğalın, Kıyamet günü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim."

[19] "Seven ve doğurgan kadınlarla evlenin. Ben diğer milletlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim.

neşin neşrettiği harâret ve ziyâ; insanların hâiz oldukları zekâ ve isti'dâd birer servet-i fıtriyyedir. İnsanların ibzâl-i mesâî sâyesinde istihsâl eyledikleri emvâl ve eşyâ da birer servet-i kesbiyye ve sınâiyyeden ibârettir. İşte bir memlekette bu iki kısım servet ne kadar tezâyüd ve tekemmül ederse bit-tabi' o memleketin refâh ve saâdeti, şükûh ve ihtişâmı da o nisbette tezâyüd ve terakkī eder. Bu tezâyüd ve terakkīnin husûlü ise bi'z-zarûre efrâd-ı beşeriyyenin vücûduna mütevakkıftır. Eğer yeryüzünde efrâd-ı beşeriyye mevcûd olmasaydı ne servet-i fıtriyyeden istifâde kābil olurdu, ne de servet-i kesbiyyeden eser görülebilirdi.

Kesret-i Nüfûsun Fevâid-i İctimâiyyesi:

Bir memleket için kesret-i nüfûsun te'mîn edeceği fevâid o kadar çoktur ki bunların umûmuna dâir ma'lûmât vermeye böyle bir iki makāle kifâyet etmez. Binâenaleyh biz burada bu faydalardan bazılarına muhtasaran işâret edeceğiz:

1- Bir memlekette nüfûsun tezâyüdü âileler arasında hiss-i ihtiyâtı tenmiye eder, bunun netîcesinde de o memleketin servet-i umûmiyyesi artar.

Yalnız bir zevc ile bir zevceden müteşekkil bir âile farz ediniz. Şimdi böyle bir âile reisi mâlik olduğu serveti hüsn-i muhâfazaya ve bu serveti tezyîde lüzûm görmeyebilir. Fakat müteaddid evlâd ve efrâdı ihtivâ eden bir âilede iş değişir; böyle bir âile reisi mâ-hasal-i hayâtı olan yavrucaklarının istikbâlini düşünmeye mecbûr olduğundan her hâlde mevcûd servetini ihtiyâtkârâne bir sûrette sarfa lüzûm görür. Bu serveti tenmiyeye çalışarak hem çocuklarının âtîsini te'mîne, hem de mensûb olduğu memleketin servet-i umûmiyyesini tezyîde çalışmak olur.

2- Nüfûsu kesîr olan memleketler ma'mûriyete nâil olduğu hâlde nüfûsu az bulunan yerlerde âsâr-ı umrândan pek o kadar eser görülemez. Çünkü bir memleketi i'mâr etmek, bir memleketin topraklarında mestûr bulunan hazâin-i tabîiyyeden istifâde edebilmek için birçok ellerin faâliyetine ihtiyâc vardır. İşte garbda meşhûd olan âsâr-ı umrân ile şarkta görülen hâl-i harâbî bu müddeânın en bâriz bir delîlidir.

3- Bir memlekette nüfûsun tezâyüdü dâimî bir faâliyetin husûlüne hizmet eder. Çünkü böyle bir memleket ahâlisi başka yerlerdeki ahâliden daha ziyâde çalışmaya, mücâdelât-ı hayâtiyyede bulunmaya mecbûr olduğundan bunların arasında atâletten eser görülemez, bunlar lâ-yenkatı' çalışırlar, bu çalışmak sâyesinde de zekâ-yı beşeri parlatacak, ihtiyâcât-ı medeniyyeyi tehvîn edecek birçok âsâr-ı nâfia vücûda gelir. Halbuki nüfûsu ekalliyette bulunan memâlik ahâlisi böyle dâimî bir faâliyete lüzûm görmeyebileceklerinden bunların arasında atâlet-i ictimâiyye yüz gösterir. Bu gibi yerlerde bir millet için vesîle-i mübâhât olacak birtakım muhteraât-ı fenniyye ve sınâıyyeden bir eser görülemez.

4- Nüfûsu tezâyüd eden memleket ahâlisinden birçok efrâd başka memleketlere giderek bu vâsıta ile kendi memleketlerine birtakım menâfi'-i iktisâdiyye te'mîn ederler. Bu efrâd kendi lisânlarını, âdetlerini, kendi nüfûz ve emellerini gittikleri yerlerde neşir ve tervîce çalışırlar. Bu sûretle de millî, ictimâî birtakım fevâide dest-res olurlar.

El-yevm Avrupalıların sâir memâlike akın akın muhâceret etmeleri ve muhâceret edecek arâzîyi te'mîn için birçok müsta'mereler, müstemlekeler, nüfûz mıntıkaları elde etmeye çalışmaları bütün bu gāyeye ma'tûftur. Halbuki bir memleketin nüfûsu hâl-i tedennîde bulunursa oraya hâriçten birçok müstahsiller hücûm ederek o memleketin servet-i dâhiliyyesini hârice naklederler; o memleketin umûr-ı iktisâdiyye ve sınâiyyesini elde ederek **[320]** bundan yalnız kendileri müstefîd olurlar. O memleket de bu yüzden milyonlarca servetini elden çıkararak karşıdan seyirci vaz'iyetinde kalır. Nitekim memâlik-i şarkıyyede bu hâl meşhûddur.

5- Bir memleketin kuvve-i siyâsiyyesi nüfûsunun kesretiyle hem-âhenktir. Nüfûsu hâl-i tezâyüdde bulunan milletler muhâcemât-ı hâriciyyeden emîn olabilirler. Halbuki nüfûsu ekalliyette kalan milletler kâfî derecede hâiz-i kuvvet olamazlar. Bunlar kendilerine mücâvir olan ve bilhassa nüfûs-ı umûmîsi daima artmakta bulunan komşularına karşı elîm bir vaz'iyette kalırlar. Bu hâlin tevlîd edeceği mehâzîr ise kābil-i ta'dâd değildir. İşte bu zarûret-i hayâtiyyeye binâendir ki Avrupa devletleri arasında tezyîd-i nüfûs mes'elesinden dolayı öteden beri mühim bir rekābet cereyân etmektedir.

Tezâyüd-i Nüfûs Aleyhindeki Mütâleâtı Red:

Hâsılı tezâyüd-i nüfûsun herhangi bir memleket için bir vesîle-i i'tilâ olacağı bugün en kat'î bir mes'ele-i ictimâiyyedir. Yoksa bazı kimselerin zannettikleri gibi tezâyüd-i nüfûs hâdisesi bazı memleketler için bir sebeb-i sefâlet değildir.

Evet… Serveti mebzûl, sâir şerâit-i hayâtiyyesi mevcûd olan memleketler için tezâyüd-i nüfûsun pek kıymetdâr bir ni'met olduğunda bugün hiçbir kimsenin şübhesi yoktur. Çünkü herhangi yerlerdeki ahâli zengin, ticâret ve san'at gibi muhtelif mesâlik-i iktisâdiyye tâm bir inkişâfa mazhar ise oralarda maîşet sühûletle te'mîn edebileceğinden nüfûsun mütemâdiyen artmasından hiçbir vechile zarar melhûz değildir. Ancak bu derece esbâb-ı refâh ve maîşete mâlik olmayan gayr-i

müterakkī memleketlerde nüfûsun alet-tevâlî tezâyüdü yüzünden bir sefâlet-i umûmiyyenin vücûda geleceğini iddiâ edenler vardır. Fakat tezâyüd-i nüfûsun evvelce dermeyân ettiğimiz fevâidi güzelce mülâhaza olunursa –bir memleketin faâliyet-i iktisâdiyyesi, mukadderât-ı hayâtiyyesi husûsunda kesret-i nüfûsun ne kadar hüsn-i te'sîri olduğu bi-hakkın anlaşılır da– böyle bir iddiâya mahal kalmaz.

Ma'lûm olduğu üzere İngiltere meşâhîr-i iktisâdiyyûnundan Malthus'un tezâyüd-i nüfûs aleyhindeki meşhûr nazariyesi bütün iktisâdiyyûn tarafından cerh edilmiştir.

Malthus'a göre nüfûs-ı beşeriyye bir nisbet-i mütezâife ve hendesiyye dâiresinde arttığı hâlde mahsûlât-ı arzıyye yalnız bir nisbet-i adediyye dâiresinde artmaktadır. Yani insanlar bir, iki, dört, sekiz, on altı nisbetinde artıyor. Bu hâlin devâmı takdîrinde bir memleketin ahâlisi her yirmi beş, otuz senede bir iki misline bâliğ olur. Halbuki mevadd-ı gıdâiyye bu nisbette tezâyüd etmeyeceğinden insanlar bu yüzden pek büyük muzâyakaya dûçâr olarak mahvolup giderler. Ancak böyle bir felâketin zuhûruna meydân vermemek için insanlar cebr-i nefs ederek tezâyüd-i nüfûsa mâni' olmalı ve kendi kendilerini idâreden âciz olanlara hiçbir muâvenette bulunmayıp bunları geldikleri âleme göndermelidir. Bu gibi tedâbîre tevessül olunmazsa nihâyet bir kısım âfât-ı kevniyyenin vukūu, birtakım emrâz-ı müstevliyenin zuhûru milletler arasında tahaddüs edecek muhârebâtın devâmı bu tenkīs vazîfesini pek güzel îfâ eder.

İşte Malthus'un hiss-i insâniyyetle kābil-i te'lîf olmayan bu nazariyesi hiçbir kıymet-i ilmiyyeyi hâiz değildir. Böyle bir fikir ancak zamân-ı câhiliyyette maîşet havfından dolayı kız evlâdlarını diri diri topraklara gömmekte bulunmuş olan efrâd-ı vahşiyyenin muzlim dimâğlarında câ-yı kabûl bulabilir. Yoksa ihtisâsât-ı rakīka-i beşeriyyenin tecelli-yâb olduğu bir devr-i medeniyyette aslâ câ-yı kabûl bulamaz.

Hiçbir yerde nüfûs-ı beşeriyye ile mahsûlât-ı arzıyyenin tezâyüdü Malthus'un iddiâ ettiği nisbet dâiresinde vâkı' olmamıştır. Bâ-husûs son asırlarda insanlar terakkıyât-ı fenniyye ve sınâiyye sâyesinde mahsûlât-ı arzıyyeden pek mebzûl bir sûrette müstefîd olmak yollarını keşfetmişlerdir. Artık bundan dolayı beşeriyet için havf edecek bir cihet kalmamıştır. Maahâzâ Malthus'un nazariyesi kısmen doğru telakkī edildiği takdîrde de yine her millet için tekessür-i nüfûsa çalışmak bir mecbûriyet-i hayâtiyyedir. Çünkü beşeriyet yaşadıkça ister istemez her zaman muhtelif âfât ve emrâzın taht-ı te'sîrinde bulunacak ve ihtirâsât-ı beşeriyyenin tevlîd ettiği birçok âteşîn muhârebâtın kurbânı olup gidecektir.

Binâenaleyh eğer bu ictimâî şerâit ile berâber teksîr-i nüfûsa çalışılmazsa gide gide her memleket kuvve-i hayâtiyyesini gāib eder ve cihânın her tarafta umûmî bir atâlet hüküm-fermâ olur.

Zâten bugün her memlekette vâkı' olan muhtelif teşebbüsâta rağmen nüfûsun tezâyüdü hakkıyla te'mîn edilemiyor. Bil-akis birçok yerlerde nüfûs-ı umûmiyye tenâkusa yüz tutmuş bulunuyor.

Ömer Nasûhî

Tashîh.– 591'inci nüshada 293'üncü sahîfenin 11'inci satırında "mümkinü'l-icrâ olmasa" cümlesinden sonra "idi buna ta'lîk sûretiyle teşrî'-i ahkâm vâkı' olmazdı. Çünkü muhâlâta ta'lîk sûretiyle" ibâresi kalmıştır. (Böyle bir metin bulunamadı)

295'inci sahîfenin 12'nci satırındaki "meşrû' sûrette" ibâresi de zâiddir. Lutfen tashîh olunması ricâ olunur. (Düzeltildi)

*Sebîlürreşâd*ın her kārii lâ-ekal
iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın neşri
husûsunda pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

20 Mart 1924 | 14 Şa'ban 1342 | * Perşembe * | 20 Mart 1340 | Cild: 23 - Aded: 593

MÜBÂREK BERÂT GECESİ

Cenâb-ı Vâhibü'l-atâyâ'nın hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyyeye bahş u ihsân buyurmuş olduğu nâmütenâhî in'âm ve füyûzâtın tecelliyât-ı mes'ûdesi cümlesinden olarak bu mübârek geceyi idrâk ve mesûbâtını iktitâf şerefine mazhar bulunuyoruz.

Beşeriyetin gûnâgûn âlâm u ekdârını müşfik rûhuyla, nûrânûr vaz'-ı teşrîiyle tesliye ve tedâvî eden İslâmiyet'in cihânşümûl bir vüs'atle ihâta eylediği insânî mürebbîliğin en büyük ve hayâtî umdesini "terbiye-i rûhiyye ve ma'neviyye" teşkîl eder. İşte kandîl geceleri bu gāyeyi istihdâf eden vesâit ve vesâilin samîmî, nezîh bir misâlidir. Hayât-ı İslâmiyyenin en mübeccel, en muhterem hâdisâtını asırlardan asırlara nakleden, vicdânları vecd-i îmânla müstağrak-ı sürûr eyleyen bu vesîleler rûhlarımızda yeni ümîdlerin, yeni saâdetlerin inkişâfına müjdecidir.

Fil-hakīka nüsha-i kübrâ-yı hilkat olan insanlar için kemâle, ulviyete olan isti'dâdın hudûdu yoktur; elverir ki beşeriyetin hâssa-i mümeyyizesini, veche-i asliyyesini teşkîl eden şuûr ve idrâkin basîret ve dikkatle hüsn-i isti'mâli mümkün olabilsin. Yoksa en yüksek fazîletlere, en âlî merâtibe nâmzed olan insâniyyet bir kere sukūta başlarsa mezellet ve süfliyetinin derecesine de pâyân tasavvur olunamaz. Edvâr-ı târîhiyyede zulmet ve cehâletin, sefâletin timsâli olan zamanlarda en muhterem mefhûmların, en tabîî hakların bile ihmâl edilmesi beşeriyeti ne kadar küçültmüştür? İslâmiyet'e tekaddüm eden tereddî ve zalâm devrini göz önüne getirirsek medeniyetin bugünkü telakkileri muvâcehesinde o zamanın insanlarına acaba ne demek icâb eder?..

Fakat düşünmelidir ki hey'et-i ictimâiyyenin de kendilerine mahsûs edvâr-ı hayâtiyyesi mevcûddur; ferdler gibi doğar, yaşar ve ölürler. Cem'iyet hayatında yaşamak kemâli idrâk, memât ise tereddîye inhimâktir. Dîn-i mübîn-i İslâm gerek efrâdın ve gerek hey'et-i ictimâiyyenin kemâlini, i'tilâsını te'mîn ve tereddîyi kökünden izâle eden desâtîr-i vâfiyye ve şâfiyye ile milletlerin hayatını muhâfaza edecek her türlü vesâitî emir ve tehiyye etmekle beşeriyetin edvâr-ı zulm ü cehâlete rücûunu men' etmekte ve insanlık şerefini yükseltmektedir. Mekârim-i ahlâkıyyeyi, tesânüd-i ictimâîyi kâfil olan İslâmiyet vecheleri her ihtiyâc için daima aynı kuvvet ve kat'iyyetle cihânın rehâkâr fazîleti olmakta devâm edecektir. Hiçbir teşkîlâta mâlik olmadığı hâlde yüz binlerce misyonerin geceli gündüzlü mesâîsine rağmen İslâmiyet her sene bir milyondan fazla nüfûs-ı beşeri cenâh-ı hidâyetine almaktadır. İngiltere ve Amerika gibi mutaassıb milletler arasında en münevver ve yüksek tabakadan yüzlerce zevât dîn-i İslâm'ı kabûl ediyorlar. Bütün bunlar dîn-i tabîî, dîn-i hakīkī ve fıtrî olan İslâmiyet'in beşeriyetin vicdânına ne kadar karîn bulunduğunu gösteren ve dînimizin ulviyetini isbât eden mu'cizelerdendir.

[322] Hâl böyle iken millet-i İslâmiyyenin son asırlar zarfında vâki' olan inhitât ve tereddîsi nasıl tefsîr ve te'vîl edilecektir? Bir zamanlar asırlarının en müterakkī, en mütecânis, en kavî hâkimiyetlerini

temsîl eden müslüman memleketlerinin ilmen, irfânen, iktisâden ve her şeyden fazla olarak rûhen ve ahlâkan düşmüş oldukları mühlik girîvenin elbette medâr-ı intibâh olacak bir sebeb-i hakîkîsi vardır. Bütün bu tereddî ve fevzâlar evâmir-i celîle-i dîniyyenin ihmâlinden başka hiçbir şeyden tevellüd etmemiştir. Hiçbir felâket İslâm dünyâsını salâbet-i dîniyyeden inhirâf kadar sarsmamıştır.

İslâmiyet'in en vâsi' ve en feyyâz ma'nâsıyla emreylediği hürriyet, adâlet, müsâvât, uhuvvet, i'dâd-ı kuvvet desâtîrine külliyyen muhâlif olarak milel-i İslâmiyyenin, müslüman ferdlerinin sukût-ı ahlâkîye, ihtirâsâta mağlûb olarak esâsâtını unutmaları; (لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلّا مَا سَعٰىۙ)[1] emr-i celîliyle mütemâdî bir sa'y ü amele mecbûr bulundukları hâlde atâleti buna tercîh eylemeleri; düşmanlarımız maddî, ma'nevî silâhlarının takviyesine yorulmak bilmez bir azimle uğraşırken İslâm milletlerinin dâhilî nifâk u şikâklarla imrâr-ı evkât eylemeleri netîcesinde yanlış yollara sapılmıştır.

Bütün bu ilel ü a'râzın safahât-ı mütevâliyyesini der-hâtır ettirecek, mütefekkirîn-i İslâmiyyeyi müslümanların mübtelâ oldukları tereddiyâtın çâre-i ıstıfâsını teemmüle sevk edecek desâtîr-i İslâmiyye mevcûddur. Çünkü hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyyenin daima esâsât-ı ulviyyemizin nûruyla en yüksek bir medeniyeti, en fazîletkâr bir irfânı, en sarsılmaz bir şevket ve mikneti hâiz bulunmasını her ferd candan temennî eder. Yine mağfiret ve rahmet-i ilâhiyyenin vecd ü saâdetiyle müstağrak-ı ilhâm ve füyûzât bulunduğumuz bu gecelerde, yüzlerce milyona bâliğ olan ve kısm-ı a'zamı esâret-i maddiyye ve ma'neviyye altında inleyen dindaşlarımızın ahvâlini tefekkürden hiçbir müslüman müstağnî kalamaz.

Gönül ister ki alemdâr-ı İslâmiyyet olan milletimizin ahlâkī, rûhî kıymeti en rasîn şerâit içinde daima yükselsin. Öteden beri müdâfaasını bir vatan ve mefkûre borcu addettiğimiz ahlâk-ı milliyyetin gevşemesi tehlikesi karşısında herkesin evvelâ ma'neviyâtımızı ıslâha sarf-ı himmet eylemesi, yüksek bir ma'neviyâta istinâd eden terakkī ve inkişâfâtın en sehîl ve serî' bir sûrette husûl bulacağına emîn olarak milletimizin maddî sâhalarda da iktisâb-ı kemâle çalışması bir vecîbedir.

Müslümanlar bu gecenin kıymetini elbette idrâk ederler. Gerek efrâdın, gerek hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyyenin müstakbel seneye âid mukadderâtı bu mübârek gecede ellerine tevdî' ediliyor. Rızıklarımızdan hayat ve memâtımıza, büyük, küçük, gizli, âşikâr bütün ef'âl ve muâmelâtımıza kadar her hâdisenin tevzî' ve taksîmi bu geceye müsâdiftir. İnşâallâh mukadderât-ı ilâhiyye nûr ve rehâ bekleyen hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyye hakkında saâdet ve cemâliyle tecellî eder.

Bu münâsebet-i mübeccele ile muhterem kāri'lerimize, bilumum mü'minîn ve mü'minâta arz-ı tebrîkât ederken tâ be-kıyâm muhâfaza-i şevket ve saâdeti min-tarafillâh mev'ûd olan İslâmiyet'in nûrânûr, meserretli, irfânlı günlerini de idrâk ve iktitâf etmek şerefini bahş u ihsân buyurmasını Kādir-i Zülcelâl, Hayy-i Lâ-yemût hazretlerinin dergâh-ı lutf-icâbetinden niyâz eyleriz.

Sebîlürreşâd

[1] "İnsan için ancak çalıştığı vardır." (Necm Sûresi 53/39)

ESRÂR-ı KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ اَلِيمٌ . مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ[2]

Meâl-i Kerîmi

Ey îmân edenler, Resûlullâh'a, "râinâ" demeyiniz de "unzurnâ" deyiniz ve onun söylediklerine iyice kulak veriniz. Kâfirlere azâb-ı elîm vardır. Gerek Ehl-i Kitâb'dan, gerek müşriklerden, kâfirlerin hiçbiri, Rabbinizden size bir hayır gelmesini istemezler. Halbuki Allâh rahmetini dilediğine tahsîs eder. Allâh fazl-ı azîm sâhibidir.

[323] Kur'ân-ı Kerîm, ehl-i İslâm'ın aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimize "râinâ" kelimesiyle hitâb etmelerini men' ile "unzurnâ" kelimesiyle hitâb etmelerini îzâh ediyor, aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimizi dinlemeleri icâb ettiğini bildiriyor. Bunun sebebi şudur: Ehl-i Kitâb ile müşrikler aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'le istihzâ ediyor, kendileri söz söyleyip Zât-ı Risâlet-penâhîlerini dinlemiyor, bazen mübhem kelimât-ı tezyîfiyye ile iktifâ etmeyerek çirkin sözler söylüyor; meselâ "Sözünüzü

[2] Bakara Sûresi 2/103-104.

dinledik, fakat isyân ettik." diyor, bu sûretle Peygamberimizle istihfâf ediyor, onun getirdiği hidâyetten nasîbedâr olmak, risâlet-i nebeviyyeyi anlamak istemiyorlardı. Mü'minlerin Risâlet-penâh Efendimize "râinâ" ile hitâb etmekten men' olunmalarının sebebi "râinâ" kelimesinin ehl-i Hicâz lisânında istihzâ kelimelerinden olup muhill-i nezâhet olmasından dolayıdır. Fakat dîn-i İslâm'a dâhil olan câhil Arablar tabîî bu kelimenin çirkinliğini idrâk edemiyorlardı.

Ehl-i Kitâb'dan Yahud ile müşrikler Arab câhillerinin bu gibi kelimeleri kullanmalarını fırsat bilerek onlar da bu kelimeyi Peygamberimize karşı kullanıyor ve "râinâ" kelimesinin maânî-i hafiyyesini kasd ve îmâ ediyorlardı.

"Râinâ" kelimesi "Bize dikkat et." ma'nâsına geldiği gibi "ruûnet – bed-huyluk" ma'nâsına da gelir.

Bu kelime"er'ina" şeklinde de tahrîf edilebilir ki o vakit Yahudiler nezdinde sebb ü şetmi ifâde eden bir kelime olur. Çünkü "Bizim sürülerimize çobanlık et." ma'nâsına gelir.

Hülâsa âyet-i kerîme makām-ı nübüvvete lâyık olmayan kelimeleri, Ehl-i Kitâb'ın kasdettiği sebb ü hakāreti tazammun etmese de, mü'minlerin isti'mâl etmemeleri lâzım geldiğini ihtâr etmektedir.

Müslümanlar küffâr ve müşriklerin Risâlet-penâh Efendimizin meclisine koşmalarına ve musâhabe-i seniyyelerine şitâb etmelerine aldanarak bunlara karşı adl ü ihsân emreden ahkâm-ı Kur'âniyyeye tebean, hüsn-i muâmele, fukarâlarına tasadduk, hastalarını ziyâret ederlerdi.

Mü'minlerin ahlâkında olan ihlâs ve safvet netîcesinde müslümanlar bu müşriklerin kendilerine karşı kurdukları pusuları, hazırladıkları sû'-i kasdları düşünmüyorlar, ihtiyâtlı davranmıyorlardı. Cenâb-ı Hakk'ın lutf u inâyeti, gizli her şeyi âşikâr eden, her sû'-i kasdı meydâna çıkaran vahy-i ilâhîsi olmasa müslümanlardan eser kalmazdı, Müslümanlık daha henüz mehd-i zuhûrunda iken boğulur giderdi.

Âyât-ı kerîmeyi tetebbu' edenler onların öyle birçok tenbîhât ve mevâizi ihtivâ ettiğini görürler ki müslümanlar bunları nazar-ı dikkate almış olsalar hiçbir zaman başlarına felâket yağmazdı. Sadr-ı İslâm'da Ehl-i Kitâb'ın müslümanlara karşı ta'kīb ettiği hatt-ı hareket bugünkü Ehl-i Kitâb'ın müslümanlara karşı ta'kīb ettiği hatt-ı hareketin aynı idi. Fakat Sadr-ı İslâm'da müslümanlar taraf-ı Hak'tan gönderilen âyât-ı beyyinâtı anlarlar, teemmül ederler, ona göre tevfîk-ı hareket eylerlerdi. O sâyede Cenâb-ı Hak onları hâinlerin hıyânetinden, sû'-i kasdından sıyânet ederdi. Sonra gelen müslümanlar ise Kur'ân'ın bir kısmına sarılıyor, fakat ekserîsini terk ediyorlardı. Bugünkü müslümanlar biliyorlar ki Müslümanlık istîmân edenler ve ehl-i zimmet olanlar hakkında hüsn-i muâmele tavsiye ediyor, onlara müslümanların hukūkundan az olmayan birçok hukūk bahşediyor. Bu ciheti kabûl eden müslümanlar bunlara karşı ihtiyâtkâr olmayı emreden âyât-ı kerîmeyi ihmâl ediyorlar.

Sadr-ı İslâm'da Ehl-i Kitâb ehl-i îmâna gönderilen âyât-ı Furkāniyye'ye gündüzün îmân eder gibi görünmek, geceleyin bildiklerine avdet etmek üzere sözleşirler, bu sûretle müslümanların şekk ü şübheye düşmelerini, Peygamberlerinin doğruluğuna karşı müttereddid kalmalarını, nihâyet Müslümanlık'tan vazgeçmelerini te'mîn etmek isterlerdi. Vaktâ ki Kur'ân-ı Kerîm bunların esrârını keşfetti; müslümanlar bunlara karşı ihtiyâtkâr davranmaya başladılar ve bunların kurduğu pusuya düşmekten kurtuldular.

Sadr-ı İslâm müslümanları [3](وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ) nass-ı Kur'ânîsine îmân etmişlerdi. Binâenaleyh Ehl-i Kitâb hakkında icrâ-yı adâlet ve onlara karşı izhâr-ı ulüvv-i cenâb ile berâber Yehud ve Nasârânın müslümanlara karşı duydukları nefreti, müslümanlara karşı perverde ettikleri gayz u kîni nazar-ı dikkatten dûr tutmazlar, müslümanların hâiz oldukları hâkimiyet ve şevket olmasa hiçbir kānûna itâat etmeyeceklerini ve yeryüzünde bir tek müslüman bırakmayacaklarını bilirlerdi. Bundan dolayıdır ki eslâf-ı kirâmımız Ehl-i Kitâb'a hüsn-i muâmelede bulunmakla ve onlar hakkında icrâ-yı adâlet etmekle berâber gāyet ihtiyâtkâr bulunurlardı. Bu yüzden eslâfımız dünyâya hükümrân olmuş ve memleketleri zuafânın ilticâgâhı, tazyîke uğrayanların penâhı olmuştu. Yine bu yüzdendir ki eslâfımızın Asya ve Afrika'da dâire-i hâkimiyyetine on milyonlarca Ehl-i Kitâb ve Mecûsî dâhil olduğu hâlde birkaç asır bu tebaalarından bir kimsenin kıyâm ettiği görülmemişti. Bil-akis bunların hepsi sükûnet ve müsâlemet dâiresinde yaşıyor ve bir sû'-i kasd tertîbine imkân bulmuyorlardı.

Müslümanlar âyât-ı ilâhiyyeyi ihmâl edinceye kadar bu şekilde devâm ettiler. Vaktâ ki Kur'ân-ı Kerîm'i anlamaz oldular, Endülüs'te, Şarkî Rumeli'de, Arnavutluk'ta Ehl-i Salîb'in îkād ettiği ateşlerde kül oldular.

[324] Müslümanlar her gün her yerde îzâh etmekte olduğumuz bu âyet-i kerîmeyi okurlar: " مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ = "Gerek Ehl-i Kitâb'dan, gerek müşriklerden, kâfirlerin hiçbiri Rabbinizden size bir hayır gelmesini istemezler."[4] Fakat kim bu âyet-i kerîmenin ma'nâsını teemmül ediyor da eşirrânın keydinden tevakkī ediyor?

---

[3] " Sen dinlerine uymadıkça, ne Yahudiler ve ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmazlar." (Bakara Sûresi 2/120).

[4] Bakara Sûresi 2/105.

Bizim dîn-i mübînimiz, şerîat-ı fıtriyyemiz kimseye tecâvüz, kimseye zulüm etmekliğimize müsâade etmez. Fakat kimseye şikâr olmamaklığımız için de bizi îkāz eder.

Kur'ân-ı Kerîm bize öyle ibret-âmîz âyetler îrâd ediyor ki müslümanlar onları dinlemeye dinlemeye her şeyi zâyi' ettiler ve zillete dûçâr oldular.

Sünnet-i nebeviyye ise öyle hakîmâne siyâsetleri mutazammındır ki İslâm hükûmetleri bunları nazar-ı dikkate alsalar hiçbiri yıkılmazdı.

İlk müslümanlar Yahudi dostlarına "Hazret-i Muhammed'e îmân ediniz." derlerdi. Yahudiler cevâben: "Onun bizi da'vet ettiği şey esâsen bizde mevcûd olandan daha iyi değil, onun getirdiği şeyin bizde bulunandan daha iyi olmasını ve ona îmân etmeyi biz de arzu ederiz." derlerdi. Kur'ân-ı Kerîm bunları tekzîb için buyuruyor ki: " مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ = Gerek Ehl-i Kitâb'dan, gerek müşriklerden, kâfirlerin hiçbiri Rabbinizden size bir hayır gelmesini istemezler." Bu sûretle Ehl-i Kitâb'ın müslümanlar hakkında hiçbir hayır arzu etmediklerini sarâhaten îzâh ediyor. Fakat sâfdil müslümanlar Kitâbullâh'ın makāsıdını anlamayarak dalâlete düştüler, dostu düşmandan ayırmadılar, mütevâlî felâketlerden mütenebbih olmadılar.

Abdülazîz Çâviş

Kesret-i Nüfûs

2

Tenâkus-i Nüfûsa Bâis Ahvâl: Servetin Fıkdânı, Esbâb-ı Maîşetin Noksânı – Medeniyetin Terakkīsi – Sefâhete İnhimâk – Vergilerin Ağırlığı – Hizmet-i Askeriyyenin İmtidâdı – Beyne'l-akvâm Muhârebâtın Zuhûru – Teksîr-i Nüfûsa Hâdim Esbâb: Memleketin Kābiliyet-i Tabîiyyesi – Sa'y ve Gayretle Hüsn-i Ahlâk – Servet-i Umûmiyyeyi Hüsn-i İdâre – San'at ve Ticâretin Tevessüü – Hıfzıssıhhaya Riâyet – Bazı Tekâlîfin Afv ve Tenzîli – Bazı Efrâdın Hâriçten Celbi – İzdivâca Teşvîk – Efrâdın Tehzîb ve Terbiyesine İ'tinâ ile İftirâk Hâdiselerini Tenkīs – Sıkt ve Iskāt-ı Cenîn Fecîalarının Adem-i Tevessüüne Hâdim Tedâbîre Tevessül – Kesîru'l-ıyâl Olan Fukarâ ve Zuafâya Muâvenet.

Tenâkus-i Nüfûsa Bâis Ahvâl:

İktisâdiyyûnun beyânına nazaran nüfûsun azalmasına başlıca şu altı hâl bâis olmaktadır:

1- Servetin fıkdânı ve esbâb-ı maîşetin noksânıdır. Fakr u zarûret içinde yaşayan memleketler ahâlisi matlûb derecede tekessür edemez; kendi nefsini bile müşkilât ile idâre [ede] bilen bir adam dünyâya getireceği çocukların maîşetlerini te'mîn husûsunda pek büyük muzâyakaya dûçâr olacağını düşünür, bu hâl ise âile hayatı üzerinde pek fenâ te'sîr bırakır; bundan dolayıdır ki esbâb-ı refâh ve saâdetten kâfî derecede müstefîd olamayan kıtaât-ı bâride sekenesi pek az olduğu hâlde ekālîm-i mu'tedilede –esbâb-ı maîşet mebzûl olduğundan– nüfûs-ı umûmiyye bi'n-nisbe kesretli bulunmaktadır.

2- Medeniyetin terakkīsidir. Şöyle ki: Medeniyet-i hâzıra; nâfi' birtakım ihtiyâcât ve i'tiyâdât tevlîd etmiştir. Bugün medenî yerlerde yaşayan birçok gençler bir hayli zaman tahsîl ile uğraşarak sinn-i teehhülü te'hîre bırakıyorlar. Bunların bir kısmı mevki' sâhibi olmak, müdebdeb bir hayât-ı ictimâiyyeye nâil bulunmak emeliyle senelerce izdivâcı terk ettiği gibi diğer bir kısmı da daima zihnî, ilmî meşâgıl ile imrâr-ı hayât ettiği cihetle teehhülden büsbütün ferâgat ediyor; bilâhare âile teşkîline kıyâm etse dahi artık müteaddid evlâd babası olmak ni'metine nâil olamıyor.

Bazı kimseler de bulunuyor ki bunlar medeniyet-i garbiyyenin ihzâr ettiği birtakım gayr-i meşrû' müesseseler vâsıtasıyla huzûzât-ı nefsâniyyelerini tatmîne çalıştıklarından kendilerini âile teşkîline ihtiyâcdan vâreste görüyorlar.

Medeniyet-i garbiyyenin en şa'şaadâr âsârından addolunan ve hakīkat-i hâlde birtakım fezâyıh-ı ictimâiyyenin intişârına vâsıta bulunan diğer birtakım müesseseler ise birçok şübbân-ı memleketi israfâta alıştırıyor, sefâhet yollarına sevk ediyor, efrâd-ı âilenin saâdetine sarf edilmesi icâb eden servetler, kıymetli vakitler buralarda mahvolup gidiyor.

3- Sefâhete, ezvâk-ı hayâtiyyeye tehâlük gösterilmesidir. Bir memlekette sefâhetin tezâyüdü, âilelerin zevk u safâya meclûbiyeti tenâkus-ı nüfûsu müstelzimdir. Şehirlerde yaşayan birçok zenginlere tesâdüf olunur ki bunlar mücerred kendi ezvâk-ı hayâtiyyelerini tatmîn emeliyle ya teehhülü terk etmekte yahud vesâit-ı fenniyye ile kuvve-i tenâsüliyyelerini ibtâl veya ıskāt-ı cenîn fazîhasına ictisâr eylemektedirler.

Her memlekette yüz gösteren feminizm cereyânı da bir kısım kadınların evsâf-ı mâderânesini pek meş'ûm bir sûrette haleldâr etmektedir.

4- Vergilerin ağırlığıdır. Ahâlisi fakīr olduğu hâlde vergileri ağır bulunan memleketlerde âile teşkîlâtı pek müşkil olacağından böyle yerlerde nüfûs tezâyüd edemez. Binâ-berîn ahâlinin müreffeh bir hâlde yaşaması **[325]** ve bu sâyede nüfûsun tezâyüdüyle memleketin izdiyâd-ı kuvveti arzu edilirse israfât cihetine aslâ meyledilmemelidir; memleketin vâridâtıyla mesârıfâtı beyninde bir muvâzene te'sîsine ve bu sûretle ahâliye tahmîl edilecek vergilerin mikdarını taklîle ve bu vergileri âdilâne bir tarzda tevzîe gayret etmelidir.

5- Hizmet-i askeriyyenin uzun bir müddet devâmıdır. Hizmet-i mecbûriyye-i askeriyye binlerce evlâd-ı vatanı

silâh altında bulundurarak bunların vaktiyle âile teşkîl etmelerine mâni' olur. Bunun içindir ki zamanımızda her hükûmet, hizmet-i askeriyye müddetini tenkîsa çalışmaktadır.

6- Beyne'l-akvâm zuhûr eden muhârebâttır. Bu yüzden azîm azîm buhrânlar vücûda gelir, nüfûs-ı umûmiyye pek ziyâde tenâkus eder, memleketin menâbi'-i nüfûsu âdetâ kurumak tehlikesine ma'rûz kalır. Nitekim asırlardan beri tevâlî eden muhârebât yüzünden şark âlemi böyle azîm zâyiâta ma'rûz kalmıştır.

Binâenaleyh bugün her milletten ziyâde biz telâfî-i mâ-fâta çalışmak, cem'iyetimizin efrâdını tezyîd edecek esbâbı araştırmak mecbûriyetindeyiz.

Avrupa'da bir kilometre murabbaı arâzîye yetmişten iki yüz yetmişe kadar nüfûs isâbet ettiği hâlde bizim memleketimizde bu mikdar arâzîye nihâyet altı yedi nüfûs isâbet ediyor ki bu hâl cidden şâyân-ı teemmüldür.

Feyyâz-ı Kerîm hazretleri bizim memleketimizi her türlü mehâsin-i fıtriyyenin bir tecellîgâh-ı bedîi olmak üzere yaratmıştır. Bizim memleketimizin havası latîf, suları mebzûl, kuvve-i inbâtiyyesi mükemmel, birçok menâbi'-i serveti mevcûddur. Bu kıymetli arâzînin her kilometre murabbaı yüzlerce nüfûs besleyebilmek kābiliyetini hâizdir. Elverir ki biz bunlardan istifâde etmek yolunu bilelim.

Teksîr-i Nüfûsa Hâdim Esbâb:

Bir memleketin nüfûsunu tezyîde hâdim birçok esbâb vardır. Başlıcası şunlardır:

1- Memleketin kābiliyeti, yani servetiyle menâbi'-i tabîiyyesinin mebzûliyetidir. Havası güzel, suları mebzûl, kuvve-i inbâtiyyesi çok olan iklîmlerde maîşet kolaylıkla te'mîn edilebileceğinden bu gibi yerlerde nüfûs-ı umûmiyye daima terakkīye müstaid bulunur. Binâenaleyh bu gibi arâzîye mâlik olan milletler bundan istifâde ederek nüfûs-ı umûmiyyeyi tezyîde çalışmalıdırlar.

2- Milletin sa'y ü gayret ve hüsn-i ahlâk ile ittisâfıdır. Daima sa'y ü gayrette bulunan ve insanlığa lâyık ahlâk ile ittisâf eyleyen milletlerin nüfûs-ı umûmiyyesi artar. Bil-akis atâlet ve meskenet içinde yaşayan ve ahlâksızlık yüzünden birçok fecîaların kurbânı olan milletlerde efrâd-ı ahâlî günden güne azalır biter. Binâenaleyh bir millet yaşamak isterse müterakkī milletlerin faâliyet-i hayâtiyyesini taklîd ederek daima çalışmalı ve muhît-i ictimâîsini su'-i ahlâkın netâyic-i vahîmesinden sıyânete gayret etmelidir.

Bir hey'et-i ictimâiyyenin âhengini bozan, efrâdı arasına adâvet ve münâferet hislerini bırakan şey en ziyâde atâletle ahlâksızlıktır. Bir memlekette terbiye-i ahlâkıyye mefkūd, fuhşiyât mütezâyid, nâs meşrûbât-ı küûliyyeye münhemik olursa artık o memleketten hayır beklememelidir.

3- Efrâd-ı milletin servet-i husûsiyyelerini hüsn-i idâre etmelidir. Bir cem'iyetin saâdet-i hayâtiyyesini te'mîn husûsunda servetin pek büyük te'sîri vardır. Bir memleketin servet-i umûmiyyesi efrâdın servet-i husûsiyyesiyle mütenâsibdir. Servet-i husûsiyye hüsn-i idâre edilirse memleketin servet-i umûmiyyesi artar, efrâd-ı ahâlî bundan istifâde eder ve bi'n-netîce nüfûs-ı umûmiyyenin tezâyüdü taht-ı emniyyete alınmış olur. Binâenaleyh bir millet mes'ûd bir hayata nâil olmak, başkalarının lütfuna muhtâc bulunmamak, efrâdının tezâyüdünü görmek isterse servetini hüsn-i isti'mâl ederek isrâfâttan tevakkī etmeli, güzel bir fikr-i tasarrufa mâlik bulunmalıdır. Çünkü bu sûretle imrâr-ı hayâta alışan bir millet arasında te'mîn-i maîşet ciheti sühûlet kesb edeceğinden bit-tabi' efrâd-ı millet hem müreffehen yaşar hem de günden güne tezâyüd eder. Hâsılı bir millet mümkün mertebe sâdegî-i hayâta alışmalıdır. [5](ماعال من اقتصد)

4- San'at ve ticâretin tevessü' ve tekemmülüdür. Bir memlekette sanâyi' tevessü' eder, ticâret-i dâhiliyye ve hâriciyye mihver-i lâyıkında cereyân eylerse, bunlar serbest bir dâire dâhilinde mazhar-ı inkişâf olursa o memlekette efrâd-ı ahâlî için sâha-i iştigāl müheyyâ bulunmuş kolaylıkla barınmak tarîki te'mîn edilmiş olur. Bu şerâitin mevcûdiyeti ise şübhe yok ki teksîr-i nüfûsa hâdimdir. Binâenaleyh bir memlekette efrâd-ı ahâlînin çoğalması arzu edilir ise orada birtakım müessesât-ı sınâiyye ve sâire vücûda getirerek ahâlinin servetini tezyîde, tarz-ı maîşetini tanzîm ve teshîle çalışmalıdır.

5- Umûmî ve husûsî hıfzıssıhhaya riâyettir. Ma'lûm olduğu üzere beşeriyet öteden beri birtakım emrâz u ilele ma'rûz bulunmaktadır. Vakit vakit zuhûr eden bir kısım mühlik hastalıklar yüzünden nice binlerce efrâdın terk-i hayât ettiği daima görülmektedir. Maahâzâ bu gibi hastalıkların mümkün mertebe tevsîini men' için müterakkī milletler tarafından sarf edilen mesâî oldukça muvaffakıyetle netîcelenmiş; bir zamanlar pek vahîm netîceler vermekte olan çiçek gibi, kuşpalazı gibi bir hayli hastalıkların zuhûruna, tevsî'-i dâire-i vahâmet etmesine mâni' olacak çâreler bulunmuştur.

Zâten Cenâb-ı Hak hiçbir illet yaratmamıştır ki onun için bir devâ yaratmış olmasın.

[326] *Keşfü'l-gumme*'de beyân olduğu üzere bir A'râbî huzûr-ı nebevîye gelerek: "Yâ Resûllallâh! Hasta olduğumuz zaman tedâvîde bulunalım mı?" diye sormakla

---

[5] "İktisatlı yaşayan fakirleşmez.".

Risâlet-meâb Efendimiz hazretleri: (نعم فان الله لم ينزل داء الاانزل له شفاء علمه من علمه وجهله من جهله) buyurmuşlardır ki "Evet… Tedâvîde bulununuz. Cenâb-ı Hak her hastalık için mutlakā bir devâ yaratmıştır, bunu bilen bildi, bilmeyen de bilmedi." meâlindedir. Binâenaleyh herkes sıhhati yerinde bulundukça bunun kıymetini takdîr ederek hıfzıssıhha kavâidine riâyetkâr olmalı; hasbe'l-beşeriyye hasta olduğu takdîrde etibbâ-yı hâzıkaya mürâcaat etmelidir. Hükûmet dahi umûmî hıfzıssıhhaya i'tinâ ederek sokakların nezâfetine, hânelerin hıfzıssıhha kavâidine muvâfık bir hâlde inşâ edilmesine, birtakım emrâz-ı sâriyye ve müstevliyyenin zuhûruna sebebiyet verecek ahvâlin men'ine ve lede'l-îcâb tathîrât-ı fenniyye icrâsına bezl-i makderet etmelidir.

Müterakkī memleketlerde birçok teşkîlât-ı sıhhıyye mevcûddur. Bu gibi teşkîlâttan mahrûm olan yerlerde ise mütenevvi' hastalıklar yüzünden birçok vefeyât vukūa gelmektedir. Maatteessüf bizim memleketimizde de bu cihete lâyıkı vechile i'tinâ olunmamıştır.

Mevcûd efrâdını hüsn-i sıyânet edemeyen bir memleketin teksîr-i nüfûsa muvaffak olamayacağı ise bedîhîdir.

Memleketimizde tıbbın, tabâbetin kadrini takdîr edemeyenler vardır. Fakat şunu da i'tirâf etmelidir ki insâniyyete hâdim olmakla kendilerini mübâhî addeden etibbâdan bir kısmının muhtekirâne hareketi fukarâ-yı ahâlînin izdiyâd-ı âlâmına, etıbbâya adem-i mürâcaatına sebebiyet vermektedir.

Halbuki vatanını seven, hemcinsi hakkında bir re'fet ve şefkat hissiyle mütehassis bulunan zevât için lâzımdır ki biraz da menâfi'-i umûmiyyeyi kendi menâfi'-i şahsiyyelerine tercîh etsinler, biraz da mesleklerinde fedâkâr bulunsunlar.

6- Müteaddid evlâd sâhiblerini bazı tekâlîften afv ve kendilerine bazı menâfi' irâe etmektir. Müteaddid evlâd babası olan bir kimse mensûb olduğu memleketin kuvvetini, kābiliyet-i iktisâdiyyesini tezyîde hizmet etmiş olacağından her vechile taltîfe lâyıktır. Binâenaleyh bu gibi kimseleri hükûmete âid bazı tekâlîften istisnâ etmeli veya bunların hakkında bu tekâlîfin mikdarını tenzîl eylemelidir. Hattâ imkân müsâid olduğu takdîrde kendilerine bir mikdar tahsîsât vermeli ve kābiliyetleri nazara alınarak başkalarına tercîhan bazı hidemât-ı devlette istihdâm edilmelidirler. Bu hâl sâir âile reisleri için vesîle-i teşvîk olur. Bu gibi teshîlâta nâil olacağını bilen bir kısım erkekler için müteaddid evlâd babası olmasından korkuya o kadar mahal kalmaz, bunun netîcesinde memleketin nüfûsu tezâyüd etmiş olur.

7- Hâriçten bazı efrâdın celbiyle memlekette tavattun etmelerini te'mîn etmektir. Bir memlekete hâriçten celb edilecek efrâd bit-tabi' o memleketin nüfûs-ı umûmiyyesini tezyîd eder. Fakat bu husûsta nazar-ı dikkate alınacak bazı cihetler vardır. Ez-cümle celb olunacak efrâd ile ahâlî-i mahalliyye arasında dînen, ahlâken bir merbûtiyet-i ma'neviyye bulunmalı; bunların celbi memleketin idâresine, devletin siyâset-i âtiyyesine bir zarar îrâs etmemelidir.

8- Ergenleri izdivâca teşvîk ve bu husûsta lâzım gelen teshîlâtı irâe etmektir. Ma'lûm olduğu üzere izdivâc bir emr-i şer'îdir. Dînî, dünyevî birçok masâlih ve fevâidi câmi'dir; ensâl-i beşeriyyenin meşrû', nezîh bir sûrette tezâyüdüne bâistir. Binâenaleyh bekâr hayatının devâm-ı tevessüüne meydân vermek muvâfık olamaz.

Nikâh husûsunda birçok tergībât-ı şer'iyye vardır. Ez-cümle bir hadîs-i nebevîde: (من احب فطرتى فليسنن بسنتى وان من سنتى النكاح) buyurulmuştur ki: "Benim fıtratımı s - ven benim sünnetimle âmil olsun, sünnetimden biri de şübhe yok ki nikâhtır." meâlindedir. Bu kadar tergībât-ı âliyyeye rağmen yine vaktiyle izdivâc edemeyen birçok din kardeşlerimize tesâdüf olunmaktadır. Buna sebeb de ekserî teehhül husûsunda birçok zâid mesârıf ihtiyârına ve fazla bir mikdarda mehir tesmiyesine lüzûm görülmesidir.

Birçok kimselere tesâdüf olunur ki ya kendisi evlenmek veya çocuklarına mehir ve cihâz tedârik edebilmek için medâr-ı taayyüşü olan akārını, arâzîsini satıyor; en kıymetli, en lüzûmlu emvâl ve emlâkini elden çıkarıyor.

Bu husûsta görenek beliyyesi de birçok kimselerin borca girmesine, birçok sermâyelerin beyhûde yere sarf edilmesine sebebiyet vermektedir.

Doğrusu bu gibi izâa-i serveti mûcib olan muzır âdetlerden tevakkī edilmesi menâfi'-i İslâmiyye nâmına temennî olunur.

9- Efrâd-ı milletin terbiyesine, tehzîb-i ahlâkına i'tinâ edilerek talâk vukūâtını tenkîsa çalışmaktır. Hüsn-i ahlâka, güzel bir terbiyeye mâlik olmayan âile arasında nizâ' u şikāk eksik olmadığından bu sebeble birçok iftirâk hâdiseleri zuhûra gelmekte ve bi'n-netîce bundan nüfûs-ı umûmiyye müteessir bulunmaktadır. Halbuki dînî, ahlâkî güzel bir tehzîb ve terbiyeye mazhar olan âileler arasında bu gibi saâdet-i ictimâiyyeye münâfî hâlâtın tahaddüsü pek nâdirdir. Binâenaleyh halkın tehzîb-i ahlâkına, tenvîr-i ezhânına çalışarak kendilerine güzel bir terbiye verilmelidir ki bu gibi vukūâtın tevessüüne meydân kalmasın.

10- Sıkt ve ıskāt-ı cenîn hâdiselerinin azalmasını te'mîne çalışmaktır. **[327]** Birçok yerlerde muhtelif esbâb te'sîriyle sıkt vâki' olmakta, ıskāt-ı cenîn seyyiesi irtikâb olunmaktadır. Bunun netîcesinde de memleketin nüfû-

su pek ziyâde azalıyor ve birçok mehâlik-i hayâtiyye vücûda geliyor.

Binâenaleyh sıhhî, ahlâkī, ictimâî bir kısım tedâbîre tevessül ederek sıkt ve ıskāt-ı cenîn fecîalarının önünü almaya gayret etmelidir.

11- Kesîru'l-iyâl olan fukarâya ve sâir aceze-i nâsa muâvenet icrâsı için birtakım müessesât-ı hayriyye vücûda getirilmesidir. Cem'iyet hâlinde yaşayan insanlar arasında bir tesânüd-i ictimâî lüzûmu âşikârdır. Hiçbir medenî cem'iyet yoktur ki efrâdı beyninde muhtâc-ı muâvenet olanlar bulunmasın.

İşte bu lüzûm-ı ictimâîye binâendir ki el-yevm müterakkī memleketlerde birçok müessesât-ı hayriyye mevcûddur. Müslümanların bütün insâniyyete ve bilhassa kendi din kardeşlerine muâvenet ve müzâherette bulunmaları ise mensûbiyetiyle mes'ûd oldukları dîn-i mübîn-i İslâm'ın îcâbât-ı aliyyesindendir. [6](الله فی عون العبد مادام العبد فی عون اخیه)

Ömer Nasûhî

HUKŪK-ı ÂİLE KĀNÛN LÂYİHASI

Hükûmetin Teklîfi ile Adliye ve Mülgā Şer'iye Encümenlerinin Ta'dîlâtı

2

(Adliye Encümeninin ta'dîlâtı "ayın" işâretiyle, mülgā Şer'iye Encümeni'nin ta'dîlâtı "şın" harfiyle gösterilmiştir.)

Kitâb-ı Sânî: Mufârakåt Hakkında

Bâb-ı Evvel

Fasl-ı Evvel: Ahkâm-ı umûmiyye

Madde 102- Talâkın ehli, mükellef olan zevcdir.

Madde 103- Talâkın mahalli nikâh-ı sahîh ile menkûha veya mu'ted olan kadındır. Nikâhı feshedilen zevce-i mu'tedde mahall-i talâk olmaz.

Madde 104- Serhoşun talâkı mu'teber değildir.

Madde 105- İkrâh ile vukū' bulan talâk mu'teber değildir.

Madde 106- Talâkın şart-ı ta'lîkı sahîhtir.

Madde 107- Talâkın zamân-ı müstakbele izâfesi sahîhtir.

Madde 108- Zevc, zevce-i menkûhasına emr-i talâk elinde olup istediğin zaman nefsini tatlîk et diyerek tefvîz-i talâk etse, zevce de bunu kabûl etse dilediği zaman kendisini tatlîk edebilir.

(Şın: Madde 108- Zevc zevce-i menkûhasına emr-i talâk elinde olup istediğin zaman nefsini tatlîk et diyerek tefvîz-ı talâk etse, zevce de bunu kabûl eylese dilediği zaman kendisini tatlîk edebilir.)

Madde 109- Zevc zevcesi hakkında üç talâka mâliktir.(*)

(Ayın: Madde 109- Zevc zevcesi hakkında üç talâka mâliktir. Ancak iki veya üç talâk vâkı' olabilmek için ayrı ayrı zamanlarda ve ayrı ayrı meclislerde îkā' edilmiş olmak şarttır. Binâenaleyh bir kimse zevcesini bir mecliste talâk-ı selâse kaydıyla tatlîk ederse bir talâk vâkı' olmuş olur.

Şın: (*) Fakat üç talâkın birden îkāı mûcib-i mücâzâttır.)

Madde 109- Talâk, elfâz-ı sarîha ile vâki' olur. Müteârif olmayan elfâz-ı kineviyye dahi sarîh hükmündedir. Ama müteârif olmayan elfâz-ı kineviyye ile talâkın vukūu ancak zevcin niyetine mütevakkıftır. Zevcin talâka niyet edip etmediği hakkında tarafeyn ihtilâf etseler zevc yemîniyle tasdîk olunur.

Madde 110- Zevcesini tatlîk eden zevc, keyfiyeti hâkime (*) beyân etmeye mecbûrdur.

(Şın: (*) veya mensûb olduğu mahalle veya karyenin hey'et-i ihtiyâriyyesine)

Fasl-ı Sânî: Talâk-ı ric'î ve bâyin hakkındadır.

Madde 111- Bir kimse nikâh-ı sahîh ile menkûhasını tekarrubdan sonra lafz-ı sarîh ile (*) tatlîk etse talâk-ı ric'î vâkı' olur.

(Şın: (*) sarîh ve sarîh hükmünde olan elfâz ile)

Madde 112- Talâk-ı ric'î fi'l-hâl zevciyeti izâle etmez. İddet içinde zevcin zevcesine kavlen veya fiilen hakk-ı rücûu vardır. Bu hak ıskāt ile sâkıt olmaz.

Madde 113- Zevc iddet içinde rücû' ederse henüz mevcûd olan nikâhı idâme etmiş olur. Bu husûsta kadının rızâsını istihsâle muhtâc olmaz ve mehr-i cedîd lâzım gelmez.

Madde 114- Şarta ta'lîk ve zamân-ı müstakbele izâfe olunan rücû' sahîh değildir.

Madde 115- Birinci talâk-ı ric'îden sonra rücû'-ı sahîh olduğu gibi ikinci talâk-ı ric'îden sonra dahi sahîhtir. Ama üçüncü talâk-ı ric'î ile beynûnet-i kat'iyye hâsıl olur.

Madde 116- Bir kimse nikâh-ı sahîh ile menkûhasını tekarrubdan evvel tatlîk ederse talâk-ı bâyin vâki' olur ve kezâ beynûnet ifâde eden elfâz ile veya bir ivaza mukārin olarak tatlîk ederse talâk-ı bâyin vâkı' olur.

Madde 117- Talâk-ı bâyin fi'l-hâl zevciyeti izâle eder. Şu kadar ki **[328]** bir veya iki talâk-ı bâyin tecdîd-i nikâha mâni' olmaz. Ama üç talâktan sonra beynûnet-i kat'iyye hâsıl olur.

Madde 118- Beynûnet-i kat'iyye zevcenin iddeti mürûr eyledikten sonra maksad-ı tahlîl ile olmayarak (*) zevc-i

[6] "Kul kardeşine yardım ettiği sürece Allah da ona yardım eder."

âhara varıp ba'de't-tekarrub ondan iftirâkı ve iddetinin mürûru ile zâil olur.

(Şın: (*) tahlîl maksadıyla)

Fasl-ı Sâlis: Hıyâr, tefrîk hakkındadır

Madde 119- Mani'-i tekarrub uyûbdan sâlim olan kadın zevcinin böyle bir illetle ma'lûl olduğuna (1) muttali' oldukta hâkime bil-mürâcaa tefrîkını taleb edebilir (2). Ama kendinde böyle bir ayıp bulunan kadının talebi mesmû' olmaz. Şu kadar ki tekarrub edilmiş olan zevcenin zevcde hâdis olan bu kabîl ayıp sebebiyle hakk-ı hıyârı yoktur.

(Şın: (1) Ba'de'n-nikâh zevcinde böyle bir ayıp bulunduğuna

(2) Kable'n-nikâh muttali' olur ve ba'de'n-nikâh ayıp devâm ederse zevcenin yine hakk-ı talebi vardır.)

Madde 120- Kable'n-nikâh zevcinin illetten mâadâ mâni'-i tekarrub ayıbına muttali' veya ba'de'n-nikâh herhangi bir ayba râzı olan zevcenin hakk-ı hıyârı sâkıt olur. Fakat kable'n-nikâh innete ıttılâ' hakk-ı hıyârı ıskât etmez.

(Şın: Tayyedildi.)

Madde 121- Zevce mevadd-ı sâbıkada muharrer olduğu üzere hâkime mürâcaat ettikte nazar olunur. Eğer illet kābil-i zevâl değilse hâkim derhâl beynlerini tefrîke hükmeder ve eğer kābil-i zevâl ise hâkim zevci zamân-ı murâfaadan ve şâyed marîz ise vakt-i ifâkatinden i'tibâren bir sene müddetle te'cîl eyler. Esnâ-yı te'cîlde zevc veya zevce az çok bir müddet tekarruba mâni' olacak derecede hasta olur veya zevce gaybûbet ederse bu sûretle geçen müddet hesâba idhâl edilmez. Lâkin zevcin gaybûbeti ve zevcenin eyyâm-ı hayzı hesâba idhâl edilir. Bu müddet zarfında illet zâil olmadığı ve zevc talâka râzı olmayıp zevce dahi talebinde musır olduğu hâlde hâkim tefrîke hükmeder. Murâfaanın gerek bidâyet ve gerek nihâyetinde zevc tekarrubunu iddiâ eylediği takdîrde zevce seyyib ise söz maa'l-yemîn zevcindir. Bâkir ise söz bilâ-yemîn zevcenindir.

Madde 122- Cüzzâm ve baras ve illet-i zühreviyye gibi bilâ-zarar birlikte ikāmet mümkün olmayan illetlerden birinin zevcde vücûduna ba'de'n-nikâh muttali' olur veya muahharan böyle bir illet tahaddüs ederse zevce hâkime bil-mürâcaa tefrîkını taleb edebilir. İllet-i vâkıanın zevâli ümîd olunursa hâkim tefrîkını bir sene te'cîl eder. Bu müddet zarfında zâil olmadığı ve zevc talâka râzı olmayıp zevce dahi talebinde musır olduğu takdîrde hâkim tefrîke hükmeyler. Ama kör veya topal olmak gibi uyûbdan birinin zevcde bulunması tefrîkı mûcib olmaz.

Madde 123- Akd-i nikâhtan sonra zevc tecennün edip de zevce hâkime bil-mürâcaa tefrîkını taleb etse hâkim tefrîkı bir sene müddetle te'cîl eder ve bu müddet zarfında cinnet zâil olmadığı ve zevce musır bulunduğu hâlde tefrîke hükmeyler.

Madde 124- Muhayyer olduğu yerlerde zevcenin hıyârı fevrî değildir. Da'vâyı bir müddet te'hîr veya ikāme-i da'vâdan sonra bir müddet terk edebilir.

Madde 125- Mevadd-ı sâbıkaya tevfîkan tefrîkten sonra tarafeyn tecdîd-i akd ederlerse ikinci tezevvücde zevcenin hakk-ı hıyârı yoktur.

Madde 126- Bir kadının zevci ihtifâ veyahud müddet-i sefer veya daha karîb bir mahalle giderek tegayyüb edip de veya mefkūd olup nafaka tahsîli müteazzir olur ve zevce tefrîkı taleb ederse hâkim tahkīkāt-ı lâzıme icrâsından sonra beynlerini tefrîke hükmeder.

Madde 127- Nafaka cinsinden mal terk ettiği hâlde tegayyüb eden bir kimsenin zevcesi hâkime bil-mürâcaa tefrîkını taleb etse hâkim o kimsenin hakkında icrâ-yı tahkīkāt eder. Nerede olduğuna ve hayat ve memâtına dâir haber alınmasından yeis hâsıl olursa yeis târîhinden i'tibâren dört sene te'cîl eyler. İşbu müddet zarfında haber alınamadığı ve zevce talebinde musır bulunduğu hâlde tarafeyni tefrîk eder. Eğer zevc muhârebede gaybûbet etmiş ise hâkim tarafeyn-i muhâribeynin ve üserânın yerlerine avdetinden i'tibâren bir sene mürûr eyledikten sonra tefrîke hükmeder. Her iki hâlde zevce hüküm târîhinden i'tibâren iddet-i vefât bekler.

Madde 128- Mevadd-ı sâbıka mûcebince tefrîkıne hükmolunan kadın âhar bir şahıs ile tezevvüc ettikten sonra zevc-i evvelin zuhûru nikâh-ı ahîrin infisâhını mûcib olmaz.

Madde 129- Vefâtına hükmolunan kimsenin zevcesi âhar bir şahısla tezevvüc ettikten sonra zevc-i evvelin hayatı tahakkuk etse nikâh-ı sânî münfesih olur.

Madde 130- Zevceyn beyninde nizâ' u şikāk zuhûr edip de tarafeynden biri hâkime mürâcaat ederse hâkim tarafeyn âilelerinden birer hakem ta'yîn eder. Bir veya iki taraf âilesinden hakem ta'yîn olunacak evsâfı hâiz olmazsa hâriçten münâsiblerini ta'yîn eyler. Bu sûretle teşekkül eden âile meclisi tarafeyn ifâdât ve müdâfaâtını tedkīk ile beynlerini ıslâha çalışır. Kābil olmadığı sûrette kusûr zevcde ise beynlerini tefrîk eder ve zevcede ise mehrin tamâmı veya kısmı üzerine muhâlaa eyler. Hakemler ittifâk edemezlerse hâkim evsâf-ı lâzımeyi hâiz diğer bir hey'et-i hakemiyye **[329]** veya tarafeyne karâbeti olmayan üçüncü bir hakem ta'yîn eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm, kat'î ve nâ-kābil-i i'tirâzdır.

Madde 131- Mevadd-ı sâlife mûcebince tefrîke dâir sâdır olan hüküm talâk-ı bâyini tazammun eder ve keyfiyet alel-usûl tescîl edilir.

Bâb-ı Sânî

Îsevîlerin mufârakati beyânındadır

Madde 132- Esbâb-ı âtiyyeden birinin tahakkukunda tarafeynden biri hâkime mürâcaatla mufârakatini taleb edebilir:

Evvelen – Zevceynden birinin fi'l-i zinâyı irtikâbı. Şu kadar ki mufârakat da'vâsı fi'l-i zinâya ıttılâı târîhinden i'tibâren beş sene mürûruyla sâkıt olur.

Sâniyen – Hayât-ı zevciyyetin devâmını müteazzir kılacak sûrette zevceynden birine ârız olan cinnetin üç sene zarfında zâil olmaması,

Sâlisen – Cerâim-i âdiyyeden dolayı zevceynden birinin beş seneden fazla cezâ ile mahkûm olması,

Râbian – Zevceynden biri müddet-i sefer baîd bir mahalde bulunup da beş sene müddet hayat ve memâtından ma'lûmât alınamaması,

Hâmisen – Zevceynden biri diğerini beş sene fazla bir müddet terk etmesi,

Sâdisen – Zevceynden biri kable'n-nikâh firengi ve sar'a ile ma'lûl olup da diğerinin ba'de'l-izdivâc muttali' olması,

Sâbian – Zevceynden biri diğerinin hayatını tehlikeye ilkā edecek ef'âle mücâsereti. Bu sûrette hakk-ı da'vâ târîh-i vak'adan i'tibâren beş sene mürûrunda sâkıt olur.

Madde 133- Mufârakate sebebiyet veren taraf üç seneyi tecâvüz etmemek üzere yeni bir nikâh akdinden men' olunabilir. Eğer her iki taraf sebebiyet vermiş ise her ikisi men' olunabilir.

Madde 134- Mufârakati mûcib esbâbdan birine istinâden zevceynden biri nikâh ve ahkâmı bâkī kalmak üzere ayrı yaşamalarını taleb ederse tahakkuku hâlinde ol vechile yaşamalarına hükmolunabilir. Şu kadar ki diğer taraf mufârakat talebinde ısrâr ederse mufârakate hükmolunur. Ayrı yaşamalarına hükmolunan zevceynden herhangi biri hükm-i vâkıa istinâden mufârakat taleb edebilir.

Madde 135- Esbâb-ı mufârakatten evvel bir fiilin afvı, o fiilden mütevellid hakk-ı da'vâyı ıskāt eder.

Madde 136- Mufârakat da'vâsı vukūunda mahkemece evvelemirde tarafeyn âilelerinden müntehab birer muslih veya rüesâ-yı rûhâniyye ma'rifetiyle ıslâh-ı beyne tevessül olunur. Islâh-ı beyn mümkün olamadığı sûrette da'vâ-yı vâkıa alel-usûl rü'yet ve fasl edilir.

Madde 137- Hükmün târîh-i sudûrundan i'tibâren üç mâh zarfında rüesâ-yı rûhâniyyeye tevessül olunabilir. Bu sûrette müddet-i mezkûre zarfında hükm-i vâkı' infâz olunmaz. Mehl-i mezbûrun inkızâsı üzerine nihâyet yirmi gün zarfında mahkûmün-leh tarafından hükm-i vâkıın infâzını taleb lâzımeden olup aksi takdîrde hüküm keenlemyekün olur.

Madde 138- Talâkın zevc tarafından izn-i hâkime ta'lîkı hâlinde mevadd-ı sâlife ahkâmı Mûsevîlerde dahi cârî olur. Zevcenin esbâb-ı mezkûreden dolayı tefrîkını talebe hakkı vardır.

Bâb-ı Sâlis

Fasl-ı Evvel: İddet hakkındadır

Madde 139- Akd-i sahîh ile menkûha olup ictimâ'dan sonra zevcinden talâk veya fesih ve tefrîk ile iftirâk eden ve hâmil ve sinn-i iyâsa vâsıl olmayan kadınların müddet-i iddeti üç hayz-ı kâmildir. Şu kadar ki kadın üç ay mürûrundan mukaddem iddetinin inkızâsını iddiâ eylerse kabûl olunmaz.

Madde 140- Mu'tedde zikrolunan müddet zarfında hiçbir hayız görmediği veyahud bir iki hayız gördükten sonra münkatı' olduğu takdîrde eğer sinn-i iyâsa vâsıl olmuş ise vüsûl târîhinden i'tibâren üç ay, olmamış ise iddetin lüzûmu zamanından i'tibâren dokuz ay iddet bekler.

Madde 141- Akd-i sahîh ile menkûha olup ictimâ'dan sonra zevcinden talâk veya fesih ile ayrılan ve sinn-i iyâsa vâsıl olan kadınların müddet-i iddeti üç aydır.

Madde 142- Mevadd-ı sâbıkanın ahkâmı nikâh-ı fâsid ile tekarrub edilmiş iken tefrîk olunan veya zevci vefât eden kadınlarda dahi cârîdir.

Madde 143- Hâmil olanlardan mâadâ zevci vefât eden ve nikâh-ı sahîh ile menkûha olan kadınların ictimâ' vukū' bulsun veya bulmasın, dört ay on gün iddet beklemesi lâzım gelir.

Madde 144- Nikâh-ı sahîh ile menkûha olup hâmil iken talâk veya fesih ile iftirâk eden veya zevci vefât eyleyen kadın hamli vaz' edinceye değin beklemek lâzım gelir. Sıkt vâkı' oldukta eğer müstebînü'l-hılka ise vaz'-ı haml gibidir. Değil ise onunla iddet munkazî olmayıp mevadd-ı sâbıkada muharrer ahkâma tevfîkan muâmele edilir. İşbu fıkraların hükmü **[330]** nikâh-ı fâsid ile menkûha olup da tefrîk edilen veya zevci vefât eden hâmil kadınlar hakkında dahi cârîdir.

Madde 145- Mevadd-ı sâbıkada muharrer iddetin mebdei, talâk veya feshin vukūu veya zevcin vefâtıdır. Velev ki zevce bu hâllere muttali' olmasın.

Madde 146- Akd-i sahîh veya fâsidde ictimâ' veya tekarrub ile teekküdden evvel talâk veya fesih vukū' bulursa iddet lâzım gelmez.

Madde 147- Bir mu'teddenin zevci vefât etse ric'îde, iddet-i talâk münhedim olur ve yeniden iddet-i vefât beklemesi lâzım gelir. Ama talâk-ı bâinde lâzım gelmeyip iddet-i talâkı ikmâl eder.

Madde 148- Mûsevîlerde ale'l-ıtlâk akd-i sahîh veya fâsidde talâk veya fesih veya zevcin vefâtı vukūunda iddet lâzım gelir. Müddet-i iddet doksan bir gündür. Şu kadar ki hâmil veya zât-ı veled olan kadının iddeti çocuğu iki yaşını ikmâl edinceye kadar imtidâd eyler. Çocuğun vefâtı hâlinde iddet târîh-i vefâttan i'tibâren doksan bir gündür.

Madde 149- Îsevîlerde müddet-i iddet ale'l-ıtlâk kırkından i'tibâren bir senedir. Meğer ki vaz'-ı haml etmiş ola.

Fasl-ı Sânî: Mu'teddenin nafakası hakkındadır

Madde 150- Mu'teddenin nafakası zevci üzerine lâzım olur.

Madde 151- Nâşize olduğu hâlde tatlîk olunan kadına nafaka-i iddet lâzım gelmez.

Madde 152- Zevci vefât eden kadın için nafaka-i iddet olmaz. Gerek hâmil olsun, gerek olmasın.

Madde 153- Kazâen veya rızâen nafaka takdîr edilmeksizin müddet-i iddet munkazî olsa nafaka sâkıt olur.

Madde 154- Nafaka-i mukaddereden müterâkim mikdar ahad-i zevceynin vefâtıyla sâkıt olmaz.

Mevadd-ı Şettâ

Madde 155- İşbu karârnâmede gayr-i müslimler hakkında istisnâen beyân olunan ahkâma muhâlif olmayan mevâd sarâhat-i mahsûsa olmadıkça onlar hakkında dahi cârîdir.

(Ayın: Madde 155- İşbu kānûnda gayr-i müslimler hakkında istisnâen beyân olunan ahkâma muhâlif olmayan mevâd sarâhat-i mahsûsa olmadıkça onlar hakkında dahi cârîdir.)

Madde 156- Rüesâ-yı rûhâniyyenin akd ve fesh ile müstetbiâtından olan nafaka-i zevcât, drahoma ve cihâz hakkındaki hakk-ı kazâları mülgādır.

(Ayın: Madde 156- Rüesâ-yı rûhâniyyenin akd ve fesh ile tevâbiinden olan nafaka-i zevcât, drahoma ve cihâz hakkındaki hakk-ı kazâları mülgādır.)

Madde 157- İşbu karârnâmenin icrâsına Adliye Vekîli me'mûrdur.

(Ayın: Madde 157- İşbu kānûn târîh-i neşrinden i'tibâren mer'iyyü'l-icrâdır.)

Madde 158- İşbu kānûnun icrâsına Adliye Vekîli me'mûrdur.

Tashîh.– Konya Meb'ûsu Naîm Hâzim Efendi'nin muhâlif olduğu maddelerin bazılarının numarası yanlış yazılmıştır. Muhâlif kaldığı maddeler 103 ve 218 değil, 104 ve 128'dir. 591'inci nüshanın o sûretle tashîh olunması ricâ olunur. (Düzeltildi)

MUHÂREBE HÂLLERİNE DÂİR

Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkîfi Olan Kitâbından

2

134 – Ahd hukūkları Kur'ân-ı Kerîm'de, şerîat-ı İslâmiyyede her hukūktan ziyâde hattâ din kardeşliği hukūklarından ziyâde mu'teberdir.

(الاويدالمسلمين على من سواهم واحدة ؛ ويسعى بذمتهم ادناهم)[7] sünnet-i kat'iyyesinin ifâdesine göre, en ednâ mü'minin ahdi de, emânı da mu'teberdir. Bir ferdin ahdi, bir ferdin te'mîni her husûsta her vakit mu'teber olur. (ويسعى بذمتهم ادناهم) cümle-i nebeviyyesinin ifâdesi budur.

El-enfâl sûresinin sonunda (وَاِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِى الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ)[8] âyet-i kerîmesindeki istisnâ cümlesinin ifâdesine göre ahd hukūkları din kardeşliği hukūklarından ziyâde mu'teberdir. Teâruz sûretlerinde ahd hukūklarına riâyet istisnâ cümlesiyle vâcib kılınmıştır.

Ne büyük bir riâyet, ne büyük bir emânet! Hiçbir dinde, hiçbir siyâsette bulunmaz bir ulviyet, bir hakkāniyet!

Muâhidlerin kendileri ahd hukūkuna hıyânet etmezler ise, ahdlerini nakz eylemezlerse ehl-i İslâm ahd hukūklarını din hukūklarından ziyâde olmak üzere mu'teber addeder.

(فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ)[9] âyet-i kerîmesinin de fermânı budur.

Ahd hukūkları demek: Bir vakit düşman olup da sonra ya zarûret kuvvetiyle yahud maslahat mülâhazasıyla ahd etmiş müşrik-i muâhidin hukūkları demektir. Yoksa umûm insanların insan olmak şerefiyle hukūkları, hürmetleri, hürriyetleri hakkında ehl-i İslâm'ın akīdesi bu kitâbın üçüncü maddesinde beyân olunmuştur. İnsanların hukūklarının, hürmetlerinin ismeti, **[331]** kıymeti zâtîdir. Ahd olsa da, olmasa da her insanın, her milletin her hakkı, her hürmeti her yerde her vakit her husûsta ma'sûmdur. (اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْاِسْلَامُ)[10] , (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَافَّةً) gibi âyet-i kerîmelerin ifâdeleri, irşâdları budur.

---

[7] "Bakın, gayr-i müslimler üzerinde zimmilik yetkisi sağlama konusunda bütün müslümanların yetkisi vardır ve aynıdır."

[8] "Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur." (Enfâl Sûresi 8/72).

[9] " Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın" (Tevbe Sûresi 9/7).

[10] "Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır." (Âl-i İmrân Sûresi 3/19).

[11] "Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslâm'a) girin" (Bakara Sûresi 2/208)

Bir adam selâm verirse silm ve sulh ilkā ederse îmân hukūklarını, emniyet hukūklarını mutlakā hâiz olur. (وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا)[12] âyet-i kerîmesi üç kırâat cihetiyle üç âyet hükmünde olup selâm veren, silm ilkā eden adamın îmân hukūklarını, emniyet hukūklarını hâiz olduğuna elbette şâhiddir. Yani hürriyet ve emniyet hukūkları İslâmiyet nazarında yalnız ahd hükmüyle değil belki selâm vermek bereketiyle te'mîn kılınır.

Hukūk husûslarında İslâmiyet'in sebâtı i'tinâsı, bu kadar kuvvetlidir. [13](واذاقال الرجل لرجل لاتخف فقدامنه . واذاقال مترس فقدامنه . فان الله يعلم الالسنة) Lâ-tehaf, meters, havf etme gibi hitâbların biriyle emniyet ve ahd hukūkları sâbit olur.

Düşmanlığı sebk edip bilâhare ahd etmiş bir adamın, bir kavmin hıyâneti, gadri alâmetlerin biriyle, karînelerin delâletiyle muhtemel olur ise şu takdîrde gadr yoluyla kendi ahdini nakz etmek ehl-i İslâm'ın şerefine, izzetine münâsib ve câiz olmaz. Belki i'lân ve ihbâr ettikten sonra ahdini nebz ve nakz etmek –maslahat olur ise– İslâmiyet edebine daha münâsib olur. [14](وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَاءٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِينَ) hıyânetleri mu - temel olursa i'lân ve ihbâr verip ahdini terk edebilirsin, demektir.

135- Ahd hukūkları muâhidlerin yalnız kendilerine münhasır olmayıp belki onlara vechen mine'l-vücûh münâsebet ve alâkası olan bî-taraf adamlara da şâmil olur.

(فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا . اِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ) âyet-i kerîmesi Nisâ sûresindedir.[15] Yani münâfık düşmanlarınız sulhtan i'râz edip düşmanlıkta ısrâr ederlerse hukūklarının emniyeti zâil olarak kanlarının ve mallarının ismeti kalmaz, katlleri meşrû' olur. Lâkin münâfık düşmanlarınız, sizin muâhidlerinize ilticâ ederlerse yani sizinle kıtâl etmeyip belki bî-taraf kalarak muâhidleriniz tarafına meylederlerse kıtâlleri câiz olmaz; muâhidleriniz gibi bütün hukūkları ma'sûm olur. Yani ahd hukūkları yalnız muâhidlere değil belki mücâvirlerine, muâhidlerin dostlarına da sirâyet eder.

136- Muâhidin hükmü her husûsta, dem husûslarında mü'minin hükmü gibidir.

[16] (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَصَّدَّقُوا فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا) Bu âyet-i kerîmenin gāyet açık beyân ve ifâdesine göre gerek Yahudi gerek Nasrânî gerek müşrik muâhidin kanı her hukūkta mü'minin kanı gibidir. Hürmeti, ismeti düşman mü'minin kanından ziyâdedir. Düşman kavimden bir mü'min hatâen katlolunursa mü'min rakabe âzâd etmek vâcib olur, diyet vâcib olmaz. Dost mü'min katlolunursa rakabe âzâd etmek vâcib olur, diyet teslîm etmek vâcib olur. Lâkin maktûlün evliyâsı ıskāt ederse diyet sâkıt olur. Ama muâhid hatâen katlolunursa diyet vâcib olur, sâkıt olmaz, rakabe âzâd etmek vâcib olur; âciz kalırsa iki ay keffâret de vâcib olur.

Ahdin kuvveti şerîat-ı İslâmiyyede bu kadar şedîddir.

137- Yukarıda zikrolunan [17](وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوا وَاِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِى الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ) âyet-i kerîmesindeki gāyet ehemmiyetli istisnâ münâsebetiyle ahd hukūklarını beyân ettik. Burada beyân ve halli matlûb mühim bir mes'ele vardır.

Meselâ İngiliz devlet ve milletinin Türkiye devlet ve milletine muhârib bulunduğu şu zamanda Türkiye hükûmeti Hindistan müslümanlarına mürâcaatla nusret taleb ederse yardım etmek Hindistan müslümanlarına vâcib olur mu? Yahud Hindistan halkıyla İngiliz devleti arasında ahdin, mîsâkın vücûduna göre, âyet-i kerîmedeki istisnâ hükmüyle, Hindistan müslümanlarının yardımdan imtinâ'ları câiz olur mu?

Romanof devrinde Rusya hükûmeti Türkiye devletiyle ve İslâm memleketleriyle muhârib idi. Bundan sonra da bu komşu iki devlet arasında muhârebe olabilir. Rusya müslümanları devletin asıl a'zâlarıdır. Devletin muâhedesi bütün a'zâlarını şâmil olmak kuvvetiyle ahd hu-

---

[12] "Size İslâm'a girdiğini duyurana, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mü'min değilsin" demeyin." (Nisâ Sûresi 4/94)

[13] "Bir adam bir adama hangi dilde korkma derse desin, o kişi emniyette olur. Çünkü Allah her dili bilir."

[14] " Eğer bir topluluğun anlaşmaya hıyanet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı anlaşmayı bozarak aynı şekilde davran." (Enfâl Sûresi 8/58).

[15] " Eğer bundan yüz çevirirlerse, onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar müstesna. (Nisâ Sûresi 4/89-90).

[16] "Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü'min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü'min bir köle azad etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü'min bir köle azad etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay ard arda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Nisâ Sûresi 4/92).

[17] " İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur." (Enfâl Sûresi 8/72).

kūku, mîsâk kuvveti müslümanların zimmetinde de elbette kāimdir. Binâenaleyh evvelki muhârebelerde Rusya müslümanlarının hâlleri ne idi? Din fermânıyla amel edip Türklere o vakit yardım etmek mi bize vâcib idi? Farz edelim ki bundan sonra Rusya hükûmeti Türkiye devletine harb açtı. Türkiye hükûmeti o takdîrde Rusya müslümanlarından nusret taleb ederse bizim vaz'iyetimiz nasıl olacaktır?

Burada dört ihtimâl vardır: 1- Kur'ân-ı Kerîm'in âyet-i kerîmelerini **[332]** inkâr etmek; 2- Îmânda durmakla berâber Türkiye Devlet-i İslâmiyyesi üzerine hücûm etmek, Rusya hıristiyanlarıyla berâber Türkiye müslümanlarına harb açmak. İnşâallâh bundan sonra Rusya müslümanları şu iki ihtimâlin hiçbirini irtikâb etmez. Îmânları da, insâniyetleri de bu iki cinâyetin herhangi birini irtikâbdan Rusya müslümanlarını men' eder. Cesâret-i medeniyyeleri de bundan sonra inşâalâh kifâyet eder. 3- Din hükmüne tevfîkan Türklere yardım edip devletin ahdini bozmak, muhârebeye iştirâk etmeyerek devlet içinde büyük bir ihtilâl çıkarmak. Böyle bir ihtimâl ehl-i İslâm'ın hiçbirine fayda vermez. Ehl-i İslâm'ın huzûr ve emniyetini harâb eder. Böyle bir ihtimâl kāim olsaydı devletin a'zâsı olmaktan, her yerde her milletin râhat râhat yaşamak ni'metlerinden ehl- İslâm mahrûm kalır idi. Bu ihtimâlin böyle fenâ netîcelerini tamâmıyla kapamak tedbîr ile olabilir. Âyet-i kerîmede istisnâ cümlesi belâgat-i i'câziyye şâhidi olmak üzere hikmet lisânıyla nâzil olmuştur. 4- Dört ihtimâlin en karîbi: Devletin ahdine, mîsâkın hukūklarına tamâmıyla riâyet edip Rus tarafından da, Türk tarafından da i'tizâl edip bî-taraf kalmak! Âyet-i kerîme siyâkına göre istisnâ cümlesinin ma'nâsı da, mesâkı da, ifâdesi de böyle olabilir. Çünkü istisnâ hükmüyle bu takdîrde nusret vâcib olmaz ise de nusret taleb eden üzerine hücûmun cevâzı şâri'-i hakîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin lisân-ı hikmetlerine elbette isnâd olunamaz. İstisnâ ifâde ederse yalnız bî-taraf kalacak kadarını ifâde edebilir.

İstisnâ cümlesi hakkında benim şu beyânım belki doğrudur. Doğru olursa şu kitâbın 106'ıncı maddesindeki da'vâm esâs cihetiyle sâbit olur. Bundan sonra beyân kılınacak maddeler bunu daha ziyâde isbât ve îzâh eder.

138- Böyle mes'eleleri tâm sarâhatle söylemek, yazmak vakti, günleri, saatleri, dakīkaları erişti. Her hâlde İslâm memleketlerinin, İslâm milletlerinin siyâsî vaz'iyetleri her yerde gāyet fenâdır, siyâset sâhalarında ehemmiyetleri gāyet azdır, belki hiç yoktur. Devlette emîn a'zâ olmak vazîfeleriyle îmânlarının vazîfelerini güzel ve ma'kūl sûrette te'lîf edebilmek tedbîrlerinden İslâm milletlerinin, İslâm memleketlerinin her biri âciz idi, şimdi de âcizdir.

139- İslâm milletlerinin her biri medenî devletlerin her birinde tâm hukūk ve emniyeti hâiz a'zâ olabilir. Millet-i İslâmiyye ferdlerinin her biri, nerede olursa olsun devletin tâm hukūklu ehlidir, memleketin emîn bir evlâdıdır. Devletine hıyânet etmez, vatanına zarar vermez. Devlette a'zâ olmak sıfatıyla berâber siyâsî bir ehemmiyet, siyâsî ve ictimâî bir kudret iktisâb edebilirse câmia-i İslâm zararına âlet olmak zilletlerinden de halâs olabilir, İslâm devletlerinin zararına âlet olmaz, İslâm düşmanlarının sevâdını da teksîr etmez.

140- İslâm milletlerine, İslâm çocuklarına böyle bir vaz'iyet nasıl te'mîn kılınır? Bugün bütün sarâhatle söylenip açık sûrette hallolunacak mühim mes'elelerin en mühimmi budur. Bu mes'ele bütün İslâmiyet dünyâsı için bugün en mühim mes'eledir.

141- Her devlette her yerde devlet ve vatanın himâye ve faydasına olmak üzere bu mes'ele matlûb sûrette hem İslâmiyet faydasına, hem devlet ve vatan maslahatlarına muvâfık bir nizâm olmak üzere elbette hallolunabilir. Bana kalırsa tedbîr yalnız budur. Her ne kadar ağır ise de doğru tedbîr budur. Bu kitâbın bütün maddeleri şu tedbîrlerin ma'kūl ve sağlam esâslarıdır yahud o tedbîrin elifbâsıdır.

142- Kur'ân-ı Kerîm cümleleri ehl-i İslâm'ın yakīn ve kat'î i'tikādlarına göre âdî bir cümle olmayıp belki ilâhî bir cümledir. Binâenaleyh Kur'ân-ı Kerîm cümlelerinin her cihetle bütün husûsiyetlerine i'tibâr etmek, nüktelerinin her birine tamâmıyla dikkat eylemek her hâlde lâzımdır. (مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ) cümlesiyle (مَا لَهُمْ مِنْ وَلَايَتِكُمْ مِنْ شَيْءٍ) cümlesinin ifâdeleri, ma'nâları arasında elbette fark vardır; hem de farklar büyüktür. (مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ) cümlesinin ma'nâsı: Îmân edip de hicret etmemiş adamların velâyetlerinden size bir fayda, bir nasîb yoktur. Devletlerinde, vatanlarında mahbûsiyet cihetiyle öyle adamların zimmetlerine hiçbir vazîfe müterettib olmaz, demek gibi olur. Lâkin öyle adamların kendileri sizden nusret taleb ederse nusrette bulunmak size vâcib olur. (وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِى الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ) âyet-i kerîmesinin ifâdesi budur. Yani sizin velâyetinizden öyle adamların nasîbleri vardır.

Îmân edip de hicret etmemiş adamların kuvvetleri bulunursa İslâm devlet ve milletine nisbetle öyle adamların zimmetlerine hiçbir vazîfe müterettib olmaz. Lâkin âciz kalıp da nusret taleb ederse nusrette bulunmak elbette vâcib olur. Velâyet-i İslâmiyyeden nasîbleri var demektir. Yani kuvvet serîrleri izzet kürsîleri üzerinde mütemekkin İslâm devleti nusret taleb etmez, lâkin nusrette bulunur; eğer mîsâk kāim değil ise.

Enfâl âyet-i kerîmesinin ma'nâsı böyle olursa Rusya müslümanlarının, Hindistan müslümanlarının siyâsî

vaz'iyetleri hakkında bu âyet-i kerîme bir beyân olabilir mi, olamaz mı? Yeryüzündeki İslâm milletlerinin, İslâm memleketlerinin siyâsî vaz'iyetleri hakkında Kur'ân-ı Kerîm'in hakîmâne bir tedbîri ve irşâdı var ise o hâlde Kur'ân-ı Kerîm'in tedbîr ve irşâdını biz bugün beyân edelim.

[333] 143- Ahd, Kur'ân-ı Kerîm hükmüne göre, şerîat-ı İslâmiyye nazarında gāyet müekked olmak üzere mu'teberdir. Muâhid tarafından hıyânet yahud nakz bulunmadıkça ahdin hiçbirini İslâm nakz etmez.

(فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ)[18] , (وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ)[19]

144- Lâkin ehl-i İslâm'ın hepsi zimmet, ahd ve nisbet husûslarında birdir. İslâm devletlerinin biri ecnebî devletlerin biriyle muâhede akdederse bu muâhede umûm ehl-i İslâm'ın muâhedesi gibi olur (?) Muâhid kendi ahdini nakz ederse bu nakz ehl-i İslâm'ın ahdini nakz etmiş gibi olur (?). Muâhid kendi ahdini nakz edip de İslâm devletlerinin birine harb i'lân ederse devletlerinin ve ehl-i İslâm'ın her birine harb i'lân etmiş gibi olur. İslâm devletlerinin birine düşman olan ecnebî bir devlet İslâm devletlerinin her birine elbette düşman olur.

(ذمةالمسلمين واحدة الاويدالمسلمين على من سواهم واحدة)[20] Şu kat'î hadîslerin gāyet açık ifâdelerine göre umûm ehl-i İslâm'ın zimmeti birdir. Birinin zimmeti nakz olunursa diğerinin zimmeti nakz kılınmış olur. Şu kat'î hadîsin son cümlesinin ifâdesine göre bütün ehl-i İslâm bir koldur. (وهم يد على من سواهم)[21] İslâm devletlerinin birine harb i'lân kılınıp düşman hücûm etti mi bir kol olup (yani el birliğiyle) müdâfaa etmek ehl-i İslâm'ın cümlesine farz olur.

141'inci madde ile bu madde terkîb kılınırsa 142'nci maddedeki suâlin açık bir cevâbı çıkar. Şu üç madde iânesiyle ehemmiyetli bir mes'ele belki hallolunur.

Sebîlürreşâd

Bu maddeler küre-i arz üzerindeki bütün müslüman milletlerin gerek kendi aralarında, gerek sâir milletlerle olan bütün münâsebâtında dînî nokta-i nazardan hukūk-ı esâsiyyesine tealluk eder pek mühim mesâile temâs ettiği cihetle cidden bir ehemmiyet-i mahsûsayı hâiz ve İslâm ulemâsı tarafından hakīkaten tedkīk olunarak red veya kabûl, ta'dîl veya takrîr edilmeye lâyık mevâddır. Biz bunu yalnız nakl ile iktifâ ediyoruz.

MİSYONERLİK

Hıristiyanlık âleminin ehemmiyet verdiği işlerden biri Hıristiyanlığı çâr aktâr-ı cihânda neşre çalışmaktır. Dünyânın bütün merâkiz-i medeniyyesinden başlayarak en ücrâ köşelerine kadar tevsî'-i faâliyyet eden hey'etler bilâ-tefrîk-ı cins ü mezheb herkese, her lisânla Hıristiyanlığı telkīne ve Hıristiyanlığı kabûl ettirmeye çalışırlar. İhtiyâr olunan fedâkârlıklara ve iktihâm olunan müşkilâta nisbetle bu hey'etlerin ihrâz ettiği muvaffakıyetler ehemmiyetsiz ve birçok yerlerde hiç mesâbesinde olmakla berâber Hıristiyanlığın propagandacıları mensûb oldukları teşkîlâtın kuvvetine ve istinâd ettikleri milletlerin kendilerine her yerde ibrâz ettiği himâye ve muâvenete güvenerek faâliyetlerini idâme ederler.

Biz bir iki makālede Hıristiyanlığın neşrini deruhde eden teşkîlâtın faâliyetini tasvîre, hıristiyan milletlerin dinlerini neşre ne kadar ehemmiyet verdiklerini îzâha çalışacağız. Maksadımız müslümanları îkāz ve faâliyet-i dînîyyeye da'vettir. Hıristiyan misyonerliği üç devreye inkısâm eder: Kurûn-ı ûlâ, kurûn-ı vüstâ, kurûn-ı ahîre misyonerlikleri. Hıristiyan misyonerliğinin kurûn-ı ûlâ devri Hıristiyanlığın Asyâ-yı Suğrâ, Türkiye, Yunanistan, Mısır, Roma, Afrika, İspanya, Gol ve bu gibi yerlerde intişârına müsâdiftir. Beşinci asr-ı mîlâdîde Hıristiyanlık tabîat perestişkârlığının vahşî bir şekliyle mütedeyyin olan birçok Avrupa milletlerine nüfûz etmiş bulunuyordu. Bu sıralarda İrlanda, İskoçya, İngiltere ve sâir memleketler de Hıristiyanlığı kabûl etmiştir. Sekizinci asr-ı mîlâdîde Hıristiyanlık İskandinavya'ya da hulûl etti. Maamâfih on üçüncü asr-ı mîlâdînin evâilinde Prusyalılar, Litvanyalılar arasında kurbân olarak insan kanı dökülüyor, on dördüncü asr-ı mîlâdîde Laplar arasında Hıristiyanlığın intişârı başlıyorsa da ancak iki asır sonra ihrâz-ı hâkimiyyet ediyordu.

On dördüncü asrın mebâdîsinden i'tibâren hıristiyanlar İslâm âlemine de hıristiyan misyonerler göndererek müslümanları kendi dinlerine da'vete karâr vermişler ve bir taraftan Ehl-i Salîb muhârebâtı devâm ediyorken diğer taraftan Nestûrîlerin Bağdad, Nusaybin ve sâir yerlerde ez-cümle Hindistan'ın Malabar sâhilinde, Seylan adasında, Bahr-i Hazer civârında bulunan misyoner teşkîlâtı takviye olunmuştu. 1245 sene-i mîlâdiyyesinde Roma'dan gönderilen iki hey'etten biri İran'da bulunan

---

[18] " Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın." (Tevbe Sûresi 9/7)

[19] "Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'a karşı verdiğiniz sözü yerine getirin. Allah'ı kendinize kefil kılarak pekiştirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı bilir." (Nahl Sûresi 16/91)

[20] Zimmîlikle ilgili müslümanların yetkisi aynıdır. Dikkat edin, gayr-i müslimler üzerinde bütün müslümanların yetkisi aynıdır.

[21] Onların gayr-i müslimler üzerinde yetkileri vardır.

Moğol Başkumandanını diğeri Tataristan'a azîmetle Okatay Han'ın haleflerini Hıristiyanlığa da'vet etmek üzere yola çıkmıştı. 1253 sene-i mîlâdiyyesinde Fransa Kralı bu mesâîyi te'yîden diğer bir misyoner hey'eti göndermiş ve 1273 senesinde bir misyoner hey'etiyle birlikte seyyâh Marko Polo Kubilay Han'ı ziyâret ederek Hıristiyanlığı neşre çalışmışlar, Pekin'e kadar gitmişler ve İncîl ile Zebûr'u Tatarcaya tercüme ederek yerlilerden kendilerine yardım edecek adamlar bulmaya başlamışlardı.

Bir müddet sonra misyonerlik ehemmiyet-i azîme kesb etmiş 1488 **[334]** sene-i mîlâdiyyesinde Diyaz Ümitburnu'nu geçmiş ve Hindistan'da bir Portekiz İmparatorluğunun esâsları 1508 senesinde vaz' olunmuştu. Bundan başka 1492'de Kristof Kolomb Amerika'yı keşfederek San Salvador'a çıkmıştı. Venedikli Kabot'un Şimâlî Amerika sâhilleri boyunca vukū' bulan misyoner faâliyeti yeni âlemler açmıştı. Portekiz ve İspanyol kiliseleri bu fırsattan istifâde ettiler. Bilhassa İspanyollar her türlü vesâit-i tazyîkıyye ve vahşiyyeyi isti'mâl ederek ellerine geçen memleketlerde Hıristiyanlığı te'sîse çalıştılar.

Bu sıralarda Cizvitler meydâna çıktılar ve birçok yerlerde Hıristiyanlığı neşretmeye, ez-cümle Japonya'da icrâ-yı faâliyyete başladılar. Cizvitlerden Matyo Remis Çinliler arasında yirmi yedi sene Hıristiyanlığı neşre çalışmıştır. Bunlar Cenûbî Amerika'da da icrâ-yı faâliyyet ederek 1582'de Paraguay'ı tanassur ettirmişler ve on altıncı asrın nihâyetinde Amerika'daki bütün hıristiyan faâliyetleri tevhîd edilmişti.

Kurûn-ı ûlâ ve kurûn-ı vüstâ misyonerliğini en canlı faâliyetlerini bu satırlarla tasvîr ettikten sonra misyonerlik faâliyetinin en mühim ve en tecâvüzkâr devresi olan kurûn-ı ahîreye intikāl edeceğiz. Fakat bu devre intikāl etmeden mukaddem birkaç mülâhaza dermeyân etmek isteriz.

Hıristiyanlığın Avrupa milletleri içinde te'sîsini müteâkıb bu milletlerin siyâsî, ictimâî, ilmî faâliyetleriyle birlikte Hıristiyanlık misyonerliği teşrîk-i faâliyyet etmiş, kâşiflerle birlikte mechûl kıt'alara hulûl etmiş, ordularla birlikte harb meydânlarına koşmuş, donanmalarla müstemlekelere yerleşmiş, el-hâsıl vesâit-i mevcûdenin kâffesinden istifâde ederek şark ve garbın her köşesinde Hıristiyanlığı telkīne çalışmıştır.

Hıristiyan misyonerliği muazzam İslâm devletinin teessüsü üzerine şark-ı İslâmî'de kat'î bir iflâsa dûçâr olmakla berâber şark-ı baîd ve garb-ı baîd sâhaları misyonerlik için bir sahne-i faâliyyet teşkîl etmiş, misyonerler her mâniayı iktihâm ederek bu taraflarda intişâr etmişlerdir. Misyonerler garb-ı baîdde yalnız başlarına icrâ-yı faâliyyet ettiklerinden orada azîm bir muvaffakıyet kazanmışlar ve bütün garb-ı baîdi tansîre muvaffak olmuşlardır. Fakat kurûn-ı vüstânın başından i'tibâren şarkta, Çin'de, Japonya'da, Hindistan'da ve sâir aktârda Müslümanlığın oralara hulûlünden mukaddem faâliyete başladıkları hâlde muvaffak olmamışlar; bil-akis pek mahdûd eşhâsın himmetiyle vukū' bulan irşâdât-ı İslâmiyye Müslümanlığın Çin'de, Hindistan'da, Cava'da Bahr-i Muhît-ı Kebîr'in en ücrâ adalarında kuvvetli, canlı ve ebedî bir âmil olarak teessüsüne bâdî olmuştur. Buna mukābil misyonerlerin faâliyeti, fedâkârlığı solda sıfır kalır.

Aynı sâhada müslümanlarla hıristiyan misyonerleri arasında vukū' bulan bu müsâbakada teşkîlâtıyla, sermâyesiyle, hâiz olduğu himâye ve muâvenetlerin kâffesiyle hıristiyan misyonerliği kat'î bir hezîmete dûçâr oluyor. Yalnız kendi arzularıyla, münhasıran kendi vâridâtıyla irşâda çalışan yahud ticâret sevkıyle başka edyâna mensûb insanlarla temâs eden müslümanların hiçbir teşkîlâta, hiçbir himâyeye istinâd etmeyen fakat dîn-i İslâm'ın ulviyetini, sâdeliğini, ma'kūl ve makbûl esâsâtını nakleden müslümanlar muvaffak oluyor; hem kemiyet, hem keyfiyet i'tibârıyla azîm bir kitle-i İslâmiyye vücûda getirebiliyorlar. O hâlde kurûn-ı vüstâ esnâsında İslâm devletleri de neşr-i İslâm için misyoner hey'etleri te'sîs edip çar aktâr-ı cihâna gönderseler ve bunları himâye etselerdi netîce ne olacağı tahmîn olunabilir.

Müslümanlar Risâlet-penâh Efendimiz'in serâpâ dîne da'vetle, din uğrunda mücâhede ile geçen hayatından, Risâlet-penâh Efendimiz'in kendisine muâsır olan devletleri dîne da'vet etmesinden ibret alarak neşr-i İslâm için çalışmış olsalar, neşr-i İslâm ile mükellef teşkîlât vücûda getirseler kurûn-ı vüstânın hitâmından mukaddem fütûhât-ı dîniyyemiz bütün dünyâyı ihâta eder ve Müslümanlık nâmzed olduğu i'tilâya o zamandan vâsıl olurdu. Fakat buna ihtimâm olunmamasına rağmen edyân-ı sâireye mensûb akvâm ile bazı efrâd-ı İslâmiyyenin mesâîsi Müslümanlığı dünyânın en ücrâ köşelerine götürdü. Hıristiyanların bütün kilise ve devlet teşkîlâtına istinâd eden misyoner mesâîsini akāmete uğrattı. Misyonerler ancak müslümanların ayak basamadığı sâhalarda meselâ Amerika'da, ancak silâh ve tedhîş kuvvetiyle muvaffak olmuşlar ve birçok yerlerde ahâlî-i asliyyeyi imhâ etmiş veya ettirmişlerdi.

Görülüyor ki kurûn-ı vüstâ cidâlinde Müslümanlığın intişârı kendi kendine vukū' bulmuş ve buna mukābil hıristiyanlar bitmez tükenmez vesâitle çalıştıkları hâlde hezîmete dûçâr olmuşlardır.

Bu hâdisenin kurûn-ı ahîredeki safahâtını diğer bir makālede tedkīk edeceğiz.

Ömer Rızâ

Şarka Vedâ' mı?

Bir gazetenin *"Ey şark, Elvedâ' !.."* serlevhalı bir başmakāle yazması üzerine Mehmed Ali Tevfîk Bey *İkdâm* gazetesinde bâlâdaki serlevha ile bir makāle neşretmiştir. Bazı parçalarını aynen naklediyoruz:

"Ey şark elvedâ' … Bunun hakīkaten iyi bulunmuş olduğunu ve muhtasar olduğu kadar mu'ciz ve belîğ olan bu sözün kāili için bir muvaffakıyet teşkîl ettiğini **[335]** teslîm etmelidir. Fakat asıl mes'ele, formülün vaz'iyeti ne büyük bir belâgatle ifâde ettiğini ta'yîn değil, şarka Türklerin hakīkaten vedâ' edip etmediğini anlamaktır.

Elvedâ' ey şark … Eğer bu hüzünlü fakat azimkâr ayrılık ta'bîriyle şark kelimesinde ve mefhûmunda münderic seyyielerden ebediyen uzaklaşıyor isek biz de bunu arkadaşımızla bir ağızdan tekrâr ederiz. Ve isteriz ki bütün Türk milleti bizim ile hem-âhenk olsun. Fakat milletimizin rûh ve vicdânındaki maâlîyi ifâde eden Türkiye'nin ma'nevî sîmâsını gösteren ma'nâ kasdolununca şark ile vedâ'laşmaya aslâ râzı olamayız.

Garb Türkleri gibi cemâat hâlinde mevcûdiyetleri üzerinden bin yıldan fazla bir müddet geçen bir milletin bütün an'aneleri bu asırda muhâfaza edilemez. Zamanın yıkıcı kuvveti toptaki tahrîb kuvvetinden daha müdhiştir ve zamanın kullandığı baruta terakkī derler. Terakkī mefhûmu körükörüne ve mutlak bir an'aneciliği nefy eder. Fakat gāib olmak daha doğrusu kaynamak tehlikesini ber-taraf etmek isteyen milletler an'anelerinin terakkī ile te'lîfi mümkün kısımlarını muhâfaza etmek mecbûriyetindedirler.

Âliyât ve sanâyiin inkişâfı her gün terakkī meydânında mu'cizeler doğuruyor, bunları müşterek medeniyet kendisine derhâl ilhâk ediyor ve o ânda bütün milletler buna sâhib oluyor. Londra'nın bir keşfini hemen ân-ı vâhidde Tokyo'da tatbîk edilmiş görürüz. Hiçbir yeni fikir yoktur ki yıldırım sür'atiyle bir devr-i âlem seyâhati yapmasın.

Mübâdele, iktibâs, taklîd … Müşterek medeniyet sâhasında işte milletlerin hepsi az çok muvaffakıyetle bunu yapıyor ve her biri bunu yapmakta gösterdiği sür'at ve muvaffakıyet derecesinde yükseliyor. Fakat rûh, mefkûre, ma'neviyet mevzû'-ı bahs olunca bilâ-istisnâ her yerde müfrit bir muhâfazakârlık, mutaassıb bir an'anecilik görüyoruz.

Her millet maddiyâtta muttasıl diğer milletlere el uzattığı, diğer milletlere doğru gittiği hâlde ma'neviyâtta fâsılasız olarak hep kendi kendisine doğru gidiyor, her gün bir parça daha 'kendi' olmak istiyor. Faşist İtalya'nın gösterdiği misâl bu iddiânın en belîğ bürhânıdır. Fikrimizi daha iyi anlatmak için maddiyâtta mümkün olduğu kadar terakkī-perver olan Mösyö Musolini'nin an'anecilikte pek ileri vardığını, resmî mekteplerde birkaç sene evvel kaldırılan Salîb'i tekrâr yerine koydurduğunu hâtırlatalım.

Ecnebî Mektepleri

Hıfzî Tevfîk imzâsıyla *Akşam* gazetesinde ecnebî mektepleri hakkında mühim bir makāle neşrolunmuştur. Bazı kısımlarını aynen naklediyoruz:

"Fikrimizce müstakbel nesle yeni mefkûreyi telkīn ederken en ziyâde düşüneceğimiz nokta terbiye sistemlerimizde vahdet ve milliyet esâslarını muhâfazaya çalışmaktır. Bu i'tibârla da mülkümüzdeki ecnebî mekteplerinin vaz'iyetlerini lâyık olduğu bütün ehemmiyetle nazar-ı dikkate almak zarûrîdir…

Mes'elenin en mühim tarafı bu ecnebî mekteplerinde bulunup yekûnu mühim kemiyetlere bâliğ olan Türk çocuklarına verilen terbiye ve telkīn cihetindedir.

Maatteessüf memleketimizin dört bir köşesine dağılan bu ecnebî mekteplerinin mâzîsi kâfî bir i'timâd bahşedecek mâhiyette değildir. Esâsen bu mekteplerin nasıl maksadlarla açılmış olduğu düşünülürse bunlardan fazla bir i'timâd beklemek sâfdilliktir.

Buna rağmen husûsiyle İstanbul'da ihtiyâcdan çok fazla yer tutan ecnebî mekteplerine halkımızın ve alelhusûs yüksek tabakanın pek ziyâde rağbet gösterdiklerini hayretle kaydetmeliyiz… Bunu bir taraftan mekteplerimizin kemiyet ve keyfiyet i'tibârıyla gayr-i kifâyetine, fakat asıl halkımızın yanlış telakkīlerine ve millî hislerin netîcesinde gösterilen lâkaydlığa atfetmek lâzımdır.

Ecnebî mekteplerinin bazı nikāt-ı nazardan ferdler için fâide-bahş olduğunu bir lahza kabûl etsek bile cem'iyet için ne kadar vahîm ve tehlikeli olduğunu inkâra imkân var mıdır?..

İşi siyâsî cephesinden değil doğrudan doğruya terbiyevî ve ictimâî tarafından tedkīk ve münâkaşa etmek bile bu hakīkati kâfî bir vuzûh ile ifâde edebilir.

Meselâ İstanbul'da bulunan bir İngiliz veya Fransız mektebini nazar-ı dikkate alınız, bu mektebin İngilizliği veya Fransızlığı sâdece isminden ibârettir ve burada birkaç Fransıza mukābil Rum, Ermeni, Yahudi ve daha cinsi belli olmayan binbir çeşit milliyetlere mensûb yüzlerce çocuk garîb bir halîta teşkîl ederler. Ve Türk çocukları kendi memleketlerinde, kendi terbiye ve fikir âlemlerinden uzak bu garîb halîtanın mâhiyeti mechûl muhît ve havası içinde benliklerinden tecerrüd ederler.

İşte memleketimizde gördüğümüz kozmopolitizmin menşei budur. Sonra bir de buna muayyen ve belli maksadların propaganda te'sîrlerini ilâve ediniz, bu şerâit al-

tında sabâvetini geçiren bir çocuktan nasıl millî mefkûre için fedâkârlık beklemek kābil olabilir?

Hıristiyan terbiyesini programının esâsı olarak telakkī eden bir ecnebî mektebinde okuyan birkaç çocuk tanırım ki kilise duâlarını vatanlarının isminden daha iyi bilirler ve bizzat azîz bir muhibbimin çocuğu günün birinde isyân eden milletinin te'sîri altında zorla sevk edildiği mektep kilisesine Kur'ân-ı Kerîm ile girdiği için tard edilmiştir. Bu hâdiseden dolayı çocukla mektebin bir me'mûru arasında cereyân eden muhâvere ise hakīkaten bir hikâyeye zemîn olacak kadar şâyân-ı dikkattir.

Maamâfih bu kazıyyeyi isbât için ne misâle, ne de hikâyeye ihtiyâc yoktur. Biraz hâtırasına mürâcaat eden herkes bu ecnebî mekteplerinde milleti için ebediyen gāib olmuş pek mu'teber isimlere râst gelecektir.

Şu hâlde yeni Türkiye'nin yeni mefkûreleri için cidden bir tehlike teşkîl eden bu ecnebî müesseselerine karşı nasıl tedbîrler ittihâz edilmelidir? Hiç şübhe yok ki bu husûstaki çetin ve müşkil vazîfe Maârif Vekâletinin hissesine isâbet etmektedir…

İlk terbiye ocağı âile kucağı ve ibtidâî mektebidir. Memleketimizde bu ilk terbiyenin büsbütün ibtidâî mekteplerine inhisâr ettiği de düşünülecek olursa mini mini yavrularımızın kozmopolit bir muhîtte inkişâf ve nümüvvüne mâni' olmak hükûmetin elde mevcûd kānûnlara nazaran da bir hakkı ve bir vazîfesi hükmüne girer. Binâenaleyh Maârif Vekâleti ibtidâî tahsilin millî mekteplerde icrâsı lâzım geldiğini bir ân evvel tasrîh ve i'lân etmelidir.

AZERBAYCAN'IN RUSLAŞMASI

Yeni Kafkasya gazetesinden:

1917'nci yılda büyük Rusya inkılâbından sonra Bakü halkı – Bakü bizim millî, medenî ve siyâsî merkezimizdir …. derken ve Rusya inkılâbının i'lân ettiği "ta'yîn-i mukadderât" hakkı prensibine istinâden muhtâriyet ve istiklâl efkârını **[336]** teblîğ ederken Rus Bolşeviklerinin rehberleri bize "harâbezâr Bakü" vaad ediyor ve muhtâriyet fikrinden vazgeçmemizi emrediyorlardı. Rus mültecîleri ise "Bakü ve Apşeron yarımadasından başka her yeri bize terk etmek" arzusunda idiler.

1923'üncü yılın yazında Bakü'yü ziyâret eden Müttehid Şûrâlar Cumhûriyeti İcrâiye Komitesi Dîvân Riyâseti a'zâlarından Yaroslavsky ve Petrovsky icrâ ettikleri teftîş ve tahkīkāt hakkında Moskova'ya ma'rûzada bulunurken "Bakü bir Türk şehri değil ki onun Türklere mahsûs millîleştirilmesi icrâ edilsin. Bu mümkün değil, zîrâ Bakü beynelmilel bir şehirdir. Oradaki milletlerin hiçbiri ekseriyet teşkîl etmiyorlar." diyor ve bu fikri Moskova hükûmeti ile Moskova Rus matbûâtı tebrîk ederek Yaroslavsky'nin diliyle Bakü'de yegâne lisân-ı resmînin "Oktober lisânı" olabileceğini ortaya sürüyorlardı. Bu da Ruslaştırmanın "inkılâbî" bir şeklidir. Zîrâ "Oktober" lisânı denilen şey Rus lisânının yeni bir ünvânıdır.

Bütün bu fikirlere ilâve etmeliyiz ki henüz 1920 ve 1921'inci yıllarda o zamanlardaki Bakü'de ekseren Türkler sâkin olup Ruslar ekalliyette idiler. Öyle zamanda teşkîl edilen şehir şûrâsının yüzde yetmişi Rus a'zâları ve reisleri de Kirilof nâm bir Rus idi. Bu şûrâ şimdi de hemen tenâsüb ile devâm ediyor. Fakat bugün Rus süngüsünden başka muhâcir Ruslara dahi istinâd etmekle kavî bir ümîdgâhı vardır. Bu istinâdgâh günden güne artmakta ve güzel Bakü'nün millî istikbâlini kesîf istîlâ bulutları ile örtmektedir. Eğer bu hâl devâm edersе Bakü ve onunla berâber bütün Azerbaycan bir Türk ülkesi olmaktan mahrûm kalacaktır. Âzerî Türkler Bakülerini gāib ediyorlar. Türk dünyâsı iktisâden, mühim ve zengin bir merkezini kaçırıyor, bu tehlikeyi Âzerîler bütün vücûdları ile hissediyorlar. Fakat bu müdhiş tehlikeyi Âzerîler gibi başka hissedenler dahi vardır?

Türk Bakü ölüyor!.. Bu imhâ İstanbul'un, İzmir'in ve sâir Türk memleketlerinin düşman eline düşmesine benzemez. Bakü üzerinde icrâ olunan emperyalizm ameliyâtı bu şehri yalnız siyâseten değil, milliyetçe de mahvediyor… Memleketin nefti, ma'denleri, fabrikaları, vapurları, demiryolu, bütün ticârî ve iktisâdî sanâyi' müesseseleri Rusya elinde olduğundan serbest rekābet ile olsa da Bakü'nün iktisâdî, millî ve harsî istiklâlini muhâfaza etmek mümkün değildir. Bakü'nün halâsı yalnız millî bir kıyâmın, millî bir mücâdelenin sâyesinde mümkündür. Bakü'nün halâsı bugün Âzerî istiklâliyet-perverleri misâk-ı millîsinde en birinci maddeyi teşkîl etmelidir. Kırmızı Rus, Türk milliyet-perverliği dâimî sûrette öldürmek için, Azerbaycan istiklâli mes'elesini hemîşelik "gömmek" maksadıyla Bakü'yü Ruslaştırmak siyâsetini ciddî sûrette mevki'-i icrâya koymuştur. Bugün Bakü iktisâdî, siyâsî, medenî, millî, lisân ve nüfûs cihetlerinden Ruslaşmakta olduğu gibi kıyâfet ve kılıkça da Ruslaşmıştır. Bakü'nün sokaklarını bir defa nazardan geçirin: Baştan başa Rus inkılâbcılarının adıyla tesmiye olunmuşlardır: Zinovyef, Troçki, Lenin, Kalinin, Kamenef, Stalin, Şaumyan, Çaparidze, Kazkanef, Fiyoletyef, Radak ve ilh… İşte Bakü caddelerinin "Oktober" lisânı ile tesmiye olunmuş kızıl levhaları!

⁂

Bakü'nün Ruslaşması, Türk harîtasından silinmesi, Âzerbaycan Türklerinin bu mühim merkezinin gaybolması, Türkistan'a, Dağıstan'a, Kırgızistan'a hülâsa şimâl

ve şark Türk dünyâsına giden yolun şâhrâhını teşkîl eden bu Türk kal'asının mahvolması bütün Türk akvâmının istihlâsı mes'elesine bir darbe, hem de bir ölüm darbesi mesâbesinde olduğundan Bakü'nün mukadderâtı bugün umûm cihân Türklerini düşündürmelidir.

Bakü Türklük için gāib olursa ne olur?

Bakü Türk âleminin iktisâdca mühim ve zengin bir hazînesidir. Bakü garb ile şark Türklerini yekdiğerine vasl eden bir kal'adır. Bakü şarkī ve şimâlî Türk dünyâsıyla garbî ve cenûbî Türk âlemini birleştiren bir transit yoludur. Bakü Hazer denizi üzerinde duran ve bu deniz etrâfına serilmiş bulunan Türkistan, Kırgızistan, Tataristan, Dağıstan gibi Türk ve İslâm ülkelerini birleştiren bir liman ve bir karârgâhtır.

Bakü kimin elinde olursa Âzerbaycan serveti de onun elinde, Hazer Denizi de onun tasarrufunda, Türkistan, Tataristan, Kırgızistan, Dağıstan ve sâir Türk ülkeleri de onun siyâsî, iktisâdî, medenî, askerî nüfûzu altında bulunacaktır.

Bu nokta-i nazardan Bakü'nün bugünkü mukadderâtı, Bakü'nün bugünkü vaz'iyeti bütün cihân Türklerini düşündürmelidir. Türkler bilmelidir ki Ruslar Bakü'müzü elimizden almakla büyük Türklük mefkûresini öldürmek, Türkistan ve sâir Türk ülkelerinin istiklâli hareketlerine hâtime çekmek istiyorlar. Çünkü bu Türk ülkeleri ancak müstakil Âzerbaycan, müstakil Türk Baküsünden ve onun vesâtatıyle muâvenet göreceklerdir.

Avrupa Hayât-ı İctimâiyyesi

İkdâm gazetesinin Viyana muhâbiri yazıyor:

"Geçen mektuplarımda mevzû'-ı bahs ettiğim dilenciler, yaramaz çocuklar, picama balolarından sonra gül balosu, beyaz balo, sosis yani sucuk balosu ve nihâyet külhanbeyi balosu yine Viyana halkına unutulmaz geceler yaşattı. Bunların bende bıraktığı ihtisâs ne kadar latîf ise dağlılar balosunun te'sîri de o kadar nâhoş oldu. Dağlılar balosuna âdet vechile birçok erkekler başlarına geyik boynuzu takarak geldiler ve öylece dans ettiler. Her hâlde hoş bir manzara değildi.

Balo bahsini kapatmadan evvel şunu da söyleyeyim ki İstanbul'da Pera Palas'ta verilen Himâye-i Etfâl balosunda görülen yenilikler Viyana gazetelerinde uzun uzadıya mevzû'-ı bahs oldu."

⁂

Anadolu Ajansı Teblîğ Ediyor:

Paris 16 – Roma'dan vürûd edip Toulouse kilisesinde mevki'-i tatbîka vaz' edilen ta'lîmât mûcebince Paris'in muhtelif kiliselerinde altı dekolte kadının kiliseye duhûlüne mümânaat edilmiştir. Dün Toulouse'un Saint Jerome kilisesinde kolları çıplak da'vetliler kiliseyi terk edinceye kadar râhib izdivâc merâsimi icrâ etmekten imtinâ' etmiştir. Bunun üzerine terzi kadınlar elbisenin tebdîline ihtiyâc hâsıl olmaksızın icâbında çıkarılabilecek kolluk ve yakalıklar i'mâl etmeye başlamışlardır. Bugün maymun kürkü tedâriki imkân hâricinde bulunduğundan bu modadan ferâgat edilmiştir.

*Sebîlürreşâd*ın her kārii lâ-ekal
iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın neşri
husûsunda pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

27 Mart 1924 | 21 Şa'ban 1342 | * Perşembe * | 27 Mart 1340 | Cild: 23 - Aded: 594

ESRÂR-ı KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا ؕ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ . اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ . اَمْ تُرِيدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ ؕ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ . وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّارًا ۚ حَسَدًا مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ؗ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى يَاْتِىَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ . وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ؕ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ . وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى ؕ تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ ؕ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ . بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهٗ اَجْرُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ۪ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ .[1]

Meâl-i Şerîfi

"Herhangi bir âyeti nesheder veya unutturur isek (yahud: te'hîr eder isek) daha hayırlısını veya hiç değilse onun gibisini getiririz. Bilmez misin ki Allâh her şeye kadîrdir. Bilmez misin ki semâvât ile arz mülkü Allâh'ındır. Sizi Allâh'tan başka hıfz edecek hiçbir velîniz, kurtaracak hiçbir yardımcınız yoktur. Yoksa, vaktiyle Mûsâ'dan ümmeti öte beri birtakım şeyler istedikleri gibi siz de Resûlünüzden birtakım şeyler istemeye mi kalkışacaksınız? Her kim küfrü îmâna değişirse düz yoldan sapmış olur. Ehl-i Kitâb'dan birçokları sizi îmân ettikten sonra yine kâfir etmeyi pek isterler. Hem de bunu, hak, nazarlarında âşikâr olduktan sonra hasedlerinden dolayı sırf kendiliklerinden isterler. Allâh'ın emri size bildirilinceye kadar siz onlara aldırmayınız, onlara ilişmeyiniz. Şübhesiz Allâh her şeye kadîrdir. Siz salâtı ikâme edip zekâtı veriniz. Kendiniz için herhangi hayrı takdîm eder yani peşin yaparsanız onu nezd-i ilâhîde hazır bulacaksınız. Şübhesiz Allâh yaptıklarınızı görüp durur. Bir de Ehl-i Kitâb "Yahudi yahud Nasrânî olandan mâadâsı cennete girecek değildir." dediler. İşte bu onların kuruntularıdır. Onlara sen: "Da'vânızda sâdık iseniz bürhânınızı gösteriniz." deyiver. Hayır, öyle değil. Her kim ehl-i ihsân olarak kendini Allâh'a teslîm etmiş (münkâd olmuş) olursa işte onun, Rabbi nezdinde kendine mahsûs ecri vardır. Öyleleri için korku olmadığı gibi onlar mahzûn da olmazlar."

[1] Bakara Sûresi 2/106-112.

[338] Risâlet-penâh Efendimiz müşrikleri ve Ehl-i Kitâb'ı dîn-i İslâm'a da'vet ettikçe bunlar Peygamberimizi istihfâfta ileri gidiyor ve bu husûsta ısrâr ediyorlardı. Bunlar Peygamberimize da'vâsını mu'cizât ve havârık-ı âdât ile isbât etmesini beyân ediyor, Peygamberimiz ise bunlara vazîfe-i risâlet hudûdunu tecâvüz etmeyen cevâblar veriyor; şuûn-ı insâniyyeyi ıslâh, insanlara dünyevî ve uhrevî saâdeti te'mînden başka bir maksadı istihdâf etmeyen şerîat-ı İslâmiyyenin makāsıdına bunları irşâd ediyordu.

Arabların mu'cizât talebinde ısrâr etmeleri, muhâkemeden, selâmet-i kalbden ileri gelmiyordu. Bunlar mahzâ inâd için fıtrat-ı selîmeye muhâlif olmakla berâber vâris oldukları birtakım an'anelere tebaiyet etmiş olmak için bu taleblerde bulunuyordu. Bunlar iddiâ ettikleri gibi hulûs-ı niyyetle hareket etmiş olsalar âyât-ı semâviyye karşısında inâdlarını arttırmazlardı. Cenâb-ı Hak nice nice mu'cizeler göndermiş, peygamberlerini nice nice âyât-ı ilâhiyye ile te'yîd etmişti. Fakat muânidlere karşı bunlar bir te'sîr icrâ etmiş miydi? Aslâ!

Cenâb-ı Hak peygamberlerinin yediyle nice nice mu'cizât izhâr etmiş, mürûr-ı zamân ile bunlar unutulunca Cenâb-ı Hak bu mu'cizeleri yahud ondan daha mühimlerini göndermişti. Cenâb-ı Hak her şeye kādirdir. Semâvât ve arz onun mülküdür. Bu mu'cizât ve âyâttan birini Cenâb-ı Hak neshederse ondan daha hayırlısını gönderir. Meselâ bir âyet-i ilâhiyye olan geceyi ondan daha parlak bir âyet-i ilâhiyye olan gündüz ta'kīb eder.

Mürûr-ı zamân bir millete âyât-ı ilâhiyyenin birini unutturursa Cenâb-ı Hak onun gibi bir âyeti yahud daha muazzamını göndermeye kādirdir.

Kâfirlerin aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'le istihzâları, mu'cizât taleb ederek mu'cizeler gönderilmeyince risâlet-i seniyyeyi inkâra kalkmaları Peygamberimizi çok rencîde ederdi. Peygamberimiz bunlara dîn-i hakkı kabûl ettirmeye, bunların nâil-i selâmet olmasına çok hâhişger olduklarından küffâr ve müşrikînin bu inâd ve ısrârı kendilerini çok üzerdi. Bundan dolayıdır ki tefsîri sadedinde olduğumuz âyet-i kerîmenin gördüğümüz şekilde Resûlullâh Efendimiz'e hitâb etmesi münâsib görülmüştür. Yoksa Peygamberimiz Cenâb-ı Hakk'ın her şeye kādir, semâvât ve arza hâkim olduğunu bilirdi. Müşriklerin inâd ve ısrârından mütevellid teessür ve kederler kalb-i Risâlet-penâhlarını rencîde etmese kendilerine bu şekilde hitâb edilmezdi. Müşrikler mu'cizât talebinde o kadar ileri gititler ki Allâh'ın hıfz u sıyâneti sâyesinde Peygamberimiz sürüncemeden kurtuldu.

Müşrikler ve kâfirler tarafından taleb olunan mu'cizâtın gönderilmemesi, bunların her şeye rağmen îmân etmeyecekleri Hakk'ın ma'lûmu olduğundan ileri geliyordu. Kur'ân-ı Kerîm bu ciheti tasrîh ederek buyuruyor ki: "(وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِاَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ)[2] , (وَمَا مَنَعَنَآ اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّآ اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا")[3]

Cenâb-ı Hak mu'cizât göndermenin kudreti dâhilinde olduğunu ve bir âyeti imhâ edince yahud bir âyet unutulunca onun mislini yahud daha hayırlısını göndereceğini beyân ettikten sonra Peygamberimize karşı ısrârlarda, inâdlarda bulunan Arablara cevâben diyor ki: "Yoksa Peygamberinizden, evvelce Mûsâ'dan istenilen şeyi mi isteyeceksiniz?"

Hazret-i Mûsâ milletine dîn-i tevhîdi, ahkâm-ı ilâhiyyeyi ihtivâ eden elvâhı getirmişti. Benî İsrâîl Hazret-i Mûsâ'nın getirdiği din üzere sebât etmeyerek Hazret-i Mûsâ'dan bazen mahz-ı inâd bazen koyu şirk eseri olan bazı şeyler istemeye, put-perestlerin ilâhları gibi kendilerine de birtakım ilâhlar yapmasını, Cenâb-ı Hakk'ı ıyânen kendilerine göstermesini talebe başladılar.

"Yoksa Peygamberinizden, evvelce Mûsâ'dan istenilen şeyleri mi isteyeceksiniz?" meâlinde olan âyetin Müslümanlığa yeni girip tevhîd akīdesinin adem-i rüsûhundan dolayı ara sıra put-perestlik nöbetlerine dûçâr olan müslümanlara da hitâb etmekte olmasını, Peygamberimizin İslâm'a yeni girenlerin hastalıklarını bu sûretle tedâvî etmekte olduğunu kabûl etmekte de bir beis yoktur.

İmâm İbni Cerîr [4](وَجَاوَزْنَا بِبَنِى اِسْرَآءِيلَ الْبَحْرَ فَاَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلٰٓى اَصْنَامٍ لَهُمْ) âyetini tefsîr ediyorken Ebî Vâkıd el-Leysî'den rivâyet ediyor ki: "Müslümanlar Peygamberimizle Mekke'den Huneyn'e çıkmışlardı. Kâfirlerin toplandıkları, silâhlarını astıkları ve "Zât-ı Envât" tesmiye ettikleri bir yerleri vardı. Büyük ve yeşil bir sidreden geçtiğimiz zaman Peygamberimize dedik ki: 'Yâ Resûlallâh! Kâfirlerin bir Zât-ı Envât'ı bulunduğu gibi bizim de bulunsun.' Buna cevâben Peygamberimiz dedi ki: 'Nefsimi yed-i kudretinde tutan Zât-ı Kibriyâ'ya kasem ederim ki kavm-i Mûsâ'nın Mûsâ'ya dediğini tekrâr ettiniz. [5](اجْعَلْ لَنَآ اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ . اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

---

[2] "Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir, derlerdi. (En'âm Sûresi 6/7).

[3] "Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz." (İsrâ Sûresi 17/59).

[4] "İsrailoğullarını denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavme rastladılar." (A'râf Sûresi 7/138).

[5] "Bunun üzerine: Ey Musa! Onların tanrıları olduğu gibi, sen de bizim için bir tanrı yap! dediler. Musa: Gerçekten siz cahil bir

İmâm Ahmed de Ebî Vâkıd el-Leysî'den bu hâdiseyi naklediyor: Huneyn'den mukaddem Peygamberimizle birlikte çıktık. Bir sidrenin önünden geçtik. Peygamberimize dedim ki: Burası bizim 'Zât-ı Envât'ımız olsun. Nasıl ki kâfirlerin de öyle bir yerleri vardır. Kâfirler silâhlarını oraya asarlar, onun etrâfında toplanırlardı. Peygamberimiz cevâben dedi ki: **[339]** "Benî İsrâîl de böyle söylemişti. Mûsâ 'ya: Onların âlihesi gibi bize de âlihe yap, demişlerdi."

Bunlardan anlaşılıyor ki bidâyet-i İslâm'da müslümanların câhilleri, câhiliyet zamanında yaptıkları şeylere bir temâyül hissediyorlardı. Bu temâyül dîn-i mübîne, akîde-i tevhîde nefret hissetmekten ileri gelmiyor, ancak uzun i'tiyâdların eseri bulunuyordu. Âyet-i kerîmenin nihâyetinde vârid olan [6](وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَّاءَ السَّبِيلِ) kavl-i kerîmi îzâh ettiğimiz vesveselerin yeni ihtidâ edenlerin kalbinde hâsıl olduğunu gösteriyor.

Hülâsa, îzâhı sadedinde bulunduğumuz âyât-ı beyyinâtın siyâkından, maânî ve işârâtından [7](مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا) kavl-i kerîminde vârid olan "âyet" kelimesinin vücûd ve vahdâniyet-i ilâhiyyeye yahud Cenâb-ı Hakk'ın peygamberlerini te'yîd ettiğine delâlet eden âyâtın murâd edildiği anlaşılıyor. [8](اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ) daha sonra [9](اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ) âyât-ı kerîmesinin bu âyeti ta'kîb ettiğini düşünmek bunu isbâta kifâyet eder. Muhâtab olana Allâh'ın her şeye kādir, semâvât ve arza sâhib olduğunu anlatmak, Cenâb-ı Hakk'ı nesholuna, mürûr-ı zaman ile unutulan bir mu'cizeyi göndermek husûsunda âciz bırakmayacağını göstermektedir.

Müşriklerin muânidleri Peygamberimizden mu'cizât ve havârık-ı âdât istemekten ferâgat etmeyerek Peygamberimizle istihzâ ediyor ve mu'cizeler vukū' bulmayınca Allâh'ın Peygamberini terk ettiğini yahud Allâh'ın eli bağlı yahud Muhammed'i gönderen Allâh'ın âciz olduğunu söyleyip duruyorlardı. (مَا نَنْسَخْ) âyet-i kerîmesi bunlara cevâb olarak nâzil olmuştur.

Âyet-i kerîme kâfirler tarafından dermeyân olunan hezeyânlara, küfürlere Peygamberimizin ehemmiyet vermemesini taleb etmektedir. Çünkü bunlar akıllarıyla düşünseler, insâfa ittibâ' etseler Cenâb-ı Hakk'ın her şeye kādir olduğunu anlarlar ve hikmet-i ilâhiyye iktizâ edince Cenâb-ı Hakk'ın âyetleri göndereceğini bilirlerdi.

Müfessirlerin bu âyete dâir uzun sözleri vardır. Onlarla bu husûsta münâkaşa etmek istemeyiz. Fakat neshin ma'nâ-yı şer'îsini îzâh etmek isteriz. Çünkü bazı müfessirîn (مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ) âyet-i kerîmesinden murâdın âyât-ı Kur'âniyye olduğuna zâhib oluyorlar. Bunlar Kur'ân'ın zevkıne ve üslûbuna riâyet etmemişler, anlayışları üzerinde ısrâr etmişler ve bu sûretle Ehl-i Salîb'in bağy ü adâvetine, intikād u ta'nına gāyet vâsi' bir kapı açmışlardır. Nice nice papaslar bu nesih mes'elesini serişte ittihâz ederek Kur'ân-ı Kerîm'e hücûm etmişlerdir. Bundan dolayı bu mes'eleyi mevzû'-ı bahs etmek isteriz.

KADININ HUKŪK ve VEZÂİFİNE DÂİR

Mûsâ Cârullâh Efendi'nin Bolşeviklerce Mûcib-i Tevkîfi Olan Kitâbından

145- Hikmet-i ilâhiyye tedbîriyle kadınlarla erkeklerin tabîî ahvâl ve vezâifi muhtelif ve mütefâvit halk olunmuş ise de medenî, ictimâî, siyâsî, dînî, edebî hukūkların kâffesini şerîat-ı İslâmiyye kadınlara tamâmıyla bahşetmiştir. Binâenaleyh,

146- Kadınlar her hukūkta erkeklere müsâvîdirler.

147- Bazı husûslarda tefâvüt gibi bir hâl var ise de bu tefâvüt hukūkta olmayıp belki huzûzda yahud vaz'iyet-i ictimâiyyededir. Meselâ mîrâs hisselerinde tefâvüt huzûz tefâvütüdür. Huzûz insanların ehliyetlerine göre değil belki hâcetlerine göre olur. Binâenaleyh böyle tefâvüt--leri hukūk ve ehliyet tefâvütüne atfetmek her hâlde hatâdır.

148- Lâkin kadınların hukūk ve vazîfede ehliyetleri mes'elesinde en mühim esâs olmak üzere kadınların hürmetleri, âile kudsiyeti, âile intizâmı, âile maslahatları i'tibâr kılınır. Binâenaleyh,

149- Âile intizâmına, çocukların selâmet ve terbiyelerine kadınların vücûdlarına, sıhhatlerine, hürmetlerine, ismetlerine zarar verebilecek vazîfelerden, hizmetlerden her vakit her yerde kadınlar tamâmıyla âzâdedir ve hürmetlerine lâyık olmayan hukūklardan da her vakit yukarı kalırlar.

150- Bu tefâvütleri tesâvîlerine zarar vermez, belki hürmetlerini te'yîd eder. Âilelerin râhatı saâdet ve

---

toplumsunuz, dedi. Şüphesiz bunların (din diye) içinde bulundukları şey yok olmaya mahkûmdur. Yapmakta olduklarının hepsi de bâtıldır." (A'râf Sûresi 7/138-139).

[6] "Her kim imanı küfre değişirse, o artık doğru yoldan sapmış olur." (Bakara Sûresi 2/108).

[7] "Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unuttururs ak..." (Bakara Sûresi 2/106).

[8] "Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?" (Bakara Sûresi 2/106).

[9] "Göklerin ve yerin Hükümdarlığının Allah'a aid olduğunu bilmez misin?" (Bakara Sûresi 2/107).

intizâmı, çocukların terbiye ve te'dîbleri husûslarında kadınların gāyet büyük ehemmiyetleri, gāyet mühim vazîfeleri vardır. Bil-farz şu vazîfelerinin yerine yahud ekserine hukūk-ı siyâsiyyelerinin biri müzâhame edecek olursa maslahat mülâhazasıyla o hukūk-ı siyâsiyyeleri terk olunur. Hukūk-ı siyâsiyyelerinin terki mahrûmiyet sayılmaz, bil-akis hürmet olur, maslahat olur.

151- Hukūkların, vazîfelerin, maslahatların her birine erkekler gibi kadınlar da ehildir.

152- Gāyet ağır analık vazîfeleri, gāyet ehemmiyetli âile idâresi kadınların hukūklarına mâni' gibi telakkī kılınmaz.

153- Kadınların hukūkları ne kadar kâmil, hürmetleri ne kadar ziyâde olursa hey'et-i ictimâiyye o kadar kuvvetli olur. Ehliyeti, hukūkları kâmil kadınların vâlideliği, sevgisi de ziyâde ve bereketli olur.

[340] 154- Lâkin ictimâî vazîfelerine, ictimâî ehemmiyetlerine, edebî, tabiî vazîfelerine siyâsî yahud ictimâî hukūkları müzâhame edecek olursa öyle hukūktan istifâdeleri matlûb olmaz.

155- Âilelerin nizâm ve intizâmlarına, çocukların terbiyelerine halel vermemek zarûrî olduğu cihetle hanım kızlar mecbûrî hizmetlerin her birinden her hâlde âzâde olup devlet yahud cemâaat hizmetlerinin hiçbirine hanım kızların hiçbiri mecbûrî olarak sevk edilmez.

156- Fabrikalarda hanım kızların hizmetlerini medeniyet dünyâsı, iktisâd ulemâsı kabûl ve tahammül edersе de böyle hizmetlere mecbûriyet dehşetlerinden, hattâ kadınların vücûdlarına, sıhhatlerine, ismetlerine zarar verebilecek hizmetlerin her birinden kızlarını, kadınlarını kurtarmak husûsuna İslâm dünyâsı ve Rusya müslümanları bundan sonra son derecede dikkat ve ihtimâm edecektir.

157- Bugünkü medeniyetin böyle dehşetli mefsedetlerinden kurtulmak çârelerini arayıp bulmak Rusya müslümanlarının da, bütün yeryüzündeki müslümanların da mühim vazîfeleridir. Binâenaleyh,

158- Nafakalarını kendileri kazanabilecek kadar kadınlarımızı, kızlarımızı terbiye etmek elbette zarûrîdir. Kadınların böyle bir vaz'iyet ve kudrette olmaları hukūklarının, hürriyetlerinin, hürmetlerinin en kuvvetli zâminidir.

Hey'et-i ictimâiyyede iki şey, biri cehl, biri zarûret, insanları husûsiyle kadınları sefâletlerin her birine sevk eder. Kızların terbiyelerinde gāyet mühim olan bu cihete i'tibâr etmek âile babalarına da, ümmet rehberlerine de her hâlde lâzımdır.

159- Kadınların, kızların hukūk ve vazîfelerine dâir müstakil bir kitap kütüb-i fıkhiyye arasında yoktur. Ahvâl-i tabîiyyelerinin, ahvâl-i fıkhiyyelerinin hükümlerine dâir beyânlar kütüb-i fıkhiyyede tahâret, salât, iddet gibi kitaplarda varsa da müctehidleri de yoracak kadar ağırdır. Binâenaleyh Türkiye Meşîhat-ı İslâmiyyesi, İslâm memleketlerinin hey'et-i fıkhiyyeleri ma'rifetiyle kadınların ve kızların hukūk ve vazîfelerine, ahvâl-i tabîiyye ve fıkhiyyelerinin hükümlerine dâir hem mûciz hem sehil ve mazbût bir kitap te'lîf kılınıp mektep ve medreselerde tedrîs kılınır.

AMELE, HUKŪK, MÜLK, ARÂZÎ MES'ELELERİNE DÂİR MADDELER

160- Amelenin bütün hukūklarını, amelenin salâhına hizmet edebilecek bütün tedbîrleri bilumum ehl-i İslâm kabûl eder ve ister.

Evet ehl-i İslâm bütün bu hukūk ve tedbîrleri taleb eder. Lâkin propaganda levhalarına yazmak için değil belki tamâmıyla fiiliyât sâhalarına çıkarmak için, hey'et-i ictimâiyye nizâmlarındaki mühlik hastalıkları izâle edip hey'et-i ictimâiyye bünyelerini en mühlik fesâddan tathîr etmek için.

161- Rusya müslümanları hattâ yeryüzünün bilumum müslümanları hey'et-i ictimâiyyenin, insâniyyetin bütün hukūklarını insanın, meskenin, mesleğin masûniyeti gibi… Dînin, sözün, matbûâtın, şirketin bilâ-tahdîd hürriyeti gibi … Her nevi' sınâatin, ticâretin, hareketin hürriyeti gibi hukūkları tamâmıyla ve kemâliyle taleb eder.

162- Mülk hey'et-i ictimâiyyede hem mutlak hem zarûrî bir haktır. Mülk hukūku mukaddestir, ma'sûmdur. Mülk hukūku hukūk-ı umûmiyyeden olup hey'et-i ictimâiyye kuvvetiyle, tekâfül-i umûmî kānûnuyla her vakit te'mîn kılınır. İnsanların hiçbiri hiçbir sûretle mülk hukūklarından mahrûm kılınmaz. Hattâ bil-farz köle olsa temlîk ve temellük hukūkundan mahrûm kalmaz.

163- Hukūk mes'elelerinde mülk, zenginlik ma'nâsında değil belki ehliyet ma'nâsındadır. İnsanların her biri, fakīrleri de, zenginleri de mülkün her mikdarına her birine her cihetle her vakit ehildir.

164- Mülk her ne mikdarda olursa olsun aynı derece ve kuvvette masûniyeti hâizdir. İnsanların tinleri ne kadar ma'sûm ise milyonları, milyarları da o kadar ma'sûmdur.

165- Hukūk iki nevi'dir: 1- Hey'et-i ictimâiyyede a'zâ ve şerîk olmak cihetiyle insanların her birine tamâmıyla müsâvî sûrette sâbit olabilecek hukūk. Buna hukūk-ı ictimâiyye diyelim. 2- Hey'et-i ictimâiyye a'zâ ve efrâdının istiklâllerini te'mîn etmek mülâhazasıyla kabûl

olunacak hukūk. Buna da hukūk-ı istiklâliyye yani hukūk-ı ferdiyye nâmı verebiliriz.

166- Hey'et-i ictimâiyye a'zâsının her birinde hem hukūk-ı ictimâiyye hem hukūk-ı istiklâliyyeden biri diğerini ibtâl etmez. Belki biri diğerini tekmîl ve ta'dîl eder. Her ikisi müsâvî olup hey'et-i ictimâiyyenin intizâmına ve bu intizâmın devâmına hizmet eder.

[341] 167- Hürriyet hakkı, müsâvât hakkı, emniyet hakkı, hayat hakkı hukūk-ı ictimâiyyedendir. Hey'et-i ictimâiyyede a'zâ ve şerîk olmak sıfatıyla bu hukūk insanların her birine berâber sâbit olup her vakit diğerine bu hukūkta her cihetle şerîk olur.

168- Mülk, mülk hukūku hukūk-ı istiklâliyyedendir. Cem'iyette ferdlerin istiklâllerine tâbi' bir haktır, ferdlerin hürriyetlerine bir te'mînâttır. Mülk ve mülk hukūku bulunmasaydı cem'iyet içinde ferdler tamâmıyla fânî ve esîr kalırdı; cem'iyet hukūku, ferdlerin bütün hukūkunu tamâmıyla yutup ferdlerin hukūk-ı zâtiyye ve insâniyyeleri tamâmıyla bâtıl olurdu; hilkatin en büyük gāye ve maksadı cem'iyetin ufak bir vesîlesi derecelerine tenzîl kılınmış olurdu.

169- Hukūk-ı ictimâiyyede teâruz bulunmaz. İnsanların hürriyetleri, müsâvâtları, hayatları gibi hukūk-ı ictimâiyyelerinde teâruz ve tezâhum sûretleri bulunabilir. Meselâ mülk sâhiblerinin hukūk-ı mülkiyyeleri mülkten mahrûm olanların hücûm ve teaddîlerine hedef olarak mülk hukūklarında tezâd, tezâhum, teâruz her vakit devâm edebilir.

170- Evet böyledir. Lâkin mülk hukūklarında hırsların teâruzları, muhâsama ve tezâdları, mülk sâhiblerinin tecâvüz ve teaddîleri hukūkların butlânına hiçbir sûretle sebeb olamaz.

171- Tabîat unsurları arasında tezâd vardır. Tabîattaki zıd unsurların biri diğerini ibtâl etmez. Belki bütün ezdâd i'tilâf edip mu'tedil bir mizâc teşkîl eder. İctimâın zıd unsurları da böyledir, böyle olmak lâzımdır.

172- Kānûnların bütün ehemmiyeti ictimâî zıdları te'lîf edip mu'tedil, muntazam bir bünye-i ictimâiyye teşkîl edebilmek mahâretlerinde tecellî eder. Tabîat kendisinin gāyet büyük kuvvetiyle, gāyet mahâretli hikmetiyle zıd unsurları te'lîf ve ta'dîl edip bir cism-i tabîî icâd ve teşkîl eder. Hey'et-i ictimâiyye mûcidlerine de böyle bir tedbîr lâzımdır.

173- İctimâın zıd unsurları te'lîf ve ta'dîl kılınarak bir hey'et-i ictimâiyye, bir bünye-i ictimâiyye teşkîl kılınırsa hikmet olur, ma'kūl olur, matlûb olur. Yoksa teâruz da'vâsıyla, tezâd bahânesiyle hukūkların kendileri ibtâl kılınırsa tedbîr olmaz, tedmîr olur. Hürriyet olmaz, hırmân olur. Ferdlerin istiklâllerini tamâmıyla hedm etmiş olmak cihetiyle de insanların her biri hakkında gāyet büyük tazyîk, dehşetli mahrûmiyet olur.

174- İnsanın hayatı, hayatın da devâm ve bekāsı libâs gibi, mesken gibi zarûriyât bulunmadıkça mümkün olmaz. Binâenaleyh hayat hakları mülk hukūklarını icâb ve tevlîd eder. İnsanın hayatı masûn ve mukaddes ise mülk hukūkları da her hâlde meşrû', mukaddes ve masûn olmak lâzım gelir.

175- Adâlet-i mutlaka kānûnları da mülk hukūklarını te'mîn ve takdîs eder. İnsanı hayatından mahrûm etmek mümkün değil ise hayat vesîlelerinden mahrûm etmek elbette mümkün olmaz. Hayat hukūkları insanlarda mütesâvîdir. Mülk ehliyeti de her insanda tamâmıyla müsâvîdir.

176- Ahvâl ve kavânîn-i tabîiyyeye ictimâî kānûnlar uygun olursa ictimâî kānûnlar kānûn olur. Uygun olmazsa her cihetle mefsedetleri icâb edip ahvâl ve kavânîn-i tabîiyyeye mugāyir olan o ictimâî kānûnlar âkıbet bâtıl olur gider. Mülk hukūku insanların bugünkü mizâclarının ve tabîatlarının kat'î ve zarûrî ihtiyâcıdır. İnsanların bugünkü tabîatları tamâmıyla alt üst olmadıkça mülk hukūku hem insanın tabîatına hem de her cihetle maslahatına muvâfık olur.

Bizim akīdelerimize göre hilkat-i tabîiyyesinde insan ahsen-i takvîm üzere halk olunmuştur. Hattâ melek gibi olmak bile insan için kemâl olmaz. Böyle olmakla berâber farz edelim ki insanlar melek oldu. Meleklerin hey'et-i ictimâiyyelerinde mülkiyet kānûnlarına belki ihtiyâc kalmaz; lâkin öyle bir hey'et-i ictimâiyye iştirâkîlik zilletlerine de muhtâc olmaz.

177- Mülk hukūkları hey'et-i ictimâiyye maslahatlarına da tamâmıyla muvâfıktır. Mülk hukūklarının kuvvetiyle amelin semereleri, bereketleri ziyâde olur, istihsâl kuvveti çoğalır, her nevi' amel terakkī eder, hey'et-i ictimâiyye nizâmları tekâmül eder.

Mülk bütün terakkıyâtın, bütün sınâatlerin en mühim mûcididir. Hey'et-i insâniyyede de hayatın bütün hukūk-ı mürâfıkı (tevâbi' ve levâzımı) mülk sevkıyle te'mîn kılınagelmiştir.

178- Mülk hakkı amelin en yakın, en zarûrî bir netîcesidir. Her âmil kendi mahsûlâtına her hâlde mâlik olur.

179- Evet şübhe yok, mülk hukūklarına ve nizâmlarına hey'et-i ictimâiyyede gāyet büyük mefâsid müterettib oldu. Lâkin tahlîl gözüyle nazar edersek mefsedetlerin hiçbiri mülk nizâmlarına müterettib olmadı, belki sû'-i isti'mâllerine müterettib oldu. Her kānûnun, her nizâmın hattâ tabîî kānûnların netîcelerinde şürûr ve mefâsid kesretle her vakit her yerde bulunur. Netîcelerinin fesâdı tabîî kānûnların butlânlarına delîl olmazsa **[342]** ictimâî kānûnların butlânlarına da hiçbir cihetle delîl ola-

maz. Netîcelerde fesâd varsa kānûndan değil belki sû'-i isti'mâlden nâşî olur.

180- Fi'l-vâki' bugünkü medeniyet belki her yerde her asrın, her milletin nizâmı medeniyeti amelenin ihtiyâcları, râhatları, hukūkları hakkında her vakit gāyet zâlimâne, gāyet muhakkırâne muâmele ederdi. Mülk kānûnu da bazı halkın pek ziyâde sefâletlerine, bazılarının da gāyet fazla refâhet ve sefâhetlerine yol açıp âkıbet bütün hey'et-i ictimâiyyenin ahvâlini tamâmıyla harâb etti. Binâenaleyh hükûmet şekillerini, hey'et-i ictimâiyye nizâmlarını alt üst etmek için asır asır ihtilâller çıkıp durdu.

Bu husûsta Karl Marks gibi, Engels gibi büyük muktesidlerin bütün şikâyetleri gāyet mantıkīdir. Bütün dünyâ amelelerini ihtilâl hareketlerine da'vet ederlerse hakları da vardır, ma'zeretleri de. Revolüsyon hareketlerine, inkılâb ve ihtilâl fitnelerine hey'et-i ictimâiyye ahvâlinin her cihetle kābiliyyet-i tâmmesi vardır.

181- Evet, böyledir. Lâkin mülk hukūklarını inkâr etmek, iştirâkîlik (sosyalistlik, komünistlik) kānûnlarını kabûl etmek hey'et-i ictimâiyye hastalıklarına hiçbir sûretle devâ olmaz. Kapitalizm devrinin gāyet müdhiş mefsedetlerini hiçbir vakit def' etmez, yara üzerine zehir sürmek gibi bir hareket olur. İnsanların kudretlerine, kābiliyetlerine, amellerine, müsâbakalarına, her cihetle inkişâflarına gāyet büyük ve kuvvetli bir tazyîk ve tahdîd olur. Yalnız ameleleri değil, belki bütün efrâdı, bütün insâniyeti kapital elinde esîr etmek derecelerine kadar iner.

182- Karl Marks gibi büyük muktesidlerin âkıbet-bîn gözüyle nazar edersek kapital elinde yalnız amele esîrdir. Lâkin hakīkat gözüyle nazar edersek kapital elinde, mal pençesinde kapitalistlerin kendileri de ameleden ziyâde esîrdir.

183- Yalnız ameleyi değil belki bütün insâniyeti kapital esâretinden, mal pençesinden halâs etmek zarûrîdir.

184- Lâkin mülk hukūklarından insanları mahrûm etmek hiçbir vakit halâs çâresi olamaz. Belki malın, kapitalin de tasarrufu, sâhib ve mâliki olmak halâs vesîlesi, necât tedbîri olabilir.

185- Kapitaline, malına mâlik olup ihtirâslarının pençesinde esîrlikten insâniyet ne vakit kurtulursa o vakit mülk nizâmı, mülk hukūkları bütün mefsedetlerden temizlenir. Hem o vakit insâniyet mülk bereketlerinden istifâde eder, hem de her türlü amel bütün kuvvetiyle harekete gelir ve ihtiyâc her türlü bereketi tabîat hazînelerinden istihsâl eder.

186- Gerçi mülk nizâmlarına medenî ve iktisâdî tefâvüt müterettib olur. Lâkin tefâvüt olmakla berâber mülk nizâmı yine meşrû' olur, yine mülklerin her nev'ine, her mikdarına her ferdin ehliyeti te'mîn kılınırsa, 185'inci maddedeki mefsedet yani sû'-i isti'mâl yolları da adâlet ve kānûn kuvvetiyle tamâmen kapanırsa mülkün mikdarındaki tefâvüt zarar vermez; bazıların sefâletlerine, bazılarının da sefâhetlerine sebeb olmaz.

187- İnsanların mütefâvit ahvâl-i tabîiyyelerine ve kābiliyetlerine, mütefâvit kuvvetlerine ve amellerine müterettib olacak tefâvüt kānûn nazarında bu sûretle matlûb değil ise memnû' da olmamak lâzım gelir. Yoksa tabîî hâlleri tamâmıyla hedm etmek, gāyet fâhiş adâletsizliği kānûn hâline getirip amelin en büyük bereketlerine pek büyük sekte vermek hey'et-i ictimâiyyenin iktisâdiyâtına büyük halel îrâs etmek, terakkıyât âmillerinin en kavîlerini katletmek gibi büyük mefsedetler müterettib olurdu.

188- Tabîî berekâtı, tabîî mahsûlâtı taksîm etmek insanların gerek hizmetlerine, gerek kuvvetlerine göre olsun, gerek kābiliyetlerine, gerek hâcetlerine göre olsun, insâniyet dünyâsında hiçbir vakit müsâvât-ı iktisâdiyye matlûb ve mümkün olmaz. Tefâvüt tabîîdir, zarûrîdir. Hattâ taksîm ta'bîri, taksîm usûlleri gāyet fenâ bir şeydir.

189- İnsanları her cihetle, maîşet cihetiyle de, kesb ü amel cihetiyle de hür, muhtâr ve mutlak bırakmak zarûrîdir, nâfi'dir. Hey'et-i ictimâiyyenin salâhı yalnız bu takdîrde hâsıl olabilir.

İhtiyâc zamanlarında muhtâc olanların her birine yardım etmek farz derecesinde bir vazîfe ise de taksîm anbarları kapılarında insanları, ameleleri dilenci yapmak, esîr etmek insâniyet şerefine yakışmadığı gibi insâniyetin salâhına da hiçbir vakit hâdim olmaz.

190- Şerîat-ı İslâmiyye, Kur'ân-ı Kerîm, şâri'-i hakîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretleri mülk hukūklarını bütün esbâbıyla, bütün fürûâtıyla, bütün tekemmülâtıyla kabûl etti. Akl-ı selîm, maslahat-ı hâlisa hukūk-ı mülkiyyeyi hayât-ı insâniyyenin zarûriyâtından addeder.

191- Mülk hukūklarına hürmeti, kudsiyeti Kur'ân-ı Kerîm âyet-i kerîmeleriyle, şâri'-i hakîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin sünen-i kat'iyyesiyle, fıkh-ı İslâmın bütün ebvâbıyla, bütün kitaplarıyla kat'î ve zarûrî bir esâs olmak üzere sâbittir, makbûldür.

[343] 192- Mülk hukūkları, şerîat-ı İslâmiyye ahkâmına göre muhteremdir, masûndur, mukaddestir.

193- Mülk hukūklarının hürmeti bu kadar büyük olmakla berâber mülk, hayatın maksadı değil, belki hayatın vesîlesidir.

194- Maksad yalnız insandır, insanların hürmetleridir. İnsanın kendisi de, hürmeti de başka maksadla-

rın hiçbirine vesîle kılınmaz, âlet olmak üzere istihdâm olunmaz.

195- İctimâî kānûnlar insanların hürmetlerine riâyet edebilirse öyle kānûn hey'et-i ictimâiyye salâhına hizmet edebilir.

196- Ya mülk hukūklarını inkâr edecek yahud insanları, ameleleri kapital maksadına âlet edecek yahud bütün insanları amele kümesi, proleterya sürüsü kılacak hiçbir nizâm hiçbir vakit hey'et-i insâniyyenin salâhına hizmet etmez.

Sosyalizm ve komünizm mezheblerinin en zaîf damarları mülk ve hukūk mes'eleleridir.

197- Mülk mes'elelerini ilmî bir usûlde tamâmıyla halletmek İslâm âlimlerinin bugün en büyük vazîfeleridir.

198- Devletin, hükûmetin, bütün harclarına, külfetlerine halk her vakit tahammül etti. Bugünkü fevkalâde harc ve külfetlerine de elbette tahammül eder. Lâkin halkın hânelerini teftîş etmek, mallarını müsâdere ve gasb etmek bundan sonra her hâlde ilgā olunmalıdır.

199- Vâkıâ İslâm devletleri ve milletleri elinde bugünkü ma'nâsıyla büyük kapital yoktur. Lâkin bundan sonra belki olur. İslâm milletlerinin İslâm kardeşlerinin ekserîsi yahud hepsi bugünkü ma'nâsıyla tamâmen proleteryadır. Garb proleteryasının ahvâl-i iktisâdiyye ve ictimâiyyesi gāyet fenâ ise* şark proleteryalarının, Türkiye ve Türkistan Türklerinin hâlleri daha ziyâde fenâdır. Bundan sonra şark memleketleri, şark bereketleri garb sermâyesinin ellerinde kalırsa, şark proleteryası garb sermâyesinin elinde ücretli amele olup kalırsa şark amelesi garb amelesinin elinde daha şedîd bir sûrette esârete düşer.

Bugün medeniyet dünyâsı gāyet büyük buhrânlar, gāyet büyük iktisâdî ihtilâller içindedir. Teşkîlât-ı iktisâdiyye cihetiyle büyük ve müdhiş inkılâblar arifesindedir. İnkılâb fırtınaları medeniyet nizâmlarının her birini tedmîr edebilir. İnkılâb asırları eski kānûnların, eski şerîatların sahîfelerini tamâmıyla ihrâk edebilir. İslâm'ın elinde de mukaddes ve kadîm bir şerîat-ı ictimâiyye vardır. Böyle dehşetler karşısında, böyle ihtimâller arifesinde Kur'ân-ı Kerîm ümmeti lâkayd kalamaz. Binâenaleyh sermâye-amel cidâllerini, iktisâd şekillerini şerîat-ı İslâmiyye usûlüyle, adâlet kuvvetiyle halletmek yolunda İslâm fakīhleri, İslâm hükûmetleri her hâlde ihtimâm etmelidir. Yoksa Kur'ân-ı Kerîm'in, mukaddes şerîatın hürmeti, ehemmiyeti kalmaz.

200- Arz Allâh'ın ihsânıyla yahud diyelim tabîatın müsâadesiyle insanların istifâdelerine bahşolunmuş büyük bir hazînedir. Bütün bereketlerin, bütün ihtiyâcların ebedî, umûmî bir menbaıdır. İnsanların da hayvânların da meskenidir, mehdidir.

201- Tabîat hazînelerinde yerin üstünde ve içinde olan bereketlerin haddi hesâbı yoktur. Tabîatın, yerin bereketleri, hayvânların, insanların ihtiyâclarından her vakit her yerde ziyâdedir. [10](وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ) , (وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لَا تُحْصُوهَا)[11]

Tabîatta bahîllik ve fakīrlik görmekte olan bazı ehl-i ilmin, muktesidlerin bu husûstaki hayhuyları boş bir vehimdir, bâtıl bir lâftır. Aczlerini, cehllerini, i'tirâf etmemek istikbârından nâşî büyük bir gurûrdur.

202- Yer mesken olur. Meskenler bütün merâfıkıyla mülk olabilir. [12](الدار حرم) sünnet-i kat'iyyesi İmâm Ahmed *Müsned*'inde Ubâde bin es-Sâmit hazretlerinden hadîs-i merfû' olmak üzere rivâyet kılınmıştır.

203- Yer bereketlerin menbeti, mezraı, menbaı olur. Böyle yerler ekseriyetle devletin, cemâatin mülkü olup taksîm usûlüyle halkın ellerine, efrâdın istifâdelerine terk olunur. Böyle yerler mîrîdir. Mîrî yerlerin rakabeleri devletin, cemâatin mülkü gibi olup efrâdın mülkü olmaz.

204- Mîrî yerlerin rakabeleri efrâdın mülkü olmaz. Lâkin menfaatleri mülk olup intifâ'ları insanların bi'l-ihtiyâr terklerine kadar dâim olur.

205- Mübâh yerler ihyâ kılınırsa yahud boş yerlerin bazı kıt'alarına meşrû' sebeblerin biriyle mülk sâbit olursa öyle yerlerin rakabeleri de mülk olabilir.

206- Mülk malın rakabesine müteallik olur: Meselâ insanın libâsı gibi, kitâbı gibi zâhirdir. Bazen rakabe mülk olmaz, menfaati mülk olur: Meselâ icârede hâne mülk olmaz, menfaati, yani süknâsı mülk olur. **[344]** Bazen menfaati de mülk olmaz, belki yalnız intifâ' memlûk olur: Meselâ mübâh yerlerde, vakıf hânelerde insanın ikāmeti gibi. Vakıf hânelerde ikāmet edip intifâ' etmek câizdir. Lâkin ikāmet eden insan vakıf hâneleri icâreye veremez.

Şu üç nevi' mülkün her biri: 1- Rakabe mülkü de, 2- Menfaat mülkü de, 3- İntifâ' mülkü de her hâlde her yerde sâbit olabilir.

---

* Umûmiyet i'tibârıyla garb ve Amerika proleteryasının ahvâl-i iktisâdiyye ve siyâsiyyesi bizim şark ulemâ, muharrir ve şâirlerinin, cemâat hâdimlerinin ahvâl-i maddiyye ve siyâsiyyelerinden kıyâs kabûl etmez derecede yüksek ve zengindir.

Kitâbın Musahhihi: İyâz İshâkī.

[10] "Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz." (Hıcr Sûresi 15/21).

[11] "Allah'ın ni'metlerini saymakla bitiremezsiniz." (İbrâhim Sûresi 14/34).

[12] "Ev haremdir. Korunması gerekir."

207- Arâzî kānûnlarında yerin bereketlerine, insanların amellerine sekte vermemek esâsları i'tibâr kılınıp bereketlerin husûlünde cem'iyetin ehemmiyeti ve kuvveti de, tabîatın büyük hissesi de esâs olmak üzere i'tibâr kılınır.

İnsanların amellerine, yerin bereketlerine halel vermeyecek nizâm hangisi ise şerîat-ı İslâmiyye nazarında o makbûl olur.

208- Gāyet büyük ehemmiyetlerine göre arâzî mes-'elelerini, su mes'elelerini esâslı sûrette halletmek İslâm âlimlerine terettüb eder. İktisâd âlimlerinin, zirâat âlimlerinin beyân ve ifâdelerini tamâmıyla ihâta edip arâzî mes'eleleri hakkında İslâm müctehidlerinin ictihâdlarını da esâs ittihâz edip arâzî mes'elelerinin halli yolunda tamâmıyla hazırlanmak sonra da hey'et-i ilmiyye şûrâsı, kongresi da'vet olunarak arâzî mes'elelerini icmâ' karârıyla halletmek her hâlde ma'kūl ve münâsib olur. Şu yolda bir kitap te'lîf olunarak tab' ve neşr edilirse bilâhare ehl-i ilmin intikādıyla da ıslâh kılınırsa böyle bir kitap arâzî hakkında İslâm kānûnu olmak şerefine de nâil olur. Böyle güzel bir hizmet Rusya müslümanlarına da bugün büyük bir şeref olurdu.

KADINLIĞIN HAKİKATİ

Kadının Hakīkati Ana Olmak, Yuva yapmaktır:

Son zamanlarda bazı İstanbul kadınlarında hâsıl olan yanlış düşünceler, kadınları kendi hakīkat ve hüviyetinden uzaklaştıracak mâhiyettedir. İstanbul'un bazı kadınlarında görülen bu hareketin safahâtı tedkīk edilirse anlaşılır ki kadınlık analığı bırakmış, evvelâ zevceliğe doğru yol almış sonra sukūt-ı hayâle uğrayarak kendi hakīkatlerinin zıddı olan erkekliğe doğru meyletmiştir. Bu ise kadınlık için hakīkat ve mâhiyeti i'tibârıyla bir sukūttur. Koca bulamayanlar bilmelidirler ki erkekleri bir taraftan müstağnî kılmışlar, bir taraftan da sukūt-ı hayâle uğratıp ürkütmüşlerdir. Kadınlığa âid bütün i'tibâr hicâb zamanlarında kalmıştır. Hicâb kalkıp gözler tesâdüm ettikten, çeneler oynadıktan sonra erkeklerin gözü yılmıştır.

İşte düzenip bezendiği hâlde koca bulmakta müşkilât çeken* İstanbul'un asrî ta'bîr-i hıffetini takınan, istikbâllerinden ye'se düşerek nihâyet erkekler gibi maîşetlerini kazanmak derdine düşen her çi bâd âbâd hayata atılmak isteyen bu hanımlar bilir bilmez hayat denilen sâha-i mahûfun envâ'-ı mehâlik ve levsiyâtı içinde yuvarlanmayı göze alıyorlar, demektir.

Bu evvelâ: Kadınlıktan i'tizâl ve firârdır.

Sâniyen: Muvaffakıyet pek, pek şübhelidir. Çünkü bu sâha-i hayât erkeklerin malıdır. Onlar arasında yer kazanmak; büyük bir mücâdeleye, büyük bir kudret-i rekābete ihtiyâc gösterir ve netîce i'tibârıyla da büyük bir tenezzül-i şerâita ve yıpranmaya mâl olur.

Kadınlar âlim olmasın, demiyorum. Mütehassıs olmasın, görgüsüz olsun, demiyorum. Olsun. İyi her şey olsunlar. Fakat kadınlık elden gitmemek şartıyla. Her iyi şey olsunlar, fakat kadınlıkla erkeklik arasında kalarak hiç olmamak şartıyla! Evet, bir evin kapısını kapayarak bir ocağı söndürerek, bir âilenin efrâdını serseriliğe sevk ederek değil; ana olmak, yuva yapmak için; yuvayı i'mâr etmek, en sıhhî ve iyi bir hâlde tutmak için; en elverişli bir sûrette tertîb ve tanzîm ve en muktesidâne idâre etmek için; yuva sâkinlerini en bahtiyâr bir hâlde bulundurmak için; çocuklara en sıhhî usûllerle bakmak, en pedagojik sistemlerle muâmele etmek için; çocukların dimâğını, kalbini akāyid-i sâlime nûrlarıyla doldurmak, yüksek arzulara menba' yapmak için; el-hâsıl yuvasını fazîlet, hakīkat ocağı yapmak için.

Kadın Ana Olmak İçin Doğmuştur:

Kadın her şeyden evvel ana olmak için doğmuştur. Bir kadının hayatta mutlakā evlenmesi ve evlense dahi mutlakā çocuk getirmesi mümkün olmayabilir. Evlenememesi kendi taksîr ve ihtiyârı dâhilinde olmayarak vukūa gelebilir. Kezâ evlense dahi gerek zevcinin gerek kendisinin kābiliyet-i tevlîdden mahrûm bulunmuş olması mümkün olabilir. Bu gibi kadınlar ma'zûrdur ve hakīkatte yine muhteremdirler. Çünkü analığa ma'nen maddeten hazırlanmış; fakat tâli' müsâid olmamıştır. Ancak bunlar mensûb oldukları cem'iyete muhtâc-ı velâyet bir iki yetîmi öz evlâd gibi kemâl-i ihtimâm ile yetiştirmekle, komşularının çocukları için vâlidelerine nasîhat etmekle vazîfe-i mukaddeselerini daha âlî bir kıymette îfâ edebilirler. Bir yetîme veya fenâ bir **[345]** ananın çocuğu için sarf edilecek ihtimâm, öz evlâda sarf edilecek tabîî ihtimâmdan elbette daha şâyân-ı takdîrdir.

Hadîs-i şerîf: (اناوكافل اليتيم فى الجنة هكذا) . Meâl-i şerîfi: "Ben ve yetîmi yetiştirenler şöylece cennetteyiz."*

* Zâten kendisi aramaya çıktığı için bulamamıştı.

* Yetiştirmekte ma'nâ vâsi'dir. Ma'nen ve maddeten yetiştirmek; ahlâkıyla, edebiyle, irfânıyla, hüner ve ma'rifetiyle yetiştirip cem'iyet-i beşeriyyeye nâfi' bir unsur olarak karıştırmak demektir. Yoksa boğaz tokluğu ile ve sû'-i istihdâm ederek ahlâksız, câhil, muzır bir hâle getirerek değil! Sonra kadınlar muallimelik

Bilhassa bizi kurtaracak; aklı başında, mesleği, zihniyeti yüksek muallimelerdir; istikbâl analarının ilk gözleri, zihinleri açılırken karşısında göreceği, ahlâk ve etvârını, efkâr ve âmâlini misâl ittihâz edeceği muallimeler, mürebbiyelerdir. Hey'et-i muallime ve mürebbiyenin kusûrlu olması gayr-i kābil-i telâfî bir âkıbet ihzâr eder ve gayr-i kābil-i hazm u tahammül bir keyfiyet ihdâs eyler.

Bazı sabâhları böyle çıkınca bir muallime hanıma râst gelirim. Görmemek için gözümü yere dikerim. Bu zavallı kızcağız gerek kıyâfet, gerek revş ü etvâr cihetiyle o kadar züppedir ki insan buna muallime demek için ne kadar cehd etse yine muvaffak olamaz. İşte buyurun; ilm ü irfân ve ciddiyet-i meslekiyyeden mâadâ kendisinden her şey aranabilen ve "asrî"likle iftihâr eden bu yavrucağız tedrîse gidiyor, ta'lîm ve terbiyeye gidiyor. Ne mutlu ona talebe olmayanlara!..

Bu ma'rûzâtımdan şu netîceye vâsıl oluyorum ki bir kıza mektepte yalnız umûmî ilimler, fenler okutmak, muallime olmasına değil hattâ cem'iyet-i beşeriyyenin terbiyeli ve kendi cem'iyetinin harsine muvâfık bir ferd olmasına bile kâfî değildir. Bir insana evvelâ terbiye-i dîniyye ve milliyyesi, daha sonra bütün cihânca mu'teber olan beynelmilel terbiye-i ictimâiyye verildikten sonra hayatta ahz edeceği mevki'-i ictimâîye nazaran evlâd terbiyesi, kardeş muâmelesi, ebeveyn muâmelesi, evlâd muâmelesi ta'lîm edilmeli. Bir kadına evvelâ ev kadınlığı, sonra analık vazîfesi ve çocuk terbiyesi öğretilmeli, ondan sonra da muallime olacaksa muallimelik şahsiyetinin istediği terbiyeyi, doktor olacaksa doktorluk şahsiyetinin hastalara karşı terbiyesi îcâbâtını öğretmeli. Yoksa işler karmakarışık olur. Muallime talebeyi ıdlâl ve ifsâd edecek bir nümûne, tabîb dahi hastayı rûhen hasta edecek kaba bir âlet olur.

Bir muallime hem hocadır, hem hekimdir, hem mürebbiyedir. Hepsinden evvel bir vâlidedir. İşte bunları câmi' evsâfı hâiz olana hoca hanım denir ve böylesi mühim, muhterem bir insan olur. Yoksa fenâ bir me'mûr, muzır bir nümûnedir.*

Ömer Fevzî

---

yaparak ve bunu hakkıyla îfâ ederek mukaddesâtına, vatanına, milletine en bâdî-i iftihâr bir netîceye pek büyük mikyâsta varabilirler.

* Hoca: Öğreteceği şeyi en kolay ve en mükemmel sûrette öğretmesini bilene derler. Hekimlikten maksad da çocuğun kusûr ve noksânlarını teşhîs edip onları muâmelât ve tedâbîr-i hakîmânesiyle tedâvî, tashîh ve ikmâle derler. Mürebbiyelik de; çocuktaki kābiliyeti tenmiyeye, kemâllendirmeye ve çocuğu hedefe îsâl etmeye derler. Vâlidelik ise bu maksadlarla tatbîk edilecek usûlleri şefkat ve samîmiyet mikyâsıyla ayâr etmeye ve onlara kalbî, rûhî emniyet ve samîmiyet ilkā etmeye derler.

İzdivâc Müessese-i İctimâiyyesi

Nikâhın Mâhiyet-i Şer'iyyesi – Nikâhın Ehemmiyet-i Mahsûsası – Nikâhın Sıfat-ı Şer'iyyesi – Nikâhın Nevâfil ile İştigālden Efdaliyeti – Nikâhın Meşrûiyetindeki Sebeb ve Hikmet – Nikâhın Fevâid ve Muhassenâtı – Nikâh Hakkındaki Tergībât-ı Şer'iyye – Mehir ve Velîme Husûsunda İsrâfâttan Tevakkī Edilmesi

1

Nikâhın Mâhiyet-i Şer'iyyesi:

Nikâh bir akd-i şer'îdir. Bu vâsıta ile erkekler ile kadınlar arasında birer râbıta-i zevciyyet teessüs eder, bir münâsebet-i ictimâiyye vücûda gelir. Zevceynden her biri diğerine karşı birtakım hukūk ve vezâife mâlik bulunur. Her birinin diğerinden istifâde etmesi meşrûiyet kesb eder. Ma'lûm olduğu üzere insanlar tab'an medenîdirler, bir arada yaşamaya, biribiriyle istînâs etmeye mecbûrdurlar. Her hâlde münferidâne yaşamaları kābil olamaz. İnsanların bu bâbdaki ihtiyâclarını en evvel tatmîn eden vâsıta ise râbıta-i izdivâcdır. İzdivâc sâyesinde âile hayatı teessüs eder, âilelerin tekessüründen de gitgide zümreler, cem'iyetler vücûd bularak koca bir hey'et-i ictimâiyye sâha-i zuhûra gelir.

Nikâhın Ehemmiyet-i Mahsûsası:

Nikâh bütün mesâlik-i ilmiyye erbâbı nazarında bir ehemmiyet-i mahsûsayı hâizdir. Nikâh; ahlâkıyyûn nazarında bir emr-i fıtrîdir ki bu vâsıta ile iki cinsin –yani cins-i kavî olan erkekler ile cins-i latîf bulunan kadınların– yekdiğeriyle iktirânı, biribiriyle teşrîk-i hayât etmeleri kābil ve muhît-ı beşeriyyette mehâsin-i ahlâkıyye mütecellî olur.

Nikâh; ictimâiyyûn ile iktisâdiyyûna göre en mu'tenâ şuûn-ı hayâtiyyeden ma'dûddur. Bu öyle bir hâdise-i ictimâiyyedir ki huzûzât-ı hayâtiyyenin husûlüne, **[346]** nüfûs-ı umûmiyyenin tekessürüne, ensâl-i beşeriyyenin hüsn-i bekāsına, daha birçok makāsıd-ı ictimâiyyenin tecellîsine vesîle olur.

Nikâh; erbâb-ı şerâyi' nazarında pek mühim bir akd-i şer'îdir. Birçok ahkâm-ı şer'iyyenin vücûduna, birçok mesâil-i hukūkıyyenin tedvînine vesîle olmuştur. Kütüb-i fıkhiyyemizin münâkehât kısmı buna şâhiddir.

Nikâh; erbâb-ı zühd ü diyânet indinde ise ibâdet ve tâatten ma'dûd ve akd-i izdivâcda bulunacak eşhâsın evsâfına, şerâit-ı hayâtiyyesine nazaran farziyet, vücûb, sünnet gibi evsâf-ı şer'iyyeden biriyle muttasıftır.

Nikâhın Sıfat-ı Şer'iyyesi:

En mu'teber kütüb-i fıkhiyyemizden olan *Bedâyiu's-Sanâyi'*de mezkûr olduğu üzere nikâh; hâl-i tevekānda

farz olur. Yani alacağı kadının mehir ve nafakasını te'mîne kādir ve teehhül etmedikçe nefsini mukārenet-i gayr-i meşrûadan men' edemeyecek derecede nisâya mâil olan bir erkek için nikâh farzdır. Böyle bir şahıs izdivâcı terk ederse günâhkâr olur.

Fakat hukūk-ı zevciyyeti îfâya kādir olduğu hâlde nisâya karşı nefsinde bu derece iştiyâk hissetmeyen bir erkek için nikâhın lüzûmunda beyne'l-müctehidîn ihtilâf vukū' bulmuştur. Dâvûd bin Ali el-Isfahânî gibi ehl-i zâhire göre nikâh her hâlde farzdır, âdetâ savm ve salât gibi farz-ı ayndır. Çünkü: [13](فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ) [14](وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى) âyetlerindeki emirler sûret-i mutlakada vârid olduğundan farziyeti müfîddirler. Maahâzâ fuhşiyâttan imtinâ' farzdır. Bu imtinâ' ise nikâh ile te'mîn edileceğinden bi'z-zarûre nikâh da farzdır.

Lâkin ulemâ-yı Hanefiyyeden bir kısım zevâta göre nikâh bu hâlde (i'tidâl-i iştiyâk hâlinde) âdetâ cihâd ve salât-ı cenâze mesâbesinde bir farz-ı kifâyedir. Bu bâbdaki evâmir-i şer'iyye alâ-tarîkı'l-kifâye farziyete mahmûldür. Diğer bir kısım zevât da diyor ki: Nikâh bu hâlde her müslim için i'tikāden farz değilse de amelen farzdır. Zîrâ bu bâbdaki nusûs-ı şer'iyyenin muhtevî olduğu emir sîgaları karîneden hâlî olduğundan hem farziyete, hem de nedbe muhtemildir. Binâenaleyh bu nusûsun hakīkatine ale'l-ibhâm –yani Şâri'-i mübîn hazretleri bu nusûs ile kat'iyyen vücûb mu, yoksa nedb mi her neyi ki murâd etti ise haktır diye lâ-ale't-ta'yîn– i'tikād ederiz. Bu hâlde eğer murâd-ı ilâhî farziyet ise akd-i nikâh ile bu farzı bil-fiil îfâ ederek uhdesinden çıkmış oluruz ve eğer nedb ise icrâ-yı nikâh ile sevâb kazanmış bulunuruz.

İşte ekâbir-i ulemâmızdan birçokları ihtiyâta riâyet ve bi-kadri'l-imkân zarardan ihtirâz için bu kavli ahz ederek ol vechile nikâhın farziyetine hükmetmişlerdir.

Ulemâ-yı kirâmdan bazı zevâta göre de nisâya karşı meyl ü rağbeti şiddetli olmamakla berâber mehir ve nafakayı i'tâya iktidârı mevcûd ve hukūk-ı zevciyyeti îfâ edeceği müteyakkın olan bir erkek için mahzâ sünnet-i nebeviyyeye imtisâl niyetiyle teehhül etmek sünnet-i müekkededir. Mücerred kazâ-yı şehvet emeliyle izdivâc etmek ise mübâhtır. Bu gibi hukūk-ı şer'iyyeyi îfâya muktedir olamayanların hakkında ise akd-i nikâh câiz değildir.

Nikâhın Nevâfil ile İştigālden Efdaliyeti:

Yine *Bedâyiu's-Sanâyi'*de ve sâir mu'teber kütüb-i fıkhiyyemizde beyân olunduğu üzere sâir farzları, sünnetleri edâ etmekle berâber nikâh ile iştigāl etmek nâfile ibâdet icrâsı için ihtiyâr-ı uzlette bulunmaktan evlâdır. Bir kere nikâh farz olduğu takdîrde elbette bununla iştigāl etmek tatavvu' ile iştigālden efdaldir. Farz olmadığı takdîrde ise yine birçok vücûh ile nevâfile müreccahtır. Ez-cümle:

1- Nikâh, sünnet-i nebeviyyedendir. Sünnetler ise bil-icmâ' nevâfilden mukaddemdir. Çünkü sünneti terk edenler hakkında vaîd vardır. Nitekim bir hadîs-i nebevîde: [15](فمن رغب عن سنتى فليس منى) vârid olmuştur. Halbuki nâfileleri terkten dolayı böyle bir vaîd vâki' değildir.

2- Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz nikâha muvâzıb bulunmuşlardır; ilk defa izdivâc buyurduklarından sonra hiçbir vakit zevcesiz yaşamamışlardır. Eğer nevâfil ile iştigāl efdal olmuş olsa idi Resûl-i âlîşân Efendimiz nikâhı terk ederek nevâfil ile iştigāl buyururlardı. Çünkü enbiyâ-yı izâm hazerâtı efdali terk etmezler. Bu terk onların şân-ı âlîsine bir zelle addolunur.

3- Nikâh nevâfilden efdal olan makāsıda insanı îsâl eder: Nikâh ile efrâd-ı ümmetin tezâyüdü te'mîn edilir, nikâh ile nüfûs-ı beşeriyye fuhşiyâttan sıyânet edilmiş olur, yine nikâh ile hilkaten zaîf olan tâife-i nisânın nafaka ve süknâsı te'mîn ve nefsi helâke ma'rûz olmaktan vikāye edilmiş bulunur.

Hâsılı nikâh; tehzîb-i ahlâka, terbiye-i evlâda, masâlih-i müslimîni îfâya, ebnâ-yı cinsi ile hüsn-i ülfet ve muâşerete vesîle olduğundan şübhe yok ki bu gibi makāsıd-ı âliyyeden her biri nâfile ibâdet için ihtiyâr-ı uzletten efdaldir.

Maahâzâ nâfile ibâdetin menfaati yalnız âbide maksûrdur. Nikâhın menâfii ise nâkihe maksûr değildir, başkalarına da sirâyet eder. Teehhül eden bir şahıs başkalarının da nef'ine çalışmış olur. Nâsın hayırlısı ise nâsın nef'ine hizmet edendir.

[347] Nikâhın Meşrûiyetindeki Sebeb ve Hikmet:

Nikâhın hikmet-i meşrûiyyeti; âlem-i beşeriyyetin bir âheng ü intizâm dâiresinde devâmıdır. *Fethü'l-kadîr*'de mezkûr olduğu üzere bu âlemin ilm-i ezelî-i ilâhîde mukadder olan zamana kadar vech-i ekmel üzere bekāsı nikâhın vücûduna muallaktır. Bu tealluk ise nikâhın meşrûiyetine sebebdir. Çünkü âlem-i beşeriyyetin vakt-i mukaddere kadar bekāsı, silsile-i insâniyyenin devâmına vâbestedir. Bu silsilenin bir intizâm ve nezâhet dâiresinde devâmı ise ancak nikâh ile te'mîn edilebilir. Vâkıâ mukārenet-i gayr-i meşrûa ile de nev'-i beşerin devâmı mümkün görülebilir. Fakat bu mukārenet; beyne'n-nâs mezâlimi, sefk-i dimâı ve ensâbın zıyâını müstelzim olur, beşeriyetin helâk-i ma'nevîsini intâc eder.

---

[13] "Hoşunuza gidenlerle evlenin." (Nisâ Sûresi 4/3).

[14] "Bekârları ve dulları evlendirin." (Nûr Sûresi 24/32).

[15] "Sünnetimden yüz çeviren benden değildir."

Tefsîr-i Kebîr'de mufassalan beyân olunduğu üzere mukārenet-i gayr-i meşrûa birçok mefâsid-i ictimâiyyeyi câlibdir. Ez-cümle:

Evvelen – İnsanın ihtilât ve iştibâhına sebeb olur. Bir zâniyenin vücûda getireceği çocuk şefkatkâr bir pederin nazar-ı terbiye ve himâyesinden mahrûm bulunacağından güzel bir feyz-ı terbiyyeye mazhar olamaz; bu hâl ise çocuğun zıyâını, neslin inkıtâını ve bi'n-netîce âlem-i in-sâniyyetin harâbîsini mûcib olur.

Sâniyen – Bir kadın nikâh sebebiyle bir erkeğin mahremiyetine ihtisâs eder. Eğer bu ihtisâs böyle meşrû' bir sebebe müstenid olmazsa bu ihtisâsın husûlü için mukātele ve muvâsebeden, insanların biribiri üzerine atılmasından başka bir tarîk kalmaz. En ziyâde kuvvet ve cür'ete mâlik olanlar istedikleri kadınları kendi dâire-i ihtisâslarına celbe çalışırlar. Bu hâl ise bit-tabi' bâb-ı mukāteleyi açar ve umûmî bir hercümerci da'vet eder. Nitekim her yerde zâbıta-i adliyye tarafından tutulan ihsâiyât birçok cinâyetlerin mücerred münâsebât-ı gayr-i meşrûa yüzünden vukūa geldiğini göstermektedir.

Sâlisen – Mukārenet-i gayr-i meşrûada bulunan bir kadından her tab'-ı selîm istikrâh eder. Artık böyle âlûde-dâmen kadınla ülfet ve ünsiyette bulunmak, kendisiyle mes'ûd bir âile teşkîl etmek kābil olamaz. Bu hâlin tevessüü ise kadınlık hayatının mahvı demektir.

Râbian – Mukārenet-i gayr-i meşrûa tecvîz edilecek olsa idi hiçbir kadının bir erkeğe ihtisâsı kalmazdı. Her erkek dilediği kadınlar ile muvâkaada bulunabilirdi. Bu hâlde ise insanların behâim derekesine tenezzülü lâzım gelirdi. Halbuki insanlar hâiz oldukları akıl ve iz'ân sâyesinde, nezâhet ve iffet sâyesinde beyne'l-mahlûkāt pek yüksek bir mertebe-i kemâle nâil bulunmaktadırlar.

Hâmisen – Kadınlar mücerred erkeklerin şehevâtını teskîne, temâyülât-ı hevâ-perestânelerini tatmîne vesîle değildirler. Beşeriyetin büyük bir zümresini teşkîl eden bu cins-i latîfin kendi şânına lâyık birtakım vezâifi vardır. Ez-cümle her kadın kendi zevcinin bir şerîke-i hayâtı, kendi hânesinin yegâne bir nigeh-bânıdır. Her kadın umûr-ı beytiyyesini rü'yet eder. Dünyâya getirdiği çocukların terbiyelerine çalışır, âilenin inkişâf-ı mes'ûdiyyetine bezl-i makderette bulunur durur.

İşte kadınlardan asıl maksûd olan bu gibi hasâis-ı ictimâiyyedir. Bunların husûlü ise bir kadının yalnız bir erkeğe ihtisâs etmesiyle kābil olabilir. Halbuki [gayr-i meşrû'] mukārenetler bu gibi makāsıd-ı âliyyenin husûlüne münâfîdir.

Sâdisen – Kadınlar ile erkekler arasında nikâhtan başka bir tarîk ile mukārenetin vukūu kadını tezlîl eder, birtakım ilel ü emrâzın zuhûruna, tevessüüne meydân verir. Bi'n-netîce izmihlâl-i ictimâîye bâdî olur. Nitekim fuhşiyât yüzünden her memlekette emrâz-ı zühreviyye tevessü' ederek binlerce âilenin sönüp gitmesine sebeb olmaktadır.

Halbuki şerâyi'-i ilâhiyyenin tecvîz etmiş olduğu tarîkler bu gibi âfât-ı ictimâiyyenin zuhûruna mâni', kadr-i insâniyyeti i'lâya bâistir.

Ayın. Nûn.

İÇKİ ve FUHUŞ

On dokuzuncu asrın inkılâbcı kānûnları tarafından ortalığa yayılan ve garb akvâmından bazılarınca terakkıyât-ı medeniyyenin en yüksek delâilinden sayılan bir maraz-ı ictimâî var ki medenî hayatı kemiren illetlerin en murdârıdır. İşte bu iğrenç hastalık fuhuştur.

Garb medeniyeti bu ictimâî felâketi her tarafa yayarken o diyârın kānûn vâzı'ları tarafından ibdâ' edilmiş yeni yeni birtakım nazariyâta dayanıyordu ve Avrupalılar içinde bunun sirâyetinden İngilizler gibi ancak birkaçı kurtulabildi.

İşte o vakit şarkın müslüman ümmetlerinden beklenen hareket şu idi: Mekârim-i ahlâkı mertebe-i tekâmüle çıkarmak için gelen semâvî dinlerinde garbın rezâilini taklîde kat'iyyen mâni' hükümler bulacaklardı; Avrupalıların bu eğri büğrü bid'atleri arkasından gitmeyecekler, bu sefîl, bu nâmûs yıkıcı müesseseleri kendi ma'sûm topraklarına sokmayacaklardı.

Heyhât gerek bu maddî medeniyetin parlak zevâhirine gerek garbın on dokuzuncu asırdan beri yapmakta olduğu ilhâdî felsefelerine kapılmak yüzündendir ki şark bu ictimâî felâketlerden, bu rûhî hastalıklardan, bu medenî âfetlerden birçoğunu seve seve sîneye çekti.

[348] Bu saydığımız korkunç kuvvetlerin pîşdârı ise behîmî hevesleri yatıştırmaktaki azîm kudretinden dolayı fuhuş ve zinâ beliyyesi oldu. Bu yüzler karası illet öyle elîm âkıbetler doğurmuştur ki bunun tafsîlini başka zamana bırakarak şimdi sözümüzü bunun asıl mevzû'-ı bahsimiz olan içkilerle münâsebetine hasr edeceğiz.

Medenî cem'iyetlerde fuhşun intişârına en başlı âmil evlâda karşı lâzım gelen i'tinâ-kârlığın babalar tarafından ihmâl edilmesi yahud hayatî ihtiyâclarını te'mîn cihetlerine yanaşılmamasıdır.

Yukarıda söylediğimiz gibi sarhoş âileler kazançlarından büyük bir kısmını içkiye sarf ettiklerinden ellerinde kalan cüz'î para oğullarıyla kızlarının terbiyesine muktezî mesârifi ödeyemiyor. İşte o zaman zarûret bu evlerdeki kızlardan bilhassa ağzı burnu yerinde olanlarını bir sûretle maîşet aramaya sevk ediyor. Tabîî bunların çoğu kendilerine refâh ve âsûde bir hayat te'mîn edebi-

lecek hâmîler, mutavassıtlar bulamıyorlar. Halbuki nâz ü naîm içinde yaşamak, maîşetin yorucu şedâidinden müteneffir bulunmak beşer için fıtrî bir meyildir. İnsan hevesâtını kolay bir tarzda tatmîn imkânını görünce artık ağır işler altında ezilmeyi kat'iyyen istemez.

Hele kadınlar bu husûsta erkeklerden müfrittir. Zîrâ hayat-ı zevciyyeyi onlara sevdiren, kalblerine analık muhabbetini veren avâmil arasında öyleleri var ki bu arzulardan mahrûm kalmalarını intâc edecek bütün sanâyie, bütün yorucu işlere karşı kendilerine nefret vermektedir.

Aynı sebeblerden dolayıdır ki zînet ve tarâvetlerine hâdim olacak bütün mevâd kendilerince zarûrât-ı hayâtiyyeden hattâ ictimâî mevcûdiyetlerin şerâitinden telakkī olunur. Hem bu husûsta şehirde oturanlarıyla, köylerde, bâdiyelerde yaşayanların hiç farkı yoktur.

Bu arzûnun tatmîni ise kadının fazla paraya ihtiyâcını, binâenaleyh çok kereler kendisinin o parayı verebilecek her menbaa sokulmasını icâb ediyor. İşte o zaman karşısına dikilen içki zavallıyı tamâmıyla baştan çıkarmaya, en murdâr şeyleri nazarına hoş göstermeye başlıyor. Diğer taraftan delikanlılar da bu ihtiyâc içindeki kızların zihnini her vâsıta ile yavaş yavaş çelmeye bakıyorlar. Yola getiremediklerini evvelâ hafîf içkilerle sonra ufak tefek hediyelerle aldatıyorlar. Çok geçmeden küûl bu bîçâreleri o genç erkeklerin eline atıyor. O günâhkâr ellere ki –isterse en nezîh, en afîf, en necîb kızları fuhuş ve sefâlet ocaklarına sürüklemek sûretiyle olsun– kendi behîmî heveslerini yatıştırmaktan başka bir şey düşünmezler!

Artık bu zavallı kızlar da cansız birer metâ' gibi elden ele gezdikçe kudret-i fâtıranın insana bir cemâl-i lâ-yezâl olmak üzere verdiği bütün izzetlerine, şereflerine vedâ' eder gider.

Sonra analar, babalar içinde kızlarının felâketini ta'cîl edenler var. Bunlar hâlihâzırda "beyâz esîr" nâmıyla ma'rûf olan tarzda fuhuş evlerine giderek kızları satıyorlar. Bu sûretle fısk u sefâhete dalmış erkeklere zahîr olarak kendilerinin bütün arzularını yerine getirmekte içki için büyük bir güçlük kalmıyor. İhsâiyât gösteriyor ki fuhuş ve zinâ kurbanlarının çoğu içki içen evlerde yetişmiş kızlardır. New York'ta 1866 sene-i mîlâdiyyesinde icrâ edilen ihsâî tedkīkāt bu cümledendir. O zamanlar orada 2.000 fâhişe varmış. Hükûmet bu kadınları yetiştiren âilenin hayatî, ictimâî hâllerini soruşturduktan sonra şu netîceye vâsıl olmuş:

2.000 fâhişeden

% 29,8 = 569 Her zaman içen babaların kızları
% 17,35 = 347 Her zaman içen anaların kızları
% 31,8 = 636 İ'tidâl ile içen babaların kızları
% 28,7 = 574 İ'tidâl ile içen anaların kızları.

Madam Tarnovsky hem anaları, hem babaları içen âilelerden yetişmiş fâhişeler için kendi tedkīkātına istinâd ile diyor ki: "Bunlar tedkīk ettiğim fâhişelerin yüzde 69'undan aşağı değildir."

Bununla berâber ispirtolu içkilerin sâha-i tahrîbi fuhşu teshîl ile mahdûd kalmadığı gibi kadın dediğimiz o nâzenîn, o rakīk cinsin büyük bir kısmını elden ele dolaşan, birkaç para mukābilinde tasarruf edilen satılık metâ' derekesine indirmekle de bitmiyor. Heyhât, bu bedbaht mahlûkātın hayatı üzerinde öyle korkunç te'sîrler husûle getiriyor ki en metîn kafalar izâlesinden âciz kalır, en katı yürekler merhamete gelir.

Evet genç bir kız bu sürüye katılır. Evvelâ gûnâgûn vâsıtalarla yavaş yavaş hevesâtı gıcıklanır, hafîf içkiler verilerek serkeşliği giderilir, tabîatı yumuşatılır. Lâkin sonraları iş büsbütün ma'kûs bir mâhiyet alır. Artık bu kızın kendisine meyleden erkekler arasında içmesi kat'iyyen neşve tahsîli için değildir. Onun işretinden maksadı ancak şudur: Etrâfındakileri adam akıllı serhoş ederek semâhat damarlarını galeyâna getirmek, ceblerini kapalı tutan düğümleri çözmek, el-hâsıl ayık zamanlarda vermeyeceklerinin kat kat fazlasını şimdi kendilerinden çarpabilmek.

Sonra bu kızlardan birtakımı da sefâhet düşkünleriyle fısk u fücûr **[349]** mübtelâlarını celb için meyhânelerde, balozlarda istihdâm olunur. Vazîfeleri ise bir taraftan içerek bir taraftan da muttasıl içirerek çelebiye nâmütenâhî kazanç te'mînidir. Çünkü yerlerinden çıkarılmamak için herifi memnûn etmek mecbûriyeti var. Bâ-husûs o bulundukları sefâhet yurdu sefîhlerin, çapkınların birtakım servetleriyle akın akın taşındıkları meşhûr bir yer olursa…

Evet bu sefîl müessese erkekleri avlamak için kızların güzellerini seçip istihdâm eder, bunlar da kapıdan içeri dalanları kadehlerle, bardaklarla, şişelerle kendinden geçirerek ceblerinde ne varsa tamâmıyla soyar. Daha sonra yine çelebiyi hoşnûd etmek için ellerindeki şikârı muttasıl yolmak nöbeti gelir. Artık şampanya şişeleri açtırmak, viskiler, asır-dîde şarâblar ısmarlamak şerâit-i vuslat şeklinde ileri sürülür. Çelebiye gelince o, bunların sağdığı altınları arkalarından öyle bir toplar ki zavallı işret kurbanlarının koynunda, koltuğunda neleri varsa tamâmıyla köşedeki demir kasaya aktarma olur.

Sonra bu gibi müesseselerde sermâyelik eden kızların sersem avlamak, para soymak için tuttukları yol daima iğrenç bir sürü vak'alara, cinâyetlere sebebiyet veriyor. Nasıl ki yukarıda saydığımız esbâb ve avâmil sâikasıyla bu kızların alabildiğine içmeleri mâ-dâme'l-hayât haybetler, sefâletler içinde sürünmelerini intâc ediyor. Zindanlarda, bîmârhânelerde bu tâli'siz mahlûklar ne

kadar çok! Sonra yine bunların şehirlerde îkā' ettikleri gûnâgûn fenâlıklardan hayât-ı ictimâiyye ne müdhiş bir sûrette müteessir! Bunu gitmeli de mahkemelerden, zâbıta idârelerinden sormalı ve bu sürü mahlûkātın nasıl bedbaht, ne kadar sefîl olduklarını, sonra rûhî, bedenî, aklî ne gibi hastalıklar içinde yaşadıklarını zâbıta hey'et-i sıhhıyyesiyle timarhâne hekimlerinden öğrenmeli.

GARBLILAŞIYORUZ!

Balo, Dans .. Dans, Balo ...

Geçenlerde Himâye-i Etfâl Cem'iyeti tarafından Beyoğlu'nda Pera Palas'ta tertîb edilen ma'hûd baloda cereyân eden ahvâli herkes gazetelerde okudu. O, bir resm-i küşaddan ibâret idi. Onu müteâkıb dans, balo illeti müstevlî bir şekil aldı. Beyoğlu âlemi ardı arkası gelmeyen balolarla, çift çift danslarla çalkandı durdu. İş o dereceye vardı ki Türk Ocağı'nda bir dans salonu açılması için teklîflerde bulunanlar bile oldu. Ecnebî işgāli zamanında Anadolu'da kadın, erkek, çoluk, çocuk bin türlü mahrûmiyetlere katlanarak canıyla başıyla dişiyle tırnağıyla düşmana karşı uğraştığı bir sırada İstanbul'da başlayan bu balo ve dans illetinin ecnebî işgāli ber-taraf olur olmaz tamâmıyla kalkacağı beklenirken maatteessüf bugün müdhiş bir sûrette tezâyüd etti. O derecede ki müslüman nâmını taşıyan birtakım kadınlar koltuklarına kadar kollarını, memelerine kadar göğüslerini açarak umûmî salonlarda yabancı birtakım erkeklerle, hattâ ec-nebîlerle kucak kucağa dans etmekten pervâ etmez oldular. Millî terbiyemizle hiçbir zaman, hiçbir sûretle te'lîf edilemeyecek olan bu hareketler karşısında hayret ve teessürden insanın beyni döner. Vaktiyle Büyük Millet Meclisi'nin İstanbul ahâlisine neşrettiği beyânnâmede söylenilmiş olduğu vechile "bu hareketler hiç şübhe yoktur ki bizim rûh-ı millîmizden, bizim terbiye-i millîmizden doğmamış, bunlarda yabancı bir rûh, zehir-nâk bir terbiye âmil olmuştur. Bu yabancı rûhu, bu zehir-nâk terbiyeyi öldürmek, büsbütün vücûdunu kaldırmak için bütün millet rehberlerinin, bütün millet matbûâtının elbirliğiyle çalışmaları en mütehattim vazîfeleri olduğu" hâlde maatteessüf bir kısım İstanbul matbûâtı bünyân-ı millînin bâis-i inhidâmı olacak olan bu ahvâli, bu dansları, bu baloları, tenkīd ve muâhaze etmek şöyle dursun tervîc ve teşvîk ediyorlar. Evvelce Himâye-i Etfâl tarafından verilen balo için olduğu gibi, geçen akşam yine Beyoğlu'nda Pera Palas'ta Şark Mahfili tarafından tertîb edilen balo için de bazı gazeteler daha birkaç gün evvel propagandaya, türlü türlü reklamlarla halkı Beyoğlu'na Pera Palas'a da'vete başladılar. Ferdâsı günü de balo gecesi hakkında şâyân-ı hayret takdîrler ibzâl ettiler. Baloda hazır bulunanların anlattıklarına göre, bazı kadınlar kollarını, göğüslerini, arkalarını açmakla iktifâ etmemişler de, baldırlarını göstermek için uzun çorap bile giymemişler; bazı kadınlar da bir taraftan diğer tarafı görünen ince tül etekliklerle dans etmişler. Gazetelerin yazdıklarına göre sabâhlara kadar bu zevk ve âhenk devâm etmiş…

Ecnebî işgālinin İstanbul'a bir yâdigârı olan bu balo ve dans illeti meğer ne kadar tatlı bir illet imiş! Onları bu ibtilâlarından men' edecek hiçbir şey olmadığını takdîr ederiz. Yalnız Pera Palas'ın mükellef salonlarında yabancılarla kucak kucağa dans eden bu erkek ve kadınların mensûb oldukları milletin hissiyâtına karşı bu kadar saygısızlıkta bulunmaya hakları olmadığını hâtırlatmak isteriz. O millet ki düşmanı Anadolu'dan ve İstanbul'dan çıkarmak için çoluğuyla çocuğuyla, kadınıyla erkeğiyle, malıyla canıyla, dişiyle tırnağıyla uğraştı. O millet ki maddî, ma'nevî **[350]** canını, nâmûsunu, şerefini istiklâlini kurtarmak için karların altında, çamurların üstünde, sarp dağların tepesinde, engin ovaların tâ içerisinde mübârek kanlarını döktü, bu mukaddes gāyeler uğrunda canını fedâ etti. Nâmûsunu, şerefini her şeyden üstün tutan; salâbet-i îmânına, azamet-i vicdânına dünyâları hayrân eden bu muazzam millete, bu muazzam milletin en necîb hissiyâtına hürmet etmeye her yerden ziyâde İstanbul mecbûrdur.

Eğer hissiyât-ı milliyye bu gibi mübâlâtsızlıkları hoş görüyorsa, bunlardan müteessir ve münfail olmuyorsa o vakit herkes istediğini yapsın. Fakat bunlar âdâb ve şeâir-i milliyye ile gayr-i kābil-i tevfîk ise milletin hissiyâtına hürmet etmek her vatandaşın en mütehattim vazîfesidir. Hürmet etmedikten başka istihfâf etmek, bâtılı hak şeklinde göstermeye kalkışmak, halkı münkerâta teşvîk ve da'vet etmek bilhassa matbûâta hiç yakışmayan bir şeydir. "Kibarlık" Beyoğullarında, dans salonlarında, balolarda, zevk u safâ uğrunda arz-ı endâm etmek, avuç dolusu paralar sarf eylemek değil; elinde avucunda hiçbir şey kalmayarak açlıktan benzi sararak soğuktan yüreği titreyerek Rumeli'den Anadolu'ya geçmekte olan yüz binlerce bîçâre Türk müslüman kardeşine yardım etmektir. Bugün herkesin dişinden tırnağından artırıp o zavallı ırkdaş ve dindaşlarımızın imdâdına şitâb edeceği bir gündür. Cebleri dolu olduğu için kendilerini "kibâr" addeden bazı erkek ve kadınlar dans salonlarında zevk u safâ içinde sabâhlarken kim bilir nice binlerce efrâd-ı millet aç çıplak olarak geceyi geçirmiştir. Mensûb oldukları millet efrâdının ızdırâbât ve hissiyâtına hiç ehemmiyet vermeyerek zevk u safâ içinde yüzen, her istediğini yapmakta kendilerini mutlaku'l-inân gören "kibâr" sınıf, gittiği yolun dalâlet yolu olduğunu anlaması iktizâ eder. Şark Mahfili'ne terettüb eden vazîfe de garbın baloları-

nı, danslarını memlekete sokmaya delâlet değil, Türkün fezâilini garba tanıtmaya vâsıta olmaktır.

Yevmî gazetelerin çoğu bu balo hakkında teşvîk ve takdîrâtta bulunduğu hâlde *Tevhîd-i Efkâr* refîkimiz şiddetli bir sûrette tenkîd etmiş; İstanbul'un bazı asrî hanımlarının Pera Palas'ta erkeklerle kucak kucağa nasıl dans ettiğini gösterir bir resim ile Anadolu kadınının, asıl Türk anasının vatanı kurtarmak için senelerce sırtında nasıl cephâne taşıdığını gösteren bir resmi yan yana derc eylemiştir… Ehemmiyetine mebnî *Tevhîd-i Efkâr*'ın makālesini aynen naklediyoruz:

⁂

Dans İbtilâsı mı, Dans Belâsı mı?

Beyoğlu'nda, dans ibtilâsı müdhiş bir salgın hâlini aldı. Her evde, her sokakta, her caddede, dans muallimleri, dans mektepleri, dans akademileri, dans salonları… Her yerde sâmia-hırâş bir "cazband" … Her yerde kucak kucağa dönen, dönen, dönen çiftler … Gâh "foks trot" denilen "tilki yürüyüşü" dans ile sekip duranlar, gâh "van step" denilen "bir adım" nâmındaki dans ile çifte bir topaç gibi çevrilenler, gâh "tango" ile başları dönenler, gâh "Cava" diye yeni çıkan bir raks ile sıçrayanlar garbın bu ma'rifetini tamâmen, aynen belki de fazlasıyla tatbîk ediyorlar. Diyebiliriz ki dans i'tibârıyla garblılaşmak işi tamâm olmuştur. Garbın ulûm ve fünûnu, garbın terakkıyât-ı medeniyyesi, garbın âliyât ve 'âliyâtı senelerce değil, ömürlerce tahsîle, tetebbua muhtâcdır. Dans öğrenmek ise her türlü eşkâliyle bir iki haftalık bir iştir. Bu kolay, zahmetsiz, serî', eğlenceli, zevkli garblılaşma dururken sa'y-i medîd ile istihsâl edilebilen tecedüd ve terakkī için uğraşmaya ne lüzûm var?

Eski "Cava"nın nerede olduğunu bilmeyenler, yeni "Cava"yı mükemmel sûrette biliyorlar ya…. Kifâyet eder.

Şaka bir taraf mütârekeden beri Avrupa ve Amerika'yı deliye döndüren bu dans salgını bu sene memleketimize; hayır hayır memleketimize değil hattâ İstanbul'a bile değil, Beyoğlu'na sârî bir hastalık gibi fenâ hâlde yapıştı. Lehü'l-hamd Ankara ve Anadolu'nun hiçbir yerinde bu salgının icrâ-yı te'sîr ettiğini görmüyoruz. Yalnız İstanbul'un kozmopolit, tatlısu frengi "Beyoğlu"sudur ki Avrupa'da bile ahlâk-ı fâzıla sâhiblerini iğrendiren, utandıran, korkutan bu dans belâsına mübtelâdır. Garbın bütün murdârlıklarını İstanbul'a bulaştıran o muhît, bilhassa şu karnaval ve maskaralık mevsiminde balolara, dansa öyle müdhiş bir germî verdi ki eğer bu raks ibtilâsı bu şiddetiyle devâm ederse zâten pek az, çok gayr-i muntazam çalışan, göreneğe, modaya, zevk u safâya, âlâyiş ve sefâhete pek çabuk alışan bir sınıf halkımızın bütün ömürleri dans ile geçecektir.

Beyoğlu'nun arka kapısından giren bu sözde medeniyet ile rûhları, mevcûdiyetleri kozmopolit olmuş insanlar zâten cem'iyetimiz için mahvolmuş demektir. Binâenaleyh onlar, senenin 365 gününde bilâ-inkıtâ' sıçrasalar bile müteessir olmayız. Fakat dansın moda olması, ibtilâ hâlini alması ve baloların, dans salonlarının çoğalması gençliğimizi, hakīkī teceddüd ve terakkī için çok muntazam sa'ye muhtâc olduğumuz bir zamanda böyle sabâhlara kadar kucak kucağa tepinmeye sevk edecektir ki işte bizi korkutan budur. Sonra ictimâî hayat i'tibârıyla dans, gençlerimiz, bilhassa genç kız ve kadınlarımız için sukūtlar, felâketler, fâcialar, ölümler hazırlayan belki câzib, tatlı, baş döndürücü fakat merhametsiz, ızdırâb-âver, müdhiş bir tuzak olacaktır. Dansın, musikīnin âhengiyle büsbütün mest-engîz olan dönüşleri erkek, kadın nice gençlerin başını döndürecek, nice nâmûsları, nice ismetleri doğru yoldan döndürecektir.

Dansın ahlâk-ı umûmiyye üzerindeki elîm te'sîrâtından, iffetsizliği ve bi'n-netîce fuhşu arttırdığından bütün garb âlemi şikâyetçidir.

İçimizde, şâyân-ı şükrândır ki pek mahdûd kimseler, dansı bedîî bir zevk, âdetâ bir fazîlet addediyorlar. Bizim Türk delikanlıları için bile bî-lüzûm ve muzır gördüğümüz danstan bahsederken, Türk kadınlığının müstesnâ kābiliyet-i fıtriyyesini muhtelif Beyoğlu balolarında pek yüksek bir sûrette isbât ettiğini makām-ı iftihârda söylüyor ve yazıyorlar. Türk kadınlığını bu sûretle dansa, felâkete teşvîk etmek çok muzır bir şeydir. Hiç olmazsa dans salgınının dâire-i sirâyetini artırmamak için dans lehinde propagandadan vazgeçelim.

[351] Türk kadını, hakīkī Türk kadını müstesnâ kābiliyetini, şâyân-ı iftihâr seciyesini, dört mücâhede senesinde arkasında orduya, topçu mermîleri taşımak sûretiyle kâfî derecede isbât etmiştir. Anadolu dağlarında, yağmurda, karda, çamurda, sıcakta, tozda, zaîf omuzlarında koca gülleleri günlerce mesâfeye nakleden bu muhterem, bu şâyân-ı tebcîl ve takdîs Türk kadınlığı, iki sene evvel Yunan zâbitlerinin kılınç şakırdattıkları salonlarda tango oynamakla yükselmeye ve isbât-ı fazîlete muhtâc değildir. O dans salonları Türk kadınlığını yükseltmez, bil-akis alçaltır.

⁂

Burada Anadolu'nun ve Ankara'nın; garbın bu za-'aflarına, ahlâksızlıklarına kapılarını kapayan merd, metîn, millet-perver ve fazîletli seciyesini hürmetle yâd etmek isteriz. Ne Ankara'da ne de diğer şehirlerde Avrupa'nın bu bid'atine iltifât eden kimse yoktur. İstanbul'un çalışmaya mâni' bir muhît olduğunu söyleyenlerin ve merkez-i cumhûriyyeti Ankara'da ibkā etmek isteyenlerin çok hakkı vardır. Garbın seyyiâtı, mütehev-

vir bir denizin yalçın kayalara çarpıp dağılan dalgaları gibi Anadolu'nun sâhillerine gelip kırılıyor, oradan öteye geçemiyor. İstanbul yalnız garb donanmalarının toplarının tehdîdi altında değil hattâ daha fazla garbın bütün rezâilinin tehdîdi altındadır. Buna mukābil Anadolu ovaları ve Ankara yalnız düşman gemilerinin toplarına karşı değil; Avrupa'nın tûfân-ı seyyiâtına karşı da taht-ı emniyyet ve masûniyyettedir.

⁂

Şehremâneti geçenlerde dans ibtilâsına karşı en iyi çâre-i tehaffuzu bulmuş, dans mekteplerine, salonlarına çok ağır vergiler koymuştu. Bu muzır müesseseler o ağır vergilerle ya kapanacak yahud da çok bahâlı olacak ve pek az erbâb-ı sefâhet tarafından müdâvemet edilebilecekti. Halbuki şimdi İstanbul halkını ağır idhâlât rüsûmuyla ezmekte beis görmeyen Emânet o zaman dans salonlarını işletenlerin en küçük bir i'tirâz ve şikâyeti üzerine der-akab evvelce koyduğu yüksek resmleri tenzîl etti ve kapanmak üzere olan bu müesseseler de der-akab ticâretlerine germî verdiler. Emânet, ahlâk-ı umûmiyye i'tibârıyla bir fazîlet-i terbiyetkârîyi hâiz ağır vergileri tenzîlde hiç tereddüd göstermemişti; bugün ise halkın zarûretini tezyîd edecek, ahâliyi aç bırakacak a'zamî ta'rifeleri geri almayı veya tenzîl etmeyi hâtırına bile getirmiyor …

Bu ne dalâlet Yârabbî!

⁂

Türk Ocağı'nda
Dans Salonu Açılması Teklîfleri

Dans illetinin nasıl salgın bir şekil aldığını göstermek için Kadıköylü bir hanım tarafından *İleri* gazetesine gönderilen bir mektubu naklediyoruz. *İleri* gazetesi *Dans Salgını* serlevhasıyla bu mektubu neşrediyor. Mektupta deniliyor ki:

"Memleketimizin mukadderâtını ellerine alan büyük ve muhterem zâtlar en büyük ve muhterem inkılâb-ı ictimâîyi yapmıştır ve bugün merkezi Ankara'dan kopan bu inkılâb ateşinin son kıvılcımları da son şekilleri itmâm etmek üzeredir. Halbuki şimdiye kadar Türk Ocağı'nı en küçüğünden en büyüğüne kadar derece derece her ictimâî inkılâbın en ön saffında görmeye alıştığımız için olacak, son şekillerden Ocağımıza ufacık bir hissenin düşmediğini görmekle müteellimiz ve mâzîsi ne kadar şerefli olursa olsun Ocağımızı bugünkü sönük vaz'iyetinden kurtarıp temizleyemez. Geçen haftaki Ocağın umûmî kongresinde kendi a'zâsına bir dans salonu açılması için vaktiyle Ziya Gökalp Bey'in yaptığı teklîf mevzû'-ı bahs olduğu zaman harâretli münâkaşalara rağmen bir netîceye rabt edilememiş. Niçin?.. Dans, *Vatan* gazetesindeki "Tıb Fakültesi'nden Sin. Nûn."un görüşü gibi tedâvîsi gayr-i kābil bir hastalık olmaktan ziyâde –Ocak vâsıtasıyla gençliği Beyoğlu'ndan çekmek gibi maddî menfaatler bir taraf– ictimâî bir mevki' sâhibi olduğunu iddiâ edenler için de bedîî bir zevktir. Hattâ nefîs bir san'attır, diyeceğim. İnsanı birçok kör ve kaba hislerden nezâhet ve inceliğe doğru çekecek bir rehber ve muallimdir. Bugün her kadın Union Fransez veya Pera Palas'ta dans edebiliyor. O Union Fransez ve Pera Palas ki oraya cebine beş on lira yerleştiren her seviyede, her rûhta, her milletin her ferdi gidebilir. Halbuki Ocak bunu yalnız Türk a'zâsına yapacak ve iki sene sonra bu muhakkaktır. Fakat bugün Ocak a'zâsı Union Fransez halkı kadar yükselememiş midir? Ocak geriden gitmeyi niçin seviyor? ve vazîfesinde çok geç kalmış olmasına rağmen hâlâ ne düşünüyor?.."

Kadıköy: **Melîha Nusret**

İlâhiyât Medresesi
Hakkında
Medresetü'l-mütehassısîn Müderrislerinin Maârif Vekâletine Gönderdiği Lâyiha

Bin üç yüz seneden beri memâlik-i İslâmiyyede vücûda getirilen hars-i ilmînin bizde gerek şuûrî ve gerek gayr-i şuûrî sûrette yegâne nâşir ü nigehbânı bulunan medârisin îcâbât-ı zamâna tevfîkan programları tecdîd ve tevsî' edilerek mukaddemâ ıslâhât yolunda mühim hatveler atılmış ve tecâribin tezâyüdüyle ta'dîlât-ı lâzıme icrâsında terakkī edilmek mukarrer bulunmuş iken daha serî' sûrette asrîleşmek zarûretine binâen ahîren Büyük Millet Meclisi'nde ittihâz edilen karâr mûcebince Dâru'l-fünûn'da bir İlâhiyât Fakültesi te'sîsi için program tanzîmi zımnında teşkîl edilecek komisyona da'vet vukūunda hazır bulunmak üzere Vekâlet-i celîlelerinden mevrûd tezkireye binâen icâb eden hazırlıkta bulunulmuş ise de da'vet vâkı' olmadığı cihetle sinîn-i vefîreden beri bu bâbdaki tecâribimize ve mes'ele ile olan alâka-i şedîdemize binâen ber-vech-i âtî mütâlaâtın arzına ictisâr olundu.

Eğer biz dünyâda en evvel tecrübe-i hayâtiyyede bulunacak bir millet olsa idik her teşebbüs olunan husûsta herkesin muhtelif ictihâdlarda bulunabileceğini kabûlde aslâ tereddüde düşmez idik. Terakkī ve temeddünde geri kalmaklığımızın bunca mehâzîriyle berâber bu sûretle akvâm-ı mütemeddinenin girân-bahâ tecâribinden istifâde etmek imkân ve fırsatı bizim için pek kıymetdâr bir menfaat teşkîl eder. Binâenaleyh İlâhiyât Fakültesinden ciddî bir şey anlaşılıyor ve millet için **[352]** imâm, hatîb kadar ve belki daha ziyâde müftî ve müderris gibi ulemâ'-i dînin yetişmesi lâzım bulunuyorsa Fransa, İngil-

tere, Almanya gibi hars memâlikinin dâru'l-fünûn programlarına mürâcaat etmek ve bunların muâdilini bizde de vücûda getirmekten başka yapacak iş kalmıyor demektir. O hâlde bu bâbda nümûne olmak üzere Berlin Dâru'l-fünûnu'nun bir yaz sömestrinin İlâhiyât Fakültesi derslerini şuracıkta zikredivermekliğimize müsâade buyurulsun:

Mübtedîler için temrînâtıyla berâber İbrânî gramer (kavâid), üç İncîl hülâsasının tekvîni, bunların tefsîri, kurûn-ı ûlâ kilise târîhi, ahd-i atîk medhali, reformeden beri kilise târîhi, Tekvîn tefsîri, Yesû'un mu'cizât ve temsîlâtı, doğma târîhi, Yûşa' tefsîri, Yuhanna İncilî'nin tefsîri, ilm-i i'tirâf, Mezâmîr tefsîri, Galatya mektuplarının îzâhı, müverrih sıfatıyla Luka, Özeb, Ogüstyus hakkında Eyub tefsîri, Rûmiye mektuplarının îzâhı, eski hıristiyan ve Yahudi makābiri, Kitâb-ı Yesû'un metn-i İbrânîsinin tefsîri, İbrânî mektuplarının îzâhı, Luter Ortodoksluğunun târîhi, İsrâîl kavminin iclâsına kadar târîhi, Ahd-i Cedîd ilâhiyâtı, Protestan ilâhiyâtının târîhi, Ahd-i Atîk ilâhiyâtı, Ahd-i Cedîd temrînâtı, kilise târîhi temrînâtı, Ahd-i Atîk temrînâtı, dogmatik, kilise hukūku, lisân-ı Kıbtîde mütün-i Hıristiyanî, ahlâk-ı Hıristiyanî, âyîn-i Hıristiyanî, târîh ve nazariyâtı, târîh-i ahlâk, dîn-i Hıristiyanî tedrîsi târîh ve nazariyâtı, Hazret-i İsa'ya iman ve târîh-i Îsâ, amelî ilâhiyât (va'z, teabbüdât-ı rûhiyye, kilise teşkîlâtı), dinsizlere misyoner târîhi, Şelaber Maher'in münâzara ve dogmatiği, dîn rûhiyâtı, temrînât-ı va'zıyye, en mühim esâtîr-i dîniyye ve tekevvün-i esâtîr nazariyesi, tedrîsât-ı dîniyye temrînâtı, nutuk temrînâtı, sistematik kelâm.

Şuradan mülhem olacağımız ders şudur ki dâru'l-fünûn demek bilâ-istisnâ tekmîl ulûmun tedrîs olunduğu müessese demektir. Fakülte bir şu'be-i ilmînin tedrîs olunduğu dâru'l-fünûn kısmı demektir. Buna nazaran İlâhiyât Fakültesinde yukarıdaki programın gösterdiği gibi din nâmına ne kadar ilim, iş varsa hepsinin gösterilmesi, öğretilmesi iktizâ eylediği anlaşılmış olur.

Berlin'den başka Leipzig, Graygsval, Münih gibi dâru'l-fünûnların programları da aşağı yukarı hep öyledir. İngiltere, Amerika dâru'l-fünûnları da böyle olacaktır. Buna nazaran mülâhazât-ı âtiyyemizin nazar-ı dikkate alınacağını ümîd ediyoruz.

1- Tedrîsât ve tedkīkāt-ı dîniyyeye lâyıkıyla imkân verebilmek için Sahn ve Süleymâniye medreselerinin hâlihâzırıyla karâr-ı ahîr icâbınca Dâru'l-fünûn İlâhiyât Fakültesi olmak üzere kabûl ve i'lânı.

2- El-hâletü hâzihî sene-i tedrîsiyyenin nihâyetine birkaç ay kaldığından teşevvüşâta meydân vermemek için yeni tanzîm edilecek programın gelecek sene-i tedrîsiyye ibtidâsından i'tibâren tatbîk edilmesi.

3- Sahn ve Süleymâniye medreselerine müddet-i tahsîliyyesi altı seneye bâliğ olduğundan ibkāsı kabûl edilen İbtidâ'-i Hâriç ve İbtidâ'-i Dâhil medreselerinin talebesinden tevsî'-i tahsîl etmek arzusunda bulunacak olanların da liseler talebesi gibi ke'l-evvel Sahn ve Süleymâniye makāmına kaim olacak olan İlâhiyât Fakültesine leylî olarak kabûlü.

4- Program yeniden tanzîm kılındığı takdîrde âtîdeki programın kabûlü:

Tefsîr-i şerîf, hadîs-i şerîf, târîh-i tefsîr, usûl-i hadîs ve nakd-i ricâl, ahkâm-ı Kur'ân, ahkâm-ı hadîs, fıkh-ı Hanefî, fıkh-ı Şâfiî, fıkh-ı Mâlikî, fıkh-ı Hanbelî, usûl-i fıkıh, ilm-i hilâf, târîh-i fıkıh, kelâm, ilm-i rûh, din rûhiyâtı, mantık (ma'rifet nazariyesi, mantık-ı sûrî ve tatbîkı), felsefe-i umûmiyye tarihi, felsefe-i İslâmiyye tarihi, mâ-ba'de't-tabîa, tasavvuf, felsefe-i ahlâk, felsefe-i dîn, İslâm ictimâiyâtı, târîh-i edyân, târîh-i dîn-i İslâm, edebiyât-ı Arabiyye.

Çünkü:

Evvelen: Bir dinde tedkīkāt icrâ edebilmek için tabîîdir ki o dînin nusûsuna mürâcaat edilecektir. Bunun için de tefsîr ve hadîs ilimleriyle târîh-i tefsîr ve usûl-i hadîs gibi teferruâtı programa konmuştur.

Sâniyen: Bir dinden maksad o dîni beyân eden nusûstan müstenbat olan ahkâm olacağından bunun tedrîsi için fıkıh dersleri kabûlü zarûrî ve ahkâm idrâkinde zihinlere küşâyiş gelmek için mezâhib-i mütenevviayı tedrîse ihtiyâc görülmüştür.

Sâlisen: Yalnız ahkâm-ı müstenbatanın bilinmesi hâdisât-ı rûzmerre-i âtiyye için kâfî olamayacağından keyfiyet ve tarz-ı istinbâtın da tedkīki ve ahkâm-ı müstenbatanın mukāyesesi ihmâl edilmek câiz görülemediğinden usûl-i fıkıh ve ilm-i hilâf vaz'ı mecbûrî bulunmuştur.

Râbian: Ahkâm-ı esâsiyye-i dîniyye demek olan kelâm için müstakillen bir ders vaz'ı zarûrî bulunmuş ve şu kadar ki bunun lâyıkıyla ve asrî sûrette kavranması için birtakım fünûn-ı hâzıranın da programa derci iktizâ eylemiştir.

Hâmisen: Akvâm-ı garbiyyenin lisân-ı aslî-i dînîlerine bedel bizde lisân-ı Arabînin gerek lisân-ı vahy ve gerek ulûm-ı İslâmiyyenin lisân-ı resmîsi bulunması hasebiyle bir mevki'-i mahsûs-ı i'tinâda bulundurulması zarûreti meydândadır.

Velhâsıl İlâhiyât Fakültesi programının tanzîminde üssü'l-esâs addettiğimiz noktalar ber-vech-i bâlâ arz edilmiş olmağla nazar-ı i'tinâya alınmasını istirhâmımıza terdîfen arz-ı tebrîkât ve ihtirâmât eyleriz efendimiz hazretleri.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

03 Nisan 1924 | 28 Ş'aban 1342 | * Perşembe * | 03 Nisan 1340 | Cild: 23 - Aded: 595

ESRÂR-ı KUR'ÂN

(مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ ...ilâ âhiri'l-âyeh)

Cenâb-ı Hakk'ın ahkâmını yahud gönderdiği kütüb-i semâviyyenin âyâtından birini neshetmesi Yahudilerin ekserîsi ve hıristiyanların Protestanları tarafından inkâr olunmuş ise de cumhûr-ı müslimîn tarafından kabûl edilmiştir. Yalnız müfessirînden Ebû Müslim bin Bahr neshin aklen vukūuna cevâz vermekle berâber Kur'ân-ı Kerîm'de böyle bir şey vukū' bulmadığını beyân etmektedir.

Ebû Müslim ile başkaları arasında bu mes'ele üzerinde vukū' bulan ihtilâflara dâir mütâlaâtımızı dermeyân etmeden mukaddem neshin adem-i vukūuna dâirEhl-i Kitâb'ın ileri sürdükleri iddiâları çürüterek bize karşı vukū' bulan tecâvüzlerini def' etmek isteriz.

Cenâb-ı Hakk'ın peygamberlerini kütüb-i mukaddese ile âlemi hidâyete mazhar kılmak, dünyâ ve âhirette insanları selâmete eriştirmek için gönderdiği şübhesizdir.

Ulemâ bu mevzûa dâir eserler yazarak Tevrât ve İncîl'de neshin fiilen nasıl vukū' bulduğunu îzâh etmişlerdir. Ulemânın îrâd ettikleri bütün meselleri ve delâili buraya nakletmek kābil olmadığından bunların yalnız bir kısmını nakl ile iktifâ edeceğiz. Bu mebhasi mufassalan ta'kīb etmek isteyenler Üstâd-ı merhûm Rahmetullâh'ın *İzhârü'l-hak* nâmındaki eserine mürâcaat edebilirler.

Hazret-i İbrâhîm'in zevcesi Sâre, sifr-i Tekvîn'in yirmi ikinci bâbının on ikinci âyetinden anlaşıldığına göre, müşârunileyhin baba tarafından üvey hemşîresi idi. Sifr-i Tekvîn'in bu âyetinde deniliyor ki: "Sâre benim kız kardeşimdir. Babamın kızıdır. Annemin kızı değildir. Onunla evlendim." Halbuki şerîat-ı Mûseviyyede kız kardeşiyle tezevvüc harâmdır. Zinâdır. Kız kardeşini alan zevc mel'ûndur. Bu zevcin de, zevcenin de katli vâcibdir. Sifrü'l-Ahbâr'ın on sekizinci bâbının dokuzuncu âyeti gerek ana gerek baba tarafından olan üvey hemşîre ile izdivâcı men' etmekte olduğu gibi Kitâbü'l-istisnâ'nın yirmi yedinci bâbının yirmi ikinci âyetinde "Anası ve babası tarafından olan üvey hemşîresiyle evlenen mel'ûndur." deniliyor.

Tevrât'ın bu âyetlerinden mukaddem hemşîre ile evlenmek câiz olmasa Hazret-i İbrâhîm Sâre'yi almaz yahud âyât-ı Tevrâtiyyenin mel'ûn addettiği zümreye dâhil olurdu.

Kur'ân'dan evvel gelen kitaplarda neshin vukū' bulduğunu isbât eden misâllerden biri de şerîat-ı Mûseviyyenin herhangi sebebden dolayı zevcesini boşamak hakkını zevce vermesi ve birinci zevcinden boşanıp ondan çıktıktan sonra kadının başka bir erkekle evlenmesine müsâade etmesidir. Halbuki şerîat-ı İseviyyede kadın ancak zinâ sebebiyle tatlîk olunabilir. Boşanan kadın başka bir erkekle izdivâc edemez. Mutallaka ile evlenmek zinâdır. Bu mes'ele dolayısıyla Ferîsîler Hazret-i Îsâ'ya i'tirâz etmiş ve bu cevâbı almışlardır:

"Kalblerinizin katılığından dolayıdır ki Mûsâ size zevcelerinizi boşamak cevâzını vermişti. Fakat daha evvel böyle değildi. Ben de size **[354]** diyorum ki zinâdan başka bir sebebden dolayı zevcesini boşayan ve başka bir kadın alan erkek zânîdir ve bu mutallakayı alan da zânîdir."

Üstâd Rahmetullâh bu misâlleri îrâd ettikten sonra diyor ki: "Hazret-i Îsâ'nın cevâbından bu hükmün bir

kere Mûsâ 'nın şerîatında, bir kere de Îsâ'nın şerîatında olmak üzere iki kere neshedildiği sâbit oluyor."

Bu münâsebetle îrâd olunacak misâllerden biri de şerîat-ı Mûsâ 'da hayvânâttan en çoğunun harâm olmasıdır. Bilâhare Hazret-i Îsâ Tevrât'ın ahkâmını neshederek bunları helâl kılmıştır.

Diğer bir misâl de Cumartesi günü her işin ta'tîl olunması ve o günde çalışanların katledilmesidir. Sifr-i Aded'de deniliyor ki:

"Benî İsrâîl çölde iken Sebt günü odun toplayan bir adama râst gelmişler ve bu adamı yakalayıp Mûsâ ve Hârûn'a getirmişlerdi. Bu adama ne yapılacağı ma'lûm olmadığından zindâna atılmıştı. Rab, Mûsâ'ya dedi ki bu adam mahalle hâricinde öldürülsün ve bütün cemâat onu taşlasın. Bu emre imtisâlen o adam taşlanarak öldürüldü."

Hazret-i Îsâ'ya muâsır olan Yahudiler Îsâ'nın Sebt gününe hürmet etmemesi yüzünden ona eziyet ederler ve onu öldürmek isterlerdi.

Yuhannâ İncîli'nin beşinci bâbının altıncı âyetinde deniliyor ki:

"Bu yüzden Yahudiler Îsâ'yı kovdular ve onu öldürmek istediler. Çünkü bu işleri Cumartesi günü yapmıştı."

Bu husûsta ihmâli câiz olmayan delâilden biri de hitân hükmüdür. Üstâd Rahmetullâh hitânın şerîat-ı İbrâhîm'de ebedî olduğunu ve binâenaleyh bu hükmün İsmail ve İshâk oğullarında ve Mûsâ 'nın şerîatında bâkī kaldığını beyân etmektedir. Hazret-i Îsâ da hatn edilmiştir. Bugüne kadar hıristiyanlar Mesîh'in yevm-i hitânına müsâdif günde âyinler icrâ ederler. Mesîh'in son gününe kadar bu hüküm pâyidâr olmuş ve bunu ancak Havârîler kendi devirlerinde neshetmişlerdir. Pavlus bu hükmün ilgāsı husûsunda ısrâr ederek ihtitân edenlere Mesîh'in faydası dokunmayacağını iddiâ edecek derecede ileriye gitmiştir.

Hıristiyanlar şerîat-ı Mûseviyyenin onun gibi ilâhî bir şerîat olan şerîat-ı İseviyye ile nesholunmasıyla iktifâ etmediler. Bizzat Havârîler de istedikleri ahkâmı neshediyorlardı. Nitekim bunlar birbirleriyle istişâreden sonra Tevrât'ın bütün ahkâm-ı ameliyyesini neshetmişler ve harâm olan şeylerden ancak dördünün hürmetini ibkā etmişlerdir: Sanemlere kesilen kurbân, kan, boğulmuş şeyler ve zinâ. Daha sonra hıristiyan azîzi Pavlus zinâdan mâadâ diğerlerinin hepsini de helâl kılmıştır.

Bu îzâhâtımızdan anlaşılıyor ki ahkâm-ı şer'iyyenin ahkâm-ı semâviyye ile neshi Yahudi ve Nasârâ arasında ma'rûf idi. Hattâ bunların içinde kendi arzularıyla ahkâm-ı ilâhiyyeyi neshedenler de vardı.

O hâlde Ehl-i Kitâb Ehl-i İslâm'a tecâvüz ederek İslâm'a birtakım nakīsalar isnâd edeceklerine kendi elleriyle kütüb-i ilâhiyyede yaptıkları tahrîfâtı hâtırlamalıdırlar.

Ehl-i Kitâb'ı müslümanlarla nesih mes'elesi hakkında mücâdeleye sevk eden müslümanların cehâleti ve kütüb-i mukaddese tesmiye olunan kitapların mâhiyetini bilmemeleridir. Müslümanlar bunları tetebbu' etmelidirler.

İLÂHİYÂT FAKÜLTESİ NASIL OLMALIDIR?

Tehâlüf-i fıtrat ve tabîatın ferdler arasında husûle getirdiği telakkī farklarını külliyyen kaldırmaya çalışmak, doğrudan doğruya muktezâ-yı fıtrat ve tabîat ile musâraa ederek netîcede mağlûb olmak demek ise de ferdler arasında, sîmâlarının tehâlüfleri nisbetinde muhâlif olan telakkıyât-ı fikriyyeyi mümkün mertebe takrîbe çalışmamak da ictimâî bir intihârdır. Muhâlif telakkıyât-ı fikriyyeyi yekdiğerine takrîb edecek vesâittan biri de şübhesiz tevhîd-i tedrîsâttır. Fakat mukārenet-i fikriyyeyi te'sîs uğrunda tevhîd-i tedrîsât vâsıtasına mürâcaat etmek nasıl bir zarûret-i ictimâiyye ise bu zarûreti hey'et-i ictimâiyyenin sâir ihtiyâcât-ı zarûriyyesiyle te'lîfe çalışmak da gayr-i kābil-i ihmâl bir vazîfe-i ictimâiyyedir. İlâhiyât Fakültesinde tedrîs olunacak derslerin projesini tanzîm eden müderrisîn-i kirâmın, hey'et-i ictimâiyyenin menfaati nâmına, tevhîd-i tedrîsât zarûretinden başka bir zarûret-i ictimâiyye hissetmedikleri, projenin şekl-i tanzîminden anlaşılmaktadır. Gönül isterdi ki tevhîd-i tedrîsât lüzûmu ile berâber ihtiyâcât-ı dîniyyemizin tatmîni lüzumu da hissedilmiş bulunsun. İhtiyâcât-ı dîniyyeyi dînî mütehassıslar tatmîn eder. Dînî mütehassıslar ulûm-ı dîniyyeyi tahsîl ile yetişebilir. Ulûm-ı sâire gibi ulûm-ı dîniyyenin de tâlî ve âlî kısımları vardır. Ulûm-ı tâliyye tahsîl edilmedikçe ulûm-ı âliyyenin kābil-i tahsîl olamayacağı muhtâc-ı îzâh bir mes'ele değildir. Tâlî ve âlî tahsîlâtı, müddet-i tahsîliyyeyi muhtelif derecelere ayırmak ile mümkün olur. Tanzîm edilen projede, ulûm-ı dîniyyenin ne tâlî, ne de âlî kısımlarına râst gelemedik. Râst gelebildiğimiz dersler, gāye-i dîniyye ile ancak fer'î bir sûrette alâkadâr bulunan ilimlerin târîhleridir. Ulûm-ı âliyyeden yalnız tefsîr ve hadîs derslerinin kabûl edildiği görülüyorsa da mebâdî-i hesâbiyyeyi bilmeyen bir tâlibe, cebir okutmak ne derece imkânsız **[355]** ise ulûm-ı dîniyyenin mebâdîsini tahsîl etmeyen bir tâlibe, tefsîr ve hadîs okutmak da aynı derecede imkânsızdır. Onun içindir ki evvelce ilgā olunan İlâhiyât Şu'besinin talebesini ulûm-ı

dîniyyenin tâlî ve hattâ âlî kısımlarıyla mücehhez medrese talebesi teşkîl ediyor idi. Projenin müddet-i tahsîliyyeyi muhtelif derecelere tefrîk etmemesi ulûm-ı dîniyyenin tâlî ve âlî kısımlarını ihtivâ etmemesinin bir netîce-i tabîiyyesidir. İlâhiyât Fakültesine kabûl olunmak salâhiyetinin, liseleri ikmal edenlere hasr ve tahsîs edilmesi de talebe yetiştirecek başka menba'lar bulunmamasının netîce-i zarûriyyesidir. Projenin kabûl ettiği bu esâslara tevfîk-ı hareket edildiği takdîrde ihtiyâcât-ı dîniyyemizi tatmîn edecek dînî mütehassıslar yetişmeyeceğinde kat'iyyen tereddüd etmemeliyiz. Oldukça uzun bir mektep hayatı geçiren talebeyi İlâhiyât Fakültesine meylettirebilmek için bu fakülteye küre-i şemsin câzibesinden daha kuvvetli bir câzibe vermek zarûreti vardır. Haydi bu câzibeyi verebileceğimizi farz edelim; liselerin, ulûm-ı dîniyyeden kâfî derecede behredâr olmayan talebesini kendisine cezb eden fakat ulûm-ı dîniyyenin ne tâlî, ne de âlî kısımlarını ihtivâ etmeyen İlâhiyât Fakültesinde dînî mütehassıslar değil dînî mukallidler bile yetiştiremeyiz. Cevâmi' eimme ve hutabâsı ihtiyâcât-ı dîniyyemizin tatmînine kâfî gelecek ise, bunların fevkında müderrisler, vâizler, müftîler gibi erbâb-ı ihtisâsa ihtiyâcımız olmayacak ise İlâhiyât Fakültesinin te'sîsi de hikmetsiz ve lüzûmsuz olur. Eğer dînî mütehassıslar da ihtiyâcât-ı dîniyyenin hudûdu dâhilinde ise projenin tedrîsât hudûdunu ihtiyâcât-ı dîniyyemizin hudûduna tevfîkan tevsî' etmek mecbûriyeti karşısındayız. Dînî mütehassıslar yetiştirmek gāyesini gāib etmemek şartıyla te'lîf-i efkâr ve hissiyât nâmına ibtidâî tahsîllerde vahdet husûle getirmenin maslahat-ı âmmeye muvâfık olacağı eğer sahîh ve sâlim bir mülâhaza ise bu mülâhazayı mihver-i hareket ittihâz etmeliyiz. Dînî mütehassıslar yetiştirmek gāyesini kaybetmemek için İlâhiyât Fakültesinde asgarî olarak dört derece-i tahsîl vücûda getirmeye kat'î bir ihtiyâc vardır. Bu derecelerin ders projelerini tanzîm etmek üzere ifrât ve tefrîtten âzâde hissiyât ile mütehassis zâtlardan bir komisyon teşkîl olunmalı ve bu komisyon mevcûd derecelerin sene-i tedrîsiyyeleri ile mütenâsib bir ders projesi tertîb ve ihzâr etmelidir. Medreselerde şimdiye kadar vâsi' mikyâsta tedrîs edilmekte bulunan din ve dünyâ ilimlerinin tâlî ve âlî kısımlarında, ehemlerini mühimlerine takdîm ve tercîh etmek sûretiyle ta'dîlât vücûda getirmek komisyonun cümle-i mesâîsinden biri olmalıdır. İlâhiyât Fakültesinin Süleymâniye Medresesine muâdil derece-i tahsîliyyesi, dînî mütehassıslar yetiştirmek vazîfe-i ilmiyyesini îfâ etmeli ve sâir dereceler de ihtisâs-ı dînî derecesinin liseleri hâlinde bulunmalıdır. Bu ulûm-ı dîniyye liseleri hem câmilerimize eimme ve hutabâ yetiştirir hem de ihtisâs-ı dînî derecesine kābil-i hitâb talebe ihzâr eder. Mevcûd mekâtib liseleri ihtisâs-ı dînî derecesine kabûl olunacak şerâitı hâiz talebe yetiştiremez. Talebesini mekâtib liselerinden alan ve kayıd ve kabûl için liselerin ikmâlini şart kılan bir proje İlâhiyât Fakültesini ulûm-ı dîniyye ankāsı hâline getirir. İlâhiyât Fakültesinin tedrîsât projesi ulûm-ı dîniyyenin tâlî ve âlî kısımlarını hâvî bulunmaz ise ve bu ilimlerin tedrîslerine kâfî muhtelif derecât-ı tahsîliyyeyi ihtivâ etmez ise şerâit-ı lâzımeyi gayr-i hâiz lise talebesinin o fakültede din mütehassısı, din mütefekkiri olarak yetişmesine en hayâlperest kimseler bile ihtimâl veremez. Projesinde, ulûm-ı dîniyyenin tâlî ve âlî kısımları dâhil bulunan fakat müddet-i tahsîliyyesi bu ilimlerin tedrîslerine kâfî gelecek derecât-ı muhtelifeye ayrılan bir fakülte de kendisine rağbet edecek lise me'zûnu bulamaz. İkbâl ve istikbâl hümâsının nazar-ı iltifâtına daha ziyâde mazhar ve hayatın arzularını tatmîne daha müsâid fakülteler bulunduğundan haberdâr olmayarak ve lise tahsîlâtında geçirdiği uzun senelerin bir mislini de İlâhiyât Fakültesinin derecât-ı muhtelifesinde geçirmek mecbûriyetinde kalacağını düşünemeyen lise me'zûnları bulunacak ise muhtelif dereceli İlâhiyât Fakültesinin talebe bulacağına da ihtimâl verilebilir. Bizi hem ulûm-ı dîniyye mütehassısları yetiştirmek ümniyesine hem de ibtidâî tahsîllerinde vahdet husûle getirmek gāyesine îsâl edecek yegâne çıkar sokak şu tarz-ı hareket olsa gerektir. Şimdiye kadar tahsîl-i ibtidâî devresini mekteplerde ve tahsîl-i rüşdî devresini de medreselerin ihzârî kısımlarında geçiren talebe fîmâ-ba'd tahsîl-i rüşdî devresini de mekteplerde geçirmeye mecbûr tutulmalı ve bu iki devre-i tahsîliyyeyi mekteplerde geçiren talebeye de İlâhiyât Fakültesinin devre-i ûlâsına kabûl olunmak salâhiyeti verilmelidir. Dînî ve dünyevî gāyelerimizden hiçbirini gāib etmeksizin terbiye-i fikriyyede vahdet husûle getirecek daha sâlim bir şekl-i tevhîd bulunabilmesi pek şâyân-ı temennîdir. İbtidâî ve rüşdî devre-i tahsîllerinin husûle getireceği vahdet, matlûb derecede hâiz-i rasânet olmayabilir. Fakat binâ-yı vahdetin temel taşı bu sûretle atıldıktan sonra onu matlûb derecede tarsîn edecek başka çâreler bulmak pek mümkündür: Ulûm-ı dîniyye müessesâtında ulûm-ı dünyeviyye tedrîsâtına ve ulûm-ı dünyeviyye müessesâtında ulûm-ı dîniyye tedrîsâtına ikinci veya üçüncü derecelerde birer mevki' vermek vahdet-i terbiye binâsını matlûb derecede tarsîn edebilir zannındayım. Her hâlde tevhîd-i tedrîsât mes'elesini maslahat-ı âmmeye muvâfık bir tarzda tatbîk etmek mütefekkirlerimizin pek dînî ve pek vatanî bir vazîfeleri olduğuna kāni' bulunuyorum.

Yahya Afif

[356]

İZDİVÂC MÜESSESE-i İCTİMÂİYYESİ

Nikâhın Fevâid ve Muhassenâtı – Ensâl-i Beşeriyyenin Bekāsı – Ensâbın Zıyâ'dan Vikāyesi – Tenşît-ı Kalbe, İstirâhat-i Bedeniyyeyi Te'mîne, Bir Âşiyâne-i Mes'ûdiyyet Te'sîsine Hizmeti – Mücâhede-i Hayâtiyyeyi Tezyîde Vesîle Olması – Nikâh Hakkındaki Tergībât-ı Şer'iyye – Mehir ve Velîme Husûsunda İsrâfâttan Tevakkī Edilmesi.

2

Nikâhın Fevâid ve Muhassenâtı:

İhyâu'l-ulûm'da ve sâir ahlâk, fıkıh kitaplarında muharrer olduğu üzere nikâhın dînî, dünyevî birçok fevâid ve muhassenâtı vardır. Ez-cümle:

1– Nikâh ensâl-i beşeriyyenin bekāsını kâfildir.

2– Nikâh ensâb-ı beşeriyyenin muhâfazasıyla hey'et-i ictimâiyyenin ızâa-i ensâbdan vikāyesini müstelzimdir.

3– Nikâh tenşît-ı kalbe, istirâhat-i bedeniyyeyi te'mîne hâdimdir. Ma'lûmdur ki insanlar yaşadıkça mütemâdiyen çalışmaya, faâliyet ibrâzına muhtâcdırlar. Halbuki böyle ale'd-devâm vâkı' olan sa'y ü gayret; insanın havâssini yorar, neşve-i mesâîsini ta'tîle sebeb olur. Nitekim İmâm Ali kerremallâhü vecheh. hazretleri: (روحوا القلوب ساعةً فانها اذا اكرهت عميت) buyurmuşlardır. Yani kal - lerinizi bir müddet dinlendiriniz, râhat ettiriniz, çünkü cebir ve ikrâha uğrarsa kendisine, usanç gelir, körlenir, artık kendisinden istifâde olunamaz.

Binâenaleyh insan vakit vakit tervîc-i nefse, tenşît-ı kalbe, ta'b-ı kuvâyı izâleye muhtâc olduğundan bu husûstaki ihtiyâcâtını ancak âilesi arasında, refîka-i hayâtı nezdinde tatmîn edebilir, başka sûretle tatmîn edemez.

Gayr-i meşrû' sûrette yapılan ünsiyetlerin ne elîm, ne zehr-âlûd netîceler verdiği ise daima görülmektedir.

4– Nikâh bir âşiyâne-i mes'ûdiyyet te'sîsine bâis, umûr-ı beytiyyenin hüsn-i temşiyet ve tanzîmine hâdimdir.

Şübhe yok ki insanlar te'sîsine muvaffak oldukları birer kâşâne-i izdivâc sâyesinde bahtiyâr olurlar. Bir erkek sâlih bir refîkaya nâil olmadıkça hânesi dâhilindeki umûru bizzat rü'yet etmek mecbûriyetinde bulunur. Böyle bir külfeti deruhde etmesi ise onun hâricindeki muâmelâtını sektedâr eder. Halbuki sâlih, vazîfe-şinâs birer refîka-i hayât ile yaşayan erkekler hâriçteki işlerini idâreye hasr-ı evkāt ederek mesleklerinde terakkıyâta nâil olurlar, refîkaları da ev işlerini görerek onların yüklerini tahfîf ederler; zevceyn arasında vukū' bulan bu taksîm-i vezâif netîcesinde de saâdet-i âile tecellî eder durur.

5– Nikâh insanların daha ziyâde mücâhede-i hayâtiyyede bulunmalarına vesîledir. Şübhe edilemez ki müteehhil olanlar ile olmayanların ibrâzına muhtâc oldukları faâliyet-i hayâtiyye müsâvî olamaz. Birer âile sâhibi olan erkekler kendi refîkalarının, çocuklarının maîşetlerini te'mîn için gece ve gündüz çalışırlar ve bu dâimî mesâî –efrâd-ı âilenin saâdetine bâdî olacağı için– kendilerinin neşve-i faâliyyetini tezyîd eder, mezâhim-i hayâtiyyeyi iktihâm husûsunda ye's ü fütûra giriftâr olmazlar. Her gün başka bir kuvvet ile, başka bir inşirâh ile şehrâh-ı mesâîde devâm eder giderler. Bunun netîcesinde mensûb oldukları hey'et-i ictimâiyye terakkī eder, esbâb-ı refâh ve umrâna nâil olur. Başka milletler ile iktisâdî, siyâsî sâhalarda rekābet edebilecek bir vaz'iyette bulunur.

Nikâh Hakkındaki Tergībât-ı Şer'iyye:

Nikâh şer'-i enver nazarında pek ziyâde mergūb ve memdûhtur. Furkān-ı Hakîm'de [1](وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْ) buyurulmuştur ki "Sizden zevc ve zevcesi bulunmayanları ve köle ve câriyelerinizden salâh-ı hâl ile muttasıf olanları evlendiriniz. Eğer onlar fakīr iseler Allâhü teâlâ fazl u keremiyle kendilerini ganî kılar, Allâhü teâlâ vâsi'dir, alîmdir." meâlindedir.[1]

Bu âyet-i celîle müslümanlar için bir tergīb-i Sübhânîdir. Fakīr oldukları hâlde teehhül edenlerin fazl-ı ilâhîye mazhar olacaklarını tebşîr ediyor. Artık fakīru'l-hâl bulunduğunu bahâne ederek teehhülü terk etmek nasıl doğru olabilir?.

Şübhe edilemez ki çok kere izdivâc berekâtıyla âheng-i maîşet düzelir, zevcin şevk-ı mesâîsi artar, kadının sa'y ü gayretiyle hânenin intizâm ve ma'mûriyeti yoluna girer. Çok defa izdivâcın semerât-ı nâfiasından olan evlâd yüzünden ebeveyn; vüs'at-i maîşete, saâdet-i hayâta, ibkā-yı nâma muvaffak olur.

Aleyhi ekmelü't-tahiyyât Efendimiz ihtiyâcından şikâyet etmekte bulunan bir zâta "Tezevvüc etmelisin." diye tavsiye buyurmuşlardır.

"Fakīrlik korkusuyla evlenmeyi terk eden bizden değildir." meâlinde bulunan (من ترك التزوج مخافةالعيلة فليس منا) hadîs-i şerîfi de artık bu husûsta fazla söz söylemeye hâcet bırakmaz.

Sünen-i İbni Mâce'de: (النكاح من سنتى فمن لم يعمل بسنتى فليس منى) hadîs-i şerîfi mastûrdur ki "Nikâh benim sü - netimdir. Benim sünnetimle amel etmeyen benden değildir." demektir.

[357] Bir hadîs-i şerîfte de (من احب فطرتى فليستنب سنتى وان من سنتى النكاح) vârid olmuştur ki "Benim fıtratımı s -

[1] "Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin." (Nûr Sûresi 24/32).

ven benim sünnetime sâlik olsun, sünnetimden biri de şübhe yok ki nikâhtır." meâlindedir.

Diğer bir hadîs-i şerîfte de: (ثلاث من سنن المرسلين النكاح والتعطر وحسن الخلق) buyurulmuştur. Yani "Üç şey peygamberân-ı zî-şânın sünnetlerindendir. Onlar da nikâh, teattur, hüsn-i huluktan ibârettir."

Bir hadîs-i nebevîde: (اذاتزوج الرجل فقداستكمل نصف الدين فليتق الله فى النصف الباقى) şeref-vârid olmuştur ki "Bir müslim evlendiği vakit dîninin nısfını istikmâl etmiş olur, artık bâkī nısfından da Cenâb-ı Hak'tan sakınsın, ittikā üzere bulunsun" meâlindedir.

Sahîh-i Buhârî'nin Bâbü'n-nikâhında ve sâir kütüb-i ehâdîste mezkûr olan: (جاء ثلثة رهط الى بيوت ازواج النبى صلى الله عليه وسلم) hadîs-i şerîfi şu meâldedir: Üç zât hâne-i saâdete gelip Nebiyy-i âlîşân Efendimiz'in ne kadar ibâdât ve tâatle iştigāl buyurduğunu tahkīk ettikten sonra "Biz nerede aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz nerede!" Cenâb-ı Hak onun hem geçmiş hem de gelecek bütün günâhlarını mağfiret buyurmuştur. (Yani bil-farz Hazret-i Peygamber'den bir günâh sâdır olacak olsa Cenâb-ı Hak onu afv buyurur, öyle olduğu hâlde Resûl-i Ekrem hazretleri yine şu kadar ibâdet ve tâatle meşgūl oluyor) dediler. İçlerinden biri "Ben bütün gece namâz ile meşgūl olayım." dedi. Diğer biri de "Ben her gün oruç tutayım, aslâ iftâr etmeyeyim." diye karâr verdi. Üçüncüsü de "Ben kadınlardan uzlet ederek ebediyen tezevvüc etmeyeyim." diye terk-i teehhüle azmetti. Müteâkıben Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz teşrîf ederek buyurdular ki: "Şöyle şöyle diyenler siz misiniz? Allâh'a yemîn ederim ki Cenâb-ı Hak'tan benim havf ve ittikām daha ziyâdedir. Bununla berâber ben oruç tutar, iftâr da ederim, namâz da kılar, uyku da uyurum, kadınları da tezevvüc ederim, benim sünnetimden i'râz eden benden değildir." Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki müslümanların hem dinlerine hem de meşrû' sûrette dünyâlarına çalışmaları mensûb oldukları dîn-i hikmet-karînin îcâbât-ı âliyyesindendir.

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde: (تناكحوا تكثروا فانى اباهى بكم الامم يوم القيمة) buyurmuşlardır ki: "Ey ümmetim!. Teehhül edip çoğalınız. Çünkü ben yevm-i kıyâmette sizin kesretinizle sâir ümmetlere mübâhâtta bulunurum." meâlindedir.

Bu hadîs-i nebevî de gösteriyor ki dîn-i İslâm'da nikâhın mergūb olması esbâbından biri de efrâd-ı müslimînin tezâyüdüne vesîle olması cihetidir.

Artık her müslim için lâzımdır ki mücerred Resûl-i âlîşân Efendimiz'in sünnet-i seniyyelerine ittibâ' etmek ve millet-i İslâmiyyenin efrâdını teksîre, kuvvetini tezyîde hizmet eylemek maksadıyla teehhül ederek hayru'l-halefe nâiliyetini Hallâk-ı kerîm hazretlerinden temennî eylesin.

Nikâh husûsundaki bu kadar tergībât-ı şer'iyyeye rağmen maatteessüf yine müslümanlar arasında vaktiyle teehhül etmeyen birçok zevât bulunmaktadır. Bu da muhtelif esbâbdan neş'et ediyor. bu sebeblerden biri de kadr-i ma'rûftan ziyâde mehir tesmiyesiyle lüzûmlu, lüzûmsuz birtakım külfetlere meydân verilmesidir.

Mehir ve Velîme Husûsunda İsrâfâttan Tevakkī Edilmesi:

Ma'lûm olduğu üzere nikâh-ı şer'î; mehirden hâlî olamaz. Mehrin lüzûmu [2](وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ) âyet-i celîlesiyle sâbittir.

Fethu'l-kadîr'de ve sair kütüb-i fıkhiyyemizde mezkûr olduğu vechile mehrin ekall-i mertebesi İmâm Mâlik hazretlerine göre rub' dînâr, İmâm-ı Nehaî indinde kırk dirhemdir. İmâm-ı Şâfiî ve İmâm Ahmed hazretlerine göre bey'de semen olmaya sâlih olan her şey mehir olmaya da sâlihtir. Eimme-i Hanefiyye indinde ise on dirhem gümüştür. Velev ki meskûk olmasın, bundan az mehir olmaz. Fakat mehrin hadd-i a'zamîsi muayyen değildir, tarafeyn bi'r-rızâ istedikleri kadar mehir tesmiye edebilirler, ancak mehrin pek fazla olması şer'an memdûh değildir. *Bahr-i Râik*'da mezkûr olan bir hadîs-i nebevîde (خيرنسائكم احسنهن وجوهاًواخفهن مهوراً) buyurulmuştur ki "Kadınlarınızın en hayırlısı vechen en güzel, mehren en hafîf olanlarıdır." meâlindedir.

Kütüb-i ahlâkıyyemizde: (من بركةالمرأة سرعة تجاوزها وسرعة رحمهاالى الولادة ويسرمهرها) diye muharrerdir ki "Bir kadının vaktiyle evlenmesi, vaktiyle gebe kalması ve mehrinin kolaylıkla edâ olunabilecek bir mikdarda bulunması ol kadının yümn ü bereketinden ma'dûddur." demektir.

Diğer bir haberde de: (اعظم النكاح بركة يسره مؤنة) vârid olmuştur ki "Nikâhın feyz u bereketçe en büyüğü külfet ve masrafça en az, en kolay olanıdır." meâlindedir.

Maahâzâ nikâh bir emr-i hatîrdir. Şanına i'tinâ lâzım olduğundan tesmiye edilecek mehrin pek âdî bir şey olmaması da mehrin lüzûmundaki hikmet-i şer'iyye îcâbâtındandır. Her şeyde olduğu gibi bu husûsta da ifrât ve tefrîtten kaçınmalıdır. Pek kıymetsiz olan bir şeyin mehir tesmiye edilmesi hasbe'l-âde tarafeynin izzet-i nefsine dokunur, mevki'-i ictimâîsiyle mütenâsib olmaz ve bilhassa kadının hayât-ı âtiyyesine sû'-i te'sîr edebilir.

[358] *Bedâyi'*de mufassalan beyân olunduğu üzere: "Nikâh birtakım makāsıda binâen meşrû' kılınmıştır ki bu makāsıdın husûlü ancak nikâhın devâm ve sebâtıyla

[2] "Nakit ve aynî mallarınızla mehirlerini vererek evlenme talebinde bulunmanız size helâl kılındı." (Nisâ Sûresi 4/24).

kābil olur. Nikâhın devâm ve sebâtı ise nefs-i akd ile mehrin vücûbuna vâbestedir. Çünkü bazen zevceyn beyninde vahşet ve huşûnet gibi bazı esbâb serzede-i zûhur olabilir ki bunlar zevci talâka sevk eder. Eğer nefs-i akd ile mehir vâcib olmayacak olsa zevc, zuhûr eden cüz'î bir huşûnete binâen râbıta-i nikâhı izâle etmekten çekinmez. Zîrâ bu takdîrde mehrin lüzûmundan havf etmeyeceği cihetle izâle-i zevciyyetten tehâşîye lüzûm görmez. Bu hâlde de nikâhtan maksûd olan fevâid fevt olmuş olur.

Maamâfih nikâhtan beklenilen masâlihın husûlü beyne'z-zevceyn muvâfakate mütevakkıftır. Bu muvâfakat ise zevcenin zevci nezdinde muazzez ve mükerrem olmasıyla hâsıl olur. Halbuki oldukça ehemmiyetli bir mala tevakkuf etmeksizin zevcin zevcesine tarîk-ı vusûlü münsed bulunmadıkça bu muazzeziyet tahakkuk edemez. Müşkilât ile elde edilen bir şeyin muhâfazasına ziyâdesiyle i'tinâ olunur. Bil-akis kolaylıkla elde edilebilen bir şeyin o kadar kadri bilinemeyeceğinden imsâkine lâyıkıyla i'tinâ olunamaz.

Fil-hakîka böyledir. Fakat mehrin pek ziyâde olması birtakım mehâzîrden sâlim değildir. Kadr-i ma'rûftan ziyâde mehir tesmiyesi teehhül edecek bir erkeğin ağır bir yük altında kalmasına, sermâye-i maîşetinin azalmasına sebeb olur ve birçok erkeklerin vaktiyle izdivâc edememelerine sebebiyet verir. Bu hâl ise menâfi'-i ferdiyye ve ictimâiyyeye münâfî olduğundan şâyân-ı tasvîb olamaz. Bu husûsta en doğru, en mütebassırâne bir sûrette hareket edilmek istenilirse kefâet mes'elesine dikkat etmeli, zevc ile zevce arasında sinnen, ahlâkan, mevkien bir münâsebet bulunmasına i'tinâ eylemelidir. Yoksa mücerred mehrin fazla bir mikdarda bulunması nikâhın devâmına her vakit medâr olamaz. Belki bu cihet arz olunduğu üzere sinn-i tezevvücü te'hîr eder, tezevvüc edenlerin de müddet-i medîde cem'iyet yapamamalarına sebeb olur. Birçok müteehhil kimselerin de ağır ağır borçlar altında kalmalarına sebebiyet verir.

Vâkıâ nikâh husûsunda borç yapmaktan o kadar tehâşîye mahal yoktur. Böyle hayırlı bir emir için hüsn-i niyyetle yapılan borcu edâya Cenâb-ı Allâh muvaffakıyet ihsân buyurur. Nitekim: (ثلاثة حق على الله عونهم المجاهدفى سبيلالله والناكح يستعفف عن محارم الله والمكاتب يريدالاداء) buyurulmuştur. Yani üç kimse vardır ki kendilerine elbette Cenâb-ı Hak yardım eder. Onlar da Allâh yolunda mücâhede eden, muharremâttan nefsini sıyânet için teehhül eyleyen kimselerle bedel-i kitâbeti vermek isteyen mükâtebdir. Fakat mücerred gösteriş için zâid masraflar ihtiyârı ve bu masrafları yapmak için altından kolaylıkla kalkılamayacak mikdarda istikrâz yapılması da hiçbir vechile muvâfık olamaz. Borç altında ezilen bir erkek âilesini mes'ûd edemez. Bu ciheti kız tarafı da düşünerek her hâlde dâmâdları olacak kimseye teshîlât göstermelidir.

Nihâyetü'l-Muhtâc'da ve sâirede beyân olunduğu üzere Ömer bin el-Hattâb hazretleri bir hutbelerinde huzzâra hitâben: (لاتغالوابصداق النساء فانهالوكانت مكرمة فى الدنيا اوتقوى عندالله كان اولى بهارسول الله صلى الله عليه وسلم) diye ihtâr buyurmuşlardı. Yani kadınların mehrini pek ziyâde yapmayınız. Bu husûsta hadden tecâvüz etmeyiniz. Eğer tezyîd-i mehir dünyâda bir meziyet, Allâhü teâlâ nezdinde takvâdan ma'dûd olsa idi buna en ziyâde Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz lâyık olurdu. Halbuki Peygamber-i zî-şân Efendimiz ezvâc-ı mutahherâtın mehirlerini o kadar ziyâde kılmamıştır.

Şir'atü'l-İslâm Şerhi'nde muharrer olduğu üzere Risâletmeâb Efendimiz ezvâc-ı tâhirâtına beşer yüz dirhem tesmiye buyurmuşlardı. Yalnız ümmehât-ı mü'minînden Ümmü Habîbe radıyallâhü anhâ için dört bin dirhem veya dört yüz dînâr mehir tesmiye olunmuştur. Fakat bu meblağı Nebiyy-i âlîşân Efendimiz'e bir hizmet-i ihtirâmkârâne olmak üzere Necâşî kendi malından vermiştir.

Çünkü Ümmü Habîbe vâlidemiz evvelce zevci bulunan Ubeydullâh ile berâber şeref-i İslâm'a nâil olarak Habeş'e muhâceret etmişlerdi. Ba'dehû Ubeydullâh'ın vefâtıyla müşârunileyhâ dul kalmış olduğundan orada Necâşî'nin sarâyında Peygamber-i zî-şân Efendimiz'e bi'l-vekâle tezvîc olunmuş idi.

Velîmeye yani düğün için ittihâz olunan ziyâfete gelince bu ziyâfet ekser-i ulemâya göre müstehabdır. Yalnız akd-i nikâh zamanında veya ba'de'z-zifâf verilir. Bazı zevâta göre hem akd-i nikâh zamanında hem de zifâftan sonra verilir. Bu ziyâfet muhtâr olan kavle nazaran zevcin hâline, kuvve-i mâliyyesine göre yapılır. Zevcin tâkati fevkında masraflar ihtiyâr edilmesi aslâ muvâfık değildir. Nitekim el-yevm memleketimizin birçok yerlerinde bu gibi israfâta meydân verilmektedir.

Kütüb-i siyerde Esmâ binti Ebî Bekr'den radıyallâhü teâlâ anhâ mervîdir ki asr-ı saâdet-karîn-i nebevîde Fâtımatü'z-zehrâ'nın velîmesinden parlak bir velîme yapılmamıştır. Müşârunileyhânın düğününde verilen ziyâfette bir mikdar arpa ekmeği ile biraz hurma bir mikdar da hays –yağ ve yoğurt ile hurmadan yapılır bir taâm– ihzâr edilmişti.

Şuna da dikkat etmelidir ki nikâh bir sünnet-i seniyye olduğundan teşekkül edecek âile hakkında bereket ve saâdete vesîle olur. Artık velîme hengâmında birtakım menâhî ve melâhîye meydân vererek bu bereket ve saâdetin nekbet ü şeâmete mübeddel olmasına sebebiyet vermemelidir.

Ayın. Nûn.

[359]

MİSYONERLİK

2

Son Asırlarda Misyonerlik Faâliyetleri

Birinci makālemizde kurûn-ı ûlâ ve vüstâ misyonerliğinden bahsetmiş, hıristiyan misyonerliğini kurûn-ı vüstâda Müslümanlığın girdiği her yerde hezîmete dûçâr olduğunu görmüştük. Bu makālemizde kurûn-ı ahîre misyonerliğinden bahsedeceğiz.

On altıncı asırda hıristiyan kilisesinin inkısâmâ dûçâr olması Hıristiyanlığı neşretmek faâliyetini bir müddet için sektedâr etmişti. Maamâfih İspanyollar ve Portekizler tarafından endîşe ve hasedle ta'kīb olunan İngiliz kuvvet-i bahriyyesinin inkişâfı, Hıristiyanlığın neşri için ibrâz olunan faâliyetleri ihyâ etmiştir. İngiltere Kralı Altıncı Edward donanmasının kumandanlarına ve keşif seyâhatleri icrâ için gönderdiği hey'etlere verdiği ta'lîmâtta diyordu ki:

"Keşfolunacak arâzînin kâffesinde ta'kīb olunacak en esâslı hedef Hıristiyanlığı neşretmek olmalıdır. Yoksa başka bir esâsa kāim olan işler hiçbir vakit muvaffakıyet ihrâz edemez.!" İngilizler Hıristiyanlığın Amerika'da neşrine çalışmışlardır. Amerika'da ilk İngiliz müstemlekesi Virjinya'da teessüs etmiş ve buradan Hıristiyanlığın neşrine başlanılmıştır. İngiltere Kralı Birinci James bu müstemlekenin işgāli için ısdâr ettiği emirnâmede diyor ki: "Kelime-i Mesîh'i mücâvir yerlerde, vahşîler arasında, her yerde neşre çalışınız!"

İngilizler kütüb-i mukaddeselerini muhtelif lisânlara tercüme ederek her tarafa dağıtmışlar ve on sekizinci asrın birinci senesinde Ecnebî Memleketlerde Hıristiyanlığı Neşretmek Cem'iyeti'ni teşkil etmişlerdir. Öte taraftan 1664 senesinde Baron Von Velenez nâmında bir Avusturyalı, kiliseye hitâben bir beyânnâme neşrederek put-perestleri hıristiyanlaştırmak için çalışılmasını taleb etmiş idi. Buna cevâben her hıristiyan memleketinin başka dîne sâlik komşularından mes'ûl olduğu ve bu sûretle Yunanlıların Türkleri hıristiyanlaştırmaktan mes'ûl olduklarını söylemişler, put-perestlere gelince domuzlara inciler takdîm etmekte ma'nâ olmadığını bildirmişlerdi! Kiliseden bu cevâbı alan Avusturyalı Baron bizzat misyonerliğe sülûk ederek Cenûbî Amerika'ya gitmişti. 1705'te Danimarka Kralı Dördüncü Fredrik bir misyoner hey'eti teşkîl ederek Koromandel sâhiline i'zâm etmiş, Moravyalılar Garbî Hind Adalarına, Cenûbî Amerika'ya, Grönland'a, Şimâlî Amerika kabâiline, Cenûbî Afrika Seylan Adalarına fevc fevc misyonerler göndermişlerdi.

Bu zamana kadar misyoner faâliyeti devlet müessesesiyle merbût idi. Bundan sonradır ki cem'iyetler ve ferdler bu faâliyeti ele aldılar. On dokuzuncu asrın evâhirine kadar İngiltere'de teşekkül eden misyoner cem'iyetleri târîh-i teşekkülleriyle ber-vech-i âtîdir:

1691 Garbî Hind Adaları için Hıristiyanlık Cem'iyeti

1698 Hıristiyan İrfânını Teâlî Ettirmek Cem'iyeti

1701 Ecnebî Memleketlerde İncîlleri Neşretmek Cem'iyeti

1732 Moravya Misyonerleri

1792 Vaftiz Misyoner Cem'iyeti

1795 Londra Misyoner Cem'iyeti

1796 İskoçya Misyoner Cem'iyeti

1799 Kilise Misyoner Cem'iyeti

1799 Dînî Cem'iyet

1804 İngiltere ve Memâlik-i Ecnebiyye Kitâb-ı Mukaddes Cem'iyeti

1808 Yahudiler Arasında Hıristiyanlığı Neşretmek Cem'iyeti

1813 Veseliyan Misyoner Cem'iyeti

1817 Umûmî Vaftiz Misyoner Cem'iyeti

1823 Müstemlekât Kilisesi Cem'iyeti

1825 İskoçya Kilisesi Misyoner Cem'iyeti

1831 Teslîs ve Kitâb-ı Mukaddes Cem'iyeti

1832 Memâlik-i Ecnebiyyede Kadınları Terbiye Cem'iyeti

1833 Memâlik-i Ecnebiyyede Misyoner Cem'iyeti

1836 Müstemlekâtta Misyonerlik Cem'iyeti

1840 İrlanda Misyoner Cem'iyeti

1840 Gal Misyoner Cem'iyeti

1841 Piskoposlar Cem'iyeti

1841 Edinburg Tıbbî Misyoner Cem'iyeti

1843 Mûsevîler Arasında İncîl'i Neşretmek Cem'iyeti

1843 İskoçya Serbest Kilise Misyonerleri

1843 Afrika ve Müstemlekât Misyonerleri

1844 Cenûbî Amerika Misyonerleri

1858 Hindistan'da Ta'lîm ve Terbiye Misyonerliği

1860 İngiliz Dâru'l-fünûnlarının Merkezî Afrika Misyoner Cem'iyeti

1862 Çin Misyonerliği

1865 Ecnebî Memleketler Misyonerleri

[360] 1866 Delhi Kadın Misyonerleri

1867 Sûriye ve Filistin Misyonerleri

1876 Cambridge Delhi Misyonerleri

1880 İngiltere Kilisesi Misyonerleri

1884 Kore Misyonerleri

1892 Misyonerler İttihâdı Cem'iyeti

On dokuzuncu asrın evâhirine kadar İngiltere'de misyonerliğin nasıl inkişâf ettiğine dâir bir fikir vermek için tertîb-i târîhîsiyle sıraladığımız bu cem'iyetler kāri'lerimizi elbette düşündürecek ve hıristiyanların dinlerini neşretmek için ne kadar gayret gösterdiklerini, bu uğurda ne kadar fedâkârlık ihtiyâr ettiklerini gösterecektir. Fakat Hıristiyanlığı neşretmek için tanzîm olunan faâliyet bu kadarla da kalmaz. Diğer bütün garb memleketlerinin aynı maksada hâdim birçok cem'iyetleri bulunduğu gibi Katolik ve Ortodoks kiliselerinin de saymakla tükenmez misyoner teşkîlâtı vardır.

1885 senesinden i'tibâren İngiltere dâru'l-fünûnları me'zûnlarının misyonerlik faâliyeti ziyâdesiyle artmış ve bunların misyonerliği teşvîk etmeleri halkın onlara ibzâl ettiği muâveneti tezyîd etmesine bâdî olmuştur. Ez-cümle İngiltere dâru'l-fünûnlarına merbût beş misyoner teşkîlâtı vardır. Merkezî Afrika misyonerleri İngiliz dâru'l-fünûnlarının me'zûnları tarafından idâre olunmaktadır. Delhi'deki Cambridge Dâru'l-fünûnu misyonerleri, Kalküta'daki Oxford Dâru'l-fünûnu misyonerleri, Çota Nagbur'da Dublin misyonerleri, Çin'in Fever-kiyen vilâyeti Misyonerleri kâmilen İngiliz dâru'l-fünûnlularından müteşekkildir.

Misyonerlerin kadınları da istihdâm etmeleri hareket ve faâliyetlerini ziyâdesiyle inkişâf ettirmiştir. Şarkta Hindistan'da Kadın Tahsîlini Teâlî Ettirmek, Hindistan'da Kadın Tahsîlini Yükseltmek Cem'iyetleri on dokuzuncu asrın evâsıtından i'tibâren [teessüs] etmiş ve her tarafa hey'etler i'zâm etmiştir.

Almanların misyoner teşkîlâtı fevkalâde hâiz-i ehemmiyyettir. Misyonerlik vâdîsinde Moravya Kilisesine başka kiliseler rekābet edememektedir. Bu kiliseye mensûb olanların adedi 100.000'e bâliğ olmakta ve bunlar en akīm sâhalarda bile faâliyet gösteren 350 misyoner hey'eti tanzîm etmiş bulunmaktadır. Bunlar Grönland, Alaska, Labrador, Merkezî Amerika, Tibet ve Hüttüler arasında çalışıyorlar. Almanların Basel Cem'iyeti de şâyân-ı dikkattir. Sâha-i faâliyyeti Hindistan, Cenûbî Afrika ve Çin'dir. Berlin Cem'iyeti ve Ren Cem'iyeti Cenûbî Afrika ve Çin'de, Hermannsburg misyonerleri Cenûbî Afrika ve Hindistan'da Hıristiyanlığa hizmet ederler.

Amerika'da misyonerliğin ehemmiyet-i uzmâsı vardır. Hıristiyanlar ve Misyonerler İttihâdı Hindistan ve Çin'e müteaddid hey'etler göndermektedir. Gönüllü Talebe Hareketi nâmındaki misyoner faâliyeti Amerika'da büyük bir nüfûz ihrâz etmiş ve bu hareketin rehberleri müstesnâ bir zekâ ve amelî bir kābiliyeti hâiz olduklarını isbât eylemişlerdir. 1895-1898 seneleri arasında devr-i âlem seyâhati icrâ eden Amerikalı Mot bu hareketin rüesâsından idi. Mûmâileyh birçok Avrupa memleketlerinin dâru'l-fünûnlarıyla kollejlerinin talebesini Türkiye, Sûriye, Hindistan, Seylan, Çin, Japonya ve Avustralya'da te'sîs ettiği misyoner cem'iyetlerine bağlamış ve bu sûretle te'sîs ettiği cem'iyetlerin adedi 150'yi geçmiştir. Amerikalıların misyoner cem'iyetleri ve teşkîlâtı saymakla tükenmez.

Protestanların bu nihâyetsiz faâliyetlerinden başka Katolik kilisesinin ve Katoliklerin faâliyetlerinden de bir parça bahsedelim: On dokuzuncu asırda Katolik misyonerleri Protestan misyonerleriyle âdetâ müsâbakaya başlamışlardır. 1822'de Lyon şehrinde Hıristiyanlığı Neşir Müessesesi te'sîs olunmuş, bu müessese ilk senesinde ahâliden, esnâftan 2.000 İngiliz lirası kadar bir meblağ toplamış ve bu sermâye ile işe başlamıştı. Otuz sene sonra bu müessesenin vâridâtı 200.000 İngiliz lirasına çıkmış ve hâlihâzırda 300.000 İngiliz lirasına yükselmiştir. Katoliklerin bulunduğu her yerde bu gibi cem'iyetlerin te'sîsi devâm etmiş ve bu sûretle Katolik misyonerliği de bütün dünyâyı kaplamıştır.

Katolik misyonerliğinin kısm-ı a'zamı Fransa tarafından yapılmaktadır. Fransa hükûmeti memleketinin dâhilinde her ne kadar rûhânî sınıfın aleyhinde ise de hâriçteki misyonerlerin hâmîsidir. Bu himâye ile Fransa nüfûz-ı siyâsîsini tevsî' etmektedir.

Katolik misyonerliğinin faâliyeti hakkında bir fikir vermek için Katolik misyonerleriyle sâha-i faâliyyetlerini ber-vech-i âtî hülâsa edelim:

1- Ecnebî Misyonerleri Cem'iyeti, 1658'de Paris'te teşekkül etmiş Mançurya, Kore, Tibet, Japonya, Çin, Hindu Çin, Koşin Çin, Gambiyodya, Malay Şibh-i Cezîresi, Burma, Cenûbî Hindistan memleketlerine misyonerler göndermiştir.

2- Beyaz Pederler Cem'iyeti, 1868'de teessüs ederek Cezâir'e, Sahrâ-yı Kebîr'e, Niyasa'ya, Victorya Nyanza'ya, Tanganika'ya, Kongo'ya misyonerler i'zâm etmiştir.

3- Lyon Cem'iyeti 1856'da teşekkül ederek Afrika'nın muhtelif taraflarına misyonerler irsâl etmiştir.

[361] 4- Rûhu'l-kuds Cem'iyeti 1848'de teşekkül ederek Senegambia, Gambia, Kongo'ya, Komoro Adalarına ve sâir yerlere misyonerler göndermiştir.

5- Milan Misyoner Cem'iyeti 1850'de teşekkül ederek Çin, Şarkī Burma ve Hindistan'a hey'etler göndermiştir.

6- Hârice Misyonerler İrsâli Cem'iyeti (Alman) 1863'de teessüs ederek Shantung, Çin, Togo ve Garbî Afrika'ya misyonerler göndermiştir.

7- Hârice Misyonerler İrsâli Cem'iyeti (Belçika) 1863'te Kongo'ya, Moğolistan'a ve sâir yerlerde çalışmıştır.

8- Pikpotyan Cem'iyeti 1817'de teşekkül edip birçok yerlerde çalışmıştır.

9- Hil Mil Cem'iyeti (İngiliz) 1866'dan i'tibâren Pencap, Keşmir, Madras, Zeland'da ibrâz-ı faâliyyete başlamıştır.

10- Mukaddes Kalb Cem'iyeti (Fransız) 1855'de teessüs ederek Cenûbî Amerika'da faâliyete girmiştir.

11- Mukaddes Rehâkâr Cem'iyeti (Roma) 1881'den i'tibâren (Asam)da çalışmaya başlamıştır.

12- Deruna Cem'iyeti Sûdân ve Mısr-ı Ulyâ'da ibzâl-i mesâî etmektedir.

13- Maristler (Fransız) Fiji ve Avustralya adalarına, Bahr-i Muhît-i Kebîr adalarına misyoner göndermişlerdir.

14- Lazaristler Habeşistan'a, İran'a, Madagaskar Adasına hey'etler göndermişlerdir.

15- Meryem-i Betûl Cem'iyeti Seylan Adasında, Cenûbî Afrika'da, Kanada'da çalışır.

16- Salisyanlar, Cenûbî Amerika'da çalışmışlar ve Filistin'e de misyonerler göndermişlerdir.

17- Pallatinler, Kamerun'a, Garbî Afrika'ya, Avustralya'ya misyonerler göndermişlerdir.

18- Cizvitler Hindistan, Seylan, Çin, Madagaskar, Zambizi Endamayka, Alaska ve başka sâhalarda çalışmışlardır.

19- Domünisyenler, Anadolu ve bilhassa Musul'a Tunking, Çin ve sâir yerlere misyoner göndermişlerdir.

20- Fransiskanlar, Mısır, Trablus, Merakeş, Çin, Aden, Arabistan, Hindistan, Trabzon, Mardin, Brazil ve Bulgaristan'da ibrâz-ı faâliyyet etmektedirler.

21- Benidiktenler, New Zelanda'da, Şimâlî Amerika Hindlileri ve Avustralya yerlileri arasında çalışmaktadırlar.

22- Terapistler, Garbî Afrika, Çin ve Japonya'da ibrâz-ı faâliyyet ediyorlar.

23- Ogüstyanlar, Filipin adalarında, Balkan şibh-i cezîresinde, Anadolu'da çalışıyorlar.

24- Kermliler, Bağdad ve Hindistan'da ibrâz-ı mesâî etmektedir. ilh.

Ortodoks kilisesinin ve Ortodoksların da misyonerliğini de ilâve edecek olursak hıristiyanların ne kadar cihânşümûl bir gayretle Hıristiyanlığı neşre, bu dîni kâffe-i akvâma nasıl telkîne çalıştıkları meydâna çıkar.

Hıristiyanların bu müdhiş faâliyeti karşısında her türlü ihmâle rağmen yegâne faâl kuvvet Müslümanlık'tır. Hıristiyanlığa karşı hareket eden başka bir din yok gibidir. Sûret-i kat'iyyede emîn olmalıyız ki Hıristiyanlık âleminin Hıristiyanlığı neşr u ta'mîm için ihtiyâr ettiği faâliyetin yüzde biri müslümanlar tarafından ihtiyâr olunsa hıristiyanların bütün faâliyeti akāmete dûçâr olduktan başka Müslümanlık yeni muhîtlerde teessüs etmeye başlar ve hıristiyan misyonerleri taarruz hareketinden vazgeçerek kendi öz yurtlarında Hıristiyanlığı müdâfaaya mecbûr olurlar.

Maalesef müslümanların dînî faâliyetleri hıristiyanların faâliyetine nisbetle yüzde bir derecesinde bile değildir. Buna rağmen hıristiyan misyonerliği İslâm âleminde hiçbir muvaffakıyet ihrâz edememektedir. Müslümanlar neşr-i İslâm ile ihtimâm edecek olsalar ihrâz edecekleri muvaffakıyetler pek büyük olur. Hıristiyan milletlere hakāyık-ı İslâmiyyenin telkīni İslâm âlemini hıristiyan taassubunun tazyîkinden en kısa zamanda kurtarmak husûsunda en büyük, en müsmir hizmeti îfâ eder.

Müslümanlar bu dînî faâliyete nasıl teşebbüs etmelidirler. Bunu inşâallâh başka bir makālede îzâha çalışırız.

Ömer Rızâ

İngiltere'de İntişâr-ı İslâm

İngilizce *Yorkshire Observer* gazetesi İngiltere'de "*İntişâr-ı İslâm*" serlevhasıyla şâyân-ı dikkat bir makāle neşretmektedir. Bu makāleyi kāri'lerimize tercüme ediyoruz:

"Cenûbî demiryolun cenûb-i garbî kısmında seyâhat eden yolcular Woking İstasyonu'nun Londra tarafında bir câmi'-i şerîf karşısında kalarak hayrete dûçâr olurlar. Ara sıra gazete sütûnlarında ma'rûf bir İngilizin dîn-i İslâm'ı kabûl ettiğine dâir intişâr eden haberler de İngilizler arasında aynı hayreti tevlîd ediyor. İngilizlerin ekserîsi dîn-i İslâm'ı pek az; Peygamber-i İslâm'ı ise daha çok az tanırlar. Bundan dolayıdır ki Woking Câmi'-i şe-rîfini esrâr-âlûd bir şey gibi temâşâ ediyor ve Müslümanlığı **[362]** kabûl eden İngilizleri vücûdlarının üst ve alt taraflarını örtecek iki kumaş parçasına sarılmaya mahkûm olmuş insanlar zannediyoruz.

Halbuki fil-hakīka Surrey'in câmileri arasında duran bu Câmi'-i şerîfte esrârengîz hiçbir şey yoktur. Câmii görmek isteyen gayr-i mü'minler hüsn-i kabûl görüyor ve her Pazar günü câmii görmeye gelenlere mev'izalar îrâd ediliyor. Eyyâm-ı sâirede câminin içine girip her tarafını temâşâ etmek de mümkündür.

Woking Câmi'-i şerîfinde beş vakit namâz edâ olunmaktadır. Câm'i-i şerifte güzel bir minber, üzerinde Kur'ân-ı Kerîm duran bir rahle, birkaç sandalyeden baş-

ka bir şey yok gibidir. Zemîn halılarla mestûrdur. Bir elektrik sobası Câmi'-i şerîfi teshîn etmektedir. Câmi'-i şerif her türlü tezyînâttan ârîdir.

Bu ma'bede devâm eden kimlerdir ve bu ma'bedin târîhi neden ibârettir?

Birinci suâlin cevâbı: Eyyâm-ı mübârekeden başka günlerde Woking Câmiinde toplananların adedi otuzu geçmektedir. İngiltere'de hemen yegâne merkez-i İslâm bu Câmi'-i şerîf olduğundan Müslümanlığı kabûl eden İngilizlerin mahdûd ve güzîde bir cemâat oldukları anlaşılıyor. İngiliz adalarında dîn-i İslâm'ı kabûl edenlerin 1.000'e bâliğ olduğu söyleniyor. Bu Câmi'-i şerîften mâadâ bunların Londra'da bir namâzgâhları da vardır.

Her Pazar günü öğleden sonra bu namâzgâhta mev'ızalar îrâd olunuyor ve kırk elli kişi tarafından dinleniyor.

El-hâletü hâzihî Londra'da bir câmi'-i şerîf inşâsı için planlar hazırlanmış, fakat henüz münâsib bir sâha bulunamamıştır.

İngiliz adalarında yaşayan ehl-i İslâm'ın adedi on binden fazladır. Fakat bunların ekserîsi Hindli talebedir. Câmi'-i şerîfin inşâsından hedef hıristiyanlara Müslümanlığı öğretmektir.

Son zamanlarda İngiltere'nin ma'rûf asîl-zâdelerinden Archibald Hamilton'un ihtidâsı birçok İngilizlerin nazar-ı dikkatini celb etmiş ve binâenaleyh Müslümanlık hakkında ma'lûmât isteyenlerin adedi çoğalmıştır. Woking Câmi'-i şerîfinin imâmı Hoca Nâzır Ahmed'in verdiği ma'lûmâta göre Sir Archibald Hamilton'un dîn-i İslâm'ı kabûl etmesi üzerine câmie mürâcaat edenlerin adedi o kadar çoğalmıştır ki bunların hepsine ma'lûmât yetiştirmek kesb-i müşkilât etmiştir. Sir Archibald'in ihtidâsından iki ay mukaddem yirmi İngiliz daha ihtidâ etmiştir.

Woking Câmi'-i şerîfinin imâmı ahîren İngiltere'de dîn-i hakka doğru kat'î bir hareketin meşhûd olduğunu te'mîn etmektedir.

Câmiin İmâmı Hoca Nâzır Ahmed ile bugün uzun bir mülâkāt icrâ ettim. Müşârunileyh hem mekteb-i hukūktan hem mühendishâneden me'zûn, kibâr, çok ma'lûmâtlı, mükemmel İngilizce konuşur, fâzıl bir zâttır. Hâlihâzırda Woking Câmi'-i şerîfinin imâmıdır. Müslümanlık'ta rûhânî bir sınıf bulunmadığından Hoca Nâzır Ahmed ile arkadaşları fî-sebîlillâh neşr-i İslâm'a çalışıyorlar. Şunu da kaydedelim ki müslümanlar kendilerine Muhammedîler denilmesine i'tirâz ediyorlar. Hoca Nâzır Ahmed diyor ki: "Biz şerîk ve nazîri olmayan bir Allâh'a ibâdet ediyoruz. Hazret-i Muhammed Allâh'ın gönderdiği peygamberlerin sonuncusudur. Fakat biz ona ibâdet etmeyiz. Onu, Hazret-i İbrâhîm, Hazret-i Mûsâ , Hazret-i Îsâ ve sâir enbiyâ gibi beşer tanırız. Bundan dolayıdır ki Hazret-i Îsâ'nın etbâına Îsevîler denildiği gibi müslümanlara da Muhammedî denilemez."

Woking Câmi'-i şerîfinin târîhi şâyân-ı dikkattir. Bu câmi, bir şark müessesesinin bir kısmı olmak üzere otuz sene evvel inşâ edilmiş, 1911 senesine kadar metrûk kalmıştır. 1911 senesinde Hind efâzıl-ı ulemâsından Hoca Kemâleddîn Efendi İngiltere'ye gelerek câmii tekrâr küşâd etmiş ve *İslâm* mecmûasının neşrine de başlamıştır. Bu mecmûa el-ân intişâr etmekte ve her ay dünyânın her memleketine gönderilmektedir. Bu mecmûa İngiltere'de ve İngilizce konuşulan yerlerde tevzî' edilmek üzere İngilizce ile neşrolunduğu gibi Hindistanlılar için Hintçe ile, Cavalılar için Malay lisânıyla, Arapça konuşan milletler için Arapça ile ve sâir lisânlarla da neşrolunmakta, İngiltere ile Amerika'daki umûmî kütüphânelerin kâffesine gönderilmektedir.

Bütün bu faâliyetlerin hedefi İngilizce konuşan memleketlerde dîn-i mübîn-i İslâm'ı neşretmektir. Yalnız İngiltere'de değil, Amerika'da, Kanada'da, Cenûbî Afrika'da, Garbî Hind adalarında ve sâir yerlerde birçok ihtidâlar vukū' bulmaktadır. Hoca Nâzır Ahmed diyor ki: "Müslümanlar arasında ayrıca misyonerler yoktur. Dînini neşre çalışmak her müslümanın vazîfesidir. 1912 senesinde Lord Headley'nin ihtidâsı üzerine İngiltere'de mevkiimiz yükseldi. Daha evvel birkaç İngiliz Müslümanlığı kabûl etmiş ise de Müslümanlığını izhâr edemiyordu. Hâlihâzırda İngilizler içinde kâmilen müslüman olmuş on iki âile bulunuyor. Bundan başka İngilizlerin her ictimâî sınıfına, her mesleğe mensûb müslümanlar vardır.

Woking Câmi'-i şerîfinin İmâmı tarafından bana gösterilen İngiliz müslümanlarının fotoğrafları miyânında dâru'l-fünûn müderrisleri ve me'zûnları, orduya mensûb zâbit ve askerler, İngiliz tâcirleri ve sâir zevât bulunmaktadır.

– İngiltere'de niçin muvaffak oluyorsunuz?..

Bu suâlime cevâben Woking Câmiinin İmâmı diyor ki:

"– Muvaffak oluyoruz, çünkü dînimiz, her şeyden evvel akl-ı selîm dînidir. Amelsiz îmân faydasız olduğuna mu'tekidiz. Te'mîn-i vahdet için şekl-i **[363]** ibâdetimiz sâbit olmakla berâber dînimiz dâimî terakkī dînidir. Akīdemiz sâdedir. Biz bir Allâh'a îmân ediyoruz. Her şeyin Hâlık'ı O'dur. Her şey O'na rücû' edecektir. Bütün müslümanlar hâtemü'l-enbiyâ olan Hazret-i Muhammed'in risâletine îmân ederler. Müslümanlık'ta rûhânî bir sınıf yoktur. Herkes kendi amelinden mes'ûldür. Müslümanlık insanı Allâh'a götüren doğru yolu gösterdiği gibi insanı Allâh'tan uzaklaştıran eğri yolu da îzâh

eder. Dîn-i İslâm her türlü fenâlığı nehyeder. Bütün müskirât, kumâr hârâmdır. Salât, zekât, sıyâm farzdır. Müslümanlık ebeveyne hürmeti, bütün mahlûkāta, hattâ hayvânlara ve kuşlara şefkati emreder."

Müslümanlığın Hıristiyanlığa ve sâir edyâna karşı vaz'iyeti hakkında da bir söz ilâve edelim. Müslümanlar Hazret-i Mesîh'i yalnız peygamber tanımaktadırlar. Müslümanlar, Müslümanlığı bütün beşeriyetin dîni olarak telakkī ediyorlar. Hazret-i Âdem'in, Hazret-i Nûh'un, Hazret-i İbrâhîm'in Hazret-i Mûsâ 'nın, Hazret-i Îsâ'nın, dünyânın herhangi tarafında zuhûr eden enbiyânın Müslümanlık'la mütedeyyin olduklarını ve her çocuğun müslüman olarak doğduğunu beyân ediyorlar. Hoca Kemâleddîn diyor ki: "Müslümanlık'ta kâffe-i edyânın mehâsini müctemi'dir. Müslümanlar ancak insanların eliyle dîn-i ilâhîye ilâve olunan şeylerden yüz çevirirler."

İngiliz Kilisesi her hâlde Woking Câmiinin faâliyetini nazar-ı dikkatten dûr tutmamalıdır!

BEYOĞLU'NDA TÜRKLEŞEN NEDİR?

Eskiden beri beynelmilel bir müstemleke kadar bize yabancı gelen Beyoğlu muhîtinin Türkleştiğini hayli zamandan beri işitiyorduk. İngiliz, Fransız, İtalyan, Alman, Rus, Macar, Bulgar, Rumen ve sâir Avrupa ve Balkan milletlerinin sâha-i ihtilâtı olan bu semt İstanbul'un en cesîm ticâretgâhlarını, en muazzam bankalarını, İstanbul'un en muhteşem otellerini, en ma'mûr caddelerini, en rasîn binâlarını muhtevî bir merkez-i ticâret ve servet olduğu gibi sinemaları, tiyatroları, fuhuşhâneleri, kumârhâneleri mebzûl olan bir merkez-i sefâhettir.

Beyoğlu'nun Türkleştiğini işitince hiç şübhesiz insan oradaki iktisâdî hayatın, oradaki ticâretgâhların, bankaların, otellerin, milletdaşlarımıza geçtiğini tahmîn ve bunu arzu ediyor. Halbuki maalesef Beyoğlu'nda Türkleşen cephe bu cebhe-i hayât değil, ahlâksızlık ve fuhuş cephesi imiş!

Bu hakīkat bizim eser-i keşfimiz değil *Akşam* gazetesinin hey'et-i tahrîriyyesine mensûb bir muharririn kendi müşâhedât ve tedkīkātından istihrâc ettiği netîcedir. *Akşam* gazetesinin muharrirlerinden biri bir karnaval gecesini Beyoğlu'nda geçirmiş ve müşâhedâtını *Akşam*'da neşretmiştir. Muharrir-i mûmâileyh Beyoğlu'nda epeyce dolaştıktan ve birçok yerlere girip çıktıktan sonra diyor ki:

"Nihâyet anladım ki Beyoğlu'nun Türkleşen, değişen ancak bir ciheti var: Fuhuş âlemi! Fil-hakīka inkâr edilemez, senelerden beri devâm eden Beyoğlu'nun fuhuş ticâreti artık sokak başlarında bütün gece müşterî bekleyen Rum ve Lehli karılardan şimdi tamâmıyla başka ellere geçmiştir. İşte Türkleşen Beyoğlu'nun iç yüzü!"

Akşam hey'et-i tahrîriyyesine mensûb muharririn Beyoğlu'nda gördüğü bu hakīkat her Türkün yüzünü kızartacak, her Türkün vicdânını yakacak elîm, fecî' çirkin bir hakīkattir. İffet ve nâmûsun, şeref ve fâzîletin tâ kendisi olan Türk kadınlığı ve bütün Türklük birtakım Türk kadınlarının Beyoğlu hayatının mülevves âlemine karışmış ve sokak başlarında bekleyen Rum ve Lehli karılarının mevkiini işgāl etmiş olmasından elbette derin bir hicâb ve elîm bir azâb hisseder.

Beş on sene evvel Beyoğlu'nun fuhuş hayatından kadınlarımızın uzakta bulunmasına mukābil şimdi Türk kadınlarından bir kısmının oraya vâsi' mikyâsta iştirâk etmeleri, sokak başlarında iffetlerini, barlarda ve pastahânelerde şereflerini pâmâl ettirmeleri, Rum ve Lehli karılarının mevkiini işgāl etmeleri hayât-ı ictimâiyyemizin dûçâr-ı tereddî olduğunu gösteren pek kuvvetli delîlidir.

Evet, beş on sene evvel Beyoğlu'nun her şeyi gibi fuhşu da ecnebî idi. Bugün fuhuş ve tereddî kapısından Beyoğlu'na hulûl ettiğimiz anlaşılıyor.

Artık Türk sıfat-ı mübeccelesini taşıyan birtakım kadınlar da Beyoğlu'nun mülevvesâtı içinde sabâhlara kadar çırpınıyor, Avrupa'nın her köşesinden memleketimize dökülen muzır unsurların bâzîçe-i hevesâtı oluyor!

Beş on sene evvel Türk zihniyeti böyle bir şeyi hazmedemezdi. Türk zihniyeti Türklüğün şerefini o derece kıskanır, Türklüğün nâmûsunu o derece yüksek telakkī ederdi ki yabancı veya yerli bir dest-i tecâvüzün, hiç olmazsa açıktan açığa, ona uzanmasına müsâade etmezdi. Türkün zihniyetinde ne kadar meş'ûm bir tahavvül vukū' bulmuş ki bugün birtakım Türk kadınlarının resmî vesâik-ı fuhşu taşıyarak dolaşmalarına, bu vesâik-ı tereddînin kendilerine verdiği serbestîye güvenerek her fecîa-i ahlâkıyyeyi irtikâb etmelerine müsâade ediyor.

Beş on sene zarfında Türkün zihniyetinde bu fecî' inkılâbı hangi **[364]** kuvvet yaptı da Türkün salâbet-i ahlâkıyyesi bu derece sukūt etti! İstanbul hayât-ı ictimâiyyesinin içinden çıkan şu yüzlerce, kim bilir belki daha fazla, Türk fâhişesinin mevcûdiyeti bize evvel be-evvel şunu ifâde ediyor ki içimizde şu kadar mütefessih âile vardır. Bu âileler evlâdlarına fazîlet telkīn edememişler, evlâdlarının rûhunda Türklüğü ve Müslümanlığı yaşatamamışlar, evlâdlarını şerefli bir hayata hazırlayamamışlardır. Yalnız İstanbul muhît-ı ictimâîsinin içinden bu kadar fâhişenin zuhûru bizde terbiye-i milliyye ve dînîyyenin pek düşük olduğunu, tereddînin her şeye gālib geldiğini ifâde ediyor ki bu ifâdenin dehşeti

karşısında titrememek kābil değildir. Çünkü dediğimiz gibi bu fâhişelerin zuhûru bir âile mes'elesidir. Sağlam bir âilenin mahsûl-i hayâtı ancak fazîlet olabilir. Fuhuş tereddînin eseridir.

Hayât-ı ictimâiyyemizin tereddîye doğru gittiğini gösteren bu acı hakîkatler karşısında ne yapacağız? Bu tereddîye karşı sükûnetimizi muhâfaza ettiğimiz takdîrde netîcenin kat'î bir izmihlâlden başka bir şey olmayacağı muhakkaktır. Binâenaleyh buna karşı susmak ictimâî bir intihârı irtikâb etmekten başka bir şey değildir.

Halbuki bu millet hakk-ı hayâtını ihkāk için daha dün hârikalar gösterdi. Şerefini sıyânet uğrunda bütün dünyâyı hayrân eden muvaffakıyetler kazandı. Yaşamak istediğini, en kuvvetli delâil ile isbât etti. O hâlde bu milletin hayatını kurtarmak için her fedâkârlığa göğüs gerdikten ve fedâkârlıklarının semerâtını iktitâf ettikten sonra birtakım dâhilî hastalıklara boyun eğerek terk-i hayâta râzı olacağını zannetmek doğru olamaz. Bu tereddîye karşı gelmek için her çâreye başvurmak lâzımdır.

Biz bu mes'ele ile bundan evvel de meşgūl olmuş ve fuhşun esbâb-ı intişârından bahsederek fuhşun nasıl izâle edilebileceğini de îzâh etmiş ve bi'n-netîce ictimâî bir mücâdelenin lüzûmunda karâr kılmıştık. Bu ictimâî mücâdelenin lüzûmunu inkâr edecek bir kimse tasavvur edemiyoruz. Memleketin bütün anâsır-ı fazîleti birleşerek bu tereddîye karşı gelebilir, bu tereddîyi tevlîd eden buhrânı izâle eder. Bu buhrân maddî olmaktan ziyâde ma'nevî bir buhrândır. Ahlâk ve fazîleti temelinden yıkmakta olan bu âfet imhâ olunmalıdır. Bu âfeti ve bu âfetin tahrîbâtını izâle etmek için memleketin fazîletli ve münevver evlâdları mukaddes bir ittihâd teşkîl ederek onunla ilmî, fikrî, ictimâî bir mücâhedeye derhâl başlamalı! Ancak öyle bir mücâhededir ki memleketimizde ahlâk ve fazîleti yükseltebilir ve hayât-ı ictimâiyyemizi sıyânet eder.

KOMÜNİZM İNHİLÂL EDİYOR MU?

Bundan mukaddem Rusya'da sâkin müslümanların ahvâl-i hâzırasına dâir ma'lûmât verdiğimiz sırada bunların hayât-ı beşer târîhinde nâgehânî zuhûr eden gayr-i tabiî bir cereyân-ı muvakkate kapılmış olduklarını îzâh ve beyân etmiş ve bu ahvâlin de esâsen komünizm ve siyonizm neşriyâtıyla meşgūl olanların desâis-i mel'anetkârîlerinden başka bir şey olmadığını *Sebîlürreşâd* kāri'lerine mufassalan arz etmiştik.

Bolşevizm bu son altı sene zarfında Rusya memleket-i vâsiasını serâser tahrîb ve bilhassa müslüman gençlerini iğfâl sûretiyle umûm Tataristan'ı mahv u perîşân ettiği gibi bilâhare âlem-i beşeriyyete sû'-i kasd ederek küre-i arzın her tarafına fitne ateşlerini saçmakta olduğu cihetle komünistlerin ümîdleri yevmen fe-yevmen yükselmekte idi. Hele bu kere İngiltere'de amele hâkimiyeti müzâheretiyle Mc Donald Kabinesinin teşekkülü, Rusya Bolşeviklerine Lenin'in cenâze mâtemini bile unutturmuş, fîmâ-ba'd bütün küre-i arza Moskova komünistleri hükümrân olacağı tahakkuk etmiş gibi zihniyetler hissolunmaya başlamıştı.

Bunlar bilhassa akvâm-ı şarkıyyenin umûmiyetle doğrudan doğruya Moskova'nın emirlerine munkād kör bir âlet olacaklarını ümîd ediyorlardı. Belki bunu kat'î bir emr-i vâkı' derecesinde telakkī ediyor ve ber-muktezâyı ahkâm-ı tabîiyye kendi kendine husûl-pezîr olacağını tebşîr etmekte idiler. Değil yalnız akvâm-ı şarkıyyeye, belki cihân hâkimiyetine Bolşevizmin göz diktiği muhakkaktı.

Fakat dünyâda târîh-i beşer binlerce asırlar geçirmiş, birçok vekāyi'-i ma'kūle ve gayr-i ma'kūle ve mezâlim cereyân etmiş olduğundan ve Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân dahi: (اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُه وَتِلْكَ الْاَيَامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ)[3] (وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا اِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ)[4] (لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ)[5] (يَفْرَحُونَ بِمَا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا) ve emsâli nusûs-ı kātıa ile de müeyyed olan bu ahvâle hakīkī müslümanlar ve îmân-ı kâmil ashâbı şimdilik (وَلَوْ شَاءَ اللهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ)[6] (وَمَا يَفْتَرُونَ) diyorlar. Fil-hakīka Rusya'da Bolşeviklik bütün memleketi yıktı, savurdu cihânı bir harâbezâra döndürdü. Herkes kendi hayatından kat'-ı ümîd etti, insanların son istimdâdları göz yaşından mâadâ bir şey değildi. Hâl bu derekede iken ehl-i îmândan bir kısmı me'yûs olmayıp, bu hâl-i gayr-i tabîînin karîbü'z-zevâl bir imtihân-ı ilâhî olacağını tahmîn ederlerdi. Elbette gençlerin umûr-ı dîniyyede lâübâlî hareketleri ve bazılarının da ziyâde gulüv etmeleri, birçok adamların ma'neviyâtını bile kırmıştı.

[365] İşte "Küllü âtin karîb [= Her gelecek yakındır]." Bugünler memâlik-i ecnebiyyede münteşir Rus gazeteleri: Rusya'nın her tarafında ihtilâl tedârikâtı ve birçok vilâyetlerde fiilen müsâdemelere başlandığını, karlar eriyip soğuklar geçer geçmez umûm milletin ihtilâlcilere

---

[3] " Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız, şüphesiz o topluluk da (Müşrikler de Bedir'de) benzeri bir yara almıştı. İşte (iyi veya kötü) günleri insanlar arasında (böyle) döndürür dururuz." (Âl-i İmrân Sûresi 3/140).

[4] " İnkâr edenler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar (bizi) âciz bırakamazlar." (Enfâl Sûresi 8/59)

[5] "Ettiklerine sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlananlar….." (Âl-i İmrân Sûresi 3/188)

[6] " Eğer Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. Artık sen onları uydurdukları ile baş başa bırak." (En'âm Sûresi 6/137)

müzâheret edeceklerini, her gün denilecek derecede tebşîrâta başladıkları gibi komünist rehberleri de yekdiğerini mütâkıb hastalığa dûçâr oldular. Troçki hasta, Lenin makāmına intihâb olunmuş Rikof hasta. Kaminof, Zinovyof, Yoffe gibi ekâbir-i ricâl-i komünizm hepsi hasta olup, tedâvî için üç dört mâh me'zûniyet aldılar. Memleketin bütün mukadderâtını deruhde eden Yahudiler de peyderpey sürü sürü Rusya'dan firâra başladıkları, her hafta Dersaâdet'e Rus Yahudisi kāfile kāfile gelmekte olduğu nazar-ı dikkate alınırsa hiç şübhesiz an-karîb: [7](وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) sırrı tecellî edecektir.

Abdürreşîd İbrâhîm

İSLÂM ÂLEMİ

Mısır Parlamentosunun Küşâdı: Hayli zamandan beri küşâdı beklenen Mısır Parlamentosu nihâyet geçen 15 Mart günü fevkalâde merâsim ile küşâd edildi. Mısır Meclis-i Millîsi'nin küşâdı mühim bir hâdise-i târîhiyyedir. Kırk iki senedir devâm etmekte olan İngiliz işgāl-i askerîsinden beri ilk defadır ki Mısır'ın salâhiyet-i teşrîiyyeyi hâiz mümessilleri toplanıyor ve Mısır'ın mukadderâtını idâreye iştirâk ediyorlar. İngilizler böyle bir Meclis-i Millî'nin toplanmasına daima karşı gelmişler fakat son senelerde Mısır haraket-i milliyyesinin gayr-i kābil-i zabt bir hâle girdiğini gördükleri zaman, vaz'iyetlerini ihâta eden tehlikeleri arttırmamak için birtakım kuyûd ve şurût ile Mısır'ın istiklâlini i'lâna ve Mısır'da bir Meclis-i Millî'nin ictimâ' ederek i'timâd edeceği murahhasların İngilizlerle bir muâhede akdetmesine ve bu sûretle Mısır mes'elesinin hall ü fasl edilmesine muvâfakat etmişlerdi. İngilizlerin Mısır istiklâlini i'lân ve Mısır Meclis-i Millîsi'nin ictimâı için dermeyân ettikleri şartlar istiklâl ma'nâsıyla taban tabana zıd idi. Çünkü Mısır'da ekalliyetlerin ve ecnebîlerin himâyesini İngilizler deruhde ediyor, Mısır'da İngiltere için lâzım olan hutût-ı muvâsalâtı ellerinde bulunduruyor ve Sûdân mes'elesinin hallini âtîye ta'lîk ediyorlardı. Bu kuyûd ve şurûtu kabûl etmek İngiltere'nin hâkimiyetini istiklâl gibi mukaddes ve mübeccel bir nâm altında kabûl etmekten başka bir şey değildi.

Tabîîdir ki Mısırlılar da bu hakîkati idrâk etmekte gecikmediler ve binâenaleyh Mısır'ın istiklâlini takyîd eden şurûtu kabûl etmediler. Bütün Mısır intihâbâtı bu kuyûd ve şurûtu kabûl etmemek ve ancak istiklâl-i tâm esâsı üzere İngilizlerle müzâkerât etmek ve Mısır'ın hakîkī istiklâlini te'mîn eylemek prensipleri üzere vukū' bulmuş, bu prensipleri müdâfaa edenler kāhir bir ekseriyet kazanmışlar ve mevki'-i iktidâra gelmişlerdir. Binâenaleyh İngiltere'nin Mısır'ı takyîd ve Mısır'da hâkimiyetini ibkā etmek için dermeyân ettiği şerâite kat'î muhâlefet dâiresinde icrâ olunan intihâbâtta kazananlardan müteşekkil bir Meclis-i Millî toplanmış bulunuyor. Geçen 15 Mart günü bu Meclis-i Millî küşâd olunmuştur.

Mısır Meclis-i Millîsi'nin küşâdında îrâd olunan nutk-ı iftitâhîde de Mısır ve Sûdân'ın istiklâl-i tâmmından bahsolunarak İngilizler tarafından dermeyân olunan şerâitima'hûdeye bir darbe daha indirilmiştir. Mühim bir vesîka-i târîhiyye olan bu nutk-ı iftitâhîyi tercüme ediyoruz:

"**Muhterem A'yân ve Meb'ûsân:** Cümlenize en samîmî selâmlarımı ihdâ ve şahsınızda asîl milletimin mümessillerine beyân-ı hoşâmedî ederek esâsât-ı asriyye dâiresinde te'sîs olunan ilk Mısır Meclis-i Millîsi'ni teşkîl eden, gerek mansûb gerek müntehab bil-cümle a'zâyı ihrâz ettikleri muazzam i'timaddan dolayı tebrîk eylerim. Bu sûretle en azîz temenniyâtımdan birinin ve necîb milletimin ilk arzusunun tahakkuk etmesinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a arz-ı şükrân ederim.

Kānûn-ı Esâsî'nin tekarrur ettirmiş olduğu nizâmâtı icrâ etmek devrine bugün dâhil oluyoruz. Bu nizâmâtın tatbîkı sevgili memleketimiz için yeni bir devr-i kuvvet ve mes'ûdiyyeti tebşîr etmektedir.

Memleket sizin hakkınızda büyük bir i'timâd göstermiş ve dûş-ı himmetinize büyük bir mes'ûliyet tahmîl etmiş bulunuyor. Önünüzde en mühim, en nâzik vazîfelerden biri duruyor. Memleketin âtîsi bu vazîfenin îfâsına bağlıdır. Bu vâzîfe ma'nâ-yı sahîhiyle memleketin istiklâl-i tâmmını tahakkuk ettirmektir. Bu vazîfeyi reviyyet ve kiyâsetle îfâya çalışacağınız bedîhîdir. Bu vazîfenin îfâsını teshîl edecek en mühim âmillerden biri milletle hükümdârı arasında câygîr olan kırılmaz ittihâd-ı mukaddestir ki Meclis'in huzûrunda icrâ ettiğimiz ve sizin de birazdan icrâ edeceğiniz yemîn ile bu mukaddes ittihâd büsbütün kesb-i kuvvet etmiştir.

Binâenaleyh gerek kendi nâmıma, gerek sizin nâmınıza i'lân edebilirim ki hükûmetim İngiltere hükûmetiyle Mısır ve Sûdân'a âid âmâl-i milliyyeyi tahakkuk ettirmek üzere her türlü kayıdlardan âzâde, serbest müzâkerâta girişmeye âmâde bulunmakta ve hakkımızın kuvvetine, Cenâb-ı Hakk'ın inâyetine istinâden bu netîceyi elde etmeyi ümîd etmektedir.

En mühim vazîfelerinizden biri hükûmete muâvenet ve Kānûn-ı Esâsî dâiresinde memleketin idâresine iştirâk etmektir. Kānûn-ı Esâsî'nin bu **[366]** husûsta ta'kīb ettiği usûl kuvâ-yı devlet arasında teâvün ve kabinenin

[7] "Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz." (Âl-i İmrân Sûresi 3/139)

mes'ûliyetidir. Bu usûl hükûmete ve Meclis-i Millî'ye vazîfeler tahmîl etmektedir. Hükûmetin vazîfesi Kānûn-ı Esâsî'nin prensiplerini ve ahkâmını hürriyet ve demokratlık dâiresinde tatbîk etmektedir. Meclis-i Millî'nin vazîfesi Kānûn-ı Esâsî'nin işâret ettiği eksik kavânîni vaz' ile teşrîi itmâm etmek, mer'î olan kavânîni, bilhassa hey'et-i teşrîiyye tarafından tedkīk olunmayan kavânîni, İntihâbât Kānûnu'nu tedkīk etmektir.

Gelecek senenin bütçesi Meclis'e sür'atle takdîm olunacak, vâridât ve mesârıfin mütevâzin olduğu görülecektir. İhtiyât akçesi memleketin i'tibâr-ı mâlîsini çok yükseltecek bir sûrette tezâyüd etmiştir. Maamâfih bu husûs hiçbir vakit hazîneye lüzûmsuz masraflar tahmîline, memleketin idâresini ıslâha hizmet etmeyecek mesârıfin ihtiyârına sebebiyet vermemelidir. Bil-akis siyâset-i mâliyyenin reviyyetkârâne bir sûrette idâresine, lüzûmunun fevkında me'mûriyetler ihdâs olunmamasına, maâşların yapılan işlere göre i'tâsına bâdî olmalıdır.

Masâlih-ı muhtelifeyi taksîm, vezâif-i mütenevviayı tevzî' ve salâhiyetleri tahdîd ile idâre-i dâhiliyyenin ıslâhına, işlerin sühûlet, sür'at-i intizâm dâiresinde cereyân etmesine, me'mûrların mes'ûliyeti hissedecek intizâma riâyet edecek, me'mûrların hukūkunu te'mîn edecek, ta'yîn ve terfî'leri adâletkârâne bir sûrette icrâ ettirecek bir hâlde bulunmasına çalışmak icâb eder.

Hâlihâzırda mevcûd vergilerin tezyîdinden ictinâb etmek icâb ediyor. Maamâfih vergi nizâmını ikmâl etmek lâzımdır.

Masârif-i umûmiyyeyi dikkat ile murâkabe etmek, vergi nizâmını takviye eylemek bütçenin intizâm ve istikrârını ve nâfia projelerinin devâmını te'mîn edeceği âşikârdır.

Memleketin servet-i zirâiyyesini himâye ve nüfûsun izdiyâdı nisbetinde tenmiye etmek lâzımdır. Bu da irvâ ve iskā ameliyâtının ıslâhına âid mesâilin hallolunmasını icâb etmektedir.

Muvâsalâtın ıslâhı, ticâretin tenmiyesi, ma'denlerin istismârı, sanâyi'-i milliyyenin teşvîki, memleketin vaz'iyet-i coğrâfiyyesinden istifâde, emniyet ve sıhhat-i umûmiyyeyi ıslâh, kadınların ictimâî, ma'nevî vaz'iyetini i'lâ, analığı himâye, çocuklara i'tinâ, ameleyi himâye edecek tedâbîr-i ictimâiyyeyi ittihâz, ibtidâî ve âlî tahsîli ta'mîm lâzımdır.

Mısır, istiklâl-i tâm esâsına münâfî her türlü imtiyâzâttan âzâde bir şekilde devletlerle dostâne münâsebât te'sîs ederek beynelmilel hayatta mevkiini te'mîn etmelidir.

İstiklâl-i tâmmı hâiz bir devlet olarak Cem'iyet-i Akvâm'a girmekle hürriyet-i siyâsiyyemizin tetevvüc edeceğine emîn bulunuyoruz.

Muhterem A'yân ve Meb'ûsân,

Hükûmet ve Meclis-i Millî'nin vazîfesi büyük, nâzik ve müşkildir. Bunların bir kısmına işâret ettik. Bir kısmı da ma'lûmunuzdur. Fakat bu vazîfenin milletimize yeni bir kuvvet ifâza eden rûh-ı millî sâyesinde tedrîcen îfâ olunacağına kāniim.

Meclis-i Millî'nin ilk devre-i ictimâiyyesini küşâda muvaffak olduğumdan dolayı fevkalâde mesrûrum. Cenâb-ı Hak'tan muvaffakıyet temennî ederek cümlenizi îfâ-yı vazîfeye da'vet ederim."

Mısır ve Sûdân İstiklâli

Mısır ve Sûdân'ın İstiklâli Mes'elesi: Mısır ve Sûdân istiklâlini mevzû'-ı bahs eden bâlâdaki bu nutk-ı iftitâhî Sûdân'ın istiklâlini umûmî bir şekilde mevzû'-ı bahs etmekte olduğundan Mısırlılar arasında büyük bir münâkaşayı mûcib oldu. Mısır Meclis-i Millîsi'ne mensûb a'zâ nutk-ı iftitâhîde ta'dîlât icrâsını teklîf ettiler ve Sûdân'ın istiklâl mes'elesinin kemâl-i ehemmiyyetle mevzû'-ı bahs olmasını taleb ettiler. Sûdân mes'elesi çok mühimdir. Mısır matbûâtı bu mes'ele ile gāyet ciddî bir sûrette meşgūl oldu. Fil-hakīka Mısır'ın hayatı Sûdân'da nebeân eder. Sûdân'ın istihlâsına ehemmiyet verilmediği takdîrde Mısır'ın menba'-ı hayâtı ecnebîlerin elinde kalır, Mısır'ın hayatı dâimî bir tehlikeye ma'rûz kalır. Mısır'ın hayatı, ma'lûm olduğu üzere Nil suyudur. Mısır'daki âsâr-ı umrânın kâffesi Nîl-i mübârekin feyziyle hâsıl olmuştur. Mısır arâzîsinden Nîl-i mübârek geçmez, Mısır arâzîsi Nîl suyundan istifâde etmezse bugün muazzam bir ma'mûre olan Mısır bir çöl olur. Nîl-i mübârekin menâbii ise Sûdân'dadır. Sûdân'a hâkim olan devlet ecnebî olursa icâbında Mısır'ı Nîl'in suyundan mahrûm eder. Bu devlet Sûdân'da birtakım büyük su hazîneleri inşâ eder. Nîl'in suyunu Sûdân arâzîsine vâsi' bir mikyâsta isâle eder ve Mısır'ı lüzûmu mikdarında sudan mahrûm ederek âdetâ ölüme mahkûm eder.

İngilizler böyle bir siyâset ta'kīb etmekte olduklarını gizlemediler. Bil-akis son senelerde bunlar Sûdân'da birtakım büyük su hazzânları inşâsına başlamışlar ve Mısır'ı sudan mahrum etmek siyâsetini ta'kīb ettiklerini isbât etmişlerdir. İngilizler Mısır'a karşı bu tarzda müdhiş düşmanlık gösterdikten sonra Mısırlıların ihtiyâr edeceği hatt-ı hareket Mısır ve Sûdân'ın birlikte İngiliz istîlâsından tahlîsini istihdâf etmekten başka **[367]** bir şey olamazdı. Bâ-husûs ki Mısır ve Sûdân her husûsta müttehid olan iki memlekettir. Mısırlılar ve Sûdânlılar aynı din ile mütedeyyin, aynı lisân ile mütekellim bir millet oldukları gibi aralarında en kuvvetli iştirâk-i menâfi' de mevcûddur. İngilizlerin Mısır'a tasallutları ne kadar fuzûliyâne ve gaddârâne bir hareket ise Sûdân'a tasallutları da öyle-

dir. Binâenaleyh Mısırlılar hareket-i milliyyelerini Mısır ve Sûdân'ın istiklâl-i tâmmını te'mîn etmek esâsına ibtinâ ettirmişlerdir ki bundan daha tabîî, daha ma'kūl ve daha haklı bir şey tasavvur olunamaz. Bundan dolayıdır ki Mısır vatan-perverleri Sûdân mes'elesinin zerre kadar ihmâle dûçâr olduğunu görünce derhâl galeyânlı tezâhürâtta bulunuyorlar ve bu mes'eleyi her mes'leye takdîm, âdetâ Sûdân'ın tahlîsini Mısır istiklâlinin temel taşı addediyorlar. Zâten Sûdân yukarıda îzâh ettiğimiz vechile Mısır'ın rûhudur. Yalnız başına Mısır bir ceseddir. O cesedin rûhu Nîl-i mübârektir. Nîl-i mübârekin Mısır'a ifâza ettiği hayatı te'mîn için Sûdân'ı İngilizlerin yed-i iğtisâbından kurtarmak lâzımdır. Vaz'iyet bu merkezde olduktan sonra Mısır vatan-perverlerinin Sûdân nâmına vukū' bulan büyük tezâhürâtını haklı görmek ve takdîr ve tebcîl etmek icâb eder.

Sûdân ile Mısır'ı kurtarmak pek mühim, pek müşkil bir iştir. Bu azîm sâhaya İngilizler bütün kuvvetleriyle çullanmış bulunuyorlar. Bu kuvveti söküp atmak kolay bir iş değildir. Bâ-husûs Mısır ve Sûdân'da İngilizlerin birçok menâfi'-i hayâtiyyesi toplanmıştır. Süveyş Kanalı İngiliz İmparatorluğunun en esâslı hatt-ı muvâsalasıdır. Mısır vatan-perverleri çok kuvvetli bir düşmanla çarpışacaklardır. Bugün bu çarpışma siyâset meydânında vukū' buluyor. Acaba bu siyâset meydânında vukū' bulan mücâdele müsmir ve Mısırlılarla Sûdânlıların âmâlini tahakkuk ettirecek bir netîceye bağlanacak mıdır? Bunu ümîd etmek isteriz. Fakat yalnız siyâsî mücâdelelerle hakīkī bir istiklâlin ihkāk olunacağını tahmîn etmek sâfdillik olur. İngilizler bir milletin istiklâlini tanımazlar. Onlara istiklâl gibi büyük bir da'vâyı kabûl ettirmek için bir kere onları harb meydânında mağlûb etmek lâzımdır. Binâenaleyh bugünkü vaz'iyetin netîcesini şimdiden tahmîn etmek istememekle berâber her hâlde Mısırlıların uzun bir zaman İngilizlerle mücâdele edeceklerini kat'iyyetle söyleyebiliriz. Fakat emîniz ki Mısırlılar intibâh-ı millîlerini daha ziyâde inkişâf ettirecek faâliyetlerde bulunacaklar ve pek yakın bir âtîde İngilizlere karşı hakīkī bir hasım vaz'iyetinde duracaklardır. Hakīkī bir hasım ta'bîrinden maksadımız istiklâl da'vâsını te'yîd edecek, bu da'vânın ihkākı uğrunda kullanılabilecek her vâsıta ile mücehhez bir hasımdır. Bize bu emniyeti bahşeden Mısır vatan-perverlerinin bilâ-tevakkuf Mısır hareket-i milliyyesini inkişâf ettirmeye çalışmalarıdır.

Mısır'ın âtîsi müemmendir. Bunda hiç şek ve şübhe yoktur. Fakat bu âtî uğrunda vukū' bulacak hakīkī mücâdeleler henüz başlamamıştır.

Hicâz:

Hicâz – İngiltere Muâhedesi: Hicâz İngiltere muâhedesinin hikâyesi kāri'lerimizin ma'lûmudur. Bu hikâye bir yılan hikâyesi gibidir. Bunu hülâsa edecek olursak diyebiliriz ki Harb-i Umûmî esnâsında devletine karşı i'lân-ı isyân eden Hüseyin İngilizlerle bir muâhede akdetmeden işe başlamak ve İngilizlerin emirlerine körükörüne itâat etmek gibi câniyâne bir hareket irtikâb etmiş, Harb-i Umûmî'nin hitâmına kadar emellerine hizmet ettiği İngilizlerin kendisine vaad ettikleri parlak vaadleri tahakkuk ettirmelerini isteyince bunlar mûmâileyhten yüz çevirerek Hicâz krallığıyla iktifâ etmesini taleb etmişlerdir. Hüseyin İngiliz yardımıyla bir Arab imparatorluğu kurmak peşinde koştuğundan İngilizlerin peşini bırakmamış ve her hâlde Arablara, bütün İslâm âlemine, bütün dünyâya karşı kendisini birkaç milyon İngiliz lirasına mukābil dînini, devletini, dünyâsını, milletini satmış bir hâin vaz'iyetinde bırakmamalarını ricâ ederek kendisiyle bir muâhede akdi üzerinde ısrâr etmiştir. İngilizler Harb-i Umûmî esnâsında istihdâm ettikleri bu hâini esâsen her taraftan kuvvetli düşmanlarla kuşatmış olduklarından kendisinden hiç pervâları yoktu. Bil-akis kendisinin çârnâçâr boyun eğerek Hicâz'da te'sîs ettiği hükûmeti olsun idâre edebilmek için para istemeye mecbûr olacağını biliyorlardı. Binâenaleyh onun muâhede akdi için vukū' bulan ısrârına rağmen gāyet müstağnî davranıyorlardı. Hüseyin Londra'ya mütemâdiyen mürâcaatta bulunduğundan nihâyet bir gün kendisine bir muâhede projesı gönderildi. Hüseyin bu projeden öyle memnûn oldu ki her tarafta şenlikler icrâsını emretti. Arablar tarafından tahakkuku arzu olunan gāyelerin bu muâhede ile te'mîn edildiğini, Arab vahdetinin bir emr-i vâkı' olduğunu söyledi. Fakat Filistin siyonistleri Hüseyin'in bu sevincinden kuşkulanarak projenin neşrini taleb ettiler. Siyonistler Filistin'de nâfizü'l-kelim en mühim kuvvet olduklarından projenin bir sûretini bulup neşrettiler. O zaman hakīkat anlaşıldı. Arab istiklâlinden, vahdetinden Filistin, Sûriye ve Irâk'ın İngiliz, Fransız istîlâsından kurtarılmalarından sarf-ı nazar Hicâz'ın dahi İngiliz himâyesine idhâl edildiği meydâna çıktı. Bunun üzerine Arablarla meskûn her memlekette, İslâm âleminde müdhiş bir **[368]** hareket vukū' buldu. Hüseyin'in denâeti, hıyâneti herkesi kendisinden tenfîr etti. Hüseyin bütün müslümanların kendisine la'net okuduğunu görünce bu muâhede projesini imzâdan istinkâf etti. Tekrâr Londra'ya adamlar gönderdi. Projede birtakım ta'dîlât yaptırmak istedi. Fakat bir türlü muvaffak olmadı. Nihâyet Arablar Hüseyin'in mâhiyetini anlayarak kendisinden yüz çevirmeye başladılar. Hüseyin buna karşı son çâreye başvurdu. Kalktı Mâverâ-yı Şerîa'ya gitti ve orada İngilizlerin Filistin Fevkalâde Komiseri Herbert Samuel ile bizzat müzâkerâta girişti. Uzun bir müddet devâm eden bu müzâkerât da bir netîce ver-

medi. Hüseyin bu sefer Arabları iğfâl için yeni bir çâre buldu. İngilizler tarafından Mâverâ-yı Şerîa Emâreti'ne nasb olunan oğluyla Irâk krallığına yine İngilizler tarafından nasb olunan iki oğlunun yardımıyla ismine bir lakab daha ilâve etti: Emîrü'l-mü'minîn olduğunu i'lân etti ve Mekke'ye döndü. Fakat bu hîle de halkı aldatmadığından ve herkes ondan ne yaptığını ve nasıl bir muâhede akdine muvaffak olduğunu sorduğundan Hüseyin tekrâr Londra'ya başvurdu ve İngiliz Başvekîli Mc Donald'ın Hicâz'a muâhedeyi müzâkere etmek üzere bir murahhas göndermesini yahud kendi tarafından gönderilecek bir murahhası Londra'ya kabûl etmesini tekrâr ricâya başladı.

Vaz'iyet şimdi bu merkezdedir.

Anlaşılıyor ki İngilizler bu hâin adamı Harb-i Umûmî esnâsında rüşvet mukâbilinde kullandıktan sonra artık ona ehemmiyet vermiyorlar. Esâsen dînine, devletine, milletine hıyânet eden adamların nihâyet böyle hâib ü hâsir olacakları muhakkaktır. Bakalım Arab milleti bu adamı ne yapacak?

Irâk İntihâbâtı

Irâk'tan alınan haberler İngilizlerin orada intihâbât icrâ ettirerek bir meclis toplamak üzere oldukları anlaşılıyor. İngiliz bu meclisi toplamak için senelerden beri çalışıyorlar. Çünkü maksadları Irâk tahtına oturttukları Faysal ile akdettikleri muâhedeyi bu meclise tasdîk ettirmektir. Bu muâhede Irâk'a İngiliz mandasını kabûl ettiriyor ve Irâklılar bu muâhedeyi tasdîk etmekle İngiliz mandasını kendileri istemiş oluyorlar.

Dünyâda kendi eliyle kollarına esâret zincirlerini takmaya râzı olacak, kendi rızâsıyla başkasının tahakkümüne boyun eğecek, şerefini, hayatını, istiklâlini, hürriyetini başka bir milletin ayaklarına çiynetecek bir millet tasavvur olunamaz. Fakat İngilizler bu gayr-i kābil-i tasavvur şeyi yaptırırlar. Bütün vesâita mürâcaat ederler, karadan, denizden, havadan insanların başına ateşler yağdırarak insanlara en azîz haklarını fedâ ettirirler ve nihâyet bütün dünyâya da i'lân ederler ki bu hâle giriftâr olan bîçâre millet gönlünün rızâsıyla İngiliz vesâyetini, İngiliz esâretini kabûl etmiştir.

İngilizlerin Irâk'ta oynadıkları hâile budur. Irâk ahâlisi hür ve müstakil yaşamak istediklerini i'lân etmişlerdi. Hattâ kıyâm ederek ellerinde kalan silâhları İngiliz tahakkümünün sînesine çevirmişler ve İngilizlerle çarpışmışlardı. Irâklıların mahdûd vesâitine karşı İngiliz toplarının ve İngiliz tayyârelerinin gālib geleceği şübhesizdir. Müteaddid kıyâmlardan sonra bîçâre Irâklılar hâk ile yeksân edildiler ve susmaya mecbûr oldular. Fakat Irâklılar bu kıyâmlarla hakīkī arzularını bütün dünyâya i'lân etmiş olmadılar mı? Hürriyet ve istiklâl dâiresinde yaşamak, İngiliz mandasını, İngiliz esâretini istemediklerini göstermiş olmadılar mı? Fakat bu hakīkatler Cem'iyet-i Akvâm denilen müessesenin sem'-i ıttılâına vâsıl olmadı. Bütün dünyâ gazeteleri bu hâdisâtı kaydetti. Irâk'ta cereyân eden ahvâli bilmeyen kalmadı. Fakat Cem'iyet-i Akvâm denilen ve İngiltere ile Fransa'ya mandalar tevcîh eden müessese hiçbir şeyden haberdâr olmadı. Irâk'ta vukū' bulan kıyâmlara rağmen Irâk mandasını İngiltere'ye tevcîh etti. İngiltere de emellerine hizmet etmek üzere intihâb ettiği Faysal'ı Irâk tahtına oturttu. İstediği gibi bir muâhede hazırladı ve nasb ettiği krala bu muâhedeyi kabûl ettirdi. Fakat bu fecî' mudhikenin itmâmı için Irâk ahâlisinin mümessilleri tarafından da bu muâhedenin tasdîki kalıyordu. İngiltere ne yapıp yapıp bu mümessilleri de intihâb ettirdi. Yalnız bu mümessillerin intihâbını te'mîn edinceye kadar neler oldu? Ne kadar bombalar atıldı, ne kadar hânümânlar söndürüldü. Makāmât-ı âidesi böyle şeylere hiç ehemmiyet vermiyor.

Bütün Irâk bu muâhedeyi, bu huccet-i esâreti imzâ etmemek için elinden gelen her mukāvemeti yaptı. Irâk'ın uleması bu intihâbâtın yapılmaması için çalıştı. Irâk'ta bulunan Şîî müctehidler intihâbâta kimsenin iştirâk etmemesi için pek mühim fetvâlar verdiler. Halk da vaz'iyet-i hakīkıyyeyi takdîr ederek intihâbâta iştirâk etmedi. İntihâbât için vukū' bulan da'vetlere kimse icâbet eylemedi. Bil-akis bu intihâbât aleyhinde müteaddid tezâhürât vukū' buldu.

Bu vaz'iyet karşısında İngilizler cebir ve şiddet isti'mâline başladılar. Her tarafa harb tayyâreleri gönderdiler. Müctehidleri Irâk'tan ihrâc ettiler. Halkı en müdhiş tazyîkāta dûçâr eylediler. Halk yine mukāvemet etti. İngilizlerin irtikâb ettirmek istedikleri cinâyeti irtikâb etmek istemedi. Her vâsıta-i mukāvemetten mahrûm olan halk tazyîkāt ve i'tisâfât karşısında ezildikçe ezildi. Nihâyet İngilizler sûretâ muvaffak oldular. Halk nâmına bir sürü adamları topladılar ve bunlara Irâk ahâlisinin mümessilleri nâmını verdiler. Bunlar yakında toplanacaklar "İngiltere – Irâk" Muâhedesi tesmiye olunan huccet-i esâreti müzâkere edecekler. Belki bu adamlar bu huccet-i esâreti tasdîk ederler. O zaman göreceğiz ki Cem'iyet-i Akvâm mahâfili, Irâk'ın İngilizleri istemediğinden, kıyâmların, mücâdelelerin, feryâdların sesini duymayan Cem'iyet-i Akvâm Meclisi bu muâhedenin haber-i tasdîkini derhâl duyacak ve Irâk ahâlisinin arzusuyla İngiliz mandasının teessüs ettiğinden memnûn olacaktır.

Irâk intihâbâtı bu mâhiyettedir. Bu mâhiyeti takdîr edecek bir kimse varsa o da birbirinin hâlini anlayan müslümanlardır. *Ve ilallāhi'l-müştekâ...*

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

10 Nisan 1924 | 06 Ramazan 1342 | * Perşembe * | 10 Nisan 1340 | Cild: 23 - Aded: 596

Beyânnâme

"Cenâb-ı Hakk'ın nev'-i beşere ihsân buyurduğu niam-ı celîle ihsâ olunamayacak derecede çoktur. Bu niam-ı celîlenin vecîbe-i şükrânını bi-hakkın edâya imkân yoksa da Cenâb-ı Fâtır-ı kâinâta karşı vezâif-i ubûdiyyetini îfâya müsâraatla hayır ve saâdete nâil olmak imkânı mebzûldür.

Dîn-i mübîn-i İslâm'ın ahkâm-ı âliyyesi uhrevî, dünyevî saâdetin iktisâbına hâdim olduğundan her müslüman bu ahkâm-ı âliyyeye tevfîk-ı hareket ve saâdetini tahakkuk ettirmeye gayretle mükelleftir. Alel-husûs Cenâb-ı Hudâvend-i kerîmin gufrân ile mübeşşer buyurduğu mübârek Ramazân'da va'd-i celîl-i ilâhîye ihrâz-ı liyâkat için her müslüman son derece çalışmalı, salât ve sıyâm ferâizını edâya gayret etmeli, bilâ-ma'zeret terk-i salât ve nakz-ı sıyâmdan hazer eylemelidir.

Alenen nakz-ı sıyâm Cenâb-ı Hakk'a ma'siyet, âdâb-ı umûmiyye-i İslâmiyyeye muhâlefet ve hâl-i sıyâmda bulunan müslümanlara büyük bir hakārettir. Hiçbir müslüman böyle bir hâle cür'et değil, tenezzül etmemelidir. Adâb-ı İslâmiyye fezâil-i ahlâkıyye ile tev'em olduğundan mekârim-i ahlâkı itmâm için ba's buyurulmuş olan bir Nebiyy-i zî-şânın ümmeti mehâsin-i ahlâkın timsâli olsa gerektir. Binâenaleyh bilumum mü'minîn ve mü'minât ferâiz-ı mübeccele-i dîniyyeyi ve bil-cümle vezâif-i İslâmiyyeyi hüsn-i edâya bezl-i makderet, şeâir-i İslâmiyyemize tamâmıyla riâyet, fezâil-i milliyyemizi hakkıyla ibrâza gayret ederek evveli rahmet, ortası mağfiret ve âhiri cehennemden necât olan şehr-i gufrânın bütün füyûzâtına nâil olmayı ehass-ı emel addetmelidirler. Bilcümle mü'minîn ve mü'minâta şehr-i Ramazân'ı tebrîk eder ve kâffesinin izz ü saâdete nâil olmasını dergâh-ı Kibriyâ'dan tazarru' eylerim."

İstanbul Vilâyeti Müftüsü
Mehmed Fehmi

ESRÂR-ı KUR'ÂN

(مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ ...ilâ âhiri'l-âyeh)

Hikmet ve maslahat icâbı olarak Şâri'in vaz' ettiği bir hükmü diğer bir hüküm ile neshetmesinin câiz olduğunu beyân etmiştik. Bu cevâz muktezâ-yı akla münâfî değildir. Şâri'in maslahat-ı hakīkıyyeyi bilmeyerek bir hükmü takrîr ettikten sonra onu neshettiğine delâlet etmez. Hayır. Çünkü bir de nesih birtakım esbâb ve sevâik dolayısıyla bir millete veya bir tâifeye Cenâb-ı Hakk'ın bir hüküm takdîr buyurması ve bu esbâb ve sevâik değişerek yerine başka sâikler kāim olunca Cenâb-ı Hakk'ın o hükmü neshederek yerine bir hüküm takrîr etmesidir. Birinci hükmün sâik-ı takrîri maslahat idi ve o hükmün sâik-ı neshi de yine maslahattır. Bunda Mûsevîlerin iddiâ ettiği bedâ' yahud cehl yoktur. Bundan dolayıdır ki müslümanlar neshin aklen câiz olduğu husûsunda ittifâk etmişlerdir. Maamâfih Fahreddîn-i Râzî bazı müslümanların neshi inkâr ettiklerini beyân etmektedir. Fakat cumhûr-ı ulemâ-yı müslimîn neshin aklen câiz olduğuna ve şerâi'-i semâviyyenin kâffesinde, hattâ Kur'ân-ı Kerîm'de fiilen vukū' bulduğuna kāildirler. Ancak Ebî Müslim Kur'ân-ı Kerîm'de neshin vukū' bulmadığını beyân etmek husûsunda teferrüd etmiştir. Mûmâileyh neshin aklen câiz olduğunu beyân etmekle berâber ahkâm-ı Kur'âniyyeden birinin neshedilmediğini beyân etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm âyâtında nesih vukū' bulduğunu tasrîh etmiş olsa hiçbir kimse buna muhâlefet etmezdi. Fakat mes'ele ictihâdî bir mes'eledir. **[370]** Ulemânın fikirleri, ictihâdlarına göre bu mes'elede tenevvu' etmiş-

tir. Kur'ân-ı Kerîm'in ahkâmına nazaran mes'ele bu safhadadır. Fakat Kur'ân'ın ahkâm-ı Tevrât'tan bazılarını neshettiğini bazı âyât-ı kerîme tasrîh etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm Mûsevîlere birçok hayvânâtın tahrîm olunduğunu beyân ettikten sonra İslâm'ın bu hükmü neshettiğini ve ancak meyte, dem-i mefsûh ve lahm-ı hınzîrı tahrîm ettiğini beyân ediyor.

Kur'ân-ı Kerîm'in şerâi'-i sâbıkayı neshettiği bir emr-i kat'îdir. Mes'ele, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinden bazılarının diğerlerini nesh edip etmediğidir.

Neshin vukūuna kāil olanlar birkaç âyet ile ihticâc ediyorlar ve bunların sarîh olduğuna zâhib oluyorlar. Bunları yegân yegân mevzû'-ı bahs ederek fikrimizi dermeyân etmek isteriz:

1- [1](مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا) âyet-i kerîmesi. Yukarıda bu âyet-i kerîmede vârid olan "âyet" kelimesinden murâdın Kur'ân âyeti olmadığını îzâh etmiş idik. Bu husûsta hiçbir şübheye mahal kalmamıştır.

2- [2](يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ. اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ) âyet-i kerîmesi yirmi mücâhid-i sâbirin iki yüz kâfire, bin mücâhidin iki bine gālib geleceğini beyân etmektedir. Neshe kāil olanlar ikinci âyetin birinci âyeti neshettiğini beyân ettikleri hâlde başkaları da neshetmediğini, iki âyetin birlikte nâzil olduğunu, çünkü iki âyetin yekdiğerine mukārin bulunduğunu, ikincinin birinciyi neshettiğine dâir Kur'ân'da bir delîl bulunmadığını söylüyorlar. Biz bunların arasında vukū' bulan ihtilâfları bir tarafa bırakalım da bu âyet-i kerîmeyi ve ahkâmını tedkīk edelim.

Bu âyet-i kerîmenin tilâvet i'tibârıyla iktirânı, tenzîl i'tibârıyla iktirânına delâlet etmez. Nice âyet-i kerîme vardır ki vaz'an yekdiğerine mukārin olmakla berâber târîh-i tenzîl i'tibârıyla aralarında uzun bir müddet vardır.

Bu iki âyet-i kerîme arasında terâhî vukūunun delâilinden biri ikinci âyetin (اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا) kelimeleriyle başlamasıdır. Bu âyetin şekli, tensîkı ve belâgat i'tibârıyla üslûbu mâ-sebakıyla birlikte nâzil olduğunu iddiâ edenlerin da'vâsını ibtâl etmektedir. Bu iki âyetin te'vîli Cenâb-ı Hakk'ın evvelemirde her müslümanın on düşmana karşı durmasını emir buyurarak muvaffakıyeti vaad buyurmuş olmasıdır. Hak teâlâ o zaman bu vaadini tahakkuk ettirdi. O zaman müslümanların adedi azdı. İnsanın ya kuvvetine en çok güvendiği yahud muvaffakıyetten en çok me'yûs olduğu zamanlarda en ziyâde şecâat ibrâz etmesi, sünnet-i ilâhiyye îcâbâtındandır. Bu iki vaz'iyette insan cesâret ve ikdâmın en müdhişini ibrâz eder. İnsanın ahvâl-i rûhiyyesine vâkıf olanlar bu da'vânın sıhhatinden şübhe etmezler.

İnsanın kuvvetine i'timâd ve muvaffakıyetten emîn olduğu zaman her türlü gayreti ibrâz edeceği delîle muhtâc değildir. Fakat insanın me'yûs olduğu zaman cansiperâne bir sûrette ileri atılarak ölümü istihkār etmesi de şâyân-ı dikkattir. Meselâ eşkıyâ bir tâcirin yolunu keserek onu soymak isterler. Bu vaz'iyete düşen bir tâcir ne yapar? Müşâhedât delâlet ediyor ki böyle bir vaz'iyete düşen bir tâcir eşkıyânın kendini soymakla iktifâ etmeyerek kendisini de öldürmek istediklerini anlayınca kanları kaynayarak tek bir adam olduğunu unutur ve düşmanlarına hücûm eder. Halbuki bu adam düşünebilse bu eşkıyâ ile başka çıkamayacağını takdîr ederek mukāvemetten ferâgat ederdi. Sonra meselâ evlâdı bir kurt veya bir kaplan tarafından kapılan bir vâlidenin kanları kaynayarak bu vahşî hayvânlara saldırdığı vâkı'dır. Halbuki bu hareket o kadının da parçalanmasına bâdî olur.

Bu iki misâl mutlak ümîd ile mutlak ye'sin insanlara fevkalâde cür'et ve cesâret verdiğini isbâta kâfîdir. Yeis insanın muhâkeme kuvvetini selb ederek insanı tehlikelere attırdığı gibi fart-ı ümîd de insanın muhâkemesini selb eder.

Bir insan veya bir cemâatin za'f hissederek tehlikeden kurtulmaya imkân bulunmadığını görmesinin ye'se, ye'sin de her çi bâd âbâd cür'et ve cesârete bâdî olacağı âşikârdır.

Müslümanlar bidâyet-i emirde az ve zaîf, düşmanları ise çok ve kavî idi. Fakat müslümanlar Kureyş'in kendilerine tatbîk ettiği işkenceleri, hazırladığı sû'-i kasdları red ve def' etmek mecbûriyetinde idiler. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ın bir müslümanın on kâfire, yüz müslümanın bin, bin müslümanın on bin kâfire karşı harb etmesini emir buyurması abes değildi. Tâkat-sûz bir teklîf değildi. Bu teklîf beşerin ahvâl-i rûhiyyesini bilenlerce ma'lûm olan bir hikmete müsteniddi.

Cenâb-ı Hak müslümanların az ve zaîf olmalarına mebnî cansiperâne mücâhede edeceklerini biliyordu. Hak teâlâ müslümanların şecâat ve şehâmet i'tibârıyla

---

[1] "Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unuttururs ak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz." (Bakara Sûresi 2/106)

[2] " Mü'minleri savaş için coştur. Sizin sabırlı yirmi kişiniz onlardan ikiyüz kişiyi yener. Sizin yüz kişiniz, inkar edenlerden bin kişiyi yener; çünkü onlar anlayışsız bir güruhtur. Şimdi Allah yükünüzü hafifletti, zira içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Sizin sabırlı yüz kişiniz onlardan ikiyüz kişiyi yener; sizin bin kişiniz, Allah'ın izniyle, ikibin kişiyi yener. Allah sabredenlerle beraberdir." (Enfâl Sûresi 8/65-66).

en yüksek gāyelere i'tilâ etmelerini irâde buyurarak, nusret ve galebe de vaad buyurmuştur. Bidâyet-i İslâm'da müslümanların hâli böyle idi.

[371] Vaktâ ki müslümanların adedi çoğaldı. Ahvâl-i rûhiyyeleri de değişti.

Esâsen adedi çoğalan her cemâatte kibir ve gurûr nümâyân olur. Herkes işleri birbirlerine yüklemeye başlar. Binâenaleyh azimlere vehn târî olur, düşman istihfâf edilir, bu sûretle şecâat ve cesâret azalır, düşmanların hâiz oldukları fâikıyet-i adediyyeye karşı gelmek imkânı münselib olur. Bunun târîhî misâlleri pek çoktur. Kur'ân-ı Kerîm Huneyn vak'asından bahsederken müslümanların çokluklarıyla öğündükleri hâlde hiçbir şeye muvaffak olmadıklarını, dünyânın yüzlerine daraldığını ve nihâyet kaçtıklarını beyân eder. Bu hâdise çokluğun nasıl kibir ve gurûru mûcib olduğunu, bunun da azmi za'fa dûçâr ettiğini ve bi'n-netîce büyük orduların hezîmete dûçâr olduğunu gösteriyor.

Cemâatlerin çoğalması bu netîcelere müeddî olunca hikmet-i ilâhiyye birinci hükmün tahfîfini iktizâ etmiş ve binâenaleyh ikinci âyet-i kerîme gönderilmiştir. İkinci âyetin birinci âyeti neshetmesi pek vecîhtir. Âyeti, lafzıyla, üslûbuyla akıl ve vâkıa mutâbakatıyla delâlet ettiği ma'nâdan başka ma'nâya hamletmek abestir.

NESÂYİH-ı KUR'ÂNİYYE

Bismillâhirrahmânirrahîm

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ .
فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ [3]

Sadakallâhü'l-azîm

Mukaddime:

Bu âyet-i celîle gāfil beşeriyet için en müdhiş, en muazzam hitâbe-i Kur'âniyyedir. Bu âyet-i kerîme beşeriyeti gāye-i hilkatten haberdâr ediyor. Bu âyet-i celîle insanların abes yere yaratılmamış olduğunu, insanların başka bir âleme, bir âlem-i ebediyyete müteveccih bulunduğunu nâtık bulunmaktadır. Binâenaleyh bu mev'izamızın mevzûu her mü'min için bilinmesi icâb eden şu mesâili ihtivâ edecektir:

(Bu kâinâtın her zerresi nasıl bir gāyeye müteveccihtir? İnsanların abes yere yaratılmış olduğu nasıl iddiâ olunabilir? İnsanların i'tikāda, ilme, amele, ahlâka müteallik vazîfeleri nelerden ibârettir? Âlem-i âhiretin, bir cihân-ı ebediyyetin vücûdunu inkâr kābil midir?.)

Âyet-i Celîlenin Meâl-i Âlîsi:

İşte Allâhü Zülcelâl hazretleri ne için yaratılmış olduğunu bilmeyen gāfil insanlara hitâben buyuruyor ki:

(اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا) Ey gürûh-ı gāfilîn!. Siz hiçbir şey bilmez misiniz?. Siz ne için yaratılmış olduğunuzu hiç düşünmez misiniz? Siz zanneder misinizi ki ben Azîmü'ş-şân sizi abes yere yarattım?... Sizin hilkatiniz bir hikmete müstenid, bir gāyeye müteveccih değildir. (وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ) Ve öyle mi zannediyorsunuz ki siz ef'âlinizin hesâbını vermek, a'mâlinizin cezâsını görmek için bize iâde olunmayacaksınız?. Bizim mahkeme-i kübrâ-yı adâletimize sevk edilmeyeceksiniz? Öyle mi zannediyorsunuz? Ne bâtıl zehâb!. (فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ) Yok yok öyle zannettiğiniz gibi değil; bu kâinâtta abes yere hiçbir şey yaratılmamıştır; bütün mükevvenâtın hâlıkı, mâlik-i hakīkīsi olan Allâhü teâlâ hazretleri abes yere bir şey yaratmadan müteâlîdir, onun yarattığı şeyler arasında hikmetten, maslahattan hâlî bir şey bulunamaz. (لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَّ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ) O bir Hâlık-ı zî-hikmettir ki O'nun Zât-ı ahadiyyetinden başka ma'bûd bi'l-hak yoktur; arş-ı kerîmin, makām-ı refîu'l-kadrin Rabb-i kadîmi ancak O'nun Zât-ı celîlü's-sıfâtıdır. Artık öyle bir Hâlık-ı Azîmü'ş-şânın mülkünde abes yere yaratılmış bir şey nasıl bulunabilir?. Binâenaleyh insanların hilkati de abes yere değildir, belki azîm bir hikmete, mühim bir gāyeye müsteniddir ki o da Allâhü teâlâ hazretlerini bilmekten, O'na kulluk ederek diğer bir âlemde ebedî bir saâdete mazhar olmaktan ibârettir.

Bu Kâinâtın Her Zerresi Nasıl Bir Gāyeye Müteveccihtir?

Ey İnsan!. Enfüs ü âfâktaki binlerce âyât-ı ilâhiyye gözlerinin önünde parlayıp duruyor. [4] (قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ) emr-i ilâhîsi mûcebince bir kere gözlerini aç; şu semâvât ü zemîne bak; şu gönlümüze inşirâh veren mâî kubbeyi, o levha-i kudreti seyret; her sabâh yeryüzünü ziyâlarına müstağrak eden o muhteşem güneşi bir düşün; her gece ufukları nûrlar içinde bırakan, gök kubbesini yaldızlayan o parlak kamere, o bî-aded yıldızlara bir nazar-ı intibâh ile dikkat eyle; sonra bir kere de gözlerini şu üzerinde yaşadığımız yeryüzüne döndür; hayatımızın devâmına sebeb olan sâf havaları, berrâk suları, lezîz taâmları ve sâir muhtelif, mütenevvi' ni'metleri bir tefekkür et; şimdi sana sorarım, bunların her biri mühim bir hikmeti mutazammın, mühim bir

[3] "Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız? Mutlak hakîm ve hak olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur, O, yüce Arş'ın sahibidir." (Mü'minûn Sûresi 23/115-116).

[4] "Göklerde ve yerde neler var, bakın da ibret alın!." (Yûnus Sûresi 10/101).

gâyeye müteveccih değil mi? Bunların arasında hikmetten berî, faydadan hâlî bir şey görebiliyor musun?.

[372] Hâşâ… Böyle bir iddiâya hangi âkıl cür'et edebilir?

گرحکیمی نیست این ترتب چیست
ورحکیمی هست چون فعلش تهیست

Evet.. Eğer bu âlemi yaratan bir Hâlık-ı hakîm, bir Sâni'-i azîm yok ise âlemde görülen şu tertîb ve intizâm nedir?. Bu fevkalâde âhenk, bu hârikulâde nizâm ve insicâm nereden neş'et ediyor?. Eğer bir Hâlık-i hakîm var ise –ki O'nun mevcûdiyetinde hiçbir âkıl şübhe edemez– artık O'nun fiili, O'nun yarattığı bir şey hikmetten, maslahattan nasıl hâlî olur?. Böyle bir zehâbda kim bulunabilir?.

Hâsılı insan nazar-ı im'ân ile şu mükevvenâta, şu kadar fıtrî bedîaların münevver bir tecellîgâhı olan semâvât ve zemîne baktıkça âsâr-ı ilâhiyyenin ne kadar muntazam, ne kadar hikmet-perver bir sûrette bulunduğunu görüyor; her zerrenin yaratılışında bir gâyenin, bir maksad-ı ulvînin mütecellî olduğunu müşâhede ediyor da bî-ihtiyâr: [5](رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا) diyerek ol Hâlık-ı zî-şânı takdîse başlıyor, ol Sâni'-i zî-kudretin birliğini, ilim ve hikmetle ittisâfını, abes yere bir şey yaratmadan münezzeh olduğunu i'tirâfa mecbûr kalıyor.

İnsanların Abes Yere Yaratıldığı Nasıl İddiâ Olunabilir?

O hâlde eşref-i mahlûkāt olan insanların abes yere yaratılmış olduğu nasıl iddiâ olunabilir?. Mâdem ki bizi muhît olan şu koca kâinât içinde bir zerrenin bile beyhûde yere yaratılmamış olduğunu insan tefekkür ve teakkul ediyor; artık insanların abes yere yaratılmış olduğuna, insanların yaptıkları şeylerden gayr-i mes'ûl bulunduğuna kim kāil olabilir?. Böyle bir iddiâ, kadr-i insâniyyeti tezlîl etmez mi?. Hayır hayır.. İnsan bir nüsha-i kemâlâttır, bir bedîa-i hikmettir. İnsan hâiz olduğu akıl ve zekâ sâyesinde pek şerefli bir mevkie nâildir. Artık böyle mükemmel bir mahlûk gayr-i mes'ûl olamaz, abes yere yaratılmış bulunamaz. Kur'ân-ı Mübîn'de: [6](اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًّى) buyurulmuyor mu? Hiç şübhe yok ki insanın hilkati bir hikmete müsteniddir, insanın yaratılışı vazîfe ve mes'ûliyet esâsına mübtenîdir, insanın uhdesine dünyevî, uhrevî birtakım vazîfeler teveccüh eder. Bu vazîfeler, vazîfe-i i'tikādiyye, vazîfe-i ilmiyye, vazîfe-i ameliyye, vazîfe-i ahlâkıyye ve sâire nâmlarıyla muhtelif aksâma ayrılır.

İnsanların Vezâif-i İ'tikādiyyeleri Nelerden İbârettir?

Her insanın vazîfe-i i'tikādiyyesi evvelen Allâhü teâlâ hazretlerini bilmek, O'nu tevhîd ve tenzîh etmektir. [7](وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ) âyet-i celîlesindeki (لِيَعْبُدُوْنِ) fiili [8](ليعرفون) ile [9](ليوحدون) ile tefsîr olunuyor. Bu tefsîre nazaran bu nazm-ı celîlin meâli: "Ben Azîmü'ş-şân; cinni, nev'-i beşeri ancak beni bilsinler, beni tevhîd etsinler diye yarattım." demek olur.

Fil-hakīka gâye-i hilkat, ma'rifetullâhtır. Allâhü teâlâyı bilmeyen, mevcûdiyet-i ilâhiyyeyi tasdîk etmeyen bir şahıs kendini insanlıktan ıskāt etmiş olur.

Her baktıkça hayretlere müstağrak olduğumuz şu mükevvenâtın bu kadar muntazam, bedîa-perver bir tarzda vücûda gelişi ve her zerrenin bir gâyeye müteveccih oluşu bir Hâlık-ı kadîmin, bir Sâni'-i hakîmin vücûduna pek açık bir sûrette şehâdet etmez mi? [10](اَفِى اللهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ)

Artık insan, insan oldukça, insan akıl ve muhâkemeye mâlik bulundukça bu Hâlık-ı azîmin vücûdunu inkâra aslâ imkân bulamaz. Binâenaleyh insanların vazîfe-i i'tikādiyyeleri evvelen Cenâb-ı Allâh'ı bilip tasdîk ve tevhîd etmektir. Sonra da peygamberân-ı zî-şâna, melâike-i kirâma, kütüb-i semâviyyeye, yevm-i âhirete –dîn-i İslâm'ın haber verdiği vechile– sûret-i kat'iyyede inanmaktır; bunlara "zarûriyât-ı dîniyye" denir. Bunlara mu'tekıd olmayanlar dünyâda da, âhirette de hâib ü hâsir olurlar. Cenâb-ı Hak cümlemizi sû'-i i'tikāddan muhâfaza buyursun.

İnsanların Vazîfe-i İlmiyyeleri Nelerden İbârettir?

İnsanların vazîfe-i ilmiyyelerine gelince bu da gerek dünyâya ve gerek âhirete müteallik olan birtakım ulûm ve fünûnu tahsîlden ibârettir. [11](طلب العلم فريضة لكل مسلم ومسلمة) hadîs-i şerîfi mantûkunca taleb-i ilim, müslüman olan her erkek ve kadın için bir farîzadır. Vezâif-i dîniyyesini îfâ edebilecek kadar ilim tahsîl etmek her müslüman için bir farz-ı ayndır. Her müslüman bu kadar ilim kesb etmekle mükelleftir. Millet-i İslâmiyyenin bekāsına, intizâm ve i'tilâsına hâdim olan sâir bir kısım ulûm ve fünûnu kesb etmek de farz-ı kifâyedir. Eğer

---

[5] "Ey Rabbimiz! Sen bunların hiçbirini anlamsız ve amaçsız yaratmadın." (Âl-i İmrân Sûresi 3/191).

[6] "İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?" (Kıyâme Sûresi 75/36).

[7] " Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât Sûresi 51/56).

[8] "Beni bilsinler, tanısınlar."

[9] "Birlesinler, tek olduğumu fark etsinler."

[10] "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında bir şüpheniz mi var?" (İbrâhim Sûresi 14/10).

[11] "İlim öğrenmek kadın erkek her müslümana farzdır."

müslümanlardan bir zümre çıkıp da bu ulûm ve fünûnu iktisâb etmezlerse bu yüzden bütün millet-i İslâmiyye günahkâr olmuş olur.

İnsanların dimâğını nûrlandıran, insanları dünyâ ve ukbâdan haberdâr eden şey ilimdir. Bir milletin hayât-ı ma'neviyyesi, terakkıyât-ı medeniyyesi ilim ile kāimdir. Bütün ihtirâât-ı nâfia, bütün müessesât-ı iktisâdiyye, bütün âsâr-ı mütenevvia-i fikriyye ulûm ve fünûnun mahsûlüdür. Bugün câhil bir millet kendi mevcûdiyetini idâme edemez.

Cihân cihân-ı terakkī, zaman zamân-ı ulûm
Olur mu cehl ile kābil bekā-yı cem'iyyât

Dîn-i mübîn-i İslâm'da cehâletten daha mebgūz bir şey yoktur. Artık böyle ulvî bir dîne mensûb olan bir milletin cehâlet içinde kalması mûcib-i **[373]** hayret olmaz mı?. Öyle âlî bir din ki insanlar arasında müsâvât umde-i asliyyesini te'sîs ettiği hâlde bundan yalnız ehl-i ilmi ayırıyor, [12](هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ) âyet-i celîlesiyle ehl-i ilmin kadrini i'lâ ediyor, bilenler ile bilmeyenlerin müsâvî olamayacağını ihtâr buyuruyor.

İnsanların Vazîfe-i Ameliyyeleri Nelerden İbârettir?

İnsanların îfâsıyla mükellef oldukları vazîfe-i ameliyyeye gelince bu da Allâhü teâlâ hazretlerine kemâl-i ihlâs ile ibâdât ve tââtte bulunmaktan ibârettir.

Bedîhîdir ki Cenâb-ı Allâh; Ganiyyün ani'l-âlemîndir, hiçbir kimsenin ibâdet ve tâatine muhtâc değildir. Bütün mükevvenâtın ibâdet ve tâati, tesbîh ve tehlîli azamet-i ilâhiyyeyi aslâ tezyîd edemez; bil-akis bütün halâikın ma'siyet ve isyânı, küfr ü ilhâdı da şân-ı ulûhiyyete aslâ nakīsa veremez. Fakat insanlar muhtâcdırlar, insanlar Allâhü teâlâya arz-ı ubûdiyyete, îfâ-yı şükrâna borçludurlar. İnsanların ibâdet ve tâatte bulunmamaları kendileri için en büyük bir nakīsadır, en büyük bir felâkettir.

Allâhü teâlâ hazretleri kulları hakkında ne kadar rahîm ve kerîmdir ki mahzâ rahmet-i ilâhiyyesi âsârından olarak bizim kusûr-âlûd olan ibâdât ve tââtimizi kabûl ediyor, mukābilinde de bize birçok ni'metler ihsân buyuruyor. Yoksa bizim şu ibâdât ve tââtimizin hadd-i zâtında ne kıymeti olabilir?

Bizim ibâdât ve tââtimiz –*Mesnevî*-i Şerîfte beyân olunduğu üzere– bir A'râbînin Bağdad'a giderek şehinşâh-ı zamâna takdîm ettiği nâçîz bir hediye ile temsîl olunabilir:

Bâdiye-nişîn bir A'râbî son derece fakr u zarûret içinde kalmıştı. Kendisiyle refîkası arasında ihtiyâc yüzünden münâzaât eksik olmuyordu. Kadıncağız ma'rûz bulundukları ihtiyâcın derecesini anlatmak için diyordu ki:

(كاينهم فقروجفاهامى كشيم جمله عالم درخوشى ماناخوشيم)

Bütün bu ihtiyâcları, cefâları biz çekiyoruz; bütün âlem hoş, mes'ûd bir hâlde, biz ise nâhoş, safâdan mahrûm bulunuyoruz.

جامهٔ ما روز تاب آفتاب شب نهالين ولحاف از ماهتاب

Bizim libâsımız gündüzün güneşin ziyâsından ibâret, geceleyin yastığımız, yorganımız da kamerin pertevinden başka değil.

قرص مراقرص نان پنداشته دست سوى آسمان برداشته

Biz ayın safhasını çörek sanmış, bu hayâl ile elimizi gök tarafına kaldırmış bir hâlde yaşıyoruz.

Bu kadın zevcinin verdiği nasîhatlere, tavsiye ettiği sabır ve tahammüle aslâ iltifât etmiyordu. Nihâyet bir çâre düşündüler: Bağdad'a giderek sultân-ı zamânın lutfuna dehâlet etmek. Fakat Bağdad'a eli boş olarak gitmeyi münâsib görmüyorlardı. Kendilerince her şeyden daha kıymetli olan bir desti yağmur suyu sultâna hediye olarak götürmeye karâr verdiler. Bîçâreler zannediyorlardı ki Bağdad'da su kıtlığı var!. Kadın diyordu ki:

(اين سبوى آب را بردار رو هديه ساز وپيش شاهنشاه شو)

Ey A'râbî! Bu yağmur suyu ile dolu olan destiyi al yürü, bunu hediye ittihâz ederek şâhenşâh-ı âlemin huzûruna git.

كوكه مارا غيراين اسباب نيست درمغازه هيچ به زين آب نيست

De ki: Bizim için bundan başka esbâb-ı teayyüş yoktur. Bâdiyede bundan daha iyi su mevcûd değildir.

كرخزانه اش پرزد ر فاخرست انچنين آبش نباشد نادرست

Gerçi o sultânın hazînesi güzel kıymetdâr inciler ile doludur. Fakat onun böyle lezîz suyu yoktur. Bu su nâdirdir.

Bu müzâkere netîcesinde A'râbî bir desti dolusu yağmur suyu alarak Bağdad'a yöneldi. Birçok günler çöllerden kat'-ı merâhil ederek nihâyet Bağdad'a erişti. sultânın mâbeyncileri keyfiyetten haberdâr olarak A'râbîyi istikbâl ettiler, yüzüne gül suları serperek hakkında iltifâtlarda bulundular.

كفت اين هدبدان سلطان برید سائل شهراز حاجت وا خريد
آب شيرين وسبوى سبز نو زآب بارانى كه جمع آمد بكو

A'râbî dedi ki: Bu armağanı o sultâna götürünüz, padîşâhın fakīrini ihtiyâcın pençesinden alıp kurtarınız. Bu; tatlı bir su ve yeşil, yeni bir destidir. Gölde toplanmış bir yağmur suyundan alınmıştır.

Mâbeynciler A'râbînin şu sâde-dilâne sözlerinden gülmeye mecbûr oldular, bununla berâber o hediyeyi sultâna takdîm etmek üzere kemâl-i memnûniyyet ile alıp kabûl ettiler. Çünkü güzel ahlâka mâlik olan

[12] "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer Sûresi 39/9).

sultânın lütuf ve nezâketi bütün erkân-ı devlete te'sîr etmiş idi. Nihâyet bu hediyeyi pâdişâhın huzûruna takdîm ettiler. O da bunu kemâl-i mahzûziyetle kabûl **[374]** etti ve mukābilinde A'râbîye o desti dolusu altın verdi. Daha bahşişler, kıymetli libâslar ihsân ederek zavallı adamı fakr u zarûretten kurtardı. Maahâzâ me'mûrlarına hitâben: "Bu A'râbî karadan gelerek birçok zahmetler çekmiştir, avdet ederken kendisini Dicle tarîkinden gönderiniz." diye emretti. Öyle de yaptılar.

چون بکشتی درنشست ودجله دید سجده میکرد ازحیا مخمید
کایعجب لطف آن شه وهابرا واین عجبتر کوستد آن آبرا

Vaktâ ki A'râbî avdet ederken gemiye râkib oldu. O zamana kadar vücûdundan bî-haber bulunduğu o koca nehri gördü. Hemen hayâsından secdeye kapanıp büküldü kaldı ve şu görmüş olduğu lütuf ve nevâzişten dolayı izhâr-ı hayret ederek dedi ki: O kesîru'l-en'âm olan pâdişâh ne kadar lütufkâr imiş!. Şu daha garîb ki o zât bu pî-pâyân sulara mâlik iken benim getirmiş olduğum şu bir desti dolusu nâçîz suyu kabûl etti!..

İşte Ey Ma'şer-i Müslimîn!. Bizim ibâdât ve tââtimiz de şu A'râbînin hediyesi olan bir desti su mesâbesindedir. Allâhü Azîmü'ş-şân hazretleri bunları lütfen kabûl ediyor, mukābilinde de bizlere gözler görmemiş, kulaklar işitmemiş olan bî-nihâye ni'metlerini ihsân buyuruyor. Hayfâ ki gāfil insanlar melekût-i ilâhiyyenin vüs'atini bi-hakkın takdîr edemiyorlar, bütün zerrât-ı âlemin atebe-i ulûhiyyete baş koyup arz-ı ubûdiyyette bulunduğuna muttali' olamıyorlar da kendilerinin yaptıkları o pürkusûr ibâdetlere mağrûr oluyorlar. Fakat ol zaman ki gözlerinden perde kalkar, başka bir âleme intikāl ederek melekût-i ilâhiyyenin vüs'at ve azameti gözleri önünde kemâliyle tecellî eder, o zaman gāfil insanlar hakîkati anlayarak yapmış oldukları şeylerden mahcûb olurlar.

بنده همان به که زتقصیرخوبش عذر بدرگاه خدا آورد
ورنه سزاوار خدا وندیش کس نتواند که بجای آورد

Evet... Bizim gibi âciz kullar için en iyisi odur ki taksîrâtımızı bilerek bundan dolayı dergâh-ı ilâhîye arz-ı i'tizârda bulunalım. Yoksa Cenâb-ı Hakk'ın şân-ı ulûhiyyetine lâyık olan ibâdet ve tâati hiçbir kimse kemâyenbagī îfâ edemez, bi-hakkın yerine getiremez.

İnsanların Vazîfe-i Ahlâkıyyeleri Ne Gibi Şeylerdir?

Biraz da vazîfe-i ahlâkıyyemizi nazara alalım. Şübhe yok ki bu cihet de pek mühimdir. İnsanların tekemmülâta mazhariyeti, safâ-yı kalbe nâiliyeti ancak güzel ahlâk ile kāimdir. Bir milleti yaşatan, bir milletin efrâdı arasında güzel bir tesânüd vücûda getiren şey mehâsin-i ahlâkıyyedir. Onun içindir ki dîn-i celîl-i İslâm ahlâka pek büyük bir ehemmiyet vermiştir. Bir hadîs-i şerîfte de: (اكملكم ايماناً احسنكم خلقاً) buyurulmuştur. Yani sizin îmân cihetiyle en kâmiliniz, ahlâkça en güzel olanınızdır. Dîn-i İslâm'da: Edeb, hayâ, hilim, kerem, adâlet, istikāmet, metânet, ciddiyet, vaade vefâ, merhamet, hakka riâyet, şefkat, hüsn-i muâşeret; kemâlât-ı ahlâkıyyedendir. Bilakis terk-i edeb, kıllet-i hayâ, gılzat-ı kalb, zulm ü udvân, hıyânet ve kizb, kesret-i mizâh, hulf-i va'd, iltizâm-ı bâtıl, teftîş-i uyûb, sû'-i muâşeret de fezâyıh-ı ahlâkıyye cümlesindendir.

Bir milletin efrâdı arasında buğz u adâvet, nifâk u şikāk, isrâf ve sefâhet, fuhşiyâta inhimâk gibi rezâil-i ictimâiyyenin zuhûru hüsn-i ahlâktan mahrûmiyetin meş'ûm bir netîcesidir.

Bakınız!. Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz bir hadîs-i nebevîlerinde ne buyuruyor:

(لا تباغضوا ولاتحاسدوا ولاتدابروا وكونوا عباداالله اخواناً ولايحل لمسلم ان يهجر اخاه فوق ثلاث) Yani Ey Ümmetim!. Birbirinize buğz ve adâvet etmeyiniz. Birbirinize hasedde bulunmayınız. Birbirinize arka çevirmeyiniz. Ey Allâh'ın Kulları!. Kardeş olunuz. Bir müslim için darılıp da kardeşini üç günden ziyâde terk etmek helâl olmaz.

Ne büyük, ne ulvî bir ders-i ahlâk!. Eğer bu hadîs-i şerîf lâyıkıyla tahlîl ve teşrîh edilecek olsa görülür ki bir hey'et-i ictimâiyyenin i'tilâsı için, bir medeniyet-i fâzılaya nâiliyeti için bu hadîs-i şerîfin ihtivâ ettiği esâsât-ı ahlâkıyyeye tatbîk-ı hareketten başka çâre yoktur.

Evet .. Bir millette ki bu esâsât dâiresinde bir terbiye-i ahlâkıyye inkişâf eder; bir millette ki bu derece kemâlât-i ictimâiyye mütecellî olur, artık o milletin efrâdı arasında ağrâz-ı nefsâniyyeden, ihtirâsât-ı behîmâneden bir eser görülebilir mi?. O millet hakkıyla mes'ûd, mütemeddin, müsterîhu'l-kalb olmaz mı?.

شنیدمکه مردان راه خدا دل دشمنانرا نکردند تنك
تراکی میسر شود این مقام که بادوستانت خلافست وجنك

Diyor ki "İşittim ki hak yolunun erleri düşmanların bile canını sıkmamış, kalbini madrib kılmamıştır; sana bu yüksek makām nasıl nasîb olur ki sen dostlarınla bile döğüşüyorsun, muhâlefet ve münâzaada bulunup duruyorsun." **[375]** Eğer biz şu üzerinde yaşamakta olduğumuz yerlerde bizlerden evvel sâkin bulunmuş olan insanların sergüzeşt-i garîbânesini mütâlaa eder isek eğer ufûl edip gitmiş olan birçok kadîm milletlerin târîhî hâllerini nazar-ı mülâhazaya alır isek görürüz ki bunlar uğramış oldukları felâketlere bütün mesâvî-i ahlâk yüzünden uğramışlardır.

Vaktiyle birçok cem'iyetlerin inkırâzı mücerred bu cem'iyetlerin efrâdı arasında yüz gösteren kibir ve gurûrdan, isrâf ve sefâhetten, huzûzât-ı nefsâniyyeye şiddet-i inhimâk gibi sâir seyyiât-ı ahlâkıyyeden başka bir şey değildir. Bugün küre-i arzın muhtelif kıt'alarında

bulunan İslâm cemâatlerine teveccüh eden felâketlerin birinci sebebi de ahlâk-ı İslâmiyyenin dûçâr-ı inhitât olmasından, âile-i İslâmiyye arasında samîmî bir vifâk ve ittihâdın adem-i mevcûdiyyetinden başka bir şey midir?

Târîh-i İslâm mütâlaa olunursa enzâr-ı telehhüfe ne hazîn manzaralar çarpar. Eğer müslümanlar öteden beri el ele verip de mevcûdiyetlerini muhâfaza için müttefikan çalışmış olsaydılar, eğer aralarında buğz u adâvetin zuhûruna meydân vermemiş bulunsaydılar hiçbirtakım yabancı milletlerin gûnâgûn mezâlimine ma'rûz kalır mı idiler?

Vaktiyle Asya'da, Afrika'da, Avrupa'da teessüs etmiş olan birtakım İslâm cem'iyetleri ne oldu?. Hayât-ı siyâsiyyeleri neden hitâma erdi? Kevkebe-i kuvvet ve satvetleri niçin sönüp gitti?. İşte bunlar insan için birer levha-i ibret, birer vesîle-i intibâhtır.

نرود مرغ سوا دانه فراز چودگرمرغ ببیند اندر بند
پند گیرازمصائب دکران تانکیرند دیکران ز تو پند

Diyor ki: Bir kuş diğer bir kuşu dâme tutulmuş gördü mü artık dâne tarafına çıkıp gitmez. Sen de başkalarına âid musîbetlerden nasîhat al, tâ ki başkaları senden ibret ve nasîhat alacak olmasın.

Evet.. geçmiş kavimlerin ahvâl-i târîhiyyesinden ibret almayanlar, kendilerinden sonra gelecek akvâm için pek güzel ibret olurlar!.

Âlem-i Âhiretin Vücûdunu İnkâr Kābil midir?

Velhâsıl insan öyle hareket etmelidir ki bu hareketinden dolayı gerek dünyâda ve gerek âhirette mücâzâta uğramasın.

Adâlet-i ilâhiyyenin kemâliyle mütecellî olduğu bir gün vardır ki o da yevm-i âhirettir. O gün herkes dünyâdaki amellerine göre muâmele görecektir. (الناس مجزوبون باعمالهم)

Bugün yeryüzünde yaşamakta bulunan her ferd, her cemâat şübhe yok ki bir gün mevtin pençesine giriftâr olacak ve nihâyet dâr-ı âhirette amellerinin cezâsına kavuşacaktır. [13](كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ) , [14](لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ)

Binâenaleyh insan şu birkaç günlük hayatını beyhûde yere zâyi' etmemelidir, sahîfe-i âlemde güzel bir nâm bırakmak için çalışmalıdır, ahlâfa nümûne-i imtisâl olmak için, âhirette de mükâfâta nâil bulunmak için çalışmalıdır.

Şâir-i şehîr Lebîd'in:

ومالمرءإلاكالشهابوضوئه يحوررماداًبعدماهوساطع
ومامالمال والاهلون الاودائع ولابد يوماًان ترد الودائع

Kıt'a-i hakîmânesi ne kadar parlaktır. Diyor ki: İnsan ancak bir şihâb ile onun parıltısı gibidir ki cevv-i havâda parlar parlamaz söner, kül hâline döner gider. Emvâl ü ıyâl, emânet şeylerden başka değildir, emânet şeyler ise elbette bir gün sâhibine iâde olunacaktır.

Âh! Yazıklar olsun ol gürûh-ı gāfilîne ki hayât-ı dünyâya mağrûr olurlar, kıymetli vakitlerini îş ü nûş ile, atâlet ü sefâhet ile zâyi' ederler, bu muzlim hayatın bir subh-ı münevveri olduğunu inkâra kalkışırlar, Cenâb-ı Hakk'ın nasıl bir âdil-i mutlak olduğunu hiç düşünmezler.

Eğer Allâhü teâlâya itâat eden kullar bu itâatlerinin mükâfâtını görmeyecekler ise eğer âsîler yaptıkları ma'sıyetlerin mücâzâtına kavuşmayacaklar ise, eğer sıddîklar ile zındîklar müsâvî bir hâlde kalacaklar ise tekâlîf-i ilâhiyyenin vücûdu zâid bulunmuş olmaz mı?

Hâşâ .. Allâhü teâlâ âdil-i mutlaktır, hakîm-i zî-kudrettir, tekâlîf-i ilâhiyyesi zâid olamaz, bütün tekâlîf-i ilâhiyye; vazîfe ve mes'ûliyet esâsına müsteniddir. Bütün halâik dünyâda iken yapmış oldukları amellerinden yevm-i âhirette, o âlem-i ebediyyette mes'ûl olacaktır. Bu âlem-i ebediyyetin vücûdunu munsıf olan hiçbir âkıl inkâr edemez. Hele İslâmiyet'le bu âlem-i ebediyyeti inkâr akīdesi bir kalbde aslâ ictimâ' edemez. [15](وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا)

Bir kere düşünmeli, şu muazzam kâinâtı olanca bedâyiiyle, olanca mehâsiniyle vücûda getirmiş olan bir katre sudan efrâd-ı beşeriyyeyi yaratarak kendilerine ifâza-i hayât eden bir Hâlık-ı zî-kudret ne için bizleri öldürdükten sonra tekrâr ihyâ ve iâde edemesin? İâde, ibdâ'dan daha âsân değil midir? [16](وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا)

Netîce-i kelâm: Allâhü teâlâ hazretleri insanları tamâmen mahv u nâbûd etmek **[376]** üzere yaratmamıştır. İnsanların yaratılışı bir gāyeye, bir hikmete müsteniddir. İnsanlar birtakım vazîfeler ile muvazzaf ve bu vazîfelerden mes'ûldürler, başka bir âlemde ya ebedî bir saâdete nâil olacaklar veya müebbed bir hüsrâna uğrayacaklardır. Artık ona göre hareket etmeli, saâdet-i uhreviyyeye liyâkat kazanmaya çalışmalıdır.

Allâhü teâlâ hazretleri cümlemizi tevfîkāt-ı ilâhiyyesine mazhar buyursun, âmîn, bi-hurmeti hâtemi'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

Ayın. Nûn.

---

[13] "Her ümmetin bir eceli vardır." (Yûnus Sûresi 10/49).

[14] "Her nefis ölümü tadacaktır." (Âl-i İmrân Sûresi 3/185).

[15] "Kıyametin kopacağı an kesinlikle gelecek, gerçekleşecektir." (Hac Sûresi 22/7).

[16] "De ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, her türlü yaratmayı bilendir."" (Yâsin Sûresi 36/79).

Ferdî ve İctimâî Hayatta

ORUCUN KIYMETİ

1

Cenâb-ı Hakk'ın beşeriyet için vaz' eylediği tekâlîfin her şeyden evvel saâdet-i sermediyyeyi kâfil düstûrlardan ibâret olduğu şübhe kabûl etmez hakîkatlerdendir. Hâlık-ı mükevvenâtın insanların nâçîz ibâdetlerine muhtâc olmadığı, bütün cihânın küfr ü ilhâd hâlinde olmasıyla da şân-ı rubûbiyyete aslâ halel târî olamayacağı hâlde ef'âl ve a'mâl-i beşeriyyenin birtakım kuyûd ile tahdîdi, evâmir ve nevâhî hudûdu dâhilinde hareket mecbûriyetinde bulunması mahzâ ferdî ve ictimâî selâmetin te'mînine ma'tûf tecelliyât-ı ilâhiyye cümlesindendir. İbâdât mûcib-i sevâb olmakla berâber nâmütenâhî fevâid-i maddiyyeyi de şâmildir. Kezâlik nevâhîden ictinâb insâniyyeti husûsî ve umûmî birçok tehlikelerden vikâye eder.

Her hâlde terbiye-i rûhiyyeden vâreste kalamayan beşeriyet müsbet bir seciye, metîn bir esâs-ı ictimâî te'mîni için ma'neviyâtın cenâh-ı sıyânetine ilticâya mecbûrdur.

Dîn-i kemâl, dîn-i tabiî ve fıtrî olan İslâmiyet, vaz'-ı teşrîiyle müntesiblerine hem uhrevî saâdet yollarını açmış hem de muâmelât-ı dünyeviyyelerine âid sıhhî, ahlâkî, iktisâdî ve ictimâî bütün ihtiyâclarını tatmîn eylemiştir. Bir müslüman tekâlîf-i ilâhiyyeye mütâbaat etmekle dünyâ ve âhiretini de harâbîden kurtarmış, kemâle erişmiş olur. Ferâiz miyânında mühim ve şâmil bir ma'nâsı olan oruç, Cenâb-ı Hakk'ın kullarına ihsân ve ta'lîm buyurduğu en büyük bir menba'-ı ıstıfâdır. Kıymeti nâmütenâhî bir hazînedir. Dîn-i İslâm muvahhidîne sıyâmı emretmekle en tecrübekâr mürebbîlerin başarmaya muktedir olamayacakları bir ihtimâmı, bir şefkati göstermiştir. Oruç nedir?.. Teâlîm-i şer'iyye vechile tulû'-ı kamerden gurûb-ı şemse kadar yemek içmekten ve orucu bozan şehevâttan nefsini vikâye etmektir.

Lâkin oruç yalnız mihânikî bir amel değildir. Bunun şerâitı vardır. Vicdânî bir huzûr ve sükûn içinde âsû-de bırakacak, nefsi ifrât ve tefrîtten âzâde bir hâl-i hassâsiyyette, vücûdu en tabiî bir vaz' u harekette tesbît edecek kuyûddur ki sıyâmdan maksûd olan âlî netâyici iktitâfa imkân verir.

Oruç evvelâ mükellefîni, sâniyen cem'iyeti feyyâz te'sîrâtı tahtında ıslâh eder. Bu te'sîrât şümûl ve mâhiyeti i'tibârıyla başlı başına bir ilim addolunacak derecede vâsi'dir. Ahlâkıyât, rûhiyât, iktisâdiyât, ictimâiyât ve sıhhat mefhûmları dâhilinde rehâkâr bir ıstıfânın oruç sâyesinde nasıl te'mîn edildiği tedkîk olunmalıdır. Ulûm ve fünûnun terakkîsi tekâlîf-i şer'iyyenin keşfedilemeyen menâfiini, kat'iyyet-i riyâziyye ile meydân-ı aleniyyete îsâl etmiştir. O derecede ki herhangi bir âlim İslâmiyet'in bu yüksek hikmetleri muvâcehesinde derin bir vecd-i intibâh ile uyanmaması mümkün değildir. Erbâb-ı ukūl için duyan ve uyanık bulunan vicdânlar için ne kıymetli menba'lar vardır. Elverir ki kalbler dalâlet ve körlükle ma'lûl olmasın.

Orucun hayât-ı ferdiyyedeki te'sîrâtı mühimdir. Ferdlerde hâsıl olan ihsâsât bi'n-netîce cem'iyeti de alâkadâr eder.

Ef'âl ve a'mâl-i beşeriyyenin selâmeti sıhhatle kāimdir. Vücûd sıhhatte olmalıdır ki herkesin Hâlık'ına, şahsına, âilesine ve vatanına karşı mükellef olduğu vezâifi îfâ mümkün olabilsin. İşte oruç sıhhat-i beşeriyyenin en mühim bir hâdimi, i'tidâl-i mizâcın, sekînet-i a'sâbın en iyi ilâcıdır. Çünkü erkân ve şerâitiyle oruç tutanlar:

1- Sinn-i şeyhûhetin müntehâsına vâsıl olmuş bulunsa bile muhâfaza-i zindegî ve sıhhat ederler.

2- Hayatları intizâma girer. Muayyen vakitlerde yemek yerler. Bu intizâm faâliyet-i bedeniyyede, a'sâb üzerinde hüsn-ı te'sîr husûle getirir.

3- Bir şahsın yirmi dört saat zarfında ihtiyâcı olan gıdâ alınmakla berâber yalnız zaman ve şerâitin tebeddülüyle yemekler arasındaki fâsıla, yorulan mi'de ve em'ânın istirâhatini, bi'n-netîce takviyesini mûcib olur.

4- Ahz olunan gıdâ lâyıkıyla imtisâs olunduğu ve kuvvetle hazm olunduğu için siklet-i beden tezâyüd ve sıhhat-i beden avdet eder.

5- Şehevâtın tahdîdi, bedenin harâbîsini men' eder.

6- Sigaranın hâl-i sıyâmda isti'mâl olunamaması cihâz-ı teneffüsü tahrîşâttan vikâye eder.

Hülâsa farîza-i sıyâmı icrâ eden bir müslüman her şeyden evvel sıhhatini, hayatını kazanmış olur. Yukarıda îzâh ettiğimiz vechile orucun maddî fevâidinden başka ahvâl-i rûhiyyeye tealluk eden, vicdâniyâtı, ahlâkıyâtı **[377]** takviye eden diğer te'sîrâtı daha mevcûddur. Sâim olan insan bir hiss-i tabiî ile ihtiyâc içinde bunalan fukarâyı der-hâtır etmekten men'-i nefs edemez. Bu düşünce merhamet, şefkat hislerini tenmiye eder. Zaîflerin, zavallıların âlâm u hicrânıyla alâkadâr bir hâlet-i rûhiyye tahsîl eder. Bu keyfiyet orucun te'sîrât-ı ictimâiyyesi bahsinde îzâh edileceği vechile sunûf-ı ictimâiyye arasında tevâzün ve âhenk te'sîsini mûcib olur. Orucun maddî te'sîrâtıyla rûh ve vicdânda tabiî bir inkişâf husûle gelir.

Sâim ezvâk-ı ma'neviyye ile sermest-i huzûz, müstağrak-ı ilhâm olur. Oruç vücûda, hisse, rûha hâkimiyeti tevlîd ettiği kadar azmi, intizâmı hayatta bir gāye ta'kîbine kâfî metâneti te'sîse kâfîdir.

Sıyâma alışan bir müslüman metîn, azîmkâr, seciyeli bir rûha, ta'bîr-i dîgerle hayatı kazanmak için lâzım gelen evsâfa mâlik olur.

Aynı zamanda fezâil ve mekârim-i ahlâkıyyeye mâlik, civânmerd, dürüst müşfik bir insandır ve bu kemâlde en büyük âmil, en sâdık mürebbî sıyâmdır.

İntizâm-ı rûh ve hayatı te'mîn eden oruç iktisâdiyâtın da müvellididir. Rûha olan te'sîrâtı dolayısıyla israfâtı men' ettirir. Ebnâ-yı nev'ine yardım etmek arzusuyla fazla çalışmaya sevk eder. Mesâî ise müvellid-i servettir.

Ne cihetten muhâkeme edilirse edilsin oruç insanın maddî ve ma'nevî salâhını müemmin en büyük bir ni'mettir. Hazret-i Peygamber bir hadîs-i şerîfinde (صوموا تصحوا), yani oruç tutunuz ki maddeten ve ma'nen tashîh-i hâl edersiniz buyurmuşlardır. Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyât-ı celîlede savm te'kîd olunmağla ehemmiyeti ve menâfii emir ve işâret buyurulmuştur.

Şu hâlde: Bütün müslümanların bu ni'metin kadrini bilerek saâdet-i maddiyye ve ma'neviyyenin te'mîniyle berâber ind-i ilâhîde nâil-i mesûbât olmaları için farîza-i sıyâma riâyetkâr bulunmaları vazîfeleri cümlesindendir.

Hasan Hikmet

Hâşiye: Şehr-i sıyâm rahmet ve mağfireti mübeşşir bir mâh olduğu hâlde rûh te'sîs ve ulviyetine külliyyen muhâlif olarak bir mevsim-i zevk u lu'b telakkī olunması ne kadar şâyân-ı teessüftür. Ramazân karnaval mevsimi değildir ki envâ'-ı lehviyyât ve lu'biyyâtın inkişâfâtına, eyyâm-ı âdiyyede misli görülmeyen ahlâksızlıklara, rezâletlere sahne olsun. Her müslüman Ramazân şehrini ancak lâyık olduğu derece-i hürmete îsâl için çalışmalı ve menâhîden ictinâb etmek sûretiyle vazîfesini idrâk eylediğini isbât etmelidir.

KUR'ÂN-ı KERÎM TERCÜMESİ

Birkaç ay mukaddem ehliyetsiz ve gayr-i müslim bir adamın Kur'ân-ı Kerîm'i tahrîf eden bir tercüme vücûda getirdiğini ve İstanbul kütüphânelerinden birinin bunu tab' etmek üzere olduğunu haber almış, bu cür'etkârâne hareketi *Sebîlürreşad*da mevzû'-ı bahs ederek evliyâ-yı umûrun Kur'ân-ı Kerîm'e karşı vukū' bulmak üzere olan bu tecâvüzü men' etmelerini ricâ eylemiştik. O zaman Şer'iye Vekâleti *Sebîlürreşâd*ın mütâlaâtını nazar-ı dikkate alarak Dâhiliye Vekâletine mürâcaat etmiş, Dâhiliye Vekâleti de tedâbîr-i lâzımeyi ittihâz ederek bir gayr-i müslim tarafından âyât-ı Kur'âniyyenin tahrîf olunmasına müsâade etmemişti.

Bu münâsebetle o zaman demiştik ki Kur'ân-ı Kerîm'in ehli tarafından tercüme ve tefsîr edilmesine mâni' yoktur. Fakat Kur'ân'ı tercüme etmek ve halkın maânî-i celîle-i Kur'âniyyeyi anlayarak istifâde ve istifâzasını te'mîn için bir hey'et-i ilmiyyenin teşekkül etmesi ve bu işi deruhde eylemesi lâzımdır. Aksi takdîrde Zeyd ve Amr Kur'ân-ı Kerîm'i tercümeye kalkarak türlü türlü tercüme ve tefsîrlerle halkın zihni teşevvüşe uğratılır. Bu tercümelerden hangisinin i'timâda şâyân, hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğu anlaşılmaz ve bi'nnetîce ahkâm-ı Kur'âniyye, hakāik ve maâlî-i İslâmiyye halk tarafından muhtelif sûretlerle telakkī edilerek bir anarşi vukū' bulur. Bu işi deruhde etmek için bir hey'et-i ilmiyyenin teşekkül etmesine dâir dermeyân ettiğimiz temennî tahakkuk etmediyse de muhtelif eşhâsın ortaya muhtelif Kur'ân-ı Kerîm tercümeleri çıkararak efkârı teşvîş edeceklerine dâir vukū' bulan tahmînimiz tahakkuk etti.

Geçen hafta zarfında iki kütüphâne tarafından birer gün fâsıla ile Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme ve tefsîri diye birer forma meydân-ı intişâra çıkarıldı. Bu iki kütüphânenin rekābetkârâne hatt-ı hareketi Kur'ân-ı Kerîm tercümesini maalesef alel-âlede bir ticâret işine çevirdi. Kütüphânenin biri ortaya bir forma Kur'ân-ı Kerîm tercümesi çıkarınca daha esâslı istihzârâtta bulunduğu ve fuzalâdan birkaç zât-ı muhterem tarafından yapılmakta olan bir tercümeyi neşretmek istediği anlaşılan diğer kütüphânenin hissiyât-ı rekābetini tahrîk etti. Onu tercümenin itmâmını ve eserin ikmâl-i tab'ını beklemekten vazgeçirdi. O da sâha-i tedâvüle bir forma Kur'ân tercümesi çıkardı. Kim bilir yarın belki daha başka zevât ve daha başka kütüphâneler Kur'ân tercümesinin neşri için ortaya atılır ve bu sûretle Kur'ân tercümesi neşri alel-âde bir ticâret işi derekesine iner, efkâr-ı umûmiyye azîm bir hercümerce dûçâr edilir.

[378] Şimdi elimizde muhtelif zevât tarafından neşredilen ve Kur'ân tercümesi olduğu iddiâ olunan iki forma var.

Türkçemizin bütün kudret-i ifâdesini Kitâbullâh'ın tercümesinde tezâhür ettirmek lâzım geldiği muhakkaktır. Haydi biz bu noktada tesâmuh gösterelim. Fakat biz bu tercümelerin sıhhatine ve murâd-ı ilâhîyi ifâde ettiğine nasıl i'timâd edelim. Her kāri' tercümeleri asıllarıyla karşılaştıracak ve tercüme hakkında bir hüküm verecek ise tercümenin hiç lüzûmu kalmazdı. Maksad halkın Kur'ân-ı Kerîm'i anlaması ve ahkâm-ı ilâhiyyeye tevfîk-ı hareket etmesi ise o hâlde her şeyden evvel halk tercümenin doğruluğuna emîn olmalıdır. Bu emniyeti ancak bir hey'et-i ilmiyye-i dîniyyenin ve bir makām-ı dînînin tasdîkı, Kur'ân'ı tercüme ve neşr etmek mes'elesinin bir

kâr u kisb, bir rekâbet-i ticâriyye vaz'iyetinden çıkması bahşeder.

Memleketimizde Kur'ân-ı Kerîm'in bir kelimesinin, bir harfinin, hattâ bir harekesinin yanlış çıkmaması için fevkalâde ihtimâm gösterilir ve yanlış tab' olunan mushaflar derhâl ortadan kaldırılırdı. Tedkîk-ı Masâhif Hey'eti bu vazîfeyi fevkalâde i'tinâ ile îfâ ederdi. Aynı ihtimâm ve i'tinâ hiç şübhesiz bundan böyle de devâm edecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'in bir kelimesini, bir harfini, bir harekesini bu derece esirgedikten sonra hiç şübhesiz âyât-ı Kur'âniyyenin yanlış tercüme edilmesini, yanlış telkîn edilmesini, halka yanlış bildirilmesini hiç kimse kabûl etmez.

Maksadımız yapılan tercümelerin yanlış olduğunu söylemek, hüsn-i niyyetle bu işe başlayan zevâta ta'rîzâtta bulunmak değildir. Bil-akis biz bu mütercimlerin içinde tanıdıklarımıza çok hürmet ederiz. Maksadımız te'mîn-i vahdettir. Ehliyet ve salâhiyeti müdâfaadır.

Bu gayr-i kābil-i i'tirâz bir noktadır. Dünyânın hangi tarafına atf-ı nazar edilse bu esâsın müemmen olduğu anlaşılır. Dünyânın her tarafında kütüb-i mukaddese ile meşgūl olan mühim ve muazzam cem'iyât-ı dîniyye vardır ki te'mîn-i ticâret maksadıyla değil, neşr-i dîn gayret ve heyecânıyla kütüb-i mukaddeseyi tercüme ve tab' ettirerek tevzî' eder.

Halbuki maalesef bizde Kur'ân-ı Kerîm tercümesi ilk merhalede bir ticâret işi şeklinde meydâna çıktı. Hiçbir müslüman bunu tasvîb edemez.

Bu tarz-ı hareket her türlü ta'zîm ve tekrîme şâyân olan Kitâbullâh'ın şân u şerefine bir tecâvüzdür ki böyle bir tecâvüzün bir müslüman tarafından vukūu hiçbir vakit tecvîz olunamaz.

Halbuki salâhiyet-i matlûbeyi hâiz bir hey'et-i ilmiyye-i dîniyye belki fâzıl ve muhterem birkaç zâtın teşrîk-i mesâî netîcesinde vücûda getirdikleri tercümeyi kabûl eder ve onun tab'ına ruhsat verirdi.

Biz evliyâ-yı umûrun nazar-ı dikkatini bu mülâhazâta celb eder, Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme ve tefsîr için bu zamanlarda duyulan ihtiyâcın en muvâfık ve en müstahsen bir şekilde tatmîni için sarf-ı mesâî edilmesini temennî ederiz.

Aksi takdîrde böyle müteaddid ve muhtelif tercümelerin ortaya çıkması efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyyeyi teşevvüşe düşürecektir ki bu teşevvüşten hiçbir hayır beklenilemeyeceği; bil-akis bundan yalnız zarar tevellüd edeceği âşikârdır.

Binâenaleyh mes'elenin sûret-i kat'iyyede ihmâl edilmemesi lâzımdır.

Hıristiyanlık Âleminde

TEVHÎD AKİDESİ

Şâyân-ı dikkat tesâdüfât-ı târîhiyyedendir ki Türk ordularının Rumeli'ye geçerek Avrupa arâzîsinde ehl-i salîbe karşı zaferler ihrâzına ve birçok memleketleri fethe muvaffak oldukları sıralarda garb âleminde Hıristiyanlığın Teslîs akīdesini yıkmayı istihdâf eden bir hareket-i dîniyye Lehistan, Macaristan memleketlerinde başlamış ve bilâhare İngiltere, İskoçya, İrlanda'ya da, daha sonra Amerika'ya intişâr etmişti. Bu hareket-i dîniyye "Tevhîd" hareketidir. Bu hareketin hedefi Teslîs akīdesinin yerine yalnız Rabbü'l-âlemîn'in ulûhiyetine îmân ile tevhîd akīdesini ikāme etmektir. Bu hareket bâdî-i emirde birçok tazyîkāta uğramış fakat bilâhare Lehistan ve Macaristan'da intişâr ederek birçok cemâatlerin şiârı olmuş ve nihâyet garb âleminin her tarafında tanınmıştır.

Lehistan'da bu Tevhîd hareketinin rehberleri çok elîm tazyîkāta uğramışlar, bunların bazıları ihrâk edilmiş, türlü türlü işkencelere uğramış iseler de on yedinci asr-ı mîlâdînin mebâdîsinde bu hareketin mensûbîni faâliyetlerine germî vererek Teslîs aleyhinde risâleler neşrine ve efkâr-ı umûmiyyeyi hareketlerine ısındırmaya çalışmışlardır. Fakat Yesûîler bunlara karşı kıyâm **[379]** ederek onlara âid bütün müessesâtı yıkmışlar ve bu hareketin mensûbîninden bazılarını haça germişlerdi. 1610 sene-i mîlâdiyyesinde vukū' bulan bu tazyîkāttan yirmi sene sonra bu tâife-i Muvahhidîn'in ya Teslîs akīdesini kabûl yahud Lehistan'dan çıkmaları için kendilerine hükûmet tarafından teblîgāt vukū' bulmuş, binâenaleyh bunların bir kısmı irtidâd, bir kısmı Felemenk'e, Almanya'ya, Transilvanya'ya hicrete mecbûr kalmışlardı.

Bu tevhîd hareketi Transilvanya'da on altıncı asr-ı mîlâdînin son kısmından i'tibâren başlamıştı. Mesîh'in ulûhiyeti aleyhinde vukū' bulan münâkaşalar birçoklarının Mesîh ibâdetini terk etmelerine müeddî olmuş ve bu yüzden Katoliklerle Muvahhidler arasında çok elîm mücâdeleler vukū' bulmuştur. Bilâhare Macaristan'da bir Muvahhidîn kilisesi teessüs edebilmiştir.

On altıncı asr-ı mîlâdîde Teslîs aleyhdârlığı İngiltere'ye de gitmişti. İki asır zarfında İngiltere'de Teslîs aleyhdârlığı birçok akademilerde câ-yı kabûl görmüş ve nihâyet on dokuzuncu asırda Tevhîd esâsı üzere İngiltere'de medreseler ve bu esâsı müdâfaa eden birçok mecmûalar teessüs etmiştir.

Bu Muvahhidler hareketi İskoçya ve İrlanda'ya da nüfûz etmiştir. Gerek İrlanda, gerek İskoçya'da da bu Muvahhidler'in birçok cem'iyetleri ve mecmûaları vardır.

Amerika'da ise bu hareket vâsi' bir nüfûz te'mîn etmiş, bu esâs üzere birçok medreseler küşâd olunmasından on dokuzuncu asrın mebâdîsinde Boston'un bütün kiliseleri akîde-i Teslîs'e muhâlif ve Tevhîd'i kabûl eden zevât tarafından işgāl olunmuş. New York, Baltimor, Washington, Charleston ve Amerika'nın sâir vilâyetlerinde Tevhîd esâsı üzere kiliseler inşâ edilmişti. On dokuzuncu asrın mebâdîsinde Amerika'da muvahhidler hareketinin başına geçen William Channing hakīkī ve Muvahhid Hıristiyanlığı te'sîs etmek gāyesini istihdâf ettiğini beyân ederek bu uğurda mühim bir hareket-i irşâdiyye te'sîs etmiş, Amerika'nın her tarafına akīde-i Teslîs aleyhinde bulunmak üzere misyoner hey'etleri göndermiş ve bu akīdeyi esâs ittihâz eden müessesât-ı ilmiyye vücûda getirmişti. Muvahhid kiliseler akdettikleri kongrede Hazret-i Îsâ tarafından getirilen dînin iki esâsta toplandığını, bu esâslardan birincisinin muhabbetullâh, ikincisinin uhuvvet-i insâniyye olduğuna karâr vermiş idi. Amerika'da bu akīdenin sâlikleri gün geçtikçe tevessü' etmektedir. Yirminci asrın bidâyetinde Amerika'da bu Muvahhidler'in 461 kilisesi bulunuyordu. Bunların neşrettikleri eserlerle mecmûalar pek çoktur.

Bu muhtasar îzâhâtımızdan anlaşılıyor ki son asırlarda Hıristiyanlık âleminde Teslîs akīdesi esâslı bir mücâdele ile karşılanmaya başlamış, hakīkī Hıristiyanlığın ihyâsı nâmına yeni bir akīde-i Tevhîd zuhûra başlamıştır. Teslîs akīdesinin hedmi ve ancak Rabbülâlemîn'in ulûhiyetine îmân edilmesi esâsına müstenid bir hareket-i dînîyyenin Hıristiyanlık âleminde zuhûru ve birçok tazyîkāt ve işkencelerden sonra teessüsü şâyân-ı dikkat bir hâdisedir. Fakat bu hareket çok nâkıstır. Bununla berâber biz hiç şek ve şübhe etmeyiz ki bu hareketin teessüsünde cihânşümûl nüfûzu ma'lûm olan dîn-i İslâm'ın te'sîr-i küllîsi olmuştur. Bu gibi hareketlerin Hıristiyanlık âleminde zuhûru Teslîs akīdesinin vicdânları tatmîn, akılları hoşnud etmediğine en büyük delîldir. Binâenaleyh bugün yeryüzünün her tarafında akāid ve hakāik-ı İslâmiyyeyi neşir ve telkīne çalışan İslâm mürşidleri bulunsa bunların azîm muvaffakıyetler kazanarak kelime-i İslâm'ı her yerde i'lâ edecekleri muhakkaktır. Ne çâre ki Hıristiyanlık âlemi Müslümanlık ve müslümanlar hakkında birtakım mutaassıb hıristiyanların bize dâir yazdıkları eserlerden ma'lûmât alıyor ve bizi hazîz-ı vahşet içinde tahayyül etmekte devâm ediyor. Kim bilir biz ne zaman uyanıp da başka milletlerle temâs edeceğiz ve onlara dînimizin hakāikını telkīn ederek beşeriyetin envâr-ı Kur'ân ile mazhar-ı hidâyet olmasına âmil olacağız. Müslümanlık dünyânın salâhına hâdim, dünyânın i'tilâ ve tenvîrine âmil, dünyâya felâh ve necât rehberi olacak bir millet ister. Acaba biz ne vakit bu millet olacağız?!...

Ayın. R.

PAPAS MEKTEPLERİNİN SEDDİ

İstanbul'da 36 papas mektebi vardı ve mekteplere 2.000 kadar müslüman evlâdı devâm ediyordu. Hükûmetimiz bu papas mekteplerinin Hıristiyan dînine âid resimleri, haçları kaldırmaları için mütevâlî ihtârâtı ve bu mekteplerde yapılmakta olan tedrîsâtın Hıristiyanlığı neşir ve telkīn etmek esâsı üzere yapılmamasına dâir vukū' bulan metâlibi papaslar tarafından kabûl edilmemiş olduğundan hükûmetimiz bu papas mekteplerinin seddine karâr vermiş ve bunları fiilen seddetmiştir. *Tevhîd-i Efkâr* refîkimiz bu münâsebetle yazdığı bir başmakālede diyor ki:

Memleketimizde öteden biri kuvvetli bir şebeke-i fesâd te'sîs etmiş olan papas mekteplerinin seddi hakkında hükûmetimizce ittihâz edilen karârı **[380]** okuyan ve bu müessesâtın istihdâf ettiği gāyeyi yakından bilen hiçbir vatan-perver tasavvur edemeyiz ki bu karârdan dolayı derin bir haz ve memnûniyet duymasın. Kapitülasyonların bizi ma'neviyetimizden sarsan, bir kurt gibi içimizden kemiren en büyük zararlarından biri de şarkta yerleşen ruhbân müessesâtına meydânı tamâmen serbest bırakması idi ve bu serbestî sâyesinde papaslar, asırlardan beri başımıza her memleketten üşüp gelen papaslar tâ samîm-i rûhumuza kadar girerek ve sûret-i zâhirede şefkat ve insâniyyet kisvelerine bürünerek bizi zehirlediler. Gözümüzü dört açmazsak zehirlemekte devâm edeceklerine de şübhe yoktur. Garîbi şudur ki kendi memleketlerinde meselâ Fransa'da öteden beri cem' eyledikleri nukūd ile, edindikleri emlâk ile pek kuvvetli bir teşkîlât sâhibi olarak meydâna çıkan ve âdetâ hükûmet içinde bir hükûmet teşkîline kalkan papaslar kendi mensûb oldukları hükûmetin kāhir bir darbesiyle tâ 1905 senesinden beri gasbetmeye çalıştıkları kuvvetten mahrûm bırakıldıkları hâlde bunlar yine aynı hükûmet tarafından hâriç memleketlerde şiddetli bir himâye ve muzâherete nâil olmuşlardır. Meşhûr bir Fransız racül-i siyâsîsi bu fikri daha eski zamandan beri "Papaslar bir ihrâcât eşyâsıdır." cümlesiyle pek nükteli bir sûrette ifâde etmiş idi. Şübhesiz, Fransızların kendi hesâbına bu fikir pek doğrudur. Ruhbân gittikleri yerde mensûb oldukları memleketin en müessir, en müteneffiz ve en gürültüsüz bir propaganda âletidir ve bu âlet öteden beri alışılmış bir inzibât ve tekemmül sâyesinde kulakları hiç tahrîş etmeden, ortalığı velveleye vermeden derin bir intizâm ve sükûnetle işler. Hattâ nef' ve zararına çalıştığı memleket için masrafı da yoktur. Fransa Cumhûriyeti bütçesinden şarktaki ruhbânın herhangi husûsâtına sarf olunmak üzere bir santim çıkabileceğini hâtıra getir-

mek bile câiz değildir. Bunların bütün gayreti, bütün himmeti bir taraftan kendi milliyetleri, diğer taraftan da Nasrâniyet nâmınadır. Yani kendilerince bir mücâdele-i milliyye ve dîniyyedir. Neşr-i maârif perdesi altında hem Hıristiyanlığı dünyânın en uzak köşelerine sokmak hem de celb-i kulûba çalışmaktır. Râhiblerin bu gāyeye vusûl için ne sûretle uğraştıkları, ne kadar fedâkârlıklara, hattâ icâbında mahrûmiyetlere katlandıklarını Avrupa gazetelerinde, kitaplarında ve hatta memleketimizde her zaman görürüz. Fransa dâhilinde arzu edilmeyen birer mahlûk gibi telakkī edilen papaslar memleketlerinden ayrılınca hemen birer kahraman ve fedâî kesiliverir. Maksadlarına nâil olanların muvaffakıyâtı âdetâ birer dâstân-ı mefharet hâlinde naklolunur. Bunun en son bir misâlini Fransa meb'ûsânından ve en mutaassıb Katoliklerden olup geçende vefât eden Maurice Barres'in şarkta icrâ ettiği bir seyâhat netîcesinde *Revue de Dumond* mecmûasında neşrettiği notlarda görürüz. Maurice Barres rûhundan kopup gelen galeyânlı bir cûş u hurûş ile râhiblerin şarkta asırlardan beri neler yaptığını, daha da neler yapabileceğini cidden pek sehhâr, kuvvetli olan kalemiyle uzun uzadıya tasvîr etmiş, memleket uğruna istihkār-ı hayât edercesine çalışan bu fedâkârlara hükûmetin muâvenet ve himâyetini daha ziyâde ibzâl etmesi lâzım geleceğini anlatmaya çalışmış ve daha ileri giderek memleketimizin birçok yerlerinde İtalyan râhiblerin Fransız ruhbânından daha ziyâde iş gördüğünü ve muvaffak olduğunu söyleyerek bunun esbâbını aramış ve ortaya birtakım fikirler atmıştır. Bunları okuyan ve hakîkat olduğunu gözleriyle gören bir Türk için derin bir elem ve teessür duymamak kābil değildir. Çünkü bu memleketimizin hâriçten bir ordu ve donanma ile istîlâsı değil cehâleti kendisine en büyük yardımcı bulan müsahhir bir kuvvet tarafından dâhilden zabt u teshîri demektir.

Bunlar memleketi vaktiyle boş bulmuşlardı. Daha doğrusu kapitülasyonlar elimizi ayağımızı bağlamıştı. Yaptıkları işe, dînimize, hayatımıza bir sû'-i kasd mâhiyetinde olan faâliyetlerine i'tirâz etmek şöyle dursun yalnız yan gözle bakacak olsa idik papasları memleketinde resmen tanımak bile istemeyen Fransa'nın bütün diplomatlık makinesi harekete gelir, sefîrler sarayı tehdîd eder, Bâb-ı Âlî'ye notalar yağar idi. Bu vaz'iyet bugün bizim lehimize değişmiştir. Fakat zannetmiyoruz ki Fransa'nın hâlet-i rûhiyyesi tebeddül etmiş olsun. Çünkü kendilerine vukū' bulan mükerrer ve mütemâdî ihtârât ve vesâyâya rağmen papaslar mekteplerine aldıkları her din ve millete mensûb çocuklar içinde haçlar ve buna mümâsil tasâvîr bulunan sınıflarda tedrîs ve ta'lîme devâmda, hükûmete meydân okurcasına bir şiddetle, inâd ve ısrâr ettikleri için kapatıldıkları cihetle Fransız Mümessil-i Siyâsîsi hemen Hâriciye Murahhaslığına koşarak protestosunu yapmaktan hâlî kalmamıştır. Buna hayret etmemek kābil değildir. Memleketimizde vücûdunu kabûl ettiğimiz müessesât-ı ilmiyye, dînîyye ve hayriyye için biz her zaman en büyük bir serbestîyi vermeye âmâde bulunuyoruz. Fakat bunun en birinci şartı bu gibi müessesâtın başında bulunacak olanların âdât **[381]** ve an'anâtımıza, kavânîn ve nizâmâtımıza riâyet etmeleridir. Fakat bize karşı olan frenk zihniyeti kolay kolay tebeddül edecek bir mâhiyette değildir. Bu müessese sâhibleri ve müdîrânı senelerce burada yaşadıkları ve –her ne sûretle olursa olsun– râhatsız edilmedikleri hâlde Türklere hüsn-i nazarla bakmak hasletinden mahrûmdurlar. Buraya sû'-i efkâr ile meşbû' olarak gelirler, daha ziyâde zehirlenirler ve kendi zehirlerini akıtmaktan başka bir şeye ehemmiyet vermezler. Hükûmetin hakka istinâden tuttuğu tarîkte sebât ve metânet göstermesini, papas mekteplerine ve muhtelif edyâna mensûb çocuklar üzerinde icrâ-yı te'sîrden hâlî kalmayacak levâyıh ve tesâvîrin ders sınıflarında ta'lîkına zerre kadar müsâmaha göstermemesini temennî eyliyoruz. Fransa Mümessilinin protestosundaki ikinci bir garâbet de bu hükûmetin Lozan Muâhedenâmesine karşı ittihâz ettiği tavır ve meslekten inbiâs ediyor. Lozan Muâhedenâmesini İtalya tasdîk etti. İngiltere tasdîk etmek üzere bulunuyor. Japonya'nın da pek yakında tasdîkinden bahsolunuyor. Halbuki Fransa!.. Fransa hâlâ birtakım hayâlî mesâilin peşinde koşuyor. Ankara'yı terk eden Mümessilinin yerine berikisini ikāme edemeyecek vaz'iyete düşmüştür. Hâl böyle iken Fransa Mümessilinin papas mekteplerinin seddini protestoya kalkışması şübhesiz daha ziyâde bir latîfeye hamlolunabilir.

Hülâsa hükûmetimizden hatt-ı hareketini tebdîl etmemesini tekrâr taleb ve ricâ eyliyoruz. Fakat bu mes'elede halkımıza terettüb eden bir vazîfe vardır ki o da ma'sûm yavrularını doğrudan doğruya dînimizle ve hayatımızla mücâdele eden bu gibi mekteplere göndermekten ferâgat etmek lüzûmudur.

İSLÂM ÂLEMİ

Çin Müslümanları

Hindistan'da münteşir *The Muslim* gazetesi Çin müslümanları hakkında ma'lûmât-ı âtiyyeyi veriyor:

"Çin müslümanlarının ahvâlinden pek bî-haber bulunuyoruz. Çin müslümanları asırlardan beri İslâm âleminden uzak yaşıyorlarsa da rûh-ı İslâm'ı tamâmıyla muhâfaza etmiş ve bundan başka birlikte yaşadıkları sâir

insanları da hakka irşâd etmekle müslümanların adedini çoğaltmaya muvaffak olmuşlardır.

Çin müslümanları Çin'in muhtelif vilâyetlerinde münteşirdirler. Bununla berâber aralarında kuvvetli râbıtalar vardır. Çin müslümanları kısmen Çin'e muhâceret ve orada tavattun eden müslümanlardan, kısmen Çin yerlilerinden dîn-i mübîni kabûl eden ahâliden teşekkül ederler. Bu müslüman muhâcirler Çin'e Hazret-i Osmân bin Affân radıyallâhü anh. devrinden i'tibâren gitmeye başlamışlardır. Hulefâ-yı İslâm ile Çin hâkānları arasında münâsebât-ı hasene câri olduğundan Çin İslâm ticâreti için muazzam bir mahrec idi. Buhârâ'dan, Mâverâünnehir'den, Arabistan ve sâir İslâm memleketlerinden gelen birçok tâcirler Çin ile ticâret ederlerdi. Tatar istîlâsı esnâsında birçok müslümanlar Çin'e hicret ederek orada tavattuna mecbûr kalmışlardır.

Mîlâdın on beşinci asrında Cenûbî Moğolistan bu müslümanların irşâdıyla dîn-i mübîni kabûle ve Çin'in pâyitahtı Pekin bir İslâm merkezi olmaya, câmiler ve minârelerle tezeyyüne başlamıştı. Pekin gibi Sent Jon da merâkiz-i İslâmiyyeden olmuş ve buradan yetişen mürşidler bütün Çin vilâyetlerine dağılarak herkesi Müslümanlığa da'vet etmişlerdir. On sekizinci asr-ı mîlâdîde Çin İmparatorluğu garb tarafından tevessü' edince müslümanlar da nüfûz-ı dînîlerini tevsîe çalışmışlar ve bu havâlîde herkesi Müslümanlığa da'vet etmişlerdir.

Peygamberimiz, Çin İmparatorunu Müslümanlığa da'vet etmek üzere ashâbından Vehhâb İbni Ebî Kebşe'yi göndermişti. Mûmâileyh Çin'e muvâsalat ettiği zaman Çin İmparatoru tarafından fevkalâde bir sûrette istikbâl olunmuştu.

Son asırlarda Çin müslümanları birçok terakkī adımları atmışlardır. Çin meşâhîr-i ulemâ-yı İslâmiyyesinden Eyen-Beng 1646 sene-i mîlâdiyyesinde Hidâyet-i İslâmiyye nâmında bir eser te'lîf etmiş ve bu eser fevkalâde revâca mazhar olmuştu. Lanşu nâmındaki müslüman âlimi de 1785'de sîret-i nebeviyyeye dâir çok kıymetdâr bir eser neşretmişti.

Hâlihâzırda Çin müslümanlarının ahvâli fenâ değildir. 1921 senesinde Çin müslümanları bazı âyât-ı Kur'âniyye ile tercüme ve tefsîrlerini muhtevî mükemmel bir eser vücûda getirmişlerdir.

Şimâlî Çin müslümanları her İslâm mahallesinde bir ibtidâî mektep te'sîs etmeye karâr vermişler ve birçok mahâfil-i ilmiyye, umûmî kütüphâneler ve İslâm cem'iyetleri te'sîs etmişlerdir. Bu cem'iyetlerden biri neşrettiği beyânnâmede **[382]** diyor ki: 'Dîn-i İslâm'ın hakāikını neşretmek husûsunu ihmâl ettiğimiz takdîrde en mukaddes vazîfemizin îfâsını ihmâl etmiş oluruz. Cem'iyetimizin hedef-i siyâsîsi İslâm ulemâsını toplamak, İslâm'ın neşri için îfâsı icâb eden vezâifin sühûlet ve muvaffakıyetle îfâsını te'mîn eylemektir.'

Bu cem'iyetler çok mühim faydalar te'mîn etmiş ve Çin'in büyük şehirlerinde şu'beler te'sîsine muvaffak olmuşlardır. İslâm Gençleri Cem'iyeti, İslâm Vahdeti Cem'iyeti bu cem'iyetler miyânında bulunmaktadır."

HİCÂZ DEMİRYOLU

Fransa'nın Sûriye Fevkalâde Komiseri Hicâz Demiryolunu bir Fransız şirketine teslîm eden bir kānûn neşretmiş ve bu Fransız şirketini temsîl eden bir hey'ete demiryolunu teslîm etmiştir. Kāhire'de münteşir *es-Siyâse* refîkimizin Sûriye muhâbir-i mahsûsu bu mes'eleden bahsederken diyor ki:

"Ma'lûm olduğu üzere Hicâz Demiryolu bir İslâm vakfıdır. Bu hatta müslümanlardan başkalarının sâhib çıkmalarına imkân ve ihtimâl yoktur. Fransız Fevkalâde Komiserliğinin ihtiyâr ettiği hatt-ı hareket adâlete sûret-i kat'iyyede münâfî olduğundan bütün müslümanlar üzerinde ziyâdesiyle sû'-i te'sîr icrâ eylemiştir. Sûriye gazeteleri Fransa'nın bu harekâtını şiddetle protesto etmişler ve İslâm âleminin bu gibi harekât ile galeyâna sevk edileceğini, binâenaleyh hattın sırf müslümanlardan müteşekkil bir hey'ete devredilmesi lâzım geldiğini dermeyân etmişlerdir.

Fransızın bu hareketine Sûriye müslümanları o kadar hiddet etmişlerdir ki bütün müslümanlar mağazalarını kapamışlar, Mısır, İran, Hicâz devletlerine, İngiltere, Fransa ve Cem'iyet-i Akvâm'a, İngiltere ve Fransa parlamentolarına, dünyânın en büyük gazetelerine protestonâmeler göndermişlerdir. Protestonâmede deniliyor ki:

'Fransa hükûmeti bir İslâm vakfı olan Hicâz hattını bütün emvâl-i menkūle ve gayr-i menkūlesiyle liyâkat ve iktidârını isbât eden millî bir idârenin elinden alarak elindeki hatları idâreden âciz bulunan, ancak Hicâz hattının te'mîn ettiği menâfii imhâ etmek isteyen bir Fransız şirketine devretmiştir. Bu hareketinden dolayı Fransa'yı şiddetle protesto ederiz.'

Fransız şirketi Hicâz hattının bütün vâridâtına da vaz'iyet etmiştir ki bunların mikdarı 860.025 Fransız altınıdır.

Fransız şirketi hatta vaz'iyet [eder] etmez Arapça yerine Fransızcanın isti'mâline ve hattın idâresinde bulunan müslüman me'mûrları azaltmak için teşebbüsâta başlamıştır.

Hicâz hattının dûçâr olduğu âkıbet-i elîme işte budur.

Ammân Konferansının Adem-i Muvaffakıyyeti

Ma'lûm olduğu üzere Hicâz Kralı Hüseyin İngilizlerle görüşmek ve akdetmek istediği İngiliz-Arab muâhedesinin müzâkerâtını bizzat icrâ etmek üzere Ammân'a gitmişti. Ahîren mûmâileyh Hicâz'a avdet etmiştir. Kāhire'de intişâr etmekte olan *es-Siyâse* refîkimiz bu konferansta ne olup bittiğine ve konferansın nasıl inkıtâa dûçâr olduğuna dâir ma'lûmât vermektedir. Refîkimiz diyor ki:

"Hüseyin pâyitahtına avdet etti. Mûmâileyhin Ammân'da akdettiği konferanstan istihdâf ettiği netîce Filistin, Irâk ve Mâverâ-yı Şerîa'daki tarz-ı idâreyi değiştirmek idi. Halbuki istihsâl olunan yegâne netîce mûmâileyhin Hicâz arâzîsinden Tebûk ile Akabe'yi Mâverâ-yı Şerîa hükûmetine terk etmesidir. Hüseyin'in oğlu Abdullâh babasının terk ettiği bu arâzîden Mâverâ-yı Şerîa'ya tâbi' yeni vilâyet teşkîl etmiştir.

Son zamanlarda İngilizlerin Mâverâ-yı Şerîa Emîri Abdullâh'tan memnûn olmadıklarına dâir birçok şâyialar intişâr etmiş, İngilizlerin mûmâileyhi azlederek Mâverâ-yı Şerîa'yı Filistin'e ilhâk etmek istedikleri söylenmişti. Hüseyin bunlardan haberdâr olur olmaz İngilizlerle müzâkerât icrâ etmiş ve şâyed oğlu Abdullâh'tan memnûn değil iseler diğer oğlu ve velîahdı Ali'yi oraya emîr nasb etmelerini ricâ aylemişti. Bilhassa Siyonistler Mâverâ-yı Şerîa'nın Filistin'e ilhâkı için ibrâz-ı mesâî ediyor, gazeteleri bu fikri müdâfaa ediyorlardı. Anlaşılan Hüseyin'in oğlu lehinde icrâ ettiği tavassut matlûb olan netîceyi hâsıl etti. Binâenaleyh İngilizler Hüseyin oğlu Abdullâh'ın eski kusûrlarını afvederek kendisiyle yeniden teşrîk-i mesâîye karâr verdiler. Bu yeni **[383]** siyâsetin esâsâtını Reuters ber-vech-i âtî hülâsa ediyordu: 'Emîr Abdullâh'ın yaptığı mesârıf anlamak için bütçeyi bâblara taksîm etmek, me'mûrîn-i mülkiyyenin mesârıfi ve umûmî mesârıfi azaltarak memleketin vâridâtıyla mütenâsib bir hâle ifrâğ etmek.'

Kral Hüseyin'in Hicâz'a âid bazı arâzîyi Mâverâ-yı Şerîa'ya i'tâ etmesinin sebebi İngiliz ordularının istîlâsına uğrayan Mâverâ-yı Şerîa arâzîsiyle İngilizlerin hiçbir nüfûzu hâiz olmadıkları Hicâz arâzîsini tevhîd ederek Mâverâ-yı Şerîa'nın Filistin'e ilhâkına mâni' olmaktır.

İngiltere hükûmeti iki sene mukaddem Mâverâ-yı Şerîa Emâreti'ni bedevîlerin Filistin üzerine vukū' bulacak taarruzlarını def' etmek için te'sîs etmişti. Halbuki bilâhare bu hükûmetin bedevîleri darılttığı ve bedevî taarruzlarına sebebiyet verdiği görüldü. Diğer taraftan ise İbnüs-suûd istediği zaman Filistin ve Mâverâ-yı Şerîa'ya taarruz ediyor ve bir mümânaata dûçâr olmuyordu. Londra hükûmeti bu vaz'iyete uzun bir zaman tahammül edemezdi. Her ne ise el-hâletü hâzihî İngilizler Hüseyin ile anlaşmış bulunuyorlar.

Hüseyin Ammân'da bulunduğu esnâda Filistin müslümanlarının Siyonistlerle teşrîk-i mesâî etmelerini te'mîn için çalışmış ve bunun mukābilinde Filistin'i Arab ittihâdına idhâl etmek istemişti. Fakat Hüseyin muvaffak olamadı. Çünkü Filistin Arablarının şerâitini Siyonistler reddetmiş, Siyonistlerin şerâitini da Arablar kabûl etmemişlerdir. Hüseyin Arabların tarafını iltizâma mecbûr kalmış ve bu sûretle Hüseyin bu sefer de hâib ü hâsir Hicâz'a dönmüştür."

İSLÂM TESÂNÜDÜ

İslâm tesânüdünün bir hakîkat olduğunu İslâm'ın dostları da, düşmanları da i'tirâf eder. Târîh-i İslâm'ın hiçbir devrinde bu tesânüdün tarsînine, bu tesânüdden te'mîni kābil olan bütün faydaların iktitâfına çalışılmadığı muhakkaktır. Rûh-ı İslâm'ın ibdâ' ve ihyâ ettiği bu mübârek his, hiçbir devlet ve millet-i İslâmiyyenin ihtimâmına nâil olmadıktan başka mütemâdiyen pâmâl-i ihmâl edilegelmiş, fakat buna rağmen muhâfaza-i hayât etmiş ve daima canlı bir âmil olduğunu göstermiştir. Bunun sebebi tesânüd-i İslâm hissinin rûh-ı İslâm'da mündemic bulunması, o rûhtan iktibâs-ı hayât etmesidir. Asır-dîde ihmâllerin tesânüd-i İslâm üzerinde icrâ ettiği te'sîr onun müstaid olduğu inkişâflardan mahrûm kalmasıdır. Halbuki Müslümanlığın muhtelif milletleri, rengârenk ırkları te'lîf ve tevhîd husûsunda ihrâz ettiği hârika-i muvaffakıyyet, tesânüd-i İslâm hissinin tenmiyesi netîcesinde müslümanların maddeten ve ma'nen te'mîn edecekleri istifâdelerin ne kadar büyük olacağını îzâh eder. Bu hissinin, daha doğrusu, bu akîde-i ictimâiyyenin inkişâfını istihdâf edecek müesseselerin vücûda getirilmesi düşünülseydi bugün İslâm âleminin vahdet-i ma'neviyyesi müemmen bulunur ve müslümanların anlaşması, müslümanların teâvünü a'zamî derecede mümkün olurdu.

Mâzînin ihmâl ettiği bu vazîfeyi îfâ etmek bugünkü neslin himmetine mevdû' bulunuyor.

Mâzî, bu İslâmî akîde-ictimâiyyeyi inkişâf ettirmemiş fakat bu inkişâf etmeyen akîdeyi bize tevârüs ettirmiştir. Müslümanlar dağınık, mahkûm ve geri olmakla berâber yine yekdiğeriyle candan alâkadâr bulunmakta, yekdiğerini sevmekte, yekdiğerine karşı teâvün, tesânüd hisleriyle mütehassis olmakta devâm ediyorlar. Bazen cehlin, dağınıklığın, mahkûmiyetin ve inhitâtın te'sîriyle müslümanlar Harb-i Umûmî esnâsında olduğu gibi birbirlerinin üzerine atıldılar ve birbirleriyle döğüştüler. Fakat câhil bir insanın mukāvemet-sûz tehdîdler altın-

da cebren irtikâbına sevk edildiği cinâyetlerden mes'ûl edilmesi insâf ve hakkāniyetle kābil-i te'lîf değildir. Bize karşı sevk olunan müslümanlar hattâ Mecûsî Hindular gibi gayr-i müslim şarklılar hissiyât-ı hakīkıyyelerini izhâra imkân buldukları dakīkada ancak mahkûmiyetin fecî' bir eseri olarak bize silâh çektiklerini gösterdikleri gibi bu fecî' hâdisenin adem-i tekerrürünü te'mîn için mahkûmiyetten kurtulmaya var kuvvetleriyle çalışmaya başladılar. Birtakım ecnebîlerin da'vâsı uğrunda müslümanların can vermeye mahkûm edilmeleri İslâm âleminde öyle bir galeyân-ı intibâh vücûda getirmiştir ki bu intibâhın şarkı halâs-ı kat'îye îsâl edeceği şübheden âzâdedir. Binâenaleyh Harb-i Umûmî esnâsında vukū' bulan ve "cihâd"ın vaktinde i'lân edilmemesi, "cihâd" da'vetinin hür ve mukadderâtına mâlik milletlere hitâb etmemesi ve bilhassa efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyyenin vaktiyle hiç ihtâr edilmemiş olması yüzünden tahaddüs eden vekāyii İslâm tesânüdünün yokluğuna haml etmek sûret-i kat'iyyede yanlıştır. Mücâhede-i milliyyemiz esnâsında bütün İslâm âleminin hak ve bâtılı tefrîk ederek kemâl-i memnûniyyetle bizimle alâkadâr, bizim mâtemimizle mâtem-nâk, bizim sürûrumuzla mesrûr olduğunu, zaferimizin üç yüz milyon müslüman tarafından tes'îd edildiğini, dünyânın en ücrâ köşelerinde hiç sesi duyulmayan muhîtlerin bizim için sesini yükselttiğini, mağrib-i aksâdan, maşrık-ı aksâya kadar imtidâd eden İslâm yurtlarında bizim için tezâhürler yapıldığını **[384]** gördük. Zerre kadar bir ihtimâm ve i'tinâ ile karşılanmayan, inkişâfına hiçbir vakit çalışılmayan hissiyât-ı İslâmiyyeden daha fazla bir şey beklemek abestir. Tesânüd-i İslâm ve bilhassa onun bizim lehimizde tecellî eden ciheti, muârızlarımızın dediği gibi hâiz-i ehemmiyyet bir şey olmasa, dünyânın en emperyalist devletleri onu körletmek, onu mahvetmek için gözümüzle gördüğümüz azîm propagandaları yapmaya ve azîm masrafları ihtiyâra lüzûm görmezlerdi. Öyle olmasaydı memleketimizde vukū' bulan hâdisâtın te'sîri hudûdumuzu tecâvüz etmez, dünyânın her tarafında akisler yapmazdı. Tesânüd-i İslâm'ın mevcûdiyetini i'tirâf ve kıymetini takdîr etmekten başka çâre yoktur. Esâsen bütün müslümanlar, yekdiğerinin kardeşi olduğuna îmân ederler ki bu îmân, uhuvvet-i İslâmiyye ve tesânüd-i İslâm'ın en bâhir, en kat'î delîlidir. Biz bu uhuvvet ve tesânüdü vikāyeye da'vet etmekle bu îmânı tatmîn etmek isteriz.

Bugünlerde görüyoruz ki uhuvvet-i İslâmiyye ve tesânüd-i İslâm mühim bir buhrân geçiriyor. Emperyalist devletlerin yaptığı müdhiş propagandalar a'zamî faâliyetle revâbıt-ı İslâmiyyeyi tevhîne çalışıyor. Biz bu propagandaların nihâyetü'n-nihâye akāmete dûçâr olacağına ve bi'n-netîce müslümanları yekdiğerine biraz daha takrîbe hizmet edeceğine kāniiz. Fakat yabancıların İslâm'a sû'-i kasd için vukū' bulan faâliyetlerine karşı, bilhassa hâriçte, İslâm memleketlerinde sükûtu iltizâm edemeyiz. Bizim de tesânüd-i İslâm'ı takviyeye bezl-i gayret etmemiz icâb eder.

Bize kalırsa bu vâdîde atılacak ilk hatve, umûr-ı dîniyye riyâsetinde müslümanlarla temâs etmek, İslâm âleminde seyâhatler yapmak, İslâm ulemâsıyla münevverânıyla tanışmak, İslâm merâkizinde konferanslar vermek ve oralarda tedkīkātta bulunmak üzere fudalâ ve ulemâmızdan mürekkeb bir hey'et teşkîl olunmasıdır. Bu hey'et bu vezâifi îfâ ettiği takdîrde İslâm âleminin her tarafından da aynı maksadla bizim memleketimize birçok ulemâ gelir. Bu sûretle müslümanlar yekdiğeriyle tanışmaya başlarlar ve bi'n-netîce İslâm tesânüdünün kuvvetli bir teşkîlât-ı İslâmiyye ile tarsînine doğru gidilmiş olur.

Terakkī ve teceddüd husûsunda garba teveccüh etmekle şarkı, şarkın menâbi'-i kuvvetini ihmâl ve istihfâf etmek doğru olmaz. Çünkü ne yapsak şarklıyız ve İslâmız. Şarkın kuvvetlerinden istifâde ederek garbın terakkıyâtını elde etmeye çalışmak en ma'kūl yoldur.

"Tevhîd-i Efkâr"

ALENEN ORUÇ YİYENLER
Kānûn-ı Cezâ'ya Tevfîkan
Tecziye Edileceklerdir

Dâhiliye Vekâletinden İstanbul Vilâyetine gönderilen bir emirde, "bazı tecrübesiz İstanbul gençlerinin oruç tutulmaması ve top atılmaması lehinde münâkaşalarda bulunarak halkın endîşelerini tezyîd ettikleri şâyi' olduğu cihetle bunun vârid olmadığı ve ba'demâ alenen nakz-ı sıyâm edenlerin eskisi gibi Kānûn-ı Cezâ'nın 99'uncu maddesinin 3'üncü Zeyli mûcebince hapis veyahud cezâ-yı nakdî ile tecziye edilmeleri lüzûmu" bildirilmiştir.

Vilâyet emri Polis Müdüriyetine, Polis Müdüriyeti merâkize ta'mîm etmiştir.

MEHÂKİM-i ŞER'İYYENİN İLGĀSI

Mehâkim-i şer'iyyenin ilgāsına dâir Hey'et-i Vekîle tarafından Büyük Millet Meclisi'ne verilen Kānûn Lâyihasının sûreti ber-vech-i âtîdir:

Madde 1- Türkiye Cumhûriyeti arâzîsi dâhilinde mevcûd bil-cümle mehâkim-i şer'iyye ile Mahkeme-i Temyîz'in Şer'iye Dâiresi mülgādır.

2- Mehâkim-i şer'iyyeye âid vezâiften mûcib-i tahrîr terekâtın tahrîr ve beyne'l-verese taksîmine ve veresenin hısas-ı irsiyye[si] nin ta'yînine ve izin i'tâsına mütedâir husûsât bidâyet mahkemesi reisi veya onun tensîb edeceği a'zâ veya a'zâ mülâzımı ve vezâif-i sâire bidâyet mahkemesi tarafından îfâ olunur.

Terekâtın tahrîri husûsunda reîs-i mahkeme ketebeden birini dahi nâib ta'yîn edebilir. İktizâ eden yerlerde mikdar ve kıymeti yirmi bin kuruşu tecâvüz etmeyen terekâtın tahrîri ve nikâh izinnâmeleri i'tâsı, vasiyetnâme tanzîm ve tasdîkı salâhiyetlerini sulh hâkimlerine tefvîzına Adliye Vekîli me'zûndur.

3- Mahkeme-i Temyîz'e ikinci bir Hukūk Dâiresi ilâve olunmuştur.

4- Mehâkim-i şer'iyyenin rü'yet edegeldiği mevâd, bunlara müteallik ahkâm vaz' ve tedvîn edilinceye kadar esâsât-ı câriyyeye tevfîkan hall ve tedkīk olunur.

5- İşbu kānûn bin üç yüz kırk senesinden i'tibâren mer'îdir.

*Sebîlürreşâd*ın her kārii lâ-ekal iki kişiyi daha abone kaydederse mecmûamızın neşri husûsunda pek büyük lütufta bulunmuş olurlar.

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

17 Nisan 1924 | 13 Ramazan 1342 | * Perşembe * | 17 Nisan 1340 | Cild: 23 - Aded: 597

ESRÂR-ı KUR'ÂN

(مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ ...ilâ âhiri'l-âyeh)

3- Âyet-i seyf denilen [1](فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ) âyet-i kerîmesi ki, eşhür-i hurumun hitâmından sonra müslümanlara müşrikleri her nerede bulsalar, katletmek, esîr etmek, muhâsara etmek, pusu kurmak sûretleriyle tazyîk ile emrolunmuştur. Neshine kāil olanlar bu âyet-i kerîme afva ve sabr u safha dâir olan diğer âyetlerin hepsini neshetmiştir, derler. Neshe kāil olmayanlar ise bu âyetin diğer âyetlere nisbeti mukayyedin mutlaka nisbeti gibidir. Hâs ile âm, mukayyed ile mutlak mevcûd olunca âmmın hâssa, mutlakın mukayyede hamlolunması da umûr-ı mukarrere ve sâbitedendirler. Bu husûsta onların uzun sözleri vardır.

Dahhâk ile Atâ' ve Süddî de bu âyetin âyet-i kıtâl yani [2](فَاِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتّٰى اِذَا اَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَاءً حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ذٰلِكَ) âyet-i kerîmesi ile mensûh olduğunu söylerler. Bu âyet-i kerîmeye göre müşrikînin esîri katlolunmayacak, belki ya fidyesiz ıtlâk edilecek veya fidye ile hürriyeti kendisine bağışlanacaktır.

İbni Zeyd her iki âyetin muhkem, Kurtubî de bu kavlin sahîh olduğunu söylüyor. Zîrâ Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin Bedir günü ilk açtığı harbden biri menn (yani fidyesiz ıtlâk) de katl de, fidâ da ahkâm-ı İslâmiyyedendir. Râzî ise her iki âyetin mütevâfık olduğu re'yindedir.

Bizim re'yimize gelince mevzû'-ı bahsimiz olan âyet-i seyf bir ma'nâ-yı hâs için nâzil olmuştur ki o da fitne kalmamak ve Allâh'tan başkasına ibâdet edilmemek için müşrikîni Mekke'ye girmekten men' etmek idi. Sûre-i Tevbe'deki bu âyetlerin sebeb-i nüzûlü olan garaz ve gāye lâyıkıyla tedebbür edenlere pek zâhirdir. Buna bazı ulemânın (وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ) nazm-ı celîlini Mekke'ye girmesinler diye bütün Mekke yollarının tutulması ile te'vîl edişleri de delâlet edip duruyor. Diğer delîl de Zeyd bin Tübey'den gelen şu rivâyettir: Berâet sûresi nâzil olunca Nebiyy-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem Ebûbekir'i sonra Ali'yi mübelliğ olarak Mekke'ye gönderdi. Ebûbekir döndüğü vakit: "Benim hakkımda bir şey mi nâzil oldu?" diye sordu. cevâben: "Hayır, lâkin ya bizzat benim yahud ehl-i beytimden birinin teblîğ etmemiz emrolundu." buyuruldu. Onun üzerine Ebûbekir Mekke'ye gidip dört şeyi i'lân etti: O seneden sonra Mekke'ye hiçbir müşrik girmeyecek, hiçbir kimse Beytullâh'ı çıplak tavâf edemeyecek, cennete müslüman olmayan hiçbir kimse giremeyecek, her kim ile Resûlullâh arasında bir ahd varsa o ahdin hükmü müddetinin inkāzına kadar devâm edecek.

---

[1] "Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin." (Tevbe Sûresi 9/5).

[2] "(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin." (Muhammed Sûresi 47/4).

[3] "Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllarından sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar." (Tevbe Sûresi 9/28).

Müşriklerin Mekke'ye girmekten memnû' olmaları kat'î olup bu hüküm ebediyen cârî ve 3(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا) âyet-i kerîmesinde mansûstur. Bu âyet hicretin dokuzuncu senesinde nâzil olmuştur ki o da âyet-i seyf ile âyet-i kıtâli muhtevî olan sûre-i Tevbe'nin nâzil olduğu senedir. Binâenaleyh bu âyet hakkında sözü uzatmak âdetâ abes olur.

4- 4(وَاِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍ) âyet-i kerîmesi bir âyete bedel diğer âyetin nüzûlüne dâirdir. **[386]** Âyât-ı Kur'âniyyede neshin vukūuna kāil olanlar bu âyet ile istişhâd ederler ki zâhiri de onların lehindedir. Lâkin zannıma göre bu bâbda hak Ebû Müslim Isfahânî'nindir. Onun re'yine göre ibdâl olunan âyetten murâd kütüb-i semâviyye âyâtı, bedelden de murâd Kur'ân-ı Kerîm'in âyâtıdır.

Bu âyet-i kerîmenin Yehud hakkında nâzil olduğunu bilirsek bu âyet-i kerîmenin onları red için nâzil olacağını anlamak bizim için kolaylaşır. Yehud Tevrât âyetlerine herhangi bir neshin ârız olabileceğini şiddetle inkâr ettikleri gibi her ne zaman Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem hoşlarına gitmeyen bir şey haber verirse hemen istikbâr ve tekzîbe kalkışır ve "Sen müfterîsin." derlerdi. Çünkü onların i'tikādınca Allâh Tevrât'ın emrettiği şeylerden hiçbirini neshetmez ve Allâh tarafından neshe dâir vahiy nâzil olmaz. Bu böyle olduğu gibi alt tarafındaki 5(قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ) âyet-i kerîmesinin de Yehudu red için nâzil olduğu ma'lûm olur.

Bir de Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvet eden kimse sûre-i Nahl'deki tebdîl âyetinden sonraki âyât-ı şerîfeye dikkat ederse ekserîsinin şu zikrettiğimiz ma'nâya işâret ettiğini görür. Ez-cümle 6(وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ . فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ . اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ) âyet-i kerîmesi ile (وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ) âyet-i kerîmesi mevzû'-ı bahsimiz olan âyet vâdîsinde ve Yehudun neshin adem-i imkânı hakkındaki i'tikādlarına ve Kur'ân'da onların Tevrât'ı nesh ve tekâlîf-i şâkkalarını ref' edecek her ne varsa cümlesini tekzîb etmelerine karşı mücâdele ve ikāme-i huccettir. Nitekim 7(مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ) nazm-ı celîli de bunu gösterir.

Kur'ân'da nesih vâki' olduğunun edillesinden biri de zevci vefât eden zevce 8(وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ) âyet-i kerîmesi hükmünce bir sene iddet bekler iken bu müddetin 9(وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا) âyet-i kerîmesi mûcebince dört ay on güne inmiş olmasıdır.

Ahkâm-ı Kur'âniyyeden bazılarının diğer ahkâm-ı Kur'âniyye ile nesholunduğuna bu iki âyetin delâletini inkâr etmek için ya usûlü az tahsîl etmiş olmak yahud hak, bâtıl kendi re'ylerini tervîcde gulüv göstermek lâzım gelir. Halbuki yukarıda söylediğimiz gibi hikmet-i ilâhiyyeye yakışan teklîflerinin insanların kudret ve isti'dâdlarına ve tâkatlerine muvâfık olmasıdır. Garîbdir ki Ebû Müslim Kur'ân'da vukū'-ı neshi inkârda yalnız bir tek senede istinâd ediyor ki o da 10(لَا يَاْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ) âyet-i kerîmesidir. Halbuki Ebû Müslim bu âyeti düşünüp im'ân-ı nazar edeydi mevzûunun nesih mes'elesinden ne kadar uzak olduğunu görürdü. Bu âyet-i kerîmenin meâlini diğer yerdeki 11(اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) âyet-i kerîmesi müfessirdir. O hâlde âyetin ma'nâsı şudur: Kur'ân-ı Kerîm kendisine Tevrât ile İncîl'e olduğu misillü tahrîf, tebdîl, ziyâde, naks kabîlinden bâtıl ârız olmaktan mahfûz olduğu gibi Resûl aleyhisselâmın tilâvet ve tertîli esnâsında şeyâtîn-ı insten olan mudıllerin ilkā ettiği vesâvis ü desâyisten de mahfûzdur. 12(وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ اِلَّا اِذَا تَمَنّٰى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِى اُمْنِيَّتِهٖ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهٖ)

---

4 "Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir- «Sen ancak bir iftiracısın» dediler." (Nahl Sûresi 16/101).

5 "(Ey Muhammed), de ki: Onu, Mukaddes Rûh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için, Rabbin katından hak olarak indirdi.." (Nahl Sûresi 16/102).

6 "And olsun ki, aralarından kendilerine bir peygamber gelmişti, onu yalancı saydılar. Haksızlık ederlerken azaba uğradılar. Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, Allah'ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin, O'nun nimetine şükredin. (Allah) size, sadece ölü hayvanı kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı." (Nahl Sûresi 16/113-115).

7 "Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim." (Âl-i İmrân Sûresi 3/50).

8 "İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler." (Bakara Sûresi 2/240).

9 "İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (evlenmeden) beklerler." (Bakara Sûresi 2/234).

10 "Ona önünden de ardından da bâtıl gelemez." (Fussılet Sûresi 41/42).

11 "Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız." (Hıcr Sûresi 15/9).

12 "(Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, o, bir temennide bulunduğunda, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi âyetlerini (lafız ve mana bakımından) sağlam olarak yerleştirir." (Hac Sûresi 22/52).

KUR'ÂN-ı KERÎM TERCÜMESİ

İstanbul kütüphânelerinden ikisinin birer Kur'ân-ı Kerîm tercümesi neşrine başladıklarını geçen hafta kāri'lerimize bildirmiş ve bu münâsebetle bazı mülâhazât da dermeyân etmiştik. Bu kütüphâneler ortaya koymak istedikleri eserden ikişer, üçer forma neşrettiklerinden bunları tedkīk ederek eserin hey'et-i umûmiyyesi hakkında bir fikir, Kur'ân-ı Kerîm tercümesi diye ortaya çıkarılacak bu kitapların kıymetine dâir kat'î bir hüküm vermek imkânı hâsıl olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm tercümesi neşri memleketin bir kısım münevverânını yahud bir sınıf-ı mahsûsunu alâkadâr etmekle kalmaz; bütün efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyye bu mühim hâdise ile candan alâkadârdır.

Bu teşebbüsün istihdâf ettiği gāye halkın Kur'ân'ı anlayarak okumasını, bu sûretle hidâyet-i Kur'ân'dan ve irşâd-ı ilâhîden müstefîz olmasını te'mîn etmek olacağına göre bu vâdîde atılan ilk adımları tedkīk etmek, ta'kīb olunan yolun bu meşrû' gāyeye müntehî olup olmayacağını gösterecektir. Binâenaleyh bu teşebbüslere karşı bize de bir vazîfe terettüb ediyor. Halkı hidâyet-i Kur'ân'dan müstefîd etmek için yapılan tercümeleri tedkīk ederek bunların mâhiyetini halka bildirmektir.

Şâyed bu tercümelerde hatâ varsa ortaya koymak sûretiyle müslümanları îkāz etmek bir vecîbe-i dînîyyedir. Bu mühim hâdiseye karşı hiçbir müslüman lâkayd kalamaz. Kelâmullâh müslümanların yegâne mukaddes ve mübeccel kitaplarıdır. Binâenaleyh salâhiyetsiz zevâtın Kur'ân-ı Kerîm'i yanlış tercümeye teşebbüs etmelerine nazar-ı müsâmaha ile bakılamaz. Bu, öyle bir emr-i azîmdir ki ona ancak **[387]** ehli olanlar teşebbüs edebilir. Yoksa Kitâbullâh'ı anladıklarını, o Kitâb-ı Mübîn'i anlatmaya muktedir olduklarını zanneden bazı zevât böyle bir işe teşebbüs ederlerse hem Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân'a hem ümmet-i İslâmiyyeye hem de kendilerine fenâlık etmiş ve büyük bir vebâl yüklenmiş olurlar.

Evet Kur'ân-ı Kerîm tercümesi diye ortaya konan bu eserlerin ne kadar fâhiş hatâlarla mâlî olduğunu göstermek bu hatâları görenler için bir vecîbe-i dînîyyedir. Biz bu nüshamızda Fâtiha sûre-i şerîfesini tedkīk ederek gördüğümüz hatâları göstermek istiyoruz. Hedefimiz sarîhtir. Hakk u hakīkati beyân etmek ve halkımızı irşâd etmektir. Hattâ, biz bu mütercimlerin hakk u hakīkati görünce bizimle hemfikir olacaklarını da zannediyoruz.

Bu mütercimler içinde çok hürmet ettiğimiz zevât vardır. Bunların her biri bir şu'be-i ihtisâsta yed-i tûlâ sâhibidir. Meselâ Şeyh Muhsin-i Fânî filolojide büyük bir üstaddır. Ayntablı Mustafa Bey hukūk işlerinde cidden mütehassıs fâzıl bir zâttır. Fakat bu muhterem dindaşlarımızın kendi mesleklerinde mütehassıs olmakla berâber sâha-i ihtisâsları hâricinde olduğu anlaşılan Kur'ân-ı Kerîm tercümesi gibi bir işle iştigāl etmeleri bizi bu yolda beyân-ı hakīkate mecbûr ediyor. Binâenaleyh bu zevât-ı muhteremenin tenkīdât ve mülâhazâtımızı hüsn-i telakkī ile, hakk u hakīkati kabûl ve takdîr etmekte zerre kadar tereddüd etmeyeceklerine emîniz. Çünkü bu muhterem dindaşlarımızdan hiçbiri Kur'ân-ı Kerîm'i bir vâsıta-i intifâ' ittihâz edecek zevâttan değildir. Bu zevât-ı kirâm [13](وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَنًا قَلِيلًا وَاِيَّاىَ فَاتَّقُونِ) hitâb-ı mehîb-i Rabbânîsini duyan insanlardır.

Bu ciheti böylece tenvîr ettikten sonra mütercimlerin ve tâbi'lerin nazar-ı dikkatini başka noktalara celb etmek isteriz.

Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesinde Türkçenin bütün kudret-i ifâdesini, bütün belâgatini tecellî ettirmesi lâzım gelir. Kur'ân tercümesi lisân i'tibârıyla Türkçenin şâheseri olmalıdır. Acaba yapılan tercümelerin lisân i'tibârıyla bu seviye-i âliyyede olduğu iddiâ olunabilir mi?. Aslâ! Bil-akis, tercümede selîkamıza öyle muhâlif parçalar var ki bunların nasıl olup da mütercimlerin nazar-ı dikkatinden kaçtığına hayret etmemek kābil değildir. Maalesef bu tercümeler hatâlarla dolu olduktan başka lisân i'tibârıyla hiçbir vechile bir muvaffakıyet addolunamaz. Acaba Türkçemiz bu muvaffakıyet-i ifâdeyi Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesinde ihrâz etmeyecek de nerede ihrâz edecek?!. Bu muhterem mütercimlerin nazar-ı dikkatine şu hâdiseyi arz edelim:

Bundan birkaç sene mukaddem Hind ulemâsından Mevlânâ Muhammed Ali Avrupa müsteşriklerinin yaptıkları muharref Kur'ân tercümelerine kat'î bir darbe indirmek ve İngilizlere, İngilizce konuşan milletlere Kur'ân-ı Kerîm'in doğru bir tercümesini okutmak ve bu sûretle dînine hizmet etmek istemişti. Mevlânâ Muhammed Ali bir cilde Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme ve tefsîrini sığıştırmış, âyât-ı kerîmeyi aynen derc ederek karşılarına tercümelerini ve sahîfenin alt tarafına icâb eden bütün îzâhâtı vermişti. Bu sûretle sühûletle taşınabilecek nefîs bir cild vücûda gelmiştir. Bu Kur'ân-ı Kerîm tercümesi ipek kâğıda basılmış, mükemmel bir sûrette de teclîd olunmuştu. Zâhiri i'tibârıyla her türlü vakārı câmi' olan bu eserin en mükemmel şekilde vücûda gelmesi için her vâsıtaya mürâcaat edildiğini ve hiçbir fedâkârlıktan çekinilmediğini göstermektedir. Fakat müslümanların gözünü ağartan bu hareketin en şâyân-ı iftihâr ciheti bu tercümenin intişârını müteâkıb İngiliz matbûâtının ese-

---

[13] "Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız benden (benim azabımdan) korkun." (Bakara Sûresi 2/41).

rin lisân i'tibârıyla Tevrât ve İncîl tercümesi derecesinde olduğunu söylemeleridir. İncîl ve Tevrât'ın İngilizce tercümesi ise (sırf lisân i'tibârıyla) İngilizcenin şâhika-i kemâlidir.

Acaba biz bugün ortaya çıkan tercümelere karşı "İşte bir tercüme ki Türkçenin şâhika-i kemâlidir." diyebilir miyiz? Aslâ!

Lisân i'tibârıyla bu seviyede olmakla berâber acaba tercüme doğru mudur? Maalesef buna da: Hayır! cevâbını vereceğiz. Tercüme haşviyyât ile mâlîdir. Kur'ân'da olmayan kelimeler, hattâ ibâreler ilâve olunmuş, birçok âyât-ı kerîme anlaşılmadan tercüme edilmiş, aslı ifâde etmeyen, ma'nâyı bozan kelimeler kullanılmış, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok kelimeleri, ibâreleri tercümede hazf olunmuş, bazı âyât tamâmıyla başka bir sûrette tercüme edilerek aslı değiştirilmiş, el-hâsıl Kur'ân-ı Kerîm öyle bir hâle getirilmiş ki Türkçe tercümesini birine verip de Arapçaya tercüme ettirecek olsak Kur'ân-ı Kerîm'den bambaşka bir şey ortaya çıkacak, Kur'ân-ı Kerîm'in maânîsinden eser kalmayacaktır.

Halbuki mütercimler takdîr etmeliydi ki bu millet Müslümanlığı kabûl ettiği günden beri Kur'ân-ı Kerîm'in kelimesini, kelimesini değil harfini; harfini değil harekesini herhangi bir tahrîf ve tebdîldin esirgemiş, Kitâbullâh'a son derece hürmet etmiş bir millettir. Kitâb-ı Mübîn'ine bu derece hürmet gösteren, bu derece merbût olan bir millete böyle bir tercüme hediye etmeden evvel çok düşünmek iktizâ etmez miydi?

Şâyân-ı dikkat noktalardan biri de *Nûru'l-beyân* hey'eti tercümesinin tâbi'i tarafından hilâf-ı hakîkat ileri sürülen birtakım sözlerdir. Tâbi'-i mümâileyh "Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân'ın meâl-i münîfini açık ve selîs bir Türkçe **[388]** diye neşretmek üzere on beş seneden beri çalıştığını" söylüyor. Fil-hakîka tâbi'-i mûmâileyh on beş sene evvel Kur'ân-ı Kerîm'i Fransızcadan tercüme ettirmek istemiş ve yine böyle forma forma o tercümeyi neşre kalkışmıştı. Hükûmet bu tâbi'in hareketindeki fenâlığı idrâk ederek mûmâileyhin tab' ettiği formaları polis vâsıtasıyla toplatmış ve kendisine de tenbîhât-ı lâzımede bulunmuştu. Daha sonra yine bu tâbi' ehliyetsiz ve salâhiyetsiz bir gayr-i müslimi bularak Kur'ân-ı Kerîm'i Arapçadan Türkçeye tercüme ettirmiş ve bunu da geçen sene tab' etmek istemişti. Hükûmet mes'eleden haberdâr olarak tedâbîr-i lâzımeyi ittihâz ettiğinden bu teşebbüs de akîm kalmıştı. Bunun üzerine bu gayretli tâbi' bir gayr-i müslime yaptırdığı fenâ tercümeyi bir müslümanın imzâsıyla neşretmek istemiş ve bu imzâyı te'mîn için sağa sola başvurmuştu. Fakat hiçbir müslüman âlimi bu hareketi irtikâb etmeyi kabûl etmemişti. Bu gayr-i müslimin eserini tab' ettirmekten ümîdi kesince bundan birkaç ay mukaddem bu tâbi'-i gayûr *Nûru'l-beyân* hey'etini teşkîl eden zevâta mürâcaat etmiş, bu zevât da Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme etmeyi kabûl etmişlerdi. Biz bu muvâfakatin ne zaman ve nasıl vukū' bulduğunu pek iyi biliyoruz. İşte on beş senelik mesâînin hülâsası budur!

Diğer bir kütüphâne tarafından neşrolunan tercümeye gelince; bu tercüme de tenkîd etmekte olduğumuz *Nûru'l-beyân* hey'etinin tercümesinden hayırlı değildir. O da aynı kusûrlarla ma'lûldür. Kāri'ler cüz'î bir mukāyese ile bunun böyle olduğunu görürler.

Şimdilik *Nûru'l-beyân* hey'etinin tercümesini ele alarak ilk sahîfesini tedkîk edeceğiz. Birkaç satırda yapılan müteaddid hatâları birer birer îzâh edeceğiz. Bu husûsta bütün mümtâz ulemâ ve üdebâyı hakem ittihâz ediyoruz. Maamâfih bu tercümelerin ne kadar hatîât ile mâlî olduğunu anlamak için ulemâ ve üdebâdan olmaya da hâcet yoktur. Biraz Türkçe ve Arapçaya vâkıf olan her zât takdîr edebilir. Bu tercüme o kadar ibtidâî ve hatâlı bir tercümedir.

Böyle hatîât mecmûasını Kur'ân tercümesi diye ortaya çıkarmak, Kur'ân-ı Celîl hakkında bütün müslümanlara yanlış bir fikir vermeye bâis olmak, bu yüzden hasîs ticâret derdine düşmek büyük günâhtır. Bu hareketin zararı yalnız müteşebbislerinin şahıslarına münhasır kalsa kimsenin bir şey diyeceği yoktur. Lâkin bunun zararı bütün bir millete âiddir. Kur'ân-ı Kerîm şu, bu tâbi'in menâfi'-i ticâriyyesini te'mîne âlet olamaz.

⁂

Şimdi bu tercümelerin ne kadar fâhiş hatâlarla mâlî olduğu göstermek için nümûne olmak üzere *Nûru'l-beyân* hey'eti tercümesinin ilk sahîfesini tedkîk edeceğiz. Bu hafta yalnız Fâtiha sûresindeki hatâları göstermekle iktifâ edeceğiz. İcâb ederse her âyetin tercümesindeki hatâları da birer birer ortaya koyacağız. Tâ ki bütün müslümanlarca hakîkat anlaşılsın ve ortaya çıkarılan tercümelerin Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme-i sahîhaları olmadığı herkesçe tahakkuk etsin.

(بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ .
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ . مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ . اِيَّاكَ نَعْبُدُ
وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ . اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ . صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

***Nûru'l-beyân* Hey'etinin Tercümesi:**

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Kâffe-i hamd, Rabbülâlemîn'e mahsûstur. Kâffe-i hamd rahmân ve rahîm olan Allâhü Azîmü'ş-şân'a mahsûstur. O Allâhü Azîmü'ş-şân, ki kıyâmet gününün mâlikidir. Yâ Allâh! Münhasıran sana ibâdet eder ve münhasıran senden yardım dileriz. Yâ Allâh! Bize doğru yolu göster. Mağdûbun-aleyh ve

dâll olanların mâadâsına in'âm ettiğin doğru yolu göster, âmîn."

Bu Tercümedeki Hatâlar:

1- (Kâffe-i hamd) ta'bîri elif lâmın istiğrâk ma'nâsı olması üzerine alınmış. Halbuki istiğrâka hasr, Kur'ân'ın nazmındaki cem'iyeti muhildir. Cins-i ihtimâl de bâkī kalmalıydı. Bundan başka (kâffe) kelimesi istiğrâka mevzû' olmayıp daha ziyâde mecmûiyet ifâde eder. Lisânımızda istiğrâk edâtı (her) dir. Binâenaleyh (kâffe-i hamd) her hamd demek değil, mecmû'-ı hamd demek oluyor. Hâsıl-ı cem'in ihtisâsı başka, efrâd-ı hamdin ihtisâsı yine başkadır. İşte tercümesinin ilk kelimesinden hatâ başlıyor.

2- (Kâffe-i hamd) ile başlayan ikinci cümle ma'nâ-yı Kur'ân'ı büsbütün tağyîrdir. Kur'ân'da "Rabbü'l-âlemîn, rahmân ve rahîm, mâliki yevmi'd-dîn" kayıdları sıfat olarak îrâd buyurulmuş ve bu sıfât ile muttasıf olan Allâh'a hamd, te'sîsen zikir kılınmış iken mütercimler bunu parçalayarak te'kîd ve haşivli tekrîr sûretine ifrâğ etmişlerdir. Bu sıfâtın her birinde ilmî birtakım maânî-i mühimme vardır. Bunların hiçbirisi nazar-ı dikkate alınmayarak nazm-ı Kur'ân'ın cezâlet-i beyânı haşivli tekrârlar ile parçalanmış, dürr-i manzûm gibi olan kelimât-ı kudsiyyenin silk-i nazmı koparılmakla kalmamış, her birisi ayrı ayrı ezilmiş kırılmıştır.

3- (Yevmiddîn)i yevm-i kıyâmet ile tercüme sahîh değildir. Kıyâmet tesmiyesi; neşir, haşir, nefh-ı sûr, ba's, suâl, hesâb, tevzî'-i mücâzât ve mükâfât gibi merâtib-i âhiretin mebâdîsi i'tibârıyladır, (yevm-i dîn) **[389]** tesmiyesi ise müntehâsı i'tibârıyladır. Bundan dolayı Kur'ân (yevm-i dîn)i tasrîh ederek mülkiyet-i ilâhiyyeyi bütün merâtibe şâmil kılmış iken tercümede yevm-i kıyâmet diye mebde' tahsîs olunup diğer merâtibin mevcûdiyeti ve bunların mâliki meskûtün-anh bırakılmak gibi bir taksîr yapılmıştır. Îmânın, dînin recâ ve havfı mebdeinden ziyâde, müntehâya müteveccihtir. Burada vâki' olan hatâ dîn-i İslâm'ın fâtihasındaki ilhâmâtından bile gaflet demektir.

4- (Yâ Allâh) nidâları Kur'ân'da bulunmadığı hâlde bilâ-lüzûm tekrâr olunmuş, belîğ ve vecîz olan nazm-ı Kur'ân şîve-i lisân i'tibârıyla da kaba bir şekil almıştır.

5- Mütercimlerin burada (ihdinâ)yı (bizi … götür) diye tercüme etmeyip de (bize … göster) diye tercüme etmeleri Mu'tezile mezhebini iltizâm gibi görünüyor. Bilmeyiz, kasdî midir, gayr-i kasdî midir? (Götür) demekte (göster) ma'nâsı mündemiçtir. Fakat göstermek götürmeyi mutazammın değildir. Binâenaleyh tercüme ma'nâyı ifâdeden kâsır kalmıştır.

6- Fâtiha-i şerîfenin sonu (mağdûbun-aleyh ve dâll olanların mâadâsına in'âm ettiğin doğru yolu göster) diye tercüme olunmuş. Bu ise maatteessüf fâhiş bir hatâdır.

Çünkü âyet-i kerîmede (kendilerine in'âm olunan zevâtın yolu) deniliyor. Mütercimler ise (in'âm ettiğin doğru yolu) diyorlar. Yol, in'âmın mef'ûlü değil, hidâyetin mef'ûlüdür. Niam-ı ilâhiyye, yolun gāyesidir ve bu gāyeye, bu ni'metlere ermiş olan zevâtın yoluna hidâyet taleb olunuyor. Tercümede ise yol in'âma mef'ûl yapılmış, o yolun gāyesi olan niam-ı ilâhiyye mün'amunaleyh olan zevât ile berâber tayyolunmuştur. Doğrusu mütercimler (صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) nazm-ı celîlinin rabtını anlayamamışlar, (صراط)'a (الصراط) , (الذين) 'ye (الذى) , (انعمته) 'e (انعمت عليهم) , (غيرالمغضوب)'ye de (على غيرالمغضوب) ma'nâsı vermişler. Sanki âyet-i kerîme (الصراط الذين انعمته على غيرالمغضوب عليهم ولاالضالين) imiş gibi tercüme etmişlerdir. Lisân-ı Kur'ân'a vukūfu bu derecede bulunan zevâtın Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesine cür'etleri el-hak şâyân-ı teessüftür. Büyük bir günâhtır. Ümîd ederiz ki mütercimler işlemiş oldukları bu büyük günâhtan derhâl tevbe ve istiğfâr edecek, bu hatâlı teşebbüslerinden vazgeçeceklerdir.

ANALIK FAZÎLETİ

Geçenki makālede İstanbul'un bazı âileleri dünyâ kurulalı esâsı tesbît edilmiş olan analığa hazırlanacaklarına, analığı teallüm ve te'mîn edeceklerine, analık ihtisâsını terakkī ve tevsî' ettireceklerine analıktan uzaklaşmaya ve yalnız zevcelikle yani ihtiyâcât-ı nefsâniyyelerini tatmîn edecek bir hâlde bulunmakla iktifâ fikrine düştüler; ondan da me'yûs olanlar bir erkek gibi maîşet ihtiyârına başlamışlardır, demiştim. Bunun ne kadar hatâ olduğunu bugün teşrîh etmek istiyorum:

Zevcelik teferruâttır. Analık asıldır. Zevcelik, siyâset mes'elesi, mücâdele mes'elesidir. Analık hakīkat mes'elesi, samîmiyet mes'elesidir.

Kadın; ana olmak için zevceliği ihtiyâr etmelidir. Zevce olmak için kendini analığa kerhen düşmüş addetmemelidir. Kadının mevki'-i hürmet ve izzeti, sırf analık esâsına istinâd eder. Şöyle ki; kadın vâlide olduğu için bir kıymet-i esâsiyyeye mâliktir. (Zevcelik kābil-i zevâl ve iftirâktır, analık değil.)

Kadın; vâlide olduğu için zevci nazarında kıymeti kesb-i rasânet ve ehemmiyyet eder. Çünkü zevci baba vaz'iyetine koymuştur, bir âile şeceresi yapmış, bir âile târîhi açmış, bir âile şahsiyet ve hüviyeti ortaya koymuş, bir hânedânın esâsını vaz' etmiş, bir şeref temeli atmış, âile için bir istikbâl kayıd ve alâkası vücûda getirmiştir. Bu ise bir âilenin vatanıyla alâkası, vatanın, milletin

hâl ve istikbâliyle alâkası demektir. Kadın gerek kendisinin, gerek zevc tarafının bil-cümle âile mensûbîninin yekdiğeriyle tahkîm-i münâsebâtı, tevsîk-ı revâbıtı ve bi'n-netîce cümlesinin vatan ve milletin âtîsiyle alâkası mes'elesinde analık vaz'iyetiyle âilenin bir kilit taşıdır.

Kadın ana olmakla efrâd-ı âilesi arasındaki i'tibârını daha ziyâde yükseltmiş ve mevkiini mühim kılmıştır. Netîce i'tibârıyla hey'et-i ictimâiyyesi arasında bir âile reisi ve yuva sâhibi olmuştur. Yuvası ile başkalarına dahi müfîd olmaya başlamıştır. Açılacak bir yuva, hey'et-i ictimâiyyenin saâdeti ve emniyet-i âtiyyesi için ilâve edilmiş yeni bir kuvvettir ve vatanı tahkîm için dayatılmış yeni bir destektir.

Kadın; vâlide olduğu için kahramandır, beşeriyetin minnetine lâyıktır, (Çocuk doğurmak, emzirmek, büyütmek hiç kolay bir şey değildir. Bu tahammül erkek havsalasına sığmaz. Hattâ bazı kadınların bile.)

Kadın vâlide olduğu için zevci üzerinde daha müessirdir.

Kadın vâlide olduğu için kemâllidir.

Kadın vâlide olduğu için daha şefkatlidir, daha hassâstır.

Kadın vâlide olduğu için daha nâmûskârdır.

Kadın vâlide olduğu için daha fedâkârdır.

Kadın vâlide olduğu için hey'et-i ictimâiyyesiyle daha alâkadârdır.

Kadın vâlide olduğu için metîn ve azimkârdır.

[390] Kadın vâlide olduğu için vatanın, milletin saâdet ve felâketinden daha fazla hissedârdır.

Kadın vâlide olduğu için yuvasının temeli ve efrâd-ı âilesinin mihveri ve nâzım-ı muâşeretidir.

Kadın vâlide olduğu için beşeriyet ve hey'et-i ictimâiyyesi için pek kıymetdârdır.

Kadın vâlide olduğu için kendisinde ciddiyet ve samîmiyet esâstır ve evlâdlarına hüsn-i misâl olmak arzusuyla iyi harekete, izzet-i nefis ve vakār sâhibi olmaya mecbûrdur.

Halbuki zevcelikte ciddiyet yerine siyâset kāimdir. Siyâset ise envâ'-ı şerâit altında derecesi tebeddüle uğrayan ve bazen ca'lî bir hâle müncer olan ârızî bir hâldir.

Evet zevce, zevcine karşı samîmî olmaktan ziyâde siyâsîdir. Çünkü aralarındaki münâsebet rızâ-yı tarafeyn ile ve birtakım kuyûd ve şurût altında akdedilmiş bir şirketten, bir ortaklıktan ibârettir. Her şürekâ-yı sa'y ü amel nasıl yekdiğerine karşı daima kuşkullu, mutabassır, endîşnâk iseler ve nasıl biri diğerine olduğundan fazla görünmek, gözünü boyamak, bi'n-netîce nâfiz ve hâkim olmak, her biri diğerinin zaîf damarını yakalayıp kendisine tâbi' kılmak ister ise bunlar da öyledir ve maatteessür kadında bir mecbûriyet-i esâsiyye şeklinde fazla bir ağır şart dahi vardır ki zevcine her şeyden evvel hoş görünmek, onun ma'neviyâtını kendisine mütevecciih bulundurmak ihtiyâcıdır. Bu da ne ile olur? Zevcin hoşuna gitmek için her ne lâzımsa onları yapmaya çalışmakla! Fakat dikkat ediniz ki bu yapmaya uğraşacağı şeyler arasında kendi mizâc-ı tabîatına, kendi fikir ve kanâatine, hattâ bazen kendi vicdânına, akīde ve zihniyetine uymayan şeyler de vardır. Fakat bîçâre kadın bunları cebr-i nefs ile yapmaya çalışır. İşte olmadığı gibi gözükmek sâhte bir iştir ki siyâsettir. Siyâset ise ciddiyet ve samîmiyetten uzaklaşabilir.

Analıkta vaz'iyet öyle mi yâ? Ana çocuğunun keyfine uymak değil, çocuk onun düstûrlarına tâbi' olmak ıztırârındadır. Ana; evlâdları önünde, zevci önünde, akraba ve teallukātı önünde bir âile kahramanıdır. Hepsinin alâkadâr olduğu bir âtîyi ihyâ edecek ve kendi nâmlarını taşıyacak olan istikbâl âmillerinin, vatanın âtîsini ihzâr edecek olan küçük kahramanların mürebbîsidir.

Yalnız bu şeref kadınlığa yeter ve bütün erkekler âleminde kendilerine bir mevki'-i kıymet ayırttırır ki o da bütün beşeriyetin vazîfe duygularını ana dizinde alması ve Cenâb-ı Hakk'ın ism-i celîlini anadan öğrenmesidir. Zevce, zevcinin mürebbîsi değil, evlâdının mürebbîsidir. İyi zevcler ve zevceler, iyi anaların terbiyesinde yetişmiş olanlardır. İyi insanlar, yüksek vatan-perverler; ciddî, hayırlı, faydalı, iyi anaların cenâhında yetişmiş olanlardır.

İranlı muhterem bir zât, ki İran'da Kirmanşah'ta bir Kurban Bayramı Türk askerleri şühedâ mezârlığını ziyâret merâsiminde pek latîf bir hitâbe îrâd etmiş idi. Bu hitâbede Türkün dilâverliğini, hamiyetini, şecâatini, salâbetini medh u senâ etmişti. Bir gün bu zât ile Kalamış Caddesi'nde yürüyorduk. Karşıdan üç kadın geliyordu. Bunların Türk oldukları pek zaîf birer emâre ile zan hâlinde idi. Çünkü pek hoppa, züppe, vakārsız şeylerdi. Bu zât müteessir oldu ve dedi: - Eyvâh, eyvâh, bütün âlem-i İslâm'ın vücûdlarıyla iftihâr edegeldiği Türk kahramanlarını bu kadın nasıl doğuracak, nasıl bakacak, nasıl yetiştirecek?

Hemen kendisini tesellî ettim:

– Sıkılma, me'yûs olma, bunların emsâli yalnız İstanbul'dadır ve İstanbul'da da adedleri gāyet mahdûddur. Buradan birkaç saat uzaklaş, her kadını tahayyül ettiğin gibi bir asîl Türk anası olarak görürsün.

Evet İranlı arkadaşım nasıl müteessir olmasın, tiksinmesin ki gördüğümüz kıyâfetlerdeki kadınlar birer u'cûbe idi. İşte bunlar, bugünkü âlem-i cehle göre "asrî" idiler. Asra ne büyük bühtân, ne büyük leke! Bîçâre asır, bunca füyûzât-ı medeniyyen, terakkıyât-ı ilmiyyen,

inkişâfât-ı sınâiyyen arasında tozlu paslı birtakım kimseler, senin ikrâh ettiğin birtakım cehele; hiçbir akl-ı selîmin, hiçbir mantıkın kabûl ve idrâk edemeyeceği bir kıyâfet, bir tavr-ı zillet ile, insanın görmekten istihyâ ettiği bir sırıtkanlıkla, maskara olmuş ortalıkta dolaşıyor. Hâl-i zillete düşmüş, bî-şuûr sürünüyor, bu zavallılara bütün mevcûdât hiss-i merhamet veya ibret ve hayretle bakıyor, acıyıp duruyor. Evet, bunlar nasıl ana olur? Hakîkatin kulaklarına fısıldadıkları şeyleri ve bunların etrâfında büyüyen çocuk nasıl adam olur? Derin derin düşünülecek bir mevzû'dur.

Bazıları diyor ki: "Cânım bu kadınların elbette erkekleri var, onlar görmüyor mu?" Evet görüyor. Fakat o bedbaht da ya herhangi bir sebeb ile zaîf, sözünü geçiremiyor veya kadın o derece haşarı ki gücü yetmiyor yahud kendisi de o cinsin matrûşu, o dişinin yavrusu.

Yetmiş iki milletin enzâr-ı ibretini celb edecek bir hâlde bulunmakta **[391]** bir kadın için nasıl asîl bir zevk var, nasıl bir zevk-ı selîm var bulamıyorum ve öyle bir kadına her ne vesîle ile olursa olsun refâkat eden erkekte nasıl bir his var bilemiyorum. Bu manzaraya "galat-ı tabîat" diyeceğim geliyor.

İşte analığın terbiye-i ictimâiyyede de asıl olduğunu bu misâl ile de anlamak lâzımdır.

Ömer Fevzî

Ferdî ve İctimâî Hayatta:

ORUCUN KIYMETİ

2

Hey'et-i ictimâiyyeler, kendilerini terkîb eden muhtelif mesâlik ve seviye ashâbının enmûzeci, kābiliyet ve seciye derecelerinin ma'kesidir. Bir hey'et-i ictimâiyyenin eczâsından olan efrâdın müsbet veya menfî mâhiyetteki kıymetlerinin tefâsîli milletlerin hayât-ı hakîkıyyedeki mevkii irâe eder. Yani medeniyet, herhangi bir milletin yalnız kuvvet ve siyâseti i'tibârıyla değil, ictimâî sâhalarda muayyen ve müsbet bir mevcûdiyete mâlik bulunmasıyla inkişâf edebilir ve ancak ictimâî ve maddî kıymetleri hem-âhenk olan milletlerdir ki terakkī kābiliyetini istihsâl etmiş, kurtulmuş addolunabilir. Yoksa efrâdı mütekemmil olmayan hey'et-i ictimâiyyeler için terakkī yolları daima bin türlü mevâni'le kapanmak isti'dâdındadır.

Bu netîceye nazaran cem'iyet mefhûmu mevzû'-ı bahs oldukça eczâ-yı tabîiyyesinden olan hayât-ı ferdiyye de kendiliğinden meydâna çıkar.

İşte ibâdâtın, tekâlîf-i şer'iyyenin hayât-ı dünyeviyyede tecellî eden en büyük te'sîrâtı, efrâdın salâhı sûretiyle hey'et-i ictimâiyyenin takviyesine müntehî vesâit ve vesâili tamâmıyla ihzâr, rûhları terbiye, fazîlet hislerini tenmiye sûretiyle en kuvvetli, fakat en medenî hayatın te'mînine ma'tûftur.

İbâdât tekâmül gāyesinin husûlünde en mühim bir âmildir, hikmet-i vaz'ına göre şahsî, umûmî nikāt-ı nazardan beşeriyetin muhtâc olduğu inkişâfâtı tehiyye eder.

Ferâiz-ı ilâhiyyeden salât, hac, zekât nasıl terbiye-i rûhiyyeyi, terbiye-i ictimâiyyeyi, vahdet-i intizâmı, sunûf-ı ictimâiyye arasında tesânüdü, refâh ve saâdet vâsıtalarını te'mîn ediyorsa oruç da bu esâsları daha ziyâde takviye eylemektedir. Kelimeteyn-i şehâdeteyni kavlen ve kalben îrâd ile ahkâm-ı İslâmiyyeye îmân eden her ferdin iktitâfa başladığı nâmütenâhî füyûzât-ı ibâdât ve muâmelâtın lâzım-ı gayr-i mufârıkı olan tekâlîf-i şer'iyye öyle bir külldür ki hakkıyla istifâde ve istifâza edilebilmesi her şeyden evvel sâf ve metîn bir i'tikāda, samîmî bir amele mütevakkıftır. Mevzû'-ı bahsimiz olan orucun ferdî te'sîrâtından başka umûmî ve ictimâî vechelerdeki müsbet semerâtı, velûd netîceleri de mevcûddur.

Oruç nasıl efrâdı bir salâh ve kemâle sevk ederse hey'et-i ictimâiyyeyi de ıstıfâya, rehâya doğru yükseltir:

1- Oruç sâyesinde hayât-ı ferdiyyede bir intizâm teessüs ettiği gibi bu ferdlerin muhassalası olan cem'iyet hayatında da bâriz bir nizâm ve âhenk husûle gelir, yeknesak bir manzara, bir vahdet irâe eder.

2- Sâim olanlar tabîî bir meyelân ile ibâdât ve tââti severler. Bunun için câmiler dolar, bu ictimâ'lar –cem'iyette sârî olan tenâkul-i hissiyât dolayısıyla– herkesi ıstıfâya, salâh-ı nefse, ibâdete teşvîk eder, mütegāfillere hüsn-i misâl teşkîl eyler.

3- Câmilerdeki ictimâ'lar dolayısıyla va'z u nasîhatlerle ferdî ve ictimâî hayatta tekemmülâtın lüzûm ve vücûbuna, şerâitine vukūf husûle gelir. Bilmeyenler bilmediklerini öğrenirler, bilenler de rûhânî bir zevk ile tesânüd-i İslâmînin bu feyyâz misâllerinden mütelezziz olurlar. Îmânlarını bir kat daha kuvvetlendirirler. Muhabbet-i dîniyye kalbleri birleştirir.

4- Oruç tutan her müslüman sadaka-i fıtır vermekle mükelleftir. Fukarâ sınıfının iktidârına mühim bir medâr olan bu emr-i şer'î sunûf-ı ictimâiyye arasında bir muhabbet husûle getirmekle berâber erbâb-ı serveti hayr u hasenâta, fakīru'l-hâl olanları da bu emr-i şer'îyi yerine getirmek için çalışmaya, fakrdan kurtulmaya sevk eder. Oruçla tok acın hâlinden anlar.

5- Ramazânı müteâkıb bayram gelir. Bu bayram ne demektir? Efrâd ve cem'iyetin maddî, ma'nevî bir imtihân-ı kemâlden muzaffer çıkması demektir. Bu imtihânı muvaffakıyetle başaran milletler her müşkilâtı

iktihâm edecek kābiliyeti hâizdirler. Onun için sevinsinler ki şerefe, kemâle, yaşamaya lâyıktırlar. Bu müşkil imtihânı verebilecek insanlara ne mutlu!

İşte görülüyor ki oruç cem'iyet hayatında bir tesânüd, bir murâkabe tevlîd ediyor. Rûh-ı teşrîi idrâk ve takdîr edilerek düşünülürse orucun hey'et-i ictimâiyye için ne büyük ve rehâkâr bir kıymeti olduğu sâbit olur.

Lâkin bu sübût netâyiciyle birlikte vücûd bulur. Esâsen herhangi bir şeyden istifâde etmek için evvelemirde onun hakīkatine nüfûz etmek ve sonra o rûh dâhilinde hareket etmek lâzım gelmez mi? Meselâ sağmal **[392]** bir koyun alınır. Bu hayvâncağız birçok ihtiyâcâtımızın te'mînine vâsıtadır. İstihsâl ancak istifâde etmek için evvelâ onun kıymetini anlamak yani muhâfazasına i'tinâ etmek sonra da ondan süt, yün, ilh.. istihsâl etmenin usûllerini bilmek lâzım gelir. Aksi takdîrde hiçbir şey elde edilemez. Oruç da ibâdât-ı sâire de böyledir. Orucun faydası, feyzi, maddî ve ma'nevî te'sîrât-ı hasenesi yalnız kıymetini ve ondan istifâde etmesini bilenler içindir.

Şehr-i Ramazân kemâl ayıdır, zühd ve takvâ ayıdır, huzûr ve sükûn ayıdır, murâkabe ve istidlâl ayıdır.

Bütün bu âlî esâsları düşünürken bir de şehrimizin Ramazân gecelerindeki hayatını göz önüne getirelim. Dünyâda hiçbir mefhûmun bundan daha bâriz bir tezâdına tesâdüf mümkün olamaz.

Eyyâm-ı âdiyyede daha sâkin olan hayat birden bire karışır. Her köşede bir sinema, bir tiyatro, bir lehv ü lu'b … Ma'nâsız bir kalabalık, âile sâhibi kimseler için geçilemeyecek bir mahşer-i rezâil. Karşılıklı harf-endâzlıklar, sarkıntılıklar, muâşaka-i enzârın câ be-câ eşkâli, hepsi hepsi bir muhassala-i hevesât şeklinde toplanır, bu kudsî ve mübârek geceleri intihâb eder.

Müslüman nâmını taşıyan vicdân sâhibleri bilmelidirler ki mukaddes mefhûmlara hürmet lâzımdır. Gayr-i müslimlerin de bir karnaval mevsimi vardır. Fakat bu gece kendilerince mukaddes addolunan zamanlara tesâdüf etmez. Bu hâli gören, İslâm dînini ta'mîk eden garblı herhangi bir mütefekkir acaba hakkımızda nasıl düşünür. O zât acaba "Müslümanlık'ta oruç nâmı verilen bir ibâdet var. Bununla rûhî, maddî bir salâha destres olunacaktır. Herkes biraz daha fazîlete yakın, biraz daha riyâdan, ihtirâstan uzak bulunacak; rûh ve vücûd biraz huzûra, biraz istirâhate imkân bulacaktır. Bu sâyede rûhî ve ictimâî âhenksizlikler, pürüzler düzelecek, yeni bir sa'yin müstekar hedeflerine doğru emniyet ve ümîdle gidilmeye başlanacak. Halbuki bütün bunlar unutularak, maddî yorgunluklar içinde rûhî, ahlâkī bütün maksadlar gayb olur. Neden muhterem şeyler bu kadar ihmâl ediliyor? Acaba bu millet tereddîye mi uğramış?" dese ne cevâb vereceğiz. Vâkıâ böyle bir suâle cevâb vermek mecbûriyetini kendimizde görmeyebiliriz. Fakat vicdânlarımıza karşı da aynı şeyi söyleyebilir miyiz?.. Hiç zannetmiyorum.

Hasan Hikmet

HİSSİYÂT-ı DÎNİYYE CERÎHA-DÂR EDİLMEMELİ

Ankara'dan Diyânet İşleri Riyâseti'nden gönderilmiştir:

İçinde bulunduğumuz mâh-ı gufrânda bazı kimselerin şurada burada alenen nakz-ı sıyâm eylediği esefle işitiliyor. Mensûb olduğumuz fıtrî dînin te'sîs eylediği kavâid-i İslâmiyyeye nazaran herkes –diğerlerini rencîde etmemek şartıyla– harekâtında hürdür. Başkasının akīde ve vicdânına tahakküm, halkın akāidi üzerinde tasarruf etmek hakkı hiç kimsede mevcûd değildir. Fakat her müslüman kavâid-i İslâmiyye dâiresinde yekdiğerini salâha, hayır ve fazîlete da'vet, münkerâttan nehyetmek vazîfesiyle mükelleftir. Müslümanlık'ta sulta-i dînîyye değil, mev'iza-i hasene, hayır ve fazîlete da'vet, nehy-i ani'l-münker vardır. Bu ise muayyen bir makāma, muayyen bir sınıfa değil, belki bütün müslümanlara verilmiş bir salâhiyettir. Cenâb-ı Hak onu müslümanların en âcizine de vermiş, en kavîsine de. En âciz bir müslüman en kavî dindaşına karşı bu salâhiyeti isti'mâl edebilir. Binâenaleyh İslâm'ın âciz bir ferdi olmak i'tibârıyla dindaşlarıma bazı vesâyâda bulunmak istiyorum:

Ma'lûmdur ki insan için en büyük hikmet, yalnız Vâcibü'l-vücûd hazretlerine ser-fürû etmesi, mevcûdiyet-i ilâhiyyeyi teslîm eylemesi değildir. Bununla berâber mahlûk ve bendesi olduğunu bilip duyduğu o Hâlık-ı Zülcelâl'in evâmir ve nevâhîsi en ma'kūl, en âlî, en bedî' şeyler olduğunu kabûl ederek bunların hâricine çıkmaması da lâzımdır. Hakīkī îmân ve muhabbet bunu icâb eder. Esâsen akıl ve vicdânımız da bize gösterir ki: Hâlık-ı kâinâta îmân ve ona karşı arz-ı ubûdiyyet bir vecîbedir. Çünkü her insan doğmasıyla berâber Cenâb-ı Hak tarafından nâmütenâhî ni'metlere mazhardır. Şübhe yok ki insanın irâde ve ihtiyâr sâhibi, zî-şuûr bir mahlûk olarak yaratılmış olması da bu ni'metlerin en büyüklerinden biridir. İşte bu ni'metlerin Mebde-i evveli olan Cenâb-ı Allâh'a "hamd ve şükrünün ihlâs ile edâsı" İslâm'da ibâdet denilen ilk vazîfedir. Her mü'min namâzıyla, orucuyla, zekâtıyla el-hâsıl evâmir-i ilâhiyye dâiresinde hareket etmesiyle bu vazîfesini îfâ eder ve Cenâb-ı Hakk'ın verdiği ni'metleri verdiği hikmet ve maslahata tevfîkan isti'mâle çalışır ve bu sûretle şükrünü îfâ eder. Bu vazîfeyi îfâ ettiğimiz için Cenâb-ı Allâh hâl

ve istikbâlde bize hiçbir istifâde vaad etmemiş bile olsa bunu bir vazîfe olarak yapmamız lâzımdır. Kaldı ki Vâcib teâlâ hazretleri kendi emirlerine itâat edenleri hâl ve istikbâlde, dünyâ ve âhirette saâdetle tebşîr buyurmuşlardır. Fil-hakîka ibâdette ihlâs, **[393]** ibâdette rûh onu bir fayda ve menfaat mülâhazasıyla değil ancak emr-i ilâhî olduğu için yapmaktır. Vazîfe, vazîfe olduğu için îfâ edilmelidir. Bu i'tibâr ile Cenâb-ı Hakk'ın bir ibâdet olmak üzere emreylediği şeyleri –emir olduğundan dolayı– îfâ etmek her müslüman için esâslı bir vazîfedir. Binâ-berîn ibâdât-ı İslâmiyyenin her birerlerinde insanların saâdet-i hâliyye ve istikbâliyyesine âid pek çok hikem ve menâfi' olduğu ve bunların yalnız ferdî ve uhrevî değil, ictimâî ve dünyevî oldukları da ma'lûmdur.

Bir misâl olmak üzere Ramazân-ı şerîfte her müslüman üzerine farz olan orucu göstermek pek muvâfıktır. Oruç bir emr-i ilâhî olduğu cihetle her ferd-i İslâm'ın bir vazîfe olarak bunu îfâ etmesi lâzımdır. Vazîfeye munkâd olmak bunu iktizâ eder. Halbuki oruca kuvâ-yı rûhiyyenin terbiyesi, irâdenin takviyesi, nefse hâkimiyet te'mîni gibi pek mühim faydalar da terettüb etmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın farz kılmış olduğu namâz, oruç, zekât gibi bir bakışta yalnız ferdî ve uhrevî bir teabbüd zannedilen ibâdetlerle hakîkatte yalnız ferdin değil, cem'iyetin saâdeti istihdâf olunmaktadır. Binâenaleyh bu vazîfelerin îfâsı hem rızâ-yı ilâhiyyeyi isticlâb, hem de saâdet-i cem'iyyeti istikmâl edeceği gibi, bunların adem-i îfâsından tevellüd edecek mehâzîr de yalnız ferde âid ve uhrevî olmayıp dolayısıyla cem'iyetin muhâfaza-i âhengi ile münâsebetdârdır.

Fil-hakîka ibâdette vukūa gelecek ihmâl ve teseyyüb efrâd-ı cem'iyyetin kalblerindeki havf ve muhabbetullâhı yavaş yavaş izâle edeceğinde şübhe yoktur. Efrâdının kalbinde muhabbet ve aşkullâh, haşyet ve havfullâh kalmamış olan bir cem'iyette hak ve vazîfe fikirleri silinerek bunun yerine hiss-i menfaat kāim olacağından böyle bir cem'iyette hukūka tecâvüz fikir ve emeli meydân alır, mukaddesât pâmâl edilir, ma'sıyetler çoğalır, hiss-i menfaat ve nefsânî emeller vicdânda hâkim olur. Binâenaleyh ferdlerin evâmir-i ilâhiyye ve ahkâm-ı kānûniyyeye karşı gösterecekleri ihmâl ve teseyyübe, münkerât ve menhiyyâta inhimâklerine hey'et-i ictimâiyye lâkayd kalmaz ve kalmamaları iktizâ eder. Bunun içindir ki evâmir-i ilâhiyye ve ahkâm-ı kānûniyyeye karşı gelenleri alâ-merâtibihim cem'iyet tecziye eder, tevbîh eder, icrâ-yı nesâyıhta bulunur.

Hiç şübhe yok ki: Ramazân-ı şerîfte alenen nakz-ı sıyâm etmek de evâmir-i ilâhiyye ve ahkâm-ı kānûniyyeye mugāyir ve İslâm hey'et-i ictimâiyyesine karşı sarîh bir hakārettir. Hürriyet-i şahsiyye, hürriyet-i vicdâniyye perdesi altında bu gibi münkerâta tasaddî etmek her hâlde hürriyeti sû'-i isti'mâlden başka bir şey ile tefsîr olunamaz.

Evet istihdâf eylediği gāye münhasıran saâdet-i beşer olan dînimiz, hayat ve saâdet-i beşeriyyenin te'mînine yegâne vâsıta olan "hürriyet-i insâniyye"yi her insanın hukūk-ı tabîiyyesinden saymıştır. Fakat bir cem'iyetin mukaddesâtına, istinâd ettiği desâtîre karşı gelmek, hürriyet değil, bil-akis hürriyet-i vicdâna, hürriyet-i şahsiyyeye, hissiyât-ı dîniyyeye, sarîh bir tecâvüzdür. Çünkü "Edyân taarruzdan masûndur. Hissiyât-ı dîniyye aslâ cerîha-dâr edilemez." esâsı lâ-yetegayyer bir kāide-i tabîiyyedir. Binâenaleyh i'tikādın netâyic-i zarûriyye ve şekl-i hâricîsi olan ibâdâtın taarruzdan masûn olması, ona da hürmet ve riâyet olunması icâb eder. Halbuki Ramazân-ı şerîfte alenen nakz-ı sıyâm etmek "Hissiyât-ı dîniyye aslâ cerîha-dâr edilemez." esâsına kat'iyyen münâfîdir. Bu hâl diğerlerinin mukaddes i'tikādlarını ve onun şekl-i hâricîsini alenen tahkīrdir. Onu şâyân-ı hürmet bulmamaktır. Yolda gider iken paltosunu çiğneyen bir adamın bu hareketinden kalben muzdarib olan insanların kalbine basmaktan ne derece azâb ve ızdırâb duyacağını takdîr etmeyecek bir ferd tasavvur etmiyorum. Asıl müslüman o kimselerdir ki eliyle, diliyle, ef'âl ve harekâtıyla hiçbir kimseyi rencîde etmez. Herkesin en ufak bir hakkına karşı hürmet ve riâyet eder. Hürriyet, her ferd için tabîî bir haktır. Fakat bu diğerlerinin mukaddes hukūkuna tecâvüz etmemek şartıyla mukayyeddir.

Hem ne hâcet! Esâsen medenî ve ictimâî olan bir insan hayatını içinde yaşadığı bir cem'iyetin hayatına uydurmak mecbûriyetinde değil midir? Böyle olmadığı takdîrde cem'iyetin âhengi bozulup bi'n-netîce hem kendisi, hem de başkaları mutazarrır ve muzdarib olmaz mı? Binâenaleyh insan berâber yaşadığı cem'iyet efrâdının tabâyi' ve âdâtını, i'tikād ve ibâdâtını bilmek ve bunları tezyîf ve tahkīr etmemekle mükelleftir. Bu kendisi için ictimâî bir borçtur. Bu borcu ödemeyenler cem'iyetin efrâd-ı sâiresinden hürmet beklemeye hak kazanamamışlardır. Şu hâlde bütün müslümanların ictimâî ve insânî olan bu borcu ödemek husûsunda kat'iyyen ihmâl etmemeleri ve bunu ödemeyenlere her müslümanın bilhassa irşâd vazîfesiyle mükellef olan matbûâtımızın elden geldiği kadar nesâyih-i lâzımede bulunması lâzımdır, ki bu sâyede hüsrân ve dalâlete düşmeyerek mütemâdiyen saâdete doğru yürüyelim. Kur'ân-ı Kerîm'in şu sûre-i celîlesine tevfîk-ı hareket eder isek her türlü saâdetimizi te'mîn etmiş oluruz: "Asra kasem ederim ki: İnsan muhakkak hüsrân ve ziyândadır. Ancak, îmânı olan kimselerle a'mâl-i sâlihada, a'mâl-i nâfiada bulunanlar; bir de

biribirlerine hakkı, doğruyu tavsiye edenler, biribirlerine hayrı tavsiye edenler ziyânda değildir. Ve'l-asr sûresi." Tevfîk ve hidâyet Allâh'tandır.

Ankara: Diyânet İşleri Reisi

Rif'at

[394]

İSTİRHÂMNÂME

İstanbul müderrisîni nâmına Büyük Millet Meclisi Riyâseti ile Başvekâlet'e gönderilen arîza sûretidir:

Medârisin ilgâsı üzerine Dâru'l-fünûnda te'sîsi mukarrer olan İlâhiyât Fakültesinin programını tanzîmde ihtisâs ve alâkadârlıklarına binâen tertîb edilip nazar-ı dikkate alınması ricâsıyla mukaddemâ Medrese-i Süleymâniyye müderrisîni tarafından Maârif Vekâletine gönderilen esbâb-ı mûcibeli program, bu husûs için Ankara'ya azîmet ve avdet eden Dâru'l-fünûn Emîni'nin cerâid-i yevmiyyede intişâr eden beyânâtından anlaşıldığı üzere mazhar-ı i'tibâr olamamıştır. Beyânât-ı mezkûreye nazaran te'sîs edilecek olan Fakülte'de kelâm, fıkıh ve usûl-i fıkıh gibi dîn-i İslâm'ı telkîn maksadıyla sistem hâline konan ulûm-ı âliyye-i dîniyye tedrîs edilmeyip başka akvâm ve edvâra âid antika âsârın ecnebîler tarafından tedkîkı gibi yalnız dîniyâtın me'haz ve tevârîhiyle iştigâl edilecek ve lisân-ı Arabîyle olan bu me'hazlardan bir şey istimzâc edebilmek için İlâhiyât talebesi on bir senelik bir lise tahsîlini ikmâl eyledikten sonra evvelâ Edebiyât Fakültesinde bir iki sene lisân tahsîl edecek ve İlâhiyât Fakültesini ikmâlden sonra muallimlik salâhiyetini ihrâz edebilmek için Dârü'l-muallimîn'de de bir meslek ta'lîmi görmeye mecbûr olacaktır.

Şübhe yok ki bu kadar ağır şerâit karşısında liseyi ikmâl ile tahsîl-i âlî arzusunda bulunacak olan talebe doğrudan doğruya diğer fakülteleri ihtiyâr edecek ve İlâhiyât Fakültesi'ne girmeyi hemen hâtırdan bile geçirmeyecektir. Bu vechile memlekette ulûm-ı dîniyyenin tedrîs ve neşrinden mes'ûliyet mevkiinde bulunan ulemâ-yı dîn bîçâreleri millet ve târîh nazarında elîm bir vaz'iyet-i müşkileye düştüklerini tamâmıyla müdrik bulunduklarını pîş-i ıttılâ'larına arz ve iblâğ eylemeyi bir vecîbe addederler. Fakat Hıristiyanlık ve Yahudiliğin serbestçe neşir ve telkîn edildiği ve dîninin dîn-i İslâm olduğu Teşkîlât-ı Esâsiyye Kānûnu'nda tasrîh olunduğu bir İslâm memleketinde ulûm-ı İslâmiyyenin âlî bir sûrette neşir ve tedrîs edilemeyeceğini hiçbir havsalanın kabûl etmeyeceğinde aslâ tereddüde mahal yoktur. Eğer tarz-ı hükûmette ittihâz edilen prensip buna mâni' addolunuyorsa o hâlde bu prensibe tamâmıyla sâdık kalmak için Dâru'l-fünûn'da İlâhiyât Fakültesi te'sîsinden sarf-ı nazar edilmek ve fakat memleketin ekseriyetini teşkîl eden ahâlî-i İslâmiyyenin de ulûm-ı dîniyyedeki bütün arzu ve ihtiyâclarını tatmîn eylemek için kendilerini Fransa'da olduğu gibi hükûmet teşkîlâtı hâricinde serbest bırakmak lâzım gelecektir. Serbestî-i vicdân esâsı da bunu muktezîdir. Tabîî bu sûrette hükûmet kendilerine mürâcaat edenleri şerâit-i lâzımeye tâbi' tutar..

Bütün bu mütâlaâttan istimzâc etmek istediğimiz netîce şudur:

Garb dâru'l-fünûnlarında olduğu gibi te'sîs edilecek İlâhiyât Fakültesi'nde ulûm-ı tâliyye-i dîniyyenin te'mîn-i tedrîsi ve talebenin buna liselerde ihzârı veyahud ulûm-ı dîniyye tedrîsâtının serbestî-i tâmmı.

Şu ân-ı târîhîdeki mes'ûliyetimizin, ma'rûzâtımızın is'âfı ricâsıyla vâki' olan mürâcaatımız sebebiyle bir dereceye kadar tehaffüf edeceği ümîdiyle mütesellî olmaklığımıza ve bundan dolayı da ma'zûr tutulmaklığımıza, bununla berâber maslahatın infâzı menût-ı re'y-i âlîleri bulunduğunu da der-hâtır ettirmekliğimize müsâade buyurulmasını istirhâma müsâraat eyleriz efendim hazretleri.

İlâhiyât Fakültesine Dâir

Ankara gazetelerinde yeni teşkîl edilmekte olan İlâhiyât Fakültesi hakkında tuhaf mütâlaâtı muhtevî bir makāle intişâr etmesi üzerine Mehmed Ali Aynî Beyefendi'nin yine Ankara gazetelerinde kıymetli bir cevâbı neşrolunmuştur. Ehemmiyetine mebnî aynen naklediyoruz:

"Mim. Nûn" Beyefendi'ye

"*Yenigün*'ün 30 Mart târîhli nüshasında bendenize hitâben yazdığınız makāleyi okudum. "Biz sabâh istiyoruz." buyurulmuş. Acaba bunu istemeyen bir ferd-i âkıl tasavvur olunabilir mi? Çünkü vaktiyle insanların en çok korktukları şey karanlıktı, şimdi de yine odur. Onun için biz de istiyoruz ki hiç karanlık olmasın. Hakīkī bir aydınlık bize necât yolunu göstersin, bu sebeble bendenize bu makālemi yazmaya vesîle vermiş olduğunuz için teşekkür ederim. Bu sâyede bazı karanlık noktaların tenevvür etmesi melhûzdur.

Evvelâ: "İlmin şimdiki telakkīsine göre bir İlâhiyât Fakültesi için müsbet ilimler gurubu yoktur." buyurulmuş. Keşki, ilmin o yolda telakkīsi hangi mesleğin nokta-i nazarı olduğunu tasrîh etse idiniz! Bununla berâber biliyoruz ki ilmin o telakkīsi pozitivist âlimlerin mülâhazasıdır. Fakat müsbet ilimlerin ma'rûz olduğu tenkīdâtı bu esnâda tahattur buyurmuş olsaydınız; o hükmü o kadar çabuk vermezdiniz. Müsâade ederseniz bu tenkīdleri şuraya telhîs edeyim. Evvelâ, tabîî biliyorsunuz ki bir şeyin

müteakkal olmasının şart-ı yegânesi kendi zâtının aynı olmasıdır. Bil-cümle kazâyânın sıhhati olan bu "mâ-ya'kıliyyet" ilm-i cebir lisânıyla ifâdesi: 1=1 düstûrundan ibârettir. Ancak mantık, riyâziyât, mihanik, fizik ve kimyada tatbîk etmekte olduğumuz bu düstûru "hayâtiyât"ta tatbîk edemeyiz. Zîrâ hâdisât-ı **[395]** hayeviyyeyi, her türlü mesâî-i ma'rûfeye rağmen "psikofizik" kuvvetlere ircâa muvaffak olamamaktayız. Ulûm-ı müsbetenin biyolojide tesâdüf ettiği bu müşkilât, rûhiyâtta daha ziyâde nümâyândır. Zîrâ psikolojinin mevzû'-ı hâssı müfekkiredir ki büsbütün yeni bir hâdisedir. Yine bilirsiniz ki hayâtiyâtta bir fiil ve bir de redd-i fi'l vardır. Fakat rûhiyâttaki redd-i fi'l-i nefsânî, biyolojinin redd-i fi'line benzemez. Çünkü bu redd-i fi'l, şahs-ı zî-hayâta yalnız bekā-yı zâtını ve davâm-ı neslini te'mîne hizmet etmekle kalmayarak ona şuûrunu ve bununla berâber ilim ve kavânîn-i tabîata ma'rifet ve bunları kendisinin tab'an me'mûr olduğu gāyeyi istihsâl edecek sûrette isti'mâl iktidârını da bahşeder. Vâkıâ, rûhî hâdiselerin şerâit-i fizyolojikıyyesi vardır ve bunları ta'yîn etmek faydalı ve elzemdir. Fakat bunun için şuûr hâdisesi ihmâl olunur, hattâ iş bununla kalmaz, psikolojiyi fizikî bir şekle sokmak istemek, bir mes'eleyi yalnız gayr-i kābil-i hall değil ondan fazla, garîb ve elfâzı i'tibârıyla mütenâkız bir hâle koymak demektir. Böyle olduğu hâlde, ulûm-ı müsbete, hesâba ve sıhhat-i kat'iyyeye müstenid ve ehil olmayan keyfiyâta müteallik hâdiseleri de (psikoloji fizik) ilmen halletmek sevdâsında bulunuyor. Bu ise müstahîldir. Çünkü insansız sosyoloji ilmi olamayacağı gibi rûhsuz psikoloji de olamaz. Cem'iyet-i beşeriyyeyi yalnız şerâit-i hâriciyye ve cismâniyyesiyle îzâh etmek mümkün değildir. Kānûn yahud illiyet nisbeti mefhûmunu acaba sosyolojinin sâha-i mahsûsu olması icâb eden mesâile tatbîk etmek mümkün müdür? Ma'lûmdur ki müverrihler bu noktada kat'î bazı kuyûd-ı ihtirâziyye serd etmişlerdir. Zîrâ epeyce teemmül olunursa görülür ki ictimâiyâtta zarûrî addolunan şey, muayyen bir gāyenin husûlü için elzem demektir. Bu elzem kelimesini de îzâh etmek lâzım gelirse görürüz ki bundan maksad, insâniyyetin metâlib ve efkârına daha muvâfık, daha müreccah demektir. Şöyle ki yaşamak için bir mücâdele kāidesi, bunun bir netîce-i zarûriyyesi addolunan taksîm-i a'mâlden başka sûret-i hallere de mütehammildir: Meselâ insanların birbirini yemesi de bir sûret-i halldir. Fakat insanlar bu sûret-i hallden tiksindikleri için taksîm-i a'mâl çâresini tahayyül etmişlerdir. Bu hâl acaba kendisine câmid bir kānûn-ı illiyyet nazarıyla bakılan bir şeyin bir gāiyet nisbeti ihtivâ etmesi ve içinde yalnız şerâit-i hayâtiyye ve maddiyyenin âmil olduğu farz olunan bir mahalde aklın ve irâde-i beşeriyyenin de müdâhalesi farz edilmesi değilse, ne demektir?

Hülâsa-i kelâm, ulûm-ı müsbete âfâkıyet ile mâ-ya'kıliyet gibi iki gāye ta'kīb ettiği hâlde bunları bi't-tamâm tahakkuk ettirmemiştir. Bu tenkīdâtı daha ziyâde uzatmayacağım. Zîrâ bence müsbet ilimlerin en meş'ûm netîcesi efkâr-ı insâniyyeyi yâbis ve akīm bir menzile sürüklemekte olmasıdır. Azîz dostum, bana inanmazsanız zamanımızın ma'rûf bir şâir ve mütefekkiri olan Guyau'nun *İstikbâlin Mezhebsizliği* ünvânlı kitâbından bir sahîfeyi –408'inci– size nakledeyim: "Bazen Tataristan'ın dağlarında ve sabâhın sisleri içinde acîb bir hayvânın soluk soluğa koştuğu görülür. Bir gazâlın gözleri kadar büyük gözleri olan bu hayvân halecânından şaşkın bir hâldedir. Dört na'la koştukça ve kalbi gibi çarpan yere ayaklarını vurdukça, başının iki tarafında fevkalâde cesîm iki kanadın sallandığı da müşâhede olunur. Bu kanatlar her açılışta o hayvânı yukarı kaldırır gibidir. Bu hayvân vâdîlerin dolambaçları içine dalar ve çarptığı sert kayaların üzerinde kırmızı kan çizgileri bırakır, nihâyet birden bire yere düşer. O vakit bedeninden o iki kanadın ayrıldığı görülür. Meğer bir kartal onun başına çullanmış, yavaş yavaş beynini yiyormuş. Şimdi karnı doyunca göklere doğru uçmuş." Guyau insâniyyet-i muâsıranın ahvâl-i elîmesini bu misâl-i hâile-nümâ ile tasvîr ediyor! İşte benim korktuğum böyle bir hüsrân ve dalâle düşmemektir. Beyim, biz istiyoruz ki Nietzsche'nin Zarathustra[da] Zerdüşt lisânıyla ebnâ-yı cinsimize telkīn etmek istediği fikrî dalâletler içimize girmesin, onun "Hiçbir şey gerçek değildir, her şey mübâhtır." düstûru aramızda revâc bulmasın.. Yine isteriz ki yeni neslin bedenen ve fikren dinç olmakla berâber kalbleri ümîd ve cesâret ile dolmuş bulunsun ve vazîfe hissiyle perverde olsunlar. Siz bendenize "yirminci asrın ortalarına doğru geldiğimiz hâlde on sekizinci asır dâru'l-fünûnlarını taklîd etmek kadar ma'nâsız bir şey olamayacağını" söyledikten sonra bu ihtâra ilâveten: "Zaman zaman ve şahıs şahıs değişen subjektif ilimlerden bütün beşeriyet bıkmış usanmıştır. Bütün ilim, bütün dâru'l-fünûnlar objektif gāyelere gidiyor ve ilim artık yüksek ve yaldızlı kürsîlerde değil, içinde kesîf bir sa'y ve tecrübe havası yaşayan laboratuvarlarda ta'lîm ediliyor." diyorsunuz! Fakat ne yazık ki elfâzı pek parlak olan bu sözler hakāyık-ı ahvâle mutâbık değildir. Hiç olmazsa ifâdelerinizi te'yîd için mu'teber kitaplardan bazı şevâhidi olsun îrâd etmeli idiniz. Fakat bendeniz böyle yapmayacağım, Zâtıâlînize *Tefekkür-i Hâzırın Büyük Cereyânları* kitabını okumanızı tavsiye edeceğim. Bu kitâbın müellifi "Jena" Dâru'l-fünûnu Felsefe Müderrisi Rudolf Eucken'dir. Üstâd-ı müşârunileyhe 1908 senesinde Nobel mükâfâtının lâyık görülmesi âsâr-ı il-

miyyesinin ne dereceye kadar makbûl-i âmme olduğuna delîl-i kâfîdir.

Bu kitâb-ı mühimmin 516'ncı sahîfesini okursanız Avrupa efkâr-ı zekiyyesinde hâsıl olan intibâhın ne merkeze teveccüh ettiğini görürsünüz. **[396]** Fakat daha garîbi, bu Harb-i Umûmî bâdiresinde ve felâketlerinden sonra bilhassa Almanlar arasında husûle gelen inkılâb-ı rûhîden haberdâr olamamış gibi görünmenizdir. Eğer Kont Kayserling'in Almanlara vermek istediği yeni mefkûrelere muttali' olarak onları parlak kaleminizle aramızda neşre himmet etseydiniz ne kadar daha iyi olacaktı.*

Beyefendi, Avrupa binâ-yı muallâsını ma'neviyâttan tebâud, temellerinden sarsmıştır. Vukū' bulacak inhidâmı şimdiden teferrüs eden mütefekkirler bundan hazân yaprağı gibi titremektedir.

Azîz dostum, sizi yalnız intibâha değil, biraz da insâfa da'vet edeceğim. Çünkü makālenizde bütün felâketlerimizden "mâverâdaki esrârı anlamak için kafalarını patlatan zâtları" yani açık Türkçesi sarıklı ulemâyı mes'ûl tuttuğunuz anlaşılıyor. Hayır Beyefendi! O felâketlerin sebebi büsbütün başka şeylerdir. Bilirsiniz ki biz cengâver, kahraman, fâtih bir milletiz. Onun için ecdâdımız kılıçlarını kuşanmışlar, atlarına binmişler, Çanakkale Boğazı'ndan geçip Avrupa'ya ayak atmışlar; önlerine çıkan Rumları, Bulgarları, Sırpları, Arnavudları, Boşnakları yendikten sonra pek az bir zaman içinde Tuna sâhillerine ermişler, o hudûd-ı tabîiyyeyi de aşarak Romanya'yı, Transilvanya'yı, Podolya'yı, Macaristan'ı zabt etmişler, Viyana'ı kuşatmışlar; bu hâdisât bütün Avrupa'yı ziyâdesiyle ürkütmüş, aleyhimize müteaddid Ehl-i Salîb seferleri tertîb edilmiş; bunların hepsine karşı durmuşuz. Fakat bu mâ-fevka't-tahayyül israf-ı kuvvet nihâyet bizim de dermânımızı tüketmiş. Düşman bunu anlayınca arkamızı bırakmamış. Üç yüz seneden beri bizi tazyîk edip duruyor. Az kaldı Asya'ya atmakla kalmayacak, bizi anayurdumuzda bile mahvedecekti. Felâketlerimizin bütün bütün sebebi bu faâliyeti ifrâta vardırmaklığımızdır. O hâlde o nokta-i nazardan ulemâmıza çatmaktan vazgeçiniz. Vâkıâ onların da kabâhatleri çoktur. Çünkü asrın îcâbâtını takdîr edip bir türlü uyanamamışlardı ve artık o derin uykuda bırakılamazdı. İşte bu hikmete mebnîdir ki Cumhûriyet-i mübeccelemiz bir İlâhiyât Fakültesi açmaktadır. Beyefendi İlâhiyât Fakültesi'nde bilhassa ulûm-ı dîniyye okunacaktır. Bunların başında tefsîr ve hadîs ilimleri vardır. Bunların ilim olduğuna şübhe mi ediyorsunuz? Mâdem ki bugün her şeyde Avrupa'ya imtisâl ediyoruz, orada ulûm-ı dîniyye ve kilisâiyye hakkında her gün biraz daha mütezâyid neşriyâta niçin atf-ı nazar-ı dikkat etmiyorsunuz …

Vaktiyle 1844 – 1866 senelerinde "Miney"in te'lîf ve neşr etmiş olduğu 170 mücelledden mürekkeb *İlâhiyât Kāmûsu* eskimiş addolunduğu için yeni bir kāmûs neşrine başlanmıştır. Bu *Kāmûs*'un birinci kısmı beş cildden mürekkeb büyük bir kāmûs-ı Tevrât'tır. İkincisi Katolik ilâhiyâtı kāmûsudur. Bu kitâbın el-yevm tahrîrine Paris Katolik Enstitüsü Muallimi Manjeno devâm ediyor. Üçüncüsü Nasrâniyet arkeolojisiyle merâsim-i dîniyyeye âid bir kāmûstur. Dördüncüsü kilise coğrafya ve târîhine âid bir kāmûstur ki bunun hey'et-i tahrîriyyesi arasında Paris Katolik Enstitüsü Emîni ve Akademi A'zâsı Baudrillart dahi vardır. Beşincisi hukūk-ı îseviyet kāmûsudur.

Bu kitapların bütün Hıristiyanlık dünyâsında mazhar olduğu i'tibâr-ı fevkalâdeye muhtelif lisânlarda müntešir matbûâtın makālât-ı takdîriyyesi delîl-i kâfîdir. İşte bizim hocalarımızın böyle noksân-ı himmetleridir ki muâhazeye şâyândır. Daha üç ay evvel bana ihdâ olunan bir risâle vardır. Bu risâleyi gönderen Strasbourg Dâru'l-fünûnu Târîh-i Kilise Müderrisi Paul Sabatier'dir. Bu üstâd 1921 senesinin 22 Teşrînisânî'sinde mezkûr Dâru'l-fünûn'da vermiş olduğu umûmî bir derste kilise târîhinin, tedrîsâtın her derecesinde ta'lîmindeki elzemiyet ve fevâidi îzâh etmişti. İşte risâle bu dersi ihtivâ etmektedir. Bilmem ki biz bu kadar hükemâ ve ukalâdan daha mı iyi düşünüyoruz ve görüyoruz? Sizi bugünlük daha ziyâde râhatsız etmeyeceğim. İcâb ederse yine görüşürüz efendim …"

Mehmed Ali Aynî

Fransa'da Dînî Tedrîsât

Memleketimizde garb medeniyetini ve Hıristiyanlığı neşretmekte olan ve Müslümanlık için büyük bir tehlike teşkîl eden ecnebî mekâtib-i dîniyyesinin seddi üzerine Fransa, Amerika ve diğer devletler tarafından bazı teşebbüsât-ı siyâsiyye vukū' bulmaktadır. Diğer taraftan ecnebî matbûâtı da seddedilen dînî mektepleri müdâfaa etmektedir. Bu mes'eleye dâir *"Fransızca İstanbul"* gazetesi bir makāle neşretmiştir. Fransa'da tedrîsât-ı dîniyye hakkında şâyân-ı dikkat ma'lûmâtı ihtivâ etmesi i'tibârıyla naklediyoruz:

"Ahîren seddedilen dînî mektepler hakkında vâkı' olan muhtelif tefsîrler miyânında laik siyâsete muhâlif olmak dolayısıyla kendi memleketinde bu kabîl mektepler bulundurmayan Fransa'nın hâriçte mekâtib-i dî-

* *Yenigün*'ün 17 Mart târîhli nüshasında Kayserling hakkında kıymetli ma'lûmât vardır.

niyyeyi himâye ve sıyânet ettiği de mevzû'-ı bahs olmaktadır. Binâenaleyh bu husûsta ma'lûmâtdâr Fransa Sefâreti me'mûrîn-i âliyyesinden birine mürâcaat ettik. Muhâtabımız, bize âtîdeki cevâbı vermiştir:

– Dermeyân ettiğiniz fikir tamâmıyla yanlıştır. Devlet tedrîsâtının, Fransa'da tekmîl tedrîsâttan ibâret olmadığı nazar-ı dikkate alınmalıdır. Fransa'da laik tedrîsât miyânında ehemmiyeti büyük olan serbest tedrîsât vardır ki bunlar miyânında dînî tedrîsât mühim bir mevki' işgâl etmektedir. **[397]** 1920 – 21 tedrîsâtında âtîdeki erkām mezkûrdur: 822 zükûr dînî mektep mevcûd olup 35.369 talebeyi ihtivâ etmektedir. Bundan başka 10.223 ibtidâî mektep vardır ki bunlara sekiz yüz bin talebe devâm ediyor: Bunlara tâlî derecede iki yüz mektep enstitü veya müttehid fakülte şekli altında diğer birtakım müessesât da ilâve edilmelidir. Hepsinin mikdarı, umûm Fransız müessesât-ı ta'lîmiyyesinin yüzde yirmi beşi veya otuzunu teşkîl etmektedir.

Bir sâlnâmeyi açınız. Orada devlet liseleri yanında bir hayli serbest mekâtib-i tâliyye ve bazı mekâtib-i dîniyye göreceksiniz. Mekâtib-i dîniyye miyânında meselâ İstanislas Koleji vardır ki râhibler tarafından idâre edilmekte ve âilelere tamâmıyla dînî bir tahsîl ve resmî programlara tevfîkan kuvvetli ve yüksek bir ders vermektedir. Dâru'l-fünûn müderrisleri, mezkûr mektepte râhiblerle birlikte sıkı bir sûrette iştirâk-i mesâî etmektedirler, Anatole France küçüklüğünde Stanislas Koleji'nde tahsîl ve terbiye görmüştü. 'Yeneviyev' mektebinin de kuvvetli teşkîlâtı olup büyük mektepler müsâbaka imtihânları için talebeyi hazırlamaktadır.

Paris Kaotlik Enstitüsü, dâru'l-fünûn yanında ilâhiyât, edebiyât ve fünûn dersleri vermektedir.

Maârif-i Umûmiyye Meclis-i Âlîsi de serbest tedrîsâttan dört mümessil ihtivâ etmektedir. Bunlar emirnâme ile ta'yîn edilmektedir.

1904 Kānûnu bu vaz'iyeti mahsûs derecede tebdîl etmiştir. Serbest mekteplerin te'sîs ve idâresi 30 Teşrînievvel 1886 senesi Kānûnu'na tâbi'dir. Yani mektepler program, tarz-ı tedrîs ve okutulacak dersler hakkında tamâmıyla serbest bulunmaktadır. Dînî tedrîsât ihtiyârîdir. Hülâsa mektepler hakkındaki Fransız kavânîni resmî ve millî tedrîsât miyânında serbest veya dînî tedrîsâta da mühim bir mevki' tahsîs etmektedir. Meslekî bî-taraflık devletin mutlak bir prensibidir. Şunu da kaydetmek lâzımdır ki dînî tahsîl, tâlib olan talebeye verilmektedir. Muhtelif edyâna mensûb olan bazı râhibler, liselerin idâresine de me'mûr edilmiştir. Resmî kadrolarda profesörler yanında bir Katolik papas, bir Protestan râhib, bir haham ve bazen de bir imâm görülür."

DİN KONGRESİ

İngiltere'de mühim bir din kongresinde Hıristiyanlığın siyâsî ve ictimâî te'sîrâtı tedkīk ediliyor.

Times'da okunduğuna göre Hıristiyanlığın siyâsiyât, iktisâdiyât ve vatandaşlık hakkındaki nikāt-ı nazarını tedkīk etmek üzere dînî bir konferans Birmingham'da akd-i ictimâ' etmiştir ki buna Kuvek Konferansı denilmektedir. Katolik Kilisesi müstesnâ olmak üzere İngiltere İmparatorluğu dâhilinde bulunan bütün kiliseler bu konferansa iştirâk etmiş ve kilise murahhaslarının adedi 1.200'e bâliğ olmuştur. İngiltere Kralı konferans reisine gönderdiği telgrafnâmede diyor ki:

"İctimâî, siyâsî ve iktisâdî hayatımızın müşkilâtını Hıristiyanlık nokta-i nazarından tedkīk etmek üzere riyâsetiniz altında toplanan konferans ile ziyâdesiyle alâkadârım. Bu gibi tedkīkāt hiç şübhesiz hıristiyan bir memleketin vatandaşları tarafından hüsn-i kabûle mazhar olacağı şübhesizdir. Tedkīkātınızın netâyicine muntazırım."

İngiltere Başvekîli Mc Donald konferans riyâsetine gönderdiği telgrafnâmede ez-cümle diyor ki:

"Bizi hedefimize doğru götürmekte, kuvvetlerimizin tâzeliğini ve zindeliğini muhâfaza etmekte olan yegâne şey canlı akāid-i hıristiyâniyye ve Hıristiyanlığın rûhundaki sâdeliktir."

Sâbık Başvekîl Baldwin de diyor ki:

"Neslimizin karşılaştığı mesâilin ancak akāid-i hıristiyâniyye dâiresinde hallolunabileceğine emînim!."

Esbak Başvekîl Asquith de konferansın mesâîsine tamâmıyla tarafdar olduğunu söylemektedir.

Konferans reisi îrâd ettiği nutukta Katoliklerin konferansa adem-i iştirâkinden dolayı beyân-ı teessür etmiştir.

İNCÎL'İN TENÂKUZLARI

Matin gazetesinin baş makālesinden:

"Aylardan beri Protestan Amerika'da Büyük Episkopos Kilisesini esâsından sarsmakta olan şiddetli bir nizâ'-ı mezhebî hâdis olmuştur.

Li. V. Heyton Dufert Veders, *Karedu* sütûnlarında sarîh sûrette dalâletkârâne bir fikir dermeyân etmek sûretiyle bu fırtınaya sebebiyet vermiştir. Küçük Teksas Dâire-i Umûr-ı Rûhâniyyesini tedvîr etmekte olan bu cür'etkâr râhib Hazret-i Îsâ'nın mu'cizevî tevellüdü hakkında şübheler izhâr etmesi hasebiyle ta'kībât-ı rûhâniyyeye uğramak tehlikesine ma'rûz kalmıştır.

Episkopal Kilisesinin beş yüz râhibini ihtivâ eden asrî kilise mensûbîni ittihâdı Heyton'un müdâfaasını deruhde etmiştir. Heyton'un lehinde kaleme alınan on bin nüsha kadar müdâfaanâme episkoposlara gönderilmiştir. Bundan üç ay evvel muhâkeme masrafına karşılık olmak üzere bin dolar iâne toplanmıştır. Ağızlardan kopan sadâ-yı şikâyet 'O mahkûm olacaksa hepimiz olacağız.' cümlesinden ibârettir. Vâki' olan ricâ üzerine Heyton, New York'a gelerek Episkopal Kilisesinin sağ cenâhına şiddetli bir hareket-i tecâvüzkârânede bulunmaya başlamıştır.

Bu sağ cenâh Esâsiyyûn ünvânını alan kilise mensûbînini ihtivâ etmektedir. Bunlar diyor ki: 'İncîl, Allâh'ın lâ-yuhtî sözüdür.' Bil-akis asrîler, İncîl'in bir hayli kısımları tenkîd edilebileceğini tahmîn ediyorlar. Asrîler Mektebi Reisi Mister Poter diyor ki:

[398] – İncîl, her sözü i'tibârıyla Allâh'ın sözü gibi kabûl edilemez. Bu da üç sebebden ileri gelir. Evvelâ İncîl'de zâhirî hatâlar vardır. Meselâ İncîl, çekirgelerin dört ayakla yürümekte olduklarını söylüyor. Halbuki çekirgenin on ayağı vardır. Kezâ tavşanın hayvânât-ı mücterreden olduğunu söylediği hâlde hayvânât-ı kāzımadandır. İkinci derecede ayân tezâdlar vardır. Meselâ Şemoil'in Kitâbı Saul'ün kızı Mişal'in evlâdsız olduğunu söylüyor. Halbuki biraz ötede aynı Mişal'in beş çocuğu olduğunu beyân ediyor. Üçüncü derecede Hazret-i Meryem'in bekâreti gibi güçlükle kabûl edilen akāid vardır.

Diğer bir asrî, Doktor Park Hazret-i Meryem mes'elesi hakkında daha ileri giderek diyor ki:

– İncîl'de Hazret-i Meryem'in bekâreti hakkında ancak üç îmâ vardır.

En iyi müfessirler, Hazret-i Îsâ'nın vâlidesini tasvîr ederken kullandığı kelimenin 'evlenmiş genç kadın'dan ibâret olduğunu ve kelimenin 'bâkir' ma'nâsına gelen Yunanca bir kelime ile tercüme edildiğini söylüyorlar. Belki de eski İncîliyyûn, bir bâkireden doğan Îsâ kelimesinde bir güzellik buluyorlar. Sen Pol, Hazret-i Îsâ'nın Hazret-i Dâvûd'un neslinden geldiğini söylüyor. Silsile-i vilâdeti Sen Matyo ile Sen Luta tarafından îzâh edilmiştir. Bu iki İncîliyyûna göre Hazret-i Îsâ'nın nesli Hazret-i Yûsuf vâsıtasıyla Hazret-i Dâvûd'a kadar çıkar. Hazret-i Meryem'in nesebi hakkında bir şey demiyorlar. Sen Mark'a göre İncîl'de Hazret-i Îsâ'nın vâlidesinin bekâreti hakkında bir kelime yoktur. Sen Jan'ın dördüncü İncîl'ine göre Hazret-i Îsâ'nın babası Hazret-i Yûsuf idi.

Bundan bir müddet evvel, birkaç yüz İncîl tarafdarı New York'ta Batist (Baptist) Kilisesinde toplanmışlardır. Orada Mister Poter ile Doktor Con Roç Streton nutuklar îrâd etmişlerdir. Poter asrî nokta-i nazarı îzâh ettikten sonra Roç Streton'a cevâben demiştir ki:

– İncîl, vahdet-i hissiyât ve i'tikādla mücehhez olup onu yegâne menba'-ı ilhâm addetmek lâzımdır. Bu menba' da Rûhu'l-kudüs'tür. Hıristiyanlık münâkaşa kabûl etmez yüksek bir nüfûza muhtâcdır. Hazret-i Meryem'in bekâretine ve Hazret-i Îsâ'nın ba'sü ba'de'l-mevtine i'tikād ederim. Mevlâmız, müteveffâ bir insandır. Noel yortusu da Abraham Lincoln'ün sene-i devriyye-i vilâdetine benzer.

Maamâfih ictimâ'da hazır bulunanlar, asrîlere hak vermişlerdir. Halkın sülüsânı Streton'un esâs akīdesi aleyhinde bulunmuşlardır.

Buhrân, günden güne kesb-i vehâmet etmektedir. Piskoposlar, aralarında şiddetli mektuplar teâtî ediyorlar. Mehâkim-i dîniyye yüz elli seneden beri görülmeyen bir tarzda dalâlet da'vâlarını rü'yet etmeye hazırlanıyorlar. Heyton lehinde toplanan bin dolardan mâadâ diğer iânât derc edilmektedir."

İçki Belâsı

Hayât-ı Beytiyye, Bilhassa Hayât-ı Zevciyyedeki Te'sîrâtı

İçkiye tarafdar olanlar şarâbın zevcî râbıtalar üzerinde açtığı rahneleri mühimsemiyorlar; bu rahnelerden sonra erkân-ı âilenin yıkıldığına karşı mütegāfil bulunuyorlar. Halbuki kendileri de o elîm âkıbetlerden âzâde değiller!

Aklı başında bir adamın el sunduğu kadeh daha dudaklarına değmeden vücûduna yabancı bir rûh sereyân eder. Bir rûh ki nefhası bütün akıl, fikir bağlarını çözer; azmi tamâmıyla didikler; sonunda o aklı başında adamı hevesâtının, şehevâtının elinde zebûn eder bırakır. Artık bu adam kalkar, kendi yuvasında oturmuş, kocasına karşı hayatını hâtırından geçirmeyen vefâlı zevcesinin hukūkuna hürmetsizlik ederse hiç de şaşılmamalı. Zâten pek az ayyâş görülür ki karısından başkalarına sarkıntılıktan çekinsin yahud âilî vazîfelerini hakkıyla îfâ edebilsin. Zîrâ işret meclisleri kafalara mütehakkim kesilir, akılları bâzîçe eder, nefsânî hevesleri ayaklandırır; nefsine terbiyenin yahud dînin hâkim kılabildiği zevâciri ortadan kaldırır. Sonra ancak o ân için hoşuna giden şeylerden mâadâsını serhoşa unutturur. Ne refîka-i hayâtıyla ciğer-pârelerini düşünmesine, ne de bağlı bulunduğu ahdleri, mîsâkları hâtırlamasına meydân verir.

İçki mehâfilinde, husûsiyle da'vet, ziyâfet meclislerinde kadın, erkek birçok hoppa mizâclar, bir sürü hafîf

akıllar bir yere gelir. Şarâb dillerdeki ukdeyi çözdükten, yüzlerdeki hayâyı sıyırdıktan, kafaları buram buram hulyâlarla tütsüledikten sonra artık sîneler hikmet, ahlâk mev'izalarına tahammül edemez olur. Kulaklar bu gibi nâhoş seslere karşı sağır kesilir; bilâ-ihtiyâr hevesâtının arkasından sürüklenmesine de serhoş için bir mâni' kalmaz.

[399] Ayyâş karıları kocalarının bütün bu hâllerini pek iyi bilirler. Lâkin bîçâreler bir taraftan talâkın dehşeti, diğer taraftan heriflerin şirreti korkusuyla hiç münâkaşa cihetine yanaşmazlar. Sâde kıskançlık hislerini tevlîd eden esbâb ile boğuşup dururlar. Gâh kendilerini aldatmakla meşgûl olurlar, gâh çâresizliklerini görerek seslerini kısarlar. Nihâyet iş bir dereceyi bulur ki zavallıların tahammülü tükenir, işte o zaman kıskançlık sâikasıyla en tehlikeli yolları tutmakta hiç tereddüd etmezler.

Sabrı, mekâneti bittiği zaman kıskanç kadın en korkunç bir mahlûk kesilir, intikām hissinin zebûnu olur; artık içki yüzünden âilesine vefâsı kalmayan, çoluğunun, çocuğunun ihtiyâcını te'mîne eli varmayan kocasından hıncını almak için hiçbir hareketten çekinmez. Sînesinde yanan kîn ü gayzı yatıştırmak için başvurmadık vâsıta bırakmaz.

İşret yüzünden iki hayat arkadaşı arasındaki râbıta bu hâle gelirse o refâkatin mahsûlü olan yavrucakların nasîbe-i hüsrânını siz düşünün!

Âile hayatı perîşân olur da baba ile ana arasındaki karşılıklı hürmet, şefkat duyguları kalkarsa bu felâket evvelâ kendi yavrularının, sonra bu yavrulardan teşekkül eden bütün bir cem'iyetin hırmân u haybeti için ne müdhiş bir âmil olmak icâb eder!

İspirtolu içkiler âile yurtlarına türlü türlü musîbetler saçıyor; öyle fitneler, öyle münâferetler meydâna getiriyor ki ne murâfaayla bastırılmasına, ne de münâkaşa dâiresinde kalmasına imkân var. Sonra hiçbir şeyi sakınmayan, alevlerini her tarafa saçan bu felâketten evdeki ma'sûm çocukarın âsûde kaldığı pek nâdir.

Doktor Mank-Müller Almanya hükûmetince ayyâş âilelerin elinden alınan çocukları muâyene etmiş, üçte ikiden fazlasının başlarını yaralı görmüş. Bu yaralar ise hep âileleri efrâdının serhoşlukları zamanında alınıyormuş. Zâten bir kere bu sûretle gevşeyen mukaddes râbıta-i zevciyyenin devâm-ı vücûdunu ümîd etmek nasıl hatâ ise bu perîşân muâşeretten gelecek zürriyetin de rûhu, bedeni en müdhiş hastalıklardan âzâde kalacağına inanmak, aynıyla hamâkatten başka bir şey değildir.

Böyle bir âile çocuğunun ilk edineceği tabîat huysuzluk, anaya babaya karşı hürmetsizliktir. Ebeveynini tahkîr eden bir çocuk tabîîdir ki büyüyünce başkalarına hakāretten aslâ geri durmayacaktır. Zîrâ varlığının, hayatının velînî'meti olduklarını bildiği iki vücûd hakkında hürmet hissi duymamış bir mahlûk için kendisi ile aralarında hiçbir râbıta olmayan diğer insanlara karşı ta'zîm, ihtirâm gibi vazîfelerle alâkadâr olmamak zarûrîdir.

Bundan başka içkiden en çok müteessir olan âilî mesâilden biri de idâre-i beytiyye mes'elesidir. Grober'le Karibin daima içen evleri hesâba almamakla berâber neşrettikleri ihsâî cedvellerde pek kāhir hakîkatler göstermişlerdir.

Köylü tabakasına mensûb evlerin yüzde 17'si şehrî masraflarının yüzde 12,3'ünü içkiye veriyor ki bir evin gıdâsına sarf edilen paranın üçte birinden pek az aşağıdır; maamâfih mesken ücretinin tamâmından müdhiş sûrette fazladır.

Evet, Berlin amelesi bu husûsta Baden köylülerinden daha iyi bir hâlde bulunuyor. 327 ev üzerinde kemâl-i dikkatle icrâ edilen tahkîkāt gösteriyor ki bir evin içkiye verdiği para bütün masrafının yüzde 6,9 mikdarındadır. Ancak bu kadar paranın zıyâı idâre-i beytiyyeyi sarsmaz ma'nâsı anlaşılmamalı. Zîrâ bi'n-nisbe azlığıyla berâber bu para evin tenvîri, teshîni masrafından çok tuttuğu gibi bütün melbûsât mesârıfinden kat kat ziyâdedir.

Artık i'tidâle, iktisâda riâyetle içilmişken bu kadar vahîm netîceler hâsıl olursa ya o ayyâşların hâli ne olmak icâb eder, düşünülsün ki yüksek olmayan kazançlarını içkiye vermekten çekinmedikleri gibi Cumartesi akşamları ücretlerini alır almaz evlerine uğramadan doğruca dadanmış oldukları meyhânelere giderler; küp diplerinde bu paranın yarısını bırakıp kafayı tütsüledikten sonra kalkar ya fuhuş tuzaklarına yahud kumar inlerine dalarlar ki kıyâmetin büyüğü asıl o zaman kopar. Hülâsa bu adamlar karılarının yanına döndükleri vakit ellerinde üç beş saat evvel aldıkları haftalıktan pek az bir şey kalmış bulunur. Zavallı kadınlar işretin dest-i gasbından kurtulabilen bu bakiyyeyi alarak bir taraftan tenvîr, teshîn, su, mesken borcunu ödemeye, diğer taraftan da çoluğun çocuğun nafakasını toplamaya çalışırlar.

Çok defalar eldeki yamalık bu hayatî ihtiyâcları kapayamaz. Bunun üzerine bîçâre analar âilenin zarûrî olan nafakasından kesmeye mecbûr olur. İşte o zaman çocukların da, kendilerinin de sıhhati sarsılmaya başlar.

Evet yurtlarında sefâletin eliyle açılan gedikleri tıkayabilmek için fabrikalara, mağazalara gidip çalışmak lüzûmunu duyan kadınlar yok değil. Lâkin acaba bir faydası var mı?

Zîrâ müşâhedât ile sâbit ki: Ayyâş âile reisleri karılarının işle birkaç para kazandığını görür görmez, evin nafakasından o mikdarı kesiyorlar. Binâenaleyh kadınların bu sûretle didinmelerinden kendi yuvaları hesâbına kazandıkları bir şey varsa o da çocuklarının, kocalarının

[400] ve doğrudan doğruya kendilerinin işine hasr etmeleri lâzım gelen kıymetdâr zamanı hâriçte geçirmelerinden ibâret kalıyor.

Vâkıâ dışarıda çalışan kadınlardan bir kısmı yuvasından ayrı bulunduğu müddetçe çocuklarını komşusuna, bildiğine, şuna, buna emânet bırakıyor. Lâkin ekseriyeti olan diğer kısmı da ciğer-pârelerini mahrûmiyetlerin, felâketlerin, ölümlerin pençesine tevdî' etmekte muztar kalıyor. Bu sebebdendir ki uyanık hükûmetler bu gibi çocukları âilelerinden alarak emsâli bedbahtlar için ihzâr etmiş oldukları şefkat müesseselerine, ıslâh mekteplerine vermektedir.

Evet, amele ücreti artırılırsa yuvalar salâh kesb eder, analar da esbâb-ı râhatın zarûrî kısmını tedârike imkân bulur, vehminde bulunanlar olmuştu. Lâkin tecrübe gösterdi ki ücretler ne kadar artarsa evlerin felâketi de o kadar artıyor, zîrâ para ziyâdeleştikçe içki hevesi de ziyâdeleşiyor. Nasıl ki nafakayı biraz yoluna koymak maksadıyla kadınların bütün vesâit-ı mümkineye mürâcaatları da aynı netîceyi vermişti.

Meselâ kadın oturduğu evin odasını yahud odanın bir kısmını râst gelen adama kirâlamak sûretiyle çocuklarını ihtiyâc içinde ölmekten kurtarmaya azmetti. Bunun üzerine kendisini, kocasını, yavrularını bir yahud yarım oda içinde hapsederek yuvasının daha doğrusu yatağının yarısını öyle bir sürü yabancılara vermek ıztırârında kaldı ki hepsi değilse bile herhâlde çoğu serserilerle ahlâk-ı sefîle sâhibleridir.

Artık yuvanın içinde dönüp dolaşacak yer kalmaması, bir sürü yatağın sımsıkı sıralanması ve bu hüviyetleri mechûl yabancılarla o zavallı âile efrâdının daima temâsta bulunması yüzünden meydân alacak âkıbetleri tahmîn pek o kadar müşkil olmasa gerek.

Şimdi bu ev halkı için esbâb-ı râhatın kısm-ı a'zamından mahrûmiyetle berâber âilenin iki reisi arasına haklı yahud haksız yere kıskançlık ve mütekâbil i'timâdsızlık girmesine gelince bunlar bahsettiğimiz ıztırârın en çabuk yetişen meyvesidir ki dünyâda bunun kadar acı bir şey yoktur.

İçkinin bir de bu serhoş yuvalarındaki maârif-i umûmiyyeye vurduğu darbeyi hesâba almalıyız. Tedkîkât ile sâbit ki bu evlerin irfân uğrunda verdiği para müskirâta bezl ettiğinin beşte biri bile değil.

Maamâfih içki mektepler, kitaplar, matbûât gibi terbiye ve maârif yollarına sarfı icâb eden paranın büyük bir kısmını yutmakla doysa ne a'lâ! Yukarıda söylediğimiz vechile evdeki bütün çocukların vücûdlarını, dimâğlarını kuvvetsiz bıraktığı gibi tekemmülden, neşv ü nemâdan da alıkoyuyorlar. İşte ibtidâî ve tâlî mektepler hakkında tutulan ihsâiyâtın gösterdiği bundan ibârettir.

Âlî mekteplere gelince mes'ele delîlden bile müstağnî. Evet Talebe Cem'iyetleri Kānûnu Almanya'da bir çocuğun istikbâlini haybetlere, hüsrânlara mahkûm eden elîm netîceler vermiştir. Bu Kānûn, rûhlu meşrûbâtı ağzına koymayanları da içki kurbanları arasına girmeye ve intisâb ettiği cem'iyet tarafından mevzû' karâra göre içmeye mecbûr tutar. Bunun içindir ki talebe gûnâgûn hastalıklara ma'rûz bulunur; vücûdları sirâyet-i maraza mukāvemetten âciz kalır; derslere devâm edemez, imtihânlarda muvaffakıyet gösteremez.

İşte Almanya'nın bu tabakadaki halkıyla ihtilât etmiş ve o irfân ve medeniyet diyârındaki gāfil gençler tarafından bu nûr ve edeb asrında hem kendilerine hem milletlerine revâ görülen zulmü yakından müşâhede etmiş kimseler şu söylediklerimize tamâmıyla vâkıftır.

İkdâm'dan:

Al Gömlek

Birçok arkadaşlarımla görüştüm ki hepsi Ramazân dolayısıyla geceleri Şehzâdebaşı kaldırımlarını dolduran ve gelene geçene sokularak kendilerini yangın yerinde ıdlâl ve ifsâda da'vet eden kadınlardan şikâyet ediyorlar. Bu şikâyet haklı mı değil mi bilmiyorum. Fakat bâriz bir hakîkattir ki o da düne kadar çarşaf ve peçesi altında ulvî bir sır hâlinde yaşayan Türk kadınının bugün sert ve serseri bir fırtınanın te'sîri altında kaldırıma düşmüş hazânzede bir yaprak hâline geldiğidir. Onun merbût olduğu ağaç hiç de fenâ bir zemînin ortasında yetişmiş değil ve pek muhtemeldir ki temiz bir toprağın mahsûlüdür.

Gözlerine bol sürme, dudaklarına bol boya ve vücûduna acı bir ıtır ve râyiha sürerek perîşân yapraklar gibi onu çamurlu kaldırımlara atan harb mi sefâlet mi hangi bâd, hangi tûfân oldu bilmiyorum.

Her şeyimiz asrîleşmek nâmı altında acı bir hezâl ve hezîmet içinde inhitâta uğrarken ne olurdu, yalnız bu, bu yegâne varlık eski asîl çehresinden bir şey fedâ etmeyerek bizim için "ulvî bir sır" olan hâlinde muhâfaza edeydi! Dün irtikâb-ı fuhuş eden kadınlar gayr-i mevcûddu diye bir iddiâda bulunmuyorum. Fakat i'tirâf edelim ki dün bir "al gömlek" olan ve izâfe edilen bu renkle câlib-i dikkat ve setri gayr-i kābil bulunan bu fazîha bugün birçok kadınlar için bir libâs-ı tabîî hükmünü almıştır. Bugün yalnız sokağa düşmekle ve sokağın çamurları üzerinde pis bir paçavra hâlinde sürüklenmekle kalmayarak ârsız ârsız her geçen insanın yanına sokuluyorlar, tıbkı diğerleri gibi Beyoğlu kaldırımlarında sürünen öbür kadınlar gibi göz süzüyorlar, dirsek vuruyorlar, lâf atıyor-

lar, kolunuza girmek ve boynunuza asılmak istiyorlar. Bu tezellüllerine mukābil pek azlarından rû-yı kabûl ve pek çoklarından acı bir istihzâ ve kaba bir hakāret görüyorlar.

Ne olurdu bu hercümerc-i sukūt arasında yalnız o, kırık kanadı ve kanayan pençesiyle burclar ve şâhikalar üzerinde yavrusunu düşmanlara karşı müdâfaa eden yaralı bir dişi kartal gibi varlığının an'anevî iffet ve asâletini seller gibi gelen, dalgalar gibi hücûm eden mihnet ve sefâletin savletlerine karşı olsun kıskanç bir metânetle müdâfaa edeydi; hiç olmazsa, hiç olmazsa kaldırımlara kadar olsun inmeyeydi!.

Ömer Kaplan

Şehzâdebaşı: Evkāf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbıâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

24 Nisan 1924 | 20 Ramazan 1342 | * Perşembe * | 24 Nisan 1340 | Cild: 23 - Aded: 598

ESRÂR-ı KUR'ÂN

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا ..[1] ... ...ilâ âhiri'l-âyeh

Ey îmân edenler,

Bir mes'ele kalıyor ki onu mevzû'-ı bahs etmeden geçemeyeceğiz. Nesih mes'elesi ile meşgûl olarak onu tervîc ve te'yîd edenler mensûhu üç kısma ayırmışlardır: Birincisi hükmü nesholunup tilâveti bâkī kalan, ikincisi tilâveti neshedilip hükmü bâkī kalan, buna misâl olarak الشيخ والشيخة اذا زنيا فارجموها البة نكالاًمن الله)[2] kavlini rivâyet ediyorlar ve bu ibârenin tilâveti nesholunup yalnız hükmünün bâkī olduğunu söylüyorlar. Bir de hükmen ve tilâveten nesholunan üçüncü bir kısımdan bahsediyorlar.

Bunlar böyle diyorlar, dediklerini biraz düşünmüş olsalar, bu sözlerinden bir harf yazmadan kalemlerini kırarlardı. Nesih ile aksâmına dâir bunların söyledikleri, ma'nâsız birtakım sözlerden ibârettir ki Müslümanlık bu yüzden zararlara giriftâr olmuş, pek acı semereler iktitâf etmiştir.

Bunlar neshin ıstılâhan gayr-i müebbed ahkâm-ı ameliyyenin neshi olduğunu söyledikten sonra bu ta'rîfin çizdiği hudûdu tecâvüz ederek bazı kısas ve emsâlde neshin vukū' bulduğunu, hükmün bekāsıyla berâber tilâveten neshin câiz olduğunu söylüyorlar. Bunların birtakım sakīm fikirlerden ibâret olduğunu ve bu fikirlerin kalemlere hâkim olmamak, sözleri tartmak kudretinden mahrûm olmak netîcesi olarak ileri sürüldüğü âşikârdır.

Bir hükmün nesholunmasındaki hikmet anlaşılabilir. Kütüb-i semâviyye ve kavânîn-i mevzûada bunun misilleri çoktur. Fakat acaba tilâvetin neshiyle hükmün ibkāsındaki ma'nâyı bu zevât îzâh edebilirler mi?

Kur'ân-ı Kerîm insanın dünyâ ve âhirette saâdetini te'mîn eden ahkâmı muhît olan kānûn-ı ilâhîdir. Sâbit ahkâm-ı ilâhiyyeyi teblîğ eden elfâz ve ibâdâtı Cenâb-ı Hakk'ın neshetmesini hiç akıl kabûl eder mi? Hiç şübhesiz bunu ancak dediğini bilmeyen bir ma'tûh, yazdığının netîcesini takdîr edemeyen bir câhil iddiâ edebilir. Sonra, neshin gayr-i müebbed ahkâma hâs olduğu söylenildiği hâlde hükmün bekāsıyla berâber tilâvetin mensûh olduğu iddiâsı birbirine nasıl uyar? Anlaşılıyor ki bunlar vaz' ettikleri ta'rîfin hudûdundan gaflet ederek ahkâmın bekāsıyla berâber tilâvetin mensûhıyetine zâhib oldular. Daha garîbi de bunlar bazı âyât-ı Kur'âniyyenin hükmen ve tilâveten mensûh olduğunu söyledikleri hâlde yegâne istinâdgâhları bazı ahbâr-ı âhaddır ki bunlar Cenâb-ı Hakk'ın gönderdiği, Peygamberimizin teblîğ buyurduğu, ahd-i nübüvvette hâfızların ezberlediği ve o zamandan i'tibâren milyonlarca hâfızın ezberleyegeldiği Kur'ân-ı Kerîm'i nakz edemez.

Binâenaleyh Kur'ân-ı Kerîm'in, tilâveti mensûh olmakla berâber hükmü bâkī olan âyâtı ihtivâ ettiği da'vâsı bâtıl bir da'vâ, sarîh bir hezeyândır. Sûrelerin bazıları uzundu da bazı âyetleri unutuldu yahud filân adam filân âyetin tilâvet olunduğunu duydu da bilâhare bu âyet neshedildi... meâlinde birtakım ahbâr-ı âhâda i'timâd etmek dîne taarruz ve Kur'ân'a tecâvüzden başka bir şey değildir. Mahfûz ve mütevâtir olan Kur'ân-ı Kerîm'in nakzı için birinin verdiği habere inanmak, bu haber hadîs ulemâsının **[402]** ıstılâhına göre sıhhat derecesine varsa bile mahz-ı cinnettir. Âhâdın haberleri olsa

---

[1] Bakara Sûresi 2/106.

[2] "Yaşlı erkek ve kadın zina yaptıkları zaman Allah'tan bir ibretli bir ceza olarak onları recm edin."

olsa zan ifâde eder. [3](اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا) Bu gibi şeylerle kitaplarını dolduranlar yaşamış olsalar Kitâbullāh ile oynamalarının yalnız cinnet değil Kur'ân'a ve İslâm'a karşı bir cinâyet de teşkîl ettiğini görürlerdi. Bu adamların ortaya attıkları rivâyet bugün hıristiyan misyonerleri tarafından Müslümanlığı yıkmak için kullanılan baltalardır. Bu misyonerlerin neşrettikleri kitaplar o müelliflerin rivâyetleriyle mâlâmâldir.

Biz neshin sûret-i kat'iyyede vukū' bulmayacağını söylemiyoruz. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de neshin vukūuna delâlet eden bir şey vârid olduğu zaman neshi kabûl ederiz. Akıl ve nakil bunu te'yîd eder. Fakat bir rivâyeti *Buhârî* tedvîn, *İtkān* sâhibi de te'yîd etse ve kütüb-i tefâsîr onunla dolsa onu Kur'ân'ın ahkâmından birini neshediyor diye aslâ kabûl etmeyiz. İmâm-ı Şâfiî radıyallâhü anh. ehâdîsten herhangisinin, ne derece sahîh olursa olsun, Kur'ân-ı Kerîm'i neshetmesini tecvîz etmiyor. Ehâdîsin hicretin 99. senesinde [halifelik makamına geçen] ve 101'inci senesinde irtihâl eden Ömer bin Abdülazîz devrinde tedvîn olunmaya başladığını, Halîfe-i müşârunileyhin İbni Şihâb ez-Zührî el-Hâfız'a tedvîn-i ehâdîs ile meşgūl olmayı emrettiğini ve Ebûbekir Amr bin Hazm'ın aynı işle meşgūl olması için kendisine mürâcaat ettiğini nazar-ı dikkate alacak olur isek ehâdîsin hicret-i nebeviyyeden ancak yüz sene sonra tedvîn olunduğu anlaşılır. Bu devirden evvel sünnet-i seniyye şifâhen telakkī olunuyor, onu halef seleften öğreniyordu. Binâenaleyh ehâdîsin asr-ı saâdetten ve Hulefâ-yı Râşidîn devrinden beri mahfûz ve müdevven olan Kur'ân-ı Kerîm derecesine yükselmeyeceği âşikârdır. Bâ-husûs mütevâtir olan ehâdîs azdır.

Müfritlerin bilâ-kayd ü şart neshi tecvîz için ileri sürdükleri âyât-ı kerîmeden biri [4](يَمْحُوا اللهُ مَا يَشَّاءُ وَيُثْبِتُ) âyet-i kerîmesidir. *el-İslâmü Dînü'l-fıtrah* nâm risâlemizden iktibâs ediyoruz:

"Mahv u isbât"ın ne demek olduğunu ber-vech-i âtî îzâh edeyim. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: [5](وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللهِ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ . يَمْحُوا اللهُ مَا يَشَّاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ)

Ehl-i Kitâb aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'e karşı müteaddid hizibler teşkîl etmişlerdi. Bunların bir kısmı Peygamberimize nâzil olan ahkâmdan memnûn oluyorlardı. Bir kısmı da Peygamberimizin her insan gibi yiyip içmesini, evlenmesini takbîh ediyordu. Bunlar Peygamberimizden dağları nakletmek, ölüleri diriltmek gibi hârikulâde şeyler istedikleri zaman aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz bu metâlibe ehemmiyet vermiyor; binâenaleyh bunlar da Peygamberimizi istihfâf ediyor, onu âciz telakkī eyliyorlardı. Cenâb-ı Hak bunlara cevâb vererek bu istedikleri şeylerin yapılmamasında risâlete münâfî bir şey bulunmadığını, Peygamberimizden evvel de peygamberler gönderildiğini, onların da zevceleri ve zürriyetleri bulunduğunu beyân buyuruyor, sonra havârık-ı âdâtı yapmak işinin ancak Cenâb-ı Hakk'a hâs olduğunu, bir peygamberin bir âyeti ancak izn-i ilâhî ile yapabileceğini, mahvolunması icâb eden şeyi Cenâb-ı Hakk'ın mahv, isbâtı icâb eden şeyi Cenâb-ı Hakk'ın isbât edeceğini, "ümmü'l-kitâb" onda olduğunu beyân buyuruyor. "Ümmü'l-kitâb" kitâbın aslı, kitâbın aslı da ilm-i kadîm-i ilâhîdir. Binâenaleyh Allâh'ın istediğini mahv, istediğini isbâttan murâd "hiçbir resûlün izn-i ilâhî olmaksızın bir âyet yapamayacağına" dâir evvelce vârid olan âyeti te'kîd etmektir. Bu da işbu âyet-i kerîmenin nesh-i ahkâm ile aslâ alâkadâr olmadığını gösterir.

İbâdâtın Fevâid-i İctimâiyyesi

1

İbâdât sâde rûhî bir ıstıfânın sâikı olmakla kalmaz, cem'iyet hayatında da müsmir, velûd bir tecelliyâta ma'kes teşkîl eder. İnsan Hâlik'a ubûdiyet ve rabt-ı hulûs ihtiyâcından vâreste kalamadığı hâlde hey'et-i ictimâiyyenin muhtelif şuabât ve sunûfu arasındaki râbıtaların muhâfazası için kuvvetli bir cihet-i câmiaya olan lüzûm, inkârı mümkün olmayan bir bedâhettir.

Asr-ı hâzırda Avrupa hey'et-i ictimâiyyesi muhtelif inkılâbât ve hâdisâtın te'sîrâtıyla tesânüd-i ictimâî revâbıtını en ziyâde maddiyâtta görmüşler, mihanikî bir amelle iktitâf-ı serveti umde ittihâz etmişlerdi. Halbuki büyük harbi ta'kīb eden son sulh senelerinde beşeriyetin yeniden yeniye canlanan ve artan gûnâgûn âlâm u ihtiyâcâtına tekābül edecek kuvânın, banknotların cılız destelerinde, rûhların muhteris, haşîn emellerinde inkişâf edememesi yalnız maddiyâtın tesânüd-i ictimâîyi kâfil bir esâs teşkîl ettiğine dâir olan fikirleri hayli sarsmıştır.

Bugün garbda beliren muhtelif cereyân-ı ictimâîler maddiyâtla ma'neviyât arasında bir cihet-i râbıta taharrî etmektedir. Ferdleri ve cem'iyeti bir gāye etrâfında toplayabilmek için az çok heyecânlı hislerin muntazam **[403]** bir temerküze tâbi' bulundurulması zarûreti tahas-

[3] "Zan, hak namına hiçbir şeyin yerini tutmaz." (Yûnus Sûresi 10/36)

[4] "Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır." (Ra'd Sûresi 13/38-39)

[5] "And olsun ki, senden önce nice peygamberler gönderdik; onlara eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber bir âyet getiremez. Her şeyin vakti ve süresi yazılıdır. Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sâbit bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır." (Ra'd Sûresi 13/38-39)

sül etmeye başlamıştır. Vasatî Avrupa'da vâsi' bir inkişâf isti'dâdını gösteren faşistlik, esâs i'tibârıyla maddî vesâit ve kuvvetleri ma'nevî vechelerden istifâde ederek fikrî bir birlik te'sîsine ma'tûf bulunmaktadır.

Amerika'da a'zâları milyonlara bâliğ olan bir cem'iyet maddî ihtişâm ve sefâhetle gevşemeye başlayan ictimâî râbıtaları takviye ve tarsîn için ma'neviyâta mevki' vermek isteyen bir zihniyetin mahsûlüdür.

Yine son haftalarda İngiltere'de de bu vâdîde mühim bir cereyânın başladığı görülüyor. Hıristiyanlığın ictimâî hayattaki mevki' ve te'sîrâtını ve ihtiyâcât-ı ma'neviyye-i beşeriyyenin sûret-i tatmînini tedkîk etmek üzere mühim bir kongrenin hâl-i ictimâ'da olduğu ve ricâl-i hükûmetten pek çoklarının harâretle bu mesâîye tarafdar bulunduğu anlaşılıyor.

Bütün bu hareketlerden tebellür eden en sarîh ma'nâ, medeniyetin îş ü nûş, zevk u tarab, kadın, kumâr, dans, sefâhet gibi âfetlerle hırpalanan, infisâh hâline gelen rûhunu yeniden canlandıracak vâsıta taharrîsinin en kat'î ve mübrem mecbûriyetler miyânına girmiş olduğudur. Histen mücerred, mihanikî bir medeniyetin insâniyyetin binlerce âlâmına devâ-sâz olamayacağı artık tahakkuk etmiştir. Bunun içindir ki muhtelif milletlerde hep aynı gâyeyi istihdâf eden cereyânlar belirmiştir.

İnsan yalnız düğmesine bastıkça harekete gelen makineler gibi histen mücerred bir âlet değildir. Ferdlerden müteşekkil olan hey'et-i ictimâiyye de böyle yâbis, mücerred bir kıymette bir ağaç, bir taş gibi maddî kaldıkça beşeriyetin iktitâf-ı kemâl eylemesi, i'tilâ gâyelerinin tahakkuku bir serâb hâline girmiş olur. İşte cem'iyet hayatını faâl ve müsmir bir inkişâf sâhasına sevk edecek esâs, ancak, maddiyâtı en faydalı istikâmetler için harekete getirecek ma'nevî kuvvetlerin rûhlarda hâkimiyetidir.

Avrupa ve Amerika hey'et-i ictimâiyyesi vaktiyle uzaklaştığı ma'nevî istikâmetlere doğru yaklaşırken hey'et-i ictimâiyyemizin tesânüdünü daima muhâfazaya, zindegî ve sâfiyetini idâmeye kâfî esâslara mâlik olduğumuzu unutmamalıyız. Cihân milletleri rûh-ı ictimâîsini korumak, vahdet-i millîsini takviye etmek için her çâreye başvururken harîmimizde sâf ve bâkir yaşayan tesânüd ve tekemmül râbıtalarını lâyık olduğu mevkie ıs'âd eylemeliyiz.

Garb ve yeni dünyâ âlemi ictimâî derdleri içinde kıvrana dursunlar, bizim bütün bu hâdisâtı merâkla seyretmekten başka yapacak bir şeyimiz yoktur. Onların mübhem bir gâye, henüz bir hayâl şeklinde zihinlerinde dolaşan esâslar İslâmiyet rûhunda müesses bir hâlde bin üç yüz seneden beri yaşamaktadır. Tekâlîf ve ferâiz-ı ilâhiyyenin erkân-ı asliyyesinden olan namâz, oruç, zekât gibi mefhûmlar bir milletin ferdî ıstıfâsından umûmî tesânüd ve âhengine kadar ictimâî hayatın kâffe-i safahâtında münevver bir rehber-i vicdân, müşfik bir mürebbî-i azm ü îmân hâlinde vazîfesini icrâ etmektedir.

Misâl olmak üzere namâzı alalım. Evkāt-ı muayyenede kulun mâsivâ ile alâkasını keserek Hâlık'ına rabt eden namâzın fevâid-i maddiyye, ferdiyye ve ictimâiyyesi o kadar şümûllüdür ki başlı başına bir cem'iyetin rehâkârı olmaya kâfîdir.

1- Namâz iyiliğe, ulviyete karşı niyyât-ı hâlisâneyi tenmiye ve takviye eden bir ibâdettir. Namâz kılmaya niyet etmek netâyici i'tibârıyla şahsî ve umûmî mecbûriyet ve vazîfemizin hüsn-i îfâsına günde beş defa azmetmek demektir.

2- Günde beş defa –âbdest almak sûretiyle– vücûdun tahâret ve nezâfeti, a'sâbın i'tidâli, sıhhat ve zindegîsi te'mîn edilir.

3- Muayyen zamanlarda rûhî ve bedenî bir tahâretle huzûr-ı Hakk'a çıkan müslümanlar evvelâ intizâm-ı hayâta, sâniyen temiz ve tâhir giyinmek mecbûriyetiyle ten-dürüstîye alışırlar.

4- Her gün tekerrür eden ef'âl-i ibâdiyye irâde-i cüz'iyyeye hâkimiyet hislerini takviye ettiği kadar bir gâye ta'kîbine kâfî azmi, metâneti te'sîs eder.

5- Nefsi bu azim ve irâde ile dergâh-ı Ahadiyyet'e îsâl eden namâz, ibâdet hâricinde his ve hayâlin, nefs-i emmârenin hoş gördüğü –vücûda, keseye, vicdâna zararlı– birçok şeylere mâni' olur.

6- Namâzda asıl olan cemâattir. Umûmî gâyelerin istihsâli için ferdî mesâînin birleşmesi zarûretini namâz vâzıh olarak irâe eder.

7- Hâlık'a bütün irâdelerini, hislerini, rûhlarını rabt eden müslümanlara kalblerini birleştirdiği, aynı gâye uğrunda aynı hissiyâtla hem-fikir olmayı öğrettiği gibi, muayyen emir ve kumandaya tâbiiyetle kābil-i istihsâl olan maddî intizâmı ve birliği de ta'lîm eder.

8- Her gün beş defa tekerrür eden bu maddî ve ma'nevî birlik cem'iyet hayatında da en kat'î bir vahdet ve tesânüdün müvellidi olur.

9- Tekmîl cemâat hiçbir rütbe, servet, ilim, mevki' farkı olmaksızın huzûr-ı Hak'ta müsâvîdir. Bir Allâh'a ubûdiyet, bir gâye etrâfında ictimâ' hiç kimseye bir imtiyâz bahşetmez.

10- Sunûf-ı ictimâiyyenin namâz farîzasıyla aynı saflarda yekdiğeriyle teması ara yerdeki adem-i i'timâdı, hiss-i istihkārı izâleye kâfîdir.

11- Huzûr-ı Hak'ta bütün müslümanların aralarında hiçbir fark **[404]** olmaksızın birleşmesi, hayât-ı ictimâiyyede bütün milletin kānûn nazarında müsâvâtını, su-

nûf-ı ictimâiyyenin müstahsil, müstehlik, fakīr, zengin, âlim, câhil olsun her kısmı yekdiğerinin lâzım-ı gayr-i mufârıkı olduğu; milletlerin terakkīsi muayyen bir sınıfın mesâîsine değil, belki tekmîl kuvvetlerin maksad uğrunda hem-âhenk olarak birleşmesi, kardeşçe emniyet, hürmet ve şefkat esâsları dâhilinde el ele vermesini icâb ettiğini en bâriz bir sûrette gösterir.

12- Huzûr-ı Hak'ta pür-vecd ü huzûr arz-ı ubûdiyyetten mütehassıl sürûr-ı vicdânî, istirâhat-i fikriyye, efrâdı bedbînlikten, cem'iyeti yeisten vikāye eder.

13- Namâz, ferdî ve ictimâî hayatın her gün biraz daha kemâlinde, rûhların takviye-i ümîdinde, i'tilânın te'mîninde en mühim bir âmildir.

Fevâid ve muhassenâtından şu âciz bilgimizle ihtimâl ancak binde birini bile îzâh edemediğimiz namâzın ferdî ve ictimâî hayatta kıymetini idrâk etmek en büyük borcumuzdur. (Elhamdü lillah, alâ niamâtihî...)

Hasan Hikmet

KADINLIK NE HÂLE GİRİYOR!

İstanbul'da bir hanımefendi gördümdü ki askerlik yaşına giren mahdûmu için yana yakıla anlatıyordu: "Benim oğlum korkaktır, askerlik yapamaz!" diyordu. Hem şikâyet ediyor hem de ne değerine olursa olsun çocuğunu kendisinden ayırmamalarını istiyordu. İşte anâsırı bozulmuş kadınlarımızdan biri! İşte sâhte medenî, asrî hanımlarımızın birinin zihniyeti!

Peki hanımefendi, mahdûmunuz bu hey'et-i ictimâiyye içinde ne diye vatandaşlık hukūkundan istifâde edecek? Görülüyor ya, fazîlet-i hissiyye fakr u hisseti, maddîleşmek, menfaat-i zâtiyye düşkünlüğü, hod-perestlik işi nerelere vardırıyor! Millî, fıtrî hislerinden tecerrüd etmiş, yani kendi fezâil-i medeniyyesinden ayrılmış, başka bir medeniyetin fezâiliyle de tehassüs edemeden ortada dalâlette kalmış bu ve bu gibilerin umdesi: "Her şeye râzıyız. Yalnız canımız göğsümüzde, sevdiğimiz yanımızda olsun, kâfî!" Adedleri mahdûd olsa da çürük, muzır bir nümûne olan bu zümrenin vatanı, hâneleridir. Milletleri de efrâd-ı hâneleridir ve nazarlarında bütün dünyâ İstanbul vilâyetidir. Bunlar için felâket-i vataniyye, sigortasız iken evlerinin yanmasıdır. Bunlar için felâket-i milliyye efrâd-ı âilelerinden birisinin askere gitmesidir. Böyle zannediyorum ve onun için ızdırâb duyuyorum.

Bu zillet, bu meskenet, hep terbiye-i ma'neviyye, terbiye-i vicdâniyye ve fikriyye yoksuzluğundan, rûhsuzluk ve hissizliktendir. Bi'n-netîce hep mukaddesâta merbûtıyetsizlik, yani dinsizlik ve medeniyetsizlik âsârıdır. Evet hakīkī vahşet, cehâlet, dalâlet işte budur. Bu bedbahtların bütün hayatî zevkı; Afrika vahşîleri gibi boncuklar, zînetler takıp gezmek, yemek içmek, sıçramak, vatansız, hudûdsuz bir sâhada hiçbir kayıd ile mükellef olmayarak erkekli dişili bir sürü gibi dolaşmak, netîcesi ise rûzgâr önünde sergerdân kum tepeleri gibi temelsiz mevcûdiyetler göstermektedir.

Bir milletin temeli, ahlâk ve fezâilidir. Vatana kök salan ve vatanı tutan budur. Maddî kal'alar bile buna nazaran hiçtir, yıkılmaya mahkûmdur. Her gün yeni bir kal'a vücûda getirecek azim, ancak ma'nevî kuvvetten doğar.

Ferdî ve ictimâî vazîfeleri hissetmek için, ferdî ve ictimâî bir his varlığı lâzımdır. Buna dâir ise kendilerinde ne ilim var, ne îmân var, ne de itmi'nân! Bedbahtlar bilmiyorlar ki cem'iyet olmayınca ferd yaşayamaz. Ferd vatanî, millî, fedâkârlıklara katlanmayınca da cem'iyet yaşayamaz. Binâenaleyh şerefli bir hayat için hukūku masûn bir hayât-ı ictimâiyyenin vücûdu lâzım. Onun te'mîn-i muhâfazası ise bir vazîfe-i mukaddesedir ki vicdâna menkūş olmak, her vakit kalben tasdîk ve icâbına tebaiyet edilmek lâzımdır. Fazîletin kuvve-i te'yîdiyyesi vicdândan gelir. Bu uğurda fedâkârlık edilince yalnız vatan tehlikede değil, belki bir karış toprağında Türkün hakk-ı hayâtı bile kalmaz. İşte bugünün Yunan ilindeki ırkdaşlarımızın hâli! İşte dünkü İspanya'daki dindaşlarımızın sergüzeşti!

Kadın demek vakār demektir. Kadın demek hicâb demektir. Âr ve hayâ demektir. Bir âile erkeğinin işinde gücünde istikāmet göstermesi âilesinin nâmûsunu muhâfaza içindir. Harbe gitmesi, bil-cümle vezâif-i vataniyyeye şitâb etmesi, her mezâhime tahammülü, her tehlikeye göğüs germesi ferdî ve ictimâî nâmûsu içindir. Milletimizin yüzümüzü ağartan, belimizi doğrultan, başımızı yükselten, bizi hakk-ı hayâta mazhar eden fedâkârlıklarının muharriki hep mukaddesâtına merbûtıyeti bereketidir. Bunun bu hissine fazîlet-i ma'neviyye derler. Bu da milletimizde din ve nâmûs borcu sûretinde tecellî eder. Hayâsız bir kadının evlâdından vatan ne fedâkârlık bekleyebilir? Bu, millet için zarardan başka bir şey değildir.

[405] Bunun içindir ki bazı devletlerde zâbit olacakların ebeveyni hakkında amîk tahkīkāt icrâ ve evsâf-ı mahsûsa taleb edilir.

Vatan anadır. Analık, vatan-perverliktir. Fenâ ana vatansız evlâd yetiştirir. Vatanın selâmeti, anaların ahlâk ve fazîletine, analıktaki muvaffakıyete bağlıdır. Binâenaleyh cem'iyet-i beşeriyyede asıl olan kadındır, erkek değil!

Kadınlık hakīkatte şerefli bir şahsiyettir. Kendisine yakışan vakārdır. Hıffet muhill-i haysiyyet ve vakārdır. İncelmek, sivrilmek için korse ve uzun topuklara mürâcaat ilim sâhasında dolaşan, fikir sâhasında mevki' arayanlar

için bir engeldir. Ciddiyet-i fikriyye ile gayr-i kābil-i te'lîf bir sû'-i nişânedir. Erkeklerin nazar-ı dikkatlerini celb için bu kadar muzır ve gayr-i tabîî çârelere başvurmak, erkeklere câzib görünmek için vücûdun her a'zâsına türlü hareketler vererek tabîîlikten bu kadar dışarı çıkmak yazıktır. Bu kadar tezellül etmeye ne mecbûriyet var? Ne kadar gaflet! Bu, kadınlığın mevki'-i hakīkīsi, şerefi nâmına bir hıffettir, tenezzüldür. Tezyîd-i kıymet ve i'tibârı yerine, bil-akis sukūttur, hüsrândır. Vakār ile hırâmân olmak başkadır, maskara olmak başkadır.

Bir kadının hayatta kuvveti; ma'neviyâtı, terbiye-i rûhiyyesidir. Gāyesi; şerefidir. Sermâyesi, hayâ ve edebidir. Cihâzı, salâbet-i ahlâkıyyesidir. Mi'yâr-ı kıymeti, nezâhet ve iffetidir. Letâfeti, yüzünü boyayan düzgünde değil, edeb ve hayânın, hassâsiyet ve ismetin vereceği nûrda, reng-i gülgûndadır. Erkekleri hürmetle kalben mütehassis ve meclûb edecek olan evsâf işte bunlardır. Diğerlerinden nefret edilir.

Züppelere de bakılır, fakat hayretle, ikrâh ve istihfâf ile! Her nazarı celb eden kalbi de celb etmiş değildir. Belki bazı nazarları celb eden ahvâl kalbe nefret ilkā eder. Maalesef bu câhilâne, bî-şuûrâne tuvalet ifrâtçılığı, moda derdi, bu hafîf-meşrebâne taklîdcilik, –kendini bî-şuûrâne bu cereyâna kaptıranlar da– en asîl bir kadın ile en sefîl kadını şekl-i zâhiri i'tibârıyla yekdiğerine benzetti. Eğer maksad Avrupa'yı taklîd ise bilmek lâzımdır ki: Avrupalılar mestûr değildir. Ama âdî bir kadın ile bir afîfenin tuvaleti, giyinişi, hâl ve tavrı, bakışı, yürüyüşü, yekdiğerinden büsbütün ayrıdır. Nâmûslu kadınlar yüzlerini boyamaz, göğsünü açmaz, ajurlu çorap ile dolaşmaz. O kadın ki sırf görenek esîri, sırf moda çılgını olarak türlü türlü şekillere girer, kadınlığın vakār ve fazîletini ayaklar altına alarak bir kukla gibi sokaklarda dolaşır, bayağı nazarları kendine celb etmekte bir zevk duyar, böyle bir kadına nasıl evlâd emniyet edilir, nasıl bir âilenin şeref ve haysiyeti emânet olunur?

Bu televvün, bu meşrebsizlik, bu kendine adem-i mâlikiyyet, eğer "asrîlik" addedilirse ne büyük gaflet! Asrîlik demek İstanbul'da kadınlığı alçaltan, ne yaptığını bilmeyen kadınlarla onların sürüsüne karışan erkeklerin hayatı değildir. İstanbul'da icâd edilen dişili erkekli muâşeret hayatının mâhiyetini gizlemek için mübtelâları za'f ve kusûrlarını setr için ne nâm verirlerse versinler, ne kadar şeklini yaldızlarlarsa yaldızlasınlar, mes'ele sefâhet mes'elesidir. Ahlâkī inhilâl mes'elesidir. Görmek, görünmek, içmek, çalmak, oynamak, sıçramak derdidir. Dişi erkeği, erkek dişiyi kıskandırmak mes'elesidir. Yalnız husûsiyeti ile umûmiyeti veya ücretsiz olmasıyla ücretli olması gibi farklar istisnâ edilirse mâhiyeti birdir. Balolar, suvareler, konserler, barlar, balozlar hep sefâhettir, hep kadın erkek safâsıdır. Bazısının zenginlere münhasır olması, bazılarının ayak takımına âid olması gāyeyi tebdîl etmez. Maksad hep eğlenmektir, sefâhettir. Yalnız icrânın şerâiti değişir. Yoksa mâhiyeti değişmez.

A'zamî derecede cinsiyeti tahrîk edici esbâbı câmi' olan bu gibi kaynaşma yerleri kadınlığı yükseltmez, yıpratır. Buralardan medeniyet nâmına bir irfân alınmaz, belki elde avuçtaki üste verilir. İçkiye alışmalar da buradan başlar. Bu âlemler medeniyetin rüsûbât kısmıdır. Medeniyetin tekâmül ve teâlî kısmında buraların mevkii yoktur. Maddî ve ma'nevî kuvvetler vücûda getiren, fazîlet tenmiye eden esbâb, esbâb-ı medeniyyedir. Bu gibi âlemlerin bu cedvelde yeri yoktur. Son senelerin roman mevzû'ları da hep buralardan alınmakta, saâdet diye başlayan bu nevi' muâşeretlerin nasıl felâketle netîcelendiği –hem mudhike, hem fâcia– ne safhalar vücûda getirdiği pek ayân görülmektedir.

Irzını kıskanmayan vatanını kıskanmaz. Irz gayreti olmayanda hiçbir kudsî emel gayreti fiile çıkamaz ve fedâkârlık derecesini bulamaz. Hülâsa, sefâhethânelerin ilim ile, kemâlât-ı medeniyye ile, fazl u kemâl ile münâsebeti yoktur. Kurûn-ı ûlâdan beri her asrın böyle kendine göre sefâhet yerleri, umûmî husûsî kaynaşma yerleri açılmış, fakat hiçbir vakit mübâh ve mukaddes olmamış; oraya gidilmiş, fakat hiçbir asırda medh u sitâyiş görmemiştir.* Bil-akis bu gibi yerler **[406]** insanları sefâhete mübtelâ kılan ocaklardır. Sefâhete ibtilâ arttıkça vatanî, millî, âilevî râbıtalar gevşer, serhoşun mecâlsizliği gibi kudsî vazîfelerine karşı bî-rûh, mecâlsiz kalır.

---

* Şimdiye kadar memleketimizde çocuğu tahsîlden, işçiyi işinden, me'mûru vazîfesinden alıkoyan, insanın usâre-i hayâtını çıkarıp haylaz hayırsız yapan, sonra da cem'iyet-i beşeriyyeye gayr-i nâfi' veya muzır bir unsur olarak katan âlemlere sefâhet âlemi denmez mi idi? O da sâz söz, kadın, içki, oyun âlemleri değil mi idi? Şimdi memleketin zihniyeti tersine mi dönecek? Döne dolaşa muayyebât mübâh mı olacak? Asırlar kocatan sefâhet âlemleri bizde medeniyet sahneleri sırasına mı sokulacak? Rezâletin adı ma'rifete mi yaklaşacak? Bir şeyi fenâ olarak bile bile yapmak ve bu ibtilâdan kurtulmaya çalışmak başkadır. Fakat fenâyı iyi görüyor gibi iddiâ etmek ve ma'sûmları da ibtilâhânelere düşürmek kābil-i müsâmaha değildir. Âlemi aldatırım zannetmemeli. Asâlet-i rûhiyye, nezâhet-i cinsiyyede bu kadar mugālataya düşmeye müsâid olmasa gerek.

Ey, erkeğin bâzîçe-i hevesâtı olan bedbaht, gāfil kadın! Ferdî, ictimâî, âilevî kıyâmet kadar işlerin var. Yüzünün gözünün boyasını yıka! Fikrinin örümceklerini sil süpür! Ciddî meşâgiline sarıl! Seni yükseltecek ancak hayât-ı ciddiyyedir. Kurtaracak da odur. Bir insansın! Bir insan olmak pek mühim bir mazhariyettir. Bir insan; akşam yatağına girerken muhâsebe-i nefse mecbûrdur. Vicdânın sana sorar: "Bugün kendin için, âilen için, akraban için, milletin için, vatanın için, cinsin için, mukaddesâtın için ne hizmetler gördün?"

Evet bu hayata önayak olan kadınlar nâfile medeniyetten bahsetmesinler, kendi hareketlerini mübâh göstermek için medeniyete bu töhmeti tahmîl etmesinler, ma'sûm birkaç Türkü baştan çıkarmasınlar, ma'sûm günâhı boyunlarına almasınlar. Türkü baştan çıkarmak, yegâne serveti olan ecdâdından mevrûs göğsündeki fezâili de söküp çıkarmak demektir, Türkü çırçıplak soymak demektir. Buna şakāvet-i medeniyye derler. Kumârbazlık gibi, sermâye-i fuhşa ma'sûm ayartır gibi.

Evet Türkün sefâhete vakti yoktur. Daha hâlâ hayat mücâdelesindedir. Kuvâ-yı maddiyye ve ma'neviyyesi a'zamî derece iktisâd ile tenmiye ve tezyîd ihtiyâcındadır.

Türkün sefâhetten evvel öğreneceği çok şeyler var. En kuvvetli milletleri sefâhet yıkmıştır. Sefâhet bir hey'et-i ictimâiyye için vebâdan, zelzeleden, hattâ büyük harblerden daha sarsıcı bir âfettir.

Bâ-husûs bizim gibi fakīr milletler için ki me'mûrları ancak en zarûrî ihtiyâcına yetecek kadar az bir maâş alır, tüccarları muâmelâtın durgunluğundan ne yapacağını şaşırmış bir hâlde, îrâd-ı akār ashâbının mâ-meleki merhûn. Böyle bir millet sefâhete dalarsa ne olur? Ne olacak? Gayr-i meşrû' menâbie el uzatmak zarûreti hâsıl olur. En nâmûslu me'mûr evvelâ borca, sonra da nâmeşrû' vesâite başvurarak bütçesinin sefâhethânesini doldurmaya, mâadâsı her nevi' nâ-meşrû' çârelere uzanarak uçurumlara yuvarlanmaya başlar. Bunun netîcesi memleket bir irtikâb ve irtişâ yatağı olur. Netîce i'tibârıyla adâlet yerine zulüm hâkim olur. Bir taraftan sâir fesâd-ı ahlâk etrâfı aldı mı, o memleket çöküyor demektir. Bir balo bilir misiniz neye mâl olur? Yüz liralık bir elbiseye, iki sefer araba veya otomobile, on liralık büfeye … Bu hesâb asgarîdir. Halbuki bu millet kendisine iş elbisesi ve tramvay parası bulmakta müşkilât çekiyor. Onun için herkes aklını başına toplamalıdır. Uçuruma yuvarlananlar bâri diğerlerini de sürüklemeye çalışmamalıdır. Sonra bu millete çok yazık olur. Fazîletin kıymeti kalkıp da rezâil mübâh şeklini alırsa hiçbir şeyler inkırâzı durduramaz.

Ömer Fevzî

İkdâm'dan:

MEFKÛRE KADINI

Sâhib-i imtiyâz ve Sermuharririmiz Ahmed Cevdet Bey, birkaç gün evvel *Kadınlara Dâir* ünvânlı makālesiyle mes'elenin en can alınacak noktasına temâs etti. Cevdet Bey'in Japon kadınlarından ve Japon kadınlığından getirdiği misâller her ma'nâsıyla belîğ ve mûcib-i ibretti. Üstâd makālesinde kadınlarımızın sunûf-ı güzîdesinden rehberlerin çıkmasına, onların vazîfe-i irşâdı îfâ etmesine ihtiyâc gösteriyor. Hadd-i zâtında bu teklîf çok doğrudur. Kadınlığımız, maalesef, çok elîm bir âkıbetin muvâcehesinde bulunuyor. Bu âkıbet bit-tabi' kadınlarımızı değil; dolayısıyla erkeklerimizi de, memleketimizi de, ictimâî bünyemizi de tehdîd etmektedir. Çünkü kadınlarımızın her safha-i sukūtu memleket için, âile teşkîlâtımız için elîm istikbâller ihzâr ettiği gibi müstakbel neslimizi de tehdîd etmektedir.

Kadınlarımızı, düştükleri girdâbdan çekip kurtaracak olan mürşideyi eğer sunûf-ı âliyyemizden bekliyorsak; ben açık olarak söyleyeyeyim ki bu intizâr abes ve bî-sûd olacaktır. Birkaç istisnâsından sarf-ı nazar edersek görürüz ki garbdan bu memlekete gelen mesâvî, ilk önce sunûf-ı âliyye denilen aksâm-ı ictimâiyyemizin kanallarından geçtikten sonra Aksaray, Fatih semtlerine sirâyet etmiştir. Binâenaleyh muhtâc-ı irşâd olan herkesten ve herkesten evvel sunûf-ı âliyyemizdir. (Bit-tabi' istisnâlar hakkında diyeceğimiz yoktur.)

Ben nazariyâtçı bir adam değilim. Binâenaleyh bu kanâatlerim nazariyâttan daha kuvvetli olan tedkīk ve müşâhedeler üzerine müessestir. Eğer mümkün olsa da sunûf-ı âliyye denilen aksâm-ı ictimâiyyemizi örten perdeyi kaldırarak size onun altında kaynaşan seyyiâtı göstersem; emînim ki ellerinizle yüzünüzü örter ve "Aman görmeyeyim!" dersiniz.

Eğer bugün bazı kızlarımız dömi-mondenlere hâs kıyâfetlerle geziniyorlarsa, eğer bugün bazı kızlarımız göz döndürücü bir sukūt ve tereddîye doğru gidiyorlarsa ictimâî bünyemizi tutuşturan bu yangının ilk kıvılcımları bizâtihî hâsıl olmuş değil, tabakāt-ı âliyyemizin attıkları ateşten kopmuştur.

Japon kadınlarının i'tilâlarında en mühim âmillerden olan Madam İşimoto gibi, mâlik olduğu esbâb-ı huzûr ve refâhı bırakarak ulvî ve necîb bir ferâgat-i nefsle diyâr diyâr gezen kadınları bugünkü nisvân-ı âliyyemiz içinde pek bulamıyorum. Bugünkü **[407]** kadınlarımız arasında o servete mâlik olanlar paralarını milletine mensûb olan kadınların esbâb-ı i'tilâlarında değil; olsa olsa sinemalarda yiyorlar yahud Rum terzileriyle Ermeni kuaförlerinin müesseselerinde bırakıyorlar. Bizde henüz "ideal kadınları" yetişmemiştir…

Mefkûre insanlarının en yüksek fârikası; ferâgat-i nefstir. Son istiklâl mücâdelesi ferâgat-i nefsin pek belîğ misâlleriyle doludur.

Düşman saflarında kağnıyı sürüyen Anadolu kadını bir mefkûre ile hareket ediyordu: 'Irz düşmanı 'gâvurun' boyunduruğuna girmemek …' Bu mefkûre ilimden ve nazariyâttan mülhem değildi. Fakat ulvî idi; şimdi so-

ruyorum size: Bizim benât-ı âliyyemiz ne yaptı? Eğer sunûf-ı âliyyeden maksûd olan semâ-resîd kâşânelerin huzûr ve refâh içinde yaşayan nisvân-ı güzîdesi ise biz, salonlarını Yunan zâbitlerine küşâde eden otomobiller râkibesi; kâşâneler sâkinesi pırlanta başlı ve murassa' göğüslü hanımefendileri unutmadık. O hanımefendiler ki sokaklarda İngiliz devriyelerinin siyâh miğferleriyle gezdikleri gecelerde kristal pencereli salonlarda sabâhlara kadar mest ü şâd Neron'un Roma gecelerini tanzîr ediyorlardı. Onlar ki millî mâteme iştirâk şöyle dursun sükût etmesini olsun bilmediler, müteessir görünmeyi olsun taklîd etmediler.

Ömer Kaplan

Kahraman Bir Müslüman Kadını

Hindistan'ın iki fedâkâr mücâhidi Muhammed Ali ve Şevket Ali birâderleri bütün kāri'lerimiz tanır. Bu iki fedâkâr mücâhidi yetiştiren muhterem kadın bütün Hindlilerin anası olarak tanınmakta ve yüz milyonlarca Hindlinin hürmet ve muhabbetiyle karşılanmaktadır. Mûmâileyhâ ahîren Seylan adası kadınlarına hitâben mühim bir nutuk îrâd ve bu nutku bütün Hindistan'da fevkalâde te'sîrler hâsıl etmiştir. Kadınlığın vezâifi hakkında mühim beyânâtı ihtivâ eden bu mühim nutku Kalküta'da lisân-ı Kur'ân ile intişâr etmekte olan *el-Câmia* refîkimizden tercüme ediyoruz:

"Hanımlar bu buhrân-âlûd zamanda vazîfenizin neden ibâret olduğunu îzâh edeceğim. Hepiniz emîn olmalısınız ki vazîfeniz erkeklere himmet ve şehâmet rûhunu nefh etmektir. Dünyâda ne kadar mühim hâdisât vukū' bulmuş, ne kadar büyük işler yapılmışsa bunların vukūunda kadınların büyük bir hisse-i iştirâki vardır. Kadınların en büyük vazîfesi evlerine hâkim olmaktır.

Hanımlar! Ben hemşîreniz ihtiyâr bir kadınım. Siyâsî, ictimâî büyük inkılâblar gördüm. Çocukluğum esnâsında gördüğüm âlem ile bugünkü âlem arasında büyük bir fark vardır. Sizin telakkīlerinize göre benim telakkīlerim eskidir. Yeni fikirler, yeni tavırlar, tabîîdir ki benim hoşuma gitmiyor. Kadınlar, umûmiyetle za'f ile tavsîf olunuyorlar. Benim fikrimce bu doğru değildir. Tedkīkātım Hind kadınlarının Hind erkeklerinden daha cesûr olduğunu gösteriyor.

Bugün oğullarımla iftihâr ediyorum. Fakat size te'mîn ederim ki oğullarım, benim terbiyemin eseridir. Zevcimin irtihâlinde oğlum Şevket Ali altı yaşında idi. Muhammed Ali ise iki yaşını ikmâl etmemişti. Zevcimin irtihâli üzerine tabîî ilk vazîfem zevcimin metrûkâtını hüsn-i idâre ile bu çocukları yetiştirmekti. Öyle yaptım. Çocuklarımı terbiye ettim. Hindistan ve Avrupa dâru'l-fünûnlarına gönderdim. Hayât-ı tahsîliyyelerini itmâm edince çocuklarımı karşıma alarak kendilerine dedim ki: 'Pehlivanları yenmek bir şecâat değildir. Çünkü bu iş behîmî kuvvet vâsıtasıyla olur. Şecâat mazlûmlara ve felâket-dîdelere yardım uğrunda fedâkârlıktır. Şân ve şerefi, fedâkârlıkla, başkaları uğrunda felâkete göğüs germekle ihrâza çalışınız!' Evlâdlarım bu hatt-ı hareketi ta'kīb ettiler, kendileri hapse mahkûm edilerek zindâna atıldıkları zaman hükûmet bana bir mektup göndererek çocuklarıma nasîhat ve tuttukları yoldan vazgeçmeleri için kendisine yardım etmekliğimi istemiş ve melfûfen gönderdiği taahhüdnâmeye evlâdlarımın vaz'-ı imzâ etmeleri için tavassutta bulunmamı taleb eylemişti. Evlâdlarım hükûmetin istediği taahhüdnâmeyi imzâladıkları takdîrde serbest bırakılacaklardı. O zaman hapishâneye gittim. Evlâdlarıma mülâkī oldum ve kendilerine dedim ki: 'Benim için en büyük saâdet sizin serbestînizdir. Binâenaleyh serbestînizi bütün kudretinizle muhâfaza ediniz. Sakın hükûmete satmayınız. Evet sizi alıp eve götürmek isterim. Fakat siz hürriyetinizi seviyorsanız dîninize, vatanınıza merbût olmalısınız. Bu merbûtıyeti ihlâl ettiğiniz takdîrde emîn olunuz ki sizden teberrî eder, sizi kendi elimle boğarım.'

Hapishâneye gidiyorken yolda binlerce insanın evlâdlarımın hayatına duâ ettiğini gördüm. Bunlara demiştim ki: 'Çocuklarımın hayatı için duâ edeceğinize insanlığı esâret zincîrlerinden kurtarmak için kımıldasanız a!

Birçokları bana diyorlar ki: 'Evlâdlarını niçin bu tehlikeli yollara sevk ettin?' Ben de bunlara diyorum ki: 'Evlâdlarımın gittikleri yol tehlike ve helâk yolu değil, hürriyet ve necât yoludur.' Birçok akraba ve eviddâmız da bana diyorlar ki: 'Evlâdlarının hayatını niçin felâkete sevk ettin? Bu koca hükûmete karşı senin evlâdların ne yapabilir?' Bunlara cevâben diyorum ki: 'Evet, Cenâb-ı Hak bana bir emânet tevdî' buyurdu **[408]** ve bunu ancak kendine iâde etmekliğimi emretti. Bu emânet benim evlâdlarımdır. Ben de onları Allâh yoluna sevk ettim. Böyle yapmasam Hakk'ın emânetine hıyânet etmiş olurum. Evlâdlarım benim değil, onları yaratan Hak celle ve alânındır. Onları kendi nefsim için saklayacak ve hissiyâtıma inkıyâd edecek olursam günâh işlemiş olurum. Evet evlâdlarım, yalnız başlarına bu zâlim hükûmete bir şey yapamazlar. Fakat biliyorsunuz ki üzüm üzüme bakarak kızarır. Görüyoruz ki bu iki vatan evlâdına bakarak binlerce evlâd-ı vatan onların isrine ıktifâ etti. Belki görüyoruz ki bütün millet onların gittiği yola gidiyor.'

Karaçi Mahkemesi evlâdlarımı mahkûm ettiği zaman yerimden kımıldayamayacak derecede hasta idim.

Cenâb-ı Hakk'ın eser-i lutfu olarak râhatsızlığım zâil oldu. Binâenaleyh Karaçi'ye gittim.

Tren her istasyonunda tevakkuf ettikçe binlerce vatandaş gelerek hâtırımı tatyîbe çalışıyordu. Hepsi de diyorlardı ki: 'Merâk etmeyiniz hanım! Cenâb-ı Hak felâketinizi tahfîf eder.' O zaman bu gençlere hitâben dedim ki: 'Evlâdlarım! İki oğlum hapsedildiyse de müteessir değilim. Hepiniz evlâdlarımsınız!'

Karaçi'ye muvâsalat ettim. Evlâdlarımı hırsız ve kātillere giydirilen gömlekler içinde gördüm. Kendilerine dedim ki: 'Evlâdlarım! Sizi ziyâret ve tebrîk için geldim. Siz hakîkaten benim evlâdlarımsınız. Mahbûsiyetiniz zamanında içinde büyüdüğünüz râhat ve refâhı hâtırınıza getirmeyiniz. İçinize korku girmesin. Bil-akis öleceksiniz mutlakā harb meydânında ölünüz!'

Bunları ifthâr için söylemiyorum. Maksadım erkeklerin vâlide ve kadın eseri olduğunu beyân etmektir. Binâenaleyh bir erkek cebîn veya azimsiz ise kabâhat onda değil, ona şecâat ve himmet rûhu nefh etmeyen vâlidesindedir. Binâenaleyh şâyed erkeklerinizin hayatından müteessir iseniz onları teşcî' etmek, maâliyâta sevk eylemek sizin elinizdedir. Kadınların erkekler üzerinde ma'nevî bir nüfûzu vardır. Bu nüfûzu vatan uğrunda, fazîlet uğrunda isti'mâl ediniz.

Birçokları zannediyorlar ki ben bu fikirleri çocuklarımdan iktibâs ettim. Bunlara sorarım. Evlâdlarımı ben mi terbiye ettim? Ben mi onları yetiştirdim, onlar mı beni yetiştirdi?

Hanımlar! Biz memleketimiz için istiklâl istiyoruz. Bundan böyle esâret zilletine tahammül edemeyiz. Hükûmet metâlibimizi kabûl etmezse ondan teberrî eder, onun kavânînine itâat etmeyiz. Bundan böyle yapacağımız iş hayvânlar gibi yaşamak değil, insan gibi ölmektir. Biz Allâh'tan başka kimseden korkmuyoruz. Hapisten korkmuyoruz. Ölümden endîşe etmiyoruz. Hanımlar, ben hayât-ı fâniyyeye vedâ' etmek üzere bulunan bir kadınım. Fakat kalbimi tutuşturan bir alev beni şehirden şehre seyâhate sevk ediyor. Her yerde herkese dînî ve millî vazîfelerini ihtâr ediyorum. Herkesi hürriyet ve insanlık uğrunda ölmeye teşvîk ediyorum. Hürriyet güneşinin ufkumuzda doğduğunu görmeyince susmayacağım. 1857 senesinde yedi yaşında bir çocuk iken bir ihtilâl görmüştüm. Hindistan'ı kurtaracak ihtilâli görmeyince gözümü yummak istemiyorum!"

İçki ve Hayât-ı İctimâiyye

Beşerin hukūkunu tanıyan, efrâda hürriyet veren Fransa İhtilâlinin vahîm netâyicinden olmak üzere iki korkunç âfet berk ziyâsının fezâdaki sür'atiyle bütün âlem-i insâniyyeti kapladı. Bir hâlde ki akvâm-ı garbiyyenin "geri kalmış milletler" dediği müslümanlardan başkası için bu iki belâdan halâs imkânı yoktu.

İşte bu belâlardan birisi ve birincisi içkidir.

Mühlik, fakat te'sîri batî bir zehir, nasıl damarlarda sinsi sinsi yürürse içki de medenî akvâmın arasına öyle sokuldu. Hayât-ı ictimâiyyenin temellerine, ana duvarlarına yerleşmedikçe kimseyi a'râzından şübheye bile düşürmedi.

İçki yüzünden doğacak felâket-i ictimâiyyenin müdhiş mukaddimelerini en önce duyan, onu vaktiyle kendisi için şiâr-ı terakkī, nişâne-i temeddün ittihâz etmiş milletlerden, bilhassa Amerikalılarla Avrupa'nın şimâl ve vasatındaki unsurlardır.

Evet, uzun müddetle nefislerine zulmeden bu milletler hayât-ı ferdiyye ve ictimâiyyelerinin esâsâtını yıkacak sarsıntıları nihâyet duydular ve o tatlı serhoşluktan ayılınca baktılar ki içki efrâdın ahlâkı üzerinde, sıhhati üzerinde kapanmaz rahneler açmış; gördüler ki sinirler âtıl, dimâğlar perîşân, ömürler süreksiz; anladılar ki âilî hayata kasdetmiş, Allâh tarafından, tabîat tarafından idâmesi emrolunan karâbet râbıtalarını, neseb alâkalarını koparmış atmış; öğrendiler ki yığın yığın cinâyetler ortada yüzüyor, sürü sürü hastalıklar meydânda geziyor.

İşte bu milletler şu vahîm âkıbetlere muttali' olunca akıl edebildikleri her vâsıta ile içki aleyhinde mücâdeleye başladılar. Kat kat vergiler **[409]** almak, içenleri hapse atmak, belediye meclislerine kadın intihâb etmek, satılan müskirâttaki ispirto mikdarını azaltmak, sûret-i mahsûsada yazdırılmış hekîm raporlarını her tarafa yaymak gibi Amerikaca, Avrupaca ma'rûf tedâbîrin hiçbirini bırakmadılar. Alman esâtize-i fenninden İştayner içki sâikasıyla zuhûr eden vak'alarla bu ibtilânın hayât-ı ictimâiyyede açtığı rahneleri ta'kīb ettikten sonra "ferdin kendi tasarrufâtındaki hürriyeti" nazariyesinden dolayı bütün kānûnculara şöyle hücûm ediyor:

"Bakınız kānûncularımızın fikrine: İsterse intihâr derecesine varsın, kendi nefsine zulmeden insanla bizim hiç alışverişimiz yoktur. Gayrın hukūkuna taarruz, umûmun âsâyişini mutazarrır etmemek şartıyla herkes dilediğini yapmakta serbesttir. Arzu ettiği sûrette ölesiye içmek hakkıdır. Nasıl ki ihtiyârıyla olduktan sonra aklından, irâdesinden, şerefinden, el-hâsıl bütün insânî mevhibeleriyle fazîletlerinden tecerrüd edebilir, hem hiç mes'ûl ve muâteb olmamak şartıyla.

Âsâyiş-i umûmînin muhâfazasına ve serhoşların gerek buna karşı hürmetsizlikten, gerek başkalarının hukūkuna tecâvüzden men'i mes'elesine gelince hükûmât-ı muntazama bu bâbda muktezî tedâbîri ittihâz için idâre adamlarına salâhiyet-i kâmile vermiştir. Hükûmet ser-

hoşu ayılarak kimseye zararı dokunmaz bir hâle gelinceye kadar zâbıta merkezlerinde mevkūf tutar. Cinâyet yahud cürüm işledikten sonra yakaladığı serhoşları da cezâlarını almak üzere mahkemeye gönderir. Binâenaleyh içki yüzünden cem'iyât-ı beşeriyyenin görebileceği zararı hükûmetle mahkeme bu sûretle men' etmiş oluyor. Lâkin evinin dört duvarı arasında çıldırasıya, hattâ ölesiye içen adamlara gelince, bunlar için ne demeye hakkımız olabilir?..

İşte bu sözleri kānûncular söylüyor ki doğru gibi görünmekle berâber eşkâl-i mugālatanın en parlağına misâl addedilse şâyândır!

Bana gelince, ben milletlerin selâmeti maksadıyla vaz' olunan kānûnların usûl ve nazariyâtı arasına böyle sıhhatleri harâb edecek, nesilleri kesecek, beynlerindeki muvâzeneyi bozacak, sonra, ümmetlerin hem kendilerine hem mevcûdiyet-i ictimâiyyelerine istinâdgâh olan erkân-ı ahlâkı yerlere serecek felsefelerin girmiş bulunmasından cidden korkarım.

Mâdem ki cem'iyetler ferdlerden teşekkül ediyor, efrâdıyla cem'iyetleri birbirinden ayırmak fesâd-ı akla delâlet eder. Zîrâ ferdler nasılsa onların vücûda getireceği cemâatlerin de öyle olacağı bedîhîdir. O hâlde ümmetlerinin saâdetine vakf-ı vücûd etmiş kānûncular herkesten iyi anlamak icâb eder ki: Cemâatleri teşkîl eden efrâd, fezâhatlerin her nev'ini, rezâletlerin her şeklini irtikâb edebilecek sûrette başıboş bırakıldıkça ta'yîn olunan cezâlar ne o cemâatlere, ne de masâlih-i âmmeye hiçbir menfaat te'mîn edemez.

Bir adam serhoş olur, başkalarını ızrâr eder. Bunun üzerine mahkeme ya tazmîn, ya cezâ-yı nakdî yahud alel-âde hapis ile hükümde bulunur. Pekâlâ! Bu gibi tedbîrler serhoşluk sâikasıyla o herifin ve emsâlinin cerâim irtikâb etmelerine mâni' olabilecek mi?

Ayyâşlar tarafından vukūa getirilerek mahkemelere sevk edilmiş hâdiseleri ta'kīb edenler pek iyi bilirler ki hâkimlerin bu bâbda verdiği cezâlar âsâyiş ve hukūk-ı âmme nokta-i nazarından hiç faydayı mûcib olmuyor. Bâ-husûs serhoşluk hâlinde îkā'-ı cürm edenlere karşı müsâmahakârlık medenî milletlerin mahkemeleri için bir şiârdır. Birçoğu bunların berâetine hükmeder; ne cürümlerini nazar-ı i'tibâra alır, ne de hâdiseyi netâyiciyle ölçmek cihetine yanaşır.

İşittim ki: Şerîat-ı İslâmiyye müteammiden aklını gāib eden serhoşu bütün cerâimden mes'ûl tutar, onunla ayık bir mücrim arasında hiç fark tanımazmış. Kezâlik Müslümanlıkta bir adamın kendi hayatına yahud kendi vücûdundan bir cüz'üne kasdetmesi tıbkı başka birinin hayatına kasd yahud bir tarafını cerh etmesi gibi telakkī olunurmuş.

Doğrusu ben bunu pek beğendim. Bizim kānûncularımız insanın kendi nefsine karşı îkā' ettiği cürüm ile başkası hakkındaki tecâvüzünü birbirinden ayırıyorlar. Sonra ferdlerin kendi nefislerine karşı işledikleri bütün zararlardan cüz'leri bulundukları cem'iyetlerin de pek tabîî bir sûrette mutazarrır olacağı kānûncularımızca ma'lûmdur. Öyle iken afyon, morfin, kokain, ispirto gibi zehirleri kullanmak sûretiyle nefislerine karşı cinâyet işleyenleri –bunların maksadı intihâr bile olsa– hiçbir cezâya çarpmıyorlar.

Ümmetlerin anâsır-ı mürekkebesini teşkîl eden efrâda cemâatlerin rûhunu öldüren bu zehirleri mübâh gördükten sonra kānûncularımızın cem'iyât-ı beşeriyyeyi esirgemeleri, umûmun saâdeti üzerine titremeleri nerede kalıyor? Sonra ellerindeki vesâitin cem'iyetleri mes'ûd etmeye kâfî geleceğini nasıl iddiâ ediyorlar, bir türlü aklım ermiyor.

Ben 'kendi tasarruflarında efrâdın bilâ-kayd hürriyeti' nazariyesini hurâfe kabîlinden telakkī ediyorum. Zâten bunun başka bir şey olmadığı günün birinde herkesçe anlaşılacaktır. İşte Bolşevik Rusya da bu husûsta diğerlerinden evvel davrandı, uzanmak isteyen ellere vurdu, haddini **[410]** aşan ferdî irâdeleri birçok kuyûd ile bağladı; kānûnculara göre kavânîn-i medeniyyenin esâsını, rûhunu teşkîl eden hürriyet-i mutlakaya hiç aldırmadı.

Diğer taraftan Amerika hükûmetleri de içkiye karşı o müdhiş hücûmu gösterince, Rusları gâh Asya akvâmına katan gâh barbar sürülerine benzeten çene kavvâflarının dayandığı bütün çürük delâil yıkıldı gitti.

Kānûncular bilmelidir ki işret mübtelâları tarafından îkā' olunan cürümleri men' için ittihâz ettikleri bütün mukarrerât acze mahkûmdur. Gözleri önündeki ihsâiyâtın eskilerine, yenilerine bir kerecik olsun baksalar görecekler ki cerâimi, cinâyâtı alabildiğine ta'mîm husûsunda içki son derecelerde faâl; sonra bu faâliyete karşı desâtîr-i medeniyyenin takrîr ettiği idârî ihtiyâtlar ve tedbîrler pek âciz; ne selâmet-i umûmiyyeyi halelden sıyânet edeceği var, ne de ayyâşların cinâyâtından cem'iyet-i beşeriyyeyi koruyabileceği."

Beltenez Terir Hapishânesi Tabîbi Doktor Bayr'ın tanzîm ettiği ihsâî cedvel elimde duruyor. Yalnız alel-âde kabâhatler, cünhalar değil, büyük mikyâsta hırsızlıklar, yolkesicilikler, yankesicilikler, çapul kasdıyla kundakçılar ekseriyetle ayyâşlar tarafından îkā' edilmekte.

Doktor müdmin olmayanların yani daima içmeyenlerin serhoşlukla irtikâb ettiği cerâimi tedkīkten sonra hapishâne mevcûduna göre nisbeti şu suretle tesbît ediyor:

% 51,4 Başkalarına bedenî zararlar îkā' edenler

% 68,3 Ahkâm ve nizâmât-ı idâriyyeye karşı gelenler

% 55,6 Âdâb-ı umûmiyye ve ictimâiyyeyi ihlâl edenler

Kingterburg'da emrâz-ı asabiyye tabîbi Doktor Hüco Hope'un 1907'den az evvel tutmuş olduğu ihsâî cedvel bîmârhânedeki mecnûnların yüzde otuzunu ayyâş gösteriyor. Artık bu hastalar için eczâsından bulundukları ümmete nâfi' olmak, hiç olmazsa zarar vermemek şöyle dursun, tımarhâneye girinceye kadar bunların nefislerine, çoluklarına, çocuklarına, cemâatlerine, milletlerine karşı îkā' etmiş bulunacağı ziyânların tahmîni o kadar müşkil olmasa gerektir.

İçkinin irâdeyi za'fa, a'sâbı vehne uğratması yüzünden rûhî, asabî hastalıklar artıp duruyor. Mahkemeler ise cinâyet yahud cünha irtikâb etmiş birçok kimselerin tahliye-i sebîline bu gibi ârızaları vesîle ittihâz ediyor. Onları muâhaze edilmeyecek, mes'ûl tutulamayacak hastalar sırasına koyuyor. Halbuki bunlar hasta değildiler, kendi kasd ve ihtiyârlarıyla içkiye koyuldular. İyiyi kötüden ayırmak, efkâr ve harekâtı tartmak için, evet yalnız bunun için Allâh tarafından kendilerine tevdî' edilen muvâzene-i akliyyelerini kendi elleriyle bozdular. Pekâlâ! Kavânîn-i medeniyye ve o kavânînin müdâfi'leri bu gibi hastaların îkā' edeceği cerâimden cem'iyet-i beşeri sıyânet için ne yaptılar? Evet bu sınıf mücrimler kendilerinin intibâhı, başkalarının da ibretini mûcib olabilecek sûrette cezâ görmek üzere mahkemelere sevk olundukça emrâz-ı asabiyyelerinin şefâatiyle sebîlleri tahliye edildi. Binâenaleyh bunlar da âsâyiş-i umûmî ile buldukları gibi oynamak, başkalarının hukūkuna istedikleri kadar sataşmak imkânını buldular. Ne herifler hapsedilerek şerlerinden cemâat korunabildi; ne diğer meyhâne kurbanlarına vesîle-i intibâh olacak bir gûne ta'zîrde bulunuldu; ne de ayyâşlara sırf içki kullandıklarından dolayı bir cezâ ta'yîn edildi.

Şu satırları yazarken gözümün önünde Almanya hükûmetinin resmî bir ihsâiyât cedveli duruyor. Ayyâşların îkā' ettikleri cerâime karşı mahkemelerle kānûncular tarafından gösterilen müsâmaha ve istihfâfın derecesini ve bu hâlin ümmet hakkında ne ağır bir cinâyet olduğunu göstermesi i'tibârıyla iktibâsında beis görmüyorum:

Sene	Mahkemeye Sevk Olunan Ayyâşlar	Berâet Kazananlar
1897 - 1901	2.863.259	625.033
1902	609.700	136.576
1903	651.534	135.824
1904	611.023	141.843
1905	614.940	139.715

Şimdi 1902'den i'tibâren olan nisbeti tedkīk edersek şöyle buluruz:

1902	% 18,3	Takrîben beşte biri
1903	% 18,4	" " "
1904	% 18,8	" " "
1905	% 18,9	" " "

Menâfi' ve selâmet-i umûmiyyeye karşı îkā' ettikleri cerâimden dolayı muhâkeme altına alınan bu mücrimlerin mahkemelerce salıverilmesi yüzünden cem'iyete isâbet edecek felâket şu cedvellerden anlaşılabılır.

Şimdi, kānûn vâzı'larına şâyân bir hareket varsa o da gāyâta verilecek ahkâmın vesâile de teşmîli, binâenaleyh muhaddir, müsekkin şeylerle diğer ispirtolu içkilerin hiçbiriyle hiçbir sûretle müsâade edilme[411]mesidir. Zîrâ bunların gerek doğrudan doğruya olmak üzere ânî bir tarzda gerek dolayısıyla ve tedrîcî sûrette meydâna getirdiği zararlar kendilerince ma'lûmdur.

İmâm Mâlik bin Enes hazretleriyle diğer bazı müctehidlerin mezhebinde zerîaları seddetmek, gāyât ve makāsıda verilecek hükümleri vesâile de vermek ümmehât-ı usûldendir. Avrupa'daki kavânîn-i medeniyye vâzı'larıyla peyrevleri bu düstûra tevfîk-ı hareket etseler de mikdarının azlığına, çokluğuna bakmayarak bütün meşrûbât-ı küûliyyeyi men' eyleseler ne kadar iyi olur.

Maamâfih ben daha ileriye giderek ispirtolu şeyler tedâvî için de kullanılmamalıdır, diyeceğim. Zîrâ aşağıdaki fetâvâ-yı tıbbiyyeden anlaşılacağı vechile yeni, hattâ eski ilâcların arasında kat'iyyen küûl isti'mâline hâcet bırakmayacak pek çok maddeler var.

Hindistan'a Bir Nazar

Hindistan dünyânın en kadîm, en meşhûr memâlikindendir. Mine'l-kadîm bir İslâm memleketi addolunur. Kuvvetli bir İslâm hükûmeti âsârı henüz bâkīdir. Eskiden beri makarr-ı hükûmeti Dehli beldesidir. Sebüktekin Gaznevîlerin pâyitahtı bulunan bu belde, mîlâdî 1803'üncü seneden bugüne kadar İngilizlerin taht-ı tegallübünde bulunmaktadır. Hindistan'da selâtîn-ı İslâmiyye devrinde, makarr-ı hükûmet Dehli olmakla berâber reîs-i nuzzâr daima vilâyâttan birinde bulunurdu. Merkezde nâib-i hükûmet nâmıyla bir zât reîs-i nuzzâra vekâlet ederdi. Sadr-ı a'zam mührü müşârunileyhin elinde bulunurdu. Umûmiyetle sadâret vekâletinde istihdâm olunanlar ehl-i İslâm'dan olup nüvvâb tesmiye olunurlardı.

Selâtînın son devrinde, İngilizlerin desîsesi ile Şâh-ı Âlem-i Sânî zamanında birinci defa olmak üzere Mirhata nâmında bir mecûsî nüvvâb ta'yîn olunur. Bilâhare az bir fâsıla ile bunun makāmını İngiliz lordlarından Lik işgāl eder. Artık Şâh-ı Âlem hükûmeti tabîatıyla İngiliz hükûmetine tebeddül eder. (1803 mîlâdî)

Aynı senede Dehli'de bir medrese-i külliyye te'sîs olunur. Tedrîsât-ı İslâmiyye ile berâber fünûn-ı garbiyye ta'lîmâtı da başlar. Zaman ve muhît te'sîriyle bu külliyeden büyük ulemâ ve mütefekkirîn yetişir. Büyük bir eser-i intibâh görülür. Bu mütefekkirîn Hindistan'ın âtîsi için endîşe ederek İngilizlerin fuzûlî hâkimiyetine karşı bir fikr-i istihlâs tohumu ekerler. Her tarafta feryâd u figān, adem-i hoşnûdî sadâları başlar. Fakat İngilizler tekaddüm ederek 1858 fitnesini îkāz ederler. Yüz binlerce adam keserler. Ehl-i İslâm'ın en münevver kısmı, en nâmdâr ulemâsı topa tutulur Mevlevî Rahmetullâh, Mevlevî İmdâdullâh Sâhib gibi bazı zevât-ı mu'tebere Hindistan'dan firâr ederek tahlîs-ı girîbân ederler. Bazıları da karyelerde, şurada burada gizlenmek sûretiyle canlarını muhâfaza ederler.

Bu sene harekâtında müşâhede olunduğuna göre, Dehli Külliyesinin mahsûlü olan talebe miyânında, birçok İngiliz tarafdarları da yetişmiş olduğu muhakkaktır. Bu vak'ayı müteâkıb İngilizler memleketin bütün umûrunu münhasıran kendi yed-i tasarruflarına aldıkları gibi mezkûr Külliyeyi de kendi idârelerine alırlar. Bilâhare doğrudan doğru kendilerine mâl ederek yalnız İngiliz muhibleri ihrâcına başlarlar. Bunun üzerine mütefekkirîn-i İslâmiyyeden Mevlânâ Muhammed Kāsım nâmında bir zât himmet ederek umûm Hind müslümanlarının iânesiyle Diyobend beldesinde bir İslâm Dâru'l-fünûnu küşâd eder. Bu Külliyede yalnız ulûm-ı İslâmiyye tedrîsâtına sarf-ı mesâî olunur. Hakîkaten bu medresenin hizmeti görülmeye başlayınca Hindistan'ın vilâyât-ı sâiresinde şu'beler küşâdına teşebbüs olunur. Bu sırada es-Seyyid Ahmed Han cenâbları himmetiyle yine bütün Hind müslümanları muâvenetiyle Aliger beldesinde ulûm-ı garbiyye mütehassısları yetiştirmek maksadıyla tekrâr bir şu'be küşâd olunur. Bir aralık Aliger Külliyesine hükûmet de dest-i muâvenetini uzatır. Bu sûretle talebe miyânında İngiliz zihniyeti uyandırılır. Diyobend Külliyesine mukābil ve muhâlif bir fikir husûle getirilir. Bilâhare iki külliye beyninde büyük münâkaşa ve münâferete kadar meydân açılır.

Ulemâ-yı İslâm'ın sa'y ü gayretiyle bir müddet sonra bu münâferetler, muhabbet ve uhuvvete tebdîl olunarak iki külliye beyninde tevhîd-i efkâr ve teşrîk-i mesâî tarafdarları zuhûr eder. Birçok Aliger talebesi, ikmâl-i tahsîl için Diyobend külliyesine dehâlet ederler.

İşte bu sûretle İslâm dâru'l-fünûnları teessüs ederek mahsûl vermeye başlıyor. Trablusgarb ve Balkan muhârebeleri te'sîrâtıyla İttihâd-ı İslâm fikirleri tevellüd ediyor. 1914 senesinden i'tibâren Aliger Külliyesi umûm Hindistan müslümanları için İslâm hareketinin merkezi vaz'iyetine geçiyor. Bugün bütün Hind müslümanları gözlerini Diyobend ve Aliger külliyyelerine dikmiş, Hindistan'ın İngiliz tasallutundan kurtulmak için yegâne çâre bu iki külliye ricâlinden gelebileceğini ümîd etmektedirler.

Son istatistiklere göre Diyobend Külliyesi şuabâtıyla, şu elli sene zarfında otuz bin adam yetiştirdiği görülüyor. Bugün umûm Hindistan'da mevcûd ulemâ'-i mütefekkirîn Diyobend mahsûlüdür. Bilhassa istihlâs-ı Hind hâdimleri Avrupa'da şurada burada cevelân etmekte **[412]** olanların hepsi, Diyobend'den çıkıp Aliger'den aldıkları ta'lîmât mûcebince hareket ederler.

Biz *Âlem-i İslâm*'ın cild-i sânîsinde Hindistan hakkında cüz'î bir ma'lûmât ile iktifâ etmiştik. Zîrâ o zamanlar bu gibi havâdis ve ahvâlin neşrine müsâid değildi. Bugün Hindlilerin harekâtı alenîdir. Esrâr-ı hafiyye devresinden çıkmıştır. Binâenaleyh her şey açık söylenebilir.

Abdürreşîd İbrâhîm

Mektuplar:

İstanbul'da *Sebîlürreşâd* Cerîde-i İslâmiyyesine

Bergama ahâlisinden müteaddid imzâlarla idârehânemize gönderilmiştir:

Vakit gazetesinin 11 Nisan 340 târîhli nüshasında Bergama'ya müteallik bir makāle görüldü. Tarz-ı tahrîrinden de anlaşıldığı vechile *Vakit* muharriri Bergama'yı ziyâretinde umduğu gibi hürmet, kendine göre teceddüd görememiş. Ne Türk Ocağı'ndan ne de memleketin başka bucağından bir haz alamamış. Memlekete, millete yabancı birini bulup derdleşmiş. İşte yazdığı şeyleri de oradan toplamış. Belki bazılarını da masa başında ilâve etmiştir. Meselâ tren ve mektep taşları hakkındaki efsâneleri memleketin hocaları değil, ihtimâl ki bir kocakarı söylemiş. Bergamalıların hiçbirisi böyle bir şeyler duymadıkları hâlde Muharrir Bey bunları nereden bulup çıkarmış?..

Muharrir Bey ve derd arkadaşı fotoğraftaki sîmâları bile yanlış anlamışlar. A'zâdan Hacı Hâfız Efendi orada yoktu. Elini yüzüne koyan Manisa ulemâsından Bergama'da misâfir bulunan Hacı Hilmi Efendi'dir. Bu zât ve Müftî-i Belde (Muharrir Bey'in de i'tirâfa mecbûr olduğu üzere) hissiyât-ı milliyyelerinden nâşî Yunan zindânlarına düşmüş, aylarca Yunan işkenceleri altında ve her ân i'dâm tehlikesi karşısında yine mücâhidînin nusretine, milletin saâdet ve selâmetine duâ etmişler ve lutf-ı ilâhî ile kurtulup gelmişlerdir. Fotoğrafta görüldüğü üzere Kaymakām-ı Kazâ düşman fecâyiini hazîn bir lisân ile tafsîl ve istihlâsı belîğ bir beyân ile tebcîl eylerken herkesten ziyâde onlar müteessir olmuşlar, fotoğraf

çekildiğinin farkına bile varmamışlardır. Doğru, eğri her şeyden bir vesîle bulup hocalara ta'rîz etmek modasına tebean Muharrir Bey de Anadolu'da gezdiği yerlerdeki ikbâlsizliğinin sır ve sebebini hocalara atfetmek istiyor. Bu, ne insâfsızlıktır! Muharrir Bey emîn olsunlar ki kendileri hakkında hocalar hiçbir hayır-nâ-hâhlıkta bulunmamışlardır ve bulunmazlar. Bergama'da hakîkati anlamaya vakit bulmadan giden Muharrir-i mûmâileyh elbette görmüşlerdir ki Bergamalılar müslümandırlar ve kendi alınlarının teriyle geçinen kimselerdir. Kendilerini beğenmeyenlere hiç de hürmete borçlu değildirler. Hoş görmedikleri bir şey varsa o da hadd-i zâtında nâhoş olan şeylerdir. Bergamalıların teceddüde karşı da hiçbir husûmetleri yoktur. Memleketimizin terakkīsini, refâh-ı iktisâdîsini kim istemez? Ama teceddüdden maksad İstanbul'un barları, dişili erkekli dansları, konserleri, şanoları ise o teceddüdden Allâh memleketimizi muhâfaza etsin. Muharrir Bey bizim memleketimizi beğenmemiş. Ne yapalım? Fakat lutfen şunu da unutmasınlar ki İstanbul'un o medenî hayât-ı ezvâkında sarf olunan paralar bizim sırtımızdan çıkıyor. Memleketimiz geri kalmışsa bundan dolayı Muharrir Bey bizi değil, bizim efendilerimizi muâhaze buyursun. Hocalarımız bizi dinden soğutmadılar. Ellerinden geldiği kadar dînimizi, diyânetimizi bize öğrettiler. Elhamdülillâh bütün memleketimizin efrâdı sapsağlam müslümandır. Ama memleketin köprüleri, yolları yok ise bunu da yapmak hocalara düşmez, zannederiz. Muharrir Beyefendi! Bizim seviyemizle, fikrimizle hiç müteessir olmayınız. Bizim kasabanın iktisâdî terakkīsi için faydalı bir tedbîr düşündüyseniz lutfen söyleyiniz. Biz onu maa'l-memnûniyye yaparız. Size tavsiye ederiz, gezdiğiniz yerlerdeki vatandaşlarınıza hakāret etmek sizin gibi tahsîl görmüş bir zâta yakışmaz. Siz hakāretle değil, ancak irşâd etmekle Anadolu'da hürmet görebilirsiniz.

Yemen'de Vaz'iyet

Arabistan'dan alınan ma'lûmâta nazaran San'â'ya giden Fransız Murahhası ile İmâm Yahyâ arasında bir muhâdenet mukāvelesi akdolunmuştur. Maamâfih bu haber henüz muhtâc-ı te'yîddir. Diğer taraftan İmâm Yahyâ ile İngiltere nâmına Miralay Jakob ile devâm eden müzâkerât bir netîceye iktirân edememiş ve inkıtâa uğramıştır. İngiliz Miralayı Jakob San'â'dan hareket etmiştir. Bu haberlerden anlaşılıyor ki İmâm Yahyâ ecnebî devletlerin tuzağına düşmekten endîşe ederek gāyet menfî bir siyâset ta'kīb etmektedir.

İmâm Yahyâ ile Vehhâbîler Emîri Abdülazîz ibnü's-Suûd arasında bir ittifâk akdi için mesâî ibzâl edilmekte olduğu söyleniyor. Bu ittifâkın hedefi Arabistan şibh-i cezîresindeki bütün emâretleri yani Hicâz, Irâk, Mâverâ-yı Şerîa, Asîr, Lahic, Sûriye, Filistin emâretlerini ortadan kaldırarak Hicâz, Yemen, Asîr, Lahic'den İmâm Yahyâ'nın riyâseti altında bir devlet; Irâk, Necid, Sûriye, **[413]** Filistin ve Mâverâ-yı Ürdün'den İbnü's-Suûd'un riyâseti altında diğer bir devlet teşkîl etmektir.

Bu projeye tarafdar olanlar Arab vahdetinin ancak bu sûretle teşekkül edeceğini söylüyorlar. Bazı Arab gazeteleri bu projeyi henüz nâ-be-mevsim telakkī ediyor.

es-Siyâse

Hicâz'ın Bugünkü Hâli

Şerîf Şeref Adnân Paşa *es-Siyâse* gazetesinde yazdığı bir makālede diyor ki:

"Türkiye'nin şânlı idâresi altında iken Hicâz çok muhterem ve çok yüksek bir mevki'de idi. Her Hicâzlı Türkiye'nin her tarafında hürmet ve riâyet görürdü. Hicâz'ın eşrâfına, bedevîlerine başka bir nazarla bakılırdı. Türkiye, Mısır, Hindistan ve Fas gibi İslâm devletleri Hicâz ahâlisinin maîşetini te'mîn eden birçok maâşlar tahsîs etmişlerdi. Beytülharâm'ı ziyâret eden huccâc, Hicâz ahâlisini memnûn ederler, hepsine türlü türlü lütuflarda bulunurlardı.

İslâm âleminin Hicâz'a karşı bu lütufkârâne muâmelesi Şerîf Hüseyin'in isyânına kadar devâm etmiştir. Bu isyân Hicâz ahâlisinin refâhını, istirâhatini, hürmetini, i'tibârını mahvetmiştir ve bu isyândan sonra Hicâz ahâlisi en fecî' menkûbiyete dûçâr olmuş, her ferd evinin içinde yahud içinde yaşadığı surları dâhilinde birer cânî gibi yaşamaya mecbûr olmuştur. Bu isyânı müteâkib Hüseyin'in te'sîs ettiği hapishâneler dolmuş, nezdinde para bulunduğu söylenilen her ferd Hüseyin tarafından derdest ettirilerek birer işkence cehennemi olan o hapishânelere atılmıştır. Şerîf Hüseyin yalnız erkeklere karşı bu vahşiyâne muâmeleyi revâ görmekle kalmamış, bundan başka kadınlara da tasallut ederek onları da zindânlara atmıştır.

El-hâletü hâzihî Mekke ahâlisi her haktan, her hürriyetten mahrûm olarak yaşıyorlar. Şerîf Hüseyin istediğine istediğini veriyor, istemediğinden hakk-ı hayâtı bile nez' ediyor. Bütün mehâkim onun emriyle hareket ediyor. Hiçbir mürâfaa veya müdâfaayı dinlemiyor. Hicâz'ın bütün ticâreti, bütün vâridâtı Hüseyin'in yed-i ihtikârındadır. Nihâyet bu zulümlerden bîzâr olan halk Hüseyin'e itâatten ferâgat ederek yer yer hükûmetler te'sîsine başlamışlardır. Ahâmide kabîlesi 'Hükûmetü'l-Ahâmideti'l-Müstakilleti' ünvânıyla bir hükûmet te'sîs

ederek huccâcdan vergiler alıyor, Ravza-i Mutahhara'yı ziyârete gidenleri harâca kesiyorlar. İşte Hicâz'ın vaz-'iyeti bu merkezdedir."

Fânî Medreselerin Bâkī Eserleri

İlâhiyyûn nazarında mâsivâ ünvânıyla yâd olunan kâinâtın mâzîsi gibi âtîsi de ademden ibârettir. Her mevcûd muvakkat ve mukadder bir devre-i hayât geçirdikten sonra mahkûm-ı fenâ ve zevâl olur ve her fânînin kitâbe-i zevâli "Hüve'l-bâkī"den ibârettir. Türk devletini altı asırdan beri yaşatan ve yaşattığı devletin sîne-i şükrânında şimdiye kadar yaşayan medreseler nihâyet fânîler kāfilesine iltihâk etti ve onların seng-i ilgālarına da "Hüve'l-bâkī" yazıldı. Bir şâir:

(ليس الفتى بفتى لايستضاءبه ولايكون له فى الارض آثار)[6]

diyor. Evet, kendisinden iktibâs-ı feyz u ziyâ olunamayan ve sath-ı arzda âsâr-ı bakıyye bırakmayan kimsenin mevcûdiyet-i fâniyyesi kābil-i ihmâl ve ma'rûz-ı nisyândır. Fakat hengâm-ı mevcûdiyyetinde etrâfına feyz u ziyâ neşretmiş ve sîne-i kâinâtta âsâr-ı bâkıyye bırakmış olan fânîler bizzat yaşayamazlarsa da bâkī ve muhalled eserleriyle daima yaşarlar ve her zaman hürmetle yâd olunurlar. Medreseler fânîler zümresine karıştı; fakat feyz-ı cârî ve eser-i bâkīden mahrûm olarak fenâ ve zevâl bulmuş değildir. Mevcûdiyet-i mâziyye ve hâzıramızda bırakmış olduğu eserler onları daima şükrân ile yâd ettirecek ve hâtıra-i millette daima yaşatacaktır.

Bir devletin teessüsü eğer ilim ve ma'rifet mahsûlü ise bizim mevcûdiyet-i düveliyyemiz medrese ilim ve irfânının te'sîs-kerdesidir. Tevsî'-i memâlik eğer ilim ve ma'rifet eseri ise bizi Asya, Avrupa, Afrika kıt'alarına hâkim kılan fütûhât-ı siyâsiyye ve askeriyyemiz medrese ilim ve irfânının mahsûlüdür. Eğer âsâr-ı ilmiyye ve fenniyye bırakanlar şâyân-ı ihtirâm iseler kütüphânelerimizi doldurmakta bulunan âsâr-ı ilmiyye ve fenniyye medreselerin füyûzât-ı câriyyesidir. İ'tilâ uğrunda ilgā ettiğimiz medreseler bugünkü mevcûdiyetimizin veliyyünniam efendisidir. Bugün düvelî, millî ve dînî ne gibi varlıklara mâlik isek hepsi mâzîden müntekıl ve hepsi medreselerin âsâr-ı bâkıyyesindendir.

Bugünkü Türk vatanının istihlâs ve istiklâlinde medreselerin pek mühim hisse-i mefharetleri vardır. Mâzî-i baîddeki i'tilâ ve irtikāmız medreselerin i'tilâ ve irtikāları netîcesi olduğu gibi mâzî-i karîbdeki inhitât ve tedennîmiz de medreselerin inhitât ve tedennîleri netîcesidir. Şevket ve satvet-i mâziyyemizde, medreselerden başka hiçbir müessese-i ilmiyyenin hisse-i hizmeti yoktur. Çünkü onlardan başka müessesât-ı ilmiyyemiz zâten mevcûd değildi. **[414]** Ömr-i ilmîleri henüz bir asra vâsıl olmayan sâir müessesât-ı ilmiyyemiz terakkıyâtımızla alâkadâr değil, maalesef tedenniyâtımız ile şâibedârdır. Devlet ve milleti inhitât ve tedennîden kurtarmak fikriyle vücûda getirilen müessesât-ı sâiremiz hayfâ ki, müncîlik vazîfesini hakkıyla îfâ edememiş ve zaman, en serî' inhitât ve tedennîlerimizi sâir müessesât-ı ilmiyyemizin târîh-i mevcûdiyyetlerine tesâdüf ettirmiştir. Asrî terakkıyâta hâdim ulûm ve fünûnu yeni müessesât-ı ilmiyyenin uhde-i tedrîslerine tevcîh eden Tanzîmât ricâli devletin olanca rağbet ve sahâbetini bunlara hasr u tahsîs ederek yalnız din âlimleri yetiştirmek vazîfe-i kalenderânesini de medreselere bırakmışlar ve himâye-i devletten dûr u mehcûr olarak bir kenâra atmışlardı. Tamâmen mühmel ve metrûk bir hâlde bırakılan medreseler hudâyinâbit olarak din âlimleri yetiştirmekte devâm etmiş ve devleti, Avrupa'dan din âlimleri celb etmek ihtiyâcından vâreste bulundurmuştur. Fen âlimleri yetiştirmek vazîfesi uhde-i tedrîsinden resmen nez' edildiği hâlde yine ulûm-ı dîniyye ile ulûm-ı sâireyi nefsinde cem' u mezc eden âlimler yetiştirmekten de hâlî kalmamıştır. Devletin pek gözdesi olan sâir müessesât-ı ilmiyyemiz, bizi Avrupa'dan tamâmen müstağnî kılacak fen âlimleri yetiştiremediği gibi din ve dünyâ ilimlerini mümkün mertebe nefsinde cem' etmiş bir kimse bile devlet ve millete hediye edememiştir. Eğer mümtâz fen âlimlerimiz varsa mutlakā Avrupa müessesât-ı ilmiyyesinin şâkird-i irfânıdır. Eğer din ve dünyâ ilimlerini câmi' müessesât-ı sâire müntesibleri varsa, mutlakā medreselerin mahsûl-i füyûzâtıdır.

Eğer fen müessesâtının dînî âlimleri yetiştirememesi tabîî bir mes'ele telakkī edilirse din müessesâtının fen âlimleri yetiştirememesi de aynı derecede tabîî bir mes'ele telakkī edilmek lâzım gelirken "Medreseler fünûndan bî-behre kafaların çürüdükleri yerlerdir." diye mütemâdiyen tezyîf ve muâhazeye ma'rûz bulunuyordu. Halbuki medreselerden fen âlimleri yetişmesini beklemek sâir müessesât-ı fenniyyemizin hikmet-i te'sîslerini düşünmemek demek idi. Onlar vücûda getirildikten sonra medreselerin uhdelerine terettüb eden vazîfe din âlimleri yetiştirmekten ibâret idi. Medreseler, tevakkuf, inhitât, tedennî, devrelerinde bile bu vazîfesini hüsn-i îfâ etmiş ve medrese mensûblarının ilm-i dîndeki ihtisâsları derecesinde fen mütehassısı bulunan müessesât-ı sâire mensûblarına hiçbir zaman tesâdüf edilememiştir. Medreseler son zamanlarda yine vaz'iyet-i kadîmesine avdet ederek din ve dünyâ ilimlerini müştereken ve memzûcen tedrîse başlamış ve bu sûretle millet ve memlekete en nâfi' ilim ve irfân menâbii hâline yükselmişti. Hiçbir

[6] "Bir genç, diğer gençten yeterli istifadeyi sağlayamaz."

kimse inkâr edemez ki bir hey'et-i ictimâiyyenin en nâfi' uzv-ı ilmîsi din ve dünyâ ilimlerini nefsinde cem' ve mezc eden âlimlerdir.

Din ilmini dünyâ ilmi ve dünyâ ilmini de din ilmi murâkabe etmedikçe her ikisi de insanı ifrât ve tefrîte sevk etmek isti'dâdındadır. İfrât da tefrît de gerek ferde ve gerek hey'et-i ictimâiyyeye muzırdır. Kâmil ve nâfi' insanlar ferdî ve ictimâî hareketlerinde i'tidâl ve tevâzün gösteren insanlardır. Bu i'tidâl ve tevâzün de din ve dünyâ ilimlerinin yekdiğerini mütekābilen murâkabe etmeleriyle husûle gelir. Medreseler ahîren din ve dünyâ ilimlerini müştereken ve memzûcen tedrîse başlamak sûretiyle her iki kuvve-i ilmiyye ile mücehhez âlimler yetiştirmek tarîkını tutmuş idi. Medreselerin insidâdı netîcesi olmak üzere fîmâ-ba'd ma'neviyâtımıza yalnız dünyâ ilmi hâkim olacak ve bu kuvve-i ilmiyye, karşısında kendisini murâkabe edecek başka bir kuvvet görmeyecektir. Onun için hâl ve hareketlerimiz ifrât ve tefrît arasında deverân edecek ve bu ifrât ve tefrîtlerden hem ferdlerimiz hem de hey'et-i ictimâiyyemiz mutazarrır olacaktır.

İ'tirâf ederiz ki yeni medrese programı memleketin her tarafındaki medreselere henüz teşmîl olunamamıştı. Fakat ilmin hangi nev'i olursa olsun cehâlete elbette müreccahtır. Bu nokta-i nazardan tarz-ı kadîm üzere tedrîsâtta bulunan medreseler bile birer menba'-ı ilm ü ma'rifet idi. Hazîne-i devlete bâr olmaksızın hasbî müderrisler, hasbî talebe ile neşr-i maârife çalışan bu vakıf medreseler milletin imâm, hatîb, müderris, müftî ihtiyâclarını hudâyınâbit bir sûrette tatmîn etmekte bulunuyordu. Ağniyâ-yı müslimîn taraflarından memleketin her köşesinde vücûda getirilmiş bulunan medreselerin kemmen ve keyfen muâdillerini te'sîs etmek uzun senelere ve mütemâdî masraflara mütevakkıftır. Ta'mîm-i maârif uğrunda yeniden mektepler te'sîsine ve muattal medreselerin yeniden ihyâsına çalışmak lâzım geldiği bir zamanda hâdisât bizi kasr-ı maârif netîcesi karşısında bıraktı. Bu netîce Maârif Vekîlimizin Tevhîd-i Tedrîsât karârını yanlış tefsîr ve telakkī etmiş olmasından mütevelliddir. Çünkü bu karârın hedefi bütün müessesât-ı ilmiyyeyi bir merkez-i idâreye rabt etmekten ibâretti. Eğer tevhîdin ma'nâsı her yerde aynı fenleri okutmak demek ise dâru'l-fünûnun sâir şuabâtını lağv ederek yalnız bir şu'besini bırakmak lâzım gelir. Medreselerin sâha-i maârifte bıraktığı boşluğu ne İlâhiyât Fakültesi, ne İmâm Hatîb mektepleri ne de mekâtib-i sâire dolduramayacaktır ve dolduramayacağını en nîkbîn zâtlar da anlayacaktır. Fakat yine mülgā medreselerin bıraktıkları ilm-i dîn hâmilleri bir müddet daha bu boşluğu hissettirmeyecektir.

Mâzî ve hâldeki vaz'iyet-i ilmiyyesiyle sâir müessesât-ı ilmiyyemiz karşısına pek müftehirâne olarak çıkacağında şübhe bulunmayan medreseler mâzî ile hâl arasındaki vaz'iyet-i ilmiyyesiyle de sâir maârif müesseselerine karşı hiçbir mahcûbiyet hissetmeyecektir. Medreseler asırlardan beri medeniyete, insâniyete, İslâmiyet'e ettiği ilmî ve fennî hizmetlerini yeni ve başka nevi'den halefllerine bütün mes'ûliyet-i ma'neviyyesiyle berâber devir ve tevdî' ederken muvaffakıyetler temennîsini de ref'-i bârgâh-ı Ahadiyyet eyler.

Yahyâ Afîf

---

[415] İstiklâl ve istihlâs mücâhedesinin mebdei olan 23 Nisan îd-i millîsini *Sebîlürreşâd* bütün ihvân-ı dîne tebrîk eder ve devr-i cedîdin millet ve memleket hakkında hayırlı olmasını Cenâb-ı Hak'tan tazarru' ve niyâz eyler.

[23. CİLDİN SONU]

YAZAR İNDEKSİ

Abdülaziz Çâviş 36, 52, 68, 84, 100, 118,134, 153, 168, 186, 219, 237, 253, 270, 287, 304, 320, 322, 337.

Abdülhalim 80.

Abdürreşid İbrahim 96, 175, 227, 380, 427.

Ahmed Fuad 15, 26, 42.

Ahmed Nazif 55, 102, 123.

Ahmed Reşid 7, 9.

Akşam (Ali Naci) 231.

Ayın Nun 361, 372, 387.

Ayın R. 394.

Elmalılı Hamdi 4, 19, 40, 56.

Emân-ı Afgān 33.

Emin 94.

Eşref Edib 202.

Ferid 152.

Fevzi 50.

Hasan Hikmet 5, 21, 58, 75, 106, 135, 156, 188, 244, 257, 276, 392, 407, 419.

Hüseyin Cahid 50.

Hüseyin Necati 180.

İldâm (Ömer Kaplan) 416, 423.

İleri 232.

İsmail Hakkı (Milaslı) 178, 208, 220, 261.

Massignon 282.

Mehmed Ârif 94.

Mehmed Hilmi 128.

Mehmed Ali Aynî 282, 410.

Mehmed Fehmi (İstanbul Müftüsü) 385.

Mehmed Karakaşzâde Rüşdü 177.

Mustafa (Müderris) 127.

Naim Hâzim 117, 151, 185.

Nuri 93.

Ömer Fevzi 33, 360, 405, 421.

Ömer Lütfi 50.

Ömer Nasuhi 103, 120, 254, 278, 288, 307, 333, 339.

Ömer Rıza 242, 348, 375.

Rif'at (Diyanet İşleri Reisi) 408.

Salahaddin Nûri 94.

Sebîlürreşâd 3, 12, 17, 23, 24, 29, 44, 45, 46, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 77, 82, 87, 89, 96, 98, 99, 108, 115, 124, 125, 126, 129, 131, 132,137, 142. 145. 147, 158, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 183, 184, 190, 196. 198, 199, 200, 210, 212, 214, 222, 223, 228, 230, 236, 246, 249, 250, 251, 259, 264, 266, 267, 271, 283, 284, 285, 291, 294, 299, 301, 311, 317i 319, 324, 329, 336, 342, 345, 350, 351, 353, 355, 356, 367, 377, 379, 381, 382, 385, 393, 401, 403, 412, 413, 414, 418, 424, 425.

es-Siyâse 429.

Tevhîd-i Efkâr 398.

Veled Çelebi 72, 111, 193.

Yahya Afif 430.

*ez-Zahîretü'l-İslâmiyye (*Ahmed bin Muhammed Sürkeşî el-Ensârî) 114.

Zafer-i Millî 115.

Ziyâeddin (Erzurum Meb'usu) 216.

Kendini **"Dinî, ilmî, edebî, siyasî haftalık mecmua-i İslâmiyye"**
olarak tanıtan ***Sırâtımüstakīm - Sebîlürreşâd***
yakın tarihimizin (1908-1925) en önemli ve ciddî bir yayın organıdır.

Sekizinci cildin ilk sayısı olan 183. nüshasından itibaren ***Sebîlürreşâd*** adıyla yine Eşref Edib ve Mehmed Âkif beylerin idaresinde yayın hayatını sürdüren dergi devrin en kıymetli ilim ve fikir adamlarından oluşan yazarlar heyetiyle, din düşüncesi ile edebiyat ve fikir hareketleri tarihimizin gerçek bir aynası olmuş; Osmanlı ülkesinin ve İslâm dünyasının uğradığı saldırıları, içine düştüğü zayıflıkları, yaşadığı ızdırapları ve bunların sebeplerini günü gününe tesbit eden sayfalarıyla, yakın tarihimizin acı gerçeklerini öğrenmek isteyen ve dertlerimize çare arayan samimî aydınlarımız için, vazgeçilmez ve ihmal edilemez bir kaynak olma özelliğini kazanmıştır.

BAĞCILAR BELEDİYESİ